

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДСЕК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И ЛИНГВИСТИКУ

**РЕЧНИК ВЛАДАРСКИХ ЖИТИЈА
АРХИЕПИСКОПА ДАНИЛА II
(ПРЕМА ПРЕПИСУ ДАНИЛОВОГ
ЗБОРНИКА У АРХИВУ САНУ, 1553.
ГОД.)**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:

Проф. др Јасмина Грковић Мејдор

Кандидат:

Мр Биљана Савић

Нови Сад, 2016. године

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Mr Biljana Savić
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Jasmina Grković Mejdžor, redovni profesor
Naslov rada: NR	Rečnik vladarskih žitija arhiepiskopa Danila II (prema prepisu Danilovog zbornika u Arhivu SANU, 1553. god.)
Jezik publikacije: JP	srpski
Jezik izvoda: JI	srp. / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Institut za srpski jezik SANU, Beograd

Fizički opis rada: FO	(4 poglavlja / 531 stranica / 638 fusnota / 152 reference)
Naučna oblast: NO	Filologija
Naučna disciplina: ND	Istorija jezika
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Srpskoslovenski jezik, rukopis, rečnik, leksika, Danilo II, žitije
UDK	
Čuva se: ČU	FILOZOFSKI FAKULTET, Centralna biblioteka
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	Predmet istraživanja doktorske disertacije <i>Rečnik vladarskih žitija arhiepiskopa Danila II (prema prepisu Danilovog zbornika u Arhivu SANU, 1553. god.)</i> jeste leksika vladarskih žitija kraljice Jelene i kralja Milutina. U rečniku su leksikografski obrađene sve reči (tj. leksemске realizacije) i naznačena sva njihova pojavljivanja. Rečnik je opisni: sa odrednicom, gramatičkom obradom, podatkom o frekvenciji, definicijom i primerima. Odrednice su normalizovane prema etimološkom pravopisu. Osnovno polazište u određivanju značenja zasniva se na kontekstu. Rečnik sadrži 2.520 odrednica.
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član:

University of Novi Sad
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Biljana Savić
Mentor: MN	Prof. dr Jasmina Grković Mejdžor, full professor
Title: TI	Dictionary of the Kings' Hagiographies by Archbishop Danilo II (according to the Manuscript of Danilo' s Codex in the Archives of SASA, 1553.)
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	eng. / srp.
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	
Publication year: PY	2016.
Publisher: PU	Author' s reprint
Publication place: PP	Institute of Serbian Language SASA, Belgrade

Physical description: PD	4 chapters, 531 pages, 638 footnotes, 152 references
Scientific field SF	Philology
Scientific discipline SD	History of Language
Subject, Key words SKW	Serbo-Slavic language, manuscript, dictionary, lexicon, Danilo II, hagiography
UC	
Holding data: HD	Faculty of Philosophy, Library, Novi Sad
Note: N	
Abstract: AB	The research subject of Ph.D. thesis titled <i>Rečnik vladarskih žitija arhiepiskopa Danila II (prema prepisu Danilovog zbornika u Arhivu SANU, 1553. god.)</i> is a lexicon of hagiographies of queen Jelena and king Milutin. All words (i. e. lexeme realizations) from the lexicon are processed and their appearances are marked. The lexicon is descriptive: with determinant, grammatical processing, data on frequency, definition and examples. Determinants are normalized according to etymological orthography. A basic starting point to determine signification is context. Lexicon contains 2,520 determinants.
Accepted on Scientific Board on: AS	
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

РЕЗИМЕ

Предмет истраживања докторске дисертације *Речник владарских житија архиепископа Данила II (према препису Даниловог зборника у Архиву САНУ, 1553. год.)* јесте лексика владарских житија краљице Јелене и краља Милутина. Истраживање је ограничено на ова два краљевска житија (л. 276–86а), јер су листови који претходе овим житијима у веома лошем стању и речи су замрљане и углавном нечитке. Лексикографском обрадом обухваћено је око 22.900 речи.

У речнику су лексикографски обрађене све речи (тј. лексемске реализације) и назначена сва њихова појављивања. Речник је описни: са одредницом, граматичком обрадом, податком о фреквенцији, дефиницијом и примерима. Одреднице су нормализоване према етимолошком правопису. Основно полазиште у одређивању значења заснива се на контексту: језичком (ужем и ширем) и изванјезичком. Под ужим језичким контекстом подразумевана је укупност језичких информација добијених анализом корпуса. Као мање релевантан, али свакако неопходан, сагледаван је и шири језички контекст, тј. укупност језичких информација (граматичких, семантичких, лексиких, синтаксичких, контекстуалних и др.) садржаних у речницима са којима је поређена анализирана лексика и у радовима који се баве семантиком. Изванјезички контекст, који је увек узиман у обзир, јесте пре свега православно исихастичко поимање света Данила Пећког. Посебна пажња посвећена је уочавању разлика у нијансама значења одреднице и блискозначнице реализоване у заједничком ужем или ширем контексту. Значења и подзначења заснована су на дефиницијама датим у Речнику српског књижевног језика (*Речник српскохрватског књижевног језика*, 1–6, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.). На овај начин успостављена је јасна веза између српкословенске и српске књижевне лексеме. Значења су поређана према броју реализација. У Речнику је посебно обележено кад лексеме имају фигуративно значење или фигуративну употребу. Сви видови синтагми са већим или мањим степеном лексикализације (фразеологизми, устаљени изрази, синтагме са прилошким значењем и др.) дају се после знака ∅. Основни принцип у обради ових синтагми заснован је на становишту да писац поруку преноси таквом комбинацијом речи или немајући у свом језичком узусу одговарајућу лексичку јединицу или из стилских разлога. У српском језику као еквивалент оваквим синтагмама стоји лексичка јединица или одговарајући

израз. Оваквим приступом сазнајемо не само које српскословенске лексеме Данило Пећки користи него и којим синтагмама исказује оно што је данас исказиво једном лексичком јединицом.

Речник садржи 2.520 одредница. Поред откривања одредница које нису део фонда старословенске лексике, детаљна сегментација значења омогућила је и уочавање семантичких иновација у односу на старословенска значења.

SUMMARY

The research subject of Ph.D. thesis titled *Rečnik vladarskih žitija arhiepiskopa Danila II (prema prepisu Danilovog zbornika u Arhivu SANU, 1553. god.)* is a lexicon of hagiographies of queen Jelena and king Milutin. The research is limited to biographies of these two saints (l. 27b–86a), due to bad conditions of sheets that precede to these hagiographies, where words are blotchy and mainly unreadable. A lexicographic processing comprises around 22,900 words.

All words (i. e. lexeme realizations) from the lexicon are processed and their appearances are marked. The lexicon is descriptive: with determinant, grammatical processing, data on frequency, definition and examples. Determinants are normalized according to etymological orthography. A basic starting point to determine signification are linguistic (strait and wider) and non-linguistic context. The totality of linguistic information, reached by analysis of the corpus, is considered as a strait linguistic context. As less relevant, but surely indispensable, a wider linguistic context was examined, in particular the totality of linguistic information (grammatical, semantic, lexical, syntax, contextual, etc), contained in the lexicons with which lexeme was compared and analyzed, as well as in articles that deal with semantic. Non-linguistic context, which was always considered, is most of all Orthodox Christian hesychastic understanding of the world by Danilo of Peć. A special attention is given to differentiating meanings of determinants and synonyms, realized in common context. Meanings and sub-meanings are based on definitions given in *Rečnik srpskog književnog jezika* (). In such a way, a clear connection was established between Serbo-Slavic and Serbian literate lexeme. Meanings are listed according to number of realizations. In lexicon a special mark was given to lexeme which have figurative meaning or figurative usage. All kinds of syntagm, with higher or lower degree of lexicalization (phrases, stable expressions, syntagm with adverbial meaning etc) are given after the sign \diamond . The main principle in processing of the syntagm is based on the notion that an author transpose his message by such combination of words, in lack of matching lexical unit in his vocabulary or due to stylistic reasons. In Serbian language, as an equivalent to such syntagm, stands a lexical unit or corresponding expression. By such approach, we know what sort of Serbo-Slavic lexeme Danilo of Peć used and by which syntagm he expressed what is nowadays stated by one lexical unit.

Lexicon contains 2,520 determinants. Beside revealing determinants that are not a part of Old-Slavic lexical funds, a detailed segmentation of meanings enabled also a noticing of semantic innovations relative to Old-Slavic meanings.

1. УВОД

1.1. Лексикографска обрада српскословенског језика

Лексика српскословенског језика није системски истражена и до данас не постоји речник српскословенског који би обухватио укупну лексику српске редакције, укључујући све жанрове и типове текстова. *Рјечник из књижевних старина српских Ђуре Даничића*, који саджи и српскословенску и старосрпску лексику, објављен је давне 1863–1864. године. Трудом Виктора Савића објављена је *Огледна свеска Српскословенског речника јеванђеља*. Главни део његове обимне докторске тезе јесте и *Речник богослужбене лексике*.

Полазећи од чињенице да лексика богослужбених дела припада махом општем фонду црквенословенске лексике и очекујући да ће се специфичности српске редакције на лексичком плану најбоље показати лексикографском обрадом оригиналног српскословенског дела, приступили смо изради ове дисертације.

1.2. Предмет и циљ рада

Предмет истраживања докторске дисертације *Речник владарских житија архиепископа Данила II (према препису Даниловог зборника у Архиву САНУ, 1553. год.)* јесте лексика владарских житија краљице Јелене и краља Милутина. Истраживање је ограничено на ова два краљевска житија (л. 27б–86а), јер су листови који претходе овим житијима у веома лошем стању и речи су замрљане и углавном нечитке. Лексикографском обрадом обухваћено је око 22.900 речи.

Циљ истраживања је израда потпуног речника ових житија и утврђивање лексичког корпуса који се употребљава у овом типу текста (функционалном стилу).

1.3. О жанровима и специфичностима житија

Жанровска структура српске средњовековне књижевности наслања се на византијску традицију. Треба нагласити да српско средњовековно стваралаштво није проста копија византијских узора, оно није „византијска литература ‘у малом’ или њен прост одјек“.¹ Стари српски писци јесу стварали у оквирима поетике која је развијена унутар византијског погледа на свет, али је њихов израз оригиналан.

Средњи век доба је утилитаристичке естетике. Она подразумева духовну корисност, а не естетске критеријуме у модерном смислу. Лепо јесте само оно што користи духовном уздицању. Насупрот чулној, материјалној наслади, која није била блиска хришћанском поимању лепог, истицала се духовна наслада као највише

¹ Трифуновић 2009: 17.

естетско мерило. Отуда се оваква естетска концепција с правом може и дефинисати као „наука духовног хедонизма“, како то чини В. Бичков.²

Утилитаризам се није огледао само у домену естетике. И књижевнотеоријски слој такође је почивао на овом принципу. Конкретно, жанровски оквир дела српске средњовековне књижевности понајбоље одређује њихова употреба. Нагласак није у потпуности на строгом канону писања, који постоји и који се не сме занемарити, него на функцији коју дато дело има у средини за коју је писано или у којој обитава. Најлакше је то показати на литургијском песништву, у којем се специфични богослужбени жанрови веома мало или нимало не разликују по својој форми, а употреба на богослужењу, или специфична тема којом се баве, јесу критеријуми по којем се жанровски разврставају. С друге стране, одељеност између прозе и поезије готово да и није постојала.³ Зато се комплексу жанрова српске средњовековне књижевности мора приступати са различитих аспеката, узимајући у обзир дух средњег века, а не толико књижевнотеоријске поставке које су утемељене на модерној књижевности.

Везаност средњовековног човека за обред, ритуал, утицала је на пројављивање такве свести и у текстовима. Најдоминантнији поетички облици уметничког уопштавања, како их назива Д. С. Лихачов, јесу књижевна етикеција и књижевни канон.⁴ Они подразумевају прикладност атрибутâ, конгруентност форме са садржајем. Књижевни облик за који се опредељује средњовековни писац зависи од предмета о коме говори. Апстраховање ће од нарочитог значаја бити у време појачаног утицаја исихастичке мисли.

Битно је нагласити да се не усклађују само реченични спрегови са предметом описа него се и језик којим аутор пише мења.⁵ Диглосија, која је била карактеристична за средњовековну писменост, омогућавала је такве прелазе, тако да се и у оквиру једног документа, а у зависности од материјала са којим се ради, могло прелазити са једног идиома на други – са српкословенског на старосрпски. Таква појава може се пратити у повељама, које неретко садрже литерарне уводе (аренге)⁶ на српкословенском језику. У њима се казује о духовној мотивисаности издавача повеље за чин који санкционише. Када се са тог нивоа пређе на пословни део, на пример на попис села која се поклањају којем манастиру, обично се прелази и на други језички идиом – старосрпски, српски народни језик.

О многим књижевним жанровима може се дискутовати, јер су међу неким веома лабилне границе (на пример, да ли је сама служба жанр или само скуп мањих жанрова). Од прозних облика издвајају се: житија, повести, сказанија, слова, посланице, повеље (аренге), виђења, откривења, родослови, летописи⁷ и други облици писане речи (апокрифи, чуда, различите гатарске врсте, приповетке, путописи итд.).⁸

² Бичков 1991.

³ Богдановић 1980: 69.

⁴ Лихачов 1972: 105–184.

⁵ Исто, 107.

⁶ В. „Аренга“ у Трифуновић 1990: 24–26.

⁷ Видети „Систем књижевних жанрова“ у Богдановић 1980: 69–84.

⁸ Јовановић, Т. 2012.

Најдоминантнији и најкрупнији жанр у српској средњовековној књижевности јесте житије. Како се чини, под овим термином подводе се како житија светитеља, тако и биографије неканонизованих личности. Најпрегледнију лексикографску одредницу о овом жанру, са пописом до тада најзначајније литературе, дао је Ђ. Трифуновић.⁹ Генеза житија прати се од мартирологија (грч. *μάρτυρια*), ранохришћанских записа са суђења мученицима. Најстарији записи овог типа јесу прости судски записници из римских канцеларија. Њих су с временом преузимали хришћани и дорађивали, прилагођавајући их потреби чувања успомене на пострадалог мученика. Постојали су и неканцеларијски извјештаји очевидаца-хришћана.¹⁰ Надахнута старим грчким биографијама (Плутарх, Ксенофонт) и реторским захтевима времена у коме су настајала, житија су попримала специфичан облик, уносећи хеленску форму у хришћански свет. Тиме се она (форма) прилагођавала новом квалитету, новом поимању света и вредности, али је мање или више успела да очува своју препознатљивост. То се нарочито уочава у карактеристичним одељцима житија у којима се помиње порекло светитеља, његово образовање, дела која је чинио итд.¹¹ Будући да најчешће говоре о светитељима (овде у обзир узимамо и став српске медијевистике како „житија имају и личности које нису биле проглашене за светитеље“),¹² житија морају рачунати с посебном реалношћу о којој извештавају. Отуда се она с времена на време мичу од историјских факата, настојећи да што потпуније опишу духовну страну својих јунака, занемарујући детаље из њиховог живота. Тежиште је на томе, јер је сврха ових списа угледање на светитеља, који представља остварен идеал хришћанског живота. Ову појаву Д. Богдановић назива „метафизичким историзмом“.¹³ Средњовековни читалац или, боље рећи, слушацац, трага за доказом успешног подвига, за парадигмом исправног живота, а не за биографским подацима о светитељу. Они су периферни и подређени основном циљу дела. Зато се заиста житије „може писати без икаквог биографског садржаја само ако собом представља поуку“.¹⁴ Својеврсно одстрањивање биографских садржаја врши се путем апстраховања, које подразумева пробирање података и њихово усклађивање са намером дела.

Иако није основни култни спис, што служба јесте, житије активно учествује у обликовању поштовања према личности коју прославља. Може се јавити у неколико облика, који су опет условљени употребом, а неки и темом (нпр. мученија). Најкрупнија подела је на опширна и кратка житија, а даље се препознају облици као што су: пролошка житија, синаксари (синаксарска житија), стиховна житија, мученија (страданија) итд.¹⁵ Краћи облици читају се у оквиру богослужења и могу се наћи у минејима (месечницима), док су дужи облици (који могу имати и по неколико десетина,

⁹ Трифуновић 1990: 47–77.

¹⁰ Шаги-Бунин 1976: 203–223.

¹¹ Дојчиновић 2015: 43–65.

¹² Трифуновић 1990: 61.

¹³ Богдановић 1980: 72.

¹⁴ Трифуновић 1990: 70.

¹⁵ Богдановић 1980: 73.

па и стотина страница) намењени читању у манастирској трпезарији, на сабрањима,¹⁶ а секундарно и у келијама.

1.4. Житија у српској књижевности средњег века до архиепископа Данила II

До појаве дела архиепископа Данила II стара српска књижевност имала је богату житијну продукцију. Већ је Свети Сава (≈1175–1236) у *Студенички типик* (1208) унео *Житије господина Симеона*,¹⁷ и то као уводно поглавље. Оно уједно представља прво до сада познато оригинално српско житије. Али је и оно имало претходнике у старословенском периоду писмености, којем, између осталих, припадају *Житије Светог Ђурила* и *Житије Светог Методија*,¹⁸ а доказ ране житијне продукције међу Србима јесте *Летопис попа Дукљанина (Барски родослов)*.¹⁹ У њему је средином 12. века забележена век старија повест о зетском кнезу Владимиру и његовом мученичком страдању.

Савин рад у овом сегменту допуниће његов брат Стефан (1165–1228), првовенчани краљ српски. Он је аутор *Житија Светога Симеона* (1215/16).²⁰ Дела Немањиних синова доказ су високе културе двора на коме су стасавали. Док Свети Сава посебан нагласак ставља на доживљаје са оцем Симеоном, при чему се издваја антологијски опис Симеонове смрти, Стефан Првовенчани отворено говори о Симеоновој светости, те дело доследно исписује у најбољој византијској традицији. Савино синаксарско житије „господина Симеона“ добило је своју другу страну у Стефановом обимном житију „светог господина Симеона“.

Деценију или две после, вероватно из пера неког студеничког монаха, настало је *Пролошко житије Светог Симеона*, а потом и друга краћа дела, попут *Хиландарског записа о смрти Светог Симеона* и милешевског *Кратког житија Светог Саве*.²¹

Силан искорак у писању житија начинио је хиландарски монах Доментијан средином 13. века. Аутор је двају текстова: *Житија Светог Саве* и *Житија Светог Симеона*.²² Прво дело написао је у Карејској Посници 1242. године (како стоји у бечком рукопису), што је мање вероватно, или 1253/4. (како стоји у лењинградском), што је прихватљивије.²³ Друго дело настало је 1264. године на Спасовој Води, у брдима изнад Хиландара и мање је вредности, јер се готово у целости ослања на спис Стефана Првовенчаног, на моменте преузимајући и готове одељке. Писана за српски двор, Доментијанова житија, нарочито оно посвећено Светом Сави, пример су стилског умећа плетенија словес. Њега карактерише ослањање на звучну страну речи, чијим се гомилањем постиже духовно усхићење и говор се подиже на вишу раван. С једне

¹⁶ Отуда се на почетку житија често налазе речи „Оче, багослови“ или „Владико, благослови“. Њима чтец тражи допуштење од началствујућег како би могао отпочети са читањем дела.

¹⁷ Богдановић 1986.

¹⁸ Трифуновић 1964.

¹⁹ Мијушковић 1988.

²⁰ Јухас Георгиевска 1988.

²¹ Богдановић 1986: 155–156.

²² Доментијан 1988.

²³ Кашанин 1990: 154–155.

стране уочљиво је гомилање епитета, а с друге специфичан аудитивни угођај које оно изазива. Зато М. Кашанин напомиње: „Доментијан је писац кога треба пре свих других наших писаца средњег века читати на глас.“²⁴

Теодосије Хиландарац²⁵ хронолошки је после Доментијана, за чије дело је и директно везан. Он је своје *Житије Светог Саве* исписао по угледу на великог претходника, али дајући му сасвим нов квалитет и израз. Код њега нема високог стила карактеристичног за Доментијана, што не значи да је слабији писац. Напротив, Теодосије се сматра изузетно даровитим писцем, који је својим осећајем за појединости скренуо пажњу од апстрактног, толико карактеристичног за Доментијана, ка детаљима, успостављајући тако већу наративност у свом делу. Његово друго житије, оно посвећено испоснику Петру Коришком, у пуном светлу га представља као великог ученика византијске традиције, али способног да не подлегне пуком копирању.

Када се погледа уназад, предданиловски период житијског стваралаштва дао је четворицу врских аутора (Светога Саву, Стефана Првовенчаног, Доментијана и Теодосија) – толико различитих по сензибилитету, али суштински јединствених у поетичким схватањима. Заједничко им је да теже ка наглашавању светитеља о којима пишу као парадигми ваљаног живота: и Свети Симеон, и Свети Сава, и Свети Петар Коришки јесу остварени идеали – светитељи са свим што то одређење са собом повлачи.

1.5. Данило Пећки као аутор житија

Подаци о животу архиепископа Данила II познати су захваљујући житију које је начинио његов ученик, али делимично и из других житија. Претпоставља се да је рођен око 1270. године, и то у племићкој породици. Једно време био је на двору краља Милутина, али се убрзо замонашио у Манастиру Светог Николе на Кончулу (1303). Већ наредне године прешао је у Пећ (у служби архиепископа Јевстатија), а 1306/7. године постао је хиландарски игуман.²⁶ На том месту имао је поднети велика искушења, будући да је Света Гора била нападана од стране тзв. Каталанске компаније – западњачких плаћеника које су за своје потребе унајмљивали византијски цареви. У својим подухватима имао је великог успеха: одбранио је манастир и сачувао његову ризницу. Након тога, управу над манастиром препустио је Никодиму, који ће доцније постати српски ариепископ. Једно време провео је у Карејској посници, а потом је, на позив краља Милутина, прешао у Србију, како би надгледао изградњу манастира Бањска, и то као епископ рашки.²⁷ По окончању сукоба између Драгутина и Милутина, Данило се вратио на Свету Гору, а потом је дошао назад у Пећ. Ту га је затекао избор за хумског епископа, јер је архиепископски трон (који је прижељкивао) препуштен хиландарском игуману Никодиму. За његовог епископовања у хумској области настало је *Житије краљице Јелене* (1317) и вероватно *Житије краља Драгутина* (1320/1330).

²⁴ Кашанин, *н. д.*, 176.

²⁵ Теодосије 1988.

²⁶ Васиљевић Илић 2015: 123.

²⁷ Подскалски 2010: 464.

После Никодимове смрти изабран је за архиепископа (1324). Исте године написао је *Житије краља Милутина*, а у наредне три године (до 1327) саставио је: *Житије архиепископа Арсенија I*, *Житије архиепископа Јевстатија I* и вероватно *Житије архиепископа Јоаникија* (ауторство му је спорно). Такође, аутор је *Службе архиепископу Арсенију I* и *Службе архиепископу Јевстатију I*.²⁸ Врло је могуће како је Данило II аутор дела Милутинове повеље о улијарима (1317), познате као *Кратко житије краља Милутина*.²⁹ Обављао је дипломатске мисије, а активно је сарађивао са четворицом српских краљева: Драгутином, Милутином, Стефаном Дечанским и Душаном. Умро је 1337. године, а сахрањен је у Пећи, у којој је био и један од ктитора.

Прве деценије 14. века посебна су духовна клима, те у том оквиру треба сагледати и активности архиепископа Данила II. Д. Богдановић појашњава тај културни амбијент у студији „Нове тежње у српској књижевности првих деценија XIV века“.³⁰ Владавина краља Милутина (1282–1321) означена је територијалном и културном експанзијом. Много се преписивало и преводило, а то је и време појаве српскословенске варијанте византијског стиховног пролога. Појава дела архиепископа Данила II, колико год он остајао у традицији византијских пролошких житија, јесте новина: „Књижевни текстови Данила Пећког, нарочито његова житија али и службе, нису исто што и дела претходног раздобља. То се може установити већ обичним читањем једнога *Житија краљице Јелене*, на пример.“³¹

У чему се онда понајвише огледа специфичност писања архиепископа Данила II? Како је речено, поетички он је и даље на линији византијске хагиографије и стаје у ред са претходно поменутом четворицом великих писаца српског средњег века. Али, за разлику од њих, архиепископ Данило II није тежио опширним описивањима, каква се могу наћи код Доментијана, или детаљима, какви се могу наћи код Теодосија. Код њега је фактографија сведена на минимум, ако је уопште у појединим делима и има. На основу детаљног увида у текстове, Д. Богдановић, побијајући мишљење Ђ. Слијепчевића, тврди како је архиепископ Данило II „прави исихаст“.³²

Исихазам се као монашка доктрина развијао вековима. Може се рећи да није никада ни био стран источнохришћанској духовности, јер је познат још од 4. века.³³ За разлику од Запада, који је поникао на римском праву и који је доцније пригрлио аристотеловски поглед на свет, Исток је почивао и почива на духовном искуству пустиње. Зато и јесте било могуће да управо „гнусан, извитоперен и испијен лудак“,³⁴ како је познати историчар Гибон називао православног монаха, постане идеал у Византији. Поникао у пустињи, у којој је испосник усредсређен на себе, на вежбање у савршенству одупирања страстима, исихазам (од грч. ἡσυχία – ћутање, тиховање) јесте директно утицао на окретање ка унутра, „ка освајању унутарњих простора“.³⁵ Уз сталну

²⁸ Михаиловић 2009: 55.

²⁹ Богдановић 1986: 176.

³⁰ Богдановић 1997: 212–233.

³¹ Исто, 217.

³² Исто, 227.

³³ „Исихазам“. У: Брија 1997: 83–84.

³⁴ Према: Флоровски 2009: 137.

³⁵ Видети: Радовић/ Пигољ 2010. О исихазму још у: Васиљевић 2001, Мајендорф 2012. О архиепископу Данилу и исихазму (мимо поменутог рада Д. Богдановића) в. Калезић 1991: 117–129.

молитву „Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме грешнога“ (тзв. молитва срца), исихасти су настојали да нађу Царство Божје, које је у нама самима, како се наводи у *Јеванђељу по Луки* (17, 21), те да се моле непрестано (у складу са упутством из *Прве посланице Солуњанима* 5, 17). Међутим, пребивање у оваквом подвигу само је средство за постизање чистоте срца (грч. ἀλάθεια), покајања (грч. μετάνοια) и трезвености (грч. νήσις).³⁶ Чистота срца подразумева разрешење од страсти, јер оне чине човека неслободним, поробљеним. Отуда се тежи ка апатији, која није крута безосећајност, него непрепуштање страстима – успостављање самовласности. Већ на мотивском нивоу могуће је препознати ове елементе у *Житију краљице Јелене* архиепископа Данила II. У приказу њеног живота готово да и нема већих историјски утемељених одељака.³⁷ Доминантна је молитва, својеврсна интроспекција, плач, ревалоризација поступака и тежња ка духовном савршенству. На материјалном нивоу, могу се препознати директне алузије на исихастичку духовност. На пример, у реченици са самог почетка житија „Такав опасавши се крепосту вере срдачне и истинитом љубављу ка Господу, подупирући се умном лествицом, улази на висину врлине, имајући улепшано лице светлије од сунца и чистије од снега, и обучен у хаљину, коме је похвала не од људи, но од Бога“³⁸ препознатљиве су бар две директне алузије на исихастични сензибилитет: „умна лествица“ и „лице светлије од сунца“. Прва се тиче мотива о лествици који је синајски монах Јован (7. век) искористио како би у познатом делу *Лествица* приказао кораке, степенице духовног усхођења који воде до савршенства. Иначе, Јован Лествичник сматра се утемељивачем исихастичке духовности, а његово дело имало је великог утицаја на потоњу књижевност – како византијску, тако и српску.³⁹ Мотив светлости стално је место исихастичког учења, будући да исихазам учи како се духовним усавршавањем може искусити слава Божја. Она се пројавила у виду таворске светлости при преображењу Христовом и представља енергију Божју коју духовно усавршен човек може искуствено појмити. Све ово условило је да архиепископ Данило II при описивању ликова својих житија не буде наративан, него да тежи ка експресији.

Формална новост у хагиографском изразу јесте краћи обим житија чији је аутор архиепископ Данило II. Као таква, житија су била способна да заснују кодекс, доцније назван по његовом иницијатору. Друго, сама житија постала су комплекснија у том смислу што су образована комбинацијама бројних мањих жанрова (похвале, плачеви, молитве и сл.), што је у литератури именовано као „плетеније композиције“.⁴⁰

³⁶ Брија, *н. д.*, 83.

³⁷ Упоредити историјски лик краљице Јелене према: Поповић, Мирослав 2010, Томин 2014 и тамо пописаној литератури.

³⁸ Данило Други 1988; 79.

³⁹ Богдановић 1968.

⁴⁰ Богдановић 1980: 177.

1.6. Састављање Зборника

Мишљења о постанку *Даниловог зборника* (или *Живота краљева и архиепископа српских*, како је дело назвао први издавач Ђ. Даничић)⁴¹ углавном се свде на два: како је Данило II желео саставити „српски пролог“⁴² и да су у питању били озбиљни политички разлози. Архиепископов рад допунили су његови следбеници, и то житијима самог Данила II, Стефана Дечанског, Душана, архиепископâ Саве II, Данила I, Јакова, Јевстатија II, Саве III, Никодима, те краћим белешкама о постављењу патријараха Јоаникија, Саве и Јефрема.

Г. Мак Данијел, у предговору издања списка Данилових настављача,⁴³ побијао је мишљење Д. Богдановића о жељи за састављањем српског пролога. Он је подстицај у састављању зборника видео у следећем. Краљ Душан се 1346. прогласио царем и требало је да докаже легитимитет своје власти. Он је уједно, директно или индиректно, и мотиватор за састављање зборника. Још 1282. године, приликом повлачења краља Драгутина са трона, Дежевским споразумом прецизирано је како ће престо наследити његови наследници по Милутиновој смрти. То се није десило, јер је, после грађанског рата, краљ постао Стефан Дечански, Милутинов син. У сукобу са оцем, млади Душан однео је победу, те је крунисан за краља, а Стефан Дечански је, према извештају из *Зборника*, умро природном смрћу (што ће неколико деценија касније Григорије Цамблак негирати у другом житију, посвећеном сада мученику Стефану Дечанском). Ратни успеси краља Душана подупрли су у њему идеју о успостављању српског царства наместо оронулог грчког. У овоме Г. Мак Данијел види кључни подстицај за настанак *Зборника*: „Без обзира на уверење да су појединачна житија била писана због литургијских разлога, можемо, вођени изучавањем списка, доћи до закључка да су састављање зборника иницирали други разлози, првенствено Душанова потреба или жеља за стварањем неке врсте историје династије и цркве, која би подржавала његове политичке циљеве.“⁴⁴ Тако је Душан доведен у везу са славним прецима, а нарочито му је било стало да се успостави линија према деди Милутину, коме се изузетно дивио, али и светородним вођама династије – Симеону и Сави. Њихов култ био је изузетно снажан у то време.

Било како било, раније написана појединачна житија уклопљена су у једну целину, те су том приликом морала претрпети одређене промене. Њих је такође у својим истраживањима означио Г. Мак Данијел: завршеци Драгутиновог и Милутиновог житија преправљени су (убачени су и помени о архиепископу Данилу II, у Милутиновом житију и житију његовог сина додати су описи побуне Стефана Дечанског, дописани су ситнији текстови о архиепископима, *Житије краља Драгутина* растављено је на два дела (Урошево и Драгутиново), а како би се нагласила повезаност међу текстовима, уведена су међусобна повезивања једних на друга.

⁴¹ Архиепископ Данило 1972.

⁴² Исто.

⁴³ Мак Данијел 1989: 9–24.

⁴⁴ Исто, 22.

1.7. Рукописи

Ниједан од оригиналних рукописа Данилових дела није сачуван. Најранији преписи о којима имамо трага потичу из касно петнаестог и раног шеснаестог века. Најранији потпуни текст садржан је у рукопису из 1553. године написаном у Милешеву и пренетом у Хиландар, где је остао до краја деветнаестог века. Сада се чува у Библиотеци САНУ (сиг. А 14509). Овај рукопис био је извор других преписа: потпуног преписа из 1763, за Јована Рајића (Библиотека Патријаршије, 45) и другог потпуног преписа из 1780. (Библиотека Патријаршије, 51). Два преписа настала у Молдавији садрже све осим *Живота архиепископа Данила Другог*. Један се до Другог светског рата налазио у Љвову (Универз. библ., 198 111/1. А. 12/). Датиран је у средину XIV века. Сада се налази у Варшавској народној библиотеци (акс. 10780). Други препис је из 1567. и смештен је у манастиру Сучевици, Румунија (17/421). *Животи архиепископа* (до десетог реда на страни 330 Даничићевог издања) јављају се и у кодексу насталом између 1751. и 1760. у Студеници, сада у Националној и свеучилишној библиотеци у Загребу (сиг. Р4186). То је такозвани Милојевићев рукопис који, уз то, садржи и делове Студеничког типика (види Свети Сава, *Сабрани списи*, Београд 1986, стр. 150). Неколико других рукописа садрже један или више одвојених Житија.⁴⁵

Ђура Даничић је 1866. издао *Животе краљева и архиепископа српских* користећи горепоменуте рукописе из 1763. и 1780. (тзв. карловачки млађи и карловачки старији), те рукопис који се чувао у Љвову (тзв. лавовски).⁴⁶

Данилов зборник најстудиозније до сада проучавао је Гордон Мак Данијел који је, са Дамњаном Петровићем, и приредио двотомно издање *Даниловог зборника* у склопу едиције Стара српска књижевност у 24 књиге (књ. 6 и 7).⁴⁷

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ РЕЧНИКА

При утврђивању принципа израде Речника консултовали смо и прихватили неке поставке из речника чији су се аутори бавили делом (или делима) једног писца: *Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак*, *Речник приповедака Лазе Лазаревића* и *Речник поезије Милана Ракића*.⁴⁸

⁴⁵ Данило Други 1988: 268.

⁴⁶ Архиепископ Данило 1972.

⁴⁷ Данило Други 1988.

⁴⁸ ЖСтДеч: Давидов, А., Г. Данчев, Н. Дончева-Панайотова, П. Ковачева, Т. Генчева. Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак. София, 1983. РПЛЛ: Бранислава Јелић. Речник приповедака Лазе Лазаревића. Нови Сад: Матица српска, 2008. Павковић 1984: Павковић, Васа. Речник поезије Милана Ракића. Нови Сад: Матица српска.

2.1. Структура речничког чланка

Речнички чланак садржи следеће елементе: а) одредница (лема), б) њена граматичка обележја, в) податак о фреквенцији, г) систем дефиниција (значења и подзначења), д) контекст у коме је реч са наведеним значењем потврђена, е) податак о локацији осталих примера, тј. оних чији контекст не наводимо, ф) изразе, г) испоређенице.

У структури необрађене одреднице, тј. оне којом само упућујемо на одговарајућу обрађену одредницу, изостављени су: систем дефиниција, контекст и испоређенице.

Одреднице су нормализоване према етимолошком правопису. Системски је спроведена замена ж>оу, љ>љ, њ>њ, њ>њ, елиминисање грчких ξ (>кс), ψ (>пс), ν (>л), ω (>о), φ (>т), ѕ (>з). Иза косе црте (/), наводе се (истом величином фонта) старословенски дублетни⁴⁹ облици или (смањеном величином фонта) српскословенски дублетни облик (нпр. жрѣбни/ ждрѣбни). Уколико је у нашој грађи потврђен само један од старословенских дублетних облика, само њега и наводимо.

Предмет речничког чланка је свака лексема која је потврђена у рукопису. Двовидски глаголи обележени су ознаком несвр./ свр. и представљени у истој одредници. Ако глагол нема оба вида у свим значењима, после цифре којом започињемо навођење новог значења бележимо ознаку вида на коју се значење које следи односи (пр. *бити*).

Синоними који би били веома близу по месту обраде предмет су истог речничког чланка. Све такве лексеме наводе се и на свом азбучном месту.

2.2. Одређивање значења

Основно полазиште у изради овог речника било нам је да значење одређујемо на основу контекста: језичког (ужег и ширег) и изванјезичког. Под ужим језичким контекстом подразумевамо укупност језичких информација које добијамо из анализираног рукописа. Сваку реч разумевамо на основу свих речи које јој у тексту претходе и оних које иза ње следе. Значење и подзначења одреднице успостављани су поређењем свих њених значења која су реализована у рукопису. Истовремено, сагледавано је њено значење у односу на синонимске и антонимске одреднице које су део корпуса овог речника. Посебну пажњу посветили смо уочавању разлика у нијансама значења одреднице и блискозначнице реализоване у заједничком ужем или ширем контексту. Писац пуноћу реченога, јасноћу којој православни стваралац тежи, постиже користећи блискозначнице, које се могу (погрешно) разумети као потпуни синоними. Значење лексема које припадају истом семантичком пољу посматрано је у оквирима тог поља (нпр. оубоу, ницу, странањ). Лексеме са истом основом сагледаване су као део система који има једно опште значење.

⁴⁹ Дублети су лексеме различитог облика, а истог корена и значења.

При подели на значења потпуни синоними су одвајани запетом, а делимични синоними тачком и запетом у оквиру исте дефиниције. Нешто удаљенији преливи значења обележавани су словима ћирилске азбуке (са тачком). Ако је потребно делити реч на још удаљенија значења, подела се врши помоћу арапских бројева (са тачком). Једно значење (обележено бројем) може се, разуме се, делити на подзначења (обележена словима). Ради бољег уочавања значењских нијанси узимане су у обзир све дистинктивне црте које смо на основу контекста запажали. Контекстуалне семе које се реализују само у посебним контекстима, семантичко-синтаксичке семе које се реализују уз различите допуне лексеме, све је то приказано системом дефиниција.⁵⁰ (пр. *честь а. чест* (заст.), *део*; *група* (људи); ? *одред*, *одељење*, *мања војна јединица*. – и тогдла єдина *честь* нѣхѣ *бѣлоуѣши* се *плька* татарскаго. и *прѣидоу* на *рекоу* *гльемоу* *дримь*. б. *чест* (заст.), (*у*)*део*; *комад*; *област*. – и *бѣлоуѣн* *ѣмоу* *достоинноу* *честь* *дръжавн* *своє*. *землю* *зєтєскоу* *сѣ* *в'семи* *градовн* *кѣ* и *областїю*).

Као мање релевантан, али свакако неопходан, сагледаван је и шири језички контекст. Његове границе нису тако прецизно дефинисане. У најкраћем, њега одређује укупност језичких информација (граматичких, семантичких, лексичких, синтаксичких, контекстуалних и др.) садржаних у речницима са којима смо поредили анализирану лексику и у радовима који се баве семантиком. Речници на које смо се ослањали при утврђивању значења јесу: *Slovník jazyka staroslověnského, Staroslavjanskij slovarь* (по рукописям X–XI веков), *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, *Рјечник из књижевних старина српских*.⁵¹

Речник који доносимо „комуницира“ са читаоцем посредством *Речника српског књижевног језика*⁵². То значи да у дефиницијама значења користимо речи које нису део корпуса овог Речника само по изузетку, тј. уз додатно објашњење датог значења (пр. *славословнє прослављање, слављење; славословнє* (велико) *сътворити служити славословье*⁵³ (*доксологију*), *чин благодарєња Богу, прослављања Бога*). У случајевима када је значење одреднице из РМС делимично или потпуно синонимично са значењем одреднице из Речника која има исти или варијантни коренски лик, у дефиницији је та веза јасно успостављена (пр. *щедрота оно што се даје коме из милости, љубави; давање, дар* (*Божјију човеку*); *штедрота, дарезљивост; милост; добротинство. завидна завидљивост, завист*). Насупрот томе, уколико наведено значење таквих речи у РМС није синонимично са значењем у *Речнику краљевских житија архиепископа Данила Пећког*, таква реч не наводи се као синоним (уп. *словєсьнъ духован, који има способност*

⁵⁰ Драгићевић 2010: 69.

⁵¹ РП: *Slovník jazyka staroslověnského, Lexicon linguae palaeoslovenicae*, 1–52. Československá akademie věd, Slovansky ustav, Praha, 1958–1997. СС: *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* (ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова). Москва: Русский язык, 1994. СРЯ: *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1–. Москва: Наука, 1975–. Даничић: Ћ. Даничић. *Рјечник из књижевних старина српских*, 1–3. У Биограду, 1863–64. Миклошић: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Emendatum auctum* (ed. Fr. Miklosich). Vindobonae: Guilelmus Braumueller, 1862–1865.

⁵² РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–III. Нови Сад–Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976 (друго фототипско издање из 1990).

⁵³ Лексема *славословье* није забележена у РМС. Преузели смо је из црквене литературе. У Православној цркви постоје *велико* и *мало славословье*. *Мало славословье* чита се на свакидашњем јутрењу и донекле се по поретку разликује од *великог славословья*. *Велико славословье* пева се на недељном и празничном јутрењу и почиње речима: *Слава в вишних Богу, и на земљи мир, в чловјецјех благовољеније*. У ширем смислу *славословье* је свако благодарєње Богу. В. Мирковић 1982: 196–201.

духовне спознаје, који духовном, словесном силом тражи Бога са словесан арх. разуман и разуман који има разума, који је с разумом изведен, организован и сл., мудар, разборит, паметан).

При превођењу речи примењују се разни принципи, у зависности од конкретног примера. Кад год је могуће, даје се српски еквивалент, који се допуњава одговарајућим синонимима. Уз њих бележимо и стилистичке ознаке (квалификаторе) којима су маркирани у РМС. Често се прибегава и описним дефиницијама. Трудиле смо се да опис буде што јаснији и да се наведу све битне значењске компоненте, укључујући и домен примене. При одређивању значења консултовали смо и: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Речник православне теологије, Речник црквенословенскога језика, Библијски речник.*⁵⁴

Увек су консултовани сви релевантни речници, али појединости значења које нису потврђене у нашем рукопису давале су у загради и(ли) са знаком питања. Нпр. доуховънын отъць духовник, монах (или свештеник ?) који руководи нечијим духовним развојем. На исти начин дате су и формулације које сматрамо прихватљивим или чак и бољим од наведених, нпр. селънь дивалъ, самоникао, који расте у природи без ичије помоћи (о биљкама); (пољски, који расте у пољу ?). У загради је значење које смо извели из контекста. Верујемо, да овакво „отварање“ речника, тј. задржавање знака питања приликом одређивања значења може бити од помоћи у будућим истраживањима семантике српскословенског језика. Сучељавањем ових отворених питања и нових контекста, изван лексике једног писца, те „отворене“ дефиниције значења добиле би своју потврду или би биле „затворене“.

Код антропонима и топонима доносе се кратки енциклопедијски подаци.

У речнику разликујемо фигуративно значење од фигуративне употребе. Уколико је семантика неке речи до те мере умерена, измењена, да је схватамо као нову реч, онда смо ознаку фиг. бележили у поље дефиниције одредничке речи испред тог новог значења које наводимо (пр. појастн појести, прогутати, фиг. уништити, лишити живота. – страшно во етеръ соужд(е)нїе ждлати хоте појастн в'се дѣлатель неправдн. 286/2–3 (3). Уколико је реч потврђена у „сопственном појмовном амбијенту... у умереној, метафоричној групацији речи“ (Грицкат 1967: 219), њено значење остаје неизмењено, те смо такву фигуративну употребу бележили ознаком фиг. непосредно пре наведеног контекста. (пр. погрезнути огрезнути, утонути, загњурити се. – фиг. вѣд(ѣ) во множество прѣгрѣшенен мон(ѣ) нь аще въсощъ могоути погрезнути въ поутине беснслънаго твоѣго мл(с)рдїа.).

Сви видови синтагми са већим или мањим степеном лексикализације (фразеологизми, устаљени изрази, синтагме са прилошким значењем и др.) дају се после знака ◊. Ако има више синтагми, знак ◊ се ставља само пред првом од њих. Основни принцип у обради ових синтагми заснован је на становишту да писац поруку

⁵⁴ РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–XXIV*. Zagreb: JAZU, 1880–1976. Скок: Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–IV* Zagreb: JAZU, 1971 | 1974. Брија 1999: Брија, Јован. *Речник православне теологије*. Београд: Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ. Петковић 1935: Петковић, Сава. *Речник црквенословенскога језика*. Сремски Карловци. Ракић 2002: Ракић, Радомир. *Библијски речник*. Треће измењено и допуњено издање. Београд: Златоусти.

преноси таквом комбинацијом речи или немајући у свом језичком узусу одговарајућу лексичку јединицу или из стилских разлога. У српском језику као еквивалент оваквим синтагмама стоји најчешће једночлана лексичка јединица или одговарајући израз. Оваквим приступом сазнајемо не само које српскословенске лексеме Данило Пећки користи него и којим синтагмама исказује оно што је данас исказиво једном лексичком јединицом.

Значења су поређана према броју реализација. „У речнику језика писца у принципу првенство у редоследу значења треба дати оном за које има највише потврда, тј. које је најизразитије“ (Тешић 1982: 304).

Под изванјезичким контекстом разумемо пре свега православно исихастичко поимање света Данила Пећког. Разумевање овог концепта живота захтевало је упознавање са (друкчијим) значањем појмова као што су: *умиљење*, *ум*, *дух*, *душа* и др.

2.3. Навођење примера

У изради речника једног писца контекст је знатно важнији него у изради великих описних речника. У изради речника изумрлог језика контекст је све што лексикограф има (Згуста 1991: 249). Навођење примера је најбољи начин да се покаже сав семантички потенцијал лексема. Под ознаком ОП (остали примери) наводили смо углавном само оне потврде које су већ посведочене датим контекстом.

Азбучни ред

А
Б
В
Г
Д
Е
Ж
З
И
К
Л
Љ
Н
О
П
Р
С

Т
Ф
Х
Ц
Ч
Ш
Щ
Ъ
Ы
Ь
Ю
Я
Ѣ
Ѥ
Ѧ
Ѩ
Ѫ
Ѭ
Ѯ
Ѱ
Ѳ
Ѵ
Ѷ
Ѹ
Ѻ
Ѽ
Ѿ
ѿ
ѻ
ѽ
ѿ
ѻ
ѽ
ѿ

РЕЧНИК

А

А везн. (17) **1. супротни.** – аще бо и в'сь мирь прїсобрѣщель· а дшѡу свою ошѣщнїи· котороу нзменоу нмаи дати за дшѡу свою· 30б/17–19 (18); мнє бо доволно аще и два днїи· раба быкши тебѣ влѡдцѣ моемоу хѡѣ· и дхѣ мон предамь а не раба бѣсомь и грѣхоу⁵⁵. 38а/9–12 (11); азъ кєслѡмь земля и пѣпель· чрвьь а не члѣкь·⁵⁶ млѡ те бл҃гаго не прѣзри менѣ· нь вьн'ди вь помощь мою 39б/23–25 (24); сь же тако и кролѣтїи двѡдѣ· црлст'воує вь б҃гѡдарован'нѣи ємлѡ дрьжавѣ· а онїи по истинѣ въз'бож'нїи пер'си· ядоуще хлѣбь єго вѣлн'чахоу на нь ковь· 75б/11–15 (13)⁵⁷. ОП: 37а/15, 42а/1, 67б/2⁵⁸, 68а/20, 75а/16, 76а/1⁵⁹, 76а/24, 76а/25, 79а/8. **2. саставни.** – аще бо прлор(о)ци и м'чннцн крвьїю пролнвѡюмоу ѿ безакон'ныхл· и толнкїє оубо разант'нїє стрлстн подькеше· и рѣдь себѣ добрь обрѣтотє· а сїи же вьместо крвь'наго течєнїа и моуць· теплнцн сльзѡцн и мнѡгїи дѣтелн добрїи распрпеше плѣть свою· нмнже въз'мож'ноу оубоднтн тебѣ· тако вїи бо оубо прославнше се... 28б/28–29а/7 (3); сего бо оштрока породн премоудролстѣ· а бл҃гдѣть въз'дон· дхѣ же сїїи възрѡстн· 53б/6–8 (7); градн нхѣ до оснѡванїа нскорєннше· а неправєд'ноє нхѣ мнѡго събранїє себѣ възхнтнше· 76б/25–27 (26).

◇ Бо... а (иако)... али.⁶⁰ – хс бо дхѣ вьдхноу вь мє· а ты же мє възспнтє· 47а/16–17 (17).

АБНІЄ прил. (2) *одмах, истог часа.* – и провнє бжїю помощь ѡ себѣ и сьхраненїє· абыкє пооучнвь своєго ѡшѣства в'сєтлстнїє властєлы· и не малѡлго своєго сьролѡст'ва· оплѣтнв' се на тїи без'бож'нїє пер'си сь свонлї сн хрѡненїємь· и одолевь побѣдн· 76а/17–21 (18); и абїє възспнсѡ б҃гѡлюбывомоу ономлѡ моужоу глїє· гїи и ошѣ мон... 81а/10–11 (10).

АВЕЛЬ, -а/ **АВЕАЛЬ**, -лѡ м (1) *Авель, другорођени син Адама и Еве.* – оною любовїю кєюже нмїи авель правєд'нїи некласноу жрѣт'вѡ бѡѣ приношашє· 44а/4–6 (5).

АВЕСАЛОЦЬ, -а м (1) *Авесалом, један од млађих синова цара Давида.* – такоже слншаль кєсн и ѡ авѣсалоцє въздѡвн'гша роукоу на двѡдѡ ѡцѡ своєго· како кємоу сьвысл(ть) се· 65б/17–19 (18).

АВРААЦЬ, -а м (2) *Авра(а)м, библијска личност из Старог завета.* – ... оною любовїю таже възєлн се вь патрїарха авраама· нже гостн любе агл҃глы прїсобрѣтл(є) на старость себѣ· 44а/2–3 (3); и подражѡє правєднаго ісѡва· и бл҃жен'наго авраама· 68а/26–27 (27).

АГАРѢНЄ, -ь м мн. (1) *Агарени, Агарјани (назив за Турке – по једном арапском племену које је, према Светом писму, било у непријатељству с Јеврејима); неверници.* – вьшоужн без'бож'нїє пер'си и агарєнє на ролѡ хрлстїан'скы· 75а/18–20 (19).

⁵⁵ Супротнє речєнїє укључују већи број смисаоних односа, а у овом примеру присутна је нијанса искључности: *Мени је довољно ако и два дана будем робиња Теби, Владици моме Христу, и дух свој предам, само да не будем робиња бесовима и греху.*

⁵⁶ За разлику од логичке супротности, која почива на саодносу опречних појмова (антонима), граматичка углавном подразумева сучељавање два граматичка плана (субјекат, објекат, предикат итд.). Тако су овде сучељена два предикатива.

⁵⁷ У овом примеру присутно је и значење пропратне околности.

⁵⁸ Овде је присутна нијанса концесивности: *Иако се век твој већ свршава, ти и поред тога ниси спремна.*

⁵⁹ У овом примеру везником а уводи се нова клауза јер, према запажањима М. Н. Преображенске, „ведущим принципом синтаксической организации древнерусского текста является цепочечное нанизывание предикативных единиц с помощью начинательных союзов“ (Преображенская 1991; према http://www.kls.ksu.ru/boduen/bodart1_1.php?id=8&num=32000000).

⁶⁰ Овом везом исказује се супротност, у коју је укључен смисаони однос концесивности.

адамь, -а м (1) *Адам, први човек.* – члѣськое же кѣсл(ть)ство хоте свобободити прьваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ообразъ равы прїеть. 27б/26–28 (28).

азь зам. (174) **1.** *лична заменица за прво лице једине: ја.* – елико насъ грѣшныиґхґ поимлованїа толетъ мѣ. 28а/20–21 (21); развмею бо тако прѣпрнши мѣ вынегґда соудити ти. 28а/25–26 (26); и пакы азь кѣслъ земля и пѣпель. 28б/21–22 (21); дадите ми слоухы выше въ послушанїе прилежнѣ. 29а/13–14 (13); млѣтвами оубо вышми сѣми възошрѣнь азь грѣшнїиґ даннль. 29б/8–9 (8); таже възвѣстише ми прѣждѣ менѣ соущїиґ свѣдѣ(ѣ)тели житїе сїе блґженїе елѣны. 29б/13–14 (13); елико же и азь отида монма видѣхъ. 29б/15; темґже полд(о)баютъ ми прьвое. 30а/28; и гґи наведи мѣ на поутї твон. 30б/3; даждѣ же ми источннѣкъ слъзь. 30б/4; аз же не престаен глѣо. 34б/19; лоутше бо вѣ мне и не родити се. 38а/14; аз бо грѣшнїиґ твонми млѣтвами чаю прїети прощенїе грѣховъ монхъ въ грозны днѣ. 48а/2–4 (2); азъ бо аще и всехґхґ преспѣхъ грѣхы. 52б/11; ѿ коуд(о)уґ и сїи глґннѣ мною. 66а/10–11 (11). ОП: 28а/15 28а/23, 28а/27, 29а/15, 30а/19, 30а/24, 30а/26, 32а/4, 33а/9, 33б/3, 33б/5, 33б/8, 34б/2, 35б/9, 35б/13, 35б/16, 35б/20, 36б/1, 36б/10, 36б/18, 37б/19, 37б/21, 38а/1, 38а/6, 38а/8, 38а/12, 38а/16, 38а/18, 38а/19, 38б/2, 38б/12, 39а/20, 39б/3, 39б/11, 39б/13, 39б/14, 39б/23, 39б/25, 39б/26, 40б/14, 41а/8, 41б/3, 41б/25, 42б/25, 43а/12, 43а/14, 43а/15, 43а/17, 44б/5, 44б/16, 44б/17, 44б/19, 44б/20, 44б/22, 45б/1, 45б/6, 45б/11, 45б/22, 46а/19–20, 46а/24, 46б/10, 47а/14, 47а/16, 47а/17 х 2, 47а/18, 48а/2, 48а/23, 49а/25, 49б/3, 50б/18, 51б/17, 52б/3, 52б/5, 52б/7, 52б/10, 52б/16, 52б/21, 52б/22, 53а/2, 53а/17, 53а/19 53а/24, 54б/10, 55а/11, 55а/12, 55а/15, 55а/17, 56б/26, 56б/27, 57а/1, 57а/2, 57б/14, 59б/3, 59б/4 х 2, 59б/6, 59б/26, 61а/5, 61а/6, 61а/8, 61а/12, 61а/13, 61а/17, 62а/23, 62а/26, 62а/27, 62б/1 х 2, 62б/2, 62б/3, 62б/19, 63б/9, 63б/10, 63б/18, 63б/26, 63б/27, 65а/9 х 2, 65а/10, 65а/11, 65а/13, 65а/25, 65б/14, 66а/6, 66а/17, 67а/7, 67а/14, 67а/15, 67а/20, 67а/22, 67а/23, 67а/24, 67а/25, 67а/26, 69б/13, 70б/20 х 2, 70б/21, 71б/5, 74а/1, 76а/14, 79а/9, 80а/26, 80а/27, 80б/17, 80б/19, 81а/26, 82б/14, 83а/24, 85б/24.

2. *у значењу присвојне заменице првог лица једине: мој, моја, моје.* – оувїиґ миѣ ѿ коуд(о)уґ начноу плакати лютаа ми. и неоудобъ исповеднма вѣзаконїа и ѿ темґ прьвое въсплатю се. 39б/14–16 (15); блґгодароу те влґдїко гґи бѣ мон иґ хѣ. млґстннѣ члґколюбче. тако спод(о)бнлѣ мѣ еси грѣшноуґоу равоу твою. въ днѣшнїиґ днѣ послѣднѣго ми живота. оузрети отида монма пришьствїе сїиґхґ глґдїиґ монхґ. 45б/22–27 (25); ... глґе емоу сладкы и любовнїиґ. паче же и вѣсердннїиґ сїоу дръжавнѣго ми блґ црґлства. оми зломыслннїиґ перси... вѣанкы тоуґы твореть дръжавѣ црґлствїа ми. 77а/16–24 (18, 24). ОП: 38б/5, 43а/3, 65а/12, 76б/11.

◇ тако/ елико рѣши ми (довольно)⁶¹ *користи се да навести разјашњавање, јасније исказивање о чему реченом: ? то јест; больше рѣши, тачније (речено).* – и сама въ животе своємѣ. испльны домѣ сїи прѣстїе вѣсакымѣ довольствомѣ. елико рѣши ми книги вѣлґствнїе и сьсоудїиґ сїѣннїиґ златїиґ и срѣбрьнїиґ. оукрашеннїиґ мноґоцѣннїиґ добротами. икони же оковани златомѣ. испльнены моши сѣиґхґ. завеси же златїиґ. и ннїе же правдїиґ црґковнїе. даровавшїиґ елико несповеднмо. въ кратцѣ бо нзрекоу вѣсе житїе своје и неизчтенно богатство слави землнѣнаґо црґлства тоу дарова. 41а/6–17 (8); рѣчї(е) бо мноуґиґ ницаґо въ заамѣ бѣуґ дають. еже бо таковиґмѣ дають се. тако рѣши ми и едномоу ѿ таковиґхъ бѣ въ млґстн боґатї сїи. сторнцѣю пакн възвратитъ въ место свое. 41б/24–27 (25); къ семоу же сѣомоу и вѣлґствннїиґ месту рекомомоу хнландларѣ. мноґаа села и мѣтохы вѣсаґоґо именованнѣго богатства испльннїиґ елико рѣши ми доволно. сїа вѣса прикоупннѣ ѿ дръжавн црґа грѣчїскаґо. мноґо мноґество беснслнно злата за сїа выдавъ. и приложи къ месту томоу сѣомоу. тако да ѿ таковиґе дръжавн вѣсакїе потрѣбы ндоуґтї. къ соущнїиґ въ монастыри томи. и препокота ради елико ндѣщїиґхґ которою работою ѿ местѣ томи сѣми. 69б/10–19 (13); и таковоґе место (цркву у Солуну) вѣсакымн потрѣбамн мноґїиґ и члґтми испльни. елико рѣши ми доволно. тако да вѣси елико тоу пребывающнхъ вѣсакѣ доволнїають. таже комоу что нхґ на потрѣбоу. 71б/3–7 (5).

⁶¹ Ова синтаґма врши функцију конектора у тексту.

АЛЕКСАНДРЪ, -а м (1) *Александар III Велики, познат и као Александар III Македонски*. – такоже бо и александар македонскы црѣ на землн силоу възвѣлчанъ такожде и съ възвелчн се въ бгѣдарованнѣн его дрѣжавѣ. 74а/14–17 (14).

АЛЪКАТИ, -чюу, -чѣши несвр. (5) *гладовати, трпети, осеѣати силну глад, потребу за јелом, за храном*. – нѣл(ть) бо то постъ еже съмомоу постити се. алчюушаго же презретн. постен бо се и не дадн алчюушомоу хлѣба. въ тыщѣ юмв постъ бывають. 32а/8–11 (9, 10); не боудн же камъ неситствъною іадію питети си. нан оупивати а ниши и страннїи и маломощнїи да алчюутъ. въ место съмръти лютимъ голодомъ скончавающе се. 41б/28–42а/3 (2); алкахъ бо и дасте мн ѣстн. 70б/19–20 (19). ОП: 73б/2.

АЛЪЧЪНЬ, -ын прид. (3) *гладан, који трпи, осеѣа силну глад, потребу за јелом, храном*. – тако сїа блжѣннаа твораше. сама оубо постомъ оудроуѣающїи тѣло свое. алчнїе питѣющїи. 32а/5–8 (7); и въ тыщѣ днїи доволно малстнни дающн всакомоу трѣбоущомв алчнїе же оутробы наснщающїи... 37б/9–11 (11); нарелч(е) бо се ѿцѣ срнмъ... алчнмъ проразоумнїнкъ. нагымъ водѣянїе... 73б/22–24 (24).

АНАТОЛІЯ, -ю ж (1) *Анатолија, Анадолија, област у југозападној Азији; Мала Азија*. – и тако възлѣше въ дрѣва пловехоу чрѣзь чрѣмное море. и подощїю блжїею окрѣмїаємн невредно прешл(ь)ше таковоу поучнноу. и излѣ зше нз мора вьндоше въ самою тоу анатолию въ дрѣжавоу безвожнїхл. 78а/8–12 (11).

АНГЕЛЪ, -а м (10) **а.** *анѣо (Божїи)*. – та бо творещѣ гѣ малстнвкв себѣ явнше. и въ вншнїхл съ агглы жнти спод(о)внше се. 36б/27–37а/1 (1); се моукы разнчнїе готоваютъ ти се. агглы же іарн и немалстнвн хотеще те всхититн. 39б/20–22 (21); и аггль твон гн боудн стоужак нмъ и поганїак е. и испльнн анца нхл досаждїенїа. 62б/7–7 (7); въ време бо то егдла разлчн се дшїа юго ѿ тела. бѣ видѣти анцѣ юго іако анцѣ аггла блїа. просвьтѣ бо се пате дрѣвнїаго моусеа. 83а/14–17 (16). ОП: 31а/16, 46а/5, 53а/13. **б.** *Божїи гласник, весник; анѣо који се појављује у људском лику доносеѣи неке вести*. – мнвожн бо полс(то)мъ превзндоше члѣскаа. и съ агглы бѣседовати спод(о)внше се. 32а/21–22 (22); ... оноу любовїю іаже выселн се въ патрїарха авраама. иже гости любе агглы прїобрелт(е) на старость себѣ. 44а/2–4 (3). **в.** *пали анѣо, анѣо који је прогнан из раја због непослушности и побуне против Бога (демон ?)*. – всакого таковлхл равнo почнташе... помннающн въ оумѣ своемъ. онъ грознн и прнтраннїи днѣ. егдла повелнт аггломъ сконмъ разлоучнтн грѣшнїе ѿ праведннхъ. грѣшнїи разлоучающе се ѿвн въ тмоу кродемшнмоу. оуготованноу дїаволоу и аггломъ его. 31а/12–19 (19).

АНГЕЛЪСКЪ, -ын прид. (4) *анѣоски, анѣелски, који се односи на анѣеле Божїје*. – таковлн бо оубо прославнше се. и въ вншнїхл хвалами аггльскымн, прославляютъ се. 29а/6–8 (7); ты бо блжѣнна хвалами аггльскымн прослављена еси. 42б/12–13 (13).

◇ **АНГЕЛЪСКЫЕ СЛЫ** *анѣели (Божїи) свих чиновв*. – кто бо не двннтъ се смиренїю нензглннїе славн твоѣ валдїко. егоже нѣса не выместеть. и аггльскїе слы съ трѣпетомъ зрети не мооутл. 28а/4–7 (6). ПРИНѢТИ **АНГЕЛЪСКЫИ ОБРАЗЪ** *примити монашки чин веѣег степена (? велика схима)*.⁶² – призвавшн же хоблювнвва еднного чрѣнць сконхл. всетлстнаго старца глѣмаго іова. и ѿ роукы того принѣтъ мнншскїи образъ. въ цркви стго николи въ славнємъ градоу скдрѣ. по стнхл аггльскїи образъ прїемшн. и въ томъ нарелч(е)на был(ть) монахїа елена. 43а/28–43б/6 (5).

⁶² Краљица Јелена је, како у рукопису читамо, примила монашки, а потом и анѣелски чин. У монаштву су првобитно постојала два чина: искушеник и монах анѣоског лика (или велике схиме). Однос према монашким чиновима мењао се кроз историју хришћанства и различита је православна пракса у словенском, грчком и другим монаштвима. В. <http://www.manastir-lepavina.org/vijest.php?id=5467>.

АНКНРА, -ы ж (1) *сидро, котва*. – фиг. гл҃юци҃н се оубо трѣпѣнїемъ чаю приѣти вѣчно оутешенїе: тегѣ (Пресвету Богородицу) нмоуци҃н прѣпетоую: тако анкнроу тврѣдоу н нзвѣст'ноу: 386/23–26 (26).

АННА, -ы ж (1) *Ана, мајка Дјевице Марије*. – н въ местѣ рѣкомемъ стоуденици въ домоу пресѣе (краль Милутин) създла цр҃квь въ нме пресѣю правед'никоу коакума і ан'ны: 726/17–20 (20).

АНДРЕН/ АНДРОѢН, -а м (1) *апостол Андреј, Свети Андреј Првозвани*. – сама же (кральица Симонида) оубо по сн҃хлѣ ѿрек'ши се мнр'скаго жнтїа: н овлече се въ чр҃ньчлскїе рнзы: много же нменїа своел҃гл раздлавшн ннщнмъ: н ндѣ въ монастырь ст҃го андрѣа ндеже келс(ть) множьство много чр҃ньчъ тоу пребывающнхл: н начеть вѣлнцѣмъ полдвнгомъ полдвнзати се: 856/12–18 (16).

АНДРОНИКЪ, -а м (8) *Андроник II Палеолог, византијски цар*. – кральица симоннда дьши ст҃го н вѣланкаго н вселен'скаго цр҃а грѣкомъ курь андроника: 49а/20–22 (22); саншав' же цр҃ь самодрѣжавнїн вѣланкые романїе андроникъ палеологъ: сїе вѣланко н слав'ноу чюдл: 766/3–5 (4); н прндоше къ ст҃онментомоу цр҃ѣ курь андроникоу: 78а/3–4 (4); ... бл҃говер'номлѣл цр҃оу курь андроникоу: 856/2–3 (3). ОП: 656/26, 746/8, 77а/9, 78а/24.

АННА в. анна

АПОСТОЛЬ, -а м (18) **а**. *Христов ученик, који је изабран да проповеда Његову науку и оснива Цркве; један од дванаесторице Христових ученика; један од седамдесеторице изабраних ученика*.⁶³ – врѣхов'ни же аплсль петръ: за єдинь чьсл(ь) гор'кылхл слъзь: не тѣтїю прощенъ былс(ть) грѣха... 31а/27–28 (27); достоно же тн келс(ть) хбл҃юбыва въспоменути гл҃ы аплсла пав'ла вѣщающа: рече наше бо жнтїе на нелсѣхъ келс(ть): 336/25–28 (26); такоже рече аплсль несмы довол'ны ннчесоже ѿ севѣ сьмислнти: нъ довол'ство наше ѿ бѣ: 39а/3–5 (3); н мнѣ оубо смирен'номоу данноу: соушоу въ то врѣме еплскпоу цр҃кве ст҃го аплсла хбѣ стѣфана: въ месте рекомемъ бан'скон: 456/11–14 (13); релл(е) бо прлор(о)ци проповѣдаше аплслы наоучнше млчннцн исповѣдаше: мы же вѣроу ехомъ: тегѣ въ палти явлъшаго се бѣ нашего: 52а/4–7 (5); н пороучен'ноу емоу стадо хбнхъ ов'ць доб'ре правѣшоу: такоже закон'но прѣданїе ндїн стѣхл аплсль: н б҃гоноснхл ѿцѣ: 816/26–82а/2 (1); по аплслоу рек'шоу пасете словесноу стадо въ нем'же вн поставн дх҃ ст҃н: еплскпн пастн цр҃квь бѣ жива: юже прнобрете члстною своєю кровїю: 82а/2–5 (2). ОП: 286/1, 37а/12, 39а/18, 52а/22, 526/2, 79а/21, 826/19, 836/22, 84а/6. **б**. мн. апостолы *дванаесторица (назив за првих дванаест Христових ученика), апостоли*. – тако въ оно врѣме егдла былс(ть) преставленїе б҃гомѣры: аплслы овлаци по въздлоухоу всхнщанемлн: ндѣхоу на погрѣвенїе юе: 45а/25–28 (26); бѣ вѣланкоу знаменїе страха явн нмъ: млтвамн оуголдннкъ сконхл ст҃го сумсона н савы н архїереа хлсва ст҃го арсенїа лѣжешаго тоу въ домоу стѣхл аплсль: 60а/25–606/2 (2).

АПОСТОЛЬСКЪ, -ын прид. (3) **а**. *апостолски, који се односи на апостоле*. – ѿ бл҃жен'наго сего моужа в'сачлскы хотешаго испльннти заповѣдь аплсльскоую: еже релл(е) подаванъ въ щедротахъ: н млбукъ съ тнхостїю... 68а/22–25 (24); гн н оѣ мон в'сечлстннн оубеждлсь се н прїндн да чѣда твоа страхоу бжїю наоучншн: н добрїн поутл покажешн намъ сплсненїа: н вѣланко смиренїе прелдложншн намъ хотешнмл жнти въ послушаннн твоємъ: тако да н мїн чѣда твоа възвелнчнмъ гѣ с тобою: н потроудн се на здланнн аплсльсцѣмъ полагае основанїе стїе н правїе вѣрн хлсвн: н того радн бол'шоу мьздлоу прнмешн: 81а/11–19 (17). **б**. *о православној цркви: апостолски, који чува*

⁶³ Поред дванаесторице, Господ Исус Христос изабрао је и седамдесет ученика, који се називају „мали“ апостоли или „седамдесеторица“ (Ђаковац 2006: 25).

апостолско предање.⁶⁴ – н ты же гл҃сже вѣѣ порвчннцѣ животоу моѣмоу. сын оубо храмь наречї(є)ннїн въ нмє твоє ст҃ѣ. съединн єго къ ст҃нмь съворнїнмь і ап҃л҃ьскымь цр҃квамь. 40а/9–13 (12).

АРСЕННИ, -нѣ м (1) *Арсеније, име Светог Арсенија Сремца, другог архиепископа српског.* – бѣ вѣланкоє знаменїе страха гавн нмь. млтвѣмн оугодннцѣ свонїхї ст҃ѣо сүмєсона н савы н архїтереа хїсѣва ст҃ѣо арсенїа... 60а/25–60б/1 (1).

АРХИЕПИСКО(У)ПНИА, -нє ж (2) *седшїте архиепископије, црквене области под управом архиепископа.*⁶⁵ – сын съвькоупнвѣ трыкетюю єрєсь єзнка татарскаго н єнко свонїхї ємоу вон. н тако въ незапоу вьндѣ съ снамн въ дрѣжавоу ѿчѣствїа сєго бл҃гочїсл҃тнаго краалї(а). до места гл҃ємаго фостна. н хотєшнмь нмь вьннтн въ место рѣкомо ждїрѣло. тако да лѣзлмоуѣтї тоу соущєє достоїанїє мнгого цр҃квн домоу сп҃слова рѣкшє. архїєпл҃скпїє. 60а/14–21 (21); н къ сємоу оубо прїсно попечєнїє нмїн єже прилєжнѣ трюднтн сє. ѿ всакомь дѣлє бл҃зє н прилєжнїн н обнѣновлєнїн цр҃квн домоу сп҃сѣва рекшє архїєпл҃скпїє. вѣдїн трюдн н прилєжнїа єнко прилєжншє прєждїє єго ивѣкшє ст҃лы. 82а/5–10 (8–9).

АРХИЕПИСКО(У)ПЬ, -а м (8) *архиепископ (грч. цркв.); старшина аутокефалне цркве.* – ... н сь прєвосцїєннмь архїєпл҃скпомь савомь трѣтїємь. 79а/18–20 (19); поставншє н (о. Никодима) архїєпл҃скпа рекшє прєвосцїєннаго архїєпл҃скпа. все срьвскыє землїє н поморскїє мнгоаа лѣта. н тако оубо възвєдї(є)ноу бѣвшоу сємоу прєвосцїєнномоу на прєстоль ст҃ѣо гнѣ нн н оучнтєла н прѣвпросвѣтнтєла срьвскон землїє прєвосцїєннаго архїєпл҃скпа курь савы. 81б/20–26 (20–21, 21, 26). ОП: 47а/8, 48а/10, 80а/20, 82б/2.

АРХИЕРЕН, -єа и -єа/ **АРХИЕРѢН**, -ѣа и -ѣа м (5) *архијереј (грч. цркв.), старшина јереја, свештеника; (архи)епископ.* – ѿцѣ сүмєсонь неманїа. н довроплодїна вѣтѣвь ѿраслн єго. оугодннцѣ же слави твоє. н свѣтлннцѣ ѿчѣствїю сн землн срьвсцѣн. гл҃снѣ нашѣ н оучнтєлє слоужнтєлѣ же трїсїаннаго тн бж҃їстѣва. архїєрен курь савѣ. 53а/7–12 (12); н по снїхї бл҃гочїсл҃тнвн краалѣ повѣлє събраномь бытн всеми воєми свонїмь. н сємоу бѣвшоу. млтвоу възмь ѿ архїєрїа своєго ст҃ла. н вєсєго събора єнко лнка сцїєннчскаго. въздѣвнѣ сє съ снамн свонн. ндѣ въ дрѣжавоу ѿбласти цр҃л҃стѣва грѣчскаго въ прєдї(є)лы ѿкрїсл҃тнїє. 55а/20–26 (22); млтвѣмн ст҃ѣо архїтереа хѣа савн. мнѡжѣство нхѣ мнгого нзбыєно бѣл҃(тѣ). 60а/22–24 (23); бѣ вѣланкоє знаменїе страха гавн нмь. млтвѣмн оугодннцѣ свонїхї ст҃ѣо сүмєсона н савы н архїтереа хїсѣва ст҃ѣо арсенїа лѣжецаго тоу въ домоу ст҃ыхї ап҃л҃ь. 60а/25–60б/2 (27); н въ солоунѣ же градѣ. н тоу въздѣвнѣ дворїн цр҃л҃скыє. н сьздѣла цр҃квѣ въ нмє архїтера хѣа ннколн. 71а/22–24 (24).

АТОНЬСКЪ, -ын прїд. (4) *атонски, који се односи на полуострво Атос (Атон) у Грчкој.*

◇ СВЕТА ГОРА (АТОНСКА) в. светѣ (58а/8, 68б/23–24, 78б/27, 81а/5).

АЩЕ вєзн. и рєчца (47) **І.** вєзн. **І.** *условнї: ако.* – нѣ ащє вьсощѣ могоуѣтї погрєзноуѣтн въ поучннє бєсн҃сл҃наго твоєго мл҃срдїа. 28а/24–25 (24); да полдї(о)блєѣтѣ н мнѣ попечєнїє сьтворнтн ащє бѣѣ бл҃гѡколнѣвшоу да сьтвори оубо храмь. въ нмє прєстїє вѣдмѣрє. 38б/2–4 (3); ащє хощєшн бытн въ волю мою. такоже ѿбѣщавѣшн мн сє. сьтвори такоже азѣ повѣлєваю тн. 61а/11–13 (11). ОП: 34а/21, 37а/14, 54а/11, 61б/6, 65а/26, 70б/1, 70б/14, 71а/2, 75б/22, 81б/2, 81б/5, 30б/5, 30б/17, 38б/28, 42б/5, 52б/6, 55б/24, 57а/2. **ІІ.** *рєчца а. за наглашавање, интензификатор*

⁶⁴ О апостолству и апостолском преемстве в. Брија 1999: 12–14.

⁶⁵ Речь је о најстаријој цркви у Пећкој патријаршији, посвећеној Светим апостолима, која се често помиње по имену цркве у Жичи, посвећене Светом Спасу. Године 1253. архиепископ Арсеније седиште Архиепископије преноси из Жиче у Пећ.

садржаја: само. – ѿ нмѣни бо силн твоѣ: аще н⁶⁶ пръвоѣ елнко писанїа сего начї[.]ншьоу мн жнтїа: бѣгпослоуш'лнвнхъ рабъ вонхъ: нх'же възвелнчн дръжав'наа тн блгдїть: 53а/1–4 (1). **б.** *за допуштање, тј. истицање прелажења оквира онога што би се очекивало: па и.* – мнѡзїн бо гавнше се въ соуїете мнра сего: аще рекъ ѿрїе сл'нїн: н властелн же езнкъ: нь н ѿ сїнїхї релї(е)но кел(ть) работанте кмоу ѿрїе съ страхомъ н радїунте се емоу съ трепетомъ: н разоументе кто сѣ кел(ть) ѡкел'лен дхї ѿремь: 28б/4–8 (4).

◇ *аще бы кад би, ако би.* – сїн бо глсїжа мога веселїемъ дшїе полдївнзаше се ѿ семь храмѣ пресїїе пѣкоушн се: аще бы възмог'ла скоро съвршнтн въ животе своемъ: 40а/2–5 (4). ОП: 43б/15. *аще да/ да аще ако.* – да аще оубо възхошъ лѣтї тн кел(ть) зем'лннмъ црлствомъ нелснюе нскоупнтн: 33б/15–17 (16). ОП: 67б/5, 77а/26. *аще н... а ако (би) и/ макар и... али (ипак).*⁶⁷ – мнѣ бо доволно аще н два днї: раба бывшн тебѣ влдіцѣ моѣмоу хѡу: н дхї мон предамъ а не раба вѣсомъ н грѣхоу: 38а/9–12 (9). *аще н/ бо... (нь) ако и... (ипак).*⁶⁸ – аще бо тѣло кѣ въ гльбоцѣн старостн нзнеможе: нь дхї кѣ крепцѣ полдївнзаше се: аще н лнста кѣ раслаблїен'на келста: нь н'равъ въ добрїе дѣтелн спенеть нма: 43б/20–24 (20, 22). ОП: 28а/13, 30а/21, 33а/22, 43а/16, 44а/8, 52б/11, 73б/17. *аще лн ако, ако пак.* – ... н не нандетъ тебѣ нсквшенїе лоукаваго: аще лн н нандетъ не похоуан: нь блгодарн гїа 34а/27–34б/1 (28). *аще (лн)... то/ тако ако (пак)... онда/ тако.*⁶⁹ – дїша бо аще мнр'скыхъ не ѡстанет' се печалїн: то нн бї възлюбнтн можетъ нстнн'нѣ: дївола възненавндї(н)ть достоннѣ: 33а/25–28 (25); аще лн не послоушаешн налї то мы к томоу не нарелї(е)м' се твон: 64б/5–6 (6). ОП: 28б/28, 49б/2, 66б/7, 66б/13, 77а/26. *аще не само ако, само уколико.*⁷⁰ – елнцн оубо ѿ мнра сего желающе нензрелї(е)н'ныхъ н непостнжнмнхъ даровъ въ нелснємъ прѣыванїн: аще не прѣвѣе ѡстав'льше муръ сын н іаже въ мнрѣ: н прѣѡчлстван'ною дшїею бѣблєп'но полдївнзают' се: къ вншнємоу точенїю: таковн оубо крѣпостн н вѣры срлдїчнон прѣпопасава' се: 27б/7–12 (9). *развѣ аще (не) осим ако (не).*⁷¹ – лѣт' бо вама кел(ть) развѣ аще не хоцете: 36б/20–21 (21).

Б

БАГРЪЅНИЦА, -е ж (1) *багреница, љубичастоцрвена (пурпурна) хаљина или плашт.* – тако бо бѣ вндѣтн шьствїе нїхї: оукрашено ѡдѣянн црлскымн: н појасн златнмн: бысерн же н каменн мнѡгоцѣн'нїн: чрв'лїенїн црлскые н багрѣннцѣ: іако н пол'скые цвѣтн: мнѡгоразлнчннмн добротамн нспїш'рѣнн: 49б/15–20 (19).

БАНЬСКА поименичен прид. (дат. баньскон) (1) *име места између садашње Косовске Митровице и Новога Пазара у којем је подигнут истоимени манастир.* – н в'семоу събороу зем'лнє сръб'скые събрав'шоу се къ нїен въ слав'нїн дворъ кѣ врнїаци: н мнѣ оубо смерен'номоу даннлоу: соуцоу въ то врѣме еплскпоу цркѣе стїго аплсла хѣа стѣфана: въ месте рекомемъ бан'скон: 45б/9–14 (14).

БЕЗ пред. (2) с ген. *означава непостојање, одсутност, лишеност чега.* – релї(е) бо

⁶⁶ У овом примеру наглашавање је додатно појачано везом аще н.

⁶⁷ Са допусним значењем.

⁶⁸ Овим спојем везника и корелатива изражава се допуштање.

⁶⁹ У наведеним примерима лексема то има функцију корелатива условне реченице.

⁷⁰ Реч је о тзв. условним реченицама за екстремни услов.

⁷¹ Негирани садржај зависне клаузе код екцептивних реченица с везницима *осим ако, сем ако, изузев ако* добијен је аналошки, преко тзв. условних реченица за екстремни услов, будући да се екстремни услов у свим случајевима изједначава са изузимањем.

расточн и дашн оубогыдль. сѣа бо сътворше назн в'сакыне пѣчалн. и без рнзы⁷² на стадѣн доврѣ дѣтелн възндемь. вѣдоуше нметн сѣбѣ доброе нменіе. на нелісехъ пребывающе. 30б/12–15 (13); ... помнѣ въ оуде своємь оны чьлс(ь) страшнѣн чаклѣн въседн и прншьствіе превѣтнаго дньдн. и соудѣ без млісѣтн не сътворшнмь млісѣтн. 73а/2–5 (4).

БЕЗАКОННІЕ, -нѣ с (9) *непоштовање закона Божијег*. – се бо исповѣд(ѣ) безаконїа моя на се. ты же еси млісѣтнвѣ оцестнн грѣхн мое. 33а/1–2 (1); гдѣ ли съкрїю множество вѣзаконїн моихъ. 38а/2–3 (3); въ гресехъ бо истлнхъ си дшбѣ. и въ нечнстоте вѣзаконїа оудавнхъ си оудь. и въ гльбьны тнденїа погрѣзѣ тѣло мое. 39а/28–39б/3 (1); оувїн мнѣ ѿ коуд(оу) начноу плакатн лютаа мн. и неоудобь исповеднма вѣзаконїа и ѿ чѣмь прьвоке въсплатю се. ѿ чѣм ли вьстѣню. нли ѿ чѣмь възрндаю ѿ множствѣ грѣхъ моихъ. нли ѿ разлоученїн ѿ бѣ. 39б/14–18; и ты нечлсѣтнвн вндѣвше ѿб оны поль рѣкы множество народа збѣгше на єднодмь мѣсте. јако звѣрїе нечнн оустрьднше се на стадо хѣбѣ. и оупокающѣн на слаз конь свонхъ вьнддоше въ ню. вода же сїн наг'ло въздлвнг'шн се. многїе нхъ потопы ... и погыбоше за вѣзаконїе свое. 57а/11–20 (20).⁷³ ОП: 39б/8, 41б/8, 41б/11, 62а/17–18.

БЕЗАКОНЬНЬ, -ын/ **БЕЗАКОНЬН** прид. (3) **1.** у имен. служби: *онај који не поштује закон Божији; онај који није хришћанске вере*. – аще бо рлор(о)ци и мѣннцн крвьїю проливаетю ѿ безаконьнхъ. и толнкїе оубо разлнчнїе стрлсѣтн подыше... 28б/28–29а/3 (1); ѿ вселхъ же сїнхъ боудн нде гнїе бллсѣвено. повѣдоу дающоу селоу рабоу своємюу блгочлсѣтнвомоу. на в'се съблазны твореше кмоу вѣзаконїе. 63б/1–3 (3). **2.** *који не поштује закон Божији; који није хришћанске вере*. – въ дворѣ вѣзаконнаго црѣ татаромь ногоа. 63а/10–11 (11).

БЕЗБОЖЬНЬ, -ын прид. (9) **1.** *који не верује у Бога Исуса Христа, нехришћанин*.⁷⁴ – въороужн без'божнїе пер'сн и агарене на ролдл хрлстїан'скы. 75а/18–20 (19); и нменемь слан крепостн твоє льсть и шетанїа и слны лоукавіе без'божнхъ погань разорнше се. 83б/1–3 (3). ОП: 69б/1, 75б/4, 75б/13, 75б/24, 76а/20. **2.** *који се односи на безбожнога* (в. 1). – ѿпльчнв' се на тїн без'божнїе пер'сн съ свондл си храненїемь. и ѿдолевь повѣдн. и ороужїа нхъ вьнддоше въ срлдца нхъ. и лоуцн нхъ съкроушнше се. и нн паметн *без'божнаго* гнїева нхъ былс(ть). 76а/20–24 (23). **3.** у имен. служби: *безбожник* (в. 1). – и нзлѣз'ше нз' мора вьнддоше въ самоую тоу анатолїю въ дрѣжавоу без'божнхъ. 78а/10–12 (12).

БЕЗГОДЬНО прил. (1) *пре (ожикивано, могућег) времена, прерано*. – и глѣ нмь ... жнтїе мое кончает' се. и се прнскрѣвна келс(ть) дшѣа моя до смьртн ... плачюще се глѣхъ. ѿ добраа глсѣже. по что тако ѿскрѣблаетн дшѣ наше. се бо јако слншахомь таковіе глѣ твоє. въ недооумѣннн соуше в'сн безгод'но пѣчалїю колеблемь се. 45а/4–15 (14–15).

БЕЗГОДЬНЬ, -ын прид. (1) *који је пре (ожикивано, могућег) времена, преран*. – самь не вѣд(ѣ) хотецаго събытн се ємоу. јако протнву лоукавіе его вѣры хоте въ чюждлємь достонанїн прославнн се. въ скорѣ безгод'ною смьртнїю скончавает' се. 56а/11–14 (13–14).⁷⁵

БЕЗДМЬВНІЕ, -нѣ с (3) *спокојство, мир (у души); тиховање, осамљен, тих (монашки) живот*. – селоу же живоуцоу въ мнре и бездмьвїн. грднхъ бо и вѣлнчавлхъ сѣтн

⁷² Овим примером исказује се и експликативна околност типа услов.

⁷³ Све што чине они који су без закона Божијег, тј. нехришћани, безаконно је поступање. Будући безбожни (без Бога) и безакони (без Божијих заповести), у својим настрадањима на оне који поштују закон Божији и верују у Бога (које Бог чува) бивају кажњени. Пророци и мученици (в. безаконьн) страдавали су од оних који нису прихватили закон управо због свог закона, тј. вере.

⁷⁴ На основу примера закључујемо да хришћани могу бити безакони, али не и безбожни.

⁷⁵ И данас користимо израз: *прерана смрт*.

єанко ѿ семь прѣндоу тако и снїа вѣстающоу. повѣдн бо в'се вражїе оугасоше мнр' же и тишина процвѣте въ ѿтѣствїи его. 66б/21–25 (22); мы же оубо възлюбленїи доврїи мь наши мь крмнтелємь хїслмь сокрм'лаємїи. злоую боу роу вльнїїа преплзв'ше. єанко жнтїа сего гнѣл'наго в'са нестронна. и въ тнхо прнстаннїе дошл'д(ь)ше безм'львїа. бжїств'ннн пнслнїи наслажд'дающе се. 84а/16–21 (20).

БЕЗМ'ЛЬВНЬ прид. (1) *спокојан, миран; покоран*. – и ѿ всем' же мнрѣ м'лїю те гн' дароуи ємоу тнхо и безм'льно⁷⁶ жнтїе нмѣте. 46а/28–46б/2 (1); былсл(ть) же по снцѣвемь скончанїи. всехл' злоднслннхл' врагь сего блгочїстнваго краля оуроша. бдѣ прѣстоль країев'ства оутврѣднв'шоу непоколѣбьмю. и в'семоу ѿтѣствїю его живоушоу тнхоу и безм'львноу жнзнїю. и сн х'облюбыи в'схоте сьтворити бракъ възлюбленномл' снѣоу своємюу глїемоу стѣфанюу. 64а/4–11 (9).

БЕЗМ'ЛЬВЪСТВОВАТИ, -воую, -воуєши несвр. (1) *тиховати, живети тихо, повучено, усам'лено; покоравати се, бивати покоран (о монасима)*. – ... монахїа єлена... полдкланяєть вїю свою полд' лагкоє нго х'бо. вѣзм'львѣствюшїи въ в'сацѣмь нсправ'ленїи чрнн'тсцемл'ї. днѣ и ношѣ не вькоушаюшїи въ сласть сна. нли покон даюшїи тѣлоу своємюу. 43б/6–11 (8–9).

БЕЗМОУТЪНЬ, -ын прид. (1) *смирєн, који није узнемирен*. – сїа бо блжен'на бѣзмоут'ною дшїю и кроткомь срдїцемь вѣрн истнн'ныє. м'тѣоу бдѣ прнноснть. 30а/8–10 (9).

БЕЗМ'РЬНЬ, -ын прид. (2) *безмеран, који се не може измерити, неизмеран; силан*. – и вндѣсте ли толнкоу без'мерноу любовь ємоу ѿ г'а. и повѣдоу на каз'ни неприазнїе. 66а/1–3 (2); и сїе глїи слншавь сн прєвнсокы країл'. ѿ тьста своєго цр'а грькомь. и за толнкоу без'мерноу любовь єанко нмаста межд'доу собою. не закьснѣ нн малн... 77б/8–11 (10).

БЕЗОУМНІЕ, -нїа с (2) *безумье; неразборитост, лудост*. – аще ли и нандеть (искушење) не похоуан. нь блгодари г'а глїюшїи. ѿ всехл' прикляот'шнх' мн се. боудн нде глїнїе блслвєно въ вѣкы. не джл'дѣ же бѣзоумїа оустнама свонма глївн. 34а/27–34б/4 (3); и тако сьвакоупнвѣ вѣанкоу повѣдоу вонскы своє. єзнка грьт'каго. и ннїи мнвогїи нноплѣмен'нїи єзнци. татарн и тоуркы и фругы. и сь смнн ндѣ въ бѣзоумїи своємь хвале се. тако не тьк'мо ѿтѣствїе сего блгочїстнваго хотѣ ѿзлобыти. нь и нменн его не нменовати се к томоу въ дрѣжавѣ его. 56а/5–11 (8).

БЕЗЪЛОВНЬ, -ын прид. (1) *благ, добродушан, доброћудан*. – с[.] же тако без'ловыи и кроткы глїсл' глїе. аще по насл' бѣ кто на ны. 75б/21–22 (21).

БЕЗЪЛОВНО прил. (1) *благо, добродушно, доброћудно*. – снцѣвн бо вѣ нравь сїе блжен'нїе. остра словомь блга же ксл(ть)ствомь. непоротна лжел жнзнїю. заповєдн крол'ткїе. ѿбратити бѣобразумннн глїи. оутешити нелнцѣмерно и безлѣвно. єанко в'сєсрдїчнаго дрѣзновєнїа кє къ бѣоу. и просто рєшн всакоу доброу полд(о)бою оукрашен'на. 30б/26–31а/4 (2).

БЕСКОНЪТЪНЬ, -ын/ **БЕСКОНЪТ'АН/ БЕСКОНАЧЪНЬ** прид. (8) *бесконачан, који нема краја, конца, бескрајан*. – сьмь бесконачнїи свѣтл' и пнтатель в'сєє тварн х'с. 32а/24–25 (24); слава тн бесконачноє и неопнсан'ноє нде х'с. 51б/16–17 (16); възл'дєвь къ внсотє и гл'а. бѣ бесконачнїи м'л'срдїи. и в'сєцєд'ри... 54б/26–27 (26).

◇ **БЕСКОНЪТНАТА МОУКА БЕСКОНАЧНА МУКА, ПАКАО**. – се бо преже сьдъртн моє мьртѣа вываю. и прєжд'дє бесконачнїе моукы собою кєслмь моутнма. ѿ нечїтанїа моєго. 35б/13–16 (14–15). **БЕСКОНЪТНО ПРѣБЫВАННІЕ БЕСКОНАЧНИ, ВЕЧНИ ЖИВОТ; ВЕЧНОСТ, ЖИВОТ У НЕБЕСКОМ ЦАРСТВУ**. – внноу прїсно жєлає възл'данїа ѿ вл'дкы всехл' х'а. въ бѣсконачнѣмь прєбыванїи...

⁷⁶ Грешка писара.

71a/15–16 (16). БЕСКОНЪЧНО СЛОВО В. СЛОВО (35б/9). ВЪ БЕСКОНЪЧНЫИЕ ВЪКЫ ИЗР. *на веке векова, за веке векова, довека, вечно*. – ндѣже лежить и до сего днѣ. вьнѣ дѣрѣы ол'тар'ныхъ. прѣдѣ образомъ влѣдкн всехѣ хѣ. прославнѣшаго паметь ие въ бесконачнѣе вѣкы. 51a/23–26 (25–26). СЫНЪ БЕСКОНЪЧАЮГО СВѢТА *син Бесконачне Светлости, син Божију (супр. син таме, син ѿвола), хришћанин*.⁷⁷ – въ истиноу бо сын хѣлюбыви таково навнченіе нзволн. вьсегдѣ слоужити глскви прѣподѣ(о)вѣемъ и правѣдою. яже творе снѣ бескон'чаго свѣта и н⁷⁸ вѣч'ныхѣ блѣ наслед'никъ явн се. 70a/16–20 (19).

Уп. вѣкъ (◇ въ вѣкы вѣка); моука (◇ моука вѣч'нага)

БЕСПОКРОВЪНЬ, -ын прид. (1) *бескрован, који је без крова (над главом); бескућни*. – ... въ вѣце семь жнвоушн. нншїе любещн. н стран'нїе мнлоушн. н нагїе оуѣваушн. беспокров'нн въ домн въводѣшн. 32a/1–3 (2–3).

БЕСІ- В. БЕСІ-

БЕСЪМРЪТЪНЬ, -ын прид. (2) *бесмртан*. – придет' бо днѣ глскн вѣлнкы. въ немже кел(тъ) в'сѣмъ намъ оуѣстн се прѣдѣ престоломъ бѣсьмрѣт(ь)наго влѣдкы хѣ. оуѣтъ твореще о сьдѣаннхѣ зль. елнко мала и вѣлнка. 36б/4–7 (6); нъ ты оубо црѣ вѣкомъ бесъмрѣтнѣ гн. хотен вьсѣмъ спїстн се. н мнѣ недостоннен дароуи оуѣразъ прѣждѣе кон'ца покаатн се к тебѣ. 38a/4–8 (5).

БЕСѢДОВАТИ, -доую, -доуѣши несвр. (2) **1.** *беседити, говорити*. – ты оубо съ грѣшннкы вѣседова н съ мнтарн же н фарнсен въдвараше се. 28a/7–8. **2.** *састајати се, сретати се*. – мнвошн бо полск(то)мъ прѣваздоше члѣтскаа. н съ агглы вѣседовати сподѣ(о)внше се. 32a/21–22 (22).

БЕСІНСЬНО прил. (5) *безбројно, неизбројиво, врло много*. – жнтїе бо вѣбоутолѣно н жнз'нъ непороч'ноу. моужа правед'на хошоу исповѣд(ѣ)ти вьшелоу вѣлюбїю. яко оугод'нъ глскви былск(тъ). н оукрашенїемъ бесінсьно стїнхѣ црѣквн. н мнвогнмн млсктннамн нншнхѣ. 67б/7–12 (10–11); нан въ крат'цѣ рекоу яко н до прѣстав'ленїа своѣго непрѣстан'но вьсего дае бесінсьлно. н испльнн домъ прѣстїе в'сакого блѣа. 72a/9–12 (11). ОП: 68a/4, 68a/15, 72a/22–23.

БЕСІНСЬНЬ, -ын прид. (10) **1.** *безбројан, небројен, неизбројив; огроман, голем*. – н тамо оу места рекомаго продрома. сьзѣла црѣквь бжлсктв'ноу поданїемл бесінсьлнаго злата нег. 70a/21–23 (23); вьдавъ бесінсьлноу злато н срѣбро на пнтенїе н оуѣанїе оубогнмъ н маломощ'ннмъ. 79a/5–7 (5). ОП: 67б/15, 68б/18, 72б/1–2. **2.** *бескрајан, бесконачан; огроман, неизмеран*. – вѣдѣ(ѣ) бо множество прѣгрѣшненн монхѣ. нъ аще вьсошъ могоути погрѣзнути въ поучнне бесінсьлнаго твоѣго млскрдїа. 28a/23–25 (25); по истннѣ бо хѣлюбнмци в'сещедн бѣ за бесінсьлноу его млсктѣ семоу блѣгочлсктнвоу не презре нн єдннаго прошенїа. 63б/20–22 (21). ОП: 38б/11.

◇ много множество бесінсьно **а.** *веома велико (небројено) мноштво, веома велики број лица или ствари; веома много*. – зрнте же вьзлюб'лен'нн вѣлнч'ства млсктннн сего хѣлюбываго н днвнте се. колн бо множество много болѣшнхъ бесінсьлно єлнцн вьзлежахоу въ такоуѣмъ оуготованн. 70б/21–25 (24). **б.** *веома велика количина; веома много*. – много множество бесінсьлно злата за сїа вьдавъ. н приложн къ местоу томоу стѣмоу. 69б/14–16 (15).

Уп. множество ◇, нещїтеньн

БНЛО, -а с (1) *клепало, било; дрвена даска (? или гвоздена плоча) у коју се удара место звона*. – ... в'сн сьтекоше се въ црѣквь. н не малн хвалн бѣ въздѣлав'ше. сьтвор'ше оубнош'наа

⁷⁷ В. Николај 1996а.

⁷⁸ Грешка писара.

п'єніа. н окончавшнмь нмь оутрнню. н днєвн свнтающюу. повѣлешє оудрнти въ была н звона довроглснна. 85а/2–5 (5).

БНСЬРЬ/ БНСЕРЬ, -а м (4) *бисер*. – такождѣ н сьсвдїн сцѣн'нїє златїн н срѣбрьнїн. оукрашен'нїн бнсерн н каменїемь многоцѣн'ннмь. 35а/1–3 (3); н тако ндѣ сь вѣланкою н преднв'ною чїстїю. єанко вьсємь зрєцнмь оуднвлатн вндн нхъ. тако бо бѣ вндєтн шьствїє нїхї. оукрашено оодѣянн црїскымн. н пояси златнмн. бысерн же н каменн многоцѣн'нїн. чрьв'ленїн црїскыє н багрѣннцє. яко н пол'скыє цвѣтн. многоразнчннмн добротамн нспыщ'рѣнн. 49б/13–20 (17); н тоу же єм'ше сьмого старешнноу нїхї. глїємаго чрьноглава. н ѿрѣзав'ше главоу ємоу оукрашеноу бнсерн чїстнн. н въз'нъз'ше на конїє прннесошє къ бл҃гочїстнвомоу кралю. яко дарь нскоу'снъ. 57а/21–25 (23); н тоу оукрашн домь прєстїє многоразнчннмн прнношенїн. єанко нконн бжїст'внїє златомь оокованн н бнсеромь. оукрашенн. каднл'ннцѣ н свѣщ'ннкы златн. н нїн в'сакїє потребы цр҃кв'нїє. нхже не възможемь сказатн по нменн. 72а/1–6 (3–4).

БНТИ СЕ, бню се, бнєшн се несвр. (1) *бити се, ударати себе самог дотичући одређени део свога тела*. – н тоу вѣланкы плачь н рнданїє сьтворн трызак власн главы своє. н покрыг' се налді тѣломь б҃олюбнкїє мѣре своє. выє се въ лицѣ своє. н выпїє гл҃ашє. ѿ мѣн моа... 47а/10–14 (13).

БЛАГО прил. (1) *добро, како је пожељно*. – рече бо потребытї г҃ь в'се оустны льств'нїє. н єзнкь вѣлєрєчнвъ. да вы оубо не прѣсєлшате пооучєнїа гл҃ь монїхї. да бл҃го вамь боудеть. 42а/20–23 (22).

БЛАГО/ БЛАГОЄ с (мн. блага/ благаа) (8) **1.** мн. *блаженство; радост (у царству небеском)*. – єн мл҃ю вн боудемь стран'нолюбывн н б҃олюб'цн. мллчїтнвн же н оубет'лывн. да н налсї не лнштн вѣч'ныхї бл҃гъ х҃сї г҃ь нашъ. ємоужє славл(а) н дрьжава н нїїа. 86а/5–8 (8). ОП: 37а/6, 51б/6, 70а/19. **2.** *добро, добротин(ство), добро дело; помоћ*. – бл҃годароу те слад'кы монїсє. ѿ всехї твонїхї бл҃гыхъ єанко не презрєлє єсн менѣ грѣш'нїє ѿ прьваго днє жнвота моєго. даже н до нїїа. 46а/18–21 (19). **3.** *добро; вредне, драгоценє ствари; материјално или духовно благо*. – ... въ крат'цѣ рекоу яко н до прєстак'ленїа своєго непрєстан'но вьсєго дає вєстнсьлнно. н нсплнн домь прєстїє в'сакого бл҃га. 72а/9–12 (12).

◇ **БЛАГО** (сь)творнтн (*у*)чинити (*оно што је*) *добро; помоћи; помагати*. – мон чєдѣ любнмен ѿ г҃н вама гл҃ю... бѿу за вѣланкоє єго чл҃колюбїє оутврѣднв'шоу прѣстолю ваю непоколебнмо. влдічєствоватн въ ѿтѣствїн своємь. да за в'са бл҃гаа єанко сьтворн вама. длѣжна кєлста ємоу слоужнтн... 36а/14–28 (26); ... н страхъ бжїн вьсаднвъ въ многоразоумномь срдіцн кєгл'. творнтн бл҃гаа прєдї гл҃слмь. 80б/6–8 (8).

БЛАГОВОЛНТИ, -лю, -лншн несвр./свр. (4) (*благо*)изволєтн, *милостиво прїста(ја)тн, да(ва)тн, допуститн, допуштатн; хтєтн, (по)жєлєтн (о Богу и Богородици)*. – да полді(о)баеть н мнѣ попечєнїє сьтворнтн ащє бѿу бл҃говолнв'шоу да сьтвориоу храмь. въ нмє прєстїє б҃гѿмѣре. нек'лн таа боудет' мн нзмолнтєл'ннца въ днѣ соудїнн. 38б/2–5 (3); ащє бо ты ѿ сїнїхї не бл҃говолншн яко да сьврѣшет' сє. мы оубо въ соує троуждїлаєм лсє знждїоущє. 38б/28–39а/2 (1); н въ прєдїлажєща тышнмь сє вѣщатн. єанко ѿ нскоу'сєхъ сєго бл҃гочїстнваго н х҃олюбнваго. єанкыє напастн лншо҃їє подьєтє въ юности своєн. ѿ лншогыхї нноплємен'ныхї црѣх. н ѿ ннѣхъ прочїнхъ. нхже ащє бѿу бл҃говолнв'шоу оукажемь въ пнлсїнїн сємь. н како ѿ таковыхъ свобод'наа явн єго бѣ. 54а/6–13 (11); по сїнїхї въ б҃гѿоугодїна дѣла ѿлоучн сє. въ ныхже н сконч'а жнз'нъ сїю. нхже ащє бѣ бл҃говолнв'шоу нповєдїн да н некоторїє дѣтєлы вамь ѿ х҃є въз'люблєн'нїн. 67б/4–7 (6).

БЛАГОВОНЬНЬ, -ын прїд. (1) *који лепо, прїјатно мирише*. – кымн лн цвѣтн добро нспыщ'рєн'ннмн н бл҃говон'нїнмн вѣн'ць сьставнв'ше вѣнч'анємь в'сєчїстнвою главоу твою. южє оувєзла

кєл(ть) дѣсница влдічнїа· неовѣдающнмь вѣнцємь· 42б/14–17 (14–15).

БЛАГОВѢРНІЄ, -нѣ с (5) *пуноѡа вере у Господа Исуса Христа; побожност; православност*.⁷⁹ – сын оубо храмь нарєчї(є)нїнъ въ нмє твоє стїоє· съєдннї єго къ стїмь съборнїмь і апїслъскымь црѣквамь· хотещнмь же пребывати въ нємь· даждї нмь блговерїє и чїстотоу и цѣлоудрѣныи сьднслъ· 40а/10–15 (14); и юноу юмоу соущѣ възрастомь· н[.] блгодатїю бжїєю внснмоу· и в'семоу ѡчѣствїю єго красоующоу се ѡ семь· прозрєще ѡко въ днїи єго хотеть пожити блговѣрїємь и чїстотою· и страшнїи гвнїти се врагомь своимь· в'семь же днѣннї· 54а/25–54б/3 (1); и начеть вѣлцѣмь подївнгомь подївнзати се· въ блговерїи ѡкрьмляющн жнзнь свою· чїстотою цѣлоудрїа нескврннѡ съблюдающїи дѣствїої своє· 85б/17–21 (18). ОП: 64б/11–12, 72а/15–16.

БЛАГОВѢРЬНЬ, -ын прид. (5) *који је пун вере у Господа Исуса Христа; побожан; православан*.⁸⁰ – техъ бо жнтїємь в'се землє блговернїхї єзнкъ просвѣтнше се· 29а/17–18 (17); мон чедѣ лювнмен ѡ гїи вама глїю· вы же въноушнта разоумно глїи моє· и не ѡрннєта наказанїа мѣре ваю· помнннта ѡко вѣри хрїстїанскїє· і єзнка блговѣрнаго рождїенїє и въспнтѣнїє кєлста· 36а/14–18 (17); (Богородице) мнр' же и тишинѣ дароун стадоу твоємоу· съблюдающїи дрѣжакоу блговерннхъ краљь срьвскїє землє· и ты бо надеждїоу свою на те възложнше· 40а/19–23 (21). ОП: 29б/9–10, 85б/2.

БЛАГОВѢЩЕНІЄ, -нѣ с (3) *Благовест(и)*. – и тако начїеть здїлати црѣквь· въ нмє стїє бїце праздїннхъ блговѣщенїа· место рѣкомо градї(а)ць· 38б/17–19 (19); и съ лнкы же сцѣнннхъ ієренъ сътворшнхъ млтѣв въ оутврѣждїенїє црѣковноє· и ѡбнощнмоу стоїанїю бывшоу· и славословїю вѣлнкоу· в'са подї(о)вна пѣнїа бжїстѣнна· єлнко на похвалоу бїцїи праздїннкоу блговѣщенїа кє... 40б/15–21 (20–21); и сьздїла црѣквь оуспѣнїє престїє бїцї· ѡже глїєма еплскпїа призрѣнска· и такождїє црѣквь блговѣщенїа престїє ѡже еплскпїа градїчаннїка· 72б/10–13 (12).

БЛАГОДАРѢНІЄ, -рю, -рншн несвр. (4) *благодарити, захваљивати; хвалити, славити*. – сїи в'са єлнко слншала єси съхранїи· и не нандетъ тебѣ нсквшенїє лоукаваго· аще лн и нандетъ не похоули· нь блгодарн гїа глїюшїи· ѡ всехїи приключнхъ мн се· боуди нмє гїснїє блскєно въ вѣкы· 34а/26–34б/3 (1); и прирєчї(є) гїи въ роуцѣ твои прѣдаю дхъ мон· и тако съ славою блгодарєщи бїа прєдалї(ть) дхъ свон· 46б/15–17 (16). ОП: 45б/22, 46а/18.

БЛАГОДАРЄНІЄ, -нѣ с (1) *благодарност, захвалност; хвалєнє, славєнє*.⁸¹ – въ в'се бо землє ѡкрїстнїє и црїстѣа слншано высл(ть) сєго блгочїстнѣаго вѣлнкоє бгблєуб'ство и смєренїє юго· и в'сн малн же и вѣлнцн славлѣахоу хїа бїа· не малїи хвалами и блгодарєнїємь· блжєще сєго бгблєубываго· 71б/15–19 (18–19).

БЛАГОДАТЬ/ БЛАГОДѢТЬ, -н ж (22) *благодат, милост, благонаклоност; дар Духа Светога; нетварна божанска енергїа, сила; божанска природа која пребива у онима које је Бог изабрао и осветио*.⁸² – препєтоую же и в'сєхвалноуїю блгодеть нмѣашє· посєченїємь стїго дхїа прнїємшн всехїи кнннгъ сказанїє нмоушїи· готова соущїи къ в'сакомоу ѡвєтоу въпрашающомоу· н· 31а/4–7 (4–5); работан же юмоу съ страхомь ѡко влдіцє по кєл(ть)ст'воу· радїун же се сємоу съ трєпѣтомь ѡко црѣу по блгдїтн· 34а/7–9 (9); сїа же блжєн'на дающн нмь пнцоу въ подї(о)бноє врѣмє· оумнрающн оубо любовїю срдїчною· и покаанїємь оумнлшн се· блгдїтѣ бжїа вѣ глїюшїи

⁷⁹ Архиепископ Данило недвосмыслєно прави разлику између хришћанске и латинске вере, тј. православне и римокатоличке вере (в. ◊ уз вѣра). Из овога смо извели закључак да, када говори о благоверју, благовернима и сл. – мисли на православље, православне и сл.

⁸⁰ Исто.

⁸¹ Уп. благодарєнє 'обрєд захвалности' (РМС I: 214).

⁸² В. Карелин 2010.

оустнама еє· прѣлр(о)къ бо рече възваше праведнн и гѣ оуслнша е· и апѣлоу глѣощоу такоже рече и пондоу въ нѣ и боуд(оу) нмъ въ бѣ· и ты боуд(оу)ть мнѣ въ снн и дщерн· 39a/13–20 (16); и такоже гѣ грѣднмъ протнвнт се· смереннмъ же дають блгдть· 41b/12–13 (13); дароун мн ѿ ненстрѣпаемаго тн источннка блгодетн дѣвннѣ· тако да възкыпет[.] въ мнѣ строуе силн стѣо твоего и жнвотворещаго дѣа· нзносеще пнво водн жнвотннѣ· словеса бжствннхл твонхл пнсанн· 52b/20–25 (21–22); сын бо юноша бѣ възлюбленъ ѿ юности своеє· назнаменаемл дѣомъ блгодтн силн влдчннѣ· сего бо отрока породн премоудрѣстѣ· а блгдть въздон· дѣ же стнн възрастн· сама же десннца силн влдчннѣ главоу его вѣнча неоубедающнмл вѣнцѣмъ· и дастъ его мнвогосветлаго 53b/4–10 (6, 7); и юноу емоу соущъ възрастомъ· н[.] блгодатю бжтѣю вснмоу· и в'семоу ѿчѣствю его красоущоу се ѿ семъ· прозреще тако въ днн его хотеть пожнтн блговѣрѣемъ и чнстотоу· и страшнн тавнтн се врагомъ сконмъ· в'семъ же днвнн· 54a/25–54b/3 (26); по снхл же блгодетю в'сещедраго хѣ· семоу об'льгчнвшоу се ѿ таковнхл тежестн блгочстнвомоу краю· въ мнре же и въ тншннѣ помѣщю бжтѣю прѣбывающоу· 57a/25–57b/1 (25); нъ оубо хвалю жнтѣе твое бѣоубв'зно· ѿ бѣоубываа главо юеже вѣнча десннца влдчннаа· и блгодетю престѣо дѣа· на превѣлшою добродетель възндѣ· 73b/19–22 (21); сын бо блгочстнвнн росю блгдтн дѣвннѣ окропаяемъ· тако некотрн блгооуханнн цвѣтл· на сладкы и блженннн сынъ прѣложи се· 84b/3–6 (3). ОП: 30a/4–5, 39b/11, 42b/24, 43a/2, 48b/8, 50b/13, 50b/28, 51a/27, 53a/4, 71a/17, 85a/26.

БЛАГОДѢТЕЛЬ⁸³, -н ж (1) *богоугодно, добро дело; добротчнство*⁸⁴; *доброта, валаност, врлнн*. – которѣ бо блгдтелн жнтѣа моєго прннесоу тн· кымъ лн дрѣзновѣннѣмъ възроу на те соудн праведнаго· 67a/9–12 (10).

Уп. добродѣль, добродѣтель, крѣпость, ◇ добра(та) / блага(та) дѣтель

БЛАГОНАДЕЖДАНЬ, -ын прид. (1) *пун наде, добре воле*. – азъ бо грѣшннн длѣжннкъ вадъ кѣслмъ· неснтнннмъ закѣмнкомъ дѣвнннмъ· хотещнмъ ѿ менѣ съ лнхвою длѣгъ възетн· нъ аще ѿ вѣре оупованѣа дрѣзае прошоу· не жалю тако вымы нстезакѣмомоу мн быты· богатаго бо влдкы блгонадеждннн рабѣ кѣслмъ· темъ же не трѣбоуоу ѿставленѣа· нъ млѣо се пожданѣа· дондѣже дастъ мн се слово разоума· 52b/3–10 (8).

БЛАГОПОДАТЪЛНВЪ, -ын прид. (1) *кожу даје, дарива добро; дарезлив; добротворан*. – и сын гѣбъ мон блгочстнвнн кралъ стѣфанъ оурошь ... егоже азъ грѣшннн даннмъ ѿкоушаю се· хвалнаа жнтѣа исповѣд(ѣ)тн ... того бо блгоподатнвою роукою възкрьмленъ былхл ѿ юности моє[.]· да како азъ грѣшннн въ нѣвдобѣ ѿставлю толнкыє малстн его· и люб'знаа вчѣнѣа· елнко къ моємоу грешннствѣ· 53a/15–26 (22).

Уп. податѣлнвство

БЛАГОРОДНЬ, -ын прид. (1) *благородан, који је племенитог рода (као епитет уз им. краль)*. – мнозн бо црѣѣ ѿ окрѣстннхл его хвалахоу се на в'сѣстнвоу и блбѣ хрннмоу юею главоу· и на бѣодарованноє емоу ѿчѣство· не вѣдвще ѿкааннн бжтѣе силы и помѣщн семоу блженномоу и бллгороднмоу· нъ стн стѣорѣдннн кралл стѣфанъ оурошь· нз глѣбыны срлдчннѣ глѣы бѣооща двлдл глѣе· помѣщъ моѣа ѿ гѣа сѣтворьшаго нѣо и зем'лю· 74b/16–23 (20).

БЛАГОСЛОВЕННѢ, -ннн с (3) *благослов; изражаваѣе жеље да Господ излнје своју милост на некога; прнзнваѣе Божје милостн на некога*. – и тѣ стн градъ керѣслмъ не малехъ малстннн испльннвѣ· вѣдавъ злато и среб'ро вѣстнслно· и блсквенѣе прнкѣмлѣ· и млѣбы ѿ сѣвѣ къ влдлцѣ хоу· ѿ тамо соущаго стѣо патрѣарха· и ѿ всехл кланяющнхъ се колннмъ стрѣстемъ хѣемъ· въ стѣмъ тамо градѣ· 68b/16–22 (19). ОП: 69a/1.

⁸³ Ову лексему не треба мешати са благодѣтель, -лн м.

⁸⁴ Добротчнство схваѣено као чнѣеѣе добрнх дела, дела угодннх Богу (а самнм тнм, и луднма).

◇ ДАРОВАТИ БЛАГОСЛОВЕННІЕ *благословити*. — всемъ же ѿ малнхъ даже и до вѣлнкыхъ съвршенно бласквеніе даровавшн... и по снхъ знаменавши се роукою своєю крѣпѣтаобразно и прирѣчї(є) гїи въ роуцѣ твои прѣдаю дхъ мон. 46б/10–16 (11–12).

БЛАГОСЛОВЕНЬ, -ын прид. (10) *1. који је примио благослов Божији; на коме је благослов Божији*. — и женихї хс̄ зоветь глїе: прїидете бласквенїи ѿца моего. 37б/25–26 (26); мнози бо црїе... хвалахоу се на в'сечїст'ноу ю и блѣ храннмоу ю его главоу... не вѣдѣше ѿкаан'ни блїе слы и помочи семоу блжен'номоу и бллгоролд'номоу: нь сїи стборлдинїи кралї стефань оурошь... глїе: помочи моя ѿ га сьтворьшаго нѣб и землю: и ни єдинь ѿ таковыхъ ѿбрете похвалнн се ѿ селъ бласквенемъ блѣ: и въ истнноу бласнъ: ѿ стго плѣмене своего: бласквенаго корѣне бласквена ѿрасль... мнозѣи помочи и покроукоу и застоупленїю ѿ внш'наго сполд(о)в'ленъ былс(ть). 74б/16–75а/5 (24, 25, 26 x 2). ОП: 70б/18. *2. славѣн, хвалѣн*. — ѿ всехї же сїнхї боудн нме гнїе бласквено: повѣдоу даюшоу семоу рабоу своемоу блгочїстнвомоу: на в'се съблазны твореще юмоу вѣзаконїе: 63б/1–3 (2); и бласнъ бѣ нже не дасть насл въ локнтоу врагоуь нашнмъ. 64а/1–2 (1). ОП: 34б/2.

БЛАГОСЛОВНТИ, -влю, -вншн свр. (1) *благословити; излити милост (подришу, помоћ и сл.) на некога (о Богу)*. — влдіко бласквн. 51б/16.

БЛАГОСРЪДНЬ, -ын прид. (1) *што се из срца, из највеће доброте и љубави чини*. — пѣнїю же и пѣснемъ налїгров'ннмъ съвршающнмъ се: такоже на полд(о)воу семоу блженому: многоу же платю и выплю бывшоу: ѿ тоу стоуцїнїхї: и сын в'сесѡсїен'нїи еплскпъ даннль: блгосрлдинїи платъ въспрїемъ: и тако поврѣг се на тѣле сего блжен'наго: жалостно плаче се глѣше: ѿ олхї мнѣ сладкїи мон гїи: по что тако въ скорѣ разлоути се ѿ насл. 83а/17–25 (18).

БЛАГОУУХАНЬНЬ, -ын прид. (3) *који лепо, пријатно мирише, миомирисан*. — сын бо блгочїстнвїи росою блгдлн дхвнїе ѡкропљаемъ: тако некоторїи блгоуухан'нїи цвѣтї: на сладкы и блжен'нїи сын прѣложн се. 84б/3–6 (4–5).

◇ БЛАГОУУХАНЬНЫЕ ВОНІЕ МН. (?) *мирисави дим тамјана из кадионице*. — и тако нзамѣше тѣло юе: съ ѡалмн и пѣлснмн поуще налїгров'наа: и ѡб'внв'ше тѣло блжен'нїе: съ вонїамн блгоуухан'ннмн: и въ томъ положнше ю: ндѣже лежнть и до сего днѣ. 51а/19–23 (22); и нзмѣше тѣло его ѿ такового рока землїе: и повѣлеше сьтворннн ковчегъ нзавран'нъ: и възмѣше тѣло сего хблѡбываго несоше и провождїенїе твореще: съ ѡалмн и пѣлснмн поуще налїгров'наа: съ каднлн же и блгоуухан'ннмн вонїамн: положнше тѣло его въ таковоѣмъ оуготованїи: и поставнше кувотъ прелд ѡбразомъ влдікы всехї х̄а. 85а/17–24 (22).

БЛАГОУСТНВЬ, -ын прид. (84) *који поштује Бога; побожан; богобожажлив* (супр. нечїстнвь). — мсца феврара въ .н̄ жнтїе бгоууголдно и жнзнь непорочнаа блгочїстнвїе и хїсолоубнн глїждѣ наше: блжен'нїе монахїе єлени 27б/1–4 (3); сїа блгочїстнва и хблѡбыва: рѣкоу: блжен'на єлена: былстї ѿ племене фроуужкаго ... сїа бо блгочїстнва вьдана былс(ть) ѿ роднтелю своєю быти подроужїе вѣлнкомоу краю оурошоу. 29б/16–23 (16, 21–22); ѡжндающе прншьст'вїа сн̄а юе възлѡблен'наго блгочїстнваго кралї(а) стефана оуроша: и мало пожлдавше: прьвоє прїндѣ пресѡсїен'нн архїеплскпъ сава: по сїнхї же и блгочїстнвн краль... 47а/5–9 (6, 9); ... и посла нхї: съ подроужїемъ свонмъ блгочїстнвою сѣмонїдоу. 49б/12–13 (13); и тоу ставши се съ блгочїстнвнмъ країемъ стефаномъ: и подроужїемъ его съ каѣлнною. 49б/25–27 (25); и тоу дары многымн почтѣ сїю блгочїстнвю. 50а/6–7 (7); и явнста глѣ своє къ блгочїстнвомоу краю стѣфаноу. 50а/12–13 (13); блгочїстнвоу же кралицоу каѣлнноу сын гнѣ мон краль оурошь: многїнмн дарїи нзавран'ннмн почтѣ. 50б/6–8 (6); жнтїе и жнзнь блгочїстнваго и хїсолоубнваго: и стборлднаго крѣпкаго и сьмодрѣжавнаго съ блѣ гн̄а кралїа стефана оуроша. 51б/9–12 (10); и вьставъ некоторн єдинь снл'нонменнїтн тогождїе єзнка татар'ска съ снлою своєю: и прншьл(ь) на сего нечїстнваго цр̄а ногѣа хвалнв'ша се на дрѣжавъ сего блгочїстнваго: и тѣ вѣлнцѣи ратн внв'шн и крѣвопролнтїю междлоу нмы: и оумрѣтнвнъ и оуроужїемъ свонмъ прнѣтъ прѣстоль его: и ѿ толѣ начеше салн враждлоу нметн междлоу собою

скончавающе се. ѿ вселїа же сїнїа боудн нїе гнїе балскено. повѣдоу даюшоу семоу рабоу своемоу бл҃гочїстнвомоу. на все съблазны твореще кемоу вѣзаконїе. 63а/20–63б/3 (23, 2); и ты рѣкоше кемоу бл҃гочїстнвн кралю. добрѣ съмнслвно вѣщаль єсн. 65б/1–3 (2); млїю оубо и оубеждлаю бл҃гочїстнво и хдїлюбыво кралевство тн. потыщн се оубо іако да въ скорє гнїевома іаростн твоє сметеці є. 77б/3–6 (3–4); несповѣднма же бл҃гдїть вѣїа. єнко ѿ семь хдїлюбнелїа. днвнаа танна прослоу се въ ѿкрїстнїе єзнкн и црїства. даже до славнаго града костантна єще жнвє соушоу тьстоу сего бл҃гочїстнваго. бл҃говерномїа црѣу курь андроннкоу. и подроужїю єго бл҃гочїстнвѣн кралицѣ смонндѣ. 85а/25–85б/4 (2, 3–4). ОП: 36а/9–10, 48а/7, 48а/14, 48а/27, 48б/13, 49а/19–20, 49а/26, 49б/28, 50а/1, 50а/9–10, 53а/15, 53а/28, 54а/7–8, 54а/17–18, 54а/22, 55а/20, 55б/6–7, 56а/9, 56а/18, 56б/17, 56б/23, 57а/6, 57а/24, 57а/27, 57б/15, 57б/23, 58а/20, 58б/17–18, 59а/1, 59а/11, 59а/16, 59б/27, 60а/8, 60а/17, 61а/2, 61а/18, 61б/1–2, 61б/27, 63а/2–3, 63а/17, 63б/4, 63б/21–22, 64а/6, 64а/26, 64а/27, 64б/20, 64б/21, 65а/21, 65б/7, 65б/21, 65б/27, 66б/1, 67б/3, 69а/15, 71а/1, 71а/8, 71а/10, 71б/16, 77а/11, 79б/2, 80а/14, 83а/12, 84а/14, 84б/3, 84б/7, 85б/6, 85б/12.

БЛАГОЧѢСТНІЕ, -нїа с (1) *поштовање Бога; побожност*. – сѣло во пользно кїсл(ть) намь. познавшнмь поутѣ бл҃гочїстїа. тебѣ нстоваго жнвота. вса соуца въ наслї нменїа расточнтн. по заповєдн твоєн. 30б/9–11 (10).

БЛАГЪ, -ын прид. (44) **1.** *који на благ, нежан начин чини некоме нешто; који чиме показује да је благ, добар. а. благ, добар; милостив (о Господу и Богородици)*. – сїю во ѿ юности кє бл҃гн и вѣсещдрїн бѣ снабдїтї... 29б/19–20 (20); аще и недостонна кїслмь. нь ты бл҃гы млїсрдоун ѿ мнє грѣшнѣн. іако да сподї(о)блєна боудоу прїчнстн се въ лнкь оубождїлшнх тн. и бѣ бл҃гы испльнїак вса прошенїа трѣклоующнмь. 43а/16–20 (17, 19); црѣ во нь бл҃гь кїсл(ть). влдіка нь ѿбаче млїстнвѣ. 52б/19–20 (20); к телї(є) бл҃гомоу прѣдлагаю дшѣоу мою и помншлїенїе. іако да оубетавївє явншн млїстѣ твою мнѣ грѣшнвомоу. 62а/21–24 (22); бл҃гїн мон сплєлє хє... 66а/15–16 (15); домь во прєстїе вцѣ бл҃гїе пнтателннцѣ рода хрїстїанска. въ местє рекомємь трєскавцѣ. и тон несповѣднмнх прїношенїн єго испльнн. єнко вса потрѣбнаа на слоужбоу бдѣ и прїслїтен єго мїтрн. 71б/21–26 (22); бл҃гїн и оубетавнвє бѣ нашє ... нзабравїн сего бѣлюбываго. семѣ правєднвоє рабѣ свонхѣ. и давїн кемоу дарѣ добрѣ. толнцємь бо временїа мннвоувшїнмь іакоже вншѣ оубазахомь. мнотїнмь разлнчнмь знаменїємь днвннмь явлїающнмь се оу гроба єго. 84б/11–20 (11). ОП: 28б/12, 30а/14, 35б/7, 39б/24–25, 54б/12, 61б/5, 62а/15, 63а/13, 78а/14. **б.** *благ, добар; добродушан; милосрдан (о краљици Јелени, краљу Милутину, о извршнїоцима краљевнх нарєдбн)*. – снцѣвн бо вѣ нравѣ сїе бл҃женнїе. ѿстра словомь бл҃га же кїсл(ть)ствомь. непорочна їжел жнзнїю. заповєдн крїтїкїе. ѿбратнтн вѣобразоумннн глѣ. оутешнтн нелицѣмерно и безлобно. єнко вѣсєрдїтнаго дрьзновенїа кє кь вѣоу. и просто рєщн всакою доврою полдї(о)вою оубрашенна. 30б/26–31а/4 (28); ... ѿ бл҃гаа моя пнтателннцѣ. 47а/20–21 (20); сама же десннца слнл влдічнїе главоу єго (краља Милутина) вѣнча неоубедающнмь вѣнцѣмь. и дастѣ єго ... добраго же пастнра словєснлїа ѿвцѣ вѣсєє ѿбластн єго. и таковнмь же бл҃гаго оунтєла и наставннка. 53б/8–17 (16); съматрає во днвнаа и нензрєчї(є)нна дѣла сего бл҃гаго и вѣрнаго раба твоєго. оужасаю се и трѣпещоу. ѿ коудї(оу) начноу кымн лн ѿкончаю. кто во нзчтєтє сего чюдѣса. 66а/17–20 (18); и єда кто ѿ васѣ вндѣ нзмєннвша ѿбычан свон. и бл҃гїн нравѣ нже навнклє вѣ... 67б/18–20 (20); доврїн и бл҃гїн пастнрѣ рачнтєла своєго хїа. мнлоує словѣснїе ѿвцѣ. стада єго соущєнє въ местѣ томь стѣмь. и сънабдѣ кє іако да не коснетѣ се нїа звѣрѣ лютїн. 69б/2–5 (2); сн бл҃гїн рабѣ вѣры хїслн. въ сласть прнємїак глѣ пнїснїн влдічнлїа. и хотє собою испльннтї є. іако рєчї(є) въ стѣмь євнглїн глїе. грєдї(є)тє балскнїн ѿцїа моєго въ оуботованнвоє вамь црїство ѿ строєнїа мнроу. алкахь бо и дастє мн їастн. жеждїлахь и напонстє мє. болєхь и посєтнстн мє. зрнтє же възлюблєннїн вѣлнчѣствє млїстннїе сего хдїлюбываго и днвнтє се. 70б/15–23 (15); сего во бл҃гочїстнваго прѣдн оуботованнн дѣтєлы бл҃гы. оубѣтлнвн явлїахоу се нмь (болєснма). 71а/1–2 (2). ОП: 73б/8, 78б/2–3. **в.** *благ, пажљив, који се чини с љубављу; који се испољава на благ, пажљив начин (супр. груб, непажљив)*. – ннколнже во расхождїлахоу се таковїн оубозїн ѿ домоу єго. ннже ѿслабѣ колн таковнмь тнхоє и бл҃гоє податлнвствє єго (краља Милутина). 73а/12–14 (14); и възмь сь собою мнвожѣство мнвого злата.

и није потребе еанко быти довол'но на поданіе оубогы|х|. тако испльнннн оутробы н|х|. в'сакого подател'ства бл҃га оубоуд' оубо тако истин'нн крьднтель пнтѣк ал'чюшн|х|. ово тако нелиц'мер'нн податель мал'стнны. мнвк ннща и оубога. 73а/25–73б/4 (1). **2.** *који има добра својства; који садржи добро; из којег долази, настаје добро. а. добар, који је онакав какав треба да буде, који је по вољи Богу, богоугодан.* – рел'ч(е) бо не оусны да оуброугаешн се погоубнв' времѣ оупован'а бл҃гаго. такоже и сьм'шонь сѣд'моплаѣтен'нне пл'ен'ннцѣ влась главн своє. 42а/11–14 (12); и с'н гл҃ы бл҃женіе пріем'ше еанко снцѣва чѣда ює. порожд'лен'на д'х'омь ст'нмь. вьспнтенн же вь блазѣн вѣры. поучен'а с'е х'облюбнв'е. 42а/27–42б/2 (1); и пакы да проскѣтнт' се скѣтъ вашь прелд' чл҃кы. и да оузреть ваша добра дѣла и прославеть оца вьшего нже кел'ц(ть) на нел'сехь. да кел'ма доб'ро кел'ц(ть) в'сакомоу рев'новатн бл҃г'нмь. таже завѣщана быше тобою вь бжл'ствны|х| писан'н. 51б/22–27 (26); и не по мнвоѣ врѣменн. бл҃гаа и в'бооуг'ол'на мнсль пакы възндѣ на срд'цел' кмоу ст'омь и вьселен'скомоу цр'оу курь андроннкоу. 77а/6–9 (7); ... и није ст'е цр'квн по в'са места нзавран'на зач'нь и свьршыш. и испльннв' не мала нь многоа богат'ства. и просвѣщен'а. и в'се оутвр'днв' постав'лаше на в'сакомь бл҃гомь законе. 78б/27–79а/4 (4); и кь семоу оубо прл'сно попеченіе нм'н еже прилеж'но троуднтн се. о в'сакомь дѣле бл҃же и приложен'н и об'нов'лен'н цр'квн домоу сп'с'ова рек'ше арх'епл'скп'е. 82а/5–9 (7). **б.** *добар, користан* (супр. *лош, који није користан, који није на корист; штетан*). – (Богородице) людн же дрьжавѣ (српских краљева) свьлюдн невреднмо-клетн н|х| испльн'ающн в'сакого плода бл҃гаа. и вьразоум'ающ'н нхь. слоужнтн нмь нелиц'мер'но правд'лю. да вьсемн вькоупѣ славнт' се х'с бѣ нашь. и прест'оє нме твоє. 40б/2–7 (4). **в.** *рајски; који припада рају; савришен* (супр. *наклен; који припада паклу; грозан*). – ... тьщнт се нскоушеноу севѣ поставнтн прѣд' гл҃амь. тако рещн дѣлател'а непостнд'наа. нз работн бо вь свободоу тьщещн се прѣнтн. и насле'д'ствоватн землю бл҃гоу юже оубѣща г'б любещнмь н. 34б/10–15 (14). **г.** *сладак, који изазива уживање, пријатност; добар; благ.* – тажд' бо рече медь. снѣ бл҃гь бо сьтъ. да насладнт' се грьтань твон. 35а/15–17 (16). **д.** *добар, квалитетан, који даје добре, здраве плодове; родан.* – фиг. влд'ка бо твон х'с жд'нтъ тебѣ. да приннесешн емоу плод' зем'ак бл҃г'е-непорочн'е дш'е твоє. юже очнстнль есн вѣлнкнмь възд'дрьжан'емь. и смирен'емь. 81а/23–26 (24). **е.** *добар, повољан, радостан; којим се јавља добро (о вести).* – такоже слнша нгоумень таковоу вѣсть бл҃г'ь. в'сн сьтекоше се вь цр'квь. и не малн хвали бѣ възд'лав'ше. сьтвор'ше оубнощ'наа п'ен'а. 85а/1–3 (1). **3.** *добар, погодан, подесан; прави, одговарајући.* – и с'е гл҃ы гл҃юшн бл҃жен'наа елена. под'внгомь добр'нмь под'внз'ающн се. оукрашающн се в'сакымн добр'мн детѣл'мн свѣтешн се. вь в'сакон блазѣн жнз'нн. възд'дрьжан'емь пате кел'ц(ть)ст'ва. 30б/22–26 (25); вь истинноу бо любымнцн бл҃го кел'ц(ть) врѣме намь. и по с'н|х| прогл'атн сего бл҃г'чл'стнваго гл҃сна моего слово пох'вал'но. 84б/6–8 (6).

◇ **блага(та) дѣтѣль в. дѣтѣль** (66а/5, 71а/21).

бл҃женъ, -ын прид. (136) **1.** *који је достојан/ удостојио се да живи у рају, у највећој, рајској радости; блажен, срећан. а.* у именичкој служби и као атрибут у оловљавању краљице Јелене и краља Милутина: – с'а бл҃г'чл'стнва и х'облюбыва. рѣкоу. бл҃жен'на елена. выстл' оц' племене фроуж'каго. дьшн соуш'нн славн'ноу роднтелю. 29б/16–18 (17); прьвоє пр'ндѣ пресв'щен'нн арх'епл'скп'ь сава. по с'н|х| же и бл҃г'чл'стнвн краљ снѣ бл҃жен'нне сь властелн свонмн. 47а/7–10 (9); бл҃жена есн тако сротамь крьднтел'ннца. 47б/12–13 (12); нь о семь бл҃женн да не поднвнт' се оумь нашь. слншеще снков'е емоу люб'вн оц' таковы|х| сл'н'нонмел'нн'тыв|х| цр'ь. 53б/26–28 (26); и проразоум'е сь бл҃женн и превнсокы краљь. тако не хоцеть гонез'ноутн сьмр'тн вь болез'ны тон. 82б/6–8 (6); и многоу же метежоу и мльве не малѣ выв'шн и сметен'ю. вь врѣме престав'лен'а бл҃жен'наго. 83а/6–8 (8). ОП: 27б/4, 29а/11, 29б/6, 29б/14, 30а/9, 30б/23, 30б/27, 31а/22, 32а/6, 34б/4, 34б/20, 34б/23–24, 35а/21, 37б/3, 37б/5, 37б/14, 38а/25, 39а/13, 39а/20, 42а/27, 42б/3, 42б/12–13, 42б/21, 42б/26–27, 43а/4, 43а/27, 44а/11, 44б/24, 45а/10, 45а/15, 45б/1, 45б/5, 45б/15, 45б/18, 46а/3, 46а/12, 46б/4, 46б/18, 46б/20, 46б/26, 46б/28, 47а/4, 47а/9, 47а/25, 47а/27, 47б/1, 47б/3, 47б/5, 47б/8, 47б/10, 47б/15, 47б/17, 47б/18, 47б/20, 47б/21, 47б/24–25, 48а/2х2, 48а/9, 48а/17, 48а/22, 48а/25, 48б/1–2, 48б/4, 48б/16, 48б/20, 48б/25–26, 50а/12, 50а/21, 50а/25, 50б/12, 50б/26, 51а/6, 51а/13, 51а/21, 51б/1, 51б/4, 53б/26, 68а/2, 68а/22, 74а/7, 74а/10,

74a/24, 74б/3, 74б/19–20, 75a/16, 75б/2, 75б/9, 75б/16, 76a/11–12, 76б/1, 76б/6, 76б/22, 77a/2, 77a/2–3, 78б/8, 78б/20, 79a/16, 80a/14, 80a/21, 81a/1, 81a/6, 81б/14, 82б/16, 82б/22, 82б/26, 83a/11, 83a/19, 83a/23, 83б/19–20, 83б/25, 84a/1, 84a/3. **б.** у именичкој служби и као атрибут у ословљавању свештених лица: – и сѣн же оубо бл҃жен'нѣи ѿцн. гл҃н вѣобразоум'ннѣи оувѣщавахоу сѣю х҃блюбивоую. слова еж҃л҃ствнх҃л писанѣи съставляюще. и сѣа въз'снлающе къ нѣен. 33б/8–12 (9); въ ст҃ою сннаю бл҃жен'ннѣи ѿцѣмъ не мала приношенѣа приносе. 74a/4–5 (4); въ то врѣме соущоу въ монастыри толь бл҃жен'номоу и вѣнзавран'номоу чр҃н'цѣ в'сесосщѣн'номъ епископу курь данноу. 79a/21–24 (22); видѣ бо в'сакоу добродѣтели свѣтешоу на нѣемъ. тако его зѣло люб'ляше. и вишьше свѣщанѣи и поученѣи съ снмъ бл҃жен'ннѣи твораше. 79б/11–14 (14). **в.** у сентенцама које казују како се стиче блаженство: – бл҃жен' бо възлюбывъ заповѣди твоѣ владико. въ ннх'же прѣвѣи прѣждѣе ходив'ше. и ѿвѣтован'на нмъ тобою оулоу'нше. и пол'зоу прѣеше. 28б/22–25 (22); бл҃жен' бо тын егоже ты нзабра и приѣтъ и въселн въ дворн своѣ. 34б/18–19 (18); бл҃жен' бо моужь ѣмоуже нмѣ гл҃снѣи и оупованѣи его. 57б/12–13. **г.** о Авраму: – подабае въ щедротахъ. и млдѣи съ тнхостѣю. прѣдѣстоѣ въ тыщанѣи. и подражае праведнаго іова. и бл҃жен'наго авраама. и патрїарха іакова 68a/24–27 (27). **2.** који је достојан поштовања, слављења (о било чему што се тиче оних који се називају блаженима). – бл҃жена оубо зем'ля испльннв'ши се мастн пльти твоѣе. бл҃женъ оубо и тын ст҃ѣи храмъ прѣемн тѣло твоѣ бл҃жен'ноѣ. 47б/27–48a/1 (27, 28, 1); и тоу цногаа села и метохы такождѣ прикоупнвъ. и приложн къ местоу томоу. в'са оутврѣдивъ јако быти непокл(о)лывымо. въ бл҃жен'ноѣ емоу въспомннѣи. 71б/10–14 (13); предасть бл҃жен'ноу дшбѣ свою гл҃сн. 80a/19; ...ннѣа прогл҃дохомъ. ѿ выв'шемъ жнтѣи сего х҃блюбываго. егоже бл҃женъ жнволтѣ. и сьмрѣтѣ(ь) же чл҃стна прѣдѣ гл҃снмъ. 84б/1–3 (2). ОП: 80a/4, 84a/13, 84б/10. **3.** који се односи на рају и радость у њему; рајски. – сын бо бл҃гочл҃стнвѣи росою бл҃гдѣтн дх҃овнѣи окропленемъ. јако некоторѣи бл҃гоухан'нѣи цвѣтѣ. на слад'кы и бл҃жен'нѣи сънь прѣложн се. 84б/3–6 (5).

БЛАЖЕНСТВО, -а с (2) стање радости у којем пребивају они који су у (небеском) рају; блаженство, највећа (рајска) радость. – добрѣ бо дѣтелн и полдѣи гн еанко къ бѣу тавнше прѣроднтелы ваю. зем'льноѣ бо цр҃лство прѣдръжече. и въ томъ бѣоуголдно живоуще. сьмнсьно и разоумно нменѣа своѣа строюще. еанко дарованѣа въ цр҃квы еж҃л҃ствнѣе. малстннѣе же къ ннщнмъ и стран'ннмъ. та бо творещѣ г҃а малстнва себѣ тавнше. и въ внш'ннх҃л съ аг҃лы жнтн сподл(о)бнше се. некончан'ноѣ бл҃жен'ство прѣем'ше ѿ г҃а. нмена же своѣа напнсаше въ кннги жнволтнѣе. млтвн же нхъ бѣопрѣт'нѣе оутврѣжають додн вьше. 36б/21–37a/5 (2); приѣтъ вол'ною сьмрѣтѣ(ь). свободѣ сѣн въ мрѣтвнх҃л. и полежа въ гробѣ јако и чл҃къ. да налс оумрѣшек грѣховн ѿжнвнши. и възвелд(е)шн на древ'нѣе бл҃жен'ство. 44б/9–13 (13).

БЛАЖИТИ, -жоу, -жнши несвр. (10) називати (сматрати) кога, шта блаженним хвалећи, славећи га. – а сѣн же вьместо крѣв'наго теченѣа и моукъ. теплнмъ слъзамн и мнсогѣи дѣтелн добрѣи распропеше пльть свою. нмнже въз'мож'ноу оугодити тебѣ. такоѣи бо оубо прославише се. и въ внш'ннх҃л хвалами аг҃льскымн, прославляють се. и възпѣвають се съ похвалоу. тѣо и нады грѣш'ннѣи долстонно келс(ть) бл҃жннѣи нхл. јако оуголдннкы твоѣ истнн'нѣе. 29a/3–10 (9); въ в'се бо зем'ляе ѿкрл҃стнѣи и цр҃лства слншано выслс(ть) сего бл҃гочл҃стнваго вѣанкоѣ вѣблюб'ство и смиренѣи его. и в'сн малн же и вѣанцн славляхоу х҃а бѣ. не малѣи хвалами и бл҃годаренѣемъ. бл҃жече сего вѣблюбываго. 71б/15–19 (19); нь и в'сн слншав'ше жнтѣе сего бл҃жен'наго и вѣанкоу славоу. и прослав'ленѣи ѿтѣст'воу его. въ днѣи сьмодрѣжав'наго ѣмоу голсподлства. како не въздл҃вннѣи вн се. нь ѿ любымнцн. оуднвнмо се и бѣа прославнмо бл҃жече. и семоу довлѣмоу похвалоу прннесемо гл҃юще. ѿ любов'нѣи и прослав'лене едѣ. 78б/7–14 (12); бл҃жоу пресѣчл҃ствован'нѣи тн роуцѣ. нже вннѣ прл҃сно прострѣте нмѣль ѣсн дающн несѣскоулдно дары бѣу. и въ еж҃л҃ствнѣе цр҃квн. и малстннѣе несповеднмо къ ннщнмъ. 83б/7–10 (7). ОП: 83a/26, 83б/3, 83б/5, 83б/10, 83б/12, 83б/14.

БЛЖИВНИ прид. (1) (о)ближњи, који је близу. – оубозн и ннщн јако ѿ некуѣ свѣстн тѣтахоу къ нѣмоу. не тьк'мо блж'нны въ ѿтѣствѣ его. нь и ѿ замор'скых҃л странъ. и ѿ всех҃л мор'скых҃л ѿстровъ. и ѿ ст҃го и слав'наго града іерл҃слма. 68б/11–15 (13).

БЛНЗЪ пред. (7) с ген. *означава место: код, поред.* – вѣдѣ(ѣ) бо тако блнзъ еси съкроушенъныѣхъ срѣдцельнъ и смьреннѣе дѣомъ сплсешнъ. 30а/26–28 (27); блнзъ и блнзъ келс(тъ) гѣ всеѣхъ признвающнхъ и съ истинною. 43а/24–25 (24); въ жалостехъ монѣхъ мннтъ мн тако блнзоу менѣ еси. 65а/9–10. ОП: 43а/23, 60а/25, 70а/15, 72б/22.

БЛОУДЪНИЦА, –е ж (1) *блудница.* – разоумео бо блоудѣнцоу тако за слъзи теплѣе многыхъ дълговъ составленѣе прнетъ. 31а/25–27 (25).

БЛОУДЪНЬ, –ын прид. (1) *онај који је погрешно.* – кто бо мало троуждѣ се вѣроуетъ въ тебѣ истиннаго бѣ нашего. и погрешн оупованѣа надеждѣн свое. аще бо блоудѣнн нѣ покаавъ се пакы придадѣ къ щедротамъ твоимъ. 28а/11–14 (13).

БЛЪГАРСКЪ, –ын прид. (5) *бугарски.* – вѣста бо въ тѣ врѣмена въ землѣн блъгарьсѣн кнезь некто глѣди шишѣланъ. живн въ градѣ рѣкомемь едннн. прѣдръже окрѣстнѣе страни многѣн землѣ блъгарскѣе. 60а/3–6 (3–4, 6). ОП: 61б/4, 64а/13, 74б/13.

БЛЮСТН, блюдоу, блюдешн несвр. (2) **1.** *поштовати; придржавати се чега, поступати у складу са нечим.* – мѣю же вн и азъ грѣшннн ѡ гнъ. ѡцн и братѣа. и чеда вълюбленнаа. блюдемъ заповедн бжлствннѣе. и не можемъ зныти противъ нмъ заповедн бо его тешкы несоутѣ. въ днѣ прншьствѣа его възрадѣуемъ се. и ѡбщннцн славн его вѣдемъ. 85б/24–86а/2 (25). **2.** *пазити, с пажњом надзирати, чувати.* – се врѣме покаанѣю и днѣ сплсенѣа. блюди оубо дѣше да не расслабнтъ ти дѣволъ оума. 44а/14–16 (15).

БО везник и речца (322). **І.** везник **1.** *узрочни: јер.* – многаа оубо такоаа члѣколюбѣа твоа влѣдѣко. елико насъ грѣшныѣхъ помнлованѣа толетъ ме. нѣ пакы же сѣло оустрашають дшѣоу мою. не пребнвающе въ мнѣ нхъ покаанѣе. вѣдѣ(ѣ) бо множество прѣгрѣшенен монѣхъ. 28а/19–24 (23); такоѣн прѣеше въ место земльнѣе и маловрѣменнѣе славы. неслсноую въ вѣкы прѣбающоу⁸⁵ славоу. и свою дшѣоу члѣсто съблюдѣше. дѣовнѣе бо крилѣ възъмьше прѣлетеше сеты лъкаваго. 28б/13–17 (16); сѣло бо пользѣно келс(тъ) намъ. познавшнмъ поутѣ блѣгочлѣтѣа. тебѣ нстоваго живота. вѣса соуца въ наслѣ нменѣа расточннн. по заповедн твоенъ. релч(е) бо расточн и дасн оубогымъ. 30б/9–12 (12). ОП: 27б/17, 27б/25, 28а/27, 28б/4, 28б/20, 29а/19, 29а/25, 30а/6, 30а/26, 30б/17, 31а/24, 31а/25, 32а/4, 32а/8, 32а/9, 32а/12, 33а/8, 33а/24, 33а/25, 33а/28, 33б/22, 33б/27, 34а/3, 34а/9, 34а/12, 34а/17, 35а/12, 35а/15, 35а/16, 35а/18, 36б/4, 36б/23⁸⁶, 37а/13, 37а/19, 37а/22, 37а/27, 37б/23, 38а/8, 38а/14, 38б/26, 39а/17, 39а/28, 39б/7, 39б/12, 40а/22, 41б/7, 41б/16, 41б/19, 41б/24, 41б/25, 42а/5, 42а/11, 42а/20, 42б/7, 42б/12, 42б/18, 42б/21, 43а/22, 44а/19, 45а/22, 46б/9, 48а/2, 49а/27, 51б/19, 51б/28, 52а/3, 52а/4, 52а/7, 52а/22, 52а/23, 52б/2, 52б/8, 52б/11, 52б/16, 52б/19, 52б/25, 53а/1, 53а/12, 53а/22, 54б/3, 54б/11, 54б/16, 54б/21, 54б/23, 55а/2, 55а/7, 55б/28, 56а/14, 56б/7, 57а/2, 57б/11, 57б/13, 57б/15, 57б/26, 58б/1, 58б/4, 58б/5, 61а/5, 61б/5, 61б/18, 62б/17, 63а/19, 63б/11, 63б/15, 63б/23, 63б/26, 64а/2, 65б/10, 66а/3, 66а/11, 66а/17, 66а/20, 67а/9, 67а/12, 69а/1, 69а/16, 70б/19, 71а/1, 71а/19, 73б/18, 75б/23, 77а/9, 79б/1, 79б/11, 79б/17, 79б/26, 80б/11, 81а/23, 82а/13, 82а/17, 83а/2, 83а/16, 84а/23, 84а/25, 84а/26, 84б/3, 84б/22, 85б/27. **2.** *за повезиванье с претходно изложеним или уз објашњење (у уметнутој реченици): а.* – елнцн бо нменн твоенго радѣи сѣго. земльноѣ црлство ѡставльше. последоваше тебѣ блѣгомоу пастрѣхъ дшѣ нашнѣхъ. такоѣн прѣеше въ место земльнѣе и маловрѣменнѣе славы. неслсноую въ вѣкы прѣбающоу славоу. и свою дшѣоу члѣсто съблюдѣше. 28б/10–15 (10); бѣгоуцѣ бо прлор(о)къ двлѣ релч(е). не ревноуѣн лоукавнѣоующнмъ нн завннн творещнмъ вѣзаконѣе. тождѣе бо такоѣе ѡблнчѣе релч(е). оудръжаше грѣднню и ѡдеше се неправдѣоу и нечлѣстотоу своеню. и темъ скончаше се и погыбоше за вѣзаконѣе своенъ.

⁸⁵ Треба да стоји: прѣбнвающоу.

⁸⁶ У овом и сличним примерима, када у претходној клаузи већ имамо узрочно значење, оно се задржава и наредној клаузи, с тим да се тада лексема бо не преводи.

416/6–12 (8); и сын ѿлюбовивн гнъ мон оурошь кралл· ревнителъ в'сакыи любовн правїе· и снковои бо дѣло наоученїемъ его высл(ть)· и приємъ въ сласть млѣнїе глѣи же· и повѣле тако да ндетъ· 496/5–8 (6). ОП: 28а/11, 306/12, 306/21, 306/27, 336/19, 35а/17, 35а/27, 366/20, 37а/26, 37а/28, 376/26, 38а/3, 39а/20, 396/9, 41а/4, 43а/5, 466/22, 50а/1, 52а/1, 526/3, 53а/14, 53а/27, 54а/20, 546/4, 546/8, 546/14, 55а/17, 55а/26, 58а/2, 586/8, 60а/3, 60а/10⁸⁷, 656/15, 66а/6, 666/22, 696/22, 70а/20, 716/19, 716/22, 746/16, 796/8, 83а/14, 846/17. **З. саставни**⁸⁸ – за спајање речи, делова реченице и реченица, те за истицање оног дела исказа који је носилац реченичне интонације, коме се придаје посебна важност, којим се нешто посебно истиче: и. – достоинно во наидъ кел(ть) преждѣ всехл славити выпл[ь?]тив'шаго се насл радїл бѣ· нашего во радн сплсненїа в'се полдїем'шомоу· 29а/22–24 (24); сїа же глсжа моа вл'жен'на елены· цѣломоудрѣно житнїе живоушїи· снцѣвн во троуды же и подвигы· и б'гооурголдїнаа дѣянїа· 426/2–5 (4); ѿ лютѣ мнѣ грѣш'нен· тако съ грѣхн мондн оумираю· и въздышѣна мн'фартства ждїеть менѣ· напрасно во нды нстезакїема хоцоу быти· 43а/12–15 (14). ОП: 28а/26, 296/3, 296/20, 30а/11, 32а/19, 34а/15, 346/18, 35а/16, 366/27, 376/5, 426/5, 50а/5, 536/18, 586/2, 60а/8, 616/21, 646/19 (х 2), 666/24, 67а/13, 67а/26, 696/20, 696/23, 716/15, 716/8, 726/23, 73а/12, 736/12, 736/23, 74а/14. **П.** речца за појачавање, наглашавање, истицање изражајности, сигурности, важности онога што се каже⁸⁹. – кто во не двнѣт се смѣренїю ннзгглн'нїе славн твоѣ влдіко· егоже нѣса не выместетъ· и аггльскїе слны съ трѣпетомъ зрети не могуѣтл· ты оубо съ грѣшннкы в'сѣдова и съ мнтарн же и фарсен выдвараше се· тѣбѣ бо бѣ нашего вѣлїа двнныхл чюдїсь неповѣднма танна· млсств' бо е[.]⁹⁰ и мнвогїн ообытелы оу тѣбѣ соуѣтл· 28а/4–11 (4, 9, 10); рече во єдннь моуд'рыхл· страш'но во кел(ть) выпастн въ роуцѣ бѣ жнва· и апслсль же пав'ль томоуждїе словоу полдїв'ст'воује· глїеть рѣкы· страш'но во етерѣ соуждї(є)нїе ждїлатн хоте поастн в'се дѣлатель неправдїн· 28а/27–286/3 (28, 2). ОП: 276/21, 286/8, 286/22, 286/28, 29а/14, 29а/17, 29а/22, 296/5, 296/21, 30а/8, 306/7, 306/9, 306/19, 32а/11, 32а/21, 33а/3, 346/9, 346/13, 35а/20, 356/16, 36а/6, 366/8, 366/21, 376/15, 38а/14, 40а/2, 41а/15, 42а/4, 43а/26, 436/19, 44а/10, 44а/23, 45а/28, 456/5, 47а/16, 486/2, 49а/17, 496/2, 496/15, 506/17, 51а/5, 516/3, 536/4, 536/6, 54а/22, 546/12, 56а/16, 56а/23, 57а/4, 576/18, 58а/27, 616/9, 616/12, 616/22, 62а/2, 636/20, 66а/15, 666/1, 67а/10, 67а/22, 676/7, 69а/5, 70а/16, 706/23, 71а/9, 73а/7, 73а/14, 746/1, 846/6, 86а/2.

◇ **аще бо...** (нъ) *ако и...* (иначе).⁹¹ – кто во мало троуждїе се вѣроуїеть въ тѣбѣ нстнн'наго бѣ нашего· и погрешн оупованїа надеждїн своѣ· аще во блордїнїи нъ покаав' се пакы прїдадѣ къ щедротамъ твоимъ· 28а/11–14 (13); аще во когдїа въ гресехъ оубезохоомъ и врагомъ оуловїенн боудемъ· и пакы въ такоуѣн скрѣбы соуше поменухоомъ нме твоѣ стїю· надеемъ се на неповѣднмоу твою млсств'· 30а/21–24 (21). ОП: 436/20. **аще бо...** (то) оубо *жер ако... онда*. – аще во ты ѿ сїнхл не блговолншн тако да съвршет' се· мы оубо въ соуїе троуждїакїем лсе знждїоуше· 386/28–39а/2 (2); аще во глїю тако по нмєнн· в'са ѿ семь ѿлюбовивемъ нзыасннтн· то оубо лѣтъ кел(ть) и свѣздїдн нвїснїе нзчїстн· нлн пѣскъ мор'скы· 666/7–10 (9). ОП: 306/7. **во оубо наиме**. – аще во прїор(о)цн и м'їннцн крѣвїю пролнванїемоу ѿ безакон'ныхл· и толнкїе оубо разлнч'нїе стрїстн подыеше· и рѣдъ себѣ добрѣ оберѣтоте· а сїн же в'место крѣв'наго теченїа и моукъ· теплнмн слызамн и мнвогїн дѣтелн добрїн распропеше плать свою· нднже въз'мож'ноу оугоднтн тѣбѣ· такоуїн во оубо прославнше се· и въ внш'ннхл хваламн аггльскымн прославлїают' се· и в'спѣвїют' се съ похвалою· 286/28–29а/8 (6). ОП:

⁸⁷ Овде, као и у сличним примерима, лексема во употребљена је у функцији супротног конектора (везног средства на нивоу текста), којим се најављује да се оно што ће се рећи супротставља ономе што је претходно речено или му ограничава значење, домашај и сл., па се преводи лексемом *но* или *међутим*.

⁸⁸ Употребљена везнички, ова лексема изражава једносмерне, паралелне и узрочно-последично повезане садржаје, и у таквим контекстима замењива је везником *и*.

⁸⁹ Будући да појачава значење речи (најчешће заменица) уз које долази, у већини ових примера лексема во се не преводи. Ако би се ипак преводила, од ширег контекста зависило би да ли се овом партикулом истиче накнадно, подробије објашњење (*наиме*) или она служи за појачавање онога што се каже (*заиста, на*). Њено превођење поготово је сувишно у споју въ нстнноу во (у пр. 33а/3, 43а/26, 456/5, 69а/5, 70а/16 и 846/6), пошто се спојем въ нстнноу (*уистину, заиста*) већ довољно наглашава одређени исказ.

⁹⁰ [...] Нечитко или замрљано.

⁹¹ Овим спојем везника и корелатива изражава се допуштање.

80а/б. НЕ БО *јер, зато што*. – нмѣще бо нзвѣтъ оуспѣшнѣ црслкѣ прслно вжлст'внн законѣ нзвнкѣ. не бо възвѣнчак се црслкою властїю. нѣ лнш'ше разгарае се вжлст'вною любовїю. 576/26–58а/2 (27). се бо *зато што, јер (ево)*. – се бо нсповѣд(ѣ) безаконїа мота на се. 33а/1. ОП: 33а/20, 356/13, 376/24, 38а/11, 386/9, 44а/21, 44а/22, 44а/26, 44а/28, 446/18, 45а/13, 62а/24, 62а/27, 646/3, 66а/25, 75а/5.

БОГАТЬ, -ын прид. (7) **1. а.** *богат, обилат, коју билује нечим*. – скорїн въ млстн н богатн въ щедротахл. рѣкы егїда обрашї се къ мнѣ въздлахнешн тогда сплсешн се. 30а/18–20 (18). ОП: 416/26, 55а/1–2. **б.** *богат, велик; коју је изнад просечног, обичног*. – релї(е) бо скровнща црслкаа злата нсплнет' се. н оумн же нстовыхъ подлвнжннкѣ нсплнет' се богатаго разоума. 30а/6–8 (8). **2.** *коју има све, чије је све (о Богу)*. – ...теплѣ послелдствующн томоу едномоу. нже насл радїї вол'ноу распетїе пострада. н богатї сїн обннща волюю. насл обогашак вжлст'воумл. 356/3–5 (4); богатаго бо влїдкы багонадеждлнн рабѣ юслмѣ. 526/8. **3.** (у имен. служби) *богаташ*. – н не обрете се въ нїен лнцѣмерїе, такоже въ некоторнхъ юсл(ть). ового оубо почнтатн ового же презнратн. нѣ вѣланка же н мала. богата же н ннща. правед'на же н грѣш'на. бол'на же н здрава. в'сакого таковохл рав'но почнташе. н всакомоу дльж'ноу члстѣ въздлаваше. 31а/8–14 (11).

БОГАТСТВО, -а с (29) **1.** *богатство; стање онога коју је богат или онога што је богато; обиље*. – сїа бл҃гочлстнва н хоблюбыва. рѣкоу. бл҃жен'на елена. выслї ѿ племене фроуж'каго. дьшн соущїн славнїю роднтелю. въ велнцѣ богатствѣ н славѣ соущема. сїю бо ѿ юности не бл҃гн н в'сещедрїн бл҃ снабднлї. проведїн преждлє вселхл боудл(оу)щаа. 296/16–21 (19); въ кратцѣ бо нзрекоу в'се жнтїе свое н нензтѣн'но богат'ство славн зем'льнаго црслтва тоу дарова. 41а/14–17 (16); тако ты еси в'сен тварн надѣждла. оубогїнхл богат'во⁹². оумрачен'нылм свѣтъ. рабомѣ свобода грѣш'нникомѣ прощенїе. волешиемѣ нсцеленїе. хромнмѣ здравнне раслаблен'ннмѣ внстрота. гроубымѣ лѣпота. недооумѣемїнмѣ разоумѣ ненсповѣднмѣ. 52а/13–19 (14); таковіе в'се зем'ле прнїетѣ. въ прьвоу прншствїе его. н приложи нхл къ дрѣжавѣ ѿчїствїа своєго. н славоу н богатство таковіе дрѣжавн нзмени въ богат'ство н славоу свою. вѣл'можѣ н людїї свонхл 556/1–6 (4, 5); н толнка слава н богат'ство въ днїи в҃блюбїа его высл(ть). въ в҃бдарован'нїи юмоу дрѣжавѣ ѿчїствїа юго. тако не соупротивннн се нн юдномоу ѿ окол'ныхл юго црѣ. славѣ н богат'ствоу юго. за югова радїї в҃блюбїа. н смиренїа н кротостн. 68а/8–13 (8, 12). ОП: 61а/1, 676/13, 73а/1, 756/9, 78а/17, 82а/20. **2.** *имање, иметак; благо; материјална добра*. – аще бо богат'ство зем'льноу тыщнмѣ се съвнратн. каа оубо пол'за ѿ таковохл. в'са бо таковаа стѣню подл(о)внѣ лнмоходеть. н тако снїа вьстающаго. 306/5–8 (5–6); в'са еланка богат'ства соулї домоу сего прѣстїе. предрѣжнмаа роукама вашнма. подл(о)баїетѣ вамѣ нещедно даватн ѿ сїнхл въ роуку нншнхл. 416/21–23 (21); ... н в'се таковіе странн црслтвїа того повоюваѣ. зем'лю строум'скоую н серьскоу. крслтополл же н ннїе странн оокрслтнїе зем'ль тѣхъ. н в'се нмѣнїе нхъ н богат'ство въздмѣ. пакы волюю б҃жїею възвратн се въ ѿчїство своу. 58а/8–13 (11); н многоу же метежоу н мльве не малѣ выв'шн н сметенїю. въ врѣме престав'ленїа бл҃жен'наго. н ратемѣ н пленованїю лнвогоу ѿ соукмоудрьныхл вон. тако сьражатн се плыкомѣ межлдоу собою. хотеще едннн ѿ дроугыхл възетн богат'ствїе нхл. 83а/6–11 (11). ОП: 286/9, 35а/26, 356/2, 586/14–15, 636/25, 676/14, 676/26, 69а/8, 696/12, 72а/24–25, 726/25, 79а/2.

БОГАТѢТИ, -ѣю, -ѣюшн несвр. (1) *богатити се, стицати материјална добра*. – тем' бо вжлст'внн пав'ль вѣщаїетл глїе. нмоуше пншоу н одѣванїе сїнмѣ доволнмѣ се. хотещен бо богатетн въ напасти разлнчнїе выпадл(а)ють. 306/19–22 (21).

БОГОВАЖЕНЬ, -ын прид. (1) *којег је Бог удостоїо да живи у рају, у највећој, рајској радости*. – а шнїн по нстннѣ въз'вож'ннн пер'сн. ядоуше хлѣбѣ его вѣланчхоу на нѣ ковѣ. мнѣше хотенїе с[.] оулоучнтн. ѿ семь бл҃жен'немѣ стефанѣ оурошн. н ѿ дрѣжавѣ его н ѿ стѣлхл црѣвахъ. не ведоуше оокаан'ннн б҃жїе слнлы н помощн н застоуп'ленїа ѿ семь в҃ббл҃жен'немѣ. 756/13–

⁹² Треба да стоји: богатство.

19 (19).

БОГОВИДЦЬ, -а м (1) *онај који је видео Бога (Мојсијев епитет)*. – постив' бо се мовуши бгѡвидцѣ· н скрнжалн закон'ннн пріетѣ· 32а/12–14 (13).

БОГОГОВѢНЬ, -ын прид. (1) *частан пред Богом, уважен од Бога*. – н влдіка хѣ въсегідла послоушаєть истинною призвающнхл его· н волю творе воєщнхл се его· н селмоу блжен'номлзл в'сесрдлч'ноу мол'боу хланшавѣ· вьложн вь в'сєвлгѡє срлдіце его н в'сємоу събороу его· нзвѣст'но разоуметн н оузнатн· ѡ преподл(о)внєлмл н бгѡговєннємь н в'сєтлст'номь чрн'цн вь вѣлнк[.] стѡн горѣ лѡфон'скон ннкоднмѣ· 80б/26–81а/5 (4).

БОГОДАРОВАНЬ, -ын прид. (9) *који је од Бога дарован, поклоњен, дат*. – н в'сємь єлнко жнвоущнмь вь домоу стгѡ· ѡ бгѡдарован'наго ємоу богатыст'ва мнѡлгѡнменован'на· в'сє наслаждлєнє н разлнч'ннє дары дає нмь съ вѣлнкою любовію· 72а/23–27 (24); мнѡзгн бо црїє ѡ ѡкрлст'ннхл его хваллхѡу се на в'сєтлст'ноу н блмь храннымоу его главоу· н на бгѡдарованноє ємоу ѡч'ѣст'во· 74б/16–18 (18); сын же блжен'нн крлль стєфань оурошь· іако црѣ по истннѣ црѣ в'сєлхл прїєм'лє· прнзва некою чєстѣ ѡ тєхъ вєз'божннхл пер'сѣ· вь бгѡдарован'ноу сн дрѣжавоу· 75б/2–5 (4–5); прндн пастнрѣ добр'нн бгѡдарован'наго тн стада полдл(о)вє се влдіцѣ своємоу хѡу· пастнрємь начєл'ннкѣ· 81а/19–21 (20). ОП: 68а/9, 68а/17, 74а/16, 75б/13, 76б/14.

БОГОНЗВЪРАНЬ, -ын прид. (3) **а.** *који је од Бога изабран, којег је Бог одабрао*. – вь то врѣмє соуцоу вь монастнрн томь блжен'номоу н бгѡнзавран'номоу чрн'цѣ в'сєѡсцѣєномь єплскпоу курѣ данноу· нже бѣ прнєл паст'внноу словєснхл ѡв'цѣ· 79а/21–25 (23); блжѣ ѡ прєвлжен'нѣ н бгѡнзавран'нн днѣ покѡтл твоєго· 83б/12–14 (13). **б.** *који је изабран, одабран да угоди Богу; који је најбольи да угоди Богу*. – нєѡслаб'но пєкы се в'сакымл бгѡнзавран'ннмл дѣлн· нмыже вь ємоу вьзмож'но оугоднтн бѡу· 69а/3–5 (3–4).

БОГОЛѢПНО прил. (1) *како приличи Богу; богоугодно*. – єлнцн оубѡ ѡ мнрл сєго жєлєюще нєнзрєчл(є)н'ннхъ н нєпѡстнжнмнхъ дарѡвъ вь нєлслнємь прєбыван'нн· ащє нє прѣвѣкє ѡстлв'лшє мурѣ сын н іажє вь мнрѣ· н прѣѡчлст'ѡван'ною дшѣю бгѡлєп'но полдлвнзлѡут' сє· кь вншнємоу тѡчєнїю· 27б/7–11 (10).

БОГОЛЮБНЬ, -ын прид. (9) *боголюбив, који воли Бога*. – того бо прлѡр(о)цн прѡповѣдающе в'сєсллхѡу сє· мч'ннцн же оумлрлємн того нспѡвѣдлхѡу· бгѡлюбнвн же моужн єлнко жнвоущє вь соуєтн мнрл сєго· некѡторїн ѡ тєлхл вѣрн рлділ іажє кь бѡу· сын сє распєшє стрлст'мн· н крѣпкнмл полдлвнгы н мнрл ѡрѣкошє сє· да хл єдннного прнѡвєрєщѡутѣ 29а/25–29б/3 (27); н тоу соуцоу сл нлмн бгѡлюбнвоу моужѡу в'сєѡсцѣєномь єплскпоу рлшкѡмоу пав'лоу· 46а/12–14 (13); н поврѣг' сє нлді тѣломь бгѡлюбнвїє мтѣє своє· вьнє сє вь лнцѣ своє· н вьпїє гллшє· ѡ мтї мѡтл н глслжє· 47а/12–14 (12). ОП: 33б/12–13, 50а/16, 71б/19, 73б/20, 81а/10, 84б/16.

БОГОЛЮБНЄ, -нл с (7) **а.** *форма у обраћању слушаоцима, читаоцима житија: ваше боголюбье*. – нѣ оубѡ єлнко грѣш'ннн вндєхѡмь очнмл нашнмл· нлн ѡ кьхъ дѣломь его тлнновѣст'ннцн вьхѡлмл· ащє лн ктѡ вьзвѣстнтѣ нлмь ѡ прєдн бьв'шнхъ свѣлді(ѣ)тєлѣ· жнтїю сєго хѡлюбнвнго· тлко вьспѡвѣлді(ѣ) вьшємоу бгѡлюбїю· іажє бьшє нл кон'чнноу жнтїл его· нмыже бѣ прнєтѣ н· 66б/10–17 (15); моужл прлвєд'нл хѡщѡу нспѡвѣлді(ѣ)тн вьшємоу бгѡлюбїю· 67б/8–9 (9). ОП: 50б/19, 75а/6–7. **б.** *боголюбье, ѡубав прємл Богу*. – вєсєлїє бо прлвєдннхл єлнко соущє нл бгѡлюбїє· снцѣ бєднтѣ нхъ· глїє· двлділскы рекы прндєтє вьзрлділѡкє сє глслвн· н насладнм сє ѡ ндєнн его· 35а/12–15 (12–13); н толнкл сллвл н боглт'ст'во вь днїн бгѡлюбїл его бьлсл(тѣ)· вь бгѡдарован'нн ємоу дрѣжлвѣ ѡч'ѣст'влл его· іако нє соупрѡтнвнтн сє нн єдннѡмоу ѡ ѡкол'ннхл его црѣ· сллвѣ н боглт'ст'воу его· зл еговл рлділ бгѡлюбїл· н смєрєнїл н кротѡстн· 68а/8–13 (9, 12–13).

БОГОЛЮБЪЗНЬ, -ын (5) *који је инспирисан, надахнут љубављу према Богу; богоугодан.* — нь егѣла ноць хотешаше быти· и николю же вѣдѣшоу сего бѣлюбѣзнаго и днѣнаго чюда· сын гнѣ мон хѣлюбыви съвалькъ съ себѣ свнти црскіе еже въ днѣ ношаше· и възложь на се хоудоую и вѣтхоу оуѣждѣлоу· и лицѣ свое прикривь ... и отан нзышыѣ(ь) нзы двора своего· и пришыѣ(ь) по срѣѣ(ѣ) становь нхѣ (сиромаха) нѣже спешн нмь· и възнимає золото много даваше въ роуку нхѣ· такождѣ и пишоу и оуѣваніе· 73а/15–73б/7 (17); нь оубо хвалю жнтіе твоє бѣлюбѣзно· ѿ бѣлюбываа главо ююже вѣнча десница влѣчнаа· и блгодетію престѣо дѣ· на преколшоую добродетель възндѣ· 73б/19–22 (20); сн колѣзнь его яко въ незапоу юмоу былѣ(ть)· и възлюбы все соущее тоу· и бѣлюбѣзнаа оуста своя ѿврьзь маломь глѣомь сладкомь съ оуднленіемь провѣща глѣ... 82б/8–11 (10); въ истиноу блжюу и прѣчлстнн храмы въ немже нзволн сн положити бѣлюбѣзноє тѣло твоє· 83б/14–16 (15).

◇ **БОГОЛЮБЪЗНЬ СТРАХЪ** в. страхъ (67б/22)

БОГОЛЮБСТВО, -а с (1) *боголюбство, љубав према Богу.* — въ все во земліє ѿкрлстннє и црлства слншано былѣ(ть) сего блгочлстнваго вѣлнкоє бѣлюбѣство и смиреніе юго· 71б/15–17 (16–17).

БОГОЛЮБЦЬ, -а м (2) *боголюбца, онај који воли Бога.* — онъ же бѣлюбѣць и препод(о)внн моужь вьнмь слово евлгланн хлѣва· еже рѣч(ѣ) влѣка хс... 81а/27–81б/2 (27); юн млю вн коудемь страннолюбыви и бѣлюбѣцн· млчлствн же и оувѣтывн· да и налѣ не лишнтъ вѣчнхѣ блгѣ хс іс гѣ нашѣ· 86а/5–8 (6).

БОГОМАТИ, -матере ж (2) *Богомати, Богомајка, мајка Божја, Богородица.* — да под(о)баєть и мнѣ попеченіе сътворити аще бѣ блгволенншоу да сътвориоу храмь въ немь престѣе бѣмѣре· некѣн таа коудетъ ми нзмолнтелница въ днѣ соуднн· 38б/2–5 (4); ... въ оно врѣме егѣла былѣ(ть) преставленіе бѣмѣры· аплѣлы ѿблацн по възлѣоухоу вьсхнщаклнн· нѣхоу на погрѣбеніе ю· 45а/25–28 (26).

БОГОМЫСЛЬНЬ⁹³, -ын прид. (1) *који је у складу са Божијим промислом, намерама, вољом; који је по Божијој вољи.* — ѿ влѣвенаа оутробо носнвша такокоє и бѣомисльноє нзвнченіе къ бѣ и члкомь· 78б/18–20 (19).

БОГОНОСНЬ, -ын прид. (1) *богоносан, који носи Бога у себи; којег Бог носи, којим Бог руководи, управља.* — и тако оубо възвелѣ(ѣ)ноу вьвшоу семоу преосцѣннмоу на престоль стѣо гнѣ нн и оунтѣла и прьвопрѣсвѣтнѣла срѣскон земліє преосцѣннаго архіеплѣкпа курь савы· и пороученноє ємоу стадо хвнхѣ ѿвѣць доврє правѣшоу· такоже законно прѣданіе нднн стѣхѣ аплѣлы· и бѣоноснхѣ ѿцѣ· 81б/23–82а/2 (2).

БОГООТЪЦЬ, -а (8) *Богоотац; предак Исуса Христа (о Давиду).*⁹⁴ — по бѣоѿцоу двлдоу залѣ(а?)ло премоудростн страхъ гнѣ· 30б/2–3 (2); прѣлор(о)къ во и бѣѿцѣ рѣч(ѣ)· моужь крѣвы и льствнвъ не преполовнѣтѣ днн свонхѣ· 56а/14–16 (14–15). ОП: 34б/7, 36б/14, 41б/6, 51б/28, 68а/5, 74б/22.

БОГОПОДАТЪЛНЬ, -ын прид. (1) *који је дарезљив по вољи Бога.* — нѣхоу ѿ всехѣ глѣдѣ и странь и многыхѣ ваасн· и ѿ ѿкрлстнхѣ земль· нншн и странннн и маломощннн· хромн же и слепнн и проказнвнн· хотеще вьспрнєтн млчлстннє ѿ бѣподатывіе роуку его нещѣдно такоже и вѣ· 73а/7–11 (10–11).

⁹³ Ова одредница потврђена је у РЈАЗУ I: 493.

⁹⁴ У Светом писму Исус Христос се назива Сином Давидовим (Мт 15.22; 20.30; Мк 10.47; Лк 18.38; Мт 21.9 и др.).

БОГОПОСЛОУШАНЬ, -ын прид. (1) *који је послушан Богу*. — ѿ именн бо силн твою: аще и прьвое еанко писанїа сего нач[.]ншоу ми житїа: бѣгослоушаньнхъ рабъ твоихъ: нхъже възвєанчн дръжавнаа ти блгдїть: въ дръжавє ѿчѣствїа нїхї: товою дарованною нмь: 53а/1–6 (3).

БОГОПРИЄТЪНЬ, -ын прид. (3) *који је Богу угодан, пријатан; којєг Бог прима, прихвата, уважава*. — нь оубо мліте г҃а за мє недостонноу: неклн како бѣгпрнетннмн вышнмн млтвамн: достонна боуд прїетїю таковаго дара ѿ х҃а: еанко спѣати ми въ бѣгоугоднаа дѣла: 33б/4–8 (5–6); млтвн же нхъ бѣгпрїетнїє оутврѣжаютъ домн выше: 37а/3–5 (4). ОП: 476/15.

БОГОРАЗУМЬНЬ, -ын прид. (6) *који је надахнут, вођен божанским разумом, који је надахнут Св. Духом (? чија је разумност, разборитост проистекла из просвєћености божанским разумом или из повезаности, усклађености са божанским разумом)*; (супр. ? соуемудрьнь). — сицѣвн бо бѣ нравъ сїє блженнїє ... ѿбратити бѣобразумннмн гл҃ы: оутешити нелицѣмерно ... и просто рещн всакою доброю полд(о)бою оукрашенна: препетоу ю же и в'сєхвалноулю блгодеть нмѣаше: посещенїемъ ст҃го дх҃а прнємши всєхї кннгъ сказанїє нмоушїн: готова соушїн къ в'сакомоу ѿветоу въпрашающомоу и: вѣше слово кє слою растворено: 30б/26–31а/8 (1); сама бѣобразумннмн гл҃ы оувѣщающн та гл҃юшн: мон чедѣ любнмен ѿ г҃н вама гл҃ю: вы же вьноушнта разумно гл҃ы мое: и не ѿрннета наказанїа мѣре ваю: 36а/12–16 (13). ОП: 33б/9–10, 33б/14, 41а/28–41б/1, 65а/5.

БОГОРОДЦА, -є ж (10) **1. Богородица**. — ѿ престѣа мота влдітце г҃ждє вїѣ: вьнмн на смєренїє мое: и оушєдрн немощь мою: 38б/7–9 (8); и съ лнкы же сїѣннхъ ієрен: сьтворшнхъ млтвєхъ въ оутврѣждєнїє цр҃ковноє: и ѿбношномоу стоанїю выкшоу: и славословію вѣланкоу: в'са полд(о)бна пѣнїа вжлстѣнна: еанко на похвалоу вїшн праздїннкоу блговѣщенїа кє... 40б/15–21 (20). ОП: 38б/18, 40а/9, 48б/14, 50а/19, 50б/21, 71б/22. **2. црква, манастир у част Богородице**. — сего бо повѣленїемъ и моудростїю данною ємоу ѿ г҃а: вѣдохє сьзданїє цр҃квн тоє разорѣно высл(ть): и новокє ѿ основанїа въздвнхъ и сьвршн: въ ѿбразъ стїє вїѣ стоденнчкыє: 79б/26–80а/2 (2).

◇ оуспєннїє прѣсвєтлыє богородице *Успєнїє Прєсвєте Богородице*. — и сьздла цр҃квь оуспѣнїє престїє вїѣ: таже гл҃єма еплскпїа прнзрѣнска: и такождє цр҃квь блговѣщенїа престїє таже еплскпїа градїчаннчка: 72б/10–13 (11).

БОГОУГОДЬНЬ, -ын прид. (19) *богоугодан* (рлг.), *који је Богу угодан*. — мєца феврара въ ·н· житїє бѣгоугоднє и жнзнь непорочнаа блгочлствїє и хл҃олоубнн гл҃ждѣ наше: блженнїє монахїє єлєнн 27б/1–4 (1); нь оубо мліте г҃а за мє недостонноу: неклн како бѣгпрнетннмн вышнмн млтвамн: достонна боуд прїетїю таковаго дара ѿ х҃а: еанко спѣати ми въ бѣгоугоднаа дѣла: 33б/4–8 (8); аз же не престакєн гл҃ю: сїє блженїє бѣгоугоднаа дѣянїа: еанко стрлстн кє и трьпѣнїа: млѣн же и млтвн и ѿбношнаа стоанїа: оуставн же цр҃ковнїє нмнже бѣ славнт се: 34б/19–23 (20); блжена єсн тако вѣланкаго ти радїї полдвнга и бѣгоугодннхї дѣянїн ѿбытель сьтвори се стѣн тронцн: 47б/1–3 (2); гл҃ю бо тако мнозїн трюды и полдвнзн трѣвоуїотї намъ єже пещн се ѿ бѣгоугодннхї: тѣмн бо възможемо донти цр҃лства нєлєлнаго: 84а/25–27 (26). ОП: 36б/24, 38а/24, 42б/5, 42б/27, 51а/28, 53б/12–13, 66а/12–13, 67б/4, 67б/8, 77а/7, 80а/4–5, 82б/21–22, 83б/12, 85б/21.

БОГОХВАЛЬНЬ, -ын прид. (1) *богохвалан, који хвали, слави Бога*. — и сын блгочлствннн краль оуроше: тако слнша таковою сьмртїть нечлствнваго цр҃а татаромь: и ѿбрьзь бѣохвалнаа оуста своа: въздѣ въ роуцѣ свон къ висоте и гл҃а: г҃н їу х҃є о҃тє вѣкь цр҃юу всєхї хвалю те: тако прнзрє на смєренїє мое: и несн менѣ ѿставнл въ роукахъ врагъ монхъ: 63б/3–9 (6).

БОГЪ, -а м (122) *Бог*. — та бо єдннхъ бѣ бїмъ и г҃ гл҃сїмъ: в'сєє внїд(н)мнє и невнїд(н)мїє твары твораць: свѣтъ непрнстоупнъ и жнвотъ всѣхї: оутврѣднвїн нєлєла моудростїю и основавїн землю нн на чєсодїже: 27б/17–21 (18 x 2); млнмъ се вѣн: памєтн нїхї свѣтлєншє показатн: въ днїн выше:

29а/21–22 (21); дїша бо аще мнр'скыхъ не остане' се печалїи· то ни бѣ възлюбити можетъ истиннѣ· 33а/25–27 (26); пребаєи въ люб'вы въ вѣѣ прѣвнвкѣтї· 37а/18–19 (18); дїша бо презорливаго оставляемаа кїсл(ть) бѣмь· 41б/19–20 (20); релї(е) бо мнлоуєи ницаго въ заамь боу даєть· 41б/24; бл҃годароу те владїко гїи бѣ мон іу хѣ· малїстивн чл҃колюб'че· 45б/22–23 (22); житїе и жнз'нь бл҃гочїстїваго и хїслолюбїваго· и ст҃ороднаго крѣпкаго и сьмодрьжавнаго сь бѣмь гнѣ крама стефана оуроша· 51б/9–12 (12); слава ти бесконачноє и неопнсан'ноє нме хѣ· и пакы азъ недол(то)нїи рекоу слава ти· сьн єдннн бѣ нашъ· нїжї наїдї в'семи и в'сачл҃скыхл҃ї слава ти· 51б/16–19 (18); и пакн възвратн се въ дрѣжавоу свою· къ прѣстолау б҃гомь дарован'номоу кѣм· в'кселе се и радїує се о гїи· 55б/13–16 (15); бл҃гїи и оуветанвы бѣ нашъ· сказає намь в'са преждїе на спїсєнїе въ вжл҃ствнхл҃ї пнлїснїхл҃ї· и завѣщавїи намь жнз'нь вѣтноую· и обыл'нѣ подає намь вьходь вѣтноє црл҃ство єго... 84б/11–15 (12). ОП: 27б/17, 28а/2, 28а/9, 28а/12, 28б/1, 29а/18, 29а/24, 29б/1, 29б/20, 30а/10, 30а/14, 31а/3, 34а/1, 34а/14, 34б/23, 36а/23, 36б/18, 36б/22, 37а/15, 37б/27, 38б/3, 38б/16, 39а/5, 39а/19, 39б/18, 39б/23, 39б/26, 40б/6, 41а/5, 41б/4, 41б/26, 42а/7, 43а/19, 43б/13, 43б/26, 44а/6, 46б/10, 46б/16, 47б/12, 48б/9, 49а/1, 49а/14, 50б/12, 50б/17, 51а/19, 51б/7, 52а/7, 53б/4, 54а/3, 54а/11, 54а/13, 54б/12, 54б/25, 54б/26, 56б/20, 56б/25, 57б/18, 59б/22, 60а/2, 60а/25, 61б/5, 61б/11, 61б/18, 63а/13, 63б/21, 64а/1, 64а/6, 66а/4, 66а/22, 66б/19, 67а/6, 67а/25, 67а/27, 67б/5, 68а/7(x 2), 68а/13, 68б/23, 69а/5, 69а/8, 69а/11, 69а/16, 71а/19, 71б/18, 71б/25, 72б/26, 74а/12, 74б/17, 74б/24, 75а/8, 75б/9, 75б/22, 76б/2, 76б/8, 77а/2, 77а/9, 77а/18, 77а/20, 78а/14, 78б/6, 78б/12, 78б/14, 78б/19, 82а/4, 82а/25, 83б/9, 85а/2, 85а/13, 86а/4.

◇ **БОГЪ ПРИНЕТЬ** и изр. *Бог за примио, умро је, преселио се у небеско царство*. – нь оубо єнко грѣш'нїи вндехомь очнма нашнма· нли ѿ кѣхъ дѣломь єго танновѣст'нннцн вьхолої... тако вьсповѣдї(ѣ) вьшемоу б҃голюбїю· таже вьше на кон'ннноу жнтїа єго· ндыже бѣ принеть н· 66б/10–17 (16).

БОЖНИ прид. (43) *Бож(и)ји, који се односи на Бога, који припада Богу, који потиче од Бога*. – ндѣже бо слъзы тоу и оумнлїєнїе бжїе· 31а/24–25 (25); любовь кралїннн црл҃ство бжїе· 37а/21; се зроу очнма монма храмн вжл҃ствннхъ црквн· єнко въздл҃внгоше хл҃оубнвн моужн ѿ основанїа на славословіе бжїе· сєѣѣ же въ вѣтноую память· 38а/26–38б/1 (1); вл҃гдїть бжїа вѣ гл҃ющїи оустнама кє· 39а/16–17 (16); сємоу же храмоу прєстїе· помл҃щїю бжїєю сьвршнв'шоу сє... 40б/7–9 (8); мнр' же бжїи прєспѣваєи в'сакъ оумь чл҃ть· да оутврднть вн въ любовь бжїю· 42а/23–25 (23, 25); пакы волею бжїєю възвратн се въ ѿчїство своє· 58а/12–13 (12); вѣ вндѣтн лнцѣ єго тако лнцѣ аг҃ла бжїа· 83а/15–16 (16). ОП: 43а/27, 46а/5, 50б/28, 51а/17, 53б/12, 54а/26, 57б/1, 59б/15, 61б/8, 62а/1, 62б/25, 72б/10, 74а/7, 74а/23, 74б/19, 75а/13, 75б/18, 76а/1, 76а/17, 76а/27, 76б/6, 76б/19, 77а/1, 78а/9, 78б/16, 78б/21, 79б/15, 85а/10, 85а/26.

◇ **ДОУХЪ БОЖНИ** в. доухъ (58б/5). на *БОЖНЮ по Божїој вољи*. – н въ прелдл҃єща єнко на бжїю въ такова прєстїраше мнслъ срл҃дч'ноу· 71б/20–21 (20). **СТРАХЪ БОЖНИ** в. страхъ (80б/7, 81а/12). *СОУДЪ БОЖНИ воља, одлука Божїуја, допуштење Божїује*. – слншнтє и исповѣднтє правь и истнннѣ соудл бжїи о сємь блл҃квнємь бѣмь стефанн зрошн· тако дрѣв'лє при ісѣ нав'гннѣ· врагь вндѣ се сїндь пороугаємь... и мнѣ се о нїєдл нскоуьсь принєтн тако о правєднємь іовѣ нскоуьсь принєть· и бжїємь попоущенїємьл о іовѣ нскоуьсл прїєть· о скотєхл єго и о чєдл(є)хъ· и самомь телѣсн єго строупь наведь· а сємоу бл҃женомоу нн о скотєхъ єго принєть власты· 75а/7–17 (8).

БОЖЬСТВО, -а с (3) **1.** *Бог*. – фиг. ... нже нал҃ радїї вол'ноє распєтїе пострада· и богалтї сїи обннща волею· нал҃ обогачає вжл҃стволл҃ї· 35б/4–5 (5). **2.** *божанска природа*. – чл҃т'скоє же кїсл(ть)ство хотє своєоводнтн прѣваго прѣстоуплєнїа єже ѿ адама· ообразь равы прїєть· прнкрнвь плътїю вжл҃ство· и кромє грѣха вьквпѣ вьл҃(ть) бѣ и чл҃кь· 27б/26–28а/2 (1).

◇ **СЛОУЖИТЕЛЬ** трнснїанннєго божьства *слуга Божїуја, слуга Свете Троїуце (о свєштєннку православно верє)*. – оуғолдннк' же славн твоє· и свѣтл'нннкъ ѿчїствїю сн зем'лн срь'сцѣн· гл҃снъ нашъ и оучнтєль сллоужнтєл' же трїсїанннєго тн вжл҃ства· архїєрен курь сава· 53а/8–12 (11).

БОЖЬСТВОНЬ, -ын прид. (34) **1.** *Божји, који је намењен слављењу Бога; свети, који је посвећен Богу и ширењу вере; који је предмет верског поштовања: а. о црквама, манастирима:* – и ѿ снхъ троуждлающи се еанко ѿ выдаваннхъ мѣстнхъ въ храмнхъ бжлствннхъ: 34б/26–27 (27); се зроу очнда монда храмнхъ бжлствннхъ црквнхъ: 38а/26–27 (27); къ селоу же стѣмоу и бжлствннхъ мѣстоу рекомомоу хиландларь: многаа села и мѣстохъ в'сакаго именованнаго богатства испльннхъ еанко рещи мн доволно: 69б/10–13 (10); и въ дръжавѣ же ѿтѣствѣа своѣго многѣе манастирнхъ бжлствннхъ ѿ сьдого ѿснованѣа въздѣвнже: 72б/3–5 (4–5). ОП: 36б/26, 38а/27, 53б/17, 69а/18, 70а/22, 82а/13, 83б/9. **б.** *о иконама:* – иконнхъ бжлствннхъ златомъ ѿкованнхъ и енсеромъ оукрашеннхъ: 72а/3–4 (3). ОП: 72а/20. **2.** *духовни, који није световни; црквени, који је у вези са црквом и богослужењем; који је посвећен Богу и ширењу вере.* – кннгы бжлствннхъ въ домоу своѣмъ съставляющнхъ такождѣ и съсѣднхъ сѣннхъ... рнзнхъ же іерешомъ нзбранннхъ: в'сакѣе же правдн црквннхъ еанко на потребоу: сѣа выдаваше непрестанно в'селещнхъ се ѿ гн: 34б/26–35а/6 (28); и мало оубо мѣста прѣшъдѣ(ь)ше: почнвахоу поуще многохвалннхъ пѣлсннхъ бжлствннхъ: 46б/26–28 (28); самъ блгочлствннхъ ть краль: прѣмъ роукама своима тѣло блженнхъ мѣре своѣ елѣны: и съ прѣѿщѣнннхъ дрхтѣлснхъ савомъ: и съ съборомъ в'сѣѿщѣннхъ еплсскпхъ и нгоумень: и нѣсоуще съ ѿламнхъ и пѣннхъ бжлствннхъ: и тако положнше н: въ оуготованномъ ке гробѣ: 48а/7–14 (12); самъ нгоумень възложъ на се полд(о)боу іеренскоу: съ в'сѣлствннхъ и нзбранннхъ чрьнцнхъ: поуще пѣннхъ бжлствннхъ: ндоше къ гробоу егѣ: 85а/6–9 (9). ОП: 40б/19, 41а/8, 42а/14, 45б/28. **3. а.** *атрибут који се користи за апостола Павла: божански, божји, предан Богу (? као опозит Савлу, потоњем Павлу, који је прогонио хришћане).* – глѣт' во бжлствннхъ павль: ндеже оумножнт' се грѣхъ прѣнзобывоуѣтъ блгдѣть: 39б/9–11 (9). ОП: 30б/19–20, 52а/21–22. **б.** *у имен. служби: божански, Божји, онај који је предан Богу.* – оуставнхъ же црквннхъ оутврѣжающнхъ: чрьнцѣ нзбранннхъ съвакоупнвншнхъ: и тоу повѣле прѣнвѣати нмъ: оуставнвншнхъ оуроку законнхъ: нже дръжеть непрѣменно и до селѣ: такождѣ и в'селоу прнттоу црквннхъ: такоже въ ты днн оуставнхъ бжлствннхъ: 40б/25–41а/3 (3). **4. а.** *Божји, који потиче од Бога.* – тако твореть бѣа воюще се и заповѣды бжлствннхъ: 41а/5–6 (6). ОП: 85б/26. **б.** *који води Богу; фиг. хришћански, који се тиче хришћанског начина живота; који је у складу са Божјиим заповѣстима.* – понѣже бжлствннхъ поутл оубо жестоку іелствнхъ и ѿстрѣ: нмѣе тѣсьнна и прнтранна шьствѣа: 27б/5–6 (5). **в.** *који се односи на Бога.* – не во възвелчѣе се црлскою властїю: нъ лнш'ше разгарѣе се бжлствннхъ любовїю: 57б/27–58а/2 (1).

◇ **БОЖЬСТВОННХЪ ЗАКОНЪ ХРИШЋАНСКА ВѢРА; ЗАПОВѢСТИ БОЖИЈЕ.** – и сын блгочлствннхъ врѣме много прѣпроводнхъ съ снамаи своима въ дръжавѣ црлствѣа того: крлствннхъ знаменїемъ ѿграждѣае се: ндеаще во нзвѣтъ оупѣшнхъ црлскъхъ прлсно бжлствннхъ законъ нзвнхъ: не во възвелчѣе се црлскою властїю: нъ лнш'ше разгарѣе се бжлствннхъ любовїю: 57б/23–58а/2 (27). **БОЖЬСТВОНА ПИСАННѢА/ ПИСАННѢА СВѢТНХЪ КННГЪ/ ПИСАННѢА ВЛАДЫЧЪННѢА КЪННГЕ, СТСИ СВѢТОГ ПИСМА.**⁹⁵ – да кѣлма добро іелствнхъ в'сакомоу ревновати блгннхъ: таже завѣщана быше тобою въ бжлствннхъ писаннхъ: 51б/25–27 (27); нъ ѿбаче слншоу писаннѢа стылѣ кннхъ: тако ѿбращающе нн къ покаанїю и глѣють: 39б/3–5 (4); сын блгннхъ рабъ вѣры хлсвнхъ: въ сласть прнѣмѣае глѣ пнлсннхъ влѣдннхъ: и хоте собою испльнтї е: тако релч(е) въ стѣмъ евлгелїнхъ глѣ: грѣд(е)те бллсвннхъ ѿца моего въ оуготованноу вамъ црлство ѿ строенїа мнроу: лѣкахъ во н дасте мн глстн: жеждѣахъ и напоисте мѣ: волахъ и посетнстн мѣ: 70б/15–21 (16). ОП⁹⁶: 33б/11, 52б/25, 84а/21, 84б/13. **БОЖЬСТВОНОЕ СЛОВО СВѢТО ПИСМО.** – мнрѣ во съ въ злѣ жнлї такоже бжлствннхъ рече слово: 33а/24–25 (24–25).

БОКЪ, -а м (1) *слабина; утроба.* – фиг. неконмъ прнвнденїемъ сынннхъ гвннхъ се едннмоу нзбранннхъ чрьнцѣ гл[ю?]: по нѣже ѿ селѣ не блгволахъ жнлї въ тнмѣны земльнѣмъ: бѣ во тако повѣлеаѣтъ: нзетн се тѣлоу моемоу ѿ вокоу земльннхъ: и прѣдлѣжати мн прѣдлѣнцѣмъ в'шого в'любїа: 50б/14–19 (18).

⁹⁵ Према Св. Јовану Златоустом, Свето писмо је „Писмо Божје човечанству“. В. Библија 2007: V (5).

⁹⁶ Све потврде које следе односе се на синтагму: божьствна писаннѢа.

БОЛНИ, большн, болює прид. (7) *комп. од велик: већи, који је изнад онога чему се супротставља а. опсегом, размерама.* — сын бо хѡлюбывн. сего ст҃го н блѣ въздѣвиженнаго места гл҃ѣмаго хиландѣра. цр҃квь вѣлстѣвноюю таже вѣ прѣваго здѣланїа ѿ основанїа разорѣ. н болшоу сьздѣавѣ. н оукрасивѣ вѣсакымн разлнчнмн добротаим. 69a/15–20 (19). ОП: 716/2, 726/9. **б.** *појачаним степенем карактеристичних особина (које се истичу у значењу именице).* — аще бо не презрнши млїенїа моего н повѣланши мн нты къ нїен. то болшїи любвн нмають быты междѡу вама ѡ г҃н. 49б/2–5 (4); сь же бл҃женнїн н крѣпкы краль стефань оурошь. видѣ помощь вжїю н покровь на себѣ. ѿ мьздовьздѣлателя х҃а. ѿ толѣ на болшоу любовь н на вншн подѣвн҃гь подѣвн҃же се къ своемоу любвнтелю хѡу. 78б/20–24 (23). **в.** *количином, бројем.* — н тоу болшаа славословіа сьтворше. бѡу прѣмлстнвоу пнтавшоу его ѿ юности его. даже н до нїна не оставьшоу его. 85a/12–15 (12). **г.** *значајем.* — н потроудн се на здѣланїн аплслѣсцѣмь полагає основанїе ст҃їе н правїе вѣрн хл҃скн. н того радн болшою мьздѡу прїмешн. 81a/16–19 (19).

БОЛЬНИЦА, -є ж (1) *болница, установа и зграда у којој су се смеишали и лечили немоћни и сиромашни болесници.* — н поставѣль женодохїе гл҃ѣмо болннцѣ. н тоу сьтвори множество мнвого одровѣ на покон болешиимь ... мнвога села нзабранна ... тоу приложн. ѿ ныхже данїн давати къ таковомоу местоу ... н мнвогїе врате хоудогїе нзьоврѣть. дасть нмь злато мнвого. н еанко на потрѣбоу нмь. таклѡ неѡстоупно стојати нмь надь болѣшнмн цѣлѣбоу твореще нмь. н къ сїнмь долстѡнменнїе своє вѣрнїн моуже поставѣль. нже хотеть прнсѣпати болѣще... 70a/21–70б/12 (25).

Уп. ксенодохнѣ

БОЛЬНЬ, -ын прид. (1) *болестан, који пати од неке болести, болан.* — н не оверете се въ нїен лнцѣмерїе, такоже въ некоторнхъ кел(ть). ового оубо почнтати ового же презнратн. нь вѣанка же н мала. богата же н ннща. праведна же н грѣшна. болна же н здѣрава. вѣсакого таковои хл҃ равнѡ почнташе. 31a/8–13 (12).

БОЛѢЗНЬ, -н ж (9) **1.** *болест, обољење.* — вьпадѣ вь лють недоугѣ н начелтї боленн. напрасноу болезнїю. 43a/6–8 (8). ОП: 45a/8–9, 82б/8 (х 2). **2.** *бол; патња; туга, јад.* — паде на землн ннць н лѣжаше јакѡ мрѣтва. вѣанкою тоугою болѣзнн плачющн се гл҃аше. ѡ лютѣ мнѣ грѣшннн. 43a/10–12 (11); слъзы мнвогїн слѣпотоу мн твореть. н болезнїю лютою прѣдл(ѣ)макет мн се срѣдце. за разлоученїе твоє. 65a/11–13 (12); тѣплннмн слъзамн оумашающн лнцѣ своє. н болезнїю любвн срѣднїе горько плачющн се гл҃аше. горѣ мнѣ грешнѣн. јакѡ погоубылхл врѣме покаанїа. н не ведь тто сьтворюу. горѣ мнѣ јакѡ въздѣремавшн се сноль тежкомь оугаснхъ свѣтнлннкь дше мое. 37б/17–23 (18); ѡ мтїи моя н гл҃же. како азь недостоннїн завоудь желанїа срѣдца твоего. н болезны троудь твоихъ. еанко подѣють ѡ мнѣ. 47a/13–16 (15). **3.** *брига, старање, скрб.* — ѡ любвн срѣднѣа болезны мтрїна. 35б/27–28 (27).

БОЛѢТН, болю, болнши несвр. (19) **1.** *боловати, патити од неке болести.* — н еанко болеши хл҃ н страннн хл҃. н ненмоуцїн гдѣ главн подѣклоннтн. таковоимь вѣ сїа бл҃женнаа покровь тврѣдн. н забрало несоборнмоє. 37б/12–14 (12); јакѡ ты еси вѣсен тварн надѣждѣ. оубогїн хл҃ богатво. оумраченннмл свѣть. рабомь свобода грѣшннкомь прощенїе. болешиимь нсцеленїе. хромнмь здѣравнєе раслабленннмь внстрѡта. гроубымь лѣпота. 52a/13–18 (16); н тѣ вь незапоу нн малн болѣвшоу юмоу. нздѣлаше по срѣдл(ѣ) народа вон свон хл҃. 56б/4–6 (5); вратѣ во еси болешиимь. 63б/11. ОП: 70a/26–27, 70б/9, 70б/12, 70б/13, 70б/21, 70б/23–24, 71a/3, 71a/4. **2.** *бринути се, старати се.* — вь телѣсн бо прѣждѣ соущаа болеста за нѣ. нїта же н по сьмрѣтн жнва не оставннта менѣ грѣшнаго раба ваю. 62б/17–20 (18); снхъ ланїа нн вь ттоже вьденїає. нь вьсегдѣ боле за ѡчѣство сн. 76a/4–6 (5). ОП: 62a/12, 74a/9.

◇ *начетн болѣтн разболети се.* — по сїн хл҃ бо дѣанїе. јакѡ некоторомоу врѣменн мнвоувшоу. сїа хѡлюбыва елены. вьпадѣ вь лють недоугѣ н начелтї боленн. напрасноу болезнїю.

БОЛАРИНЬ, -а м (мн. болгаре) (1) *боляр, велможа, властелин*. – чістно срѣтаюціиць сего бл҃гочістниваго гражділаномь всельм и болгаромь. и съ страхомь и трѣпетомь припадї(а)юще къ ногама его и покланяюще се ємоу. іако по истинѣ зреще цр҃а пришьдї(ь)ша съ вѣлнкою силою въ побѣдоу нїхї. 55б/6–11 (7).

БОРИТИ СЕ, борю се, бориши се несвр. (2) *борити се, водити борбу*. – млію те оубо недостонна нареци се раба твоѧ. не прѣдаждї мене крамоле лоукаваго ни ждїланїю сотонноу состави мєнї(є). се во видѣ іако животь мон кончатъ се. крѣпцѣ стоє насил'ствоуютъ мн. хоте изменити оумь мон люб'ви твоєє. нь дароун мн крепость силн твоє. іако да побєждїоу встанїа борѣшаго се съ мною. хвалєшїи прєстѣе нїє твоє. даже и до нзїдїнханїа моєго. 44б/15–23 (22); гїи възїдївнгины слоу твою и прїиди да ни спїсєши. и бє въ помощь мою въ нїи. и гїи помощи мнѣ потьши се. и соудн гїи собыдѣши мє. и въз'брани борєщи м' се съ мною. 56б/25–57a/1 (27).

Уп. брати се

БОЛАЗНЬ, -н ж (1) *дубоко поштовање, страхопоштовање, уважавање*. – сїа же сїдї єє хоблюбнѧ країа. въ сласть и съ болазнїю приємаста. гїлы и поучєнїа бл҃женїє мїре своє єлєни повннююща се єи. съ всакою радостїю сласт'нѣ. 37a/28–37б/4 (1–2).

БОЈАНА, -ы ж (1) *Бојана, река у Зети (области која се приближно поклапа са данашњом Црном Гором)*. – ... ндѣ къ сїбѣ своємоу въ дрѣжавоу єго зем'лю зєтєскоую. он' же видєвъ пришьствїє родитєлѧ своєго. и вѣжа об онь поль рѣкы бојани гл҃ємїє. 65a/3–4 (4).

БОЈАТИ СЕ, бою се, боиши се несвр. (12) **1.** *осєхати страхопоштовање, богобојазан*.⁹⁷ – тем'же поїдї(о)бакєтъ мн прѣвоє. бојати се нїєнн твоєго ст҃го. творити въ всельм волю твою. по б҃гооцѣу двїдоу залї(а?)ло премоудрости страхъ гнѣ. 30a/28–30б/3 (28); и ѿ сїнх млію те влїдїко гїи оутврдї є въ страхъ твои. бојати се нїєнн твоєго ст҃го. и творити въ всєлї волю твою. 35б/24–27 (25); тако творєть б҃а боєще се и заповѣды бж҃їстѣнїє. 41a/5–6 (5); братїа и оцїи и чєда възлюблєн'наа. прїдєтє и послоушантє мєнѣ и страхоу гл҃снїю наоучїю ви. дљжно кєл(т) прѣвоє вама б҃а бојати се. 41б/2–5 (4–5); се врѣмє покаанїю и днѣ спїсєнїа. блюди оубо дїше да не раслабєтѣ ти дїаволь оум. по нїєже мало врѣмєнє бравши се съ нымь побѣдиши и вѣжати нїматѣ ѿ тєбѣ. не оустраши се крамоли єго ни ланїа. нємошн' бо кєл(т)ь стотати прєдї лицѣмь боєщи' се нїєнн гл҃снїа. 44a/14–20 (20); (Господє) дароун же оубо людімь твоиїм. бојати се нїєнн твоєго ст҃го. 46a/24–25 (25); ... азъ грѣш'нїи даниль ѿкоушаю се. хвал'наа житїа исповѣдї(ѣ)ти. єлико тобою дарован'но мн боудєтѣ влїдїко мон хє спїсє. въ оуснишанїє всельм боєщи м' се тєбѣ. патє же и любєщїиць нїє твоє. 53a/17–22 (20–21); и влїдїка хє всєгдїа послоушаєтѣ истинною призвающиїхї єго. и волю творє боєщиїхї се єго. 80б/26–81a/1 (27). **2.** *бојати се, осєхати страх, плашити се; стрепети (од људи)*. – мон чєдѣ любнїєн ѿ гїи вама гл҃ю ... помнїнта іако вѣри хрїстїан'скїє. і єзика бл҃говѣрнаго рождїєнїє и вєспитѣнїє кєл(т)а. ѿ юности ваю воднїмаа и крѣпнїма дхбѣмь стїмь. нїколиже боєща се ѿ соупротивлєнїа насил'ствоующи' ви нїноплємєн'ныїхї єзикѣ. нь крїстїнїиць знаменїємь ѿграждїаєма таковиїхї повєди ннзложнїста. 36a/14–23 (20); ... оумирающи по нїєнн єго... ѿною любовїю єюже оутвєрждїающе се мїчїнїци по нїєнн єго. и не боєще се мїчїтєлѣ прєцєнїа и гл҃ахоу. аще и к'са црїстѣва зем'наа поїдївнхоут се не могоутї разлоучити наїл ѿ люб'ви хбї. 43б/27–44a/10 (8); ... ѿбрѣтоста се два некаа вѣл'може оукорєннѣша се въ дрѣжавѣ землїє браннчєв'скыє... сьмовласт'на соущаа. и нїкоєголжє насилїа боєща се. братї(а) єдиноє мїрє. іаже гл҃ю дрѣмана и коудѣлннѧ. 58б/18–24 (23); и тол'мн прослоу се сїи бл҃женїи и крот'кы добродѣтєлїю и

⁹⁷ Ко је задобио страхопоштовање пред Богом, тај љуби живот који је сагласан са Законом (Божијим). Такав живот је мајка радости (Атанасије/Василије 2008: 200). Служење људима ствара смртоносан страх, а службење Господу (страх) непорочни, који весели душу (Атанасије/Василије 2008: 236).

снолю и крѣпостію дарованною ємоу ѿ мьзлѡвъзлѡдателя бѣ. тако в'си ѡкрѣстны црїе и погани в[а?]р'варн богахоу се. тьк'мо нмѣнованноу ємоу. 74а/10–14 (13).

БРАЗДА, -ы ж (1) *бразда, удубьење на површини земље које настаје при орању*. — Фиг. бл'жен'наа еси мтїи моа и гл'же. тако сѣме добраго плода хѣ всѣвала еси въ браздѣи твоє дшѣв'нїе. 47б/5–7 (7).

БРАКЪ, -а м (1) *брак*.

◇ **БРАКЪ** СЪТВОРИТИ *оженити или удати кога*. — и сын х'блѡбыви въсхоте сътворити бракъ въз'люб'ленномлѣ снѡу своємоу глїємомоу стефанѡу. 64а/9–11 (10).

БРАННЧЕВЪСКЪ, -ын прид. (2) *браничевски, који припада Браничеву (крај у Србији)*. — ѡбрѣтоста се два некаа вѣл'може оукореннв'ша се въ др'жавѣ землє браннчєв'скыє. въ местѣ рекомєдѣ жд'релѣ. и ѿ мнѡгыхл' врѣмень тоу оутврѣднв'ша се. сьмовласт'на соуща. и никѡегол'же наснлїа боєща се. братл'а) єдиноє мт'ре. таже глїѡ др'мана и коудѣлнна. 58б/18–24 (20); и дошьдл'в)шоу ємоу въ др'жавѡу нл'хл' зем'лю браннчєв'скоу... 59а/6–7 (7).

БРАНЬ, -н ж (1) *борба; битка*. — бл'жена еси тако б'гѡпрїет'ннмн ти млт'вади пособ'ствоуєши намъ въ бранєхъ. 47б/15–16 (16).

БРАНЬСКЪ, -ын прид. (1) *борбени, који се тиче борбе, битке*. — доб'ль еси патє всехл' снл'ныхл' црѣ ѡ слав'нїи краљу. тако мнѡгїиди прємоудрѡсл'тди бран'скоє и непѡвѣднѡє твоє жнтїє повѣдаєт' се. тако в'сєдѣ днвнн се б'жїен снлѣ. и мнѡгон помѡщи бл'жен'номѡу за смєренїє кїл' и за кротѡсть. и за добродѣтель жнтїа своєго. толнкоу сьхранєнїю и покровѡу спѡдл'о)в'лєнь высл'ть). тако чюдїно слншатн и страшнѡл' разоумєтн. 74а/20–74б/1 (22).

БРАТН СЕ, борю се, борєши се несвр. (1) *борити се, водити борбу*. — се врѣмє покaanїю и днѣ сплєнїа. блудн оубѡ дшє да не раслабнтѣ ти дїавѡль оумл. по нїєже мало врѣмєне бравши се сь нымъ повѣдншїи и вѣжатн нмать ѿ тебѣ. не оустрашн се крамоли єго нн ланїа. нємощн' бо кїсл'ть) стѡятн прєдл' анцѣмъ боєщнх' се нмєни гл'снїа. 44а/14–20 (17).

Уп. борити се

БРАТНІА, -нїє ж зб. (6) **1.** *браћа у Христу, припадници исте вере*. — братїа и ѡцїи и чєда възлюблен'наа. придєте и послоушантє мєнѣ и страхѡу гл'снїю наоуч'ю вн. 41б/2–4 (2). ОП: 45а/5, 46б/5, 85б/25. **2.** *мушкараци другим лицима рођеним од истих родитєља или само од једног (оца или мајке)*. — и нзабрав' же вѣлнкѡнмєннтїє своє властєан. сь женамн нл'хл' нже соуще ємоу тако възлюб'лєн'на братїа. и темъ вьдасть таже на потревоу нмъ и посла нл'хл' сь подроу'жїємъ скѡнмъ бл'гѡчл'стнкоу сьмоннл'дою. 49б/8–13 (11). ОП: 56б/16.

БРАТОЛЮБИЄ, -нїа с (1) *братолюбье*. — вн же оубѡ любовїю срл'дїца сьдр'жнтл се сама. єднѡмнсл'сноу волю нмоуца въ телѣсн. по прл'лр'о)коу хвалєца любовь братл'нїю и глїѡшоу. се коль добро и коль красно єже жнтн братѡмл въкоупѣ... и пакы братѡлюбїа не забнвантє. и снѣ же громѡвь аще кто речєтл бѣ люб'лю а брата своєго ненавндѣн льжь кїсл'ть). и сєго соуєт'на вѣра. 37а/7–16 (13–14).

БРАТЬ, -а м (26) **1.** *брат, мушкарац другим лицима рођеним од истих родитєља или само од једног (оца или мајке)*. — два бо снѣ кє вѣста въ ты днїи. крѣп'ка и сьмодр'жав'на крал'а) вь ѡтѣствїи своємъ срьб'сцѣи зем'ан. мнѡгїи странн єзнкъ прѣдр'жєща. рекоу бл'гѡчл'стнваго кралїа стєфана оуроша. и братл'а) сємъ стєфана кралїа. 36а/6–11 (10); ... коль добро и коль красно єже жнтн братѡмл въкоупѣ. 37а/10–11 (11); ѡбрѣтоста се два некаа вѣл'може оукореннв'ша се въ

дрьжавѣ земліє браннчѣвскыє. въ местѣ рекомемъ ждѣрелѣ. н ѿ мнсогылѣ врьмень тоу оутврднѣша се. съмовластѣна соуща. н ннкоєгоже наснлѣа боєща се. бралтѣ(а) єднноє мѣре. таже глѣо дрьмана н коудѣланна. 58б/18–24 (23); н раждѣгѣ се любовію хіслвою. н свѣщавъ съ стѣю н блѣженою мѣтрію сн н ещє жнвою соушїн монахїєю єленою. н съ пльтородїннм' сн братомъ кралїемъ стефаномъ. н съ прєвосцїенннмъ архїєпїслкпомъ савомъ трѣтїемъ. н начєтъ здѣлати храмъ въ нмє стѣо прьвомѣчнннка н аплсла хѣа стефана. 79а/15–21 (17–18). ОП: 37а/15, 37а/22 (2х), 37а/26 (2х), 48б/27, 49а/7, 49б/2, 50б/9, 54а/24, 57б/6, 58а/5, 58а/14, 59а/22, 59б/2, 59б/8, 59б/11, 59б/21, 80б/10, 80б/14–15. **2.** онај који је духовно близак, који се воли као брат; брат по (у) Христу. – н влѣдка хѣ хотєнїє кмоу нспльнн. давъ ємоу бралтѣ(а) н ѡцѣ н вождѣла дшѣв'наго. 81б/16–17 (17). ОП: 80б/19.

БРАТЬЯНЬ, -їнн прид. (3) *братски, који је својствен брату, који је као међу браћом.* – такоже рон пчєлѣ дѣлають съти мѣдовлнїє. тако н любовь бралтїна црлство бжїє. 37а/19–21 (21). ОП: 37а/9–10, 59б/13.

БРАТЬСТВО, -а с (3) *калуђери једног манастира, братија* (цркв.). – стїю же вѣсть слншав'ше ѿ стар'ца нгоумєнъ н в'се брат'ство. єанко соуще въ домоу прєстїє бїцє. 50б/19–21 (20); н вндѣ некое знаменїє страшнѣо з места того. н оужасомъ вѣлнкаго страха одрѣжнмъ. скоро текъ н възвѣстн тогдѣла сщоу нгоумєноу монастира того в'сєцлстномоу чрн'цоу савѣ. н в'сємоу бралт'ствоу цркв'номоу. 84б/23–27 (27). ОП: 69б/26.

БРАШНО, -а с (1) *јело, храна.* – въ таковѣм бо местѣ оу стѣо продрома. такоже сн блѣочлстнвїн въ жнвотѣ своємъ оуставы. н до нїна на в'сакы днѣ нзноснн на пор'тоу ѡбыл'но внна н хлѣба. н ннїнхъ брашнѣ разлнчннлѣ. на поданїє нншїнмъ н стран'ннмъ. н в'сакомоу требоушоумоу довол'но. 71а/9–14 (13).

БРЪНАЦН, брънакъ м мн. (2) *Брънаци, село у Ибарском Колашину; истоимени двор у том селу.* – н пребывающн сїн блѣженна єлены. въ црлцѣмъ дворѣ своємъ. въ местѣ рекомемъ брънацєхъ. н начєтл болєтн крѣп'цѣ. 44б/24–26 (26); н в'сємоу съвороу зем'лїє срьб'скыє събрав'шоу се къ нїєн въ слав'нїн дворѣ кє брънацн. 45б/9–11 (11).

БРѢГЪ, -а м (4) *обала, земљиште поред реке (мора и сл.).* – н прїндѣ въ слав'нїн градъ глѣмїн вѣльградъ. на брѣгоу рѣкы доунава н савн. 49б/22–23 (23); ... въ градѣ глѣмїемъ слнвк'рїн єже кєл(тѣ) на брѣгоу мора. 56б/11–12 (12). ОП: 57а/17, 70а/7.

БОУДОУЩАА с мн. (1) *будућност; оно што ће бити, што ће се догодити.* – стїю бо ѿ юности кє блїн н в'сєцєдрїн бѣ снабдїтл. проведїн прєждѣ вєслѣ боудл(оу)ща. 29б/19–21 (21).

БОУРА, -кє ж (1) *олуја, невреме, непогода (на мору); вихор, бура.* – фїг. мы же оубо въз'люб'лєн'нїн добрїмъ нашнмъ крмнтєлємъ хіслмъ ѡкрм'лаємїн. злою боуроу влнєнїа прєплзв'ше. єанко жнтїа сєго гнѣб'л'наго в'са нестронна. н въ тнхо прнстаннщє дошлдл(ь)шє безм'львїа. бжлств'ннмн пнслнїн наслаждѣлающе се. н сїнмн тако н сатн мєдов'нїнмн оумлацающе съставн дшѣ н тѣлєсь нашнлѣ. 84а/16–23 (18).

БЪДРЬ, -ын прид. (1) *усрдан, ревностан; (? бодар, чио; марљив).* – ащє бо кто нменоватн єгоже жнтїє прѣввзндє оумы члѣськїє. то тєвѣ долс(то)нно въ сто бо троуды твоє н бѣдраа полдкнзанїа расплоднла єсн. 42б/5–8 (8).

БЪДЫНЬ, -на м (3) *Бдинь, данас Видин, град на северозападу Бугарске.* – вьста бо въ тѣ врьмена въ зем'лн влгарьсцѣн кнезь некто глѣмн шншлїань. жнвн въ градѣ рѣкомемъ єдннїн. 60а/3–5 (5).

БЪДѢНИКЪ, -ни с (1) бдење, неспавање.

◇ **НОЩЬНОКЪ БЪДѢНИКЪ** бдење, неспавање ради молитве (? или бденије цркв. правосл. ноћна служба пред велике празнике или уз велики пост). — съмотрѣти бо ꙗко (тъ) троуды его и поти. и тѣла тыяніа. бдѣніа же нощнаа и слъзи тепліе. млістниіе же несповѣдніе. даже и до кончинн его. нравъ незлюбыи тыхы же и оувѣтлыкѣн. 666/1–5 (2–3).

БЪДѢТИ, бждоу, бдѣши несвр. (1) бдети; пазити, старати се. — рѣчи(е) бо седоу людіе ѡстни и пити и вѣсташе играти. и въ томъ разгнѣваше бѣ. и падоше въ єдинъ днѣ. ꙗко тысоушь. да и въ таковаго осождѣніа оубонте се. и бдѣще мліте се ꙗко да не вѣннете въ напасть. 42а/5–10 (9).

БЪЧЕЛА, -ы ж (1) пчела. — ꙗкоже рон пчель дѣлають съти мѣдоуѣніе. тако и любовь братїниа црїство бжїе. 37а/19–21 (20).

БЫВАТИ, -аю, -аюши несвр. (8) **1.** бивати, дешавати се. — свѣтї праведниїа прїсно свѣтитъ се. памѣтъ же нїхї съ похвалою бивають. 29а/15–17 (16–17); по сїнїхї же вѣсѣмъ сїнѣмъ биваюшїиѣмъ. ѡ семъ гїсдїи моємъ хблѣбывемъ краи оуроши... 666/17–18 (17); и вѣса сї[.] повѣленїемъ его тако бивахоу. 79б/7. **2.** постајати, чинити се ким, претварати се, мењати се у кога или што. — и пакы биванте бѣу по(д)о(в)нн. и ꙗко чѣда възлюбленїа ходите въ любвн. 34а/1–2 (1); нъ ѡбаче слншоу писанїа стїхї кнѣкѣ. ꙗко ѡбращающе ни къ покаанїю и глїють. ꙗко вѣсакъ вѣдѣаен сѣвѣ въ нечїанїе рече. вѣсма рабѣ бивають сотонѣ. 39б/3–7 (7). **3.** налазити се, бити у некомъ стању, расположењу. — се бо преже сѣмрѣти моє мъртва биваю. и преждѣ бесконачнїе моукы собою ꙗко мѣмъ моуѣнїа. ѡ нечїанїа моєго. 35б/13–16 (14); и въ вѣлнцѣ недоумѣнїи бивѣ. и ярости мнѡгїе испльнѣ се. 56а/3–4 (4). **4.** у значењу помоћногъ глагола: бивати, несвр. и уч. према бити. — постен бо се и не дадїи мѣчюшюмоу хлѣба. въ тѣще ꙗко постъ бивають. 32а/9–11 (11).

БЫСТРОТА, -ы ж (1) брзина, окретност; фиг. способность ясногъ поимања. — ꙗко ты єси вѣсенъ тварн надѣждїа. оубогїнїхї богатво. ѡмраченїиѣмъ свѣтъ. рабомъ свобода грѣшннкомъ прощенїе. болешнѣмъ исцеленїе. хромнѣмъ здравнїе. ослабленїиѣмъ вистрота. гроубыѣмъ лѣпота. недоумѣнїиѣмъ разоумъ. несповѣднѣмъ. 52а/13–19 (17).

Уп. раслабнн (3).

БЫТИ, ꙗсмь, ꙗси несвр. и боудоу, боудѣши свр. (362) **I. 1.** као помоћни глагол за образовање сложених глаголскихъ форми: — рѣчи(е)но ꙗко (тъ) работанте ꙗкоу црїе съ страхомъ и радїунте се ємоу съ трепетомъ. 28б/6–7 (6); и преждѣ бесконачнїе моукы собою ꙗко мѣмъ моуѣнїа. ѡ нечїанїа моєго. 35б/14–16 (15); тако бо блженїаа елени творещїи. сама николїе не измени нрава своєго. доврїе дѣтелн еанко навнїа бѣ. 37б/4–7 (7); ꙗко да никтоже ѡ такоу нїхї боудеть ѡбыднѣмъ слюю. 39а/10–11 (11); блгдїть бжїа вѣ глїощїи оустнама ꙗе. 39а/16–17 (16); сїн бо гїсдїа моа веселїемъ дшїе по(д)внзаше се ѡ семъ храмѣ прѣстїе пѣкоушн се. аще бы възмогла скоро съвршннн въ животе своємъ. 40а/2–5 (4); нъ ты блгы млісрдоуи ѡ мнѣ грѣшннн. ꙗко да сподї(о)бїена боудоу причнстн се въ лнкъ оугождїшнхъ тн. 43а/17–19 (18); блжена єси ꙗко крїстїнїиѣмъ знаменїемъ ѡграждїающн се. сѣти дїаволскїе растръзала єси. 47б/3–5 (5); того бо блгоподатнвою роукою вѣскрѣдїеннъ выхї ѡ юности моє[.] 53а/22–23 (22); и аггїлъ твон гїи боудн стоужае нѣмъ и поганїае є. 62б/7–8 (7); и тако оуко възвѣдї(е)ноу кыкшоу сємоу прѣвосщїенномоу на престоль стїго гїа ни и оуѣнтїа и прѣвосщїеннїа срѣскон землїе прѣвосщїеннаго архїепїскупа курь савы. 81б/23–26 (23). ОП: 29б/22, 30а/6, 30а/22, 31а/20, 31а/28, 32а/16, 34а/27, 35а/15, 37а/25, 38б/23, 39а/6, 41б/17, 41б/20, 41б/21, 42б/8, 42б/13, 42б/16, 42б/19, 43а/15, 43б/6, 43б/23, 44а/11, 44а/13, 46б/21, 45б/21, 45б/24, 46а/19, 47б/7, 47б/9, 47б/12, 48б/3, 48б/4, 50а/2, 50а/3, 51а/8, 51б/27, 52б/7, 53а/19, 54б/16, 54б/22–23, 55а/8, 55а/9, 55а/21, 56а/1, 57б/5, 58б/11, 59б/10, 60а/12, 60а/24, 61а/1,

61a/20, 61б/20, 62a/2–3, 62a/18, 62a/25, 63б/9, 64a/3, 64a/20, 65a/6, 65б/3, 65б/18, 66a/12, 67a/23, 67б/20, 68б/4, 70a/15, 70б/26, 71a/18, 71б/16, 72б/3, 73a/23, 73б/17, 74a/1, 74a/27, 75a/5, 77б/12, 79a/9, 79a/24, 79б/1, 80a/1, 80a/13, 80б/2, 80б/14, 81a/25, 82a/21, 82a/23, 82б/16, 82б/18, 82б/20, 83a/2, 83б/8, 86a/5. **2.** *као копула*: и кроме грѣха въквѣ был(ть) бѣ и члкъ. 28a/1–2 (2); дщи соушн славнїю родителю. 29б/18; азъ вехъ ѿць немошнїнмь. 32a/4; ноуждїлно бо кел(ть) црлство неслное, и ноудешен се въ не. члстнмн срлдцн съ дръзновѣнїемь. таковїн въсхнщають ю. 34a/9–11 (9); таковїнмь вѣ сїа блженнаа покровь твердїн. и заврало несоборнмою. 37б/13–15 (14); се бо слнце нсходнтъ на твердн свое. хоте ѡсвѣтити всю въселенноую. и азъ грѣшна не чаю заходешаго ти видети. лоутше бо вѣ мне и не родити се. 38a/11–14 (14); нь что сътвори азъ грѣшнаа. стоуда испльненнаа. прикрн бо срамота лицѣ мое. и н тѣскна ми соути ѿ въсоуд(оу). 39б/11–13 (13); вн же чеда моя възлюбленнаа. поменнте яко земля келсте и пепѣль. 41б/13–15 (15); не боудн же камь неснтьствнною іадїю питети си. нли оупнвати а ншн и страннїн и маломощнн да лачоуть. 41б/28–42a/2 (28); рече бо потребытї гѣ все оустны льствнїе. и езнкъ вѣлеречнв. да вы оубо не прѣсказате пооченїа глѣ монхл. да блго камь боудеть. 42a/20–23 (23); и был(ть) дарованнїн ѿ гл свѣтнлннкъ ѿчѣствїю своемоу. 42б/8–10 (9); немошнъ бо кел(ть) стоати предл лицѣмь боещнхъ се нмени глсна. 44a/19–20 (19); тацн бо полдвнзн и стрлстн быше и трьпенїа сїе блженнїе. 51б/2–4 (3); был(ть) снѣ славнїю родителю. 53б/2–3 (2); ѿ множьства вѣзаконїн монхл. нмыже запеть келсмь ѿ юности мое[.] неслмь долстоннъ възрети и видети висотоу твою. 62a/17–20 (19); дѣло бо кел(ть) драго. нь блгїн мон сплсе хѣ. и еанко был(ть) нзволенїе даждї мн. 66a/15–17 (15, 16); да какъ мнѣ соудь боудеть зачетомоу въ грѣселхл. 67a/25–26 (25); моужа праведна хошоу исповѣд(ѣ)ти въшелоу вглубїю. яко оугоднь глскн был(ть). 67б/8–10 (10), и възъмь съ собою множьство много злата. и ннїе потребы еанко быти доволно на поданїе оубогыхл. 73a/25–27 (26); дол(то)нно бо вѣ повѣленїе въспрїель ѿ блгочлстнваго и хлїубываго стѣфана краля оуроша. яко нмѣти попеченїе емоу ѡ съвршеннї храма того. и іаже соуть на потрѣбоу ѡ възлївнженнїн и оустроеннїн хоужьства красоти црквнїе тые сїе црклвн. 79б/1–6 (4); млїю же вн и азъ грѣшннн ѡ гн. ѡцн и братїа. и чеда възлюбленнаа. блюдемь заповедн бжлствнїе. и не моземь зныти протнвх нмь заповедн бо его тешкы несочтї. въ днѣ пришьствїа его възралїуемъ се. и ѡбщннцн славн его вдемь. 85б/24–86a/2 (27). ОП: 27б/5, 28a/28, 28б/8, 28б/21, 30б/27, 31a/6, 31a/7, 32a/8, 33a/2, 33a/19, 35б/23, 36a/2, 36a/18, 37a/13, 37a/16, 37a/23, 38a/10, 39a/3, 39б/22, 41a/22, 41б/15, 42a/23, 43a/17, 45a/7, 45a/25, 45б/7, 45б/8, 45б/12, 47a/27, 47б/1, 47б/3, 47б/6, 47б/8, 47б/10, 47б/12, 47б/15, 47б/17, 47б/18, 47б/20, 47б/22, 47б/25, 48a/2, 49a/23, 49б/10, 52a/1, 52a/13, 52a/21, 52a/25, 52б/4, 52б/8, 52б/20, 54a/25, 56б/8, 57б/18, 58б/22, 59a/8, 61a/15, 61б/15, 62б/10, 63б/11, 63б/26, 65a/14, 66a/15, 66б/12, 68б/28, 69a/18, 71a/7, 73б/9, 74a/20, 77б/2, 79a/17, 79б/18, 80a/14, 81a/6, 84б/6, 84б/23, 85б/2. **3.** *у безличнм конструијама у значењу: морати, требати; моћи.* – прндетъ бо днѣ глснъ вѣанкы. въ немже кел(ть) вседемь намь ѡбрѣсти се предл престолом вѣсьмрыт(ь)наго влїды хл. ѡвѣтъ твореще ѡ сьдєаннїхл зль. еанко мала и вѣанка. 36б/4–7 (5); съмотрнти бо кел(ть) троуды его и потн. и тѣла тыанїа. едѣнїа же ношнїа и слъзн теплїе. малстннїе же несповѣднїе. 66б/1–4 (2); въ време бо то егїда разлзчн се дшл юго ѿ тела. вѣ видѣти лицѣ юго іако лицѣ аггїла бжїа. просвьтѣ бо се паче дрѣвнїаго моусса. 83a/14–17 (15). ОП: 45б/6, 46a/4, 49б/15, 54б/13, 68б/3, 74a/17, 83a/15. **II.** *несвр. 1. а. налазити се, бити на неком месту; бити смештен негде; почивати.* – веселїе бо праведныхл еанко соуще на бголюбїе. снцѣ веднтъ нхъ. глїе. двлїдскы рекы прндете възралїуемъ се глскн. и насладнмъ се ѡ нменн его. 35a/12–15 (12); блнзъ кел(ть) гѣ съкроушенныхл срлдцемь. 43a/23–24 (23); и много днїн препроводыше въ вѣанцѣн славѣ и радости соуще въкоупѣ. 50б/5; сїю же вѣсть слншавше ѿ старца нгоумень и все братство. еанко соуще въ домоу прѣстїе бїе. 50б/19–21 (21); и тако ѡврьзше ракоу ндѣже вѣ погрѣвено тѣло юе въ землн. 51a/14–16 (15); ... и прославетъ ѡца вьшего нже кел(ть) на неслсехъ. 51б/24–25 (25); и дошл(ь)шоу юмоу съ снаамн свонмн до места рѣкомаго нлангнѣа. соушоу на месте томь црквн стѣго млчннка хлска георгн. и тѣ въ незапоу нн малн болѣвшоу юмоу. нзлїаше по срл(ѣ) народа вон свонхл. 56б/2–6 (3); въ градѣ глїемемь слнвнрїн еже кел(ть) на брѣгоу мора. 56б/11–12 (12); и хотешнмь нмь вьнннн въ место рѣкомо жлдрѣло. іако да лвнзмоутї тоу соуще достоанїе много црквн домоу сплслова рѣкше. архїеплскпїе. и не възмогоше. 60a/18–21 (20); въсхоте же вса жнлнща юго

разорити. и градѣ тѣ въ нѣмѣже бѣ дворѣ его до конца съкроушити. 60б/24–26 (25); релѣ(е) бо възовелѣ къ мнѣ и оуслншоу его. и съ ннѣмѣ келѣмъ въ скръьбы. 63б/26–27 (27); сн же пнрѣтъ келѣ(тъ) блнзѣ места ндеже келѣ(тъ) быль градѣ въ днѣ прѣвѣе глѣмѣн саларѣа. 70а/14–16 (15 x 2); и ндѣ въ монастырѣ сѣо андрѣа ндеже келѣ(тъ) множьство многоу чрѣнѣцѣ тоу пребывающнхѣ. 85б/15–17 (16). ОП: 30а/27, 43а/25, 44б/28, 46а/12, 49а/16, 49а/17, 56б/15, 58а/2, 65а/10, 69а/23, 69б/4, 82б/9, 82б/24, 84а/10. **2. пребивати, живети, боравити негде.** – сѣа блѣгоуслѣннѣа и хѣлюбыва-рѣкоу. блѣженна елена. выстѣ ѿ племѣне фроужкаго. дѣщи соущнхѣ славннѣю роднтелю. въ велнцѣ богатѣствѣ и славѣ соущема. 29б/16–19 (19); и по снхѣ ндѣ възлюбленномуу сн братоу кралю оурошѣ. соущоуемъ тогдѣа въ дворѣ своемъ паоуны. 48б/26–28 (27); въ телѣсн бо преждѣе соущаа болѣста за нѣ (отачаство). ннѣа же и по смъртн жнва не оставнѣа менѣ грѣшнаго раба каю. 62б/17–20 (18); въ то врѣме соущоу въ монастырн томѣ блѣженномуу и бѣонзавранномуу чрѣнѣцѣ вѣсѣосцѣнномуу еплѣкпоу курѣ даннлоу. 79а/21–24 (22). ОП: 69б/17, 79а/26–27. **3. постојати; бити, налазити се у важности, на снази.** – рече наше бо жнтѣе на нелѣсѣхѣ келѣ(тъ). 33б/28; коудн нде глѣснѣе блѣсвено въ вѣкы. 34б/2–3 (2); дѣла бо роукоу твою соуѣтѣ нелѣа тѣ погыбѣноуѣты же сам еси лѣта твоа не кончаютъ се. 52а/1–3 (2); и толнка слава и богатѣство въ днѣн бѣоблюбѣа его вылѣ(тъ). 68а/8–9 (9); и тоу многоа села и метохы такождѣе прикоупнвѣ. и приложн къ местоу томоу. вѣса оутврднвѣ тако бытн непоклѣ(о)лѣвымо. въ блѣженноу емоу въспомннаннѣе. кѣже и до ннѣашнаго днѣ. 71б/10–15 (13). ОП: 63б/1. **4. у егзистенцијалним конструкцијама: постојати.** – малѣтнѣкѣ бо е[.]⁹⁸ и многнхѣ обывѣтѣлы оу тебѣ соуѣтѣ. 28а/10–11 (11); сѣло бо пользнѣо келѣ(тъ) намѣ. познавѣшнмѣ поутѣ блѣгоуслѣтѣа. тебѣ нстоваго жнвота. вѣса соуща въ налѣ нменѣа расточнѣтн. по заповѣдн твоен. 30б/9–11 (10); сѣа въдаваше непрѣстанно вѣсѣлѣшн се ѿ гнѣ. и такоуѣе дарн приносѣшн ѿ земљанаго жнтѣа своего. емоуже соу(тъ) вѣса ненѣстѣшнмаа скровнѣца въ роуках. 35а/5–9 (8); въ грѣсѣхѣ бо нстанхѣ сн дшѣоу. и въ н въ нечнстѣе вѣзаконѣа оудавнхѣ сн оумѣ. и въ глѣбѣны тнменѣа погрѣзѣ тѣло моу. и лѣзе въсклонѣнѣа нѣлѣ(тъ) мнѣ. 39а/28–39б/3 (3); ... тако оугоднѣ глѣсн вылѣ(тъ). и оукрашенѣемъ вѣснслсноу стннхѣ црѣквн. и многнхѣ малѣтннмадн ннцннхѣ. ѿ правѣдннхѣ свонхѣ плодохѣ. еже вывѣше емоу богатѣство и слава. ѿ земљанаго црѣлѣтва. нменѣе и богатѣство много. злато и сребро вѣснслсноу... 67б/10–15 (13); что се вамѣ мннтѣ. аще келѣ(тъ) члѣкоу .рѣ. овѣцѣ. и еднна заблоуднтѣ. не оставнтъ лн .рѣ. .фѣ. и ндетъ нскатн заблоуждѣшшоу. 81б/2–5 (2). **5. налазити се, бити у каквом стању, расположењу; бити обузет чимѣ.** – и пакы въ такоуѣн скръьбы соущѣ поменѣоухомъ нде твоѣ сѣоѣ. 30а/22–23 (23); се бо соущнмѣ намѣ въ соуѣте мнра сего соуѣтнаго. аще и хотѣше дѣомъ жнтн еанко оуголднѣо келѣ(тъ) глѣсн. сего не възможемъ постнгноутн. 33а/20–24 (21); оумоу бо нашѣмоу соущѣмоу, ѿвѣетоу мльвоу жнтенскнхѣ похотн. тако и кораблю въ поучннѣ морьсцен вьнамадн трѣждѣающоу се. тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се съгрѣшенн мнмн. 33а/28–33б/4 (28); въ юности своемъ. два бо снѣа кѣ вѣста въ ты днѣн. 36а/5–6 (5); сѣа хѣлюбыва елены. выпадѣ въ люте недоуѣтѣ и начѣлѣ болѣтн. напрасноу болѣзннѣю. и въ вѣлнцѣн оужасѣ бѣвѣшн. и въспомѣноуѣшн се въ оумѣ своемъ. паде на землн ннцѣ и лѣжашѣ тако мрѣтва. 43а/6–10 (8–9); ѿ добраа глѣсѣе. по что тако ѿскръьблѣаешн дшѣ наше. се бо тако слншахомъ такоуѣе глѣы твоѣе. въ недооуменнн соущѣ вѣсн безгоднѣо пѣчлѣаюу колеблѣмъ се. и сн блѣженна 45а/12–15 (14). **6. имати (што), истицати се (чим).** – теплѣ послѣдѣствоующн томоу едннмоу. нже налѣ ралѣлѣ волноуѣ распѣтѣе пострада. и богалѣлѣ сн ѿбннѣа волюю. налѣ ѿбогашаѣ ежлѣтвома. 35б/3–5 (5); и еанко соущнхѣ въ то врѣме съ ннѣю вѣснслсннхѣ чрѣнѣцѣ. и ѣерѣн. старѣцѣ же нзавраннхѣ. вѣлѣможе кѣе. такоуѣнхѣ прнзвавѣшн ѿслаблѣенномѣ же лнцѣмъ. и оуннлѣма очнма соущнн. ѿвѣрѣзшн оуста своа и глѣ нмѣ. братѣа и ѿцѣн... 44б/27–45а/5 (4); ... тако по нстннѣ ѿбновлѣнѣнъ дѣомъ стннмъ сн. дрѣвнѣа роукоположенѣа роднтѣлѣ и прѣроднтѣлѣ свонхѣ ѿбнавлѣаѣе. и болѣше ѿ корене съврѣшаѣе по бжтнѣо нзволѣннѣю. 72б/6–10 (7). ОП: 41б/26, 44б/10. **7. водити порекло, потицати.** – сѣа блѣгоуслѣннѣа и хѣлюбыва. рѣкоу. блѣженна елена. выстѣ ѿ племѣне фроужкаго. 29б/16–18 (17); ѿ теуѣ бо пльторолдѣнаго келѣсѣтѣа. и сын гнѣ мн блѣгоуслѣннѣа кралѣ стѣфанѣ оурошѣ вылѣ(тъ). 53а/14–16 (16); въ старѣстн днѣн мннхѣ келѣмъ. 80а/25. **III. свр. 1. а. десити се, одиграти се; збити се.** – тако въ ѿно врѣме егдѣа вылѣ(тъ) прѣставлѣннѣе бѣомѣтѣры. аплѣслы ѿблѣацн по възлѣоухоу въсншѣаѣмн.

⁹⁸ [...] Нечитко или замрљано.

егіда ноць хотешаше быти. и николю же вѣдѣшоу сего вѣлюбьзнаго и днѣнаго чюда. сын гнѣ мон хѣлюбьвн съвалькъ съ сѣбѣ свнти црскіе еже въ днѣ ношаше. и възложь на се хоудою и вѣтхоу оудѣждоу... 73а/14–20 (16). **IV.** у имен. служби: бывшеє, бывшаа с јед., мн. *то што се десило, догађај*. – снѣ бо ие краљ стефанъ не могаь бѣ приспѣти ѿ дааніе землѣ на преставленіе блженіе. и снхл възслааь бѣ тако да видѣть бывшеє и възвѣстеть юмоу. 48б/2–5 (5). ОП: 60б/15. **V.** у прид. служби: бивь, бивьшы, бивше *бивши, ранији, некадашњи; који је временски пре онога о коме је реч, претходни*. – такоже оубо ннѣа проглѣхомь ѿ бывшемь жнтн сего хѣлюбываго. егоже блженъ животл. и сьмрьтл(ь) же члстна прѣдл глсдмь ... въ истинноу бо любьмнци блго ксл(ть) врѣме намь. и по снхл проглати сего блгочлстнваго глсна моего слово похвално. 84а/27–84б/8 (1).

◇ **БЫТИ** ВЪ ВОЛЮ КОМОУ *потчинити се коме, бити потчињен коме*. – аще хощешн быти въ волю мою. такоже ѿбѣщавашн мн се. сьтвори такоже азъ повѣлеваю ти. 61а/11–13 (12). **БЫТИ** ВЪ ЛЮБЬВЬ; ЛЮБЫ **БЫТИ** *между цѣмь бити, постојати, владати пријатељство између кога; бити у пријатељском или, када је реч о односу између држава, у савезничком односу с ким*. – аще бо не презрнши мленіа моего и повѣанши мн нты къ ннѣ. то болшн любвн нмають биты между вама ѿ гн. 49б/2–49б/6 (4); мнѿгнмн црн ѿкрслтнмн желамоу быти въ любовь. саншеце за цѣломоудрнн сьмисль его. 53б/23–25 (24). **БЫТИ** НА ПОЛЪЗОУ (*бити*) *на корист; користити, помагати (коме, чему)*. – ... прилежно всакымн дѣлы бѣоуголдннмн попеченіе твораше ѿ сѣмь блженнемь и превнсоцѣмь краалы. еже бы на ползоу дшн его. 82б/21–24 (23). **ВЪЗМОЖНО** **БЫТИ** В. *въможнь* (35а/22, 38б/21, 43б/15, 69а/4, 79б/15 х 2, 82а/11, 82а/12). **ДЛЪЖНЫ** **БЫТИ** В. *длжьнь* (33а/20, 36а/26, 41б/4, 59б/2). **ДОБРО** **ЮСТЬ** В. *добрь* (51б/5, 51б/25). **ДОСТОЙНО** **ЮСТЬ** В. *достоннь* (29а/9, 29а/23, 33б/26, 37а/5, 49а/27). **ЛѢТЬ** **ЮСТЬ** В. *лѣть* (33б/16, 36б/20, 57а/3, 66б/9). **НѢСТЬ** **ЛЪЗѢ** *не може се, није могуће*. – и въ нечистоте бѣзаконіа оудавнх сн оумь. и въ гльбны тнменіа погрѣзѣ тѣло мое. и лъзе всклоненіа нѣсл(ть) мнѣ. 39б/1–3 (3). **ПОЛЪЗНО** **ЮСТЬ** В. *пользнь* (30б/9). **ПРѢДН/ПРѢЖДЕ** **БЫТИ** *бити временски пре онога о коме је реч; пређашњи*. – и все скажоу съ истинноу. таже възвѣстнше мн преждѣ менѣ соущн свѣдл(ѣ)телн жнтіе сіе блженіе елѣны. елико же и азъ отнма монма видѣхъ. истннно исповѣдл(ѣ). 29б/12–16 (14); нь оубо елико грѣшннн видѣхомь отнма нашнма. нлн ѿ кыхъ дѣломь юго танновѣстннци выхолм. аще ли кто възвѣстнт намь ѿ предн бывшнхъ свѣдл(ѣ)телъ. жнтію сего хѣлюбнваго. тако исповѣдл(ѣ) вьшемоу бѣлюбю. таже быше на кончнноу жнтіа его. ндыже бѣ приѣтъ н. 66б/10–17 (13–14); ... троудн и приложеніа елико приложнше преждѣ его бывше стлы. 82а/9–10 (10). **СЛАВОСЛОВНІЕ** (*вѣанко*) **БЫТИ** В. *славословнѣ* (85а/13). **ТАМО** + **СЫ**, **СОУЦЫ** *тамошњи, који је тамо, на том месту*. – и ть стн градъ іерлсдмь не малехъ млслтннх испльннвь. вьдавъ злато и сребро вестнсьлно. и валскеніе приѣмлѣ. и млыбы ѿ сѣбѣ къ валдцѣ хѣу. ѿ тамо соущаго стго патрїарха. 68б/16–20 (20). **ТОГДА** + **СЫ**, **СОУЦЫ** *тадашњи, који је био тада, у то време*. – и видѣ некоѣ знаменіе страшно ѿ места того. и оужасомь вѣанкаго страха одржнмь. скоро текъ и възвѣстн тогдла свцоу нгоуменоу монастира того всчлстномоу чрнцоу савѣ. и вьсемоу братлствоу црквномоу. 84б/23–27 (25–26). ОП: 55б/21, 65б/24–25. **ОУГОДНО** **ЮСТЬ** В. *оугоднь* (33а/23). **ЈАВѢ** **ЮСТЬ** В. *јавѣ* (33б/23).

БѢГЪ, -а м (1) *бег*.

◇ **БѢГОУ** **ЮТИ** *се побеђи*, изр. *дати се у бег*. – и пришьдл(ь)шоу юмоу въ дрѣжакову юго. до града глѣмаго бдннн. и ть прѣкѣмшоу и вьсоу ѿбласть юго. сын же соуемоудрннн. бѣгоу ем се вьлезъ въ дрѣва. и прѣндѣ рѣкоу глѣмью доунавь. смиренъ и посрамлѣнъ. 60б/18–22 (20–21).

БѢДА, -ы ж (2) *невоља, несређа (? која изненада и без узрока навали на човека, присила, принуда)*. – вѣнацъ бо повѣдн исплетеннн ѿ роуки вьседржнтелѣа далршнѣт се сьпостралдл(а)вшнмь зло тако добрнмь вонномь хл бѣ. прѣемшнмь бѣдн и скрѣбы. и напастн. ксл(ть)ство бо забыше и сьмрьтл(ь) прѣзреше. да црслтво нѣслное оулоунтть. 34а/11–17 (15); и

тогда многои странн повоєвавше дръжави его. и зѣло належеше вѣлнкы пакостн творахоу емоу не расходеше се. гнѣ же краль стефанъ. видѣ се въ толницѣн бѣдѣ и не мди много чесо сътворити. вьставъ ндѣ къ възлюблен'номуу си братоу кралю стефану оурошоу. и съ нымъ станіе сътвори въ дръжави жоупи раснн'скыи: 59a/17–24 (20).

БѢДНТИ, вѣждоу, вѣднши несвр. (1) *присильавати, терати*. — веселіе бо праведныхъ еанко соуще на бголюбіе. сице вѣднть ихъ. глѣ. двѣдльскы рекы придеде възрадлѣюм се глѣкн. и насладнм се ѿ имени его. 35a/12–15 (13).

БѢЖАТИ, вѣжоу, вѣжнши несвр./ свр. (5) *бежати/ побеѣти*. — се вѣрме покаанію и днѣ сплсненіа. влюди оубо дше да не ослабнть ти дѣаволь оума. по неже мало вѣрмене бравши се съ нымъ повѣдншии и вѣжати нмать ѿ тебѣ. не оустраши се крамоли его ни лананіа. немощын' бо кел(ть) стоати предл анцѣмъ боюших' се имени глѣкн. 44a/14–20 (18); и тако видѣвъ сън зломнслыннн водѣн нлх'. сицеко знаменіе. еже ѿ погыбѣлы своен. и ѿ всехъ еже съ нымъ и начеть вѣжати гонимъ гневомъ глѣкнмъ. съ малою чедн въ дръжавоу свою. 60b/8–12 (11); он' же видевъ пришьствіе родителя своего. и вѣжа об онъ поль рѣкы богани глѣмїе. 65a/3–4 (4); он' же тако моудрь и хоудогъ моужь поваждлае іастрѣбы на вѣжешее. своего сьродлства и храненіа пооучнвъ сладкымн свонми глѣ. и тамо посла к в'сеглда бжїю помощь признвае. 76b/16–20 (17); и такл ѿ некоторіе іаростн огньнїе опалаюмнн опакы вѣжахоу прикрнвше лица своа. 84a/3–5 (5).

БѢЛЫГРАДЪ, -а м (1) *Београд*. — и прїидѣ къ слав'ннн градъ глѣмнн бѣлыградъ. на вѣргоу рѣкы доунава и славн. 49b/22–23 (23).

БѢСИ, вѣсь м мн. (1) *демони, зли духови*. — мне бо доволно аще и два днн. раба бывши тебѣ валдїцѣ моюмоу хбѣ. и дхѣ мон предамъ а не раба бѣсомъ и грѣхоу. 38a/8–11 (10).

В

ВА зам., ген. и лок. ваю, дат. и INSTR. вама (15) **1.** *лич. зам. за друго лице двојине: ви (вас двојица, вас двије, вас двоје)*. — мон чедѣ любнмен ѿ гн вама глѣ. 36a/14; да за кса блгаа еанко сътвори вама... 36a/26–27 (27); да и азъ вама глѣ възлюблен'ннн чѣде мон. 36b/18–19 (18); лѣт' бо вама кел(ть) раз'вѣ аще не хошете. 36b/20–21 (20); да дол(т)онно кел(ть) вама жнтїю нлх' рек'новатн. 37a/5–6 (5); сего ради вѣщаю вама ісіе глнл. 37a/16–17 (17); то бол'шнн люб'кн нмаеть внты межлдоу вама ѿ гн. 49b/4; и ваю же млїо стѣа гн мон преподл(о)внне отѣ сумесоне и курь саво. 62b/12–13 (12). **2.** *у посесивном значењу: ваш, ваша, ваше*. — и не ѿрннета наказанїа мѣре ваю. 36a/15–16 (16); ѿ юности ваю воднмаа и крѣпнма дхѣмъ стнмъ. 36a/18–19 (19); бѣу за вѣлнкоє его члколюбіе оутврднвшоу прѣстоль ваю непоколебнмо. 36a/23–25 (25); добріе бо дѣтелн и полдвннн еанко къ бѣу іавнше прѣроднтелы ваю. 36b/21–22 (22); и не прѣдаднта въ роукы нноп'лемен'ннкъ ѿчѣствїа ваю. 62b/14–16 (16); егоже наследовавша и оутврднста непоколебымо млтвамн ваю. 62b/16–17 (17); ннїа же и по смьртьн жнва не ѿставнта менѣ грѣш'наго раба ваю. 62b/18–20 (20).

ВАРНТИ, -рю, -рнши свр. (1) *претеѣти, учинити што пре другога, предухитрити кога; пожурити се*. — се моукы разлнчнїе готовают' ти се. агглы же іарнн и немалстннннн хошете те вьсхнтннн. варнн ннїа и възвпнн къ гѣу бѣу глѣюшнн. азъ кел(ть) земля и пѣпель. чрьвь а не члкъ. млїо те блгаа не прѣзрн менѣ. нь вьн'мн къ помощь мою 39b/20–25 (22).

ВАРЬВАРЬ, -а м (1) *варварин, странац*. — н тол'мн прослоу се сїн бл҃женїн н крот'кы добродѣтелию н силою н крѣпостїю· дарован'ною ємоу ѿ мьзлдовьздателя б҃а· яко в'сн сокр҃сїтны цр҃їе н погани в[а?]рварн богахоу се· тьк'мо нмѣнован'ноу ємоу· 74а/10–14 (13).

ВАРЬЛААЦЬ, -а м (1) (*Свети преподобни*) *Варлам*. — ... гї цр҃ь вѣкомь· даждїль мнє рабоу твоємѹ по ср҃дцоу моемоу· моужа ст҃а н правед'на· нже наставнїтї мє до кон'ца страхъ твоєн вьспрїемь н дрьжати вь ср҃дци моемь зннломь· якоже дароваль єси на просвѣщенїе дш҃є мнѹгочїстномуу ѿ ѿлакафѹ· преподл(о)бнаго ѿца вар'лама... 80а/25–80б/4 (4).

ВАШЬ, ваша, ваше зам. (20) *присвојна заменица 2. л. мн.*: *који припада онима којима се обраћамо; који се односи на оне којима се обраћамо: ваш, ваша, ваше*. — нь млнїд вн любымнцн· даднѣ мн слоухы вьше вь послушанїе прилеж'но· 29а/12–14 (13); паметн нїхї свѣтленше показати· вь днїн вьше· 29а/21–22 (22); млтвамн оубо вьшнмн ст҃їмн вьзошр҃ѣнь азъ грѣшнїн даннль· 29б/8–9 (8); же внїд(н)мо прѣдї лицемь вьшего х҃блюбїа· 29б/11–12 (11); неклн како б҃гѹпрїет'ннмн вьшнмн млтвамн· 33б/5–6 (6); попеченїе сьтворнта яже на пол'зоу дш҃їн вьшен· 36б/19–20 (20); млтвн же нхъ б҃гѹпрїет'нїе оутврѣжаютъ доми вьше· 37а/3–5 (5); предрьжнмаа роукама вашнма· 41б/22; н єзнкь вашь ѿ клеветн оустав'лантн· н оустны ваше ѿ льстн· 42а/18–19 (18, 19); жнтїе бо б҃гѹоуголдно н жнз'нь непорочноу· моужа правед'на хоцоу нсповѣдл(ѣ)тн вьшемоу б҃глюбїю· 67б/7–9 (9). ОП: 36б/1, 36б/2, 50б/19, 51б/23, 51б/24, 51б/25, 65б/14, 66б/15, 75а/6.

ВЕЛЕРѢЧНЬ в. вельрѣчнь

ВЕЛНИ прид. (1) *велик*. — тевѣ бо б҃а нашего вѣлїа днвныхї чюдїсь несповєднма тання· 28а/8–10 (9).

Уп. велнкь

ВЕЛНКО прил. (1) *много, врло, велико* (покр.). — ... ннкоднмѣ· нже вѣ н рождленїе н вьспнтенїе (ѿч҃ства)¹⁰⁰ сего бл҃жен'наго країл(а) стефана зрѹша· н прѣдн сємоу знаємь· н вѣлнко почнтаємь нмь· 81а/5–8 (8).

ВЕЛНКОНМЕННТЬ, -ын прид. (7) *који има познато, чувено име* (в. нменнть). — сын х҃блюбывн снб̄ єє краљь стефань· хїсвою бл҃гдїтїю раз'гарає се· н помнѣ любовь мт҃рню· вьздлвн҃г се ѿ влѣь дарован'нїе ємоу дрьжавы· рѣкоу землїє сред'скыє· сь в'сєдн вѣлнконменннмн властєлы свонн· н ндѣ поклоннтн се гробоу мт҃ре своє бл҃гочїстнкїє єл҃ьны· 48б/7–13 (11); тоу соуще вѣлнконменннн соуродннцн цр҃оу томоу· яко н пльторолдна братїа· сьбранїе сьтворише н ндоше на дрьжавоу сего бл҃гочїстнваг҃ол країа· 56б/15–18 (15); н пакы таковн цр҃ь вьз'сла поклонсарє своє кь сємоу бл҃гочїстнвомоу· н сьсланїе нместа междлоу собою· вѣлнконменнннмн свонн· 63а/1–4 (3–4); н нз'бравь велнконменннтїє властєлн своє єлнко срьдолюбьз'нн ємоу· н оукрѣпнвь ср҃дїца нїхї сь разоумннмн н слад'кымн гл҃ь· н чїстїю мнѹгою почтѣ нїхї· н в'са вьдавь єлнко на потрѣбоу нмь· поустн нїхї сь силою своєю нты тьщ'но на тїє поганїе пер'сн· 77б/13–19 (14). ОП: 49б/9, 50а/8, 63а/8.

ВЕЛНКОЛѢПНЬ, -ын прид. (1) *велелепан, величанствен, прекрасан*. — ... прошоу н млїю се· не ѿбратн лнца твоєго ѿ менѣ (Господе)· н оутрѹбы чл҃колюбїа твоєго не затвори мн· яко да н до последнаго нзднхнїа моего поклонїаю се н прославлїаю ст҃бю н вѣлнколѣп'ноє нмє твоє· 38а/17–22 (21–22).

¹⁰⁰ Написано изнад реда.

ВЕЛНКОСЛАВЪНЬ, -ын прид. (1) *веома славан (в. славънь); велечастан; велепоштован.* — и събравъ в'сь съборъ ѿѣствѣа с[.] в'сечлстнїе еплскпн и нгоумени и ч'рн'цн. и в'ланкослав'нїе властелн. нзнсквїе таковаго моужа. 80б/21–24 (23).

ВЕЛНКЪ, -ын прид. (196) **1.** *који је изнад просечног, обичног или изнад онога чему се супротставља: а. степеном, интензитетом, јачином испољавања; степеном карактеристичних особина (које се истичу у значењу именице).* — и пришьд(ь)ши въ в'ланкоѣ покаанїе... 30а/3; б'оу за в'ланкоѣ его чл'колюбїе оутврднвшоу прѣстолю ваю непоколебнмо. вл'дїтствовати въ ѿѣствѣн своємь. да за в'са бл'гаа еанко сътвори вама. дльжна келста емоу слоужити препод(о)вїемь и правдлюю 36а/23–28 (23–24); и начелт' болетн. напрасноу болезнїю. и въ в'ланцѣн оужасе быв'шн... 43а/7–9 (8); паде на зем'ан ннць и лѣжаше тако мртва. в'ланкою тоугоу болѣзни плачущи се гл'аше. 43а/10–11 (11); в'ланкоу вып'лю и рнданїю быв'шоу въ в'сен области дрьжавн сїе бл'женїе. 46б/17–18 (17); и темь вьдасть таже на потребоу нмь и посла нхл' сь подроужїемь свонмь бл'гочлстнвоу сѣмонїдоу. и тако ндѣ сь в'ланкою и преднв'ною члстїю. еанко вьсемь зрещнмь оуднвлати видн нхъ. 49б/15 (13–14); и тоу став'шн се сь бл'гочлстнвнмь кракемь стефаномь. и подроужїемь его сь кафелнною. и тоу и в'ланкон радостн и в'селїю быв'шоу въ пришьствїе сїе бл'гочлстнвїе. 49б/25–28 (27); и тако ндоста оубѣ радл'ющн се ѿ гл'сдѣ. в'ланкоу любовь нмоуцїн межлдоу собою. 50а/16–18 (17); вѣ бо въ те днїи видети зем'лю срьб'скоюу. въ тѣсноте велнцѣ вьбьетоу и оумален'ноу. 54б/13–15 (15); и въ в'ланцѣ недооумѣнїн бывь... 56а/3–4 (3); и тоу в'ланко сѣтованїе и плачь сътворише нал'д сїнмь нечлстнвнмь црѣмь. 56б/8–9 (8); и ѿ ннхъ црлствїн окрлстнхл' мншзїн ндѣхоу къ семоу бл'гочлстнвомоу. саншеша за в'ланкоюу добродѣтель его и слав'ноѣ нмь. 58а/19–21 (21); и сѣло належеша в'ланкы пакостн творахоу емоу не расхоще се. 59а/18–19 (18); и начеть сь в'ланкою жалостїю млїтн се емоу 59а/27–59б/5 (1); и тако помощїю бжїе в'соу волю свою оулоу'нв'ша. онїн злоднслвннкы прогнаста ѿ достоганїа своего. и ѿндоше посрамлени въ погыб'лан и въ поношенїн в'ланцѣ. 59б/15–18 (18); бѣ в'ланкоѣ знаменїе страха явн нмь.. таково знаменїе. тако видети нмь стлпъ огннь в'ланкы сьхоще сь ѿ нбел'с(е). ѿ него же лоу'те пламеннїе нсхоще. и сь таростїю опалатахоу лица нхл' и моужїе огнньны вьбразы нмоуше. такождлє и оружїа нмоуше въ роукахъ свонхл'. и сь ноужлдею в'ланкою жнхъх к сьсѣкающе пькы нхл'. 60а/25–60б/8 (25–26, 3, 7); и пакы сь в'ланкою славою вьзвратн се къ прѣстолюу своемоу. 61а/22–23 (22); в'ланкою члстїю поч'тъ его и дарн мншгїн. и пакы ндѣ в'ланкоѣ его прилежанїе. 61а/25–27 (25–26, 27); се бо в'ланкою тоугоу одрьжнмь келсмь. зрешствїе 62а/24–25; и тв в'ланцѣн ратн бнв'шн и кровпролнтїю межлдоу нмы. 63а/23–25 (24); и в'ланкоу вьзмоушенїю быв'шю межлдоу нма. 64б/15–16 (15); около же места того стїго. сьзл'ла градъ сь в'ланкою тврдннєю. 69а/26–27 (27); и пакы же ннїн болѣшн прихождлаша на место его. такождлє прием'лє мл'стнв'но посещенїе. такоже и до днѣш'наго днѣ кел(ть) непрмен'но. въ в'ланкоу и днв'ноу памелт' и пох'валоу семоу бл'гочлстнвомоу кралю оурошъ. 71а/4–8 (7); въ в'се бо зем'лє окрлстнїе и црлства слншано высл(ть) сего бл'гочлстнваго в'ланкоѣ в'б'люв'ство и смеренїе его. 71б/15–17 (16); и разлчнїе дары дае нмь сь в'ланкою любовїю. 72а/26–27 (26); се бо хошоу велнкоѣ и страш'ноѣ и днв'ноѣ чюдл' его. нсповѣдати вашемоу в'б'лювїю. 75а/5–7 (5); слншав' же црѣ самодрьжавннн в'ланкык романїе анл'дроннкъ палесологъ. сїе в'ланкоѣ и слав'ноѣ чюдл'. и помощь бжїю семоу бл'жен'номоу. еже емоу пособств'ова вл'дка хс'. на сїе поганїе. оуднвнв' се и прославн бѣ. 76б/3–8 (5); любов'ннн сн'оу дрьжав'наго мн црлства. слншахъ в'ланкоу помощь ѿ вл'дкн хѣ прѣвнскомоу тн кракев'ствъх на поганїе. и в'се езнч'ннкы. 76б/10–13 (11); и ндѣ тако малъ ѿстаткь оноѣ прелдрел'ч(е)ннїе трыкетїе ереси таже рѣкоу пер'сн поганїе. в'ланкоу злобоу и пакостн твореть дрьжавн его. 77а/12–15 (14); еше некотораа нхл' ѿрасль ѿстав'шїн сѣло в'ланкы тоугы твореть дрьжавѣ црлствїа мн. 77а/23–24; да аще врѣме вьзмоутъ (Перзїжанци) то велнка злоба нхл' явнт' се до самїе главн моѣ... потышн се оубо тако да въ скоре гнєвомь таростн твоє сметешї е. и в'ланкоѣ же нхл' и соужемоудрно поношенїе ѿнмешн ѿ насл' да нн въ 'тоже вьменет' се. 77а/27–77б/8 (27, 6); и сь велнкою славою вьзвратнше се въ дрьжавоу свою. и слншавъ вьселен'скы црѣ грькол'л' курь анл'дроннкъ. таковоюу победоу нхл' еанко на врагы его. посла въ сретенїе нхл' сь в'ланкою члстїю. и пришьд(ь)шнмь нмь къ црѣ в'ланкъ радол'с(ть) сътвори ѿ пришьствїн нхл'. 78а/22–25 (22, 24, 25); гїи и оѣ мон в'сечлстннн оубеждлѣ се и прїндн да чеда твоа страхоу бжїю

наоучиши. и добрии поутѣ покажеш нады спленѣа. и вѣанко смиренїе предлѣожши нады хотещи мѣ жити въ послушанїи твоємъ. 81а/11–15 (14); влѣдка во твои хѣ ждѣнть тебѣ. да принесеш емоу плодѣ землѣ бл҃гїе. непорочнїе дшѣ твоѣ. юже оцнстнѣ еси вѣанкнмъ въздѣръжанїемѣ. и смиренїемъ. 81а/23–26 (25); и оужасомъ вѣанкаго страха содръжнмъ. скоро текъ и възвѣсти тогдѣа свцоу нгоуменоу монастира того в҃сечл҃стнѣмоу чр҃нцоу савѣ. 84б/24–27 (24); и тоу болшаа славословїа сътворше. бѣу предлѣстнѣоу пнтавшоу его ѿ юности его. даже и до ннѣа не оставльшоу его. нь вѣанкоу малѣсть чл҃колюбїа показавшоу на мртвнѣемъ тѣлѣ его. 85а/12–16 (13); и снковоу вѣсть слншавше. вѣанкою радостїю възрадоваше се. 85б/4–5 (5); и начеть вѣанцѣмъ полдвнгомъ полдвнзати се. 85б/17–18. ОП: 45а/11, 47а/10, 48а/28, 48б/16, 49а/11, 50а/17, 50б/2, 50б/5, 50б/22, 63а/4–5, 71б/16, 78а/6, 78а/12, 78б/8, 84а/2. **б.** *количином, бројем.* – сїа бл҃гочл҃стнѣа и хѣлюбыва. рѣкоу. бл҃женна елена. быстѣ ѿ племѣне фроужкаго. дщи соущїи славнїю родителю. въ велицѣ богатствѣх и славѣ соущема. 29б/16–19 (19); и тако съвакоупнвѣ вѣанкоу побѣдоу вонскы своѣ. езника грѣчкаго. и ннїи мнѣогїи иноплѣменнїи езнци. татарн и тоуркы и фроугы. и съ снми ндѣ... 56а/5–8 (5); паче противоу такоуѣи (оружаној) силѣ вѣлицѣи повиноуе се... 62а/11–11 (12); такожде и домъ ст҃го мч҃нника хѣа геѣор҃гїа. въ дръжавѣ оуласти кытавскїе. и тоу вѣанкнмн чл҃стнмн и днвннмн добротамн оукраснвѣ. и испльнн съ истннннмъ бл҃говерїемъ. и любовїю теплоу срдѣца своѣго... 72а/12–16 (14). ОП: 55б/10, 58б/14. **в.** *опсегом, размерама.* – оуколо же места того ст҃го. създѣа градъ съ вѣанкою тврѣдннїю. за належеще радѣ напасти безбожныхл҃ хоу[р?]сарїи и въздѣвнже пнр҃гы вѣанкыѣ. 69а/26–69б/2 (2). ОП: 70а/8. **2. а.** *велик, знаменит; чувен; значајан; славан; коју се истиче или се истакѣо чиме.* – и по в҃сен вѣанкон романїи. и въ самѣомъ вѣанкомъ новѣмъ рнмѣ костантнннполы. цр҃кви създѣа. 68а/18–20 (18); и стѣою вѣанкоюу и бл҃б хранимоуу гороу афонскоуу. нспльннвѣ мнѣогнхл҃ малѣстнн... 68б/22–24 (23); и вьндоше въ вѣанкоюу романїю. 75а/21–22 (22); и до сьмого вѣанкаго градѣа костантнннпола 75а/24–25 (25); о любовнѣх и прославлїене бл҃б. и оуподѣ(о)блїенїе стїнмъ и вѣанкымъ цр҃емъ. кроткомѣ двѣдоу и славнѣмоу костантннѣоу. 78б/13–16 (14–15). ОП: 68а/19, 75б/1, 76б/4, 81а/4–5. **б.** *као део титуле:* – бл҃гочл҃стнѣа и хѣлюбыва кралица снмоннда дщи ст҃го и вѣанкаго и вѣселїенскаго цр҃ѣа грѣкомъ курь андѣронника. подроужїе же соущїи вѣанкаго краля оуроша. начетѣ мл҃ннн се емоу... 49а/19–24 (21, 23); снѣ вѣанкаго краля стефанѣа оуроша 51б/15–16 (15). ОП: 29б/23, 53б/3, 54а/18, 76б/9. **в.** *знатан, крупан, велик, истакнут по значају, важности, вредности.* – прндетъ во днѣ гл҃снѣ вѣанкы. въ немже кел(ть) в҃семъ нады оубрѣсти се предѣ престоломъ вѣсьмрѣтл(ь)наго влѣдки хѣа. ѿвѣть твореще о съдѣаннїхл҃ зль. еанко мала и вѣанка. 36б/4–7 (7), бл҃жена еси тако вѣанкаго ти радѣи полдвнга и бѣоутогдннхл҃ дѣяннїи оубытель сътвори се стѣн тронци. 47б/1–3 (1); в҃сакою же полдѣ(о)бою с[.]на цр҃лскаго почтьть. вьдавъ емоу в҃са еанко на потрѣвоу его еанко малнхл҃ даже и вѣанка и ѿпоустн его въ таковоу дръжавоу. юже бѣ самъ ѿлоуцнл емоу. 64а/17–21 (19); мнѣогнх во и вѣанкыхл҃ даровъ еанко жнтїа сего насладнѣ ме еси. нь оубо азъ недостоннїи прѣвоудѣлѣа заповѣдн текѣ бѣ моѣго. 67а/22–25 (22). **г.** *о Богу коју одлучује о свему:* – свѣть же истннннїи хѣ. просвѣщае в҃сакого чл҃ка грѣдоущаго въ мнрѣ. сын вѣанкы и славннїи и страшннїи. в҃сен внднлѣн и разоумѣваемен твары творць. прл҃сно ождае в҃сакого чл҃ка покаанїа... 66б/25–67а/3 (27). **3.** у имен. служби: *онај коју је велик, знатан по положају у друштву, по угледу и имању; племић; богаташ, богат човек.*¹⁰¹ – и не оубрете се въ нїен лнцѣмерїе, такоже въ некоторнхъ кел(ть). ового оубо почнтати ового же презнрати. нь вѣанка же и мала. богата же и ннща. правѣдна же и грѣшна. болна же и здѣрава. в҃сакого такоуѣлѣ равнѣо почнташе. и всакомѣ дльжноу чл҃стѣ въздѣлаваше. 31а/8–14 (10–11); в҃семъ же ѿ малнхъ даже и до вѣанкыхъ. съвршенно бл҃скенїе даровавши. 46б/10–12 (11); в҃сакоѣ кел(ть)ство чл҃тѣскоѣ живоуще въ монастирн томъ еанко ѿ малнхъ даже и до вѣанкыхл҃ всехл҃ оубдаровавъ възвѣселн дѣобно и тѣлесно. 48б/20–23 (22); и в҃сн малн же и вѣанци славнѣхоу хѣа бѣа. не малн хвалами и бл҃годаренїемъ. бл҃жеще сего бѣолюбываго. 71б/17–19 (17–18).

◇ **ВЕАНКЫН ВОЕВОДА велики војвода, титула коју је у време краља Милутина носио Новак Гребострек.** – поустн нхл҃ (војнике) съ силоу своєю нты тыщнѣо на тїе поганїе перси.

¹⁰¹ В. фусноту 310.

и давъ въ место себѣ вѣлнкаго воєводоу нмь новака рекомаго грѣбострѣка· 776/18–21 (20). **ВЕЛНКЫН ЖОУПАНЪ** велики жупан, титула коју је у време краља Милутина носио великаш Драгош. – и по снхъ въдасть ємоу дщерь вѣлнкаго своєго жоупана драгоша быти ємоу женоу· 61а/23–25 (24). **ВЕЛНКОЄ МЕТАННІЄ** дубоки поклон, наклон који се чини прегивањем колена, падањем ничице и додиривањем земље челом у знак исказивања покорности, поштовања оном пред којим се чини. – и не хоте (о. Никодим) преслоушати в'сєго събора срьб'скаго· и сєго превнсокаго краля стѣфана оуроша· и съ вѣлнкымь метаніємь мнозєхъ чрьн'ць стѣгор'скы|х|· оубеждѣ се съ в'сє|сл'тнннн чрьн'ци стѣгор'скы|нн· и прїндѣ оу срьб'скоюу землю 816/9–14 (11). **ВЕЛНКАТА МОЛЬБА** в. мольба (816/20). **ДННЪ ГОСПОДЬНЫН ВЕЛНКЫН**¹⁰² Судњи дан, дан Страшинога суда. – прїдет' бо днъ гл'снъ вѣлнкы· въ нємже є|сл(ть) в'сємь намь ѡврѣсти се прєд| престолом в'сєсмрьт|л(ь)наго вл'дкы х̄а· ѡвѣтъ творєще ѡ сьдєанїн|х| злѣ· єлнко мала и вѣлнка· 366/4–7 (4). **СЛАВОСЛОВНІЄ ВЕЛНКО БЫТН/ СЪТВОРНТИ** в. славословіє (406/19, 51а/11).

Уп. велнн

ВЕЛНЧАВЪ, -ын прїд. (2) *охол, који високо мисли о себи; надмен, горд.* – вн же чєда мога възлюб'љєннаа· поменнєтє ѡко земља є|сл(ть) и пєпѣль· тємь не боудєтє вѣлнчавн· 416/13–15 (15); грдн|х| бо и вѣлнчавы|х| сѣти єлнко ѡ сємь· прѣндоу ѡко и сьнїа вьстающо|моу· 666/22–24 (22).

ВЕЛНЧАТН, -аю, -акшн несвр. (1) *умножавати, увећавати; ширити, чинити да што настане у већим размерама, да узме маха (завера, сплетка и сл.).* – а ѡнїн по истиннѣ въз'бож'нїн пер'сн· ѡдоуше хлѣбъ єго вѣлнчаоу на нь ковь· мнѣще хотєнїє с[.] оулоу'чнтн· ѡ сємь бл'жен'нємь стєфанѣ оурошн... 756/13–16 (14).

ВЕЛНЧИЄ, -нє с (3) **1.** *оно (својства, дела и др.) због чега је ко велик, вредан поштовања, слављења и сл.; оно у чему се огледа, показује чија величина, вредност; величина.* – недооумєо се котороє пѣнїє нзрєч|л(є)та оустнѣ мон похвалѣ твоєн бл'женнаа· нь оубо ѡ недостѣка оумла моєго възоупїю тн· похвалаю твога вѣлнчїа и глїю· бл'жен'наа єсн мтїи мога гл'сже крьмнтєлннцѣ юностн моєє· и застоуп'ннцѣ жнвотоу моємоу· бл'жена єсн ѡко вѣлнкаго тн ралдїї полдвнга и бгѣоуголднны|х| дѣянїн ѡбытєль сьтвори се стѣн тронцн... 47а/23–47б/3 (26); мнѣ бо грѣш'но|моу и недол'с(то)нно|моу рабоу х̄а моєго смєрен'но|л|л| данноу потьшав'шоу се· нсповѣдати вѣлнчїа нєнсповѣднн|х| чюдїсь гнїа моєго· 66а/6–9 (8–9). **2.** *охолост, особина и држање онога ко има високо мишљење о себи; надменост, гордост.* – рєч|л(є) нєсєзл'дана вы|сл(ть) чл'комь грьдннн· прлор(о)кь же нсага нє дажл'дѣ вѣлнчїю своє дїше· и не оузрншн прнвндѣнїє страш'но· дїша бо прєзорнлваго ѡставлєнємаа є|сл(ть) бл'б̄· 416/16–20 (18).

ВЕЛНЧЬСТВО, -а с (3) *величина, фиг. својство, особина која изазива велико поштовање или дивљење; величанственост.* – зрнтє же възлюб'љєн'нїн вѣлнчѣствѣ мал'стнннє сєго хлѣубываго и днвнтє сє· 70б/21–23 (22); сьн же бл'жен'нн краљ стєфанѣ оурошѣ· ѡко црѣ по истиннѣ црѣ вєсл|х| прїєм'лїє· прнзвѣ некою чєстѣ ѡ тєхъ вєз'божнны|х| пер'сѣ· въ бгѣдарован'ноу сн дрѣжавоу· на похвалоу и на чл'стѣ и на завнстѣ своємоу вѣлнчѣствоу ѡ ѡколнны|х| црѣ· и прншьл'д|л(ь)шннн же нмь въ землю срьб'скоюу· и вндєв'шє славоу и вєлнчѣство и богат'ство дан'но сємоу бл'жен'но|моу ѡ б̄а· завнстн и льстн нсплн'шє сє· начєшє мнєлнтн на в'сєчл'стноу сєго главоу· 756/2–11 (6, 8).

¹⁰² У Старом завету чєстѣ је употреба израза дннъ господнн у овом значєњу (РП IX: 541).

ВЕЛЬБОУДЪ/ ВЕЛЬБЛОУДЪ, -а м (1) ? *говедо*.¹⁰³ – нензчѣтннн же мнѡжѣство злата своѣго (кралѣ Милутин) тоу (у манастир Трескавац изван Прилепа) приложн. н стада же ѡвѣта мнѡгаа. н трѣди вѣл'блѡудъ. лакѡмїе же кон'скїе ... 72а/6–9 (8).

ВЕЛЬДИ прил. (2) *веома, врло много, јако*. – ѡхл, ѡсоужденїю съвестн моѣ влдіко. н неначннанїа грѣховъ монїхл. вѣл'дин сьмоуцають дїѡу мою. 39а/24–27 (26); ѡ глсїже наша внлді(н)мь те вѣлдин готовешоу се къ ѡхожденїю 46а/9–10 (10).

ВЕЛЬДОЖА, -є м (7) *човек високог достојанства, великаш, властелин*. – таковіе в'се зем'ляе приеть. въ прѣвоѣ пришьствїе его. н приложн нїхл къ дрѣжавѣ ѡтѣствїа своѣго. н славоу н богатство таковіе дрѣжавн нзмени въ богат'ство н славоу свою. вѣл'можь н люділ свонїхл 55б/1–6 (5–6). ОП: 45а/2, 49а/10, 58б/19, 61а/14, 64б/16, 65а/27.

ВЕЛЬРѢТНВЪ/ ВЕЛЕРѢТНВЪ, -ын прид. (1) *разметльив, хвалилав*. – н езнкь вашъ ѡ клеветн оустав'мантн. н оустны ваше ѡ льстн. рече бо потребылїтї гѣ в'се оустны льств'нїе. н езнкь вѣлерѣтнвъ. 42а/18–21 (21).

ВЕСЕЛНТН, -лю, -ншн несвр. (1) *чинити веселим, увеселявати; радовати*. – къ вѣселїю не придемашет' се скръбъ. ѡ лнка бо правед'ныхъ ѡбеже печаль н възлїднханїе. н пакы зречїн очнма добраа вѣселнта срлдіце. 35а/17–20 (20)

ВЕСЕЛНТН СЕ, -лю се, -ншн се несвр. (5) *а. веселити се, бити безбрижно и весело расположен; радовати се, осеѣтати духовну (душевну) радост, милину, задовољство*. – того (Бога) бо прлор(о)ци проповѣдающе вѣселахоу се. 29а/25; семоу же храмоу прѣстїе. помоцїю бѣїею съвршнв'шоу се. јакоже оубо вонноу которомоу прославнв'шоу се въ поведѣ. н оуголдно послоужнв'шн црѣвн радїють' се. прїемїн дарн мнѡгїн н члстнїн ѡ роукы его. тако н сїа ѡлюбнвала вѣселаше се. снково дѣло съвршнв'шїн. н глїаше слава сполді(о)блшомоу ме снково дѣло съвршнтн. 40б/7–15 (13). *б. веселити се чему; радовати се, осеѣтати задовољство због чега*. – н стѡюу вѣлнкоуу н влѣь храннмоуу гороу афоньскоуу. нспльннвѣ мнѡгїнїхл млсїтннѣ. н стїе црѣкви създлать оукрасн н просвѣтн. јако довол'номь мнѡгымь бытн (стїмь) чрнцелмл. на довол'ноѣ пнтенїе тѣлесноѣ н дшѣв'ноѣ. н бллсвенїе н млѣы прнєм'ляе ѡ ныхл. ѡвою бо любовїю раз'гарае се. н ѡ томь прлсно вѣселе се. н неславно пекы се в'сакымн вѣнзабран'ннмн дѣлн. нмыже вы кмоу възмож'но оугоднтн бѡѣ. 68б/25–69а/5 (2–3).

◇ **ВЕСЕЛНТН СЕ О ГОСПОДН В. радоватн се** ◇. – сїа выдаваше непрестан'но вѣселещїн се ѡ гн. н таковіе дарн прнносещїн ѡ земельнаго жнтїа своѣго. емоуже соу(тъ) в'са ненстьщїнмаа скровнца въ роукъ. 35а/5–9 (6). ОП: 55б/15.

Уп. радоватн се

ВЕСЕЛНІЕ, -нн с (10) *веселье, безбрижно и весело расположење; радост, милина, стање духовног (душевног) задовољства*. – веселїе бо правед'ныхл елнко соуше на бѡлюбїе. снцѣ беднтъ нхъ. глїе. двлдїскы рекы прндеге възрадїукм се глсївн. н насладнм се ѡ нменн его ... къ вѣселїю не придемашет' се скръбъ. ѡ лнка бо правед'ныхъ ѡбеже печаль н възлїднханїе. н пакы зречїн очнма добраа вѣселнта срлдіце. 35а/12–20 (12, 17); (чеда моја) да за в'са бл҃гаа елнко (Бог) сътвори вамл. длъжна келста емоу слоужнтн преподл(о)бїемь н правлдою в'се днїн жнвота вѣшего. јако да н азъ грѣш'на зречїн вѣшего добраго нсправ'ленїа. препровождлоу жнз'нь мою въ веселїн срлдіца радїующн се дїшею. 36а/26–36б/5 (3); н оумннма очнма зречїн. елнко дѣх стїн спешествоваше. семоу храмѣ скоро съвршнтн се. сїн бо глсїжа мота веселїемь дшѣ полдївнзаше се ѡ семь храмѣ прѣстїе пѣкоущн се. аще вы възмог'ла скоро съвршнтн въ жнвоте своємь. н јако зрѣаше стены възлївнзающе се стїо храма того.

¹⁰³ У релевантним речннцнма (Даннчнѣ, Мнклошнѣ, РП, СС) ова лексема је преведена као *камила*. По нашем мншљењу, у овом примеру то значење ннје одговарајуће.

въ вѣселїи срѣдїца красоваше се глѣощїи· оутврѣждїенїе на те надеющїи се гн̄· оутврѣждїан црѣкъ твою сїю· 396/28–40а/9 (2–3, 7); и по снхъ ндѣ възлюбленномоу сн братоу кралю оурошѣ... и тоу ставша се насладїста се ѿ гн̄ вѣѣ своємь· сладкыи и в'сесрдїчнїе и днвнїе любвн̄· и пребыста многїи днїи въ вѣселїи ненсповеднїе· тако в'сємь зломнслецїиимь и таковиимь посрамнїи се· видѣще прензвымноую любовь юю· любещен же юю в'сємь радовати се ѿ глсдѣ· 486/26–49а/7 (3); ... и съ вѣлнкымь метанїемь мнозехъ чрн'ць стѣгор'скыи|х|· оубеждїе се съ в'сєтїстннїи чрн'ци стѣгор'скыи· и прїндѣ (о· Никодим) оу срьв'скоую землю· и селоу блжен'номоу превнсокомоу кралю· тако некыи радостн вѣселїе прнде· и влѣдка хс хотенїе юмоу испльнн̄· давѣ емоу братї(а) и ѿца̄ и вождїа дшѣвнаго· 816/11–17 (16).

◇ **ВЕСЕЛНІЕ/ РАДОСТЬ СЪТВОРНТИ; РАДОСТЬ И ВЕСЕЛНІЕ БЫТИ/ СЪТВОРНТИ** *радовати се; бити/ приредити, направити веселье, весео скуп са гошїењем, свечаност, гозбу; духовно (душевно) се радовати и телесно се веселити, гостити.*¹⁰⁴ – и тоу ставши се съ блгочїстннїи кралемь стефаномь· и подроужїемь его съ кафелнною· и тоун вѣлнкон радостн и вѣселїю вывшоу въ прншьствїе сїе блгочїстннїе· 496/25–28 (27); ѿвѣ ндоства къ превнсокомоу кралю оурошоу· и вѣлнко вѣселїе и радость сътвори гнѣ краль ѿ прншьствїи нхъ и много днїи препроводыше въ вѣлнцѣн славѣ и радостн соущє вькоупѣ· 506/1–5 (2); и слншавъ црѣ таково шьствїе нхї въ помощь емоу· сѣло възрадовав' се· и вѣлнко веселїе сътвори ѿ прншьствїи нхъ· и любвз'но оучрѣднвѣ ю ѿпоустн нхї съ мнромь· 78а/4–7 (6).

ВЕСЕЛЪ, -ын прид. (2) *весео; безбрижан, који је без бриге.*

◇ **(ВЪЗ)НТИ ВЕСЕЛАМА НОГАМА** *(уз)ићи без страха; (уз)ићи безбрижно.* – да аще оубо въсохощь лѣтї тн кел(ть) земльннїи црїствомь нелснкоє нскоупннїи· и къ нелснмоу црѣбы радїюущн се възннїи· вѣселема ногама· 336/15–19 (18); и тїи тако нстнна чеда юго послушанїю· ннколнже не прѣслоушаше в'сакоє заповедн· таковаго глсна своєго и пнтателя· такоже и прѣвѣє послышав'ше и ндоу· на побѣдоу таковоє ересн· тако и тогїда ндоу веселамн ногами· помощь влѣдкы хї прнзнвающе въ побєдоу нмь· 776/21–27 (26).

ВЕСТН, ведоу, ведешн несвр./ свр. (1) *спроводити; спровести; водити; одводити; одвести.* – и тако въ ть члс(ь) повѣле юм'ше свѣзати снїа юго· и оужа желєз'на възложннїи на тѣло юго· и вѣдошѣ и въ градї славнїи скопїе· 656/3–6 (5).

ВЕТЪХЪ, -ын прид. (3) *стар, ороную.* – сын гнѣ мон хдлюбывн съвлькь съ себѣ свннн црїскїе еже въ днѣ ношаше· и възложь на се хоудоую и вѣт'хоу ѿдѣждїлоу· и лнцѣ своє прнкрнвѣ тако ннкомлуже знати его... 73а/17–21 (20); сего во повѣленїемь и моудростїю дан'ною емоу ѿ гїа· вѣд'хоє сьзданїе црѣквн тоє разорѣно вылс(ть)· и новокє ѿ основанїа въздївнгъ и свършн· 796/26–80а/1 (27).

◇ у имен. служби: **ВЕТЪХЫН ДЪНЪМН** *једно од имена Бога: Старац Дан̄а (Данима)*¹⁰⁵, *онај који је стар мноштво дана, који је од вечности, који је одувек.* – коє во кел(ть)ство члч'скоє сьтрьпнть прншьствїю его· егоже прозре прншьствїе прлор(о)къ даннл̄ глїаше· азъ видєх дондїеже престолн поставнше се· и вѣт'хн днѣмн сѣде· и кнннн раз'гноуше се· и сїа сьматрає трепеще глїаше· и власн гл'вы моє сметоше се· 366/8–14 (10–11).

ВНДНЦЪ, -ын прид. (5) **1. а.** *који постоји у видљивом облику (супр. који постоји у невидљивом облику); видљив, који се може видети.* – та во єдннѣ бѣ бїм̄ и гѣ глсдмь· в'сєєк внїд(н)мнє и некнїд(н)мїє твары твораць· 276/17–19 (18); ... в'сєн внднмѣн и разоумеванїемн твары творць· прлснко ѿжндає в'сакого члѣка покaanїа· 67а/1–3 (1). **б.** *? оно што је познато, што је доступно људском поимању; оно што је спознато, откривено од стране некога.* –

¹⁰⁴ Радост је стање духа, душе. Извор радости за хришћане је Христос.

¹⁰⁵ Православни теолози нису сагласни да ли је реч о првом или другом лицу Бога, Богу Оцу или Богу Сину. В. <http://pravoslavljje.spc.rs/broj/1054/tekst/ko-je-starac-dan/print/lat>. Приступљено 6.3.2014.

(Господе) тобою в'са быше єнко внід(н)ма и невнід(н)ма. и тобою црїе црїствуюють. и сил'нїи властї сьдрьжеїтї. 55а/4–6 (5). **2. видльив, видан; приметан, уочльив.** – млтвмаи оубо вьшнми стїнми вьзоцрїнь азь грїш'нїи даннїа. прїдн пїлсн'на єнко бл҃говїр'нїхї краля срьв'скїе зем'їе жнтїа нїхї сьставнїв. іакоже внід(н)мо прїдї лнцемь вьшего х҃любїа. 29б/8–12 (11); ... прочаа сїи в'са сьвршнїв и зкраснїв и нспльнїв. и потте в'сакыїмї довол'ствоїмї и правїдїамн црїкв'ннїи іакоже внід(н)мо ієл(ть) и до нїїа. 80а/10 (13).

Уп. вндѣти, невнднмь

ВНДЬ, -а м (2) **1. вид, слика, призор који се указује погледу.** – и тако ндѣ сь вѣлнкою и прїднв'ною чїлстїю. єнко вьсемь зрїцнїмь оуднвлати вндн нхь. 49б/13–16 (16). **2. шара, цртеж извезен на каквој тканини ради украса.** – и тако бл҃гочїстїва кралнцїа смдоннда. сьтвор'шн канїднло ѿ злата многощн'наго. и платн златїи такождїе многощн'нїи днв'ноу добротоу внда нмоуше вь севѣ. нмыже покритн ракоу сего х҃любываго. 85б/6–10 (9).

ВНДѢННІЕ, -нїа с (1) *виђење, гл. им. од видети.* – сьн гнїь мон х҃любывн сьвлькь сь севѣ свнтн црїскїе єже вь днїе ношаше. и вьзложь на се хоудою и вѣт'хоу оудѣждоу. и лнцѣ своє прнкрнв іако ннкомуже знати єго. и поємь сь собою два нлн трїи некыїхї вѣр'ныхь ѿ слоужещнхь ємоу. нх'же вѣ оувернл іако да ннкомуже вьзвѣстеть таковаго вндѣнїа... 73а/17–25 (25).

ВНДѢТИ, вндѣоу, вндншн несвр./ свр. (45) **1. а. видети, запажати/ запазити очима, примећивати/ приметити очима, гледати/ угледати.** – фїг. се бо слнце нсходнть на тврдн своє. хоте оьсвѣтнті всоу вьселен'ноую. і азь грїш'на не чаю заходещаго ти вндѣти. 38а/11–13 (13); ...оученнцн того (Исуса Христа) вндѣше вьзноснма ѿ зем'лнныхї. плачюще се гл҃ахоу. ѿ вадїко не ооставн налї срїи. 43б/27–44а/1 (28); пнсанїемь рѣк'шїи. прнїд(ѣ)те ѿ любнмнцн. и внід(н)те прїстав'ленїе мое. 45а/21–22 (22); и вьсемь намь оьстоєшн одрь бл҃жен'нїе. вьзрев'ше на ню и бе вндѣти лнцѣ не іако лнцѣ агїгла бжїа. нлн іако зароу слнч'ннхь многосвѣтлнми добротами сїаюшхь 46а/2–6 (4); ѿ гл҃аже наша внід(н)мь те вѣлнм готовещоу се кь ѿхождїенїю 46а/9–10 (9); и ты нечїстнвн вндѣв'ше ѿб онь поль рѣкы множьство народа зев'г'ше на єдноомь мѣсте. іако зев'рїе неснті оустрїмнше се на стадо х҃бѣ. 57а/11–14 (11); фїг. вндѣ бо в'сакоу добродѣтель свѣтешоу на нїемь. тако єго зѣло люб'їаше. и вншьше свѣщанїе и поученїе сь снмь бл҃жен'нїнмь твораше... 79б/11–14 (11); вѣ бо годь оутрїнаго пѣнїа. и вндѣ некое знаменїе страш'но з места того. 84б/22–24 (23). ОП: 45б/6, 48б/5, 49б/15, 49б/15–16, 50б/28, 60б/2, 60б/8, 74а/17, 75б/10, 83а/15. **б. видети у визији, предсказању.** – прїор(о)кь даннл гл҃аше. азь вндех донїдеже прїстоли поставнше се. и вѣт'хн днїмн сѣде... 36б/10–12 (10). **2. чути, (но)слушати, дознати, сазнати (преко других, из казивања других, из прочитаног и сл.).** – ѿ любвн срїдч'наа болез'ны мтрїна. вндїдлє како млн'т се кь гѣоу за снбы своє. млѣоу творещїи ѿ сьгрїшенїи нїхї. полдї(о)в'на соуцїи прївїд'номоу ономоу моужоу, іовоу. нже вьзношаше жрт'воу за снбы своє кь гѣоу млѣ се 35б/27–36а/4 (28); он' же вндевь прншьствїе роднтелїа своєго. и вѣжа об онь поль рѣкы боїанн гл҃емїе. 65а/3–4 (3); вндїдлє же любымнче тто ти прѣслоушанїе творїнть. не снцѣ лн оьсоуждїаєть чл҃кы. 65б/8–10 (8); (? или *видети очима*) и єда кто ѿ кась вндѣ нзмннв'ша оьбыган свон. и бл҃гїи н'равь нже навнк'ль вѣ. 67б/18–20 (19); **вндѣсте** лн бжїю помощь и покровь и застѣпленїе сїмоу бл҃женомоу. **внїд(н)те** и вьзїднвнте се іако чл҃вци оуподобыше се бл҃в вндѣти. и нз'бавлатн хрїстїанствѣ ѿ ненствоваго діавола. 76а/26–76б/1 (26–27, 1); вьдах'ноу бо бѣ вь оумь єго оьбыавннн таковоу танноу црїскоу сїмоу бл҃гочїстнвомоу и х҃любывомоу кралю оурошоу. и вндѣ іако маль оьстаткь оною прїдїрїчї(є)нїе трьклетїе ерєш іаже рѣкоу пер'єш поганїе. вѣлнкоу злобоу и пакостн творєть дрѣжавн єго. и посла (гласнїке) кь сїмоу превнсокомїлї кралю оурошоу 77а/9–16 (12); (? или *приметити*). – ... по нїеже вь то врїме іакоже рѣкохомь вѣлнкь метежь вѣ вндѣше же іако несєт' се тѣло сего бл҃жен'наго... 84а/1–3 (2–3). ОП: 60б/15, 64б/21, 66а/1. **3. примећивати/ приметити, запажати/ запазити; сазна(ва)ти, дозна(ва)ти.** – се бо вндѣ (Сотона) іако жнвоть мон кончаєт' се. крѣпцѣ стоє наснствоуєт' мн. хоте нзмнннті оумь мон люб'вн твоєє (Господе). 44б/18–20 (18); и пребыста многїи днїи вь вѣселїи несповеднїе. іако в'семь злоднслєщїнмь и

таковнїдї посрамїти се· видѣще прензбыланую любовь юю· 49а/2–6 (5); и пакы видѣ вѣланкоє его прилежанїе· и вѣсакы истиннїи послушїи и работанїе· сын бл҃гоусл҃ствїи краљь за вѣсрамїтаную его любовь· вѣдалїсть дщерь свою за сїна его гл҃емаго мнѣхана· 61а/26–61б/3 (27); ты же гїи не оудали помощи твоєї ѿ менѣ· и на застоупленїе мое призри· и встанїи въ срѣтенїе мое и виждї· и възврати злаа врагомь мѡнмь· 62б/2–5 (4); и видѣвъ сын гїи мѡн непрѣклоннмоу волю келїи и ськоупнвѣ воє свое· и сь сїи мнїи ндѣ къ сїоу своємюу въ дръжавоу его землю зетьскоую· 64б/26–65а/2 (27); онъ же нз гльбыни срїднїе възоупнвѣ къ вѣселоуоуцѡмоу владїцѣ· вѣнмн и оуслнши мє и вѣжыдї(въ) наснїе воюющїи(хї) неправедно· и призри сь нвєлїи и посети и сьвршнїи еже насаднїи деснїца твоєа· 76а/12–16 (14); фиг. и тако видѣ вѣсѡсщїеннїи епїскѡпъ тако разлоучаетъ се дшїа его ѿ тѣла· и повѣле начети надробнаа пѣнїа· 83а/2–4 (2). ОП: 66б/20. **4. доживети, дочекати; искусити.** – сїи же видєвше наснїство сего бл҃гоусл҃ствїаго краља еанко на ны(хї) шыдї(въ)ше сьвькоупнше околомь себѣ побѣдоу вѡнскы мнѡгїи 59а/11–13 (11); и сын зломнслнїи видє тако въ єдннѣ чьл(въ) вѣсе слави своєи и богатства лншєнь был(тъ)· начетїи възснлати къ сємоу бл҃гоусл҃ствїомоу краљу· млѣбнїе гл҃ы 60б/27–61а/3 (27); (Господе) ѿ мнѡжства вѣзаконїи мѡн(хї)· нмыже запеть келїмь ѿ юности мое[.] нелїмь долїтоннѣ възрети и видети висотоу твою· 62а/17–20 (19); сь же бл҃женнїи и крѣпкы краљь стєфанъ оурошѣ· видѣ помощь бжїю и покровь на себѣ· ѿ мьздовьздїателя хїа· ѿ толѣ на болшоу любовь и на вншнїи полдвннѣ полдвннѣ се къ своємюу любнтелю хрїу· 78б/20–24 (21). **5. увидети, разабрати.** – се виждїоу тако въ гльбокою старость прїндохъ· и прозроу тако и послѣдїи мнѡгїи скрѣвы и печалїи ожднаютъ мє· ѿ сего сїа мѡе аще сьтворю его скѡбодь· 65а/23–26 (23). **6. гледати, пазити, чувати.** – вндї(н)те и въздївннѣте се тако чл҃вци оуподобыше се вл҃мь **вндѣти**· и нзбавлїати хрїстїанство ѿ нестѡваго дїавола· 76б/1–3 (2). **7. ? читати.** – тацн бо полдвнннїи и стрїстнїи выше и трѣпенїа сїє бл҃женнїе· и тако вьспрїетъ такоже сл[ы?]шастє и вндєстє· 51б/2–5 (5). **8. наћи** (у каквомь стању). – бѣ бо въ те днїи видети землю срѣвскоую· въ тѣснѡте велнцѣ собьетоу и оумалїенноу· дръжава бо црїства грѣчкѡго вѣ прилежннїи до мєста гл҃емаго лнпьянїа· и томоу црїствоу наснлїствоующюу· тако хотєшоу прѣїети вѣсоу оувласть ѡчѣствїа сего хрїобываго· 54б/13–19 (15). **9. видети, спознати духом (? у духу), умом.** – тою бо неклосною своєю млѣткою на землн живоуцїи нелїнаа вндї(н)ть... 30а/11–13 (13).¹⁰⁶

◊ **вндѣти** очнїа мѡнма/ нашнїа/ юго **а.** изр. *видети своїм очима, бити очевидац, сведок.* – ... и вѣсе скажоу сь истинною· таже възвѣстнше мнїи прєждїє менѣ соуцїи свѣдї(ѣ)телн житїє сїє бл҃женїе елѣны· еанко же и азъ очнїа мѡнма вндѣхъ· 29б/12–15 (15); нь оубо еанко грѣшнїи вндєхомь очнїа нашнїа· ннѣ ѿ кы(х) дѣломь юго танновѣстнннїи выхолїи· аще лн кто възвѣстннѣ намь ѿ прєдн бьвшнхъ свѣдї(ѣ)тель· житїю сего хрїобываго· тако вьсповѣдї(ѣ) вьшємоу бг҃олюбїю· таже быше на кончїноу житїа его· нмыже бѣ прїнїетъ истнннѡ исповѣдї(ѣ)· 66б/10–17 (11). **б. ? доживети, жив дочекати.** – сємоу бо нечїстнвомоу не дастъ гїи нн очнїа его вндѣти дръжавы и достѡянїа сего бл҃гоусл҃ствїаго и хрїобываго· 56а/16–18 (17).

Уп. внднмь, оузѣрѣти ◊

вндѣти се, виждоу се, внднши се свр. (3) **1. наћи се, осетити, испольити неко расположєнїє изазвано поступцима других.** – тако дрѣвнїе при ісѣ навїтннѣ· врагъ вндѣ се сїнмь пороугаємь· млїстнннїи и вѣсакыи добродѣлннїи юго· 75а/9–11 (10). **2. (су)спрєсти се, састати се, наћи се с ким негде.** – млїю те гїи мѡн повѣлн мнїи да ндоу до възлюблїеннїе сєстрнїи моеї снахнїи же твоєи· бл҃гоусл҃ствїе краљнцѣ кафелнннїи· достонно бо келї(тъ) вндѣти се намь· 49а/24–28 (27). **3. видети се, наћи се, обрєсти се.** – гїи же краљь стєфанъ· вндѣ се въ толнцѣн вѣдѣ и не нннннѡго чєсо сьтворнннїи· вьставѣ ндѣ къ възлюблїеннѡмоу сн братоу краљу стєфанъ оурошоу· 59а/19–23 (20).

¹⁰⁶ Исихазам учи да су смирење, покајање, молитва... путеви ка умилењу (в. оумлнєннїе), духовном виђењу, обожењу. Утицаїи овог православног учења јасно су видљиви у делу Данила Пећког. Потврду да је у датом контексту реч о *духовном виђењу* налазимо у тексту који следи у рукопису, а у којем краљица Јелена говори о својој грешности. Сагледавање, виђење сопствених сагрешења, према Светом Игњатију Брјанчанинову, прва је етапа у духовном (/и/ умном) виђењу. В. Јелисејев 2009.

ВІНО, -а с (1) *вино*. — въ такъвѣм во мѣстѣ оу стѣго продрома· такоже сын бл҃гоч҃л҃ствїи въ животѣ своємѣ оуставы· и до нїна на в҃саки днѣ износити на портоу обылно вина и хлѣба· и инїхъ брашнь разл҃ч҃ныхл... 71а/9–13 (12).

ВНХ҃РЬ, -а м (1) *вихор, вртлог*. — такождѣ и фезвтенннь нїа постив' се· и внх҃ромѣ на колесницн о҃гньнѣн на нб҃с҃а вьсхнщень был(ть)· 32а/14–16 (15).

ВЛАДЫКА, -ы м (45) **1.** *владар (о Господу); владика (епитет Господа)*. — и ѿ сїнхъ мл҃ю те вл҃д҃ко г҃н оутврѣдї є въ страхъ твои· 35б/24–25 (24); ... прѣдї ѿобразомъ вл҃д҃ки всехл х҃а· 51а/24–25 (24); вѣдї(ѣ) тако праведннкы любыши и грешнїе мнлоуѣши вл҃д҃ко всехл г҃н· рел҃(є) во възови ме и оуслншоу те· темь прошоу и незлобыкаго ти чл҃колюбїа· и оубеждлаю тебѣ сладкаго їса· клеветь вл҃д҃коу рабь цр҃а· цр҃ь во нь бл҃гъ кел(ть)· вл҃д҃ка нь ѿвате мл҃ствнвь· 52б/15–20 (16, 19, 20); и ваю же мл҃ю ст҃аа г҃н мон прѣодї(о)внє о҃тє с҃мєшєнє и к҃урь саво· дръжновѣнїє нлоуѣа къ вл҃д҃цє не презрнѣа мл҃їєнїа моєго· 62б/12–14 (14); сь же бл҃женнїн в҃соу надеждлоу нмѣє къ вл҃д҃цѣ х҃ѡ· 74б/3– 4 (4); любовнїн снѡу дръжавнаго мн цр҃ел҃тва· слншахъ вѣлнкоу помодь ѿ вл҃д҃ки х҃а прѣвнсокомоу ти кралєвствѣ на поганїє· и в҃се єзн҃чннкы· 76б/10–13 (11); помодь вл҃д҃кы х҃а прнзнѣающе въ повєдоу нмь· 77б/26–27 (27). ОП: 28а/5, 28а/20, 28б/23, 30а/25, 34а/7, 36б/6, 38а/9, 39а/25, 42б/28, 44а/1, 45б/22, 52б/8, 53а/19, 54а/4, 54б/27, 55а/10, 61б/22, 62б/14, 68а/2, 68б/19, 71а/15, 74а/3, 76а/2, 76а/14, 76б/7, 79а/7, 80б/21, 80б/26, 81а/23, 81а/21, 81б/2, 81б/16, 82а/14, 85а/24. **2.** *владика, епископ*.

◇ ВЛАДЫКО БЛАГОСЛОВИ *владико благослови (синтагма којом се од владике, епископа тражи благослов за читање житија)*. — м҃с҃ца октємврїа въ ·кѡ· днѣ· жнтїє и жнзнь бл҃гоч҃л҃ствяго и х҃л҃олюбнваго· и стѡрод҃наго крѣпкаго и сьмодръжавнаго сь вл҃ь гн҃а кралїа стєфана оуроша· прєвншоука стѣго с҃мєшєна неманы· новаго мнротѡца сьрєскаго· и вьноукъ прьвовѣнчанаго кралїа стєфана· и снѣ вѣлнкаго кралїа стєфанї(а) оуроша вл҃д҃ко бл҃сл҃вн· 51б/9–16 (16). ОП: 27б/4.

ВЛАДЫЧИЦА, -є ж (2) *Владичица, епитет Богородице*. — ѿ прєст҃аа мога вл҃д҃цѣ г҃ждѣ вѣѣ· вьнмн на смєренїє моє· и оущєдри немощь мою· 38б/7–9 (8); прєст҃аа мога вл҃д҃цѣ· испльны сын домь твои ст҃їи· в҃сакєго доволства· 41а/24–25 (24).

ВЛАДЫЧЬНЬ, -ни прид. (8) *Владичин, Господъи, који се односи на Господа*. — и жєныхл х҃с̄ зовєть гл҃їє· прїндєтє бл҃сл҃вєнїи ѡц҃а моєго· сын во гл҃сл҃є сладкн вл҃д҃чнїи· слншєцє єлнко бѡу послѡужншє въ жїнти сємь соуєтнємь· радостїю тыщєт' сє нти въ жнзнь вѣчнѡю· 37б/25–38а/1 (27); кымн лн цвѣтн добро испьщрєннмн и бл҃говоннїмн вѣнцѣ сьставнвшє вѣнчанємь в҃сєчл҃ствнѡю главоу твою· южє оубєзла кел(ть) дѣсннца вл҃д҃чннн· неоубѣдающнмь вѣнцємь· 42б/14–17 (17); сын во юноша бѡу вьзлюблєнъ ѿ юности своєє· назнмєнаєлм дѣѡмь бл҃год҃ти слнн вл҃д҃чнє· 53б/4–6 (6); сама же десннца слнн вл҃д҃чнїє главоу єго вѣнчнн неоубєдающнлм вѣнцѣмь· 53б/8–10 (9); ѿ вѣѡлюбываєа главо юєжє вѣнчнн десннца вл҃д҃чнннн· сь же прл҃сно оукрѣплнєлїи слноу х҃л҃свою· в҃сачл҃скы хотє испльнннн вл҃д҃чнѡ заповѣдь· єжє рел҃(є) любѣн мє вьзлюблєнъ бѡдєть ѡцѣмь монмь· и в҃сє стопы вл҃д҃чнїє єжє по зємлн хѡждлєнїа· хотє ѿ своєл҃гї правєд҃наго стєжанїа на славословїє вл҃д҃цѣ х҃л҃сѡу прннєстн въ стѡюу снннн бл҃женннмь ѡцѣмь не мала прнношєнїа прнносє· и тто да нзрєкоу нєнсповєднлїє єго мл҃ствннє· 73б/20–74а/6 (21, 27, 2).

◇ ПИСАНИЯ ВЛАДЫЧЬНІА В. ПИСАНИЕ

ВЛАДЫЧЬСТВІЕ, -нн с (1) *(верховна, краљевска) власт, владавина*. — и сын х҃ѡлюбывн брать єго краль оурошє· дары мнѡгїи чл҃ствнїи· и нзавраннїи мнѡжє и оумножє дарѡуєє кєл҃л· и вьсємь вѣл҃можамь єго· и ѡпоустн єго сь славою вѣлнкою· къ прѣстѡлоу вл҃д҃чствїа єго· въ дръжавѡу зємл҃є срєд҃скыє· 49а/7–12 (11).

ВЛАДЫЧЬСТВОВАТИ, -ствоую, -ствоуюши несвр. (1) *имати врховну, краљевску власт, владати*. — ... бѣу за вѣлнкоє его члѣколюбіє оутврднвшоу прѣстоль каю непоколебнмо-влдѣчьствовати въ ѡчѣствїи своємь да за вѣса бл҃гаа еанко сътвори вама дльжна келста емоу слоужити преподл(о)вїемь и правлдою вѣсе днїи жнвота вьшего. 36а/23–36б/1 (25).

ВЛАСТЕАННЬ, -а м (14) **1.** *властелин, племиѣ*. — и тоу прѣдоше мнѡзїи властелы силнїи снѣа ие бл҃гочлѣтнваго краля стефана. ѡ срѣмскїе зем'лы. и вѣланкь плачь и рнданїе сътворише налді гровомь бл҃женнныє. 48а/26–48б/2 (26); сын хѡлюбыви снѣа ие краљь стефань ... възлдівнїг се ѡ блѣь дарованнїе емоу дрьжавы. рѣкоу зем'ле средьскыє. съ вѣсеми вѣланконденнтнми властелы свонми. и наѣ поклонити се гровоу мѣре свое бл҃гочлѣтнвїе елѣны. и прншьлді(ь) въ домь стїе бїце. въ месте рѣкомемь градаць. наѣже лежитъ тѣло бл҃женнїе. и тоу сътвори вѣланкь плачї и рнданїе налді гровомь ие такождїе же и вѣси властелан его. 48б/7–18 (12, 18); он' же ѡ снхъ възрадова се. и такождїе нзбравь славнїе свое властелѣ съ подроужїемь нлї. и въз'са нлї нты съ вѣлюбнвою ка-фелнною. 50а/13–16 (15); ... вѣдати възлюб'леннаго снѣа своего. гл҃емаго стефана. на слоуж'боу томоу съ вѣланконденнтнми властелан зем'ле сръвскїе. 63а/6–9 (8–9); абыє пооучнвь своего ѡчѣства вѣселїтнїе властелы. и не малалго своего сьродїст'ва. 76а/18–19 (19); и събравь вѣсь съборь ѡчѣствїа с[.] вѣселїтнїе еплскпн и нгоумени и чрьн'ци. и вѣланкославнїе властелан. 80б/21–23 (23). ОП: 47а/9–10, 49б/9, 50а/9, 50б/8, 64а/22–23, 77б/14. **2.** *онај који има власт над чим*. — мнѡзїи бо явнше се въ соуїете мнра сего. аще рекв црїе силнїи. и властелан же езнкь. 28б/4–5 (5).

ВЛАСТЕАНЧНЬКЪ, -а м (1) *властеличїѣ, маѣи поседник племиѣког порекла*. — емоу оубо соушоу съ малою чедїи. некоторнхъ властннчнкь зем'ле сръвскїе... 82б/24–25 (25).

ВЛАСТЬ, -н ж (8) **1.** *моѣ, право или могуѣност управ'лања над неким или нечим*. — ндеаще бо нзвѣтъ оуспѣшнѣ црлскь прлсно вжлїтвнїи законь нзвнкь. не бо възвелчає се црлскою властїю. нь лнш'ше разгарає се вжлїтвною любовїю. 57б/26–58а/2 (1); а емоу бл҃женомоу нн ѡ скотехъ его прнѣть власты. нь внноу не ѡстає се злобы своеє х'вале се и ненавндѣ хрлїтїанст'во. въ ороужн без'божнїе пер'си и агарене на ролді хрлїтїанскы. тако юдеє на гѣ. 75а/16–20 (17). ОП: 55а/6, 58б/17, 58б/26. **2.** *власт, владавина, управ'лање над ким или чим*. — такождїе влдіко мон гнї тѣ хѣ. и на менѣ грѣшнаго раба твоего прнз'рн. и на дрьжавоу ѡчѣствїа моєго дарованноу мн тобою. и еанко хвалещнх' се на сїю малою дрьжавоу властн моєє. хотещею вьсхнтнтн. и менѣ же раба твоего ѡзловнтн. 55а/10–15 (14). **3.** *властн мн. управа, лица која врше власт*. — тоу оубо поставльши властн и начельннкы. дїаконн же нже прѣдрьжати нмѣнїа домов'наа. 41а/26–28 (26).

◇ **ВЛАСТЬ** *нмѣтн имати, добити, стеѣи власт; владати*. — сїа оубо зѣло силою своею хвалеща се. и не дадоуца ннкомуу властн нметн ѡколо прѣлді(ѣ)ль нхъ. 58б/24–26 (26); въ то врѣме соушоу въ монастырн томь бл҃жен'номоу и вѣбнзабран'номоу чрьн'цв вѣсеосїѣн'номл еплскпоу курь даннлоу. нже бѣ прнкель паст'вннѡу словеснлї ѡв'ць. бытн пастырѣ и оучнтель. нлїи съвршенѣ власть налді соушнми въ монастырн томь. пате же и въ вѣсен ѡвластн црквн тоє. 79а/25–79б/1 (26). съдрьжати **ВЛАСТЬ** *дрьжати власт; владати*. — и тобою (Господе) црїе црлїт'воують. и силнїи властн съдрьжелтї. 55а/5–6 (6).

ВЛАСТЬННЬКЪ, -а м (1) *властодрьжац, онај који има власт над чим или ким*. — оны же зломнслнїи и лоукавїи власт'ннцн дрьжавн грѣчкыє. прогнаннїи гнѡмь монмь снмь. ѡ ѡвластн тоє юже прїеть. шьлді(ь)ше съ оуннчеженїемь. въ стїи и славнїи градь константннополь рѣкомоу црнградь. тогдїа соушоу цроу палесологоу възвѣстнше ємоу. ѡ вселї еанко прнключ'шнх' се дрьжавѣ єго. 55б/16–23 (16–17).

ВЛАСЬ, -а м (*чешїе мн. власн*) (4) *влас, нит косе*. — релї(е) бо не оусны да ѡброугаєши се погоубнвь врѣмѣ оупованїа бл҃гаго. такоже и сьм'фонь сѣд'моплатеннїе плѣн'ннцѣ влась главн своеє. 42а/11–14 (13).

◇ **НИЈЕДИНО(У)НОУ** власоу главн его отъпадъшоу изр. *није му (от)пала ни влас с главе, фиг. остао је потпуно исти (у истом стању), није му се никаква промена догодила.*¹⁰⁷ – н ѿкопавше земљу. обрѣтоше тѣло его вѣдѣмъ повѣленіемъ нерастанмо. јако нијединомоу власоу главн его ѿпадъшю. 85а/9–12 (12). сѣместн се власн главы кого изр. *дићи се коме коса на глави, осетити велики страх, ужас.* – азъ видѣх доидѣже престолн поставише се. н вѣтхн днѣмн сѣде. н кннгн разгнорше се. н сѣа сѣматрае трепеще глѣше. н власн глѣвы моје сметоше се. 36б/10–14 (13). тръзати власы главы своје изр. *чупати себи косу (косе), фиг. очајавати (? над мртвацием).*¹⁰⁸ – н тоу вѣлнкы плачъ н рнданіе сътвори тръзакъ власн главы своје. н повръгъ се нади тѣломъ бѣлоубнвіе мѣре своје. бые се въ лицѣ своје. 47а/10–13 (11).

ВЛАХНОТЬСКЪ, -ын (1) *влашки (? влахиотски), који се односи на становнике средњовековне области Велике Влашке (Μεγαλοβλαχία) која је обухватала данашњу Тесалију – регију у средњој Грчкој.*¹⁰⁹ – сѣе же земле (н градн) нхъже вше оуказахомъ все приемъ. н пакы н пакы ндѣ на дръжавъ земле влахнѣскіе. н такокіе повоєвавъ вѣлнкою силою своєю. н таковиѣхъ езнкъ богатство несповѣднмо все ѿемъ остави нѣхъ н въ опустеніе. 58б/11–16 (13).

ВЛЪКЪ, -а м (1) *вук.* – н въздѣвнѣше се ѿ земле своје множество нѣхъ много. н внидоше въ вѣлнкою романію. н гоубѣще хрѣстїанѣ јако вѣлци нещѣдл(е)ще стада хлѣва. 75а/20–23 (23).

ВЛЪНА, -ы ж (1) *талас, вал.* – јако н кораблю въ поучнне морьцен вълнмн тръждѣлающе се. тако н азъ грѣшна люте погрѣжаю се сгрешенїи мондн. 33б/1–4 (2).

ВЛЪНІЕННІЕ, -ня с (1) *таласање; усталасаност.* – фиг. мы же оубо възлюбленїнн добрїмъ нашнмъ крѣмтелемъ хлѣмъ окрѣмѣмн. злоюу боуроу влннїа препѣвше. еанко житїа сего гнѣлнмаго вса нестронна. н въ тнхо пристанище дошл(ь)ше безмѣлвїа. бжлѣтвнмн плѣлнн наслаждѣюще се. н сїмн јако н сати медовнїмн оумашающе състави дшѣ н тѣлесъ нашнхъ. 84а/16–23 (18).

ВОДА, -ы ж (4) *вода, водена маса; река.* – вода же сїн нагло въздѣвнѣши се. многѣ нѣхъ потопы. 57а/15–16 (15). ОП: 65а/19.

◇ **ВОДА ЖИВАТА/ ЖИВОТНАТА** изр. *жива вода, вода која извире, вода која је пуна живота, вода која крети, оживљава (за разлику од кишнице, устајале воде, стајаће воде и сл.).*¹¹⁰ – фиг. влѣжена же еси глѣже моа н мѣн непресухаємн источннче водн живїе. напамак садн юностнмаго възроста чѣда ѿчѣствїа твоєго. 47б/21–24 (23); дароун мн ѿ нестрѣпаємаго тн источнника бл҃годѣтн дхѣвнїе. јако да вьскыпет[.] въ мнѣ строує силн ст҃го твоєго н животворѣцаго дхѣ. нзнесеце пиво водн животнїе. словеса бжлѣтвнхъ твоихъ писанїн. 52б/20–25 (24).

ВОДНТИ, вождоу, водншн (парт. през. пас. воднмъ) несвр. (3) **1.** *(руко)водити; усмеравати.* – (чеда моја) помнннта јако вѣрн хрѣстїанскїе. і езнка бл҃говѣрнаго рождѣнїе н вьспнтѣнїе кѣлста. ѿ юности ваю воднмаа н крѣпнма дхѣмъ стнмъ. 36а/16–19 (19). ОП: 79б/19. **2.** *(пред)водити, бити на челу као вођа; ? водећи (човек); вођа.* – н тако видѣвъ сн

¹⁰⁷ У савременом српском језику овај израз очувао се у значењу *није му се ништа нажао догодило* (РМС I: 396; РМС II: 860; Матешїић 1982: 263, 746).

¹⁰⁸ Овај израз, с истим значењем, забележен је код Матешїића (1982: 263), а РМС га не бележи.

¹⁰⁹ В. Гушић 1973: 459.

¹¹⁰ Израз *жива вода* Ј. Матешїић није забележио. У РМС изрази *жива вода* и *мртва вода* значе *вода која извире (за разлику од кишнице и сл.)* и *стајаћа вода* (РМС I: 401, 402). У Јн. 4, 10–11 овај израз има значење *живот који Христос дарује*. (Ракић 2002: 40).

зломнсьнїн водѣн нїхї. сицѣво знаменїе. еже ѿ погыбѣлы своен. и ѿ всехї еже съ нымы и начеть
вѣжати гонимъ гневомъ глсннмъ. 60б/8–11 (9).

ВОЖДЬ, -а м (1) *вођа*.

◇ **ВОЖДЬ** доушевьнын *духовни учитель; духовник*. – и влдіка хс хотенїе кмоу (кразю)
испльни. давь емоу братї(а) и ѿца и вождя дшѣвнаго (архиепископа Данила). 81б/16–17 (17).

ВОН, вон м мн. (13) *војне снаге*. – бцѣ ... мнр' же и тишинъ дароуи стадоу твоюмоу.
съблюдаюшїи дръжавоу блговерннхъ краль сръвскїе земље. и ты бо надеждоу свою на те възложнше. и
воє же нїхї съхранїи полді кровомъ крнлоу твоюю. 40а/19–24 (23); и по си хї блгочїстнви краль повѣле
събраномы быти в'семъ воємъ сконимы. 55а/20–21 (21); приспѣ врѣме праздїннкоу рождїства
хїсїва. и тоу слав'но праздїнство сътвори съ възлюблен'ннмъ си братомъ и съ вон сконин. оу места
глѣмаго насоудѣ. 58а/3–6 (5); и многоу же метежоу и мльве не малѣ бывши и сметенїю. въ врѣме
преставленїа блженнаго. и ратемъ и пленованїю мнсогоу ѿ соуемоудрннхї вон. 83а/6–9 (9). ОП:
55а/21, 56б/6, 57б/4, 58а/5, 58а/16, 59б/10, 60а/15, 65а/1, 77б/12, 78а/3, 83а/9, 83б/26.

ВОННЬ, -а м (2) *војник*. – венац' бо повѣди исплетен'ни ѿ роуки в'седръжнтеля дадрїет' се.
съпостраді(а)в'шнмъ зло яко добрїнмъ вонномъ хїа бїа. прїем'шнмъ вѣди и скръвы. и напастн.
кїсї(ть)ство во завьше и сьмыртї(ь) прѣзреше. да црїство неїсїное оулоунтть. 34а/11–17 (14); семоу
же храмоу пресїте. помощїю бжїею съвршнв'шоу се. якоже оубо вонноу которомоу прославнв'шоу се въ
победѣ. и оуголдїно послужнв'ши црѣви радїует' се. прїемїи дари мнсогїи и чїстнїи ѿ роуки его. тако и
сїа хоблювнваа вѣселаше се. снково дѣло съвршнв'шїи. и глѣше слава сподї(о)бльшомоу ме снково дѣло
съвршннн. 40б/7–15 (9).

ВОНСКА, -ы ж (3) *војска*. – и тако съвакоупнвѣ вѣлнкоу повѣдоу вонскы своє. езнка
грѣчкаго. и нїи мнсогїи нноплѣмен'нїи езнци. татарн и тоуркы и фроугы. и съ снми ндѣ... 56а/5–8
(5); и сьми не възмог'ше възвратити толнкыє снлы. вонскы мнсогыхъ езнкъ събран'ннхї таковнмъ
црѣмъ. 56б/12–14 (13); шыдї(ь)ше съвакоупнше ѿколо себѣ повѣдоу вонскы мнсогїи езнка татарска
и коумани. 59а/12–14 (13).

ВОЛЬ, -оу м (1) *во; ? говедо*. – ... и скотн пасомн ѿв'це и воловѣ и коны мнсого добрїи.
67б/15–16 (16).

ВОЛЪНЬ, -ын прид. (3) *волян; добровольан; од своје воље*. – ... теплѣ последствуюшн
томоу едномоу. нже наїсї радїї вол'ноє распетїе пострада. и когалтї сїи ѿвннша волюю. наїсї ѿбогашає
вжїствоїмї. 35б/3–5 (4); и не трьпѣ зрети рода нашего порабощен'наа лютомоу мнродръжцоу. прїеть
вол'ною сьмыртї(ь). свободѣ сїи въ мрѣтвнхї. и полежа въ гробѣ яко и члѣкъ. да наїсї оумрышеє грѣховн
ожнвнши. и възвелї(є)ши на дрєв'ннє блжен'ство. 44б/8–13 (10); и блїскенїе прїем'лїе. и млѣвы ѿ
себѣ къ влдіцѣ хдѣ. ѿ тамо соущаго стго патрїарха. и ѿ всехї кланяющнх' се вол'нымъ стрїстемъ
хбѣмъ. въ стѣмъ тамо градѣ. 68б/18–22 (21).

ВОЛЯ, -лє ж (20) **1. а.** *желѣа, хтење; оно што ко жели, хође*. – (? или *промисао;*
промншьяње, одлука) коуждїе во тварь (Господ) нарекы по волн разоумѣ своего. 27б/25–26
(26); тем'же полді(о)баєт' мн прьвоє. боати се нїенн твоєго стго. творннн въ в'семъ волю твою.
30а/28–30б/2 (1); вн же оубо любовїю срдїца съдрьжннн се сама. едномыслноу волю нмоуца въ
телѣсн. по прїор(о)коу хвалеца любовь братїню и глїошоу. се коль добро и коль красно еже жннн
братама възкоупѣ. 37а/7–11 (8); и съвакоупнв' се съ в'сею снлою своєє дръжавн. нде въ ѿбласть нїхї
хоте прог'натї є. да не како зломнслеще днѣ ѿ днѣ. и ѿкон'чаютъ волю свою. 59а/3–6 (6); и тако ѿба
съвакоупнв'ша повѣди своє. едноу волю и любовь братїню нмоуца въ тѣлесн. ндоста на дръжавоу
въздївн'шнхї вьноутрнннє рати и крамоли. и тако помощїю бжїе в'соу волю свою оулоуннв'ша.

596/11–16 (12, 15); такоже по волю его и хотенію. 61a/18–19 (18); и в'соу же волю и хотеніе г'л'сноу своєюмоу превнсокомоу краљу испльннв'ше. и съ велнкою славою възвратнше се въ дръжавоу свою. 78a/20–23 (20); сего бо в'сесосщ'наго епіс'кпа данна. в'сако съвѣщаніе г'л'снь краљь въ многог'л'с'ноу любовь и сладість прнємаше. тако не погрѣшнн емоу никако же волн его. 79б/7–11 (11); и вл'д'ка х'с' вьсег'д'ла послушашаеут истнною прнзв'ающнх'л' его. и волю творе воющнх'л' се его. и семоу вл'жен'нол'м'л' в'сесрд'чноу мол'боу х'саншавь... 80б/26–81a/1 (27); и на многыхъ м'ѣстехъ плькомь кон гавл'ающнм' се. мнеше некоторъ волю свою оулоу'нтн. и вьсхнтнтн не'т'то ѿ несоущнх'л' т'ѣло вл'жен'наго. 83б/25–84a/1 (27). ОП: 356/27. **б.** *промисао* (рлг.), *воља Божија која се огледа у ономе што човека снађе у животу*. – паку волюю б'ж'ією възвратн се въ ѿ'т'ство своє. 58a/12–13 (12). **2.** *власт; право (власти)*. – (Шишман говори краљу Милутину:) прнмн ме тако єдиноу ѿ възлюблен'ных'л' твоихъ. съ каетвою нзрекы тако до нз'д'нхан'їа моєго не погрѣшоу волю твоєн. 61a/8–10 (10); и възвратн емоу дръжавоу свою юже в'ѣ възель емоу и грал'д'л' гл'їем'їн бдннхъ. и в'са съвршнвь такоже въ волю его непоколѣбьм'ю. и паку съ в'ѣлнкою славою възвратн се къ прѣстолау своєюмоу. 61a/19–23 (21); гл'юще емоу достонтъ ты възетн прѣстола ѿц'а своєго. се бо в'снмь пособ'ствоуем' тн. тако да събоудет' се въ в'семь вола твоа. 64б/2–5 (5). **3.** *одлучност, спремност, готовост*. – и вндѣвь сын гн'їь мон непрѣклонноу волю ел'г'л' и ськоупнвь воє своє. и съ снмн ндѣ къ сн'оу своєюмоу въ дръжавоу его зем'лю зет'скоую. 64б/26–65a/2 (27).

◇ **БЫТИ ВЪ ВОЛЮ КОМОУ ПОТЧИНТИ СЕ КОМЕ, БИТИ ПОТЧИШЕН КОМЕ**. – аще хоцешн быти въ волю мою. такоже ѿбѣщавашн мн се. сьтвори такоже азъ повѣлеваю тн. 61a/11–13 (12). **КОЛЕЮ** *вольно, добровольно; по својој воли, својевољно*.¹¹¹ – ... теплѣ послед'ствоующн томоу єдномоу. нже нал'с' рад'їл' вол'ноє распетїе пострада. и богал'т'л' сн ѿбннща волюю. нал'с' ѿбогашає вж'л'ствол'л'а. 35б/3–5 (5). прнвестн въ ч'ню волю *потчинтн чнјој властн*. – он' же вндевь прншствїе роднтел'а своєго. и вѣжа об онь поль рѣкы бојанн гл'їем'їе. и семоу превнсокомоу краљу в'б'разоумннмн гл'їь въз'снлающоу емоу. нмыже бы въз'могль прнвестн въ волю свою. 65a/3–7 (7).

ВОНІА, -нїе ж (2) *мирис*.

◇ **БЛАГОУУХАНЬНЫЕ ВОНІЕ** мн. *кад; ? мирисави дим тамјана из кадионице*. – и тако нз'ам'ше т'ѣло к'є. съ ѡал'мн и п'ѣл'снмн поуще нал'д'гров'наа. и ѿб'внв'ше т'ѣло вл'жен'нїе. съ вон'амн бл'гоуухан'ннмн. и въ томь положнше ю. ндѣже лежнтъ и до сего дн'є. 51a/19–23 (22); и нз'ам'ше т'ѣло его ѿ таковаго рока зем'ле. и повѣлеше сьтворнтн ковч'егъ нз'абран'нхъ. и въз'мьше т'ѣло сего х'бл'юбываго несоме и проковл'денїе твореще. съ ѡал'мн и п'ѣл'сн'мн поуще нал'д'гров'наа. съ кадннн же и бл'гоуухан'ннмн вон'амн. положнше т'ѣло его въ такоу'емь оуготован'їн. и поставнше кувотъ прел'д' ѿбразомь вл'д'кы всел'х'л' х'а. 85a/17–24 (22).

ВОЕВАТИ, воюю, воюєшн несвр. (4) *војевати, ратовати*. – дл'ж'но тн к'єл'с'л' (т'ѣ) възлюблен'нїн брате поболѣтн ѿ скр'ьбы моєн. и помощн мн тако да нз'бав'лю се ѿ таковаго наслован'їа воюющнх'л' на ме. такоже и азъ въ мнмошь'д'л' (в)шєнє врѣмє съпособ'ствовах' тн. 59б/1–59б/5 (4); вьн'мн и оуслншн ме и внжы'д'л' (в) наснл'їе воюющнх'л' неправед'но. 76a/14–15 (15). ОП: 57б/9, 62a/3.

ВОЕВОДА, -ы м (1) *војвода*.

◇ **ВЕЛНКЫН ВОЕВОДА** *велики војвода, титула коју је у време краља Милутина носио Новак Гребострек*. – поустн нх'л' (војнике) съ слою своєю нты тыщ'но на тїе поганїе пер'сн. и давъ въ место севѣ в'ѣлнкаго воєводоу нмь новака рекомаго грѣвострѣка. 77б/18–21 (20).

¹¹¹ Да ли је Христос пострадао добровољно или својевољно, тј. да ли је прихватио одлуку Господа Оца о свом страдању или ју је и сам као један од Свете Тројице донео? Ако би теолошки одговор на ово питање био искључив, то би се рефлектовало и на значење које доносимо у речнику.

вРАГЪ, -а м (17) **1.** *враг* (заст), *непријатељ*; *непријатељ* (војн.), *онај против кога се води рат, једна зараћена страна у односу на другу.* — и елико хвалешних се на сию малую дръжавоу властн моею хощею въсхитити. и менѣ же раба твоего озлобити. таковнхл мнслн и оухищренїа раснпѣлы. тако да не рекѣтл врази мон пожрѣхомъ н. 55а/13–16 (16); полдѣвнзакъ бо се ѿ глсдѣ побѣдоу възетъ на вѣсе врагы своѣ и соупостати и противѣщене се кмоу. 58б/2–4 (3); ... и нападоше на ме крѣпѣцѣн. ты же гнѣ не оудали помози твоѣ ѿ менѣ. и на застоупленїе мое призрѣн. и въстани въ срѣтенїе мое и внждѣ. и възврати злаа врагомъ монмъ. пролен же нане гнѣвъ твоѣ. и ярость гнѣва твоего да нметъ кѣ. и аггль твоѣ гнѣ боудн стоужакъ нмъ и поганїакъ е. и испльни лица нхл досажденїа. тако да постндѣт се и посрамет се вѣсн тавлающе рабомъ твоимъ злаа. 62б/2–10 (5); и слышавъ въселенскы црѣ гръкокл курь андроникъ. таковою побѣдоу нхл елико на врагы его... 78а/23–25 (25). ОП: 54б/2, 54б/10, 59б/23, 63б/9, 63б/16, 64а/1–2, 64а/5, 66б/20, 67а/21–22, 77а/б. **2.** *враг*, *ѣаво.* — аще бо когдѣ въ гресехъ оубезохомъ и врагомъ оуловлени боудемъ. и пакы въ таковѣн скръбы соущѣ поменоухомъ нме твоѣ стѣю. надеем се на несповѣднмоу твою млстѣ. менѣ же оубо влѣдко грѣшноую и недостонноую рабоу твою не прѣзрѣн. тако да не порадѣует се врагъ мон ѿ мнѣ. 30а/21–26 (22, 26); тако дрѣвѣле при исе навгннѣ. врагъ вндѣ се снмъ пороугаемъ. млстнннмн и вѣсакымн добродѣлмн кѣго. 75а/9–11 (9–10).

Уп. соупостать, днаволь

вРАЖНИ прид. (1) *непријатељски.* — повѣдн бо вѣсе вражїе оугасоше мнр же и тишина процвѣте въ ѿтѣствїн его. 66б/24–25 (24).

вРАЖЬДА, -ы ж (1) *непријатељство; рат.*

◇ *вРАЖЬДОУ* нмѣтн *бити у непријатељству; ратовати.* — въздѣвнже бо (ѣаво) въ нѣ ненавнсть оубнства. и въставъ некоторн едннь слншонмннтнн тогождѣ езнка татарска съ снаюю своєю. и прншыл(ь) на сего нечлстнваго црѣ ногѣа хвалнкша се на дръжавъ сего блгочлстнваго. и тѣ вѣлнцѣн рати бнвѣши и крѣвопролнтїю междѣлоу нмъ. и оумрѣтвнвъ и ороужїемъ своимъ прнѣтъ прѣстолю его. и ѿ толѣ начеше самн враждѣлоу нметн междѣлоу собою сконѣтавающе се. 63а/19–27 (27).

вРАЧЪ, -а м (2) *врач* (заст.), *лекар, лечник.* — фиг. (Господе) врач бо еси болещнмъ. 63б/11; и мнвогїе враче хоудогїе нзѣобрѣтъ. дастъ нмъ злато мнвого. и елико на потрѣбоу нмъ. таклѣ небѣстоупно стоїати нмъ надъ болѣщнмн цѣлѣбоу твореще нмъ. 70б/6–10 (7).

вРЪХОВЪНЬ, -ннн прид. (1) *врховни, главни.* — врховннн же аплсль петръ. 31а/27.

вРЪХОУ предл. (3) с ген. означава *да се што налази на врху, на горњој површини или непосредно изнад (нечега).* — и грдь врѣхоу горы стоѣ не оутан се. 68б/10–11 (10); и тоу же на врѣгоу мора оу места глїемаго хроуѣа въздѣвнже прнрѣтъ вѣлнкъ. и врѣхоу кѣго поставн црѣкѣ въ нме възнекл(є)нїа глснїа. 70а/6–9 (8); и тоу сътвори множество мнвого одровъ на покон болещнмъ. меккїе постеле възложнвъ врѣхоу нхл. 70а/25–27 (27).

вРѢМЕ, -мене с (43) **1. а.** *један одсек у протицању времена, размак времена; размак времена у којем се што збива; период; доба.* — и по сннхъ тако некоторомоу врѣмнн мнвоуѣшн. вгѣоуголднн мнслъ възндѣ на срѣдце сїе блженнїе еленн. 38а/22–25 (23); снн бо блженнаа вѣ прѣпровождѣлающн вреде мнвого. ннколнже не ѿтающн се добраго нсправлѣнїа своѣго. елико навнклѣ вѣ. 44а/10–13 (11); и мнѣ оубо смиренномоу даннмоу. соущоу въ то врѣме еплскпоу црѣкѣ стѣо аплсла хѣа стѣфана. въ месте рекомемъ банскон. 45б/11–14 (12); въ то бо врѣме преставлѣнїа кѣ. выкл(тъ) възмоушенїе вѣтрно. и знма люта немала належешнн. 46б/22–24 (23); длѣжно тн кел(тъ) възлюблѣнннн брате поболѣтн ѿ скръбы моен. и помози ми тако да нзбавлю се ѿ таковаго наслованїа воюющнхл на ме. такоже и азъ въ мнмошьд(ь)шенѣ врѣме съпособствовах тн. 59б/1–5 (5); вста бо въ тѣ врѣмена въ землн блгарьсѣнн кнезъ некто глїемн шншлмѣанъ. 60а/3–4 (3); ...

єанко въ мѣсте томъ ѿ некихълх времєнь запоустєв'шюу н ѡборѣноу ѡбновнѣ н оукраш· н самъ (цркву) бол'ше ѿ ѡснованїа въздѣвиже· 71а/27–71б/2 (27); лѣтїиѣмъ тако рѣши· дѣмъ мноув'шимъ сємоу прєсѡщєн'ному архїєпископу ннкодиѡу· н врѣмєни некотороѡу настоєщюу· сь оубо прєвнсокы глснъ кралъ· вьпаде въ лють недѡгъ н болєтн начєтъ въ црслкомъ своємъ дворє· рѣкомємъ нероднѣмъ· 82б/1–5 (6). ОП: 43а/5–6, 44а/17, 44б/28, 45а/25, 48б/6–7, 49а/13–14, 54а/16, 57б/23, 58а/16–17, 58б/16, 63а/16, 77а/7, 79а/21–22, 82б/15, 83а/7, 84а/2, 84б/17. **б. епоха, раздоб'є.** – бл'жен' бо възлюбывъ заповєдн твоє влѣдкѡ· въ ннх'же прѣвїи прѣждѣе ходнв'ше· н ѡбѣтован'на нмъ тобою оулоу'нше· н пол'зоу прїєше· такоже оубо н въ ннѣшнѣмъ врѣмєни мнозїи ѿ послєднѣаго рода явнше сє· послєдїствоюще заповєдл(є)мъ твоимъ· н в'са єанко добрїє дѣтелы ѡкончашє собою· 28б/22–28 (25); такоже слншалъ єсн н ѡ авѣсалоѡє въздѣвн'ша роукоу на двѣдѣ ѡцѣ своєго· како ємоу събыл(ть) сє· такоже н при насл въ ннѣшнїє врѣмє был(ть)· 65б/17–20 (20). **2. утврѣено, одреѣено време за што; време када се што догађа или треба да се догоди.** – сѣ же бл'жен'на дяущн нмъ пншоу въ полд(о)вноє врѣмє· 39а/13–14 (14); сє врѣмє покаанїю н днѣ сплєнїа· 44а/14–15 (14); въ такоуѣн бо дрѣжавє ємоу соуцоу· прнспѣ врѣмє праздїннкоу рождѣдїства хлска· 58а/2–3 (3); сїи же слы въз'слан'ны глсномъ монїмъ протнкоу тоѡу црбю поган'скоу· ѡвретюу єго... н възвѣстнше ємоу глѣ глсна своєго· н помодїю бжїєю добрѣ оувѣщав'ше н· н сьтворнше възвратнн сє ємоу вьспєтї сь сламн свонн· дондѣже прнспе времє нечлстнваго ємоу заколенїа· 62б/20–63а/1 (26); прнблнжн сє врѣмє испльн'шнмъ сє днѣмъ мѣрє кєгл предасть бл'жен'ноую дшбю свою глскн· 80а/17–19 (18); въ времє бо то єгдѣ разлѣчн сє дшѣ єго ѿ тела· бѣ видѣтн лнцѣ єго тако лнцѣ лггѣ бжїа· просвьтѣ бо сє патє дрѣвнѣаго моусеа· 83а/14–17 (14); въ нстнноу бо любымнцн блго кєл(ть) врѣмє намъ· н по сїнхл проглѣтн сєго блгочлстнваго глсна моєго слово пох'вал'но· 84б/6–8 (6–7). ОП: 82б/13. **3. погодно време за што, прилика.** – горѣ мнѣ грєшнѣн· тако погоубылхл врѣмє покаанїа· н не вємъ что сьтворюу· 37б/19–21 (20); гн бѣ спсєнїа моєго· дароун же мн врѣмє ѡбращєнїа· даєн млтвоу млѣщюму тєбѣ· 39б/25–28 (26–27); рєчл(є) бо не оусны да ѡброугаєшн сє погоубнѣвъ времѣ оупованїа блгаго· 42а/11–12 (12); сїи зломнслннн побєждѣенїн дѣаволю каз'нїю· сьставнв'ше лоукавїє с[ъ]вѣтн своє· н оулоу'нв'ше врѣмє· прнстоупнв'ше къ сємоу блгочлстнвоѡу н възлюб'лєн'ному снбю блгочлстнваго кралѣ оуроша н прѣвратнше єго ласкавннн словѣсн ѿ любвє роднтелѣ своєго· 64а/25–64б/2 (25). **4. година.** – н тоѡу снбю єго многаа времєна прєпроводнв'шоу· въ дворѣ бѣзаконнѣаго црѣ татароѡмъ ногєа· 63а/9–11 (10).

◇ **ВЪЗѢТН ВРѢМЄ ?** изр. *добити на времену.* – ... аще врѣмє възмоуѣ то велнка злоба нхл явнт' сє до самїє главн моє· 77а/26–27 (26). *отъ многынхъ врѣмєнь дуго, одавно.* – н ѿ многыхлхл врѣмєнь тоу оутврѣднв'ша сє· 58б/21–22 (21). ОП: 78а/18.

ВЪ предл. (543) **І.** с ак. и лок. **1.** (с лок.) *означава да се што налази или бива унутар чега, у границама, у опсегу чега.* – єанцн оубо ѿ мнра сєго желѡюще нєнзрєчл(є)н'ныхъ н непостнжнмнхъ даровъ въ нєслнємъ прєбыванїн... 27б/7–9 (8); что рѣкоу мнрѣ сь ѡ любнмнцн· въ нїємже пѣчалъ н мльва· 28б/17–18 (18). ОП: 27б/10, 29б/27¹¹², 30а/6, 30а/16, 30б/15, 31а/14¹¹³, 32а/25, 33а/6, 33а/7, 33а/7, 33а/8, 33б/2, 33б/19, 33б/20, 33б/23, 34б/28, 35а/8, 35а/15, 35а/28, 35б/13, 36а/4, 36а/8, 36а/26, 36б/23, 37а/19, 38б/15, 40а/13, 41а/20, 43а/9, 43а/21, 43б/3, 43б/4, 44а/14, 44б/11, 44б/24, 44б/25, 45б/14, 46б/18, 48а/24, 48б/14, 48б/21, 48б/28, 50б/16, 50б/21, 51а/16, 51а/22, 51б/20, 51б/27, 52а/8, 52б/22, 53а/4, 54а/12, 54а/21, 55а/19, 56а/10, 56а/12, 56б/11, 57а/19, 57б/24, 58а/2, 58б/19, 58б/20, 59а/23, 59а/25, 60а/3, 60а/5, 60б/1, 60б/7, 60б/25, 62а/4, 62б/22, 63а/10, 63а/19, 63б/9, 64а/22, 65б/6, 65б/10, 66а/10, 66б/25, 67б/22, 68а/9, 68а/17, 68а/19, 68б/13, 68б/22, 69а/21, 69б/4, 69б/18, 70а/2, 70а/3, 70а/20, 70б/17, 71а/9, 71а/16, 71а/22, 71а/27, 71б/23, 72а/13, 72а/23, 72б/3, 72б/14, 72б/17, 72б/18, 72б/20, 72б/21, 72б/23, 73а/2, 74а/16, 74б/10, 74б/11, 74б/11, 75б/1, 75б/12, 77а/20, 77а/21, 78б/25, 78б/26, 78б/26, 78б/27, 79а/22, 79а/27,

¹¹² Уз месно, у оваквим примерима присутна је и нијанса временског значења.

¹¹³ Овде, као и у пр. 36а/4, 43а/9, 44а/14, 66а/10, 67б/22, 73а/2 и сл., уз глаголе којима се именују физиолошки процеси и стања дат је адвербијал којим се локализује стање именовано глаголом у предикату такве реченице.

79a/27, 79b/21, 80b/7, 81a/4, 82b/5, 82b/18, 83b/15, 84a/10, 84b/10, 84b/13, 85b/9¹¹⁴. **2.** (с ак.) **а.** означава кретање ка месту, тачки, положају унутар нечега, доспевање у такав однос. – грѣшнѣи разлѣчѣюще се совѣи въ тѣлоу кродемшнѣоу оуготованнѣоу дѣволоу и аггломъ его. совѣи въ огнь вѣчнѣи. друзи же послани боуд(оу)тъ въ неоуспающн чрѣви. 31a/17–20 (17, 19, 20); въ поулѣ бо ндоу въ нже ннколиже не ходнхъ.¹¹⁵ 45a/21–23 (22, 23). ОП: 28a/28, 32a/3, 33b/24, 33b/25, 34a/10, 34b/17, 34b/19, 35b/1, 37a/3, 37a/24, 39a/19, 41b/27, 44a/2, 45a/18, 45b/11, 47a/1, 47b/19, 48a/13, 48b/14, 49a/12, 42b/21, 49b/22, 50a/19, 50a/19, 50b/10, 51a/9, 52a/12, 53b/21, 55a/25, 55a/26, 55b/14, 55b/19, 56a/21, 56b/21, 57a/7, 57a/15, 57b/2, 57b/8, 57b/21, 58a/12, 58a/14, 59a/4, 59a/6, 59a/10, 60a/16, 60a/18, 60b/12, 60b/18, 60b/21, 61b/24, 62a/17, 63a/12, 64a/20, 65a/2, 65b/5, 65b/23, 70b/18, 71b/15, 74a/4, 75a/22, 75b/4, 75b/7, 76b/22, 78a/1, 78a/8, 78a/11, 78a/12, 78b/7, 82a/18, 83a/6, 83b/21, 83b/22, 84a/6, 84a/19, 84b/21, 85a/2, 85a/27, 85b/14, 85b/15. **б.** означава где се остварује дејство неке радње, на који предмет или његов део (одн. део тела) делује радња. – полд(о)баетъ вамъ нещедно давати ѿ снѣхѣ въ роуки нишихѣ.¹¹⁶ 41b/22–23 (23), се бо глсѣ прѣходнѣтъ въ оуши мон. 44a/22; и поврѣгъ се на дѣ тѣлоу вѣблѣвнѣе мѣре свое. бые се въ лицѣ свое. 47a/12–13 (13). ОП: 34a/22, 47a/17, 47b/7, 34b/27¹¹⁷, 36b/26, 54b/5, 61b/21, 62b/15, 69b/24, 69b/25, 73b/6, 76a/22, 77a/9, 78a/18, 81a/2, 82a/21, 83b/9, 85a/5. **3.** означава стања или прилике, околности¹¹⁸ у које неко или нешто доспева (с ак.) или у којима се налази (с лок.). – мнѡзѣи бо явнше се въ соудѣ мира сего. 28b/4; ... дѣши соудѣи славноу родителю. въ велнцѣ богатствѣ и славѣ соудѣма... 29b/18–19 (19); и апсѣлоу глѣшоу такоже рече и пондоу въ нѣ и боуд(оу) нмъ въ бѣ. и ты боуд(оу)тъ мнѣ въ снѣ и дѣшерн. 39a/18–20 (19, 20); въ мнре же и въ тишнѣ помѡщѣю бѣжѣю прѣбывающоу. 57a/27–57b/1 (27 x 2). ОП: 28a/25, 29a/27, 30a/21, 30a/22, 30b/22, 33a/21, 34a/2, 34b/13, 35b/25, 36a/6¹¹⁹, 36a/12, 36b/3, 37a/17, 37a/18, 37a/18, 39b/1, 39b/2, 39b/6, 40a/7, 43a/7, 43a/8, 43b/9, 44a/21, 44b/3, 45a/8, 48b/24, 49a/3, 49a/15, 50b/5, 54b/14, 54b/25, 56a/3, 58b/16, 59a/20, 59b/18, 59b/18, 62b/17, 63b/23, 63b/27, 65a/9, 65a/23, 66b/21, 67a/26, 67b/5, 68a/25, 70b/24, 76a/25, 76a/26, 80a/25, 81a/15, 82b/4, 82b/8, 85a/22, 85b/18. **4.** (с ак. и лок. и уз непром. изразе) означава време вршења неке радње одн. догађања чега. – тако да въ днѣ страшнаго ти прншьствѣ. не осуднши мене. 35b/11–13 (12); дѣвѣно же и тѣлесно оутешнѣши всехѣ елико прншьдѣ(ь)шнхъ въ праздѣнствѣ¹²⁰ то. 40b/22–24 (23); аще бо тѣло ке въ глѣвоцѣи старости¹²¹ нзнеможе. нь дѣхъ ке крепцѣ полдѣвнзаше се. 43b/20–22 (21). ОП: 27b/1, 28b/25, 29a/22, 32a/1¹²², 33b/22, 34a/4, 34a/5, 35b/16, 36a/7, 36b/4, 37b/9, 37b/28, 38a/1, 38b/5, 39a/14, 40b/25, 41a/2, 44a/25, 44b/28, 45a/25, 45a/28, 45b/12, 45b/24, 46b/22, 48a/4, 48a/16, 49b/28, 51b/9, 53a/13, 54a/9, 54b/1, 54b/3, 54b/14, 55b/2, 59b/5, 60a/3, 60a/24, 65b/20, 67a/13, 68a/8, 68b/3, 72b/27, 78b/9, 79a/21, 81b/18, 82b/15, 83a/7, 83a/14, 84a/1, 84b/20, 85b/27. **5.** (с ак.) означава циљ вршења

¹¹⁴ Повратна заменица *себе* у функцији је месног адвербијала (као и у пр. 73b/15 и сл.), а у ширем смислу анафорски упућује на субјекат као на носиоца радње или стања означених предикатским изразом.

¹¹⁵ У семантици оба употребљена глагола кретања присутна је компонента „динамичности“: помоћу допуне месног типа први од њих реферише о започињању, усмеравању кретања ка крајњем одредишту, а другим се даје податак о путањи кретања (Пипер и др. 2005: 531–533).

¹¹⁶ Ако на целину преко њеног дела прелази извесна радња, у реченици се називу такве целине може доделити улога синтаксичког објекта; тако је и у пр. 54b/5, 73b/6, 82a/21 и сл. (Пипер и др. 2005: 948–951).

¹¹⁷ Поред тога што означава граничну директивност усмерену на унутрашњост предмета, овде (као и у пр. 36b/26, 69b/24, 69b/25, 83b/9 и сл.) упућује се и на објекат на који прелази глаголска радња: *дати милостињу у цркву > дати милостињу цркви*.

¹¹⁸ У неким примерима тешко је разлучити да ли је реч о пропратнооколсној или начинској семантици, будући да ова два значења веома често интерферирају.

¹¹⁹ Поред околсног, присутно је и узрочно значење, као и у пр. 45a/8, 82b/8 и сл.

¹²⁰ Као у пр. 48a/16 и сл., овде је реч о врсти временског значења у којем је присутна нијанса просторности. Просторна нијанса у функцији је прецизног фиксирања догађаја уз временски локализатор (Прањковић 1994: 67). Такође, овим акузативним конструкцијама упућује се и на околности, услове у које неко долази, доспева.

¹²¹ Временско значење овде интерферира са узрочним: *због старости*.

¹²² Укрштање временског и просторног значења присутно је и у овом и сличним примерима.

*радње*¹²³. – даднѣ мн слоухы вѣше въ послоушанїе прнлежнѣ. 29а/13–14 (13); не прндохъ прнзватнн¹²⁴ праведннкы нѣ грешннкы въ покаянїе. 30а/16–18 (18); млѣю те бл҃гаго не прѣзрн менѣ. нѣ вѣнмн въ помодшь мою¹²⁵ гн бѣ сп҃сенїа моего. 39б/24–26 (25). ОП: 38б/1, 40б/17, 49а/16, 51б/22, 53а/20, 55б/11, 56б/25, 59б/10, 64а/1, 69а/11, 69а/23, 71а/7, 71б/13, 71б/26, 77б/27, 78а/5, 78а/25, 81б/8. **6.** (с ак. и лок.) *означава садржај радње*. – ... творнн въ в҃семъ волю твою... 30б/1–2 (1); мнр҃ же бж҃їн преспѣванн всакъ оумь чл҃чѣ да оутврѣднѣт вн въ любовь бж҃їю. 42а/23–25 (24); и не вѣсхоте послоушати гл҃бы роднтелѣа своѣго. вѣспнтевшаго и въ бл҃говѣрїн и чл҃стоте. въ любвн же цѣломоудрнѣноу сѣмнслоу наказавша. 64б/10–13 (11, 12). ОП: 34б/9, 35б/26, 42б/1, 43б/23, 46а/26, 47б/16, 64б/5. **7.** (с лок.) *означава у чему, у ком смислу долази до изражаја нека особина*. – скорїн въ мл҃стнн и богатн въ щедротѣхл... 30а/18 (х 2); такоже оубо вонноу которомоу прославнвшоу се въ победѣ.¹²⁶ и оугожднѣно послоужнвшн цр҃вн радл҃чует се. 40б/9–11 (10); такожде и сѣ вѣзвелчнн се въ бг҃одарованнѣнн его дръжавѣ. такоже бѣше его вндетн въ чл҃стнелмъ его ообразѣ и моужьствѣ и довѣлестн и оупльчєнїн цр҃л҃целмъ. 74а/16–19 (17). ОП: 30б/25, 41б/26, 55а/1, 55а/2, 68а/25. **8.** (с ак.) *означава промену стања, претварање у што*. – мы же вѣроу ехомъ тебѣ въ плѣтн явльшаго се бѣ нашего. 52а/5–7 (6); вѣсхоте же в҃са жнлнща юго разорннн. и гралд тѣ въ нѣмѣже бѣ дворь его до кон҃ца сѣкроушннн. и в҃соу дръжавоу его въ опоустенїе сѣтворннн¹²⁷. 60б/24–27 (26). ОП: 43б/5, 51а/16, 55б/5, 55б/12. **9.** (с ак. и лок.) *део копулативног предиката*. – нѣ оубо въ роуцѣ бж҃їн¹²⁸ праведнныхл ждл҃рѣбь. 62а/1–2 (1); и помодшь наша въ нлѣ гл҃сннє сѣтворшаго нбѣо и землѣю. 64а/3–4 (3); и вѣлнокѣ же нлхл и соуклоудрнѣно поношенїе оинлешн оо нал҃л да нн въ чтоже вѣменет се.¹²⁹ 77б/6–8 (7). ОП: 65б/12, 76а/5. **10.** *означава укључивање, приступање коме, чему (с ак.) односно укљученост, принадлежност (с лок.)*. – како да сподл(о)блѣена боудоу прнчнстн се въ лнкъ оугождл҃ьшнх тн. 43а/18–19 (19); о дшѣ грѣхолоубьва. се кон҃ча се жнтїе твоѣ въ вѣце селмъ. ндн оубо въ дроугтїе чл҃кы¹³⁰. 44а/24–26 (26); бл҃женѣа есн тако въ лнкы многостралд(а)лнныхл мл҃чнннцѣ прнчтє се. 47б/20–21 (20). ОП: 53а/6. **11.** (с лок.) *означава узрок вршења радње или доспевања у одређено стање*. – въ гресех вѣо нстанх сн дшѣоу. 39а/28; сѣдоу людлѣ пастн и пнтн и вѣсташе нгратн. и въ томъ¹³¹ разгнѣваше бѣ. 42а/5–7 (6); и сѣ снлн ндѣ въ бѣзоумїн своелмъ хвале се. 56а/7–8 (8). ОП: 45а/14. **12.** (с ак.) *означава различите објекатске односе*. – вѣроуѣтѣ въ тебѣ¹³² нстнннѣаго бѣ нашего. 28а/11–12 (11); и сѣн снѣ его вѣзлюблѣнннн. оо толѣ ообратн срдлце своѣ въ словеса лоукавнѣа 64б/8–10 (9); пасете словесноѣ стадо въ нѣмѣже вн поставн дхѣ стн. еплскпн пастн цр҃квѣ бѣ жнва. 82а/2–4 (3). ОП: 67б/4, 71б/21. **13.** *указује на нешто што је својствено некоме, што карактернше некога у време вршења радње (с лок.)*. – не прѣбнвѣаще въ мнѣ нхѣ покаянїе. 28а/22–23 (22); и не ообрете се въ нѣн лнцѣмерїе 31а/8–9 (8); и тако нгдѣа слншаше снцѣвїе гл҃бы бл҃женнїе. выл҃л(тѣ) въ нылхл скрѣбѣ и рнданїе. 45а/9–10 (10). **14.** (с лок.) *означава однос узајамности између особа*. – вн же оубо

¹²³ Овде су издвојене све предлошко-падежне конструкције којима се исказује семантичка категорија циља (значење намене, намере, сврхе и сл.).

¹²⁴ Треба да стоји: прнзватн.

¹²⁵ У овом и сличним примерима реч је о устаљеној синтагми.

¹²⁶ Реч је о експликативном локативу као семантичкој допуни глаголу: њиме се означава ‘подручје’ на којем се испољава оно што се глаголом именује.

¹²⁷ У питању је својеврсна глаголска перифраза: *претворити у пустош > опустошити*.

¹²⁸ Овде, као и у пр. 64а/3, конструкција *въ + акузатив/ локатив* упућује на лице као извор неке активности.

¹²⁹ Акузатив с предлогом *въ*, као и у пр. 76а/5, има функцију семантичке допуне уз семиколупативни глагол.

¹³⁰ Овде је реч о интерлокализацији, а као оријентир појављује се више локализатора исте врсте.

¹³¹ Поред значења узрока, у овом примеру присутно је и значење средства.

¹³² Акузатив с предлогом *въ* овде је у функцији објекта као семантичке допуне глаголима с обележјем директивности (усмерености), које се манифестује као стремљење, веровање, потчињавање. Исто је и у пр. 64б/9, 67б/4 и сл.

любовію срѣдѣца съдръжѣнта се сама. єдиноднсьноу волю нмоуѣа въ телѣсн.¹³³ 37а/7–9 (9); єдиноу волю н любовь братнѣю нмоуѣа въ тѣлесн. 59б/12–13 (13); н въ єдиноднсьннмь съвакоупленїи живоуѣе прославляють нмє прєстїє тронцѣ. 69б/8–10 (8). **15.** (с лок.) *означава основ/критеријум вршења радње*¹³⁴. – блжен' бо възлюбывъ заповєдн твоє влдіко. въ ннх'же прѣвїи прѣждїдє ходнв'ше. н обѣтован'на нмь тобою оулоуѣнше. 28б/22–24 (23); н гїи навєдн мє на поуѣтї твон. н пондѣ въ истннѣ твоєн. 30б/3–4 (4). ОП: 67а/8. **16.** (с ак.) *означава начин на који се што врши.* – да како азъ грѣшнїи въ нѣздобь оставлю толнкыє млістїи єго. н люб'знаа єченїа. 53а/23–25 (24); н в'са съвршннвъ такоже въ волю єго непоколѣбымо. 61а/21–22 (21). **17.** *указује на средину из које се ко или што по чему издваја.* – прїєтъ волнѣюу съдрьтї(ь) свобода сїи въ мрътвнїхї. 44б/9–10 (10). **18.** *означава приступає некој радњи, њено започињає (с ак.) или вршење неке радње, њен ток (с лок.).* – ... неклн како бгѣпретнннмь вшннмь млтвамн. достонна боудѣ прїєтїю таковаго дара ѿ х'а. єлнко спѣятн мн въ бгѣоугоднаа дѣла. 33б/5–8 (8). **19.** (с ак., уз бројеве и др. речи које се схватају као мера) *означава количину у којој се неки појам узима, ангажује, јавља и сл. у глаголском процесу или стању.* – въ сто бо троуды твоє н бѣдраа полдвнзанїа расплоднла єсн. 42б/7–8 (7). **II.** с ген., *означава да је што у поседу или домену појма у генитиву или да је својствено томе појму или везано за њєга.* – ѕѣло бо польз'но єлс(ть) намь. познав'шнмь поуѣтъ блгѣтїстїа. тебѣ нстоваго живота. в'са соуѣа въ нлсїи нменїа расточнн. по заповєдн твоєн. 30б/9–11 (11); н не обрєтє се въ нїєн лнцѣмєрїє, такоже въ некоторнхъ єлс(ть). 31а/8–9 (9).

◇ **БЫТИ** **ВЪ** **ВОЛЮ** **КОМОУ** *потчинити се коме, бити потчињен коме.* – аще хоѣшн быти въ волю мою. такоже обѣщавашн мн се. сьтвори такоже азъ повѣлеваю тн. 61а/11–13 (12). **БЫТИ** **ВЪ** **ЛЮБВЬ** *живети у пријатељству.* – н толнкыє радї добротн тѣлеснїє. н възора обрѣз'наго. мншгннмь црїи окрїстннмь жєлаємоу быти въ любовь. 53б/22–24 (24). **ВЪ** **(БЕСКОНАЧНЫЄ)** **ВѢКЫ,** **ВЪ** **ВѢКЫ** **(ВѢКА)** *изр. на веке векова, за веке векова, довека, вечно.* – бє блгы н в'сєщєд'рїи гїи. прѣвнвѣкн въ вѣкы вѣка 30а/14–15 (15); такогїи прїєше въ мєсто земльнїє н маловрѣмєннїє славы. нєлснѣюу въ вѣкы прѣвѣающоу¹³⁵ славоу. 28б/13–15 (14); ндѣже лежнтъ н до сєго днѣ. в'нїє дѣрїи ол'тар'ныхъ. прєдї обрѣзомь влдікн всєлї х'а. прославнв'шаго памєть єє въ бесконачнїє вѣкы. 51а/23–26 (25). ОП: 29а/18, 34б/2, 42б/24, 44а/28. **ВЪ** **ВЫШЬНЫХЪ** *на небесима.* – такогїи бо оубо прославнше се. н въ внш'ннхї хваламн аггльскымн, прославляють се. 29а/6–8 (7). ОП: 36б/28, 43б/18, 53а/13. **ВЪ** **ДАЛЕ** *на удаљеност, на растојање; далеко; (? даље, напред).* – н ѿшылд(ь)шѣ ємѣ ѿ слав'наго [...]рада констан'тнна тако въ далє. ·҃· дїи. н дошылд(ь)шоу ємоу сь снаамн свонмн до мєста рѣкомаго нлангн·ѣа. соуѣоу на мєсте томь црїквн стѣго млічннка хїсїва гєсортн. н тѣ въ незапоу нн малн волѣв'шоу ємоу. нздїлаше посрѣд(ѣ) народа кон свонїхї. съдрьтїю днв'ною спроврѣжєнъ. тако в'сємь днвнтн се. 56а/27–56б/7 (1). **ВЪ** **ДНЄ** *дању.* – єже бо въ днѣ давашє сїнмь кто нзглїєтъ. нь єгдїла ноѣ хотєтѣше быти... сьн гїи мон х'любывн съвлькь сь сєвѣ свнтн црїскїє єже въ днѣ ношашє. н възложь на се хоудоу н вѣт'хоу одѣждїдоу. н лнцѣ своє прїкрнвъ тако ннкомуєже знатн єго... 73а/14–21 (15, 19). ОП: 73б/9. **ВЪ** **ДНЄ** **Н** **ВЪ** **НОЩН** *(и) дању и ноћу, непрєстанѣ (у негацији: ни дању ни ноћу, никад).* – сама же оубо полдвнзѣающн се не нмєющїи покоѣ. нн въ днѣ нн въ нощн како бы възмѣлѣжно єн сь оуспєхомь съвршнтн таково дѣло єлнко начєла бѣ. 38б/20–23 (21 x 2); ѿ сєм' бо въ днѣ н въ нощн мнс'ль нераскаанѣ нмїи. 69б/20 (x 2). **ВЪ** **ДНН** **ПРѢВЫЄ** *у ранија, прѣшашња времена.* – сїи же прнртъ єлс(ть) блнзъ мєста ндєжє єлс(ть) былъ гралдї въ днїи прѣвїє глїєдїи самарїа. 70а/14–16 (15). **ВЪ**

¹³³ У Светом писму много је примера када Христос, као учитељ мира и јединства, моли Бога Оца за своје ученике да буду једно, тј. једномислени: „Оче свети, сачувај их у име твоје, оне које си ми дао, да буду једно као ми“ (Јн 17, 11), „Да сви једно буду, као ти, Оче, што си у мени и ја у теби, да и они у нама једно буду“ (Јн 17, 21). О довођењу породичних односа у склад и поредак (наспрам сила деструктивности, карактеристичних за време кад је власт била наследна), као великом дару који се приписује централним личностима житија, видети више у Дојчиновић 2013: 444–445.

¹³⁴ Овим конструкцијама упућује се на садржај или објекат предикације у својству основа/ критеријума.

¹³⁵ Треба да стоји: прѣвнвѣающоу.

ЖИВОТЪ за (време) живота. — сїн во гїсїжа моя веселїемь дїшї по дївнзаше се о семь храме пресїтїе пѣкоуци се. аще бы възмогла скоро съвршннн въ животѣ своемь. 40а/2–5 (5). ОП: 41а/6, 51а/5, 51а/8, 71а/10, 73б/13, 82б/20. ВЪ НИМЕ у част. — сн оубо храмь нарелї(е)нїнн въ нме твоє сїбїе. 40а/10–11 (11). ОП: 38б/4, 38б/14, 38б/18, 70а/9, 71а/23, 71а/24, 72б/19, 79а/20. ВЪ ИСТИННОУ у истину. — тако во въ истинноу н твораше. 33а/3. ОП: 43а/26, 45б/5, 55б/27, 64а/12, 69а/5, 70а/16, 74б/25, 83б/14, 84б/6. ВЪ КРАТЬЦѢ у кратко. — въ кратцѢ во нзрекоу в'се жнтїе свое н нензттенно богат'ство слави зем'льнаго црїствя тоу дарова. 41а/14–17 (14). ОП: 72а/9. ВЪ МѢСТО/ ВЪМѢСТО в. мѣсто ◊ (28б/13, 29а/3, 42а/2, 51а/6, 54б/20, 77б/19). ВЪ НАПАСТЬ ВЪННТИ пасти у напаст, искушење; бити искушаван. — н б'деще мїлїте се тако да не вьнндете въ напасть. 42а/9–10 (10). ВЪ НЕЗААПОУ в. вьнезапоу. ВЪ НОШН ноу. — ... неведоуще тако блїтн нхъ пнтатель кїсл(ть) въ дїе творе нмь мїлїтнню. н въ ношн же самь вьдварає се по срїдї(ѣ) нїхї. 73б/8–10 (9). ВЪ ОБРАЗЪ ЧЕСО по узору на што. — сего во повѣленїемь н мюдростїю данною ємоу ѿ гїа. вѣд'хоє сьзданїе црквн тоє (монастир Бањска) разорѣно былї(ть). н новое ѿ основанїа въздївннн н съвршн. въ образѣ сїїе вїїе стоуденнчкыє. 79б/26–80а/2 (2). ВЪ ПАМЕТЬ ПРНТИ сетити се. — сїа во блїжен'наа въ паметь прншлї(ь)шн. н вьспоменуєв'шн єанко о сьдѣанїнхъ кє. слъзн гор'кїе ѿ ѿпїю нсходѣще. ядра кє нспльннхъ. н въздїлахноуєв'шн глїаше. ѿхї... 39а/20–24 (21). ВЪ ПЛЪТН ІАВНТИ се в. плъть (52а/6). ВЪ ПРѢДЛЕЖЕШАТА ? убудуће; надаље. — нь до здѣ глїав'ше слово сократнмь. н въ прїдїлежеша тышнм' се вѣшатн. єанко о нскоуєсехъ сего блїгочїстнваго н хблїювнваго 54а/5–8 (6); н въ прїдїлеша¹³⁶ єанко на бжїю въ такова прстнраше мнслъ срїдїчноу. 71б/20–21 (20). ВЪ РОДЪ Н РОДЪ ИЗ поколења у поколење. — н положоу те въ радость вѣчнну въ роїдї н роїдї. 63б/23–24 (24). ОП: 80а/16. ВЪ СЕБѢ у себи, у своїм мислима (супр. наглас). — глїе самь въ себѣ по дївнннн се ѿкаан'не прїдїе года ѿного бытн готовь. 73б/15–17 (15). ВЪ СКОРѢ 1. ускоро, у скором, кратком времени, (у)брзо. — самь не вѣдї(ѣ) хотешаго събытн се ємоу. тако протнву лоукавіе его вѣры хоте въ чуждїемь достоанїн прославити се. въ скорѣ безголїною сьдмртнїю скон'таваєт' се. 56а/11–14 (13). ОП: 54б/4, 55б/25, 77б/5. 2. изненада, набрзо. — н тако поврѣг' се на тѣле сего блїжен'наго. жалост'но плаче се глїаше. ѿ охї мнѣ слад'кїн мон гїн. по что тако въ скорѣ разлоучн се ѿ наїдї. 83а/22–25 (24). ВЪ СЛАДОСТЬ са задовољством, задовољно; радосно.¹³⁷ — сего во в'сєосїїен'наго єпїскпа даннаа. в'сако сьвѣщанїе гїслнъ краль въ мнгочїст'ноу любовь н слаїдїсть прїемаше. тако не погрѣшнн ємоу ннкако же волн єго. 79б/7–11 (10). ВЪ СЛАСТЬ 1. са задовољством, задовољно; радосно.¹³⁸ — сїа же сїа кє хблїювнва крала. въ сласть н сь богазнню прїемаста. глїы н поученїа блїженїе мїре свое єленн повнннующа се єн. сь в'сакою радостїю сласт'нѣ. 37а/28–37б/4 (1); н сн хблїювнн гїнъ мон оурошь крала. рев'ннтель в'сакыє люб'вн правїе. н снковоє во дѣло наоученїемь єго былї(ть). н прїемь въ сласть млївнїе глїы кє. н повѣле тако да ндеть. 49б/5–8 (7). ОП: 34б/4–5, 70б/16. 2. сласно, са слашїу, уживајушїу у сласти. — н такою любовїю вѣры раз'гарающн се о гїсїдѣ. по дїкланїаєт' вїю свою по дї лаг'коє нго х'во. вѣзм'львьствюшїн въ в'сацѣмь нсправ'ленїн трьнх'стемь. дїѣ н ношъ не вькоушающїн въ сласть сна. нлн покон даюшїн тѣлоу своему. 43б/6–11 (10). ВЪ СРЪДЦН у дубини душе, таїно, за себе. — н сн блїгочїстнвн прїемь н любьзно лобыза н. нь оубо мнслѣ въ срїдїцн своемь глїаше... мнгогїн скрѣбы н печалн ѿждают' мє. ѿ сего сїа моє аще сьтвороу єго свобода. 65а/21–25 (22). ОП: 61а/8. ВЪ СРѢТЕННІЕ в. сьрѣтєннє (62б/4, 78а/25–26). ВЪ СТАРОСТЬ ПРНТИ в. старость (65а/24). ВЪ СОУЄ в. соує (39а/2). ВЪ ТЪ ЧАСЬ одмах, истог часа, сместа; тада. — въ тѣ чась послаше вѣстннкы къ в'сєосїїен'номуу єпїскппоу раш'комоу пав'лоу. 50б/23–25 (23). ОП: 45а/17, 59б/9, 62а/8, 65б/3, 77б/11. ВЪ ТЪЩЕ узалуд, (за)бадава. — постєн во се н не даїн ал'чющомоу хлѣба. въ тѣщє кїмъ пость бываєт'. 32а/9–11 (10). ВЪ ОУМНІЕННІЕ срьдїца ПРНТИ доспети у стање умилєња, задобити благодат побожног осєћања скрушености које у себи сїедиує тугу и радость, жалєње и утєху.

¹³⁶ Грешка писара.

¹³⁷ Уп. въ сласть (1).

¹³⁸ Уп. въ сладость.

– н въспоменуѡвъ такоѡѣ грѣхн юност'нїе. н въ оумнаенїн срѣдїца прншьдї(ь). начеть мїнїтн се к бѣ. 67а/4–6 (5). въ оутрѣ/ ютрѣ *следећез дана, сутра(дан)*. – ... такождѣ н во ютрѣ праздїноѡѡв'шн. дѣѡв'но же н тѣлесно оутешнв'шн всеїхї єнїко прншьдї(ь)шнхъ въ праздїнств'во то. 40б/21–24 (21); н тоу сѣтворше ѡбноцїнаа пѣнїа. н славословіа вѣанка н въ оутрѣ паѡы такождѣ к'се по редоу. 51а/10–12 (11). въ єдннхъ днхъ у исто време, истовремено. – н падоше въ єдннхъ днхъ .кї. тысоуць. 42а/7–8 (7). въ єдннхъ часъ зачас, за трен (ока). – снн злоднслнїн вндѣ ѡко въ єдннхъ чл(ь) к'се славн своє н богат'ства лншенъ был(ть). начетї въз'снаати къ селюу вл҃гочл҃ствнкоу кралю. млѣбнїе гл҃ы вѣшає снцѣ рѣкы. гї мон слав'нїн кралю. въз'вратн карость гнєѡа твоєго ѡ менѣ. 60б/27–61а/5 (27). грестн въ мнрѣ *долазити на свет*, фиг. *раћати се*. – свѣтъ же нстнн'нїн хї. просвѣшає в'сакого чл҃ка грѣдоуцаго въ мнрѣ. 66б/25–27 (27). датн чѣто въ роуцѣ комоу **1. предати, препустити, оставити што коме на милост и немилост**. – снн же соуємоудрнїн. вѣгоу ем' се вьлезъ въ дрѣѡа. н прѣндѣ рѣкоу гл҃їемю доунавѣ. смєренъ н посрам'ленъ. селюу же гнѡу превнсокомоу кралю в'се въ роуцѣ дастъ се. 60б/20–23 (23). **2. предати, поверити (лично, вольно) што коме на старање**, изр. (*пре*)дати коме у руке.¹³⁹ – не тѡк'мо богат'ство н славоу зем'лє цр҃кл҃ствїа сн. нъ н дшѡу свою бѣ даль въ роуцѣ селюу прѡсѡцїен'номоу. 82а/20–22 (21). датн комоу въ заѡамъ в. датн (41б/24). дрѣжатн въ срѣдїцн в. дрѣжатн (80б/1). нзбытн въ свободоу в. свобода (76б/24). нтн въ поуть свон изр. *ићи, наставити своїм путем; (продужити) живети, наставити живот по својој воли*. – н аще кто ѡ такоѡыхї болєшнхї чѣл'ѡу прнємъ. ндѣше въ поу'тї свон радїує се. н паѡы же ннїн болѣшн прнхождїаше на место єго. 71а/2–5 (4). нн въ оумѣ положнтн (комоу) чѣто *ни помислитн о чему*, изр. *ни на крај памети бити*. – възнел(є) бо се мнслїю своєю внсоче. въздївнн'ноутн снлоу свою на сего хїлюбнѡаго. не нарекоу бо снлоу єго. нъ тат'скаа шетанїа. ндїнже самъ пороуғанъ был(ть). селюу прѣвнсокомоу кралю. нн въ оумѣ положьшоу лоуѡавыхї єго мнслїн. 60а/8–13 (13). нн въ чѣтоже в. ннчѣтоже (76а/5). отъходнтн въ ждрѣбнн господа фиг. *одлазити на Суд Господнї*. – се оубо разоументе чѣда моѡа любымлѡа. прнспѣ врѣме ѡшѣствїа моєго ѡ вась. н се разоу'чаєм' се. нъ възвѣанчнтѣ гї сь м'ноу. ѡко въ ждїрѣѡы єго ѡхождїоу. 82б/12–15 (14–15). понтн въ кого фиг. ? *уселити се, настанити се у кога*. – н пондоу въ нє н боудї(оу) ндѣ въ бѣ. н ты боудї(оу)тѣ мнѣ въ снї н дщєрн.¹⁴⁰ 39а/18–20 (18–19). положнтн кого въ чѣто *учинити да ко пребнѡа у чему (у какѡом стању, осећану и сл.)*. – релї(є) бо прлор(о)къ нсаїа. н положоу те въ радость вѣч'ноу въ роудї н роудї. 63б/23–24 (23). прнвестн въ чню волю *потчинити чїјој власти*. – он' же вндѣѡ прншьствїе роднтєлѡа своєго. н вѣжа об онь поль рѣкы боѡанн гл҃їемїе. н селюу превнсокомоу кралю вѣоразоумнннн гл҃ы въз'сналоуцѡу ємоу. ндѡыже бы въз'могла прнвестн въ волю свою. 65а/3–7 (7). прнтн въ мнрѣ *доћи на свет (о Господу Исусу Христу)*, фиг. *оѡплотити се*. – прншьдїн въ мнрѣ нашего радїї сплєнїа. 28а/2–3 (2). прнтн въ покѡаннїє *доспети у стање кајања, кајати се*. – н прншьдї(ь)шн въ вѣанкоє покѡанїе помнслн пльтї(ь)скїе оумрьшьѡѡѡнєтѣ. 30а/3–4 (3). прнєтн въ помоушь комоу кого *добити (војну) помоћ, ојачати; доспети у повольнїу положај*. – н прнємъ въ помоушь себѣ възлюблен'наго сн брата. кралѡа стѣѡана сь в'сею снлоу єго. н тако ѡпльчнв' се сь снннн ндѣ въ дрѣѡѡѡу цр҃кл҃ства грѣч'каго. 57б/5–9 (6). прѣдатн доухъ въ роуцѣ господн *предавати, поверавати душу у руке (власт, на суд) Господа*; фиг. *умирати, селити се у царство небеско; одлазити (? или долазити) на суд Божији*. – н прнрелї(є) гї въ роуцѣ твои прѣдаю дхѣ мон. 46б/15–16 (15). (разнтн се, нтн и сл.) *всѡакъ/ кѣждѡ въ своѡа сн (разићи се, ићи и сл.) свако своѡе дому, својој кући*.¹⁴¹ – н сь в'сел' же сьворомъ ѡчѣствїа своєго повѣселнв лєлє дѣѡв'но н тѣлесно. н паѡы въз'вратн се къ прѣстолоу своємоу. ннїн же прѡтїн разндоу се в'сакъ въ своѡа

¹³⁹ Уп. израз са Матешнћ 1982: 581, 589 и РМС I: 620.

¹⁴⁰ *Уселїћу се у њнх, и живећу у њма, и бїћу им Бог и онї ће бити мој народ*. 2 Кор 6, 16.

¹⁴¹ У српском народном језику може се чути заповедно: Свак своѡе!, што значи нека свако иде тамо где припада, где му је место; нека свако иде својој кући, нека свако ради свој посао и сл.

сн. 48а/17–20 (20); и тако растаніє сѣтвор'ша ндоства къждѣю въ своа сн. 59б/24–25 (25). ОП: 84а/16.

ВЪВОДѢТИ, -вождоу, -воднши несвр. (1) *уводити, примати, смеитати унутрашность чега*. – ... ннціе любещи. и стран'нїе мноующїи. и нагїе оубѣвающїи. беспокров'нїи въ доми въводѣции. 32а/1–3 (3).

ВЪДАВАННІЕ, -на с (1) *да(ри)ванье, поклањанье*. – и ѿ сїихъ троуждѣлющи се еанко ѿ въдаванїи мѣстннхъ въ храмн бжїст'внїе. 34б/26–27 (27).

ВЪДАВАТИ, -ваю, -ваеши несвр. (1) **1.** *давати, даривати, поклањати*. – такождѣ и сьсвдїи сїен'нїе златїи и срѣбрьнїи. оукрашен'нїи енсерн и каменїемъ многоцен'ннмъ. рнзи же іересомъ нзавран'нїи. в'сакїе же правдїи црков'нїе еанко на потребоу. сїа въдаваше непрестан'но в'селецїи се ѿ гїи. 35а/1–6 (5). **2.** *давати, удавати*. – таковоє ко тако и дщери єе хранещїи въ домоу своємъ. и сїе въдаваше за моужн нти въ доми своє. в'сакнмъ богат'ствомъ испльняющн ихъ. 35а/27–35б/2 (1).

Уп. въдати, вдатн

ВЪДАТИ, -даць, -дасн свр. (16) **1.** *дати, даровати, поклонити*. – а прочїи мнгогїе мѣстнннхъ вѣдасть. и тако маломощнїе пнтїе и сьгрѣває 68а/20–22 (21); и къ в'семоу брат'ствоу коєгождѣю монастира в'сакъ доволъ въдаваше. 69б/26–27 (27); и тако блгочїстннѣ кралнцїа снмоннда. сѣтвор'ши кандїла ѿ злата многоцѣн'наго. и платн златїи такождѣ многоцѣн'нїи днв'ноу добротоу внда нмоуше въ севѣ. ндыже покритн ракоу сего хдлюбываго. и нннїе же почїстн мнгогы оуготовав'ши сїи в'са вѣдасть къ гробоу сего блгочїстннѣ. 85б/6–12 (11). **2.** *дати, попросити, употребити за куповину*. – (? или *дати као прилог*) и ть сїи градъ іерїсїамъ не малехъ мѣстннхъ испльннвѣ. въдавъ злато и срѣбро беснслвно. 68б/16–18 (18); къ семоу же стѣмоу и бжїст'вннмъ мѣстоу рекомомоу хнландїарѣ. мнгогаа села и мѣтохы в'сакого нменован'наго богат'ства испльнїи еанко рещн мн довол'но. сїа в'са прикоупнвѣ ѿ дрѣжавн црїа грѣцїскаго. мнгогы мнгожество беснслвно злата за сїа въдавъ. и приложи къ мѣстоу томоу стѣмоу. тако да ѿ таковоє дрѣжавн в'сакїе потребы ндоуѣтї. къ соушнїмъ въ монастирн томъ. 69б/10–18 (15); ... въдавъ беснслвноє злато и срѣбро на пнтенїе и оубѣанїе оубогїи и маломощнїи. 79а/5–7 (5). **3.** *обезбедити, набавити*. – и темъ вѣдасть таже на потребу нмъ и посла нїхї. 49б/11–12 (11). ОП: 64а/18, 77б/17. **4.** *(пре)дати ради извриења какве радње (исказане инфинитивом или предлошко-надежном синтагмом)*. – сїа во блгочїстннѣ вѣдана был(ть) ѿ родителю своєю быти подроужїе вѣанкомоу кралю оурошоу. 29б/21–23 (22); и по снхъ вѣдасть ємоу дщерь вѣанкаго своєго жоупана драгоша быти ємоу женоу. 61а/23–25 (24); овѣлїа смрьтн предасть. а дроугнїхї въ заточенїе ѿсоудїи. а прочнїхї и не мало въ роб'ство срѣв'скон зем'ли вѣдасть. 76а/24–26 (26). **5.** *(пре)дати, уручити*. – прншлї(ѣ) по срѣлї(ѣ) становъ нїхї ндѣже спещн нмъ. и възнмає злато мнгогы даваше въ роуку нїхї. такождѣ и пншоу и оубѣанїе. снмъ днвещнмъ се и неведоушнїмъ ѿкоудї(оу) сїи вѣдан'на нмъ неведоуше тако блгїи нхъ пнтатель кел(ть) въ днѣ творе нмъ мѣстннн. и въ ношн же самъ въдварає се по срѣлї(ѣ) нїхї. 73б/5–10 (8). **6.** *дати, удати*. – сын блгочїстннѣ краль за в'сєрдїчноу єго любовь. вѣдал(ть) дщерь свою за сїа єго глїемаго мнханла. 61б/1–3 (2). **7.** *(пре)дати, поверити на бригу, старанье*. – сын блгочїстннѣ кралї оурошь. възмъ сїа своєго таковога ѿслѣплѣна. и вѣдасть єго въ слав'нїи градъ костантнн къ тьстоу своємюу. тогдїа соушоу ємоу стѣмоу и в'селен'скомоу црѣу курь андїронкоу. 65б/21–26 (23).

◇ **ВЪДАТИ КОГО НА СЛОУЖЬБОУ КОМОУ ДАТИ КОМЕ НА РАСПОЛАГАЊЕ ЧИЈИ ЖИВОТ, ДАТИ КОГА КАО ТАОЦА КОМЕ.**¹⁴² – и толнкоу вѣанкоу любовь оутврднста междѣлоу собою. тако и семоу прѣвнскомоу кралю. вѣдатн възлюб'лен'наго сїа своєго. глїемаго стефана. на слоуж'боу томоу съ вѣанконменннннн властелн зем'лїє срѣв'скїе. 63а/4–9 (6).

¹⁴² Уп. изр. 'бити (стајати) на служби (службу) коме' *ставити коме на употребу, на располагање своје способности* (РМС V: 867).

Уп. вѣдавати, вѣдати

ВѢДАТИ, -даю, -даєши несвр. (2) **1.** *давати, даривати, поклањати.* – и къ смѣ оубо дарн нѣабраннѣи вѣдающѣи. 33а/15–16 (16). **2.** *(пре)давати, уручивати.* – такоуицѣ (пустиѣицима, подвижницима) нещедно вѣсако трѣбованіе възснлаше. срѣдцель ськроушенноу и дѣомь смєреноу. тако и самь роукою своєю вѣдає ицѣ вѣса. 70а/3–6 (6).

Уп. вѣдавати, вѣдати

ВѢДВАРАТИ СЕ, -іаю се, -іаєши се несвр. (2) *налазити се, живети, боравити (у каквој средини, у каком друитву и сл.).* – ты оубо съ грѣшники бѣседова и съ мнтарн же и фарисен вѣдвараше се. 28а/7–8 (8); пришьдѣ(ь) по срѣдѣ(ѣ) становь нѣхѣ нѣдѣже спецн ицѣ. и възимає злато мнго даваше въ роуки нѣхѣ. такождѣ и пицоу и одѣянїе. смѣ днвещнм' се и неведоушнм' бѣкоу(оу) сїи вѣданна ицѣ неведоуше тако блгїи нѣхѣ пнтатель кѣл(ть) въ днѣ творе ицѣ млстїню. и въ ношн же самь вѣдварає се по срѣдѣ(ѣ) нѣхѣ. 73б/5–10 (10).

ВѢДОВИЦА, -є ж (2) *удовица, удова жена.* – нарѣч(є) бо се ѿцѣ срнцѣ. и вѣдовнцѣмь застоустоупннїк. 73б/22–23 (23). ОП: 35а/24–25.

ВѢДЪХНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (2) *дахом сместити што где.* – фиг. хѣ бо дѣ вѣдѣхноу въ ме. а ты же ме възпнте. 47а/16–17 (17); фиг. блгаа и бѣоуголднѣ мнслѣ пакы възндѣ на срѣдцѣ кѣмоу стѣмѣ и вѣселенскомоу црѣу курь андроннкоу. вѣдѣхноу бо бѣ въ оумь его ѿбывавнн таковоу танноу црѣскоу семоу блгочлстнвомоу и хѣлюбывомоу кралю оурошоу. 77а/7–11 (9).

ВѢДЕДАТИ/ ВѢДЕДАТИ, вѣдежду, вѣдеждешн свр. (1) *силно зажелети, осетити силну жельу.* – и вѣдедѣ(є)ла дшѣ моѣ къ бѣу крѣпкомоу и къ бѣ жнвомоу. 68а/7–8 (7).

ВѢЖЕЩИ, -жегоу, -жежешн свр. (2) *зажещи, запалити.* – фиг. вѣсдрѣжнтелю слоу(о) ѿтѣ. сьмосьвршеннѣи нѣхѣ. скорого ти радѣ млсрдїа. не презри менѣ рабн твоє. вѣжешн прѣлстоую свою плтѣ тако и свѣцоу. на жнвотворещемь крѣсте. хоте възискати дѣрѣмоу погнешоую. и не трѣпѣ зрети рода нашего порабощенна лютомоу мндрѣжцоу. 44б/3–9 (5); и въ єдноу ношѣ панамонароу црѣквомоу ндоушоу въ црѣквѣ тако да вѣжежеть кандїнна. бѣ бо годь оутрѣнаго пѣнїа. и видѣ некое знаменїе страшно ꙗ места того. 84б/20–24 (22).

ВѢЗБРАННИ, -ню, -нншн свр. (1) *забранити; препречити, омести, онемогушити (из)вршење чега.* – и бѣ въ помощь мою вьнн. и гїи помощн мнѣ потѣшн се. и соудн гїи ѿбыдѣшнм' ме. и възбранн борещнм' се съ мною. 56б/25–57а/1 (27).

ВѢЗВЕЛЧАТИ, -аю, -аєши (парт. прет. пас. възвелчань) несвр. (1) *уздизати, узвеличати; фиг. прославѣати, чинити кога славим.* – такоже бо и александарь макѣдонскы црѣ. на землн снлоу възвѣлчань. такождѣ и съ възвелчн се въ бѣдарованнѣи его дрѣжавѣ. 74а/14–17 (15).

ВѢЗВЕЛЧАТИ СЕ, -аю се, -аєши се несвр. (1) *охолити се, бити високог мишьєња о себи, показивати охолост; надимати се, горднати се.* – не бо възвелчанє се црѣскоу властїю. нь лишше разгарає се вѣлстнвою любовїю. 57б/27–58а/2 (27).

ВѢЗВЕЛЧИТИ, -чоу, -чншн свр. (4) **1. а.** *прославити, похвалити; хваљєњем узднгнути, изрѣши чїју славу, хвалу.* – кы ли оустнѣ ѿврѣзета се достонно на похвалоу его. развнно възвелчннн. 66а/23–25 (25); прнспѣ врѣме ѿшьствїа моего ѿ вась. и се разлоучаєм' се. нь възвѣлчнннте гѣ съ мною. тако въ ждѣрѣвы его ѿхождоу. 82б/12–15 (14). **б.** *веома поштовати;*

обасути кога славом, признати славу коме. – Гїн н оґїє мон в’сєтїсїтнїн оубєждїдї се н прїндн да чєда твоєа страхоу бжїю наоучншн. н добрїн поутї покажєшн намь спїсєнїа. н в’єлнкє смєрєнїє прєдлѡжншн намь хотєчнїмї жнтн вь послѡшанїн твоємь. іако да н мїн чєда твоєа вьзвєлчнмь гїа с тобою. 81а/10–15 (16). **2. уздигнути, узвеличати;** фиг. *прославити, учинити кога славним.* – ѡ ндєнн бо слнл твоє (Господє). ацє н прьвоє єлнкє пнсанїа сєго начї[.]нньшоу мн жнтїа. бїгпослѡш’лнвнхъ рабъ твонхъ. нх’жє вьз’вєлчн дрьжав’наа тн блгїдїть. вь дрьжавє ѡ’чїствїа нїхї. тобою дарован’ною нмь. 53а/1–6 (4).

ВЬЗВЄЛЧНТН СЄ, -чуґ сє, -чншн сє свр. (2) **1. уздигнути се, узвеличати се;** фиг. *прославити се, стєһи славу.* – іакожє бо н алексєндїарь македон’скы црѣ. на зєм’лн слѡю вьз’в’єлчань. такождє н сь вьз’вєлчн сє вь бїгдарован’нѣн єго дрьжавѣ. 74а/14–17 (16). **2. узохолити се, постати охол; понєти се, погордити се. – глїющє ємоу дрьжав’нн црѡу. мы рабы твон тако глїєм’ тн. ацє нє вь скорѣ сьтворншн мьсть єго. н крѣпостїю слнл твоє нє ѡ’жєнєшн ѡ прєндєль дрьжавн твоє. вь нстнноу дрьз’нєть н до самїє главы слав’наго тн црїсїткѡ. сѣло бо вьзв’єлчнл’ сє єсї(ть). 55б/23–56а/1 (1).**

ВЬЗВЄСЄЛНТН, -лю, -лншн свр. (2) *развеселити, учинити веселим, испунити весєлєм; обрадовати.* – ... вьзв’єселн дшѡу рабы твоєє. н вьзрадова сє єзнкь мон. 35а/10–12 (10–11); в’сакоє єсї(ть)ство члїтьскѡє жнвоущє вь монастїрн томь єлнкє ѡ малнхъ дажє н до в’єлнкыхї всєхї ѡбєдаровавь вьзв’єселн дхѡв’но н тѣлесно. 48б/20–23 (23).

Уп. весєлєнїє, вєсєлнтн, радѡсть

ВЬЗВЄСЄЛНТН СЄ, -лю сє, -лншн сє свр. (1) *узвеселити се, развеселити се; обрадовати се.* – снцє глїющїн вьзвєселю сє н вьзрадїю сє ѡ тєбї(є). іако ѡбрєт’шїн корнсть мнѡгоуґю. 35а/9–10 (9).

Уп. весєлєнїє, вєсєлнтн, радѡсть

ВЬЗВЄСЄЛЯТН, -іаю, -іаєшн несвр. (1) *увєсєлавати; радовати.* – рєчї(є) бо н оупїют’ сє ѡ ѡбылїа домоу твоєго. н потоколїа пнщє твоє напоншн є. іако да в’сакомь слншєцоу. вьз’вєсєлаєть дшѡу. оуґм’ жє н помншлєнїє. 52б/25–53а/1 (28).

Уп. весєлєнїє, вєсєлнтн, радѡсть

ВЬЗВЄСТН, -вєдоу, -вєдєшн свр. (2) *привести, довести; омогућити, створити услове коме за постизаґє, достизаґє чєга или доспєваґє гдє.* – свѡбѡдъ сїн вь мрѣтвнхї. н полєжа вь грѡбѣ іако н члїкъ. да наїсї оуґмршєк грѣховн ѡжнвншн. н вьзвєдї(є)шн на дрєв’ннєє блґжєн’ствѡ. 44б/10–13 (12).

◇ **ВЬЗВЄСТН НА ПРѣСТОЛЬ** *устѡличити; произвєсти у највиши (црквєни) чин (дѡстојанство).* – н тако оубѡ вьзвєдї(є)ноу бьв’шоу сємоу прєѡсщєн’номоу на прєстѡль стїго гнїа нн н оучнтєлѡ н прьвопрѡсвѣтнтєлѡ срѣвскѡн зєм’лїє прєѡсщєн’наго архїєпїсїкпа курь савы. 81б/23–26 (23).

ВЬЗВРАТНТН, -врацоу, -вратншн свр. (6) **1. вратити, дати натраг. а. повратити, намирити, надокнадити.** – рєчї(є) бо мнлоуєн ннцаго вь заґамь бѡу дѡєть. єжє бо таковїнмь дѡєт’ сє. іако рєшн мн н єдиномоу ѡ таковнхъ бѣ вь млїсїтн боґатї сїн. сторнцѣю пакн вьзвратнть вь мєсто своє. 41б/24–27 (27). **б. повратити, дати натраг оно што је било (за)узєто, освоєно.** – н вьзвратн ємоу дрьжавѡу свою южє бѣ вьзєлє ємоу н гралдї глїємїн бдннь. 61а/19–21 (19). **2. вратити, учинити да ко или што поґє натраг или доґє на мєсто одаклє је пошѡо.** – н сьмн нє вьз’могшє вьзвратнтн толнкыє слнлы. вѡнскы мнѡгыхъ єзнкь сьвран’ныхї таковнмь црѣмь. 56б/12–14 (13); нь бѣ блґы нжє в’сєдн намн нєтєт’ сє. н сєго юношоу нєврѣднмѡ вьзвратн кь роднтєлю своємоу. 63а/13–15 (14–15). **3. узвратити за учнєно; освєтити се за**

што. — и възврати злаа брагомь монды. пролен же на ние гневь твои. и ярость гнева твоего да нметь ю. 62б/5–7 (5). **4. одвратити, отклонити.** — гн мон слав'нии кралю. възврати ярость гнева твоего ѿ менѣ. 61а/3–5 (4).

ВЪЗВРАТИТИ СЕ, -вращоу се, -вратнши се свр. (15) **1. поћи или доћи натраг, онамо одакле се пошло.** — (? или *окренути се, упутити се*) и възъмше тѣло его непотрѣбно. шепти възвращыше се и положнше и въ градѣ глѣдѣмь снлнв'рин еже кел(ть) на брѣгоу мора. 56б/10–12 (10–11); елнци же нхъ хотеще прнстатн къ брѣгоу. такови поспнаемн и оумораемн ороужѣемь. пакы възвращающе се въ такоуѣ рѣцѣ скончаше се. и погыбоше за бѣзаконїе свое. 57а/16–20 (19). ОП: 33б/24, 48а/19, 55б/14, 57а/6–7, 57б/2, 58а/12, 59а/10, 61а/22–23, 62б/26, 63а/12, 78а/22–23. **2. склонити се, повући се; одступити, одустати.** — снлн же нноплемен'нихъ езнкы хвалешихъ се на дръжавоу ѿѣствїа нхъ... такоуимь сътвори тако да възвратет се смирен'ни и посрамлен'ни. 40а/24–40б/2 (1); и тако снша прѣвнсокы краль оурошь шьствїе нхѣ. въ тѣ чысл(ь) посла слы свое протнкоу юмѣлѣ. съ доброрадоум'нннн глѣ мѣбьнннн оувѣщати юго. тако да възвратнт се ѿ так[.]а го шьствїа. 62а/7–11 (10).

ВЪЗВЫШЕННІЕ, -ни с (1) *доспевање на више место или вишу позицију у односу на кога (и фиг.); (? духовно) уздизање*¹⁴³. — ѿ любов'нѣ и прослав'лене блѣ. и оупод(о)блен'не стїнмь и вѣлнкымь црѣмь. крот'комоу двѣдоу и слав'номоу костан'тнноу. и сподоблен'не бжїе помощн и покровоу. на прослав'ленїе и на възвншенїе своемоу ѿѣствоу. 78б/13–18 (17).

ВЪЗВѢСТИТИ, -вѣщоу, -вѣстнши свр. (11) *саопитити, обавестити кога о чему, јавити, казати.* — и в'се скажоу съ истнною. таже възвѣстнше мн преждѣ менѣ соущїи свѣд(ѣ)тели житїе сїе блженїе елѣны. 29б/12–14 (13); и тако възвѣсти емоу скрѣвы свое мнсогїи прнключене се емоу ѿ соупостата его. 59а/25–27 (25–26); и възвѣстнше емоу глѣ глсна своего. 62б/24–25 (24); и ндѣже хотех възвестити юмоу котораго чрн'ца ѿ подвнжннкы. нли въ поуствнни хѣ радїї стран'ствоушнхѣ. нли въ ровѣ зем'льнемь нз'вол'ша житн. такоуимь нещед'но в'сако трѣбованїе възснлаше. 69б/27–70а/4 (1); дошыд(ь)шнмь же нмь бл҃гаго своего глсна и питателя превнсокаго крала. и възвѣстнше юмоу ѿ всехѣ такоже послужнше едѣлѣ. 78б/2–4 (4); и вндѣ некое знаменїе страш'но з места того. и оужасомь вѣлнкаго страха одрѣжнмь. скоро текь и възвѣсти тогдѣ сѣцоу нгоуменоу монастира того в'сеплс'тномоу чрн'цоу савѣ. 84б/23–27 (25). ОП: 48б/5, 55б/21–22, 62а/2, 66б/13, 73а/24.

ВЪЗГЛАГОЛАТИ, -лю, -люши свр. (1) *исказати, испрнчати.* — что лн рѣкоу. нли что възглѣю. кондѣ лн образомь исповѣд(е) нже выше в'сакого исповеданїа кел(ть). 52а/19–21 (20).

ВЪЗДАВАТИ, -ваю, -ваешн несвр. (1) *одавати, исказивати.*

◇ **ВЪЗДАВАТИ ЧЪСТЬ** *указивати, одавати част, поштованье.* — нѣ вѣлнка же и мала. богата же и ннща. правед'на же и грѣш'на. вол'на же и здрѣва. в'сакого такоуихѣ рав'но почнташе. и всакомоу длѣжноу члстѣ въздѣлаваше. 31а/10–14 (14).

Уп. въздатн ◇

ВЪЗДАНИЕ, -ни с (2) *награда, плата.* — аще во тѣло юе въ глыбоцѣн старости нзнеможе. нѣ дѣх юе креп'цѣ подвнзаше се. аще и лнста юе раславлен'на келста. нѣ нравь въ добрїе дѣтели спенеть нма. сьматрающа въздѣланїе троудомь нхѣ. прѣдпо(д)внзаста се на лоуше теченїе таже къ бѣу. 43б/20–26 (24–25); внноу прлсно желеа въздѣланїа ѿ влѣкы всехѣ хѣ. въ бѣсконч'нѣмь пребыванїи такоже и

¹⁴³ Након ове реченице следи део житија у којем се износи (по)хвала краљу Милутину и његовој градитељској делатности, тј. подизању храма у славу Бога. Уп. и *узвишење* 'морално и духовно уздизање, оплемењивање' (РМС VI: 448). На основу свега овог сматрамо да је могуће и да наведена одредница има значење 'духовно уздизање'.

полоуѣн· толнкоу бл҃гдѣть н славоу н чл҃ствѣ· ꙗже несказанна н неслѣдна н незыченна соудѣ ꙗже селѣ хѡлюбывемь· бѣ бо нелицѣмерно приходешихъ къ немюу· н противоу таковыихъ трудоу его н дѣтелы бл҃гннхъ· дарь пресѣго дх҃а дають· 71а/15–22 (15).

ВЪЗДАТИ, -дати, -даси свр. (6) *дати заузврат; вратити; надокнадити*. – н ꙗже нашель сплсненн (апостол Павле) прирекы· нли кто преждѣ давь юмоу н не въздѣсть се юмъ· ꙗко оу того вса н нмѣже вса чл҃скаа· 52а/25–27 (26).

◇ **ВЪЗДАТИ СЛОВОУ** (? богоу) *прославити, исказати поштовање, уважавање чије (? Божије) славе*.¹⁴⁴ – тоу же хвалоу н славоу бѣ въздѣлава· ꙗко того роукою крѣпкою н мншчѣю високою· врагы свое побѣднста· н любезно повѣселнвша се· н тако растаннѣ сѣтворша ндоста къждѣ во своа си· 59б/21–25 (22). **ВЪЗДАТИ ЧѢСТЬ** *одати, исказати част, поштовање*. – дошдѣ(ь)шнмъ же нмъ бл҃гаго своего гл҃сна н питателя превнсокаго краля· н възвѣстнше юмоу ꙗже всехъ ꙗже послужнше емлѣ· н тоу сын гл҃снъ мон мншгѣ хвали оумножи къ гѣу бѣу своему· н снмъ дльжноу чл҃ствѣ въздѣлава· ѿпоустн нхъ въ домн свое· 78б/2–7 (6–7). **МѢСТЬ ВЪЗДАТИ** *одмаздити, извершити одмазду*. – сын хлюбывн гнъ мон ... повѣле быти съвакоупленѣмъ воемъ всаемъ еанко дръжавн ѿчѣствѣа его· н приемъ въ помощь себѣ възлюбленнаго си брата· краля stefana съ всею силоу его· н тако оуплнчнъ се съ снмн ндѣ въ дръжавоу цр҃лства грѣчкаго· хоте мѣсть въздѣлати еанко воєвавшнхъ на дръжавоу его· 57б/3–10 (9). **ХВАЛОУ/ ХВАЛЫ ВЪЗДАТИ** *заблагодарити, захвалити, исказати благодарност, захвалност*. – кто бо слнше не двнчт се· нли смотре снчѣва бѣу хвали не въздѣласть· 66а/3–5 (4); вси сътекоше се въ цр҃квѣ· н не малн хвали бѣ въздѣлава... 85а/2–3 (2). (в. и пр. уз въздѣлати славоу).

Уп. въздавати ◇, мѣсть

ВЪЗДВНГНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (12) **1.** *подићи, изградити*. – н въздѣлнже прѣгы вѣлнкы· 69б/1–2. ОП: 38а/27, 70а/8, 71а/23, 71б/2, 72б/5, 80а/1. **2.** *подићи, покренути кога или што на (непријательску, војну) акцију*. – възнел(е) бо се мнслню своею високе въздѣлнгноути силоу свою на сего хлюбнваго· не нарекоу бо силоу его· нь татскаа шетанѣ· нмнже самъ пороуганъ был(ть)· 60а/8–12 (9); гн въздѣлнгны силоу твою н прнди да ни сплсешн· 56б/24–25 (24). **3.** *отпочети раднѣу изражену именицом*. – н тако ѡба съвькоупнвша побѣдн свое· едннѣ волю н любовь братнѣю нмоуша въ тѣлесн· ндоста на дръжавоу въздѣлнгннхъ вноутрннѣ рати н крадолн· 59б/11–15 (14). **4.** *изазвати, побудити, пробудити неку эмоцију*. – н по ѿшѣствн его малѣу времнн мннѣвш· не нли дѣволъ семѣу бл҃гочл҃ствнмоу сѣтворнн¹⁴⁵. възхоте повѣселнн се погыбѣлню нхъ· зре скончавашнхъ се междѣ собою· въздѣлнже бо въ нн ненавнствѣ оубнства· 63а/15–20 (19).

◇ **ВЪЗДВНГНОУТИ РОУКОУ** *на кого изр. подићи руку на кога*. – ꙗже слншалъ еси н ѡ авѣсаломѣ въздѣлнгнша роукоу на двѣла ѡцѣ своего· како юмоу събыл(ть) се· 65б/17–19 (18).

ВЪЗДВНГНОУТИ СЕ, -ноу се, -нешн се свр. (10) **1.** *покренути се на (непријательску, војну) акцију*. – въздѣлнг се съ снамн сконмн· ндѣ въ дръжавоу ѡбласти цр҃лства грѣчкаго въ прѣд(е)лы ѡкрл҃стннѣ· 55а/24–26 (24); н тако с таковнмн повѣдамн въздѣлнг се нде· н прѣтъ землѣ дьбрьскою... 58а/22–23 (22). ОП: 56а/23–24, 61б/26, 62а/5. **2.** *покренути се с места*. – ... н помнѣ любовь мѣрнѣ въздѣлнг се ѿ бл҃г дарованннѣ емоу дръжавы· рѣкоу землѣ среднскы· съ всеми вѣлнконменннмн властелы сконмн· н ндѣ поклонннн се грѣкоу мѣре свое бл҃гочл҃ствнвѣ елѣны· 48б/9–13 (9); н ѿ тоуд(оу) въздѣлнг се ндѣ съ снамн сконмн до вноутрѣ землѣ грѣчскѣ до стѣ горы лѣонскѣ· 58а/6–8 (6). ОП: 50а/28, 75а/20. **3.** *набујати, добити виши ниво (о води, рекама и сл.)*. – вода же сн нагло въздѣлнгннн се· мннѣ нхъ потоуы· 57а/15–16 (16).

¹⁴⁴ Мислимо да се част указује човеку, а слава (и част) само Богу. Могуће је да се овом синтагмом упућује на литургијски карактер прослављања славе Божије. Ово је потребно проверити и у другим рукописима.

¹⁴⁵ У Даничићевом издању, без варијанти, стоји: ннкожеже зѣла сѣтворнн (Архиепископ Данило 1972: 122).

ВЪЗДВНЖЕННІЕ, -ня с (5) **1.** *изградња, изграђивање.* — до(с)то(н)но бо вѣ повѣленіе въспрїеаь ѿ бл҃гочл҃ствнаго н хбл҃юбываго стѣфана крааа оуроша. јако нмѣти попеченіе емоу ѿ свѣршеннїи храма того. н јаже соуѣть на потрѣбоу ѿ въздвнженнїи н оустроеннїи хоудожства красоти цр҃квнїе тые стїе цр҃квн. 79б/1–6 (5); (епископ Данило) сѣло нмїи крѣпкоу н внишоу моудроу вь ср҃дци своємь. ѿ въздвнженнїи цр҃квнннмь. 79б/20–22 (21–22). ОП: 39а/8, 69а/11. **2.** *подизаѣе, помагаѣе некоме да устане (и фиг.).* — вратъ бо еси болешнмь. ѿскрѣблїаємнмь же радосл҃тъ. ѿбыдннмь же нзбавнтель. свѣтл҃тї ѿмратеннїнмь. нмек дръжавноу тн роукъ в҃сегл҃да прострѣтоу на въздвнженіе палдшнмь се. 63б/11–15 (14–15).

ВЪЗДВНЖЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *изграђен, три. прид. од изградити.* — сын бо хбл҃юбывн. сего ст҃го н бл҃б въздвнженнаго места гл҃еаго хнланл҃дара. цр҃квь вжл҃ствноу јаже вѣ прѣваго зл҃данїа ѿ ѿснованїа разорь. н болшоу сьзл҃давь. н оукраствь в҃сакымн разл҃чннмн добротамн. нещедно злато мнвого дак. 69а/16–21 (69а/16–17).

ВЪЗДВНЗАТИ, -заю, -зажшн несвр. (3) **1.** *подизати, градити.* — н јако зрѣташе стѣны въздвнзающе се ст҃го храма того. вь вѣселїи ср҃дца красоваше се гл҃ющїи. оутврѣждленїе на те надеющнмь се гн. оутврѣждл҃ан цр҃квь твою сїю. 40а/5–9 (6). **2.** *смишл҃вати, спремати.* — ... н противннхл҃ сьвѣти еанко въздвнзаємн на ст҃н храмь твон. дръжавноу крепостню силн твоє такови ннзложн. 40а/17–19 (17). **3.** *(от)почиѣвати радњу изражену именицом.* — ... ть бо въздвнзаелтї рати н нестронна нахождленїа. 61б/18–19 (18).

ВЪЗДВНВТИ СЕ, -влю се, -вншн се свр. (2) *здивити се, осетити дивл҃ење.* — внл(н)те н въздвнвте се јако чл҃вци оуподл҃обыше се бл҃б вндѣти. н нзбавл҃ати хрл҃стїанство ѿ ненстоваго дїавола. 76б/1–3 (1); нь н в҃сн слншавше жнтїе сего бл҃женнаго н вѣанкоу славоу. н прославл҃енїе ѿчѣствоу его. вь днїи сьмодръжавнаго юмоу гол҃подл҃ства. како не въздвнвти вы се. 78б/7–11 (10–11).

ВЪЗДОНТИ, -дою, -доншн свр. (1) *подојити, дати храну детету дојењем; нахранити; отхранити, хранеѣи одгојити.* — фиг. сего бо ѿтрока породн премоудроу сл҃тъ. а бл҃гдл҃тъ въздон. дх҃ъ же ст҃н възраствн. сама же десница силн вл҃дчнїе главоу его вѣнчїа неѿведаящнмл҃ вѣнчѣмь. н дастъ юго мнвогосветлаго свѣтнл҃ннка ѿчѣствїю своємюу. 53б/6–11 (7).

ВЪЗДРАДОВАТИ СЕ, -доую се, -доуєшн се свр. (9) *обрадовати се, постати радостан; развеселити се.* — сице гл҃ющїи възвеселю се н възрадл҃ю се ѿ телв(е). јако ѿвретшїи користь мнвогоу. н пакы възвѣселн дш҃оу рабы твоє. н възрадова се езнкь мон. веселїе бо праведннхл҃ еанко соуше на б҃голюбїе. сицѣ веднтъ нхъ. гл҃е. двл҃дскы рекы прндете възрадл҃юемь се гл҃свн. н насладнмь се ѿ нмenni его. 35а/9–15 (9, 10–11, 14); в҃се по редоу нзвестнвшѣ емоу писанїемь. ѿ привнденнїи бл҃женнїе. гл҃юще емоу гн нашъ н ѿчѣ скоро потыщавъ се прндн къ намь. да вндѣвшѣ толнкоу бл҃гдл҃тъ вжл҃їю сьбнвающоу се ѿ гл҃ждн нашен. н мь грѣшнн възрадл҃юемь се дш҃ею н ср҃дл҃цемь. хвалоу прнносеще препрославл҃енюу. н сїю вѣсть јако слнша в҃сеѿсцѣннн епл҃скъ павль. радостн несповѣднл҃їе испл҃нн се. 50б/25–51а/5 (1–2); н слншавь цр҃ь таково шьствїе нхл҃ вь помощь емоу. сѣло възрадовавъ се. н вѣанко веселїе сьтворь ѿ прншьствїи нхъ. 78а/4–6 (5); н нковоу вѣсть слншавше. вѣанкою радостїю възрадоваше се. 85б/4–5 (5); мл҃ю же ви н азъ грѣшнн ѿ гн. ѿцїи н братїа. н чеда възлюбл҃еннаа. блюдемь заповедн бжл҃ствнїе. н не мездемь зныгн протнвъ нмь заповедн бо его тешкы несоу҃тл҃. вь днѣ прншьствїа его възрадл҃юемь се. н ѿбчннннн славн его вѣдемь. 85б/24–86а/2 (1). ОП: 45б/28, 50а/14.

Уп. веселїе, веселнн, радость

ВЪЗДРАСТН/ ВЪЗРАСТН, -стоу, -стешн свр. (1) *подојити, довести кога до одраслости, зрелости, одгојити; учинити да ко порасте, ојача (и фиг.).* — фиг. сего бо ѿтрока породн премоудроу сл҃тъ. а бл҃гдл҃тъ въздон. дх҃ъ же ст҃н възраствн. сама же десница силн вл҃дчнїе главоу его

вѣнѣта не оувѣдаюшнїи вѣнѣцьмь. и дасть єго многосвѣтлаго свѣтнїицика ѿтѣствїю своєюмоу. 53б/6–11 (8).

ВЪЗДРАСТНТИ/ ВЪЗРАСТНТИ, -ащюу, -астиши свр. (1) *умножити; увећати; ојачати; учинити јачим, већим; учинити бројчано већим*. – ... слншасте бо єлико възмаздїиє дасть се възраствнвшнїи добрїи талан'фь жнз'ны сїе. и расплодїшнїи дан'нїи ѿ бѣ дарь. тем'же не лѣннїи се тако кьждїю наслѣ ѿ хѣ прнєль кєсл(ть). 86а/2–5 (3).

ВЪЗДРАСТЬ/ ВЪЗРАСТЬ, -а м (2) *узраст, године живота (од рођења)*. – бл҃жена же єси гл҃же мога и мѣтїи непрєснхїєи нстот'ннїе водн жнвїе. напатає садїи юност'наго възраста чєда ѿтѣствїа твоего. 47б/21–24 (24); и юноу кємоу соуцнє възрастомь. н[.] бл҃годатїю бж҃їєю внснїмоу. 54а/25–27 (26).

ВЪЗДРЪЖАННЄ, -нїа с (3) *свесно и добровольно уздржавање, одрицање од чега (хране, телесних задовољстава и др., уопште земаљских добара и задовољстава или одрицање од живљења, поступања које удаљава од духовног мира и од Бога); овладавање собом*.¹⁴⁶ – добро и нзвѣстно намь полдї(о)баєть сказати житїе бл҃жен'нїе єлєнн. єлико ѿ въздрѣжанїи кє и полдївнзѣ. 29б/5–7 (7); и сїе гл҃ы гл҃юши бл҃жен'наа єлєна. полдївнгомь добрїнїи полдївнзїаюши се. оукрашаюши се в'сакымн добрнїи дет'л'мн свѣтеши се. вь в'сакон блазѣн жнз'нн. въздрѣжанїємь паче кєсл(ть)ст'ва. 30б/22–26 (26); вл҃дїка бо твон хѣ ждїнтѣ тебѣ. да прннесєши ємоу плодї зєм'лє бл҃гїе. непорочнїе дш҃є твое. юже ѿчнстнл єси вѣлнкмь въздрѣжанїємь. и смєренїємь. 81а/23–26 (25).

Уп. сьдѣрїєннє (2)

ВЪЗДРЪЦАТИ, -аю, -аєши свр. (1) *зајецати, почети јецати*. – и ѿ чємь прѣвоє възплатю се. ѿ чєд лн вьстѣню. нлн ѿ чєдь възрндїю ѿ множєствѣ грѣхь монїхї. нлн ѿ разлѣчєнїи ѿ бѣ. 39б/16–18 (17).

ВЪЗДРѣЦАТИ СЕ, -млю се, -млєши се свр. (1) *успавати се, заспати, занети се у сан*. – горѣ мнѣ тако въздрѣмавшн се сноиь теж'комь оугаснхь свѣтнїицикь дш҃є моє. не вел' бо когдїа прндєть гл҃слѣ гл҃є се жєныхї се бо чрьтогь ѿвръзает' се... 37б/21–25 (21–22).

ВЪЗДОУХЪ, -а м (1) *ваздух, слободан простор изнад земље, изнад тла*. – ... вь оно врѣмє єгдїа высл(ть) прєставлєнїе вѣбмѣры. апл҃слы ѿблаци по въздїлоуху възснїцїєи. ндѣху на погрѣвєнїе кє. 45а/25–28 (27).

ВЪЗДОУШЬНЪ, -ын прид. (1) ? *који се односи на (? ваздушно, ? небеско) пространство између земаљског и небеског царства*. – ѿ лютѣ мнѣ грѣш'нен. тако сь грѣхн моннн оумнраю. и въздш҃ьна мн'ф'р'ства ждїлєть мєнѣ. напрасно бо нмы нстєзїєма хоцоу бытн. 43а/12–15 (13).

Уп. мытарство

ВЪЗДЪХНОУТИ, -ноу, -нєши свр. (2) *уздахнути*. – (или фиг.) рѣкы єгдїа ѿбращ' се кь мнѣ въздїахнєши тогдїа сплєснн се. 30а/19–20 (19); слзн гор'кїе ѿ ѿчїю нсходѣще. гадра кє нсплннх'х. и въздїахноув'шн гл҃аше. ѿхї, ѿсоуждїєнїю сьвєстн моє вл҃дїко... 39а/22–25 (24).

¹⁴⁶ Мислимо да се у прва два примера мисли на одрицање од материјалних, физичких задовољстава, а у трећем на одрицање од духовних и душевних немира, тј. на оно што се у религијском дискурсу означава као *смривање*. Значење одреднице у последњем примеру уп. са сьдѣрїєннє 2.

ВЪЗДЫХАННІЕ, -на с (2) *уздисање*; фиг. *жаљење, душевни бол.* — къ вѣселію не приидешаетъ се скръбь. ѿ лнка бо праведныхъ ѿбеже печаль и въздиханіе. 35а/17–19 (19); чедо мое любовное и срѣдичное. зовоу те и не ознваеши ми се. въ жалостехъ моиѣхъ минитъ ми яко банзоу менѣ еси. нь простираю роукоу и не оберещоу те. слъзы многи слѣпотоу ми твореть. и болезнїю лютою прѣдѣлаетъ ми се срѣдце. за разлоученїе твоє. и раздѣляетъ ме плами ѿ многаго въздиханїа. 65а/7–14 (14).

ВЪЗДѢТН, -деждоу, -деждеши и -дѣю, -дѣеши свр. (4) *подићи, (ис)пружити увис.* — и въздѣвши роуцѣ свои къ висоте несленен и рече. бл҃годароу те владко г҃и... 45б/21–22 (21); и ѿврьзь в҃гѣхъ балнаа оуста своа. въздѣвъ роуцѣ свои къ висоте и гл҃а. г҃и і҃у х҃е отѣ вѣкъ цр҃оу всехъ хвалю те... 63б/5–8 (6). ОП: 54б/26, 56б/23.

ВЪЗЪТН, възьмоу, възьмеш свр. (19) **1. а.** *одузети, отети.* — и все нмѣнїе нхъ и богатство възьмь. пакы волюю бж҃їю възврати се въ ѿчство свое. 58а/11–13 (12); и възврати кмоу дръжавоу свою юже вѣ възель емоу и гралѣ гл҃емїи вдннь. 61а/19–21 (20); гл҃юще кмоу достонть ты възети прѣстоль ѿца своего. 64б/2–3 (3). ОП: 60а/19, 64б/14, 83а/11. **б.** *узети, наплатити.* — азъ бо грѣшнїи длъжникъ вамъ кесїмь. нестннїимъ заемникомъ дх҃овнїимъ. хотешимъ ѿ менѣ съ лнхвою дльгъ възети. 52б/3–5 (5). **2. а.** *узети, добити што на раполагање.* — ... аще врѣме възмоутъ то велика злоба нїхъ явнтъ се до самїе главн мое. 77а/26–27 (26); гл҃е кмоу възьми нменїе мое и даждь нишнмь. 82а/22–23 (22). **б.** *прихватити, примити на себе, понети; прихватити што као своје.* — фиг. дх҃овнїе бо крнѣ възьмьше прѣлетеше сеты лзкаваго. 28б/16–17 (16). **в.** *(за)добити, стећи, освожити што трудом, борбом.* — ... толкаго бо ради трпєнїа нхъ победи вѣнць възеше на дїавола. 29б/3–4 (4). **3.** *узети, покренути што, кога с места (у правцу чега).* — и тако всеосцѣннїи епископн. скоутавше тѣло бл҃женїе елени и поюще оубо пѣснн на дїгровнїе. възьмьше тѣло іе. и вѣхоу ндоуще кроткимъ шьствїемъ къ гробоу іе. 46б/19–22 (21); сын бл҃гочїстивн кралѣ оурошь. възьмь снѣ своего таковаго ослѣплѣна. и вьдасть его въ славнїи градъ константинъ къ тьстоу своему. тогда соущоу емоу ст҃омоу и вселенскомоу цр҃оу курь анїдронкоу. 65б/21–26 (22); и възьмьше тѣло сего хд҃юбываго несоше и провождєнїе твореще. 85а/19–20 (19). ОП: 56б/10. **4.** *узети (близу себе; са собом).* — и възьмь съ собою множество много золота... 73а/25–26 (25). **5.** *оженити.* — аще хоцєши быти въ волю мою. такоже оѡбѣщаеши ми се. сътвори такоже азъ повѣлеваю ти. хоцоу тако да възьмеш дщєрь единогоу ѿ вѣлможь моиѣхъ. и потомъ разоумю яко истиннїи соутѣ гл҃ы твои. 61а/11–15 (14).

◇ **МОЛНТВОУ ВЪЗЪТН узети, примити благослов.** — и семоу вывшоу. млтвоу възьмь ѿ архїерїа своего ст҃їа. и всего съвора еанко лнка сцѣннїтскаго. въздѣвнѣ се съ слами своимн. ндѣ въ дръжавоу области цр҃лства грѣчкаго 55а/22–25 (22). **ПОВѢДОУ ВЪЗЪТН освожити победу, победити.** — подѣвнзєе бо се ѿ гл҃дѣ повѣдоу възеть на все врагы свои и соупостати и протнвѣщєе се кмоу. 58б/2–4 (3).

ВЪЗНЦАТН, възндаю, възндаеши несвр. (2) **1.** *(од)узимати (о количини чега).* — дѣрн клѣтїи моиѣхъ млстнїамн никомоу не затворише се. и не щедѣ своего богатства. нь яко ѿ неистрѣпаемаго источника възндае. 67б/25–68а/1. **2.** *узимати, захватати руком.* — и ѡтан нзьшьдѣ(ь) нзь двора своего. и прншьдѣ(ь) по срѣдѣ(ь) становь нїхъ ндѣже спєши нмь. и възндае золото много даваше въ роуки нїхъ. такождє и пицоу и ѡдѣанїе. 73б/4–7 (5–6).

ВЪЗНРАТН, -аю, -аеши несвр. (1) *гледати, посматрати (и фиг.).* — бл҃жоу золотоарнѣн твн ѡчн. нже съ млстїю на нищїе и оубогїе възнраста. 83б/5–6 (6).

ВЪЗНСКАТН, -нскоу и -нцоу, -нишєши свр. (1) *(про)наћи; поново стећи (изгубљєно).* — вседръжнтєлю словѣ(о) ѡтѣ. съмосьвршеннїи і҃х҃е. скорого ти радѣ млсрдїа. не презри менѣ равн твоє.

въжегѣн прѣстѣюю свою палѣть тако и свѣщюу· на жнвотворещемь крѣстѣ· хоте възнскати дѣрлхмоу погнѣшюу· и не трѣпѣ зрети рода нашего порабошен'наа лютомоу мнродрьж'цоу· 44б/3–9 (7).

ВЪЗНТИ, -ндоу, -ндеши свр. (6) **1. а. узиѣи**; фиг. *духовно узрати; ступити на виши степен у духовном развоју*. – рѣч(ѣ) бо расточн и дасн оубогыимь· сѣа бо сътвор'ше назн в'сакыи пѣчлалн· и без рнзы на стадѣн добрѣ дѣтелн възндемь· 30б/12–14 (14). **б. увести**; фиг. *водеѣи некога учинити да ступи на виши степен у духовном развоју*. – нь оубо хвалоу жнтѣе твою бѣоблю'зно· ѿ бѣоблюбыаа главо ююже вѣн'ча десница влѣд'чнаа· и блѣдетѣю прѣстѣо дѣа· на пребол'шою добродетель възндѣ· 73б/19–22 (22). **2. узиѣи, доѣи навише, понети се где, код кога; отиѣи. – фиг. аще оубо въсошь лѣт(ѣ) ти кѣл(тъ) зем'льнимь црѣствомь нѣслноу нскоупитн· и къ нѣслномоу црѣви радѣюущн се възнтн· вѣселема ногама· 33б/16–19 (18). **3. бити послан**. – ... и въ стѣн горн· и тамо бо възндоше мнвогѣн дары юе· 33а/7–9 (8).**

◇ **ВЪЗНТИ НА СРЪДЬЦЕ** в. срьдьце (38а/24, 77а/8).

ВЪЗЛЕЖАТИ, -жоу, -жиши несвр. (2) *лежати; боловати везан за постельу*. – коли бо множество мнвог болѣщнхъ беснслсно елнци възлежахюу въ таковѣмь оуготованѣн· 70б/23–25 (24).

Погрешно написан пример нисмо анализирани: мнрѣ бо съ възлежитѣ¹⁴⁷ такоже вѣлѣт'в'ноу рече слово· 33а/24–25 (24).

ВЪЗЛОЖИТИ, -жоу, -жиши свр. (7) **а. положити, (по)ставити што поврх чега, на што**. – и тоу сътворы множество мнвог одровъ на покон болещимь· мек'кѣе постеле възложнвъ врѣхоу нѣх· 70а/25–27 (27); повѣлеше оуготовати колесницѣ коны нзабран'ныихъ и крот'кыихъ· тако да възложнв'ше на ныхъ тѣло блѣжен'наго и превнсокаго краля прѣнесоутъ ю къ оуготован'номоу юго гробоу· 83б/17–21 (19). ОП: 83б/23–24. **б. учинити да што буде на коме, чему, ставити; обуѣи; навуѣи; натакнути**. – и тако въ тѣ чл(ѣ) повѣле юм'ше свѣзати сѣа юго· и оужа желез'на възложити на тѣло юго· 65б/3–5 (4–5); гнѣ мон хѣоблюбынъ съвалькъ съ себѣ свити црѣкѣе еже въ днѣ ношаше· и възложъ на се хоудюу и вѣт'хоу оудѣждюу· и лицѣ свое прикрнвъ тако ннком'же знати его· 73а/18–21 (19). ОП: 85а/7.

◇ **ВЪЗЛОЖИТИ НАДЕЖДОУ** (свою) **НА КОГО** *ослонити се на кога, уздати се у кога*.¹⁴⁸ – и ты (српски краљеви) бо надеждюу свою на те (Пресвета Богородице) възложнше· 40а/22–23 (23).

ВЪЗЛЮБИТИ, -блю, -виши (парт. прет. пас. възлюбленъ) свр. (11) **1. заволети, узлюбити, узволетити**. – блѣжен' бо възлюбывъ заповѣдн твою влѣд'ко· 28б/22–23 (22); дѣа бо аще мнр'скыихъ не останет' се печалѣн· то ни бѣ възлюбити можетъ истин'нѣ· дѣвола възненавнѣд(н)тъ достоннѣ· 33а/25–28 (26); постидн же се въ ннѣашнелѣ вѣще възлюбыв'шаго те тако· да въ пришьствѣн ав'лѣнѣа его не постиднши се· 34а/4–6 (5); сын бо юноша бѣ възлюбленъ ѿ юности своее· 53б/4–5; бѣ крѣп'кы и влѣдка црѣ мнроу възлюбы его· сего радѣи и тѣн възлюбнше его· 54а/3–5 (4, 5); любѣн ме възлюб'ленъ боудеть оцѣмь монмь· 73б/27–74а/1 (1). ОП: 34а/3, 68а/5, 79а/9. **2. зажелети, изразити желѣу за ким или чим**. – и проразоумѣ съ блѣженн и превнсокы краля· тако не хошетъ гонез'ноутн съмрѣти въ болез'ны тон· сѣн волѣз'нъ его тако въ незапоу юмоу был(ѣ)· и възлюбы в'се соущее тоу· и бѣоблюбынаа оуста своя ѿврѣзь маломь глѣломь слад'комь съ оумнленѣемь провѣща глѣ· се оубо разоумѣте чеда мога любымаа· приспѣ врѣме ѿшьствѣа моего ѿ васъ· 82б/6–13 (9).

ВЪЗЛЮБЛЕНЬНЪ, -ын прид. (36) **1. а. волен, драг, мио**. – и пакы быванте бѣ полд(о)бнн· и тако чеда възлюблен'на ходите въ люб'вн· такоже и хѣ възлюбы вн· спѣвѣ бо виш'наго нарекосте се· 34а/1–4 (2); братѣа и оцѣи и чеда възлюблен'наа· прндете и послоушанте менѣ и страхоу глѣсно наоучю вн· 41б/2–4 (2); и не хотехомь погрѣсти тѣла юе· ѿждающе пришьствѣа сѣа юе

¹⁴⁷ мнрѣ бо съ вьсь въ злѣѣ лежить (Архиепископ Данило 1972: 65).

¹⁴⁸ Уп. Матешин 1982: 363.

възлюбленнаго бл҃гочл҃ствнаго кралл(а) стефана оуроша. 47а/4–7 (6); и по снхъ ндѣ възлюбленнодоу си братоу кралю оурошв. 48б/26–27; по снхл въ бл҃гоугодна дѣла ѿлоути се въ ныхже и скончѣа жнзнь сѣю. нхже аще бѣ бл҃гоколившоу исповеи да и некоторіе дѣтели вама ѿ хѣ възлюбленнн. 67б/4–7 (7). ОП: 36б/18, 41б/14, 48а/5, 49а/25, 49б/1–2, 49б/10–11, 50б/8–9, 54а/24, 57б/6, 58а/4–5, 58а/14, 59а/22, 59б/2, 59б/8, 59б/11, 59б/20, 63а/6–7, 64а/10, 64а/26–27, 64б/8–9, 85б/25.

б. *највољенији, најмилији, најдражи; најоданији; који је одабран, издовојен по неком квалитету, обележју.* – и съ многини вѣлможани сконни свѣщав' се ѿ семь елико кдоу възлюбленнн. и ты рѣкоше кдоу бл҃гочл҃ствн кралю. доврѣ съмнсьлно вѣщаль кси. 65а/26–65б/3 (1). **2.** у имен. служби: **а.** *онај који је вољен, драг, мио* (у обраћању слушаоцима, читаоцима житија). – и елико слшав'шнхъ такови гл҃слы се рѣкоу възлюбленны. полд(о)бно был(ть) томоу. тако въ оно врѣме егда был(ть) преставленіе бл҃гм҃трь. апслы облаци по въздлоухоу възхшцакми. ндѣхоу на погрѣшеніе кс. 45а/23–28 (24–25). ОП: 52а/28, 59б/26, 65б/26–27, 70б/21–22, 84а/16. **б.** *онај који је највољенији, најмилији, најдражи; најоданији; онај који је одабран, издовојен по неком квалитету, обележју.* – посла сын бл҃гочл҃ствн краль некоторіе възлюбленныл(а) сконл(а) и едше и ослѣпше н. 65б/6–8 (7). **в.** *поданик* (или *онај који је веран, одан*). – прииди ме тако еднного ѿ възлюбленныл(а) твоихъ. съ клетвою нзрекы тако до нздлнханіа моего не погрѣшоу воли твоен. 61а/8–10 (8–9). **3.** *желан, желен, који се жели.* – гл҃юшн коль възлюбленна села твоа гн слв. желяеть дша моя въ дворн твоен. 34б/16–17 (16).

ВЪЗМОЖЬНЬ, -ын прид. (7) *могућ, остварив, изводлив.* – а сн же въместо крѣвнаго теченіа и моукъ. теплани слзани и многин дѣтелн доврн распрпеше пльть свою. нднже възможноу оугодити тебѣ. 29а/3–6 (5–6).

◇ **ВЪЗМОЖНО** ксть (у спојевима са инф.) *могуће је, оствариво је, изводливо је.* – сіа бо еленн бл҃женнаа. толкою любовію вѣрн распрпнающн пльт(ь) свою. ндыже бы възможн оугодити гл҃сн. 35а/20–23 (22–23); такоже бы възможно было помодію бж҃іею сввршннн се. желанію срдлца его. ѿ сввршенн храма того ст҃го. 79б/14–17 (15); и темь рѣвноуіе тако възможно бы кдоу было исплнннн мероу троудомь. 82а/10–12 (11). ОП: 38б/21–22, 43б/15, 69а/4–5.

Уп. невъзможнь

ВЪЗМОЩН, -могоу, -можешн свр. (17) **1.** *моћи, имати моћи, снаге, способности, услова за извршење чега; бити у стању учинити, извршити што.* – онн же .҃. ѿтрокы. нхже не искоу си ярость звѣрннн. и огннепламенна печь на хладь преложн се. не дѣтель лн постнаа сн възможе. 32а/16–19 (19); аще и хотеше дѣм жнти елико оугоднно ксл(ть) гл҃сн. сего не възможемь постнгоути. 33а/22–24 (23); и съмн не възмогше възвратнн толкыне слвы. вонскы многыхъ езнкъ събранныл(а) таковнмь црѣмь. 56б/12–14 (12–13); гл҃ю бо тако мнозін троуды и полднзнн трѣвоујот(а) намь еже пещн се ѿ бл҃гоугодныл(а). тѣмн бо възможемо донти црлства нелснаго. 84а/25–27 (26–27). ОП: 28б/10, 40а/4, 42б/11, 43а/3, 57б/22, 59а/8, 60а/21, 60б/12, 61б/17, 65а/6, 72а/5–6, 77а/25. **2.** *ојачати (се); постати јак, моћан и сл.; постати јачи, моћнији и сл.* – и вѣлнцѣн рати бывши междлоу нмн. не еднною нан дващъ. и пособством' же бл҃гаго бл҃. доврѣ възмогше повѣднше кс. 78а/12–15 (14). **3.** ? *превазићи, показати надмоћност над ким, чим.* – кто бо ѿ земльныл(а) оуповавъ на множество богатл(а)ства своего и сплсст се. нан слою крѣпостн свое възможе. 28б/8–10 (10).

ВЪЗМОУЩЕННЬ, -на с (2) **1.** *ковитлац; бура, јак ветар (? обично праћен кишом или снегом).* – въ то бо врѣме преставленіа кс. был(ть) възмоушеніе вѣтрно. и зндл люта немала належешн. и тѣмь не скоро шьствіе творешмь нмь 46б/22–24 (23). **2.** *бура; фиг. значајан, узбудлив догађај, збивање (буна нпр.).* – и начеть възноснн се мнслію своєю. тако да възметь кдоу престоль его. и вѣлнкоу възмоушенію бывшү междлоу нма. 64б/13–16 (15).

ВЪЗМЪЗДНІЕ, -на с (1) награда, плата. — ... слншасте бо елнко възмъзднїе дастъ се възрaстнѣшнмъ добрїи таланѣмъ жнзны сїе н расплодїшїи мъ данїи ѿ бѣ дарь темже не лѣннмъ се тако кѣждо насл ѿ хѣ прїемь кел(ть). 86а/2–5 (2).

ВЪЗНЕГОДАВАТИ, -доуѣ, -доуѣшн свр. (2) *изразити незадовољство, неслагање с чим.* — н кѣ сїи мъ долстонмнїтїе своє вѣрїи моуже постав'ль нже хотеть прїсѣцати болѣщею в'са польз'на нмъ твореще тако да ннїднн'же ѿ болѣшнхї что възнегодуеть нъ елнко аще чесо възпроснїтї да дал(ть) се кмоу сын блгїи рабъ вѣры хїслвн. въ 70б/10–15 (14). ОП: 39а/11–12.

ВЪЗНЕНАВНДѢТИ, -внждоу, -вндншн свр. (2) *замрзити, осетити мржњу; испунити се мржњом, одбојношїу према некоме; учинити мрским, одбојним што.* — дїша бо аще мнр'скыхъ не останетъ се печалїи то нн бѣ възлюбннїи можеть нстнн'нѣ дїавола възненавндї(н)ть достоннѣ. 33а/25–28 (27); н в'сакою же злобѣ ѿ оумѣ възненавндѣ правед'но жнвїи. 69а/6–7 (7).

ВЪЗНЕСЕННІЕ, -на с (2) узлазак.

◇ **ВЪЗНЕСЕННІЕ ГОСПОДНІЕ/ ХРИСТ(О)СОВО Вазнесење, узлазак Господњи/ Христов на небо, у небеско царство; хришћански празник којим се слави тај догађај (четрдесетог дана по Васкрсу); Спасовдан** (рлг.).¹⁴⁹ — н тоу же на врѣгоу мора оу места глїемаго хроу҃сїа въздївиже прїгъ вѣлнкъ н врѣхоу него поставн црквѣ въ нмѣ възнел(е)нїа гїслнѣ. 70а/6–9 (9); въ нарочнть днѣ праздннїка на възнел(е)нїе хѣбѣ. 81б/18–19 (19).

ВЪЗНЕСТИ СЕ, -соу се, -сешн се свр. (2) **1.** *узнести се, узнести се* (заст.), *днїи се, винутн се, понети се.* — фиг. възнел(е) бо се мнслїю своєю вносче въздївнн'ноути слноу свою на сего хїлюбнваго. 60а/8–10 (8). **2.** *узнести се, узнести се* (заст.), *погорднті се, узохолнтн се.* — не възнел(е) се мнслїю своєю зрє на толнкоу славоу его н богат'ство елнко дарован'но кмоу ѿ гѣ нъ помнѣ въ оумѣ своємъ онъ чл(ь) страш'нїи чакїи вьсеми н прншьствїе превет'наго днѣмн н соудї без млїстн не сьтворшнмъ млїстн. 72б/27–73а/5 (27).

ВЪЗННСТИ, -нъзоу, -нъзешн свр. (1) *насадити, набити; натакнути; набостн.* — н тоу же ед'ше сьмого старешнноу нхї глїемаго чрнголава н бѣрѣзав'ше главоу кмоу оукрашеноу внсерн чїстнн н възнъз'ше на копїе прннесоше кѣ блгочїслнвомоу кралю тако дарь нскоу҃снѣ. 57а/21–25 (23).

ВЪЗНОСНТИ, -ношоу, -носншн несвр. (2) *уносити, (по)дизати навшне; узлазнтн, одлазнтн навшне.* — оною любовїю оумираюцн по нмнн его кюже оу҃ченнцн того вндѣще възноснмѣ ѿ зем'льнхї платюше се глѣхоу ѿ влдіко не оставн насл срїи. 43б/26–44а/1 (28).

◇ **ВЪЗНОСНТИ ЖРЪТВОУ ПРИНОСИТИ ЖРТВУ.** — полд(о)в'на соушїи правед'номоу ономоу моужоу, ковоу нже възношаше жрѣт'воу за снѣи своє кѣ гбѣ млї се н глїе въ оумѣ своємъ. 36а/1–4 (3).

Уп. жрѣтва

ВЪЗНОСНТИ СЕ, -ношоу се, -носншн се несвр. (1) *уносити се, заносити се; фиг. одушев'лавати се чиме, препуштати се неком осећању, неком размнш'љању.* — н начеть възноснн се мнслїю своєю тако да възметь кмоу престоль его. 64б/13–15 (13).

¹⁴⁹ О тешкоћи приликом избора одговарајућих речи при дефинисању значења која припадају сакралном стилу сведочи и дефиниција одреднице *Спасовдан* у РМС. Сама реч *вазнесење*, која је (с правом) употребљена у дефиницији, не спада у фонд српског књижевног језика (РМС V: 925). У религијском дискурсу празник Спасовдан је познат и као Спасово и Вазнесење (Господње).

ВЪЗОРЪ, -а м (3). **1.** *поглед, начин гледања на што; мишљење, назор, уверење.* — ... именн же его прослутн въ к'се езныкы и цр'ствѣ. и толкыи раді добротн тѣлеснїе. и възора образ'наго. мншг'нмн цр'н шкр'ст'нмн желанюу быти въ любовь. слышеце за цѣломоудр'нн смнслъ его. 53б/20—25 (22—23); бл'жен'наго сего моужа к'сач'скы хотецаго испльннтн заповѣдъ ап'сл'скоую. еже рел'ч(е) подаванъ въ щедротахъ. и млб'уе съ тнхостїю. прел'стою въ тычан'н. и подражае праведнаго юва. и бл'жен'наго авраама. и патрїар'ха іакова дѣломъ н'х' подражатель. и възоромъ нмъ полд(о)банъ. 68а/22—68б/2 (1). **2.** ? *сполаишьост, сполаишьи изглед.* — и въ истинноу бл'снъ. ѿ ст'го пл'мене своего. бл'свенаго кор'не бл'свена ѿрасль. и ст'го сада красны цвѣть. мншгокраснъ възоромъ пате с'нъ чл'ч'скы'х'. испльнъ млс'тннъ. іако по дѣломъ его млс'тннъ. и млт'вамн ст'бы'х' его прероднтель. мншз'н помощн и покр'оловоу и застоуп'ленїю ѿ вш'наго спод(о)в'ленъ был'с(ть). 74б/25—75а/5 (27).

ВЪЗОСТРНТИ, -щроу, -стрншн (парт. прет. пас. възощр'енъ) свр. (1) *изоштрити*; *фиг. појачати способность чега; учинити финијум, истанчанијум и сл.* — млт'вамн оубо вшнмн ст'нмн възощр'енъ азъ грѣш'нн даннлъ. прѣдн пл'сн'на елнко бл'говѣр'ны'х' краль срьв'скїе зем'ле жнт'а н'х' сьставнвъ. іакоже внд(н)мо прѣд(н)лицемъ вьшего х'блюб'а. и ѿ с'н'х' оубо поноуж'длаю се. и к'се скажоу съ истинною. 29б/8—13 (8).

ВЪЗРА- в. въздра-

ВЪЗРЫ- в. въздры-

ВЪЗОУПНТИ (< възвъпнтн), -пню, -пншн свр. (6) *гласом или речима изразити какво јако осећање. а. завапити, почета (јадајући се) усрдно молити Бога.* — нъ оубо възспр'енн ѿ дш'е. тыщешн се еднномоу часъ. възоп'нн въ покаан'н. вьседр'жнтелю слов(о) ѿч'е. сьмосьвр'шен'нн иу'хе. скорого тн рад'л млс'рд'а. не презрн менѣ равн твою. 44б/1—5 (3); ѿн' же нз г'львынн срд'чнїе възоп'нвъ къ к'селогоушомоу вл'д'цѣ. вьн'мн и оуслншн ме и внж'д(ь) наснлїе воюющн'х' неправед'но. и прнзрн съ нел'с'л и посетн и сьвр'шн еже насадн десннца твоа. 76а/12—16 (13). ОП: 39б/22—23. **б.** *ускликнути; ускликом (од радости, захвалности и сл.) изразити емоције.* — ѿ бл'гаа моа пнтател'ннцѣ. и крѣп'кою и нешворнмою и забрало ѿт'ствїю свокомоу. се исп'льнїает се срд'це мое рндан'а и плача мншгаа. и недооумю се которою пѣнїе нзрел'ч(е)та оустнѣ мон похвалѣ твою бл'женаа. нъ оубо ѿ недостыка оумла моего възоп'нїю тн. похвалаю твоа вѣлн'їа и гл'ю. бл'жен'наа еси м'тн моа г'сл'же кр'мнтелннцѣ юности мое... 47а/20—28 (26); и тако ѿврьз'ше разоу ндѣже вѣ погрѣвено тѣло ке въ зем'лн. и швретоше ке іако въ росе лѣжеце цѣло нерастлымо б'ж'емъ повѣлен'емъ ннчнм' же неврѣжд'лено. и іако едннмн оустн възоп'нше хвалоу в'седр'жнтелю б'оу. 51а/14—19 (18—19). **в.** *завапити; почета тужити, жалити, јадиковати за ким.* — и іако разоумехомъ ю хотецоу преставнтн се жалостно шдр'жнмн плачюще се възоп'нхомъ. ѿ г'сл'же наша внд(н)мъ те вѣлнн готовешоу се къ ѿхожд'ленїю 46а/7—10 (9).

ВЪЗЪВАТИ, -зовоу, -зовешн свр. (4) *молитвом се обратити (Богу).* — пр'ол'р(о)къ во рече въз'ваше правед'нн и г'ъ оуслнша ке. 39а/17—18 (17); рел'ч(е) во възовн ме и оуслншоу те. 52б/16—17 (16). ОП: 55а/9, 63б/26.

ВЪЗЪРѢТИ, -рю, -рншн свр. (3) *погледати.* — и всемъ намъ шбьстоющн шдръ бл'жен'нїе. възрев'ше на ню и бе вндетн лнцѣ ке іако лнцѣ аг'гл'а бж'їа. нлн іако разоу сл'нч'нъ мншгосвѣтлмн добротами сїаюшъ 46а/2—6 (4); (Господе) ѿ мншж'ства бѣзакон'н мон'х'. нмыже запеть нел'с'мъ ѿ юности мое[.] нел'с'мъ дол'стоннъ възрети и вндетн вшсоу твою. 62а/17—20 (19); кым' лн др'зновѣн'емъ възроу на те соуд'н правед'наго. 67а/10—12 (11).

ВЪЗЪСЛААНЬ в. възъслати

ВЪЗЪСЛАТИ¹⁵⁰, -шлю, -шлишн (пас. парт. прет. възьсланьнь) свр. (4) *изаслати, упути* са каквим циљем или задатком, послати. — сн же слы възьсланьны глсномь мондл протнвоу томоу црѣу поганьскоу· обретоу его събравша се съ силоу многою въ дръжавѣ црлствѣа своего· 62б/20—23 (20); и пакы таковн црѣ възьсла поклонсарє свое кь семоу бл҃гочлствнвомоу· 63а/1—3 (2). ОП: 48б/4, 50а/15—16.

ВЪЗЪСЫЛАТИ, -аю, -аешн несвр. (11) **1.** *слати, отпремати што да се коме уручи.* — н сн же оубо бл҃женннн ѿцн· глн вѣобразумнннн оукешавахоу сїю хѣлюбнвою· словеса вжлствннхл пнсаннн съставляюще· н сїа възьснлающе кь ннєн· 33б/8—12 (12); начелтл възьснлатн кь семоу бл҃гочлствнвомоу кралоу· млѣбннє глѣ вѣщає снцѣ рѣкы· гн мон славннн кралоу· възьвратн ярость гнєва твоєго ѿ менѣ· 61а/1—5 (2); таковнмь (подвнжннцнма) нещєднѣно вьсако трѣбованнє възьснлаше· 70а/3—4 (4); фиг. н любовню теплоу срлдца своего вьса прнношеннє своєа възьснлає ообразоу ст҃го такоже прєждє рєчл(є)ннвомоу монашнроу прєстїє· 72а/16—18 (17). ОП: 34а/20, 65а/6. **2.** *слати, управљати, ? узносити (Бозу) (о молитви, хвали и сл.).* — непрѣстаннѣно оустн свондн немлѣтно пѣннє, єдннвомоу бѣу възьснлающнн· 43б/11—13 (13); (Господє) рабы же твоє н снѣы моє оутврдн въ любвн твоєн· тако да члствнмь срлдцємь длжноу хвалє възьснлають· 46а/25—28 (28). ОП: 53а/27. **3.** *слати, упућивати кога с каквим циљем, поруком.* — н въ ть члсл нн малн закьснєвшн· начєтє възьснлатн вѣстннкы· въ вьсоу землю дръжавн своє· кь еплскпом же н нг҃меноу· н єлнко снлннхъ дръжавн кє· 45а/17—20 (18). ОП: 33а/11.

ВЬКОУПѢ прил. (5) **1.** *заядно. а. сложно.* — вн же оубо любовню срлдца сддрѣжнтє се самє· єднннслсноу волю нмоуща въ телѣсн· по прлор(о)коу хвалеца любовь братнню н глѣшоу· се коль добро н коль красно єже жнтн братома вькоупѣ· 37а/7—11 (11). **б.** *у друштву.* — н вѣланко вѣселїє н радость сьтворн гнѣ краль ѿ прншьствнн нхъ н много дннн прєпроводыше въ вѣланцѣн славѣ н радости соуше вькоупѣ· 50б/2—5 (5). **в.** *ујєдно, на истом месту.* — н прошоу дароуи мн съ дръзновѣннємь н любовню вѣрн срлдца члста· начєтн ѿ гн н сьвршнтн храмь въ нмє твоє ст҃оє· въ ннєм҃ же прославлєтн се нмєнн снѣ твоєго н бѣ моєго· н тебе же моєа глслже вькоупѣ· 38б/12—17 (17). **г.** *без изузимања кога.* — людн же дръжавѣ съблудн невреднмо· клєтн нхл нсплннющн вьсакого плода бл҃га· н вьразоумлєющнн нхъ· служнтн нмь нєлнцємєрнѣо правлдоу· да вьсєдн вькоупѣ славнт се хѣ бѣ нашѣ· н прєстѣє нмє твоє· 40б/2—7 (6). **2.** *истовремено (? или ујєдно).* — н кромє грѣха вькѣпѣ высл(ть) бѣ н члкѣ· 28а/1—2.

ВЬКОУШАТИ, -аю, -аешн несвр. (1) *кушати, доживети.*

◇ **ВЬКОУШАТИ** сьна фиг. *спавати, бити у стању сна.* — ... полдкланнєтє вїю свою полдлагкоє нго хѣво· вѣзъмьлєвствєющнн въ вьсацѣмь нсправлєннн чрннчсцємьл· днѣ н ношѣ нє вькоушающнн въ сласть сна· нлн покон дающнн тѣлоу своємоу· 43б/7—11 (10).

ВЬЛОЖИТИ, -жоу, -жншн свр. (1) *уложити, ставити унутра.* — фиг. ... вьложн (Господ) въ вьсєбл҃гоє срлдцє нєго н вьсємоу събороу нєго· нзвѣстнѣо разоумєтн н оузнатн· ѿ прєполд(о)внємл н вѣговеннємь н вьсєчлствнмь чрннчн въ вѣланк[.] ст҃он горѣ афоньскон ннкоднмѣ· 81а/2—5 (2).

ВЬЛѢСТИ, -лѣзоу, -лѣзєшн свр. (2) *ући унутра.* — снн же соуємоудрннн· вѣгоу єм҃ се вьлєзѣ въ дрѣва· н прѣндѣ рѣкоу глѣмью доунавѣ· смєренѣ н посрамлєнѣ· 60б/20—22 (21). ОП: 78а/8.

ВЬМѢТАТИ СЕ/ ВЬМѢТАТИ СЕ, -мєтаю сє/ -мѣтаю сє, -мєтаєшн сє/ -мѣтаєшн сє несвр. (1) *бацати сє; доводити сє у стање које значи именица уз коју стоји.*

¹⁵⁰ У Даничићевом издању рукописа на паралелним местима није потврђена ова форма. Овакав фонетизам потврђен је у једном српском минеју (Миклошић: 104).

◇ **ВЪМЪТАТИ СЕ/ ВЪМЪТАТИ СЕ** ВЪ НЕЧАТАННІЕ *бацати се у очај; очајавати, бити обузет очајањем, ничему се не надати.* — нь ѡбаче слншоу писанїа сть|х| кныкь· тако ѡбращающе нн къ покаянїю н глїють· тако в'сакъ въметаен себѣ въ нечаанїе рече· въсма рабъ вываеътъ сотонѣ· 39б/3—7 (6).

ВЪМЪННТИ, -ню, -нншн свр. (1) *урачунати, убројати у што.*

◇ **ВЪМЪННТИ** НН ВЪ ЧТОЖЕ *не урачунати ни у што; фиг. не (при)дати важност чему; ?* изр. *не узети у обзир, не поклонити пажњу, не узети у разматрање.* — млїю оубо н оубеждлаю бл҃гочл҃ствнво н хдлїюбыво кракев'ство тн· потышн се оубо тако да въ скорѣ гнѣвомь гаростн твоѣ сметешї е· н вѣланкоѣ же н|х| н соудмоудрьно поношенїе ѡнмешн ѡ накл да нн въ чтоже выменет' се· 77б/3—8 (7—8).

Уп. **вѣмѣнати**

ВЪМЪНАТИ, -наю, -накшн несвр. (1) *урачунавати, убрајати у што.*

◇ **ВЪМЪНАТИ** НН ВЪ ЧТОЖЕ *не рачунати ни у што; фиг. не (при)давати важност чему; ?* изр. *не узимати у обзир, не поклањати пажњу, не узимати у разматрање.* — снхъ ланїа нн въ чтоже выменяе· нь въсеглда боле за ѡчѣство сн· 76а/4—6 (5).

Уп. **вѣмѣнати**

ВЪМЪСТНТИ, -мѣщоу, -мѣстншн свр. (1) *сместити; ставити унутар каквих просторних граница; моћи примити.* — кто бо не днвнт' се смеренїю нензгл҃ан'нїе слави твоѣ вл҃дкѡ· егоже нбса не выместетъ· н агл҃ьскїе слнзы съ трѣпетомь зрети не могот'тл· 28а/4—7 (5—6).

ВЪМЪТАТИ СЕ В. **ВЪМЪТАТИ СЕ**

ВЪНЕЗААПОУ прил. (4).

◇ ВЪ НЕЗААПОУ *неоčekивано, изненада.* — н тѣ въ незапоу нн малн болѣвшоу юмоу· нздлаше по срѣдл(ѣ) народа вон свон|х|· 56б/4—6 (5). ОП: 56а/3, 60а/16, 82б/9.

ВЪНЕТН, вьньмоу, вьньмешн свр. (7) **1.** *обратити пажњу; чути; уочити.* — ѡ пресѣла моя вл҃дч҃це гждіе вѣѣ· вьн'мн на смеренїе мою· н оушедрн немощь мою· 38б/7—9 (8); ѡн' же ѡ таковахъ глѣхъ не вьнетъ· нь пате на лоу'ше зло начетъ полдвнзати се на роднтеля своѣго· 64б/24—26 (25); ѡн' же нз г'льбынн срл҃дчнїе възоупнвъ къ в'селопоуцоумоу вл҃дчѣ· вьн'мн н оусланшн мѣ н внжыдл(ь) наснлїе воюющн|х| неправед'но· 76а/12—15 (14). **2.** *одазвати се; услышати, саслушати и испунити.* — тоу соуше вѣланконменнн соуролдннчн црѣу томоу тако н пльторолднн братїа· събранїе сътворише н ндоше на дрѣжавоу сего бл҃гочл҃ствнвалл краля· спешече се на заколенїе стѣго· н паметн его добрїе разорнтн н нскорѣннтн до кон'ца· нх'же мнслемь не вьнетъ бѣ· 56б/15—20 (20); ѡн' же б҃голюб'чын преподл(о)внн моужь вьн'мь слово евл҃гланн хл҃сва· еже рел(е) вл҃дкѡ хс· что се валь мннтъ· аще юсл(ть) чл҃коу ·р· ѡв'ць· н єднна заблоуднтъ· не ѡставнт' лн ·ѣ· ѣ· н ндетъ нскати заблоуждл҃ьшоую· 81а/27—81б/5 (1).

◇ **ВЪНЕТН** ВЪ ПОМОЩЬ ЧНЮ *пазити на кога, бринути се о коме* (о Богу; супротно: прѣзрѣти кого). — млїю те бл҃гаго не прѣзрн менѣ· нь вьн'мн въ помощь мою 39б/24—25 (25); н бѣ въ помощь мою вьнмн· 56б/25—26 (25).

ВЪННТИ, -ндоу, -ндешн свр. (9) **1.** *ући; крећући се доспети у унутрашньост чега, унутар граница чега:* **а.** *упасти (о војној инвазији).* — н въздл҃вн'ше се ѡ землѣ своѣе мнвожьство н|х| мнвого· н вьнндоше въ вѣланкоюу романїю· н гоубѣще хрл҃стїанѣ тако в'льцн нещелдл(е)ще стада хл҃сва· 75а/20—23 (21—22); н нздл҃з'ше нз' мора вьнндоше въ самоую тоу анатолїю въ дрѣжавоу без'вожнн|х|· 78а/10—12 (11); ОП: 60а/16, 60а/18. **б.** *загазити (у реку).* — н ты нечл҃ствнвн вндѣв'ше ѡб онь поль рѣкы мнвожьство народа зѣв'гше на єдноомь мѣсте· тако зѣв'рїе

несити оустрьднше се на стадо хѣбъ. н оуповающѣи на снлв конь сконѣи въ нѣю. 57а/11–15 (15). **в. продрети; забосту се.** – н ороужѣа нхъ въ нѣдоше въ срѣдѣца нхъ. 76а/21–22 (22). **2. увуѣи се у кога (о ѣаволу).** – фиг. въшьдѣи во (ѣаво) въ срѣдѣце предателю разлоуѣи еѣо влѣдѣкы. тѣждѣе во н семоу безакон'номоу н нечнстомоу црѣу татаромъ. глѣмомоу ногоею. въшьдѣи въ нѣ. н наоустн еѣо на сего хѣлюбнваѣо н на в'се ѣѣѣствѣе еѣо. 61б/21–25 (21, 23–24).

◇ **ВЪ НАПАСТЬ ВЪННТИ пасти у напаст, искушеѣе; бити искушаван.** – н в'деѣе млѣнте се ѣако да не вѣндете въ напастъ. 42а/9–10.

ВЪНОУКЪ, -а м (1) *унук.* – жнтѣе н жнз'нѣ блѣгочлствнваѣо н хлсолубнваѣо. н стѣорѣднваѣо крѣпкаѣо н сѣмодрѣжавнаѣо сѣмѣ гнѣа крала стѣфана оуроша. превъноука стѣо сѣмѣона неманы. новаѣо мнроточѣа сѣрбскаѣо. н въноукъ прѣвовѣнчанаѣо крала стѣфана. н снѣ вѣланкаѣо крала стѣфанѣи(а) оуроша 51б/9–16 (14).

ВЪНОУТРЬ¹ прил. (1) *за праваѣу: унутра, у границе нечега (супр. наполе).*¹⁵¹

◇ до **ВЪНОУТРЬ унутар.** – н ѣо тоуѣдѣ(оу) възѣдѣвнѣ се нѣѣ сѣ силамн сконмн до въноутрь зем'ле грѣчлскѣе до стѣе горы афонскѣе. 58а/6–8 (7).

ВЪНОУТРЬ² предл. (1) с ген.: *унутар.* – н (сазидѣа) црѣкѣ вѣ стѣо костантннна въноутрь града скопѣа. 72б/15–16 (16).

ВЪНОУТРЬНИИ прил. (1) *унутрашнѣи, коѣи се збнва у границама дрѣжаве.* – н тако ѣба сѣвъкоупнѣвша повѣдн своѣе. еднноу волю н любовь брат'ню нмоуѣа въ тѣлесн. ндоства на дрѣжаваѣу възѣдѣвнѣшнѣи въноутрьнѣе ратн н крамоли. 59б/11–15 (14).

ВЪНОУШНТИ, -шоу, -шншн свр. (1) *чути; саслушати.* – мон чѣдѣе любнмен ѣ гнѣа влѣа глѣо. въ же въноушнта разоум'но глѣо моѣе. н не ѣорннета наказанѣа мѣрѣе ваю. 36а/14–16 (15).

ВЪНѣ предл. (2) с ген. *означава да се што налази са спољне, ваѣске стране, изван чега.* – н тако нзѣам'ше тѣло ѣеу сѣ ѣал'мн н пѣлчнмн поѣѣе наѣдѣгров'наѣа. н ѣѣвнѣв'ше тѣло блѣжен'нѣе сѣ конѣамн блѣгоуѣхан'ннмн. н въ томъ положнше ю. нѣѣже лежнтъ н до сего днѣе. вънѣе дѣрѣы ѣол'тар'ныхъ. прѣдѣа ѣѣраѣомъ влѣдѣкн всѣхѣи хѣа. 51а/19–25 (23–24); н поставнше кѣвотъ прѣдѣа ѣѣраѣомъ влѣдѣкы всѣхѣи хѣа. нѣѣже лежнтъ н до сего днѣе. вънѣе дѣрн ѣол'тарнѣи хѣа. 85а/23–25 (25).

ВЪНѣГДА везн. (2) *означава време вршеѣа радѣе: каѣа.* – разоумѣю бо ѣако прѣпрншн мѣе вънѣгѣдѣа соуднтн тн. 28а/25–26 (26); зем'ла оубѣа се н оумль'ча. вънѣгѣдѣа въскрѣслнетъ на соудѣа бѣе. 36б/16–18 (17).

ВЪОРОУЖИТИ, -жоу, -жншн свр. (1) *наоружати.* – въороужн (ѣаво) без'ѣожн'нѣе пер'сн н агарене на роѣдѣ хрлстѣанскы. ѣако юдеѣе на гѣа. н възѣдѣвнѣше се ѣо зем'ле своѣе мнѣѣѣство нѣхѣи мнѣѣѣо. н вънѣдоше въ вѣланкоѣу романѣю. н гоубѣѣе хрлстѣанѣе ѣако в'льцн нещѣдѣ(ѣ)ѣе стаѣа хлсѣва. 75а/18–23 (18–19).

ВЪПАДАТИ, -аю, -аѣшн несвр. (1) *(у)паѣати; запаѣати, доспеѣати у што непожелѣно.* – нмоуѣе пншоу н ѣѣѣѣанѣе снмль доволнм' се. хѣтеѣен бо боѣатѣи въ напастн разлнч'нѣе въпаѣдѣ(а)ютъ. 30б/20–22 (22).

¹⁵¹ В. СС: 147.

ВПАСТН, -падоу, -падешн свр. (3) *(у)пасти; запасти, доспети у какво стање*. — по сїнїхї бо дѣянїе тако некотороуоу врѣмени мноуоу вшоу сїа хѣлюбыка елены. выпадѣ въ лють недоугъ и начелїтї боленї. напрасноу колезнїю. 43а/5–8 (6–7). ОП: 82б/4.

◇ **ВПАСТН ВЪ РОУЦѢ КОГО** изр. *(у)пасти у чије руке; доћи у чију власт*. — страшнѣ бо кєлсї(ть) выпастн въ роуцѣ бѣ жнва. 28а/28–28б/1 (28).

ВПНТИ, -пню, -пнїшн несвр. (2) *јаукати, запомагати; испуитати јауке, крике*. — и тоу вѣлнкы плачѣ и рнданїе сьтворн трьзакє власн главы своє. и поврыг се наїдї тѣломь бѣлюбнвїе мѣре своє. быє се въ лицѣ своє. и выпїе глѣше. ѿ мѣнї моа... 47а/10–14 (13); сьм же млѣ се къ бѣу выпїе глѣше сь сльзамн. блїтн члѣколюбѣте гн. оупованїе признвающнїмї те... 62а/14–16 (14).

ВПРАШАТН, -аю, -акшн несвр. (1) *питати; испитивати*. — препетоуоу же и в'сехвалноуїю блїгодеть нмѣкшє. посещенїемь стїго дхѣ прнїемшн вселхї кннгъ сказанїе нмоушїн. готова соушїн къ в'сакоуоу бѣкетуу выпрашающоуоу н. 31а/4–7 (7).

ВПРѢКО прил. (1) *супротно, противно*.

◇ **ВПРѢКО ГЛАГОЛАТН** *противречити, говорити против*. — не вѣ бо протнвєца се ємоу нн впрѣко глѣоща. 58б/1–2 (2).

ВПАЛЪ, -ла м (3) *јаук(ање), запомагање; крик*. — и тако кєгїдїа слншашє слцѣвїе глѣы блѣженїе. высл(ть) въ ныхї скръбь и рнданїе. и вып'ль вѣлнкѣ. 45а/9–11 (11); и тако сь славою блїгодарешн бѣ предакл(ть) дхѣ свон. вѣлнкоу вып'лю и рнданїю бывшоу въ в'сен ѿбласти дрьжавн сїе блѣженїе. 46б/16–18 (17); мноуоу же плачу и выплю бывшоу. ѿ тоу стоєшїнїхї. и сьн в'сєосщєн'нїн єплскпъ даннл. блїгосрднїн плачѣ вьспрїемь. и тако поврыг се на тѣле сєго блѣжен'наго. жалост'но плаче се глѣше. ѿ охї мнѣ слад'кїн мон гн. 83а/19–24 (19–20).

ВПАЛЪТНТИ СЕ, -пльшоу сє, -пльтншн сє свр. (1) *оваплотити сє*. — достоинно бо намь кєлсї(ть) прєждїе вселхї славнтн выпл[ь?]тнвшаго сє накл ралдїї бѣ. 29а/22–24 (23).

ВВРАЗОУЩНТИ СЕ, -млю сє, -мншн сє свр. (1) *уразумити сє*. — рєчє ндеже кєлсїта два нлн трьє събраны въ нмє моє тоу и єлсїмь посрѣдї(ѣ) нхѣ. таковнм' бо нменемь глснмь. и того любовїю вѣрн срїдчнїе. и сїн глсїжа моа вьразоушнвшн сє. рѣкоу блїгїотїстїва и хѣлюбыка кралнца снмоннда... начелїтї мншн сє ємоу глѣощн. млѣю те гн мон повѣан мн да ндоу до вьзлюб'ленїе сестрн моє снахн же твоє. блїгїотїстїкїе кралнцѣ кафєлнны. достоинно бо кєлсї(ть) вндѣтн сє намь. 49а/15–28 (19).

ВВРАЗОУМЛАТН, -лаю, -лакшн несвр. (1) *уразумѣвати*. — (Госпуде) людн же дрьжавѣ съблюдн невреднмо. клетн нїхї испльнющн в'сакого плода блїгаа. и вьразоумлающн нхѣ. слоужнтн нмь нелнцємерно правїдоу. да вьсємн вькоупѣ славнт' сє хѣ бѣ нашѣ. и прєстїе нмє твоє. 40б/2–7 (4–5).

ВВСАДНТИ, -саждоу, -садншн свр. (1) *усадити, фиг. воспитанїем, утицањем, поступком и сл. учврстити, укоренити у коме што, учинити да добро упамти (неку мисао, својство и др.)*. — нь гн црѣ вѣкомь. даждїдї мнє рабоу твоємѣ по срїдцоу моємѣ. моужа стїа и правєд'на. нже наставнїтї мє до кон'ца страхѣ твоєн вьспрнїемь и дрьжати въ срїдцн моємь хннломь. такоже дароваль єси на просвѣщенїе дшѣ многотїстнмоу коласфѣ. прєполдї(о)бнаго ѿца вар'лама. нже просвѣтнвы єго свѣтомь разоумнмь. и ѿмрат[.]н[.] тьмоу многоуоу ѿг'навѣ ѿ дшїн єго. и страхѣ бжїн вьсаднвѣ въ мнсогоразоумномь срїдцн кєгї. творнтн блїгаа прєдї глсїмь. 80а/27–80б/8 (3).

ВЬСЕБЛАГЪ, -ын прид. (2) *свеблаг, бескрајно благ; добар; неизмерно милостив (о Богу)*. – н влдіка х̑ вьсегіда послоушаєть истинною призвающнх̑ его· н волю творе боєщнх̑ се его· н семоу бл̑женномѣ вьсердичноу мол̑боу х̑саншавь· вьложн вь вьсегіоє ср̑дце его н вьсемоу събороу его· нзвѣстн разоуметн н оузнатн· ѿ преподі(о)внелм̑ н б̑говеннемь н вьсечісїтномь чрьнчн вь вьлнк[.] ст̑он горѣ афонскон ннкоднмѣ· 80б/26–81а/5 (2). ОП: 79а/11.

ВЬСЕБЛАЖЕНЬ, -ын прид. (1) *бескрајно, неизмерно блажен (о чему што припада блаженом, што се тиче блаженог (в. блажень)*. – сын же бл̑женнн превнсокы краль стѣфанн х̑рошь· земльннмь цр̑сїтвомь цр̑сїтвоуєт̑ н внш̑наго желан̑е· вьсегіда пекы се дш̑ю своєю· н поднсль вьспрїемь на вьсегіженномь ср̑дци своємь... 80а/21–24 (24).

ВЬСЕГДА прилог (12) **1. непрестано, стално**. – вьсегіда любовію вьрн ср̑дичныє оупованїє нм̑н кь г̑оу 57б/10–11 (10); фиг. нм̑є дрьжавноу тн роукъ вьсегіда прострьтоу на въздївнженїє палдшнмь се· 63б/13–15 (14); вь истинноу бо сын х̑блюбывн таково навнченїє нзволн· вьсегіда слоужнтн гл̑скн преподі(о)вїемь н правдїю· яже творе сн̑ь бесконч҃аго свѣта н н вьчтнх̑ бл̑гь наследннкь явн се· 70а/16–20 (17); ...н̑ н еше слншнтє ѿ семь бл̑женнемь· днвн̑о н преславн̑о бж̑їє мл̑срдїє· како сїа творе н сн̑х̑ не ѿставл̑ан̑е· вьсегіда болѣ за ѿч̑бство сн̑ тако ст̑їн днм̑трїє... 74а/6–9 (8–9); н тамо посла є вьсегіда бж̑їю помощь прнзван̑є· 76б/19–20 (19); вьсегіда помнѣ слово влдікы х̑а· нб̑о н земл̑а днм̑ондеть а словеса мога не нмоут̑ї днм̑онтн· н любѣн мє възлюблень боудеть ѿц̑емь монмь· н вьсегіда горѣ любовію вьсердичноу кь внш̑немлоу 79а/7–11 (7, 10); вьсегіда пекы се дш̑ю своєю· 80а/23. ОП: 76а/5. **2. увек, у свако време, у свакој прилици, сваки пут, свакад**. – слнл же нноплеменнх̑ езнкь х̑валешнх̑ се на дрьжавоу ѿч̑ствїа нх̑· любовно дрьзовѣнїє нм̑лшїн кь сн̑оу своємлоу· н м̑трнмн тн м̑лтвамн· вьсегіда послоушанка его нм̑лшнн̑ такокмь сътвори тако да възвратет се сдереннн н посрамленнн· 40а/24–40б/2 (28); н влдіка х̑ вьсегіда послоушаєть истинною призвающнх̑ его· 80б/26–27 (26). **3. заувек, вечно**. – ты бо бл̑женнаа ѿбл̑екшн се вь рнзоу сь внше нст̑канноу· юже нарекоу тнх̑ость н незлобїє ср̑дца твоего· н нмоушнн вьсегіда блг̑дїть ѿ г̑а· н наслаждїаншн се єю вь вькы· 42б/21–25 (23–24).

ВЬСЕДРЪЖИТЕЛЬ, -лїа м (3) *сведржитель (о Богу)*. – венац̑ бо повѣдн нсплетеннн ѿ роукы вьседржителя дал̑шїет̑ се· сьпострадї(а)вшнмь зло тако доврїнмь вонномь х̑а б̑а· прїемшнмь вѣдн н скрьбы· н напастн· нел̑(ть)ство бо забыше н сьмрыт̑(ь) прѣзреше· да цр̑сїтво нел̑ное оулоушнт̑ь· 34а/11–17 (12–13); вьседржнтелю словл̑(о) ѿч̑є· сьмосьвршенннн и҃х̑є· 44б/3–4 (3); ... н тако єдннєдн оустн възоупнше х̑валоу вьседржнтелю б̑ѣ· 51а/18–19 (19).

ВЬСЕДОУШЬНЬ, -ын прид. (1) *који се чини од све душе, од свега срца, свесрдан*. – н вьсєдш̑ноу м̑л̑боу нзгл̑авь кь влдіце х̑б̑... 80б/20–21 (20).

Уп. вьсєср̑дчїнь

ВЬСЕЛНТИ, -лю, -лншн свр. (1) *уселити, настанити*. – фиг. коль възлюбленна села твоя г̑ї слнль· желан̑єть д̑ша мога вь дворн твое· бл̑жен̑ бо тын егоже ты нзабра н прнєть н вьселн вь дворн своє· 34б/16–19 (19).

ВЬСЕЛНТИ СЕ, -лю се, -лншн се свр. (1) *уселити се; усадити се; фиг. уврежити се, учврстити се, дубоко се примити*. – н ѿноу любовію яже вьселн се вь патрїарха авраам̑а· нже гостн любє аг̑л̑лы прїѿбрет̑(є) на старость сєвѣ· 44а/3–6 (2).

ВЬСЕЛЕНАЯ, -ыє ж (1) *свет; васельена, свемир (? или земаљска кугла са свим оним што на њој постоји)*. – се бо сл̑нце нсходнт̑ на твр̑дн своє· хотє ѿсвѣтнтн всоу вьселенноу· і азь грѣшна не чаю зах̑одецаго тн вндетн· лоуш̑ше бо вѣ мнє н не роднтн се· 38а/11–14 (12).

ВЪСЕЛЕННІЕ, -ня с (1) *боравишите, пребивалишите; ? усельење, гл. им. од уселити*. – сѣн же блженїи и ст҃ороудїи. маломощїе оубаже и пнтіе. и ст҃їхъ цркви беснслсно просвѣщае и оукрашае. по словхъ вѣдоуца двїда. г҃и възлюбыхъ красотоу дома домоу твоюго. и место вселенїа слави твою. 68а/2–6 (6).

ВЪСЕЛЕНЬСКЪ, -ын прид. (7) *васельенски, који се односи на цео (хришћански) свет: а. као део титуле византијског цара*. – кралица сиѡнна дѣщи ст҃го и вѣанкаго и вселенскаго црѣа грѣкомъ курь андроника. 49а/20–22 (21). ОП: 656/26, 746/6, 77а/8–9, 78а/23–24. **б. атрибут који се користи за апостола Павла**. – вѣстїи во апсѣлѣ павѣ и вселенскы оучителѣ вѣщають ѡ сїнїхъ глїе. релїе) во кто разоумѣ оумъ г҃нѣ. или кто емоу свѣтїику высл(ть). 52а/21–25 (22). ОП: 37а/11.

ВЪСЕДОГЫ прид. (парт.) (1) *свемогући; свемоћи (о Богу)*. – онѣ же нз гл҃ьбыни срѣдїи въздушнѣ къ вѣсеодоушомоу влѣдїцѣ. вѣнїи и оуслнши ме и внжѣдї(ь) наслїе воюющїхъ неправедно. и прїзри съ нелїи и посетн и съврши еже насади десница твоа. 76а/12–16 (13–14).

ВЪСЕОСВЕЩЕНЬНЪ, -ын прид. (12) *титула православног епископа: преосвѣћени*. – и тоу соуцоу са нади вѣдоуенвоу моужоу вѣсеосщїеном¹⁵² еплскпоу рашкомоу павлоу... 46а/12–14 (13); самъ бл҃гочїстїи тѣ краљ. прїемъ роукама свонма тѣло блженїе мѣре своѣ ел҃ны. и съ прѣосщїеннїмъ др҃хїеплскпомъ савомъ. и съ съборомъ вѣсеосщїеннїхъ еплскпъ и нгоумень. и нѣсоуше съ ѡалїи и пѣнїи вѣстїи. и тако положнше. вѣ оуготованномъ ѣе гробѣ. 48а/7–14 (11); вѣ тѣ часъ послаше вѣстїику къ вѣсеосщїенномоу еплскпоу рашкомоу павлоу. 50б/23–25 (24). ОП: 466/19, 51а/4, 79а/23, 796/8, 826/17, 83а/2–3, 83а/20–21, 836/16–17, 84а/8.

ВЪСЕСРѢДЬТНЪ, -ын прид. (7) *који се чини од свега срца, свесрдан; искрен*. – елико вѣсрѣднїа др҃зновенїа ѣе къ вѣдоу. 31а/2–3 (2); и по снхъ ндѣ възлюбленномоу си братоу краљу оуроше. соуцоуемъ тогдѣа вѣ дворе своѣмъ паоуны. и тоу ставша се насладнста се ѡ г҃и вѣѣ своѣмъ. сладкыи и вѣсрѣднїе и днвнїе любвн. 486/26–49а/2 (2); сн бл҃гочїстїи краљ за вѣсрѣднїою его любовю. вѣдалстѣ дѣщерь свою за сїна его гл҃емаго мнханла. 616/1–3 (2); и посла (цар Андроник) къ семоу превнсокомѣ краљу оурошоу. гл҃їе емоу сладкы и любовнн. пате же и вѣсрѣднїи снѣоу др҃жавнїа ми влѣ црїства. 77а/15–18 (17); и влѣка х҃с вѣсрѣдѣа послоушають истнїою прїзвощнїхъ его. и волю творѣ воющнхъ се его. и семоу блженнїи вѣсрѣднїоу моубоу ѡслншавъ 806/26–81а/1 (1). ОП: 76а/1–2, 79а/10–11.

Уп. вѣседоушнѣ

ВЪСЕХВАЛЬНЪ, -ын прид. (1) *који заслужује сваку/ од свих (но)хвалу*. – препетоу же и вѣсехвалноу бл҃годетѣ нлѣкшѣ. посещенїемъ ст҃го др҃хїа прїемшн вселїи книгъ сказанїе нмоушн. готова соушн къ вѣсакомоу ѡвѣтоу вѣпрашающомоу н. 31а/4–7 (4).

ВЪСЕТЬСТНЪ, -ын прид. (18) *достојан нарочитог поштовања; веома поштован; пречасни: а. о монасима*: – мнрѣ вн вѣстїи трнїи. 466/6; и влѣка х҃с вѣсрѣдѣа послоушають истнїою прїзвощнїхъ его. и волю творѣ воющнхъ се его. и семоу блженнїи вѣсрѣднїоу моубоу ѡслншавъ. вѣложн вѣ вѣсвѣтїи срѣдїе его и вѣсеомоу събороу его. нзвѣстн разоумѣти и оузнати. ѡ преподї(о)внїи и вѣговеннїи и вѣстїи трнїи вѣ вѣлк[.] ст҃он горѣ афонскон ннкоднѣ. 806/26–81а/5 (4). ОП: 436/1, 446/28, 47а/3, 50а/26, 81а/4, 81а/11, 816/12–13, 85а/7–8. **б. о главах краља и краљице**: – кымн ли цвѣти добро испшреннїи и бл҃говоннїи вѣнцѣ съставнше вѣнчїемъ вѣстїи главоу твою. юже оувезла кел(ть) дѣсница влѣднїа. неовѣдающнхъ вѣнцѣмъ. 426/14–17 (16); мнозїи во црїе ѡ ѡкрїстнїхъ его хвалахоу се на

¹⁵² Ово је једина потврда овог придева у којој он није проширен наставком -нѣ. Сви примери су писани под титулом.

в'сєтл'стн'оу ю н бмѣ хранимоу юго главоу. 74б/16–17 (17). ОП: 75б/11, 75б/26. **в. о иугуманима:** – такоже въ ты днѣ оустави бжл'ствнаа. н в'сєтл'стнѣн бо нгоумени елнци прѣдръжєще долъ ює. тако твореть бѣ боєще се н заповѣды бжл'ствнѣе. 41а/2–6 (3); скоро текъ н възвѣсти тогдѣа сѣцоу нгоуменоу монастира того в'сєтл'стн'омоу чрн'цоу савѣ. 84б/25–27 (26). **г. о црквеним и световним великодостојницима:** – н елнко соущнхл въ то врѣме съ нєю в'сєтл'стн'ыхъ чрн'ць. н їерѣн. стар'ць же нзавран'ныхл. вѣл'може ює... н гор'ко платюще се глѣхъ. ѿ добраа гл'сѣ. по что тако ѿскрѣбляюши дшѣ наше... н сїн бл'жен'на оутешн нхл в'сєтл'стнѣ. слад'кымн глѣ оустъ свонхл. 44б/27–45а/17 (16); н събравъ в'сь съборъ ѿтѣствїа с[.] в'сєтл'стнѣ епл'скпн н нгоумени н чрн'ци. н вѣанкослав'нѣ властелн. нзнсквѣ таковаго моужа. не єднною нь н трнщи. н за в'се годнще... 80б/21–25 (22). **д. о властели:** – абыє пооучнвъ своєго ѿтѣства в'сєтл'стнѣ властелы... 76а/18–19 (18).

ВЪСЄЩЕДРЪ, -ын прид. (5) *који (из љубави, милости) даје, дарује коме све што му је потребно; који је веома дарезљив (о Господу).* – сїа бл'гочл'ствна н хб'любыва. рѣкоу. бл'жен'на елена. былстл ѿ племєне фроуж'каго. дьци соущїн славнїю родителю. въ велнцѣ богатствѣ н славѣ соущема. сїю бо ѿ юности ює бл'гн н в'сєщєдрїн бѣ снабднїтл. проведїн прєждлє всєхл коулд(оу)щла. 29б/16–21 (20); въздлєвъ къ внсотє н глѣ. бѣ бесконач'нїн мл'срдїн. н в'сєщєдрн вл'дїко вьсєхл гн. ємоужє поклоняют' се в'сако колѣно нел'сныхл н земльннхл. н прєсподл(о)вннхл. вѣлдл(ѣ) тєвѣ скороаго въ мл'стн. н богатаго въ щєдротахъ. в'сак бо оуповаєн на тє не ѿпадєть прошенїа своєго. 54б/26–55а/3 (27). ОП: 30а/14, 57а/25, 63б/20.

Уп. щєдрота

ВЪСНІАТИ, -аю, -аюши свр. (3) **а.** *зас(и)јати, почети с(и)јати; блєснути.* – фиг. твонмъ бо пришьствїєлм свѣтъ вьсїа намъ грѣш'нникомъ. 52а/7–9 (8); фиг. бл'жоу многопрєскѣтлоє лицѣ твоє. ѿзар'ше се ѿ прєстїго дхѣ. нм'же н многоразум'нїн свѣтъ вьсїа намъ. н нменємъ слнн крепости твоє льстѣ н шєтанїа н слны лоукавїє без'бож'ныхл погань разорнше се. 83а/26–83б/3 (1). **б.** *фиг. завладати; изненада настати, појавити се.* – рєчл(є) бо вьсїаєтъ въ днѣн єго правдлѣа н множьство мнра. 54б/3–4 (3).

ВЪСКЛОННТИ СЄ, -ню сє, -ннши сє свр. (1) *придићи се, придигнути се, мало се подићи.* – н тако слнша бл'жен'наа елени пришьствїє наше. патє же н оузрєв'ши насъ. вьсклоннєв'ши сє ѿ ѿдра своєго на нмєдже бѣ лежєщїн. н въздлєвши роуцѣ свон къ внсолтє нел'снен н рєчє. бл'годароу тє вл'дїко гн бѣ мон иу' хє... 45б/18–23 (20).

ВЪСКЛОНЄННЄ, -нн с (1) *придизаѣ; подизаѣ.* – фиг. н въ нечнстотє бѣзаконїа оудавнх' сн оумъ. н въ глѣбьны тнменїа погрєзѣ тѣло моє. н льзє вьсклонєнїа нѣл'с(тѣ) мнє. 39б/1–3 (3).

ВЪСКРІАННЄ, -нн с (1) *крај, крајњи део одеѣе.* – крѣвоточнѣ вѣрн радн нсточ'ннкъ крѣвѣ ста прнкосновѣнїємъ вьскрїлїа рнзъ твонхл. 28а/17–19 (18–19).

ВЪСКРЬДНТИ, -млю, -мнши свр. (1) *отхранити, хранєћи одгојити.* – того бо бл'гоподатанвою роукою вьскрѣм'лєнь былхл ѿ юности моє[.]. да како азъ грѣш'нїн въ нѣвдобъ оставлю толнкыє мл'стн єго. н люб'знаа вчєнїа. елнко къ моємоу грєшьнствъ. 53а/22–26 (23).

ВЪСКРЬСНОУТН, -ноу, -нешн свр. (1) *устати, подићи се; доћи (о другом доласку Христовом).*¹⁵³ – землѣа оубога сє н оумль'ча. вьнєгдѣа вьскрїснєтъ на соулдѣ бѣ. 36б/16–18 (17).

ВЪСКЫПѢТН, -плю, -пнши свр. (1) *ускипети; узбуркати се.* – фиг. дароун мн ѿ ненс'трѣпаємаго тн нсточ'ннка бл'годєтн дхб'в'нїє. тако да вьскыпет[.] въ м'нѣ строує слнн стїго твоєго н

¹⁵³ Уп. Атанасїє/Василїє 2008: 181.

животворещаго дх҃а. нзносеще пнво водн животнїе. словеса вжїслтвныѣ твонїѣ писанїи. 52б/20–25 (22).

ВЪСПЕТЬ прил. (1) *натраг, назад, онамо одакле се пошло.* — сїи же слы възсланнны гїслномь монїдї протнвоу томоу црѣѣ поганскоу. свретоу его събравша се съ слоюе многою въ дръжавѣ црїслтвіа своего. н съпѣшеша се на сего хѣлюбнваго. н възвѣстнше ємоу гл҃ы гїсна своего. н подмоцїю вжїїю добрѣ оувѣщавше н. н сьтворише възвратнн се ємоу въспетї сь слами свонїи. донїдеже прнспе време неїслтнваго ємоу заколенїа. 62б/20–63а/1 (26).

ВЪСПИСАТИ, -шоу, -шешн свр. (1) *написати; саставити неки текст.* — н абїе въспнса вѣлюбывомоу оноиѣ моужоу гл҃е. гїи н отѣ мон вьсїслтнїи оувѣждї се н прїидн да чєда твоа страхоу вжїїю наоучншн... 81а/10–13 (10).

ВЪСПИТВ҃НИЕ, -нїе с (4) *васпитање; одраз неког начина васпитања, поучавања.* — мон чєдѣ любнмен ѿ гїи ваца гл҃ю. вы же вьноушнта разоумно гл҃ы мое. н не ѿрннєта наказанїа мїтїе ваю. помнннта ѣко вѣрн хрїслтанскїе. і езнка бл҃говѣрнаго рождїенїе н въспнтвнїе кїслта. 36а/14–18 (18); с[.]н во епїслкпѣ даннлѣ вѣ рождїенїе н въспнтенїе землїе ср҃вскїе. 79б/17–18 (18). ОП: 53а/16–17, 81а/6.

ВЪСПИТВ҃ТИ, -тѣю, -тѣюшн свр. (3) *васпитати; поучити.* — н сїи гл҃ы бл҃женїе прїемше єанко снцѣва чєда єе. порождїенна дхѣомь сїїмь. въспнтенн же въ блазѣн вѣры. пооученїа сїе хѣлюбнвїе. 42а/27–42б/2 (1); х҃с во дхѣ вьдхноу въ ме. а ты же ме въспнтє. наказашн ме разоумннн гл҃ы пооученен твонїѣ. ѣко ѿ ненстрѣпаємаго нсточннка медоточны оустѣ твонїѣ. 47а/16–20 (17); н не въсхотє послоушатн гл҃ы роднтєла своего. въспнтєвшаго н въ бл҃говѣрїи н їслтотє. 64б/10–12 (11).

ВЪСПЛАКАТИ СЕ, -платоу се, -плачешн се свр. (1) *заплакати (се), почети плакати.* — оувїи мнѣ ѿ коуїдї(оу) начноу плакати лютаа мн. н неоудобь исповеднма вѣзаконїа н ѿ чємь прьвоє въсплачю се. ѿ чєм лн вьстѣню. нлн ѿ чємь възрїндаю ѿ множьствѣ грѣхѣ монїѣ. 39б/14–18 (16).

ВЪСПОВОДННТИ СЕ, -ню се, -нншн се свр. (1) *надоћи, набужати (о води); напунити се водом.* — н тогїдїа єднна чєсть нїѣ ѿлоу҃гшн се плька татарскоаго. н прїидоу на рекоу гл҃їемоу дрнмь. тон сѣло въсповодннвшн се. ѣко не мошн дръзноу҃тн ннкомоу прѣнтї ю. н ты неїслтнвн вндѣвше ѿб онь поль рѣкы множьство народа зѣвгше на єднномь мѣсте. ѣко зѣврїе неснн оустрїмнше се на стадо хѣбѣ. н оуповающѣн на слаз конь свонїѣ вьндоше въ ню. вода же сїи нагло възїдївн҃шн се. многїе нїѣ потопы. 57а/7–16 (9–10).

ВЪСПОВѢДѢТИ, -вѣмь и -вѣдѣ, -вѣшн свр. (1) *испричати, испрїповедати.* — нь оубо єанко грѣшнїи вндєхомь очнма нашнма. нлн ѿ кыѣх дѣломь єго танновѣстнннн быхолї. аще лн кто възвѣстнть намь ѿ прєдн вывшнхъ свѣдї(ѣ)тєлѣ. жнтїю сего хѣлюбнваго. тако въсповѣдї(ѣ) вьшємоу вѣлюбїю. ѣже быше на кончнноу жнтїа єго. ндыже бѣ прїєтѣ н. 66б/10–17 (15).

ВЪСПОМНОУ҃ТИ, -ноу, -нешн свр. (7) **1. а.** *присетити се; подсетити се, опоменути се.* — н въспомноу҃вшн юностнїе грѣхы своє. н прншьдї(ь)шн въ вѣланкоє покаанїе помнсан плытї(ь)скїе оумрьшьвляєтѣ. 30а/2–4 (2); достонно же тн кїсл(тѣ) хѣлюбыва въспомноу҃тн гл҃ы апїсла павла вѣщающа. рєчє наше во жнтїе на нєслєхъ кїсл(тѣ). 33б/25–28 (26); сїа во бл҃женнаа въ памєтѣ прншьдї(ь)шн. н въспомноу҃вшн єанко ѿ сьдѣанїнхъ єе. слзн гор҃кїе ѿ ѿтїю нсходѣше. ѣдра єе нспльнлхъ... 39а/20–23 (21); ОП: 33а/4, 67а/4–5. **б.** *досетити се, схватити, открити што нејасно, скривено; доћи на какву мисао, замислити план.* — н по сїнхъ ѣко некоторомоу врѣмєнн мнноу҃вшн. вѣоу҃голдїна мнслъ възндѣ на срїдїцє сїе бл҃женнїе єленн. н въспомноу҃вшн гл҃а. се

зроу очинла монла храмн бжлствннхъ црѣквн. елко въздлвнгоше хблюбнвн моужн ѿ основанїа на славословіе бжїе. себѣ же въ вѣчноюу память. да полд(о)баєтъ н мнѣ попеченїе сътворити аще бѣу блгволянвшоу да сътворюу храмъ. въ нмє престїе вѣомѣре. неклн таа боудет мн нзмолнтелннца въ днѣ соудїнн. 38а/22–38б/5 (25). **2. напоменути; упозорити, опоменути (когда).** – сладкы н любовнїн. пате же н вѣсрлдітнїн снѣу дръжавнаго мн блѣ црлства. дръзноухъ ѿ семъ хблюбывомоу ти країевствоу въспоменути. онн злоднслнїн персн побєждєнїн тобою... еше некотораа нїхї ѿрасль ѿставшїн сѣло вѣланкы тоугы творєтъ дръжавѣ црлствїа мн. 77а/16–24 (19).

ВЪСПОМѢНУТИ СЕ, -ноу се, -нешн се свр. (1) *освестити се, фиг. сагледати стварност, ослободити се заблуде; уразумити се.* – сіа хблюбыва елены. выпадѣ въ лють недоугъ н начєтї болєтн. напрасноу болєзнїю... н въспомєнувшн се въ оумѣ своємъ. паде на землн ннць н... платюшн се глїашє. ѿ лютѣ мнѣ грѣшнєн. іако съ грѣхн монлн оумнраю... нъ сполд(о)вн мє гн недостонноу равоу твою. прїєтн полд(о)воу мнншьскаго ѿбраза. аще н недостонна кєслмъ. нъ ты блгвы млслрдоун ѿ мнє грѣшнѣн. іако да сполд(о)блєна боудоу прнчнстн се въ лнкъ оугождлїшнхъ ти. 43а/6–19 (9).

ВЪСПОМННАНІЕ, -нн с (1) *(молитвєно) (с)помиѣнїе; (с)помен.* – тѣ бо нєнзѣтєннѣно злато своє мнсого прнложн. іако ннколїнже нє ѿслкоудѣтн таковомоу мєстоу н до сагы ннєдннню потрѣбою. н тоу мнсогаа села н мєтохы такождлє прнкоупнвѣ. н прнложн къ мєстоу томоу. вѣса оутврднвѣ іако бытн непокї(о)лєбымо. въ блжєннѣно ємоу въспомнннїє. кєже н до ннїашнїаго днѣ. 71б/7–15 (4).

ВЪСПОМНАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *(молитвєно, у молитви) (с)помиѣати.* – н таковіє радн добродєтєлы єго. н нєнсповєднїє млслтн. н прнложєнїа вєстнслннн єлнко мєстоу томоу стѣмоу. тоу н до ннїа въспомнннїє кєсл(тѣ). 72а/27–72б/3 (3).

ВЪСПРѢНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (1) *прєнути се, трєнути се, покренути се.* – зокѣт тє вѣстанн н некєсны. нъ оубо въспрѣнн ѿ дшїє. тѣщєшн се єдннмоу часѣ. възоупїн въ поканїн. вѣсєдрѣжнтєлю слокї(о) ѿтѣ. сьмосьврѣшеннїн іухє. скорого ти радї млслрдїа. нє прєзрн мєнѣ рабн твоє. 44б/1–5 (2).

ВЪСПРѢНОУТИ СЕ, -ноу се, -нешн се свр. (1) *прєнути се, пробудити се (из сна).* – сію же вѣсть слншавшє ѿ старца нгоумєнѣ н вѣсє братствѣ. єлнко соущє въ домоу прѣстїє бѣцє. іако ѿ снн вѣспрєноувшє се. 50б/19–22 (22).

ВЪСПРІЄТИ, -прннмоу, -прннмєшн свр. (7) *примити, (за)добити (оно што је послано, намењєно од Бога или ког другог).*¹⁵⁴ – тацн бо полдкнзн н стрлстн бышє н трѣпєнїа сіє блжєннїє. н тако въспрїєтъ іакоже сл[ы?]шастє н вндєстє. да довро кєсл(тѣ) любнмнцн сїнїл ревноватн. да н мы сполд(о)внмъ се вѣчнннхї блгѣ. хлєлмъ глєлмъ блмъ нашнмъ. ємоужє слава н члєлмъ н покланннїє. 51б/2–8 (4); зачєло бо вѣщанїн прлор(о)чьскыхї, концъ въспрїєшє. рєчї(є) бо прлор(о)цн проповѣдашє аплєлмы наоучншє мїчїннцн нсповѣдашє. мы же вѣроу єхомъ. тєбѣ въ плєтн явлѣшаго се бѣ нашего. 52а/3–7 (4); іакоже бо ндѣхоу ѿ всєхї градї н странѣ н многыхї ваасїн. н ѿ ѿкрлстннхї землѣ. ннцн н страннїн ... хотєщє въспрїєтн млслтннкє ѿ вѣподатлѣвїє роукы єго нєщєднѣно іакоже н вѣ. 73а/7–11 (10); долєл(то)ннѣно бо вѣ повѣлєнїє въспрїєлѣ ѿ блгочлєстннѣаго н хблюбываго стѣфана країа оуроша. іако ндѣтн попечєнїє ємоу ѿ сьврѣшеннїн храма того. 79б/1–4 (1–2); рекы се въ старостн днїн монїхї кєслмъ. нъ гн црѣ вѣкомъ. даждлѣ мнє равоу твоємъ по срлцоу моємъ. моужа стїа н правєднн. нже наставнїтї мє до конца страхъ твоєн въспрїємъ н дръжатн въ срлцн моємъ зннломъ. 80а/25–80б/2 (1); н сьн вѣсєѿсѣннїн єплєкпѣ даннлѣ. блгосрлдіннїн плачь въспрїємъ. н тако поврѣгъ се на тѣлє сєго блжєннѣаго. жалостнѣно плачє се глїашє... 83а/20–23 (22).

¹⁵⁴ Када нїє назначєно од кога се прнма, добнїа, подразумєва се да је Бог пошлїл (намењєно, послано од Бога).

◇ (ВЪС)ПРИЄТИ НА СРЪДЪЦИ В. СРЪДЪЦЕ (80а/24).

ВЪСПРОСИТИ, -прошоу, -просиши свр. (1) *замолити; затражити*. — и къ сѣнь до слѣтотнениѣ свое вѣрнѣи моуже постав'ль. нже хотеть присѣпати волѣщие. в'са польз'на нмъ твореще. тако да ниѣднн'же ѿ волѣщнх'л' что възнегодоуѣтъ. нъ елико аще чесо възпросн'л' да дал'с'л' (ть) се юмоу. 70б/10–15 (14).

ВЪСПѢВАТИ, -аю, -аюши несвр. (1) *опевати, песмом прослав'вати*. — ... такоуи бо оубо прославнше се. и въ внш'них'л' хвалами агг'льскимъ, прослав'ляют' се. и възпѣвають' се съ похвалою. 29а/6–8 (8).

ВЪСПѢТИ, -пою, -поюши свр. (1) *запојати, запевати*. — и по сѣнх'л' гл'а в'са елико вѣсте обнч'наго пѣн'а. нач'ньше възпонтѣ гл'с'вн. 46а/1–2 (2).

ВЪСТАНИЕ, -ни с (2) *напад*. — ты бо прѣем'ши даръ ст'го д'ха. низложила еси в'стан'а лоукаваго. и невредно тѣло свое съблюде. 42б/18–21 (19); нъ дароуи мн крепость снани твою. тако да повеж'л'доу в'стан'а ворѣщаго се съ мною. 44б/20–22 (21–22).

ВЪСТАТИ, -станоу, -станешн свр. (6) **1.** *кренути, покренути се*. — фиг. зовѣт' те в'станн и не късны. нъ оубо възпрѣни ѿ дш'е. тыщещн се єдиномоу часъ. възоуп'и въ покаан'и. възедрьжнтелю слов'л'(о) ѿтѣ. съмосъвршен'нѣи иу'хе. скорого ти рад'л' мал'с'рд'а. не презри менѣ равн твою. 44б/1–5 (1); и не нди нного чесо сътворишн. в'ставъ ндѣ къ възлюб'лен'номоу си братоу кралю стефану оурошоу. и съ нымъ станіе сътвори въ дрьжавн жоупн раснн'скыѣ. на рецѣ гл'емен моравѣ. 59а/21–24 (21); фиг. ты же г'и не оудали помочи твоѣ ѿ менѣ. и на застоуп'леніе мое приз'ри. и в'станн въ срѣтеніе мое и вижд'л'ь. и възврати злаа врагомъ монмъ. 62б/2–5 (4). **2.** *дићи борбу, повести рат*. — в'ста бо въ тѣ врѣмена въ зем'ли бльгарьсцѣи кнезь некто гл'емен шнш'л'ань. 60а/3–4 (3). ОП: 63а/20. **3.** *устати, дићи се на ноге (из седеѣег положая)*. — рел'ч'л'(е) бо седоу люд'л'е частн и пнтн и в'сташе нгратн. 42а/5–6 (6).

ВЪСТАЯТИ, -стаю, -стаюши несвр. (2) *устајати, дизати се после спавања*. — аще бо богатыство земельноѣ тыщнм' се съврати. каа оубо пол'за ѿ таковых'л'. в'са бо таковаа стѣню пол'д'л'(о)внѣ мнмоходеть. и тако сън'а в'стающаго. 30б/5–8 (8). ОП: 66б/23–24.

ВЪСТЕНАТИ, -стеню, -стениши свр. (1) *застѣвати*. — оув'и мнѣ ѿ коу'л'д'(оу) начноу плакати лютаа мн. и неоудобъ исповеднла вѣзакон'а и ѿ чедь прьвоѣ възплатю се. ѿ чедь ли в'стѣню. или ѿ чедь въз'рндаю ѿ множыствѣ грѣхъ монх'л'. 39б/14–18 (16–17).

ВЪСТОЧЬНЬ, -ын прид. (1) *источни*. — тако оубо хожд'л'аше. и тако твораше въ лѣт'л'(ѣ)хъ мнѡзехъ. такоже высл'с'л'(ть) прослати се нменн его и проав'леноу быти. по всех'л' окрсл'с'тных'л' странахъ. възсточных'л' и запад'л'ных'л'. стѣфанъ оурошъ превисоки и крѣп'кы и съмодрьжав'нѣи и мал'с'тнв'и краль срьв'ск'и. 68б/2–7 (5).

ВЪСОУДОУ прил. (4) *свуд(а)*. — мене оубо грѣш'ноую и стр'сл'тн ѡмрачен'ноу. и потр'нев'шоу в'соу'л'д'(оу) просвѣти и ѡчисти. 35б/9–11 (11); мнѣ грѣш'номоу мннт' се. за толнко скоро оуслншаніе. в'сеѣ зем'ли дрьжавн с'е х'д'лювнвіе. тако д'х'б' ст'омоу в'соу'л'д'(оу) провъзвѣстнв'шоу. нти скоро на престав'леніе с'е бл'жен'н'е. 45б/1–5 (4).

◇ отъ вѣсоуду прил. *одасвуд, са сваке стране, из сваког правца, смера.* — и тѣсна¹⁵⁵ мн соуѣтѣ ѿ вѣсоудѣ(оу). 39б/13; тако бо въ истинноу вѣ видѣти мн. ѿ вѣсоудѣ(оу) ндоуцихъ еанко соуѣе славныхъ. такождѣ же и ннѣи. и стран'нѣи. хромн же и слепн. 45б/5–8 (6).

ВѢСОУКѢ в. соуѣе ◇

ВѢСХВАЛЯТИ, -ляю, -ляешн несвр. (1) *прославляти, славити.* — ннѣи же протѣи разндоу се в'сакъ въ своѣа сн. славѣще стѣоую тронцоу ѿца и снѣа и стѣоу дѣа. и вѣсхваляюще паметь блѣжен'нѣ рабе хѣи. 48а/20–23 (22).

ВѢСХОДНТИ, -ходоу, -ходншн несвр. (1) *узлазити, пеѣати се, ?* фиг. *узростати.* — ... истин'ною же любовію еанко къ гѣу полдпирак се. оудною лѣствнцѣю на висото¹⁵⁶ добріе дѣтелы вѣсходнть. 27б/13–15 (14).

ВѢСХОТѢТИ, -хоцоу, -хоцешн свр. (9) **1. а.** *намерити, определити се за какву замисао или циль, наумити, смислити.* — да аще оубо вѣсохъ лѣтѣ ти кѣл(тъ) зем'льннмъ црѣтвомъ нѣлсноу нскоупнтн. и къ нѣлснодоу црѣви радѣлюшн се възитн. вѣселема ногама. 33б/15–19 (16); тако бо по истинѣ вѣсохте блѣы бѣ. оупространнтн дръжавоу ѿчѣствѣа его. 54б/12–13 (12); вѣсохте (ѣаво) повѣселнтн се погыбѣлѣю нѣл. зре скон'чаваюшнѣл се междѣоу собою. въздѣвнже бо въ нѣ ненавнсть оубнства... 63а/17–20 (17); и сын хѣлюбывн вѣсохте сѣтворнтн бракъ въз'люб'леннодѣл снѣоу своѣмоу глѣмодоу стѣфаноу. іако въ истинноу чѣдолюбывы ѿца. и поѣтъ дѣщеръ црѣа българ'скаго рѣкомаго смнѣа. 64а/9–13 (10). ОП: 58а7, 60б/24. **б.** *усхтети, пожелети; затражити.* — вѣсгѣдѣа любовію вѣрн срѣдѣнныѣ оупованіе ндѣи къ гѣоу по прѣлр(о)кѣ. рече бо оупован на гѣа и тѣ нзбавнтъ те іакоже вѣсохцешн. 57б/10–12 (12). **в.** *прустати.* — и сын снѣ его възлюб'лен'нѣи. ѿ толѣ ѿбратн срѣдце своѣ въ словеса лоукав'на. и не вѣсохте послушатн глѣы роднтѣла своѣго. 64б/8–11 (10). **2.** *показати милост, приврженост.* — вѣдѣ(ѣ) бо множество прѣгрѣшненен монѣл. нь аще вѣсохъ могоуѣтѣ погрѣзноутн въ поутнне беснслънаго твоѣго млѣсрдѣа. 28а/23–25 (24).

ВѢСХЫТНТИ, -хыцоу, -хытншн свр. (8) **1. а.** *освожити; уграбити; узети.* — и еанко хвалешнѣ се на сѣю малоюу дръжавоу властн моѣе. хотецею вѣсхнтнтн. и менѣ же раба твоѣго возлюбнтн. таковлѣл мнслѣи и оухнщренѣа распѣлы. іако да не рекѣтѣ вразн мон пожрѣхомъ н. 55а/13–17 (14); хоте вѣсхнтнтн долѣ(то)ланіе его. 61б/27–62а/1 (27); и градн нхъ до ѿснованѣа нскореннше. а неправѣдноу нхъ мнлого събраніе себѣ вѣсхнтнше. 76б/25–27 (27); ... съсекающе плѣтн нхъ нечѣствѣе іако травоу пол'скоую. и до кон'ца паметн нѣлѣ погѣубыв'ше. в'се же богат'ствѣо нѣлѣ и славоу вѣсхнтнше... и градн же нѣлѣ и жнлнща до ѿснованѣа сѣкроушнше. 78а/15–20 (18); и на многыхъ мѣстехъ плѣкомъ кон ѣавляюшнмъ се. мнече некоторѣ волю свою оулоуѣнтн. и вѣсхнтнтн неч'то ѿ несоуѣннѣлѣ тѣло блѣжен'наго. 83б/25–84а/1 (27). **б.** *ухватити; уловити.* — аглѣы же іарѣи и немлѣствнвн хотеце те вѣсхнтнтн. 39б/21–22 (22); и хоте іако лють звѣрѣ вѣсхнтнтн незлобнвоу овчѣе. 56а/26–27 (27). **2.** *узети (на небо).* — такождѣ и ѣезвнтенннѣ нлѣа постнв' се. и внх'ромъ на колесннцн оугнѣнѣн на нѣлѣа вѣсхнщень вылѣ(тъ). 32а/14–16 (16).

ВѢСХЫЩАТИ, -аю, -аешн несвр. (2) **1.** *освајати, задобијати.* — ноуждѣлно бо кѣл(тъ) црѣлство нѣлсноу, и ноуѣщен се въ нѣ. чѣлстнмн срѣднцн сѣ дръзновѣнѣемъ. таковлѣн вѣсхнщаютъ кѣ. 34а/9–11 (11). **2.** *подизати (на висину); носити.* — ... въ ѿно врѣме егѣдѣа вылѣ(тъ) прѣстав'леніе вѣбмѣрѣы. апѣлѣлы ѿблацн по въздѣлоухоу вѣсхнщанѣемѣи. ндѣхоу на погрѣвеніе кѣ. 45а/25–28 (27).

¹⁵⁵ Треба да стоји: тѣсна.

¹⁵⁶ Омашком писара изостало је у у висотоу.

ВЬСЬ¹, -н ж (1) село, мало насеље. — ... ндѣхоу ѿ всехѣ граді и странъ и многыхѣ власіи· н ѿ окрестныхѣ земль· ниши и стран'ни и маломощ'ни· хромн же и слепи и проказивїи· хотеце вьсприети малістниіе ѿ вѣподат'ливїе роуки его нещед'но якоже и вѣ· 73а/7–11 (8).

ВЬСЬ², вьса, вьсе зам. (224) **1.** сав, сва, све, коју је без изузетка; целокупан, коју обухвата све делове, све елементе. — в'сеіе вниді(н)мне и невниді(н)міе твары твораць· 27б/18–19 (18); свѣтъ непристоуп'нь и жнкоть вѣхѣхѣ· 27б/19–20 (20); страш'но во етерѣ соужді(є)ніе жділати хоте поасти в'се дѣлатель неправдіи· 28б/2–3 (3); и в'са еанко добріе дѣтелы сокончаше собою· 28б/27–28 (27); тех' во жнтїемь в'се земліе бл҃говер'ныхѣ езнкь просвѣтише се· 29а/17; достоинно во намь іелс(ть) преждіе всехѣ славити выпл[ь?]тнв'шаго се налс радїі бѣ· нашего во радн сплєніа **все** подіем'шомоу· 29а/22–24 (24); и в'се скажоу съ истинною· 29б/12–13 (12); да вьсемн вькоупѣ славит' се хѣ бѣ нашь· 40б/6–7 (6). ОП: 29б/21, 30б/1, 30б/7, 31а/6, 32а/24, 34а/25, 34а/26, 34б/1, 34б/5, 34б/23, 34б/28, 35а/8, 35а/25, 35б/26, 36а/26, 36а/28, 36б/5, 38а/6, 39а/5, 39а/6, 39а/9, 40б/19, 40б/23, 41а/2, 41а/21 x 2, 41а/23, 42а/20, 42б/28, 43а/20, 43а/25, 43а/26, 43а/28, 44а/9, 45а/14, 45б/9, 45б/17, 46а/1, 46а/2–3, 46а/11, 46а/19, 46б/3, 46б/4, 46б/7, 46б/10, 46б/18, 47а/2, 48а/6, 48а/17, 48б/11, 48б/17, 48б/22, 49а/4, 49а/6, 49а/10, 49а/15, 49б/14, 50а/4, 50а/8, 50б/8, 50б/20, 50б/25, 51а/12, 51а/13, 51а/25, 51а/26, 51б/19, 52а/13, 52а/27, 52б/11, 52б/16, 53а/20, 53б/15, 53б/19, 53б/21, 54а/20, 54б/3, 54б/7 x 2, 54б/27, 55а/5, 55а/21, 55а/23, 55б/1, 55б/7, 55б/11, 55б/13, 55б/22, 56б/7, 57б/5, 57б/7, 57б/18, 58а/8, 58а/18, 58а/23, 58б/3, 58б/12, 59а/4, 59б/10, 60б/10, 60б/16, 60б/23, 60б/24, 61а/6, 61а/21, 61б/7, 61б/14, 62б/9, 63а/13, 63б/1, 63б/3, 64а/5, 64а/16, 64а/18, 64б/3, 64б/5, 66б/8, 66б/17, 66б/19, 66б/20, 66б/24, 67а/1, 68б/4, 68б/14, 68б/21, 69б/13, 69б/21, 69б/25, 69б/26, 70а/6, 70а/13, 70б/12, 71а/15, 71б/5, 71б/12, 71б/17, 71б/25, 72а/10, 72а/16, 72а/22, 72а/23, 72а/25, 72б/26, 73а/3, 73а/7, 74а/1, 74а/12, 74а/20, 74а/23, 75б/3, 76б/13, 77а/6, 77б/12, 77б/17, 78б/4, 78б/7, 79а/1, 79а/3, 79а/27, 79б/7, 80а/11, 80а/13, 80б/21, 81а/2, 81б/9, 81б/18, 81б/21, 82б/9, 83а/14, 84а/7, 84а/11 x 2, 84а/19, 84б/12, 84б/27, 85а/2, 85а/6, 85а/24, 85б/11. **2.** сав, цео, читав. — дѣом же оусть его в'са сна нхѣ· 27б/24; в'сем же оумомь сконмь печет' се· како оугодити глсви· 30а/13–14 (13); в'са соуща вь налс нменїа расточити· 30б/10–11 (10); аще во н в'сь мнрь прїобрѣщемь· а дшїоу свою отъщнїмї· котороу нзмєноу нмаи дати за дшїоу свою· 30б/17–19 (17); яко в'се жнтїе ие тамо истьщнв'шїи· 33а/10; хоте освѣтити всю вьселїен'ноую· 38а/12; ты во вѣсн в'се желанїе мое· 38б/27; вь кратцѣ во нзрекоу в'се жнтїе свое и нензттен'но богат'ство славн земльнаго црлства тоу дарова· 41а/14–17 (15). ОП: 41б/21, 45а/18, 45б/2, 46а/17, 46а/28, 49б/21, 54а/27, 54б/18, 58а/11, 58б/15, 59б/15, 59б/18, 60б/19, 60б/26, 61а/1, 61б/4, 61б/25, 64а/8, 68а/1, 68а/18, 70а/11, 71б/15, 74б/3, 78а/17, 78а/20, 80а/8, 80б/25.

◇ **ВЬСН ДЬНЕ ЖНКОВА сав, цели живот.** — да за в'са бл҃га еанко сътвори вама· дльжна іелста емоу слоужити преподї(о)вїемь и правдію в'се дїи жнкота вьшего· 36а/26–36б/1 (28). **ВЬСѢХЪ КЪНІНГЪ СКАЗАНИЕ НДѢТН ? бити писмен, знати читати, можда и бити учен, познавати науку, књижевност и сл.** — препетою же и в'сехвалноуїю бл҃годеть ндѣваше· посещенїемь стїо дѣа приєм'ши всехѣ кннгь сказанїе нмоушїи· готова соущїи кь в'сакомоу ѿбетоу вьпрашающомоу н· 31а/4–7 (6). **прѣжде вьсѣхъ а.** *пре свега, на првом месту, у првом реду, првенствено.* — достоинно во намь іелс(ть) преждіе всехѣ славити выпл[ь?]тнв'шаго се налс радїі бѣ· нашего во радн сплєніа в'се подіем'шомоу· 29а/22–24 (23). **б.** *унапред.* — сїю во ѿ юности ие бл҃ги и в'сещедрїи бѣ снабдїтїи проведїи преждіе всехѣ воудї(оу)щаа· 29б/19–21 (21). **ц(ѣс)арь вьсѣхъ Бог** — гїи іу хѣ отѣ вѣкь црїоу всехѣ хвалю те· 63б/7–8 (8).

ВЬСЛАТН В. ВЬЗЬЛАТН

ВЬСЦА прил. (1) *сасма, посве, потпуно.* — ... нь обате слншоу писанїа стьїхї кныкь· тако обращающе ни кь покаянїю и глїють· тако в'сакь выметакен себѣ вь нечаниїе рече· вьсма рабь быкаеть сотонѣ· 39б/3–7 (6).

ВЪСЫЛАТИ В. ВЪЗЪСЫЛАТИ

ВЪСЪЯТИ, -сѣю, -сѣюши свр. (1) *засејала*. – фиг. блѣженнаа еси мѣи мога и глсѣже. тако сѣде добраго плода хѣ въсѣяла еси въ браздѣи твоѣ дшѣвнїе. 47б/5–7 (7).

ВЪСАКЪ, -а, -о зам. (6б) **1.** *који се односи на све одређене појмове (бића, предмете и др.): сваки*. – сѣа во сътворше назн в'сакыне пѣчалн... 30б/12–13 (13); оукрашающн се в'сакыи добрии детѣлми свѣтши се. въ в'сакон блазѣн жнз'ни. 30б/24–26 (24, 25); и просто реци в'сакою доброю под(о)бою оукрашенна. 31а/3–4 (3); готова соущи къ в'сакоюу ѿветоу въпрашающоу н. 31а/6–7 (7); в'сакого такови хѣ рав'но почнташе. 31а/12–13 (12); в'сакїе же правдѣи црков'нїе еанко на потребу. 35а/4–5 (4); в'сакимъ богатствомъ испльняющн ихъ. 35б/2; ѣже оудобъ оуловнла кѣл(тъ) в'сакимъ нмел'никомъ и лов'цемъ. 37а/24–26 (25). ОП: 37б/4, 37б/10, 38а/14, 38а/15, 39б/5–6, 40б/4, 41а/7, 41а/25, 42а/23, 43а/22, 43б/9, 46б/12, 48б/20, 49б/6, 52а/21, 52б/27, 54б/28, 55а/2, 61а/27, 64а/17, 66б/26, 67а/2, 67а/18, 69а/3, 69а/5, 69а/6, 69а/20, 69а/25, 69б/12, 69б/17, 69б/27, 70а/4, 70а/11, 70б/2, 71а/11, 71а/14, 71б/4, 71б/6, 72а/5, 72а/11, 72а/19, 73б/1, 73б/14, 74б/12, 74б/14, 75а/11, 77б/23, 79а/4, 79б/8, 79б/11, 80а/12, 82а/7, 82б/21. **2.** *у именичкој служби, са истим родом и значењем као и именица уместо које стоји*. – и в'сакоюу дльж'ноу члстѣ въздаваше. 31а/13–14 (13); кѣма доб'ро кѣл(тъ) в'сакоюу рев'новати блг'нимъ. 51б/25–26 (26).

◇ НА ВЪСАКЪ ДЪНЪ *свакодневно*. – ѣкоже сын блгочлстивїи въ жнвотѣ своѣмъ оуставы. и до нїна на в'сакы днѣ нзносити на пор'тоу обылно вина и хлѣва. и ннїихъ браш'нѣ разанч'ны хѣ. на поданїе нншїимъ и стран'нимъ. и в'сакоюу требующоу довол'но. 71а/10–14 (11). (разити се, нти и сл.) ВЪСАКЪ/ КЪЖЬДО ВЪ СВОІА СИ (*разићи се, ићи и сл.*) *свако своѣ дому, својој кући*. – и съ в'семъ же съборомъ ѿчѣствїа своѣго повѣселн кѣ дѣб'вно и тѣлесно. и пакы възврати се къ прѣстолау своѣмоу. ннїи же протїи разндоу се в'сакъ въ своја си. 48а/17–20 (20). ОП: 84а/15.

Уп. къждо

ВЪСАЧЬСКЪ, -ын зам. (3) **1.** *који се односи на све одређене појмове (бића, предмете и др.)*. – в'сачлскаго добраа нзволєнїа испльнь. 58а/13–14 (13). **2.** *у имен. служби, са истим родом и значењем као и именица уместо које стоји: сваки, -а, -о*. – нлжл налді в'сѣи и в'сачлскы хѣ слава ти. 51б/18–19 (19); ѣко оу того в'са и нмѣже в'сачлскаа. 52а/27.

ВЪСАЧЬСКИ прил. (2) *у сваком погледу; потпуно, у целости*. – и тамо маломощнїе пнтїе и сьгрѣвае ѿ блженнаго сего моужа в'сачлскы хотецаго испльнити заповѣдь аплслъскоую. 68а/21–24 (23); в'сачлскы хоте испльнити владѣнїю заповѣдь. 73б/26–27 (26).

ВЪТОРОЕ (1) *друго, што је у набрајању иза првога, што се по реду ставља иза првога*. – блѣ дарован'ноу кѣмоу богатств'во землнаго црлства. мнслно и разоум'но расточн. многоразанч'нии образы прьвоу же въ дарь бѣу. второе еанко на въздѣвнженїе стїхъ црквїи... 69а/8–12 (11).

ВЪХОДЪ, -а м (1) *улаз; приступ*. – по прѣставлєни же кѣго мншоув'шнмъ ѣко до поль трѣтїаго лѣта. и семоу тѣлоу кѣго блжен'номоу въ тнменїи зем'льнемъ лѣжешломоу. блгїи и оуветанвы бѣ нашъ. сказае намъ в'са прѣждѣ на сплєнїе въ бжлствн хѣ пнлснїи хѣ. и завѣшавїи намъ жнз'нѣ вѣч'ноую. и обыл'нѣ подае намъ възходъ вѣч'ноу црлствоу кѣго. нзавравїи сего бѣолюбываго. семѣ правед'ноу рабѣ своихъ. и давїи кѣмоу дарь доб'ръ. 84б/8–17 (15).

ВЫ зам. (35) *лична заменица за друго лице множине: ви*. – млїи ви любымнцн. 29а/12; сицѣ глбющїи голсподїе мон и ѿци помннте ѣко вы силнїи кѣлте ѿ нмєни глснн. и темъ дльжно кѣл(тъ) вамъ немощн наше носити. 33а/17–20 (19, 20); ѣкоже и хѣ възлюбы ви. 34а/3; вы же вьноушнта разоум'но глбї моу. 36а/14–15 (14); ннколнже боюща се ѿ соупротив'лєнїа

насла'ствоующих' вн иноплем'ных' езнкь. 36а/20–21 (21); да н вы не лишнта се вѣчных' блгѣ ω гн̄. вн же оубо любовію срѣдѣца съдрьжнта се сама. 37а/6–8 (6, 7); прѣдете н послоушанте менѣ н страхоу глсню наоучно вн. длъжно кѣл(т) прьвоу вамь бѣ воати се. 41б/3–5 (4 x 2); вн же чеда мога възлюб'леннаа. 41б/13; азъ бо грѣш'ннн длъжннкь вамь кѣлѣмь. 52б/3–4 (3); не жалю тако вымы нстезакѣломоу мн быты. 52б/6–7 (7). ОП: 41б/20, 41б/23, 41б/28, 42а/21, 42а/22, 42а/24, 46б/5, 46б/6, 46б/7, 46б/8, 46б/8–9, 46б/9, 66а/27, 67б/7, 67б/19, 70б/19, 78б/11, 81б/2, 82а/3, 82б/13, 85б/24, 86а/6.

ВЫНОУ прил. (3) *непрестано, увек.* – а семоу блжєномоу нн ω скотѣхъ его прнѣть власты. нь вноу не остане се (враг) злобы своеє х'вале се н ненавндѣ хрїстїан'ствѣ. въсороужн без'бож'нїе пер'сн н агарєне на роудї хрїстїан'скы. тако юденє на гѣ. 75а/16–20 (17).

◇ **ВЫНОУ** присно (*увек*) *присно, на присан начин, искрено.* – въ такоуѣм бо местѣ оу стїго продрома. такоже сын блгочлстнвнн въ животѣ своємь оуставы. н до нїна на в'сакы днѣ нзноснтн на пор'тоу собыл'но внна н хлѣба. н нїнїхъ браш'нь разан'ных'х' на поданїе ннщїнѣмь н стран'ннѣмь. н в'сакомоу требоующомоу довол'но. вноу прлсно желеак въздланїа ѿ влдікы всех'х' хѣ. въ бѣсконанч'нѣмь прѣкыванїн такоже н полоуч'н. толнкоу блгдїть н славоу н члстѣ. таже несказан'на н ненсѣд'на н незб'ттен'на соу'тї ω семь хдлюбывемь. бѣ бо нелнцѣмер'но прнходещнхъ къ нїемоу. н протнвоу такоуыхъ троудовь его н дѣтелы блгїнх'х'. дарь престїго дхѣ дають. 71а/9–22 (15); блжоу пресочлстован'нѣн тн роуцѣ. нже вннѣ прлсно прострѣте нмелъ кєн дающн несоскоу'дїно дары бѣу. н въ бжлст'внїе црквн. н млстїннїе ненсповеднмо къ ннщнѣмь. 83б/7–10 (8).

ВЫСНДЬ, -ын прид. (1) *узвишен; висок; изузетан.* – н юноу кемоу соуцїѣ възрастомь. н[.] блгодатїю бжїєю внснмоу... 54а/25–27 (27).

ВЫСОКЪ, -ын (комп. вышин) прид. (6) **1. а.** *велик, који је изнад просечног, обичног или изнад онога чему се супротставља.* – сь же блжен'ннн н крѣп'кы краль стѣфань оурошь. вндѣ помошь бжїю н покровь на себѣ. ѿ мьз'довьздлательа хѣ. ѿ толѣ на бо'шоу любовь н на вншн поудвннг поудвнже се къ своємоу любнтелю хѣу. 78б/20–24 (23); сего бо в'сесосцїєн'наго еплскпа даннаа. в'сако свѣщанїе глснь краль въ многочлст'ноу любовь н сладїсть прнѣмаше. тако не погрѣшнтн ємоу ннкако же воли его. вндѣ бо в'сакоу добродѣтель свѣтешоу на нїемь. тако его сѣло люб'лаше. н вншьше свѣщанїе н поученїе сь снмь блжен'нннѣмь твораше. тако же бы въз'можно было помощїю бжїєю свѣршнтн се. желанїю срѣдѣца его. ω свѣршенїн храма того стїго. 79б/7–17 (13). **2. у** *имен. служби: онај који има велику власт, моћ (о Исусу Христу).* – азъ бо прьвѣн'ца положнхъ н внска наді црї зем'льнннн. 54б/10–12 (11). **3.** *висок, који има знатно растојање између доње и горње тачке.* – братї бо ѿ брата помагаємь. тако н градъ тврѣдъ вноскъ. 37а/26–27 (27).

◇ **ВЫШЬША** моудрость *премудрост, врло велика, дубока мудрост.* – с[.]н бо еплскпъ даннаа бѣ рождленїе н въспнтенїе зем'лак срѣскїе. ѿ юности же своє воднѣмь н крѣпнѣмь. н настав'лаємь дхѣмь стїнѣмь. н сѣло нмїн крѣп'коу н вншьшоу моудрол(тѣ) въ срѣдїцн своємь. ω въздївнженїн црквнѣномь. еже заповедатн кѣлѣ ходоу'гннѣмь н многозабран'нннѣмь хнтрѣцелї знждлоушнѣмь. како постав'латн ст'льпн же н надістльпїа. н каларе н прѣгради црквнїе. 79б/17–25 (21). (роука крѣп'каа н) *мышьца високага (крепосна, моћна рука и) висока (? подигнута) мишица; фиг. свемоћ, бескрајно велика моћ; помоћ, покровительство, заштита.* – тоу же хвалоу н славоу бѣу въздїав'ша. тако того роукою крѣп'кою н мнш'цѣю внскою. врагы своє побѣднста. 59б/21–23 (23).

ВЫСОТА, -ы ж (6) **1. а.** *висина, простор високо изнад земљине површине.* – н въздїевшн роуцѣ свон къ внсолте нвклнєн н рече. блгодоароу те влдіко гн̄ бѣ мон іу хѣ. млстнвн члколюб'че. 45б/21–23 (21); поудн се гоу бѣу въ оуднлїєнїн срѣдѣца. роуцѣ свон въздїевь къ вносїе н глѣ. бѣ бесконанч'ннн млскрдн. 54б/24–27 (26). ОП: 56б/24, 63б/7. **2. а.** *висина, својство кога или чега што је високо изнад кога, чега другог.* – фиг. такоуи оубо крѣпостн н вѣры срѣднчнон

прѣпопасаѵ се· истинною же любовію еанко къ гдѣю подіпнрае се· оудною лѣствнцѣю на висото добріе дѣтели въсходнть· слнца свѣтленше оудоврено нмее лицѣ· и пате снега члстнше· и оудѣань рнзою емоуже похвала не ѿ члкъ нь ѿ бѣ· 27б/11–17 (14). **б.** фиг. *величина, узвишеност; савршенство.* – (Господе) ѿ множества бѣзаконнн монхл· нмыже запеть келдмь ѿ юности моє[.] нелдмь долстоннь възрети и видети висотоу твою· 62а/17–20 (20).

ВЫСОТЪСТВО, -а с (1) *висост, узвишеност.* – любовннн снбѣ дръжавнаго мн црлства· слншахъ вѣланкоу помощь ѿ влдлкн хѣ прѣвнсокомоу тн кракевствъ на поганіе· и в'се езнтннкы· нь и пакы оубѣдн висотство тн и бгѣдарованною дръжакою тн· на оставшоюу четь поганыхл сннхл· и оосвѣтн хрлстланство ѿ наслаа поганыхл сннхл· 76б/10–16 (13).

ВЫСОТЕ прил. (1) *високо, врло много; превисоко.* – ѿ сего (Шишмана) же діаволнмь наваждланіемь завнда был(ть) на ѿчствіе семоу блгочлстнвомоу· възнел(е) бо се мнслію своєю висоте· въздлвнгноутн слоу свою на сего хѣлюбнваго· 60а/7–10 (9).

ВЫШЕ прил. и пред. (5) **I.** прил. *горе; ближе почетку; пре (о месту у кнзиз и било каквом писменом сатаву), у раније написаним редовима (истог састава).* – сіе же земле (и градн) нхже внше оуказахомь в'се прнємь· и пакы и пакы ндѣ на дръжавъ земле влахнбскіе· 58б/11–13 (11); семоу бо црѣю поганомь възвестнлн бѣхоу· пръвѣне воквав'ше на дръжакою сего хѣлюбываго краля· такоже внше оуказахомь въ пнлсннн семь· 62а/2–5 (4); толнцемь бо временелдл мнноув'шннмь такоже вншѣ оуказахомь· многннмь разлнтннмь знаменіемь днв'ннмь гав'лаюшнмь се оу гроба его· 84б/17–20 (18). **II.** предл. с ген. *у поредбенном значењу, кад се нешто нечему претпоставља: пре, изнад.* – конд' лн ообразомь нповелдл(е) нже выше в'сакого нповеданіа кел(ть)· 52а/20–21 (21).

◇ съ **ВЫШЕ** *одозго*, фиг. *од Бога.* – ты бо блженнаа ооблек'шн се въ рнзоу съ внше нст'канноюю· юже нарекоу тнхость и незлобіе срлдца твоєго· и нмоушнн в'сеглда блгдлть ѿ гѣ· и наслаждланешн се юю въ вѣкы· 42б/21–25 (22).

ВЫШЬНЬ, -ннн прид. (10) **1.** *небески, који се односи на царство небеско.* – еанцн оубо ѿ мнра сего жаляуще незрелч(е)ннхъ и непостнжнмнхъ даровъ въ нелслнемь пребываннн· аще не пръвѣне остав'льше мурь сын и таже въ мнрѣ· и прѣоуцлствованною дшєю бгѣлепно подівнзают' се· къ вншннемоу точенію· такови оубо крѣпостн и вѣры срлдчннн прѣпопасаѵ се... 27б/7–12 (11); сын же блженнн превнсокы краль стефанл хрощь· земльннмь црлствомь црлствоуел и внш'наго жаляе· 80а/21–23 (22–23). **2.** у имен. службн: *вышьнын Бог.* – мнвоуѣн помощн и покрлвоу и застоупленію ѿ внш'наго сподл(о)в'ленъ был(ть)· 75а/3–5 (4); (или *оно што се односи на царство небеско*). – и в'сеглда горѣ любовію в'сесрлдчною къ внш'немоу помнслъ прнє на в'сєблгомь срлдцн своємь· преподлвннаго с[.] прероднтелѣ оца стго сумесона· каково сыграждленіе и оукрашеніе црковноє поставн на схраненіе и на покон стгомоу с[.] тѣлесн· 79а/10–15 (11).

◇ въ **ВЫШЬНННХЪ** *на небесима.* – таковін бо оубо прославнше се· и въ внш'ннхл хваламн аггльскымн, прославляют' се· 29а/6–8 (7). ОП: 36б/28, 43б/18, 53а/13. **ВЫШЬННН** (градъ) *нєроусалнмь вишьнн, небески (град) Јерусалнм.* – фиг. вѣсн бо градъ нашъ въ нєм'же хоцємь жнтн· да что оубо въ чюждлелмь готоваемь· села и злданіа и жанща сємоудрнна· еанко бо сннхл готовакъ въ вецѣ семь въ чюждлелмь градѣ гавѣ кел(ть)· и ннколнже чають възвратнтн се въ свон· снн реть въ внш'ннн іерлслмь· 33б/19–25 (25). **СЫНЬ ВЫШЬНАГО СИН (Све)Вишьнег, син Божији** (супр. *син таме, син ѣвола, хришћаннн.* – быванте бѣю поді(о)внн· и тако чєда възлюблен'на ходнте въ люб'вн· такоже и хс възлюбы вн· снѣвѣ бо внш'наго нарекосте се· 34а/1–4 (3).

ВЫИ, -нє ж (1) *врат (део тела).* – и такою любовію вѣры разгарающн се ѿ глцдѣ· подікланяють вію свою поді лаг'коє нго хѣво· бѣз'мльвьствнющнн въ в'сацѣмь нсправленнн

чръньтсцемьлѣ. днѣ и ношь не въкоушающѣи въ сласть сна. или покон дающѣи тѣлоу своємюу. 43б/6–11 (7).

ВѢ зам., ак. на, ген. и лок. наю, дат. и INSTR. нама (2) *лич. зам. за прво лице двојине: ми; нас два, нас две, нас двоје.* — да и вѢ сътворилю дльж'ноу любовь меж'длоу собою. 49а/28–49б/1 (28); да и вѢ образь боудѣвѣ стадоу своємюу. 81а/22.

ВѢДѢТИ, вѣмь и вѣдѣ, вѣсн несвр. (25) **1. а. знати** (о знаѣу заснованом на вери, веровању у Бога); *веровати.* — рел'и(е) бо расточн и дасн оубогымь. сѣа бо сътворише назн в'сакыне пѣчальн. и без рнзы на стадѣн добріе дѣтели възидемь. вѣдоуше нметн севѣ доброе нменіе. на нелсехъ пребывающе. 30б/12–15 (14); вѣсн бо градь нашъ въ немъже хоцемь жити. 33б/19–20 (19); твомь бо пришьствіелѣ свѣтъ въсѣа намь грѣш'нникомь. въ т'мѣ сел'и(е)щѣимь. и ослѣпшѣимь намь ср'д'чннма отнма просвѣщеніе. и заблоужьд'л'шѣимь поут'л' сплсненіа. по нѣмоу же текоуше не нмалѣ съвратити се въ стрѣп'тнаа или развращен'на вѣдоуше. яко ты еси в'сен твари надѣжд'ла... 52а/7–14 (13); нь вѣд'л'ѣ те надѣжд'лоу ненадеющнмь се. и грѣш'нникомь сплснителя. млю твоє малсрдіе. и полагаю грѣхопаденіа моѣа на мноужьство щедротъ твоих'л'. вѣд'л'ѣ яко правед'нны любыши и греш'ніе мноужьши вл'д'ко всех'л' гн'. рел'и(е) бо възови ме и оуслншоу те. темь прошоу и незлобываго ти ч'л'колюбїа. и оубежд'лаю тебѣ слад'каго їс'а. клеветь вл'д'коу рабь цр'а. цр'ь бо нь бл'гъ кел'л'ѣ. вл'д'ка нь обаче малсртнвь. 52б/11–20 (11, 15); мнозѣн бо цр'іе ѿ охр'сч'нных'л' его хвалахоу се на в'сеп'л'т'ноу и бл'гъ храннмоу юго главоу. и на вѣд'арованноє ємоу ѿч'б'ство. не вѣд'ше окаян'нн в'жїе снаы и помощн семоу бл'жен'номюу и вл'г'ород'л'номюу. 74б/16–20 (18–19).¹⁵⁷ ОП: 30а/26, 30б/14, 55а/1, 55а/3, 75б/17–18¹⁵⁸, 77а/27. **2. знати, имати знаѣе о чему** (на основу чнѣеница); *бити свестан чега.* — вѣд'л'ѣ бо мноужьство прѣгрѣш'ненен монх'л'. 28а/23–24 (23); горѣ мнѣ греш'нѣн. яко погоубых'л' времє покаанїа. и не вемь что сътвороу. горѣ мнѣ яко възл'дремав'шн се сномя теж'комь оугаснхъ свѣтн'ннкъ д'ше мое. не вемь бо ког'д'ла прндеть гл'с'л' г'л'є се жєных'л'... 37б/19–24 (20, 23); (Богородице) ты бо вѣсн в'се желанїе мое. и люб'ви ср'д'ца моего ѿ тебѣ не оутан се. 38б/25–28 (27); и по снх'л' г'л'а в'са елнко вѣсте овч'наго пѣнїа. нач'ншы въспонте г'л'скн. 46а/1–2 (1); нь ег'д'ла ношь хотешае быти. и ннкомоу же вѣд'шоу сего вѣд'люб'знаго и днв'наго чюда. сын гнѣ мон х'д'любывн съвлькь съ севѣ свитн цр'л'кїе еже въ днѣ ношаше. и възложь на се хоудоу и вѣт'хоу одѣжд'лоу. и анцѣ своє прнкрнвь яко ннкому же знати его... и пришьд'л'ѣ по срѣд'л'ѣ становь нх'л' (убогих, сиротих) ндѣже спещн нмь. и възнмає злато мнсого даваше въ роуки нх'л'. 73а/15–73б/6 (16–17). ОП: 73б/8, 82а/9. **3. (пред)видети; (унапред) знати.** — и нзвѣстно же вѣд'л'ѣ яко не нмѣю гонезноутн съмрѣтн въ болезны сен. 45а/7–9 (7); самь не вѣд'л'ѣ хотешаго събыти се ємоу. яко протнву лоукавіе его вѣры хоте въ чюжд'л'емь достоянїн прославити се. въ скорѣ безгод'лноу съмрѣтнїю скончавает' се. 56а/11–14 (11); вѣд'л'ѣшаше бо яко скоро нмать творити шьствїе ѿ мнра сего соует'наго въ вѣч'ніе обытелы... 82а/17–19 (17). **4. знати, умети; моћи.** — что же г'л'ю мосуєа и нлїю даже и даннла. съмь бесконачнн свѣл'т'л' и пнтатель в'сеє твари х'с'. нже вѣсть крѣпнтн. петїю хлѣбь петь тнсоушь въ поустнны. тын оубо съмь постн се днн .м'. показань намь образь постоу. повѣдоу на дїавола. 32а/23–28 (25). **5. ? разумети** (о говору, језику). — прл'л'р(о)кь бо нсаїа г'л'єть. рел'и(е) бо и потнєть на нємь д'хъ в'жїн. д'хъ прѣмоудростн и разоума. д'хъ свѣта и крѣпостн. словомъ же оусть свонх'л' оубнєть неч'л'стнваго. тьжд'л'є бо се езнцн нже не вѣд'л'ѣть тебѣ к тебѣ прнвѣгноут'л'. и людїе не знающеє те пораб'отают' тн. г'а радїл' и стїго іслѣва яко прославнл' те кел'л'ѣ. 58б/4–11 (8).

ВѢКЪ, -а м (17) *век, период постојања кога, чега; живот.* — ѿ горѣ тебѣ оубога д'ше моѣа. яко вѢКЪ твои конч'ает' се. а ты неготова. 67б/1–2 (1).

◇ **ВЪ** (БЕСКОНАЧЬНЫЕ) **ВѢКЫ**, **ВЪ ВѢКЫ** (ВѢКА) *изр. на веке векова, за веке векова, довека, вечно.* — бѣ бл'гы и в'сещед'рїн гн'. прѣбнванєн въ вѢКЫ вѢКА 30а/14–15 (15 x 2); таковїн

¹⁵⁷ У овом примеру *знаѣе*, тј. *незнаѣе* потиче од неверја.

¹⁵⁸ Исто.

пріеше въ место земльнїе и маловрѣменнїе славы. неісною въ вѣкы прѣвѣающоу¹⁵⁹ славоу. 28б/13–15 (14); ндѣже лежнть и до сего днѣ. вьнѣ дѣры олтарныхъ. прѣдї образомъ влдікн всеіхї хїа. прославнвшаго паметь юе въ бесконатнїе вѣкы. 51а/23–26 (26). ОП: 29а/18–19, 34б/3, 42б/24–25, 44а/28. **НЫНІАШЬННІ/ СЪ ВѢКЪ САДАШЬИ, ОВАЈ ВЕК, ЖИВОТ,** фиг. *земальски живот (као опозит небеском животу, тј. животу после смрти).* – вѣсн бо градъ нашъ въ нїемъже хоцѣмъ жнти. да что оубо въ чюждїемъ готоваемъ. села и зїданїа и жнлца сведоудрїнаа. еанко бо сїнїхї готованъ въ вецѣ семь въ чюждїемъ градѣ гавѣ іелс(ть). и ннколнже чаетъ възвратнті се въ свон. сїн речъ въ вншнїн іерїсїамъ. 33б/19–25 (23); постнди же се въ нїїашнеїдї вѣце възлюбывшаго те тако. да въ прншьствїн гавїенїа его не постндиши се. 34а/4–6 (5). ОП: 32а/1, 44а/25. **ОТЬЦЪ ВѢКЪ ОТАЦ ВЕЧНОГ ЖИВОТА, ГОСПОД ИСУС ХРИСТОС.** – гїн іѣ хїе отѣ вѣкъ црѣу всеіхї хвалю те. 63б/7–8 (7). **ПРѢВЫВАЕН ВЪ ВѢКЫ (ВѢКА) КОЈИ ПРЕБИВА, ЖИВИ НА ВЕКИ ВЕКА, ДОВЕКА,** фиг. *вечан.* – такоїн пріеше въ место земльнїе и маловрѣменнїе славы. неісною въ вѣкы прѣвѣающоу славоу. и свою дшѣу чїсїто съвлюдіше. 28б/13–15 (14–15); бѣ блгы и вѣсещедрїн гїн. прѣвнванен въ вѣкы вѣка. 30а/14–15 (15). **ЦАРЬ ВѢКОМЪ ЦАР ВЕЧНОГ ЖИВОТА, ГОСПОД ИСУС ХРИСТОС.**¹⁶⁰ – црѣ вѣкомъ нь ты оубо црѣ вѣкомъ бесмыртнѣ гїн. хотен вьсемъ спїстн се. и мнѣ недостоннен дароуи образъ прѣждїе конца покаати се к тебѣ. 38а/4–8 (5). ОП: 67а/15, 80а/26.

ВѢНЬЦЪ, -а м (5) *венац, украс од цвећа или лишїа сплетен у облику круга.* – фиг. ...толнкаго бо радн трьпенїа нхъ победн вѣн'ць възеше на дїавола. 29б/3–4 (4); фиг. венац' бо повѣдн исплетеннн ѿ роуки вѣсещдїтелн дларїлет' се. съпострадї(а)вшнмъ зло тако добрїнмъ вонномъ хїа бїа. прїемшнмъ бѣдн и скрьбы. и напастн. іелс(ть)ство бо забыше и смьрїтї(ь) прѣзреше. да црїство неісное оулоунтѣ. 34а/11–17 (11–12); фиг. кымн лн цвѣтн добро испьщрєннїдн и блгѣконнїнїдн вѣн'ць съставнвше вѣн'чанемъ вѣсїсїтнѣю главоу твою. юже оувезла іелс(ть) дѣснїца влдічнїа. неоувѣдающнмъ вѣн'цемъ. 42б/14–17 (15, 17); фиг. сего бо отрока породн премоудрїсїтѣ. а блгїдїтѣ въздон. дхѣ же стїн възрастн. сама же деснїца снлн влдічнїе главоу его вѣн'ча неоувѣдающнїдї вѣн'цѣмъ. и дастъ юго мнѣгосвет'лаго свѣтнлннка ѿчїствїю своємѣу. спїюща вжїемъ промисломъ. вгѣоуголдїнїдн дѣлн прославнті се. и събратн еанко расточєн'на дрѣжавн ѿчїствїа его. 53б/6–14 (10).

ВѢНЬЧАТИ, -аю, -аюшн несвр./ свр. (3) *венчавати/ венчати, украшавати/ украсити.* – фиг. кымн лн цвѣтн добро испьщрєннїдн и блгѣконнїнїдн вѣн'ць съставнвше вѣн'чанемъ вѣсїсїтнѣю главоу твою. юже оувезла іелс(ть) дѣснїца влдічнїа. неоувѣдающнмъ вѣн'цемъ. 42б/14–17 (15); фиг. сего бо отрока породн премоудрїсїтѣ. а блгїдїтѣ въздон. дхѣ же стїн възрастн. сама же деснїца снлн влдічнїе главоу его вѣн'ча неоувѣдающнїдї вѣн'цѣмъ. и дастъ юго мнѣгосвет'лаго свѣтнлннка ѿчїствїю своємѣу. 53б/6–11 (9); фиг. ѿ вгѣлюбываа главо ююже вѣн'ча деснїца влдічнїа. 73б/20–21 (21).

ВѢРА, -ы ж (22) **1. вера (у Бога).** – такоїн оубо крѣпостн и вѣры срїдїчнѣ прѣпоїасав' се. нстнннѣю же любовїю еанко къ гбѣ полдїпнрає се. оумною лѣствнцѣю на внсото добрїе дѣтелы вьсходнтѣ. 27б/11–15 (12); крѣвоточнвѣ вѣрн радн нсточннкъ крѣвѣ ста прнкосновѣнїемъ вьскрнлїа рнзѣ твонїхї. 28а/17–19 (17); того бо прїор(о)цн проповѣдающе вѣселнхѣу се. мїчїнїцн же оумараємн того нсповѣдахѣу. бгѣлюбнвн же моужн еанко живѣюще въ соуетн мнра сего. некоторїн ѿ телїхї вѣрн радїї гаже къ бдѣ. смн се распеше стрїсїтн. и крѣпкнїдн полдївнгы и мнра ѿрѣкоше се. да хїа єдннѣго прншвещѣють 29а/25–29б/3 (28); сїа бо блжєн'на вѣзмоутнѣю дшѣю и кроткомъ срїдїцємъ вѣрн нстнннѣнѣ. мѣтѣвоу бдѣ прнноснтѣ. томл єдннѣмоу нспнїтающѣмоу срїдїца и оутробы. 30а/8–11 (10); не словесемъ бо нн образомъ. нн роїдї(о)мъ нн крѣпостїю нн лѣтї(ѣ)мъ. црїсїткїе неісноє постнзает' се. нь снлоу веры. 34а/17–19 (19); аще кто речетї бїа любїлю а брата своєго ненавнѣн лъжь іелс(ть). и сего соуетн'на вѣра. 37а/14–16 (16); (?) и сїн глѣ блжєнїе прїемшѣ еанко снцѣва чєда юе. порождїен'на

¹⁵⁹ Треба да стоји: прѣвѣающоу.

¹⁶⁰ Исус Христос је „Цар векова“ (1. Тим. 1, 17), у Њему свет има „вечни живот“ (1. Тим. 1, 16). В. Брија 1999: 32.

дѣломъ стѣмъ. въспити же въ блазѣн вѣры. поученіа сіе ѡлюбноіе. 42а/27–42б/3 (1–2); и такую любовію вѣры разгараючи се ѡ гл҃дѣ. покланяють кїю свою покл҃ лагкоє нго хѣо. вѣзмльвствуючи въ всацѣмъ исправленіи чр҃ньч҃сц҃емь. днѣ и ношѣ не въкоушаючи въ сласть сна или покон дабѣи тѣлоу своємюу. 43б/6–11 (6); всегдѣ любовію вѣри ср҃дичныє оупованіе нмѣи къ гд҃у 57б/10–11 (10). ОП: 34а/21–22, 35а/21, 38б/13, 49а/18, 52б/6. **2. вера, религија.** – мон чедѣ любнмен ... помнѣта яко вѣри хр҃стїанскїе. і езника бл҃говѣрнаго рожденіе и въспитѣніе келста. ѡ юности ваю воднмаа и крѣпнма дѣомъ стѣмъ. николиже боєща се ѡ соупротнвленіа насна'ствоующих' вн нноплеменных' езникъ. нь кр҃стннмъ знаменіемъ ограждлаема такокїих' побѣди ннзложнста. 36а/14–23 (16); сын бл҃гїи рабъ вѣры хр҃свн. въ сласть прїем'ле гл҃ы пнслнн вл҃дичных'. и хоте собою испльннті є. 70б/15–17 (15); и потроудн се на зл҃данн ап҃слльсцѣмъ полагає ѡснованіе стїе и правїе вѣри хр҃свн. 81а/16–18 (18). **3. веровање, уверење, мишљење.** – самъ не вѣдл(ѣ) хотешаго събыти се емюу. яко протнву лоукавіе єго вѣры хоте въ чюждлаемъ достоаннїи прославннті се. въ скорѣ безголднню смъртнню скончавает' се. 56а/11–14 (12).

◇ **вѣроу** юти *поверовати* (у Господа). – релі(є) бо прлор(о)ци проповѣдаше ап҃сллы наоучнше мѣнннцн исповѣдаше. мы же вѣроу єхомъ. тебѣ въ плѣти явльшаго се бѣ нашего. 52а/4–7 (6). прнвѣстн кого къ вѣрѣ *учинити да неко поверује у Христа.* – ... вселх' хоте къ истнннѣлн вѣре прнвѣстн... 53б/19–20 (20). прнїети вѣроу латнньскоу *полатинити се, прећи на римокатоличку веру; покатоличити се, постати римокатолик.* – съ бо хоу'нонменнн цр҃ь. дїаволомъ наваждленъ и оуподл(о)бленъ ѡномюу лоукавомюу прѣдателю. нже ѡстоуплнл ѡ свѣта въ т'моу. такоже и сын цр҃ь фалесологъ разлоучнв' се вѣры хр҃стїанскїе. и прнїеть вѣроу льтнньскоу. 56а/18–23 (22).

вѣровати, -роую, -роуєшн несвр. (1) *веровати, имати вере* (у Бога). – кто бо мало троуждлѣ се вѣроуєть въ тебѣ истнннаго бѣ нашего. и погрешн оупованїа надеждлн своє. 28а/11–13 (11).

вѣрънь, -ын прид. (4) **1. веран, одан; поуздан.** – съматрає бо днв'наа и нензрелі(є)н'на дѣла сего бл҃гаго и вѣрнаго раба твоєго. оужасаю се и трѣпещоу. ѡ коу'дл(оу) начноу кымн лн ѡкончїаю. кто бо нзчтеть сего чюдѣса. 66а/17–20 (18); и къ снмъ долстннменннтіе своє вѣрнн мюуже постав'ль. 70б/10–11 (11). **2. у имен. служби: онај који је одан, привржен, у кога се може имати поверења.** – и поємъ съ собою два или трїи некых' вѣрныхъ ѡ слоужещнхъ емюу. 73а/21–23 (22). **3. који је дао заклетву** (*приликом крунисања*); *крунисан*; (или *частан* или *веран, одан хришћанској вери*). – бл҃жена єсн яко млтвамн твоимн дрѣжавн вѣрннхъ краль срьб'скїе зем'ле оутврѣждлают' се. 47б/24–27 (26).

вѣсть, -н ж (4) *вест, глас, новост.* – скоро текъ и възвѣстн тогдѣ свцоу нгоуменюу монастира того в'сєстїтномоу чр҃ньцоу савѣ. и в'сємоу братїтствоу цр҃кв'номюу. такоже слнша нгоумень таковоу вѣсть бл҃гѣ. в'сн сътекоше се въ цр҃квѣ. и не малн хвали бѣ въздлавшє... 84б/25–85а/3 (1). ОП: 50б/19, 51а/3, 85б/4.

вѣстннкъ, -а м (2) *весник, онај који доноси вести.* – и въ тѣ чл҃сь нн малн закьснев'шн. начеть възснлатн вѣстннкы. въ в'соу зем'лю дрѣжавн своє. къ еплскпом же и нг҃зменомъ. и єлнко слнныхъ дрѣжавн кє. пнсанїемъ рѣк'шїи. прнл(ѣ)те ѡ любнннцн. и внл(н)те прєставленїе мює. 45а/17–22 (18); въ тѣ часъ послаше вѣстннкы къ в'сєѡсцѣн'номюу еплскпюу раш'комюу пав'лоу. в'сє по редюу нзвєстнвшє емюу пнсанїемъ. ѡ прнвнденїи бл҃жен'нїе. 50б/23–26 (23–24).

вѣтвь, -н ж (1) *изданак, фиг. потомак рода, породичне лозе.* – ѡ нменн бо слнн твоє. аще и прьвоє єлнко пнсанїа сего начл[.]нншоу мн жнтїа. бг҃опослоуш'лнвнхъ рабъ твоихъ.. въ ннх'же прьвоє начело и наставннкъ нхъ прєполд(о)внн ѡцѣ сүмесонь неманїа. и доброплднна вѣт'вь ѡраслн єго... архїерєн курь сава. 53а/1–12 (8).

ВѢТРЪНЬ, -ын прид. (1) *ветрен, који потиче од ветра*. – въ то бо врѣме преставленїа ѿ-был(ть) възмоущенїе вѣтръно-и зма люта немала належешїи-и тѣмъ не скоро шьствїе творецїимъ нмъ 46б/22–24 (23–24).

ВѢТЬНЬ, -ын прид. (15) *вечан, који непрекидно траје; који никад неће престати, нестати, умрети (који се односи на вечност, загробни живот, живот у небеском царству)*. – да дол(т)онно кел(ть) вама житїю нїхї ревновати-да и вы не лишнта се вѣтныхї бл҃гъ ѿ гїи-37а/5–7 (6); да добро кел(ть) любившии сїнїа ревновати-да и мы сподї(о)бнмъ се вѣтныхї бл҃гъ-хїсїмъ гїсїмъ бїмъ нашнмъ-51б/5–7 (6); релї(е) бо проїр(о)къ нсаїа-и положоу те въ радость вѣтнѡу въ роїдї и роїдї-и съсешн мѣко езнкѣ-и богатство мнѡгыхї цр҃ь снесн-и разоумешн тако азъ келмъ гї спїсаен те-63б/23–26 (24). ОП: 37а/6, 70а/19, 86а/7.

◇ въ вѣтнѡу паметъ на вечан (с)помен, на вечну славу (у царству Божїем, у вечности).¹⁶¹ – се зроу очнма монма храмн бжїствнхъ цр҃кви-єанко въздївнгоше хблѡбнн моужн ѿ ѡснованїа на славословіе бжїе-себѣ же въ вѣтнѡу паметъ-38а/26–38б/1 (1). въ вѣтнѡ помннанїе на вечан помен. – домъ бо пресїте бїе бл҃гїе пнтатеа-ннцѣ рода хрїстїанска-въ месте рекомемъ трескавцѣ-и тон несповѣдннхъ приношенїи єго испльнн-єанко вса потрѣбнаа на слоужбоу бѡу и прїслтен єго мїрн-себѣ же въ вѣтнѡ помннанїе-просе мїслїтнвнаго оутврѣждїенїа-и помощн пресїте ѡтѣствїю своємѡу-71б/21–72а/1 (26). вѣтнѡа обнтѣль вечнн стан, обнталнште (о животу у царству небеском). – вѣдї(ѣ)аше бо тако скоро нмать творнн шьствїе ѿ мнра сего соуетнаго въ вѣтнїе ѡбытели... 82а/17–19 (18–19). вѣтнѡн покѡн вечнн покој¹⁶², блаженство, живот вечнн у блаженству; раї (супр. живот вечнн у вечном огнѡу; накао).¹⁶³ – бѣ же мїслїрїдїи прїсно пекы се ѡ рабѣ своємъ сємъ превнсоцемъ краалы ѿ юности єго-даже и до нїна-и хоте и поєтн ѿ землїнаго сего црїствїа-на вечнїи покѡн-82а/25–82б/1 (1). вѣтнѡ оутѣшенїе вечна утєха, спокој, радост у раїу (супр. вечна мука, вечнн плач у паклу). – се оубо трѣпнїемъ чаю прїєтн вѣтнѡ оутешенїе-тебѣ (Богородицу) нмоушїи прѣпетѡу-такѡ анкнроу тврѣдоу и нзвѣстнѡу-38б/23–26 (24). вѣтнѡе ц(ѣ)арство загробнн живот са Богом-царем, вечно блаженство. – бѣ нашъ... и ѡбылнѣ подає намъ вхѡдъ вѣтнѡе црїство єго-84б/12–15 (15). жнзнь вѣтнѡа вечнн живот у царству небеском. – и жєныхї хї зоветъ глїе-прїндете влїсвенїи ѡцїа моєго-сынъ бо глїсѣ сладкн влїднїи-саншєє єанко бѡу послѡужнше въ жїтнн сємъ соуетнємъ-радостїю тыщєт се нтн въ жнзнь вѣтнѡу-37б/25–38а/1 (1); бл҃гїи и оувєтанкы бѣ нашъ-сказак намъ вса прєждїе на спїсєнїе въ бжїствнхї пнїснїнхї-и завѣщавїи намъ жнзнь вѣтнѡу-84б/11–14 (13). моука вѣтнѡа вечна мука,¹⁶⁴ накао – глїе самъ въ себѣ полдвннн се ѡкаанїе прєждїе года ѡного бытн готовъ-ашє и навнкѣ есн грѣхы творнн-нѣ ѡстанн се покаанїемъ-соудї бо ждїнтъ те моука вѣтнѡа и ѡгнѣ негаснмъ-73б/15–19 (18–19). огнѣ вѣтнѡн огањ вечнн, огањ коїи вечнн гори (о паклу). – помннаюшн въ оумє своємъ-ѡнѣ грознн и прнтрннн днѣ-єгїдїа повелнтъ аггїломъ сконмъ разлоучнтн грѣшнїе ѿ правєдннхъ-грѣшнїи разлоучаюєє се ѡвїн въ тмоу кромешнѡу-оуготованнѡу дїавѡлу и аггїломъ єго-ѡвїн въ ѡгнѣ вѣтнїи-дроузн же посланн боудї(о)утъ въ неѡснпаюшн чр҃вн-и ннн грозе предадете лї(е)-31а/14–21 (19).

Уп. моука (◇ бесконатнѡа моука); обнтѣль (◇ небснаа обнтѣль)

ВѢЩАННЄ, -нѡ с (1) *навештаванье, најављиванье*. – зачєло бо вѣщанїи проїр(о)тскыхї, концъ вьспрїєше-52а/3–4 (3).¹⁶⁵

¹⁶¹ Николај 2006 (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/vlnikolaj/MisionarskaPisma/Nikolaj08010061.htm>).

¹⁶² РМС IV, 627: вечнн покој *смерт*.

¹⁶³ Јустин 2007: 647–653.

¹⁶⁴ У савременѡм српском језику лексеме које чине овај израз су у облику множине: *вечне (паклене) муке* ’рлг. *накао*’ (РМС III: 458). В. и Матешїић 1982: 358.

¹⁶⁵ Пророци су навештавали, најављивали долазак Исуса Христа, што се уистину и остварило.

ВѢЩАТИ, -аю, -аешн несвр. (16) **1. а.** (*ис*)казивати, говорити; *јављати*. – аще кто речеѣтѣ бѣ люб'лю а брата своего ненавидѣнъ льжѣ ѿсѣ(тъ)· и сего соудѣтна вѣра· сего ради вѣщаю вама ісѣе гл҃нї· да пребываѣте въ люб'ви· пребавен¹⁶⁶ въ люб'вы въ вѣѣ прѣбываѣтѣ· 37а/14–19 (17); и сынъ зломисльнїи видѣ яко въ єдинъ чл҃в(ъ) в'се слави свое и богат'ства лишень бысѣ(тъ)· начеѣтѣ въз'снаати къ семоу бл҃гочл҃ствителюу кралю· мл҃бвїе гл҃ы вѣщае сице рѣкы· г҃и мон слав'нїи кралю· въз'врати ярость гнѣва твоего ѿ менѣ... 60б/27–61а/5 (3); аще ли не послушаешн насл то мы к томоу не наречї(е)м' се твои· и таковиє гл҃ы льстивїе вѣщающе юмоу на дльзѣ· оком'чаше хотенїе свое· 64б/5–8 (7); този ли вѣ чедо мое что не надеях' се ѿ тебѣ· нь оубо прїди драгїи мон сїбѣ ... и многїи сицевїи гл҃ы оубѣща юго прїти· и много вѣщав'шоу ємоу съ родителемъ своимъ ѿ воды· и по слїхї прїпадѣ къ ногамъ его ... и сынъ бл҃гочл҃ствїи прїемъ и ... и съ многїи вѣл'можамїи своимъ свѣщав' се ѿ семь єлико юмоу възлюблен'нїи· и ты рѣкоше юмоу бл҃гочл҃ствїи кралю· добрѣ съмисльнѣ вѣщальєси· 65а/14–65б/3 (18, 3).¹⁶⁷ ОП: 54а/7, 67а/7, 67б/3. **б.** *проповедати, објављивати хришћанско учење*. – достоинно же ти ѿсѣ(тъ) хл҃юбыва възпоменуѣти гл҃ы апс҃ла пав'ла вѣщающа· рече наше бо житїе на нелєхѣ ѿсѣ(тъ)· 33б/25–28 (27); вл҃стїи бо апс҃ла пав'ла и в'селєн'скы оучител' вѣщаєтъ ѿ сїнїхї гл҃ѣ· рече(е) бо кто разоуде оумъ гнѣ· или кто ємоу свѣт'никъ высѣ(тъ) ... мы же възлюблен'нїи· дх҃овнаа слов'са вѣщамъ нь пате єлико къ дхов'нїи· послушающе тогожде апс҃ла· гл҃єтъ бо дх҃овнїи дх҃овна вѣщати· 52а/21–52б/3 (23, 28, 3). ОП: 30б/20, 37а/12. **2.** *исказивати (речима, држањем, поступцима и сл); испољавати*. – сїа оубо сѣло снлою своею хвалеца се· и не дадоуца никомоу власти нметн околом прѣдї(ѣ)ль нхѣ· ѿ дїаволаго же дѣнства наваждєна начєста злоюу мисль вѣщати на сего бл҃гочл҃ствїаго хотещан ѿ злобыти и дрѣжавоу юго· и сынъ хл҃юбви краль стефанъ слншавъ тан ковь нїхї злїи... 58б/24–59а/3 (1); тако бо бл҃гы бѣ семоу хл҃юбивоумоу твораше· аще кто злоюу мисль ѿ семь непорочнємъ вѣща· нь г҃ъ разараше свѣтїи таковихї· и в'си последн съ ноуждїю покарахоу се юмоу· 61б/5–8 (7).

Г

Г број (4) *три, 3*. – они же ·Г· отроки· нхже не искоуси ярость звѣрнїи· и огнєпламен'на печь на хладѣ прєложн се· не дѣтель ли постнаа сїи възможе· 32а/16–19 (16); по слїхї же оубо яко ·Г·мъ лѣтомъ мноув'шнїи· по престав'ленїи сїе бл҃женїе... 50б/10–12 (11). ОП: 32а/20, 56б/1.

ГДѢ в. кдє

Геор҃гїи/ Георгїи, -нїа м (6) (*Свети великомученик*) *Бор҃ге*. – и ѿшлї(ъ)шв юмв ѿ слав'наго [...]рада костантїна яко въ далє ·Г· дїи· и дошлї(ъ)шоу юмоу съ снлїи своимъ до места рѣкомаго нланг҃а· соудшоу на месте томъ цр҃квн сїѣго мч҃нїка хл҃ва геор҃гїа· и тѣ въ незапоу ни малн волѣв'шоу юмоу· нздїаше посрѣдї(ѣ) народа кон своимъ· 56а/28–56б/6 (4). ОП: 71а/25, 72а/12–13, 72б/15, 72б/21.

◇ **Геор҃гїи нагорнчкын** (*Св.*) *Геор҃гїе Нагорички, назив цркве посвећене Св. Бор҃гу у селу Старо Нагоричане, североисточно од Куманова*. – и сзлїла цр҃квь оупѣнїе прєстїе бцѣ... и цр҃кволь сїѣ геор҃гїа нагорнчкаго... 72б/10–17 (17).

ГЛАВА, -ы ж (10) **1. глава (део тела)**. – рече(е) бо не оусны да ѿброугаешн се погоубнѣвъ времѣ оупованїа бл҃гаго· якоже и съм'фонъ сѣд'моплѣтен'нїе плѣн'нїцѣ влась главн свое· 42а/11–14 (14); фиг. кымн ли цвѣтн добро испшрѣн'нїи и бл҃говон'нїи вѣн'ць сьставнв'ше вѣн'чїемъ

¹⁶⁶ Хиперкорекција? Написано изнад реда: ѡв.

¹⁶⁷ Етимологија глагола свѣщати се и вѣщати јасно упућује на њихову семантичку везу, што савременим преводом није лако исказиво.

в'сєісл'тноюю главоу твою (красице Јелена)· юже оувезла ієісл'ть) д'єсница вл'д'чннн· неоув'єдающнмь в'єн'цємь· 42б/14–17 (16); фиг. аще не вь скор'є сьтворншн мьсть єго· н кр'єпост'ю силн твоє не ѿженешн ѿ прендель др'єжавн твоє· вь нстннуоу др'єз'неть н до сц'їє главы слав'наго тн цр'ісл'тва· 55б/24–28 (28). ОП: фиг. 53б/9, 57а/22, фиг. 73б/20, фиг. 74б/17, 75б/11, 77а/27. **2. глава**, фиг. *живот*. – н прншьд'л'шнмь же нмь вь зем'лю срьб'скоую· н вндев'ше славоу н велнч'ство н богат'ство дан'но сємоу бл'жен'номоу ѿ бл'· завнстн н льстн нспльн'ше сє· начєше мнсантн на в'сєісл'тноюю сєго главоу· 75б/7–11 (11); он'н же в'єз'вож'ннн іако забыв'ше сє· н нз'гоувыв'ше оумь свон· пооучавающе сє тьщєт'нмь на в'сєісл'тноюю єго главоу· 75б/24–27 (27).

◇ НЕ ИД'ЄТИ КДЄ ГЛАВЫ ПОДЪКЛОНИТИ ИЗР. *немати где склонити главу, немати склонишита, уточншита*. – н єанко болецнх'л н стран'ннх'л· н не нмоуш'н гд'є главн поід'клоннтн· такоуш'нмь в'є с'їа бл'жен'наа покровь твьрд'н· н забрало неоворнмоє· 37б/12–15 (13). ННЄДННО(У)ЄМОУ ВЛАСОУ ГЛАВН ЄГО ОТЬПАД'ШОУ ИЗР. *није му (от)пала ни влас с главе*, фиг. *остао је потпуно исти (у истом стању)*, *није му се никаква промена догодила*.¹⁶⁸ – н ѿкопав'ше зем'лю· овор'єтоше т'єло єго в'єт'ємь пов'єлен'ємь нерастлнмо· іако ннєдннмоу власоу главн єго ѿпад'ш'· 85а/9–12 (12). СЪМЄСТН СЄ ВЛАСН ГЛАВЫ КОГО ИЗР. *дићи се коме коса на глави, осетити велики страх, ужас*. – азь вндех дон'д'єже престолн поставнше сє· н в'єт'хн дн'ємн с'єде· н кннгн раз'г'ноуше сє· н с'їа сьматрає трєпєцє гл'ашє· н власн гл'вы моє сметоше сє· 36б/10–14 (13). ТР'ЄЗДТН ВЛАСН ГЛАВЫ СВОЄЄ ИЗР. *чунати себи косу (косе)*; фиг. *очајавати (? над мртвацием)*.¹⁶⁹ – н тоу в'єлнкы плачь н рндан'є сьтворн тр'єзакє власн главы своє· н покр'єт' сє наід'л' т'єломь в'єб'лювнв'є м'єрє своє· быє сє вь лнц'є своє· 47а/10–13 (11).

ГЛАГОЛАННЄ, -нн с (1) *рєч*. – мнѡз'н бо сьблз'ннв'ше сє ѿстоупнше ѿ сєго бл'гоч'ісл'тнваго крал'л(а) кь снѡу єго· н вндев'ь бл'гоч'ісл'тнвн краль оурош'л· таково д'єло сн'а своєго· начєть сєго крот'кымн н слад'кымн гл'аны оув'єщаватн іако да пр'їндєть кь нємоу· 64б/19–24 (23).

Уп. глаголь

ГЛАГОЛАТН, -лю, -лєшн несвр. (парт. прет. пас. глаголань) (140) **1. говорити**; *саопшавати рєчнма (у усменој или писаној форми)*. – н с'їа бл'жен'наа єленн вь сласть в'са прнємашє гл'н н пооуч'єн'їа ѿц'ь с'ннх'л· н красоующн сє радовашє сє гл'ющн· гл'ы в'єгоуц'а дв'їд'ла рекоуш'н· коль слад'ка гр'ьтаноу моємоу словєса пооуч'єн'н с'нх'· 34б/4–8 (6); не вєм' бо ког'їд'л прндєть гл'єсь гл'є сє жєных'л сє бо тр'єтогь ѿв'єзакєт' сє· н жєных'л х'є зовєть гл'є· пр'їндєтє в'єл'єв'єн'н ѡц'а моєго· 37б/25–26 (24); н тако ставшн на м'л'тв'є начєть м'л'нтн сє сь теплнмн сльзамн гл'юш'н... 38б/6–7 (6); фиг. в'єг'їд'т'є в'єж'їа в'є гл'юш'н оустнама єє· 39а/16–17 (16); нь ѡвчє слншоу пнсан'їа стьл'х'л кннх'кь· іако ѡвращающе нн кь покаан'їю н гл'ють· іако в'єсакь вьмєтакєн сєв'є вь нєч'єан'їє рєчє· вьс'ма рабь вьвчакєть сотон'є· 39б/3–7 (5); н пр'єл'є(о)коу гл'юшоу влнз'ь ієісл'ть) г'є ськроушєн'нх'л ср'їд'цємь· 43а/23–24 (23); н снмь гл'омь гл'ан'ннмь ѿ вьз'люблєнннаго сн'а єє крал'л'а оурош'а· н по с'ннх'л в'єсємоу оуготован'їю прнсп'єв'шоу· самь бл'гоч'ісл'тнв'н ть краль· пр'їємь роукама свонма т'єло бл'жен'н'їє м'єрє своє єл'єны· н сь пр'єѡс'єщєн'нмь др'єх'єп'єл'єкпомь савомь... н н'єсоуцє сь ѡл'ємн н п'єн'мн в'єісл'тнв'нмн· н тако положнше н· вь оуготован'номь єє гроб'є· 48а/4–14 (5); ты бо тр'євоує сп'єл'єн'їа чл'єб'єскаго гл'єшн вь с'т'ємь твоємь єу'г'л'л'н р'єкы· не прндох' правєд'ннкы прнзвчатн нь гр'єшннкы вь покаан'їє· 51б/19–22 (20); нь до зд'є гл'ав'ше слово ѡкратнмь· 54а/5–6 (5); мн'є бо гр'єш'номоу н недол'є(то)ннмоу равоу х'а моєго с'єрєн'ном'їл' даннлоу потьщав'шоу сє· нспов'єдатн в'єлнч'їа нєнспов'єднннх'л ч'юл'єсь гн'а моєго· помнш'л'маю вь оумє моємь· ѿ коу'їд'л(оу) н с'н гл'ан'на мною· оудобь бо страх'їл'м' ѡдр'єжнмь ієісл'мь· хотє мльч'атн· лубов'їю же в'єб'оу'г'л'д'ннх'л єго д'єв'ан'нн оуяз'в'єт'ємь др'єзакє· похвалн єго прннєстн· сллою прєст'єго д'єх'а ѡвоц'р'єн'є· 66а/6–15 (10–11); н ѿв'єр'єз'ь оуста своа начєть гл'єтн кь бл'жен'номоу н прєвнсокомоу кралю ієісл'ноу· гл'єє г'н потто не гл'єшн ннч'єсо кь намь· н не в'є гл'єісл' нн

¹⁶⁸ Овај израз очувао се у савременом српском језику у значењу *није му се ништа нажао догодило* (РМС I: 396, РМС II: 860, Матешнћ 1982: 263, 746).

¹⁶⁹ Овај израз, с истим значењем, забележен је у Матешнћевом Речнику, док га РМС не бележи (Матешнћ 1982: 263).

саншанїа ѿ нїєгї· езнк' во єго свѣзал' се вѣ· 82б/25–83а/2 (26, 27). ОП: 27б/22, 28б/2, 29а/15, 30а/14, 30б/20, 30б/22–23, 31а/23, 32а/4, 33а/17–18, 34б/1, 34б/16, 34б/19, 35а/9, 35а/13, 35а/17, 35б/6, 36а/4, 36а/13, 36а/14, 36б/10, 36б/13, 36б/16, 36б/18, 37а/10, 37а/12–13, 37а/19, 37б/19, 37б/25, 38а/26, 38б/7, 38б/23, 39а/18, 39а/24, 39б/9, 39б/23, 40а/7, 40б/14, 41а/23, 41б/2, 41б/20, 43а/11, 43а/21, 44а/1, 44а/8, 44а/13–14, 44а/23, 45а/4, 45а/11, 46а/1, 46а/18, 47а/13, 47а/27, 49а/24, 50б/15, 50б/26, 52а/23, 52б/2, 53а/28, 54б/26, 55б/23, 55б/24, 56б/24, 58б/4, 59б/1, 61а/11, 61а/16, 62а/14, 63а/12, 63б/7, 64б/2, 65а/7, 65а/20, 65а/23, 65б/10, 66б/8, 70б/18, 73б/15, 74б/4, 74б/22, 75б/19–20, 75б/22, 76б/10, 77а/16, 78б/13, 80а/14, 81а/11, 81б/5, 82а/22, 82б/11, 82б/26, 82б/27, 83а/23, 83б/16, 84а/25. **2. а.** *наводити по имену; називати, звати.* – что же глїю мωυσεα и нлїю даже и даннаа· сьмь бесконачнїи свѣлїтї и пнтатель в'сеє тварн х'с· нже вѣсть крьмнтн· петїю хлѣбъ петъ тисоушь вь поустнны· тьн оубо сьмь постн се днїи ·лї· показанє намь ωбразъ постоу· побѣдоу на дїавола· 32а/23–28 (23); въздївнн' се сь сналцн сконцн· ндѣ вь дрьжавоу ωбласти црїлїтва грѣчїаго вь прелд(є)лы ωкрїлїтнїе· сеє во нх'же глїю· прьвоє прнкетъ ωба полога сь градовн нїхї· и сь ωблaстїю· и градї славнїн скопїе· 55а/24–28 (26); и прїндоу на рекоу глїемоу дрицмь· 57а/9; и сьздїа црїквь оупсѣнїе пресѣїе вїѣ· яже глїема еплскпїа прнзрѣнска· 72б/10–11 (11). ОП: 43б/2, 49б/22, 54б/17, 56б/11, 57а/9, 57а/21–22, 58а/5–6, 58б/24, 59а/24, 60а/4, 60а/17–18, 60б/19, 60б/21–22, 61а/20, 61б/3, 61б/23, 63а/7, 64а/11, 65а/4, 69а/17, 69б/25, 70а/7, 70а/16, 70а/25, 72б/11, 72б/13, 78а/2. **б.** *називати, звати* (користи се при тумачењу, превођењу с једног језика на други). – и постав'ль жєнодохїе глїемо вол'ннцѣ· 70а/24–25 (25).

◇ **Вьпрѣко глаголати противречити, говорити против.** – не вѣ во протнвеща се ємоу нн вьпрѣко глїюща· 58б/1–2 (2). **право глаголати верно, од речи до речи, наводити, преносити чије речи, цитирати.** – релї(є) влїдка х'с· что се вамь мннтъ· аще кел(ть) члїкоу ·р· ωв'цѣ· и єднна заблуднтъ· не ωставнт' лн ·с· ·ф· и ндетъ нскатн заблуждїшьоу· и аще ωбрѣшетъ ю право глїю· радїлїет се ω нїєн паче нежелн ω ·с· ·ф· не заблуждїшьнїхї· 81б/2–6 (5).

ГЛАГОЛЬ, -а м (46) **1. реч** (изговорена или написана). – и сїн же оубо блїженнїн ωцн· глн в'бωразоу'мнннн оубещавахоу сїю х'бωлюбнвоу· 33б/8–10 (9); сїа же снїа єє х'бωлюбнва краля· вь сласть и сь боазннн прнїемаста· глїи и поученїа блїженїе мїре своє єленн повнннωюща се єн· сь в'сакою радостїю сластнѣ· 37а/28–37б/4 (2); (? или *говор, казиванье*) да вы оубо не прѣсєлшате поученїа глїи монїхї· да блїго вамь боудеть· 42а/21–23 (22); и тако єгїдїа саншаше снцѣвїе глїи блїженнїе· высл(ть) вь ныхї скрѣь и рнданїе· и вьп'ль вѣлнкь· 45а/9–11 (10); ω добраа глїже· по что тако ωскрѣблїаєшн дшїе наше· се во їако саншахомь такоєїе глїи твоє· вь недооумєннн соуше в'сн безгод'но пѣчальїю колеблїєм' се· 45а/12–15 (14); и сїн блїжен'на оутешн нїхї вьсєчлїтнѣ· слад'кымн глїи оустъ сконїхї· 45а/15–17 (16); и прнїємь вь сласть млѣбнїе глїи єе· и повѣле їако да ндетъ· 49б/7–8 (8); сїн же глїи саншавь млѣбннїн глїснъ мон прѣвнскокы краля оурошь· ѿ възлюб'лєн'наго сн врата· и вь ть члї(ь) нн малн зак'снѣвь· повѣле сьбранолї бытн в'сємь коємь єлнко дрьжавн єго· вь по мощь възлюб'лєн'номоу сн братоу· 59б/7–11 (7); сн зломнсалнн внде їако вь єднн члї(ь) в'се славн своє и богат'ства лншенъ высл(ть)· начелтї възснлатн кь сємоу блїгочлїтнвомоу кралю· млѣбнїе глїи вѣщає снцѣ рѣкы· гїи мон славннїн кралю· възвратн їаростъ гнєва твоєго ѿ менѣ· 60б/27–61а/5 (3); ... посла слы своє протнвоу ємїл'· сь доброразоу'мнннн глїи млѣбнннн оувѣщатн єго... 62а/8–10 (9); ωн' же ω такоєхъ глїехъ не вьнетъ· нь паче на лог'ше зло начеть полдвнзатн се на роднтєла своєго· 64б/24–26 (25); снїа во нлнвова ωфнннїн и фннѣн не послοушав'ша глїа ωцїа своєго· прнтраннню сьмрьтїю скон'часта се· 65б/15–17 (16); и вь оу мнлїєннїн срїдїца прншьдї(ь)· начеть млїтн се к бѣ· прлор(о)т'ьскїе глїи вѣщає и рѣкы· гїи навєдн мє на поутъ твоєн и пондоу вь нстннѣ твоєн· 67а/5–8 (7); вь сласть прнїєм'лє глїи пнлїсннїн влїдчннїхї· 70б/15–16 (16). ОП: 30б/22, 31а/1, 33а/17, 33б/15, 33б/26, 34а/20, 34б/5, 34б/7, 36а/13, 36а/15, 37а/17, 41а/28, 42а/27, 45б/27, 46б/13, 47а/18, 50а/12, 56а/2, 61а/15, 62б/24, 64б/7, 64б/10, 64б/17, 65а/5, 65а/17, 67б/2, 74б/21, 76б/19, 77б/8, 77б/16. **2.** *плач*¹⁷⁰; *похвала* (над гробом умрлог). – ... глїю· блїжен'наа єсн мїтї моа глїже крьмнтєлннцѣ

¹⁷⁰ Составни део рукописа јесу и два *плача*. Краљ Милутин над мајчиним гробом говори *плач* са анафорским понављањем „Блажена“. *Плач* прелази у *похвалу*. Архиепископ Данило над гробом краља

юности моеє· и застоуп'ницѣ жнвотоу моемоу· бл'жена еси... бл'жен'наа... и снмь глѡмь гл'ан'ннмь ѿ възлюбленнаго сн'а ие краля оуроша· и по снн'х' в'семоу оуготованію прнспѣвшоу· самь бл'гоч'сл'тнвн ть краля· пріемь роукама свонма тѣло бл'жен'нїе м'трє свое елѣны· и съ прѣѡс'щен'нмь арх'їеп'ск'помь савомь... и нѣсоуще съ ѡал'мн и пѣн'мн бж'іст'вннмн· и тако положнше н· въ оуготован'номь ие гробѣ· 47a/27–48a/14 (48a/4–5). ОП: 836/16.

Уп. глаголаннє

ГЛАДЬ, -а м (1) *глад; гладовање.*

◇ СЪКОНЬЧАВАТИ СЕ ГЛАДОМЪ В. СЪКОНЬЧАВАТИ СЕ (42a/3).

ГЛАСЬ, -а м (8) **1. а.** *глас (Божїи; из небеског царства).* – не вем' бо когд'а прндеть гл'сць гл'є се жєных' се бо чрьтогъ ѡврьзает' се· и жєных' х'с зоветь гл'їє· прндете бл'слвенн ѡц'а моего· 376/23–26 (24); и жєных' х'с зоветь гл'їє· прндете бл'слвенн ѡц'а моего· сын бо гл'сць слад'кн вл'д'чнн· слншещє еанко б'оу посл'ожнше въ ж'нтн семь соуєт'немь· радостію тыщєт' се нтн въ жнзнь вѣч'ноую· 376/25–38a/1 (26); се бо гл'сць прнходнтъ въ оушн мон· егоже слншоу снцѣ бо зовѣтъ гл'їє... се кон'ча се жнтїє твоє въ вѣцє семь· 44a/22–25 (22). **б.** *глас (ьудски).* – и в'б'олювъзнаа оуста своа ѡврьзъ маломь гл'сломь слад'комь съ оумнлїенїемь провѣща гл'їє· се оубо разоументє чєда моа любым'аа· прнспѣ врѣмє ѡшьств'а моего ѡ вась· 826/10–13 (10–11); и не вѣ гл'сл(а) нн слншан'а ѡ нл'гл'єзнк' бо его свѣзал' се вѣ· 83a/1–2 (1). **2. реч; вєст.** – прнсанїемь рѣк'шнн· прнд'л(ѣ)тє ѡ любнм'цн· и внд'л(н)тє прєстав'лїенїє мое· въ поул'т' бо ндоу въ н'же ннколнже не ходнхъ· и еанко слншав'шнхъ такоvn гл'слы сеє рѣкоу възлюб'лєн'ны· полд(о)вно был(т)ь томоу· іако въ оно врѣмє ег'д'а был(т)ь прєстав'лїенїє в'б'ом'т'ры· 45a/21–26 (24); нъ в'б'олювъзннн страхъ въ ср'д'цн сн нмѣє· и гл'сць іовавъ пом'нѣ· ѡ стрнжен'а сов'цъ мон'х' плѣщн мн'огых' сьгрѣашє се· и дѣрн клѣт'н мон'х' м'л'ст'ннмн ннкомоу не затворнше се· 676/22–26 (23). ОП: 756/21.

ГЛОУБЕННА, -ы ж (3) *дубина.* – и въ гльбьны тнмен'а погрєзѣ тѣло мое· 396/2.

◇ нз глаубнны срьдѣч'ныє изр. *из дубине срца, из дубине душе; искрено, свом (душевном) снагом; с најјачим осећањима.* – он' же нз гльбьнн ср'д'чннїє възоупнвь къ в'сємоуоуцомоу вл'д'цѣ· вьн'мн и оуслншн мє и внж'л'д(ь) насл'їє воюющнх' неправед'но· и прнзрн съ нвєсл' и посєтн и сьвршн ежє насади десннца твоа· 76a/13–16 (14). ОП: 746/21.

ГЛОУБОКЪ, -ын прнд. (2) *дубок, фиг. који је далеко поодмакао у трајању.* – аще бо тѣло ие въ гльбоцѣн старостн нзнєможє· нъ д'хъ ие креп'цѣ полд'внзашє се· 436/20–22 (21); се внж'л'доу іако въ гльбокою старостъ прндохъ· и прозроу іако и послѣд'н мн'огн скрьбы и пєт'алн ождают' мє· ѡ сєго сн'а мое аще сьтвороу его св'бодь· 65a/23–26 (23).

ГЛЬБ- в. глауб-

ГНѢВЪ, -а м (7) **а.** *гнев (Божїи).* – помннтє бо он'н нслѣтн на ннх'жє прндє гнєвь и погыбѣлн· рел'ч(є) бо сєдоу люд'їє іастн и пнтн и вьсташє нгратн· и въ томь раз'гнєвашє б'а· и падошє въ єдннь днѣ· ·к'т' тысоушь· 42a/4–8 (5); и начєтъ вѣж'атн гоннмь гнєвомь г'л'сннмь· 606/11; пролен же на нє гнєвь твоє· и іаростъ гнєва твоєго да нмєтъ иє· 626/5–7 (6 x 2). **б.** *гнев (ьудски).* – гн' мон слав'ннн кралю· въз'вратн іаростъ гнєва твоєго ѡ мєнѣ· еанко бо сьтворнхъ протнвоу дѣлол'л' монмь снн в'са прндшє на мє· нъ не прнложь оубо къ сємоу таковою мнслъ злоую нметн въ ср'д'цн моемь· прнмн мє іако єднного ѡ възлюблєн'ных' твоихъ· сь клєт'вою нзрєкы іако до нз'д'нхан'а моего не погрѣшоу воы твоєн· 61a/3–10 (4); потыщн се оубо іако да въ скорє гнєвомь іаростн твоє сметєц'ї є· 776/4–6 (5); ѡп'л'чнв' се на т'н без'бож'нїє пер'сн сь свонл'л' сн хр'аннїемь· и ѡдолевъ побѣдн· и

Милутина говори *плач* са анафорским понављањем „Блажу“. О *плачу* као посебној књижевној врсти в. Трифуновић 1990: 230–234.

сороужїа нхъ вьндоше въ срѣдїца нхъ. н лоуци нїхї ськроушише се. н ни памети без'божнаго гнѣва нїхї высл(ть). 76а/20–24 (23).

ГНѢЗДО, -а с (1) *гнездо*. – разлоучаен бо се братїи ѿ брата любовїю. таковн поді(о)внє кїсл(ть) птнцн ѿлѣтєвшїи своєго гнѣздїа. 37а/21–24 (23–24).

ГОВѢННІЕ, -нїа с (1) *поштовање, уважавање*. – н єанко боєщнїхї н стран'ннїхї. н нендоушїи гдѣ главн подіклонннн. таковїнмь бѣ сїа бл҃жен'наа покровь тврьдїи. н забрало несоборнїює. сама бо прѣдїсто҃ашє н слоужашє нмь съ говѣнїемь. 37б/12–16 (16).

ГОДНЦЕ, -а с (1) *година*. – н мнѣ дароун гїи... твоегї оугодїна мѣжа. да н мнѣ боудеть тобою брать н просвѣщ'ннкъ н настав'ннкъ дїшї мюен... н събравь в'сь съворь ѿчѣствїа с[.] в'сєтїсїтнїє єпїскупн н нгоумєнн н чрн'цн. н вѣанкослав'нїє властєан. нзнсквє таковаго моужа. не єдиною нь н трнцн. н за в'сє годнцє. 80б/17–25 (25).

ГОДЬ, -а м (2) *време (одређено за што); час*. – глїє самь въ сєбѣ подівн'гнн сє шокаан'нє прєждїє года оного быти готовь. 73б/15–17 (16); н въ єдиноу ношъ панамонароу цр҃кв'номоу ндоушюу въ цр҃квь тако да вьжежеть канїдїла. бѣ бо годь оутрнїаго пѣнїа. н вндѣ некоє знаменїє страш'но з места того. 84б/20–24 (22).

ГОНЕЗНОУТН, -ноу, -нешн свр. (3) *избавити се, спасти се*. – братїа н ѿцїи н чєда мога любнїа разоумєнє. тако жнтїє мює кон'чанєт' сє. н сє прнскрѣб'на кїсл(ть) дїшї мога до сьмрѣтн. н нзвѣстню же вѣдї(ѣ) тако не нмѣю гонєзноутн сьмрѣтн въ болєзны сєн. 45а/5–9 (8). ОП: 43б/15, 82б/7.

ГОННТИ, -ню, -нншн несвр. (2) **1.** *гонити, терати, присильавати кога да напусти место на коме је*. – н тако вндѣвь сын злоднслнїи водѣн нїхї. снцѣво знаменїє. єже ѿ погыбѣлы своєн. н ѿ всєхї єже съ ныцлы н начеть вѣжати гоннмь гнѣвомь гїсїннмь. съ малюу чєдїи въ дрѣжавоу свою... 60б/8–12 (11). **2.** *гонити, тражити, ићи за чим*. – ... стран'нолюбїа не ѿлоути сє. нстннн же не ѿстоупн. мнр' же гонн н правїдоу. съ в'сєдн прнзнвающнмн нмє гїсїнє. 34а/23–26 (25).

ГОРА, -ы ж (6) *гора; брдо*. – н невъзмож'но высл(ть) хранннн поді споудомь свѣтнла. н грѣдь врѣхоу горы стоє не оутан сє. 68б/9–11 (10–11).

◇ СВЕТА ГОРА (АТОНЬСКА) **а.** *Света Гора (Атонска), аутономна монашка република под грчким суверенитетом*. – н ѿ тоудї(оу) въздївн'г' сє ндѣ съ снаамн свондн до вьноутрѣ землєн грѣтїсїкїє до стїє горы афон'скїє. 58а/6–8 (7–8); мнѡже бо н оумножн вєстнслнїє своє доврїє дѣтелы. не тькмо бо єанко въ место то стїює. єже рѣкоу домь прѣстїє глїємїи хнланїдарь. нь въ в'сє монастнры стїє горы. 69б/22–26 (26). ОП: 68б/22, 78б/26, 81а/5. **б.** (?) *Света Гора Синајска*. – єанко могошн вьспоменути грѣхн своє. єже ѿ юности. сїа (кральїца Јелєна) писанїю прєдающїи. н єанкоже нмѣющн дхѡв'нїє ѿцє. въ стѣмь граде ієрїсїамє. въ сынан же н въ нрантє. н въ стѣн горн. н тамо бо възндоше мнѡгїи дары єє. нже рєшн мн несповѣднмо. тако в'сє жнтїє єє тамо нстѣшнв'шїи. 33а/3–10 (8).

ГОРЬКО прил. (1) *горко; жалосно*. – н гор'ко плачющє сє гл҃ахъ. ѿ довраа гїсл҃жє. 45а/11–12 (11). ОП: 37б/18.

ГОРЬКЪ, -ын прил. (2) *горак; жалостан (о покајничким сузама)*. – врѣхов'нн же апїслѣ петрѣ. за єдннъ чьсл(ь) гор'кыхї слъзь. не тьтїю прощєнь высл(ть) грѣха 31а/27–28 (28); слъзн гор'кїє ѿ ѡчїю нсходѣщє. ядра єє нспльнїахъ. 39а/22–23 (22).

ГОРѢТН, горю, горнши (1) *горети*, фиг. *бити обузет неким jakim осећањем*. – и в'сег'дла горѢ любовію в'сесрд'чною къ внш'нїемоу 79а/10–11 (10);

ГОРЈЕ узвик (3) *тешко (мени, теби и сл.), јао, куку, леле*. – горѢ мнѢ греш'нѢн· тако погоубы'х'л' врѢме покаанїа· и не ведемъ что сьтвороу· горѢ мнѢ греш'нѢн· тако погоубы'х'л' врѢме покаанїа· и не ведемъ что сьтвороу· горѢ мнѢ тако въз'д'р'емав'ши се снодемъ теж'комъ оугасн'хъ свѣтн'л'ннкъ д'ше мое· 376/19–23 (19, 21); ѿ горѢ тебѢ оубога д'ше моя· тако вѢкъ твои кон'чаєт' се· а ты неготова· 676/1–2 (1).

ГОСПОДННЬ, -а м (42) *господин (као израз поштовања) у обраћању и у говору о владару или светителю*. – и вѢлнко вѢселїе и радость сьтвори гнѢ краљ ѿ пришьствїи нхъ и много днїи препроводыше въ вѢлнцѢн слакѢ и радости соуще въкоупѢ· 506/2–5 (3); вл'гоч'л'стнвою же кралицоу кафелнноу сын гнѢ мон краљ оурошь· 506/6–7 (6); и сѣро'д'наго крѣпкаго и сьмодр'жавнаго съ влѢ гнѢ краля стефана оуроша· 516/10–12 (12); гл'снъ нашъ и оучитель слоужител' же трїсїан'наго ти вж'л'ства· 53а/10–11 (10); и сын гнѢ мон вл'гоч'л'стнви краљ стефанъ оурошь высл'ть· 53а/15–16 (15); гнѢ мон превнсокы и крѣп'кы и сьмодр'жав'нїи краљ стефан оурошь· 536/1–2 (1); и сын х'любнвн гнѢ мон превнсокы краљ· 546/23–24 (24); прогнан'нїи гнѢмъ монмъ сїнмъ· 556/17–18 (17–18); сын х'любнвн гнѢ мон ни мало зак'снѢнїе сьтвори· 576/3–4 (3); сїи же саншав'ше пришьствїе гл'сна крал'а(а) въ др'жавоу н'х'л'· 576/20–22 (21); гнѢ же краљ стефанъ· 59а/19–20 (19); сїи же глѢ саншавъ млѢв'нїи гл'снъ мон прѢвнсокы краљ оурошь· 596/7–8 (7); в'соу же др'жавоу н'х'л' и нменїе прїемъ сын гнѢ мон краљ оурошь· 596/18–20 (19); и сын гнѢ мон превнсокы краљ· 606/14–15 (14); семоу же гнѢу превнсокомоу кралю в'се въ роуцѢ дастъ се· 606/22–23 (23); нь оубо сын гл'снъ мон превьздѢ всех'л'· 616/13–14 (13); и тоу сын гл'снъ мон многїе хвалн оумножн къ гѢу бѢу своємоу· 786/5–6 (5). ОП: 496/5, 566/23, 60а/1, 61а/11, 626/20, 626/24, 646/18, 646/27, 656/27, 66а/9, 71а/26, 73а/18, 766/21, 776/23, 78а/21, 786/3, 796/9, 80а/3, 806/8, 816/24, 82а/15, 82а/16, 826/4, 826/27, 846/8.

ГОСПОДЬ, -н м (126) **1.** *Господ; Бог*. – бѢ влѢгы и в'сещед'рїи гнѢ прѢвнвнвн въ вѢкы вѢка· тревожїе сплсєнїа члѢскаа· рѢкы въ стѢмъ твоємъ евл'глїи· не прїдохъ прїзвати ти правед'ннкы нь греш'ннкы въ покаанїе· 30а/14–18 (15); коль въз'люблєн'на села твоа гнѢ снлѢ· желаетъ д'ша моя въ дворн твоє· 346/16–17 (17); мон чедѢ любнмен ѿ гнѢ вама глѢ· вы же вьноушнта разоум'но глѢ мое· и не ѿрннета наказанїа мѣре ваю· 36а/14–16 (14); та во творещѢ гѢ мл'ч'л'ства себѢ явнше· 366/27–28 (28); вл'годароу те вл'д'ко гнѢ бѢ мон и' х'є· мл'ч'л'ствн чл'колюб'че· тако спол'д'овна' м'л' еси грѢш'ноую равоу твою· въ днѢш'нїи днѢ послѣд'наго мн живота... 456/22–25 (22); и аглѢ твои гнѢ воудн стоужає нмъ и поганїає є· 626/7–8 (8); ѿ гнѢ црѢу вѢкомъ не погоубы менѢ съ безакон'мн монмн· 67а/15–16 (15); аще по насл' бѢ кто на ны· не на лоукъ во мон оуповаю· нь помощь моя ѿ гѢ сьтвор'шаго нѢо и землїю· 756/22–24 (23). ОП: 276/13, 276/18 (x2), 28а/17, 30а/14, 306/3, 31а/22, 33а/23, 336/5, 336/13, 346/1, 346/4, 346/11, 346/15, 346/26, 35а/6, 35а/14, 35а/23, 356/25, 356/28, 36а/4, 36а/11, 37а/2, 37а/7, 38а/5, 38а/15, 386/14, 39а/17, 396/23, 396/26, 40а/8, 416/12, 42а/20, 426/9, 426/24, 426/28, 43а/15, 43а/23, 43а/25, 43а/26, 43а/28, 436/7, 46а/2, 46а/16, 46а/21, 46а/28, 466/5, 466/15, 49а/1, 49а/7, 50а/17, 51а/28, 516/1, 516/7, 526/16, 546/23, 546/25, 546/27, 55а/10, 556/16, 56а/17, 566/24, 566/26, 566/27, 576/11, 576/12, 586/2, 586/10, 616/7, 62а/14, 62а/15, 626/2, 626/7, 636/7, 636/26, 66а/2, 67а/7, 67а/15, 676/10, 68а/5, 70а/18, 726/24, 73а/2, 746/4, 746/22, 75а/20, 786/6, 796/27, 80а/19, 80а/25, 806/8, 806/13, 806/17, 81а/16, 826/14, 846/3, 856/22, 856/24, 86а/8. **2.** *господин (као израз поштовања) у обраћању и у говору о: а. владару*. – млѢ те гнѢ мон повѢлн мн да ндоу до въз'люб'лєн'нїе сестрн мое снахн же твоє· вл'гоч'л'ствїе кралицѢ кафелнны· 49а/24–27 (25); и сын в'сєосщєн'нїи епл'ск'пъ даннлѢ· вл'госрд'нїи плачь вьспрїемъ· и тако поврыг' се на тѢле сего вл'жен'наго· жалост'но плаче се глѢше· ѿ о'х'л' мнѢ слад'кїи мон гнѢ ... 83а/20–24 (24). ОП: 49а/24, 496/5, 61а/3, 61а/16, 666/18, 826/27. **б. духовном, свештеном лицу**. – снцѢ глѢощїи г'ол'сподїе мон и ѿцн пом'ните тако вы снанїи кел'сте ѿ нменн гл'снн· и темъ дльжно кел'с'ть) влѢ немошн наше носнн· 33а/17–20 (18); вл'годароу те вл'д'ко гнѢ бѢ

мон иҗ хѣ. малстивн члѣколюбче. како спод(о)бна. мѣл еси грѣшную рабоу твою. въ днѣшнѣи днѣ послѣднѣаго ми живота. оузрети отица монѣа пришьствѣе сѣнхл глѣдѣн монхл. равъ же твонхл. 45б/22–27 (26); въ ть часъ послаше вѣстникы къ вѣсѡсцѣнномуу епископѡу рашкомоу павлоу. вѣсе по редоу извѣстивше емоу писанїемъ. ѡ прихиденїи блженнїе. глѡще емоу гн нашъ и ѡтѣ скоро потыщавъ се приди къ намъ. 50б/23–28 (27); и сїю вѣсть како слнша вѣсѡсцѣннн епискѣ павль. радости несповѣднїе испльни се. сего бо въ животѣ своелѣ блженна елены имѣ въ место пльтороднаго ѡца. скорее же рѣши ми гд си и оучителѣа. 51а/3–7 (7); гн и отѣ мон вѣстлстннн оубеждлѣ се и приди да чѣда твоѣа страхоу бжїю наоучншн. и добрїи поутл покажешн намъ сплсѣнїа. 81а/11–13 (11). **в. светителѣма (Св. Сави и Симеону).** – и ваю же млїю стѣа гн мон препод(о)бне отѣ сѣмѡне и курь саво. 62б/12–13 (12). ОП: 57а/1.

◇ отходити въ жрѣбни господѣа фиг. *одлазити на Суд Господњи.* – се оубо разоумѣте чѣда моѣа любымаа. приспѣ врѣме ѡшьствѣїа моего ѡ васъ. и се разоумѣте се. нь възвѣлнчнте гд съ м'ною. како въ ждрѣбы его ѡхождлоу. 82б/12–15 (14–15). *прѣдати доухъ въ роуцѣ господи предавати, поверавати душу у руке (власт, на суд) Господѣа; фиг. умирати, селити се у царство небеско; одлазити на суд Божији.* – и прирѣч(е) гн въ роуцѣ твон прѣдаю дхъ мон. 46б/15–16 (15). *прѣдати доухъ/ доушоу (господи) умрети, преселити се у царство небеско.* – мне бо доволно аще и два днѣ. раба бывши тебѣ влѣдцѣ моемоу хдѣ. и дхъ мон предаамъ а не раба бѣсомъ и грѣхоу. 38а/8–11 (10); и тако съ славою блгодарещн бл предаст(ть) дхъ свон. 46б/16–17 (16–17); семоу же храмлоу съврашаюшоу се нь не до конца. приблнжн се врѣме испльншнмъ се днѣмъ мѣре кѣгл предасть блженную дшѡу свою глѣвн. 80а/16–19 (19).

господьнѣ, -ннн прид. (17) *Господњи.* – словесемъ глѣннмъ нѣлѣа оутврѣднше се. 27б/22–23 (22–23); по бѣѡѡѡѡу двѣдоу залч(а)ло премѡдрости страхъ гнѣ. 30б/2–3 (3); снцѣ глѡщїи голѣподїе мон и ѡцн помннше како вы слннн кѣлѣте ѡ имени глѣнн. 33а/17–19 (19); съ вѣемн прихнваюшнмн нде глѣнѣ. 34а/25–26 (26); боудн нде глѣнѣ блѣвено въ вѣкы. 34б/2–3 (2); еда како забодоуѣтл снѣвъ мон законъ глѣнъ въ юности своен. 36а/5–6 (5); придетъ бо днъ глѣнъ вѣлнкы. 36б/4; придетѣ и послѡшанте менѣ и страхоу глѣнѡу наоучю вн. 41б/3–4 (3); немошнъ бо кѣл(ть) стѡятн прѣдл лнцѣмъ воѣщнхъ се имени глѣнѣа. 44а/19–20 (20); такокмъ бо нменемъ глѣннмъ. 49а/17–18 (18); глѣ. рѣч(е) бо кто разоумѣ оумъ гнѣ. 52а/23–24 (24); блженъ бо моужъ кѣмоужѣ нде глѣнѣ и оупованїе его. 57б/12–13 (13); нь тоу повѣждлѣнн слѡю глѣнѣю и млѣтвамн стѣо архїереѣа хбѣ савн. 60а/21–23 (22); и ѡ всѣхл еже съ нымыл и начѣте вѣжати гоннмъ гнѣвомъ глѣннмъ. 60б/10–11 (11). ОП: 60б/11, 63б/1, 64а/4, 70а/9.

◇ възнесеннѣ господьнѣ *Взнесење, узлазак Господњи, Христов на небо, у небеско царство.* – и тоу же на врѣгоу мора оу места глѣемаго хроуѣа възлѣвнже ннрѣтѣ вѣлнкъ. и врѣхоу него поставн црѣвъ въ нде възнел(е)нїа глѣнѣа. 70а/6–9 (9). **господьннн законъ хришѣанска вера; заповѣсти Божије.** – под(о)бна соушїи правѣдномуу ѡномоу моужоу, ѡвоу. нже възношашѣ жртвоу за снбы своѣ къ гдѣ млѣ се и глѣ въ оумѣ своелѣ. еда како забодоуѣтл снѣвъ мон законъ глѣнъ въ юности своен. 36а/1–6 (5). **днѣ господьннн (? великын)**¹⁷¹ *Судњи дан, дан Страшнога суда.* – придетъ бо днѣ глѣнъ вѣлнкы. въ нѣмже кѣл(ть) вѣсемъ намъ ѡврѣстн се прѣдл престоломъ вѣсьмрѣтл(ь)наго влѣдкы хд. ѡвѣтъ творещѣ ѡ съдѣанннхл злѣ. елнко мала и вѣлнка. 36б/4–7 (4). **слово господьнѣ** в. слово ◇ (27б/22–23). **страхъ господьнѣ** в. страхъ (30б/3, 41б/3).

Уп. възнесеннѣ (◇ възнесеннѣ хрст(ос)ово); днѣ (◇ днѣ соудьннн)

господьство, -а с (1) *владавина.* – нь и вѣсн слншавше жнтїе сего блженнаго и вѣлнкоую славоу. и прославлѣнїе ѡчѣствоу его. въ днѣ съмодрѣжавнаго кѣмоу голѣподїства. како не възлѣвннн вн се. 78б/7–11 (10).

¹⁷¹ У Старом завету чѣста је употреба израза днѣ господьнѣ у овом значењу (РП IX: 541).

ГОСПОЖДА, -є ж (17) *госпођа* (као израз поштовања) у обраћању и у говору о: **а.** *владаркама, краљици Јелени и краљици Симониди.* – житіє бѣоугородно и жизнь непорочнаа бл҃гочл҃ствіє и хл҃олоубнви гл҃сждѣ наше. бл҃женнїє монахїє елени 27б/1–4 (4); по сїнхл҃ же оубо начнѣшїнїдл҃ нмѣ ѿ гждл҃е житіє бл҃женнїє и хл҃олоубнвїє елены. 29а/10–12 (11); ѿ добраа гл҃сже. по что тако ѿскрѣблѣаѣши дш҃е наше. се бо тако слншахомѣ таковіє гл҃ы твоѣ. въ недооуменнїи соущє в҃сн безгоднѣ пѣчалїю колеблѣм҃ се. 45а/12–15 (12); и поврѣг҃ се нал҃дл҃ тѣломѣ бѣолоубнвїє мѣре своеѣ. быє се въ лицѣ своеѣ. и выпїє гл҃аше. ѿ мѣн҃ моа и гл҃сже. 47а/12–14 (14); и сїн гл҃сжа моа въразоумнв҃ши се. рѣкоу бл҃гочл҃ствїа и хл҃олоубыва кралица симонїда 49а/19–20 (19); въ тѣ часѣ послаше вѣстннкы къ в҃сесѿщенномуу епл҃скл҃поу рашкѣоу павлѣу. в҃се по редѣу нзвестнвше ємоу писанїемѣ. ѿ прївїденїи бл҃женнїє. гл҃юще ємоу г҃н нашѣ и ѿче скоро потѣщав҃ се прїдн҃ къ намѣ. да вїдев҃ше толнкоу бл҃гдл҃ть вѣжїю събнвѣающѣу се ѿ гл҃сдн҃ нашєн. и мы грѣшнїи възрадїкѣм҃ се дш҃ею и срл҃дїемѣ. хвалоу прїносєще препрославлѣноу. 50б/23–51а/3 (1). ОП: 40а/2, 42б/2, 43а/4, 45б/9, 46а/9, 47а/27, 47б/6, 47б/22. **б.** *Богородици.* – ѿ престѣа моа вл҃дїче гждл҃е вѣѣ. вѣн҃мн на смєренїє моє. и оуцєдрн҃ немощѣ мою. 38б/7–9 (8); и прошѣу дарѣн҃ мн съ дръзновѣнїемѣ и любовїю вѣрн҃ срл҃дїа чл҃ста. начєтнѣ ѿ г҃н и съврѣшннїи храмѣ въ нмѣ твоє стѣѣ. въ нєм҃же прославлѣтн се нмєнн сїа твоєго и бѣа моєго. и тебє же моа гыл҃сже вькоупѣ. 38б/12–17 (17). ОП: 40а/9.

ГОСТЬ, -н м (1) *гост.* – оною любовїю оумнрающн по нмєнн єго... и оною любовїю таже вьселн се въ патрїарха авраама. нже гостн любє агл҃глы прїѿбрєтл҃(є) на старѣсть сєбѣ. 43б/26–44а/4 (3).

ГОТОВАТИ, -аю, -аєши несвр. (2) *припрємати, готовити.* – вѣсн бо градѣ нашѣ въ нєм҃же хоцємѣ житн. да что оубо въ чюждл҃емѣ готѣвѣмѣ. сєла и зл҃данїа и жнлнща сѣмоудрѣнаа. єлнко бо сїнхл҃ готѣвѣ въ вєцѣ сємѣ въ чюждл҃емѣ градѣ тавѣ кєл҃(тѣ). и ннколнже чѣєтѣ възвратннн се въ свон. сїн рєчь въ вншннїи їєрл҃слмѣ. 33б/19–25 (21, 22). ОП: 39б/20–21, 43б/20.

ГОТОВНТИ, -влю, -внши несвр. (1) *вршннн припрєме, припрємати, готовити.* – и начєтл҃ готѣвннн тако да възл҃двнгнєт҃ се съ снлѣмн поганнхл҃ и ндєтл҃ на сєго бл҃гочл҃ствѣаго. 61б/25–27 (25).

ГОТОВНТИ СЕ, -влю сє, -внши сє несвр. (1) *припрємати сє, готовити сє.* – ѿ гл҃сже наша внл҃дл҃(н)мѣ тє вѣл҃мн готѣвєщѣу сє къ ѿхождл҃єнїю 46а/9–10 (10).

ГОТОВЬ, -ын прїд. (2) *спрєман, ? готов.* – прєпєтоую же и в҃сєхвалноуїю бл҃годєтѣ нмѣѣаше. посєченїемѣ ст҃го дх҃а прїєм҃ши всєлхл҃ кнн҃гѣ сказанїє нмоушїи. готѣва соущїи къ в҃сакомоу ѿбѣтоу вьпрашающѣмоу н. 31а/4–7 (6); пол҃двн҃гннн сє ѿкааннє прєждл҃є годѣ ѿного бытн готѣвь. 73б/16–17 (17).

ГРАДЬ, -а м (47) **1. а.** *град, велико људско насељє.* – постнв҃ше бо сє нннєвнѣєнє ·Г· дн҃н мнсогѣмнѣжннн градѣ спл҃сѣше. 32а/19–21 (20); фїг. вѣсн бо градѣ нашѣ въ нєм҃же хоцємѣ житн. да что оубо въ чюждл҃емѣ готѣвѣмѣ. сєла и зл҃данїа и жнлнща сѣмоудрѣнаа. єлнко бо сїнхл҃ готѣвѣ въ вєцѣ сємѣ въ чюждл҃емѣ градѣ тавѣ кєл҃(тѣ). и ннколнже чѣєтѣ възвратннн се въ свон. сїн рєчь въ вншннїи їєрл҃слмѣ. 33б/19–25 (23); и ѿ роу҃кы того прнїєтѣ мнншьскїи ѿбразѣ. въ цр҃квн ст҃го ннколн въ славнємѣ градоу скѣдрѣ. 43б/2–4 (4); и прїндѣ въ славннн градѣ гл҃єднн бѣльградѣ. 49б/22–23 (22); възл҃двн҃г҃ сє (крѣль) съ снлѣмн своннн. ндѣ въ дръжавѣу ѿблѣстн цр҃л҃ствѣа грѣчкѣаго въ прєдл҃(є)лѣ ѿкрл҃стнїє... прѣвѣкѣ прнїєтѣ ѿба полога съ градѣвн нхл҃. и съ ѿблѣстїю. и градл҃ славннн скопїє. 55а/24–28 (27¹⁷², 28); въ стїи и славннн градѣ костантннѣполїє рѣкѣоу цр҃нградѣ. 55б/19–21 (20); и въз҃мѣше тѣло єго непѣтн вьз҃вращѣше сє и положнше и въ градѣ гл҃єдл҃емѣ

¹⁷² Регија Полог подељена је на Горњи и Доњи Полог. Највећи градови у њој су Гостивар и Тетово.

слив'рїн єже ієіс(ть) на врѣгоу мора. 56б/10–12 (11); и тако с таковнн повѣдаин въздївнѣ се нде- и прїеть землю дьбрьскою. съ в'сеин градовн и дрьжавнн нїхї. такождїе дрьжавоу землїе кытав'скыє съ градовн і областїю нїхї. порет'квю же землю такождїе съ градовн и областїю нїхї. 58а/22–26 (23, 25, 26); ... и прншьдї(ь)шоу юмоу въ дрьжавоу єго. до града глїемаго вдннн. 60б/18–19 (18); и ѿлоу'тн юмоу достонноу ю чєсть дрьжавн своє. землю зєтьскою съ в'сеин градовн ієє и областїю. 64а/14–17 (16); и невъзмож'но быіс(ть) хранннн поїдї сподомь свѣтнла. и грѣдь врѣхоу горы стоє не оутан се. 68б/9–11 (10); и въ солоунѣ же градѣ. и тоу въздївнже дворїн црїскыє. 71а/22–23 (22); ... ндѣхоу ѿ всєхї гралдї и странь и многыхї ваасїн. и ѿ оокрїстннхї земль. нншн и стран'нн и малодош'ннн. хромн же и слєпїн и проказнвїн. хотєще вьспрнєтн млїстннє ѿ вѣподат'лывїє роу'кы єго нещєд'но іакоже и вѣ. 73а/7–11 (7); и не ть'к'мо въ своєн дрьжавѣ. нлн въ землн грѣ'ткон. нѣ и въ самомь стол'номь ємоу граде солоунє. в'сако хотєнїє своє злоу'тн. 74б/10–13 (12); и градн нхъ до основанїа нскорєннше. а неправєд'ноє нхъ мнсого събранїє сєвѣ вьсхнтнше. 76б/25–27 (25); и прншьдї(ь)шнмь нмь въ дрьжавоу црїстѣа грѣ'ткаго. до града глїемаго нраклїн. и тоу оостав'льше воє своє. и прндоше къ стїонмєнттомоу црѣ курь анїдроннкоу. 78а/1–4 (2); и градн же нїхї и жнлнща до основанїа ськроушнше. 78а/19–20 (19). ОП: 58б/11, 60а/5, 60б/24, 61а/20, 65б/5, 65б/6, 70а/20, 72б/14, 72б/22, 75а/25. **2. а. бедем; зид, зидине (око града, манастира и др.).** – вратї бо ѿ врата помагаємь. іако и градъ тврѣдь вноскь. 37а/26–27 (27); около же места того стїо. сьздїа градъ съ вѣлнкою тврѣдннєю. 69а/26–27 (27); и сьздїа (краль Милутин)... црѣвь стїо костан'тннн вьноу'трь града скопїа. 72б/10–16 (16); а сын надѣє се на помодь бжїю. и в'сєсрдїчноє оупованїє нмѣє къ влїдїцє хдѣ. и простнрає не малїє млїстннє къ стїнмь црѣквямь. и къ оубогыдї и малодош'нннмь. снхъ ланїа нн въ чтоже вымєнїає. нѣ вьсєгдїа болє за ѿ'чїство сн. нн телѣсе своєго мнлоує ѿ тєхъ ланїа. тврѣднмь градомь нлн местомь. нѣ іако нѣопар'нын оу'рль по срѣдї(ѣ) нїхї проходе іавлїашє се іас'но. 76а/1–9 (7). ОП: 70а/10. **б. утврѣење, обєкат поднгуєт за одбрану од непрїятєля; град, тврѣава.**¹⁷³ – сїн же прн'гь ієіс(ть) блнзь места ндеже ієіс(ть) былъ гралдї въ днї прѣвїє глїємїн самарїа. 70а/14–16 (15).

◇ **вышїннн (градъ) нєроу'салнмь вншнн, небєскн (град) Јерусалнм.** – фнґ. вѣсн бо градъ нашъ въ нєм'же хошємь жнтн. да что оубо въ тюждїємь готоваємь. сєла и зїданїа и жнлнща свємоудр'ннн. єлнко бо сїнїхї готоває въ вєцѣ сємь въ тюждїємь градѣ іавѣ ієіс(ть). и ннколнже іаєтєть възвратнн се въ свон. сїн рєчь въ внш'ннн ієрїсїлмь. 33б/19–25 (19). **костан'тннн градъ Константннополь, Цариград, данашнн Истанбул.** – и ѿшьдї(ь)шв юмв ѿ слав'наго [...]рада костан'тннн іако въ далє ·ґ· днн. и дошьдї(ь)шоу юмоу съ снамн свонн до места рѣ'комлго нланнґ-ла-соу'цоу на местє томь црѣквн стїо мї'чнннка хїсїва георгнн. и тв въ незапоу нн малн болѣв'шоу юмоу. нздїашє посрѣдї(ѣ) народа кон свонїхї. 56а/27–56б/6 (1); сын бл'гочїстнвн кралї оу'рошь. въз'мь снїа своєго такового ослѣплѣна. и вьдасть єго въ слав'ннн градъ костан'тннн къ тьстоу своємоу. тогдїа соу'цоу ємоу стїомоу и вьселєн'скомоу црѣу курь анїдроннкоу. 65б/21–26 (23–24); нєнсповѣдннн же блгдїть бжїа. єлнко ѿ сємь хдїювнвєлї. днв'наа танна прослоу се въ оокрїстнїє єзнкн и црїстѣа. далє до слав'наго града костан'тннн... 85а/25–85б/1 (1). **свєтын градъ 1. о Јерусалнму:** – и ть стїн градъ ієрїсїлмє не малєхъ млїстннн нсплнннвѣ. вьдавѣ злато и срєв'ро вєстнслнно. и блїскєнїє прнєд'лїє. и мїбвы ѿ сєвѣ къ влїдїцѣ хдѣ. ѿ тамо соу'цаго стїо патрїарха. и ѿ всєхї кланїающнхъ се вол'нымь стрїстємь хвѣмь. въ стѣмь тамо градѣ. 68б/16–22 (17, 22). ОП: 33а/6, 68б/15, 78б/26. **2. о Цариграду:** – оны же зломнслннн и лоу'кавїн власт'ннцн дрьжавн грѣ'ткыє. прогнан'ннн гнѣомь монмь сїнмь. ѿ областн тоє юже прїєтє. шыдї(ь)шє съ оуннчєжєнїємь. въ стїн и слав'ннн градъ костан'тнннполє рѣ'комо црїнградъ. тогдїа соу'цоу црѣу палєсологоу възвѣстншє юмоу. ѿ всєхї єлнко прнклїч'шнхъ се дрьжавѣ єго. 55б/16–23 (16–17). **ц(ѣ)арьскын градъ царскн градъ,** фнґ. **Цариград.** – начє зїдатн мнсожєств'о црѣквн стїнїхї. не ть'к'мо въ своємь ѿ'чїствє. нѣ и въ стѣмь градѣ ієрїсїлмє. и въ стїон горѣ афон'скон. и въ самомь црїсїкомь градѣ. 78б/24–27 (27).

Уп. костан'тнннполє, костан'тннн градъ (◇), царнградъ

¹⁷³ Око 500 м прєма истоку од Хруснїє налазн се брдо Самарнїа, на чнєм се врху налазе остаци старогрчког утврѣєнїа. Таднћ 2011 (59): 281–290.

ГРАДЬЦЬ/ градаць, -а м (4) *Градац*. – н ндѣ поклонити се гробоу мѣре свое бѣгоцѣствіе елены. н пришѣді(ь) въ домъ стѣе бѣе. въ месте рѣкомель градаць. ндѣже лежить тѣло бѣженіе... 486/12–16 (15). ОП: 386/19, 47а/2, 50а/19.

ГРАДЬЧАННЬКЪ, -ын прид. (1) *грачанички, који се односи на Грачаницу*. – н такожде цркъв бѣговѣщеніа прѣстѣе ѿже епископа градчанька. 726/12–13 (13).

ГРАЖДАННЬ, -а м (мн. граждане) (1) (? *грађанин*), *припадник класе која се по својим правима истиче од бољара*. – члѣтно срѣтајуцимъ сего бѣгоцѣствяго гражданоу вѣсемъ н бољароу. н съ страхоу н трѣпетомъ припад(а)юще къ ногамъ его н поклоняюще се кѣлоу. тако по истинѣ зреще црѣ пришѣді(ь)ша съ вѣлкоу слоу въ повѣдоу нхл. 556/6–11 (7).

ГРЕБОСТРѢКЪ, -а м (1) (*Новак*) *Гребострек* (в. воєвода). – поустн нхл (војнике) съ слоу своєю нты тѣшнѣ на тѣе поганіе перси. н давъ въ место себѣ вѣлкаго воєводоу нмъ новака рекомоу грѣбострѣка. 776/18–21 (21).

ГРЕСТН, грѣдоу, грѣдешн несвр. (2) *ићи, ходити; хајде* (са значењем императива глагола *ићи*). – грѣді(е)те блѣскннн ѿца моего въ оуготованноу камъ црѣство ѿ строеніа мнроу. 706/18–19 (18).

◇ ГРЕСТН ВЪ МНРЬ *долазити на свет, фиг. рађати се*. – свѣтъ же истинннн хѣ. просвѣщане вѣсакого чѣка грѣдоущаго въ мнрь. 666/25–27 (27).

ГРОБЪ, -а м (18) **а.** *гроб, место где почивају нечији посмртни остаци; хумка*. – н гробъ бѣженіе елены покривши плати златнмъ. 50а/24–25 (24); толцемъ во временіа мнроу вѣшнмъ такоже вишѣ оуказахомъ. многнмъ разнннмъ знаменіемъ днвннмъ тавлаюцимъ се оу гроба его. 846/17–20 (20); н снковою вѣсть саншавше (о нетрулежности тела краља Милутина). вѣлкоу радостію възрадоваше се. н тако бѣгоцѣства кралицѣ снмонда. сътворши канділо ѿ злата многоцѣннаго. н плати златн такожде многоцѣннн днвноу добротоу вида ндоуще въ себѣ. нмыже покрити ракоу сего хѣлюбываго. н ннне же почлѣтн многы оуготовавши сн вѣса вѣдасть къ гробоу сего бѣгоцѣствяго. 856/4–12 (12). ОП: 486/1, 486/13, 486/25 486/17, 486/19, 50а/12, 50а/21, 51а/13, 85а/9. **б.** *гроб, јама, рака*. – самъ бѣгоцѣствнн тѣ краљ. пріемъ роукама свонма тѣло бѣженіе мѣре свое елены. н съ прѣвѣщеннмъ архіеплѣкомъ савомъ. н съ съборомъ вѣсесѣннхл епископъ н нгоумень. н нѣсоуще съ ѡлау н пѣнмъ вѣлѣствннмъ. н тако положнше н. въ оуготованномъ кѣ гробѣ. 48а/7–14 (14); повѣлеше оуготовати колесницѣ коны нзабраннхл н кроткыхл. тако да възложнше на нхъ тѣло бѣженнаго н превнсокаго краља прѣнесоуть кѣ оуготованномоу его гробоу. 836/17–21 (21). ОП: 466/22. **в.** *гроб: о пейини у коју је положено тело Господа Исуса Христа након смрти на крсту*. – н полежа въ гробѣ тако н члѣкъ. да налѣ оумрьшеу грѣховн оживнши. 446/11–12 (11); н натншнмъ пѣти прѣжде слнца слнце зашѣді(ь)ше въ гробъ нногдѣ.¹⁷⁴ 83а/5–6 (6).

◇ ГРОБОУ ПРѢДАТИ *сахранити*. – н тако гробъ предаше стѣе н члѣтноу н бѣженноу тѣло сего бѣгоцѣствяго н хѣлюбываго н превнсокаго краља стѣфана оуроша. н разндоу се вѣсаклѣ въ своја сн. 84а/12–16 (12).

Уп. ковьчегъ, рака, кнвотъ

ГРОЗА, -ы ж (1) *гроза, страхота*. – помннающн въ оумѣ своємъ. онъ грознн н прнтраннн днѣ. егдѣ повелнтъ аггломъ свонмъ разлоучнтн грѣшнне ѿ праведннхъ. грѣшннн разлоучающе се ѿвн

¹⁷⁴ Сунце које беше пре сунца (Псалми, 71/72/, 17; 18/19/, 6–7; Малахија, 4, 2) зашло је сада у гроб. Икос из васкршњег канона: *Још пре свитања Сунце заје у гроб...* В. http://www.spc.rs/sr/vaskrsnji_kanon и http://www.spc.rs/sr/episkop_sava_vukovitsh_bogoslužbena_upotreba_romanovih_kondaka_danas.

въ т'моу кромеш'ноуоу· оуготован'ноу д'яволоу н аг'глоу егю· оуб'н въ оу'нь в'ч'н'н· дроузи же послани боу'д'а(оу)тъ въ неоусипающн ч'рвн· н ннн грозе предадете lcl(ε)· 31a/14–21 (21).

ГРОЗЪНЬ, -ын прид. (2) *грозан, страшан*. – аз бо гр'ш'н'нн твонмн мл'твамн чаю пр'етн процен'нє гр'ховъ монхъ въ гроз'ны д'н'б· 48a/2–4 (4). ОП: 31a/15.

ГРОДЬ, -а м (1)

◇ сынь гродовъ *Син Громов (за Јована Богослова)*. – н сн'б же гродовъ аще кто рече'т'л б'а люб'лю а брата своєго ненавн'д'н льжь к'л(тъ)· н сего соу'ет'на в'бра· 37a/14–16 (14).

ГРОУБЪ, -ын прид. (1) *прост(онародан) (о пучанима, плебејцима)*;¹⁷⁵ *који је без части, уважавања, славе*. – (Господе) ты еси в'сен тварн над'жд'ла· оубо'г'н'л' богат'во· оумрачен'ныл' св'тъ· рабомъ свокода гр'ш'н'никомъ процен'нє· болецнл' исцел'н'нє· хромнл' зд'равн'є· раслаблен'ннл' внстрота· гроубыл' л'ѣпота· недооум'л'єм'нл' разоумъ ненспов'днл'· 52a/13–19 (18).

Уп. л'ѣпота

ГРЪДЪ, -ын прид. (2) *који нема свести о властитој грешности и незнатности (? спрам Бога и творевине)*; (супр. *смеран, понизан, кротак, покоран, скроман; смирен*). – оудр'жаше гр'днню н одеше се неправ'д'лоу н не'ч'л'стотоу своєю· н темъ скон'чаше се н погыбоше за б'закон'нє своє· н такоже г'б гр'днл' протнвнт се· см'рен'ннл' же даєтъ бл'г'д'л'тъ· 41б/9–13 (12); гр'дн'л' бо н в'блн'чавы'л' с'бтн елнко о семь· пр'вндоу тако н сн'л'а в'стающоуоу· 6бб/22–24 (22).

Уп. сым'р'енъ

ГРЪДЫНН, -нє ж (2) *непокорност, непослушност (Богу)*; (супр. *смеран, понизан, кротак, покоран, скроман; смирен*). – оудр'жаше гр'днню н одеше се неправ'д'лоу н не'ч'л'стотоу своєю· н темъ скон'чаше се н погыбоше за б'закон'нє своє· 41б/9–12 (9); р'ч'л(ε) несъзд'лана был'л(тъ) ч'л'комъ гр'дннн· пр'лор(о)къ же нсаи не дажд'л' в'блн'ч'ю своє д'ше· н не оузрншн прнвн'д'н'нє страшно· 41б/16–19 (17).

ГРЪД'НННЄ, -нл' с (1) *особина и држање онога који нема свести о властитој грешности и незнатности*. – н еда кто б' вась вн'д'л' нзм'енн'в'ша оубы'ч'ан скон· н бл'г'н н'равъ нже навн'к'л' б'· нлн ослабыв'ша мл'ч'тнню· нлн гр'ден'нє до кон'ца оудр'жав'ша· 67б/18–22 (21).

Уп. гр'дъ

ГРЪТАНЪ, -н м (3) *грло; грк'лан*. – фиг. р'ч'л(ε)но бо к'л(тъ) въ прн'т'н соломонн· нажд'л' бо рече медь· сн'є бл'б' бо сътъ· да насладнт' се гр'танъ твон· 35a/15–17 (17). ОП: фиг. 34б/8, фиг. 84a/23.

ГРЪЦН, гр'къ м мн. (3) *Грци, народ*. – н с'є г'л'ы слншавъ сн пр'евнсокы крал'л'· б' т'ста своєго ц'р'а гр'комъ· н за толнкоу безмер'ноу любовъ елнко нмласта межд'лоу собою· не зак'сн'л' нн малн· н въ т' ч'л'л(ь) повеле събраномъ быти в'семъ воємъ свонмъ еже др'жавн'н юго· 77б/8–13 (9). ОП: 49a/22, 78a/24.

ГРЪЧЬКЫН прид. (7) *грчки, који се односи на Грке и грчко царство*. – н не т'к'мо въ своєн др'жав'л'· нлн въ зем'лн гр'ч'кон· нъ н въ самоу стол'номъ емоу граде солоу'не· в'сако хотен'нє своє злоу'чн· 74б/10–13 (11). ОП: 54б/16, 55a/25, 55б/17, 56a/6, 57б/8–9, 70б/5, 78a/1.

Уп. гр'чьскъ

¹⁷⁵ Уп. 'плебејство' РМС IV: 462.

ГРЪТЬСЬСКЪ, -ын прид. (3) *грчки, који се односи на Грке и грчко царство*. — къ сѣмоу же стѣмоу и вѣжлствомлѣ местоу рекомомоу хланлдарь. мнсогаа села и мѣтохы вѣсакого именованнаго богатства испльнѣи еанко рещи мн доволно. сѣа вѣса прикоупивъ ѿ дрѣжави црѣа грѣчлскаго. мнсогаа множество бесчлсно злата за сѣа вѣдавь. и приложи къ местоу томоу стѣмоу. 696/10–16 (16). ОП: 58a/7, 58a/18.

Уп. грѣчкын

ГРѢХОВЪНЬ, -ын прид. (2) *греха (ген.), грехован*. — свѣтодавчѣ блгѣн хѣ. ѿмраченнмь тмоу грѣховною просвѣтителю. и прельщанмь ѿбратителю. бесконачноу слово. мене оубо грѣшнѣоу и стрлстлн ѿмраченноу. и почрьневшоу всоул(оу) просвѣти и очнстн. 356/6–11 (7–8); ѿ сихъ млѣаше се къ гѣу. не оувезноутн нма въ сети грѣховнѣн. 36a/11–12 (12).

ГРѢХОЛЮБЕНЬ, -ын прид. (1) *који воли грех*. — се во глсѣ приходитъ въ оуши мн. егоже слншоу сицѣ бо зовѣтъ глѣ. ѿ дшѣ ѿкааннаа. ѿ дшѣ грѣхолоубыва. се конча се жнтѣ твоѣ въ вѣце сѣмь. ндн оубо въ дроугѣе члкъ. 44a/22–26 (24).

ГРѢХОПАДЕННІЕ, -ниа с (1) *падање у грех*. — азъ бо аще и вселхл преспѣхъ грѣхы. нь вѣл(ѣ) те надеждлоу ненадеющнмъ се. и грѣшннкомь сплснителя. млѣо твоѣ млсрдѣе. и полагаю грѣхопаденїа моа на множество щедротъ твоихл. 526/11–15 (14).

ГРѢХЪ, -а м (24) *грех*. — члѣскоѣе же ксл(тъ)ство хоте свѣководити прѣваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ѿбразъ рабы прѣтъ. прикрнвъ плътю вѣжлство. и кроме грѣха вѣквпѣ вѣл(тъ) бѣ и члкъ. 276/27–28a/2 (1); мнѣ бо доволно аще и два днѣ. раба вѣвшн тебѣ влѣлцѣ моѣмоу хѣу. и дѣхъ мн предамъ а не раба вѣсомь и грѣхоу. 38a/8–11 (10–11); ндеже оумножитъ се грѣхъ прѣнзобилоуѣтъ влгдѣтъ. 396/9–11 (10); приѣтъ волнноу сьмьрл(ѣ). свѣодь сн въ мрътвнхл. и полежа въ грѣвѣ тако и члкъ. да насл оумрьшеѣ грѣховн ѿжнвшн. и възвел(ѣ)ши на дрѣвнѣе блженство. 446/9–13 (12); азъ бо аще и вселхл преспѣхъ грѣхы. нь вѣл(ѣ) те надеждлоу ненадеющнмъ се. и грѣшннкомь сплснителя. млѣо твоѣ млсрдѣе. и полагаю грѣхопаденїа моа на множество щедротъ твоихл. 526/11–15 (11); и въспоменувъ такоѣе грѣхн юностннѣе. и въ оумнаеннн срлдца прншьл(ѣ). начѣтъ млѣнн се к бѣ. 67a/4–6 (5); къ бо грѣхъ и злоба нмѣнова се въ жнтн сѣмь. егоже азъ грѣшнн не преспѣхъ. 67a/13–14 (13). ОП: 28a/16, 30a/21, 30a/3, 31a/28, 33a/13, 33a/2, 33a/4, 39a/25–26, 396/18, 39a/28, 396/10, 43a/12, 48a/4, 67a/26, 82a/24.

◇ **ГРѢХЫ ТВОРИТИ ЧИНИТИ ГРЕХЕ, ГРЕШИТИ**. — аще и навнкъ еси грѣхы творитн. нь ѿстанн се покаанїемь. 736/17–18 (17).

ГРѢШЪННИКЪ, -а м (8) *грешник*. — твомь бо прншьствѣлм свѣтъ вѣсѣа намь грѣшннкомь. въ тмѣ сел(ѣ)щнмь. и ѿслѣпшнмь намь срлдчннма очнма просвѣщенїе. и заблоужьл(ѣ)шнмь поул(ѣ) сплснѣнїа. по нѣмоу же текоуще не нмалм съвратитн се въ стрьпътнаа нлн развращенна 52a/7–13 (8). ОП: 28a/7, 30a/17, 516/22, 52a/15, 526/12, 566/8, 816/8.

ГРѢШЪНЬ, -ын прид. (35) *грешан (суп. праведьнъ), који чини или је чинио грех*. — мнсогаа оубо такогаа члкълюбїа твоа влѣлко. еанко насъ грѣшннхл помнлованїа толѣтъ мѣ. нь пакы же зѣло оустрашають дшѣоу мою. не превнвающе въ мнѣ нхъ покаанїе. 28a/19–23 (20); млтвмн оубо вѣшнмн стнмн възошрѣнъ азъ грѣшнн даннмь. прѣдн ннслнна еанко блгѣвѣрннхл краля срьвскѣе землѣе жнтїа нхл сьставнвъ. какоже внл(н)мо прѣл(ѣ) ннцѣмь вѣшего хѣлюбїа. и ѿ снхл оубо поноужлѣаю се. и вѣсе скажоу сь истнноу. 296/8–13 (9); ... вѣлнка же и мала. богата же и ннща. праведна же и грѣшна. волна же и злѣдрава. вѣсакого такоѣнхл равнѣо почнташе. и всакомоу дльжнѣоу члстѣ възлѣлаше. помннающн въ оумѣ своѣмь. ѿнь грознн и прнтранн днѣ. еглѣла повелнтѣ аггломь свонмь разлоучитн грѣшнѣе ѿ праведннхъ. 31a/10–17 (12, 16); како и кораблю въ поучннѣ морьсцен вьнаманн трьждлѣающоу се. тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се сьгрешнн мнмн. 336/1–4 (3); что

ли окоушаю се азъ грѣшнѣнъ. тыще се по єдиномоу исповѣдѣти. сїе бл҃женнїе несповѣданаа б҃гооугоднаа дѣланїа... 42б/25–27 (25); мнѣ бо грѣшномоу и недоу(то)нномоу рабоу х҃а моего смиренномл҃вї данилоу потыщавшоу се. исповѣдати вѣлнїа несповѣданих҃и чюдсь г҃їа моего. помнш҃лаю въ оумѣ моемь. ѿ коуд(оу) и сїн гл҃анна мною. 66а/6–11 (6–7). ОП: 29а/9, 30а/25, 31а/17, 31а/23, 35б/10, 36б/1, 37б/19, 38а/14, 39б/11, 43а/12, 43а/18, 45б/1, 45б/24, 46а/20, 46б/10, 48а/2–3, 51а/1, 52б/15–16, 52б/3, 53а/17, 53а/24, 55а/11, 62а/23–24, 62б/19, 66б/11, 67а/14, 82а/23, 85б/24.

ГРѢШЬНСТВО, -а с (1) *грешност, особина онога који је грешан*. – того (кralя Милутина) бо бл҃гоподатнвою роукою въскрь҃ленъ бых҃и ѿ юности мое[.]. да како азъ (арх. Данило) грѣшнѣнъ въ нѣвдобѣ оставлю толкыне мл҃стїи его. и любз҃наа вченїа. єанко къ моемоу грѣшьнствѣ. 53а/22–26 (26).

ГОУВѢТН, -блю, -внши несвр. (1) *убијати, губити*. – и вьндоше въ вѣлнкоюю роукою. и гоувѣще хр҃стїанѣ тако вл҃ци нещ҃д(е)ще стада хр҃сва. еже стежа чл҃стною си крѣвїю. и до сьмого вѣлнкого грал(а) константиннаполя касающе се. и хвалеше се тако ннединомоу цр҃лствѣ постоятїи прѣд(а) слою нх҃и крѣпости нашек 75а/21–27 (22).

ГЫБѢЛЬНЪ, -ын прид. (1) *опасан, погибельан*. – мы же оубо възлюбленнїи добрїимь нашимь крѣптелемь хр҃свѣмь сокрь҃лаемн. злоую боуру вл҃нїа препавше. єанко жнтїа сего гнѣл҃наго вса нестронна. и въ тихо прнстаннше дошл(ь)ше безм҃львїа... 84а/16–20 (19).

Д

Д број (1) *четири, 4*. – лѣтїмь тако рѣши дѣмь мннговшнмь семоу пресосщ҃енномоу архїепїскупоу ннокнмоу. и врѣмнн некоторомоу настоющоу. сь оубо превнсокы гл҃снъ кралъ. вьпаде въ лють недв҃гъ и волетн начеть въ цр҃квомь своємь дворе. рѣкомемь нероднм҃ла. 82б/1–6 (1).

ДА везн., речца, прил. (103). **Д**. везн. (у зависним реченицама) **1**. *намерни: да би, како би, не би ли*. – некоторн ѿ телх҃и вѣрн радїї таже къ бѣу. сьмн се распеше стрл҃стнн. и крѣпкнмн полдвнгы и мнра ѿрѣкоше се. да х҃а єдиногo прнвокрещотъ 28а/28–29б/3 (2); венацъ бо повѣдн исплетеннн ѿ роуки в҃седръжнтеля далр҃шетъ се. сьпострал(а)вшнмь зло тако добрїимь конномь х҃а бѣ. прїемшнмь бѣдн и скрѣбы. и напастн. кел(ть)ство бо забыше и сьмрл(ь) прѣзреше. да цр҃лство некл҃ное оулоу(т)ь. 34а/11–17 (16); блюди оубо дїше да не раслабнтъ ти дїаволь оума. 44а/15–16 (15). ОП: 35а/16, 35б/20, 37а/6, 37а/17, 40б/6, 42а/11, 42а/17, 42а/22, 44б/11, 45б/27, 49а/28, 50б/28, 51б/6, 56б/25, 59а/5, 65а/16, 69б/5, 80б/19, 81а/12, 81а/22, 81а/23, 81а/26, 86а/7. **2**. *изрични, у объекатским реченицама, при искаживању, ближсем одређивању садржаја глагола или неке друге речи или израза у главној реченици: а. иза упитних речи када се исказује садржај о којем се пита*. – да что сьтвороу. 38а/16–17 (16); и что да нзрекоу. 68а/15; и что да нзрекоу несповѣднїе его мл҃стннн. 74а/5–6 (5). ОП: 33б/20. **б. када је у главној реченици неки од глагола комуникације, когниције и емоција**. – мл҃ю те г҃и мон повѣлн мн да ндоу до възлюбленнїе сестрн мое снахн же твою. бл҃гоусл҃тнвїе кралнцѣ каѢелнны. 49а/24–27 (25); и томоу снѣу его мнсогаа времена препроводнвшоу. въ дворѣ бѣзаконнаго цр҃а татаромь ногоа. тако ннокмоу же гл҃ати да възвратнтъ се пакы въ ѿтѣствїе свое. 63а/9–13 (12). **в. када је у главној реченици неки други глагол, реч или израз који имају непотпуно значење**. – да полд(о)бають и мнѣ попеченїе сьтворнтн аще бѣу бл҃говолнвшоу да сьтвороу храмь. въ нде пресѣтїе вѣомл҃ре. 38б/2–4 (3); тоу повѣле в҃семь събраномь бытн. и хоудогїе хнтрѣце ѿвретшнн.

хотещи да сътворѣтѣ елико на преднѣно въздѣвиженіе храма того. 39а/5–8 (7). **3. изрични, у субјектским реченицама.** – не боудн же вады неситьствѣною іадію пнтетн си. или оупнвати а ниши и стран'нии и маломощнии да алчутъ. 41б/28–42а/2 (2). **4. последични.** – постиди же се въ нѣташнелѣ вѣще възлюбывшаго те тако. да въ пришьствѣнѣ іав'леніа его не постидиши се. 34а/4–6 (5); потыши се оубо іако да въ скорѣ гневомъ іарости твоѣ сѣтещи е. и вѣланкоѣ же нѣхѣ и соудемодрьно поношеніе ѿидеши ѿ насѣ да нн въ чтоже выменет' се. 77б/4–8 (7). **II. речца којом се изриче: 1. заповест, жеља, благослов**¹⁷⁶. – мнр' же бжїи преспѣваѣн в'сакъ оумъ члѣтъ. да оутврьднт' ви въ любовь бжїю. 42а/23–25 (24); и пакы да просвѣтит' се свѣтъ вашъ прѣдѣ члѣкы. и да оузреть ваша добра дѣла и прославетъ ѿца вьшего нже іелс(тъ) на нелсехъ. 51б/22–25 (23, 24); пролен же на нѣ гнѣвъ твоѣ. и іарость гнѣва твоего да иметъ ю. 62б/5–7 (6). ОП: 53б/26, 70б/15. **2. потврђивање своје или туђе изјаве, мисли: свакако, истина, заиста**¹⁷⁷. – да долс(т)онно іелс(тъ) вама житію нѣхѣ рев'новати. 37а/5–6 (5); да добро іелс(тъ) любидици сїнѣмъ рев'новати. да и мы сподѣ(о)вѣмъ се вѣт'ныиѣ бл҃гѣ. хл҃емъ гл҃емъ бл҃мъ нашимъ. емоуже слава и члстѣлѣ и поклонаніе. коуп'но съ ѿцѣмъ и съ прѣстїиѣмъ дх҃омъ. 51б/5–8 (5); да кѣма доврѣ іелс(тъ) в'сакомоду рев'новати бл҃гїимъ. іаже завѣщана быше тобою въ вѣлст'вныиѣ писанїи. 51б/25–27 (25). **3. (уз упитне заменице и прилоге) за изражавање неизвесности.** – да кто оубо нзмет' ме ѿ роукы твоѣ. 28а/27; того бо бл҃гоподатанвою роукою вьскрьм'ленъ быхѣ ѿ юности мое[...]. да како азъ грѣш'нии въ нѣвдобѣ оставлю толкыи мѣстїи его. и люб'знаа зченїа. елико къ моемоу грѣшнѣству. 53а/22–26 (23); да какъ мнѣ соудъ боудетъ зачетомоду въ грѣсѣхѣ. 67а/25–26 (25). **III. у служби узрочног заменичког прилога: зато, стога.**¹⁷⁸ – нѣ кр҃стїиимъ знаменїемъ ѿграждѣаема, таковиѣхѣ побѣдн нзложнста. бѣоу за вѣланкоѣ его чл҃колюбїе оутврьднвшоу прѣстоль ваю непоколебимо. вл҃дѣтвствовати въ ѿчѣствїи своемъ. да за в'са бл҃гаа елико сътвори вама. дѣлѣна іелста емоу слоужити преподѣ(о)вѣемъ и правдѣю в'се днїи живота вьшего. 36а/22–36б/1 (26); и бѣгоѿцѣ прѣлор(о)къ двлѣдѣ такождѣ провѣдїи пришьствїе его. и дх҃омъ стїиимъ пропнсїе гл҃аше. земля оубоа се и оумльча. вьнегдѣ вьскр҃снеть на соудѣ бѣ. да и азъ вама гл҃ю възлюблен'нѣн чѣде мон. попеченїе сътвори та іаже на пол'зоу дшїи вьшен. 36б/14–20 (18); се зроу очима моима храмн вѣлст'вннхъ црквн. елико въздѣвигоше х҃облѣвнн моужн ѿ основанїа на славословїе бжїе. себѣ же въ вѣтноую память. да подѣ(о)баєть и мнѣ попеченїе сътворити аще бѣоу бл҃говолнвшоу да сътворюу храмъ. въ нѣмѣ прѣстїе бѣгомѣре. 38а/26–38б/4 (2). ОП: 42а/8, 42а/21.

◇ **аще да/ да аще ако.** – да аще оубо вьскошь лѣтїи ти іелс(тъ) зем'лиимъ цр҃ствомъ нелснѣн нскоупити. 33б/15–17 (15); по сїнѣхѣ въ вѣдоугодна дѣла ѿлоути се. въ ныхже и скон'ча жнзнь сїю. нх'же аще бѣ бл҃говолнвшоу исповѣдїи да и некоторїе дѣтелы вама ѿ х҃ѣ възлюблен'нии. 67б/4–7 (6). ОП: 77а/26. **неклн... да не... ли.** – въз'мн нменїе мое и даждѣ нншнмъ. неклн быхѣ како грѣш'нии да и некотороѣ прощенїе грѣхомъ оулоутиль 82а/22–24 (24). іако да в. іако (30а/26, 30б/5, 35б/11, 36б/1, 38а/20, 39а/1, 39а/10, 40б/1, 42а/9, 42а/25, 43а/3, 43а/18, 44б/21, 46а/27, 48а/25, 48б/4, 49а/14, 49б/8, 50а/3, 50а/11, 52б/22, 52б/27, 55а/16, 59б/3, 60а/19, 61а/14, 61б/26, 62а/10, 62а/13, 62а/23, 62б/9, 64б/4, 64б/14, 64б/18, 64б/24, 67а/20, 67а/21, 69б/5, 69б/16, 70б/13, 71б/5, 73а/24, 77б/5, 81а/15, 83б/19, 84б/21).

ДАВАТИ, -ваю, -ваѣши/ **ДАДАТИ,** даю, даѣши несвр. (18) **1. а. давати у власништво.** – в'са елика богат'ства соудѣтї домоу сего прѣстїе. предрѣжнмаа роукама вашима. подѣ(о)баєть вама нещѣдно **давати** ѿ сїнѣхѣ въ роукы нншнѣхѣ. рѣчї(е) бо мнлоуѣн нншаго въ загамъ бѣоу даєть. еже бо таковиимъ **даєт' се:** іако рѣши ми и єдиномоу ѿ таковиѣхъ бѣ въ мѣстїи богатїи сїн. сторнцѣю пакн възвратитъ въ место свое. 41б/21–27 (23, 25); нензѣтннно же мнѣмъ злата своего тоу приложн. и стада же ѿв'ча мнѣмъ. и чр҃ѣдн вѣл'блѣудѣ. лакумїе же кон'скїе. или въ крат'цѣ рекоу іако и до престав'ленїа своего непрестан'но вьсего дає беснсьльно. 72а/6–11 (10). ОП: 72а/26, 73а/15, 73б/6,

¹⁷⁶ Jednom речју, у питању је оптаивно значење. Више о овоме в. у Грковић Мејџор 2004.

¹⁷⁷ Овакви примери носе у себи емфатичко значење.

¹⁷⁸ У релевантним речницама нисмо нашли потврду за ово значење, али овде наведени примери га потврђују. Ако би у питању била емфаза, опет би било наглашено узрочно значење.

83б/8. **б.** додељивати (о Господу, Богородици). – и такоже ꙗкоже ꙗкоже грѣднѣ протнѣнт се. смиреннѣи же дають бл҃гдѣть. 41б/12–13 (13). ОП: 63б/2, 71а/22. **з.** плаћати. – многа села нзавранна такожде прикоупнѣ ꙗкоже области грѣчкѣ и тоу приложнѣ ꙗкоже нхѣже данѣи давати къ таковомоу месту. 70б/3–6 (6). ОП: 39а/9, 69а/21. **4.** предавати из руке у руку, пружати. – и въ тые днѣи доволно мл҃стннѣ даюши всакомоу трѣбоующемоу алчнѣе же оутробы насыщающѣи. 37б/9–11 (10); сѣа же бл҃женна даюши нѣкъ пишоу къ полд(о)вноеу врѣме. 39а/13–14 (13). **5.** допуштати, дозволавати (уз негацију). – днѣи и ношь не въкоушающѣи въ сласть сна. или покон дающѣи тѣлоу своему. 43б/10–11 (11).

◊ давати комоу въ загамѣ позајмљивати коме. – релі(е) бо многуен ницаго въ загамѣ боꙗ дають. 41б/24. давати молнтвоу услышавати, удоволавати, испуњавати чију молитву, тј. оно што се речима молитве моли. – ... ꙗкоже бѣ сп҃сенїа моего. дароун же ми врѣме обращенїа. даже мл҃твоу мл҃щому тебѣ. 39б/26–28 (27).

ДАВИДЪ, -а м (12) Давид, име јеврејског цара и пророка. – по б҃гоуцѣоу двѣлоу залі(а)ло премоудрости страхъ гнѣ. 30б/2–3 (2); и сѣа бл҃женнаа елени въ сласть вса приеъмаше гл҃н и поученїа ꙗкоже сн҃хл. и красоующн се радоваше се гл҃оши. гл҃ы б҃гоуцѣа двѣла рекоушн. коль сладка грѣтаноу моемоу словеса поученїи сн҃хъ. и паче медоу оустомъ монмъ. 34б/4–9 (7); б҃гоуцѣ бо пріор(о)къ двѣдѣ релі(е). не ревноун лоукавноушнїа ни завидн творещнмъ вѣзаконїе. 41б/6–8 (7); ѿ любовнѣи и прославленїе бл҃гъ. и оуполд(о)бленїе стнѣмъ и вѣанкымъ црѣмъ. кроткомоу двѣлоу и славномоу костантиноу. и сподобленїе вѣжїе помощи и покровоу. на прославленїе и на възвншенїе своемуу ѿтѣствоу. 78б/13–18 (15). ОП: 28а/16, 36б/14, 51б/28, 54б/6, 65б/18, 68а/5, 74б/22, 75б/12.

ДАВИДСКЫ прил. (1) давидски, по Давидову начину. – веселїе бо праведнѣи елико соуше на б҃голюбїе. снѣкъ веднѣт нхъ. гл҃ѣ. двѣдѣскы рекы прндеѣ възрадѣнїемъ се гл҃сн¹⁷⁹. и насладн се ѿ имени его. 35а/12–15 (13).

ДАЖЕ речца (11) (?) чак.

◊ даже и чак, на и. – что же гл҃ю моусеа и нлїю даже и даннла. 32а/23. ОП: 64а/19. даже (н) до све до, до (самог).¹⁸⁰ – нѣ дароун ми крепость снаи твоѣ. како да побеждѣлоу встанїа корѣцаго се съ мною. хвалешн престоѣ нѣкъ твоѣ. даже и до изднханїа моего. 44б/20–23 (23); несповѣднма же бл҃гдѣть вѣжїа. елико ѿ семь хл҃юбнелїа. днвнаа танна прослоу се въ ѿкрстнїе езникн и цр҃кствѣ. даже до славнога града костантина 85а/25–85б/1 (1). ОП: 46а/21, 46б/10–11, 48б/22, 66б/4, 73б/13, 82а/26, 85а/14.

ДАЛЕЧЕ прил. (1) далеко.

◊ далече сътворннн учинити да буде што далеко, удалити. – дл҃жно ксл(т) првоуе ваць бѣ воати се. оу томоу оуголднаа творннн. лоукавїе и мръскїе дѣтели далече себѣ сътворннн. 41б/4–6 (6).

ДАЛѢНН прил. (1) удаљен, далек. – снѣ бо ꙗкоже краль استفанъ не моглъ бѣ приспѣти ꙗкоже далнїе землїе на преставленїе бл҃женїе. и сн҃хл възслалъ бѣ како да видѣтъ бывшею и възвѣстѣть юмоу. 48б/2–5 (3).

ДАЛѢ, -лѣ ж (1)

¹⁷⁹ Псалми гласе: *Ходите, обрадујмо се Господу. Ускликнимо Богу, Спасителю нашем* (Пс. 94, 1). *Блажен је народ који зна да кличе (Теби). Господе, у светлости лица Твога ходиће, и Именом Твојим обрадоваће се* (Пс. 88, 16–17; Атанасије/Василије 2008: 227, 207).

¹⁸⁰ Овим конструкцијама истиче се ширина обухватања нечега.

єанко жнтїа сего насладнл' ме єсн. нь оубо азь недостоннїн прѣшобыдехї заповедн тевѣ бѣ моєго. 67а/22–25 (22). ОП: 276/8, 33а/9, 846/17, 86а/4. **2. дар, поклон.** – такоже оубо конноу котороу прославнв'шоу се въ победѣ. н оубо гдїно послужнв'шн црѣн радїуєт' се. прїемїн дарн мнвогїн н чїстїнїн ѿ роуцкы єго. тако н сїа хѣлюбнваа вѣселяше се. 406/9–13 (11); н тоу мнвогїн дарн н приложенїа дасть домоу пресѣте. н гробѣ влѣжен'нїе мѣре свое. в'сакою єкл(ть)ство члчѣ 486/18–20 (18); н дарн мнвогымн почтѣт' є ѿпоустн нїхї. 786/1–2 (1); влѣжоу пресочїстован'нїн тн роуцѣ. нже вннѣ прїсно прострѣте нмелъ єсн даюшн невоскоудїно дары бѣу. н въ вжїст'внїе црѣвн. н малїстннїе ненсповеднмо къ нншнмь. 836/7–10 (9). ОП: 33а/16, 35а/7, 426/18, 49а/8, 50а/5, 50а/6, 50а/23, 506/7, 54а/2, 57а/24, 61а/26, 69а/11, 69а/14, 72а/26, 81а/27.

◇ **дарь (прѣ)светаєго доуха благодат, милост Божија, духовни (супр. телесни) дарови, духовне способности.** – ты бо прїем'шн дарь ст҃го дх҃а. ннзложнла єсн вьстанїа лоукаваго. н невреднмо тѣло свое сьблюде. ты бо влѣжен'наа об'лек'шн се въ рнзоу сь внше нст'кан'ноу. юже нарекоу тнхость н незловїе срїдїца твоего. н нмоушїн в'сегїда блгїдїть ѿ г҃а. н наслаждїаєшн се єю въ вѣкы. 426/19–25 (20); бѣ бо нелицѣмерно прнходешнхъ къ нємоу. н протнвоу таковыхъ троудовъ єго н дѣтелы блгїнїхї. дарь пресѣт҃го дх҃а даєть. 71а/19–22 (21).

ДАТН, дамь, дасн свр. (38) **1. подарити, доделити (о Господу, Богородици).** – даждїдѣ же мн (Госпoде) нстот'ннкы сльзь. тако да ѿмїю сн дшѣв'нїе моє скврьнн. 306/4–5 (4); богатаго бо влїдкы блгонадєждїднїн рабъ єклмь. тем'же не трѣвоу ю оставленїа. нь млѣ се пождїанїа. донїдїеже даст' мн се слово разоума. 526/8–10 (10); сама же десннца слнн влїднїе главоу єго вѣн'ча неоувѣдаюшнїмї вѣнцѣмь. н дасть єго мнвогосвет'лаго свѣтнл'ннка ѿчѣствїю своємоу. 536/8–11 (10); н влїдка х҃с хотенїе ємоу нсплнн. давъ ємоу вратї(а) н ѿцїа н вождїа дшѣв'наго. 816/16–17 (17); помошн бо таковѣн дан'нон ємоу ѿ влїдкы х҃а. 82а/13–14 (14); слншасте бо єанко въз'маздїнїе дасть се. въз'раствн'шнмь добрїн талан'фѣ жнз'ны сїе. н расплодїшнмь дан'нїн ѿ бѣ дарь. 86а/2–4 (2, 4). ОП: 40а/14, 546/4–5, 66а/16, 756/9, 796/26, 80а/26, 846/17. **2. допустити, дозволити (уз негацију).** – не даждїдѣ же вѣзоумїа оустнама свонма гїсївн. 346/3–4 (3); ємоу бо нечїстнвомоу не дасть г҃н нн очнма єго вндѣтн дрѣжавы н достоянїа сего блгочїстнваго н хѣлюбнваго. 56а/16–18 (16); сїа (Дрман и Куделнн) оубо сѣло слюю своєю хвалеца се. н не дадоуца ннкомоу властн нметн околом прѣдї(ѣ)ль нхъ. 586/24–26 (25). ОП: 416/17–18, 546/23, 64а/1. **3. поклонити, препустити што у власнштво другога.** – релї(е) бо расточн н дасн оубогымь. 306/12; глїе ємоу въз'мн нменїе моє н даждїдѣ нншнмь. 82а/22–23 (23). ОП: 41а/23, 486/19. **4. предати из руке у руку, пружити.** – постєн бо се н не дадїн ал'чюшомоу хлѣба. въ тѣще ємѣ постѣ бываєть. 32а/9–11 (10); н къ сїнмь долїстонменнтїе своє вѣрїн моуже постав'ль. нже хотеть прнсѣцатн болѣщеє. в'са польз'на нмь твореще. тако да ннєднн'же ѿ болѣшнхї что възнегодоуєть. нь єанко аще чєсо вьспроснїтї да далї(ть) се ємоу. 706/10–15 (15); ал'кач' бо н дастє мн їастн. 706/19–20 (20). **5. дати као плату.** – сїн же вндєв'ше наснл'ство сего блгочїстнваго краля єанко на ныхї. шьдї(ь)ше сьвькоупнше околом севѣ повѣдоу вонскы мнвогїн єзнка татар'ска н коуманн. злато мнвого дав'шн нмь. 59а/11–15 (14); дасть нмь злато мнвого. 706/7–8 (7). **6. предати, уступити другоге имовину, власт ради чувања, управљања и сл.** – в'соу же дрѣжавоу нїхї н нменїе прнємь сьн г҃н мнн краль оурошь. н дасть възлюб'лен'номоу сн братоу кралю стефаноу. 596/18–21 (20). **7. уступити (у замену).** – аще бо н в'сь мнрѣ прїовбрѣщємь. а дшѣу свою ѿтѣшнїмї. котороу нзмєноу нмамн датн за дшѣу свою. 306/17–19 (19). **8. учинити, помоћи, изр. изићи (некоме) у сусрет.** – кто прєждїе давъ ємоу (Богу) н не въздїдасть се ємѣ. 52а/25–26 (26). **9. послати кога на какав посао.** – поустн нїхї сь слюю своєю нты тѣш'но на тїе поганїе пер'сн. н давъ въ место севѣ вѣлнкаго воеводоу нмь новака рекомаго грѣбострѣка. 776/18–21 (19).

◇ **ДАТН ОБРАЗЪ ЧЕМОУ ОСЛИКАТИ, СЛИКОВИТО ОПИСАТИ, ЖИВО ПРЕСТАВИТИ НЕШТО.** – скорїн въ малїстн н богатн въ щедроталї. рѣкы єгїда ѿбращ' се къ мнѣ въздїахнєшн тогїда спїсєшн се. н темь давїн нам ѿбразѣ спїсєнїю. ѿбращатн се к тевѣ. 30а/18–21 (20). **ДАТН СЛОУХЪ КОМОУ ПАЖЪЛИВО САСЛУШАТИ КОГА.** – нь млїм вн любымнцн. даднтє мн слоухы вьше въ послужанїе прнлєж'но. 29а/12–14 (13). **ДАТН ЧЬТО ВЪ РОУЦѣ КОМОУ** **1. дати, препустити, оставити**

ВЪЗЛЮБЛЕН'НА СЕЛА ТВОЯ ГИ СНА. ЖЕЛАЕТЬ ДША МОЯ ВЪ ДВОРН ТВОЕ. БЛЖЕН' БО ТЫ ЕГОЖЕ ТЫ НЗАБРА И ПРИЕТИ И ВЪСЕЛН ВЪ ДВОРН СВОЕ. 346/16–19 (17, 19).

ДВЪРЬ, -н ж и **ДВЪРН**, -нн ж мн. (3) *врата*. — нь бгбллюбз'ннн страхъ въ срдци си нмѣе. и глсѣ ѡвалъ помнѣ. ѿ стрнженїа овчѣ монїхї плѣши мнсогылї сьгрѣаше се. и дврн клѣтн монїхї млсїтннїамн ннкомоу не затворнше се. 676/22–26 (25).

◇ **ДВЪРН ОЛТАРЬНЫЕ олтарске двери, врата која воде у олтар**. — и тако нзам'ше тѣло ке. съ ѡал'мн и пѣлснмн поюще надроб'наа. и ов'внв'ше тѣло блжннїе. съ конїамн блгооухан'ннмн. и въ томъ положнше ю. ндѣже лежнтъ и до сего днѣ. вьнне дврн ол'тар'ныхъ. прелдї ообразомъ влдікн вселї хїа. 51а/19–25 (24); и поставнше кувотъ прелдї ообразомъ влдікы вселї хїа. ндѣже лежнтъ и до сего днѣ. вьнне дврн ол'тар'нѣлї. 85а/23–25 (25).

ДЕСНИЦА, -е ж (4) *десница, десна рука*. — фиг. (о Иисусу Христу) кымн лн цвѣтн добро нспщ'рен'ннмн и блговон'ннмн вѣнцѣ съставнв'ше вѣн'цїемъ в'сєлсїтною главоу твою. юже оувезла кєл(ть) дѣсннца влдічнїа. неовѣдающнмъ вѣн'цємъ. 426/14–17 (16–17); он' же нз г'льбынн срдчнїе възопнвѣ къ в'сємогочоооу влдіцѣ. вьн'мн и оуслншн мє и внжылд(ь) наслїе воюющнлї неправед'но. и прнзрн съ нвєлї и посєтн и сьвршн єже насадн десннца твоа. 76а/12–16 (16). ОП: 536/8, 736/21.

ДНВНТИ СЕ, -влю се, -вншн се несвр. (8) **1. дивити се, бити очаран изузетношѣу, изванредношѣу нечега или некога**. — такождїе и съ въз'велнчн се въ бгбдарован'ннн єго дрѣжавѣ. такоже вѣше єго вндєтн въ чїлсїтнємъ єго ообразѣ и моужьст'вѣ и дов'лєстн и оплчєннн црлсїцємъ. и томоу днвєщє се рѣшн. дов'ль єсн пачє вселї сл'ннылї црѣ ѡ слав'ннн кралою. 74а/16–21 (19). ОП: 66а/4, 706/23. **2. чудити се, дивити се, бити снажно дирнут, задивльєн чудима, делима Божијим**. — кто во не днвнт' се сєрєнїю нєнзг'лїан'нїє славн твоє влдіко. єгоже нѣса не вьмєстєтѣ. и аг'льскїє славы съ трѣпетомъ зрєтн не могочтл. 28а/4–7 (4). ОП: 74а/23, 766/27. **3. чудити се, бити снажно дирнут нечим невероватним, неочекиваним, изнаенађивати се**. — и тѣ въ незапоу нн малн болѣвшоу кємоу. нзлдіашє по срѣлд(ѣ) народа вон свонлї. сьмрѣтїю днв'ною опроврѣжєнъ. тако в'сємъ днвнтн се. рєлї(є) во сьмрѣтї же грѣш'ннкоомъ люта кєл(ть). 566/4–8 (7); и ѡтан нзъшылд(ь) нзъ двора своєго. и прншылд(ь) по срѣлд(ѣ) становъ нлї ндѣже спєшн нмъ. и възнмає злато мнсого даваше въ роуку нлї. такождїе и пншоу и оадѣанїє. снмъ днвєщнмъ се и нєвєдоущнлї ѡкоулд(оу) сїн вьдан'на нмъ нєвєдоущє тако блгїн нхъ пнтатєлѣ кєл(ть) въ днѣ творє нмъ млсїтннн. и въ ношн же самъ вьдварає се по срѣлд(ѣ) нлї. 736/4–10 (7).

ДНВНО прил. (2) **1. изузетно, изванредно, дивно**. — сїа во блгочїлсїтнва вьдана вьлс(ть) ѿ роднтєлю своєю бытн подроужїє вѣлнкомоу кралою оурошоу. и съ сїнмъ жнв'шн жнтїє слав'но и днв'но... 296/21–24 (24). **2. чудесно, чудно, неочекивано, невероватно**. — днвно бо кєже црѣу съ црѣмъ нноплѣмєн'ннмъ став'ше се пакы оулоучнтн хотєнїє своє. 746/1–3 (1).

ДНВНЬ, -ын прид. (18) **1. изузетан, изванредан, диван**. — и по снхъ ндѣ възлюб'лєн'номоу сн братоу кралою оурошє. соушоуємъ тогдїа въ дворе своємъ паоуны. и тоу став'ша се насладнста се ѡ гїи вѣѣ своємъ. слад'кыє и в'сєсрдчнїє и днв'нїє люб'вн. и прєбыста мнсогїн днїн въ вѣсєлїн нєнсповєднмє. тако в'сємъ зломнслєцїнмъ и такокнлї посрамнтн се. вндѣщє прєнзвєлнмоу любовь кєю. любєщєн же кєю в'сємъ радоватн се ѡ глсѣ. 486/26–49а/7 (2); въ вѣлнкоу и днв'ноу памєтлї и пох'валоу сємоу блгочїлсїтнвомоу кралою оурошє. 71а/7–8 (7); и полатн мнсогїн днв'ннн поставн. 716/2–3 (3); такождїе и домъ стїго мчїнннка хїа гєсор'гїа. въ дрѣжавѣ оєластн кычав'скїє. и тоу вѣлнкнмн чїлсїтнн днв'ннмн добротами оукраснвѣ. 72а/12–15 (14). ОП: 50а/6, 66а/25, 70а/24, 856/8. **2. чудесан, чудан, неочекиван, који изнаенађує, невероватан**. — и тѣ въ незапоу нн малн болѣвшоу кємоу. нзлдіашє по срѣлд(ѣ) народа вон свонлї. сьмрѣтїю днв'ною опроврѣжєнъ. тако в'сємъ днвнтн се. рєлї(є) во сьмрѣтї же грѣш'ннкоомъ люта кєл(ть). 566/4–8 (6); нь єгдїа ношѣ хотєшє бытн. и ннкомоу же вѣдѣшоу сєго бгбллюбз'наго и днв'наго чюда. сьн гнѣ мон хбллюбывн

съвлькъ съ себѣ свити цр҃кѣ еже въ днѣ ношаше. и възложь на се хоудоую и вѣтхоу одѣждоу... 73a/15–20 (17). ОП: 54б/3, 66a/17, 73a/17, 75a/5–6, 77a/6. **3. чудесан, који је настао чудом, делом Божијим.** – и поставише кувотъ предѣ образомъ влѣды всехѣ хѣ. ндѣже лежить и до сего днѣ. вьнѣ дѣри олтѣрнѣхѣ. несповѣднма же бл҃гдѣть вѣѣа. елико о семь хдѣлюбнелѣмѣ. днвѣнаа тѣнна прослоу се въ окр҃стнѣе езникн и цр҃кѣтва. 85a/23–27 (27). ОП: 28a/9, 74a/7, 84б/19.

ДИМИТРИЈЕ, -на м (1) *Димитрије, име светителя.* – вьсегдѣ болѣ за ѿчѣство си ѣко стѣн димитрије. 74a/8–9 (9).

ДИАВОЛЬ, -а м (9) *ѣаво.* – ... помннающн въ оумѣ своємѣ. онь грознн и прнтрѣнны днѣ. егдѣ повелѣтъ аг҃ломѣ сконмѣ разлоуѣнтн грѣшнѣ ѿ праведннхѣ. грѣшнѣн разлоуѣтающе се овиѣн въ тѣмоу кродемшнпоу. оуготованноу дѣаволоу и аг҃ломѣ его. 31a/14–19 (18); дѣша бо аще мнрѣскыхѣ не останет се печалѣн. то ни бѣ възлюбннн можеть истнннѣ. дѣавола възненавнѣдн(н)тъ достоннѣ. 33a/25–28 (27). ОП: 29б/4, 32a/28, 44a/16, 56a/19, 61б/14, 63a/16, 76б/3.

Уп. врагъ (2)

ДИАВОЛЬ прид. (3) *ѣаволи, који потиче од ѣавола.* – ѿ сего же дѣаволнмѣ наваждѣнѣемѣ завнда бысѣ(тъ) на ѿчѣствѣе семоу бл҃гочѣствнвомоу. 60a/7–8 (7). ОП: 58б/26–27, 64a/24.

ДИАВОЛЬСКЪ, -ын прид. (1) *ѣаволски, који се односи на ѣавола.* – бл҃жена еси ѣко кр҃стннѣмѣ знаменѣемѣ оградѣлающн се. сѣтн дѣаволскѣе растрѣзала еси.

ДИАКОНЪ, -а м (1) *ѣакон, најнижи свеиштенослужнтельски степен у црквеној јерархији.* – тоу оубо поставльшн властн и начельннкы. дѣаконн же нже прѣдрѣжатн нмѣнѣа домоуѣнаа. 41a/26–28 (27).

ДЛЪГЪ¹, -а м (2) **1.** *дуг, оно што је узето или дато на зајам.* – фиг. азѣ бо грѣшннн длѣжннкѣ вамѣ кѣсѣмѣ. неснтнннмѣ заѣмннкомѣ дѣховннмѣ. хотецнмѣ ѿ менѣ съ лнхвоу длѣгѣ възетн. 52б/3–5 (3). **2.** *грех.* – разоумѣю бо блѣудннцоу ѣако за слѣзн теплѣе многыхѣ длѣговѣ ооставѣенѣе прнетѣ. 31a/25–27 (26).

ДЛЪГЪ², -ын прид. (1) *дуг, дугачак.*

◇ на длѣзѣ *дуго, много (времена).* – аще лн не послоушаешн налѣ то мѣ к томоу не нарѣчѣ(емѣ) се твон. и такоуѣе глѣы лѣстнвѣе вѣщающе кѣмоу на длѣзѣ. ооконѣаше хотенѣе своѣ. 64б/5–8 (7).

Уп. много ◇

ДЛЪЖНИКЪ, -а м (1) *дужник, онај који је дужан, онај који се обавезао некоме да ѣе што извршнн.* – фиг. азѣ бо грѣшннн длѣжннкѣ вамѣ кѣсѣмѣ. неснтнннмѣ заѣмннкомѣ дѣховннмѣ. хотецнмѣ ѿ менѣ съ лнхвоу длѣгѣ възетн. 52б/3–5 (3).

ДЛЪЖНЪ, -ын прид. (8) *дужан, какав треба да буде.* – и не оокрете се въ нѣн лнцѣмерѣе, ѣакоже въ некоторнхѣ кѣсѣ(тъ). ового оубо почнтатн ового же презнратн. нѣ вѣлннка же и мала. богата же и ннща. праведна же и грѣшна. болна же и здѣрава. всакого такоуѣнхѣ равнѣо почнташе. и всакомоу длѣжнпоу чѣсѣтъ въздѣлаваше. 31a/8–14 (13); млѣю те гнѣ мон повѣли мн да ндоу до възлюбѣенннѣ сестрн моѣ снахн же твоѣ. бл҃гочѣствнвѣе кралнцѣ каѣелннны. достонно бо кѣсѣ(тъ) вндѣтн се нама. да и вѣ сѣтворнмо длѣжнпоу лювоуѣ междѣдоу совоу. ѣакоже и ты съ възлюбѣенннмѣ тн братомѣ. 49a/24–49б/2 (28). ОП: 46a/27, 78б/6.

◇ ДЛЪЖЬНЬ БЫТИ с инф. *бити дужан, имати дужност, обавезу*. – гвслподіє мон и ѿцн помннте тако вы силннн ієслте ѿ нменн глсннн и темь длъжно ієсл(ть) вамь немощн наше носити. 33а/18–20 (20); да за вса блгаа елнко сътвори вама. длъжна ієслта ємоу слоужити преподл(о)вїемь и правлдою все дннн живота вьшего. 36а/26–36б/1 (27). ОП: 41б/4, 59б/2.

до предл. (50) с ген., ређе с прилогом. **1.** *с ген. означава време свршетка глаголске радње, односно време докад нешто траје*. – и до преставленїа ієе непрестанно, възснлающнн члснтнїє и долстоквѣрннн и нменнтїє чрн'це своє. 33а/10–13 (10); ѿ соуботн же до соубїтн масла крїстїецін. 37б/7–8 (8); тако да и до последнїаго нздїнханїа мonego покланїаю се и прославлїаю стїю и вѣлнколѣпнoю нме твоє. 38а/20–22 (20). ОП: 44б/23, 46а/21, 61а/10, 66б/4, 70а/14, 71а/6, 71а/11, 71б/14, 72а/9, 72б/3, 73б/13, 80а/13, 80б/1, 82а/27, 85а/14. **2.** *место завршетка кретања или простирања, протезања у непосредној близини онога уз чије име предлог стоји*. – млїю те гнн мон повѣлн мн да ндоу до възлюбленїїє сестрн моє 49а/24–26 (25); дръжава бо црїстїва грѣчїаго бѣ прилежєщн до места глїємаго лнпьянїа. 54б/15–17 (16); и ѿ тоу(л)оу възлївнн' се ндѣ сь силамн свонмн до вьноутрѣ землїє грѣчїскїє до стїє горы афонскїє. 58а/6–8 (7). ОП: 55б/27, 56б/2, 56б/22, 60а/17, 60б/18, 75а/24, 75б/1, 77а/27, 78а/2, 84б/9, 85б/1.

◇ до вьноутрѣ *унутар*. – и ѿ тоу(л)оу възлївнн' се ндѣ сь силамн свонмн до вьноутрѣ землїє грѣчїскїє до стїє горы афонскїє. 58а/6–8 (7). до *зде доведе*. – нь до здѣ глїавше слово ократнмь. 54а/5. до *коньца потпуно, сасвим*. – непрѣстанно оустн свонмн немлѣтно пѣнїє, єдннмоу бдї възснлающнн срдїцель ськръшенномь и дхомь смєреномь. кєдро тєтенїє творещн. аще вы възможнo єн гонєз'ноутн млѣвн жнтенїскїє. до кон'ца оубо забвк'шнн землїанн. и тлѣнннхл прѣстн состав'льшн. и вь вншннхл оумь свон оутврьждлїаєть. 43б/11–18 (16). ОП: 56б/19–20, 60б/25, 76а/9, 78а/16, 80а/17. до *основаннїа потпуно, сасвим, до краја*. – и градн нхъ до оснoванїа нскорєннше. 76б/25–26 (25). ОП: 78а/19. до *сєго днє* в. дннь ◇ (51а/23, 85а/25). до *селѣ досад*. – нже дръжєть непрємєнно и до селѣ. 40б/28–41а/1 (1). до *сєдє досад, до садашнєг времена*. – тз бо нєнзѣттенно злато своє мншого приложн. тако ннколїнже не ѿслкоудѣтн таковомоу местоу и до сагы ннєдннnoу потрѣбою. 71б/7–10 (10). до *сємрѣтн смртно*, фиг. *снлно, жєстоко, у највєћој мєрн*. – братїа и ѿцн и чєда мога любнма разоумєнтє. тако жнтїє моє кон'члєт' се. и сє прнскрѣв'на ієсл(ть) дшїа мога до сємрѣтн. и нзвѣстнo же вѣл(ѣ) тако не нлѣю гонєз'ноутн сємрѣтн вь болєзнн сєн. 45а/5–9 (7). отъ... до... **1.** *обухватање, укључивање свега што долази у обзир (све, и малє и великє?)*. – в'сакоє ієсл(ть)ствo члїт'скоє живоущє вь монастїрн толь єлнко ѿ малнхъ дажє и до вѣлнкыхл всєхл ѿбєдаровавѣ възвѣселн дх'овно и тѣлесно. 48б/20–23 (22). ОП: 46б/11. **2.** *указує на ограниченост временског дєјства које се циклично понавља (суботом ?)*. – ѿ соуботн же до соубїтн масла крїстїецін. 37б/7–8 (7).

ДОБЛЪ, -нн прид. (2) *ваљан, врстан, одличан*. – нь ѿ любымнчн. оуднвнмо се и бїа прославнмо блжєщє. и сємоу долблїемоу похвалоу прннесемо глїощє. ѿ любовн'нѣ и прославлїєнє блї. и оуподл(о)блїєн'нє стїнмь и вѣлнкымь црїемь. крот'комоу двлдоу и слав'номоу костантнноу. и сподоблїєн'нє бжїє помощн и покровоу. на прославлїєнїє и на възвншенїє своємоу ѿчїствоу. 78б/11–18 (12). ОП: 74а/20.

ДОБЛїЄСТЬ, -н ж (1) *ваљаност, врсноћа, одличност*. – такоже бо и алексєндлрь макїєдонскы црѣ. на землн силю възвѣлнчань. такождлє и сь възвєлнчн сє вь бг'дарован'нїн єго дръжавѣ. такоже бѣше єго вндєтн вь члснтнємь єго ѿбразѣ и моужьствѣ и дов'лєстн и ѿпальчєннн црїсцель. и томоу днвєщє сє рѣщн. долб'ль єсн патє всєхл снлннхл црѣ ѿ слав'ннн кралю. 74а/14–21 (18–19).

ДОБРО прил. (3) **1.** *добро, ваљано; исправно*. – добро и нзвѣстнo намь подл(о)блїєть сказатн жнтїє блжєннїє єлєнн. єлнко ѿ въздръжанїн ієє и подлвнзѣ. 29б/5–7 (5); сє коль добро и

коль красно еже жнги братама въкоупѣ. 37а/10–11 (10). **2. лепо.** – кымн ли цвѣти добро испыщрѣннми и бл҃говонннми вѣнць съставивше вѣнчанемъ вѣсѣлстноюю главоу твою. юже оубезла кѣл(ть) дѣсница влдічннн. неоувѣдающнмъ вѣнцель. 42б/14–17 (14).

Уп. добръ

ДОБРОГЛАГОЛНЬ, -ын прид. (1) *који добро, исправно, у складу са хришћанском вером говори.* – бл҃жоу доброглыбн езникъ твои. на негоже сладость дѣа ст҃го нзліа се. 83б/3–5 (3–4).

ДОБРОГЛАСЬНЬ, -ын прид. (1) *који пријатно, хармонично звучи*¹⁸⁷ (? *који гласно звучи, звони*). – ... вѣсн сътекоше се въ цр҃квѣ. и не мали хвали бѣ въздѣлавше. сътворше ѡбнощнаа пѣннн. и окончавшнмъ нмъ оутрнню. и днѣвн свнтающоу. повѣлеше оудрнти въ была и звона доброгласнаа. 85а/2–5 (5–6).

ДОБРОДѢЛЬ, -н ж (1) *богоугодно, добро дело.* – јако дрѣвляе при ісѣ навгннѣ. врагъ видѣ се снмъ пороугаель. мллстнннми и вѣсакымн добродѣльмн яго... 75а/9–11 (11).¹⁸⁸

ДОБРОДѢТѢЛЬ, -н ж (7) **1. доброта, вальяност, врлина.** – нъ оубо хвалю жнтїе твоє вѣлюбѣзно. ѡ вѣлюбываа главо ююже вѣнча десница влдічнаа. и бл҃годетїю прест҃го дѣа. на преколшоюу добродетель възидѣ. 73б/19–22 (22); видѣ во вѣсакоу добродѣтель свѣтешоу на нмѣ. 79б/11–12 (12). ОП: 58а/21, 74а/10–11, 74а/25. **2. богоугодно, добро дело; добротинство**¹⁸⁹. – и здѣ такождѣ вѣсакїе правдіи цр҃квннїе приложн. съсоудн сцѣнннїе златїн. и нконн... и вѣсель еанко жнвоушнмъ въ домоу ст҃го... вѣс наслаждѣае и разлнчннїе дары дае нмъ съ вѣланкою любовїю. и такоуїе радн добродетель его. и ненсповеднмїе мллстн. и приложенїа беснсьлна еанко местоу томоу ст҃бмоу. тоу и до ннїа въспомнннмъ кѣл(ть). 72а/20–72б/3 (27).

◇ **ДОБРОДѢТѢЛЬ** сътворннн *поступити богоугодно, добро, вальяно.* – въ нстнноу во вѣсакѣ добродетель сътворѣ. и вѣсакоюу же злобѣ ѡ оумѣ възненавидѣ. праведно жнвїн... 69а/5–7 (6).

Уп. благодѣтель, добродѣль, крѣпость, добра(а)/блага(а) дѣтель

ДОБРОПЛОДНЬ, -ын прид. (1) *који доноси добар, богоугодан плод.* – ѡ нмнн бо слнн твоє. аще и прьвоє еанко писанїа сего нач[...].]нншоу мн жнтїа. б҃гопосоушанвнхъ рабѣ твоихъ... въ ннхъже прьвоє начело и наставнннкъ нхъ преподл(о)вннн ѡцѣ сѣмесонъ неманнн. и доброплоднаа вѣтѣвъ ѡраслн его ... архїерен курь сава. 53а/1–12 (8).

ДОБРОРАЗУМНЬ, -ын прид. (1) *веома разуман; путем којег се испољава добар, богоугодан разум, мудрост.* – и сын нечлстннн въздвннн се съ слнлнмн татарскїннмн ндѣ на сего праведнаго. и јако слнша прѣвнсокы краль оурошь шьствїе нхл. въ тѣ члсл(ь) посла слы своє протнвоу юмл. съ доброразоумнннмн глы млбьнннмн оувѣшатн яго. јако да възвратнт се ѡ так[...].]аго шьствїа. 62а/5–11 (9).

ДОБРОТА, -ы ж (7) **1. украс.** – ... кннгы вжлстнннїе и съсоудн сцѣнннн златїн и срѣберннн. оукрашенннн мнгоцѣннннмн добротамн. 41а/8–11 (11); тако во бѣ видети шьствїе нхл. оукрашено ѡдѣянн цр҃лскымн. и поясн златнмн. высерн же и камнн мнгоцѣннннн. чрѣвленнн цр҃лскыє и вагрѣннннн. јако и полскыє цвѣтн. мнгофразлнчнннмн добротамн испыщрѣнн. 49б/15–20 (20); ...цр҃квѣ вжлстнннноу јаже вѣ прьваго здѣаннн ѡ ѡснованнн разорѣ. и болшоу създѣавѣ. и оукрашнвѣ вѣсакымн

¹⁸⁷ Овде је реч о звоњави којом се објављује вест о пројављивању чуда Божијег о нетрулежности тела краља Милутина. Црквена звона различито звоне у зависности од намене, тј. сврхе звоњења (в. Николајевић 1984: 1–2).

¹⁸⁸ У РЈАЗУ одредница *добродѣл* посведочена је само једним примером (у рукопису Марина Држића, XVI в.), те аутори Рјечника наводе да је можда реч о грешци (РЈАЗУ II: 521).

¹⁸⁹ Добротинство схваћено као чињење добрих дела, дела угодних Богу (а, самим тим, и људима).

разант'ниин добротаин· 69а/18–20 (20); ОП: 72а/14. **2. лепота, савриенство, складност.** – н вседь нады обьстоюцин одрь блжен'нїе· възрев'ше на ню н бе видети лицѣ же тако лицѣ агїгла бжїа· или тако зароу слїт'нѣ многосвѣтанїи добротаин сїаюшѣ 46а/2–6 (6); илени же его прослоути въ в'се езники н црїствѣ· н толкыне радї доброти тѣлеснїе· н възора обрѣз'наго· многїиин црїи оокрїст'ниин желаклоу быти въ любовь· слншеше за цѣломоудрїнїи сьинслѣ его· 53б/20–25 (22); н тако блгочїстїва кралицїа смїоннда· сьтвор'ши кандїило ѿ злата многоцѣн'наго· н плати златїи такождїе многоцѣн'нїи днв'ноу добротоу вида нмоуше въ себѣ· нмыже покрїти ракоу сего хблїубываго· 85б/6–10 (9).

ДОБРЬ, -ын приид. (36) **1. добар, који има позитивну вредност, вальан; исправан.** – аще во прїор(о)ци н мїтїици крѣвїю проинваклоу ѿ безакон'ныхїхї· н толкїе оубо разант'нїе стрїстїи подыше· н рѣдь себѣ добрь обрѣтоте· 28б/28–29а/3 (2); релї(е) во расточїи н даси оубогымь· сїа во сьтвор'ше назнї в'сакыне пѣчалн· н без рїзы на стадїи добрїе дѣтели възндемь· вѣдоуше нметн себѣ **ДОБРОЕ** иление· на нелїсехь преываюуше· 30б/12–15 (14); снцѣви во бѣ нравь сїе блжен'нїе· остра словомь блга же кїсл(ть?)ствомь· непорочна їжел жнзнїю· заповеди кроїткїе· обрѣтїти бгбразоумнїи глїи· оутешнїти нелнцѣмер'но н безловно· елнко в'сесрдїчнаго дрьзновенїа же къ бгбг· н просто рещн всакою доброу полдї(о)вою оукрашен'на· 30б/26–31а/4 (3); в'са сїи сьбыраше блжен'наа· полдївнзаюцин се полдївнгомь доврїнмь· 34б/23–24 (24); да за в'са блгаа елнко сьтвори вама· дльжна кїслта емоу (Богу) слоужнїи преподї(о)вїемь н правдїоу в'се дїїи жнвота вьшего· тако да н азъ грѣш'на зрещїи вьшего добраго нсправ'їенїа· препровождїоу жнзнь мою въ веселїи срдїца радїюцин се дїшею· 36а/26–36б/4 (2); блжен'наа еси мїтїи мога н гїслже· тако сьме добраго плода хїа вьсѣла еси въ браздїи твоїе дшїев'нїе· 47б/5–7 (6); да просвѣтит' се свѣтъ вашь прелдї члїкы· н да оузреть ваша добраа дѣла н прославеть оца вьшего нже кїсл(ть) на нелїсехь· 51б/23–25 (24); сьбранїе сьтворише н ндоше на дрьжавоу сего блгочїстївагїої краля· спешешє се на заколенїе стбго· н памети его добрїе разорнїти н нскорѣннїи до концїа· 56б/16–20 (19); пакы волею бжїею възвратн се въ ѿчїство свое· в'сачїскаго добраа нзволкенїа нспльнь· 58а/12–14 (13); н доврїи поулїтї покажешн намь спїленїа· 81а/15; блгїи н оубетанкы бѣ нашѣ ... нзабравїи сего бгблїубываго· семѣ правед'ноу рабь свонхь· н давїи кемоу дарь добрь· толнцем' во временїа мннор'вшїиимь такоже вншѣ оуказахомь· многїимь разант'нїимь знаменїемь днв'ннїимь їав'їаюцимь се оу гроба его· 84б/11–20 (17); слншасте во елнко въз'маздїнїе дасть се· въз'растнв'шнїимь доврїи талан'фь жнз'ны сїе· н расплодїшїиимь дан'нїи ѿ бгї дарь· 86а/2–4 (3). ОП: 30б/23, 44а/12. **2. који добро, вальано врши своју дужност.** – венац' во повѣдїи нсплетен'нїи ѿ роуки в'сесдрьжнтелїа далрїнет' се· сьпострадї(а)в'шнїимь зло тако доврїнмь конномь хїа бгї прїем'шнїимь бѣдїи н скрѣбы· н напастн· кїсл(ть)ство во забыше н сьмрьтї(ь) прѣзреше· да црїство нелїсное оулоуч(.)ть· 34а/11–17 (14); добраго же паствра словесныхїхї ов'ць в'сеє области него· 53б/15–16 (15); мы же оубо въз'люб'їен'нїи доврїнмь нашнмь крїмнтелїемь хїслмь оокрїм'їакемїи· злоюу воуроу вальнїенїа преплзв'ше... 84а/16–18 (16). ОП: 44б/14, 69б/2, 81а/20, 83а/25. **3. човечан, племенит.** – н горько плачуше се глїахь· ѿ добраа гїслже· по что тако оскрѣблїаюшн дшїе наше· 45а/11–13 (12). **4.** у именичкої службїи: *добро, оно што је добро.* – н пакы зрещїи отнма добраа вѣселнта срдїце· 35а/19–20 (20). н пакы же ненавндѣи добраа дїаволь нже нспрѣва был(ть) члїкоубнца... 61б/14–15 (14).

◇ **ДОБРА(ТА) ДѢТѢЛЬ** в. дѢТѢЛЬ (27б/14, 28б/27, 29а/5, 30б/13, 30б/22, 35б/18, 36б/21, 37б/6–7, 43б/23, 69б/23). **ДОБРО** кїстѣ *добро је, корисно је.* – да кл'ма доб'ро кїсл(ть) в'сакомоу ревновати блгїнмь· їаже завѣщана быше тобою въ вжлїствныхїхї писанїи· 51б/25–27 (25). ОП: 51б/5.

Уп. пользнь ◇ (пользньно кїстѣ)

ДОБРѢ прил. (4) **1. добро, вальано; исправно.** – н помощїю бжїею добрѢ оувѣщав'ше н· н сьтворише възвратнїи се кемоу вьспелї сь снами свонми· дондїеже прнспе вреде нечїстїваго кемоу заколенїа· 62б/25–63а/1 (25); н порочен'ноє емоу стадо хбїихь ов'ць доб'ре правѣшоу· такоже закон'но прѣданїе нмїи стѣлїхї аплїлѣ· н бгбносныхїхї ѿцѣ· по аплїлоу рек'шоу пасете словесноє стадо въ нїем'же ви поставн дхї стїи· еплїкпнїи паствн црїквѣ бгї жнва· юже прнвоверете чїстїноу своєюу крѣвїю·

816/26–82a/5 (27). **2.** *снажно, јако.* – н вѣлицѣн рати бѣвшн межѣдоу нѣн. не єдиною нли дваць. н пособ'ством' же вѣлаго бѣ. добрѣ възмог'ше повѣднше ю. 78a/12–15 (14).

◇ **ДОБРОѢ СЪМЫСЛЪНО** *мудро, паметно.* – н ты рѣкоше юмоу вѣгочлстнвн кралю. добрѣ съмис'лно вѣщаль кси. 656/1–3 (2).

Уп. добро

ДОВОЛНТИ СЕ, -лю се, -лншн се несвр./ свр. (1) *бивати/ бити задоволян нечим.* – тем' бо вжлстнвнн пав'ль вѣщальтл глїе. нмоуше пншоу н одаѣанїе сїнмь доволнм' се. хотецен бо богатети въ напасти разлнчнїе выпадл(а)ють. 306/19–22 (21).

ДОВОЛЬ, -а м (3) *својство онога што се даје довољно, у довољној мери, колико је потребно; стање довољне, потребне количине, мере, довоља*¹⁹⁰. – ... н кь в'семоу брат'ствоу конегождо монастира в'сакь доволь вьдавше. 696/26–27 (27); н всакь доволь єнко хотецимь жнтн оу места того подавь. 70a/11–13 (11–12). ОП: 716/6.

ДОВОЛЬНО прил. (6) *довољно, у довољној мери, колико је потребно.* – мнє бо доволно лше н два дїн. раба бѣвшн тебѣ влдіцѣ моємоу хбѣ. н дхѣ мон предамь а не раба в'сомь н грѣхоу. 38a/8–11 (8). ОП: 376/9, 71a/14, 73a/27.

◇ **ЄЛНКО РЕЩН МН ДОВОЛЬНО**¹⁹¹ *користи се да навести разјашњавање, јасније исказивање о чему реченом: ? то јест; боље рећи, тачније (речено).* – кь семоу же стѣмоу н вжлстнвнм'лв'л' местоу рекомодоу хнланлдарь. мнвогаа села н мѣтохы в'сакого нменован'наго богат'ства нсп'льнїн єнко рещн мн довол'но. сїа в'са прикоупнвь ѿ дрѣжавн црѣ грѣчлскаго. мнвого множьство бестнслно злата за сїа вьдавь. н приложн кь местоу томоу стѣмоу. тако да ѿ такоѣе дрѣжавн в'сакїе потрѣбвы ндоу'тл. кь соущнм'л въ монастирн томь. н препокоя радн єнко ндвщїнлхл' которою работою ѿ местѣ томь стѣмь. 696/10–19 (13); н такоѣе место (цркву у Солуну) в'сакымн потрѣбамн мнвогїн н члстмн нсп'льнн. єнко рещн мн довол'но. тако да в'сн єнко тоу пребывающнхъ в'сакь доволь нмають. таже комоу что нлхл на потрѣвоу. 716/3–7 (5).

Уп. рещн (◇ тако/ єлнко рещн мн довольно)

ДОВОЛЬНЪ, -ын прид. (3) **1.** *довољан, којега је онолико колико је потребно.* – н стѣоу вѣлнкооу н влѣб' хранимоу горору афонскооу. нсп'льннвь мнвогїнлхл' малстннъ. н стїе црѣквн създлавь оукрашн н просвѣтн. тако довол'номь мнвогымь бытн (стїмь) чрнцелм'. на довол'ноє пнтенїе тѣлесноє н дшѣв'ноє. 686/22–27 (26, 27). **2.** *способан, који може (нешто учинити).* – такоже рече аплслл несмы довол'ны нчтесоже ѿ себѣ съмнслнтн. нь довол'ство наше ѿ бѣ. 39a/3–5 (3).

ДОВОЛЬСТВО, -а с (5) **1.** *потребна мера, довољна количина*¹⁹² – н сама въ жнвоте своємь. нсп'льны домь сїн прѣстїе в'сакымь довольствомь. єнко рѣщн мн кннгы вжлстнвнїе н съсоудїн сщѣн'нїн златїн н срѣбрьнїн. оукрашен'нїн мнвогоцѣн'нмн добротамн. нконн же ѿкованн златомь. нсп'льнїены мошн стѣлхл' завесн же златїн ... глїощїн оубо сама прѣстїа мога влдіцѣ. нсп'льны сн домь твон стїн. в'сакого довол'ства. 41a/6–25 (7–8, 25). ОП: 69a/25, 80a/12. **2.** *способность; моћ.* – такоже рече аплслл несмы довол'ны нчтесоже ѿ себѣ съмнслнтн. нь довол'ство наше ѿ бѣ. 39a/3–5 (4).

ДОПТИ, -ндоу, -ндешн свр. (5) *доћи, стићи, идући приспети.* – н сн хѣлюбнвн краль стефань ... съвакоупнв' се съ в'сею сллоу своєе дрѣжавн. нде въ ѿбласть нлхл' хоте прог'натї є ... н дошьдл(ь)шоу юмоу въ дрѣжавоу нлхл' зем'лю браннчев'скоу... 59a/2–7 (6); дошьдл(ь)шнмь же нмь вѣлаго своєго глснн н пнтателя превнскоаго крала. н възвѣстнше юмоу ѿ вселхл' такоже послоужнше

¹⁹⁰ Реч је о делимичном синониму, без конотације обиља. Уп. РМС I: 706.

¹⁹¹ Ова синтагма врши функцију конектора у тексту.

¹⁹² Уп. довольство *обиље, изобиље; задовољство* и довольност *особина онога што је довољно; задовољство; самозадовољство* (РМС I: 707).

єм|л|. 78б/2–4 (2); фиг. глію бо іако мнозін трюды н по|двнзн трѣвоуѣтї намь еже печи се ѿ бгѣоугоднѣх|. тѣмн бо възможемо донти црѣства неіснаго. 84а/25–27 (27). ОП: 56б/2, 84а/20.

ДОМОВЬНЬ, -ын прид. (1) *који припада дому (1)*. – тоу оубо поставльши власти н начельннкы. діакони же нже прѣдръжати нмѣнїа домов'наа. 41а/26–28 (28).

ДОМЬ, -оу м (30) **1.** *храм, црква; манастир*; фиг. дом. – ... н в'сечістнїн бо нгоумени єлнци прѣдръжеще домь єе. тако твореть бѣ воюще се н заповѣды бжїствнїе. н сама въ жнвоте своємь. испльны домь сїн прѣстїе в'сакымь довољствомь. 41а/3–8 (4, 7); пресѣаа мога влдітце. испльны сын домь твон сїтн. в'сакого довољства. 41а/24–25 (25); по словь бгѣоуца двїдла. гї възлюбыхь красотоу домь домоу твоего. н место вьселенїа слави твое. ¹⁹³ 68а/4–6 (5, 6); мнѡже бо н оумножи беснслнїе своє добрїе дѣтелы. не тькмо бо єлнко въ место то стѣе. еже рѣкоу домь прѣстїе гліемїн хнлан|дарь. нь въ в'се мнастры стїе горы. 69б/22–26 (24). ОП: 41б/21, 48б/14, 48б/19, 50а/19, 50а/24, 50б/21, 60а/20, 60б/1, 71б/21, 72а/2, 72а/11, 72а/12, 72а/24, 72б/18, 82а/8. **2.** *дом, кућа, место где человек живи са својом породицом*. – млтвн же нхь бгѣопрїет'нїе оутврѣжають домн вьше. да дол(т)онно кел(ть) вама жнтїю н|х| рев'новати. да н вы не лишнта се в'чны|х| блгь ѿ гї. 37а/3–7 (4); н тако ѡпоустї ю сь славою въ домь свон. 50б/9–10 (10); релч(е) бо н оупїют' се ѿ ѡбылїа домоу твоего. н потоколї пище твое напонши є. 52б/25–27 (26); ннколнже бо расхожд|ахоу се таковїн оубозїн ѿ домоу его. 73а/12–13 (13). ОП: 32а/3, 34б/28–35а/1, 35а/28, 35б/1, 78б/7.

ДОМЬДЕЖЕ везн. (3) *временски: док*. – азь вндех дон|деже престолн поставнше се. н вѣт'хн днѣмн сѣде. н книгн разг'ноуше се. 36б/10–12 (10); тем'же не трѣвоую ѡставленїа. нь млїю се пождїанїа. дон|деже даст' мн се слово разоумь. 52б/9–10 (10); н помощїю бжїею добрѣ оувѣщав'ше н. н сьтворнше възвратнти се ємоу вьспелтї сь снамн свонмн. дон|деже прнспе време нечїстнваго ємоу заколенїа. 62б/25–63а/1 (27).

ДОСАЖДЕННЄ, -нїа с (1) *срамота*. – н аглѣ твон гї боудн стоужає нмь н поганїає є. н испльнн лнца н|х| досаждїенїа. іако да постндѣт' се н посрамлет' се в'сн являюще рабомь твонмь злаа. 62б/7–10 (8).

ДОСЕЛѢ в. до ◇

ДОСТОВѢРЬНЬ, -ын прид. (1) *достојан да му се верује*. – н єлнко же нмѣющн дхѣв'нїе ѡце. въ стѣмь граде іерісламе. въ сынан же н въ нранте. н въ стѣн горн ... н до преставленїа єе непрестан'но, въз'сналющїн чїстнїе н дол|стовѣр'нїн н нменнтїе чрьн'це своє. н сїа несоущїн єлнко нїслнїн грѣхн єе. н ѿ тоудв пакы прнносеєє заповедн писанїемь єлнко ѿ пол'зн дшї єе. 33а/5–15 (12).

ДОСТОНЦЕННТЬ, -ын прид. (2) *достојан именованїа, имена*. – н кь сїнмь дол|стонценнтїе своє вѣрнїн моуже постав'ль. нже хотеть прнсѣшати болѣщеє. в'са польз'на нмь твореще. іако да ннїєднн'же ѿ болѣщн|х| что възнегодуюет'. нь єлнко аще чєсо вьспроснїтї да дал(ть) се ємоу. 70б/10–15 (10–11); н въ дрѣжаве же ѡчїствїа своєго мнѡгїе мнастры бжїствнїн ѿ сьмого ѡснованїа въз|двнже. н дол(т)онценнтюю славою поч'те. 72б/3–6 (5–6).

ДОСТОННО прил. (1) *достојно, долично, прикладно*. – кы лн оустнѣ ѡврьзета се достонно на похвалоу єго. разум'но възвелчнтн. 66а/23–25 (24).

¹⁹³ Пс. 25. 8: *Господе, заволах лепоту дома Твога*. Према тумачењу Светог Атанасїя Александријског: *Лепота дома – то су они, који се у Цркви украшавају побожношћу (благочешћем, грч. Θεοσεβεία) (Атанасїје/Василїе 2008: 64)*.

Уп. достоннѣ

ДОСТОННЪ, -ын прид. (11) *достојан, доличан, прикладан*. – аще бо кто именовати егоже житїе прѣвзыде оумы члѣскїе: то тебѣ долц(то)нно въ сто бо троуды твоє и бѣдраа подвизанїа расплодїла еси: и былц(ть) дарованїи ѿ г҃а свѣтлїиць ѿчѣствїю своєюу: сїає многосвѣтлїици чюдїси. 42б/5–10 (7); ѿ множества бѣзаконїи мѡнїхї: нмыже запеть кєлцмь ѿ юности мѡе[.] нєлцмь долцтоннъ възрети и видети висоту твою: нли съ дрызновѣнїемъ призвати стѡе и страшное нме твоє: 62а/17–21 (19); и ѿлогун кємоу достонноу чєсть дръжави своє: землю зєтєскоу съ в҃семи градовн кє и областїю: 64а/14–17 (15); долц(то)нно бо бѣ повѣленїе въспрїель ѿ бл҃гочл҃стнѡаго и хлѡбываго стѣфана краля оушоа: іако нлѣти попеченїе ємоу ѡ съвршенїи храма того: и іаже соутъ на потрѣбоу ѡ въздвїженїи и оустроєнїи хоудожства красоти цр҃квнїе тыє стїе цр҃квн. 79б/1–6 (1). ОП: 30а/1, 33б/6.

◇ **ДОСТОННО** кєсть *допуштено је, слободно је, (? исправно је), ваља, треба*. – такоуи бо оубо прославише се: и въ вншнїхї хвалами аг҃льскимн, прославають се: и въспѣвають се съ похвалоу: то и намь грѣшнїиць долцтонно кєлц(ть) бл҃жннїи нїхї: іако оугодннкы твоє истиннїе: 29а/6–10 (9); достонно бо намь кєлц(ть) прєждє всехї славннїи въпл[ь?]тнѡшаго се нлц рл҃дїї б҃а: 29а/22–24 (22). ОП: 33б/25, 37а/5, 49а/27.

ДОСТОННѢ прил. (1) *достојно, долично, прикладно*. – дїша бо аще мнрскихъ не останет се печалїи: то нн б҃а възлюбннїи можєть истиннѣ: дїавола възненавнїд(н)ть достоннѣ: 33а/25–28 (28).

Уп. достонно

ДОСТОЯННІЕ, -нїа с (8) **1.** *наследство, бащина; (наслеђена) имовина, достојање (покр.)*.¹⁹⁴ – самь не вѣлц(ѣ) хотєшаго събыти се ємоу: іако протнву лоукавїе его вѣры хотє въ чюдїемъ достоанїи прославити се: въ скорѣ безгѡлдноу смр҃тнїю скончавает се: 56а/11–14 (13); и хотєшнмь нмь вннннїи въ место рѣкомо ждл҃рѣло: іако да лѡзлмоу҃тї тоу соущєе достоанїе мнѡго цр҃квн домоу сплсѡва рѣкшє: архїєпс҃кпїе: и не възмогше: 60а/18–21 (20). – фнг: се бо вѣлнкою тоугоу одрѣжнмь кєлцмь: зрє шьствїе поганыхї хотєшнхї мє озловыти: и достоанїе же мѡе єлнко дарованно мн товою (Господе) поглытннї: 62а/24–27 (26). ОП: 56а/17–18, 59б/17, 61б/27, 75б/20. **2.** *достојанство, углед, поштовање*. – ѿ оугарьскыє бо землїє ндѣхоу носєще дары разлнчнїе єлнко на днѡноу хвалоу его: и тоу дары мнѡгыми почтть сїю бл҃гочл҃стнѡю: іакоже по лд(о)стоанїю цр҃квоу: и в҃се вѣлнконменнїтїе властєлы кє: и подроужїа нїхї: 50а/4–9 (8).

ДОСТОЯТН, -стоу, -стонши несвр. (1) **ДОСТОНТЬ** *допуштено је, слободно је, (исправно је ?), ваља, треба*. – сїи злоднслнїи... прѣвратнше кєго ласкавннїи словѣси ѿ любкє роднтелїа своєго: гл҃юще кємоу достонть ты възети прѣстоль ѡцїа своєго: 64а/23–64б/3 (2).

Уп. достоннѣ ◇

ДРАГОШЬ, -а м (1) *Драгош или Драгаш, име великаша који је носио титулу великог жупана у време краља Милутина*.¹⁹⁵ – и по снхъ вѣдасть ємоу дьщєрь вѣлнкаго своєго жоупана драгоша быти кємоу жєноу: 61а/23–25 (25).

ДРАГЪ, -ын прид. (2) **а.** *драг, мио, вољен*. – ... прндн драгїи мѡн снѡу: да оутешнт се старость мѡа: 65а/15–17 (16). **б.** *драг, који изазива задовољство, угодан*. – дѣло бо кєлц(ть) драго: нѣ бл҃гїи мѡн сплсє х҃є: и єлнко былц(ть) нзволєнїе даждл҃ь мн: сьматрає бо днѡнаа и

¹⁹⁴ В. РМС I: 750.

¹⁹⁵ Вероватно је реч о жупану којег у историјским изворима називају Драгаш. В. Благојевић 1989, Ђирковић 1981, Ђирковић/Михаљчић 1999 („Велики жупан“).

нензрелі(є)н'на дѣла сего бл҃гаго и вѣрнаго раба твоего. оужасаю се и трѣпещоу. ѿ коуді(оу) начноу кымн ли скончѣю. кто бо изтѣтеть сего чюдѣса. котори ли мнѡго? вѣщан'нїи езникъ изыгльетъ таниѣ его боу дѣтели. недоведоміе кел(ть)ст'воу члѣтскоу. 66а/15–23 (15).

ДРАГЪЦА/ драгъца, -ы ж (1) *драхма, стари грчки новац*. – вѣсдрѣжнтелю слоки(о) ѡтѣсьмосьвршен'нїи іѹхѣ. скорого ти раді млісрдїа. не презри менѣ раби твое. въжегїи прїсїтоую свою плѣтї тако и свѣщоу. на животворещемъ крїстѣ. хоте възнскати драхмоу погне'шоую. и не трѣпѣ зрети рода нашего порабошен'наа лютомоу мнродрѣж'цоу. 44б/3–9 (7).

ДРЕВЛІЕ прил. (1) *у древно доба, у старини*. – тако дрѣв'ліе при ісѣ навг'ннѣ. врагъ видѣ се сїидь пороугаємъ. млісїтннїамн и в'сакымн довродѣл'мн єго. 75а/9–11 (11).

ДРИЦЬ, -а м (1) *Дрим, име реке која протиче кроз Метохију, Македонију и Албанију*. – и тогдѣа єдина чєсть нїхї ѡлоу'чшн се плѣка татарскаго. и прїндоу на рекоу глїемоу дримъ. тон зѣло въсповод'ннв'шн се. тако не моши дрѣз'ноутн никомоу прѣнтї ю. 57а/7–11 (9).

ДРОУГЫН прид. (4) *други, који се разликује од пређашњега, друкчији од онога о коме је била реч, нови*. – ѡ дшѣ ѡкаан'наа. ѡ дшѣ грѣхолоубыва. се кончѣ се жнтїе твое въ вѣце сємь. нди оубо въ дроугтѣ члѣкы. се бо ѡставлїаешн красотоу маловрѣмен'ноую. ндеже чїаше въ вѣкы крьднтї ісѣ. 44а/23–28 (26).¹⁹⁶

◇ **ОВЪ... ОВЪ... ДРОУГЫН... ННЪ, ОВЪ... ДРОУГЫН... ПРОЧЫН... у прибрајању, неки за разлику од других из какве групе: један... други... трећи... четврти, један... други... остали... – ...** повелнтѣ аггломъ сконмъ разлоу'чнтн грѣш'нїе ѿ правед'ннхъ. грѣш'нїи разлоу'чїающе се ѡвїи въ т'моу кромеш'ноую. оуготован'ноу дїаволоу и аггломъ єго. ѡвїи въ ѡгнь вѣч'нїи. дроугн же послани коуді(оу)ть въ неоуспающн чрѣви. и ннн грозе предадете ісѣ. 31а/15–21 (19); ... **ОВѢХІ** сьмрѣтн предасть. а дроугїнїхї въ заточенїе ѡсоудїн. а протнїхї и не мало въ роб'ст'во срьв'скон зем'ли вѣдасть. 76а/24–26 (24). **ЄДИННЪ... ДРОУГЫН у изрицању узајамног односа: један... други**. – и многоу же метежоу и мльве не малѣ бык'шн и сметенїю. въ врѣме престав'лїенїа бл҃жен'наго. и ратемъ и пленованїю мнвогоу ѿ соудмоудр'ннїхї вон. тако сьражатн се плѣкомъ междїдоу собою. хотеще єдинїи ѿ дроугыїхї възети богат'ствїе нїхї. 83а/6–11 (11).

ДРЪЖАВА, -ы ж (91) **1. држава; део државе, област, територија која је под аутономном влашћу**. – прїем'шн ѿ сїа своєго долсїтонноую члєстѣ дрѣжавн земль мнвогыхъ... 30а/1–2 (1); бл҃жена єси тако млтвамн твоимн дрѣжавн вѣрннхъ краль срьв'скїе зем'ліе оутврѣждїають се. 47б/24–27 (25); и такїл ндоу'чїи сь славою црїсїкою чрѣзъ в'се дрѣжавн своє. и прїндѣ въ слав'нїи градъ глїемїи вѣльградъ. 49б/20–23 (21–22); тако бо по истинѣ въсхоте бл҃гы бѣ. оупространнтн дрѣжавоу ѡтѣствїа єго. вѣ бо въ те дїи видети зем'лю срьв'скоую. въ тѣсноте велнцѣ ѡбыетоу и оумалїен'ноу. дрѣжава бо црїсїтва грѣчкаго вѣ прилежєщн до места глїемаго лнпьянїа. и томоу црїсїтвоу наснль'твоуюшоу. тако хотещоу прѣїети в'соу ѡвласть ѡтѣствїа сего хїолоубываго. 54б/12–19 (13, 15–16); въздївнѣ се сь снаамн сконмн. ндѣ въ дрѣжавоу ѡбластн црїсїтва грѣчкаго въ прелдї(є)лы ѡкрїсїтнїе. сеє бо нх'же глїю. прьвоє прїнїетъ ѡба полога сь градовн нїхї. и сь ѡбластїю. и градї слав'нїи скопїе. по снїхї же ѡв'че поле. и злѣтовѣ и пнїан'ць. тако вїе в'се зем'ліе прїнїетъ. въ прьвоє прншїствїе єго. и приложн нїхї къ дрѣжавѣ ѡтѣствїа своєго. и славоу и богатство тако вїе дрѣжавн нзмєнн въ богатство и славоу свою. 55а/24–55б/5 (25, 3, 4); и ѡпоустн възлюблєн'наго сн брата въ дрѣжавоу єго зем'лю срем'скоую. н... пакы въсхоте нты на дрѣжавоу црїсїтвїа грѣчскаго. 58а/14–18 (15, 17–18); и тако сь такоимн повѣдамн въздївнѣ се нде. и прїетъ зем'лю дьбрьскоую. сь в'сємн градовн и дрѣжавамн нїхї. такождѣ дрѣжавоу зем'ліе кычав'скыє сь градовн і ѡбластїю нїхї. порѣтквю же зем'лю такождѣ сь градовн и ѡбластїю нїхї. таковиїхї бо земль дрѣжавн нїхї. приложн къ

¹⁹⁶ По исходу душе из тела человек, т.е. његова душа, доспева међу друге бестелесне (?) људе у Царству небеском.

дръжавѣ ѿчѣствїа своєго. 58a/22–58b/1 (24 x 2, 27, 27–1); вѣставъ ндѣ къ възлюбленному си братоу кралю Стефану оурошоу. и съ нымъ станїе сътвори въ дръжавн жоупи раснискыи. на рещѣ глїемени моравѣ. въ месте же рѣкомемь матковцѣ. 59a/21–25 (23–24); и ѿлоути юмоу достоною чєсть дръжавн своє. землю зєтєскою съ вѣсєдн градовн ює и областїю. вѣсакою же под(о)вою с[.]на црїскаго почѣть. вѣдавъ юмоу вѣса єанко на потрѣбоу его єанко малнхї да же и вѣанка и ѿпоустн его въ таковоу дръжавоу. ю же бѣ самъ ѿлоутиль юмоу. и прѣбывающоу юмѣлї на мнозѣ въ дръжавѣ землє тоє... 64a/14–22 (15, 20, 22); и въ дръжаве же ѿчѣствїа своєго многїє монастыри бжїстѣвнїи ѿ сьмого основанїа въздївнже. 72b/3–5 (3); а онїи по истинѣ възвожнїи перси. ядоуще хлѣбъ его вѣантахоу на нь ковь. мнѣще хотєнїє с[.] оулоутити. ѿ сємь блжєннємь Стефанѣ оурошн. и ѿ дръжавѣ его и ѿ стѣлхї црїквахъ. 75b/13–17 (17); фиг. любовнїи снѣоу дръжавнаго мн црїства. саншахъ вѣанкоу помощь ѿ влїдкн хї прѣвнсокомоу ти краљєвствє на поганїє. и вѣсє знчннкы. нь и пакы оубѣдн вносѣство ти и бгѣдарованноу дръжавоу ти. на оставшою чєсть поганыхї сїнхї. и ѿсвѣти хрїстїанство ѿ наснїа поганыхї сїнхї. 76b/10–16 (15); и видѣ тако малъ остатькь оноє прєдлрєчїєннїє трыклєтїє ерєсн яже рѣкоу перси поганїє. вѣанкоу злобоу и пакостн творєть дръжавн его. 77a/12–15 (15). ОП: 39a/5, 40a/21, 40a/25, 40b/2–3, 45a/19, 45a/20, 45b/3, 46a/17, 46a/23, 46b/18, 48b/10, 49a/12, 50a/4, 53a/5, 53b/14, 55a/11–12, 55a/13–14, 55a/19, 55b/14, 55b/17, 55b/23, 55b/27, 56a/10–11, 56a/17, 56b/17, 57a/7, 57b/5, 57b/8, 57b/10, 57b/24, 58a/2, 58b/12, 58b/19–20, 59a/2, 59a/6–7, 59a/10, 59a/16, 59a/18, 59a/4, 59b/10, 59b/14, 59b/19, 60a/16, 60b/12, 60b/18, 60b/26, 61a/19, 61b/11, 62a/3, 62b/22–23, 63a/23, 65a/2, 68a/10, 68a/17, 69b/14, 69b/17, 72a/13, 74a/17, 74b/10–11, 75b/5, 75b/13, 77a/21, 77a/24, 77b/13, 78a/1, 78a/12, 78a/23. **2. моћ, сила; власт.** – да и наслї не лишнтъ вѣчнныхї блгѣ хї їс їбъ нашѣ. ємоу же славлїа и дръжава и нїїа. 86a/7–8 (8).

ДРЪЖАВЪНЬ, -ын прид. (7) *моћан, силан.* – глїощє юмоу дръжавннї црѣоу... 55b/23–24 (23); кратъ бо єсн колецимь. ѿскрѣблємь же радолстѣ. ѿбыднмь же избавитєль. свѣлїтї ѿмратєннїимь. нмєє дръжавноу ти роукъ вѣсєгдїа прострѣтоу на въздївнженїє палдшнмь сє. 63b/11–15 (13–14); любовнїи снѣоу дръжавнаго мн црїства... 76b/10–11 (10–11). ОП: 40a/18, 53a/4, 59b/6, 77a/17.

ДРЪЖАТИ, -жоу, -жншн несвр. (2) *држати, чинити да што остане у каквом стању, положаяу, ситуацији; чувати.* – въ тѣ днѣ. оуставн же црїковнїи оутвѣржающїи. чрнчє избранныє съвакоупнѣшн. и тоу повѣлє прєвнати нмь. оуставнѣшн нмь оурокуы законнїє. н же дръжєть непрємєнно и до сєлѣ. 40b/25–41a/1 (1).

◊ **ДРЪЖАТИ** ВЪ СРѢДЦИ ИЗР. *чувати на срцу, најбрижљивије назити, бринути се за што; добро памтити.*¹⁹⁷ – въ старостн днїи монхї кєлїмь. нь гн црѣ вѣкомь. даждїь мнє равоу твоємъ по срїдцоу моємоу. моужа стїа и правєднѣ. н же наставнїтї мє до конца страхъ твоєн възпрїємь и дръжати въ срїдци моємь зннломь. тако же дароваль єсн на просвѣщенїє дшѣ многотїлстномоу ѿ ѿлсафа. препод(о)бнаго ѿца варлѣамѣ. н же просвѣтнвы его свѣтомь разоумнымь. 80a/25–80b/5 (1).

ДРЪЗАТИ, -аю, -аєшн несвр. (4) *усуђивати се, бивати смео, одважан, слободан.* – к тебе (Господе) оуповає дръзаяю. 55a/7. ОП: 38b/10, 52b/6, 66a/13.

ДРЪЗНОВЕННЄ, -нѣ с (7) *смелост, отважность, слобода.* – ноуждїьно бо кєлї(тѣ) црїство нєкїсноє, и ноудєщен сє въ нє. чїстнмн срїдци съ дръзновнїємь. тако вїи възснщають ює. 34a/9–11 (10–11); сє бо дръзаяю ѿкааннѣ къ тепломоу ти прѣдїстатєлєствоу. надеюшн сє на беснслєноу млїстѣ твою. и прошоу дароун мн съ дръзновнїємь и любовїю вѣрн срїдца чїлста. начєтн ѿ гн и съвршнти храмь въ нмє твоє стѣє. 38b/9–15 (12–13); и ваю же млїю стїа гн мон препод(о)бнє оѣє сѣмєонє и

¹⁹⁷ Уп. држати кога, што у глави „памтити, имати на уму“ (Матешин 1982: 136).

күрь саво· дръзновѣнїе нмоуша къ влдіце не презрнта мліенїа моєго· 626/12–14 (13). ОП: 31а/2–3, 40а/26, 62а/20, 67а/11.

ДРЪЗНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (3) *усудити се, бити смео, одважан, слободан*. – н прїндоу на рекоу гліємоу дрнмь· тон сѣло въсповод'ннв'ши се· тако не моци дръз'ноутн ннкомоу прѣнтї ю· 57а/9–11 (10); гліє ємоу слад'кы н любок'нїн· пате же н в'сєсрдїчнїн сїбу дръжав'наго мн влїь црїст'ва· дръз'ноухъ ѿ семь хдїюбывомоу ти краієв'ст'воу въспоменоутн ... 77а/16–19 (17). ОП: 556/27.

ДРЪМАНЬ, -а м (1) *Дрман, име бугарског великаша*. – ѿбрѣтоста се два некаа вѣл'може оукорєннв'ша се въ дръжавѣ землє браннчєв'скыє· въ местѣ рекомєлє ждїрєлѣ· н ѿ мнѿгылї врѣмень тоу оутвѣрднв'ша се· сьмовласт'на соушаа· н ннкоєгожїє наснїа боєща се· браїтї(а) єднноє мїтрє· таже глїю дръмана н коудѣлнна· 586/18–24 (24).

ДРѢВО, дрѣвєєє н дрѣва с (2) *лађа, брод*. – сын же соукємоудрнїн· бѣгоу єм' се вьлєзъ въ дрѣва· н прѣндѣ рѣкоу гліємю доунавъ· 606/20–22 (21); н тако вьлєз'ше въ дрѣва пловєхоу чрѣзъ чрм'ноє морѣ· 78а/8–9 (8).

ДРѢВЬНЬ, -ын прид. (комп. дрѣвнѣн, -ѣншн, -ѣє) (4) *древан, (пра)стар, који је постојао у далекој прошлости, који је настао у раније историјско доба (о некоме или нечему достојном поштовања)*; комп. *ранији, пређашњи*. – прїєтѣ вол'нню сьдрьтї(ь)· свєкодъ сїн въ мрѣтвнїхї· н полєжа въ гробѣ тако н члїкъ· да налсї оумрьшеє грѣховн ѿжнвншн· н вьзвєдї(є)шн на дрєк'нєє влїжєн'ст'во· 446/9–13 (12); н въ дръжавє же ѿчѣствїа своєго мнѿгїє монастїрн бжїст'в'нїн ѿ сьмого ѿснованїа вьзлївнжє... дрѣв'нїа роук'положенїа роднтель н прєроднтель своныхъ ѿбнав'лїає· н бо'ше ѿ корєнє сьвршакє по бжїю нзволїєнїю· 726/3–10 (7); въ зем'льнєм' бо црїст'вє жнвїн· н нєнзглїан'ною славою ѿ гїа прослав'лїєнъ патє мнѿгылї дрєкннлї црѣ· нменїа н богат'ства сьдрьжє нєнсповєднма кєлсї(ть)ст'воу члїоу· 726/23–26 (25); въ времє бо то єгїдїа разлз'чн се дшїа єго ѿ телл· бѣ вндѣтн лнцѣ єго тако лнцѣ агїла бжїа· прєсвѣтѣ бо се патє дрѣв'нїаго мѿуєса· 83а/14–17 (17).

ДОУНАВЬ, -а м (2) *Дунав, име реке*. – н прїндѣ въ слав'нїн градъ гліємїн вѣльградъ· на брѣгоу рѣкы доунава н славн· 496/22–23 (23); сын же соукємоудрнїн· бѣгоу єм' се вьлєзъ въ дрѣва· н прѣндѣ рѣкоу гліємю доунавъ· смєрєнь н посрам'лєнь· 606/20–22 (22).

ДОУХОВЬНЬ, -ын прид. (15) *духовни, који се односи на дух, који се тиче духа, супр. телесни*. – дхѿвнїє бо крнлѣ вьз'мьше прѣлєтєше сєты лєкаваго· 286/16–17 (16); плѿдї дхѿв'нїн кєлсї(ть) лѿб'вїн· 37а/13; мы же вьзлѿблєн'нїн· дхѿвнаа слѿк'єса вѣщанмь нь патє єнко къ дхѿв'нїнмь· послѿшающе тогождїє апсїла· глїєтѣ бо дхѿвнїнмь дхѿв'на вѣщатн· азъ бо грѣш'нїн дльжннкъ вамь кєлсїмь· нєснт'нїнмь закємннкѿмь дхѿв'ннмь· хотєщнмь ѿ мєнѣ сь лнхвою дльгъ вьзєтн· 52а/26–526/5 (28, 1, 2х2, 4); дароун мн (Господє) ѿ нєнстрѣпаємаго ти нстѿч'ннка влїгодєтн дхѿв'нїє· тако да вьскыпєт[.] въ м'нѣ строєє снлн стїго твоєго н жнвѿтворєщаго дхїа· 526/20–24 (22); такождїє гїн твѿнмь млїсрдїємь· н роднтєлю моємоу даровалъ єєн плѣторѿдїнаго врата· правєща прєстѿль стїлствл· н дхѿв'на правнла ємоу оудръжав'ша· н ѿба нєлсїноє црїст'во ѿбрєтоста· 806/13–17 (15). ОП: 406/22, 48а/18, 486/23, 50а/27, 846/4.

◇ **ДОУХОВЬНЫН ОТЫЦЬ** *духовник, монах (? или свештеник) који руководи нечијим духовним развојем*. – н єнкоже нлѣющн дхѿв'нїє ѿцє· въ стѣмь граде ієрїслїє... 33а/5–7 (6).

ДОУХЪ, -а м (39) **1.** *Свети Дух, треће лице Свете Троице*. – ѿ сєм бо прїлѿр(о)кь прѿвзвѣстоує глїа· слѿвєсємь гїсїннмь нєлсїа оутвѣрднше се· дхѿм же оустѣ єго в'єа снла нлїл· 276/21–

24 (23)¹⁹⁸; сын бо юноша боѣ възлюбленъ ѿ юности своеє. назнаменаема дхѡмь бл҃годѣи силн вл҃дѣннє. 53б/4–6 (6). **2.** (човеков) дух; целокупност осеѣнаѣа, мисли и хтења човекових; карактер.¹⁹⁹ – н прѡлѡр(о)коу гл҃ющюу ванзѣ кел(тъ) гѣ съкроушенныиxl ср҃дцею. н смиреннїе дхѡмь спл҃сать. н ванзѣ кел(тъ) гѣ всеxl признвающнхъ н съ истинноу. н 43а/23–25 (24); аще бо тѣло кє въ гл҃воцѣн старости нзнеможє. нъ дхъ кє крепчѣ полдвнзашє се. 43б/20–22 (22). ОП: 30а/28, 43б/14, 70а/5. **3.** душа (в.); живот. – нъ н ѡ снлxl релч(е)но кел(тъ) работанте кюмоу цр҃їе съ страхомь н ралдѣнте се емоу съ трепетомь. н разоументе кто сѣ кел(тъ) ѡкємлен дхн цр҃емь. 28б/5–8 (8); н прнрелч(е) гн въ роуцѣ твои прѣдаю дхѣ мон. н тако съ славою бл҃годарешн бѣ прѣдал(тъ) дхѣ свон. 46б/15–17 (15, 17); хс бо дхѣ въздохноу въ мє. 47а/16–17 (16). ОП: 38а/10.

◇ даръ (прѣ)светаєго доуха благодат, милост Божија, духовни (супр. телесни) дарови, духовне способности. – ты бо прїемлшн даръ ст҃го дхѣ. ннзложна еси встанїа лоукаваго. н невредно тѣло свое съблюде. ты бо бл҃женнаа ѡблекшн се въ рнзоу съ више истканноую. юже нарекоу тихость н незлобїе ср҃дца твоего. н нмоущн в҃сегдѣа бл҃гдѣть ѿ гѣ. н наслаждѣаешн се кю въ вѣкы. 42б/19–25 (19); бѣ бо нелицѣмерно прнходешнхъ къ нємоу. н протнвоу таковыхъ троудовь его н дѣтелы бл҃гнлxl. даръ прѣст҃го дхѣ дають. 71а/19–22 (22). доухъ божнн, доухъ (прѣ)светын Дух Божїи, Свети Дух. – мнѣ грѣшномоу мннт се. за толнко скоро оуслншанїе. в҃сеє землн дръжавн сїе хѡлюбнїе. како дхѡ²⁰⁰ ст҃омоу всоудл(оу) провѣзвѣстнвшоу. нтн скоро на прѣставленїе сїе бл҃женнїе. 45б/1–5 (3); ннн же протн разндоу се в҃сакъ въ своа сн. славѣше ст҃ою тронцоу ѡца н снѣ н ст҃ого дхѣ. 48а/20–22 (22); дароун мн ѿ нестрѣпаемаго тн источннка бл҃годетн дхѡвнїе. како да вьскыпет[.] въ мнѣ строує силн ст҃го твоего н жнвотворецаго дхѣ. нзносєє пнво водн жнвотнїе. словеса вжлствннлxl твоиxl писанн. 52б/20–25 (24); прѡлѡр(о)къ бо нсаїа глїеть. релч(е) бо н почнеть на нємь дхѣ вжнн. дхѣ прѣмоудрости н разоума. дхѣ свѣта н крѣпости. словом же оустъ свонлxl оуеннеть нечлстнваго. 58б/4–7 (5 x 2, 6); ... снлоу ст҃го дхѣ ѡграждѣа се. 60б/17; ... снлоу прѣст҃го дхѣ ѡбоцрєнь. 66а/14–15 (15); нъ оубо хвалю жнтїе твое вгѡлюбзно. ѡ вгѡлюбываа главо кюже вѣнча десннца вл҃дѣннаа. н бл҃годетню прѣст҃го дхѣ. на прѣволшоую добродетель възндѣ. 73б/19–22 (22); бл҃жоу многпрѣсвѣтлоє лицѣ твое. ѡзарше се ѿ прѣст҃го дхѣ. 83а/26–27 (27). ОП: 31а/5, 36а/19, 36б/16, 40а/1, 42а/27, 42б/1, 43а/1, 51б/8, 53б/8, 69б/7, 72б/7, 79б/20, 82а/3, 83а/27, 83б/5. доухомь жнтн хришћански, побожно живети; бити вођен Духом Светим. – се бо соущннмь намь въ соуїете мнра сего соуїетнаго. аще н хотєше дхѡм жнтн елнко оугоднно кел(тъ) гл҃кн. сего не възможємь постнгноутн. 33а/20–24 (22).

ДОУША, – є ж (46) бесмртан, нематеријалан принцип живота у човеку, који га веже с Богом; бестелесна, разумна суштина, која обитава у телу, саузрок живота; одраз Божији у човеку.²⁰¹ – елнцн бо нменн твоего ралдїл ст҃го. земльноє цр҃лство ѡставльше. последовашє тєвѣ бл҃гомоу пастнрѣ дшѣ нашнлxl. таковн прїєше въ место земльнїе н маловрѣменнїе славы. нвлсноую въ вѣкы прѣбающоу славоу. н свою дшѡу члсто съблюдшє. 28б/10–15 (13, 15); влудн оубо дшє да не раслвнтъ тн дїаволь оума. 44а/15–16 (15); ѡ добраа гл҃кє. по что тако

¹⁹⁸ Значење *дисање*, *дах* потврђено је овим примером у СС: 200. Према тумачењу православних теолога, у Пс. 32.6 реч је о Светом Духу (Атанасије/Василије 2008: 73).

¹⁹⁹ Према православном учењу, дух човеков је образ (слика, одраз) Духа Светог, јер се Бог са сва своја три лица (Оца, Сина и Духа Светог) изобразио у човеку. В. Брјанчанинов 2005 (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/DuhovnoUzdizanje/EnciklopedijaSpasenja/Enciklopedija17.htm#02>). Наводимо још нека одређења: „Дух који оживотворава тело је човекова духовна (неотичка) љубав (ερος) и исходи из ума и речи, постоји у уму и речи и у себи поседује ум и реч“ (Теодор 2003: 146); дух, као функција људске душе, „суштина (је) без форме, која претходи сваком покрету“ (в. <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslovlje/DusaMaksimIspovednik/DusaMaksimIspovednik02.htm>).

²⁰⁰ Писар је изоставио у у диграфу.

²⁰¹ „Човек је саздан по образу (икони, лику) Божијем. Тај образ се свакако не односи на тело него углавном и превасходно на душу. Могли бисмо уопштено рећи да је душа одраз Божији. Како је Бог тројичан – Ум (Нус), Слово (Реч, Логос) и Дух – исто тако и човекова душа има три силе: ум (нус), реч/ разум (логос) и дух.“ Теофан/Атанасије 2009: 145–146. В. и дело Св. Максима Исповедника „О души“ (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslovlje/DusaMaksimIspovednik/DusaMaksimIspovednik02.htm>).

воскрѣслаиши дшѣ наше. 45а/12–13 (13); гн нашъ и ѿѣ скоро потыщав' се приди къ намъ. да видѣвшѣ толнкоу блгдѣтъ бжтїю събнвающюу се ѿ глждн нашен. и мы грѣшнїи възрадїуєм' се дшѣю и срдцель. 50б/27–51а/2 (2); нь ѿ горѣ тебѣ оубога дше моя. тако вѣкъ твон кончает' се. а ты негодова. 67б/1–2 (1); и въжедл(е)ла дшѣ моя къ бдѣ крѣпкомоу и къ бѣ живомоу. 68а/7–8 (7); ... да и мнѣ боудеть тобою братъ и просвѣщ'никъ и настав'никъ дшїи моеи. 80б/20; въ време бо то егдла разлѣти се дшѣ яго ѿ тела. бѣ видѣти лицѣ яго тако лицѣ аггла бжтїа. просвѣтъ бо се пате дрѣв'наго мѡусеа. 83а/14–17 (15); бжстѣнниди пнлснїи наслаждѣающе се. и сїиди тако и сати медов'нїиди оумашающе състави дшѣ и тѣлесъ нашнхл. прлор(о)къ бо релї(е) сладка грьтани моемоу словеса твоа пате меда оустомъ монлїл. 84а/20–24 (22). ОП: 27б/10, 28а/22, 30а/9, 30б/18, 30б/19, 31а/23, 33а/15, 33а/25, 34б/17, 35а/11, 35а/24, 36б/4, 36б/20, 37б/23, 39а/26, 39а/28, 39б/19, 40а/3, 41б/18, 41б/19, 44а/23, 44а/24, 44б/2, 45а/7, 52б/28, 62а/22, 66б/21, 76б/24, 80а/19, 80а/23, 80б/3, 80б/6, 81а/24, 82а/21, 82б/23, 83а/3.

ДОУШЕВЪНЬ, -ын прид. (6) *који је у вези са душом*. – блжен'наа еси мтїи моя и глже. тако сѣме добраго плода хл въсѣла еси въ враздн твоє дшѣв'нїе. блжена еси тако источникомъ слзъ твонхл омла еси скврьнїи дшѣв'нїе и тѣлеснїе. 47б/5–9 (7, 9); и в'се дшѣв'ноу своє оупованїе имѣе къ влдїцѣ хдѣ. 68а/1–2 (1). ОП: 30б/5, 68б/27.

◇ **ВОЖДЪ ДОУШЕВЪНЪН** *духовни учитель; духовник*. – и влдїка хс хотенїе ємоу (кряљу) испльни. давъ ємоу вратї(а) и ѿцѣ и вождѣ дшѣв'наго (архиепископа Данила). 81б/16–17 (17).

ДЪБРЬ, -а м *име области* (1) *Дабар, средњовековна област око Прибоја*. – и въ дврѣ (сагради) црквъ стго мчнника хбл геѡргїа. въ месте рѣкомель ѡраховнцѣ. 72б/20–21 (20).

ДЪБРЬСКЫН прид. (1) *дабарски, који се односи на Дабар*. – и тако с таковнн повѣдамн въздївнїг' се нде. и прїеть землю дьбрьскоюу. съ в'семн градовн и дрьжавамн нхл. 58а/22–24 (23).

ДЪВАШДН/ ДЪВАШДЪ прил. (2) *двапут, у два маха*. – и пакы не єдною нь и дваши хоте стати се съ въселен'скымъ црѣмъ новаго рнма костан'тинополя. курь андїроникомъ. оулоу'нтн ѿ него хотенїе си. 74б/5–8 (6); и вѣланцѣи рати быв'ши междѣлоу ндн. не єдною нан дващѣ. и пособ'ствомъ же блгаго бѣ. добрѣ възмог'ше повѣднше є. съсекающе пльти нхъ нечлстнвїе тако травоу пол'скоюу. 78а/12–16 (13).

ДЪНЬ, -є м (59) **1. а.** *дан (посвѣен неком догађају)*. – и всакомоу дльжноу члстѣ въздѣлаваше. подннающн въ оумє своємъ. ѡнь гроз'ни и прнтран'ны днѣ. егдла повелнть аггломъ сконмъ разлоу'нтн грѣшнїе ѿ правед'ннхъ. 31а/13–17 (15); свѣтодав'че блгїи хс ... мене оубо грѣш'ноуоу и стрлстн омрачен'ноу. и почрьнев'шоу всоудл(оу) просвѣти и ѡчнстн. тако да въ днѣ страш'наго ти прншьствїа. не ѡсоуднши мене въ пренсплднхл зем'ан. 35б/6–13 (12); ѿ соуботи же до соублти масла крлстещїи. роукамн мнѡгїнхъ єерен. и въ тыє днї довол'но млстїннн дающн в'сакомоу трѣвоу'щомъ 37б/7–10 (9); мнѡгїе же млстїннє дарова въ тѣ днѣ. 40б/24–25 (25); се врѣме покаанїю и днѣ сплєнїа. 44а/14–15 (15); и начелт волєти крѣп'цѣ. и развме тако прнспѣ днѣ прѣставленїа єе. 44б/26–27 (27); блгодароу те сладкы мон їсѣ. ѡ всехл твонхл блгыхъ єанко не презрель еси менѣ грѣшнїе ѿ прѣваго днѣ живота моего. даже и до ннїа. 46а/18–21 (20); и єанце праздїноу'юще днѣ покоа моего съхранн нхл силоу твоєю. 46б/2–3 (2); аз бо грѣш'нн твонн млтвамн чаю прїєтн прощенїе грѣховъ моихъ въ гроз'ны днѣ. 48а/2–4 (3); и свещавъ съ в'семъ съборомъ сконмъ. въ нарочнть днѣ праздїнника. на възнелс(е)нїе хб... 81б/18–19 (19); блжѡ ѡ превлжен'нѣ и вгѡнзабран'нн днѣ покоа моего. 83б/12–14 (13). ОП: 48а/15, 85б/27. **б.** *као део датума*. – и высл(ть) преставленїе єе мсїца фер'варїа .нѣ днѣ. 51б/1–2 (2); мсїца ѡктємврїа въ .кѣ. днѣ. жнтїе и жнзнь блгочлстїваго и хлслюбнваго. и стѡродїнаго крѣпкаго и сьмодрьжавнаго съ блмѣ гнѣ краля стефана оуроша. 51б/9–12 (9). ОП: 85б/24. **2. а.** *время владавине*. – ... прозреще тако въ днїи его хотеть пожнтн блговѣрїемъ и чнстотоу. и страш'ни явннн се врагомъ сконмъ. в'семъ же днв'нн. релї(е)

бо всїають въ днїи его правїдїа и множество мира. 54а/26–54б/5 (1, 3); и толнка слава и богатство въ днїи вѣлюбїа его высл(ть). въ бѣгодарованнѣи кмоу дръжавѣ ѿчѣствїа юго... 68а/8–10 (9). ОП: 72б/27, 78б/9. **б.** *време, временски период.* – бѣ бо въ те днїи видети землю сръвскоую. въ тѣсноте велнцѣ ѡбытоу и оумаленноу. 54б/13–15 (14). ОП: 36а/7, 41а/3. **б.** *време живота, (земальски) живот.* – релї(е) бо прїлр(о)къ члѣкъ трава. и днїе его цвѣтї селнїи. 28б/20–21 (20); ... млнм' се бѣи. памети нїхї свѣтленше показати. въ днїи выше. 29а/21–22 (22); се въ старости днїи монїхї келїмь. 80а/25. **3.** *почетак, појава дана (времена од изласка до заласка Сунца); зора.* – и ѡкончавшнмь нмь оутрнью. и днѣви свнтающоу. повѣлеше оудрнн въ была и звона доброгїлснаа. 85а/3–6 (4). **4.** *мера времена од 24 сата.* – постнвше бо се нннекнфене .ѿ. днїи многоднѡжнїи градъ спїсоше. 32а/19–21 (20); и вѣлнко вѣселїе и радость сѣтворн гнѣ краль ѡ прншьствїи нхъ и много днїи препроводыше въ вѣлнцѣи славѣ и радости соуше въкоупѣ. 50б/2–5 (4). ОП: 32а/27, 38а/8, 48а/26, 49а/3. **5.** *мера за удаљеност.* – и ѿшыдї(ь)шв кмв ѿ славнаго [...]рада костантнна тако въ далє .ѿ. днїи. и дошыдї(ь)шоу кмоу съ снаамн свондн до места рѣкомаго нлангнѣа... 56а/27–56б/3 (2).

◊ *вѣтхын дннмн једно од имена Бога; Старац Данā (Даннма),²⁰² онај који је стар мноштво дана, који је од вечности, који је одувек.* – коє бо келї(ть)ство члѣскоє сѣтрпннть прншьствїю его. егоже прозрє прншьствїе прїлр(о)къ даннл глїше. азъ видєх донїдїеже престолн поставнше се. и вѣтхн днѣмн сѣде. и кннги разгнѡуше се. и сїа сьматрає трепещє глїше. и власн гл'вы моє сметоше се. 36б/8–14 (10–11). Въ днѣ дању. – еже бо въ днѣ давашє сїнмь кто нзглїеть. нь егїдїа ношь хотєшє быти... сын гнѣ мон хѡлюбывн сьвалкь съ сєбѣ свнтн црїскїе еже въ днѣ ношашє. и възложъ на се хоудою и вѣтхоу ѡдѣждїдоу. и лнцѣ своє прнкрнвь тако ннкомдуже знати его... 73а/14–21 (15, 19). ОП: 73б/9. Въ днѣ и въ ношн (*и*) дању и ноћу, *непрестано (у негацији: ни дању ни ноћу, никад).* – сама же оубо полдвнзаяушн се не нлєюцїи покоїа. нн въ днѣ нн въ ношн како бы възможнѡ кн съ оуспєхомь сьвршннн таково дѣло єлнко начєла вѣ. 38б/20–23 (21); ѡ сем' бо въ днѣ и въ ношн мнслъ нераскааноу ндїи. 69б/20. Вьсн днѣ жнвѡта сав, цели живот. – да за в'са бл҃гаа єлнко сѣтворн вама. дљжна келїта ємоу слоужннн преподї(о)бїємь и правїдою в'се днїи жнвѡта вьшего. 36а/26–36б/1 (28). Въ єдннн дннн *у исто време, истовремено.* – и падоше въ єдннн днѣ .кѿ. тьсоушь. 42а/7–8 (7). до сєго днѣ до овога дана, до данас, до данашнєг времена; *досад, до овога времена.* – и поставнше кувѡтъ прєдї ѡбразомь влїдкы всєлї хїа. ндѣже лежнть и до сєго днѣ. вьнє дѣрн ѡл'тарнѣлї. 85а/23–25 (23). ОП: 51а/23. дннн господннн (вєлнкын ?)²⁰³, дннн соуднннн *Суднїи дан, дан Страшнога суда.* – прндєт' бо дннн глснн вѣлнкы. въ нємже келї(ть) в'сємь намь ѡбрѣстн се прєдї престолом вѣсьмрѣтї(ь)наго влїдкы хїа. ѿвѣть творєше ѡ сьдєанїнїлї злѣ. єлнко мала и вѣлнка. 36б/4–7 (4); лщє бѡу бл҃говолнв'шоу да сѣтвороу храмь. въ нмє прєстїє бѣомѣре. нек'лн таа бѡудєт' мн нзмолнтєл'ннца въ днѣ соудїнн. 38б/3–5 (5). дннн и ношь *дан и ноћ, непрестано.* – полдвнзаяушн се полдвнгомь добрїнмь. и непрєстаннѡ пекоушн се днѣ и ношь. како оугондннн и глснн. 34б/24–26 (25). ОП: 43б/10. дннн ѡтъ днѣ изр. *из дана у дан; постєпєно (уп.* въ днѣ и въ ношн). – и сын хѡлюбнвн краль стєфанъ слншавъ тан ковъ нїхї злїи. и сьвакоупннв' се съ в'сєю снаюу своєє дръжавн. ндє въ ѡбласть нїхї хотє прогнати є. да не како зломнслєщє дннн ѿ днѣ. и ѡкончаютъ колю свою. 59а/2–6 (5 x 2). дннншьннн/ нннншьннн дннн **1.** *данашии, овај дан.* – бл҃годароу те влїдкѡ гн бѣ мон иѿ хѣ. млсїтнвн чл҃колюб'чє. тако сподї(о)бнл' мїлє єсн грѣш'ноую рабоу твою. въ днѣшннн днѣ послѣднаго мн жнвѡта. оузрєтн очнма монма прншьствїе сїнїхї глсїдїи монїхї. рабъ же твонїхї. 45б/22–27 (24–25). **2.** *данашиє, садашиє време.* – и пакы же нннн болѣшн прнхождїашє на место его. такождїе прнємлєє млсїтнвнѡ посєцєнїє. такоже и до днѣшнннго днѣ келї(ть) непрємєннѡ. въ вѣлнкоу и днвнѡу памєтї и пох'валоу сємоу бл҃гѡчїслнвѡмоу крально оурошв. 71а/4–8 (6–7); и тоу мнсогаа сєла и мєтохы такождїе прнкоупнвь. и прнложн къ мєстоу томоу. в'са оутврѣднвь тако быти непѡклї(о)лєбымо. въ бл҃жєн'ноє ємоу вьспѡмннннїє. кєже и до ннїашнннго днѣ.

²⁰² Православни теолози нису сагласни да ли је реч о првом или другом лицу Бога, Богу Оцу или Богу Сину. В. <http://pravoslavije.spc.rs/broj/1054/tekst/ko-je-starac-dan/print/lat>.

²⁰³ У Старом завету чєста је употреба израза дннн господннн у овом значєњу (РП IX: 541).

716/10–15 (14–15). НСПЛЪННТИ СЕ ДЪНЕ (Н МН.) КОГО *истећи време (нечијег) живота*²⁰⁴. – селмоу же храмоу съврашаюшоу се нь не до кон'ца. прнблнжн се врѣме нсплн'шнм' се днѣмь мѣре келг предасть бл'жен'ноуоу дш'оу свою гл'свн. 80а/16–19 (18). НА ВЪСТАКЪ ДЪНЬ *сваког дана, свакодневно*. – такоже сын бл'гоч'сл'ствнн въ жнвотѣ своємь оуставы. н до ннѣ на в'сакы днѣ нзноснтн на пор'тоу обыл'но внна н хлѣба. н нннхъ браш'нь разлнч'ны|х|. на поданіе ннцннмь н стран'ннмь. н в'сакомоу требоующомоу довол'но. 71а/10–14 (11). НЕ ПРЕПОЛОВИТИ ДЪНЬ СВОИХ *не доживети средовечност*. – моужь крввы н лъстнвъ не преполовнл'т' днн свон|х|. селмоу бо неч'сл'ствомоу не дасть гѣ нн очнма его вндѣтн дрѣжавы н достоаннѣ сего бл'гоч'сл'ствнго н х'бл'ювнваго. 56а/15–18 (15). прѣвѣч'нын дннмь *једно од имена Бога; (пре)вечан*²⁰⁵, *који вечно траје, (који постоји пре и после постанка света ?)*. – нь помнѣ въ оумѣ своємь онь ч'л'с(ь) страш'нн чакмн в'сємн н прншьствіе превѣчнаго дннмь. н соудл без мл'сл'тнне сътвор'шнмь мл'сл'тн. 73а/2–5 (4). ВЪ ДЪНИ ПРЪВЫЕ *у ранија, пређашња времена*. – сн же прѣгъ келс(ть) блнзь места ндеже келс(ть) былъ гралдл въ днн прѣвнє гл'ємн самарїа. 70а/14–16 (15).

ДЪНЬШЪНЬ, -ннн прнд. (2)

◇ ДЪНЬШЪНН ДЪНЬ В. ДЪНЬ (456/24, 71а/6)

ДЪЩН, дъщерє ж (9) *кѣи*. – хананѣн полнлоун мѣ зовоуш[.] дъщерь нсц'ѣле. 28а/14–15 (15); сѣа бл'гоч'сл'ствн н х'бл'ювнва. рѣкоу. бл'жен'на елена. вылст' ѿ племєне фроуж'каго. дъщн соуцнн славнїю роднтелю. 29б/16–18 (18); такоквє бо тако н дъщєрн є хранєцнн въ домоу своємь. 35а/27–28 (28); хоцоу тако да въз'мєшн дъщєрѣ єднномоу ѿ вѣл'можь мон|х|. н потоуь разоумєю тако нстнн'нн соудл гл'ы твон. 61а/13–15 (14). ОП: 49а/21, 61а/24, 61б/3, 64а/12–13. – ФИГ. н ап'сл'лоу гл'юшоу такоже рєчє н пондоу въ нє н боудл(оу) нмь въ бѣ. н ты боудл(оу)ть мнє въ снн н дъщєрн. 39а/18–20 (20).

ДЪХАННЄ, -нн с (1) *оно што днше, што живн*. – в'сако бо днханнє н в'сака тварь славнт' тє гн. 38а/14–15 (15).

ДѢВЪСТВО, -а ж (1) *девнчанство*. – сама же (Снмоннда) оубо по снн|х| ѿрек'шн се мнр'скаго жнтїа. н оелєчє се въ тр'ньч'сл'кїє рнзы. мнвого же нденїа своєлг раздлавшн ннцнмь. н ндѣ въ монастнрь сѣго андрєа ндеже келс(ть) мнвожьство мнвоу тр'ньць тоу пребываюшн|х|. н начєть вѣлнц'ѣмь полдвнгомь полдвнзатн се. въ бл'говєрнн окръмляющн жнз'нь свою. ч'сл'тотоу цѣломудрїа несквр'н'но съблудающн дѣствл'о своє. 85б/12–21 (20).

ДѢНСТВО, -а с (1) *дєјство, деловање, утнцај*. – сѣа (Дрман н Кудєлнн) оубо зѣло снлоу своєю хвалєща се. н не дадоуша ннкомоу властн нмєтн около прѣдл(ѣ)ль нхъ. ѿ дїаволаго же дѣнства наваждлєна начєста злоую мнслъ вѣшатн на сего бл'гоч'сл'ствнго хотєшан озлобытн н дрѣжавоу єго. 58б/25–59а/2 (27).

ДѢЛАТЕЛЬ, -лн м (2) **1.** *онај коју дела, радн; делатєль*²⁰⁶. – страш'но бо єтерѣ соуждл(є)нїє ждлдатн хотє поаствн в'сє дѣлатєль неправдн. 28б/2–3 (3). **2.** *трудобєннк, онај коју се трудн, радн*. – тыщнт се нскоушєноу сєвѣ поставнтн прѣдл гл'слмь. тако рєшн дѣлатєла непостнд'наа. нз работн бо въ свободоу тыщєшн се прѣнтн. н наслєд'ствоватн зємлю бл'гоу южє оѣѣща гѣ любєшнмь н. 34б/10–15 (12).

ДѢЛАТИ, -лєу, -лєшн несвр. (1) *делатн, раднтн*. – такоже рон пчєль дѣлаютъ сьтн мѣд'овкннє. тако н любовь вратннн цр'сл'тво бѣжїє. 37а/19–21 (20).

²⁰⁴ Лєксєма дннь корнстн се само да означн зємалєскн жнвот.

²⁰⁵ Прєвєчан поєт. *коју вечно траје* (РМС IV: 884).

²⁰⁶ Дєлатєль м *онај коју радн, прнзводн, ствара, стваралац* (РМС I: 649).

ДѢЛО, дѣла с (22) **1. дело, чин, поступаюк**. — нь оубо мліѣте ꙗ за ме недостон'ноую. некли како бѣоупрѣт'ниди вьшннн млітвацин. достонна боуд пріетію таковаго дара ѿ хѣ. елико спѣяти мн въ бѣоугодінаа дѣла. 33б/4–8 (8); да просвѣтит' се свѣтъ вашъ прелді члѣкы. н да оузреть ваша добраа дѣла н прославеть ѿца вьшего нже келс(ть) на нелсехъ. 51б/23–25 (24); н неослаб'но пекы се в'сакымн бѣонзавран'ниди дѣлн. нмыже бы кмоу възмож'но оугодити бѣу. въ истиноу бо в'сакъ 69а/3–5 (2). ОП: 29б/25, 49б/7, 53б/13, 61а/5, 64б/22, 66а/17–18, 66б/12, 67б/4, 68б/1, 75а/2, 82а/7, 82б/21. **2. творевина; производ рада**. — сама же оубо полдвнзующи се не ндеющи покаянн въ днѣ нн въ ношн како бы възмож'но кн съ оуспехомъ съвршнтн таково дѣло елико начела вѣ. 38б/20–23 (23); дѣла бо роукоу твою соуптл нелса ть погыб'ноутъ. ты же сам еси лѣта твоа не кон'чают' се. 52а/1–3 (1); ... нь оубо ограждіаюмн силою стго дѣа. н дѣломъ роукоположеніа сего хѣлюбываго. н въ единомнслннмъ съвакоуп'леніи жнвоуще прослав'ляють нме престіе тронцѣ. 69б/6–10 (7). ОП: 40б/13, 40б/15, 55а/4. **3. рад (?)**. — **дѣло** бо келс(ть) драго. нь блгн мон сплсе хѣ. н елико былс(ть) нзволеніе дажді мн. сьматраю бо днв'наа н ннзрелі(е)н'на дѣла сего блгаго н вѣрнаго раба твоего. оужасаю се н трѣпещоу. ѿ коуді(оу) нат'ноу кымн лн окон'чаю. кто бо нз'теть сего чюдѣса. которн лн мнвог'овѣщан'нн езнкъ нзыглѣеть тание его бѣу дѣтелы. недовеоміе келс(ть)ст'воу члѣтскоу... 66а/15–23 (15).

ДѢТЕЛЬ, -ла м (1) *чинитель, извршилац, онај који чини, извршава*. — сего бо блгочлствнаго прѣдн оуготован'ни дѣтелы блгы. оувѣтаннн являхоу се нмъ. н аще кто ѿ таковыхл болешихл цѣл'боу приемъ. ндѣше въ поуптл свон радіуе се. н пакы же ннн болѣши прнхождіаше на место его. такождіе прнел'ане млістнв'но посещеніе. 71а/1–6 (1–2).

ДѢТѢЛЬ, -н ж (16) **1. дело**. — которн лн мнвог'овѣщан'нн езнкъ нзыглѣеть тание его бѣу дѣтелы. недовеоміе келс(ть)ст'воу члѣтскоу. 66а/21–23 (22); ... прозре келс(ть)ст'воу сьмръть. по снхл въ бѣоугодіна дѣла ѿлоу'чн се. въ ныхже н скон'ча жнз'нь сію. нхже аще бѣ блгоколив'шоу исповедіи да н некоторіе дѣтелы вамъ ѿ хѣ въз'люблен'нн. 67б/ (6–7). **2. деловаѣе, утицај**. — сонн же .҃҃. ѿтрокы. нхже не нскоу'сн тарость зѣв'рннн. н ѿг'ннепламен'на печь на хладъ преложн се. не дѣтель лн пост'наа сн възможе. 32а/16–19 (18); дльжно келс(т) прьвоке вамъ бѣ боатн се. оу томоу оугодінаа творнтн. лоукавіе н мрьскіе дѣтели далече себѣ сьтворите... не ревноуи лоукав'ноующнмл нн завннн творещнмъ бѣзаконіе. 41б/4–8 (6).

◇ **ДОБРА(ТА)/ БЛАГА(ТА) ДѢТѢЛЬ** *богоугодно, добро дело; добротинство²⁰⁷; доброта, вальаност, врлина*. — релі(е) бо расточн н дасн оубогымъ. сја бо сьтвор'ше назн в'сакыкн пѣчлалн. н без рнзы на стадіи добріе дѣтели възндемъ. вѣдоуще нметн себѣ доброке нменіе. на нелсехъ пребывающе. 30б/12–15 (14); н сіе глѣ глѣущн блжен'наа елена. полдвнгомъ доврнмъ полдвнзующи се. оукрашающн се в'сакымн добрнмн дѣламн свѣтешн се. въ в'сакон влазѣн жнз'нн. въздлр'жаніемъ пате келс(ть)ст'ва. 30б/22–26 (24–25); тако бо блжен'наа елени творещн. сама ннколикже не нзмнн н'рава своего. добріе дѣтели елико навнклн вѣ. ѿ соуботн же до соуптл масла крлстечнн. роукамн мнвог'нхъ іерен. н въ тые днн довол'но млістннн дающн в'сакомоу трѣвоушомъ ал'чнне же оутробы наснщающн. н нагѣ ѿдѣвающн... 37б/5–12 (6–7); кто бо слнше не днвнт' се. нлн смотре снцѣва бѣу хвали не въздласть. таковнмн дѣтел'мн блгымн прослав'льшоу его ѿбоюдоу. 66а/3–6 (5); бѣ бо нелнцѣмер'но прнходещнхъ къ немоу. н протнвоу таковыхъ троудовъ его н дѣтелы блгнхл. даръ престіго дѣа даеть. 71а/19–22 (21). ОП: 28б/27, 29а/4, 69б/23, 27б/14, 35б/18, 36б/21, 43б/24.

ДѢЯННІЕ, -нн с (9) *делаѣе, чнѣѣе*. — аз же не престаюи глѣ. сіе блженіе бѣоугодінаа дѣянн'а. елико стрлстн ке н трпѣнн'а. мліѣн же н млітвн н ѿбнощнаа стоанн'а. оуставн же црковнѣ нннже бѣ славт се. 34б/19–23 (20); блжена еси іако вѣланкаго тн радіі полдвнга н бѣоугоднныхл дѣяннн ѿбытель сьтвори се стѣн тронцн. 47б/1–3 (2); нь се оубо ннн слншнтѣ възлюб'лен'нн. нкова дѣянн'а блгочлствнаго гна моего превнсокаго крала оуроша. 65б/26–66а/1 (27). ОП: 42б/5, 42б/27, 43а/5, 66а/12–13, 66а/25, 83б/12.

²⁰⁷ Добротинство схваћено као чнѣѣе добрнх дела, дела угодннх Богу (а, самнм тнм, н луднма).

Є

ЄВАНГЕЛНІЄ, -ня с (6) *јеванђельє*. — релі(є) бо расточн н дасн оубогыдмь· сїа бо сътворше назн в'сакыє п'члалн· н без рнзы на стадїн добрїє д'бтелн възндедмь· в'бдоуше нмєтн сєб'ѣ доброє нмєнїє· на нелсєхъ пребывающе· релі(є)н'но въ ст'ємь твоємь єв'г'лїн· ндєжє нн т'ла т'лнтъ н татїє не полдїкопаваютї нн крадоутї· 30б/12–17 (16); ты бо тр'ббоує спїснїа чл'т'скаго гл'єшн въ ст'ємь твоємь єв'г'лїн р'кы· не прндохъ правед'ннкы прнзватн нъ гр'шннкы въ покаанїє· 51б/19–22 (21). ОП: 30а/16, 43а/21, 70б/17, 81б/1.

ЄН речца (1) *за истицање: да, заиста*. — єн млїю вн боудемь стран'нолюбывн н в'б'люб'єцн· млістнвн же н оубет'лыкн· да н насл не лнштнть в'б'т'ны|х| бл'гъ х'с'т'с' г'б' нашъ· ємоуже славл(а) н дрьжава н нїїа· 86а/5–8 (5).

ЄЛЕНА/ КЛЕНА, -ы ж (26) *(Света) Јелена (кральица српска)*. — добро н нзв'єстн намь полдї(о)блєєть сказати жнтїє бл'жен'нїє єленн· єлнко ѿ възьдр'жанїн єє н полдївнз'ѣ· 29б/5–7 (7); н в'сє скажоу сь нстнню· њжє възв'єстнше мн прєждїє мєн'ѣ соущїн св'бл(ѣ)телн жнтїє сїє бл'женїє єл'єны· єлнко же н азъ отнма монма внд'єхъ· 29б/12–15 (12). ОП: 27б/4, 29б/14, 29б/17, 30б/23, 34б/4, 35а/20–21, 37б/3, 37б/5, 38а/25, 42б/3, 43а/6, 43б/6, 44б/24, 45б/18, 46б/20, 48а/9, 48б/13, 48б/26, 50а/12, 50а/25, 51а/6, 51б/1, 53б/4, 79а/17.

ЄПНСКОУПНІА, -нє ж (2) *єпископија*. — н създїа цр'квь оусп'єнїє престїє вїцє· њжє гл'єма єплскпїа прнзр'єн'ска· н такождїє цр'квь бл'гов'єщенїа престїє њжє єплскпїа град'чанн'чка· 72б/10–13 (11, 13).

ЄПНСКОУПЬ, -а м (18) *єпископ*. — н њко слншалї ѿ прєстав'лєнїн сїє бл'жен'нїє· скоро потыщав' сє н ѿбрєтох' сє тоу сь прочнмн єплскпн же н нгоумєнн н в'сєго събора ѿт'єствїа єє· 45б/15–18 (16); єплскпь даннл... с'єло ндїн кр'єп'коу н вншьшоу моудроєл вь срлдцн своємь· ѿ въздївнженїн цр'квьномь· єжє заповєдатн кєлїл хоудогїнмь н мнгоцнзавр'ан'нїнмь хнтр'єцєлї знждїоуцннмь· како постав'латн ст'алпн же н налдїстлпїа· н камарє н пр'єградн цр'квнїє· 79б/17–25 (17). ОП: 45а/19, 45б/13, 46а/14, 46б/19, 48а/12, 50б/24, 51а/4, 79а/24, 79б/8, 80б/22, 82а/4, 82б/17, 83а/3, 83а/21, 83б/17, 84а/8.

ЄРЕСЬ, -н ж (3) *јерес*. — сьн сьвькоупнвь трьклєтоую єрєсь єзнка татар'скаго н єлнко свонїлї кємоу вон· н њко вь незапоу вьнд'ѣ сь сламн вь дрьжавоу ѿт'єствїа сєго бл'г'отлстнваго кралї(а)· 60а/14–17 (14); н внд'ѣ њко малъ ѿстат'кь ѿноє прєдїрелі(є)н'нїє трьклєтїє єрєсн њжє р'єкоу пер'сн поганїє· в'єлнкоу злобоу н пакостн творєть дрьжавн єго· 77а/12–15 (13). ОП: 77б/25.

ЄТЕРЬ, -а, -о зам. (1) у имен. службн: *неки, један (човек, особа)*. — страш'но бо єтерь соуждї(є)нїє ждїлатн хотє помстн в'сє д'єлатєль нєправдїн· 28б/2–3 (2).

Ж

ЖАЛНТИ, жалю, жалнши несвр. (1) *жалити, кајати се*. – нь аще ѿ вѣре оупованїа дръзакъ прошоу· не жалю тако вымы нстезаемоу ми быты· 52б/6–7 (7).

ЖАЛОСТЬ, -н ж (3) **1.** *жалост, душевни бол, јад*. – н тако разоумехомъ ю хотецоу преставити се жалостно²⁰⁸ ѿдръжнми плачуще се възопнхомъ· ѿ глсѣже наша ... 46а/7–9 (8); тако глїе кмоу чедо мое любнмоє н срѣдичноє· зовоу те н не ѿзвнвнши ми се· въ жалостехъ монїхї мннтъ ми тако блнзоу менѣ еси· нь простнраю роукоу н не ѿврецоу те· 65а/8–11 (9). **2.** *јадиковање, негодовање због чега*. – н начеть съ вѣлнкою жалостїю млїти се кмоу глїе· дльж'но ти ксїл(ть) възлюблен'нїи брате поболѣти ѿ скръбы моеи· 59а/27–59б/3 (1).

Уп. печаль, тоуга

ЖАЛОСТНО прил. (1) *болно, жалосно*. – н тако поврьгъ се на тѣлє сего бл҃жен'наго· жалост'но плаче се гл҃аше· ѿ оїхї мнѣ слад'кїи мон гїи· 83а/22–24 (23).

ЖДР҃БНИ в. жр҃бни

ЖДР҃ЛО, -а с (3) *средњовековни град у клисури реке Млаве; седиште архиепископије, касније патријаршије; данас је у рушевинама*. – въ местѣ рекомель жд҃релѣ· 58б/20–21 (21). н хотещнмъ нмъ вынннн въ место рѣкомо жд҃р҃ло· тако да ѿвѣзмоуѣтї тоу соущєє достоанїе мнвого цр҃кви домоу сплслова рѣк'ше· архїеплскпїе· н не въз'могше· 60а/18–21 (19). н въ тоу оубо ношь стоєщнмъ нїмї блнзъ места того рѣкомаго жд҃р҃ло· бѣ вѣлнкоє знаменїе страха гавн нмъ· 60а/24–26 (25).

ЖЕ (281) везник и речца **І.** везник **1.** *составни а. везује реченице или реченичне делове којима се изражавају једносмерни, паралелни и узрочно-последично повезани садржаји: и, а*. – ѿхї ѿсоуждленїю съвестн мое вл҃дико· н неначннанїа грѣховъ монїхї· вѣлми сьмоушають дшѡу мою· оупованїа же никакоже не нмѣю сплсненїю²⁰⁹. 39а/24–28 (27). селоу же храмоу прѣстїе· помощїю бж҃їею сьвршнв'шоу се· такоже оубо вонноу которомоу прославнв'шоу се въ победѣ· н оуголднло послужнв'ши цр҃бн радл҃куетъ се· прїемлїи дарн мнвогїи н члстнїи ѿ роукы его· тако н сїа х҃блюбнвѣла вѣселаше се· снково дѣло сьвршнв'шїи²¹⁰. 40б/7–14 (7); оуставн же цр҃ков'нїи оутвр҃жающїи· трнн'це нзавраннїе сьвакоупнв'ши· н тоу повѣлє пребнвати нмъ· 40б/25–27 (25). ОП: 27б/13, 27б/23, 27б/26, 29а/16, 30а/13, 31а/4, 31а/27, 33а/2, 34а/20, 34б/19, 36б/27, 37а/2, 37а/3, 37б/11, 38б/1, 39а/5, 39а/13, 39б/21, 40а/13, 40б/24, 41а/17, 41а/27, 41б/17, 42а/23, 42б/1, 42б/2, 45б/27, 46а/25, 47б/14, 48а/20, 48а/23, 49а/23, 49а/26, 50а/13, 50б/6, 50б/19, 51а/28, 52а/27, 53б/8 (х 2), 53б/20, 54б/3, 55а/28, 55б/11, 57а/17, 57а/25, 57б/19, 57б/21, 58а/26, 58б/7, 58б/11, 58б/16, 58б/27, 59а/11, 59а/19, 59а/25, 59б/7, 59б/18, 59б/21, 60а/7, 60б/4, 60б/20, 60б/22, 60б/24, 61а/16, 62а/14, 62б/5, 62б/20, 63б/1, 64а/4, 64а/17, 64б/12, 65а/3, 66б/17, 66б/26, 67а/18, 67а/19, 67б/2, 68б/15, 69а/26, 69б/10, 70а/14, 71б/26, 72а/6, 73б/26, 74б/3, 75б/2, 76б/3, 76б/16, 76б/20, 78а/17, 78б/2, 78б/20, 80а/16, 80а/21, 81а/27, 82а/25, 84б/9, 85б/24. **б.** *везује реченице уносећи међу њих нијансу појашњења: наиме*. – тако бо бл҃жен'наа елени творещїи· сама ннколнже не нзменн

²⁰⁸ Не можемо са сигурношћу рећи да ли је написано: жалостно или жалостно. У карловачком старијем рукопису стоји: жалостно, а у карловачком млађем и Лавовском: жалостно (Архиепископ Данило 1972: 89).

²⁰⁹ У овом примеру везник же има функцију верификатора смисаоног односа узрочно-последичног типа између наведених клауза.

²¹⁰ У овом и многим сличним примерима везник же је у функцији конектора који везује реченице на основу временске узастопности, чиме се исказује поступност, последичност: *и, а (потом, затим, после тога)*.

н'рава своєго· добріє дѣтелн елико навнкла бѣ· ѿ соуботн же до соубѣтн масла крѣстѣщїн· роукамин мнѡгїнхъ іерен· н въ тыє днї доволно малїстїннї даюшн всакомоу трѣбоующому алчїніє же оутробы наснщающїн· н нагїє одѣвающїн· н елико болешнїхї н страннїхї· н ненмоушїн гдѣ главн поїдїклоннтн· такоїнмъ бѣ сїа бл҃жен'наа покровь тврѣдїн· н забрало несоборнмоу· 37б/4–15 (8); н не шедѣ своєго богатства· нъ іако ѿ ненсрѣпаємаго источнїка възнмає· н в'се дшѣв'ноє своє оупованїє нмѣє къ влдіцѣ хд҃у· сїн же бл҃женїн н стѣролїднн· маломощнїє одѣває н пнтїє· н стїхъ цр҃кви бесчїслно просвѣщає н оукрашає· по слову бг҃оуца двїда· гїи възлюбыхъ красотоу домы домоу твоєго· н место вселенїа славы твоє· 67б/26–68а/6 (2); тако оубо хожїдлаше· н тако твораше въ лѣтї(ѣ)хъ мнѡзехъ· іакоже былс(ть) прослѣтн се нменн его н проїавленоу бытн· по всеїхї окрѣстнїхї странахъ· восточнїхї н западнїхї· стѣфанъ оурошь превнсоку н крѣпкы н сьмодрѣжав'нїн н малїстнвїн краль срьбскїн· за предмѡгоую же его малїстѣ н малїстнїє къ ншнмъ· н невзможно былс(ть) храннтн поїдї сподомъ свѣтнла· н грѣдь врѣхоу горы стоє не оутан се· 68б/2–11 (8). **В. везује реченице уносећи нијансу последице, резултата: дакле, према томе.** – н іакоже г҃ь грѣднмъ протнвнт се· смєрен'нїмъ же даєть бл҃гдѣть· вн же чєда мога възлюб'леннаа· поменнтє іако земля ієлс(ть) н пепѣль· темь не боудете вѣлнчавн· 41б/12–15 (13); прїор(о)къ же нсаїа не даждѣ вѣлнчїю своє дшѣ· н не оузрншн прнвндѣнїє страшно· дшѣ бо презорнлваго оставлїаємаа ієлс(ть) бл҃гъ· вам же гл҃ю ѡ сїнхъ· в'са елика богатства соубїтї домоу сєго прєстїє· предрѣжнмаа роукама вашнма· поїдї(о)баєть вамь нещєдно даватн ѿ сїнїхї въ роуку ншнїхї· 41б/17–23 (20); мнр вн ѡ гїи ѡцїи н братїа лнчє сцѣнннчѣьскы мнр' вн в'сєтлїстнїн чр҃ьн'цн· мнр' вн ієрѣне· н в'сѣ прнтїє цр҃ков'нїн· мнр' же н вьмь чєдѣ мон любов'нен· мнр же н вьмь ншїн н оубозїн· н маломощнїн· вїн бо млїастє б҃а за мє грѣшнѡую· всемь же ѿ малнхъ даже н до вѣлнкихъ· сьврѣшен'но бл҃сївенїє даровав'шн· н всакого нїхї по єдиномоу оутврѣднв'шїн· сладкымн гл҃ы пооченїн свонхъ· н по снхъ знаменав'шн се роукою своєю крѣстаѡбразно· н прнрєчї(є) гїи въ роуцѣ твоє прѣдаю дх҃ъ мон· 46б/5–16 (10). **Г. уводи упитну реченицу**²¹¹: *и, а.* – онн же ·г҃ь ѡтрокы· нхже не нскоуєн іарость звѣрннїа· н ѡгнїєпламен'на пещь на хладь прєложн се· не дѣтель лн постнаа сїн възможе· 32а/16–19 (16); аз же что сьтвориоу ѡкаан'на· 38а/1–2 (1). **2. супротн:** *но, а(ли).* – в'сако бо днханїє н в'сака тварь славыт' те гїи· аз же єднна забвїхї нмє славы твоє²¹²· 38а/14–16 (16); ... дрѣжав'ною крепостню силн твоє такоє ннзложн· мнр' же н тншннхъ дароун стадоу твоємоу· 40а/18–20 (19); н пребыста мнѡгїн днїи въ вѣселїи ненсповєднмє· іако в'сємь злоднслєщїнмъ н такоєнїмї посрамнтн се· вндѣще прєнзбылнѡую любовь ією· любєщен же ією в'сємь радоватн се ѡ гл҃дѣ· 49а/2–7 (6). ОП: 36а/14²¹³, 40а/24, 40б/2, 52а/2, 52а/6, 55б/16, 57а/15, 62б/2, 64б/24, 65б/11, 66а/12, 75б/11, 75б/21, 75б/24, 76а/9, 76а/12, 84а/3. **II. речца за истицање**²¹⁴ **1. појачава, истиче разне чланове реченице.** – мнѡгаа оубо такоєаа чл҃колюбїа твога влдіко· елико насъ грѣшнїхї помнлованїа толєт' мє· нъ пакы же сѣло оустрашають дшѣбу мою· не пребнвающе въ мнѣ нхъ покаанїє· 28а/19–23 (21); а сїн же вьместо крѣв'наго течєнїа н моукы· теплнмн слъзамн н мнѡгїн дѣтелн добрїи распросєше плѣть свою· 29а/3–5 (3); нѣлс(ть) бо то постѣ єже сьмомоу постнтн се· а лчюущаго же презрєтн· 32а/8–9 (9). ОП: 33б/25, 43б/27, 45а/3, 47а/17, 47б/21, 50а/10, 51а/18, 56б/7, 63а/12, 66б/21, 73а/16, 79б/11, 79б/19, 83а/11, 83а/19, 85а/26, 85б/14, 85б/21. **2. у заповєднм реченицама.** – даждѣ же мн источннкы слъзь· іако да ѡмїю сн дшѣв'нїє моє скврнн· 30б/4–5 (4); постндн же се въ нїїашнєлї вѣцє възлюбв'шаго те тако· да въ прншьствїи іав'ленїа его не постндншн се· работан же ємоу сь страхомъ іако влдіцє по ієлс(ть)ст'воу· ралдїун же се сємоу сь трєпѣтомъ іаклїл цр҃бу по бл҃гдѣтн· 34а/4–9 (4, 7, 8). ОП: 34б/3, 39б/26, 41б/28, 65б/8, 70б/21. **3. у упитнм реченицама, најчєшїє уз упитнє замєнїцє или прїлоє.** – что же гл҃ю моуєса н нлїю даже н даннла· 32а/23.

²¹¹ Овако употребљен, везник же по значењу је близак речци.

²¹² Овде је присутна нијанса ограничавања. Реч је, наиме, о односу ексклузивности, који подразумева супротстављање општег и појединачног.

²¹³ У овом примеру лексема же везује супротне појмове којима се наглашава свеобухватност.

²¹⁴ У овој функцији лексема же преводи се само у упитним реченицама.

◇ ЖЕ... ЖЕ *везује појмове у набрајању*: *и, а*. – и не оберете се въ нѣн анцѣмерїе јакоже въ некоторнхъ кѣл(тъ)· ового оубо почнтати ового же презнратн· нъ вѣанка же н²¹⁵ мала· богата же и нища· праведна же и грѣшна· болна же и здѣлава· всакого таковиѣхъ рав'но почнташе· и всакому дльжноу чїстѣ въздѣлаваше· 31а/8–14 (11 x 3, 12). ОП: 28б/18, 30б/28 (x 2), 33а/7, 32а/5, 34б/21, 34б/22, 35а/4 (x 2), 41а/11, 41а/13 (x 2), 45а/1, 45а/19, 45б/7, 45б/8, 45б/17, 53а/9, 53б/15, 53б/16, 53б/17, 66б/3 (x 2), 66б/5, 72а/8, 72а/9, 72а/20, 72а/21 (x 2). ЖЕ и (*као*) *и, и (исто тако, такође)*. – мнр вн ѿ гнѣ ѿцн и братїа лнче сцѣненнчъскы мнр' вн в'сєтїстнїи трьн'ци· мнр' вн ієрѣне· и в'сѣ прнчтє црѣков'нїи· мнр' же и вьмь чедѣ мон любов'нен· мнр же и вьмь нищїи и оубозїи· и маломощ'нїи· вїи во млїастє бѣ за мє грѣшноу²¹⁶. 46б/5–10 (8 x 2). ОП: 28а/8, 29б/15, 40б/22, 43а/2, 47а/9, 48б/17, 49б/17, 50а/26, 57а/27, 58а/10, 66б/25, 69а/14, 71б/17, 73а/9, 79б/24, 83а/17, 84а/6, 85а/21, 86а/7, 62б/18. ЖЕ оубо *а, дакле, према томе*. – по сїнїхъ же оубо начньшїи мнмь²¹⁷ ѿ гждѣ жнтїє блжен'нїє и хїслюбнвїє елены· 29а/10–12 (10). ОП: 30а/24, 33б/9, 37а/7, 38б/20, 39а/12, 46а/24, 48б/6, 50б/10, 84а/16, 85б/12. и ЖЕ *а, и (такође, још)*. – мнѿзїи во явнше се въ соуїетє мнра сєго· аще рекъ црїє снл'нїи· и властєли же езнкь· 28б/4–5 (5). ОП: 28б/1, 30а/7, 35б/23²¹⁸, 37а/14, 38б/17, 40а/9, 40а/23, 40б/15, 41б/13, 45а/7, 46а/28, 49б/9, 53а/11, 54а/13, 55а/15, 57а/1, 57а/21, 59б/25, 61б/14, 62б/12, 63б/18, 69а/6, 70а/7, 71а/4, 71а/22, 72б/3, 73б/10, 75б/7, 77б/6, 78а/14, 78а/19, 78а/20, 83а/6, 84б/2, 85б/10. **б. и, на (онда, потом)**. – и блгочїстнвїи краль мнѿгы млїстнны въ ть днѣ раздѣла· елико прикљют'шнхъ се нищнхъ и стран'ныѣхъ въ преставленїє блженїє· и сѣ в'сємъ же съборомъ ѿчѣствїа своєго повѣселнв їсїє дхб'вно и тѣлесно· и пакы възвратн се къ прѣстолю своєму· 48а/14–19 (17). **ни... ЖЕ (такође, а) ни**. – покаанїа во нестежахъ· ни пакы же слъзь· 67а/12–13 (12). ОУБО... ЖЕ, ЖЕ... ЖЕ, ЖЕ... *а (с нијансом упоређивања, сучєљавања)*. – того во прїлр(о)ци проповѣдающе вѣсєлахоу се· мчїннцн же оумараєдн того исповѣдахоу· бглюбнвн же моужн елико живоуще въ соуєтн мнра сєго· некоторїи ѿ телїхъ вѣрн радїї јаже къ бгѣ· сьмн се распеше стрїстїдн· и крѣпкн мн полдвнгы и мнра ѿрѣкоше се· 29а/25–29б/2 (26, 27); и не оберете се въ нѣн анцѣмерїе јакоже въ некоторнхъ кѣл(тъ)· ового оубо почнтати ового же презнратн· 31а/8–10 (10). ОП: 31а/20, 34а/23, 34а/24, 34а/25, 63б/12 (x 2), 69а/10, 69а/12. **пачє ЖЕ и чак и, и штавише, на и**. – глїє ємоу слад'кы и любов'нїи· пачє же и в'сєсрдїчнїи снбѣ дрьжав'наго мн блмѣ црїстїва· дрьз'ноухъ ѿ сємь хблїобыволоу тн кралїєв'ст'воу вьспоменути· 77а/16–19 (17). ОП: 45б/19, 53а/21, 54б/20, 79а/27.

ЖЕДАТИ, жеждоу, жеждешн несвр. (1) *бити жедан*. – ал'ках' бо и дастє мн ястн· жеждѣлахъ и напоистє мє· 70б/19–20 (20).

ЖЕЛАННЄ, -нн с (4) **1. жєља, жудња, чежња за неким**²¹⁹ *или нечим*. – глїющїи се оубо трьпѣнїємъ чаю приєтн вѣчно оутешенїє· тєвѣ нмоущїи прѣпетоую· јако ан'кнроу тврѣдоу и нзвѣст'ноу· ты бо вѣсн в'сє желанїє моє· и люб'ви срдїца моєго ѿ тєвѣ не оутан се· 38б/23–28 (27); ѿ мѣн моѣ и глїже· како азъ недостоннїи забоудь желанїа срдїца твоєго· и болєзны тroudь твоиѣхъ· елико полдїєтъ ѿ мнє· 47а/13–16 (15); јакоже бы въз'можно было помодїю бжїєю сьвршнтн се· желанїю срдїца єго· ѿ сьвршенїи храма того сїтѣ· 79б/14–17 (16). **2. хтење, стање које претходи извођењу вольне радње, воља, намера, тежња, жєља**. – и пакы не єдною нъ и двацин хотє стати се сѣ вьселєн'скымъ црѣмь новаго рндѣ костан'тинополѣ· курь андїроннкомль· оулоу'нтн ѿ нєго хотєнїє сн· и

²¹⁵ Примери са изразом же и веома често долазе у реченицама у којима је присутно набрајање, зато смо сматрали да је најбоље да их посматрамо у том низу, тј. анализирамо у контексту. Осим наведеног, такви примери су и: 28б/18, 33а/7, 34б/21, 45а/19, 45б/7, 45б/8, 45б/17, 53а/9 и сл.

²¹⁶ Овде је реч о анафори, синтаксичкој фигури понављања у конекторској улози, иначе веома честој у сакралном стилу.

²¹⁷ Треба да стоји: *намь*.

²¹⁸ У овом примеру присутна је нијанса набрајања.

²¹⁹ У примеру 47а/15, који наводимо, говори се о мајчиној жудњи за дететом (*жудњи за неким*), односно о жудњи жене да се оствари у улози мајке, што опет можемо схватити као *жудњу за нечим*.

ни слова хоула на ѿ себѣ чоувѣ. желаніе срѣдцѣ своєюмоу съвршн. и не тѣкло въ своен дръжавѣ. нли въ землн грѣчкон. нѣ и въ самодѣ стол'номѣ ємоу граде сологуе. в'сако хотеніе своє злогун. 746/5–13 (9).

ЖЕЛАТИ, -лаю, -лаєши несвр. (5) **1.** (*силно*) *желети, жудети, чезнути за нечим.* — єлнци оубо ѿ мнра сего желающе неизрѣчл(є)н'ныхъ и непостижимихъ даровъ въ нелінедѣ пребываніи. аще не прѣвѣе остав'льше муръ сын и таже въ мнрѣ. и прѣсѣлствован'ною дшею б'голепно подлвнзают се къ вншнємоу точенію. 276/7–11 (7); глѣощн коль възлюблен'на села твоѧ гн силъ. желаютъ дша мота въ дворн твоє. 346/16–17 (17); сын же бл'женн превнсокы краль стефанл хрощъ. зем'льннмъ црлствомъ црлствовлел и внш'наго желеа. 80а/21–23 (23). ОП: 71а/15. **2.** *хтети, имати волю, намеру да се нешто учини.* — и толкыке радл добротн тѣлеснїе. и възора ѿобраз'наго. мнѡгнмн црн ѡкрлстннмн желеаемоу быти въ любовѣ. слншеце за цѣломоудрнн смнслъ єго. 536/22–25 (24).

ЖЕЛѢЗЪНЬ, -ын прид. (1) *железан, који је начињен од жезеза, гвозден.*

◇ мн. оужа желѣзна(ѧ) (*железни*) *окови, ланци којима су се спутавали затвореници.* — и тако въ тѣ чл(ь) повѣле км'ше свѣзати снѧ єго. и оужа желез'на възложити на тѣло єго. и вѣдошѣ и въ градл славнн скопїе. 656/3–6 (4).

ЖЕНА, -ы ж (3) *жена, супруга.* — и нзабрав' же вѣлнкнмнентїе своє властєлн. съ женамн нлхл нже соуше ємоу тако възлюблен'на братїа. и темъ вѣдасть таже на потрекоу нмъ и посла нлхл. съ подроужїемъ свонмъ бл'гочлствною сѣмоннлдою. 496/8–13 (10); и по снхъ вѣдасть ємоу дщєрь вѣлнкаго своєго жоупана драгоша быти ємоу жєноу. 61а/23–25 (25); и сын х'любыкн въсхоте сътворити бракъ възлюбленнолсл снѡу своємоу глїємоу стєфаноу. тако въ истнноу чєдолюбыкы ѡцѣ. и поєтъ дщєрь црѧ бл'гарскаго рѣкомолаго смнлца. и сїю ѡброутн ємоу быти жєноу. 64а/9–14 (14).

ЖЕННХЪ, -а м (2) *женик, младожења (о Христу).* — фиг. не вел' бо колдла прндеть глслъ глїє се женылхл се бо чрьтогъ ѡвръзает се. и женылхл х'с зоветь глїє. прндете бллскєнн ѡцѧ моєго. 376/23–26 (24, 25).

ЖЕСТОКЪ, -ын прид. (1) *тежак, који изискује велики напор, велики труд.* — понїеже бжлствнн поутл оубо жестокоу єл(ть) и острь. нмѣе тѣсьнна и прнтран'на шьствїа. 276/5–6 (5).

ЖЕТИ, жьню, жьнєши несвр. (1) *жети; косити (косом);* фиг. *убијати неким сечивом.* — и моужїе ѡгн'ны ѡбразы нмоуше. такождє и ѡружїа нмоуше въ роукахъ свонлхл. и съ ноужлдею вѣлнкою жнєхъ є съсѣкающе плъкы нлхл. 606/5–8 (7).

ЖИВОТВОРЕН парт. (2) у прид. служби: *животворан а. који оживљује, окрепљује, даје животну снагу.* — (Госпode) дароун мн ѿ ненсрѣпаємаго тн источннка бл'годєтн дх'б'нїе. тако да въскыпет[.] въ мнѣ строує слнл стїго твоєго и животворєщаго дх'а. нзносєще пнво водн жнвот'нїе. словєса бжлствнлхл твоилхл писанн. 526/20–25 (23). **б.** *који оживљује, подиже из мртвих.* — въсєдрьжнтєлю словл(о) ѡтѣ. съмошьвршен'нн иу'хе. скорого тн радл млслрдїа. не презрн мєнѣ равн твоє. въжєгн прлстѡюю свою плтѣ тако и свѣщѡу. на жнвотворєщємъ крлстє. хотє възнскатн дрлхлмоу погнє'шоюу. и не трѣпѣ зрєтн родл нашєго порабѡщен'наа лютомоу мнродрьж'цоу. 446/3–9 (6–7).

ЖИВОТЬ, -а м (17) **1. а.** *живот, постојање.* — и ты же глслже вцѣ порѣчннцѣ жнвотоу моємоу... 40а/9–10 (10); бл'жен'наа єсн мтн моѧ глслже крмнтєлннцѣ юности моєє. и застоуп'ннцѣ жнвотоу моємоу. 47а/27–476/1 (1). ОП: 746/4. **б.** о Господу: *извор живота, онај који јесте живот, онај без којег нема живота.* — та бо єдннъ бѣ б'лмъ и гѣ глслмъ. в'сєє внлд(н)мнє и невнлд(н)мїє твары творацъ. свѣтъ непрнстоуп'нъ и жнвотъ всѣлхл. 276/17–20 (20); сѣло бо польз'но єл(ть) намъ. познав'шнмъ поутѣ бл'гочлстїа. тєкѣ нстоваго жнвота. в'са соуца въ нлсл нмєнїа расточнтн. по заповєдн твоєн. 306/9–11 (10). **2.** *живот, век; период човековог*

(овоземаљског) постојања. — животъ мон кончатъ се. 44б/18; за в'са бл҃гаа еанко сътвори вама дльжна келта емоу (Богу) слоужити препод(о)вїемь и правдлюю в'се днїи живота вьшего. 36а/26–36б/5 (1); бл҃годароу те владко гнї бѣ мон и҃ѣ х҃е. мл҃стивн чл҃колюб'че. тако спод(о)внл' мле еси грѣш'ноу рабоу твою. вь днѣш'нїи днѣ послѣднѣаго мн живота. оузрети очнма монма пришьствїе сїнїхл гл҃дїи монїхл. 45б/22–27 (25); бл҃годароу те слад'кы мон іс҃е. о всехл твонїхл бл҃гыхъ еанко не презрель еси менѣ грѣш'нїе ѿ прьваго днѣ живота моего. даже и до ннїа. 46а/18–21 (20). **3. живот, живльење; начин на који човек (про)води живот.** — ... такоже оубо ннїа прогл҃ахомь. о быв'шемь жнтїи сего хл҃обываго. еоже бл҃женъ живолтї. и сьдрытл(ь) же чл҃стна прѣдл гл҃дмь. 84а/27–84б/3 (2).

◇ ВЬ ЖИВОТѢ ЗА (ВРЕМЕ) ЖИВОТА. — сїн во гл҃сжа моя веселїемь дш҃е подлвнзаше се о семь храме прѣстїе пѣкоуши се. аще бы възмог'ла скоро сьвршннн вь животе своемь. 40а/2–5 (5). ОП: 41а/6, 51а/5, 51а/8, 71а/10, 73б/13, 82б/20.

ЖИВОТЪНЬ, -ын прид. (3) *животан; који је пун живота; који се тиче живота.*

◇ ВОДА ЖИВОТЪНАІА В. ВОДА (52б/24). КЪНИГЫ ЖИВОТЪНЫІЕ В. КНИГА (37а/3, 47б/19).

ЖИВЪ, -ын прид. (7) **а.** *жив, који живи, који је у животу (било овоземаљском било вечном).* — и ваю же мл҃ю ст҃аа гнї мон препод(о)внє отѣ с҃умевонє и к҃урь саво... ннїа же и по сьдрытн жива не оставннта менѣ грѣш'наго раба ваю. 62б/12–20 (19); ... и свѣщавь сь ст҃ою и бл҃женою мѣтрїю си и еше живою соушїи монахїею еленою. 79а/16–17 (17). ОП: 85б/1. **б.** (?) *жив, који живи; који је извор живота, извор свега; истинити, прави; силан.* (о Богу). — страш'но во кел(ть) вьпасти вь роуцѣ бѣ жива. 28а/28–28б/1 (1); и вьжелд(е)ла дш҃а моя кь бѣу крѣп'комоу и кь бѣ живомоу. 68а/7–8 (8). ОП: 82а/4.

◇ ВОДА ЖИВАІА В. ВОДА (47б/23)

ЖИЗНЬ, -н ж (13) **1. а.** *живот, век; период човековог (овоземаљског) постојања.* — тако да и азь грѣш'на зрещїи вьшего добраго исправ'ленїа. препровождлюу жнз'нь мою вь веселїи срдїца радл҃юущи се дш҃ею. 36б/1–4 (3); того во помощїю и застоуплєнїемь не врѣднмо ннкыдл же ѿ зломнслєщнхъ препроводн жнз'нь свою. 57б/18–20 (20). **б.** *део живота, период човековог овоземаљског постојања који је по нечему карактеристичан или животна ситуација, прилика.* — и сїе гл҃ы гл҃юши бл҃жен'наа елена. подлвнгомь добрїнмь подлвнзашоу си. оукрашаюущи се в'сакымн добрїмн детѣл'мн свѣтешн се. вь в'сакон блазѣн жнз'нн. възл҃дрьжанїемь пате кел(ть)ст'ва. 30б/22–26 (26). **2.** *живот, живльење; начин живота.* — снцѣвн бо вѣ нравь сїе бл҃жен'нїе. остра словомь бл҃га же кел(ть)ствомь. непорочна лжел жнз'нїю. заповедн кролтїкїе. обратннн бг҃оразоумнннн гл҃ы. оутешннн нелицѣмерно и безловно. еанко в'сесрдїчнаго дръзновенїа ке кь бг҃оу. и просто рещн всакою доброю под(о)вою оукрашен'на. 30б/26–31а/4 (28); и в'семоу ѿтѣствїю его живоушоу тнхою и безым'львною жнз'нїю. 64а/8–9 (9); и ндѣ вь монастырь ст҃го анл҃дрєа ндеже кел(ть) множьство многоу трыньц тоу пребываюущнхл. и начеть вѣлицѣмь подлвнгомь подлвнзати се. вь бл҃говерїи окр҃мляюущи жнз'нь свою. 85б/15–19 (19).

◇ СИ ЖИЗНЬ ОВОЗЕМАЉСКИ ЖИВОТ (КАО ОПОЗИТ ВЕЧНОМ ЖИВОТУ У ЦАРСТВУ НЕБЕСКОМ). — по сїнїхл вь бг҃ооуголдїна дѣла ѿлоути се. вь ныхже и скон'ча жнз'нь сїю. 67б/4–5 (5); слншасте во еанко въз'мазл҃дїнїе дасть се. въз'раствнвшнмь добрїи талан'фь жнз'ны сїе. и расплодлшїнмь дан'нїи ѿ бѣ дарь. тем'же не лѣннмь се... 86а/2–4 (3). **ЖИЗНЬ ВѢЧЪНАІА ВЕЧНИ ЖИВОТ У ЦАРСТВУ НЕБЕСКОМ.** — и женихл х҃е зоветь гл҃їе. прїндете валсвенїи ѿдѣа моего. сын во гл҃сє слад'кн валдїчнн. слншеще еанко бѣу послоужнше вь жїтнн семь соук'тнемь. радостїю тыщеть се нтн вь жнз'нь вѣч'ноу. 37б/25–38а/1 (1); бл҃гїи и оуветлнвы бѣ нашь. сказає намь в'са прєждїе на сплєнїе вь вжл҃ствннхл нлїсннїхл. и завѣщавїи намь жнз'нь вѣч'ноу. 84б/11–14 (13). **ЖИТНІЕ (...)** И **ЖИЗЬНЬ (...)** В. **ЖИТНІЕ** (27б/2, 51б/9–10, 67б/7).

Уп. жнтнє ◇

ЖИЛИЩЕ, -а с (3) *стан, кућа, зграда за становање; боравиште, пребивалиште*. — вѣсн бо градъ нашъ въ нѣмѣже хоцѣмъ жити· да тто оубо въ чюждѣемъ готоваемъ села и зѣданїа и жилища свѣмоудрѣнаа· елико бо сїнїхї готовакѣ въ вецѣ сѣмь въ чюждѣемъ градѣ явѣтѣ кѣл(ть)· и николїже чакѣтъ възвратити се въ свон· сїн рѣтъ въ вншнїн їерїклмь· 33б/19–25 (21); вѣсе же богатствю нїхї и славоу възхитише въ роуцѣ своїе?· ѿ многыхї врѣмєнї сьбранноу нмы· и гради же нїхї и жилища до основанїа съкроушише· 78а/17–20 (19). ОП: 60б/24.

ЖИТИ, живоу, живешн несвр. (24) **1.** *живети, боравити, пребивати (негде)*. — ... на землн живоуцїн нѣслнаа вндї(н)тъ· 30а/12–13 (12); ... въ вѣце сѣмь живоуцїн· 32а/1; вѣсн бо градъ нашъ въ нѣмѣже хоцѣмъ жити· 33б/19–20 (20); та бо творецѣ гїа млклїтва сѣбѣ явнше· и въ вншнїхї сь аглїы жити сподї(о)внше се· 36б/27–37а/1 (1); вѣста бо въ тѣ врѣмена въ землн вьгарьсцѣн кнезь глїемн шншїмлань· живн въ градѣ рѣкомемь еднїн· 60а/3–5 (4–5); (о подвижнику:) или въ ровѣ землнемь нзволѣша жити· 70а/3; и тоу оуставъ вѣсь црїковнїн оутврднвѣ· и всакъ доволъ елико хотещнмъ жити оу места того подавь· 70а/10–13 (12). ОП: 43б/19, 48б/21, 72а/23, 72б/23, 82б/18. **б.** *пребивати, налазити се*. — по нїеже ѿселѣ не блїговолнхѣ жити въ тнмены землнемь· 50б/15–16 (16). **2. а.** *проводити, проживавати (време) живот(а) (на какав начин, у каквом духовном, душевном стању итд.)*. — блїлюбнвн же моужн елико живоуцѣ въ соуѣтн мнра сего... 29а/27–28 (27); сїа же глїжа моя блїженна елены· цѣломоудрѣно житїе живоуцїн... 42б/2–4 (4); и вѣсемоу ѿбѣствїю его живоуцоу тнхоу и безъмльвноу жнзнїю· 64а/8–9 (8); семоу же живоуцоу въ мнре и безъмльвїн· 6бб/21–22 (21); ... праведно живїн 69а/7; гїн и оѣ мон вѣсїклїтнїн оубеждїлѣ се и прїндн да чѣда твоя страхоу вжїю наоучншн... и вѣлнко смеренїе прѣдложншн намъ хотещнмїа жити въ послушанїн твоємь· 81а/11–15 (15). ОП: 36б/24. **б.** *имати овакве или онакве односе (с неким), држати се; слагати се*. — се коль добро и коль красно еже жити братома вькоупѣ· 37а/10–11 (11); и въ едннмнслннмъ съвакоуплїенїн живоуцѣ прославлїаютъ нме прѣстїе тронцѣ· 69б/8–10 (9). **3.** *бити у (брачној) заједници с ким, проводити заједнички живот*. — сїа бо блїгочлїтнва вѣдана вькл(ть) ѿ родителю своєю быти подроужїе вѣлнкомоу кралю оурошоу· и сь сїнмъ жившн житїе славно и днвнн· 29б/21–24 (24).

◇ **ДОУХОМЪ ЖИТИ хришћански, побожно живети; бити вођен Духом Светим**. — се бо соуцїнмъ намъ въ соуѣте мнра сего соуѣтнаго· аще и хотеще дхѣм жити елико оугоднн кѣл(ть) глївн· сего не възможемъ постнгноути· 33а/20–24 (22).

ЖИТИНСКЪ/ ЖИТЕНСКЪ, -ын прид. (2) *животан, који се тиче житија (в. 3.а.), живљєња, живота*. — оумоу бо нашемоу соуцѣмоу, собьетоу мльвоу житенскыхї похотїн· тако и кораблю въ поучнне морьсцен вьнадн тврдїлаюшоу се· тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се сьгрешенїн мондн· 33а/28–33б/4 (1); непрѣстанно оустн свондн немльчно пѣнїе, едннмоу бѣу вьзснлаюцїн· срїдїцемъ ськрвшенномъ и дхѣмъ смереномъ· кѣдро теченїе творещн· аще бы възможно кн гонезноути мльвн житенскыє· до конца оубо забывшїн землннаа· и тлѣнныхї прѣстн оставлшн· и въ вншнныхї оумъ свон оутврдїлаєтъ· 43б/11–18 (16).

ЖИТИЕ, -нїа с (41) **1. а.** *житије (цсл. заст.), живот; повест живота средњовековног владара или свеца; опис њиховог живота; чињенице из њиховог живота*. — ... нхже и мїн хвалнаа житїа нїхї исповѣдающе· млїнмъ се вѣн· паметн нїхї свѣтленше показати· въ днїн вьше· 29а/10–22 (20); добро и извѣстн намъ полдї(о)баєтъ сказати житїе блїженнїе еленн· елико ѿ въздрѣжанїн кѣе и полдївнзѣ· 29б/5–7 (6); и вѣсе скажоу сь истннноу· таже възвѣстнше мн прѣждїе менѣ соуцїн свѣдї(ѣ)телн житїе сїе блїженїе елѣны· елико же и азъ очнма монма вндѣхѣ· 29б/12–15 (14); и сын гнѣ мон блїгочлїтнвн краль стѣфань оурошь вькл(ть)· таковыхї оубо рождїенїе и възпнтенїе· егоже азъ грѣшнїн даннлѣ окоушаю се· хвалнаа житїа исповѣдї(ѣ)тн· 53а/15–18 (18); и по снхї же възлюблїеннїн пакы прѣдїлежнтѣ мн слово хвално· оуднвлїакѣ житїе сего блїгочлїтнваго гнїа монего превнсокаго краля· елико сьхранн его бѣ неврѣждїеннаа

ѿ находещиѣх ѿмоу погыбѣлѣн. 59б/25–60а/3 (27); доб'ль еси паче всеѣх сил'ныѣх црѣ ѿ слав'нѣи кралю. тако многиѣм предлоудролѣтѣм бран'скою и непобѣдиomo твое житіе повѣдаѣт се. 74а/20–23 (22); нь и вси слншав'ше житіе сего бл'жен'наго и вѣлнкоую славоу. и прослав'леніе ѿч'ст'воу его. въ днѣи сьмодрѣжав'наго ѿмоу гол'сподѣства. како не въздѣвнѣти ви се. 78б/7–11 (8). **б. житије** (цсл. заст.), *животопис владара или свеца, дело у којем се описује живот средњовековног владара или свеца.* – по снѣхѣ же оубо начнѣшнѣм нмь ѿ гждѣе житіе блжен'нѣе и х'слолюбнѣе елены. 29а/10–12 (11); азъ грѣш'нѣи даниль. прѣдпнѣс'на елико бл'говѣр'ныѣх краль сръв'скіе зем'ле житіа нѣх сьставнѣв. 29б/8–11(10); влѣдко всеѣх гн... оуяснн же мн незнкѣ. тако да възмогу сьмнсл'но и разоум'но оконч'ати житіе сіе бл'жен'нѣе глѣже мою. 42б/28–43а/5 (4). сконч'а же лел житіе б'гооугол'дно ѿ гн. бл'жен'нѣе и х'слолюбнѣе елени. и былст' прѣстав'леніе ке мѣсца фер'варѣа, н' днѣ. 51а/28–51б/2 (28);²²⁰ сконч'а же се житнѣ б'бооугод'но ѿ гн сего х'любнѣаго краля оуроша. и былст' (ть) паметь престав'леніа его. мѣсца ѿкл' .кѣ. днѣ. 85б/21–24 (21). ОП: 53а/3, 54а/21. **2. а. живот, живльење; животни пут; начин на који човек (про)води живот.** – свѣл'т' праведннѣм прѣсно свѣтнѣ се. памет' же нѣх сь похвалоу бываѣт. теѣ' бо житіемь в'се зем'ле бл'говер'ныѣх езнкѣ просвѣтнше се. и нде бѣ нашего въ вѣкы славнѣт се. тѣн бо славнѣт славещнѣх его. 29а/15–20 (17); да долст'онно келст' (ть) вама житію нѣх рев'новатн. да и вы не аншнта се вѣч'ныѣх бл'гѣ ѿ гн. 37а/5–7 (5); аще бо кто именоватн егоже житіе прѣвзынде оумы члѣт'скіе. то тебѣ долст' (то)нно въ сто бо троуды твое и бьдраа полдвнзаніа расподнла еси. 42б/5–8 (6); и ѿ всем' же мнрѣ мѣо те гн. дароун ѿмоу тнхо и безьмьлно житіе нмѣте. 46а/28–46б/2 (1); аще ли кто възвѣстнѣт намь ѿ предн быв'шнѣх свѣл'дѣ(ѣ)тель. житію сего х'любнѣаго. тако възповѣл'дѣ(ѣ) вьшелоу б'глоубію. 66б/13–15 (14); ... хвалоу житіе твое б'глоуб'зно. ѿ б'глоубываа главо кеюже вѣнч'а десннца влѣдч'наа. 73б/19–21 (19); тако в'семь днвнѣти се бж'тєн силѣ. и многон помощн бл'жен'номоу за смиреніе кел'т' и за кротость. и за добродѣтель житіа своего. 74а/23–26 (25); сама же оубо по снѣхѣ ѿрек'шн се мнр'скаго житіа. и облече се въ чрнѣч'лскіе рнзы. 85б/12–14 (13). **б. живот, живльење; укупност човекових активности, искусства, доживљаја и др. током живота.** – лѣта бо моа тако паоуч'нна паоуч'ахоу се. которіе бо бл'гдѣтелн житіа моего прннесоу тн. 67а/9–10 (10). **3. а. живот, век; период човековог (овоземальског) постојања.** – сіа же глѣжа моа бл'жен'на елены. цѣломоудр'но житнѣ жнвоушн... 42б/2–4 (3–4); ѿ дшѣ грѣх'любыва. се конч'а се житіе твое въ вѣце семь. ндн оубо въ дроугіе члѣкы. 44а/24–26 (25); братіа и ѿцн и чѣда моа любнла разоументе. тако житіе мое конч'ает се. 45а/5–6 (6); аще ли кто възвѣстнѣт намь ѿ предн быв'шнѣх свѣл'дѣ(ѣ)тель... тако възповѣл'дѣ(ѣ) вьшелоу б'глоубію. таже вьше на конч'нноу житіа его. ндыже бѣ прнѣт н. 66б/13–17 (16); такоже оубо ннѣа прогл'ахомь. ѿ быв'шемь жнтн сего х'любываго. егоже бл'женъ жнволт'. и сьмрѣтл' (ѣ) же члѣтна прѣл'дѣ глѣмь. 84а/27–84б/3 (1). **б. део живота, период човековог овоземальског постојања који је по нечему карактеристичан; о заједничком животу у брачној заједници.** – и сь снѣмь жнв'шн житіе слав'но и днв'но. и чѣда оубо ндев'шн. 29б/23–25 (24). **в. живот, (вечно, истинско) постојање.** – наше бо житіе на нелсеѣх келст' 33б/27–28 (27). **4. иметак, имање; богатство, обилье.** – и тамо бо възндоше многиѣ дары ке. нже рѣшн мн несповѣднмо. тако в'се житіе ке тамо нстѣшнѣшн. 33а/8–10 (10); и такокіе дарн прнносѣшн ѿ зем'льнаго житіа своего. 35а/6–7 (7); въ кратцѣ бо нзрекоу в'се житіе свое и нечт'тен'но богат'ств'о славн зем'льнаго црлѣства тоу дарова. 41а/14–17 (15).

◇ ЖИТНѢ (...) И ЖИЗНЬ (...) *живот, животопис (...) и начин живота, аскеза, духовно вежбање, подвизавање (...) или живот у царству земаљском и живот у царству небеском/ живот за царство небеско.* – мѣца фер'варѣа въ .н' житіе б'гооугол'дно и жнз'нь непорочнаа бл'гочлѣтнѣе и х'слолюбнѣи глѣждѣ наше. бл'жен'нѣе монахіе елени 27б/1–4 (1); житіе и жнз'нь бл'гочлѣтнѣаго и х'слолюбнѣаго. 51б/9–10 (9); житіе бо б'бооугол'дно и жнз'нь непороч'ноу. моужа правед'на хошоу нсповѣл'дѣ(ѣ)тн вьшелоу б'глоубію. 67б/7–9 (7). **се ЖИТНѢ**

²²⁰ Житија краљици Јелени и краљу Милутину архиепископ Данило завршава на исти начин, речима: сконч'а же се житнѣ б'бооугод'но ѿ гн... Овим речима писац нас истовремено обавештава о крају њиховог овоземальског века и крају њихових животописа.

овоземальски живот (као опозит вечном животу у царству небеском). – сын бо гл҃сѣ слад҃ки вл҃дичнїи· слншеце еанко бѣу послѣжнше въ жїити семъ соудѣнемъ· радостїю тыщет҃ се нти въ жнзнь вѣчною· 376/26–38а/1 (28); мнсогїи҃хъ бо н вѣанкыи҃хї даровъ еанко жнтіа сего насладна҃ мѣ еси· нь оубо азъ недостоннїи прѣшвыдеи҃хї заповеди тебѣ бѣ моего· 67а/22–25 (23). ОП: 53а/13, 67а/13–14, 84а/18–19.

Уп. жнзнь ◊

ЖРЪТВА, -ы ж (2) *жртва* (рлг.), оно (особа, животиња или друго што) што се приноси Богу током старозаветног обрѣда жртвавања.²²¹ – ... оною любовїю нмїи авель праведнїи нексноу жрѣтѣв бѣу приношаше· 44а/4–6 (5).

◊ ВЪЗНОСИТИ ЖРЪТВОУ *приносити жртва*. – полд(о)бна соудїи праведномоу ономоу моужоу, ковоу· нже възношаше жрѣтѣвоу за снїи своѣ къ гѣу млѣ се н глїе въ оумѣ своѣмъ· 36а/1–4 (3).

ЖРѢБНИ/ЖДРѢБНИ, -ни м (4) **1.** *живот, судьбина, (оно што Бог намењује коме ?)*. – н начѣтї готовити тако да въздвн҃гнет҃ се съ силами поганнїхї н ндеїтї на сего бл҃гочїстн҃ваго· хоте възхитити долс(то)ианїе его· нь оубо въ роуцѣ вжїи праведнїхї ждїрѣвы· 61б/25–62а/2 (1–2). **2.** (*изабрани*) *народ*. – не разоумеше бо тако хоще чюждїе наследити свонїхї въ скорѣ лншаемїи воуд(о)у҃тѣ· не далс(тѣ) бо гѣ жьзла на ждїрѣвы свон· 54б/21–23 (23). **3.** *наследство, оно што коме припада по наследном праву*. – азъ бо недостоннїи нмѣ твоѣ призвѣае потыщахъ се събрати расточенна въ ждїрѣвы дрьжавнїи моѣ· прославѣае прѣстоѣ нмѣ твоѣ· 55а/17–20 (19).

◊ ОТЪХОДИТИ ВЪ ЖРѢБНИ ГОСПОДА *фиг. одлазити на Суд Господњи*. – се оубо разоументе чѣда моя любымаа· прнспѣ врѣмѣ бѣшствїа моего ѿ васъ· н се разоумѣаемъ се· нь възвѣанчнте гѣ съ мнѣю· тако въ ждїрѣвы его ѿхождїоу· 82б/12–15 (14–15).

ЖОУПА, -ы ж (1) *административно-територијална јединица, добро настањена и култивисана географска целина у котлини или долини реке, заштићена висинским рељефом по ободу*.

◊ ЖОУПА *раснньска жуна у долини реке Расине која се улива у Мораву близу Крушевца*.²²² – вставка ндѣ къ възлюбленомоу си братоу краљу стефану оурошоу· н съ нымъ станїе сътвори въ дрьжавнїи жоупн раснньскыи· на рѣцѣ глїемен моравѣ· въ месте же рѣкомѣмъ матковцѣ· 59а/21–25 (24).

ЖОУПАНЬ, -а м (1) *жупан, старшина жупе*.

◊ ВЕЛИКИ ЖОУПАНЬ *велики жупан, титула коју је у време краља Милутина носио великаш Драгош*. – н по снхъ вѣдасть емоу дьщерь вѣанкаго своѣго жоупана драгоша быти емоу женоу· 61а/23–25 (25).

ЖЪДАНИЕ, -ни с (1) *ожекивање, надање*. – добрїи пастироу словеснїхї овѣць свонїхї· млїю те ... не прѣдаждї мѣне крамоле лоукаваго нн ждїанїю сотоннноу остави мѣнї(е)· 44б/14–17 (17).

ЖЪДАТИ, жндоу и жьдоу, -дешн несвр. (5) **1.** *ожекивати, предстојати*. – н въздшїна мнѣарства ждїеть мѣнѣ· 43а/13–14 (13); глїе самъ въ себѣ полдвн҃гнн се шканнѣе прѣждїе года оного быти готовъ· аще н навнкѣль еси грѣхы творити· нь шстанн се покаанїемъ· соудї бо ждїнтѣ те

²²¹ Живот Евреја је у Старом завету обележен многоврским жртвама, које су представљале израз заједништва са Богом и људима, тј. израз послушности Богу: жртве паљенице, жртве јестивне, жртве за грех итд. Након Христове жртве, тј. његовог жртвавања на Крсту, хришћани Богу смеју приносити само духовне жртве, које се састоје у милостињи, молитви и мучеништву (Ракић 2002: 65–66).

²²² В. Пирковић/Михаљчић 1999: 195–197.

чрн'ци· и вѣанкославнїе властелн· нзнскѣе таковаго мѡужа· не єднною нѣ и трнцн· и за в'се годнше· и мнѡгаа попеченїа ѡ томь нмѣе· 80б/20–26 (25).

◇ *за...* *ради због*. – ѡколо же места того стїго· създла градь съ вѣанкою тврьдннїю· за належещеє радї напастн без'божныхї хоу[р?]сарїн 69а/26–69б/1 (1).

ЗАБЛОУДНТИ, -блоуждоу, -блоудншн свр. (4) *1. изгубити*. – фиг. твонмь бо пришьствїєлї свѣтъ вьсїа намь грѣшннкомь· вь т'мѣ сєдл(є)щїнмь· и ѡслѣпшїнмь намь срїдчїннма очнма просвѣщенїє· и заблоужьдл(ь)шїнмь поу'тл спїєнїа· по нїємоужє текоуше не нмаллї съвратнтн се вь стрьпът'наа нлн разврашен'на вѣдоуше· іако ты єсн в'сен тварн надѣждла... 52а/7–14 (10). *2. заблудети, залутати*. – что се вамь мннтъ· аще ієсл(ть) чл'коу ·р̄ ѡв'ць· и єднна заблоуднтъ· не ѡставнт' лн ·ѣ̄ ·ѣ̄· и ндетъ нскатн заблоуждл'шою· и аще ѡбрѣщеть ю право глїо· радїуєт се ѡ нїєн патє не желн ѡ ·ѣ̄ ·ѣ̄· не заблоуждл'шнхї· 81б/2–6 (3, 4–5, 6).

ЗАБРАЛО, -а с (2) *терѣва, одбрана*. – фиг. и єнко болєшнхї и стран'ннхї· и нєнмоуцїн гдѣ главн полдїклоннтн· такоїнмь бѣ сїа бл'жен'наа покровь тврьдїн· и забрало неѡборнмоє· 37б/12–15 (15); нѣ ѡ бл'гаа моєа пнтател'ннцѣ· и крѣп'кою и неѡборнмоє и забрало ѡч'ствїю своємоу· се нсп'льнїаєт се срїдце моє рнданїа и плача мнѡгаа· и недооумєю се которєє пѣнїє нзрєчї(є)та оустнѣ моє похвалѣ твоєє бл'женнаа· 47а/20–25 (21–22).

ЗАБЫВАТИ, -ваю, -ваєшн несвр. (1) *заборавѣати, занемаривати, престајати се старати о нечєму*. – и пакы братолюбїа не забнвантє· 37а/13–14 (14).

ЗАБЫТИ, забѡудоу, забѡудєшн свр. (5) *заборавити, занемарити, престати се старати о нечєму*. – ... глїє вь оумє своємь· єда како забѡудоутл снѣѣ моє законь гл'єнъ вь юности своєє· 36а/4–6 (5); в'сако бо днханїє и в'сака тварь славнт' те гн· аз же єднна забыхї нмє славн твоє· 38а/14–16 (16). ОП: 34а/15–16, 43б/16, 47а/14.

ЗАБЫТИ СЕ, забѡудоу се, забѡудєшн се свр. (1) *заборавити се, изгубити контролю над своїм поступцїма; занєти се*. – онїн же бѣз'божнїнї іако забыв'ше се· и нз'гоубыв'ше оумь свон· поучавающе се тьщєт'нмь на в'сєчл'тнѡю єго главоу· нмлюще іако п'сы на пнтєюцаго іє· 75б/24–76а/1 (25).

ЗАВНДА, -ы ж (1) *завидљивост, завист*. – вьста бо вь ть врѣмена вь зем'лн бл'гарьсцѣн кнезь некто глїєдн шншлїань ... прѣдрьже ѡкрл'єтнїє странн мнѡгїн зем'лє бл'гарскїє· ѡ сєго же дїаволнмь навѣждлнємь завнда бысл(ть) на ѡч'ствїє сємоу бл'гочл'єтнвомоу· вьзнєсл(є) бо се мнслїю своєю внсѡчє· вьздлвн'ноутн слноу свою на сєго х'блєвнваго· 60а/3–10 (7).

Уп. завнсть

ЗАВНДѢТИ, завнждоу, завндншн несвр. (1) *завидєти*. – б'гѡѡць бо прл'р(о)кь двл'дл рєчї(є)· не ревнѡун лоукав'ноушнлї нн завндн творєшнмь бѣзаконїє· 41б/6–8 (8).

ЗАВНСТЬ, -н ж (2) *завист, завидљивост*. – прнзѡа (Милутин) некою чєсть ѡ тєхъ без'божныхї пер'сѣ· вь б'гѡдарован'ноує сн дрьжавоу· на похвалоу и на чл'єтѣ и на завнсть своємоу вѣлнч'ствѡу ѡ ѡкол'ннхї црѣ· и пришьдл(ь)шнм же нмь вь зем'лю срьб'скоую· и вндєв'ше славоу и велнч'ствѡ и богат'ство дан'но сємоу бл'жен'номоу ѡ б'а· завнстн и льстн нспльн'ше се· начєше мнслнтн на в'сєчл'тнѡю сєго главоу· 75б/3–11 (6, 10).

Уп. завнда

ЗАВѢСА, -ы ж (1) *завеса (на дверима олтара)*. – завєсн же златїн· и ннїє же правл'дн цр'ковнїє· даровав'шїн єнко неспєвєднмо· 41а/12–14 (12).

црковнин оутврђајућин. трн'це нзавраннје сьвакоупнв'шн. н тоу пов'ле пребвати нмь. оуставнв'шн нмь оуроки законнје. нже дрђжеть непременно н до селѣ. 40б/25–41а/1 (28). ОП: 69а/24.

◇ скрнжалн законныѣ таблице закона, камене плоче на којима је написано десет Божијих заповести. – постнв' бо се мочн бгвнд'ць. н скрнжалн законнн пріеть. 32а/12–14 (13).

ЗАКЪСНѢННІЕ, -нн с (1) *одгађање, одлагање*.

◇ нн мало закъснѣннје сьтворити без одгађања, одмах учинити; изр. не часивши часа. – по снхл же блгодетію в'сещедраго х'а. семоу шб'льг'чнв'шоу се ѿ таконхл тежестн блгочлствнмоу краљу. вь мнре же н вь тишннѣ помочію бж'іею прѣбываюшоу. снмь протнв'ннмь снамь въз'враш'шнм' се вь место своје. сн х'любывн гнъ мон нн мало закъснѣннје сьтворь. пов'ле быти сьвакоупнѣмь воємь в'семь елко дрђжавн ѿт'ствіа его. 57а/25–57б/5 (3).

Уп. закъснѣти ◇

ЗАКЪСНѢТИ, -ню, -нншн свр. (3) *одгодити, одложити*.

◇ не закъснѣти нн малн/ нн малн закъснѣти нмало, ни најмање одгодити, одложити; без одгађања, одмах учинити што; изр. не часивши часа. – н вь ть члсь нн малн закъснѣшн. начеть въз'снаати вѣст'ннкы. вь в'соу зем'лю дрђжавн своје. кь еплскпом же н нгвменомь. н елко снсныхь дрђжавн кє. 45а/17–20 (17); н вь ть члс(ь) нн малн закъснѣвь. пов'ле събраномь быти в'семь воємь елко дрђжавн его. вь помочь възлюб'лен'ному сн братоу. 59б/8–11 (9); н с'є гл'ы слншавь сн превнсоки кралл. ѿ тьста своєго цр'а грькомь. н за толнкоу безмер'ноу любовь елко нмаста межд'лоу собою. не закъснѣ нн малн. н вь ть члс(ь) повеле събраномь быти в'семь воємь свонмь еже дрђжавн его. 77б/8–13 (11).

Уп. закъснѣннје ◇

ЗАМОРЬСКЪ, -ын прид. (2) *заморски, прекоморски*. – оубоз'н н нншн јакѡ ѿ некуѣ свѣстн теѣахоу кь нємоу. не тьк'мо блнж'ны вь ѿт'ствє его. нь н ѿ замор'скыхл странь. н ѿ всехл мор'скыхл островь. н ѿ ст'го н слав'наго града іерл'лма. 68б/11–15 (13–14); ... јакѡ двннті се н замор'скыма цр'емь н странама. ѡ помочн н славѣ бж'іен семоу блжен'ному. 76б/27–77а/2 (27).

ЗАПАДНЪ, -ын прид. (1) *западни, који се налази на западу*. – тако оубо хожд'лаше. н тако твораше вь лѣтл(ѣ)хь мнвоцехь. јакѡже высл(ть) просавтн се нменн его н проѣав'леноу бытн. по всехл окр'слтнхл странахь. вьсточнхл н западнхл. стѣфань оурошь превнсоки н крѣп'кы н сьмодрђжав'нн н мл'ствнв'н краль срьв'скн. 68б/2–7 (5).

ЗАПЕТН, -п'ноу, -п'нешн свр. (1) *спутати, сапети, омести*. – ѿ множьства вѣзаконнн монхл. нмьже запеть келсмь ѿ юности моє[.] нелсмь дол'стоннъ възрети н видети висотоу твою. нли сь дрђз'новѣннємь прнз'вати ст'оје н страшноје нде твоє. 62а/17–21 (18).

ЗАПОВѢДАТИ, -аю, -аешн несвр. (1) *заповедати, наређивати*. – с[.]н бо еплскпь даннл... с'ѣло нмнн крѣп'коу н вншьшоу моудроу вь срл'цн своємь. ѡ възл'двнженн цр'кв'номь. еже заповедати келл'л' хоудогннмь н мнвоцзавран'ннмь хнтр'целл' знжд'лоушнмь. како постав'латн ст'алпн же н нал'д'стлп'а. н кадаре н прѣградн цр'квннє. 79б/17–25 (22).

ЗАПОВѢДЪ, -н ж (13) **1.** *заповест (Божнја, апостолска) исказана у Светом писму којом људи треба да се руководе у животу (најчешће у мн.)*.²²⁵ – блжен' бо възлюбывь заповедн твоє вл'д'ко. вь ннх'же прьвнн прѣжд'де ходнв'ше. н шѣтован'на нмь тобою оулоу'тнше. н

²²⁵ Свети Игњатије Брјанчанинов пише: „Шта су Божије заповести? То је Божија воља, коју је Бог објавио људима да би се руководили у свом деловању, а оно зависи од њихове слободне воље.“ В. Брјанчанинов 2007 (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslovje/AsketskiOgledi/AsketskiOgledi82.htm>).

пол'зоу пріеше. іакоже оубо н въ нїтїашнѣмь врѣмени мнозїи ѿ послѣдїнаго рода іавнше се- послѣдїствоюще заповѣдї(є)мь твомь. н вса еанко добріє дѣтели окончаше собою. 28б/22–28 (22, 27); сѣло во пользно ієл(ть) намь. познавшимь поуть бл҃гочїстїа. тебѣ нстоваго жнвота. вса соуща въ насї именїа расточити. по заповѣди твоєи. релї(є) бо расточн н дасн оубогыимь. 30б/9–12 (11); ... н в'сєчїстїнїи бо нгоумени еанци прѣдрьжеше домь іє. тако твореть бѣ боюще се н заповѣды бж҃їстївнїе. 41а/3–6 (5); многїих' бо н вѣлнкыих' даровь еанко жнтїа сего насладна' ме ієсн. нь оубо азь недостонїнїи прѣсобоуделїи заповѣди тебѣ бѣ моєго. 67а/22–25 (24); бл҃жен'наго сего моужа в'сачїскы хотешаго испльнннїи заповѣды апл҃сльскою... 68а/22–24 (23–24); сь же прїсно оукрѣп'ляємїи слою хїслвою. в'сачїскы хоте испльнннїи вл҃дїчнїю заповѣды. еже релї(є) любѣн ме възлюб'ленє боудеть оцїемь монь. 73б/26–74а/1 (27); млїю же вн н азь грѣшнїи о гїи. оцїи н братїа. н чєда възлюб'лен'наа. блюдемь заповѣди бж҃їстївнїе. н не можемь знити протнвх намь заповѣди бо єго теш'кы несоутї. 85б/24–27 (25–26, 27). **2. заповест, наредба, наређење.** – сицѣви бо бѣ нравь сїє бл҃жен'нїе. остра словомь бл҃га же ієл(ть?)ствомь. непорочна іже жнзнїю. заповѣди кроїтїкїє. 30б/26–31а/1 (28); он' же сь радостїю гл҃а. мон гїи сьтворю іакоже заповѣда ми. 61а/16–17 (17); н тїи іако истнна чєда єго послоушанїю. николиже не прѣслоушаше в'сакоє заповѣди. таковаго гл҃сна своєго н пнтателѣ. іакоже н прьвѣє пославшав'ше н ндоу. на повѣдоу такобїє ерєсн. тако н тогїдїа ндоу веселамн ногамн. помощь вл҃дїкы хїа прнзнвающе въ побєдоу намь. 77б/21–27 (23). **3. скуп правила, унутстава која одреди духовник вернику (о посту, молитви и сл.); (? послушање).** – еанко моужин възпоменути грѣхн своє. еже ѿ юности. сїа писанїю предающїи. н еанкоже нмѣющн дх҃ов'нїє оцїє. въ стѣмь граде ієрл҃саме. въ сынан же н въ нранте. н въ стѣн горн. н талю бо възндоше многїи дары іє ... н до престав'ленїа іє непрестан'но, въз'снлающїи ... їрн'це своє. н сїа несоущїи еанко пнлснїи грѣхн іє. н ѿ тоудв пакы прнносєше заповѣди писанїемь еанко о пол'зи дшїи іє. 33а/3–15 (14).

запоустѣти, -поустѣю, -поустѣєши свр. (1) *запустети, остати пуст, празан.* – н въ солоунѣ же градѣ. н тоу възл҃дївнже дворїи црл҃скыє. н сьзл҃дїа цр҃квь въ нде архїєра хѣа николи. н цр҃квь въ нде стїго мчїннїка хѣа георгїа. прьвомоу оубо роукположенїю. іаже стїго гл҃а нн курь савы. еанко въ мѣсте томь ѿ некыих' времєнь запоустев'шоу н wobорѣноу wobновнвь н оукрасн. н самь бол'ше ѿ wobнованїа възл҃дївнже. 71а/22–71б/2 (1).

заря, -є ж (1) *зрак(a), сїаї, светлост.* – н всемь намь wobьстоєщн одрь бл҃жен'нїе. възрєв'ше на ню н бє вндєтн лнцѣ іє іако лнцѣ агл҃ла бж҃їа. нли іако зарю снчн'нх многосвѣтанамн добротамн сїаюшх... 46а/2–6 (5).

застоупленїє, -на с (5) *заступниство, зашита.* – того (Бога) бо помощїю н застоупленїемь не врѣднмо ннкыїмї же ѿ зломыслєннх препроводи жнзнь свою. 57б/18–20 (19); ты же гїи не оудали помощн твоє ѿ менѣ. н на застоупленїє моє прнзрї. н встанн въ срѣтенїє моє н внждїл. н възвратн злаа врагомь монь. 62б/2–5 (3); ... іако по дѣломь єго мл҃стнн. н мл҃твами стѣих' єго прєроднтель. мнозѣн помощн н покроїоу н застоупленїю ѿ вншнїаго спл҃дї(о)в'ленє възл҃(ть). 75а/1–5 (4); а онїи по истннѣ въз'вожнїи пер'сн. іадоущє хлѣбь єго вѣлнчїаоу на нь ковь ... не ведоущє wкаан'нїи бж҃їє сллы н помощн н застоупленїа о сємь вѣобл҃жен'немь. 75б/13–19 (18–19); вндѣсте ли бж҃їю помощь н покровь н застѣпленїє сємоу бл҃женомоу. 76а/26–76б/1 (27–1).

застоупннїкь, -а м (2) *заступник, заштитник.* – н агл҃ь твом гїи боудн стоужає намь н поганїає є. н испльнн лнца нїх' досаждїенїа. іако да постндѣт' се н посрамєт' се в'сн іавлїающе рабомь твомь злаа. іако ты ієсн застоупннїкь мон н прнвѣжнще. н о тебѣ wobравл҃даю сє. 62б/7–12 (10–11); нарелї(є) бо сє оцїь снрнмь. н в'довнцамь застоуоступннїкї. алчнмымь проразоумннїкь. нагымь оуѣянїє. wobыднннмь wobор'ннїкь. пєтал'нннмь оутешенїє. 73б/22–25 (23).

застоупннїца, -є ж (1) *заступница, заштитница.* – бл҃жен'наа єсн мтїи моа гл҃сїе кр҃мнтелннцѣ юности моєє. н застоупннїцѣ жнвотоу моємоу. 47а/27–47б/1 (28).

ЗАТВОРНТИ, -рю, -рнши свр. (2) *затворити*. – ѿ стрнженїа овць монїхї плѣщи мнѡгы|хї сьгрѣаше се· н дѣрн клѣтїн монїхї млїстннїамн ннкомоу не затворнше се· 67б/23–26 (26).²²⁶ – фиг. нь оубо прошоу н млїю се· не ѿврати лица твоєго ѿ менѣ· н оутрѡбы члїколюбїа твоєго не затвори мн· тако да н до последнїаго нзїдїнханїа моєго покланїаю се н прославлїаю стїю н вѣлнколѣпною нїде твоє· 38а/17–22 (19).

ЗАТОЧЕННІЄ, -нїа с (1) *заточење, тамница*. – овѣ|хї сьмрѣтн предасть· а дроугїнїхї въ заточенїє ѡсоудїн· а прочнїхї н не мало въ робст'во срьб'скон землн въдасть· 76а/24–26 (25).

ЗАХОДНТИ, -хождоу, -ходнши несвр. (1) *заходити, залазити (о Сунцу)*. – се бо слнце нсходнтъ на тврѣдн своє· хѡте ѡсвѣтитн всоу въселен'ноую· і азъ грѣш'на не чаю заходещаго тн видети· лоу'ше бо бѣ мнє н не роднтн се· 38а/11–14 (13).

ЗАЧЕЛО, -а с (3) **1.** *зачетак, основ, темель, извор*. – по б҃гоѡцѣоу двїдоу залчї(є)ло премоудрѡстн страхъ гнѣ· 30б/2–3 (2); *(о Иисусу Христу)* зачело бо вѣщанїн прїлор(о)т'ьскы|хї, концъ въспрїеше· релчї(є) бо прїлор(о)цн проповѣдаше аплслы наоучнше мїчїннцн исповѣдаше· мы же вѣроу ехѡмъ· тебѣ въ плѣтн явльшаго се б҃а нашего· 52а/3–7 (3). **2.** *почетак*. – зачело бо исповеданїю мнѡга· 29б/4–5.

ЗАЧЕТН, зачѣноу, зачѣнешн свр. (2) **1.** *зачети, започети*. – н ннїє стїє цр҃квн по в'са места нзабран'на зачѣнь н сьврѣшн· 78б/27–79а/2 (1). **2.** *зачети, заметнути се (у утробы)*. – да какъ мнѣ соудъ боудеть зачѣтомоу въ грѣселхї· 67а/25–26.

ЗАЩНТНТЕЛЬ, -лїа м (1) *защитник, бранилац од напада, од непријательских деловања*. – сь же бл҃жен'нїн в'соу надеждлоу нмѣке къ влїдїцѣ хѡу· н глїє г҃ъ защнтитель животоу моємоу нн ѿ го²²⁷ се оубою· 74б/3–5 (4).

ЗАЩНЦАТН, -щїаю, -щїакѣшн несвр. (1) *защитѣвати, бранити кога од напада, од непријательских деловања*. – г҃н їу х҃є о҃тє вѣкъ цр҃ѡу все|хї хвалю те· тако прнзре на смиренїє моє· н неси менѣ ѡставнль въ роукахъ врагъ монхъ· нь патє оукрѣплїакє н защнцїакѣшн мє крѣпостїю силн твоє· 63б/7–11 (10).

ЗАЯЦЬ, занма м (1) *зајам*.

◇ *ДАІАТН ВЪ ЗАЯЦЬ ПОЗАЈМЛІВАТИ*. – релчї(є) бо мнлоуїен ннщаго въ заяцѣ бѡу даїеть· 41б/24.

ЗАКЉДННІКЪ, -а м (1) *зајмодавац, онај који даје зајам*. – азъ бо грѣш'нїн длѣжннкъ вамъ кєслмъ· неспнт'нїнмъ закљдннкѡмъ дх҃ѡв'ннмъ· хѡтешнмъ ѿ менѣ сь лнхѡю длѣгъ възетн· 52б/3–5 (4).

ЗБ- в. сьб-

ЗВОНО, -а с (1) *звоно, купаста направа која ударањем клатна о унутарње зидове производи звук*. – ... в'сн сьтекоше се въ цр҃квѣ· н не малн хвалн бѣ въздлїав'ше· сьтвор'ше ѡбноцнла пѣнїа· н ѡкончав'шнмъ нїде оутрнню· н днѣвн свнтауюоу· повѣлеше оудрнтн въ была н звѡна доброглїснла· 85а/2–5 (5).

²²⁶ Овде је очигледна семантичка блискост са изразом из српског језика 'наићи на затворена врата', што значи *бити одбијен*.

²²⁷ Треба да стоји: *кого*.

ЗВѢЗДА, -ы ж (1) звезда, ма које небеско тело које се на небу види као светла тачка. — аще бо гл҃ю іако по именнѣ в҃са ѿ семьѣ х҃длюбывель нзыасннтнѣ то оубо лѣтъ ієі(ть) н звѣздіи нелініє нзычнтнѣ нлн пѣскѣ морскыѣ ббб/7–10 (9).

ЗВѢРНИНЬ, -ын прид. (1) зверињи, који се односи на звери (в.). — онн же ·ї· отроки· нхже не нскоу҃си іарость звѣрнннѣ · н ѿгнѣпламеннѣна печь на хладѣ преложн се· не дѣтель лн постннѣа сїи възможе· 32а/16–19 (17).

ЗВѢРЬ, -н м (3) звер, дивља крволочна животиња. — по сїнїхї бо въздївнѣ се с таковннн сллмн езнкѣ мнѿгыхѣ · н ндѣ тыщно на сего х҃длюбываго краіа· львовѣмъ ѿбразомъ іарѣ се· н хоте іако лють звѣрь васхнтнтн незлобнвоє ѿв҃че· 56а/23–27 (27–28); н ты неіііітнвн вндѣвше ѿб онѣ поль рѣкы мнѿжство народа звѣгше на єдноомъ мѣсте· іако звѣрїє неснтн оустрьднше се на стадо х҃бѣ· 57а/11–14 (13). — фнг· ѿколо же места того сїгѣ· сьздіа градѣ съ вѣлнкою тврьдннєю· за належаєєє радї напасти безвѣжннхї хоу[р?]сарїи н въздївнже ннргы вѣлнкыє· добрїи н блїгїи пастнрь рачнтелѣ своєго х҃а· мнлоує словѣснїє ѿв҃чѣ· стада єго соу҃щенѣ въ местѣ томъ стѣмъ· н снѣвдѣ є іако да не коснет се нїхї звѣрь лютїи· н да не расхнтетѣ чюждїи троу҃да єго· 69а/26–69б/6 (5).

ЗДЕ В. СЪДЕ

ЗДРАВ- В. СЪДРАВ-

ЗЕМЛНЬ, -ын прид. (23) **1.** земаљски, који се односи на овај свет (првенствено при упоређивању са небеским, супротстављању небеском), овоземаљски. — аще бо богатство землноє тыщнѣ се съвнратнѣ каа оубо пол҃за ѿ таковыхї· 30б/5–7 (6); сїа вѣдавше непрестанно вѣселєшїи се ѿ їи· н таковїє дарн прнносєшїи ѿ землнога жнтїа своєго· ємоу҃же соу҃(ть) в҃са ненстышїиіаа скровннша въ роу҃кѣ· 35а/5–9 (7); азѣ бо прѣвѣнн҃ца положнхѣ н внока наїдї црїи землнннн· 54б/10–12 (11–12). ОП: 28б/13. **2.** земаљани, који се односи на земљу. — по ннже ѿселѣ не бл҃говолнхѣ жнтн въ тнмены землннємъ· бѣ бо тако повѣлеваєтѣ· нзєтн се тѣлоу моємоу ѿ вокоу землннїю· н прєдїлєжатн мн прєдї лнцємъ вшєго бл҃гювїа· 50б/15–19 (16, 18); (о подвижннку): въ роу҃кѣ землннємъ нзвѣлнша жнтн· 70а/3. ОП: 84б/11. **3.** у имен. службн: **а.** человек, людско бнше. — кто бо ѿ землннхї оуповавѣ на мнѿжство богатї(ь)ства своєго н спїлет се· 28б/8–9 (8); въздїлєвѣ къ внооте н гл҃а· бѣ бесконатнїи млісрдїи· н в҃сєщєдрн влдіко вьселїи їи· ємоу҃же покланнют се в҃сако колѣно неліснхї н землннхї· н прєнсподї(о)бннхї· 54б/25–55а/1 (28).²²⁸ **б.** земаља; место на којем људи обнтавају током (овоземаљског) живота. — ѿноу любовїю оу҃днраюшн по нменн єго· єю же оу҃ченннн тогѣ вндѣше възноснма ѿ землннхї· плачюше се гл҃ахоу· ѿ влдіко не ѿставн наїдї снрїи· 43б/26–44а/1 (28). **в.** оно што се односи на живот овоземаљски, што се тиче овог живота; оно што удаљава од Бога; оно што ннје усмерєно ка задобнїању вєчног живота. — ... аще бы възможно єи гонєзноу҃тн мльвн жнтнїскыє· до коннца оубо забыкшїи землннѣа· н тлѣннхї прьстн ѿставлшн· н въ вншнхї оу҃мъ свон оутврьждїаєтѣ· єще бо на землн жнвоушїи· неліснїє ѿбытелы готоваюшєн се єи прѣдївнїдї(н)тѣ· 43б/15–20 (17).

◇ **ЗЕМЛНОЄ Ц(ѢС)АРСТВО 1.** (ово)земаљско царство; о држави којом ко (цар, краљ и сл.) влада током свог (ово)земаљског живота; о власти, владавнн тог владара (цара, краља и сл.).²²⁹ — аще оубо вьсошѣ лѣїтї тн ієі(ть) землнннмъ црїсїтвомъ неліснѣо нскоу҃пнтн· 33б/16–17 (16); ... в҃сємъ трѣвєюшїиіаа· толнко богатство землнога црїсїтвѣа єє· нещєдрно раздїлаваше· 35а/25–27 (26); в҃сє жнтїє своє н нензт҃тенно богатство слави землнога црїсїтвѣа тоу

²²⁸ Можда се овде мисли на сва створєња овоземаљска, а не само на људє.

²²⁹ Іако се ово значєє подудара са првнм наведєннм значєєм код лексєме землннь, нздвоїлн смѣ га радн вѣє ннформатнвностн о сннтагмн землноє царство. Порєд тога, желнмо нстаїи да некн од прнмерѣа коїи слєдє могу бнтн схваїєнн двоїако, тє сє могу сврстатн н под друго наведєно значєє ове сннтагмє.

дарова. 41a/14–17 (16); аще и в'са црлства землянаа полдвнжоут се не догоутл разлоучити насл ѿ люб'ви х'бн. 44a/8–10 (9); и блѣ дарован'ное ємоу богатств'во земляного црлства. днсьно и разум'но расточн. 69a/7–10 (8–9); сын же бл'женнн превнсокы краль стефанл зрощь. зем'льннмь црлствомь црлствоуелл и внш'наго желане... 80a/21–23 (22). ОП: 36б/23, 67б/13–14, 72б/23. **2. овоземальски живот** (као опозит небеском, вечном животу). – елнцн во нменн твоєго радїл с'тго. зем'льное црлство оставльше. последоваше тебѣ бл'гомю пастырз дшѣ нашнхл. таковлн прїеше вь место зем'льнїе и маловрѣменнїе славы. нелсноую вь вѣкы прѣбваюшоу²³⁰ славоу. и свою дшю члсто съблюдїше. 28б/10–15 (11); бѣ же малсрдїн прлсно пекы се ѿ рабѣ своємь семь превнсоцемь кралы ѿ юности єго. да же и до ннѣ. и хоте и поєтн ѿ зем'льнаго сєго црлства. на вєтнн покон. 82a/25–82б/1 (27).

Уп. зем'льскѣ; царство (небесное, вѣчное) ◇

зем'льскѣ, -ын прид. (1) *земальски, који се односи на овај свет (првенствено при упоређивању са небеским, супротстављању небеском), овоземальски.* – и прлор(о)кь двлдь и поклонет' се ємоу в'сн црїе зем'льсцн. и в'сн езнцн поравотаюлт ємоу. 54б/6–8 (7).

Уп. зем'льн (1)

земля, -лє ж (75) **1.** *земля, територија, држава, географска или управна област.* – и вь тѣ члсл нн малн закьснев'шн. начетъ въз'сналатн вѣст'ннкы. вь в'соу зем'лю дрьжавн своє. кь еплскпом же и нгвменомь. и еанко снаныхъ дрьжавн кє. писанїемь рѣк'шїн. прнлдл(ѣ)те ѿ любнмнцн. и внлдл(н)те престав'ленїе моє. 45a/17–22 (18–19); бѣ бо вь те дшн видетн зем'лю срьб'скоую. вь тѣсноте велнцѣ шькетоу и оумален'ноу. дрьжава бо црлства грѣк'каго бѣ прилежешн до места глїеаго лнпыанн. 54б/13–17(14); и ѿ тоулдл(оу) възлдвнн' се ндѣ сь снаамн свонмн до вьноутрѣ зем'ле грѣклїе до с'тїе горы афонскїе. и в'се таковлє странн црлствїа того покоєвавь. зем'лю строум'скоую и сєрьскоу. крлстолпола же и ннїе странн шкрлстнїе зем'ль тѣхъ. 58a/6–11 (7, 9, 10–11); и тако с таковлмн повѣдамн възлдвнн' се нде. и прїетъ зем'лю дьбрьскоую. сь в'сємн градовн и дрьжавамн нхл. такождлє дрьжавоу зем'ле кытав'скыє сь градовн і шблстїю нхл. порет'квю же зем'лю такождлє сь градовн и шблстїю нхл. таковлнхл бо зем'ль дрьжавн нхл. прнложн кь дрьжавѣ ѿтѣствїа своєго. 58a/22–58б/1 (23, 24, 26, 27); тако же бо ндѣхоу ѿ всехл гралдл и странъ и многыхл ваасїн. и ѿ шкрлстнхл зем'ль. нншн и стран'нн и маломош'нн. хромн же и слепн и проказнвїн. хотеце вьспрїетн малстннїе ѿ вѣподат'лывїе роукы єго нещєдно тако же и вѣ. 73a/7–11 (8); ... прєсощѣн'наго архїеплскпа. в'се срьб'скыє зем'ле и поморскїе многаа лѣта. 81б/21–22 (22). ОП: 29a/17, 29б/10, 30a/2, 36a/8, 40a/22, 45б/10, 47б/26, 48a/28, 48б/3, 48б/10, 49a/12, 50a/5, 53a/10, 55б/1–2, 56б/21, 58a/7, 58a/15, 58a/24, 58б/11, 58б/13, 58б/17, 58б/20, 59a/7 (x 2), 60a/3, 60a/6, 61б/4, 61б/1163a/9, 64a/16, 64a/22, 65a/2, 71б/15, 74б/11, 75a/21, 75б/7, 76a/26, 79б/18, 80б/11, 81б/14, 81б/22, 81б/25, 82a/20, 82б/25. **2.** *Земля, место, простор на коме живимо (до смрти, до преласка у царство небеско); свет, земальска кугла са свим оним што на њој постоји.* – та бо єдннѣ бѣ блѣ и гѣ глслмь. в'сєє внлдл(н)мнє и невнлдл(н)мїє твары твораць. свѣтъ непрнстоуп'нѣ и животь вѣхл. оутврьднвїн нелсла моудростїю и основавїн зем'лю нн на чєсом'же. 27б/17–21 (21); тою бо некласною своєю млтвою на зем'лн живоушїн нелснаа внлдл(н)ть. 30a/11–13 (12); и бѣѿцѣ прлор(о)кь двлдь такождлє провѣдїн прншьствїе єго. и дѣомь с'тїнмь пропнсїє глїше. земля оубоєа се и оумль'ча. вьнєгдлє вьскрлснетъ на соулдл бѣ. 36б/14–18 (16); нь вѣлдл(ѣ) таклл помощїю и пособ'ствомь любытеля твоєго х'а. крѣп'кь есн снаю твоєю погоубытн паметь нхл ѿ зем'ле. 77a/27–77б/3 (3); нѣб и земля мнмондетъ а словєса моєа не ндоутл мнмонтн. 79a/7–9 (8). ОП: 43б/19, 45б/2, 64a/4, 74a/15, 74б/23, 75б/24. – фиг. вь сїнх бо оутврьждлєюшїн оумь свон. тыщнт се нскоушеноу сєвѣ поставнтн прѣлдл глслмь. тако рєщн дѣлатєлєа непостнд'наа. нз работн бо вь швободоу тыщєшн сє прѣнтн. и наслед'ствоватн зем'лю бл'гоу юже шѣща гѣ любєщнмь н. и пасхоу танноу сь тащтанїємл снєстн. глїюшїн коль възлюблєн'на сєла твоєа гн снаь. желанєтъ дшєа моєа вь дворн твоє. 34б/9–17 (14). **3.** *површина тла, горњи слој Земљине коре.* – паде на зем'лн ннцѣ и лѣжашє тако мрѣтва. 43a/10; бл'жена оубо зем'ля нсплннн'шн сє мастн пльтн твоє. 47б/27–28 (27). – фиг.

²³⁰ Треба да стоји: прѣбваюшоу.

прнди пастирѣ добрѣи бѣдодарованнаго ти стада поѣди(о)вѣ се влѣдицѣ своѣмоу хѣу· пастирѣмь начел'никѣ· да и вѣ образѣ боудѣвѣ стадоу своѣмоу· влѣдица бо твон хѣ жлѣднѣ тебѣ· да приннесиш емоу плодѣ землѣ блѣге· непорочнѣе дшѣ твоѣ· юже очистишь еси вѣлнннѣмь възлѣржанѣлѣмь· и смеренѣемь· 81а/19–26 (24). ОП: 51а/16, 74а/2, 85а/10, 85а/17. **4. сипка, растресита материја по Земљиной кори.** – вн же чеда мота възлюб'леннаа· поменнѣе тако земля кѣстѣ и пепѣль· 41б/13–15 (14). ОП: 28б/21, 39б/23.

◇ прѣнсподьнѣаа земля ж мн. доњи светови, (пакао?). – мене оубо грѣш'ноу ю и стрѣлѣмь оврачен'ноу· и потрѣнев'шоу всоудѣ(оу) просвѣти и очисти· тако да вѣ днѣ страш'наго ти прншьствѣа· не всоуднши мене вѣ пренсподьнѣахл землѣн· 35б/9–13 (13).

ЗЕТЬСЬКЪ, -ын прид. (2) *који се односи на Зету, област у српској средњовековној држави.* – и ѿлоути емоу достоноу чѣсть дръжавн своѣ· землю зетьскоу сь в'селн градовн кѣе и вобластѣю· 64а/14–17 (16); и сь сѣмн ндѣ кь снѣу своѣмоу вѣ дръжавоу его землю зетьскоу· 65а/1–2 (2).

ЗНЖДНТЕЉЪ, -ла м (2) *градитель; оснивач, ктитор (грч.).* – и дасть его мнвогосвет'лаго свѣтнл'ника ѿѣствѣю своѣмоу· ... добраго же пастира словеснѣхл ов'цѣ в'сеѣ вобластн его· и таконнѣ же блѣга оучителя и настав'ника· бжлѣствннѣ же црѣквн знжлѣднтелѣа· не тьк'мо бо рѣкоу знжлѣднтелѣа· нь погыб'шнмь вбновителѣа· 53б/10–15 (18 x 2).

ЗИМА, -ы ж (1) *зима, хладноћа.* – вѣ то бо врѣме прѣставленѣа кѣе· былѣ(ть) възмоуценѣе вѣтрѣно· и зима люта не мала налѣжещѣн· 46б/22–24 (24).

ЗЛАТО, -а с (17) **1.** *злато, благо, драгоцености; златници; новац.* – рѣчл(ѣ) бо скровнѣа црѣскаа злата испльнет' се· и оумн же истовыхъ поѣдвнж'ннѣ испльнет' се богатаго разоумѣа· 30а/6–8 (7); ... злато много и нещѣд'но дающѣн· в'сѣмь работающѣнмь· тако да ннктоже ѿ таконнѣхл боудѣть вобыднмь снаю· или кто възнегодуеть· 39а/9–12 (9); и тамо оу места рекомага продрома· сьзлѣа црѣквѣ бжлѣств'ноу поданѣлѣмь беснсльнаго злата его· 70а/21–23 (23); и въз'мь сь собою мнвожъство мнвого злата ... и възнмаѣ злато мнвого даваше вѣ роуку нѣхл· 73а/25–73б/6 (26, 6). ОП: 59а/14, 68б/18, 69а/21, 69б/15, 70б/7–8, 71б/8, 72а/7, 72а/22, 79а/5. **2.** *злато, скупочен, племенити метал сјајножуте боје који се лако кује и растеже.* – и сама вѣ жнвоте своѣмь· испльны домь сѣн прѣстѣе в'сакымь довольствомь· елнко рѣщн мн кннгы бжлѣствнѣе и сьсоудѣн сѣн'нѣн златѣн и срѣбрьнѣн· оукрашен'нѣ мнвогоцѣн'ннѣмь добротамн· нконн же окованн златомь· испльнѣны мощн стѣхл· завесн же златѣн· и ннѣе же правлѣн црѣковнѣе· 41а/10 (11–12); и тоу оукрашн домь прѣстѣе мнвогоразнч'ннѣмь прнношенѣн· елнко нконн бжлѣствнѣе златомь окованн и внсеромь· оукрашенн· каднл'ннѣцѣ и свѣщ'ннѣкы златн· и ннѣн в'сакѣе потребы црѣквнѣе· 72а/1–5 (3); и тако блѣгочлѣствнѣа кралнцѣа симоннда· сьтвор'шн канлѣднло ѿ злата мнвогоцѣн'наго... 85б/6–7 (7).

ЗЛАТОЗАРЬНЬ, -ын прид. (1) *који сија као злато.*²³¹ – блѣжоу златозар'нѣн твн²³² очнн же сь млѣчлѣтѣю на ннщѣе и оубогѣе възнраста· 83б/5–6 (5).

ЗЛАТЬ, -ын прид. (8) **1.** *златан, који је начињен од злата.* – и злѣе такождѣе в'сакѣе правлѣн црѣквнѣе прнложн· сьсоудн сѣн'нѣе златѣн· и нконн же бжлѣствнѣе· канлѣдла же мнвогоцѣн'на· каднл'ннѣце же и свѣщ'ннѣкы· и прочѣе в'сѣхл злата и сребра в'ѣснсльно· 72а/18–23 (20). ОП: 35а/2, 41а/9, 72а/4–5. **2.** *златоткан или везен златном нити (техником златовеза).* – завесн же златѣн... 41а/12–13 (13); тако бо бѣ вндѣти шьствѣе нѣхл· оукрашено оуѣтѣнн црѣскымн· и погашн златнмн· вьсерн же и каменн мнвогоцѣн'нѣн· трѣв'леннѣн црѣскыѣе и багрѣннѣце· тако и пол'скыѣе цвѣтн·

²³¹ Делимично је синонимично са српским *златовид* и *златоок*.

²³² Треба да стоји: твон.

многочисленни добротни испъщрѣни. 49б/15–20 (17);²³³ и гробъ блѣженнѣ елены покривши плати златни. 50а/24–25 (25); блѣгостивка кралицѣ симонда. сътворши канѣлно ѿ злата многощѣннаго. и плати златѣ такождѣ многощѣннѣ днѣвоу добротоу вѣда нѣмоуше въ себѣ. нѣмыже покрити ракоу сего хѣлюбываго. и ннѣ же почлѣти многы оуготовавши сѣн вѣса вѣдасть къ гробоу сего блѣгостиваго. 85б/6–85б/12 (8).

ЗЛЕТОВА, -ы ж (1) *област у долини Брегалнице у Македонији (највероватније у средишњој зони долине, између Овче поља и Пијанца). У данашњој Македонији Злетово је место на потезу између Штина и Кочана.* – првоје приѣтъ ѿба полага съ градовн нѣхѣ ... по снѣхѣ же ѿвѣче поле. и злѣтовѣх и пианѣць. 55а/26–55б/1 (1).

ЗНАМЕНАТИ СЕ, -аю се, -аюши се свр. (1) *знаменати се, прекрстити се.*

◇ **ЗНАМЕНАТИ СЕ** **КРЪСТАОБРАЗНО** *знаменати се, прекрстити се, покретом десне руке учинити над собом знак крста.* – всемъ же ѿ малнѣхъ да же и до вѣлнкѣхъ. съвршенно блѣскенѣ даровавши. и всакого нѣхѣ по единомуу оутвѣрднѣши. сладкымъ глѣбы поученѣи свонѣхъ. и по снѣхъ знаменаши се роукою своєю крѣстаобразно. и прирѣчл(е) гнѣ въ роуцѣхъ твон прѣдаю дѣхъ мон. 46б/10–16 (14–15).

ЗНАМЕННѢ, -нѣ с (9) *знамење, (пред)знак, појава која наговештава нешто, предсказује да би нешто могло бити или се догодити; предсказање.* – и томоу вѣ въ животе завѣшала ѿ таковелѣи знаменѣи тѣла ке. 51а/8–9 (9); бѣ вѣлнкоје знаменѣи страха гвн нѣмъ... таково знаменѣи. тако видети нѣмъ стѣльпѣ огньнѣ вѣлнкѣхъ съходещѣ ѿ нвѣл(е). ѿ нѣго же лоуѣе пламеннѣи нсходещѣ. и съ яростѣю ѿпалахоу лица нѣхѣ. и моужѣе огньны ѿбразы нѣмоуше. такождѣ и оружѣа нѣмоуше въ роукахъ свонѣхъ. и съ ноуждѣю вѣлнкою жнѣхѣхъ ке съсѣкающе плѣкы нѣхѣ. 60а/25–60б/8 (26); (Бог) нзабравѣи сего бѣлюбываго. семѣ праведноје рабѣ свонѣхъ. и давѣи емоу дарѣ добръ. толнцемъ бо временѣи мноуѣвѣши нѣмъ. такоже вншѣ оуказахомъ. многнмъ разлѣчнмъ знаменѣемъ днѣвнмъ гв'лающнмъ се оу гроба юго. 84б/15–20 (19). ОП: 60б/2, 60б/9, 84б/23.

◇ **КРЪСТНО ЗНАМЕННѢ** *изр. крсни знак, крст, символ хришћанске вере; знак сличан крсту који се покретом десне руке чини на себи, на коме (чему) другоме или по ваздуху.* – блѣжена еси тако крѣстнѣи знаменѣемъ ѿграждѣающн се. сѣти дѣволскѣе растрѣзала еси. 47б/3–5 (4). ОП: 36а/22, 57б/25.

ЗНАТИ, *знаю, знаюши* (парт. през. пас. знаемъ) *несвр.* (3) **1.** *знати, познавати.* – тѣждѣ бо се езнѣи нѣже не вѣдл(ѣ)тъ тѣвѣ к тѣвѣ прнѣѣгноуѣтл. и людѣи не знающе те поработаютъ ти. гѣ радѣи и стѣго ислѣва тако прославнѣа те кѣл(тъ). 58б/8–11 (9); (о. Никодим) вѣ и рождѣнѣи и въспнтенѣи (ѿѣства)²³⁴ сего блѣженнаго кралѣ(а) стѣфана зрѣша. и прѣдн семоу знаемъ. и вѣлнко почитаемъ нѣмъ. 81а/6–8 (7). **2.** *препознавати.* – сын гнѣ мон хѣлюбывн съвѣлькъ съ себѣ свнтн црѣскѣе еже въ днѣ ношашѣ. и възложъ на се хоудоую и вѣтхоу ѿдѣждѣлоу. и лицѣ своѣ прнкрнѣвѣ тако ннкомѣже знати его. 73а/17–21 (21).

ЗВЪАТИ, *зовоу, зовешн* *несвр.* (6) **1.** *звати, позивати, налагати коме да дође.* – и женѣхѣ хѣ зовѣтъ глѣе. прѣидете блѣскенѣи ѿѣа моѣго. сын бо глѣлѣ сладкн влѣдѣннѣ. слншеще еанко бѣоу послѣоужнше въ жѣитн семѣ соуѣтнѣемъ. радостѣю тѣщѣтъ се нтн въ жнзнѣ вѣтхоу. 37б/25–38а/1 (25). ОП: 44б/1, 65а/8, 65б/13. **2.** *звати, дозивати (у помоћ), клицати.* – хананѣи помнлоуѣи мѣ зовоуш[.] дѣщерѣ нсѣѣле. 28а/14–15 (15). ОП: 44а/23.

²³³ Нисмо сигурни да ли су ови појасеви начињени од злата, златоткани или златовезени.

²³⁴ Ова реч написана је изнад реда и можда је дописана накнадно.

ЗЪДАННІЄ, -нѣ с (3) **1.** *оно што је саграђено, грађевина, зграда.* – да аще оубо въсхоць лѣтѣ ти кѣсѣ(ть) земльнѣмъ црѣствомъ нѣсѣсноє искоупити. и къ нѣсѣсномоу црѣвы радѣлющѣ се възити. вѣселема ногама. вѣси бо градъ нашъ въ нѣмѣже хоцѣмъ жити. да что оубо въ чюждѣмъ готоваемъ. села и зѣданїѣ и жнѣнща сѣмоудрѣнаѣ. 33б/15–22 (21); сынъ бо хѣлюбыви. сего стѣго и вѣлѣ възѣдѣвиженѣаго места глѣемаго хнѣнѣдѣла. црѣкѣвъ бжѣствѣноу юже вѣ прѣваго зѣданїѣ ѿ основанїѣ разорѣ. 69а/16–19 (19). **2.** *фиг. (духовна?) творевина.* – гнѣ и отѣ монъ вѣсѣствѣнѣн оубеждѣ се и прѣиди да чѣда твоѣа страхѣ бжѣю наоучиши. и добрѣн поутѣлѣ покажѣши намъ спѣсѣнїѣ. и вѣлѣнко смѣренїѣ прѣдѣложиши намъ хоцѣши мѣлѣ жити въ послоушанїи твоѣмъ. тако да и мѣн чѣда твоѣа възвѣлѣнѣмъ гѣ с тобою. и потроудѣ се на зѣданїи апѣлѣсѣцѣмъ полагаѣ основанїѣ стѣе и правѣе вѣрѣн хѣсѣвн. и того радѣ болашоу ю мѣзѣдоу примѣши. прѣиди пастѣрѣ добрѣн вѣбѣдарѣванѣаго ти стада поѣдѣ(о)бѣ се вѣдѣцѣ своѣмоу хѣѣ. 81а/11–21 (17).

ЗЪДАТИ, зѣждѣоу, зѣждѣши несвр. (5) *подизати, градити.* – и тако налѣтѣ зѣдѣати црѣкѣвъ. въ нѣмѣ стѣе бѣѣе празѣдѣнѣнѣкѣ вѣлѣговѣшенїѣ. место рѣкѣмоу градѣ(а?)цѣ. 38б/17–19 (17–18); с[.]н бо епѣлѣкѣпѣ даннѣл ... сѣло нѣмѣн крѣпѣкоу и вѣнѣшоу моудролѣ въ срѣдѣци своѣмъ. ѿ възѣдѣвиженїи црѣкѣвѣномъ. еже заповѣдати кѣлѣлѣ хоудѣгѣнѣмъ и многѣмъ забранѣнїи мѣ хнѣтрѣцѣлѣ зѣждѣлющѣмъ. како поставѣлати стѣлѣпи же и налѣстѣлѣпїѣ. и камѣре и прѣгради црѣкѣвнѣ. 79б/17–25 (24). ОП: 39а/2, 78б/24, 79а/20.

ЗЪЛО, -а с (3) **1.** *зло, рѣаво дело, ружна дела* (супр. добро). – прѣдетъ бо днѣ глѣнѣ вѣлѣнкѣ. въ нѣмѣже кѣсѣ(ть) вѣсѣмъ намъ ѿбѣрѣсти се прѣдѣ престоломъ вѣсѣмъ рѣтѣлѣ(ь)наго вѣлѣдѣкѣ хѣѣ. ѿбѣѣтѣ творѣше ѿ сѣдѣанїи хѣлѣ зѣлѣ²³⁵. елѣнко мѣла и вѣлѣнка. 36б/4–7 (7); ѿнъ же ѿ таковохѣ глѣхѣ не вѣнѣтѣ. нѣ патѣ на лоучѣше зѣло начѣтѣ поѣдѣвизѣти се на роднѣтелѣ своѣго. 64б/24–26 (25). **2.** *зло, несрѣѣа, невоља.* – вѣнацѣ бо повѣдѣнѣ исплетѣнѣнѣ ѿ роуѣкѣ вѣсѣдрѣжнѣтелѣ далѣрѣлетѣ сѣ сѣпостраѣдѣ(а)вѣши мѣ зѣло тако добрѣнѣмъ вѣнѣномъ хѣѣ бѣѣ. прѣѣмѣши мѣ вѣдѣнѣ и скрѣвѣы. и напастнѣ кѣсѣ(ть)ство бо забѣыше и сѣмъ рѣтѣлѣ(ь) прѣзрѣше. да црѣствѣо нѣсѣсноє оубоучѣ(.)ть. 34а/11–17 (13).

ЗЪЛОБА, -ы ж (5) **1.** *непрѣятѣлѣство, мрѣжѣа.* – а сѣмоу вѣлѣженомоу нн ѿ скотѣхѣ его прнѣтѣ власты. нѣ вѣноу не ѿстаѣ се зѣлобы своѣе хѣвалѣ се и ненавнѣдѣ хрѣсѣтїанѣство. вѣворѣжнѣ безѣбожнїѣе перѣснѣ и агарѣне на роѣдѣ хрѣсѣтїанѣскѣы. тако юдеѣ на гѣѣ. и възѣдѣвижѣше се ѿ землѣе своѣе мнѣмѣжѣство нѣхѣлѣ мнѣмоу. 75а/16–21 (17); да аще вѣрѣмѣ възмоутѣ (Перзїѣанци) то вѣлѣнка зѣлоба нѣхѣлѣ явнѣтѣ се до самѣе главнѣ моѣ... потѣщи се оубо тако да въ скоре гнѣвомъ таростнѣ твоѣе смѣтѣщѣ е. и вѣлѣнкоже же нѣхѣлѣ и соучѣмоудрѣно поношенїѣ ѿнѣмѣши ѿ налѣлѣ да нн въ чтоже вѣмѣнѣтѣ се. 77а/27–77б/5 (27). **2.** *зло, нешто лоше што заслужуѣ осуду.* – кѣы бо грѣхѣ и зѣлоба нѣлѣнова се въ житнѣ сѣмъ. егоже азѣ грѣшнѣнѣ не прѣспѣхѣ. нѣ ѿ гнѣ црѣоу вѣкѣомъ не погоубѣы мѣнѣ сѣ безѣакѣнѣмнѣ монѣмн... 67а/13–16 (13); въ нѣстнѣноу бо вѣсѣкѣхѣ добродѣтелѣ сѣтворѣ. и вѣсѣкоу юже зѣлобѣ ѿ оубѣа възѣненавнѣдѣ. правѣдѣно жнѣвнѣ. 69а/5–7 (6).

◇ **ЗЪЛОБОУ ТВОРИТИ ЧИНИТИ ЗЛО, ЗЛОТВОРИТИ, ПОСТУПАТИ КАО ЗЛОТВОР, НЕПРИЈАТЕЛѣ.** – и внѣдѣ тако мѣлѣ ѿстѣтѣкъ ѿноѣ прѣдѣрѣлѣ(ѣ)ннѣе трѣклетѣе ерѣснѣ таже рѣкѣоу перѣснѣ поганїѣ. вѣлѣнкоу зѣлобоу и пакѣстнѣ творѣтѣ дрѣжѣавнѣ его. 77а/12–15 (14).

Уп. озѣлобнѣти

ЗЪЛОБНѣВЪ, -ын прѣид. (1) у имен. службнѣ: *зѣлонамѣрнѣкѣ; зѣлобнѣкѣ, зѣлораднѣкѣ.* – се бо тако ѣнѣ ѿбыдоше мѣ. и сынѣмъ зѣлобѣвыхѣлѣ ѿсѣдѣ мѣ. 62а/27–62б/1 (1).

ЗЪЛОМЪСЛНѣТИ, -шлю, -слѣншнѣ несвр. (3) *смишѣлати, сновѣати зло.* – и тоу ставѣша се наслѣднѣста се ѿ гнѣ вѣзѣ своѣмъ. сладѣкѣнѣ и вѣсѣсрѣдѣчнїѣе и днѣвнїѣе любѣвнѣ. и прѣбыста мнѣмѣгнѣ днѣнѣ въ вѣсѣлнѣнѣ нѣнѣспѣведнѣмѣ. тако вѣсѣмъ зѣломнѣслѣщнѣмъ и таково мѣлѣ посрамнѣти се. внѣдѣще прѣнѣзѣвылѣноу ю любѣовѣ юю. любѣещѣнѣ же юю вѣсѣмъ радѣватнѣ се ѿ глѣдѣѣ. 48б/28–49а/7 (4); того бо помѣощїю и

²³⁵ Ово би могао бити и придев у неодређеном виду.

застоупленіємъ не вѣдило ннкылді же ѿ зломислещихъ препроводи жнз'нь свою. сїн 57б/18–20 (20); и сын хѣлюбени краля стефанъ слншавъ тан ковь нїхї злїн. и съвакопнв' се съ в'сею слою своеє дрьжавн. нде въ область нїхї хоте прог'натї є. да некако зломислеще днъ ѿ днє. и скон'чють волю свою. 59а/2–6 (5).

ЗЪЛОМЫСЛЬНИКЪ, -а м (1) *зломышльеник, онај који смишља, снује зло.* – и тако помодцию бѣжє в'соу волю свою оулоу'тнв'ша. онїн зломисльнигы прогнаста ѿ достоанїа своего. и ѿндоше посрамлєнн въ погыбѣлн и въ поношенїн вѣлнцѣ. 59б/15–18 (16).

ЗЪЛОМЫСЛЬНЬ, -ын прид. (6) *који смишља, снује зло.* – былс(ть) же по сицѣвель скон'чанїн. всехї зломисльнхї врагъ сего бл҃гочїстнваго краля оуроша. бѣу прѣстоль кралев'ства оутврднв'шоу непоколѣбьымо. и в'семоу ѿтѣствїю его жнвоу'цоу тихою и безым'львною жнзнїю... 64а/4–9 (5); ... сїн зломисльнїн повежлденїн дїаволюю каз'нїю. съставнв'ше лоукавїе с[ь]вѣтн своє. и оулоу'тнв'ше вѣмє. прнстоупнв'ше къ сємоу бл҃гочїстнвомоу и възлюб'лен'номоу снѣу бл҃гочїстнваго краля оуроша и прѣвратнше єго ласкавнмн словѣсн ѿ любве роднтеля своего. 64а/23–64б/2 (23). ОП: 55б/16, 60б/9, 60б/27, 77а/20.

ЗЪЛЬ, -ын прид. (9) **1.** *зао, пакостан, рѣав.* – и того же помодцию одолевь нмь. превьзндѣ мыслїн нхъ злїе... 54а/13–15 (15); сїа оубо зѣло слою своею хвалеца се. и не дадоуца ннкомоу властн нметн около прѣл(ѣ)ль нхъ. ѿ дїаволаго же дѣнства наважлдена начєста злою мнслъ вѣшатн на сего бл҃гочїстнваго хотєшан ѡзлобытн и дрьжавоу єго. и сын хѣлюбени краля стефанъ слншавъ тан ковь нїхї злїн. и съвакоупнв' се съ в'сею слою своеє дрьжавн. нде въ область нїхї хоте прог'натї є. 58б/24–59а/5 (27, 3). ОП: 62б/10, 61а/7, 61б/6. **2.** *силан, јак (у негативном смислу).* – мы же оубо възлюб'лен'нїн добрїмь нашнмь крьнтелемь хлсїмь окрм'лїаємїн. злою воуроу вльнїєнїа преплѣв'ше. єнко жнтїа сего гнєв'наго в'са нестронна. и въ тихо прнстаннще дошл(ь)ше безым'львїа... 84а/16–20 (18). **3.** *у имен. служби: зло, рѣаво дело, ружна дела (супр. добро).* – плачн се дшє грѣш'на єнко ѡ сьдѣнїн товою злїнхї. ндѣже во слъзы тоу и оумнлїє бжїе. 31а/23–25 (24); ты же гїи не оудалн помодн твоє ѿ менѣ ... и възвратн злаа врагомь монмь. 62б/2–5 (5).

ЗЪРѢТН, зрю, зърншн несвр. (18) **1.** *гледати, посматрати (и фиг.).* – кто бо не днвнт' се смєренїю нензглїан'нїє слави твоє влдіко. єгоже нѣса не выместєть. и аггльскїє сллы съ трѣпетомь зрєтн не могу'тї. 28а/4–7 (7); и пакы зрєцїн очнма добраа вѣселнта срлдіце. 35а/19–20 (19); се зроу очнма монма храмн вжїствннхъ црквн. єнко възлдівнгоше хѣлюбени моужн ѿ основанїа на славословїє бжїе. сєбѣ же въ вѣчною памєть. да полд(о)баеть и мнѣ попєченїє сьтворнтн аще бѣу бл҃гвоклнв'шоу да сьтвориу храмь. въ нмє прєстїє вѣом'тре. 38а/26–38б/4 (26); и тако зрѣташе стєны възлдівнзашє се стїго храма того. въ вѣселїн срлдіца красовашє се... 40а/5–7 (5); чїстн срѣтаюшїмь сего бл҃гочїстнваго гражлданомь в'сємь и боларомь. и съ страхомь и трѣпетомь прнпалд(а)юще къ ногама єго и покланїающе се ємоу. тако по истннѣ зрєще црл прншьл(ь)ша съ вѣлнкою слою въ повѣдоу нїхї. 55б/6–11 (10); зрнтє же възлюб'лен'нїн вѣлнч'ства млсїтннє сего хѣлюбываго и днвнтє се. 70б/21–23 (21). ОП: 36б/1–2, 44б/8, 49б/14–15, 51а/27, 63а/18, 73а/1, 80а/14, 83а/14. **2.** *духовно сагледавати.*²³⁶ – кол' бо ѡ любымнцн зрєцнмн радолс(ть) сьвршєн'наго поста. 32а/11–12; нъ оубо послы свѣлтї твои и истнноу твою. и просвѣтн мн очн срлдїчен. да зроу любовїю срлдіца красотн твоєє. 35б/18–21 (20); и оумннма очнма зрєцїн. єнко дхѣ стїи поспєшьствовашє. сємоу храмѣ скоро сьвршнтн се. сїн бо глсїжа моєа вєселїемь дшє полдївнзашє се ѡ сємь храмє прєстїє пѣкоушн се. аще бы възмог'ла скоро сьвршнтн въ жнвотє своємь. 39б/28–40а/5 (28). **3.** *откривати, сазнавати.* – се бо вѣлнкою тоугою ѡдрьжнмь кєслмь. зрє шьствїє поганыхї хотєшнхї мє ѡзлобытн. 62а/24–26 (25).

²³⁶ О умном гледању, созерцању, односно контемплацији в. Брија 1999: 112–113.

зѣло прил. (14) *врло, веома*. – многаа оубо такоаа члѣколюбіа твоа влдіко. еинко насъ грѣшныѣхъ подилованіа толетъ ме. нь пакы же зѣло оустрашають дшбѣю. не пребнвающе въ мнѣ нхъ покааніе. 28а/19–23 (21); зѣло бо пользно ієсі(ть) намъ. познавшимъ поутъ бл҃гочл҃стїа. тебѣ истоваго живота. вѣса соуща въ насѣ иденїа расточити. по заповѣди твоєи. 30б/9–11 (9). ОП: 55б/28, 56а/3, 57а/9, 58б/24, 59а/8, 59а/18, 77а/23, 78а/5, 79б/13, 79б/20, 82а/14, 82б/2.

Н

Н¹ везник и речца (1.799) **І.** везник **1.** *саставни: спаја једнородне чланове реченице или целе реченице: и, а; при негацији: ни.* – та бо єдинъ бѣ бѣмъ и гѣ гл҃емъ. вѣсеи внид(н)ице и невнид(н)ице твары твораць. свѣтъ непристоупнъ и животь всѣхъ. оутврьднвн нвсѣла моудростїю и основавн землю нн на чєсомъ же. 27б/17–21 (18 x 2, 20, 21); рєч(є)нно въ стѣмъ твоємъ евл҃гліи. ндеже нн тла тлантѣ и татїе не полдікопаваютї нн крадоуїтї. 30б/15–17 (16); ты же гїи не оудан помози твоє ѿ менѣ. и на застоупленїе моє призри. и встанн въ срѣтенїе моє и виждѣ. и възврати злаа врагомъ моимъ²³⁷. 62б/2–5 (3, 4 x 2, 5); ѿ любовнѣ и прославленїе бл҃гъ. и оупод(о)бленїе стїмъ и вѣлнкымъ цр҃емъ. кроткомоу двлдоу и славномоу константиноу. и сподобленїе бж҃їе помози и покровоу. на прославленїе и на възвишенїе своємюу ѿчѣстоу. 78б/13–18 (13, 14 x 2, 15, 16, 17 x 2). ОП: 27б/1, 27б/3, 27б/5, 27б/6, 27б/8, 27б/9, 27б/10, 27б/12, 27б/16 (x 2), 28а/1, 28а/2, 28а/3, 28а/6, 28а/8, 28а/10, 28а/12, 28б/6, 28б/7, 28б/9, 28б/14, 28б/15, 28б/18₁,²³⁸ 28б/19 (x 2), 28б/21₂, 28б/23, 28б/24, 28б/28, 29а/1, 29а/2, 29а/4 (x 2), 29а/7, 29а/8, 29а/12, 29а/18, 29б/1, 29б/2, 29б/5, 29б/7, 29б/12₁, 29б/16, 29б/19, 29б/20, 29б/24 (x 2),²³⁹ 29б/25, 30а/2, 30а/3, 30а/4, 30а/9, 30а/11, 30а/14, 30а/18, 30а/22 (x 2), 30а/25, 30а/27, 30б/8, 30б/12, 30б/13, 30б/20, 31а/2, 31а/3, 31а/8, 31а/13, 31а/15, 31а/18, 31а/20, 32а/1, 32а/2, 32а/5, 32а/17, 32а/23, 32а/24, 33а/5, 33а/7, 33а/12 (x 2), 33а/14, 33а/16, 33а/17, 33а/17, 33а/18, 33б/11, 33б/14, 33б/17, 34а/2, 34а/15 (x 2), 34а/16, 34а/21, 34б/5, 34б/6, 34б/14, 34б/15, 34б/18, 34б/19, 34б/21 (x 2), 34б/24, 34б/26₂, 35а/2, 35а/3, 35а/6, 35а/9, 35а/11, 35а/14, 35а/19, 35б/4, 35б/6, 35б/8, 35б/10 (x 2), 35б/11, 35б/14, 35б/19 (x 2), 35б/22₁, 35б/24, 35б/26, 36а/4, 36а/7, 36а/10, 36а/15, 36а/17, 36а/18, 36а/19, 36а/28, 36б/7, 36б/11, 36б/12, 36б/13, 36б/15, 36б/17, 36б/21, 36б/23, 36б/24, 36б/27, 36б/28, 37а/10 (x 2), 37а/16, 37а/24, 37а/26, 37б/1, 37б/2, 37б/9, 37б/11, 37б/12 (x 2), 37б/13, 37б/15, 37б/16, 37б/18, 37б/20, 37б/25, 38а/10 (x 2), 38а/15, 38а/17, 38а/18, 38а/21 (x 2), 38а/25, 38б/9, 38б/12, 38б/13, 38б/14, 38б/16, 38б/26, 38б/27, 39а/19 (x 2), 39а/20, 39а/21, 39а/24, 39а/25, 39а/28, 39б/1, 39б/2, 39б/3, 39б/5, 39б/15, 39б/13 (x 2),²⁴⁰ 39б/21, 39б/22, 39б/24, 39б/28, 40а/12, 40а/14, 40а/15, 40а/17, 40а/27, 40б/2, 40б/4, 40б/7, 40б/10, 40б/12, 40б/14, 40б/17, 40б/18, 41а/5, 41а/9 (x 2), 41а/13, 41а/15, 41а/21, 41а/26, 41а/28, 41б/1, 41б/2 (x 2), 41б/3₁, 41б/5, 41б/10 (x 2), 41б/15, 42а/1, 42а/2, 42а/5, 42а/6₁, 42а/6₂, 42а/6₃, 42а/9, 42а/14, 42а/15, 42а/21, 42а/25, 42а/27₁, 42а/27₂, 42б/4, 42б/5, 42б/8 (x 2), 42б/14, 42б/20, 42б/23₁, 42б/24, 43а/1, 43а/3₂, 43а/7, 43а/9, 43а/10, 43а/13, 43а/22, 43а/24₁, 43а/25, 43а/27, 43б/2, 43б/6, 43б/14, 43б/17, 43б/18, 44а/1, 44а/7, 44а/15, 44а/18, 44б/1 (x 2), 44б/8, 44б/11, 44б/12, 44б/26₂, 45а/1, 45а/3, 45а/5 (x 2), 45а/10, 45а/11₁, 45а/20, 45а/22, 45б/8, 45б/11, 45б/14, 45б/17, 45б/21, 45б/28, 46а/4, 46а/11, 46а/12, 46а/14, 46а/26, 46б/1, 46б/2, 46б/5, 46б/7, 46б/9 (x 2), 46б/12, 46б/13, 46б/17, 46б/20, 46б/21, 46б/24, 46б/25, 46б/26, 47а/4, 47а/10₂, 47а/12, 47а/13, 47а/14, 47а/15, 47а/21 (x 3), 47а/23 (x 2), 47а/26, 47а/28,

²³⁷ Везник и може повезивати симултане и сукцесивне садржаје. Значење временске сукцесивности обезбеђује свршени глаголски вид у наведеним клаузама, а такви су и примери: 38а/25, 42а/6₂, 42а/6₃, 44б/11, 54а/19, 58а/23 и сл.

²³⁸ Будући да се везник и неретко јавља у истом реду, и то у различитим значењима, опција subscript (тј. спуштени број који указује на редослед појављивања обрађене потврде) била нам је најлогичније техничко решење за такве примере.

²³⁹ У примеру 29б/24₂ присутна је нијанса пропратнооколносног значења. Исто је и у 45б/11, 46а/12, 46б/2, 52а/26, 69б/27 и сл.

²⁴⁰ Грешка писара, поновљено писање. Исто је и у пр. 70а/19.

476/2, 476/6, 476/9, 476/11, 476/13, 476/22, 48a/9, 48a/10, 48a/11₁, 48a/12, 48a/15, 48a/19, 48a/21 (x 2), 48a/22, 48a/28, 486/1, 486/4, 486/5, 486/9, 486/12, 486/16, 486/17, 486/18₂, 486/19, 486/23, 486/25, 49a/2 (x 3), 49a/4, 49a/8, 49a/9, 49a/10 (x 2), 49a/18, 49a/19, 49a/20, 49a/21 (x 2), 496/3, 496/6, 496/8, 496/11, 496/12, 496/14, 496/17, 496/18, 496/22, 496/23, 496/26, 496/27₂, 50a/1, 50a/3, 50a/6, 50a/8, 50a/9₁, 50a/11, 50a/14, 50a/15, 50a/20₁, 50a/21, 50a/22₂, 50a/23, 50a/24, 50a/27 (x 2), 50a/28, 506/5, 506/8, 506/9, 506/18, 506/20, 506/22, 506/27, 51a/2, 51a/7, 51a/8, 51a/11, 51a/12 (x 2), 51a/14, 51a/20, 51a/21, 51a/22, 516/1 (x 2), 516/3 (x 2), 516/4, 516/5, 516/7, 516/8 (x 2), 516/9, 516/10 (x 2), 516/11, 516/14, 516/15, 516/17, 516/19, 516/24 (x 2), 516/28, 52a/9, 52a/10, 52a/22, 52a/26, 52a/27, 526/12, 526/13, 526/15, 526/18, 526/23, 53a/1, 53a/6, 53a/8, 53a/10, 53a/16, 53a/25, 53a/27, 53a/28, 536/1 (x 2), 536/3, 536/10, 536/13, 536/16, 536/17, 536/21, 536/22 (x 2), 54a/1, 54a/2, 54a/4, 54a/5, 54a/6, 54a/8, 54a/10, 54a/12, 54a/15, 54a/19, 54a/25, 54a/27, 546/1, 546/2, 546/4 (x 2), 546/5, 546/6₂, 546/7, 546/9 (x 2), 546/10, 546/11, 546/15, 546/17, 546/23, 546/26, 546/27, 546/28, 55a/1 (x 2), 55a/5 (x 2), 55a/6, 55a/11, 55a/16, 55a/22, 55a/23, 55a/27, 55a/28, 556/1 (x 2), 556/3, 556/4 (x 2), 556/5, 556/6, 556/7, 556/8 (x 2), 556/9, 556/13 (x 2), 556/15, 556/16, 556/20, 556/25, 56a/2, 56a/3, 56a/4, 56a/5, 56a/6, 56a/7₁, 56a/7₂, 56a/14, 56a/15, 56a/17, 56a/18, 56a/19, 56a/26, 566/2, 566/9, 566/11, 566/17, 566/18, 566/19, 566/22, 566/25₁, 566/26₁, 566/27, 57a/4, 57a/5, 57a/11, 57a/14, 57a/18, 57a/20, 57a/22, 57a/23, 576/5, 576/7, 576/13, 576/14₂, 576/16, 576/18, 576/19, 576/23, 58a/3, 58a/5, 58a/6, 58a/8, 58a/9, 58a/11 (x 2), 58a/15, 58a/19, 58a/21, 58a/23, 58a/24, 58a/25, 58a/26, 586/3, 586/4, 586/5, 586/6 (x 2), 586/13, 586/14, 586/16, 586/21, 586/22, 586/24, 586/25, 59a/3, 59a/6₂, 59a/10, 59a/14, 59a/18, 59a/23, 596/3, 596/8, 596/12, 596/14, 596/17, 596/18, 596/19, 596/20, 596/23, 596/24 (x 2), 60a/15₁, 60a/18, 60a/22, 60a/27 (x 2), 606/4, 606/5, 606/7, 606/10, 606/15, 606/21, 606/22, 606/24, 606/26, 61a/1, 61a/15, 61a/19₁, 61a/20, 61a/22, 61a/26 (x 2), 61a/27, 616/1, 616/7, 616/16, 616/19, 616/26, 62a/12, 62a/19, 62a/21, 62a/22, 62a/26, 626/1, 626/6, 626/7₂, 626/8, 626/9, 626/11 (x 2), 626/13, 626/14, 626/16, 626/23, 626/26, 63a/1, 63a/3, 63a/22, 63a/23, 63a/24, 63a/25₁, 636/5, 636/7, 636/8, 636/10, 636/16, 636/19, 636/24₂, 636/25 (x 2), 636/27₂, 64a/1, 64a/2, 64a/3, 64a/4, 64a/8, 64a/9₁, 64a/12, 64a/14₁, 64a/16, 64a/25, 64a/26, 646/1, 646/10, 646/12, 646/15, 646/18, 646/23, 65a/1₁, 65a/8₁, 65a/12, 65a/13, 65a/18, 65a/21₁, 65a/24, 65a/25, 656/1, 656/4, 656/5₁, 656/8₁, 656/8₂, 656/15, 656/25, 66a/1, 66a/3, 66a/7, 66a/17, 66a/18, 66a/19, 66a/26, 666/2 (x 2), 666/20, 666/22 (x 2), 666/27, 67a/1 (x 2), 67a/4, 67a/5, 67a/7, 67a/13, 67a/17, 67a/22, 676/8, 676/13, 676/14, 676/15 (x 2), 676/16 (x 3), 676/17 (x 2), 676/19, 676/23, 676/24, 68a/2, 68a/3, 68a/4, 68a/6, 68a/7₂, 68a/8₂, 68a/12, 68a/13 (x 3), 68a/14, 68a/19, 68a/21, 68a/22, 68a/25, 68a/26, 68a/27 (x 2), 686/1, 686/2, 686/4, 686/5, 686/6 (x 2), 686/7, 686/8, 686/10, 686/11, 686/14, 686/15 (x 2), 686/16 (x 2), 686/18 (x 2), 686/19, 686/21, 686/23, 686/25 (x 2), 686/27, 69a/1 (x 2), 69a/3, 69a/7, 69a/9, 69a/13₁, 69a/16, 69a/19, 69a/20, 69a/21, 69a/22, 69a/24, 69a/25, 696/2, 696/4, 696/5, 696/7, 696/8, 696/10, 696/12, 696/15, 696/18, 696/21, 696/22, 696/26, 696/27, 70a/5, 70a/8, 70a/9, 70a/10 (x 2), 70a/11, 70a/18, 70a/19, 70a/21, 70a/23, 70a/24 (x 2), 70a/25, 706/6, 706/8, 706/20 (x 2), 706/21, 706/23, 71a/2, 71a/7, 71a/8, 71a/12 (x 2), 71a/13, 71a/14, 71a/17 (x 2), 71a/18 (x 2), 71a/20, 71a/21, 71a/23, 71a/24, 716/1₁, 716/2 (x 2), 716/3, 716/4, 716/10₂, 716/11, 716/15, 716/17₂, 716/18, 716/23, 716/25, 716/27, 72a/3, 72a/4, 72a/5, 72a/8, 72a/11, 72a/14, 72a/16, 72a/18, 72a/22₂, 72a/22₃, 72a/24, 72a/26, 72a/27, 726/1 (x 2), 726/5, 726/8, 726/9, 726/12, 726/13, 726/14, 726/15, 726/16, 726/17, 726/20 (x 2), 726/22, 726/23, 726/25, 73a/1, 73a/4 (x 2), 73a/7 (x 2), 73a/8 (x 2), 73a/9 (x 2), 73a/14, 73a/16, 73a/17, 73a/19, 73a/20 (x 2), 73a/21, 73a/25, 73a/26, 736/4₁, 736/4₃, 736/5, 736/7, 736/10, 736/12 (x 2), 736/19, 736/21, 736/23, 74a/1, 74a/7, 74a/8, 74a/10₂, 74a/11 (x 2), 74a/13, 74a/18 (x 2), 74a/19 (x 2), 74a/22, 74a/24, 74a/25 (x 2), 74a/27, 746/5, 746/9, 746/17, 746/18, 746/19, 746/20, 746/23₁, 746/25, 75a/2, 75a/3, 75a/4, 75a/5 (x 2), 75a/7 (x 2), 75a/11 (x 2), 75a/13, 75a/14, 75a/15, 75a/18, 75a/19, 75a/22, 75a/26, 756/1, 756/5, 756/6, 756/8 (x 2), 756/9, 756/10, 756/17 (x 2), 756/18 (x 2), 756/21, 756/24, 756/25, 76a/1, 76a/2, 76a/4, 76a/14 (x 2), 76a/15 (x 2), 76a/16, 76a/17₂, 76a/19, 76a/21 (x 2), 76a/22, 76a/23, 76a/27 (x 2), 766/1, 766/2, 766/5 (x 2), 766/8 (x 3), 766/9, 766/12, 766/13, 766/14, 766/15, 766/16, 766/18, 766/19, 766/21, 766/22, 766/23, 766/25, 77a/1₂, 77a/3, 77a/4 (x 2), 77a/6₁, 77a/7, 77a/8, 77a/11, 77a/12, 77a/14, 77a/16, 77a/21, 77a/25, 776/1, 776/3, 776/4, 776/6₂, 776/9, 776/11, 776/15, 776/16₁, 776/24₁, 776/25, 78a/3, 78a/4, 78a/7, 78a/10, 78a/17, 78a/19₂, 78a/20₂, 78a/22, 78a/23, 78a/26, 786/1 (x 2), 786/3₁, 786/6, 786/8, 786/9, 786/12 (x 2), 786/19, 786/20 (x 2), 786/21, 786/23, 786/26₂, 786/27 (x 2), 79a/1, 79a/2, 79a/3 (x 2), 79a/5 (x 2), 79a/6 (x 2), 79a/8, 79a/9, 79a/13, 79a/14, 79a/16 (x 3), 79a/17, 79a/18, 79a/21, 79a/23, 79a/26, 796/2, 796/4, 796/5, 796/10, 796/13 (x 2), 796/18, 796/19 (x 2), 796/20,

796/21, 796/23, 796/25₂, 796/25₃, 796/26, 80a/1₁, 80a/4 (x 2), 80a/7, 80a/9, 80a/10 (x 2), 80a/11 (x 2), 80a/12₂, 80a/13₂, 80a/14, 80a/16, 80a/22, 80a/27, 80b/1, 80b/5, 80b/6, 80b/8, 80b/15, 80b/16, 80b/18, 80b/19₂, 80b/20₁, 80b/21, 80b/22, 80b/23 (x 2), 80b/25 (x 2), 80b/27, 81a/2, 81a/3, 81a/4 (x 2), 81a/7 (x 2), 81a/11, 81a/12, 81a/13, 81a/14, 81a/16, 81a/18 (x 2), 81a/26 (x 2), 81a/27, 81b/1, 81b/2, 81b/3, 81b/5, 81b/9, 81b/10, 81b/11, 81b/14, 81b/16, 81b/17 (x 2), 81b/19, 81b/22, 81b/24, 81b/25, 81b/26, 82a/2, 82a/7 (x 2), 82a/9, 82a/10, 82a/15, 82a/16₂, 82a/20, 82a/27₁, 82b/3, 82b/5, 82b/6, 82b/7, 82b/9, 82b/10, 82b/19, 82b/23, 82b/25, 82b/26, 83a/6₂, 83a/7, 83a/8 (x 2), 83a/12, 83a/13, 83a/19, 83a/20, 83a/22, 83a/25, 83b/1, 83b/2 (x 2), 83b/6, 83b/9 (x 2), 83b/12, 83b/14, 83b/18, 83b/20, 83b/24, 83b/27, 84a/3, 84a/7, 84a/9, 84a/11 (x 2), 84a/12, 84a/13 (x 2), 84a/14 (x 2), 84a/19, 84a/21, 84a/22, 84a/25, 84b/5, 84b/7, 84b/10, 84b/11, 84b/13, 84b/14, 84b/17, 84b/27, 85a/2, 85a/4, 85a/5, 85a/8, 85a/9, 85a/19 (x 2), 85a/20, 85a/23, 85a/27, 85b/3, 85b/7, 85b/15, 85b/22, 85b/25 (x 2), 85b/26, 86a/1, 86a/4, 86a/6, 86a/8 (x 2). **2. припајајући: припаја чланове реченице или целе реченице које допуњују, разјашњавају или развијају изречену мисао (саставни, у значењу конектора):** *и*.²⁴¹ – и по сѣхъ ѣко некоторому вѣмени мнѡуѣши· бѣоу҃го҃дѣна мѣслъ възндѣ на срѣдѣце сѣе бл҃женѣнїе еленн· и въспомѡуѣши гл҃а... 38a/22–26 (22); и тако ставши на мѣтвѣ начеть мѣити се съ теплѣмъ слъзамъ гл҃ющїи· 38b/6–7 (6); и тако начеть зѣлати цр҃квѣ· въ нѣе сѣе бѣе праздѣннѣ бл҃говѣщенїа· место рѣкомо градѣ(а)ць· 38b/17–19 (17). ОП: 29b/23, 30a/20, 30b/22, 32a/28, 33a/13, 33a/15, 33b/8, 34b/4, 35b/1, 35b/21, 36b/12₂, 38b/17, 39a/18₁, 40a/5, 42a/27, 43a/8, 43a/19, 43a/23, 43a/24₂, 43b/5, 44b/24, 44b/27, 45a/9, 45a/11₂, 45a/15, 45a/23, 45b/9, 45b/18, 46a/1, 46a/2, 46a/7, 46a/10, 46a/16, 46b/16, 46b/19, 46b/28, 47a/2, 47a/7, 47a/10₁, 48a/4, 48a/6, 48a/13, 48a/14, 48b/14, 48b/18₁, 48b/24, 48b/26, 48b/28, 49a/7, 49a/13, 49b/5, 49b/13, 49b/20, 49b/24, 49b/25, 50a/9₂, 50a/12, 50a/16, 50a/18, 50a/23, 50a/28, 50b/3, 51a/3, 51a/9, 51a/19, 52a/25, 54a/25, 54b/6₁, 54b/8, 54b/23, 55a/17, 55a/20, 56a/27, 56b/8, 56b/10, 56b/12, 56b/20, 56b/23, 56b/25₂, 56b/26, 57a/3, 57a/7, 58a/14, 58a/16, 58a/18, 58a/22, 58b/9, 58b/11, 59a/2₂, 59a/15, 59a/17, 59a/25, 59a/27, 59b/11, 59b/15, 59b/21, 60a/15₂, 60a/24, 60b/8, 60b/11, 60b/14, 60b/16, 60b/18, 60b/27, 61a/17, 61a/21, 61a/23, 61b/20, 61b/25, 62a/5, 62a/7, 62b/7₁, 62b/24, 62b/25, 63a/4, 63a/9, 63a/15, 63a/20, 63a/26, 63b/3, 63b/23, 64a/14₂, 64a/19, 64a/21, 64b/6, 64b/8, 64b/13, 64b/21, 64b/26, 65a/4₂, 65a/17, 65a/26, 65b/3, 65b/6, 66b/17, 67b/26, 68a/7₁, 68a/8₁, 68a/17, 68b/9, 68b/22, 69b/1, 70b/1, 70b/10, 71b/17₁, 72a/1, 72b/3₂, 72b/10, 73b/4₂, 74b/23₂, 74b/25, 75a/20, 75b/7, 76a/17₁, 77a/6₂, 77b/8, 77b/13₁, 77b/19, 77b/21, 78a/1, 78a/8, 78a/9, 78a/12, 78b/5, 79a/4, 79a/10, 79a/15, 79b/7, 80a/6, 80b/20₂, 80b/26, 81a/10, 81b/8, 81b/18, 81b/23, 82a/5, 8a/15, 83a/1, 83a/2, 83a/5, 83a/6, 83b/16, 83b/23, 83b/25, 84a/15, 84b/20, 84b/24, 85a/6, 85a/12, 85a/17, 85b/4, 85b/6, 85b/7. **3. уводи главну реченицу после партиципа и партиципских конструкција (не преводи се).** – сѣ оубо помншающїи бл҃женїа· и оумнлши се прѣдѣ гл҃цѣмъ съ слъзамъ и глаше· плати се дш҃е грѣшнѣ еленко ѡ сѣдѣнїи токою зѣинлї· нѣѣже ко слъзы тоу и оумнленїе бж҃е· 31a/21–25 (23); такожде и фезвѣтѣннѣ нлїа постив' се· и вл҃хрѡмъ на колесницѣ огнѣнѣн на нлїа въсхнщѣнъ былѣ(ть)· 32a/14–16 (15); и пришьдѣ(ь)шоу²⁴² ѣмоу въ монастѣрѣ прѣстїе· и тоу сѣтворше ѡбнощнѣа пѣнїа· и славослѡвїа вѣанка 51a/9–11 (10). ОП: 29b/28, 32a/13, 33b/12, 40b/27, 42b/23₂, 44b/26₁, 45b/16, 45b/22, 46b/15, 48a/11₂, 48a/26, 49b/7, 49b/27₁, 50a/20₂, 55b/12, 56a/7₃, 56a/23, 56a/25, 56b/4, 56b/23, 57a/9, 59a/6₁, 60a/21, 60b/19₁, 61a/19₂, 61b/24, 63a/14, 64a/9₂, 65a/1₂, 65a/4₁, 65a/19, 65a/23, 67b/3, 68a/1, 70b/5, 70b/16, 71b/1₂, 71b/12, 72a/15, 74b/14, 75a/21, 77a/15, 77b/13₂, 77b/16₂, 77b/17, 78a/2, 78a/6, 78b/3₂, 79a/20, 80a/1₂, 80a/12₁, 80a/23, 84b/23, 85a/18, 85b/13. **4. спаја реченице у условно-последичној зависности: и**²⁴³. – сѣн в'са еленко слншала есн съхранїи· и не нандетъ тебѣ исквшенїе

²⁴¹ Једна од особина оваквих текстова јесте употреба тзв. *библијског и*, тј. везничког или интензификаторског *и* у полисиндетским (координираним) конструкцијама и на почецима контекстуално укључених реченица (тј. на нивоу текста). Више о овоме в. Прањковић 2006: 27. У неким од таквих примера везник *и* започиње нову тему, као, нпр., у 33b/8, 52a/25, 55a/20, 58a/16, 63b/3, 66b/17, 72b/3₂ и сл.
²⁴² У највећем броју примера између апсолутног датива и финитног глагола употребљен је везник *и*. Апсолутни датив тада је могуће двоструко интерпретирати: као део сложене реченице или као временску реченицу, што је и овде случај (више о овоме в. у Курешевић 2006: 35–112 и литератури која је тамо наведена).

²⁴³ Типичном *библијском и* сличан је и везник *и* у саставним реченицама с условним односом међу клаузама: у корелацији *ако – онда* (Прањковић 1984: 69). Такве реченице карактерише модално-

лоукаваго. 34a/26–28 (27); придете и послушанте менѣ и страху гл҃сно науѣю ви. 41б/3–4 (32); релі(е) бо възови ме и оуслншоу те. 52б/16–17 (17). ОП: 30б/32, 41б/18, 57б/12, 66б/8. **5.** *са супротном нијансом: и, а, но, међутим.* – дв҃дѣ оубо ѿ двою грѣху плакаше се. и слншавъ прлолр(о)ка г҃ь прости ти. 28a/16–17 (16); нь до задѣ гл҃авше слово шкратнмъ. и въ прелдлежеса тыщнмъ се вѣщати. еанко ѿ нскоусехъ сего бл҃гочл҃ствнаго и хбл҃ювнаго. 54a/5–8 (6); чедо мое любовное и срл҃дною. зовоу те и не ознвакши ми се. 65a/7–9 (82). ОП: 32a/10²⁴⁴, 38a/12, 55a/13, 65a/10, 65б/13. **6.** *спаја реченице у узрочно-последичној зависности: зато.* – мнѡзѣн бо полсл(то)мъ преважноше чл҃твскаа. и съ аг҃лы вѣседовати сполд(о)внше се. 32a/21–22 (22); еанко бо снхл҃ готовае въ вецѣ семь въ чюждлемъ градѣ авѣ кл҃(ть). и ннколнже чаетъ възвратити се въ свон. сн реть въ вншннѣ терсл҃амъ. 33б/22–25 (23); прлолр(о)къ бо рече възваше праведнн и г҃ь оуслнша ю. 39a/17–18 (18). ОП: 27б/24₂, 27б/25, 28б/27, 33a/19, 34a/10, 41б/1₂, 42a/7, 55a/8, 55a/9 (x 2), 57б/14₁, 59a/21, 63б/27₁, 74б/4, 83a/4. **7.** *уводи упитну реченицу (по значењу блиско појачавајућој речци): и.* – и ѿ чель прьвое въсплачу се. ѿ чель ли вьстѣню. нан ѿ чель възрндаю ѿ множьствѣ грѣхъ монхл҃. нан ѿ разлоученнѣ ѿ бѣ. 39б/16–18 (16); и еда кто ѿ васъ вндѣ нзмннвша обычан свон. и бл҃гн нравъ нже навнклъ бѣ. нан ослабывша мл҃стнню. нан грѣденіе до конца оудръжавша. 67б/18–22 (18); и что да нзрекоу. 68a/15. ОП: 69a/13₂, 74a/5, 78б/7. **8.** *придружује реченицу са значењем циља: да би.* – прилді(ѣ)те и оубынемъ и наше боудл(е)ть долсл(то)аніе его. 75б/20 (x 2); аще кл҃(ть) чл҃коу ·ѣ· овѣць. и едина заблоуднтъ. не оставитъ ли ·ѣ· ·ѣ· и ндетъ нскати заблоудлѣшою. 81б/2–5 (4); и оужасомъ вѣланкаго страха одрьжнмъ. скоро текъ и възвѣсти тогдла свшоу нгоуменоу монастира того в҃сечл҃стному чрн҃цоу савѣ. и в҃сеому братл҃ствоу цр҃кв҃номоу. 84б/24–27 (25). ОП: 29б/12₂, 82a/23. **9.** *уводи узвичну реченицу (по значењу блиско узвику): и, ево.* – и г҃и наведи ме на поу҃тл҃ твою. и пондѣ въ истннѣ твою. 30б/3–4 (31); да и вы таковаго ѡсоудленіа оубонте се. и бдеше мл҃нте се тако да не вьнндете въ напастъ. 42a/8–10 (8); и мнѣ дароун г҃и по мл҃стн твою. и по прошенію моемоу. твоел҃г҃ оуголдла мѣжа. да и мнѣ боудеть тобою братъ и просвѣщннкъ и наставннкъ дшн҃ моею. 80б/17–20 (17). ОП: 39a/18. **II.** речца: *појачавајућа: и, такође; при негацији: ни.* – нь и ѿ снхл҃ релі(е)но кл҃(ть) работанте моеу цр҃іе съ страхомъ и радл҃чнте се емоу съ трепетомъ. и разоументе кто съ кл҃(ть) ѡнел҃мен дхн҃ цр҃емъ. 28б/5–8 (5); бл҃женъ бо възлюбывъ заповеди твою влдіко. въ ннхже прьвн прѣждле ходнвше. и ѡвѣтованна нмъ тобою оулоучнше. и ползю прѣеше. такоже оубо и въ ннѣшнѣмъ врѣмени мнозѣн ѿ послелдннаго рода авнше се. послелдствоующе заповелд(е)мъ твоимъ. и в҃са еанко добрїе дѣтели ѡконташе собою. 28б/22–28 (25); то и намъ грѣшннмъ долсл҃тноно кл҃(ть) бл҃жннн нхл҃. тако оуголдннкы твою истнннїе. 29a/9–10 (9). ОП: 29a/20, 30б/17, 31a/24, 33a/3, 33a/8, 34a/3, 34б/9, 35б/24₂, 36б/1, 36б/14, 36б/18, 37a/6, 37a/11, 38a/6, 38a/14, 38б/2, 40a/22, 41a/3, 41a/6, 44б/13, 47б/28, 48a/25, 48б/16, 49a/28, 51a/1, 51б/6, 52б/17, 53a/15, 54a/5, 59a/2₁, 60б/19₂, 63б/15, 65a/24, 65б/14, 65б/18, 66a/10, 66a/16, 66б/6, 66б/9, 67б/5, 67б/6, 69a/2, 71a/22₂, 71б/20, 72a/13, 74a/6, 74a/10₁, 74б/5₂, 74б/10, 76a/3, 76a/11, 76a/25, 76б/23, 80б/19₁, 80б/24, 81a/1, 81a/15, 81a/22, 82a/24, 83a/27, 83б/13, 85б/24, 86a/7.

◇ аще и... ако и²⁴⁵. – се бо соуцннмъ намъ въ соуете мнра сего соуетнаго. аще и хотеце дхбл҃ жити еанко оуголдно кл҃(ть) гл҃сви. сего не възможемъ постнгноутн. 33a/20–24 (22). ОП: 38a/8, 43a/16, 43б/22, 44a/9, 52б/11, 53a/2, 73б/17. въ днѣ и въ ноцн (*и*) дају и ноју, непрестано. – ѿ семъ бо въ днѣ и въ ноцн мнслъ нераскааню нмн. 69б/20. въ родѣ и родѣ из поколења у поколење. – бл҃женъ еси бл҃гочл҃ствн и хбл҃ювын краю. тако ѡврѣте себѣ место поконно и память твою въ родѣ и родѣ. 80a/14–16 (16). ОП: 63б/24. даже и чак, на и. – что же гл҃ю моу҃сеа и нлїю даже и даннла. 32a/23. ОП: 64a/19. даже и до све до, до (*самог*).²⁴⁶ – нь дароун ми крепость

темпорално устројство: у првој клаузи долази императив, а у другој презент перфективних глагола са значењем футура.

²⁴⁴ У овом примеру присутна је и нијанса пропратнооколносног значења.

²⁴⁵ Возник и у комбинацији с другим везницама, везничким речима или прилозима који улазе у састав везника образује сложене везнике. Овде их све доносимо, а једна од таквих веза свакако је аще и.

²⁴⁶ Овим конструкцијама истиче се ширина обухватања нечега.

снлн твоје. јако да побеждлоу встанїа борѣщаго се съ мною. хвалеціи престоѣ нме твоје. да же н до нзлданханїа моего. 44б/20–23 (23). ОП: 46а/21, 46б/11, 48б/22, 66б/4, 73б/13, 82а/26, 85а/14.

днь н ношь дан и ноћ, непрекидно, непрестано. – вса сїн съвыраше блженнаа. полдвнзающи се полдвнгоды добрїи. н непрестанно пекоущи се днь н ношь. како оугодити н глсївн. 34б/23–26 (25). ОП: 43б/10. же н (као) и, и (исто тако, такође). – ты оубо съ грѣшники бѣсѣдова н съ мнтарн же н фарисен вдвараше се. 28а/7–8 (8). ОП: 28б/18, 29б/15, 31а/4, 31а/11 (х 2), 31а/12 (х 2), 33а/7, 34б/21, 40а/20, 40б/22, 41а/17, 43а/3, 45а/19, 45б/7, 45б/8, 45б/17, 46б/8 (х 2), 47а/9, 48б/17, 49б/17, 50а/26, 53а/9, 57а/27, 58а/10, 62б/18, 66б/3, 66б/5, 66б/25, 69а/12, 69а/14, 71б/17, 72а/22, 73а/9, 79б/25, 83а/17, 85а/21, 86а/7. н до и до, до самог. – нь оубо прошоу н млю се. не ѿврати лица твоего ѿ менѣ. н оутробы ѿколюбіа твоего не затвори мн. јако да н до последняго нзлданханїа моего поклоняю се н прославляю стѣе н вѣлнколѣпною нме твоје. 38а/17–22 (20). ОП: 33а/10, 41а/1, 51а/23, 55б/27, 70а/14, 71а/6, 71а/11, 71б/10, 71б/14, 72а/9, 72б/3, 75а/24, 78а/16, 80а/13, 85а/25. н же а. и (такође, још). – н апслад же павль томоуждїе словоу полдвст'воује. глїеть рѣкы. страшно бо етерѣ соуждл(е)нїе жлдатн хоте помати все дѣлатель неправдн. 28б/1–3 (1). ОП: 28б/5, 30а/7, 35б/23²⁴⁷, 37а/14, 38б/16, 40а/9, 40а/23, 40б/15, 41б/12, 45а/7, 46а/28, 49б/8, 53а/11, 54а/13, 55а/15, 57а/1, 57а/21, 59б/25, 61б/14, 62б/12, 63б/18, 69а/6, 70а/6, 71а/4²⁴⁸, 71а/22, 72а/7, 72а/20, 72б/3, 73б/9, 75б/7, 77б/6, 78а/13, 78а/19, 78а/20, 84б/2, 85б/10. б. и, на (онда, потом). – н блгочлстнїи краль мнсогы млстнны въ ть днь разлдала. елнко приключиши се ницихъ н странничи въ преставленїе блженїе. н съ всемъ же съборомъ ѿтѣствїа своего повѣселнв лсе дѣбно н тѣлесно. н пакы възврати се къ прѣстолю своему. 48а/14–19 (17). ОП: 83а/6. н... н и... и, како... тако (с наглашавајућом, појачавајућом нијансом). – н вѣлнко вѣселїе н радость сътвори глїь краль ѿ пришьствїи нхъ 50б/2–4 (2, 3). ОП: 33б/21 (х 2), 42а/18, 42а/19, 52б/25, 52б/26, 61б/22 (х 2), 67б/10, 67б/11, 76б/27, 77а/1, 80б/12 (х 2), 81а/6 (х 2). н пакы и опет а. за везивање при навођењу једног од цитата у низу. – н пакы възвѣселн дшюу рабы твоее. н възрадова се еднкъ мон. 35а/10–12 (10). ОП: 27б/24, 28б/21, 34а/1, 35а/19, 37а/13, 51б/22, 57б/13, 65б/12, 81б/7. б. за везивање при понављању неког исказа (функција истицања, појачавања исказа). – блжена еси н пакы рекоу блженаа. 48а/2. ОП: 51б/17. н се и, а (започиње нову реченицу или тему). – н се слншавъ црѣ ть таковїе неоудобъ стрпнїїе глїи. н бывши юмоу таковы скрѣбы въ незапоу сѣло опечалнв се. н въ вѣлнцѣ недоумѣнїи бывъ. н ярости мнсогїе испльн се. 56а/1–4 (1). ОП: 45а/6, 82б/13. не тькымо... нь н не само... него и. – н не тьк'мо въ бгѣдарован'нїи дръжавѣ ѿтѣствїа сн. нь н по всен вѣлнкон романїи. н въ самоу вѣлнкомъ новѣмъ риде костан'тиннполи. цркви съзлдала. 68а/17–20 (18). ОП: 35а/25 (х 3),²⁴⁹ 56а/10, 68а/18, 68б/13, 74б/11, 78б/26, 80а/8, 82а/21. пакы н пакы опет и опет. – сїе же земле (н градн)²⁵⁰ нхже внше оуказахомъ все приемъ. н пакы н пакы ндѣ на дръжавѣ земле влахнѣскїе. 58б/11–13 (12 х 2). пате же н чак и, и штавише, на и. – н јако слнша блженнаа елени пришьствїе наше. пате же н оузревши насъ. възклоннвшн се ѿ одра своего на нїемже бѣ лежешїи. н възлїевши роуцѣ свои къ висолте нелснен н рече. 45б/18–22 (19). ОП: 53а/21, 54б/20, 77а/17, 79а/27. такожде н тако и. – постнв бо се мсоушн бгѣвнд'ць. н скрижалн закон'нїи прїеть. такождїе н ѳезвнтеннн нлїа постнв се. н внх'ромъ на колесници ог'нннїи на нелса възншнень высл(ть). 32а/12–16 (14). ОП: 35а/1, 40б/21, 41а/2, 55а/10, 60б/6, 72а/12, 73б/7, 74б/13, 80а/20, 80б/13. јако н као и. – братї бо ѿ брата помагаемъ. јако н градъ тврдь високъ. 37а/27–28 (27). ОП: 35а/28, 41б/26, 44б/6, 44б/11, 49б/19, 56б/16, 63а/6²⁵¹, 66б/23, 70а/6, 75б/11, 84а/21. јако (н)... тако н/ јако... такожде н као што... тако и²⁵². – оумоу бо нашемоу соущемоу, ѿбьетоу мльвою житенскыи похотїи. јако н кораблю въ поучнне морьсен влнамн трѣждлаюшоу се. тако н азъ грѣшна люте погрѣжаю се съгрешенїи монди. 33а/28–

²⁴⁷ У овом примеру присутна је нијанса набрајања.

²⁴⁸ Овде је веза дата у конструкцији н пакы же.

²⁴⁹ Овде су присутне и везе елнко... н, н... н, обе с наглашавајућом, појачавајућом нијансом.

²⁵⁰ Написано изнад реда.

²⁵¹ У овом примеру реч је о последичној вези толнко... јако н.

²⁵² Прилог тако овде функционише као корелатив поредбено-начинске реченице.

336/4 (2, 3); тако въ оно врѣме егда былъ (тъ) преставленіе бѣдѣицы. апсслы облаци по въздѣлоухоу възснѣаюмъ. ндѣхоу на погрѣшеніе ее. такожде бо и въ прѣставленіе сіе влѣженіе былъ (тъ). 45а/25–45б/1 (28). ОП: 68а/16. **ТАКОЖЕ И КАО ИМО.** – достонно бо іссл(тъ) видѣти се нама. да и въ сѣтворило длѣжноу любовь междѣлоу совою. такоже и ты съ възлюбленнми тн братомъ. 49а/27–49б/2 (1). ОП: 42а/12, 56а/21, 59б/4, 65б/19, 67а/3, 71а/16, 73а/11. **ТАКОЖЕ (И)... ТАКО И КАО ИМО... ТАКО И.** – и тѣи тако истинна чѣда іего послѣшанію. николиже не прѣслоушаше вѣсакоє заповѣди. таковаго глсѣна своіего и пнтателя. такоже и прѣвѣіе послѣшавше и ндоу. на побѣдоу такоу ересн. тако и тогда ндоу веселамн ногамн. помѣщъ влѣдкы хѣ призивающе въ побѣдоу нмъ. 77б/21–27 (24, 26). ОП: 37а/21, 40б/12. **ТАКОЖЕ И ... ТАКОЖДЕ И КАО ИМО... ТАКО И.** – такоже бо и александарь македонскы црѣ. на землн слюу възвѣланчѣнъ. такожде и съ възвѣланчн се въ бѣдѣарованнѣи его дрѣжавѣ. 74а/14–17 (14, 16). **ІЕЛКО... И... КАКО... ТАКО И..., И... И... (при упорѣживану чѣга или кад се истиче вишеструкост, да је нечим обухваѣено и једно и друго).** – прѣдетъ бо днѣ глснѣ вѣланкы. въ нѣмже іссл(тъ) вѣсемь нама ѡврѣстн се прѣдѣ престолом вѣсмьрѣтл(ь)наго влѣдкы хѣ. ѡвѣтъ твореще ѡ сѣдеаннѣи хѣ. елнко нама и вѣланка. 36б/4–7 (7). ОП: 35б/22.

И², ѡ, ѡ зам. (633) **1.** лична заменица трећег лица **а.** у посесивном или односном значену: *негов, -а, -о; ѡн, -а, -о.* – дѣом же оустъ его вѣса слѣ нхл. 27б/23–24 (23, 24); рѣчл(ѣ) бо прѣлр(о)къ члѣкъ трава. и днѣ его цвѣтл селнн. 28б/20–21 (21); памѣтъ же нхл съ похвалоу выванѣтъ. 29а/16–17 (16); нхже и мѣи хвалнаа жнтѣа нхл исповѣдающе. памѣти нхл свѣтленше показати. 29а/20–22 (20, 21); да хѣ єдиноу приѡбрещоутъ толнкаго бо радн трѣпенѣа нхъ побѣдн вѣнчъ възеше на дѣвола. 29б/2–4 (4); елнко ѡ въздрѣжаннѣи ее и полдвнзѣ. 29б/7; прѣдн пнслнѣна елнко влѣвѣрннхл краль сръвскіе землѣ жнтѣа нхл сѣставнѣ. 29б/9–11 (10); и по прѣставленн моужа ее. 29б/28; елнко вѣсердчѣнаго дрѣзновенѣа ее къ бѣоу. 31а/2–3 (3); вѣше слово іеє слюу растворено. 31а/7–8 (8); възрѣвше на ню и бѣ видѣти лицѣ **іеє** тако лицѣ аглѣла бжѣа. 46а/4–5 (4); и вѣсемь вѣлможамъ іего. 49а/10; съ женамн **нхл** нже соуше іемоу тако възлюбленна братѣа. 49б/10–11 (10); и сѣсетѣтъ плѣти прѣтнвннхл его. 54б/5–6 (6); и съ страхоу и трѣпетомъ припадѣ(а)юще къ ногамъ **іего** и покланѣюще се іемоу. 55б/8–9 (9); ѡ вѣсѣл елнко приклѣушнхъ се дрѣжавѣ іего. 55б/22–23 (23); нѣ и нменн его не нменовати се к томоу въ дрѣжавѣ его. 56а/10–11 (10, 11); и тако възвѣстн ємоу скръбѣ своє мнѡгн приклѣушечъ се ємоу ѡ соупостата **іего**. 59а/25–27 (27); и пришьдѣ(ь)шоу іемоу въ дрѣжавѣ **іего**. 60б/18; такоже по волю его и хотенію. 61а/18–19 (19); и тако слнша прѣвнскоу краль оурошь шѣствѣ нхл. 62а/7–8 (8); и испльнн лица нхл досаждѣнѣа. 62б/8; въ бѣдѣарованнѣи іемоу дрѣжавѣ ѡчѣствѣа **іего**. 68а/9–10 (10); ... дѣломъ нхл подражатѣль. 68б/1; и пришьдѣ(ь) по сѣдѣ(ѣ) становъ **нхл** ндѣже спецн нмъ. 73б/4–5 (5); слмъ двѣщнмъ се и неведѣушнмъ ѡкоу(о)у сн вѣданна нмъ неведѣуше тако влѣгн **нхъ** пнтатель іссл(тъ) въ днѣ творѣ нмъ млсстнню. 73б/7–9 (8, 9); такоже бо и александарь македонскы црѣ. на землн слюу възвѣланчѣнъ. такожде и съ възвѣланчн се въ бѣдѣарованнѣи **іего** дрѣжавѣ. такоже вѣше его видѣти въ члсстнемъ **іего** ѡбразѣ и моужѣствѣ и довѣстн и ѡплѣченн црлсцель. 74а/14–19 (17, 18); млсстннамн и вѣсакымн добродѣлѣмн іего. 75а/10–11 (11); и вѣланкоє же нхл и соуіемоудрѣно поношеніе ѡнмѣшн ѡ насл да нн въ чѣже выменѣтъ се. 77б/6–8 (6); и оукрѣпнѣ срдѣца нхл съ разоумннмн и сладкымн глѣ. 77б/15–16 (15); и слншавъ црѣ такоу шѣствѣ **нхл** въ помѣщъ ємоу. 78а/4–5 (5); сѣсекающе плѣти нхъ нечлсствѣе тако травѣ полскоую. 78а/15–16 (15); и градн же нхл и жнлнща до ѡснованѣа сѣкроушнше. 78а/19–20 (19); тако не погрѣшнтн ємоу никако же волн **іего**. 79б/10–11 (11); бѣу прѣмлсстнвоу пнтавшоу его ѡ юности **іего**. 85а/13–14 (14); и не мѡземъ хнштн прѣтнвѣ нмъ заповѣдн бо **іего** тѣшкы несоутл. 85б/26–27 (27). ОП: 28а/23, 29б/20, 29б/26, 30а/4, 31а/19, 33а/9, 33а/10, 33а/11, 33а/13, 33а/15, 33а/17, 34а/6, 34б/21, 35а/15, 35а/27, 36а/1, 36а/6, 36а/24, 36б/9, 36б/15, 37а/4, 37а/5, 37б/1, 39а/5, 39а/17, 39а/22, 39а/23, 40а/23, 40а/26, 40б/3, 40б/12, 40б/21, 41а/4, 42а/28, 42б/4, 43а/28, 43б/21, 43б/22, 43б/23, 43б/25, 43б/27, 44а/7, 44а/19, 44б/27, 45а/2, 45а/20, 45а/28, 45б/11, 45б/18, 45б/28, 46а/17, 46б/21, 46б/22, 46б/23, 47а/2, 47а/5, 47а/6, 48а/5, 48б/2, 48б/7, 48б/17, 48б/18, 49а/6 x 2, 49а/7, 49а/12, 49а/13, 49б/7, 49б/8, 49б/16, 49б/26, 50а/2,

50a/4, 50a/9 x 2, 50a/15, 50a/22, 50b/4, 50b/12, 50b/14, 51a/9 x 2, 51a/14, 51a/15, 51a/20, 51a/25, 51b/2, 53a/5, 53a/7, 53a/8, 53a/25, 53b/4, 53b/9, 53b/14, 53b/16, 53b/21, 53b/25, 53b/27, 54a/15, 54a/19 x 2, 54a/21, 54a/24, 54a/27, 54b/1, 54b/3, 54b/5, 54b/10 x 2, 54b/13, 55a/27, 55b/2, 55b/11, 56a/12, 56a/17, 56b/10, 56b/19, 56b/21, 57a/3, 57a/4, 57a/8, 57a/21, 57b/5, 57b/7, 57b/10, 57b/13, 57b/22 x 2, 58a/11, 58a/15, 58a/21, 58a/25, 58a/26, 58a/27, 58b/26, 59a/2, 59a/3, 59a/4, 59a/7, 59a/18, 59b/10, 59b/19, 60a/11, 60a/13, 60a/15, 60b/5, 60b/8, 60b/9, 60b/20, 60b/24, 60b/25, 60b/26, 61a/21, 61a/27, 61b/2, 61b/3, 61b/13, 61b/25, 62a/1, 63a/1, 63a/9, 63a/16, 63a/18, 63a/26, 63b/17, 63b/21, 64a/2, 64a/8, 64a/16, 64a/19, 64b/8, 64b/15, 64b/21, 64b/27, 65a/2, 65a/20, 65b/4, 65b/5, 65b/25, 66a/13, 66a/22, 66b/2, 66b/4, 66b/12, 66b/16, 66b/20, 66b/21, 66b/25, 68a/9, 68a/11, 68a/12, 68a/16, 68b/4, 68b/8, 68b/13, 69b/4, 69b/6, 70a/23, 71a/5, 71a/21, 71b/14, 71b/17, 71b/24, 71b/26, 72a/27, 72b/27, 73a/1, 73a/11, 73a/13, 73a/14, 73b/1, 73b/6, 74a/6, 74a/14, 74a/24, 74b/12, 74b/16, 74b/17, 74b/18, 75a/2, 75a/3, 75a/6, 75a/14, 75a/15, 75a/16, 75a/27, 75b/12, 75b/14, 75b/17, 75b/21, 75b/27, 76a/22 x 3, 76a/23, 76b/25, 76b/26, 77a/10, 77a/15, 77a/23, 77a/27, 77b/3, 77b/13, 77b/22, 77b/27, 78a/6, 78a/16, 78a/17, 78a/25 x 2, 78a/26, 78a/27, 78b/9, 78b/10, 79b/7, 79b/16, 80a/5 x 2, 80a/18, 80b/6, 80b/7, 81a/2 x 2, 82a/26, 82b/8, 82b/15, 82b/18, 82b/21, 82b/24, 83a/2, 83a/3, 83a/11, 83a/15 x 2, 83b/21, 83b/22, 83b/24, 84a/9, 84b/9, 84b/10, 84b/15, 84b/20, 85a/9, 85a/10, 85a/12, 85a/16, 85a/17, 85a/22, 85b/3, 85b/23, 86a/1 x 2. **б.** он, она, оно. – нь и ѿ сѣнхъ рѣчѣ(е)но кѣд(ть) работанте кѣмоу црѣе съ страхоу и радѣлѣн те се емоу съ трепетомъ. 28b/5–7 (6, 7); и ѿвѣтованна нмъ тобою оулоутише. 28b/23–24 (24); тѡ и намъ грѣшнѣимъ долѣтонно кѣд(ть) блжѣннѣи нхъ. 29a/9–10 (10); тѣн бо славѣтъ славещѣхъ его. 29a/19–20 (20); и не ѿбрете се въ нѣн лицѣмерѣе, такоже въ некоторѣхъ кѣд(ть). 31a/8–9 (9); въ тѣще кѣмъ постъ бываеѣтъ. 32a/10–11 (10);²⁵³ и сѣа възсѣлающе къ нѣн. 33b/12; такоуѣи възсѣлающе кѣ. 34a/11; аще съблюдеши нхъ. 34a/21; и наследствовати землю блгоу юже ѿвѣща гѣ любещимъ н. 34b/14–15 (15); снцѣ веднѣтъ нхъ. 35a/13; такоуѣе бо яко и дѣщерн кѣ хранещѣн въ домоу своѣмъ. 35a/27–28 (28); вѣсакнмъ богатствомъ испльняюще нхъ. 35b/2; и ѿ сѣнхъ млѣю те влѣдѣко гѣи оутвѣрдѣе въ страхъ твоѣ. 35b/24–25 (25); сама бѣгѣоразоумнѣи глѣи оувѣщающе на глѣощн. 36a/13; възревѣше на ню и кѣ видети лицѣе кѣе яко лицѣе аглѣа бжѣа. 46a/4–5 (4); и яко разоумехомъ ю хотещоу преставити се жалостно ѡдрѣжнѣи платюще се възроупихомъ. 46a/7–9 (7); и по сѣнхъ мало покѣсневѣши кѣн. 46a/14–15 (15); и ѡпоустнѣи его съ славою вѣлнкою. 49a/10–11 (10); съ женами нхъ не соуше кѣмоу тако възлюбленна братѣа. 49b/10–11 (10); и ѿбретоше кѣе тако въ росѣ лѣжеще цѣло нарастлѣмо бжѣемъ повѣленѣемъ ннѣимъ же невѣрѣждѣено. 51a/16–18 (16)²⁵⁴; и прѣлѣр(о)къ двлѣдѣи и поклонѣтъ се емоу вѣсн црѣе землѣсн. 54b/6; и съ страхоу и трѣпетомъ припадѣ(а)юще къ ногамъ его и поклоняюще се кѣмоу. 55b/8–9 (9); глѣюще кѣмоу дрѣжавнѣи црѣоу. 55b/23–24 (23); самъ не вѣдѣдѣ(ѣ) хотещаго събыти се емоу. 56a/11; и тако възвѣсти емоу скръбѣи своѣи мнѣи прикљоуше се емоу ѡ соупостатѣ его. 59a/25–27 (26, 27); и пришьдѣ(ѣ)шоу кѣмоу въ дрѣжавоу его. 60b/18; и възврати кѣмоу дрѣжавоу свою юже вѣ възель емоу и глѣдѣи глѣемѣи бдннѣ. 61a/19–21 (19, 20); въ тѣ члѣдѣ(ѣ) посла слы своѣ прѣтнкоу кѣмѣл. 62a/8; и ярость гнѣва твоѣго да нмѣтъ кѣе и аглѣ твоѣи гѣи боудн стоужакѣ нмъ и поганѣе е. 62b/6–8 (7 x 2, 8); въ бѣгѣдарованнѣи кѣмоу дрѣжавѣ ѡчѣствѣа его. 68a/9–10 (10); и възоромъ нмъ полдѣ(о)банѣ. 68b/1–2 (1); и пришьдѣ(ѣ) по срѣдѣдѣ(ѣ) становѣ нхъ ндѣже спешн нмъ. 73b/4–5 (5); снмъ двѣщнмъ се и невѣдоушнѣи ѡкоудѣ(оу) сѣи вѣданна нмъ невѣдоуше тако блгѣи нхъ пнтатель кѣд(ть) въ днѣ творѣ нмъ млѣстннѣо. 73b/7–9 (8, 9); и мнѣ се ѿ нѣлѣи нскоу съ прнѣти тако ѿ правѣднѣемъ ѡвѣ нскоу съ прнѣтъ. 75a/11–13 (11); потѣщн се оубо яко да въ скорѣ гнѣвомъ яростн твоѣи сметешѣ е. 77b/4–6 (6); и нзѣбравѣ велнкѣи мнѣи властѣи своѣи елнко срдѣлюбѣзнн кѣмоу. 77b/13–15 (15); и слншавѣ црѣ таково шѣствѣе нхъ въ помощѣ емоу. 78a/4–5 (5); добрѣ възмогѣше повѣднше кѣ. 78a/14–15 (15); ѡ мнѣи глѣи вѣрѣмѣи събранноу нмъ. 78a/18–19 (19); тако не погрѣшнѣи емоу никако же волн его. 79b/10–11 (11); и почлѣтѣио ннзглѣанноу чѣтешѣ н. 82a/15–16 (16); бѣоу прѣмѣлѣстнвоу пнтавшоу его ѡ юности его. 85a/13–14 (14); и не мѣземъ знѣити прѣтнвѣ нмъ заповѣдн ко его тѣшкѣи несоуѣтѣ. 85b/26–27 (27). ОП: 34a/7, 34a/22, 36a/12, 36a/27, 37b/4, 37b/16, 38b/22, 39a/14, 39a/18, 39a/19 x

²⁵³ И у ovom примере може се уочити и односно или посесивно значење.

²⁵⁴ Овај пример занимљив је (и) са становишта стилистике, будући да се заменица појављује у служби пролептичког објекта.

2, 40a/12, 40a/14 x 2, 40a/16, 40a/28, 40б/5 x 2, 40б/27, 40б/28, 41a/20, 41a/21, 42б/24, 43a/14, 43a/26, 43б/15, 43б/20, 43б/24, 44a/17, 44б/28, 45a/4, 45a/10, 45a/16, 45б/10, 46б/1, 46б/3, 46б/12, 46б/25, 48б/5, 48б/10, 49a/9, 49a/17, 49a/24, 49б/3, 49б/12 x 2, 49б/15, 50a/3, 50a/6,²⁵⁵ 50a/16, 50б/10, 50б/25, 50б/27, 51a/23, 51a/28, 52a/24,²⁵⁶ 52a/26 x 2, 52б/27, 53a/6, 53б/10, 54a/2, 54a/3, 54a/4, 54a/5, 54a/13, 54a/14, 54a/25, 54б/8 x 2, 55a/8, 55б/3, 55б/22, 55б/25, 55б/15, 56a/2, 56a/27, 56б/2, 56б/5, 57a/11, 57a/15, 57a/16, 57a/17, 57a/22,²⁵⁷ 57б/14, 58a/2, 58б/2, 58б/4, 58б/5, 58б/16, 59a/5, 59a/6, 59a/8, 59a/9, 59a/12, 59a/15, 59a/19, 59a/23, 59б/1, 60a/2 x 2, 60a/18, 60a/23, 60a/24, 60a/26, 60б/2, 60б/4, 60б/7, 60б/10, 61a/18, 61a/25,²⁵⁸ 61a/26, 61б/8, 61б/11, 61б/21, 61a/24, 61б/24, 62a/10, 62a/13, 62a/17, 62б/18, 62б/22, 62б/24, 62б/26, 63a/19, 63a/25, 63б/3, 63б/27 x 2, 64a/14,²⁵⁹ 64a/15, 64a/18, 64a/20, 64a/21 x 2, 64б/1, 64б/2, 64б/7, 64б/14, 64б/16, 64б/24, 65a/6, 65a/7, 65a/18, 65a/19, 65a/26, 65б/1,²⁶⁰ 65б/2, 65б/6, 65б/19, 65б/23, 66a/2, 66a/6, 66a/14, 66a/24, 67a/4,²⁶¹ 67б/13,²⁶² 68б/12, 69a/1, 69a/4, 69a/8, 69a/24, 69a/26, 69б/5 x 2, 70a/1, 70a/6, 70a/8, 70a/27, 70б/7, 70б/8, 70б/9, 70б/10, 70б/12, 70б/15, 70б/17, 70б/27, 71a/2, 71a/20, 71б/7, 72a/24,²⁶³ 72a/26, 73a/2, 73a/21, 73a/23, 73б/10, 73б/11, 74a/12, 74б/8, 74б/14, 75a/21,²⁶⁴ 75б/7, 75б/15, 76a/1, 76a/8, 76б/6, 76б/19, 76б/24, 77a/5 x 2, 77a/16, 77a/26, 77б/17, 77б/18 x 2, 77б/20, 78a/1, 78a/7 x 2, 78a/13, 78a/26, 78б/2 x 3, 78б/4 x 2, 78б/7, 79б/4, 79б/12 x 2, 79б/22, 79б/27, 80б/5, 80б/16, 80б/27, 81a/1, 81a/8, 81a/24, 81б/5, 81б/6, 81б/16,²⁶⁵ 81б/17, 81б/27, 82a/10, 82a/11, 82a/12, 82a/14, 82a/19, 82a/22, 82б/9, 82б/17, 82б/20, 83a/1, 83a/14, 83б/19, 83б/20, 84б/17, 85a/4, 85a/15. **2. а. показна придевска заменица којом се указује на нешто већ поменуто или обухваћено у казивању самог говорног лица или уопште у причању које је у току, и то у непосредној просторној или временској близини: овај, ова, ово.** – бѣгаа н бѣоу҃го҃дѣна мнслѣ пакы възндѣ на срѣдѣлѣ кѣмоу стѣомѣ н въселен҃скомоу црѣу курь анѣдроннкоу. 77a/7–9 (8). **б. у имен. служби:** – такоже бо н александарь макѣдон҃скы црѣ. на землѣн снлоу възвѣланчань. такоже дѣе н съ възвѣлчн се въ бѣодарован҃нѣн его дръжавѣ. такоже бѣше е҃го видѣти въ члстнѣмь его ообразѣ н моужьствѣ н доблѣстн н сопльчѣнн црѣсцѣмь. 74a/14–19 (17).

◇ **СВОН** Кѣмоу његов, сопствени; лични. – сын съвькоупнвъ трьклетоу҃ю ересь езника татарскаго н еанко свонѣлѣ кѣмоу кон. 60a/14–15 (15).

НГО, -а с (1) *брѣме, терет*. – фиг. н такою любовію вѣры разгарающн се ѿ глѣдѣ. поѣдѣкланѣють кѣю свою поѣдѣ лаг҃коѣ нго хѣо. бѣзмльвьствязушн въ в҃сацѣмь исправлѣннн трьнѣтсѣмьлѣ. днѣ н ношь не въкоушающн въ сласть сна. нли покон даюшн тѣлоу своѣмоу. 43б/6–11 (8).

НГРАТН, -аю, -аѣшн несвр. (1) *играти, плесати*. – рѣчѣ(ѣ) бо сѣдоу люѣдѣ гастн н пнтн н въсташе нгратн. н въ томь разгнѣваше бѣ. н падоше въ єдннѣ днѣ .кѣ. тысоушѣ. 42a/5–8 (6).

НГОУМѢНЬ, -а м (10) *игуман*. – сїю же вѣсть слышавше ѿ старца нгоумѣнь н в҃се братство. еанко соуше въ домоу прѣстїе бѣе. тако ѿ с҃на въспреноувше се. н страхомь вѣланкаго оужаса содрьжннн. въ ть чась послаше вѣстннкы къ в҃сеосцѣн҃номоу епѣскѣпоу раш҃комоу павлоу. 50б/19–25 (20); скоро текь н възвѣстн тогѣла свцоу нгоуменоу монаштра того в҃сечлстномоу трьнцоу савѣ. н в҃сѣмоу

²⁵⁵ Такође је могуће говорити о односном значењу.

²⁵⁶ Заменица употребљена у овој функцији свакако има изражено и односно или посесивно значење.

²⁵⁷ Поред објекатског, заменица има посесивно значење.

²⁵⁸ Заменица има и односно значење.

²⁵⁹ Исто.

²⁶⁰ Исто.

²⁶¹ Исто.

²⁶² Исто.

²⁶³ Исто.

²⁶⁴ Исто.

²⁶⁵ Исто.

братството цркв'ногоу. 84б/25–27 (26). ОП: 41а/4, 45а/19–20, 45б/17, 48а/11, 50а/26, 80б/22, 84а/9, 85а/1, 85а/7.

НДЕЖЕ прил. (13) у односим реченицама (у служби везника): где, на коме, у коме, на каквом, у каквом месту. – сіа бо сътворше назн в'сакык п'чалам. н без рнзы на стадин добріе д'тели възндемь. в'доуше имети себѣ доброє именіе. на нелсехъ пребывающе. релі(е)н'но въ ст'емь твоємь евліліи. ндеже ни т'ла т'лнть н татіе не полдікопаваюті ни крадоуті. 30б/12–17 (16); гліет' бо бжлствнн пав'ль. ндеже оумножит' се грѣхъ прѣнзовылоуєть блгд'ть. 39б/9–11 (9); ... къ в'семоу брат'ствоу коєгождо монастира в'сакъ доволь выдавше. н ндѣже хотехъ възвестити ємоу котораго чрн'ца ѿ полдвжннкы. нан въ поустини х'а радіі стран'ствоуцих'л. нан въ ровѣ зем'льнемь нз'вол'ша жнти. такоымь нещед'но в'сако трѣбованіе възснлаше... 69б/26–70а/5 (27); сін же пнр'гъ іелс(ть) блнзъ места ндеже іелс(ть) былъ град' въ днн пръвїе гл'клїи самарїта. 70а/14–16 (15); н поставнше кувотъ прелд' образомь влдікы всех'л х'а. ндѣже лежнть н до сего днѣ. вьнїе д'брн ол'тарнѣх'л. 85а/23–25 (24). ОП: 31а/24, 44а/27, 48б/15, 49а/15, 51а/15, 51а/23, 73б/5, 85б/16.

НЖЕ, њже, єже зам. (150) *релативна зам. а. који, -а, -е*. – такови оубо крѣпости н вѣры срл'дннн прѣпоасав' се. нстнн'ною же любовію єнко къ гбѣ полдпнрає се. оумною л'ствнцїю на висото добріе д'тели възходнтъ. слнца свѣтленше оудобрено нмєє лнцѣ. н пате снега іл'стенше. н одѣянъ рнзою ємоу же похвала не ѿ ч'лакъ нь ѿ б'а. 27б/11–17 (17); кто бо не днвнт' се сдеренїю нензгл'аннїе слави твоє влдіко. єгоже нѣса не вьместеть. 28а/4–6 (5); что рѣкоу днрь сь ѿ любнмнцн. вь нїемже п'чалам н мльва. 28б/17–18 (18); бл'жен' бо възлюбывъ заповедн твоє влдіко. вь ннх'же првїи прѣждіе ходнвше. 28б/22–23 (23); а сін же вьместо крв'наго теченїа н моукы. теплнмн слызамн н мнвогн д'тели добрн распрпеше пльть свою. нднже въз'мож'ноу оугоднтн тебѣ. 29а/3–6 (5); н в'се скажоу сь нстнною. њже възвѣстнше мн прѣждіе менѣ соушїи свѣд'л(ѣ)тели жнтіе сіе бл'женїе єлѣны. 29б/12–14 (13); онн же .҃҃ отрокуы. нхже не нскоуєн іарость звѣрннн. 32а/16–17 (16); сьмь бесконачнн свѣтл' н пнтатель в'сеє тварн х'с. нже вѣсть крмннн. петїю хлѣбъ петь тнсоушь вь поустнны. 32а/24–26 (25); вѣсн бо градъ нашъ вь нїемже хоцємь жнти. 33б/19–20 (19); н наслед'ствовати землю бл'гоу юже ѡбѣща г'б' любещнмь н. 34б/14–15 (14); бл'жен' бо тын єгоже ты нзбра н прнєтъ н вьселн вь дворн своє. 34б/18–19 (18); оуставн же црквннїе нднже б'б' славнт се. 34б/22–23 (23); н пакы азъ недолс(то)нннн рекоу слава тн. сын єдннн б'є нашъ. нїж'л наді в'сеємн н в'сач'лскых'л слава тн. 51б/17–19 (18); по нїемоу же текоуше не нмал'л сьвратнтн се вь стрьп'тнаа нлн развращен'на в'доуше. 52а/11–13 (11); н ѿ всех'л єже сь ным'л н начеть вѣжати гоннмь гнєвомь г'днннмь. 60б/10–11 (10). ОП: 29а/20, 32а/8, 33а/9, 34б/28, 35а/8, 35а/22, 35б/4, 36а/3, 36б/4–5, 36б/9, 36б/19, 37а/24, 38б/15, 40а/15, 40б/28, 41а/27, 42а/4, 42б/6, 42б/16, 42б/22, 43б/27, 44а/2, 44а/3, 44а/4, 44а/6, 44а/23, 45а/23, 45б/8, 45б/20, 49б/10, 49б/11, 50б/13, 51а/7, 51б/7, 51б/25, 51б/26, 52а/21, 52а/27, 53а/4, 53а/6, 53а/17, 54а/11, 54б/27, 55а/26, 55б/18, 56а/21, 56б/12, 56б/20, 57б/13, 57б/18, 58б/8, 58б/11, 58б/23, 60а/11, 60б/25, 61а/20, 61б/4, 61б/15, 62а/18, 62б/16, 63а/13, 64а/1, 64а/20, 65а/6, 66б/5, 66б/15, 66б/16, 67а/14, 67б/5 x 2, 67б/13, 67б/20, 68а/24, 69а/4, 69а/18, 69а/24, 69б/24, 70а/13, 70а/18, 70б/5, 70б/11, 71а/17, 71б/7, 72а/5, 72б/11, 72б/12, 73а/14, 73а/19, 73а/23, 73б/20, 73б/27, 74а/2, 75а/24, 76а/11, 76а/16, 76б/6, 77а/13, 79а/24, 79б/4, 79б/22, 80а/9, 80а/27, 80б/4, 81а/5, 81а/25, 81б/2, 82а/3, 82а/4, 82а/6, 82б/17, 82б/20, 82б/23, 83а/27, 83б/4, 83б/6, 83б/7, 83б/11, 83б/15, 84а/7, 84а/26, 84б/2, 85б/9, 86а/8. **б.** у конструкціјама, при превођењу грчких конструкціја с чланом *о: који, -а, -е* или *се не преводи*. – аще не првѣкє оостав'льше цурь сын н њже вь днрѣ. 27б/8–9 (9); чл'ч'скоє же іелс(ть)ство хоте сьководнтн првваго прѣстоупленїа єже ѿ адама. 27б/26–28 (28); некоторн ѿ телх'л вѣрн радіі њже къ б'бѣ. 29а/28–29б/1 (1); єнко могошн вьспоменути грѣхн своє. єже ѿ юностн. сіа писанїю предающн. 33а/3–5 (4); се коль добро н коль красно єже жнти братома вькоупѣ. 37а/10–11(10); прелд'по(д)внзаста се на лоуше теченїе њже къ б'бѣ. 43б/25–26 (26); снцѣво знаменїе. єже ѿ погыбѣлы своєн. 60б/9–10 (10); прввомоу оубо роукоположенїю. њже с'тто гн'а нн курь савы. 71а/25–26 (26); днвно бо њже цр'бѣ сь црѣмь ннопл'менннмь став'ше се пакы оулоушнтн хотенїе своє. 74б/1–3 (1); н вь ть ч'лс(ь) повеле сьбраномь быти в'седемь воємь свонмь єже др'жавн єго. 77б/11–13 (12). ОП: 41б/25, 66б/1, 71б/14.

◇ ПО НЕЖЕ В. ПОНІЖЕ. ЕЖЕ/ ІАЖЕ у споју са глаголима говорења, казивања: ГЛАГОЛАТН/ РЕЩН *прецизира, појашњава већ речено: наиме, што значи, то јест(е), који/ којег зову и сл.* – браџ(а) едноу мѣре. іаже глѣо дрьмана н коудѣанна. 58б/23–24; не тькмо бо еанко въ место то стѣе. еже рѣкоу домь прѣстїе глѣдїи хнланїдарь. 69б/23–25 (24); н сьзїда црѣвь оуспїнїе прѣстїе вїѣ. іаже глѣма еплскїпа прнзрѣнска. 72б/10–11 (11); н видѣ іако малъ оstattькъ ооноу прѣдрѣчї(е)нїе трькетїе ересн іаже рѣкоу персн поганїе. вѣанкоу злобоу н пакости твореть дрьжавн єго. 77а/12–15 (13); не тькмо монастироу єднна црѣвн нь н вѣсь дворь монастирскїе нспльнн н оукрасн еже рѣщн полатн црїскїе поставьль н трапезарїю. 80а/7–10 (9).

НЗ предл. (5) с ген. означава **а.** *место, простор одакле се што одваја, извлади, удаљава, излази.* – н нздѣз'ше нз' мора вьнндоше въ самою тоу анатолїю въ дрьжавоу без'божныїхї. 78а/10–12 (11); н отан нзъшьдї(ь) нзъ двора своєго... 73б/4. **б.** *околности, стање из кога се неко ослобађа.* – ... нз работн бо въ своодоу тьщещн се прѣштн. 34б/12–13 (12).

◇ НЗ ГЛОУБННЫ СРЪДЪТЪНЫЕ изр. *из дубине срца, из дубине душе; искрено, свом (душевном) снагом; с најјачим осећањима.* – он' же нз г'льбынн срдїчнїе възорпнвь къ в'сеомоушомоу влїдїѣ. вьн'мн н оуслншн мє н внжыдї(ь) наснїе воюющнїхї неправед'но. н прнзрн сь нвєсї н посетн н сьвршн еже насадн десннца твоїа. 76а/13–16 (14). ОП: 74б/21.

НЗБАВНТЕЉЪ, -ля м (1) *избавитель.* – (Господе) врат' бо єсн болєшнмь. оскрєблїаємнм' же радосїть. обыднмнм' же нзбавнтель. свѣтї оморачен'нїнмь... 63б/11–13 (12–13).

НЗБАВНТИ, -влю, -вншн (парт. прет. пас. нзбавлєнь) свр. (3) *избавити.* – на те бо оуповаше оцїи нашн оуповаше н нз'бавнль є єсн. к телвї(е) въз'ваше н сплсїан се соутї. 55а/7–9 (8); рече бо оупован на гї н ть нзбавнтъ те іакоже възхоцєшн. 57б/11–12 (12); влсїнь бѣ нже не дасть нлсї въ ловнтвоу врагомь нашнмь. сѣт' бо нїхї ськроушн се н мы нз'бав'лєнн бнхомь. 64а/2–3.

НЗБАВНТИ СЕ, -влю се, -вншн се свр. (1) *избавити се.* – дльж'но тн кєсї(ть) възлюблєн'нїн братє поболѣтн о скрєбы моєн. н помозн мн іако да нзбав'лю се ѿ таковога наснлованїа воюющнїхї на мє. іакоже н азъ въ мнмошьдї(ь)шеє врѣме сьпособ'ствовах' тн. нь оубо потащав' се помозн мн дрьжав'ною тн слою. 59б/1–6 (3).

НЗБАВЛЯТИ, -яю, -яєшн несвр. (1) *избавляти.* – внїдї(н)те н възїдїнвнте се іако члѣци оуподїобьше се блѣ видѣтн. н нз'бавлятн хрїстїанств'о ѿ ненствоваго дїавола. 76б/1–3 (2).

НЗБАВЛЄННЄ, -нїа с (1) *избавлєње.* – фиг. блѣжена єсн іако сротамь крємнтел'ннца. н печалннїмї оутешєнїе. обыднмнм' же нзбавлєнїе. 47б/12–14 (14).

НЗБИТИ, нзбїю, нзбїєшн свр. (1) *побити, поубїјати.* – ... мнѡжьство нхъ мнѡго нзбыєно высї(ть). 60а/23–24 (24).

НЗБЪРАНЬНЪ, -ын прид. (14) **а.** *изабран, који је по својим својствима одличнији, бољи од других.* – ... н къ смь оубо дарн нзабран'нїн вьдающїн. 33а/15–16 (16); ... рнзн же єерєомь нзабран'нїн. 35а/4; ... храмннн же н села нзабран'наа мнѡгаа прнложн местоу томоу стїмѣ. 41а/17–19 (18); н єанко соущнїхї въ то врѣме сь нєю в'сєтїстнхъ чрн'ць. н їерѣн. стар'ць же нзабран'ннїхї... 44б/27–45а/1 (1); н снн ѣблѣобывн брать єго краль оурошь. дары мнѡгїн чїстнїн. н нзабран'нїн мнѡже н оумноже дароує юмїлї. 49а/7–9 (9); бл҃гочїстнвоую же краанцоу каѣєннѡу снн гнѣ мон краль оурошь. мнѡгїнмн дарїн нзав'ран'ннмн почт'ть. н в'се властєан възлюблєнаго сн брата краля стєфана. н тако ѿпоустї ю сь славою въ домь свон. 50б/6–10 (7–8); по снїхї же оубо іако ·҃мь лѣтомь мнѡоув'шнмь. по прєстав'лєнїн сїє бл҃женїе. бѣ скороую кєгї бл҃гїдїть явлїать. юже самь завѣща нзавраннїмї єго. 50б/10–14 (13); повѣлєше оуготоватн колєсннцѣ коны нзавран'ннїхї н крот'кыїхї.

іако да възложивше на ных тѣло бл҃женнаго и превнсокаго краля прѣнесоуть е къ оуготованномоу его гробоу. 83б/17–21 (18); ... съ в'сєіслѣтннми и нзавраннми чрн'ци. 85а/7–8 (8); и повѣлєше сътворити ковчегъ нзавраннѣ. 85а/18. ОП: 40б/26, 50б/15, 70б/4. **б. изабран, који је изабран; коме или чему је дато првенство (? или значење под а.).** – и ннїє стїє цр҃кви по в'са мєста нзавранна зачьнѣ и съвршн. 78б/27–79а/2 (1).

НЗБЪРАТИ, нзбероу, нзберешн свр. (5) *из(а)брати, дати коме или чему првенство, одабрати према каквој особини.* – бл҃жен' бо тын єгоже ты (Господе) нзабра и приєтъ и вьселн въ дворн своє. 34б/18–19 (18); и такождїє нзабравъ слав'нїє своє властєлѣ съ подроужїємъ нїхї. и въз'са²⁶⁶ нїхї нты съ б҃гѡлюбнвою ка-ѣлнною. 50а/14–16 (14); и нз'бравъ велнкнмєннтїє властєлн своє єанко срьдѡлюбьз'ннїємоу. и оукрѣпнвъ срѣдїца нїхї съ разоумннми и слад'кымн гл҃ы. н... поустн нїхї съ снлою своєю нты тыщ'но на тїє поганїє пер'сн. 77б/13–19 (13). ОП: 49б/9, 84б/15.

НЗБЫТИ, нзбоудоу, нзбоудешн свр. (1) *остати; сачувати се.*

◇ **НЗБЫТИ** въ своодоу *остати на слободи; остати слободан, независан; спасти се, избавити се.* – ... и тамо хотєнїє своє оулоучнше ѡ поганыхї ѡнєхъ. іако нн дшїи ѿ ныхї нзбыти въ своодоу. и градн нхъ до ѡснованїа нскорєннше. а неправєд'ноє нхъ мнгого събранїє себѣ вьсхнтнше. 76б/23–27 (24).

НЗВОЛНИ, -лю, -лншн свр. (3) *изабрати, дати коме или чему првенство; определити се, одлучити се за кога или што, приклонити се чему.* – ... и ндѣже хотєхъ възвестити ємоу котораго чрн'ца ѿ подлвнжннкѣ. нлн въ поустннн х҃а радїї стран'ствоуцнхї. нлн въ ровѣ зем'льнємъ нз'вол'ша жнтн. таковоимъ нещєд'но в'сако трѣбованїє въз'снлаше. 69б/27–70а/4 (3); въ нстнноу бо сын х҃дѡлюбывн таково навнченїє нзволи. вьсєгдѣла слоужнтн гл҃євн преподл(о)бїємъ и правдїю. іаже творє снѣ бескон'чаго свѣта и н²⁶⁷ в'ч'нныхї бл҃гъ наслєд'ннкѣ явн се. 70а/16–20 (17); въ нстнноу бл҃жоу и прєіслѣтнн храмы въ нїємъже нзволи сн положнтн б҃гѡлюб'зноє тѣло твоє. 83б/14–16 (15).

НЗВОЛЄННІЄ, -нн с (4) **1.** (*Божїя*) *воля.* – по бж҃їю бо нзволєнїю. сын превнсокы краля мнгогн страны єзнкѣ прнноудн снлою своєю къ бїмъ дарован'нѣн ємоу дрьжавѣ зем'лн срьбьсцѣн. 61б/8–12 (9). ОП: 66а/16, 72б/10. **2.** *одлука, (ратничка) заповєст.* – и в'сє таковоїє странн цр҃лєствїа того повоєвавъ зем'лю строум'скоую и сєрьскоу. кр҃лєстолпол же и ннїє странн ѡкр҃лєстнїє зем'ль тѣхъ. и в'сє нмѣнїє нхъ и богат'ство възмъ. пакы волюю бж҃їєю възвратн се въ ѿчѣство своє. в'сачлєскаго довраа нзволєнїа нспльнѣ. 58а/8–14 (13).

НЗВЫКНОУТИ, -ноу, -нєшн свр. (1) *научити (? напамєт, наизуст).* – нмєтащє бо нзвѣтъ оупспѣшнѣ цр҃лєскѣ прлєсно бж҃лєствнн законъ нзвнкѣ. не бо възвелнчєє се цр҃лєскою властїю. нѣ лнш'ше разгарєє се бж҃лєствною любовїю. 57б/25–58а/2 (27).

НЗВЫЧЄННІЄ, -нн с (1) *наук; устаљєни (научєни) начин понашања (стєчен подучавањєм, васпитањєм, искусством и сл.); обичај; навика, навада.* – ѡ влєслєннаа оутробо носнв'шїа таковоє и б҃гѡмнслноє нзвнчєнїє къ б҃ѣ и чл҃комъ. 78б/18–20 (19).

НЗВѢСТИТИ, нзвѣщоу, нзвѣстншн свр. (1) *известити, обавєстити, јавити.* – въ тѣ часъ послашє вѣстннкы къ в'сєѡсцїєн'номоу єплєклппоу раш'комоу пав'лоу. в'сє по редоу нзвєстнвше ємоу писанїємъ. ѡ прнвнєдєнїн бл҃жен'нїє. 50б/23–26 (25).

²⁶⁶ Треба да стоји: възьсла или вьсла.

²⁶⁷ Грешка писара, поновљєно писањє.

ИЗВѢСТНО прил. (3) **а.** *известно, са сигурношићу, без двоумљења.* – братѣа н оцѣи н чеда мога любима разоументе. тако житѣе мое кончатѣ се. н се прискрѣбѣна кѣл(ть) дшѣа мога до смърти. н извѣстно же вѣдѣ(ѣ) тако не имѣю гонезноути смърти въ болезны сен. 45а/5–9 (7); (Господ) вѣложи въ всевѣлгое срѣдце его н всемоу събору его. извѣстно разоумети н оузнати. о преподѣ(о)бнедѣи н бѣговеннедѣи н всечлѣстномъ чрнѣци въ вѣлик[.] стѣи горѣ афонскон никодимѣ. 81а/2–5 (3). **б.** *неоспорно, на неоспорив, неоспоран начин; поуздано.* – добро н извѣстно намъ подѣ(о)баѣеть сказати житѣе блженѣние елени. 29б/5–7 (5).

ИЗВѢСТНЫ, -ын прид. (1) *поуздан, у кога се може поуздати; сигуран.* – се оубо трѣпѣниема чаю приети вѣчно оутешение. тебѣ (Пресвета Богородице) имоуцин прѣпетою. тако анѣируоу тврѣдоу н извѣстѣноу. 38б/23–26 (26).

ИЗВѢТЬ, -а м (1) *изговор, исприка, разлог за оправдање.* – н сын блгочлѣстивн врѣме много прѣпроводн съ силами скондн въ дрѣжавѣ црлѣствѣа того. црлѣстнѣи знаменѣемъ ограждѣае се. н мѣаще бо извѣть оуспѣшнѣ црлѣкѣ прѣсно бжлѣствнѣи законъ извикѣ. не бо възвелнчае се црлѣкою властѣю. нѣ лишѣше разгарае се бжлѣствною любовѣю. въ таковѣи бо дрѣжавѣ кѣмоу соушоу. прнспѣ врѣме праздѣлнкоу рождѣлѣства хлѣва. н тоу славноу праздѣлнѣствоу сътвори съ възлюбленѣннѣи си братомъ н съ кон скондн. 57б/23–58а/5 (27).

ИЗГЛАГОЛАТИ, -лю, -люшн свр. (3) *изразити, изнети, приказати речима; објавити, саопитити.* – которн ли много? вѣщанѣиѣи езикѣ изглѣеть таниѣе его бѣу дѣтели. недоведомѣе кѣл(ть)стѣвоу члѣскоу. 66а/21–23 (21–22); еже бо въ днѣ даваше сѣнѣ кто изглѣеть. 73а/14–15 (15).

◇ *МОЛЬБОУ ИЗГЛАГОЛАТИ изговорити молитву докраја, измолити молитву.* – н вседшѣноу мѣбоу изглѣвъ къ влѣдѣе хѣу... 80б/20–21 (21).

ИЗГОУБИТИ, -блю, -бншн свр. (1) *изгубити, остати без чега.*

◇ *ИЗГОУБИТИ ОУМЪ* изр. *изгубити памет, полудети.* – онѣи же вѣзбожнѣиѣи тако забывѣше се. н изгоубывѣше оумъ скон. поучавающе се тѣщѣтнѣи на всечлѣстною его главоу. 75б/24–27 (25).

ИЗДРАНИТЕ, -ь м мн. (1) *Израильци*²⁶⁸ (арх.). – помните бо онѣи нслѣти на ннѣже прѣде гнѣвъ н погыбѣан. 42а/4–5 (4).

ИЗДРАНИКЪВЪ прид. (1) *Израиљев, који припада Израилу.*

◇ *СВЕТЫИ ИЗДРАНИКЪВЪ Свети Израиљев, Бог.*²⁶⁹ – езнѣи нже не вѣдѣ(ѣ)тъ тебѣ к тебѣ прнѣвгноути. н людѣе не знающе те поработаютъ ти. ꙗ радѣи н стѣо ислѣва тако прославнѣлъ те кѣл(ть). 58б/8–11 (10).

ИЗДРЕДЪНЪ, -ын прид. (1) *јединствен, коме нема равна у целој врсти, изузетан, (из)ванредан.* – н въ мѣсте томъ поставн многои полати црлѣкѣи. н кѣлнѣ изреднѣи въ прѣвнванѣе тоу соуцихѣ чрнѣць. 69а/21–23 (23).

ИЗДРЕЦИ, -рекоу, -рѣчѣшн свр. (5) **1. а.** *изрећи, исказати, изразити речима у писаном саставу, књижевном делу и сл.; објавити, саопитити.* – въ кратцѣ бо изрекоу все житѣе своѣ н неизчѣтенѣно богатѣство слави земѣлнаго црлѣтка тоу дарова. 41а/14–17 (15); н что да изрекоу.

²⁶⁸ У РМС лексема *Израиљани*, која је честа у српским православним текстовима, није забележена.

²⁶⁹ Израз *Свети Израиљев* (ὁ ἄγιος τοῦ Ἰσραήλ) за именовање Бога користили су јеврејски пророци, посебно Исаија (Ракић 2002: 184).

яко ни пѣськоу нзѣттен'ноу тако и млѣтнни него. 68а/15–16 (15). ОП: 74а/5. **б.** *објавити као намеру, обећати.* — приди ме тако єдиногѡ ѿ възлюблен'ныхъ твоихъ съ клетвою нзрекы тако до нзлѣднханїа моего не погрѣшоу воли твоєи. 61а/8–10 (9). **2.** *изговорити, изрѣчи, исказати гласом.* — и недооумѣю се котороє пѣнїє нзрѣчї(є)та оустнѣ мои похвалѣ твоєи бл҃женаа. 47а/23–25 (24).

НЗДРЫТН, -рыю, -рыєши свр. (1) *ископати, издупсти копајући.* — фиг. они же до кон'ца погыбелы своєи наплынше се съ острнѣи своиѣи ороужїєлїи на нїеже и надѣвахоу се нагаваше на бл҃жен'наго сего. ровь нзрнше погыбелы своєи. 76а/9–12 (12).

НЗДЪХНОУТН, -ноу, -нешн свр. (1) *издахнути, умрети.* — и тѣ въ незапоу ни мли колѣв'шоу ємоу. нзлѣаше посрѣдї(ѣ) народа кон своиѣи. смьртїю днв'ною шпрокрьженъ. тако к'сєлѣ днвннн се. 56б/4–7 (5).

НЗДЫХАННІЄ, -нїа с (4) *издисај, умирање, смрт.* — дароуи ми крепость силн твоєи. тако да повеждоу встанїа борѣщаго се съ мною. хвалєщїи прєстѡє нмє твоє. даже и до нзлѣднханїа моего. 44б/20–23 (23); приди ме тако єдиногѡ ѿ възлюблен'ныхъ твоихъ съ клетвою нзрекы тако до нзлѣднханїа моего не погрѣшоу воли твоєи. 61а/8–10 (10).

◇ до послѣднїаєго нздыханнїа до послєднѣєг издисаја, док не наступи смрт, до смрти; изр. до послєднѣєг даха, до краја живота (? док траје живот), до смрти. — и до послєднїаєго нзлѣднханїа моего покланїаю се и прослав'лаю стѡєи и вѣлнколѣп'ноє нмє твоє. 38а/20–22 (20). ОП: 73б/14.

НЗЄТН, нзѣмоу, нзѣмєши свр. (6) **1.** *извадити, изнети откуд на видело, извући из унутрашности чега.* — по нїеже ѿсєлѣ не бл҃говолихъ жннн въ тнмєны зем'лнємь. бѣ бо тако повѣлеваєтѣ. нзєтн се тѣлоу моему ѿ бокоу зем'лнїю. и прєдлєжатн ми прєдлїицємь вѣшого вѣлюбїа. 50б/15–19 (17); и шєрєтошє є тако въ росє лѣжєщє цѣло нерастлымо бѣжїємь повѣлєнїємь ннчнм' же неврѣждлєно. и тако єдннєи оустн възопнше хвалоу к'сєдрьжнтєлю бѡу. и тако нзам'ше тѣло єє... 51а/16–20 (20); и нзѣм'ше тѣло єго ѿ таковаго рова зем'лє. 85а/17. **2.** *извадити,* фиг. *ослободити.* — разѣмєю бо тако прѣпрнши ме вннєгдїа соуднн тн. да кто оубо нзмет' ме ѿ роуки твоєи. 28а/25–27 (27); коє бо слово нзметъ ме въ страш'ноє твоє прншьствїє. не млоушѣи плода добрїє дєтєлн прннєстн тєбѣ. 35б/16–18 (16). ОП: 67а/26.

НЗНСКОВАТН, -скоую, -скоуєши несвр. (1) *искати, тражити, настојати наѣи; трагати; (? раматрати, прєтрєсати нїтање, рєшєње чега).* — и мнѣ дароуи гн... твоєи гл оуголднн мѣжа. да и мнѣ боудєтѣ токою братъ и просвѣщ'нннєк и настав'нннєк дшїи моеи... и сьбравъ в'сь сьборъ ѡтѣствїа с[.] в'сєчлстнїє еплскпнн и нгоумєнн и трьн'цн. и вѣлнкослав'нїє властєлн. нзнскѣє таковаго моужа. не єдною нѣи трншн. и за в'сє годншє. 80б/17–25 (23).

НЗНТН, нзндоу, нзндєши свр. (1) *изнѣи; отнѣи.* — и штан нзшыдл(ь) нзъ двора своєго. и прншыдл(ь) по срѣдї(ѣ) становъ нхъ ндѣжє спєцн нмь. и възнмає злато мнєго давашє въ роуки нхъ. 73б/4–6 (4).

НЗЛНІАТН, -лѣю, -лѣєши свр. (1) *излити, пролити.* — фиг. бл҃жоу доброглѣвн єзнкъ твои. на нїєгожє сладость дѣа стѣго нзлїа се. 83б/3–5 (5).

НЗЛѢСТН, -лѣзоу, -лѣзєши свр. (1) *изаѣи, излєсти (покр.); иступити на тло.* — и помощїю бж҃їєю шкрьм'лаємн невреднє прєшыдл(ь)шє таковою поучнноу. и нзлѣз'ше нз' мора вннндошє въ самоую тоу анатолїю въ дрѣжавоу без'божннхъ. 78а/9–12 (10–11).

ИЗМОЛНТЕЛЪНИЦА, -е ж (1) *она која мољењем, молитвеним обраћањем (Богу) постиже што, долази до чега.*²⁷⁰ – аще бѹ бѣговолнѣшоу да сътвороу храмъ въ нѣмѣ престѣе бѣомѣре· некѣли таа боудетъ ми измолнтелъница въ днѣ соудни· 38б/3–5 (5).

ИЗМѢНА, -ы ж (1) *откуп.* – аще бо н вѣсь миръ прѣобрѣщеть· а дшѹ свою отъщнѣлѣ· котороу изменоу нѣмѣи дати за дшѹ свою· 30б/17–19 (18–19).

ИЗМѢНИТИ, -ню, -ниши свр. (б) **а.** *изменить, променить.* – тако бо бѣженѣа елени творещи· сама николже не измени нѣраба своего· доброе дѣтел елико навнѣла бѣ· 37б/4–7 (6); се бо видѣ (ѣаво) тако животъ мон кончатъ се· крѣпѣ сток наснаствоуетъ ми· хоте изменить оумъ мон любѣи твое· 44б/18–20 (19–20); н еда кто ѿ васъ видѣ измениша обычан свон· н бѣгнѣ нѣрабъ нже навнѣль бѣ· 67б/18–20 (19). ОП: 61б/17–18, 73б/13. **б.** *pretворити у што друго.* – такобѣе вѣсе земѣе приетъ· въ прѣвое пришествѣе его· н приложи нѣхѣ къ дръжавѣ ѿтѣствѣа своего· н славоу н богатство такобѣе дръжави измени въ богатство н славоу свою· вѣлѣможъ н людѣи свонѣхѣ 55б/1–6 (4–5).

ИЗНЕМОЩИ, -могоу, -можешн свр. (1) *изнемоћи, клонутн.* – аще бо тѣло ее въ глыбоцѣи старости изнеможе· нѣ дѣхъ ее крѣпѣ поудвнзаше се· 43б/20–22 (21).

ИЗНОСИТИ, -ношоу, -носиши несвр. (2) **1.** *износити, носећи премештати из чега ван, наполе.* – фиг. дароуи ми (Господе) ѿ нестерпаемаго ти источника бѣгодети дѣбѣнѣе· тако да въскыпет[.] въ мнѣ строуе силн стѣго твоего н животворещаго дѣа· износеце пнво водн животнѣе· словеса бжѣствннѣхѣ твоиѣхѣ писанѣи· 52б/20–25 (24). **2.** *износити, поставѣати као послужење, част; послуживати.* – въ такобѣи бо местѣ оу стѣго продрома· такоже сын бѣгнѣствннѣи въ животѣ своемъ оуставы· н до нѣи на вѣсакы днѣ износити на портоу обычѣно вни н хлѣба· н нннѣхѣ брашнѣ разнѣннѣхѣ· на поданѣ нищннѣи н странннѣи· н вѣсакомоу требоуемоуму доволѣно· вниоу прѣсно желеае възданѣа ѿ влѣдѣкы всеѣхѣ хѣ· 71а/9–15 (11).

ИЗОБРЕСТИ, -рецоу, -рещешн свр. (2) **1.** *(про)наћи, открыти као резултат тражења; одабрати.* – н многѣе браче хоудогѣе изобрѣтъ· дастъ нѣмъ злато много· н елико на потребоу нѣмѣ· такоѣи неѣстоупѣно стоати нѣмъ надъ болѣшнми цѣлѣбоу твореще нѣмъ· 70б/6–10 (7). **2.** *наћи, (за)добити, стећи.* – такождѣе н съ болгарскыиѣ црѣемъ оу трнновѣ ставшоу се емоу· н вѣсакѣ правдоу кралевѣстоу своему изобрѣте· 74б/13–15 (15).

ИЗЪЧ- в. нщ-

ИЗЪЯСНИТИ, -яшню, -ясниши свр. (1) *расветлити, осветлити са свих страна, одасвуд;* фиг. *потпуно обяснити, разяснити.* – аще бо глѣю тако по нменнѣ· вѣса ѿ селѣ хѣлюбывемъ изяснитн· то оубо лѣтъ кѣл(тъ) н звѣздн нѣлѣнѣе изъчнстн· нли пѣскѣ морскы· 66б/7–10 (8–9).

ИКОНА, -ы ж (3) *икона.* – н тоу оукраш домъ престѣе многоразнѣннми приношенѣи· елико нконн бжѣствннѣе златомъ оковани н вѣсеромѣ· оукрашенн· каднѣннцѣи н свѣщннѣкы златн· н нннѣи вѣсакѣе потребы црѣквнѣе· 72а/1–5 (3). ОП: 41а/11, 72а/20.

ИЛИ *везник* (26) *раставни* **1.** *кад је реч о двама могућностима које једна другу искључују, о избору између две могућности: или.* – кто бо ѿ земѣлннѣхѣ оуповавъ на множество богатѣ(а;)ства своего н сплѣет се· нли силоу крѣпости свое възможе· 28б/8–10 (10); вѣсе же люди елико дръжавн ее· тоу повѣле вѣсемъ събраномъ быти· н хоудогѣе хнтрѣце обретѣшн· хотещн да

²⁷⁰ Уп. РЈАЗУ IV: 219.

сътворѣтѣ еанко на преднѣно въздѣвиженіе храма того. злато много и нещедно дающѣи. в'семь работашѣи. тако да никтоже ѿ таковиѣхъ боудеть обывидѣ силою. или кто възнегодуетъ. 39а/5–12 (11); и ѿ чѣмь прьвое въсплатю се. ѿ чѣмь ли вьстѣню. или ѿ чѣмь възрндаю ѿ множьствѣ грѣхъ моиѣхъ. или ѿ разлоученіи ѿ бѣ. 39б/16–18 (18). ОП: 42а/1, 43б/11²⁷¹, 46а/5, 49а/16, 52а/12, 52а/24, 52а/25, 59а/9, 66а/4, 66б/10, 66б/11, 70б/26, 73а/22, 74б/11, 76а/7, 78а/1. **2.** при двојакомъ исказиванью истогъ садржаја, кадъ же други начинъ исказиванья прецизнији: или²⁷². – нензѣттенно же множьство злата своего тоу приложн. и стада же об'ча многаа. и чрѣди вѣлаблудь. лакуміе же конскіе. или въ кратцѣхъ рекоу тако и до преставленія своего непрестанно въсего дае беснсьльно. и испльни домъ престіе в'сакого блга. 72а/6–12 (9).

◇ ИЛИ... ИЛИ или... или (нак). – и еда кто ѿ васъ видѣ измѣнивша обывчанъ свон. и блгїи н'равъ нже навикъль бѣ. или ослабывша малстїнию. или грѣденіе до конца оудрѣжавша. 67б/18–22 (20, 21); не тъкмо бо еанко въ место то стѣе. еже рѣкоу домъ престіе глѣмїи хиландларь. нь въ в'се монастыры стіе горы. и къ в'семоу братствоу коногождю монастыра в'сакъ доволъ въдавше. и ндѣже хотѣхъ възвестити емоу котораго чрн'ца ѿ подвїжникъ. или въ поустиннѣхъ радїи странствощиѣхъ. или въ ровѣхъ зем'ельнѣхъ нз'волаша жити. 69б/23–70а/3 (2, 3). ИЛИ... ИЛИ ли... или (у упитнимъ реченицама). – и ѿ чѣмь прьвое въсплатю се. ѿ чѣмь ли вьстѣню. или ѿ чѣмь възрндаю 39б/16–17 (17); что ли рѣкоу. или что възглю. 52а/19–20 (19).

ИЛАНГНТЬ, -а м (1) место у Тракији, близу Родоста чији је садашњи назив *Текирдаг*. – и ѿшьдѣ(ь)шъ ема (Михаило VIII Палеолог) ѿ слав'наго [..]рада константина тако въ даке ·Г· днн. и дошьдѣ(ь)шоу емоу съ силами свонми до места рѣкомаго илангнѣа. соушоу на месте томъ цркви стѣго мчнника хлѣва георгна. и тѣ въ незапоу ни малъ болѣвшоу емоу. нздѣлаше посрѣдѣ(ѣ) народа кон'часта се. 56а/27–56б/6 (3).

ИЛНОВЪ прид. (1) *Илијин, који припада Илији (првосвештенику који је чувао Ковчег завета)*.²⁷³ – снѣ бо илнова ѿфинн и финн не послоушавша глѣ ѿца своего. притранною сьдрѣтїю скон'часта се. 65б/15–17 (15).

ИЛНІА, -нїе м (2) (*Свети пророк Илија*). – что же глѣ мѡусеа и нлїю даже и данна. сьмь бесконачнн свѣтл и питатель в'сеи тварн хс. нже вѣсть крѣднн. петїю хлѣбъ петъ тисоуць въ поустиннѣхъ. тѣн оубо сьмь постн се днн ·м· показанъ намъ обрѣзъ постоу. повѣдоу на дѣвола. 32а/23–28 (23).

◇ **ТЕЗВНТѢНННЪ ИЛНІА** *Тесвићанин Илија, Свети пророк Илија, старозаветни пророк, прославъа се 2. августа*. – такождѣ и тезвнтеннн нлїа постнв' се. и внх'ромъ на колѣсницѣхъ ѿгнннн на нѣсѣа въсхнщень былѣ(тъ). 32а/14–16 (14).

ИЦАТИ, нцаю, нцаюши несвр. (3) **1.** хватати; ловити; нападати. – онн же вѣз'божннн тако забывше се. и нз'гоубывше оумъ свон. поучавающе се тыщѣтнмъ на в'сѣтлнтоую его главоу. нцающе тако п'сы на пнтеющаго к. а снн надѣе се на помодь бжїю. и в'сѣрлдчною оупованїе ндѣе къ влѣдце хбѣ. 75б/24–76а/2 (27). **2.** имати (на располагању). – и таковое место в'сакымъ потрѣбамъ многнн и члстнн испльнн. еанко рѣши ми доволно. тако да в'сн еанко тоу пребывающнхъ в'сакъ доволъ нцають. 71б/3–7 (6–7). **3.** помоћни глагол за образовање футура.

²⁷¹ Раставно значење у граматици није потпуно подударно с логичким значењем дисјункције, које се увек темељи на значењу алтернативности. То значи да реализација једног садржаја искључује могућност реализације другог. Садржај раставне реченице, међутим, може да подразумева и реализацију (односно нереализацију) свих наведених садржаја, мада не истовремено, као што је у овом и сличним примерима.

²⁷² У раставно значење најчешће се убраја и значење реименовања (експланативности, објаснидбености). Овим реченицама прецизира се или коригује садржај претходне (главне) клаузе.

²⁷³ В. 1 Сам. 1.3.

— аще бо не презршии мліенїа моего и повѣлиши ми нты къ нѣн. то бол'шїи люб'ви идають биты междоу вама ѿ г҃и. 49б/2–49б/6 (4).

Уп. нмѣти, юти

ИМЕ, имене с (49) а. о Богу, Богородици и ѡиховом именовану: *име, назив, реч којом се ко (појам или јединка) означава, именује (место Бог, Господ и сл. користи се: име Бога, име Господње и сл.); смисао, значење, вредност онога на кога име упућује; фиг. (по)част, поштовање, уважење.* — елци бо имене твоего радїи ст҃го. земљноу цр҃квѣ оставаше. последоваше тебѣ бл҃гомоу пастирѣ дш҃ь нашихї. таковїи прїеше въ место земљнїе и маловрѣменнїе славы. нвѣсноую въ вѣкы прѣвѣваюшюу²⁷⁴ славоу... 28б/10–15 (11); и име бѣ нашего въ вѣкы славнт' се. 29а/18–19 (18); ... и пакы въ таковѣи скръби соуще поменухоумь име твое ст҃ое. 30а/22–23 (23); г҃олѣподїе мон и ѿци помнїте јако вы снани келѣте ѿ имене г҃снн. и темь дльжно келѣ(ть) вама немоши наше носити. 33а/18–20 (19); мир' же гони и правдоу. съ в'семи призывающими име г҃снн. 34а/24–26 (26); прїдете възрадоуем се г҃снн. и насладим се ѿ имене его. 35а/14–15; и ѿ сїнхь млію те влдіко г҃и оутврдї є въ страхь твон. боати се имене твоего ст҃го. 35б/23–25 (25); аз же єдина забыхї име славн твое. да тто сътворю. нь оубо прошоу и млію се. не ѿбрати лица твоего ѿ менѣ. и оутроби г҃л҃колюбїа твоего не затвори ми. јако да и до последнаго издїхнїа моего поклоняю се и прославляю ст҃ое и вѣлнколѣпноу име твое. 38а/16–22 (16, 22); и прошоу дароуи ми... начети ѿ г҃и и съвршнн храмь въ име твое ст҃ое. въ немъже прославляти се имене снѣ твоего и бѣ моего. и тебе же моа г҃сл҃же вькоупѣ. 38б/12–17 (16); (Богородице...) да вьсеми вькоупѣ славнт' се х҃с бѣ нашь. и престѣе име твое. 40б/6–7 (7); оноу любовїю оумираючи по имене его. юже оученици того видѣше възносима ѿ земљныхї. плачуще се гл҃ахоу. ѿ влдіко не остави налѣ срїи. 43б/26–44а/1 (27); рече ндеже келѣта два или тры събраны въ име мое тоу и елѣмь посрѣдї(ѣ) ихь. таковимъ бо именемъ г҃сннмь. и того любовїю вѣри срїднїе. и сїи г҃снѣ моа (Симонида) вьразоумнѣши се... начети мліти се емоу гл҃юшїи. млію те г҃и мон повѣли ми да ндоу до вьлюбленїе сестри мое снахи же твое. бл҃гочїстнїе кралнцѣ кафелннн. достоинно бо келѣ(ть) видѣти се нама. 49а/15–28 (16, 17–18); слава ти бесконачноу и неопнсанноу име х҃с. и пакы азъ недолѣ(то)ннїи рекоу слава ти. 51б/16–18 (17); ѿ имене бо силн твое. аще и прьвоу елнко писанїа сего начї[...].]ншоу ми жнтіа. б҃гопослоушннхь рабь твоихь. нхъже вьзвелнн дрьжавнаа ти бл҃гдѣть. въ дрьжавѣ ѿчѣствїа нхї. тобою дарованноу нмь. 53а/1–6 (1); азъ бо недостоннн име твое призывае потыцахъ се събрати расточенна въ ждїребы дрьжавн мое. прославляе престѣе име твое. 55а/17–20 (18, 20); и помощь наша въ име г҃снн сътворшаго нбо и землю. 64а/3–4 (3); и въ єдинонслнннмь съвакоупленїи живоуще прославляють име престїе тронцѣ. 69б/8–10 (9). ОП: 30б/1, 34б/2, 44а/7, 44а/20, 44б/22, 45б/28, 46а/25, 53а/21, 57б/13, 62а/21, 63б/1. **б.** о човеку и ѡеговом именовану: *(лично) име, личнн назив човеков који служи као лична ознака.* — та бо творецѣ г҃а млстнѣва себѣ явнше. и въ вншннхї съ аг҃лы жнти сподї(о)внше се. некончанное влїженство прїемше ѿ г҃а. имена же своа напнсаше въ книги животнїе. 36б/27–37а/3 (2); бл҃жена еси јако име твое въ книги животнїе напнса се. 47б/18–20 (19); имене же его прослоти въ в'се езнкы и цр҃квѣ. и толнкы радї добротн тѣлеснїе. и вьзора ѡбразнаго. мнѡгнми цр҃ї ѡкрстннми желанноу быти въ любовь. слншеше за цѣломоудрннн сьмнсль его. 53б/20–25 (20); и съ снми ндѣ въ вѣзоумїи своємь хвале се. јако не тыкмо ѿчѣствїе сего бл҃гочїстнѣваго хотѣ ѡзлобыти. нь и имене его не именовати се к томоу въ дрьжавѣ его. 56а/7–11 (10); и ѿ ннѣхь цр҃квн ѡкрстннхї мнѡгн ндѣхоу къ семоу бл҃гочїстнѣвомоу. слншеше за вѣлнкоу добродѣтель его и славноу име. 58а/19–21 (21); тако оубо хождїаше. и тако твораше въ лѣтї(ѣ)хь мнѡзехь. јакоже вылѣ(ть) прослнн се имене его и проавленноу быти. по всехї ѡкрстннхї странахь. вьсточнхї и западнхї. стѣфань оурошь превнсоки и крѣпкы и сьмодрьжавннн и млстнннн краль срьвскїи. 68б/2–7 (4). **в.** ? фиг. *вредност, значај* (о силн, моћи која је добијена од Пресветога Духа). — бл҃жоу мнѡгоспресвѣтлоу лнцѣ твое. ѡзарше се ѿ прест҃го дх҃а. нмъже и мнѡгоразумннн свѣтъ вьсїа намь. и

²⁷⁴ Треба да стоји: прѣвѣваюшюу.

нменемь снлн крепостн твоє лъсть н шетанїа н снлы лоукавіє без'бож'ны|х| погань разорнше се· 83а/26–83б/3 (1).

◇ ВЪ НМЄ у част, у славу. — сын оубо храмь наре|ч|и(е)н'нїн въ нмє твоє стѣю· 40а/10–11 (11). ОП: 38б/4, 38б/14–15, 38б/18, 70а/9, 71а/23, 71а/24, 72б/19, 79а/20. ПО НМЕНН поименице, поименично. — аще бо глїю тако по нменн· в'са ѿ семь х'блѹбыкємь нзыаснннн· то оубо лѣтъ кє|с|л(ть) н звѣзд|н|н нє|с|нїє нзычнстн· нлн пѣскь мор'скы· 66б/7–10 (8). ОП: 72а/6.

НЦЕЛЪННКЪ, -а м (1) *птичар*.²⁷⁵ — разлѹчїаєн бо се братї|ѿ| брата любовїю· такоуи полд(о)внє кє|с|л(ть) птнцн ѿлѣтєвшїн своєго гнєздїа· н въ ннаа места парєцїн· таже оудобь оуловнма кє|с|л(ть) в'сакнмь нмєл'ннкѹмь, н лов'цємь· 37а/21–26 (25).

НЦЕННТЬ, -ын прид. (1) *именит* (заст.), *гласовит*, *који је чувена имена*, *веома познат*. — н єлнкоже нмѣющн дх'ѹв'нїє ѿцє· въ стѣмь граде кє|р|є|с|л(мє)· въ сынан же н въ нрантє· н въ стѣн горн· н тамо бо възндѹше мнѹгїн дары кє ... н до престав'лєнїа кє непрєстан'но, въз'снлающїн |ч|с|н|т|нїє н долстѹв'р'нїн н нменнтїє чр'ьн'цє своє· н сїа несѹщїн єлнко пн|с|н|нїн грѣхн кє· н ѿ тоудь пакы прнносєцє заповєдн пнсанїємь єлнко ѿ пол'зн дшїн кє· 33а/5–15 (12).

НЦЕНОВАНЬНЬ, -ын прид. (2) **1.** у имен. служби: *именовање*; *дело којим се ко именује*, *наводи*, *спомнє по имену* или ? *име*. — в'сн ѿкрє|с|тны црїє н поганн в[а?]р'варн бо|а|хоу се· тьк'мо нмѣнован'ноу ємоу· 74а/12–14 (13–14). **2.** *који има име*; *који се може именувати*; *познат*; *могућ*; *постојећи*, *који постоји (по имену)*. — мнѹгаа села н мѣтохы в'сакого нменован'наго богат'ства нсп'л'нїн єлнко рєцн мн довол'но· 69б/11–13 (12).

НЦЕНОВАТИ, -ноую, -ноуєшн несвр. и свр.²⁷⁶ (3) **1.** *спомнѣати*, *говорєћи* или *пишући* *помнѣати*, *наводити*; *именовати*, *казивати име*, *наводити по имену*. — н тако сьвакоупнвѣ вѣлнкоу побѣдоу вонскы своє· єзнка гр'ч'каго· н ннїн мнѹгїн нноплѣмен'нїн єзнцн· татарн н тоуркы н фроугы· н сь снмн ндѣ въ бѣзоумїн своємь хвале се· тако не тьк'мо ѿчїст'вїє сєго бл'гочїстнваго хотѣ ѿзлѹбытн· нь н нменн єго не нменоватн се к томоу въ дрѣжавѣ єго· 56а/5–11 (6). **2.** *имати име*; *постојати (по имену)*. — кы бо грѣхь н злоба нмѣнова се въ жнтн сємь· єгоже азь грѣшнїн не прєспѣхь· 67а/13–14 (14). **3.** *назначити по имену*; *издојити по имену*, *поимєцє*. — аще бо кто нменоватн єгоже жнтїє прѣв'зндє оумы чл'ч'скїє· то тебѣ долє|т(о)нно 42б/5–7 (6).

НЦѢННЄ, -ннє с (10) *имовина*, *цєлокупност онога што ко има*, *посєдује*, *имєтак (и фиг.)*. — сѣло бо польз'но кє|с|л(ть) намь· познав'шнмь поутѣ бл'гочїстїа· тебѣ нстоваго жнвѹтн· в'са соуща въ нлє|с|л нменїа расточннн· по заповєдн твоєн· рє|ч|и(е) бо расточн н дасн оубогымь· сїа бо сьтвор'ше назн в'сакыє пѣчлалн· н без рнзы на стадїн добрїє дѣтелн възндємь· вѣдоущє нмєтн сєбѣ доброе нменїє· на нє|с|лєхь прєбывающє· 30б/9–15 (11, фиг. 15); сьмнсл'но н разоум'но нменїа своа стрѹкєцє· єлнко дарованїа въ црквы в'жлєствнїє· малєстннїє же кь ннщнмь н стран'ннмь· 36б/24–27 (25); тоу оубо поставлшн властн н начєл'ннкы· дїаконн же нже прѣдрѣжатн нмѣнїа долов'наа· 41а/26–28 (28); н в'сє такоує странн црє|с|твїа того повоєвавь· зєм'лєю стрѹм'скоую н сєрьскоу· крє|с|т|о|п|о|л|а же н ннїє странн ѿкрє|с|тнїє зєм'лє тѣхь· н в'сє нмѣнїє нхь н богат'ство възмь· пакы волюю бж'їєю възвратн се въ ѿчїство своє· 58а/8–13 (11); в'соу же дрѣжавоу н|х| н нменїє прнємь сын гїнь мон краль оурошь· н дасть възлѹб'лєн'номоу сн братоу кралю стєфаноу· 59б/18–21 (19); ... оугод'нє глє|с|кн вы|с|л(ть)· н оукрашенїємь вєстнсл'но стїн|х| црквїн· н мнѹгїнмн малєстннїамн ннщїн|х|· ѿ правєд'ннхь свон|х| плодѹвь· єже бьв'шє кємоу богатыст'во н слава· ѿ зєм'л'наго црє|с|твїа· нменїє н

²⁷⁵ На основу контекста не можемо прецизирати да ли се мисли на човека који лови птице или, можда, на животињу која лови птице (пас, соко и сл.). Уп. РМС V: 281.

²⁷⁶ В. значєње наведено под 3. Овај глагол је у старословенском само несвршеног вида. В. СС: 259 и РП XIII: 765.

БОГАТСТВО МНОГО. ЗЛАТО И СРЕБРО БЕСЧИСЛЕННОЕ. И СКОТИ ПАСОМН ОВЪЦЕ И ВОЛОВѢ И КОНЫ МНОГОДОБРІИ. И РИЗИ СВѢТЛАЕ И МНОГОЦѢННІЕ. И НЫКН МНОГИ ПЛОДИ ИСПЛНЯЮЩЕ ОБЫЛНО. 676/10–18 (14); ИМЕНІА И БОГАТСТВА СЪДРЪЖЕ НЕИСПОВЕДНА ІЕЛ(ТЬ)СТВОУ ЧЛЧЮУ. 726/25–26 (25); ГЛІЕ ІЕМОУ ВЪЗМН ИМЕНІЕ МОЕ И ДАЖДІЬ НИЩИМЬ. 82а/22–23 (22); МНОГО ЖЕ ИМЕНІА СВОЕІГІ РАЗДІАВШИ НИЩИМЬ. И ИДѢ ВЪ МОНАСТІРЬ СГГО АНДРЕА 856/14–16 (14).

ИДѢТИ, идамь, идаши и идѣю, идѣюши несвр. (58) **1.** за истицање постојања чега што је у вези са субјектом (са допуном од које зависи ближе значење) **а.** поседовати неку особину, својство, вредност и сл., одликовати се чим. – понеже вѣстивни поуті оубо жестоко іел(ть) и острь. идѣе тѣсьна и притранна шьствіа. 276/5–6 (6); слнца свѣтленше оудобрено имене анцѣ. и паче снега члстенше. 276/15–16 (15); препетою же и в'сехвалноуію блгодеть идѣаше. посещеніемь сгго дха прикѣши вселі книгъ сказаніе илючійн. 31а/4–6 (5); коє бо слово изметь ме въ страшное твоє пришьствіе. не илючѣн плода добріе детели принести тебѣ. 356/16–18 (17); и моужіе огньны образы илюще. 606/5–6 (6); фиг. врач' бо еси болещимь. оскрѣблѣемим' же радолств. обьидимим' же избавителъ. свѣлті оиращен'ніимь. имене дръжавноюу ти роукъ в'сегдла прострьтоу на въздѣвиженіе палдішмь се. 636/11–15 (13); и зѣло илїи крѣпкоу и внишьоу моудроі(ть) въ срдіци своємь... 796/20–21 (20); фиг. блжоу пресочіствован'нѣи ти роуцѣ. иже вниш прісно прострьте имель еси даюши несоскоудіно дары бдѣ. и въ вѣстивніе цркѣн. и млстїнне неисповедно къ нищимь. 836/7–10 (8); и тако блгочістїва краициал сїмонда. сьтворши канділо ѿ злата многоцѣннаго. и плати златїи такожде многоцѣннїи днв'ноу доброу внда илюще въ себѣ. идыже покрити ракоу сего хдлюбываго. и ннїе же почістїи многоу оуготовавшн сїн в'са вьдасть къ гробоу сего блгочістїваго. 856/6–12 (9). ОП: 426/23. **б.** бити у каквом стању, расположењу; гажити, имати у себи, осеѣати. – вн же оубо любовію срдіца сьдръжнта се сама. єдиноислыноу волю илюща въ телѣсн. 37а/7–9 (8–9); и тако начлеть здлати цркѣв. въ име сгїе блїе праздїникъ блговѣщенїа. место рѣкомо град(а)цѣ. сама же оубо подвизаюши се не илеючїи покою. нн въ днѣ нн въ ноши како бы възмолж'но єи сь оуспехомь сьвршнти таково дѣло єлико начела вѣ. 386/17–23 (20); любовно дръзновѣніе илїшїи къ снбѣ своємоу... 40а/26–27; соною любовію єюже илїи авель правед'нїи неклосноу жрт'вѣ бдѣ приношаше. 44а/4–6 (5); єдиноу волю и любовь брат'ню илюща въ телѣсн... 596/12–13 (13); нь не приложѣ оубо къ семоу таковоюу мисль злоюу имети въ срдіци моємь. 61а/6–8 (7); бглюбьз'нїи страхъ въ срдіци си идѣе... 676/22–23 (23). **в.** бити у каквој вези, каквом односу (родительском, сродничком, духовном и др.) са ким. – сїа бо блгочістїва вьдана был(ть) ѿ родителю своєю быти подроужїе вѣлнкомоу краю оурошоу. и сь сїимь жнв'ши житїе слав'но и днв'но. и чеда оубо илев'ши. 296/21–25 (25); и єлико же идѣюши дхб'нїе ѿце. въ стѣмь граде іерісламе. въ сынан же и въ иранте. и въ стѣн горн. и талло бо възндоше мнотїи дары іе. 33а/5–9 (6); се оубо трьпѣніемь чаю приєти вѣчно оутешенїе. тебѣ илючїи прѣпетою. іако ан'кироу тврдоу и извѣст'ноу. 386/23–25 (25); силн же нноплем'ннхъ езнкхъ хвалешнх' се на дръжавоу ѿчѣствїа нхъ. любовно дръзновѣніе илїшїи къ снбѣ своємоу. и мтр'ннми ти млтвами. в'сегдла послушанка єго идѣшїи такоимь сьтвори іако да възвратет се смир'нн и посрамлен'нн. 40а/24–40б/2 (28); сего (єпископа Павла) бо въ животе своємлі блжен'на елены илѣ въ место пьтородінаго оца. скорєе же рѣши мн гїа си и оунтєліа. 51а/5–7 (6); паче же и того самого илѣти вьместо послүш'анкаго раба. 546/19–21 (20); и ваю же млїю сгїа гїи мон препод(о)вне отѣ сүмесоне и курь саво. дръзновѣніе илюща къ влдіце не презрнта млїенїа моєго. 626/12–14 (13). **2.** помоѣни глагол за образовање футура. – аще бо и в'сь мнрь прїобрѣщемь. а дшбѣ свою отьщнлї. котороу именоу идамн дати за дшбѣ свою. 306/17–19 (19); влюди оубо дїше да не раславитъ ти дїаволь оумл. по неже мало врѣмене бравши се сь нымь повѣдншїи и вѣжати илѣть ѿ тебѣ. 44а/15–18 (18); се бо мало идамн пожнти въ соуєти мнра сего. 44а/21–22 (21); братїа и оцїи и чеда мога любнма разоументе. іако житїе моє кон'чает' се. и се прискрѣв'на іел(ть) дшїа мога до сьдрьтн. и извѣстно же вѣл(ѣ) іако не илѣю гонезноутн сьдрьтн въ колезны сен. 45а/5–9 (8); твомь бо пришьствіелї свѣтъ всїа намь грѣш'нникомь. въ т'мѣ сел(е)цїимь. и ослѣпшїимь намь срдічннма очнма просвѣщенїе. и заблужьд(ь)шїимь поутї сплєнїа. по нємоу же текоуше не илїлї сьвратнти се въ стрьпт'наа нли развращен'на 52а/7–13 (11); нбѣ и зем'лїа мнмондетъ а словеса мога не илючїи

мнмонти. 79a/7–9 (8); вѣд(ѣ)ише бо яко скоро нмать творити шьствіе ѿ мира сего соудѣнаго въ вѣчнїе обытелы. н темь ѿ него ннчесоже нещедѣше. 82a/17–19 (17). **3. имати, располагати чим; бити у прилицу користити што** (по својој воли, нахођењу и сл.). – фиг. сіа во сьтворше назн в'сакыє пѣчалн. н без рнзы на стадин добріе дѣтели възндемь. вѣдоуше нметн себѣ добре нменіе. на нелісехъ пребывающе. 30б/12–15 (14); нмоуше пишоу н одѣваніе сїнмь доволнм' се. 30б/20–21 (20); н сын бл҃гочлстнвн врѣме мнгого прѣпроводин съ снаамн свонмн въ дръжавѣ црлствїа того. црлстнїемь знаменїемь ограждїає се. нмєаще во нзвѣтъ оуспѣшнѣ црлскъ прлсно бжлствнїн законь нзвннкъ. не бо възвелчїає се црлскою властїю. нь лншше разгарає се бжлствною любовїю. въ такоуѣн бо дръжавє кмоу соушоу. прнспѣ врѣме праздїннкоу рождїлства хлсва. н тоу славноу праздїнство сьтвори съ възлюбленннм' сн братомь н съ кон свонмн. 57б/23–58a/5 (27); (? или држати) такождє н оружїа нмоуше въ роукахъ свонхл. н съ ноуждїею вѣлнкою жннєхъ є съсѣкающе плькы нхл. 60б/6–8 (6); н тоу аще кто кторою немощїю одржнмь не нмїн ннкоєже надеждїе. повѣле в'сакомъ къ таковомоу оуготованїю одра нтн. 70б/1–3 (2); ... законно прѣданїе нмїн стѣлхл аплслє. н б҃гоноснхл ѿцѣ. по аплслоу рек'шоу пасете словесноє стадо въ нїем'же вн поставн дѣб стн. еплскпн пастн црквь бѣ жнва. юже прнвовете члстною своєю кровїю. 82a/1–5 (1). **4. моћи; имати моћи, способности, снаге, услова за изврїење чега; бити у стању учинити што.** – гнѣ же краль стефанъ. вндѣ се въ толнцѣн вѣдѣ н не нмн нного чєсо сьтворнтн. вьставъ ндѣ къ възлюблен'номоу сн братоу кралоу стефанъ оурошоу. 59a/19–23 (21); н по ѿшьствн его малоу временн мнноу'в'шє. не нмн дїаволь семоу бл҃гочлстнвомоу сьтворнтн²⁷⁷. вьсхоте повѣселнтн се погыбѣлїю нхл. зре скон'тавающнхл се междлоу собою. 63a/15–19 (16). **5. чинити, врїити оно што је исказано апстрактном именицом у функцији допуне.** – н пакы такоуи црѣ въз'сла покансарє своє къ семоу бл҃гочлстнвомоу. н сьнланїе нместа междлоу собою. вѣлнконменнтнмн свонмн. 63a/1–4 (3).

◇ **власть нмѣтн имати, добити, стећи власт; владати.** – сіа оубо зѣло силою своєю хвалеца се. н не дадоуца ннкомоу властн нметн около прѣд(ѣ)ль нхъ. 58б/24–26 (26); въ то врѣме соушоу въ монастнрн томь бл҃жен'номоу н б҃гозавран'номоу чрнчє в'сєосцѣн'номъ еплскпоу курь даннлоу. нже бѣ прнелъ паст'внноу словеснхл ѿв'ць. бытн пастнрь н оучнтель. нмїн сьвршєнєхъ власть наді соушнмн въ монастнрн томь. патє же н въ в'сєн овластн црквн тоє. 79a/25–79б/1 (26). **враждоу нмѣтн бити у непријательству; ратовати.** – н ѿ толѣ начєше самн враждлоу нметн междлоу собою скон'тавающе се. 63a/26–27 (27). **вьсѣхъ кнїнгъ съказаннє нмѣтн ? бити писмен, знати читати, можда и бити учен, познавати науку, кнїжевност и сл.** – препетоую же н в'сєхвалноуїю бл҃годєть нмѣиашє. посєщенїемь стїго дѣа прнєм'шн всєхл кнннгъ сказанїе нмоушїн. готова соушїн къ в'сакомоу ѿветоу вьпрашающомоу н. 31a/4–7 (6). **жнтнє нмѣтн проводитьи живот, живети.** – н ѿ всєм' же мнрѣ млїю те гн. дароун кмоу тнхо н безымьлно жнтїе нмѣтє. 46a/28–46б/2 (1–2). **нмѣтн надеждоу/ оупованнє а. став'лати, полагати (чврсту) наду на кога, што; уздати се у кога, што; ослањати се на кога, што.** – вьсєгдїа любовїю вѣрн срлдчнныє оупованїе нмїн къ гѣу по прлор(о)кє. рєчє бо оупован на гѣ н ть нзбавнтъ те такоже вьсхошєшн. 57б/10–12 (11); сын бо бл҃гочлстнвн ѿ юности своєє ннколнже не нмє надеждлоу н оупованїа на помощь члчскоу скоро нстєзован'ноу. нь на бѣ нже кєл(ть) в'сємь снаа н помощь. 57б/15–18 (16); н в'сє дшѣв'ноє своє оупованїе нмѣє къ влдіцѣ хѣу... 68a/1–2 (1); съ же бл҃жен'нїн в'соу надеждлоу нмѣє къ влдіцѣ хѣу... 74б/3–4 (3); онїн же вѣз'вож'ннїн тако забыв'ше се. н нз'гоубыв'ше оумь кон. поуч'тавающе се тыщєт'ннмь на в'сєчлстноую его главоу. нмлающе тако п'сы на пнтєющаго є. а сын надѣє се на помощь бжїю. н в'сєсрлдчнноє оупованїе нмѣє къ влдіцє хѣу. 75б/24–76a/2 (2). **б. уздати се, чврсто се надати чему; са поуздањем, чврстом надом очекивати да ће се што догодити.** – оупованїа же ннкакоже не нмѣю сплєнїю. 39a/27–28 (27). **любы нмѣтн междоу цѣмь в. любы** (50a/18, 77б/10). **мысль нмѣтн мислити.** – ѿ сєм' бо въ днѣ н въ ношн мнслъ нераскааноу ндїн. 69б/20. **не нмѣтн кдє главы подьклонитн изр. немати где склонити главу, фиг. немати склоништа, уточншта.** – н єлнко болєшнхл н

²⁷⁷ Испуштен део текста. У Даничиѣвом издању *Живота краљева и архиепископа српских*, без варијанти, стоји: ннкоєгоже зѣла сьтворнтн (Архиепископ Данило 1972: 122).

странниці. и не имощи гдѣ главн подклонити. таковимъ бѣ сіа блженнаа покровъ твердѣи. и забрало несоромлюе. 376/12–15 (13). попеченнѣ имѣти в. попеченнѣ (796/3, 806/26, 82а/6).

Уп. нматн, ктн

ННОГДА прил. (1) *негда, у неко време, некад, једном.* – и начньшиимъ пѣти преждѣ слнца слнце зашѣди(ь)ше въ гробъ нногдѣа. 83а/5–6 (6).

ННОПЛЕМЕННИКЪ, -а м (1) *онај који је страног, туђег рода, порекла; онај који није хришћанске, православне вере; странац; туђинац; нехришћанин.* – и ваю же мліо сѣа гн мон препод(о)бне оѣ сѣмоне и курь саво. дръзновѣнїе имоща къ влдіце не презрнта мліенїа моего. и не прѣдадита въ роукы нноплеменникъ ѿтѣствїа ваю. егоже наследовавша и оутврднста непоколебимо млітвами ваю. 626/12–17 (15).

ННОПЛЕМЕНЬНЪ, -ын прид. (5) *који је страног, туђег рода, порекла; који није хришћанске, православне вере; стран; туђ; нехришћански; неправославни.* – помннта јако вѣри хрїстїанскїе. і езнка блговѣрнаго рождїенїе и вьспнтѣнїе кїста. ѿ юности ваю водила и крѣпма дѣомъ сѣимъ. ннколнже боѣща се ѿ соупротнвїенїа наснаствоующнхъ вн нноплеменныи езнкѣ. нь крїстїнїимъ знаменїемъ ограждїаема таковїнїи победн ннзложнста. 36а/16–23 (21); и тако сьвакоупнвѣ вѣлнкоу повѣдоу вонскы своє. езнка грѣткаго. и ннїн мнвогїн нноплеменнїн езнци. татарн и тоуркы и фроугы. и сь смнн ндѣ въ вѣзоумїи своємъ хвале се. јако не тькмо ѿтѣствїе сего блгочїстнваго хотѣ озлобыти. нь и нменн его не нменовати се к томоу въ дръжавѣ его. 56а/5–11 (6); днвно бо еже црѣу сь црѣмъ нноплеменнїимъ ставше се пакы оулоучнтн хотенїе своє. 746/1–3 (1–2). ОП: 40а/24–25, 54а/10.

ННЪ, нна, нно зам. (17) *други, остали.* – и н въ ннаа места парещїн. 37а/24; и ннїе же правдїн црковнїе. 41а/13; ннїн же прочїн разндоу се вьсакъ въ своа сн. 48а/20; и ннїн мнвогїн нноплеменнїн езнци. 56а/6–7 (6); крїстїолпол же и ннїе страни оокрїстнїе земль тѣхъ. 58а/10–11 (10); вндѣ се въ толнцѣн вѣдѣ и не мнн нного чєсо сьтворнтн. 59а/20–21 (21); и пакы же ннїн болѣщн прнхождїаше на место его. 71а/4–5 (4); и ннїнхъ брашнь разлнчнныи. 71а/12–13 (12). ОП: 31а/20, 54а/10, 58а/19, 72а/5, 73а/26, 77а/21, 786/27, 80а/10, 856/10.

◇ **ОВЪ... ОВЪ... ДРОУГЫН...** **ННЪ** у *прибрајању: неки за разлику од других из какве групе: један... други... трећи... четврти, један... други... остали...* – ... повелнть аггломъ свонмъ разлоучнтн грѣшнїе ѿ праведннхъ. грѣшнїн разлоучающе се окин въ тмоу кромешноуо. оуготованноу дїаволоу и аггломъ его. окин въ огнь вѣтнїн. дроузи же посланн боуд(о)уть въ неоуснпающн трьви. и ннн грозе предадете ї(є). 31а/15–21 (20).

НОАКНЦЪ, -а м (1) *Јоаким, отац Дјеве Марїје.* – и въ местѣ рѣкомемъ стоуденнцн въ домоу престїе (кралъ Милутин) сьздїа црквь въ нме престїю праведннкоу їоакүма і анны. 726/17–20 (19–20).

НОАСАФЪ, -а м (1) *(Свети преподобни) Јоасаф.* – ... гн црѣ вѣкомъ. даждѣ мнє равоу твоємъ по срдїцоу моемоу. моужа сѣа и праведна. нже наставнїтї мє до конца страхъ твои вьспрнємъ и дръжати въ срдїци моемъ зннломъ. јакоже дароваль кєси на просвѣщенїе дшѣ мнвогочїстномоу їоасафъ. препод(о)бнаго оца варлаама... 80а/25–806/4 (3).

НОВАКЪ прид. (1) *Јовов, који потиче од Јова.* – нь вѣлюбьзнїн страхъ въ срдїци сн нмѣе. и глїсѣ їовавь помнѣ. ѿ стрнженїа окинъ монїи плѣщн мнвогыи сьгрѣаше се. и дѣри клѣтїи монїи мнлїстнннмн ннкомоу не затворнше се. 676/22–26 (23).

НОВЪ, -а м (7) **1.** *Јов, библијска личност из Старог завета.* – многостраді(а)лнн бо іовъ рече гл҃ѣ азъ вехъ ѿцѣ немоцннѣмъ и око слепцѣмъ нога же хромиѣмъ. 32а/3–5 (4). ОП: 36а/3, 61б/17, 68а/26, 75а/12, 75а/14. **2.** *Јов, јеромонах који је замонашио краљицу Јелену.* – приузбавши же љобљиваа єднного трынцъ свонѣхъ в'сєтлстнаго старца гл҃ѣмаго іова и ѿ роукы того приєтъ мнншьскѣн ѡбразъ вь цр҃квн ст҃го ннколи вь слав'неѣмъ градоу скьдрѣ. 43а/28–43б/4 (2).

НРАНТЬ ?, -а м (1) *Раито (? Раитхо, Рутхо), метох синајског манастира Свете Катарине. Налази се на југозападној обали Синајског полуострва. Место се данас зове Ел Тур (Ел Тор).*²⁷⁸ – ...и єанко же нм'љюци дхѡв'нїе ѡцѣ вь стѣмъ граде іерл҃сламе вь сынан же и вь нрантѣ и вь стѣн горн... 33а/5–8 (7).

НРАКЛНН, -нн ? м (1) *Ираклиј, град који је почетком 14. в. (око 1312) био грчки (Ηράκλεια) и налазио се у близини тадашњег Константинопоља, данас – турски град Ерегли (? Marmara Ereğlisi).* – и пришл(ь)шнмъ нмъ вь дрѣжавоу црл҃ства грѣткаго до града гл҃ѣмаго нраклнн и тоу ѡстав'льше вое свое и придоше къ стѡнменнтомоу цр҃ѣ курь андроннкоу. 78а/1–4 (2).

НСАНА, -нє м (4) *Исаија, старозаветни пророк.* – прлор(о)къ бо нсаїа, и дамъ мьтъ вь роукы єго и сьсєтєтъ пльти протнв'ныѣхъ єго. 54б/4–6 (4). ОП: 41б/17, 58б/4, 63б/23.

НСКАТН, нскоу и нцоу, нцєши несвр. (3) *искати, тражити.* – и бѣ бл҃гы испљнннє в'са прошенїа трѣблѡующнмъ самъ рѣкы вь стѣмъ своємъ евл҃глнн гл҃ѣ в'сак бо просєн прѣмљєтл и нцєн ѡбрєцєтъ. 43а/19–22 (22); и вндѣ се јакѡ в'сн скончашє се нцоуцєн дѣше єго. 66б/20–21 (21); что се валь мннтъ аще нєл(тъ) чл҃коу рѣ ѡв'ць и єдина заблѡуднтъ нє ѡставнт' лн ѣѣ и ндєтъ нскати заблѡуждѣшоую. 81б/2–5 (4).

НСКОРЄННТН, -нн, -ннши свр. (2) *искоренити, ишчупати из корена, фиг. уништити; затрти; учинити да нестане што.* – тоу соуцє вѣлнконменнн соурл҃дннцн цр҃ѡу томоу јакѡ и пльторл҃днн братїа събранїє сьтворнше и ндоше на дрѣжавоу сєго бл҃гочл҃стнвгл҃л краля спєшєцє се на заколенїє ст҃го и памєтн єго добрїє разорннн и нскорѣнннн до кон'ца нх'же мнслємъ нє вьнєтъ бѣ. 56б/15–20 (19); (? *учинити да нестане, замре живот у градовима*). – ... и талѡ хотєнїє своє оулоу'чнше ѡ поганнѣхъ ѡнєхъ јакѡ нн дшн ѿ ныѣхъ нзбытн вь свѡбодоу и градн нхъ до ѡснованїа нскорєннше а нєправєд'ноє нхъ мнлого събранїє сєвѣ вьсхнтнше. 76б/23–27 (25–26).

НСКОУПНТН, -плю, -пнши свр. (1) *искупити, откупити; фиг. заслужити.* – да аще оубѡ вьсхошь лѣтл тн нєл(тъ) зєм'льннмъ црл҃ствомъ нєлснноє нскоупнтн и къ нєлснномоу цр҃ѣвы рал҃дїующн сє вьзнтн вѣсєлєма ногама. 33б/15–19 (17).

НСКОУСНТН, -коушоу, -коуснши свр. (парт. прет. пас. нскоушєнь) (2) **1.** *испробати, искушати; у прид. служби: који је (успєшно) прошаѡ проверу, кушњу; готов, приправан, спреман.* – вь снхъ бо оутврѣждл҃ающнн оумь свон тьцнт сє нскоушєноу сєвѣ поставнтн прѣдл҃ гл҃цмъ јакѡ рєцн дѣлатєлїа непостнд'наа нз работн бо вь свѡбодоу тьцєцн сє прѣнтн... 34б/9–13 (10–11). **2.** *узєтн у уста да сє проба какав је укус, окусити, испробати укус; ? појєстн.* – фиг. ѡнн же ѣѣ ѡтрокы нх'же нє нскоусн јаростъ звѣрнннн и ѡг'ннєпламєн'на пєцъ на хладѣ прєложн сє нє дѣтєл лн пост'наа снн вьздѡжє. 32а/16–19 (17).

²⁷⁸ Москва 2001.

НСКОУСЬ, -а м (4) *кушѣа, тежак, мучан доживѣај у животу којим се ко искушава, проверава.* — и въ предлѣжеца тыщнмъ се вѣщати. еанко ѿ нскоусехъ сего бл҃гоч҃стнѣаго и хбл҃юбнѣаго. еанкыи напасти мнѡгѣе подыеть въ юности своен. ѿ мнѡгы|х| иноплемѣнны|х| цр҃ех. и ѿ ннѣхъ прочїихъ. 54а/6–11 (7).

◇ **НСКОУСЬ** приѣти *искушати, изложити, подвергнути кушѣи (неком тешком доживѣају) ради провере.* — тако дрѣвѣле при ісѣ навгннѣ. врагъ видѣ се сїнмъ пороугаємь. мл҃стнннмн и в҃сакымн добродѣлнмн него. и мнѣ се ѿ неімн нскоусь приѣти тако ѿ праведнемъ іовѣ нскоусь приѣтъ. 75а/9–13 (12, 13). ОП: 75а/14.

Уп. нскоушеннє, напасть

НСКОУСЬНЬ, -ын прид. (1) *приправан, (? који је прошао припрему), приправѣен, спремлѣен.* — и тоу же едѣше сьмого старешннѡу н|х|. гл҃ѣмаго трьноглава. и ѡрѣзавѣше главоу кѣмоу оукрашеноу бнсерн чл҃стнн. и възнѣзше на конїе прннесоше къ бл҃гоч҃стнѣмоу кралю. тако дарь нскоуснь. 57а/21–25 (25).

Уп. нскоусити (нскоушень)

НСКОУШЕННЄ, -ня с (1) *искушавање; увлачење, завођење у грех.* — сїн в҃са еанко слншала еси сьхранїи. и не нандетъ тебѣ нскѡшенїе лоукаваго. 34а/26–28 (27–28).

Уп. нскоусь, напасть

НСПЛЕСТИ, -плетоу, -плетешн (парт. прет. пас. нсплетень) свр. (1) *(и)сплести.* — фиг. венацѣ бо повѣди нсплетеннн ѿ роуки в҃седрѣжнтелѣа далр҃летѣ се. сьпостраді(а)вннмъ зло тако добрїнмъ конномъ х҃а бѣ. прїемннмъ вѣдн и скрѣбы. и напасти. кел(ть)ство бо забыше и сьмырїт(ь) прѣзреше. да цр҃лство нвслное оулоу(т..)тъ. 34а/11–17 (12).

НСПЛЕТЕНЬНЬ в. нсплести

НСПЛЬННТИ, -ню, -нншн (парт. прет. пас. нспльнень) свр. (28) **1. а.** *напунити, учинити пуним; снабдети, опскрбити.* — рел(е) бо скровнща цр҃лскаа злата нспльнетѣ се. и оумн же нстовыхъ полдвнжннкъ нспльнетѣ се богатаго разоума. 30а/6–8 (7, фиг. 8); и сама въ животе своємь. нспльны домь сїн пресѣте в҃сакымъ довольствомъ. еанко рѣши мн книги вжл҃стннїе и сьсоудїи сцѣннїи златїи и срѣбернїи. оукрашеннїи мнѡгоцѣнннмн добротади. нконн же ѡковани златомъ. 41а/6–12 (6–7); нконн же ѡковани златомъ. нспльнєны мошн ст҃ы|х|. 41а/11–12 (12); и ть ст҃їи градъ іерл҃самъ не малехъ мл҃стнннхъ нспльннвъ. вьдавѣ злато и сребро бестнслно. 68б/16–18 (17–18); домь бо пресѣте вцѣ бл҃гїе пнтателннцѣа рода хр҃л҃стїанска. въ месте рекомемъ трескавцѣ. и тон ненповѣдннхъ прнношенїи его нспльнн. еанко в҃са потрѣбнаа на слоужбоу бѡу и прл҃стєн него мїтрн. себѣ же въ вѣчно помннанїе. 71б/21–27 (24); и тако бо оубо сьвршн се и зкрасїн сїн ст҃їи храмь. не тькмо монастироу кедна цр҃квн нь и всь дворь монастирскїе нспльнн и оукраси еже рѣши полати цр҃лскїе поставѣль и трапезарїю. и нна прочїаа сїн в҃са сьвршнвъ и зкраснвъ и нспльннвъ. и потте в҃сакымл доволствомл и правлдіамн цр҃квннмн такоже вндл(н)мо кел(ть) и до ннѣа. 80а/6–13 (9, 11–12). ОП: 41а/24, 68б/24, 69б/13, 71б/5, 72а/11, 72а/15, 79а/2. **б.** *обузети, захватити (неким осеѣнањем).* — и аг҃ль твон гїи боуди стоужає нмъ и поганїає е. и нспльнн лнца н|х| досаждлєнїа.²⁷⁹ тако да постндѣтѣ се и посрамѣтѣ се в҃сн являюще рабомъ твонмъ злаа. 62б/7–10 (8). **в.** *наситити.* — и възмъ сь собою мнѡжство мнѡго злата. и ннїе потребности еанко быти доволно на поданїе оубогы|х|. тако нспльнннн оутробы н|х|. в҃сакого подателства бл҃га ѡбоюдѣ. 73а/25–73б/1 (27). **2. а.** *испунити, остварити.* — нспльны гїи в҃са прошенїа кїе. 43а/28; ѿ бл҃женнаго сего моужа в҃сачл҃скы хотєщаго нспльнннн заповѣдь апл҃сальскою. 68а/22–24 (23); сь же прл҃сно оукрѣплїаємїи слюю хл҃скою. в҃сачл҃скы хоте нспльнннн вл҃дїню заповѣдь. еже рел(е) любѣнїи мѣ

²⁷⁹ Пс. 87,17: *Испуни лица њихова срамоте... Мислимо да се значење овог стиха може парафразирати као: покажи на лицима њиховим срамоту или учини да се срамоте и учини то јавним.*

възлюб'яень боудеть оцѣмь мѡнѣмь· 73б/26–74а/1 (27); и в'соу же волю и хотеніе гл'сноу своѣмоу превнсокомоу кралю испльннв'ше· и съ велнкою славою възвратнше се въ дръжавоу свою· 78а/20–23 (21–21); и вл'дїка х'с хотеніе емоу испльнн· давъ емоу братї(а) и оцѣ и вождїа дш'ев'наго· 81б/16–17. ОП: 70б/17. **б.** *постигнути* (неки цель, норму, меру и сл.); *остварити*. – в'дїн троудн и приложенїа елнко приложнше преждїе его быв'ше ст'лы· и темь р'в'ноуе тако възможно бы емоу было испльннтн мероу троудомь· преждїе его троуднв'шнмь се ѡ в'жл'ствннхъ цр'квахъ· 82а/9–13 (11–12).

Уп. испльнь, испльненънъ

ИСПЛЫНТИ СЕ, -ню се, -нншн се свр. (6) **1.** *испунити се, прожети се неким осеѣнаем*. – радости несповѣднїе испльнн се· 51а/4–5 (5); и ярости мнѡгїе испльн' се· 56а/4; и видев'ше славоу и велнч'ство и богат'ство дан'но семоу бл'жен'номоу ѿ б'а· завнстн и льстн испльн'ше се· начеше мнсантн на в'сеп'л'тноую сего главоу· 75б/8–11 (10). **2.** *испунити се, постати пун*. – фиг. бл'жена оубо зем'ля испльннв'шн се масти пльтн твоѣе· 47б/27–28 (27).

◇ **ИСПЛЫНТИ СЕ ДЪНЕ КОГО** *истеѣи време (чијез) живота*²⁸⁰. – семоу же храмоу съврашающоу се нь не до кон'ца· приблнжн се вр'еме испльн'шнмь се дн'емь м'тр'е кел'г' предасть бл'жен'ноую дш'оу свою гл'скн· 80а/16–19 (18).

ИСПЛЫНЬ прид. непрѡм. (2) пун, који је испуњен чиме **1.** *о оном који је постигао, остварио што*: – фиг. (о добрим, успешним ратничким одлукама, изборима) и в'се таковіе странн цр'кствїа того повоєвавъ· зем'лю строум'скоую и серьскоу· кр'кстол'пол же и ннїе странн сокр'кстнїе зем'ль т'ѣхъ· и в'се нм'ѣнїе нхъ и богат'ство възмь· пакы волею б'ж'їею възвратн се въ ѡт'ѣство своѣ· в'сач'л'скаго добраа нзволюенїа испльнь· 58а/8–14 (13–14). **2.** *о оном који је снабдевен, опскрб'љен чиме*: – фиг. (о Божїим милостима, давањима) и въ истнноу вал'снъ· ѿ ст'го п'л'мене своѣго· вал'свенаго кор'ѣне вал'свена ѡрасль· и ст'го сада красны цв'ѣтъ· мнѡгокраснъ възоромь пате сн'ѣ ч'л'т'скы|х|· испльнь мал'стннъ· тако по д'ѣломь его мал'стннъ· и м'л'твамн ст'б|х| его прероднтель· мнѡз'ѣн помѡщн и покр'ол'воу и застоуп'ленїю ѿ внш'наго спод'л'о)в'яень был'с(т'ь)· 74б/25–75а/5 (1).

Уп. испльнтн, испльненънъ

ИСПЛЫНАТИ, -наю, -наюшн несвр. (9) **1. а.** *снабдевати, опскрб'љивати*. – таковіе бо тако и дш'ернїе хранещїн въ домоу своѣмь· и сїе в'дабаше за моужн нтн въ домн своѣ· в'сакнмь богат'ствомь испльняющн нхъ· 35а/27–35б/2 (2); людн же дръжав'ѣ съблюдн невреднмо· клетн нїх| испльняющн в'сакого плода бл'гаа· 40б/2–4 (3–4). **б.** *пунити, чинити пуним*. – слъзн гор'кїе ѿ ѡт'їю нсход'ѣще· ядра же испльнѣхъ· 39а/22–23 (23). **в.** *раѣати, доносити (плодове)*. – и нывн мнѡгн плодн испльняюще ѡбылно· 67б/17–18 (18). **2.** *испуњавати, остваривати; извршавати*. – в'жл'ствннх|х| кныгъ оученїю и наказанїю повнноующе се· и закон'нїе оуставн елнко цр'ковнаго пр'ѣданїа съ радостїю испльняюще· да съвршеноу мьз'д'лоу себ'ѣ прїѡв'р'шете· 42а/14–18 (17); и б'ѣ бл'гы испльнѣе в'са прошенїа тр'ѣб'л'оующїнмь· 43а/19–20 (20). ОП: 69б/22.

ИСПЛЫНАТИ СЕ, -ню се, -нншн се свр. (6) *испуњавати се, постајати пун*. – фиг. се испльнѣет се ср'дїце мое рнданїа и плача мнѡгоаа· 47а/22–23 (22).

ИСПЛЫНЕНЪНЪ прид. (1) пун, који је обузет, захваћен чим. – нь что сътвороу азъ гр'ѣш'наа· стоуда испльнѣн'наа· прикрн бо срамота лнц'ѣ мое· и т'ѣскна мн соу'л'т' ѿ в'соу'д'л'оу)· 39б/11–13 (12).

Уп. испльнтн, испльнь

²⁸⁰ Лексема дньн koristi се само да означи земаљски живот.

ИСПОВѢДАННІЄ, -ня с (1) *приповест, причаѣе, приповедаѣе о чиѣм животу (догаѣајима, доживѣајима, тајнама и др.)*. – зачело бо исповеданію многа. 29б/4–5 (5); что ли рѣкоу. или что възглію. кондъ ли образомъ исповѣд(е) нже выше всакого исповеданіа кел(тъ). 52а/19–21 (21).

ИСПОВѢДАТИ, -лю, -аши несвр. (5) **1.** *приповедати, причати о чиѣм животу (у говорној или писаној форми); објављивати што (догаѣаје, доживѣаје, тајне и др.) из чиѣг живота*. – и мѣи хвал'наа житіа нхл исповѣдающе. мѣи се вѣи. памятн нхл свѣтленше показати. въ дѣи вше. 29а/20–22 (21–22); мѣи бо грѣш'ногоу и недо(с)тномоу равоу хѣ моего смирен'номл(с)л данноу потыщав'шоу се. исповѣдати вѣлн'тїа несповѣданнхл чюд(с) гнѣ моего. 66а/6–9 (8). ОП: 75а/6. **2.** *јавно, делима сведочити, доказивати, потврђивати (своју веру)*. – того бо про(с)р(о)ци проповѣдающе вѣселахоу се. мѣици же оумараемн того исповѣдахоу. бѣолоубнн же моужн еанко живоуще въ соуѣти мнра сего. некоторѣи ѿ телхл вѣри радїи таже къ бѣу. сьмн се распеше стрл(с)тн. и крѣпкнн полдвнгы и мнра ѿрѣкоше се. да хѣ еднного приобрецоутъ 29а/25–29б/3 (26); рел(с)е бо про(с)р(о)ци проповѣдаше ап(с)лы наоутнше мѣици исповѣдаше. мы же вѣроу ехомъ. тебѣ въ пльти тавльшаго се бѣ нашего. 52а/4–7 (5).

ИСПОВѢДѢТИ, -вѣмъ и -вѣдѣ, -вѣси свр. (11) **1. а.** *исприповедати, испричати о чиѣм животу (у говорној или писаној форми); објавити што (догаѣаје, доживѣаје, тајне и др.) из чиѣг живота*. – и в'се скажоу съ истинною. таже възвѣстнше мн преждѣ менѣ соуцїи свѣд(ѣ)телн житїе сїе блженїе елѣны. еанко же и азъ очнма монма видѣхъ. истин'но исповѣд(ѣ). 29б/12–16 (16); что ли рѣкоу. или что възглію. кондъ ли образомъ исповѣд(е) нже выше всакого исповеданіа кел(тъ). 52а/19–21 (21); ѿ техъ бо пльторлд(н)аго кел(с)т'ва. и сын гнѣ мон блгочл(с)тнвн краль стефанъ оурошъ был(с)т(ъ). таковыхл оубо рождленїе и вьспнтенїе. егоже азъ грѣш'нн даннл окоушаю се. хвал'наа житїа исповѣд(ѣ)тн. еанко тобою дарован'но мн боудеть влд(к)о мон хѣ сп(с)с(е). 53а/14–20 (18); житїе бо бѣоу(с)голд(н)о и жнз'нь непоро'чноу. моужа правед'на хошоу исповѣд(ѣ)тн вьшелоу бѣлюбїю. тако оугод'нь гл(с)вн был(с)т(ъ). и оукрашенїемъ вестнсьно стїнхл цр(к)вїн. и мнотнмн мл(с)тнннмн ншїнхл. ѿ правед'ннхъ свонхл плодовъ. 67б/7–12 (9); дарн же и обыл'на пнтател'ст'ва сего блгочл(с)тнваго кто исповестъ. 69а/14–15 (15); (?) се бо хошоу великоу и страш'ноу и днв'ноу чюд(с) его. исповѣдати вашелоу бѣлюбїю. саншнте и исповѣданте правъ и истин'нь соуд(с)л бжїи ѿ селъ вл(с)кнелъ блѣ стефанн урошн. тако дрѣв'ле при ісѣ нав'гннѣ. врагъ видѣ се сїнмъ пороугамь... и мѣи се ѿ не(с)л(с)л нскоу(с)сь прїетн тако ѿ правед'нелъ ко(с)вѣ нскоу(с)сь прїетъ. и бжїелъ попущенїемл(с) ѿ ко(с)вѣ нскоу(с)л прїетъ. ѿ скотелхл его и ѿ чед(с)л(с)хъ. и самоу тел'сн его строупъ наведъ. а селлоу блженолоу нн ѿ скотехъ его прїетъ власты. 75а/5–17 (7). ОП: 42б/26, 52а/20, 67б/6. **2.** *исповедити, искрено признати (грехе)*. – се бо исповѣд(ѣ) безаконїа моа на се. ты же кси мл(с)тнвн ѿцстнтн грѣхн мое. 33а/1–2 (1); оу(с)кн мѣи ѿ коуд(с)л(оу) начноу плакати лютаа мн. и неоудовъ исповеднма бѣзаконїа и ѿ темъ прьвоуе вьсплачю се. ѿ темъ ли вьстѣню. или ѿ темъ въз'рндаю ѿ множствѣ грѣхъ монхл. или ѿ разлоу'ченїи ѿ бѣ. 39б/14–18 (15).

ИСПРАВЛЕННІЄ, -ня с (3) *поступаѣе, чиѣеѣе које доводи до ослобаѣања од чега непожел'ног и (духовног) напредоваѣе*. – (чеда моја) да за в'са блгаа еанко (Господ) сьтвори вама. дльжна кел(с)та емоу слоужитн препод(с)л(с)вїемъ и правлдою в'се днн жнвота вьшего. тако да и азъ грѣш'на зрецїи вьшего добраго исправлєнїа. препровождлоу жнз'нь мою въ веселїи срл(с)ца радл(с)ющн се дїшею. прїдетъ бо днн гл(с)нъ вѣанкы. въ не(с)л(с)т(ъ) в'селъ намъ оберѣстн се пре(с)л(с) престоломъ вѣсьмрл(с)т(с)наго влд(к)ы хѣ. ѿвѣтъ твореще ѿ сьделанїнхл зль. еанко мала и вѣанка. 36а/26–36б/5 (2); и такоу любовїю вѣры разгарающн се ѿ гл(с)дѣ. полдкланннелъ вїю свою полд(с)л лг(с)коуе нго хѣ. вѣз'мльвьствлющїи въ в'сацѣмъ исправлєнїи чрн'нь'сцелм(с)л. днѣ и ношъ не вькоушающїи въ сласть сна. или покон дающїи теллоу своеллоу. непрѣстан'но оустн свонн немльч'но пѣнїе, еднномоу бѣу въз'сналющїи... 43б/6–13 (9); сїи бо блжен'наа бѣ прѣпровождл(с)ющн време много. ннколнже не очтающн се добраго исправлєнїа своеллоу. еанко навн'кла вѣ. 44а/10–13 (12–13).

Уп. обращенїе, показаннє

ИСПРЬВА прил. (1) *испрва*. – и пагы же ненавндѣн добраа дїаволь нже испрѣва был(ть) тїакоуѣнца· сьтворивн мнѡгїи скрѣбы и стрїлїтн сономоу праведномоу моужоу іовоу· нь оубо не възможе изменити любѣви еинко къ бѡу· 61б/14–18 (15).

ИСПЬСТРІТН, -щрю, -стрїши свр. (парт. прет. пас. испьщрєнь) (1) *учинити шареним*; фиг. *украсити*; *накитити*. – тако бо вѣ видєти шьствїє нїхї· оукрашено одѣяни црїскыи· и пояси златиин· бысерн же и камени мнѡгоцѣнїи· трѣвлєнїи црїскыє и багрѣннцє· тако и полскыє цвѣтн· мнѡгоразличнїи добротаи испьщрѣнн· 49б/15–20 (19–20).

Уп. испьщрєньнъ

ИСПЬЩРЄНЬНЪ, -ын прид. (< парт. прет. пас. од испьстрїтн) (2) *шарен*, *разнобожан*. – кыи ли цвѣтн добро испьщрєнїи и бл҃говонїи кѣнць сьставивше кѣнчакєль в҃сєчїстноюу главоу твою· юже оувєзла кїл(ть) дѣсница влдічнн· неоувѣдающнмъ кѣнчємъ· 42б/14–17 (14).

Уп. испьстрїтн

ИСПЫТАТИ, -аю, -аєши несвр. (1) *испитивати*, *проверавати*. – сїа во бл҃женна вѣздоутною дш҃єю и кроткомъ срдіцємъ вѣри истинныє· малѣоу бѡу приносятъ· томѡ единомоу испитающомоу срдіца и оутрѣбы· 30а/8–11 (11).

ИСТЕЗАТИ, -аю, -аєши несвр. (2) **1.** *испитивати*, *питати за што*, *истраживати*. – о лютѣ мнѣ грѣшнєн· тако съ грѣхн монди оумираю· и въздшїѣна мнѡар҃ства ждїєть менѣ· напрасно бо нмы истезакєм хошоу быти· 43а/12–15 (14). **2.** *тражити натраг (о дузу)*. – азъ бо грѣшнїи дльжннкъ вадь кїлмъ· неснчїннмъ закємнкомъ дх҃овннмъ· хотєщнмъ ѿ менѣ съ лнхвоу дльгъ възєтн· нь аще о вѣрє оупованїа дрѣзакє прошоу· не жалю тако вьмы истезакємомоу мн быты· 52б/3–7 (7).

ИСТИНА, -ы ж (25) **1.** *Божїя истина*; *Божїи закон*; *Божїє учење*; *хришћанско живљєње*; *правда*; *светост* (супр. *неправда*; *безакѡње*; ? *жерє*).²⁸¹ – и гїи навєдн мє на поуїтї твон· и пондѡ вь истиннѣ твоен· 30б/3–4 (4); нь оубо послы свѣїтї твон и истинноу твою· и просвѣтн мн очн срдічнєн· да зроу любовїю срдіца красотн твоеє· 35б/18–21 (19); сї(·) же глїи еинко възсїлаєїмї ти х҃обљыває· аще сьблюдєши нїхї· и любовїю вѣры истиннїє· срдіца твоего примєшї є вь оумь свон· къ смї· же страннѡлюбїа не ѡлоути се· истинн же не ѡстоупн· мнр҃ же гонн и правдїоу· съ в҃сємн прнзнвающнмн нмє гїснїє· 34а/20–26 (24). ОП: 67а/8, 67а/17. **2.** *стварност*; *збїѡ*. – в҃гѡѡцѣ бо и прїор(о)къ двїдї рєчї(є)· начєло словѣсь твонїхї истина· дѣла бо роукоу твоею соуїтї нєїсїа 51б/28–52а/1 (1).²⁸²

◊ вь истинноу *уистину*. – тако бо вь истинноу и твораше· 33а/3. ОП: 43а/26, 45б/5–6, 55б/27, 64а/12, 69а/5, 70а/16, 74б/25, 83б/14, 84б/6. по истиннѣ *уистину*, *заиста*. – чїлїтно срѣтающїнмъ сєго бл҃гочїстнѡвого граждїаномъ в҃сємь и болгаромъ· и съ страхомъ и трѣпетомъ прнпадї(а)юще къ ногама єго и покланїающе се ємоу· тако по истиннѣ зрєще цр҃ї прншьдї(ь)ша съ вѣланкою слою вь побѣдоу нїхї· 55б/6–11 (10); по истиннѣ бо х҃бљєннцн в҃сєщєдрн бѣ за вєстнсьноую єго малїсть сємоу бл҃гочїстнвомоу не презрє нн єдннго прошенїа· 63б/20–22 (20); ... тако по истиннє оьновлєнє дх҃омъ стїнмъ сїн· дрѣвннѡ роукоположенїа роднтєль и прєроднтєль свонхъ оьнавлїає· и болше ѿ корєнє сьвршїає по бж҃їю нзволєнїю· 72б/6–10 (6); сын же бл҃женнн кралъ стєфанъ оурошь· тако цр҃ь по истиннѣ цр҃ь вєсїхї прїємлїє· прнзѡва некою чєсть ѿ тєхъ вєзвѡжннїхї персѣ· вь бг҃ѡдарованноую сн дрѣжавоу· 75б/2–5 (3); а онїи по истиннѣ възвѡжннїи персн· ядоуще хлѣбъ єго вѣлнчѡху на нь ковь· мнѣще хотєнїє с[.] оулоуїтн· о сємь бл҃женнємъ стєфанѣ оурошн· и о дрѣжавѣ єго и о стѣїхї цр҃кѡвѡхъ· не вєдоуще оєкѡаннїи бж҃їє сллы и помощн и застоуплєнїа о сємь в҃гѡбл҃женнємъ· 75б/13–19 (13). ОП: 54б/12. (сѣ) истинною *искрено*, *на искрєн начин*. – и в҃сє скажоу съ истинноу· таже възвѣстнше мн прєждїє менѣ соушїи свѣдї(ѣ)тєлн жнтїє сїє бл҃женїє єлѣны·

²⁸¹ Божїя Истина („живот у светлости“) омогуѣва да се одгонетне стварност. В. Брија 1999: 86–87.

²⁸² Свето писмо почиње речима: *У почетку створи Бог небо и земљу*.

єанко же н азь отица мѡнна видѣхъ. истинно исповѣди(ѣ). 29б/12–16 (13); блнзь н блнзь кєс(ть) гѣ всех(л) призивающихъ н съ истинною. 43а/24–25 (25); н влдіка хс̄ вьсєгдѣа послушаєть истинною призвѡущих(л) єго. 80б/26–27.

ИСТИННО прил. (1) *истинито, тачно*. – н в'се скажоу съ истинною. іажє възвѣстише мн прєждє мєнѣ соущїи свѣди(ѣ)тели житїє сїє бл҃женїє єлѣны. єанко же н азь отица мѡнна видѣхъ. истинно исповѣди(ѣ). 29б/12–16 (15–16).

ИСТИННЬ / ? ИСТИНЬ²⁸³, -ын прид. (13) **1.** *истински; прави; искрен*. – такови оубо крѣпости н вѣры срѣдичнои прѣпѡсав' се. истинною же любовїю єанко кь гбѣ полдїпирѡє се. оумною лѣствнцѣю на вѡсото добріє дѣтели вьсходнтѣ. слнца свѣтаєнше оудобрєно нмєє лнцѣ. н пачє снєга члстєнше. н одѣянъ рнзою ємоужє похвала не ѿ чллкѣ нъ ѿ бѣ. 27б/11–17 (13); сї(·) же глн єанко въз'снлаємѣл тн хлѡбываа. ащє сьблюдєши нх(л). н любовїю вѣры истиннїє. срѣдїца твоего прїмєшї є вь оумь скон... 34а/20–23 (22); н пакы видѣ вѣлнкоє єго прїлежанїє. н в'сакы истиннїи послѡух(л) н работанїє. сьн бл҃гочлстївн краль за в'сєсрѣдичною єго любовь. вьдалстѣ дьщєрь свою за снѡ єго глѣємаго мнханла. 61а/26–61б/3 (2); н тоу (цркву) вѣлнкнмн члстїмн н днвннмн добрѡтамн оукраснѣ. н нсплннн сь истинннмь бл҃говєрїємь. 72а/14–16 (15); н въз'мь сь собою мнѡжѣство мнѡго злата. н ннїє потребы єанко бытн довол'но на поданїє оубогых(л). іако нсплннннн оутрѡбы нх(л). в'сакого податєл'ства бл҃га собоудѣ. сово іако истинннн крѡнтєлѣ пнтѣє алчюущих(л). ово іако нєлнцѣмєрннн податєлѣ млстїннн. мнлвїє ннща н оубѡга. 73а/25–73б/4 (2); хошоу іако да въз'мєши дьщєрь єдннмоу ѿ вѣл'мѡжѣ мѡнх(л). н потѡмь разоумєю іако истиннннн соул(л) глѣы твѡн. 61а/13–15 (15); н пакы видѣ вѣлнкоє єго прїлежанїє. н в'сакы истиннннн послѡух(л) н работанїє. сьн бл҃гочлстївн краль за в'сєсрѣдичною єго любовь. вьдалстѣ дьщєрь свою за снѡ єго глѣємаго мнханла. 61а/26–61б/3 (1). **2.** *истинит; праведан; свет*. – кто бо мѡло трѡуждѣ сє вѣроуєть вь тєбѣ истиннѡго бѣ нашего. н погрєшн оупѡванїѡ надеждлннн своє. ащє бо блѡудлнннн нъ покѡав' сє пакы прїдѡдѣ кь щєдрѡтамь твѡнмь. 28а/11–14 (12); а снѡ же вьмєсто крѡв'нѡго тєчєнїѡ н мѡукь. тєплнмн слъзамн н мнѡгн дѣтелн добрїи распрѡпєшє плѣть свою. нмнжє въз'мѡж'ноу оугѡднтн тєбѣ. таковн бо оубо прославншє сє. н вь вншннх(л) хваламн агглѣскымн, прославлѡют' сє. н вьспѣвѡют' сє сь похвалою. тѡ н намь грѣшнннмь долстѡнно кєс(ть) бл҃жнтн нх(л). іако оугѡдлннкы твѡє истинннїє. 29а/3–10 (10); сїѡ бо бл҃жен'на вѣзмѡут'ноу дшѣю н кроткомь срѣдїцємь вѣрн истинннннє. мѡтѡу бѡу прїноснтѣ. 30а/8–10 (10); свѣтѣ же истиннннн хс̄. прѡсквѣщѡє в'сакого чллка грѣдоущѡго вь мнрѣ. 66б/25–27 (26); слншнтє н исповѣднтє правь н истинннъ соул(л) бж҃тн ѡ сємь бл҃слѡвєнємь бл҃б стєфанн хрѡшн. іако дрѣв'лє прн ісѣ навгннѣ. врагь видѣ сє сннмь порѡугѡємь... н мнѣ сє ѡ нєлмѣ нскоуєь прнєтн іако ѡ правєднємь іѡвѣ нскоуєь прнєтѣ. н бж҃тємь попуєнєнїємь ѡ іѡвѣ нскоуєс(л) прїєтѣ. ѡ скѡтєх(л) єго н ѡ чєл(є)хъ. н самѡмь тєлѣсн єго стрѡупь навєдѣ. а сємоу бл҃женѡмоу нн ѡ скѡтєхъ єго прнєтѣ влѡсты. 75а/7–17 (7–8). ОП: 53б/20. **3.** ? *веран, одан*. – н тїн іако истиннѡ чєдѡ єго послѡшаннїю. ннкѡнжє не прѣслѡуєшѡшє в'сакоє заповєдн. таковогѡ глснѡ своєго н пнтѡтєлѡ. іакожє н прѣвѣє послѡшѡв'шє н ндоу. на повѣдоу такокїє єрєсн. 77б/21–25 (21–22).

ИСТИННѢ прил. (1) *истински, уистину*. – дїша бо ащє мнр'скыхъ не ѡстанєт' сє пєчѡлнн. то нн бѣ възлѡбєнтн мѡжєтѣ истинннѣ. 33а/25–27 (27).

ИСТОВЬ, -ын прид. (2) *истинит, прави*. – рєч(є)но кєс(ть) вь прѣмѡудрѡстн солѡмонь. рєч(є) бо скрѡвнща црлскаѡ злата нсплнєт' сє. н оумн же истѡвѡхъ полдвнж'ннкѣ нсплнєт' сє богѡтѡго разоумѡ. 30а/6–8 (7); сѣло бо польз'но кєс(ть) намь. познѡв'шнмь поутѣ бл҃гочлстїѡ. тєбѣ истѡвогѡ жнвѡтѡ. в'са соущѡ вь нѡсл нмєнїѡ растѡчнтн. по заповєдн твѡєн. 30б/9–11 (10).

ИСТОУННКЪ, -ѡ м (7) *извор*. – фн҃г. крѡвѡтѡчнвѣ вѣрн рѡдн истѡу'ннкѣ крѡвѣ стѡ прнкосновѣнїємь вьскрнлїѡ рнзѣ твѡнх(л). 28а/17–19 (18); фн҃г. дѡждѣ же мн истѡу'ннкѣ слъзѣ. іако

²⁸³ В. контекст наведен под 3. Могуће је да је графема испуштена омашком писара.

НСЦЪЛАНТИ В. НЦЪЛАНТИ

НСЦЪЛІЕННІЕ В. НЦЪЛІЕННІЕ

НСІ- В. НЦІ-

НТИ, ндоу, ндешн несвр./ свр. (55) **1. а.** *ићи; отићи, одлазити; поћи, полазити, упутити се, упућивати се некуда, са неком намером, с циљем; доћи, долазити, идући приспе(ва)ти некуда.* – фиг. н жены|х| х̄ зокеть глїе· прїндете блсквенїн оцѣ моего· сын бо глсць слаа'кн влдічнїн· слншеце еанко бѣу послонжнше въ жїтн семь соуїет'немь· радостїю тыцет' се нтн въ жнзнь вѣч'ноую· 37б/25–38а/1 (1); се бо глсць прнходнтъ въ оушн мон· егоже слншоу снцѣ бо зовѣтъ глїе· ѿ дшїе ѿкаан'наа· ѿ дшїе грѣхолоубыва· се кон'ча се жнтїе твое въ вѣце семь· ндн оубо въ дроу'гїе члїкы· 44а/22–26 (25); фиг. прнлді(ѣ)те ѿ любнмнцн· н влді(н)те престав'ленїе мое· въ поу'тї бо ндоу въ н'же ннколнже не ходнхъ· 45а/21–23 (22); мнѣ грѣш'номоу мннт' се· за толнко скоро оуслншанїе· в'сеє зем'ан дръжавн сіе хѣлюбнвїе· іако дхѣ стѣмоу всоу'дл(оу) провѣзвѣстнв'шоу· нтн скоро на престав'ленїе сіе бл'жен'нїе· 45б/1–5 (4); ... вѣ вндѣтн мн· ѿ всоу'дл(оу) ндоушнхъ (на сохрану) еанко соуше славнхл· такождїе же н ннцїн· н стран'нїн· хромн же н слепн· нм'же вѣ пртател'ннца сіа глсца моа· 45б/6–9 (6); сын хѣлюбывн снѣ іе краль стефань... възл'двнг' се ѿ блмь дарован'нїе емоу дръжавы· рѣкоу зем'ане сред'скыє... н ндѣ поклоннтн се гробоу мѣре своеє бл'гочлстнвїе елѣны· 48б/7–13 (12); аще бо не презрншн мїленїа моего н повѣлншн мн нты къ ннєн· то бол'шїн люб'вн нмаєтъ внты междлоу вама ѿ гн· 49б/2–5 (3); н такл(л) ндоушїн съ славою црлскою чрѣзь в'се дръжавн своеє· н прїндѣ въ слав'нїн градъ глїемїн вѣльградъ· 49б/20–23 (21); ѿ оугарьскыє бо зем'ане ндѣхоу носеце дары разлнч'нїе еанко на днв'ноу хвалоу его· н тоу дары мнсогымн пот'тъ сію бл'гочлстнвю· 50а/4–7 (5); н по снхл бл'гочлстнва кралнца сїмонїа· свѣща же съ ка'фелннею· іако да ѿвѣ шыдл(ь)шн н поклоннта се гробоу бл'жен'нїе елѣны· 50а/9–12 (11); н въз'са нхл нты съ б'гѣлюбнвою ка'фелнною· н тако ндоста ѿвѣ ралдїюшн се ѿ глсцѣ· вѣланкоу любовь нмоушїн междлоу совою· 50а/15–18 (16, 17); гнѣ же краль стефань· вндѣ се въ толнцѣн вѣдѣ н не ндн нного чесо сътворнтн· вьставь ндѣ къ възлюб'лен'номоу сн братоу кралю стефань оурошоу· н съ нымь станїе сътворн... 59а/19–23 (21); н тако растанїе сътвор'ша ндоста къждло въ своа сн· 59б/24–25 (25); н съкоупнвь воє своеє· н съ сїнмн ндѣ къ снѣоу своемоу въ дръжавоу его зем'аню зетьскоую· он' же нндевь прншьствїе роднтелн своего· н вѣжа об онь поль рѣкы боанн глїемїе· 65а/1–4 (1); къ селоу же стѣмоу н бжлстнвнолді местоу рекомомоу хнаандларь· мнсогаа села н мѣтохы в'сакого нменован'наго богат'ства нсп'льнїн... н прнложн къ местоу томоу стѣмоу· іако да ѿ такокіе дръжавн в'сакїе потрѣбы ндоу'тл· къ соушнлді въ монастнрн томь· н препокїа радн еанко ндвшїнхл котороу работоу ѿ местѣ томь стѣмь· 69б/10–19 (18–19); н тоу аще кто котороу немощїю ѿдрьжнмь не ндїн ннкоєже надеждїе· повѣле в'сакомъ къ таковомоу оуготованїю ѿдра нтн· 70б/1–3 (3); ... ндѣхоу ѿ всехл гралдї н странь н многыхл ваасїн· н ѿ ѿкрлстнхл зем'аль· нншн н стран'нїн н маломощ'нїн· хромн же н слепїн н проказнвїн· хотеце вьспрнєтн малстннїе ѿ б'гѣподат'лькїе роукы его нещед'но іакоже н вѣ· 73а/7–11 (7); что се вама мннтъ· аще іелс(ть) члїкоу ·ѣ· ѿв'ць· н єднна заблоуднтъ· не ѿставнт' лн ·ѣ· ѣ· н ндетъ нскатн заблоуждїльшоую· 81б/2–5 (4); н въ єдннѣ ношѣ панамонароу цркв'номоу ндоушоу въ црквѣ іако да вьжежетъ кандїла· вѣ бо годь оутрнїаго пѣнїа· н вндѣ некое знаменїе страшно ѿ места того· 84б/20–24 (21); сама же оубо по сїнхл ѿрек'шн се мнр'скаго жнтїа· н ѿвече се въ чрньчлскїе рнзы· мнсого же нменїа своєлг' разл'давшн нншнмь· н ндѣ въ монастнрь стѣо андїреа 85б/12–16 (15). ОП: 48б/26, 49а/25, 49б/8, 49б/13, 50б/1, 55б/19. **б.** *ићи у војни поход; отићи, одлазити у војни поход; поћи, полазити, упутити се, упућивати се у војни поход; напасти, нападати.* – ... възл'двнг' се съ снлаамн свонмн· ндѣ въ дръжавоу ѿвластн црлства грѣчкаго въ прелд(е)лы ѿкрлстнїе· сеє бо нх'же глїе· прьвоє прнєтъ ѿба полога съ градовн нхл· н съ ѿвластїю· н гралдї слав'нїн скопїе· 55а/24–28 (25); н тако съвакоупнвь вѣланкоу повѣдоу вонскы своеє· езнка грѣчкаго· н нїїн мнсогїн нноплѣмен'нїн езнцн· татарн н тоуркы н фругы· н съ снмн ндѣ въ вѣзоумїн своємь хвале се· іако не тьк'мо ѿчїст'вїе сего бл'гочлстнваго хотѣ ѿзловытн· нь н нменн его не нменоватн се к томоу въ дръжавѣ его· 56а/5–11 (8); н тако ѿпльнв' се съ сїнмн ндѣ въ дръжавоу црлства грѣчкаго· хоте

мьсть въздлати еинко воевавшіх на дръжавоу его. 57б/7–10 (8); и ѿ тоу҃дла(оу) въздвигн҃ се ндѣ съ снаамн свондн до вьноу҃трѣ землѣ грѣцлскіе до стїе горы афонскіе. 58а/6–8 (6); и тако с таковнм повѣдамн въздвигн҃ се нде. 58а/22; и сын ѡлюбовнн краля стефань слншавь тан ковь нхл заїн. и съвакоупнв се съ в҃сею силою своее дръжавн. нде въ область нхл хоте прогнати е. 59а/2–5 (4). ОП: 59а/12, 76б/22, 77б/26. **2. и҃хи, кретати се; ходати.** – и семоу повѣленїю бывшоу. възложнвше тѣло его на колѣсннцѣ. и ндоше несоущє тѣло бл҃женнаго. 83б/23–25 (24–25); ... поюще пѣнїа бжлствнаа ндоше къ гробоу его. 85а/8–9 (9). ОП: 46б/21. **3. пре҃хи, прелазити на чију страну.** – пакы вьсхоте нты на дръжавоу црлствїа грѣцлскаго. и съвкоупнв се съ всемн снаамн свондн. и ѿ ннєхь црлствїн сокрлствнхл мнвозїн ндѣхоу къ семоу бл҃гочлствнмоу. слншєше за вѣлнкоу добродѣтель его и славное нде. 58а/17–21 (20); и вѣлнкоу възмоущенїю бывшу междоу нма. начєть вѣлможе сего превнсокаго краля прѣльщавати льстнвнмн гл҃ы. тако да оставльше г҃на своего и къ томоу ндоутѣ 64б/15–19 (19). **4. и҃хи, кретати се под деїством неке силе.** – полд(о)вно высл(ть) томоу. тако въ оно врѣме е҃г҃дла высл(ть) преставленїе в҃г҃ом҃т҃ры. аплслы облацн по въздлоухоу вьсхнщаклїн. ндѣхоу на погрѣвенїе ке. 45а/25–28 (27). **5. и҃хи (на нешто), настојати око нечега, трудити се.** – и тїн тако нстнна чеда его послоушанїю. ннколиже не прѣслоушашє в҃сакоє заповєдн. таковаго г҃лна своего и пнтателя. такоже и прѣвѣє пославшє и ндоу. на повѣдоу такокїе ересн. тако и то҃г҃дла ндоу веселамн ногами. помощь влдікы хл прнзнвающе въ побєдоу нмь. 77б/21–27 (25). **6. издавати, давати из какве залихе, готовине или уопште из места где се нешто чува, где је похрањено; предавати на чије располагање.** – къ семоу же ст҃моу и бжлствнмл҃л местоу рекомомоу хнланлдарь. мнвогаа села и мѣтохы в҃сакого нменованнаго богатства нсплннїн еинко рєшн мн доволно. сїа в҃са прнкоупнвѣ ѿ дръжавн црл грѣцлскаго. мнвого множєство беснслно злата за сїа вьдавѣ. и прнложн къ местоу томоу ст҃моу. тако да ѿ такокїе дръжавн в҃сакїе потрѣбы ндоутл. къ соущнмл въ монастїрн томь. и препокоя радн еинко ндвщїнхл котороу работоу ѿ местѣ томь стѣмь. 69б/10–19 (17).

◊ НТИ ВЪ ДОМѢ СВОИ УДОМЛѢВАТИ СЕ, СТИЦАТИ ДОМ. – и сїе вьдавашє за моужн нти въ домн свое. 35б/1. НТИ ВЪ ПОУТЬ СВОИ ИЗР. **и҃хи, наставити своїм путем; (продужити) живети, наставити живот по својој воли.** – и аще кто ѿ таковыхл болєщнхл цѣлбоу прнємь. ндѣше въ поутл свон радлїє се. и пакы же нїн болѣшн прнхождлашє на место его. 71а/2–5 (3–4). НТИ НА КОГО, ЧТО ИЗР. **и҃хи на кога; напасти, нападати на кога, на што.** – ... събранїе сътворише и ндоше на дръжавоу сего бл҃гочлствнва҃г҃л краля. спєшєше се на заколенїе ст҃ого. 56б/16–18 (17); пакы вьсхоте нты на дръжавоу црлствїа грѣцлскаго. 58а/17–18 (17); сїе же землє (и градн) нхже внше оуказахомь в҃се прнємь. и пакы и пакы ндѣ на дръжавѣ землѣ влахнѡскїе. 58б/11–13 (12); и начєтл готовнн тако да въздвигнєт се съ снаамн поганнхл и ндєтл на сего бл҃гочлствнва҃го. 61б/25–27 (26); и сын нечлствнн въздвигн҃ се съ снаамн татарскїмн ндѣ на сего правєднаго. 62а/5–6 (6); и в҃са вьдавѣ еинко на потрѣбоу нмь. поустн нхл съ силою своею нты тьщно на тїе поганїе персн. 77б/17–18 (18). ОП: 56а/25, 59б/13, 60б/16.

ИЦѢЛНТИ, -лю, -лншн свр. (1) *исцелити, оздравити.* – хананѣн помнлоу҃н мѣ зовоуш[.] дьщерь нсцѣлє. 28а/14–15 (15).

ИЦѢЛЕННЄ, -нн с (1) *исцелєње, оздравлєње.* – тако ты (Боже) есн в҃сен тварн надѣждл. оубогїнхл богатво. ѡмратєнннмл свѣтъ. рабомь свобода грѣшннкомь прощенїе. болєщнмь нсцелєнїе. хромнмь злдравнє раслвлєнннмь внстрота. гроувымь лѣпота. недооумѣклїнмь разоумь несповѣднмь. 52а/13–19 (16).

ИЩЕДНЄ, -нн с (1) *пород, деца, потомство.* – еинко и нщєдїа чрѣва моєго. соущє сн҃ы моє и рабы же твоє. и сн҃и рабы твоє. и ѿ снхь млѡ те влдіко г҃н оутврдї е въ страхь твон. богатн се нменн твоего ст҃го. и творнн въ всемл волю твою. 35б/22–27 (22).

НИЦЕЗОВАНЬНЬ прид. (1) *пролазан, краткотрајан*. — сын во бл҃гочл҃ствнѣ ѿ юности своѣе ни колѣже не имѣ надеждѣлоу и оупованїа на помощь чл҃твскоу скоро исцезованноу. нь на бѣ нже кел(ть) в'семь сила и помощь. 57б/15–18 (17).

НИЦНСТН, ництоу, ництешн свр. (2) **1.** *избројати, пребројати*. — аще во гл҃ю тако по имени в'са ѿ семь хб҃любывемь изъяснитн. то оубо лѣтъ кел(ть) и звѣздл҃н нел҃нїе изъчистн. или пѣскь морскы. 66б/7–10 (10). **2.** *избројати, по реду све побројати, навести*. — кто во изчтеть сего чюдѣса. 66а/20.

НИЦТЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *избројив, који се може избројити*. — и что да изрекоу. тако ни пѣскоу изчтеноу тако и мл҃стннн ѿго. 68а/15–16 (16).

Уп. беснслнь, ненцтеньнь

НЮДЕН/ НЮДѢН, -та м (1) *Јудејац, Жидов, Јеврејин*. — ... в'воружн без'божнїе пер'си и агарене на ро҃дл҃ хр҃стїанскы. тако юдеи на г҃а. 75а/18–20 (20).

НИАКОВЬ, -а м (1) *Јаков, старозаветни патријарх*. — ѿ бл҃женнаго сего моужа в'сачл҃скы хотешаго исплнннн заповѣдъ ап҃л҃ьскоюу. еже рел҃(е) подавае в' щедротахъ. и мл҃оуе съ тнхостїю. прел҃дстое в' тышанїн. и подражае праведнаго іова. и бл҃женнаго авраама. и патрїарха іакова дѣломь нхл҃ подражатель. и в'зоромь нмь полд(о)бань. 68а/23–68б/2 (27).

НИЕРЕН/ НИЕРѢН, -та и -а м (5) *јереј* (грч), *свештеник у православној цркви*. — ѿ соуботн же до соубл҃тн масла кр҃ел҃теїн. роуками многїнхъ іерен... 37б/7–9 (9); и ел҃ко соущнхл҃ в' то врѣме съ нєю в'сечл҃ствнхъ чр҃н'цъ. и іерѢн. стар'ць же нзабран'нхл҃. вѣл҃може ие. тако в'нхъ призвав'ши вослаблен'номъ же лицѣмь. и оуннл҃ма очима соущїн. ѿврьз'ши оуста своа и гл҃а нмь. братїа и оцїи и чеда моя любнма... 44б/27–45а/5 (1); и в'семоу с'вороу ел҃ко прѣдл҃стоющнхл҃ прел҃дл҃ лицѣмь бл҃женїе в'семь дал҃(ть) рекоущїи мир вн ѿ г҃н оцїи и братїа лнче сцїеннчьскы мир' вн в'сечл҃ствнн чр҃н'ци. мир' вн іерѢне. и в'сь прчтте цр҃ков'нн... 46б/3–7 (7). ОП: 35а/4, 40б/16.

НИЕРЕНСКЬ/ НИЕРѢНСКЬ, -ын прид. (1) *свештенички, који припада свештеницима, јерејима*. — самь нгоумень възложь на се полд(о)воу іеренскоу. 85а/6–7 (7).

НИЕРОУСАЛНЦЬ, -а м (5) *Јерусалим*. — и ть стїи градъ іерл҃л҃мь не малехъ мл҃стннн исплнннвь. вьдавъ злато и среб'ро беснслньно. и вл҃скенїе прнел҃мае. и мл҃бы ѿ себѣ къ вл҃дцѣ хб҃у. ѿ тамо соущаго стїго патрїарха. и ѿ всехл҃ кланяющнхъ се вол'нымь стрл҃стемь хб҃емь. в' стѣмь тамо градѣ. 68б/16–22 (17). ОП: 33а/7, 68б/15, 78б/26.

◇ **ВЫШЬННН (Градъ) НИЕРОУСАЛНЦЬ** *вишњи, небески (град) Јерусалим, небо као место пребивања Бога*. — в'си бо градъ нашъ в' нїемъже хоцемь жннн. да что оубо в' чюдл҃демь готоваемь. села и зл҃данїа и жнлнца свемоудрѣнаа. ел҃ко бо стїнхл҃ готоване в' вецѣ семь в' чюдл҃демь градѣ іавѣ кел(ть). и ни колѣже чаеть възвратннн се в' свон. стн речь в' внш'ннн іерл҃л҃мь. 33б/19–25 (25).

К

К број (4) **1. основни број двадесет, 20.** – и падоше въ єдинъ днѣ ·кѣ· тысоуць· 42а/7–8 (7); ... и стоаше въ вѣанкон романїн до ·кѣ· лѣтъ· 75б/1. **2. редни број, двадесети.** – мѣсца октемвѣра въ ·кѣ· днѣ· жнтїе и жнзнь бл҃гочл҃ствнаго и хл҃слюбнваго· и ст҃оролдннаго крѣпкаго и съмодрьжавнаго съ влѣь гнѣ крала стефана оуроша· 51б/9–12 (9); и был(ть) паметь преставленїа его· мѣсца октѣ ·кѣ· днѣ· 85б/22–24 (23).

КАДНЛО, -а с (1) *кађење, кад; дим и мирис запаљеног тамјана који се шири при кађењу из кадионица при црквеном обреду; (или кадионица ?).* – и нзъмше тѣло его ѿ таковаго рова земље· и повѣлеше сътворити ковчегъ нзабраннь· и възъмше тѣло сего хл҃обюкываго несоше и провожденїе твореще· съ ѱалмн и пѣлснмн поюще нал҃дгровнаа· съ каднлн же и бл҃гооуханнмн вонамн· положнше тѣло его въ таковьдмь оуготованїн· и поставнше кувоть прелдѣ образомъ владкы всехл҃ хл҃а· ндѣже лежить и до сего днѣ· вьнѣ дѣрн олтарнхл҃· 85а/17–25 (21).

КАДНАЛЬНИЦА, -е ж (2) *кадионица.* – и тоу оукрашн домъ престїе мншгоразнчннмн приношенїн· єанко нконн бжл҃ствнїе златомъ окованн и внсеромъ· оукрашенн· каднлнницѣ и свѣщннкы златн· и ннїн всакеє потребы цр҃квнїе· 72а/1–5 (4); и злде такождде всакеє правлдн цр҃квнїе приложн· съсоудн сцѣенїе златн· и нконн же бжл҃ствнїе· кандла же мншгоцѣнна· каднлннице же и свѣщннкы· и проче всехл҃ злата и сребра вѣстнслсно· 72а/18–23 (21).

КАЗНЬ В. КАЗНЬ

КАКО прил. и везн. (15) **I. прил. изриче а. чуђење: како.** – ѿ мтїи моа и гл҃же· како азъ недостоннїн забодѣ желанїа ср҃дїца твоєго· и болезны тродѣ твоихъ· єанко полдїеть ѿ мене· 47а/13–16 (14); того бо бл҃гоподатнвою роукою вскрьдленѣнь быхл҃ ѿ юности мое[.]· да како азъ грѣшнїн въ нѣвдобѣ оставлю толнкыє мѣлстн его· и любзнаа рченїа· єанко къ моемоу грешньствѣ· 53а/22–26 (23–24); нь и вси слншавше жнтїе сего бл҃женнаго и вѣанкою славою· и прославленїе ѿтїствоу его· въ днїи съмодрьжавнаго кемоу голсполдства· како не възл҃двїтн вн се· 78б/ 7–11 (10). **б. неодређеност вршења радье: на некакав начин, некако.** – нь оубо млнте гѣ за мѣ недостонноую· неклн како бг҃опрїетннмн вьшнмн млтвамн· достонна боудѣ прїетїю таковаго дара ѿ хл҃а· єанко спѣятн мн въ бг҃ооуголднаа дѣла· 33б/4–8 (5); и сын хл҃обюбннн крале стефанъ слншавъ тан ковь нхл҃ злнн· и съвакоупнв се съ всею силою своеє дрьжавн· нде въ область нхл҃ хоте прогнатї є· да не како злоднслеще днѣ ѿ днѣ· и окончаютъ волю свою· 59а/2–6 (5); глїе кемоу възъмн нменїе мое и даждѣ ннщнмъ· неклн быхл҃ како грѣшнїн да и некотороє прощенїе грѣхомъ оулоучнл 82а/22–24 (23). **в. могућност, вероватност: можда.** – млѣ се и глїе въ оумѣ своемъ· єда како забодуотї снѣѣ мон законъ гл҃снъ въ юности своєн· 36а/4–6 (5). **II. везн. I. изрични (у објекатским реченицама): како.** – тою бо неклсною своєю млтвою на землн жнвоушїн нелснаа влїд(н)ть· всеи же оумомъ свонмъ пѣтет се· како оугоднтн гл҃сн· 30а/11–14 (13); вса сїн събыраше бл҃женнаа· полдвнзающн се полдвнгомъ добрїнмъ· и непрестанно пекоущн се днѣ и ношь· како оугоднтн и гл҃сн· 34б/23–26 (25); ѿ любвн ср҃дїчнаа болезны мтрїна· внждѣ како млнт се къ гд҃у за снѣ свое²⁸⁴· 35б/27–36а/1 (28); и въ прелдлежеша тыщнм се вѣщатн· єанко ѿ нскоусехъ сего бл҃гочл҃ствнаго и хл҃обюбнваго· єанкыє напастн мншгїе подыеть въ юности своєн· ѿ мншгыхл҃ нноплеменнхл҃ цр҃ех· и ѿ ннѣхъ прочїихъ· нхже аще бд҃у бл҃говолнвшоу оукажемъ въ нл҃снїн семь· и како ѿ таковохъ свободнаа

²⁸⁴ Објекатске реченице с везником *како* могу се интерпретирати и као изричне и као зависноупитне. Анализирана у контексту, ова реченица пре би била зависноупитна са начинским значењем, јер могла би се парафразирати као: ... *погледај на који начин се моли Господу за синове своје*. Посматрано семантички, њоме се истиче дивљење, усхићење.

тави него бѣ. 54а/6–13 (12); такоже слышалъ еси и ѿ авѣсалоде въздѣвнѣша роукоу на двѣла ѿца своего. како кѣмоу събыл(ть) се. такоже и при налѣ въ нѣѣшнѣе врѣме был(ть). елико слышасте. 65б/17–21 (19); нь и еше слышнѣе ѿ семь блѣженнѣмъ. днѣвно и преславно вѣжѣ мѣлѣрдѣе. како сѣа творѣ и сѣнхѣ не оставѣаюу. вьсегдѣа болѣ за ѿчѣство си тако стѣи днѣнтѣрѣе. 74а/6–9 (8); с[.]н бо епѣскѣпъ даннѣ вѣ рождѣнѣе и вьспнтѣнѣе землѣ сръбскѣе. ѿ юности же свое воднѣмъ и крѣпнѣмъ. и наставѣаюу дѣомъ стѣнѣмъ. и сѣло нѣдѣи крѣпкоу и внѣшшоу моудроу вь срѣдци своемъ. ѿ въздѣвнѣнѣи црѣквѣномъ. еже заповѣдати кѣмѣ худогѣнѣмъ и многозавраннѣмъ хнтрѣцѣмъ знѣждоушнѣмъ. како поставѣати стѣлпи же и налѣстѣлпѣа. и камаре и прѣгради црѣквнѣе. 79б/17–25 (24). **2. намерни:** *да би, не би ли.* – сама же оубо полдѣвнѣающѣи се не нѣлюшѣи покоѣа. ни въ днѣ ни въ ношѣ како бы въздѣлѣжно кѣи съ оуспехомъ свѣршнѣи таково дѣло елико начѣла бѣ. 38б/20–23 (21).

КАКОВЪ, -ын зам. (2) упитна: *какав, каква, какво.* – помнѣси днѣ какова оусрецоутѣ те по нсходѣ твоѣмъ ѿ тѣла. 39б/18–20 (19); каково сыгражѣнѣе и оукрашенѣе црѣковноѣ поставѣи на съхранѣнѣе и на покон стѣомоу с[.] тѣлесн. 79а/13–15 (13).²⁸⁵

Уп. какъ

КАКЪ зам. (1) упитна: *какав, каква, какво.* – да какъ мнѣ соудъ боудѣтъ зачетомоу вь грѣсѣхѣ. 67а/25–26 (25).

Уп. каковъ

КАМАРА, -ы ж (1) *свод, лук.* – епѣскѣпъ даннѣ ... сѣло нѣдѣи крѣпкоу и внѣшшоу моудроу вь срѣдци своемъ. ѿ въздѣвнѣнѣи црѣквѣномъ. еже заповѣдати кѣмѣ худогѣнѣмъ и многозавраннѣмъ хнтрѣцѣмъ знѣждоушнѣмъ. како поставѣати стѣлпи же и налѣстѣлпѣа. и камаре и прѣгради црѣквнѣе. 79б/17–25 (25).

КАМЕННѢ, -на с (1) *камење, зб. им. од камен.*

◇ многоцѣннѣноѣ каменнѣе в. камы.

КАМЫ, каменѣ м (1) *камен.*

◇ многоцѣннѣнын камы *драги камен; драгуль.* зб. мн. многоцѣннѣноѣ каменнѣе *драго камење; драгульи.*²⁸⁶ – и ѿ сѣнхъ троуждѣающѣи се елико ѿ вѣдаванѣи мѣлѣстнѣе вь храмѣи вѣлѣстѣнѣе. вѣса таже на потрекоу. кннги вѣлѣстѣнѣе вь домоу своемъ съставѣающѣи. такождѣе и съсѣдѣи сѣбѣннѣе златѣи и сръбрънѣи. оукрашеннѣи внѣсѣи и каменѣемъ многоценнѣмъ. рнзи же иересомъ нѣзавраннѣи. вѣсакѣе же правдѣи црѣковнѣе елико на потрекоу. 34б/26–35а/5 (3); тако бо бѣ видѣти шѣствѣе нѣхѣ. оукрашено оуѣванѣи црѣскымѣ. и поасн златнѣмъ. вѣсѣри же и каменѣи многоцѣннѣи. трѣвѣленнѣи црѣскыѣ и багрѣннѣе. тако и полѣскыѣ цвѣтѣи. многогаразлнчннѣи добротамѣи испѣцѣрѣннѣи. 49б/15–20 (18).

КАНѢДЛО, -а с (3) *кандило, (весеѣа) посудѣца разнѣи облика, често богато украшена, у којѣи гори жижак у улу пред иконом.* – и въ еднѣноу ношѣ панамѣнароу црѣквѣномоу ндоушоу вь црѣквѣ тако да вѣжежѣтъ кандѣлѣа. бѣ бо годѣ оутрѣнѣаго пѣнѣа. и вндѣ некое знаменѣе страшнѣо ѿ мѣста того. 84б/20–24 (22); блѣгоуслѣнѣа кралицѣа снѣдонѣа. сътворѣши кандѣлѣа ѿ злата многоцѣннѣаго. и платѣи златѣи такождѣе многоцѣннѣи днѣвноу добрѣоу внда нѣмоуше вь себѣ. нѣмыже покритѣи ракоу сѣго хѣлюбывѣаго. и ннѣе же поуслѣтѣи многы оугѣтовѣвшѣи сѣи вѣса вѣдастѣ къ грѣоу сѣго блѣгоуслѣнѣаго. 85б/6–85б/12 (7). ОП: 72а/20–21.

²⁸⁵ У оба примера заменица је, заправо, везно средство – уводи зависноупитне објекатске реченице, и то квалитативне.

²⁸⁶ Различити минерали могу се свести под драго камење. Драгуљи нису исто вредновани у различитим епохама.

КАСАТИ СЕ, -аю се, -аюшн се несвр. (1) *дотицати се, дохватати се*. — н въздѣвнѣше се ѿ землѣе своеѣе множьство нѣхѣ многоу н вѣнндоше въ вѣлнкоую роланіюу н гоубѣще хрѣстіанѣ тако вѣльци нещелд(е)ще стада хѣлва. еже стежа члстною си крѣвіюу н до сьмого вѣлнкаго град(а) константинаполя касаше се н хвалеше се тако ннединомоу црѣствѣу постояти прѣд(а) слюу нѣхѣ крѣпости нашеѣ 75а/20–27 (25–26).

КАТЕЛНА, -ы ж (5) *Каталина, Катарина, супруга краља Драгутина*. — н тоу ставшн се съ блѣгочлстнвнмь краљемь стефаномь н подроужѣемь его съ кафеелною. 49б/25–27 (26–27); н по снѣхѣ блѣгочлстнвн кралицѣ сѣмонидѣ съвѣща же съ кафеелнеюу тако да обѣ шьд(ь)шн н поклоннѣта се гробоу блѣженнѣе елѣны. 50а/9–12 (10–11). ОП: 49а/27, 50а/16, 50б/6.

КНВОТЬ, -а м (1) *живот, ковчег у којем се чувају мошти*. — н повѣлеше сътворити ковчегъ нзабраннѣ н възмьше тѣло сего хѣлюбываго несоше н провождѣнїе твореще съ ѱалмн н пѣлснмн поюще надѣгровѣнаа съ кадннн же н блѣгоуханннмн конамн. положнше тѣло его въ такоуемь оуготованнн н поставнше кѣвоть прѣд(а) образомь влѣдкы всехѣ хѣ... 85а/18–24 (23).

Уп. гробъ, ковчегъ, рака

КНРЬ м непром. (13) *господин (уз властито име). а. титула византијских царева*. — блѣга н блѣгоугодна мнслѣ пакы възнѣ на срѣдцелѣ юмоу стѣмѣх н въселенскомоу црѣу кѣрь андроннкоу. 77а/7–9 (9). ОП: 49а/22, 65б/25, 74б/7, 78а/4, 78а/24, 85б/3. **б. титула духовних лица високог ранга**. — н ваю же мѣю стѣа гн мон прѣпод(о)внѣе оѣе сѣмѣонѣ н кѣрь саво... 62б/12–13 (13); въ то врѣме соушоу въ монастнрн томь блѣженномоу н блѣгонзабранномоу трѣнцѣу вѣсеощѣенномь еплскпоу кѣрь даннлоу. 79а/21–24 (24). ОП: 53а/12, 71а/26, 80б/11, 81б/26.

КЛАНЯТИ СЕ, -няю се, -няюшн се несвр. (1) *долазити до светиње (предмета верског, црквеног култа) да би се искажало поштовање, ходочастити; (по)кляяти се, чинити поклон (метанију) пред светињом у знак поштовања*. — н тѣ стн градъ іерлсамъ не малѣхъ малстннн испльннвѣ. вѣдавѣ злато н сребро беснслвно н бллсквенїе прнѣмлїе н мѣвы ѿ севѣ къ влѣдцѣ хѣу. ѿ тамо соушаго стѣо патрїарха н ѿ всехѣ кланяющнх се волнмь стрлстемь хѣемь. въ стѣемь тамо градѣ. 68б/16–22 (21).

КЛЕВЕТА, -ы ж (1) *клевета; ружно, зло што се о коме говори, опањкавање*. — н езнкъ ваш ѿ клеветн оуставланти н оустны ваше ѿ льстн рече бо потребытї гѣ вѣсе оустны льствнїе н езнкъ вѣлречнвѣ. 42а/18–21 (18).

КЛЕВРѢТЬ, -а м (1) *онај који се заједно са другим труди око нечега, друг у труду; слуга (у односу према другим слугама)*. — рел(е) бо възовн мѣ н оуслншоу те темь прошоу н незлобываго тн чѣколюбїа н оубеждѣлаю теѣѣ сладкаго іѣа. клеверѣт влѣдкоу рабѣ црѣа. црѣ бо нѣ блѣгъ іел(ть). влѣдка нѣ обаче малстнвѣ. дароун мн ѿ ненсрѣпаѣмаго тн нсточннка блѣгодетн дѣбвнїе. 52б/16–22 (19).

Уп. рабъ

КЛЕТВА, -ы ж (1) *заклетва*. — гн мон славннн краљу. възвратн ярость гнѣва твоѣго ѿ менѣ. еанко бо сътворнхъ протнвоу дѣлоам монмь снн вѣса прндоше на мѣ. нѣ не прнложѣ оубо къ сѣмоу таковою мнслѣ злоую нметн въ срѣдцн моѣмь. прнмн мѣ тако єдиногѣ ѿ възлюблѣнннхѣ твоихъ съ клетвою нзрекы тако до нзднханїа моѣго не погрѣшоу волю твоѣю. 61а/3–10 (9).

КЛНРОСЬ, -а м (1) *клер/ клир (грч.), свеиштенство; (свеиштенство парохїје ?)*. — прннесше же н въ монастнрѣ стѣо аплсала хѣба стефана. н тоу обьычнаа вѣса таже по законл(о)у оуставоу сътворше съ вѣсеощѣеннмь еплскпомь даннлоам прннесшнмь тѣло єго стѣю. н съ нгоуменл(а) савомь соушнмь тогдѣа въ монастнрн томь н съ вѣсемь клнросомь црѣквннмь н вѣса по законномь

оуставоу сътворивше. и тако гробъ предаше стѣю и члстною и блженною тѣло сего блгочлстиваго и хблюбываго и превнсокаго краля стѣфана оуроша. 84а/5–15 (11).

КЛѢТЬ, -н ж (2) *колиба (или просторија ?) за чување хране и др.; спремница, остава; клет*²⁸⁷. – людн же дръжавѣ съблюди неврѣднѣ. клетн нхл испльняющн всакого плода блгаа. 40б/2–4 (3); нь бблюбвз'ннн страхъ въ срдци си нмѣе. и глсѣ ювльв помнѣ. ѿ стрнженїа совць монхл плѣши мнѡгыхл сьгрѣаше се. и дѣрн клѣтн монхл млчстнннмн ннкомоу не затворнше се. 67б/22–26 (25).

КОВЬ, -а м (2) *тајни договор против некога, завера, урота и сл.* – сїа оубо сѣло снлою своєю хвалѣща се. н... ѿ дїаволаго же дѣнства наваждїена начѣста злою мнсль вѣшатн на сего блгочлстиваго хотѣшан ѡзловытн и дръжавоу яго. и сын хблюбвннн краля стѣфанъ слншавъ тан ковь нхл злїн. и съвакоупннв' се съ в'сею снлою своєю дръжавн. нде въ ѡбласть нхл хотѣ прогнатї е. да не како зломнслѣще днѣ ѿ днѣ. и ѡкончаютъ волю свою. 58б/24–59а/6 (3); а ѡнн по истннѣ въз'вож'ннн пер'сн. гадѡуще хлѣбъ его вѣлнчхоу на нь ковь. мнѣще хотѣнїе с[.] оулоучнтн. ѡ семъ блженнѣмъ стѣфанѣ оурошн... 75б/13–16 (15).

КОВЧЕГЪ, -а м (1) *ковчег, мртвачки сандук.* – и повѣлѣше сътворнтн ковчегъ нзбран'нн. 85а/18.

Уп. рака, кивоть

КОГДА прил. и везн. (2) **I.** прил. у *неодређеном значењу: некад, неком приликом.* – аще бо когдїа въ гресехъ оувезоходъ и врагодъ оуловленн боудемъ. и пакы въ такоу скръбы соуще поменоухомъ нде твоѣ стѣю. надеем' се на ненсповѣднмоу твою млчть. 30а/21–24 (21). **II.** везн. у *объекатским реченицама: када.* – не вем' бо когдїа прндеть глсѣ глїе се женыхл се бо чртьогъ ѡврѣзает' се. и женыхл хс зоветь глїе. прїндете блчвенїн ѡца моего. 37б/23–26 (23).²⁸⁸

КОЛЕСНИЦА, -е (чешѣ у мн.) ж (3) *колесница, запрежна кола.* – такождѣ и ѳезвнтеннн нїа постнв' се. и внх'ромъ на колесннцн ѡгнннѣн на нелсїа въсхнщень былс(ть). 32а/14–16 (15); повѣлѣше оуготоватн колесннцѣ коны нзбран'ннхл и крот'кыхл. тако да възложнвше на нх тѣло блженнаго и превнсокаго краля прѣнесоутъ е къ оуготован'номоу яго гробоу. въ црквѣ стго апсїла хлсїа стѣфана. въ роукотворен'ннн келїсї монастырѣ. и семоу повѣленїю бывшоу. възложнвше тѣло яго на колѣсннцѣ. и ндоше несоще тѣло блженнаго. 83б/17–25 (18, 24).

КОЛН прил. (2) **1.** у *узвичном значењу, за истицање велике количине нечега.* – колн бо мнѡжство мнѡго болѣшнхъ бесчнслно елнцн възлежахоу въ такоуѣмъ оуготованїн. еда кто ѿ такоу нхл презрн бѣ. нлн которннїмїа негодѡванїемъ ѡбнїд(н)мъ. 70б/23–26 (23). **2.** *ма у најмањој мери, иколиво, било колико.* – ннколнже бо расхождїахоу се такоуїн оубозїн ѿ домоу его. ннже ѡслабѣ колн такоу ндъ тнхоѣ и блгоѣ подат'лнв'ство его. еже бо въ днѣ даваше сїнмъ кто нзглїетъ. 73а/12–15 (13).

КОЛЬ прил. (5) у *узвичним реченицама изрече осећања (дивљење, чуђење и сл.): колик, колика, колико.* – кол' бо ѡ любымннцн зрешннн радѡлс(ть) сьвршеннаго поста. 32а/11–12 (11); коль слад'ка грътаноу моѣмоу словеса поученїн сїнхъ. 34б/7–8 (7); глїощнн коль възлюблен'на села твоа гн слнь. 34б/16–17 (16); по прлѡр(о)коу хвалѣща любовь брлтїню и глїощоу. се коль добро и коль красно еже жнтн братѡма въкоупѣ. 37а/9–11 (10 x 2).

²⁸⁷ В. одредницу *клет* у РМС II: 731.

²⁸⁸ У наведеном примеру реч је о зависноупитној объекатској реченици, будући да подрѣнена клауза има облик упитне реченице зависан од облика глагола који означава мишљење. Притом је таква реченица по значењу временска, а у функцији њеног везног средства јесте упитни прилог *када*.

КОЛѢБАТИ СЕ, колѣблю се, колѣбляши се несвр. (1) *потресати се, осеѣнати уздрманост, шок (психички, емотивни)*. — братїа н оцїи н чєда моя любима... житїє мое кончатїє се н... не имѣю гонезноути смърти въ болезны сен... горко платюще се глѣхъ о добраа глѣже по что тако оскрѣбляешн дшїє наше се бо яко саншахомъ такобїє глѣи твоє въ недооумєннїи соущє в сн безгодно пѣчалїю колебляем се. 45а/5–15 (15).

КОЛѢНО, -а с (1) *поколење*. — бѣ бесконачнїи млсрдїи н в сецєдєри влдіко вьселї гїи емоу же поклоняют се в сако колѣно нєлснїлї н земьннїлї н пренсподї(о)внїлї вѣлї(ѣ) тебѣ скорого въ млсрїи н богатаго въ щедротахъ. 54б/26–55а/2 (28).

КОНСТАНТИН- в. константин-

КОНИ, коня м (4) *конь*. — н ты нечлстнвн видѣвше оуб онь поль рѣкы множество народа збѣгше на єдиноу мѣсте. яко звѣрїє несити оустрьмше се на стадо хѣб. н оуповающїи на снлз конь свонїлї вьндоше въ ню. 57а/11–15 (15); н тоу же емше сьмого старешннїи нїлї глїемаго чрьноглава н ѡрѣзавше главоу ємоу оукрашеноу висєри члстннїи н възнѣзше на конїє принесоше къ блгочлстнвоу кралю. яко дарь нскоу снѣ. 57а/21–25 (23); моужа праведна хошоу исповѣлї(ѣ)ти вьшємоу блглюбїю. яко оугоднѣ глсвн был(ть) н оукрашенїємъ беснслсно стїнїлї црквїи н многїи млсрїи нїи нїи нїи нїи. ѡ праведннхъ свонїлї плодовъ еже вывше ємоу богатство н слава. ѡ земьнаго црлства нменїє н богатство много. злато н сребро беснслсноє н скотн пасомн ѡвце н волокѣ н коны многодобрїи... 67б/8–16 (16); повѣлєше оуготовати колєсницѣ коны нзавраннїлї н кроткылї. яко да възложнвше на ныхъ тѣло блженнаго н прєвнсокаго краля прѣнесоутъ є къ оуготованноу єго гробоу. въ црквѣ стїо апсла хлска стефана. въ роукотворєннїи ємїлї монастнрѣ н сємоу повѣленїю вывшоу. възложнвше тѣло єго на колѣсницѣ. н ндоше несощє тѣло блженнаго. 83б/17–25 (18).

КОНИСЬСЬ, -ын прид. (1) *коньски, који се односи на коња*. — незьчтенно же множество злата своєго (краль Милутин) тоу приложн. н стада же ѡвча многаа. н чрѣдн вѣлблѡудѣ. лакумїє же конскїє... 72а/6–9 (9).

КОНЬЦЬ, -а м (10) **1.** *конац, свршетак живота, смрт*. — н мнѣ недостоннен дароуи ѡбразь прєждїє конца покаати се к тебѣ. мнє бо доволно аще н два днїи. раба бывши тебѣ влдіцѣ моємоу хдї. н дхѣ мон предамъ а не раба вѣсомъ н грѣхоу. 38а/6–11 (7); н єда кто ѡ вась видѣ нзмєннвша ѡбычан свон. н блгїи нравь нже навнк'ль бѣ. нлн ѡславывша млсрїи нлн грѣденїє до конца оудржавша. 67б/18–22 (21); се въ старости днїи монїлї єлсма. нь гїи црѣ вѣкомъ. даждїь мнє рабоу твоємъ по срлцоу моємоу. моужа стїа н праведна. нже наставнїтї мє до конца страхъ твои вьспрїємъ н дрѣжати въ срлци моємъ зннломъ. 80а/25–80б/2 (1). **2.** *испуњење, остварење*. — затєло бо вѣщанїи прлор(о)чскылї, конць вьспрїєше. рєчї(є) бо прлор(о)ци проповѣдаше апслы наоутише млчїици исповѣдаше. мы же вѣроу єхомъ. тебѣ въ плѣти явльшаго се бїа нашего. 52а/3–7 (4).

◇ до коньца *потпуно, сасвим*. — непрѣстанно оустн своннїи немльчїно пѣнїє, єдиноу бдї възснлающїи. срлцємъ ськршєннїомъ н дхомъ смєренїомъ. єдро тєчєнїє творєщи. аще бы възможно єи гонезноути мльвн житєнскыє. до конца оубо забывшїи земьнаа. н тлѣннїлї прѣстн ѡставльшн. н въ вншнїлї оумъ свон оутврѣждїаєтъ. 43б/11–18 (16). ОП: 56б/19–20, 60б/25, 76а/9, 78а/16, 80а/17.

Уп. коньць 1.

КОНЬЧАТИ СЕ, -аю се, -аєши се несвр. (5) *окончавати се, свршавати се, завршавати се; приводити се крају*. — ѡ дшїє грѣхлюбыва. се конча се житїє твоє въ вѣце сємь. нди оубо въ дроутїє члкы. се бо ѡставляєши красотоу маловрѣменноу. ндеже чаташє въ вѣкы крмнтї лсє. 44а/23–28 (24–25); ... животь мон кончатїє се. 44б/18 (18); дѣла бо роукоу твоєю соутїи нєлсн тѣ

ПОГИБ'НОУТЬ. ТЫ ЖЕ САМ ЕСИ ЛѢТА ТВОЯ НЕ КОН'ЧАЮТ' СЕ. 52а/1–3 (3); НЪ ѿ ГОРѢ ТЕБѢ ОУБОГА ДѢШЕ МОА. ТАКО ВѢКЪ ТВОИ КОН'ЧАЮТ' СЕ. А ТЫ НЕГОТОВА. 67б/1–2 (2). ОП: 45а/6.

Уп. съконьчавати се

КОНЬЧИННА, -ы ж (2) *кончина (необ.), крај, смрт.* – съмотрити во кѣс(тъ) трѹды его и поти. и тѣла тыанїа. бдѣнїа же нош'наа и слъзи теп'лїе. малѣтнїе же несповѣднїе. даже и до кон'чини его. 66б/1–4 (4); НЪ ОУБО ЕЛИКО ГРѢШ'НИИ ВИДЕХОМЪ ОЧИМА НАШИМА. ИЛИ ѿ КЫХЪ ДѢЛОМЪ ЕГО ТАИИВѢСТ'НИЦИ ВЫХОИДИ. АЩЕ ЛИ КТО ВЪЗВѢСТИТЬ НАМЪ ѿ ПРЕДИ БЫВ'ШИХЪ СВѢДИ(ТЬ)ТЕЛЬ. ЖИТІЮ СЕГО ХОЛЮБЕВАГО. ТАКО ВЪСПОВѢДИ(ТЬ) ВЪШЕМОУ БГОЛЮБИЮ. ТАЖЕ БЫШЕ НА КОН'ЧИННОУ ЖИТІА ЕГО. ИЛИЖЕ БЪ ПРИИЕТЬ Н. 66б/10–17 (16).

Уп. съконьчание

КОРАБЛЪ, -я м (1) *кораб(аль) (заст.), корабля (грч. заст.), брод, лађа; ядрењак; брод на весла.* – ДѢША ВО АЩЕ ДИВ'СКИХЪ НЕ ѿСТАНЕТ' СЕ ПЕЧАЛИН. ТО НИ БѢ ВЪЗЛЮБИТИ МОЖЕТЬ ИСТИН'НѢ. ДІАВОЛА ВЪЗНЕВАИДИ(Н)ТЬ ДОСТОИИѢ. ОУМОУ ВО НАШЕМОУ СОУЩЕМОУ, СОБЫТОУ ИЛИВОЮ ЖИТЕНСКИХЪ ПОХОТИН. ТАКО И КОРАБ'ЛЮ ВЪ ПОУТИНЕ МОРЕЦЕН ВЪНАМИ ТРЪЖДИАЮЩОУ СЕ. 33а/25–33б/3 (2).

КОРНСТЬ, -н ж (1) *корист, добре, повольне последице, повољан учинак, резултат чега, добит (супр. штега).*

◇ ОБРѢСТИ КОРНСТЬ *окористити се, извуйи корист;* фиг. *добити оно што је корисно, добро за кога (у духовном смислу).* – СІА ВЪДАВАШЕ НЕПРЕСТАИНО ВѢСЕЛІИИ СЕ ѿ ГИ. И ТАКОВІЕ ДАРИ ПРИНОСЕИИИ ѿ ЗЕМЛ'НАГО ЖИТІА СВОЕГО. ЕМОУЖЕ СОУ(ТЬ) В'СА НЕИСТЫЦИИИМА СКРОВНИЦА ВЪ РОУКЪ. СИЦЕ ГЛЮЦИИИ ВЪЗВЕСЕЛЮ СЕ И ВЪЗРАДИЮ СЕ ѿ ТЕБЕ(Е). ТАКО ОБРЕТ'ШИИ КОРНСТЬ ДИВОГОЮ. 35а/5–10 (10).

КОРѢНЬ, -не м (2) *корен; фиг. род, порекло.* – И НИ ЕДИНЪ ѿ ТАКОВЫХЪ ОБРЕТЕ ПОХВАЛИТИ СЕ ѿ СЕМЪ БЛГІВЕНЕМЪ БЛЪ. И ВЪ ИСТИННОУ БЛГІСНЪ. ѿ СІГО ПЛѢМЕНЕ СВОЕГО. БЛГІВЕНАГО КОРѢНЕ БЛГІВЕНА БОРАСЛЪ. И СІГО САДА КРАСНЫ ЦВѢТЬ. 74б/23–27 (26).

◇ ОТЪ КОРѢНЕ ИЗ КОРЕНА; фиг. *сасвим, потпуно, из основа.* – И БОЛ'ШЕ ѿ КОРЕНЕ СВЪРШАЕ ПО БЖІЮ ИЗВОЛЕНІЮ. 72б/9–10 (9).

КОСНОУТИ СЕ, -ноу се, -нешн се свр. (2) *коснути се, дотакнути се болно, изазвати јаку бол или тугу; узнемирити; повредити.* – ТЪ (ђаво) БО ВЪЗДИВНЗАКІТИ РАТИ И НЕСТРОИИНА НАХОЖДИЕНІА. ТАКОЖЕ ПОМИСЛИЛЪ ВѢ И СЕМОУ ХОЛЮБИВОМОУ КОСНОУТИ СЕ. ВЪШЪДИИ БО ВЪ СРДИЦЕ ПРЕДАТЕЛЮ РАЗЛОУТИ ЕГО ВЛДИКЪ. ТЪЖДИЕ БО И СЕМОУ БЕЗАКОН'НОМОУ И НЕИСТОМОУ ЦРЬУ ТАТАРОМЪ. ГЛГЕМОМОУ НОГЕЮ. ВЪШЪДИИ ВЪ НЪ. И НАОУСТИ ЕГО НА СЕГО ХОЛЮБЕВАГО И НА В'СЕ ѿТЪСТВИЕ ЕГО. 61б/18–25 (20); И ВЪЗДИВНЖЕ ПИРЪГЫ ВЪЛНКИЕ. ДОБРИИ И БЛГІИ ПАСТИРЬ РАТИТЕЛА СВОЕГО ХА. ДИМОУКЕ СЛОВѢСИИЕ ОУЦЪ. СТАДА ЕГО СОУЩЕ ВЪ МЕСТѢ ТОМЪ СТЕМЪ. И СЪНАБДѢ ІЕ ТАКО ДА НЕ КОСНЕТ' СЕ НИХЪ ЗВѢРЬ ЛЮТИИ. И ДА НЕ РАСХИТЕТЬ ЧЮЖДИИ ТРОУДА ЕГО. НЪ ОУБО ѿГРАЖДИАКІИИ СИЛОЮ СІГО ДХА. И ДѢЛОМЪ РОУКОПОЛОЖЕНІА СЕГО ХОЛЮБЕВАГО. И ВЪ ЕДИИОИИСЛЪИИИИ СЪВАКОУП'ЛЕНІИИ ЖИВОУЩЕ ПРОСЛАВ'ЛЮЮТЪ ИМЕ ПРЕСІИЕ ТРОИЦЪ. 69б/1–10 (5).

КОСТАИИИИЪ, -а м (2) *Константин Велики, римски цар 306–337, прославља се заједно са својом мајком Јеленом 3.6. по грегоријанском календару.* – И СЪЗДИДА (КРАЛЬ МИЛУТИИ)... ЦРКВЪ СІГО КОСТАИИИИНА ВЪНОУТРЕ ГРАДА СКОПИА. 72б/10–16 (16); ѿ ЛЮБОВ'НѢ И ПРОСЛАВ'ЛЕНЕ БЛЪ. И ОУПОДИ(О)БЛЕН'НЕ СІИИИИИ И ВЪЛНКИМЪ ЦРЕМЪ. КРОТ'КОМОУ ДВИДОУ И СЛАВ'НОМОУ КОСТАИИИИНОУ. И СПОДИВЛЕН'НЕ БЖІЕ ПОМОЩИИ И ПОКРОВОУ. НА ПРОСЛАВ'ЛЕНІЕ И НА ВЪЗ'ВНШЕНІЕ СВОЕМОУ ѿТЪСТВОУ. 78б/13–18 (16).

КОСТАИИИИЪ прид. (3) *Константинов, који припада (цару) Константину.*

◇ **КОСТАНТИНЪ ГРАДЪ** *Константинополь, Цариград, данашњи Истанбул.* – и бѣше(д)шѣ ѡмѣ бѣ славнога [..]града костантинна тако въ далѣ ·Г· днѣ и дошѣ(д)шѣ ѡмѣ съ силами свонми до места рѣкомаго илангнѣа· соущоу на месте томѣ цркви стѣго мѣстника хрѣва георгина· и тѣ въ незапоу ни мали болѣвшоу ѡмѣ· издѣлаше посрѣдѣ(ѣ) народа вон свонихъ· 56а/27–56б/6 (1); сын бл҃гоуспѣтнн кралѣ оурошь· възъмь снѣ своѣго таковаго ослѣплѣна· и въдасть его въ славнон градъ костантинъ къ тѣстоу своѣмоу· тогдѣа соущоу ѡмѣ стѣмоу и въселенскомоу црѣу курь андроникоу· 65б/21–26 (23–24); несповѣднма же бл҃гдѣть бж҃їа· елико ѡ семь хлѣбнвѣдѣл· днѣнаа танна прослоу се въ окрѣстнїе езник и црѣства· даже до славнога града костантинна... 85а/25–85б/1 (1).

Уп. костантиннаполе, цариградъ, ц(ѣс)арьскын градъ (в. ц(ѣс)арьскын ◇)

КОСТАНТИНАПОЛЕ (костантиннаполь м ?) / **КОСТАНТИННОПОЛЕ** / **КОСТАНТИНОПОЛЕ**, -ля с (5) *Константинополь, Цариград, данашњи Истанбул.* – въ стѣн и славнон градъ костантиннаполе рѣкомо црнградъ· 55б/19–21 (20); и не тѣкмо въ бѣгодарованнѣн дръжавѣ бѣтѣствїа сн· нь и по всен вѣланкон романїн· и въ самоу вѣланкомѣ новѣмѣ ридѣ костантиннаполи· цркви създѣла· 68а/17–20 (19–20); въ самѣмъ бо градѣ костантиннаполи· и тамо оу места рекомаго продрома· създѣла цркви въ бл҃гостѣвноую поданїемѣ беснсльнаго злата юго· 70а/20–23 (20–21); и пакы не єдиноу нь и дваши хоте стати се съ въселенскимѣ црѣмѣ новаго ридѣ костантиннаполиа· курь андроникомѣ· 74б/5–8 (7); и въздѣвн҃ше се ѡ землѣ своѣе мнѡжѣство нхъ мнѡго· и вьндоше въ вѣланкоую романїю· и гоубѣще хрѣстїанѣ тако вѣлци нещѣдѣ(е)ще стада хрѣва· еже стежа чл҃стною сн крѣвїю· и до сьмого вѣланкаго градѣ(а) костантиннаполиа касающе се· и хвалеще се тако ннедномоу црѣствѣа постѣати прѣдѣ слѣоу нхъ крѣпости нашеѣ 75а/20–27 (25–26).

Уп. костантинъ градъ (в. костантинъ ◇), цариградъ, ц(ѣс)арьскын градъ (в. ц(ѣс)арьскын ◇)

КОТОРЫН, -аа, -оѣ зам. (10) **1.** упитна: *који, која, које.* – аще бо и вѣсь мирь прѣобрѣщемь· а дшѣоу свою оутицилѣ· котороу изменоу нмаи дати за дшѣоу свою· 30б/17–19 (18); нь которїе хвали възможемь мы принести ти· 42б/10–11 (11); котори ли мнѡго?вѣщаннїн езник изглѣеть тание его бѣу дѣтелы· недоводеиѣ кл҃(т)ствѣоу чл҃тскоу· 66а/21–23 (21); которїе бо бл҃гдѣтели жн҃тїа моѣго приннесоу ти· 67а/9–10 (9–10). **2.** односна²⁸⁹: *који, која, које.* – такоже оубо вонноу котороу прославнѣшоу се въ победѣ· 40б/9–10 (9); и недооумѣю се котороѣ пѣнїе изрѣч(е)та оустнѣ мон похвалѣ твоѣи бл҃женаа· 47а/23–25 (24); и препокѣа ради елико ндѣвннхъ котороу работоу ѡ местѣ томѣ стѣмь· 69б/18–19 (19). **3.** неодреѣена: *неки, нека, неко.* – възвестити ѡмѣ котораго чрнѣца ѡ подвнжннѣ· 70а/1–2 (1); и тоу аще кто котороу немоцию одрѣжнѣ не ндїн ннкоѣже надеждѣ· 70б/1–2 (1); еда кто ѡ такоу нхъ презри бѣ· нли которннлѣ негодованїемь оуви(д)нлѣ 70б/25–26 (26).

КРАЛНЦА, -ѣ ж (6) *красица, краѣва жена (о Симониди и Кателини)*.²⁹⁰ – бл҃гоуспѣтннѣа и хлѣбнѣва кралнца симонидѣа 49а/19–20 (20); млѣю те гнѣ мон повѣлн ми да ндоу до възлюбленнїе сестри моѣе снахн же твоѣе· бл҃гоуспѣтннѣе кралнцѣ каѣелнннѣ· 49а/24–27 (26); бл҃гоуспѣтннѣоу же кралнцоу каѣелнннѣоу сын гнѣ мон кралѣ оурошь· многнми дарїи нзабранннми почтѣ· 50б/6–8 (6); несповѣднма же бл҃гдѣть бж҃їа· елико ѡ семь хлѣбнвѣдѣл· днѣнаа танна прослоу се въ окрѣстнїе езник и црѣства· даже до славнога града костантинна еше живѣа соущоу тѣстоу сего бл҃гоуспѣтннѣа· бл҃говернннѣа црѣу курь андроникоу· и подроуѣжїю его бл҃гоуспѣтннѣн кралнцѣ симонидѣ· 85а/25–85б/4 (4). ОП: 50а/10, 85б/6.

²⁸⁹ Замиене и овде имају везничку функцију – представљају везнике атрибутичких реченица.

²⁹⁰ Јелена, супруга краља Уроша, мајка краљева Драгутина и Милутина, ниједном у житијима није названа краљицом.

КРАЛЬ, -ла м (113) *краль, титула владара у средњовековној Србији; онај који носи ту титулу.*²⁹¹ — млтвацин оубо вьшмди стїмди вьзошрѣнь азь грѣшнїи даниль прѣди пилснїна еанко бл҃говѣрнїхї краль срьвскїе землїе жнтїа нїхї сьставнївь. 29б/8–11 (10); два бо снѣ ие бѣста вь ты днїи крѣпка и сьмодрьжавна кралї(а) вь ѿчїствїи своємь срьвсцѣи землїи мншгїи страни езнкь прѣдрьжеша рекоу бл҃гочїстиваго кралїа стефана оуроша (Милутина) и братї(а) сємь стефана кралїа (Драгутїна) 36а/6–11 (7, 10, 11); сїа же снѣ ие х҃любнїва кралїа вь сласть и сь вомазнїю прїемласта глїи и поученїа бл҃женїе мїре своє еленн повннїоуща се ии сь вьсакою радостїю сластнѣ 37а/28–37б/4 (1); мїсца октемврїа вь ·кѣ· днїи жнтїе и жнзнь бл҃гочїстиваго и хїслюбнїваго и ст҃бордїнаго крѣпкаго и сьмодрьжавнаго сь влїи гнѣ кралїа стефана оуроша (Милутина, Стефана Уроша II) превнїоука ст҃го сүмєсона неманы новаго мнроточца сьрєскаго и вьноуць прьвовѣнчанаго кралїа стефана и снѣ вѣланкаго кралїа стєфанї(а) оуроша (Уроша I, Стефана Уроша I) 51б/9–16 (12, 15 x 2); гнѣ мон превнїсокы и крѣпкы и сьмодрьжавнїи краль стєфан оурошь высл(ть) снѣ славнїю роднтєлю вѣланкаго кралїа оуроша (Уроша I, Стефана Уроша I) и мїлїи его х҃любывїа еленн 53б/1–4 (2, 3); и тоу же ємшє сьмого старешннїоу нїхї глїємаго чрьноглава и ѿрѣзавшє главоу ємоу оукрашеноу внєсри чїстнн и вьзньзшє на конїе прїнесошє кь бл҃гочїстивоу кралю тако дарь нскоушь 57а/21–25 (24); ... начєть (Стефан Дечански, Стефан Урош III) вѣлможе сєго превнїсокаго кралїа (Милутина) прѣльщавати льстивнн глїи тако да ѿставлшє гнѣ своєго и кь томоу ндоуть тако бо высл(ть) мншзїи бо сьблзньвшє сє ѿстоупншє ѿ сєго бл҃гочїстиваго кралї(а) кь снѣ его и видѣвь бл҃гочїстивн краль оурошї (Милутин) таково дѣло снѣ своєго начєть сєго кроткымн и сладкымн глїаны оувѣщавати тако да прїндєть кь нємоу 64б/16–24 (17, 20, 21); стѣфань оурошь превнїсокы и крѣпкы и сьмодрьжавнїи и мїсїтнїи краль срьвскїи 68б/6–7 (7); и раждїєт сє любовїю хїслювою и свѣщавь сь ст҃їю и бл҃женою мїрїю си и єще живїоу соуцїи мншїю еленїю и сь пьлтордїнннїи си братомь кралїємь стєфаномь... начєть зїдлати храмь вь нлє ст҃їо прьводмїннїка и апїсїла хѣа стєфана 79а/15–21 (18); бл҃жень єси бл҃гочїстивн и х҃любывн кралю 80а/14–15 (15); бѣ же мїсїрдїи прїсно пєкы сє ѿ равѣ своємь сємь превнїсоцємь кралы ѿ юности єго дажє и до нїи 82а/25–27 (26). ОП: 29б/23, 29б/27, 40а/21, 47а/6, 47а/9, 47б/26, 48а/14, 48а/6, 48а/8, 48а/27, 48б/2, 48б/8, 48б/27, 49а/8, 49а/23, 49б/5, 49б/25, 50а/2, 50а/13, 50б/2, 50б/3, 50б/7, 50б/9, 53а/15, 54а/18, 54а/20, 54а/22, 54а/25, 54б/24, 55а/21, 56а/25, 56б/18, 57а/27, 57б/7, 57б/21, 58б/18, 59а/2, 59а/12, 59а/16, 59а/20, 59а/22, 59б/8, 59б/20 x 2, 60а/1, 60а/12, 60а/17, 60б/15, 60б/23, 61а/2, 61а/6, 61а/11, 61а/18, 61б/2, 61б/9, 62а/4, 62а/7, 63а/6, 63б/4, 64а/6, 64а/27, 65а/5, 65б/2, 65б/7, 65б/21, 66а/1, 66б/18, 71а/8, 74а/21, 74б/20, 75б/2, 76б/9, 77а/11, 77а/16, 77б/8, 78а/21, 78б/3, 78б/20, 79б/3, 79б/9, 80а/3, 80а/21, 80б/9–10, 81а/6, 81б/10, 81б/15, 82а/15, 82б/4, 82б/7, 82б/23, 82б/27, 83а/12, 83б/20, 84а/15, 85б/22.

КРАЛѢВСТВО, -а с (6) **1.** *кральєвство, власт краљева, власт коју има краљ као државни господар; краљевање.* — по снх бо бл҃гочїстивн краль сн стєфань оурошь прїнєть престоль кралїєвства дарованїємь вьлюблєннїа ємоу братї(а) кралїа стѣфана 54а/22–25 (23); высл(ть) же по снцѣвємь скончанїи всєхї зломнслннхї врагь сєго бл҃гочїстиваго кралїа оуроша бѣ прѣстоль кралїєвства оутврднвшїоу непоколѣбьмоу и вьсємоу ѿчїствїю его живїоушоу тнхоу и безьмалвнїоу жнзнїю... 64а/4–9 (7). **2.** *кральєвство, држава коjom управља краљ, краљевина.* — такождїє и сь вьлгарскымл црѣмь оу трьновѣ ставшїоу сє ємоу и вьсакь правдїоу кралїєвствїоу своємь нзѿврѣтє 74б/13–15 (15).

◇ **КРАЛѢВСТВО ТИ** *краль, онај који има краљевску власт, краљевско достојанство.* — любовнїи снѣ државнїа мн црїствїа слншахь вѣланкоу помощь ѿ влдікн хї прѣвнїсокомоу тн кралїєвствєв на поганїє 76б/10–12 (12); млїо оубо и оубєждїаю бл҃гочїстиво и х҃любывїо кралїєвство тн потьщн сє оубо тако да вь скорє гнєвомь таростн твоє сїтєцїи є 77б/3–6 (4). ОП: 77а/19.

²⁹¹ Титулу краља истовремено су носили и Милутин и Драгутин, који је млађем брату предао престо краљевства.

КРАМОЛА, -ы ж (4) **1.** злонамера (ков.), зла намера; замка, клопка, смишљено припремљена ситуација за довођење кога у угрожен положај. — блудн оубо дше да не раслабнть тн длавољ оума ... не оустрашн се крамоли его нн ланнла. немоцньн' бо келс(ть) стоати прелдл ннцѣмь боеннх' се нменн глсна. 44а/15–20 (19); добрн пастироу словесных' ов'ць свонх'. млю те ... не прѣдаждл мене крамоле лоукаваго нн ждланню сотоннноу остави мелн(е). 44б/14–17 (16–17). **2.** немир, буна. — оумнрнв' же в'са мѣста таа въ едно съвакоупленїе. н прогна в'се метеже твореще н крамолоу. н пакн възвратн се въ дрѣжавоу свою. къ прѣстолоу бгдмь дарован'номоу келс. 55б/11–15 (13); н тако оба съвкоупнв'ша повѣдн своје. едноу волю н любовь братню нмоуца въ тѣлесн. ндоста на дрѣжавоу въздвнн'шнх' въноутрнне ратн н крамоли. 59б/11–15 (14–15).

КРАСОВАТИ СЕ, -соу се, -соуешн се несвр. (3) *радовати се, веселити се.* — н сїа блжен'наа еленн въ сласть в'са приелаше глн н поученїа оцѣ снх'. н красоующн се радоваше се глншн. глбн бгосоца двлда рекоушн. коль слад'ка грѣтану моелмоу словеса поученн снхъ. н паче медоу оустомь монмь. 34б/4–9 (6); н тако зрѣваше стени въздвннзающе се стго храма того. въ вѣселн срлдца красоваше се глншн. оутврѣжденїе на те надеющнм се гн. оутврѣждлан црквь твою сїю. 40а/5–9 (7); н юноу келмоу соушв възрастомь. н[.] блгодатню бжїею вснмоу. н в'сеому оцѣствїю его красоуощоу се о семь. прозреще тако въ днн его хотеть пожитн блговрїемь н чнстотоу. н страш'нн тавнтн се врагомь свонмь. в'сем' же днв'нн. 54а/25–54б/3 (27–28).

КРАСОТА, -ы ж (4) **1. а.** красота, особина онога коју је красан и онога што је красно, дивота, лепота. — сн же блженн н стборлднн. маломощнне оѣввае н пнтїе. н стнхъ црквн вестнсьлно просвѣщае н оукрашае. по словз бгосоца двлда. гн възлюбыхъ красотоу домз домоу твоего. н место вселенїа славн твое. 68а/2–6 (5). **б.** доброта, оно што је добро, ваљаност, вредност. — које бо слово нзметь ме въ страшное твое прншьствїе. не нмоушнн плода добрїе детелн прннести тебѣ. нь оубо послы свѣтл твон н истнноу твою. н просвѣтн мн очн срлдчнен. да зроу любовїю срлдца красотн твое. 35б/16–21 (21). **2.** украс, оно што служи за украшавање или улешавање. — долс(то)нно бо бѣ повѣленїе въспрїель о блгочлстнваго н хблнбываго стѣфана краля оуроша. тако нмѣтн попеченїе емоу о свршеннн храма того. н таже соутъ на потрѣбоу о въздвнженнн н оустроеннн хоуждства красотн црквннїе тые стїе црквн. 79б/1–6 (5). **3.** благо, земаљска добра; фиг. задовољство, ужитак. — о дше окаан'наа. о дше грѣхолюбыва. се кон'ча се жнтїе твое въ вѣце семь. ндн оубо въ дроугїе члбкы. се бо ооставлалешн красотоу маловрѣмен'ноу. ндеже чалаше въ вѣкы крвнтї lcl. 44а/23–28 (27).

КРАСТН, крадоу, крадешн несвр. (1) *красти, узимати, присвајати оно што је туђе.* — релч(е) бо расточн н дасн оубогымь. сїа бо сьтворшн назн в'сакые пѣчлн. н без рнзы на стадн добрїе дѣтелн възндемь. вѣдоуше нметн себѣ докрое нменїе. на нелсехъ пребывающе. релч(е)нно въ стѣмь твоємь евлглнн. ндеже нн т'ла т'ланть н татїе не полдкопаваютл нн крадоултл. 30б/12–17 (17).

КРАСЬНО прил. (1) *красно, веома добро, дивно, отлично; богоугодно.* — вн же оубо любовїю срлдца сьдрѣжнта се сама. еднонмсльноу волю нмоуца въ тел'сн. по прлор(о)коу хвалеша любовь братню н глншоу. се коль добро н коль красно еже жнтн братома въкоупѣ. 37а/7–11 (10).

КРАСЬНЬ, -ын прид. (1) *красан, веома добар, диван, отличан; богоугодан.* — н въ истнноу балсннь. о стго плѣмене своего. балсвенаго корѣне балсвена орасль. н стго сада красны цвѣть. мнвоокраснь възоромь паче снѣ члѣтскых'. нспльнь малстннь. тако по дѣломь его малстннь. н млтвандн стблх' его прероднтель. мнвожн помощн н покрлоркоу н застоупленїю о внш'наго сплд(о)б'љень высл(ть). 74б/25–75а/5 (27).

КРАТЬКЪ, -ын прид. (2) *кратак, коју се изрече с мало речи.*

◇ ВЪ КРАТЬЦѢ *укратко*. – въ кратцѣ бо нзрекоу в'се житїе свое и ненз'ттен'но богат'ство слави землянаго цр'цтва тоу дарова. 41а/14–17 (15). ОП: 72а/9.

КРНОЛО, -а с (2) **1.** *крило, орган који служи за летење код птица и других животиња*. – фиг. елици бо ииени твоєго радїї ст'го. земляноє цр'цтво оставльше. последоваше тебѣ бл'гомоу пастирѣ дш'б' нашн|х|. такови прїешє въ место землянїе и маловрѣмен'нїе славы. неб'сною въ вѣкы прѣбвающю²⁹² славоу. и свою дш'оу ч'л'сто съблюдише. д'х'овнїе бо крнлѣ въз'мыше прѣлетеше сеты лвакаго. 28б/10–17 (16). **2.** фиг. *помоћ, одбрана, заштита*. – (Богородице) мир' же и тишинн дароуи стадоу твоємоу. съблюдающїи др'жавоу бл'говер'ннхъ краль срьб'скїе земле. и ты бо надежд'лоу свою на те възложнше. и воє же н|х| с'хранїи подї кровомь крнлоу твоєю. 40а/19–24 (24).

КРОКЪ, -а м (1) *заклон*, фиг. *заштита*. – (Богородице) мир' же и тишинн дароуи стадоу твоємоу. съблюдающїи др'жавоу бл'говер'ннхъ краль срьб'скїе земле. и ты бо надежд'лоу свою на те възложнше. и воє же н|х| с'хранїи подї кровомь крнлоу твоєю. 40а/19–24 (24).

КРОЦѢ предл. (1) с ген. *показује изузимање, издвајање од нечега: без, изузев, осим, сем, мимо*. – ч'л'цьскоє же к'л(ть)ство хоте свободити пр'ваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ообразь рабы прїетъ. прикривъ пл'тью бж'л'ство. и кроме грѣха в'квпѣ бы'л(ть) бѣ и ч'л'кь. 27б/26–28а/2 (1).

КРОЦѢШЬНИИ прид. (1) *вањски, који је (из)ван нечега; (с)крајњи, који је на крају чега*.

◇ ТЪМА КРОЦѢШЬНАТА *крајња тама*, фиг. *ад*. – и всакомоу дльж'ноу ч'л'ств' възд'лаваше. помннющїи въ оумє своємь. онь гроз'ни и притран'ны дн'б'. ег'д'ла повелитъ аг'гломь своимь разлоу'чити грѣш'нїе ѿ правед'ннхъ. грѣш'нїи разлоу'чающе се ѿвїи въ т'моу кромеш'ноую. оуготован'ноу д'яволоу и аг'гломь его. ѿвїи въ ѿг'нь вѣч'нїи... 31а/13–19 (18).

КРОТОСТЬ, -н ж (2) *крот(к)ост, својство онога који је кротак* (в. под 1. а.). – ... јако в'сємь днвннн се бж'їен силѣ. и многои помощи бл'жен'номоу за смиренїе к'л'г' и за кротость. 74а/23–26 (25). ОП: 68а/13.

КРОТЬКЪ, -ын прид. (10) **1. а.** *кротак, у кога нема злобе, добродушан; покоран (божїю вољи), смиран, понизан*. – и тол'мн прослоу се сїи бл'женїи и крот'кы добродѣтелїю и силоу и крѣпостїю. дарован'ною ємоу ѿ мьз'д'ловьз'д'ателя б'а. јако в'сн ѿкр'л'тнн цр'їе и погани в[а?]р'варн боахоу се. тьк'мо нмѣнован'ноу ємоу. 74а/10–14 (10); сь же јако и кроц'кїи дв'д'л' цр'л'т'воує въ б'г'дарован'нїи єм'л' др'жавѣ. 75б/11–12 (12); с[.] же јако без'ловкнн и крот'кы гл'с'л' гл'їе. аще по на'л' бѣ кто на ны. 75б/21–22 (21). ОП: 78б/15. **б.** *који исказује, изражава покорност, смерност, понизност*. – б'г'б'лювнвоє ч'єдо наше. пору'чен'ноє нн ѿ г'н'. се оубо прнїем'ше крот'кїе и б'г'оразоум'нїе гл'б'и писанен твоихъ наслад'ноу се. 33б/12–15 (14); и тако в'сєосцїен'нїи еп'л'кпн. скоутав'ше тѣло бл'женїе елени и поюще оубо п'к'л'снн на'д'гровнїе. възмыше тѣло кє. и вѣхоу ндоуще кроткнмь шьствїемь кь гровоу кє. 46б/19–22 (22). **в.** *благ, који је повезан са добродушношћу, благошћу, добротом* (супр. *силовит, горд, груб*). – снц'внн бо бѣ нравь сїе бл'жен'нїе. ѿстра словомь бл'га же к'л(ть)ствомь. непорочна |ж'ел' жнзнїю. заповедн кроц'кїе... 30б/26–31а/1 (1). **г.** *смирен, миран, (који показује духовну уравнотеженост ?)*. – сїа бо бл'жен'на вѣз'моут'ною дш'єю и кроткомь²⁹³ ср'д'цємь вѣри истин'ныє. млт'воу б'д'у прнноснтъ. 30а/8–10 (9). **д.** *благ, мио, који блажи, умирајује, пријатељски* (о речима). – и видѣвъ бл'гоч'л'стннн краль оурош'л'. таково дѣло сн'а своєго. начеть сего крот'кымн и слад'кымн гл'аны оубѣщавати јако да

²⁹² Треба да стоји: прѣбвающюу.

²⁹³ Треба да стоји: кроткымь.

прїндець къ нїемоу· 64б/21–24 (22–23). **2.** о коуу: *питом, миран (супр. арум, жогунаст, ѿудъив, твердоглав).* – повѣлеше оуготовати колесницѣ коны нзабран'ныхі и крот'кыхі· тако да възложивше на ныхъ тѣло блжен'наго и превисокаго краля прѣнесоуть є къ оуготован'номоу єго гробоу· въ цркви сѣго апсла хска стефана· въ роуктворен'нїи єди҃лї монастырь· и селоу повѣленїю бывшоу· възложивше тѣло єго на колесницѣ· и идоше несоуще тѣло блжен'наго· 83б/17–25 (18–19).

Уп. сьмѣрїенъ

КРЪВОПРОЛІТІЕ, -нѣ с (1) *кровопротїе, проливање крви, масовно убијање.* – и въставъ некотори єдини сн'номненнїи тогожде езика татарска съ слою своєю· и пришлїдї(ь) на сего нечїстиваго црїа ногѣа хвалнвша се на дрѣжавъ сего блгочїстиваго· и тѣ вѣлицїи рати бивши и кръвопротїю межїдоу нмы· и оумрѣтвнѣ и ороужїемъ своимъ прїесть прѣстоль єго· 63а/20–26 (24).

КРЪВОТОЧІВЪ, -ын прид. (1) у имен. служби (ж р.): *она која болује од крварења.* – кръвоточнѣ вѣри ради источникъ кръвѣ ста прикосновѣнїемъ въскрнїа рнзѣ твонїхї· 28а/17–19 (18).

КРЪВЪ, -є ж (5) **а.** *крв, црвена текућина, течност која тече кроз крвне жиле, судове човечјег организма, храни га и врши измену твари, материје у њему.* – кръвоточнѣ вѣри ради источникъ кръвѣ ста прикосновѣнїемъ въскрнїа рнзѣ твонїхї· 28а/17–19 (18). **б.** *фиг. живот.* – и възлїкнвше се ѿ зем'ле своєє мнѡжѣство нїхї мнѡго· и внидоше въ вѣлнкоую романїю· и гоувѣще хрїстїанѣ тако в'льци нещелї(е)ще стада хска· еже стежа чїстною си кръвїю· 75а/20–24 (24); ... по апслоу рек'шоу пасете словесною стадо въ нїем'же вн постави дхѣ сѣи· еплскпн пасти цркви бїа жива· юже прїобрете чїстною своєю кръвїю· 82а/2–5 (5).

◇ **ПРОЛІВАТИ КРЪВЪ** *изр. проливати крв, рањавати, убијати.* – аще бо прїор(о)ци и мѣннцїи кръвїю пролнвѣмоу ѿ безакон'ныхїхї· и толнкіе оубо разнчїе стрїстїи подыеше· и рѣдъ себѣ добрь обрѣтоте· 28б/28–29а/3 (28). **МОУЖЪ КРЪВН** *кровождник, кровопија, кроволок, крвник, убица.* – прїор(о)кь бо и бгбѡцѣ релї(е)· моужъ кръвы и льствнѣ не преполовнїтї днн свонїхї· 56а/14–16 (15).

КРЪВНЪ, -ын прид. (1) *крвни, који се односи на крв (в. кръв а.).* – аще бо прїор(о)ци и мѣннцїи кръвїю пролнвѣмоу ѿ безакон'ныхїхї· и толнкіе оубо разнчїе стрїстїи подыеше· и рѣдъ себѣ добрь обрѣтоте· а сїи же вьместо кръв'наго теченїа и моукъ· теплнми слъзамн и мнѡгїи дѣтелн добрїи распросеше пльть свою· нмнже въз'мож'ноу оугоднн тебѣ· 28б/28–29а/6 (3).

КРЪМІТЕЛЪ¹, -лѣ м (1) *к(о)рмилар, онај који крмани, кормилари лађом дајући јој правац.* – *фиг.* мы же оубо въз'люб'лен'нїи добрїимъ нашнмъ крмнтелемъ хскамъ сокрм'лѣкїи· злоую боуроу вльненїа преплѣвше· єлико жнтїа сего гнѣл'наго в'са нестронна· и въ тнхо прїстаннїе дошьлї(ь)ше безъм'львїа· бжлств'нннн пнлснїи наслаждлѡюще се· и сїи мн тако и сати медов'нннн оумлацающе състави дшѣ и тѣлесъ нашнхї· 84а/16–23 (17).

КРЪМІТЕЛЪ², -лѣ м (1) *хранитель, онај који храни, издржава некога; добротвор.* – и въз'мъ съ собою мнѡжѣство мнѡго злата· и ннїе потребности єлико быти довол'но на поданїе оубогыхї· тако исплнннн оутробы нїхї· в'сакого подател'ства блга оубоудъ· ово тако истнн'нн крмнтель пнтѣк алчнущнхї· ово тако нелицѣмер'ннн податель млїстнны· мнѡжє ннща и оубога· 73а/25–73б/4 (2).

Уп. пнтатель

КРЪМІТЕЛЪНИЦА, -є ж (2) *жена која крмани, кормилари лађом дајући јој правац; фиг. жена која управља, руководи неким или нечим.* – блжен'наа єси мѣи моа глїже крмнтелннцѣ юности моєє· и застоуп'ннцѣ животоу моємоу· 47а/27–47б/1 (28); блжена єси тако сротамъ крмнтел'ннцѣ· и печалнннлї оутешенїе· оубыднмьм' же нзбавленїе· 47б/12–14 (13).

КРЪДИТН, -млю, -мнши несвр. (1) *хранити, давати храну, снабдевати храном.* — съмь бесконачнн свѣтл и питатель в'сеє тварн х'с. нже в'єсть крѣдитн. петію хлѣбъ петъ тнсоушь въ поустнны. тын оубо съмь постн се днн ·м· показає намь шбразъ постоу· повѣдоу на діавола· 32а/24–28 (25).

Уп. питати, питѣти

КРЪДИТН СЕ, -млю се, -мнши се несвр. (1) *хранити се; благовати; фиг. уживати у добру.* — ѿ дшѣ грѣхолюбыва· се кон'ча се житіє твоє въ вѣце семь· нди оубо въ дроугіє члѣкы· се бо шоставляєши красотоу маловрѣмен'ноу· ндеже чагаше въ вѣкы крѣдитї |с|е· 44а/23–28 (28).

КРЪСТАОБРАЗНО прил. (1) *у облику крста.*

◇ знаменати се крѣстаобразно *знаменати се, прекрстити се, покретом десне руке учинити над собом знак крста.* — всемь же ѿ малнхъ да же н до вѣлнкыхъ· съвршен'но бл҃свеніє даровак'ши· н всакого нхл по єдиномоу оутврднв'шін· сладкымн глѣ поученнн свонхъ· н по снхъ знаменав'ши се роукою своєю крѣстаобразно· н прнрел(є) гн въ роуцѣ твои прѣдаю дхъ мон· 46б/10–16 (14–15).

КРЪСТИТН, крѣштоу, крѣстнши несвр. (1) *светити, врѣшити над нечим црквени обред посвећења, освеживати; крстити, закритати, покретом десне руке чинити знак крста, символ хришћанске вере.*

◇ масла крѣститн *светити, свешт(ав)ати масла (цркв.), врѣшити јелеосвећење, молитвени чин у којем учествује седам (може и мање) свештених лица и током којег се освежује маслиново уље којим се болесни православни хришћанин помазује ради ослобађања од душевних и телесних патњи и болова.*²⁹⁴ — ... ѿ соувоти же до соуѣтн масла крѣстѣщн· роукама многнхъ іерен· н въ тыє днн довол'но мл҃стннн даюши в'сакомоу трѣбоующомъ 37б/7–10 (8).

КРЪСТИАНЬ/ КРЪСТИАННЬ, -а м (1) *хришћанин.* — н въздл҃вн҃гше се ѿ землє своеє мношество нхл много· н вьндоше въ вѣлнкою романію· н гоубѣше хр҃стїанѣ іако в'льци нещел(є)ше стада хл҃ска· 75а/20–23 (23).

КРЪСТИАНЬСКЪ, -ын прид. (4) *хришћански.* — домь бо прѣстїє кцѣ бл҃гїє питател'ннцѣ рода хр҃стїан'ска· въ месте рекомлемь трескак'цѣ· н тон ненсповѣднхъ прншошенн єго нспльнн· єанко в'са потрѣб'наа на слоуж'боу бдѣ н прл҃стєн єго мѣрн· 71б/21–26 (22–23); вьсороужн без'вожнїє пер'си н агарєне на роудл хр҃стїан'скы· 75а/18–20 (19–20).

◇ вѣра крѣстїан'скаѣ *православна (хришћанска) вера.* — — мон чедѣ любнмен ѿ гн вама глѣ· вы же вьноушнта разоум'но глѣ моє· н не шорннєта наказанїа мѣре ваю· помнннта іако вѣрн хр҃стїан'скїє· і єзнка бл҃говѣрнаго рождленїє н вьспнт'єнїє кел҃ста· 36а/14–18 (17); сь бо хоул'нонменннн црѣ· діаволомь наваждленѣ н оуполд(о)бленѣ шномоу лоукавомоу прѣдателю· нже шстоу҃пнл ѿ свѣта въ т'моу· іакоже н сын црѣ фалесологъ разоучнв' се вѣры хр҃стїан'скїє· н прнєтъ вѣроу льтнн'скоу· 56а/18–23 (22).

КРЪСТИАНЬСТВО, -а с (3) *хришћанство; хришћански свет.* — а сємоу бл҃женомоу нн ѿ скотєхъ єго прнєтъ власты· нъ вноу не шостає се злобы своеє х'вале се н ненавндѣ хр҃стїан'ст'во· вьсороужн без'вожнїє пер'си н агарєне на роудл хр҃стїан'скы· іако іудєє на гл҃· н въздл҃вн҃гше се ѿ землє

²⁹⁴ Ова Света тајна у црквеној пракси вршила се у различитим видовима: понављањем чина јелеосвећења током седам дана, затим служењем седам литургија у седам различитих храмова пре вршења јелеосвећења или понављањем Свете тајне, током седам дана, појединачно од стране свакога од седам свештеника (Милошевић 2013: 55). О Светој тајни јелеосвећења в. и Мирковић 1983: 140–144.

своєє множьство нїхї мноґо. 75а/16–21 (18); вїдї(н)те н вьздївнїте се іако тїбци оуподїобыше се вїмь вїдїтнї н нз'бавлатн хрїстїанство ѿ ненстоґаго дїавола. 76б/1–3 (3); любов'нїн сїоу дрьжав'наго мн црїствїа. слншахь в'їанкоу помоць ѿ влїдїкн хїа пр'ївнсокомоу тн країєв'ствє на поґанїє н в'се езнїт'ннкы. нь н паку оуб'їдн внсоуство тн н б'їодарован'ноу дрьжавоу тн. на оостав'шоу чєсть поґаныхї сїнїхї. н оосв'їтн хрїстїанство ѿ наснїїа поґаныхї сїнїхї. 76б/10–16 (15).

крѣстополь, -ла м (1) *Крстополь, Христополь, Кавала, град у североисточној Грчкој*. – вьздївн' се (краль Милутин) ндїє сь слнлн свонн до вьноутрѣ зем'їє грьчїскїє до стїє горы афон'скїє. н в'се такоїє странн црїствїа того повоєвавь. зем'їю строум'скою н серьскоу. крїстополїа же н ннїє странн оокрїстнїє зем'їє т'їхь. 58а/6–11 (10).

крѣсть, -а м (1) *крст, дрвена справа на којој су разапели Господа Исуса Христа*. – вьседрьжнтєлю слоїв(о) оц'їє. сьмосьвршєн'нїн іу'хє. скороґо тн радї млїсрдїа. не презрн мєн'їє рабн твоє. вьжегїтн прїстїоу свою плїт'їє іако н св'їцоу. на жнвотворєщємь крїстє. хотє вьзнскатн дїралхмоу поґнв'шоу. н не трп'їє зрєтн рода нашєго порабощен'наа лютомоу мнродрьж'цоу. 44б/3–9 (7).

крѣстьнь, -ын прїд. (3) *крсни, који се односи на крст*.

◇ крѣстьно знаменїє в. знаменїє (36а/22, 47б/4, 57б/25)

крѣпннн, -плю, -пншн несвр. (3) *крепити, чинити да ко (или што) буде крепак (крепко), јак, јачати, снажити, утврђивати*. – нь ты влїдїко всєхї гн. послакїн пр'їстїн свон дх'ї кр'їпєщє сїю рабоу твою. н того трїсїан'ноу блгдїтїю оц'їн оумь мон. оуяснн же мн н езнкь. іако да вьзмоґоу сьмнслнно н разоум'но окончїтн жнтїє сїє бл'їжен'нїє глїсже моє. 42б/28–43а/5 (1); сї..н бо еплїскупь даннїл в'їє рождїенїє н вьспнтенїє зем'їє ср'ївскїє. ѿ юности же своє воднмь н кр'їпнмь. н настав'їаємь дх'їомь стїнмь... 79б/17–20 (19). ОП: 36а/19.

крѣпость, -н ж (12) **1.** *јачина, јакост, снага, сила, моћ*. – кто бо ѿ зем'їннхї оуповавь на множьство боґатїства своєґо н сплєтєт се. нлн слноу крѣпостн своє вьзмоґє. 28б/8–10 (10); не словєсєм' бо нн ообразомь. нн роїд(о)мь нн крѣпостїю нн л'їтл(ї)мь. црїствїє нєлїсноє постнзает' се. нь слноу веры. 34а/17–19 (19); ... н протнвннхї св'їтн єнко вьздївнзакїмн на стїн храмь твоє. дрьжав'ноу крєпостню слнл твоє такоїн ннзложн. 40а/17–19 (18–19); се бо вндїє (їаво) іако жнвоть мон кончїт' се. кр'їп'ц'їє стоє наснл'ствоуєт' мн. хотє нзмєнннн оумь мон любов'н твоє. нь дароун мн крєпость слнл твоє. іако да побєждїоу вьстанїа бор'їшаго се сь мноу. 44б/18–22 (20–21); гн... хвалю те. іако прнзрє на смєренїє моє. н несн мєн'їє ооставнл вь роукахь врагь монхь. нь пачє оукр'їплає н зашнщїаєшн мє крѣпостїю слнл твоє. 63б/7–11 (10–11); оонн злоїмнслннн пр'єсн побєждїєнїн тобоу вь вїмь дарован'нїн тн дрьжав'їє. н вь нннхї странахї єнко скончїашє се ѿ лнцїа крѣпостн твоє. єщє некотороа нїхї ѿраслє оостав'шїн з'їло в'їанкы тоугы творєтє дрьжав'їє црїствїа мн. 77а/19–24 (22); (о краљу Милутину) н нменємь слнл крєпостн твоє льстє н шєтанїа н слнлы лоукаїє вєз'бож'ннхї поґань разоїрншє се. 83б/1–3 (1–2). ОП: 55б/25–26, 75а/27. **2.** *врлина, доброта, ваљаност*. – такоїн оубо крѣпостн н в'їєры срїдїчнон пр'їпоїасак' се. нстнн'ноу же любовїю єнко кь г'їоу полїпнрає се. оумноу л'їствнц'їю на внсоґо доврїє д'їтєлы вьсходнтє. слнцїа св'їтлєншє оудовєрено нмєє лнц'їє. н пачє снєґа члїстєншє. н оод'їань рнзоу ємоуґє похвала не ѿ члїк'ї нь ѿ б'їа. 27б/11–17 (12); прїор(о)кь бо нсаїа глїєтє. рєчл(є) бо н почнєтє на нїємь дх'їє б'їжїн. дх'їє пр'їємоуґростн н разоум'а. дх'їє св'їта н крѣпостн. словом' же оусть свонхї оубнєтє нєчлїстнґаго. 58б/4–7 (6). **3.** (?) *храброст, одважност*. – ... вьсєгдїа бол'їє за ѿч'їєство сн іако стїн днмн'трїє. н тол'їн прослоу се сїн бл'їжєнїн н крот'кы доврод'їтєлїю н слноу н крѣпостїю. дарован'ноу ємоу ѿ мьздлїовьздлїатєлїа б'їа. іако в'їсн оокрїстннн црїє н поґанн в[а?]р'варн боїахоу се. тьк'їмо нм'їнован'ноу ємоу. 74а/8–14 (11).

Уп. блгод'їт'їєл'їє, доврод'їт'їєл'їє, ◇ добра(їа)/ блга(їа) д'їт'їєл'їє

крѣпко прил. (1) *крепко, снажно, одлучно; стамено, сигурно.* — ... ѿ таковыхъ (напада неприятеля) свободнаа явн юго бѣ. и того же помощію одолехъ нмь. превьзидѣ мыслн нхъ зліе и соудмоудрьнаа шетанїа, ннзложи крѣпко. 54а/12–16 (16).

Уп. крѣпцѣ

крѣпкъ, -ын прид. (14) **1. а.** *моћан, који има велику власт, моћ, силан.* — два бо сїа же бѣста въ ты дїи. крѣпка и съмодрьжавна кралїа(а). въ ѿтѣствїи своємь срьв'сцѣн зем'ли. многїи странн езникъ прѣдрьжеша. рекоу бл҃гочїстнваго кралїа стефана оуроша. и братї(а) семья стефана кралїа. 36а/6–11 (7); стѣфанъ оурошь превнсокы и крѣпкы и съмодрьжавнїи и малїстнвїи кралъ срьв'скїи. 68б/6–7 (6); и не малїи млѣбы и млїенїа посла к' семоу вѣанкомоу и крѣпкомоу кралю стѣфаноу оурошоу... 76б/8–10 (9); ... помощію и пособ'ствомь любытеля твоего хїа. крѣпкъ еси снлоу твоею погоубыти память нїа ѿ зем'ле. 77б/1–3 (2). ОП: 516/11, 536/1. **б.** *(све)моћан, непобедив.* — бѣ крѣпкы и влїдїа црѣ мироу възлюбы его. 54а/3–4 (3–4); гїи възлюбыхъ красотоу домл домоу твоего. и место вьселенїа слави твое. и вьжедї(е)ла дїа мога къ боу крѣпкомоу и къ бѣ жнвомоу. 68а/5–8 (7). **2. а.** *крепостан, постојан, непоколеблив, сталан (који не слаби у својствима, навикама, испољавању и сл.); неизменлив.* — съ же бл҃женнїи и крѣпкы кралъ стѣфанъ оурошь. видѣ помощь бжїю и покровь на себѣ. ѿ мьз'довьзїдателя хїа. ѿ толѣ на болшоу любовь и на вншн полдвнги полдвнже се къ своемоу любнтелю хѣу. 78б/20–24 (20); епїскпъ даннль ... сѣло ндїи крѣпкоу и вншьшоу моудрої вь срїдци своємь. ѿ възїдвнженїи црѣвнномь. еже заповедати кїлїа хоудогїи и многонзабраннїи хнтрьцїлї знжїдоушнмь. како постав'лати ст'ल्पн же и наїдїстлпїа. и камаре и прѣградн црѣвнїе. 79б/17–25 (20–21). **б.** *храбар, одважан.* — ... некоторїи ѿ теїа вѣрн радїї таже къ боу. сьмн се распеше стрїстїн. и крѣпкнмн полдвнгы и мнра ѿрѣкоше се. да хїа єдиногo прнвобрешоутъ 29а/28–29б/3 (1–2). **в.** *чврст, тврд; постојан.* — ѿ бл҃гаа мога пнтателннцѣ. и крѣпкоїе и несоборнмоїе и забрало ѿтѣствїю своемоу. 47а/20–22 (21). **3.** (у имен. служби, одр.) *як; (на)силан, осيون.* — се бо тако ѡн обьыдоше мє. и сьн'мь злобыкыїа ѿседе мє. и нападоше на мє крѣпцїи. 62а/27–62б/2 (2).

◇ (роука крѣпкаа и) мышьца высокая (*крепосна, моћна рука и*) *висока (? подигнута) мишица; фиг. свемоћ, бескрајно велика моћ; помоћ, покровительство, заштита.* — тоу же хвалоу и славоу боу възїдав'ша. тако того роукою крѣпкою и мнш'цїю високою врагы своє повѣднста. 59б/21–23 (22).

крѣпцѣ прил. (3) **1.** *крепко, снажно, јако по интензитету и начину на који се испољава.* — аще бо тѣло же въ глыбоцѣн старости нзнеможе. нь дхъ же крепцѣ полдвнзаше се. 43б/20–22 (22); и пребывающн сїи бл҃женнаа елены. въ црїсцѣмь дворѣ своємь. въ местѣ рекомелъ брнїацехъ. и начїтї волетн крѣпцѣ. и разьме тако прнспѣ днѣ прѣставленїа же. 44б/24–27 (26). **2.** *непоколебливо, постојано.* — се бо видѣ (ѣаво) тако жнвотъ мон кончїает' се. крѣпцѣ стоїе наснл'ствоуют' мн. хоте нзмнннн оумь мон люб'ви твое. нь дароуи мн крепость силн твое. тако да повежїдоу вьстанїа ворѣцаго се съ мною. 44б/18–22 (18–19);

Уп. крѣпко

ксенодохнїа, -є ж (1) *болница, установка и зграда у којој су се смештали и лечили немоћни и сиромашни болесници.* — и постав'ль жєнодохїе глїемо волннцѣ. и тоу сьтвори множество многo ѿдровь на покон болесннмь ... многа села нзабран'на ... тоу прнложн. ѿ ных'же данїи давати къ таковомоу местоу ... и многїе врате хоудогїе нзьобрѣть. дасть нмь злато многo. и єанко на потрѣбоу нмь. такїо неѡстоуп'но стоїати нмь надь волѣшнмн цѣл'боу твореще нмь. и къ сїнмь долїстнменнїе своє вѣрнїи моуже постав'ль. нже хотеть прнсѣпати волѣще... 70а/21–70б/12 (25).

Уп. больница

КОУДЪЛАННЪ, -а м (1) *име бугарског великаша, Куделин*. – ѿбрѣтоста се два некаа вѣл'може оу'кореннв'ша се въ дрьжавѣ земае бранчев'скыне· въ местѣ рекомелемъ жд'дрелѣ· н ѿ мнсогы'х'л' врѣмєнь тоу оутврьднв'ша се· съмовласт'на соу'щаа· н никоего'же насн'а боєща се· бра'т'л'(а) єднноє м'т'рє· таже г'л'ю дрьмана н коудѣлнна· 58б/18–24 (24).

КОУДАНННЪ, -а м (1) *човек из народа туркичког (туркијског) порекла*.²⁹⁵ – с'н же видєв'ше насн'ство сєго бл'гоч'л'стнв'аго крааа єанко на ны'х'л'· шыд'л'(ь)ше съвькоупнше ѿколо сєбѣ побѣдоу вонскы мнсог'н єзнка татар'ска н коуданн· злато мнсого дав'шн нмь· н съ с'нмн єдннод'шєно оустрьмнше се на дрьжавоу сєго бл'гоч'л'стнв'аго крааа стѣфана· 59а/11–17 (14).

КОУПНО прил. (1) *заједно, уједно*. – да добро кєл(ть) любнмнцн с'нм'л' рев'новатн· да н мы спод'л(о)внм' се вѣ'т'ны'х'л' бл'гъ· х'л'емъ г'л'емъ б'л'мъ нашнмь· ємоу'же слава н ч'л'ст'л' н поклонан'їє· коуп'но съ ѿцѣмъ н съ прѣст'н'л' д'х'ом· 51б/5–8 (8).

КЪ предл. (125) *с речју у дативу означава 1. а. место, предмет, лице према којем је управљено кретање*. – аще бо бл'оуд'л'н'н нь покаав' се пакы прндадѣ къ шєдротамъ твонимъ· 28а/13–14 (14); да аще оубо въсошь лѣт'л' тн кєл(ть) зем'льннмъ цр'л'ствомъ нєл'сноє нскоупнтн· н къ нєл'сномоу цр'кы рад'л'юущн се възнтн· вѣ'сєлєдл ногамъ· 33б/15–19 (17); тьждє бо се єзнци нже не вѣд'л(ѣ)ть тебѣ к тебѣ прнвѣ'гноу'т'л'· 58б/8–9 (8). ОП: 45а/19, 46б/22, 48а/19, 49а/11, 49б/3, 50б/2, 50б/24, 50б/28, 55б/14, 58а/20, 59а/22, 61а/23, 63а/15, 64а/26, 64б/24, 65а/1, 68б/12, 70б/3, 71а/20, 78а/3, 78а/27, 80а/6, 82б/17, 83б/11, 83б/20, 85а/9. **б. положая или место завршетка кретања које је у близини појма у генитиву**. – къ сємоу же ст'омоу н бж'л'ствном'л'л' местоу рекомомоу хнлан'д'ларь· мнсогаа села н мѣтохы в'сакого ндєнован'наго богат'ства нсп'л'н'н єанко рєщн мн довол'но· 69б/10–13 (10); н в'сємоу събороу зем'л'є срьб'скыне събрав'шоу се къ нєн въ слав'н'н дворь кє врьн'ацн... 45б/9–10 (10); єанцн же нхъ хотєще прнстатн къ врѣгоу· такови поснпакєдн н оуморакєдн ѿроу'ж'їємъ· пакы въз'врацающе се въ такоуѣ рѣцѣ скон'чашє се· н погыбоше за бѣзакон'їє своє· 57а/16–20 (17). ОП: 50а/3, 55б/8, 65а/20. **2. при означавању лица којем се обраћамо, којем нешто саопштавамо, преносимо**. – єг'д'ла ѿбращ' се къ мнѣ въз'д'лахнєшн тог'д'ла сплєсєшн се· н темъ дав'н нам ѿбращ' сплєсєн'їю· ѿбращатн се к тебѣ· 30а/19–21 (19, 21); к тел'л'(є) въз'вашє н сплєклн се соу'т'л'· 55а/8–9 (8); ѿ любєвн ср'д'чнаа болєз'ны м'т'р'н'а· внжд'лє како м'л'нт' се къ г'оу за с'ны своє· 35б/27–36а/1 (28). ОП: 36а/4, 36а/11, 36б/22, 38а/8, 39б/23, 46а/16, 50а/13, 52б/1, 53а/26, 55а/8, 61а/2, 62а/14, 63б/27, 67а/6, 68б/19, 76а/13, 76б/9, 78б/5, 80б/21, 82б/26, 83а/1. **3. усмереност пажње, осећања, склоности, расположења, односа или става према некоме или нечему**. – ѿаковн оубо крѣпостн н вѣры ср'д'чнон прѣпоасав' се· нстнн'ною же любов'їю єанко къ г'оу полд'пнрає се· оумною лѣствнцѣю на внсото добр'їє дѣтелы възходнтъ· 27б/11–15 (13); некотор'н ѿ тел'л' вѣрн рад'їл' таже къ б'оу·²⁹⁶ сьмн се распєше стр'л'ст'мн· н крѣпкнмн полд'внгы н мнра ѿрѣкоше се· 29а/28–29б/2 (1); ... всєл'л' кннгъ сказан'їє нмоу'щ'н· готова соу'щ'н къ в'сакомоу ѿвѣтоу възпрашающоу н·²⁹⁷ 31а/6–7 (7). ОП: 31а/3, 38б/10, 40а/27, 55а/7, 57б/11, 61б/18, 62б/14, 68а/1, 68а/7 (х 2), 68а/13, 68а/14, 73а/5, 73а/6, 74б/3, 76а/2, 78б/19, 79а/11. **4. коме је што намењено, коме се што упућује, даје, дарује**. – бл'жена єсн тако нєсповєднмнх' тн радн мал'стннъ єанко къ ннщнмъ н стран'ннмъ б'а мал'стнв'а сєбѣ явнла єсн· 47б/10–12 (11); н ѿрѣзав'ше главоу кємоу оу'крашеноу внсєрн ч'л'стнн· н въз'нъз'ше на кон'їє прннесоше къ бл'гоч'л'стнвомоу крааю· тако даръ нскоу'снъ· 57а/22–25 (24); н бл'бъ дарован'ноє кємоу богат'ств'о зем'льнаго цр'л'ства· мнсл'но н разоум'но расточн· мнсогоразнч'н'н ѿбразы прьвоє же къ даръ б'оу· второє єанко на въз'д'л'внжен'їє ст'їхъ цр'кв'їн· къ ннщнмъ же н стран'нымъ н маломощ'ннмъ· 69а/7–13 (12); н тако бл'гоч'л'стнв'а краалц'л'л' снмоннда· сътвор'шн кан'д'л'но ѿ злата мнсоуц'ѣн'наго· н платн злат'н такождє мнсоуц'ѣн'нн

²⁹⁵ Узелац 2009.

²⁹⁶ Реч је о директивности (усмерености), која се манифестује као стремљење, веровање, потчињавање. Исто је и у пр. 55а/7, 57б/11 и сл.

²⁹⁷ Овде је реч о експликативном дативу као семантичкој допуни придеву.

днв'ноу добротоу внда ндоуше въ севѣ. ндыже покрнѣн ракоу сего хблюбываго. н ннне же почлстн многы оуготовавши сн в'са вьдасть къ гровоу сего бл҃гочлстнваго. 85б/6–12 (12). ОП: 33б/12, 36б/27, 62а/21, 63а/2, 65б/24, 68б/8, 69б/16, 69б/17, 69б/26, 70б/6, 76а/3, 76а/4, 77а/15, 83б/10. **5.** *коме, чему се што придодаје.* – тѣждѣ бо релч(е) глїе къ вѣселїю не примешает' се скръбь. 35а/17–18 (17); сын оубо храмь нареч(е)ннн въ нде твоє стїю. съедини его къ стїмь съборнїмь і аплсльскымь црквамь. 40а/10–13 (12); такоїе в'се зем'ле приеть. въ прьвоє пришьствїе его. н приложн нхл къ дрьжавѣ ѿтѣствїа своєго. 55б/1–3 (3). ОП: 58а/27, 71б/12. **5.** *при означавању цильа.* – н прѣвчлстван'ною дшїю вблєп'но полдвнзают' се. къ вншнємоу точенїю. 27б/10–11 (11); нь ѡбаче слншоу писанїа стылхл кныкь. іако ѡбращающе нн къ покаанїю 39б/3–5 (5); прелдпо(д)внзаста се на лоу'ше теченїе іаже къ ббѣ. 43б/25–26 (26). ОП: 46а/10, 78б/24. **6.** *смер, правац у којем се ко или што налази или према чему је што окренуто: према.* – н вьздлєвшн роуцѣ свон къ внсолте нелслнен н рече... 45б/20–21 (21); н сын хблюбнвн гнѣ мон превнсокы краль. поллн се гбѣ ббѣ въ оумнаенїн срлдца. роуцѣ свон вьздлєвѣ къ внсоте 54б/23–26 (26); н сы бл҃гочлстнвн гнѣ мон. вьздлєвѣ роуцѣ къ внсоте млїаше се глїе. 56б/23–24 (23). ОП: 63б/7. **7.** *указује на однос потчињености, принадности.* – сын превнсокы краль многнн страны езнкь приноудн слюю своєю къ блм дарован'нѣн юмоу дрьжавѣ зем'лн срьбьсцѣн. 61б/9–12 (10); начеть вѣл'може сего превнсокаго краля прѣльщаватн льстнвнмн глїь. іако да ѡстав'льше гнѣ своєго н къ томоу ндоу'тѣ тако бо высл(ть). мнѡзїн бо съблз'ннв'ше се ѡстоупнше ѿ сего бл҃гочлстнваго кралл(а) къ снбѣ его. 64б/16–21 (18, 21).

◊ **къ селюу,** **къ снмь уз то, поред тога.** – сї(·) же глїн єнко вьз'снлєлм тн хблюбываа. аще съблудешн нхл. н люковїю вѣры нстнн'нїе. срлдца твоєго примешї є въ оумь свон. къ снм' же стран'нолюбїа не ѡлоу'тн се. нстннн же не ѡстоупн. мнр' же гонн н правлдоу. съ в'сєлн прнзннвающнмн нде глснє. 34а/20–26 (23). ОП: 33а/15, 35б/21, 70б/10, 82а/5. **къ томоу после тога, више.** – нь н нменн его не нменоватн се к томоу въ дрьжавѣ его. 56а/10–11 (10). ОП: 64б/6. **не къ селюу више не.** – гн мон слав'ннн кралю. вьз'вратн іарость гнєва твоєго ѿ менѣ. єнко бо сьтворнхъ протнвоу дѣлолм монмь сн в'са прндоше на ме. нь не приложь оубо къ селюу таковоюю мнслъ злоюю нметн въ срлдцн моємь. прнлн ме іако єднного ѿ вьзлюблєн'нылхл твоихъ. съ клетвою нзрекы іако до нздлнханїа моєго не погрѣшоу волю твоєн. 61а/3–10 (7). **прнвестн кого къ вѣрѣ учинити да неко поверује у Христа.** – ... всєлхл хоте къ нстнн'нїлн вѣре прнвѣстн... 53б/19–20 (20).

къде прил. (2) *упитни прилог за место: где, на које место, камо.* – аз же что сьтвороу ѡкаан'на. гдѣ лн ськрїю мнѡжество бѣзаконїн монхъ. 38а/1–3 (2).

◊ **не нмѣтн къде глабы подьклоннтн изр. немати где склонити главу, немати склонншита, уточншита.** – н єнко болєшнхл н стран'ннхл. н не ндоу'щн гдѣ главн полдклоннтн. такоїнмь бѣ сїа бл҃жен'наа покровь тврдїн. н забрало несѡборнмоє. 37б/12–15 (13).

къждо зам. (2) *сваки, који се односи на све одређене појмове.* – слншасте бо єнко вьз'маздлнє дастъ се. вьз'раствн'шнмь добрїн талан'фь жнз'ны сїе. н расплодлшїнмь дан'нн ѿ бѣ дарь. тем'же не лѣннмь се. іако къждо насл ѿ хѣ прнєль кел(ть). 86а/2–5 (5).

◊ (разнтн се, нтн и сл.) **вьстакь/ къждо въ своа сн (разићи се, ићи и сл.) свако своме дому, својој кући.** – н тако растанїе сьтвор'ша ндоста къждо въ своа сн. 59б/24–25 (25).
Уп. вьстакь

къзнь, -н ж (2) *лукавство, смицалица, превара.* – снн зломнсл'ннн повєждлєннн дїаволєю каз'нїю. сьставнв'ше лоу'кавїе с[.]вѣтн своє. н оулоу'тнв'ше врѣме. прнстоупнв'ше къ селюу бл҃гочлстнвомоу н вьзлюблєн'номоу снбѣ бл҃гочлстнваго краля оуроша н прѣвратнше єго ласкавнмн словѣсн ѿ лубвє роднтєлѣ своєго. 64а/23–64б/2 (24); ... вндѣсте лн толнкоу без'мер'ноу лубовь ємоу ѿ гѣ. н повѣдоу на каз'нн непннзнїе. 66а/1–3 (3).

КЫН, каџа, коџа зам. (13) **1.** упитна: *који, која, које*. – аџе во богатство земљноџ тыџинџ се съвнратн. каа оубо пол'за ѿ таковыџх. 30б/5–7 (6); коџе во слово нзметъ ме въ страш'ноџ твоџ пришьствїе. не нџмоуџџн плада добрїе детеџн принести тебѣ. 35б/16–18 (16); коџе во кел(ть)ство члѣьскоџ сътрпнть пришьствїю еџо. 36б/8–9 (8); кыџн лн цвѣтн добро испыш'рен'ннџн лн бл'говон'ннџн вѣн'ць съставнв'ше вѣн'чаџемъ в'сє'члст'ноуџ главоу твою. 42б/14–16 (14); кыџе лн дарн принесеџ тн. 42б/18; ѿ коу'дл(оу) нач'ноу кыџн лн окон'чаю. 66а/19–20 (19); кы лн оу'стнѣ ѿврьзета се достоџно на похвалоу еџо. разв'м'но възвєлчнтн. 66а/23–25 (23); нлн ѿ кыѣхъ дѣлоџмъ еџо танновѣст'ннџн выхо'дл. 66б/11–12 (12); кыџм' лн дръзновѣнїемъ възроу на те соудїн правєд'наџо. 67а/10–12 (10–11); кы во грѣхъ лн злоба нџѣнова се въ жнтн сеџмъ. еџоже азъ грѣшнїн не прєспѣхъ. 67а/13–14 (13); коџе во слово нзметъ ме. тог'дл тебѣ бџѣ моџмоу сѣ'дл(ѣ)шоу на соудншн. 67а/26–27 (26). **2.** неодреѣена: *неки, нека, неко*. – еда лн кто нџхл коџеџо прошенїа своџеџо погрѣшн. 70б/27.

◇ **КЫНЦЪ** ЛН **ОБРАЗОМЪ** *како, на који начин*. – конџм' лн ообразомъ исповєдл(є) нже выше в'сакоџо исповєданїа кел(ть). 52а/20–21 (20).

КЫНЖДЕ, каџаџде, коџеџде и **КЫНЖДО**, каџаџдо, коџеџдо зам. (2) општа: *сваки, који се односи на све одреѣене појмове*. – коџеџдлє во тваръ нарекы по волн разоумџа своџеџо. 27б/25–26 (25); лн къ в'сеџмоу брат'ствоу коџеџоџдлє монашнра в'сакъ доволъ вьдавше. 69б/26–27 (26).

КЫТАВЬСКЪ, -ын прнд. (2) *кичевски, који се односи на место Кичево*³⁰¹ *у данашњој западној Македонији*. – лн тако с таковыџнџн повѣдаџн въз'длвнџ се нде. лн прїеть зем'љу дьбрьскоуџоу. съ в'сеџн градовн лн дръжавџнџн нџхл. такоџдлє дръжавоу зем'лє кытав'скыџе съ градовн лн овластїю нџхл. порєчкв ю же зем'љу такоџдлє съ градовн лн овластїю нџхл. 58а/22–26 (24–25); такоџдлє лн домъ стїго м'чннџка хбѣ геор'гїа. въ дръжавѣ овластн кытав'скїе. лн тоу вѣланкнџн члст'мн лн днв'ннџн добротџн оу'краснвѣ. лн испльнн съ нстнн'ннџмъ бл'говерїемъ. лн любовїю теп'лоу ср'длца своџеџо в'са прнношенїа своџа въз'снлаџе ообразоу стїго џакоже прєждлє рєчл(є)н'ноџмоу монашнроу прєстїе. 72а/12–18 (13).

КІЄЛНІА, -нїе ж (1) *монашка ћелија*. – лн въ мєстє тоџмъ поставн мнсогїн полатн цр'клїтн. лн кїєлнїє нзред'нїн въ прѣвнванїє тоу соу'щнхъ чр'ьн'ць. 69а/16–23 (22).

Л

ЛАГЪК- В. **ЛЪГЪК-**

ЛАКННІА/ **ЛАКНЦІА**, -нїе ж (1) *велики број коња, крдо (коња), ергєла (тур.)*.³⁰² – нєнзѣт'єннџо же мнсоџьство злата своџеџо (краль Милутнн) тоу прнложн. лн стада же оџв'ча мнсоџаџа. лн чр'ѣдн вѣл'воудѣ. лакүмїе же кон'скїе... 72а/6–9 (8).

ЛАСКАВЪ, -ын прнд. (1) *ласкав; улагивачки*. – сїн злоџнслышнїн повеж'длєнїн дїаволєџоу казнїю. съставнв'ше лоукавїе с[ъ]вѣтн своџе. лн оулоу'чнв'ше врѣме. прнстоу'пнв'ше къ сеџмоу бл'гочлстнвоџмоу лн възлюб'лєн'ноџмоу снџоу бл'гочлстнваџоу краля оу'роша лн прѣвратнше еџо ласкавнџн словѣшн ѿ любве роднтєлџа своџеџо. глїоуџе кџмоу достоџнтъ ты възєтн прѣстоџль оџцѣ своџеџо. 64а/23–64б/3 (1).

³⁰¹ У средњем веку звало се Кичава (<http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31386>).

³⁰² В. РЈАЗУ V: 884.

ЛАТИНСЬКЪ, -ын прид. (1) *латински, римокатолички*.

◇ **ПРИЄТИ ВЪРОУ** *ЛАТИНСЬКОУ ПОЛАТИНИТИ СЕ, ПРЕЊИ НА РИМОКАТОЛИЧКУ ВЕРУ; ПОКАТОЛИЧИТИ СЕ, ПОСТАТИ РИМОКАТОЛИК*. – съ бо хоуланонменити црѣ· дѣволоуь наваждѣнь н оуподѣ(о)блѣнь ономоу лоукавомоу прѣдатељу· нже ѿстоуѣпнѣ ѿ свѣта въ т'моу· такоже н сын црѣ фалесологъ раздоуѣнк' се въры хрѣстѣан'скіе· н приєтъ въроу латин'скоу· 56а/18–23 (23).

ЛАТАНИЄ, -на с (3) **1.** *напад, поступак којим се некое наноси увреда, штета, повреда и сл.* – онѣн же бѣз'бож'нѣн ... пооучавающе се тѣщѣт'нымъ на в'сѣл'ст'ноую его главоу· нмлающе тако п'сы на пнтеющаго ꙗ· а сын надѣе се на помощь бжѣю ... снхъ латанѣа нн въ чтоже выменѣе· нъ в'сѣл'дѣа боле за ѿтѣст'во сн· нн телѣсе своѣго мнлоуѣе ѿ техъ латанѣа· тврднмъ градомъ ннн местоуь· нъ тако нѣопар'нын ѡр'ль по срѣдѣ(ѣ) нѣл' проходе явлѣаше се яс'но· 75б/24–76а/9 (4, 6–7). **2.** *замка, заседа; лукавитина, сплетка*. – се врѣме покаанѣю н днѣ сплѣнѣа· блудн оубо дѣше да не раслабнтъ тн дѣаволь оумѣа· по нѣже мѣло врѣмене бравшн се съ нымъ повѣдншѣн н бѣжати нмлатъ ѿ тебѣ· не оустрашн се крамоли его нн латанѣа· немошн' бо келс(ть) стоѣати прѣдѣа лицѣмъ боѣщнх' се нменн глснѣа· 44а/14–44а/20 (19).

ЛЕЖАТИ, лежоу, лежншн несвр. (8) **1.** *лежати, бити сахраѣен, почивати у гробу*. – н ндѣ поклонити се гробоу мѣре своѣ бл҃гочл҃стнвѣе елѣны· н прншьдѣ(ь) въ домъ стѣе бѣе· въ месте рѣкомѣмъ градаць· ндѣже лежнтъ тѣло бл҃жен'нѣе... 48б/12–16 (15). ОП: 51а/16, 51а/23, 60б/1, 84б/11, 85а/24. **2.** *лежати, боловати везан за постелю*. – н тако слнша бл҃жен'наа елѣнн прншьствѣе наше· пате же н оузрев'шн насъ· в'склоннв'шн се ѿ ѡдра своѣго на нѣмже бѣ лежѣшн· н въздѣлевшн роуцѣ свон къ внсолте нелснѣн н рече· бл҃годароу те влѣдѣко гн... 45б/18–22 (21). **3.** *лежати, бити у водоравном положѣају ослањајуѣи се телом на какву подлогу*. – ... паде на зем'ли ннць н лѣжаше тако мрѣтва· 43а/10.

ЛН речца (21) **1.** *упитна а. (иза упитних заменица и прилога) у упитним реченицама, када се истиче недоумица у могуѣност неког одговора, у чуѣењу*. – гдѣ лн съкрѣю множѣство бѣзаконѣн мнхъ· 38а/2–3 (2); ѡ темъ лн в'стѣнѣю· нлн ѡ темъ възрѣдаю· 39б/16–17 (16); кымн лн цвѣтн добро испѣщрѣн'ннмн н бл҃говон'ннмн вѣн'ць съставнв'ше вѣн'чѣемъ в'сѣл'ст'ноую главоу твою· юже оувезла келс(ть) дѣсннца влѣдѣнѣа· неоувѣдающнмъ вѣн'чѣемъ· кыѣ лн дарн прннесем' тн· 42б/14–18 (14, 18). ОП: 42б/25, 52а/19, 66а/19, 66а/21, 66а/23, 67а/11. **б.** *иза глагола*. – н вндѣсте лн толнкоу без'мер'ноу любовь емоу ѿ гѣа· н повѣдоу на каз'нн непрнѣзнѣе· 66а/1–3 (2); вндѣсте лн бжѣю помощь н покровъ н застѣплѣнѣе семоу бл҃женомоу· 76а/26–76б/1 (27). **2.** *уз одричне глаголе односно у питањима и узвичним реченицама које имају облик питања, када се истиче став говорног лица у смислу потврдног одговора, тј. када се у експресивном изражавању овакво питање узима као тврђња*. – онн же ·҃· ѡтрокы· нхже не нскоуспн яростъ звѣрннѣа· н ѡг'нѣпламен'на печь на хладъ прѣложн се· не дѣтель лн пост'наа сѣн възможе· 32а/16–19 (18); внждѣ же любымнче что тн прѣслоушанѣе творѣнтъ· не снцѣ лн ѡсоуждѣаѣетъ чл҃кы· 65б/8–10 (10); что се вамъ мннтъ· аще келс(ть) чл҃коу ·҃· ѡв'ць· н еднна заблоуднтъ· не ѡставнт' лн ·҃· ·҃· н ндетъ нскатн заблоуждѣлшоую· 81б/2–5 (4). ОП: 70б/21–27 (27). **3.** *за изражавање супротности: пак*. – сѣн в'са елнко слншала есп съхранѣн· н не нандетъ тебѣ нсквшенѣе лоукаваго· аще лн н нандетъ не похоуан· нъ бл҃годарн гѣа 34а/26–34б/1 (28); достонтъ ты възетн прѣстолю ѡцѣа своѣго· се бо в'сн мы пособ'ствоуѣм' тн· тако да събоудет' се въ в'сѣмъ воляа твоѣа· аще лн не послоушаѣшн налс то мы к томоу не нарѣчѣ(е)м' се твоѣн· 64б/2–6 (5); нъ оубо елнко грѣш'нѣн вндѣхомъ очнма нашнма· нлн ѿ кыѣхъ дѣломъ нго танновѣст'ннцн выхолѣа· аще лн кто възвѣстнтъ намъ ѿ прѣдн быв'шнхъ свѣдѣ(ѣ)тель· жнтѣю сего х҃любнваго· тако в'сповѣдѣ(ѣ) в'шѣмоу в҃бл҃ювѣю· ꙗже быше на кон'чнноу жнтѣа его· ндыже бѣ приєтъ н· 66б/10–17 (13). **4.** *(у упитним и узвично-упитним реченицама, са инверзним редом речи, испред глагола) у питањима, чуѣењу, експресивном изражавању*. – тозн лн бѣ чѣдо моѣе что не надеѣах' се ѿ тебѣ· 65а/14–15 (14).

◇ **КЫНЦЬ ЛН ОБРАЗОМЪ** како, на коју начин. — конц' лн образомъ исповѣд(е) нже выше в'сакого исповѣданїа кел(ть). 52а/20–21 (20).

ЛНКЪ, -а м (б) **1.** збор; скуп. — н съ лнкы же сцѣн'ныхъ іеренъ сътвор'шихъ млтвѣс въ оутврѣждѣніе црков'ное; н ѡбнощ'номоу стоїанїю быв'шоу; н славословію вѣлнкоу; в'са полд(о)бна пѣнїа вжлств'наа... 40б/15–19 (15); аще н недостонна келмъ; нь ты блгы млсрдюи ѡ мнѣ грѣш'нѣн. тако да спод(о)бїена боудоу причнстн се въ лнкъ оугождѣвшихъ тн. 43а/16–19 (19); влжѣнаа еси тако въ лнкы многострад(а)лныхл млчннцъ прчтте се. 47б/20–21 (20). **2.** хор, хорско певање (у част, славу кога, чега). — къ вѣселїю не прнмешает' се скръбь; ѿ лнка бо правед'ныхъ ѡбеже печаль н възднханїе. 35а/17–19 (18).

◇ **ЛНКЪ СВЕЩЕННЪСКИЙН** клер, духовни, црквени сталеж, монаштво, свеиштенство. — н в'семоу съвороу елнко прѣд(о)стоїнїхл прѣд(о)лнцѣмъ блжѣнїе в'семъ дал(ть) рекоуцїн мнр вн ѡ гн ѡцн н братїа лнче сцѣннч'скы мнр' вн в'сѣлстнїн чрнчн. мнр' вн іерѣне; н в'сѣ прчтте црков'нїн... 46б/3–7 (5–6); н по слхл блгочлстнвн краль повѣле събраномы быти в'семъ воємъ свонмъ; н семоу вык'шоу; млтвоу възъм ѿ архїерїа своєго стїла; н в'сєго съвора елнко лнка сцѣннч'скаго; въздлвнг' се съ снамн свонн; ндѣ въ дръжавоу ѡбластн црлства грч'каго... 55а/20–25 (23).

ЛНКЪСТВОВАТИ, -ствоую, -ствоуєши несвр. (1) *ликовати, радовати се, (? плесати), певати; песмом прославѣвати кога, што.* — ты бо послоуж'ше тн въ жнтн семъ; въ внш'ныхл съ агглы лыкьствоуют'. 53а/12–14 (13–14).

ЛНПЪАН, -а м (2) *Липъан, данас град у централном делу Косова и Метохије.* — бѣ бо въ те днїи вндѣти зем'лю сръв'скоую; въ тѣсноте велнцѣ ѡбъектоу н оумалїен'ноу; дръжава бо црлства грч'каго бѣ прнлежєщн до места глѣмаго лнпъанїа. 54б/13–17 (17); ... н прншл(ь)шнмъ нмъ въ прѣдлндѣлн зем'лїе сръв'скыне; до места рѣкомаго лнпъанїа н прнзрѣна. 56б/20–22 (22).

ЛНХВА, -ы ж (1) *камата; фиг. корист, добитак.* — азъ бо грѣш'нїн длѣжннкъ вамъ келмъ; неснт'нїнмъ заємннкомъ дх'ов'ннмъ; хотєщнмъ ѿ менѣ съ лнхвою дльгъ възєтн. 52б/3–5 (5).

ЛНХО прил. (комп. лнше) (1) *много, (су)више, преко неке мере; комп. (на)више.* — ндегаше бо нзвѣтъ оупѣш'нѣ црлскъ прлсно вжлств'нїн законъ нзвнкъ; не бо възвелчїає се црлскою властїю; нь лнш'ше разгарає се вжлств'ною любовїю. 57б/26–58а/2 (1).

ЛНЦЕ, лнца и лнчєє с (21) **а.** *лице, израз, расположење које се огледа на лицу.* — прнкрн бо срамота лнцѣ моє. 39б/12–13 (13); ... н нсплнн лнца нхл досаждѣнїа (Госпode); тако да постндѣт' се н посрамет' се в'сн гавлїающе рабомъ твонмъ злаа. 62б/8–10 (8); въ време бо то егдла разлчн се дшїа єго ѿ тела; бѣ вндѣтн лнцѣ єго тако лнцѣ аггла бжїа; просвьтѣ бо се паче дрѣв'наго мѡусєа. 83а/14–17 (15, 16); блжюу многѡпрєсвѣтлѡє лнцѣ твоє; ѡзар'ше се ѿ прєстїго дх'а. 83а/26–27 (26). ОП: 27б/16, 46а/4, 46а/5. **б.** *лице; образ(и), једна страна човекова лица, између носа и уха.* — н елнко соуцнхл въ то врѣме съ нєю в'сѣлстнхъ чрнчъ; н іерѣн; старцъ же нзавран'ныхл; вѣл'може єє; таковнхъ прнзвав'шн ѡслаблїен'номъ же лнцѣмъ; н оуннлѣма отнма соуцїн; ѿврѣз'шїн оуста своїа н глїа нмъ; братїа н ѡцн н чєда моїа любнма разоументе; тако жнтїе моє кончїаєт' се. 44б/27–45а/6 (3); н поврѣт' се налд(о) тѣломъ вѣлюбнвїе млре своє; быє се въ лнцѣ своє. 47а/12–13 (13); бѣ вѣлнкоє знаменїе страха гавн нмъ ... таково знаменїе; тако вндѣтн нмъ стлпѣ огннѣ вѣлнкы съходєщъ ѿ нвєл(е); ѿ нєго же лоуѣе пламен'нїе нсходєще; н съ іаростїю ѡпалїахоу лнца нхл. 60а/25–60б/5 (5). ОП: 37б/17, 73а/20, 84а/5.

◇ **ОТВЪРАТИТИ ЛНЦЕ** своє отъ кого *лишити кога своје милости, пажъє; окренути се од кога.* — не ѿвратн лнца твоєго ѿ менѣ (Госпode); н оутрѡбы члколюбїа твоєго не затвори мн. 38а/18–19 (18). **ОТЪ ЛНЦА** кого, *чєє од кога, чега.* — роука бо моїа поможетъ ємоу; н мнш'ца моїа оукрєпнтъ н; н сьсѣкоу ѿ лнца єго врагы н ненавндѣщєн єго повѣждлоу. 54б/8–10 (9); ѡнн

зломисльнїи перси побєждїенїи тобою въ блѣ дарованїи ти дрьжавѣ. и въ нныихи странахи єинко скончаше се ѿ лица крѣпости твоє. єще некотораа нїхї ѿрасль ѡставшїи сѣло вѣлнкы тоугы твореть дрьжавѣ црїствїа мн. 77а/19–24 (22). прѣдъ лицемъ кого, чєсо *пред ким, чим; у присуству кога, чега*. – ... такоже видї(н)мо прѣдї лицемъ вьшего хѡлюбїа. 29б/11–12 (11); се врѣме покаанїю и днѣ спїсєнїа. блюди оубо дїше да не раслабнть ти дїаволь оумл. по нїже мало врѣмене бравши се съ нымъ повѣдншїи и бѣжати нмать ѿ тебѣ. не оустраши се крамоли єго ни ланїа. немощнѣ во кєл(ть) стояти прєдї лицемъ боєщнхъ се нмєни гїснїа. 44а/14–44а/20 (19); и вємоу събороу єинко прѣдїстоєщнхї прєдї лицемъ бл҃женїє вєсемъ дал(ть) рекоущїи мнр вн ѡ гїи ѡцїи и братїа лнчє сцїєннїтскы мнр вн вєтїсїтнїи чрнїцн... 46б/3–6 (4); неконмъ привндєнїемъ сннїнїмъ тавн се єдннмоу нзавраннхї чрнїцѣ гл҃ю?]. по нїже ѿ сєлѣ не бл҃говолнхъ жнти въ тнмєны земльнємъ. бѣ во тако повѣлеаєть. нзєтн се тѣлоу моємоу ѿ бокоу земльнїю. и прєдїлежати мн прєдї лицемъ вьшего б҃любїа. 50б/14–19 (19).

ЛИЦЕДѢРНІЄ, -нїа с (1) *лицемерїє, дволичност, притворство*. – и не ѡбрєтє се въ нїєн лицѣмерїє, такоже въ некоторнхъ кєл(ть). ѡвого оубо почнтати ѡвого же презнратн. нѣ вѣлнка же и мала. богата же и ннїа. правєдїна же и грѣшїна. болїна же и здїрава. вєсакого такобнхї равнѡ почнташє. и вєакомоу длѣжнѡу чїсїть въздїлавашє. 31а/8–14 (9).

ЛИШАТИ, -аю, -аєшн (парт. през. пас. лншаємъ) несвр. (1) *трєпєти, подносити лишаваѣє*. – не разоумєшє бо тако хѡтєцє чюждїє наслєдннїи свонїхї въ скорє лншаємїи боудї(оу)ть. 54б/21–23 (22).

ЛИШЄ в. лнхѡ

ЛИШНТИ, лншоу, лншншн свр. (2) *лишити, учинити да неко остане без чега, одузєти комє што*. – и снн зломисльнїи видє тако въ єдннхъ чысл(ь) вєє слави своє и богатїства лншєнь бысл(ть). 60б/27–61а/1 (1); єи млїю вн боудємъ страннѡлюбывн и б҃любвїцн. млїсїтвн же и оубєтлывн. да и насл не лншнть вѣчннхї бл҃гѣ х҃ї їс҃ г҃ѣ нашѣ. 86а/5–8 (7).

ЛИШНТИ СЄ, лншоу сє, лншншн сє свр. (1) *лишити сє, одрєшї сє чега; остати без чега*. – да дол(т)онно кєл(ть) вама жнтїю нїхї рєвнѡватн. да и вы не лншнѣ сє вѣчннхї бл҃гѣ ѡ гїи. 37а/5–7 (6).

ЛОБЫЗАТИ, -аю, -аєшн несвр. (2) *цєлївати, љубити*. – и по томъ прндѡста налїдї грѡбъ бл҃женїє. и љубѡвїю лѡбнзавшє и н ѡмочнста роукоу³⁰³ кє теплнмн слѣзамн. 50а/20–23 (21–22); ... и по снїхї прнпадѣ къ ногамъ єго гл҃ѣ. сьгрѣшнхъ оѣє прєдї тобою. и снн бл҃гочїсїтвн прнїємъ и љубѣзно лѡбыза н. 65а/19–22 (22).

ЛОВИТВА, -ы ж (1) *замка; мрєжа*. – фїг. и блїснѣ бѣ нжє не дастъ насл въ лѡвнтвоу врагоу нашнмъ. 64а/1–2 (1).

ЛОВЫЦѢ, -а м (1) *ловац, чѡвєк коїи лови; онаї коїи сє радо бави ловѡм*. – разоуочїєн бо сє братї ѿ брата љубѡвїю. такобн полї(о)внѣ кєл(ть) птнцн ѡлѣтєвшїи своєго гнєздїа. и въ ннаа мєста парєцїи. таже оудѡвѣ оуловнма кєл(ть) вєсакнмъ нмєлннкоу, и лѡвцємъ. 37а/21–26 (26).

ЛОУКАВЪ, -ын прїд. (11) **1.** *заѡ, злѡнамєран; неприѣтєльски*. – възнєл(є) бо сє мнслїю своєю внсѡтє. въздївннѡутн снлоу свою на сєго хѡлюбнваго. не нарекоу бо снлоу єго. нѣ татїскаа шєтанїа. нмїнжє самъ пороуганъ бысл(ть). сємоу прѣвнскомоу кралоу. нн въ оумъ положьшоу

³⁰³ Мислїмо да овдє трєба да стоїи: ракоу.

лоукавы|х| его мнслїн. 60а/8–13 (13); сїн злоднслнїн повежїдїенїн дїаволїю каз'нїю. сьставнв'ше лоукавіє с[ь]вѣтн своє. н оулоу'нв'ше врѣме. прнстоупнв'ше къ семоу бл҃гочїстнвомоу н възлюб'лен'номоу сїоу бл҃гочїстнваго краля оуроша н прѣвратнше юго ласкавнн словѣсн ѿ любви роднтеля своєго. гл҃юще юмоу достонтъ ты възетн прѣстоль ѿца своєго. 64а/23–64б/3 (24–25). ОП: 41б/5, 55б/16, 56а/12, 83б/2. **2.** у значењу именице: *ђаво*. – ты бо прїем'шн дарь ст҃го дѣх'ннзложнла есн вьстанїа лоукаваго. н неврѣднмо тѣло своє съблюде. 42б/18–21 (20); добрїн пастнроу словеснн|х| ов'ць свон|х|. мл҃ю те оубо недостонна нареци се раба твоа. не прѣдаждї мене крамоле лоукаваго нн жїданїю сотоннноу оставн мєнї(є). се бо вндѣ яко жнвотъ мон кончат' се. крѣп'цѣ стоє наснл'ствоует' мн. хоте нзмєннтн оумь мон люб'вн твоєє. 44б/14–20 (17). ОП: 28б/16–17, 34а/28. **3.** *нечастив, безбожан; грешан (о ѡволу)*. – сь бо хоул'нонменнтн цр҃ь. дїаволомь наваждїенн н оуполд(о)бленн сономоу лоукавомоу прѣдателю. нже ѿстоу'пнл ѿ свѣта къ т'моу. такоже н сын цр҃ь фалсологь разлоу'нв' се вѣры хрїстїан'скїє. н прнєтъ вѣроу льтнн'скоу. 56а/18–23 (20).

ЛОУКАВЬНОВАТИ, -ноую, -ноуєшн несвр. (1) *поступати подмукло, неискрено, неправедно, грешно*. – б҃гоѿць бо прлор(о)къ двїдї рєчї(є). не ревноуї лоукав'ноующнїмї нн завннн творєщнмь бѣзаконїє. 41б/6–8 (7).

ЛОУКАВЬНЬ, -ын прид. (1) *подмукао, неискрен; издајнички*.

◇ слово лоукав'но о вероломном, неверном, издајничком поступку. – н таковіє гл҃ы льстнкіє вѣщающе юмоу на дльзѣ. окон'чаше хотєнїє своє. н сын снѣ его възлюб'лен'нїн. ѿ толѣ ѿвратн срдїце своє въ словеса лоукав'на. н не възхотє послоушатн гл҃ы роднтеля своєго. вьспнтєв'шаго н въ бл҃говѣрїн н чїстотє. въ люб'вн же цѣломоудр'ноу съмнслоу наказав'ша. 64б/6–13 (10).

ЛОУКЪ, -а м (2) *лук, оружје за бацање стрела, начињено од савијеног еластичног прута затєгнутог тетивом од упреденог влакна, животињске жиле и сл.* – аще по накл бѣ кто на ны. не на лоукъ бо мон оуповаю. нь помощь моа ѿ г҃а сьтвор'шаго нб҃о н зем'лю. 75б/22–24 (22); н ороужїа нхъ вьнндоше въ срдїца нхъ. н лоуцн н|х| ськроушнше се. 76а/21–23 (22).

ЛОУЧА, -є ж (1) *луча, зрака*. – бѣ вѣлнкює знаменїє страха явн нмь... таково знаменїє. како вндєтн нмь стлпь огнннь вѣлнкы сьходєщъ ѿ нбєл(є). ѿ нєго же лоучє пламен'нїє нсходєще. н сь жаростїю сопалахоу анца н|х|. 60а/25–60б/5 (4).

ЛОУЧНИ, лоучьшн, лоучьше прид. (2) комп. од добрь: *вєћн, снажнїї, јачн*. – аще н лнста ює раславлєн'на кєстїа. нь н'равъ въ добрїє дѣтелн спєєтъ нма. сьматрающа възїданїє троудомь н|х|. прєдлпо(д)внзаста се на лоучьше тєчєнїє таже къ б҃оу. 43б/22–26 (25–26); он' же ѿ таковоєхъ гл҃єхъ не вьнєтъ. нь патє на лоучьше зло начєтъ полдївнзатн се на роднтеля своєго. 64б/24–26 (25).

Уп. добрѣ (2)

ЛОУЧЬШЕ прил. (1) комп. од добро/ добрѣ: *больє; исправнїє*. – се бо сл҃нце нсходнтъ на тврѣдн своє. хотє освѣтнтн всоу вьселєн'ноую. і азъ грѣш'на не чаю заходєщаго тн вндєтн. лоучьше бо вѣ мнє н не роднтн се. 38а/11–14 (14).

Уп. добро, добрѣ

ЛЪКОВЪ, -ын прид. (1) *лављи, лавовски*. – фнг. по сїн|х| бо възїдвнг' се с таковои сламн єзнкь мнсогыхъ. н ндѣ тыщ'но на сєго х҃блюбываго краля. лъвовѣмь ѿбразомь тарѣ се. н хотє тако лютъ свѣрь вьсхнтнтн незловнвоє ов'чє. 56а/23–27 (25–26).

ЛЪГЪКЪ, -ын прид. (1) *лак, коју се лако носи*. – н такою любовїю вѣры раз'гарающн се ѿ грѣдѣ. полдїкланяєтъ вїю свою полдї лаг'коє нго х҃во. вѣз'мльвьствєющїн въ в'сацѣмь нсправ'ленїн

чръньтсцемьлѣ. днѣ и ношь не въкоушающѣи въ сласть сна. или покон дающѣи тѣлоу своему. 43б/6–11 (8).

ЛЪЖЬ, -ни прид. (1) *лажан, неискрен, претворан*. — аще кто рече ти бѣ люблю а брата своего ненавидѣн лъжь кѣл(ть). и сего соудитна вѣра. 37а/14–16 (16).

ЛЪЗѢ прил. (1) *могуће, могућно, оствариво, изводливо*.

◇ нѣсть лъзѣ не може се, није могуће. — и въ нечистоте вѣзаконѣ оудавнхъ си оумь. и въ гльбьны тмненѣа погрѣзѣ тѣло мое. и лъзе въсклоненѣа нѣк(ть) мне. 39б/1–3 (3).

ЛЪСТНВЬ/ ЛЪСТНВЬНЬ -ын прид. (4) *подмукао, злонамеран; варлив, обмањивачки*. — и езникъ ваш ѿ клевети оустав'лантн. и оустны ваше ѿ лъстн. рече бо потреби ти гѣ все оустны лъствнѣ. и езникъ вѣлереѣнвѣ. 42а/18–21 (20); моужь крѣвы и лъстнвѣ не преполовни ти дѣн скончѣ. 56а/15–16 (15); и тако вѣ глѣ лъстнвѣ вѣщающе кѣмоу на дльзѣ. окончаше хотенѣе свое. 64б/6–8 (7); и начеть възносити се мнслию своею. тако да възметъ кѣмоу престоль его. и вѣлнкоу възмоушенѣю выв'шю межѣдоу нма. начеть вѣл'може сего превнсокаго крапа прѣльщавати лъстнвнмн глѣ. тако да оостав'альше гѣна своего и къ томоу ндоутъ 64б/13–19 (17).

ЛЪСТЬ, -н ж (3) *подмуклост, злонамерност; варка, обмана, лаж*. — и пришьди(ь)шии же нма въ землю сръв'скоую. и вндев'ше славоу и велнчѣство и богат'ство дан'но семоу блжен'номоу ѿ бѣ. завнсти и лъсти испльн'ше се. начеше мнслити на в'сечлтноую сего главоу. 75б/7–11 (10); блжоу многопресвѣтлоу лицѣ твою. озадр'ше се ѿ престѣо дѣа. нм'же и многоразв'ннн свѣтъ всѣа намь. и нменемь силн крепости твою лъсть и шетанѣа и силы лоукавѣе без'бож'ныи погань разорнше се. 83а/26–83б/3 (2). ОП: 42а/19.

ЛЪСТО, -а с (1) *голеница; лист на нози; мн. ноге*. — аще бо тѣло ке въ гльбоцѣн старости нзнеможе. нь дѣхъ ке крепцѣ полдѣнзаше се. аще и листа ке раслаблен'на кѣлта. нь н'равъ въ добрѣе дѣтели спенеть нма. 43б/20–24 (22).

ЛѢНИТИ СЕ, лѣню се, лѣннши се несвр. (1) *бити немаран, лењ, небрижлив у односу на кога, што*. — слншасте бо еанко въз'мазлѣннє дастъ се. въз'раствн'шнмь добрѣн талан'фъ жнз'ны сѣ. и расплодѣшнмь дан'нн ѿ бѣ дарь. тем'же не лѣннм' се. тако къждѣо наслѣ ѿ хѣ прнелъ кѣл(ть). 86а/2–5 (4–5).

ЛѢПОТА, -ы ж (1) *украc, фиг. част, поштовање, уважавање; слава, углед*. — (Господе) ты еси всен твари надѣждѣа. оубогннхѣ богат'во. оидрачен'ныи свѣтъ. рабомь свобода грѣш'нникомь прошенѣе. болешии нцеленѣе. хромнмь здѣравнѣе раслаблен'нмь внстрота. гроубымь лѣпота. недооумѣннмь разоумь несповѣднмь. 52а/13–19 (18).

Уп. гроубь

ЛѢСТВНЦА, -е ж (1) *лествица, фиг. низ узастопних ступьева чега*. — тако вн оубо крѣпости и вѣры срѣдѣнон прѣпоасав' се. истнн'ною же любовѣю еанко къ гбѣ полдѣнрае се. оумною лѣствнцѣю на внсото добрѣе дѣтели въсходнтъ. слнца свѣтленше оудобрено ндею лицѣ. и пате снега члстенше. и оодѣань рнзою емоуже похвала не ѿ чллкѣ нь ѿ бѣ. 27б/11–17 (14).

ЛѢТО, -а с (9) **1. а.** *година, време од дванаест месеци, рачунајући од неког одређеног дана*. — по слнхѣ же оубо тако ·ѣ·мь лѣтомь мнноув'шнмь. по престав'леннн сѣ блженѣе... 50б/10–12 (11). ОП: 75б/1, 82б/1, 84б/10. **б.** *година, време за које Земља једанпут обиђе око Сунца*. — тако оубо хождѣаше. и тако твораше въ лѣт(ѣ)хъ мнозѣхъ. такоже высл(ть) прослѣтн се нменн его и проав'леноу вытн. по всехѣ оокрѣсл'ныи странахъ. восточныи и западныи. 68б/2–5

(3). **2. а. век, трајање чега; време.** – дѣла бо роукоу твою соуті нѣсла ть погыб'ноуть. ты же сам еси лѣта твоа не кон'чают' се. 52а/1–3 (2). **б. трајање живота, век (човеков).** – лѣта бо моя тако паоут'нна паоут'ахоу се. 67а/9. **3. година (мн.), узрост, старост.** – не словесем' бо ни ообразомь. ни ро|д|о|мь ни крѣпостію ни лѣт|л|ѣ|мь. цр|сл|тв|іе нѣсл'ное постнзает' се. нь слою веры. 34а/17–19 (18).

◇ **МНОГА(ІА) ЛѢТА** израз се не преводи, њиме се исказује жеља за дуговечан и плодотворан живот: (на) Многаја љета.³⁰⁴ – поставише и арх'неп|сл|кпа рек'ше пресв'щен'наго арх'неп|сл|кпа. в'се срьб'скыне зем'ле и подмор'скіе многаа лѣта. 81б/20–22 (22).

ЛѢТЬ прил. (4) само у ◇.

◇ **ЛѢТЬ** есть *могуће је.* – да аще оубо въсошь лѣт|л| тн к|сл|ть) зем'льннмь цр|сл|твомь нѣсл'ное искоупити. и къ нѣсл'номуу цр'бь ра|д|л|юущи се възити. в'селема ногама. 33б/15–19 (16); аще бо гл'ю тако по нменн. в'са о семь х'любыкель нзыаснннн. то оубо лѣть к|сл|ть) и св'зл'дн нѣсл'ніе нзы'нстн. нан пѣскь мор'скы. 66б/7–10 (9). ОП: 36б/20, 57а/3.

ЛЮБИЦНЬ, -а м (8) *формула за ослов'лавање у обраћању: онај који је вољен (у хришћанском смислу);*³⁰⁵ *прид. драг, мио; брат, припадник исте вере, припадник манастирског братства.* – что рѣкоу мнрь съ о любнцнцн. въ немже пѣчаль и мльва. тоуги же и метежь. и то тако сѣнь преходнть. и тако цвѣт|л| оувѣдаеть. 28б/17–20 (17); нь мл'нмь вн любнцнцн. даднте мн слоухы выше въ послушаніе прнлеж'но. 29а/12–14 (12); кол' бо о любнцнцн зрешнмн рад|сл|ть) св'вршен'наго поста. 32а/11–12 (11); и въ ть ч'слъ нн малн зак'снев'шн. начеть въз'сналати вѣст'ннкы. въ в'соу зем'лю дръжавн свое. къ еп|сл|кпом же и нг'вменомь. и елнко сланыхъ дръжавн кє. пнсаніемь рѣк'шнн. прн|д|л|н)те о любнцнцн. и вн|д|л|н)те престав'леніе мое. 45а/17–22 (21); и въ томь градоу сел|д|л|щоу келюу. посла сын бл'гоч'сл'ствнн краль некоторіе възлюб'лен'ны|х| свон|х| и ед'ше и осл'пнше н. внждл' же любнцнцн что тн прѣслоушаніе творінть. не сицѣ ли осоужд'лаеть ч'л'кы. 65б/6–10 (8–9). ОП: 51б/5, 78б/11, 84б/6.

ЛЮБИЦЬ, -ын прид. (5) **1. форма у обраћању: а. родителя детету: драги, вољени.** – мон чедѣ любнмен о г'н вама гл'ю. вы же въноушнта разоум'но гл'бь мое. и не ѿрннета наказаніа м'т'ре ваю. 36а/14–16 (14); гл'іе келюу чедо мое любнмое и ср|д|ч'ное. зовоу те и не ознваешн мн се. 65а/7–9 (8). **б. владара блиским поданицима: драг, мио.** – братіа и оц'н и чедо моя любнма разоументе. тако жнтіе мое кон'чают' се. 45а/5–6 (5); се оубо разоументе чедо моя любнмаа. прнспѣ врѣме ѿшьствіа моего ѿ вась. 82б/12–13 (12). **2. драг; поштован, цењен.** – и въ то врѣме престав'леніа сего бл'жен'наго. вѣ сътворнл' прншьствіе къ нелюу в'сесв'щен'нн еп|сл|кпъ даннл'... нже келюу сѣло любнмь вѣ въ жнвоте его. 82б/15–21 (20).

ЛЮБИТЕЛЬ, -ла м (3) *онај који воли, љуби кога (о Господу Исусу Христу).*³⁰⁶ – въ днѣ творе нмь мл|сл|тннню. и въ ноцн же самь въдварає се по срѣд|л|ѣ) н|х|л'. и равол'п'но прел'д|стоє нмь. ревнукє любнтелю своелюу х'сл'оу. смер'шз се и рав'н образь пр'ем'шоу. 73б/9–12 (11); вндѣ помощь в'ж'ію и покровь на себѣ. ѿ мьз'довьзл'д'лает'ла х'а. ѿ толѣ на вол'шоу любовь и на вншн пол'двннгъ пол'двнжє се къ своелюу любнтелю х'б'у. наче зл'д'латн множьств'во цр'квн ст'н|х|... 78б/21–25 (24). ОП: 77б/1.

ЛЮБИТИ, люблю, любншн несвр. (12) **1. а. воleti, љубити Бога; веровати у Бога.** – нз работн бо въ свободоу тыщешн се прѣнтн. и наслед'ствовати зем'лю бл'гоу юже оубѣща г'бь любешнмь

³⁰⁴ Изводи се у свечаннм (црквеннм) приликама.

³⁰⁵ Користешн ову лексему, говорннк успостав'ла прнсан однос са оннм коме је порука упућена, исказује своју хришћанску љубав. Можда ова лексема значн и: *Ви, који сте (од Бога) вољени.*

³⁰⁶ Уп. љубитель, '*онај који воли некога или нешто, обожаватељ, поклоник, пријатељ: ~ уметности, ~ природе*' (РМС III: 257).

н. 346/12–15 (15); аще кто речеѣтѣ бѣа любѣлю а брата своѣго ненавидѣнъ ѡубъжѣи(ть). н сего соудѣна вѣра. 37а/14–16 (15); н хранитѣ гѣ вѣсе любеще его. 43а/25–26 (26); ... азъ грѣшнѣи даннѣ ѡкоушаю се. хвалѣнаа житѣа исповѣдѣ(ѣ)ти. елико тобою дарованѣо ми боудеть вѣдѣко ми хѣ спѣсѣ. въ оудѣшанѣе въсемъ боудѣши се тебѣ. пате же н любещѣи ми твое. 53а/17–22 (21); любѣи ми вълюбѣиенъ боудеть ѡубѣи ми. 73б/27–74а/1 (27–1). ОП: 79а/9. **б. волети, ѡубити (о Богу).** – н полагаю грѣхопадѣнаа моа на мноужество щедротъ твоихѣ. вѣдѣ(ѣ)иако праведѣнны любыши н грешнѣе милоуеши вѣдѣко всехѣ гѣ. 52б/13–16 (15). **2. а. бити пријательски наклоѣен према коме; примати кога с ѡубавѣу, пријательски се односити према коме.** – ... нищѣе любещи. н странѣе милоуеши. н нагѣе ѡдѣваеши. беспокровѣни въ доми въводѣши ... 32а/1–3 (1); ... ѡною любѣио таже въселн се въ патрѣарха авраама. нже гости любе агѣлы прѣѡбрѣтѣ(ѣ) на старость себѣ. 44а/2–4 (3). **б. волети, ѡубити; бити пријательски наклоѣен према коме.** – тако вѣсемъ зломислѣи ми н тако вѣдѣи посрамѣти се. вѣдѣще прензвылаюю любѣю. любещи же ю вѣсемъ радовати се ѡ гѣдѣ. 49а/4–7 (6). **3. поштовати, уважавати, ценити.** – ... тако его сѣло любѣаше. н вѣшше свѣщанѣе н поудѣнѣе сѣ сѣмъ вѣженѣи ми твораше. такоже бы възѣможно было помѣщию вѣжѣю свѣршѣти се. желанѣю срѣдѣа его. ѡ свѣршенѣи храма того сѣго. 79б/12–17 (13); сѣло н любѣаше превѣскокы гѣи краль. н пошѣтѣио нѣнзгѣанѣною тѣше н. тако рѣши гѣи си н учѣтелѣ. 82а/14–17 (15).

ЛЮБѢВЪНЬ/ ЛЮБѢВЪНЬ, -ын прид. (5) **а.** форма у обраѣану: *любѣени, воѣени, драги.* – ми рѣ же н вѣмъ тебѣ ми любовѣен. 46б/7–8 (8); слншавѣ же црѣ самодрѣжавѣи вѣланкыи романѣе андрѣоникъ палеѡлогъ. сѣе вѣланкое н славѣное чюдѣ... не малѣи миѣбы н миѣнѣа посла кѣ сеѣмоу вѣланкоѣу н крѣпѣкоѣу краль стѣфанѣу оудрошѣу гѣе. любовѣи сѣбу дрѣжавѣнаго ми црѣства... 76б/3–11 (10); н посла (цар Андрѣоник) кѣ сеѣмоу превѣскокѣи краль оудрошѣу. гѣе сеѣмоу сладѣкы н любовѣи. пате же н вѣсрѣдѣи сѣбу дрѣжавѣнаго ми вѣмъ црѣства... 77а/15–18 (16–17). **б. воѣени, који је воѣен, испуѣен ѡубавѣу.** – н ѡ любѣици. оуднѣи се н бѣ прославѣио вѣжѣе. н сеѣмоу довлѣмоу похвалоу принесеѣо гѣише. ѡ любовѣнѣ н прославѣене вѣмъ. н оупѣдѣ(о)блѣенѣе сѣи ми н вѣланкыи црѣмъ. кротѣкоѣу вѣдѣлоу н славѣноѣу костанѣнноу. 78б/11–16 (13). **в. који се односи на ѡубав.** – (Богородице) силн же нноплеменѣнхѣ езникъ хвалѣишѣ се на дрѣжавѣу ѡубѣствѣа нхѣ. любовѣно дрѣзновѣнѣе миѣиши кѣ сѣбу своѣмоу. н мѣрѣи ти мѣтѣамѣ. вѣсрѣдѣа послѣшанѣа его миѣиши тако вѣи да възвратѣт се смиренѣи н посрамѣенѣи. 40а/24–40б/5 (26).

ЛЮБѢЗНО прил. (4) *срѣачно, пријатно; с ѡубавѣу.* – тоу же хвалоу н славоу бѣу въздѣавѣша. тако того роукоу крѣпѣкоу н мишѣѣю вѣскоу. врагы своѣ побѣдѣста. н любѣзно повѣселѣвѣша се. н тако растанѣе сѣтворѣша ндоѣта кѣждѣо въ своа си. 59б/21–25 (24); ... н по сиѣи припадѣ кѣ ногаѣа его гѣе. сѣгрѣшнхѣ оѣе прѣдѣ тобою. н си бѣгѣишѣи приѣмѣ н любѣзно лѣбыза н. 65а/19–22 (22); н слншавѣ црѣ таково шѣствѣе нѣи въ помѣщѣ сеѣмоу. сѣло възрадовѣвѣ се. н вѣланко вѣселѣе сѣтворѣ ѡ пришѣствѣи нхѣ. н любѣзно оудрѣднѣе је ѡпоусти нѣи сѣ мироѣмъ. 78а/4–7 (7). ОП: 78б/1.

ЛЮБѢЗНЬ, -ын прид. (1) *који се чини из ѡубавѣи.* – того (краль Милутина) бо бѣгѣодатѣлноу роукоу въскрѣмѣенѣе вѣи ѡ юности моѣ[.]. да како азъ (арх. Данило) грѣшнѣи въ нѣвѣдобѣ ѡставѣю толкыи миѣиши его. н любѣзнаа учѣнѣа. елико кѣ моѣмоу грѣшнѣствѣ. 53а/22–26 (25).

ЛЮБЫ, любѣе ж (59) **1. а.** *ѡубав, духовна ѡубав; ѡубав Бога према човеку, ѡубав човека према Богу; (духовна, божанска сила која преображава, препѣраѣа човека ?).* – тако вѣи оубѣ крѣпѣсти н вѣры срѣдѣи прѣпоѣсавѣ се. истинѣною же любѣио елико кѣ гѣу поѣдѣириѣе се. оудноу лѣствѣи на вѣсѣто добрѣе дѣтелы въсходѣтѣ. слѣнца свѣтленѣе оудобрѣно миѣе лиѣѣ. н пате снега ѣлѣтенѣе. н ѡдѣванѣ рнзоу сеѣмоу же похвала не ѡ ѣлѣкъ нѣ ѡ бѣ. 27б/11–17 (13); плоѣдѣ дѣвѣи ѣлѣ(ть) любѣи. 37а/13; тѣпѣи слѣзѣамѣ оудѣающѣи лиѣѣ своѣ. н болѣзѣио любѣи срѣдѣи горѣко плаѣющѣи се гѣаше. горѣ миѣ грѣшнѣи. тако погѣвѣи вѣмѣе поѣанѣа. н не вѣмѣ что сѣтворѣу.

горѣ мнѣ тако въздремавшн се сномя тежкомь оугаснхъ свѣтна'ннкъ дше мое. 37б/17–23 (18); сѧ же блженна дающн нмь пищюу въ полд(о)вное врѣме. оумирающн оубо любовію срдчною. н покааніемь оумнашн се... 39а/13–17 (15); мир же бжїи преспѣваен в'сакъ оумь члчъ. да оутврьднт' вн въ любовь бжїю. тако да єдннедн оустн н єдннедл срдцемь славнтє престѡую тронцоу ѡца н снѧ н стго дха. 42а/23–27 (24); оною любовію оумирающн по нменн єго. ююже оутеннцн того вндѣще възноснма ѡ земельны|х|. плачюще се глдоху. ѡ влдїко не оставн насл срїн. н оною любовію таже вьселн се въ патрїарха авраама. нже гостн любє агглы прїсобретл(є) на старость себѣ. оною любовію ююже ндїн авель праведнїн неклосноу жрѣтвз бѡу прнношашє. оною любовію ююже оутврьждлающе се мчїннцн по нменн єго... 43б/26–44а/7 (26, 2, 4, 6); аще н в'са црїства землянаа полдвнжоут се не могоутл разлоучнтн насл ѡ люб'вн хбїн. 44а/8–10 (10); се бо вндѣ тако жнвоть мон кончат' се. (ѣаво) крѣпчѣ стоє насна'ствоует' мн. хотє нзмєннтн оумь мон люб'вн твоєє (Господе). 44б/18–20 (20); ... разгарає се бжлствною любовію. 58а/1–2 (2); нь оубо не възможе нзмєннтн люб'вн єнко къ бѡу. 61б/17–18 (18); жѡвою бо любовію разгарає се. 69а/1–2 (2); н в'семь єнко жнвоущнмь въ домоу стго. ѡ бѡдарован'наго ємоу богатствѧ мнсолгнменован'на. в'се наслаждлає н разнчнїє дары дає нмь съ вѣлнкою любовію. 72а/23–27 (26–27); н в'сєгдла горѣ любовію в'сєсрдчноу къ вншнємоу 79а/10–11 (10); н раддлєг' се любовію хлскоу. 79а/15. ОП: 46а/26. **б. љубав (Бога према человеку); милост.** – въ истнноу бо любви бжїа дарова се сен блженнѣн. н исплны гѣ в'са прошенїа єє. 43а/26–28 (27); н вндѣстє лн толнкоу без'мерноу любовь ємоу ѡ гѧ. н повѣдоу на казнн непнязнїє. 66а/1–3 (2). **в. преданост, посвеѣеност (човекова исказивању љубави према Богу).** – (?) любовію же бѡоуголдны|х| єго дѣянїн оуязвляемь дрязоу. похвалн єго прннєстн. снаю прєстго дха ѡбощрєнь. 66а/12–15 (12); съ же блженнїн н крѣпкы краль стєфань оурошь. вндѣ помощь бжїю н покровь на себѣ. ѡ мьздовьздлѧтєлѧ хѧ. ѡ толѣ на бо'шоу любовь н на вншн полдвнгь полдвнжє се къ своємоу любнтєлю хѡу. начє злдатн мнѡжьство црквн стн|х|. 78б/20–25 (23). **2. а. енергїя, сила; снага, моћ** (испред рєчн: вера, срце, тї. душа). – сї(·) же глн єнко въз'снлаєл тн жѡлюбываа. аще съблюдєшн н|х|. н любовію вѣры истнннїє. срдца твоєго прнмєшї є въ оумь свон... 34а/20–23 (21); сѧ бо єленїн блженнаа. толнкою любовію вѣрн распрпннающїн пыл(ь) свою. нмыже бы възмолж'но оугоднтн глскн. 35а/20–23 (21); нь оубо послы свѣтл твоє н истнноу твою. н просвѣтн мн очн срдчнєн. да зроу любовію срдца красотн твоєє. 35б/18–21 (20); вн же оубо любовію срдца сьдрьжнтѧ се самѧ. єднномнсльноу волю нмоущѧ въ телѣсн... се коль добро н коль красно єже жнтн братома вькоупѣ. 37а/7–11 (7); н прошоу дароун мн съ дрязновѣнїемь н любовію вѣрн срдца члста. начєтн ѡ гїн н сьвршнтн храмь въ нмє твоє стѡїє. въ нєм'же прославлатн се нменн снѧ твоєго н бѧ моєго. 38б/12–16 (13); по сн|х| аггльскїн ѡбразь прїєм'шїн. н въ томь нарєчл(є)на был(ть) монахїа єлена. н такою любовію вѣры разгарающн се ѡ глсдѣ. полдкланнєт' вїю свою полд лаг'коє нго жѡ. 43б/4–8 (6); тако внд' бо нменємь глснмь. н того любовію вѣрн срдчнїє. н сїн глсжа моѧ вьразоумнв'шн се. 49а/17–19 (18); вьсєгдла любовію вѣрн срдчннє оупованїє ндїн къ гѡу по прлор(о)кв. рєчє бо оупован на гѧ н ть нзбавнт' те такоже вьсхоцєшн. 57б/10–12 (10); н любовію теп'лоу срдца своєго в'са прнношенїа своѧ въз'снлає ѡбразоу стго такоже прєждлє рєчл(є)н'номоу монастироу прєстїє. 72а/16–18 (16). **б. оно што је у срцу, души коме; жєльѧ, тежсьѧ; оно што је предмет жєльє, тежсьє.** – ты бо (Богородицє) вѣсн в'сє желанїє моє. н люб'вн срдца моєго ѡ тебѣ не оутан се. аще бо ты ѡ сн|х| не блговолншн тако да сьвршєт' се. мы оубо въ соуїє троуждлаєм лєлє знждлоущє. 38б/26–39а/2 (27). **3. а. љубав, слога; заједннштво, једннство, заједннцѧ.** – по прлор(о)коу хвалєшѧ любовь братїню н глїощоу. се коль добро н коль красно єже жнтн братома вькоупѣ. 37а/9–11 (9); ... любовь братїннѧ црїство бжїє. разлоучаєн бо се братл ѡ брата любовію. тако вн полд(о)внє кєл(ть) птнцн ѡлѣтєвшїн своєго гнєздла. н въ ннаа мєстѧ парєщїн. таже оудобь оуловнма кєл(ть) в'сакнмь нмєл'ннкомь, н лов'цємь. 37а/21–26 (21, 22); н по снхъ ндѣ възлюб'єн'номоу сн братоу кралоу оурошь. соущоуємь тогдла въ дворє своємь паоуны. н тоу став'шѧ се насладнстѧ се ѡ гїн вѣжѣ своємь. слад'кыє н в'сєсрдчнїє н днєвнїє люб'вн. н прєбыстѧ мнѡгїн дїїн въ вѣсєлїн нєнсповєднмє. тако в'семь зломнслєщїнмь н тако вндл посрамнтн се. вндѣще прєнзбылншоу любовь єю. 48б/26–49а/6 (1, 6); н сын жѡлюбывн гнѣ мон оурошь кралл. рєв'ннтєл' в'сакыє люб'вн правїє... прнємь въ сласть млѣнїє глбы єє. 49б/5–49б/8 (6); н тако ѡба сьвькоупнв'шѧ повѣдн своє. єднноу волю н любовь брат'ню нмоущѧ въ телєсн. ндєстѧ на дрязжавоу въздлвн'шн|х| вьноутрннєк

ратн и крадолн. 59б/11–15 (12–13). **б.** *оданост, верност, приврженост.* – и пакы видѣ вѣланкоу его прилежаніе. и в'саки истиннїи послоруѣи и работаніе. сын бл҃гоцїстивн краль за в'сесрдїчноу его любовь. выдалсѣть дщерь свою за сїна его гл҃емаго мнханла. 61а/26–61б/3 (2). **4. а.** *почаст, јавно исказивање поштовања према коме; гест, дело, чин као знак поштовања.* – и тоуи вѣланкон радости и вѣселїю бывшоу вь пришьствїе сїе бл҃гоцїстивїе. и люб'ви несповѣднїе. сын бо бл҃гоцїстивн краль стефанъ разоумель вѣ пришьствїе кен повѣлель вѣ тако да съвакоупет' се кь нїемъ вси еланци силнїи дрѣжавы его. ѿ оугарьскыи бо зем'ле ндѣхоу носеще дары разлитнїе еанко на дивноу хвалоу его. и тоу дары мнсогыди почтть сїю бл҃гоцїстивнью. такоже по лдїстоанїю црїскоу. и в'се вѣланконменнтїе властельи кє. и подроужїа нїхї. 49б/27–50а/9 (1); нь ѿ семь бл҃женн да не подивнт' се оумъ нашъ. слншеще снковїе ємоу люб'ви ѿ таковыхї силнонменнїихї цр҃ь. еанко црїскоу любовїю почнтахоу. и незрелї(е)ннїе дары црїскыи мнсожахоу ємоу. 53б/26–54а/2 (27, 1). **б.** *поштовање, уважавање.* – и по томъ придоста налді гробъ бл҃женїе. и любовїю лобнзав'ше н... 50а/20–22 (21); сего бо в'сесосщєн'наго еплсїкпа даннла. в'сако свѣщанїе гл҃снъ краль вь многоцїстноу любовь и сладїсть прїемаше. 79б/7–10 (9). **5. а.** *љубав родителя према детету.* – ѿ любви срдїчнаа болез'ны мтрїна. внждїль како млїт' се кь гѡу за снїи своє. млїбоу творещїи ѿ сьгрѣшенїи нїхї. 35б/27–36а/1 (27); сын ѡлюбовивн снѣ кє краль стефанъ. хлсївою блгдїтїю раз'гарає се. и помнѣ любовь мтрїню. възлївннт' се ѿ бл҃б дарованнїе ємоу дрѣжавы... и ндѣ поклоннтн се гробоу мтрїе своє бл҃гоцїстивїе ел҃ьны. 48б/7–13 (9). **б.** *љубав, поштовање детета према родителю.* – сїн зломислннїи повеждїенїи дїаволоу каз'нїю. сьставнв'ше лоукавїе с[.]вѣтн своє. и оулоутив'ше врѣме. прїстоупнв'ше кь ємоу бл҃гоцїстивоу и възлюб'лен'ноу снѡу бл҃гоцїстиваго краля оуроша и прѣвратнше єго ласкавнди словѣси ѿ любве роднтеля своєго. гл҃юще ємоу достонть ты възети прѣстолю ѿца своєго. 64а/23–64б/3 (1–2); (?) и не възхоте послушати гл҃ы роднтеля своєго. възпнтев'шаго и вь бл҃говѣрїи и члстоте. вь люб'ви же цѣломоудрїноу сьмнслоу наказав'ша. и начеть възноснтн се мнслїю своєю. тако да възметъ ємоу престоль его. 64б/10–15 (12).

◇ *ЛЮБЕВЬ ОУТВРДНТИ МЕЖДУ СОБОЮ ДОГОВОРНО УТВРДИТИ, УТАНАЧИТИ СПОРАЗУМ О МИРУ; СКЛОПИТИ МИР УТВРДИШИ (СПОРАЗУМОМ) НЕГОВЕ УСЛОВЕ.* – и толнкоу вѣланкоу любовь оутврдиста межлдоу собою. тако и ємоу прѣвнсокомоу кралю. выдати възлюб'лен'наго снїа своєго. гл҃емаго стефана. на слоуж'боу томоу сь вѣланконменнтнми властели зем'ле срьб'скїе. 63а/4–10 (5). *ЛЮБЫ БЫТИ/ НМѢТИ МЕЖДУ ЦѢМЬ; БЫТИ ВЬ ЛЮБЕВЬ БИТИ, ПОСТОЈАТИ, ВЛАДАТИ ПРИЈАТЕЛЬСТВО ИЗМЕЃУ КОГА; БИТИ У ПРИЈАТЕЛЬСКОМ ИЛИ, КАДА ЈЕ РЕЧ О ОДНОСУ ИЗМЕЃУ ДРЖАВА, У САВЕЗНИЧКОМ ОДНОСУ С КИМ.* – аще бо не презрнши млїенїа моєго и повѣанши мн нты кь нїен. то болшїи люб'ви нмаєть внты межлдоу вама ѿ гн. 49б/2–49б/6 (4); и тако ндоста ѡбѣ радлїющн се ѿ гл҃дѣ. вѣланкоу любовь нмоушїи межлдоу собою. 50а/16–18 (18); мнсогїнди црїи ѡкрїстннми желажемоу быти вь любовь. слншеще за цѣломоудрїнїи сьмнслъ его. 53б/23–25 (24); и сїе гл҃ы слншавъ сын превнсокы краля. ѿ тьста своєго цр҃а грькомъ. и за толнкоу безмерноу любовь еанко нмаста межлдоу собою. не закьснѣ нн малн. и вь ть члсї(ь) повеле събраномъ быти в'семъ коємъ свондъ єже дрѣжави єго. 77б/8–13 (10). *ПРѢБЫВАТИ/ ХОДНТИ ВЬ ЛЮБЕВЬ ВОЛЕТИ, ЛУБИТИ; ПРОВОДИТИ ЖИВОТ, ЖИВЕТИ (ДУХОВНО) ВОЛЕЃИ; ЖИВЕТИ У ЗАЈЕДНИШТВУ, ЈЕДИНСТВУ, СЛОЗИ.* – быванте бѡу полд(о)внн. и тако чеда възлюблен'на ходнте вь люб'ви. такоже и хс̄ възлюбы вн. 34а/1–3 (2); ... вѣщаю вама ісїе гл҃нї. да пребываєта вь люб'ви. пребавн вь люб'вы вь вѣк прѣвнвацитї. 37а/17–19 (18 x 2); бѣ пребл҃гы хоте тако да в'сн члвци пребываютї вь люб'ве. рече ндеже кїслта два нан трыє събраны вь нлє моє тоу и елсїмь посрѣлд(ѣ?) нхъ. 49а/14–17 (15). *СЪТВОРНТИ ЛЮБЫ МЕЖДУ СОБОЮ УСПОСТАВИТИ ПРИЈАТЕЛЬСКИ ОДНОС С КИМ; ПОМИРИТИ СЕ.* – достонно бо кїсл(ть) видѣтн се нама (Кателини и Симониди). да и вѣ сьтворндо длѣжноу любовь межлдоу собою. такоже и ты сь възлюб'лен'нми тн братомъ. 49а/27–49б/8 (1).

Уп. богъ (прѣбывати вь возѣ)

ЛЮДНІЕ, -ни м мн. (6) **1.** *људи уопште, припадници људског рода.* – релї(е) бо єдоу людїє частн и пнтн и вьсташе нгратн. и вь томъ раз'гнєваше бѣ. и падоше вь єдинъ днѣ .кїт. тысоушь. 42а/5–8 (5); (Господе) дароун же оубо людїмъ твонїм. волатн се нїенн твоего ст҃го. 46а/24–25 (24); езнци нже не вѣлд(ѣ)ть тебѣ к тебѣ привѣгнуотї. и людїє не знающе те

поработаютъ тн. ꙗ радіи и стѣо іслѣва іако прославиъ те кѣс(ть). 58б/8–11 (9). **2. а. народ.** – люди же дръжавѣ съблуди неврѣдию. клетн нѣхъ испльняюши вѣсакого плода блѣга... 40б/2–4 (2). **б. поданицы; нижи слој.** – такоуѣ вѣсе земліе приѣтъ. въ прѣвое пришьствіе его. и приложи нѣхъ къ дръжавѣ ѿѣствіа своѣго. и славоу и богатство такоуѣ дръжави измени въ богатство и славоу свою. вѣламожъ и людіи сконѣхъ 55б/1–6 (6). **3. особе повезане истом професијом, занимаѣем.** – вѣсе же люди еанко дръжави кѣ. тоу повѣле вѣсемъ събраномъ быти. и хоудогіе хитръце швретъши. хотещи да сътворѣтѣ еанко на предивно въздѣвиженіе храма того. 39а/5–8 (5).

ЛЮТЬ, -ын прид. (11) **1. а. зао, opak, спреман да (коме) учини зло.** – хотещи же пребывати въ немъ (монастиру). даждѣ нмъ (Света Богородице) блѣговѣіе и члѣстоу и цѣломоудръны съмнслъ. оуставляюши еже на ныхъ лютихъ настоіанѣи и противныхъ съвѣти еанко въздѣвиженіи на стѣи храмъ твои. дръжавною крепостію снани твои такоуи низложи. 40а/13–17 (16); и не трѣпѣ зрети рода нашего порабощеннаа лютомоу миродръжцоу. приѣтъ волною съдрѣтѣ(ь). свободѣ стѣи въ мрътви хѣ. и полежа въ гробѣ іако и члѣкъ. да накл оумръшене грѣхови живиши. и възвѣдѣ(е)ши на древнѣе блѣженство. 44б/8–13 (9). **б. ѡут, свиреп, крволочан; диваль, неприпитомьен (о животинѣама).** – и идѣ тыцино на сего хѣлюбываго краля. львовѣмъ швразомъ іарѣ се. и хоте іако люте швѣръ васхитити незлобивоу швѣче. 56а/25–27 (26); фиг. добри и блѣгити пастиръ рачителя своѣго хѣ. мноуке словѣснѣе овцѣ. стада его соущене въ местѣ томъ стѣмъ. и сънабдѣ к іако да не коснетъ се нѣхъ звѣръ лютии. и да не расхитетъ чюждѣи троудѣ его. 69б/2–6 (5). **в. врло рѣав, лош, грозан, страшан.** – оувѣи мнѣ ѿ коуд(оу) начноу плакати лютаа мн. и неоудобъ исповѣдила вѣзаконіа и ш темъ прѣвое въсплачу се. 39б/14–16 (14). **2. а. ѡут, врло јак (по интензитету), силан; несносан, неподношљив.** – не боуди же вамъ неснѣствною іадію пнтетн си. или оупивати а ниши и страннѣи и маломощнѣи да ачотѣтъ. въ место съдрѣти лютии глѣдомъ скончаваше се. 41б/28–42а/4 (3); чедо моѣ... въ жалостехъ монѣхъ мннтъ мн іако блнзоу менѣ еси. нь простнраю роукоу и не шврещоу те. слъзы многѣи слѣпотоу мн творетъ. и болезнѣю лютою прѣдѣ(ѣ)лѣаетъ мн се срѣдце. за разоученіе твоѣ. и разоделѣаетъ ме плами ѿ многаго въздѣнханіа. 65а/7–14 (12). **б. ѡут, оштар, јак.** – въ то бо врѣме преставленіа кѣ. высл(ть) възмоушеніе вѣтрѣно. и зима люта немала належѣши. 46б/22–24 (24). **3. нагао, напрасан.** – стѣа хѣлюбыва елены. вѣпадѣ въ люте недоуѣ и начѣтѣ болети. напрасною болезнѣю. 43а/6–8 (7); и тѣ въ незапоу ни малн болѣвшоу кѣмоу. издѣлаше по срѣдѣ(ѣ) народа кон сконѣхъ. съдрѣтѣю днѣвною швровръженъ. іако вѣсемъ днѣвннн се. рѣтѣ(е) бо съдрѣтѣ же грѣшнникомъ люта кѣс(ть). 56б/4–8 (8). ОП: 82б/4.

ЛЮТѢ прил. (3) **1. јако, веома.** – оумоу бо нашѣмоу соушѣмоу, швбыетоу мльвою житенскы хъ похотѣи. іако и кораблю въ поучнне морьцен вьнами трѣждѣлаюшоу се. тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се шгрешенѣи монди. 33а/28–33б/4 (3). **2. тешико, напорно; тегобно, мучно.** – братѣи бо ѿ брата помагаѣмъ. іако и градъ тврѣдъ високъ. оунша бо два патѣ єдиноу. єдиномоу бо люте. 37а/26–28 (28). **3.** (у служби узвика) *за изражавање жалости, кајања, страха: тешико, јао.* – ш люте мнѣ грѣшннн. 43а/12.

М

М број (1) *четрдесет, 40.* – тѣи оубо съмъ постн се днѣи .мѣ. показѣ намъ швбразъ постоу. повѣдоу на дѣвола. 32а/26–28 (27).

МАКЕДОНСКИ, -ын прид. (1) *македонски, који се односи на Македонију*. – такоже бо и александарь македонскы црѣ на землн слагоу възвѣланъ такожде и съ възвѣлчн се въ бѣддарованнѣн его дрѣжавѣ. 74а/14–17 (14–15).

МАЛО прил. (8) **1. а.** *у незнатној количини, мери, броју; испод потребне мере, недовољно*. – и мало оубо места прѣшъдѣше. почнваху поюще многохвалнн пѣлнн бжлствннѣ. 46б/26–28 (26); и самъ опочнвъ мало съ вон свондн. и по снхл малоу врѣмени мноувшоу. пакы възхоте нты на дрѣжавоу црклствѣа грѣчлскаго. 58а/15–18 (16); ... а прочнхл и не мало въ ровствѣо сръбскон землн вѣдасть. 76а/25–26 (25). **б.** *мало, у извесној мери; иоле, имало*. – кто бо мало трѣждѣ се вѣроуетъ въ тебѣ истнннаго бѣ нашего. и погрешн оупованѣа надеждн своѣ. 28а/11–13 (11). **2.** *мало, кратко (о времени)*. – блюди оубо дѣше да не ослабнть ти дѣвољ оума. по нѣже мало врѣмене бравшн се съ нымъ повѣдншн и бѣжати нмать ѿ тебѣ. 44а/15–18 (16); се бо мало нмднн пожитн въ соуетн днра сего. 44а/21–22 (21); и по снхл мало покъснѣвшн кн. прѣеть ѡбѣшанѣа стѣхъ таннѣ. 46а/14–16 (14). ОП: 47а/7.

МАЛОВРѢМЕННЪ, -ын прид. (2) *краткотрајан; који није вечан (о ономе што се односи на овоземаљски живот)*. – елнцн бо нмднн твоѣго радѣл стѣо. земљноѣ црклство ѡставльше. последоваше тебѣ блгомоу пастырѣ дѣш нашнхл. такоѣн прѣше въ место земљннѣ и маловрѣменнѣ славы. неслноую въ вѣкы прѣбваюшоу славоу. 28б/10–15 (14); ѡ дѣше ѡкааннаа. ѡ дѣше грѣхолюбыва. се конча се жнтѣ твоѣ въ вѣце семя... се бо ѡставляешн красотоу маловрѣменноую. ндеже чаше въ вѣкы крмднтѣ лсе. 44а/23–28 (27).

МАЛОМОЩНЪ, -ын прид. (13) **1.** *у имен. служби: онај који је немоћан, слаб, болестан; немоћник; болесник*. – не боудн же вамъ неснтьствною идѣю пнтетн сн. нлн оупнватн а ннцн и странннн и маломощнн да алчутѣ. 41б/28–42а/2 (2). ОП: 68а/2–3, 68а/21–22, 69а/13, 73а/9, 76а/4, 77а/4, 79а/6–7, 83б/12. **2.** *који је мале, незнатне, недовољне моћи (о духовним моћима: уму, свести и сл.; у односу на Свемогућег, анђеле и сл.)*. – помнслн бо оума моѣго маломощнаго ндетѣ ме глѣтн снцѣ рекоуше. свѣтл праведннл прлсно свѣтнт се. 29а/14–16 (14); нь которѣ хвалн възможемъ мы принести ти. ѿ маломощннѣ свѣсти наше. ты бо блженна хваламн аггльскымн прослављена еси. 42б/10–13 (12); ... ѿ недостѣтка оума моѣго маломощнаго... 66б/6–7 (7). **3.** *немоћан; слаб; болестан*. – днр же и възь ннцнн и оубознн. и маломощннн. вѣн бо мѣтасте бѣ за ме грѣшноую. 46б/8–10 (9).

МАЛЬ, -ын прид. (25) **1.** *незнатан по количини, по броју; малобројан (супр. обилан; многи, многобројан)*. – и начеть бѣжати гоннмъ гнѣвомъ глсннмъ. съ малоу чедн въ дрѣжавоу свою. 60б/11–12 (12); и ты стѣ градъ иерлскмъ не малехъ малстннн испльннвъ. вѣдавъ злато и сребро беснслсно. 68б/16–18 (17); и простирае не малѣе малстнннѣ къ стнмъ црквамъ. и къ оубогылм и маломощнннмъ. 76а/2–4 (3); абыне поучнвъ своѣго ѡтѣства всетлстннѣ властелы. и не малалго своѣго сьролствѣа. 76а/18–19 (19); и не малн мѣбы и мѣнѣа посла к семоу вѣланкомоу и крѣпкомоу кралоу стѣфанѣоу оурошоу... 76б/8–10 (8); и вндѣ тако малъ ѡстатъкъ ѡноѣ прѣдрѣчл(е)нннѣ трѣклетѣ ересн таже рѣкоу персн поганнѣ. вѣланкоу злобоу и пакостн твореть дрѣжавн его. 77а/12–15 (12); и ннѣ стѣ цркви по вса места нзабранна зачьнъ и съвршн. и испльннвъ не мала нь многаа богатства. и просвѣщенѣа. 78б/27–79а/3 (2); и не малн хвалн бѣ въздѣлавше... 85а/2–3 (2). ОП: 74а/5. **2.** *у имен. служби: човек који је мали, незнатан по положају, по хијерархији, по угледу и(ли) имању; простак, онај који није племић, плебејац; сиромак, убог, сиромашан човек.*³⁰⁷ – и не ѡбрете се въ нѣн лнцѣмерѣе, такоже въ некоторнхъ ксл(ть). ѡвого оубо почнтатн ѡвого же презнратн.

³⁰⁷ У савременом друштву, које није хијерархијски (по друштвеном уређењу) устројено, изр. *мало и велико, од малог до великог* значе 'сви без разлике, без обзира на узраст' (РМС I: 348). У средњовековном друштву лексеме *велики и мали*, употребљене да означе међусобно супротстављене појмове једне целине, могу да значе и 'сви без разлике, без обзира на друштвени положај, углед и имање'.

нѣ вѣанка же н малаа· богата же н нища· праведна же н грѣшна· болна же н злѣдрава· всакого таковнѣ равнѣ почиташе· н всакомоу дльжнѣноу члствъ въздѣлаваше· 31а/8–14 (11); всемъ же ѿ малнхъ да же н до вѣанкыхъ· съвршенно блсвеніе даровавшн· 46б/10–12 (10); всакоіе клствѣ члчскоіе живѣше въ монастири томы еанко ѿ малнхъ да же н до вѣанкыхъ вселѣ собьдаровавъ възвѣселн дѣбѣно н тѣлесно· 48б/20–23 (22); н вси малн же н вѣанци славлахоу хѣ бѣ· не малн хваламн н блѣгодареніемъ· блжеше сего бѣлюбываго· 71б/17–19 (17). **3. мали, кратак (о времени);** (? у апсолутној дат. синтагми: *скорим, за кратко време, ускоро*). – н самъ опочнвъ мало съ кон свондн· н по снхѣ малоу врѣмени мннѣвшѣоу· пакы въсхоте нты на дръжавѣу црствѣа грчскаго· 58а/15–18 (16). ОП: 49а/13, 58а/16, 63а/16. **4. мали, који је са незнатним степеном јачине, снаге, интензитета и сл.; слаб** (супр. *велик; јак*). – въ то бо врѣме преставленіа ѣе· былствѣ възмоушеніе вѣтрѣно· н знда люта не мала належешн· 46б/22–24 (24); н бѣлюбывзнаа оуста своа ѿврѣзь малоу глсломъ сладокомъ съ оумнленіемъ провѣща глѣ· се оубѣ разоументе чѣда моа любымла· прнспѣ врѣме ѿшствѣа моіеа ѿ вась· н се разоучаіемъ се· 82б/10–14 (10); н многоу же метежоу н мльве не малѣ бывшн н сметенію· въ врѣме преставленіа блженнаго· 83а/6–8 (7). **5. незнатан, ситан, мален по значају** (супр. *велик*). – прндетъ во днѣ глснѣ вѣанкы· въ нѣмже клствѣ всеми намъ обрѣстн се прѣдл престоломъ вѣсьмрѣтнѣнаго влѣдкы хѣ· ѿвѣтъ твореще ѿ сьдеаннѣа зль· еанко мала н вѣанка· 36б/4–7 (7), всакою же полд(о)бою с[.]на црскаго почтъ· выдавъ ѣмоу вса еанко на потрѣбоу его еанко малнхѣ да же н вѣанка н ѿпоустн ѣго въ таковоу дръжавѣу· юже вѣ самъ ѿлогнлъ ѣмоу· 64а/17–21 (19). **6. мали, који је по размерама, површини незнатан.** – (Господе)... н еанко хвалешнхъ се на снѣ малоуоу дръжавѣу властн моіе· хощещеу въсхнтнтн· н менѣ же раба твоіеа ѿзловнтн· таковнѣа мнслн н оуцнщреніа раснпль· 55а/13–16 (15). **7. који је дечијег узраста** (или ? *малобројан*). – семоу оубѣ соушоу съ малоу чѣдн· некоторнхъ властнлчнкъ земље срѣскіе... 82б/24–25 (24).

◇ **НИ МАЛО ЗАКЪСНѢННІЕ СЪТВОРНТИ БЕЗ ОДГАЊАЊА, ОДМАХ УЧИНИТИ ОНО ШТО СЕ КАЗУЈЕ ДОПУНОМ У ГЛАГОЛУ;** изр. *не часивши часа*. – по снхѣ же блѣдетнѣоу вѣсещедраго хѣ· семоу обѣльчнвшѣоу се ѿ таковнѣа тежестн блѣгочлствнкомоу кралю· въ мнре же н въ тншннѣ помѣщнѣу бѣжнѣоу прѣбывающѣоу· снмъ прѣтнвнннмъ снамъ възвращншнмъ се въ место своѣ· сын хѣлюбывн гнѣ мон нн мало закъснѣннѣ сътвори· повѣле быти съвакоупленѣмъ воіемъ всеми еанко дръжавн ѿчствѣа его· 57а/25–57б/5 (3).

МАЛЫ прил. (5) *мало* (супр. *много, веома*). – н тѣ прнношеніа не малн прославнше его· 77а/4–5 (5).

◇ **НЕ ЗАКЪСНѢТИ НИ МАЛЫ/ НИ МАЛЫ ЗАКЪСНѢТИ НИМАЛО, НИ НАЈМАЊЕ ОДГОДИТИ, ОДЛОЖИТИ РАДЊУ КОЈА СЕ КАЗУЈЕ ДОПУНОМ У ГЛАГОЛУ;** без *одгањања, одмах учинити оно што се казује допунѣм у глаголу;* изр. *не часивши часа*. – н въ тѣ члствѣ нн малн закъснѣвшн· начѣтъ възснлатн вѣстннкы· въ вѣсоу землю дръжавн своѣ· къ еплскпом же н нгвменомъ· н еанко снлнхъ дръжавн ѣе· 45а/17–20 (17); н въ тѣ члствѣ нн малн закъснѣвъ· повѣле събраномл быти всеми воіемъ еанко дръжавн его· въ помѣщъ възлюбленнѣоу сн братѣоу· 59б/8–11 (9); н снѣ глѣ слншавъ сын превнсокы краля· ѿ тѣста своіеа црѣ грчкомъ· н за толнкоу безмернѣоу любовь еанко нмаста междѣоу собою· не закъснѣ нн малн· н въ тѣ члствѣ повеле събраномъ быти всеми воіемъ свонмъ е же дръжавн ѣго· 77б/8–13 (11). **НИ МАЛЫ НИМАЛО, НИ НАЈМАЊЕ.** – н тѣ въ незапоу нн малн болѣвшѣоу ѣмоу· нздѣлаше по срѣдлѣа народа кон свонхѣ· 56б/4–6 (5).

МАСЛО, -а с (1) *уље*.

◇ **МАСЛА КРЪСТНТИ СВЕТИТИ, СВЕИТ(АВ)АТИ МАСЛА** (цркв.), *вршнті желеосвећење, молитвени чин у којем учествује седам (може и мање) свеитених лица и током којег се освећује маслиново уље којим се болесни православни хришћанин помазује ради ослобањања од душевних и телесних патњи и болова.*³⁰⁸ – ... ѿ соувоитн же до соуѣлѣтн масла

³⁰⁸ В. Мирковић 1983: 140–144.

крістіцїн· роукамі многїнх іерен· н въ тык днї довол'но малїтннн дающн в'сакомоу трѣбоующомъ 376/7–10 (8).

ЦАСТЬ, -н ж (1) *миро*. – блѣжена оубо зем'ля испльннвшн се цастн пльтн твоєє· 476/27–28 (28).

МАТЕРЬНЬ, -ннн прид. (3) *материн, мајчин; матерински*. – ѿ любвн срѣдїнаа болєзны мѣрїна· внждїль како млїт' се къ гоу за снїы своє· 356/28–36а/1 (28); ...любовно дръзновѣнїє нмѣшїн къ снѣу своємоу (Исусу Христу)· н мѣрїннн тн млтвамн· в'сегїдїа послушанва его нмѣшїн... 40а/26–28 (27); сам же оубо послѣдн їако некотороу вѣмєнн дннѣвшѣу· сын ѣлюбывн снѣ же краль стефань· хїслвою блгїдїтїю разгарає се· н помнѣ любовь мѣрїню· възїдївн' се ѿ блѣ дарованїє ємоу дръжавы ... н ндѣ поклонннн се грѣбоу мѣре своє блгѣтїє єлѣны· 486/6–13 (9).

МАТН, матере ж (17) *мајка*. – н поврѣг' се наїдї тѣломъ вѣлюбєннїє мѣре своє· быє се въ лнцѣ своє· н вѣпїє глѣше· ѿ мѣтї моєа н гїслже· 47а/12–14 (12, 13); ... краль стефан оурошь· былї(ть) снѣ славнїю роднтєлю· вѣланкаго крала оуроша· н малїтї его ѣлюбыва єленн· 536/2–4 (3); н свѣщавъ сь стѣю н блѣженоу мѣрїю сн... 79а/16. ОП: 36а/16, 376/3, 48а/9, 486/13, 486/20, 486/25, 586/23, 80а/18, 47а/27, 476/6, 476/22.

◇ прѣсвєтаїа/ прѣчїстаїа **МАТН** *Прєсвєта/ Пречїста Матї, Богородїца*. – (Господє) їако да оувєтлывѣ їавншн малїть твою мнѣ грѣш'номѣу· млїенїємъ прєстїє тн мѣре· 62а/23–24 (24); н тон (храм) нєнсповѣдннхъ прнношенїн его испльнн· єлнко в'са потрѣб'наа на слоуж'воу вѣу н прїслѣтен єго мѣрн· 716/23–26 (26).

МАЧКОВЬЦЬ, -а м (1) *Мачковац, їме мєста, блїзу данашнєг сєла Мачковца, западно од Крушевца*. – вѣставъ ндѣ къ възлюб'лєн'номѣу сн братѣу кралу стєфанъ оурошоу· н сь нымъ станїє сѣтворн въ дръжавн жоупн раснн'скыє· на рєцѣ глѣмєн моравѣ· въ мєстє же рѣкомємъ мачков'цѣ· 59а/21–25 (25).

МЕДОВЬНЬ, -ын прид. (2) *меден, коїи се односи на мед*.

◇ МЕДОВЬНЫН СЪТЬ В. СЪТЬ. (37а/20, 84а/22).

МЕДОТОЧЬНЬ, -ын прид. (1) *коїи точи, излива мед*. – фїг. а ты же мє вѣспнтє· наказающн мє разоумннн глѣ пооучєнен твонїхї· їако ѿ нєнстрѣпанємаго нстѣчннка мєдотѣчнн оустѣ твонїхї· 47а/17–20 (19–20).

МЕДЬ, -а и -оу м (3) *мед*. – коль слад'ка грѣтанѣу моємоу словєса пооучєнїн сїнхъ· н патє мєдоу оустѣмъ монмъ· 346/7–9 (9); прїлр(о)къ во рєчї(є) слад'ка грѣтанн моємоу словєса твоєа патє мєда оустѣмъ монїдї· 84а/23–24 (24). ОП: 35а/16.

МЕЖДѢ пред. (12) с инстр. *означава узаїамнн, мєђусѣбнн однос їзмєђу особа, прєдмєта*. – ... то бол'шїн люб'вн нмѣєть єнты мєждѣоу вама... 496/4; н тѣ вѣлнцѣн ратн єнв'шн н крѣвопрлнтїю мєждѣоу нмы 63а/23–25 (24); н вѣлнцѣн ратн бѣв'шн мєждѣоу нмн... 78а/12–13 (13). ОП: 646/16.

◇ БЫТИ ВЪ ЛЮБѢВЬ, ЛЮБЫ БЫТИ/ НМѢТИ МЕЖДѢУ ЦѢМЪ *бити, постѣїати, владати прїятєльство їзмєђу кога; бити у прїятєльском їлн, када є рєч о односу їзмєђу дрѣжава, у савєзничком односу с кїм*. – ацє ко нє прєзрїшн млїєнїа моєго н повѣланшн мн нты къ нєн· то бол'шїн люб'вн нмѣєть єнты мєждѣоу вама ѿ гїн· 496/2–496/6 (4); н тако ндѣста ѡбѣ рлдїющн се ѿ гїсдѣ· вѣланкоу любовь нмоушїн мєждѣоу совою· 50а/16–18 (18); многїннн црїн ѡкрїстїнннн жєлаємоу бытн въ любовь· слншєцє за цѣломоудрьнїн сьмнслъ єго· 536/23–25 (24); н сїє глѣ слншавъ сын прєвнсокы крлїл· ѿ тѣста своєго црїа грѣкомъ· н за толнкоу бєзмєр'ноу любовь

своєго х̑а· мноуіє словѣснїе ов'цѣ· стада єго соушеє въ местѣ томь стѣмь· н сьнабдѣ ꙗко да не коснет' се нїхї звѣрь лютїи· 69б/1–5 (3); а сьн надѣє се на помошь вѣжїю· н в'сєсрдїчнѡе оупованїе нмѣє къ влдіце х̑бѣ· н прострає не малїе млстїнїе къ стїмь цр̑квамь· н къ оубогыма н маломощ'нїимь· снхъ ланїа нн въ ттоже выленїе· нь вьсегдїа боле за ѡчїств'во сн· нн телѣсе своєго мноуіє ѡ техъ ланїа· тврднмь градомь нли местомь· нь ꙗко нбѡпар'нын сор'ль по срѣдї(ѣ) нїхї проходе ꙗвлаше се яснѡ· 76а/1–9 (6). **3.** *опраштати, оправдавати, ослобађати (кривице)*. – вѣдї(ѣ) ꙗко правед'ннкы любыши н греш'нїе мноуієши влдіко всехї гїи· 52б/15–16 (16).

МНОСОСРДІЕ, -нѡ с (5) *любав (само о Богу)*;³⁰⁹ *милосрђе, осеђанье сажальєня према оном који пати, трпи; дело којим се показује то осеђанье*. – вѣдї(ѣ) бо мноужьство прѣгрѣшєненє монїхї· нь аще вьсошь могоу'тї погрєзноу'тї въ поутїнє бєстїсльнаго твоєго млсрдїа· 28а/23–25 (25); вьсєдрьжнтєлю словї(о) ѡчїє· сьмосьвьршен'нїи и҃хѣ· скорого тн радї млсрдїа· не презрї менѣ рабн твоє· 44б/3–5 (5); аз' бо аще н всехї прєспѣхъ грѣхы· нь вѣдї(ѣ) те надеждїлоу ненадеюшїм' се· н грѣш'ннкѡмь сплснтєлѡ· млїю твоє млсрдїе· н полагаю грѣхопадєнїа моѡ на мноужьство щєдрѡть твоихї· 52б/11–15 (13). ОП: 74а/8, 80б/13.

МНОСОСРДОВАТИ, -доую, -доуєши несвр. (1) *показати любав, милосрђе* (в. млносрдіє); *сажалити се; опростити (? не кажѣвати оног који је заслужио казну)*. – сподї(о)вн мє гїи недостонноу рабоу твою· прїєтн полдї(о)воу мнншьскаго ѡбразѡ· аще н недостонна ꙗєслѣмь· нь ты бл҃гы млсрдоуи ѡ мнє грѣш'нѣн· ꙗко да сподї(о)вљєна боудѡу прїчїстїи се въ лнкѣ оубождїлшїх' тн· 43а/15–19 (17).

МНОСОСРДЪ, -ын прид. (2) *који је пун љубави, милосрђа* (в. млносрдіє); *милосрдан*. – роуцѣ скон вьздїлєвъ къ висѡте н гл҃ѡ· бѣ бесконач'нїи млсрдїи· н в'сєщєдрїи влдіко всехї гїи· 54б/25–27 (27); бѣ же млсрдїи прїєсно пєкы се ѡ рабѣ своємь сємь превнсоцєлѣ кралы ѡ юности єго· да же н до нїна... 82а/25–27 (25).

Уп. млносрдынь

МНОСОСРДЪНЬ, -ын прид. (1) *који је испуњєн љубављу, милосрђем* (в. млносрдіє); *који изражава осеђанье љубави, милосрђа (о Богу); милосрдан*. – ... млїю те гїи прїзрї млсрдїннїа тн очїма ѡ прѣстола слави твоє на дрѣжавѡу ѡчїствїа моєго дарѡван'ноую мн тобою· 46а/21–24 (21–24).

Уп. млносрды

МНОСТІВЬ, -ын прид. (8) **а.** *милостив, пун милости (делѡ, дарѡва милосрђа, љубави); који помаже, који дарује милост*. – сьднсльно н разоум'но нмєнїа своѡ стрѡєще· єнко дарѡванїа въ цр̑квы вѣлстївнїе· млстїнїе же къ нншїмь н стран'нїимь· та бо творєщѣ г҃а млстїнѡвѡ сєбѣ ꙗвнше· н въ внш'ннїхї сь аг҃лы жнтїи сподї(о)внше се· 36б/24–37а/1 (28); бл҃годарѡу те влдіко гїи бѣ мон и҃хѣ· млстїнѡвн чл̑кољѡв'че· ꙗко сподї(о)внл' млє есн грѣш'ноую рабоу твою· въ днѣш'нїи днѣ послѣднїаго мн жнвѡта· оузрєтн очїма монїа прншьствїє сїнїхї г҃їсдїи монїхї· рабѣ же твоихї· 45б/22–27 (23). ОП: 28а/10, 47б/12. **б.** *спремѡ, вољѡн опростити, указати милост*. – ты же ꙗєн млстїнѡвѡ ѡцєстїтн грѣхн моє· 33а/2; цр̑ь бо нь бл҃гѣ ꙗєсл(тѣ)· влдіка нь ѡвѡчє млстїнѡвѡ· 52б/19–20 (20); ꙗєн млїю вн боудєлѣ стран'нољѡбывн н в҃бѡљѡв'цїн· млстїнѡвн же н оубєт'љывн· да н наслї не лншнтѣ вѣч'ннїхї бл҃гѣ х̑є їє гїѣ нашѣ· 86а/5–8 (6–7). **в.** као деѡ титулє: *милостиви*. – стѣфань оуброшь превнсокы н крѣп'кы н сьмѡдрьжав'нїи н млстїнѡвїи крѡль срьв'скїи· 68б/6–7 (7).

³⁰⁹ Љубав је врлина која „искључиво припада Богу и људима који су у себи обновили образ и подобїе Божије“. В. Касијан 2003.

ДНЛОСТНВЪНЬ, -ын прид. (3) *који се чини из љубави, доброте; који ничим није заслужен*. – н млсѣтнв'на посещенїа· дарн же н обыл'на пнтател'ства сего бл҃гочлсѣтнваго кто исповестъ· 69а/13–15 (13); н аще кто ѿ таковыхл колешихл цѣл'воу приємь· надѣше въ поуѣті свон ралдл҃уе се· н пакы же ннн болѣши прихождалаше на место его· такождѣ приємлѣ млсѣтнв'но посещенїе· 71а/2–6 (6); домъ во престїе вцѣ бл҃гїе пнтател'ницѣ рода хрлсѣтїан'ска· въ месте рекомель трескав'цѣ· н тон ненсповѣдннхъ приношенн его испльнн· еанко в'са потрѣб'наа на слоуж'воу бѣу н прлсѣтен его мѣрн· севѣ же въ вѣчно помннанїе· просе млсѣтнв'наго оутврѣждленїа· н помощн престїе ѿтѣствїю своємюу· 71б/21–72а/1 (27).

ДНЛОСТЬ, -н ж (15) *а. чин, дело љубави, милосрѣа, саучешїа; добротинство; дар (који ничим није заслужен); помоћ*.³¹⁰ – (Боже) скорнн въ млсѣтн н богатн въ щедроталхл· рѣкы ерлдла обрацї се къ мнѣ възлдахнешн тогдла сплсешн се ... аще во когдла въ гресехъ оувезохоомь н врагомь оуловленн боудель· н пакы въ таковнхн скрѣвы соуще поменухоомь нме твоє стѣе· надеем' се на ненсповѣднмоу твою млсѣть· 30а/18–24 (18, 24); се во дръзю охаан'на къ тепломоу ти прѣлдстател'ствоу· надеюшн се на беснслвноюу млсѣть твою· н прошоу дароун мн съ дръзновѣнїемь н любовїю вѣрн срлдца члсѣта· начетн ѿ гнн н съвршнтн храмь въ нме твоє стѣе· 38б/9–15 (12); релчл(е) во мнлоуен нншаго въ заамь бѣу дають· еже во таковнмь дают' се· тако рещн мн н едннмоу ѿ таковнхъ бѣ въ млсѣтн богалтл снн· сторнцѣю пакн възвратнтъ въ место свое· 41б/24–27 (26); того во бл҃гоподатлнвою роукою въскрѣмленъ былхл ѿ юности мое[...]. да како азъ грѣш'ннн въ нѣздобъ оставлю толнкыє млсѣтн его· н люб'знаа вченїа· еанко къ моемоу грешньствъ· 53а/22–26 (25); нь к телчл(е) бл҃гомюу прѣлдлагаю дшбѣ мою н помншленїе· тако да оуветлывъ явншн млсѣть твою мнѣ грѣш'номюу· млїенїемь престїе ти мѣре· 62а/21–24 (23); ... за премногую же его млсѣть н млсѣтнннє къ нншнмь... 68б/8–9 (8); н в'семь еанко жнвоушнмь въ домоу стѣо... в'се наслаждлає н разлнчнїе дары дає нмь съ вѣанкою любовїю· н таковїе радн добродетелы его· н ненсповеднмїе млсѣтн· н приложенїа беснслвна еанко местоу томоу стѣомюу· тоу н до ннїа възпомннаемь келс(ть)· 72а/23–72б/3 (1); бѣу премлсѣтнвоу пнтав'шоу его ѿ юности юго· даже н до ннїа не остав'льшоу его· нь вѣанкоу млсѣть чл҃колюбїа показав'шоу на мртвѣнмь тѣле юго· 85а/13–16 (15). ОП: 55а/1. **б. љубав; благодт, нежност**. – по нстннѣ во хѣлюбнмнцн в'сещедрн бѣ за беснслвноюу его млсѣть семоу бл҃гочлсѣтнвомоу не презре нн едннаго прошенїа· 63б/20–22 (21); н мнѣ дароун гнн по млсѣтн твоєн· н по прошенїю моемоу· твоєлг оуголднла мѣжа· 80б/17–19 (17); бл҃жоу златозар'нѣн твн очн· нже съ млсѣтїю на ннщїе н оубогїе възнраста· 83б/5–6 (6).

◇ БЕЗ ДНЛОСТН *немилосрдан, беспоштедан*. – нь помнѣ въ оумє своємь онь члсч(ь) страш'ннн чакмнн в'семн н прншьствїе превет'наго днмн· н соулдл без млсѣтн не сътворшнмь млсѣтн· сїа помнш'ла· къ недовѣднмнн млсѣтнны ннкым'же къ тон приложн се· 73а/2–7 (4). СЪТВОРНТН **ДНЛОСТЬ** *учинити, показати милост* (в. млность), *умилостити се*. – нь помнѣ въ оумє своємь онь члсч(ь) страш'ннн чакмнн в'семн н прншьствїе превет'наго днмн· н соулдл без млсѣтн не сътворшнмь млсѣтн· 73а/2–5 (5).

ДНЛОСТЫНН, -нє ж (27) *милостнѣа, дар, прилог, добротинство*. – н ѿ снхъ троужлдлаюшн се еанко ѿ вьдаваннн млсѣтннъ въ храмн бжлсѣт'внїе· в'са таже на потребоу· кннгы бжлсѣт'внїе въ домоу своємь състав'лаюшнн· такождѣ н съсвднн сцїен'нїе ... рнзн же кересомь ... в'сакїе же правлдн црков'нїе еанко на потребоу· 34б/26–35а/5 (27); н въ тыє днн довол'но млсѣтннн даюшн в'сакомюу трѣбоуюшомь ал'чнїе же оутробы наснщаюшнн· н нагїе одѣваюшнн· н еанко колешихл н стран'ннхл· н не нмоушнн гдѣ главн полдклоннтн· таковнмь бѣ сїа бл҃жен'наа покровь тврѣднн· н забрало нешворнмоу· 37б/9–15 (10); мнѣ же млсѣтнннє даровавъ тѣ днѣ· 40б/24–25 (24); ... млсѣтнннє же ненсповѣднмїе· 66б/3–4 (3); ... н мнѣ гннн млсѣтнннннн ннщїнхл· ѿ правед'ннхъ свонхл плодовь· 67б/11–12 (11–12); н еда кто ѿ васъ вндѣ нзмєннв'ша обычан свон· н бл҃гнн н'равъ нже

³¹⁰ Стефан Првовенчани прави разлику између *милости Божје* и *милосрѣа*. За њега је милост Божија (милости) *дар Божији људима*, а милосрѣе је по значењу делимично блиско *човекољубљу* (Јухас Георгиевска 1999).

навнкъль бѣ. нли ослабывѣша малѣтнню. 676/18–21 (21); ... за премногоуоу же его малѣтъ и малѣтннѣ къ нищнмь. 686/8–9 (8); и тѣ стѣ градъ іерісламъ не малехъ малѣтннѣ испльннвъ. въдавъ злато и сребро вестнсьно. 686/16–18 (17); зрнте же възлюбленннн вѣлнчѣства малѣтннѣ сего хѣлюбываго и днвнте се. коли бо множество много болѣшнхъ вестнсьно елнцн възлежахоу въ такоуѣмь оуготованнн. еда кто ѿ такоуѣмь презр³¹¹ бѣ. нли которнннмь негодованнѣмь ѡбнл(н)мь еда ли кто нлхл коего прошеннн своѣго погрѣшн. 706/21–27 (22); нь помнѣ въ оумѣ своѣмь ѡнь чьл(ь) страшннн чанемнн въседн и прншьствѣе превѣтнаго днмн. и соудл без малѣтн не сътворшнмь малѣтн. сѣа помншлмь къ недовѣднмн малѣтнны ннкымъ же къ тон прнложн се. 73а/2–7 (6); ннщн и странннн и маломощннн. хроми же и слепнн и проказнвнн. хотеще възпрнѣтн малѣтннѣ ѿ бѣгоподатльвнѣ роуку его нещѣдно іакоже и бѣ. 73а/8–11 (10); ... іако нелицѣмерннн податель малѣтнны. мнлвн ннща и оубога ... іако блгнн нхъ прнтатель іел(ть) въ днѣ творе нмь малѣтнню. и въ ношн же самъ въдварак се по срѣдл(ѣ) нлхл. и раболѣпно прѣдстоѣ нмь. ревнчуѣ любытелю своѣмоу хлцоу. смѣршѣ се и рабнн образъ прѣемшоу. 73б/3–12 (3, 9); (краль Милутнн бѣше) многокраснъ възоромъ патѣ снѣ члѣтскылхл. испльнъ малѣтннѣ. іако по дѣломъ его малѣтннѣ. и млтвамн стѣлхл его прероднтель. мноузѣн помощн и покрловоу и застоупленню ѿ вншннаго сподл(о)бленъ высл(ть). 746/27–75а/5 (1, 2); а сын надѣе се на помощь бжнн. и всесрднчноѣ оупованнѣ нмѣе къ влднцѣ хѣу. и простнраѣ не малѣе малѣтннѣ къ стнмь црѣквямь. и къ оубогымл и маломощнннмь. 76а/1–4 (3). ОП: 366/26, 476/11, 48а/14–15, 676/25, 68а/15, 68а/16, 68а/21, 686/24, 74а/6, 75а/10, 836/9.

Уп. мнлосрднѣ

МНДОНТИ, -ндоу, -ндешн свр. (2) **1.** *минути, шнчезнути, нестатн; прѣстатн постојатн.* – въсгдл помнѣ слово влдкы хл. нѣо и землн мнмондѣтъ а словеса мога не нмоу(т)л мнмонтн. и любѣн мѣ възлюбленъ боудѣтъ ѡцѣмь монмь. 79а/7–10 (8, 9). **2.** *(уз)минути, проѣн (о времени).* – длжнно тн іел(ть) възлюбленннн братѣ поболѣтн ѡ скрѣбы моѣн. и помощн мн іако да нзбавлю се ѿ такоуаго наслоуаннн боюющнхл на мѣ. іакоже и азъ въ мнмошл(ь)шѣе врѣмѣ съпособствовахъ тн. 596/1–5 (5).

Уп. мнноутн, мнмоходнтн

МНМОХОДНТИ, -хождоу, -ходншн несвр. (1) *шнчезаватн, нестатн.* – аще бо богатѣство земльноѣ тыщнмъ се събратн. каа оубо полза ѿ такоуѣмь. вса бо такоуаа стѣню полд(о)бнѣ мнмоходѣтъ. и іако сыннна възстающаго. 306/5–8 (8).

Уп. мнмонтн

МННОУТН, мнноу, мннешн свр. (11) *проѣн, протѣн (о времени).* – самъ же оубо послѣдн іако некоторомоу врѣмѣнн мнноувшоу. сын хѣлюбывн снѣ же краль стѣфанъ. хлсвоу блгдлтню разгараѣ се. и помнѣ любовь мтрнню. въздлвннъ се ѿ блмъ дарованннѣ емоу дръжавы ... и ндѣ поклоннтн се гробоу мтрѣ своѣ блгочлстнвнѣ елѣны. 486/6–13 (7); по слхл же оубо іако .г.мь лѣтомь мнноувшнмь. по прѣставленнн сѣ блженнѣ... 506/10–12 (11); и самъ ѡпочнвъ мало съ кон свонмн. и по слхл малоу врѣмѣнн мнноувшоу. пакы възхоте нты на дръжавоу црлствнн грчлскаго. 58а/15–18 (17); по прѣставленнн же его мнноувшнмь іако до поль трѣтнаго лѣта. и семоу тѣлоу его блженномоу въ тнменн земльнѣмь лѣжешломоу... 846/8–11 (9); толнцѣмъ бо временѣмь мнноувшннмь іакоже вншѣ оуказахомь. 846/17–18 (18). ОП: 38а/23, 43а/6, 49а/14, 54а/17, 63а/16, 826/1–2.

Уп. мнмонтн

МНРОДРЪЖЦЬ, -а м (1) *владар света, онај коју влада, управља светом (о ѣволу).* – іуѣ... не трпѣ зрѣтн рода нашего порабощеннаа лютомоу мнродръжцоу. прнѣтъ волннюю съмрл(ь) свободоу сн въ мрлствнхл. и полежа въ гробѣ іако и члкъ. да насл оумрышѣе грѣховн ѡжнвншн. и възвелл(ѣ)шн на дрѣвннѣе блженство. 446/4–13 (9).

³¹¹ Треба да стоји: прѣзрнмь или (мање вероватно) прѣзрѣнъ.

МНРТОЧЪЦЪ, -а м (1) онај чије мошти истачу, испуштају из себе миро. — ... краља Стефана оуроша· превьноука стго судисона немланы· новаго мнроточца сьрескаго· 51б/12–14 (13–14).

МНРЬ¹, -а м (13) **1. а.** мир, стаѣ неузнемиравања на спољним границама државе; одсуство непријатељских упада у неку земљу; ? (спољна) стабилност (супр. рат; инвазија). — (Господе) мнр' же н тишинн дароун стадоу твоемоу· 40а/19–20 (19); н в'семоу ѿтѣствію его красоушоу се ѿ семь· прозреше тако въ днїи его хотеть пожннн блгоуфрїемь н чнстотою· н страш'нн явннн се врагомь свонмь· в'сем' же днв'нн· рел'ч(е) бо всїаесть въ днїи его правдїа н множество мнра· 54а/27–54б/4 (4); по снхї же блгодетїю в'сещедраго хї· семоу ѿб'льг'чнв'шоу се ѿ такоуїхї тежестїи блгочїстнвомоу кралю· въ мнре же н въ тишинн помощїю бжїею прѣбываюшоу· 57а/25–57б/1 (27); семоу же жнвоушоу въ мнре н безымльвїи· грднхї бо н в'ланчавыхї сѣтн еанко ѿ семь· прѣндоу тако н снїа вьстаюшоу· повѣдн бо в'се вражїе оугасоше мнр' же н тишина процвѣте въ ѿтѣствїи его· 66б/21–25 (22, 25). **б.** мир, мирни односи међу државама и народима; слога (супр. рат; неслога). — ... стран'нолюбїа не ѿлоути се· нстннн же не ѿстоупн· мнр' же гонн н правдїоу· сь в'семи признвающнми нме гїсїне· 34а/23–26 (24–25). **2.** благослов, зазивање Божје милости на кога; изражавање жеље да Господ излије своју милост на кога.³¹² — н любьз'но оутрѣднвѣ не ѿпоустн нхї сь мнромь· 78а/7.

◇ **МНРЬ БОЖНИ мир Божји**,³¹³ душевни мир, блаженство које човек задобија хришћанским животом, тј. уклањањем греха из душе. — мнр' же бжїи преспѣваен в'сакь оумь члѣч· да оутврднн' вн въ любовь бжїю· тако да едннеми оустн н едннеми срдїцемь славнте престоу ю тронцоу ѿца н снїа н стго дхїа· н сн глбї блженїе прїем'ше еанко снцѣва чеда ие· 42а/23–28 (23). **МНРЬ ВАМЬ/ ВЪ мир вам** (речи којима се коме упућује благослов; речи којима се изражава жеља да Господ излије своју милост на кога; речи којима се призива Божја милост на кога). — н в'семоу сьбороу еанко прѣдїстоющнхї прелдї анцѣмь блженїе в'семь далс(ть) рекоушїи мнр вн ѿ гїи ѿцїи н братїа нче сїѣнннчьскы мнр' вн в'сїстїнїи чрн'ци· мнр' вн керѣне· н в'сѣ прнчте црков'нїи· мнр' же н вьмь чедѣ мон любов'нен· мнр же н вьмь нншїи н оубозїи· н маломощ'нїи... в'семь же ѿ малнхь даже н до в'лнкыхь· сьвршен'но блсквенїе даровав'шн... 46б/3–12 (5, 6, 7, 7–8, 8). **МНРЬ ДАТН дати благослов, благословити.** — н в'семоу сьбороу еанко прѣдїстоющнхї прелдї анцѣмь блженїе в'семь (мнрь)³¹⁴ далс(ть) рекоушїи мнр вн ѿ гїи ѿцїи н братїа нче сїѣнннчьскы мнр' вн в'сїстїнїи чрн'ци... 46б/3–6 (5).

МНРЬ², -а м (18) **1. а.** свет, свеукупност држава и народа који их насељавају. — аще бо н в'сѣ мнрь прїѿбрѣщемь· а дшбѣ свою ѿтѣщнлї· котороу нзменоу нмаам дати за дшбѣ свою· 30б/17–19 (17). **б.** народ, људи, свет. — н ѿ всем' же мнрѣ млїю те гїи· дароун кемоу тнхо н безымльно жнтїе нмѣте· н еанце праздїноующе днѣ покоа моего сьхранн нхї слою твоею· 46а/28–46б/3 (28). **в.** свет, средина у којој живе мирјани, световњаци. — сьмн се распеше стрелстїи· н крѣпкнми полдвнгы н мнра ѿрѣкоше се· да хї еднного прїѿбрѣцоутѣ 29б/1–3 (2). **2.** свет, свеукупност свега што постоји; земаљска кугла са свим оним што на њој постоји. — бѣ крѣпкы н влїдка црѣ мнроу възлюбы его· 54а/3–4 (4); грелдї(е)те блсквнїи ѿца моего въ оуготован'ноє вамь црїстїво ѿ строенїа мнроу· 70б/18–19 (19).

³¹² Уп. ◇ мнрь вамь/ въ и ◇ мнрь датн.

³¹³ Христов мир је изузетан мир, јер настаје у души када се уклоне из ње греси. Очигледна је истина: „Бог нас помири са собом кроз Исуса Христа“ (2 Кор. 5, 18). Стога се Христово Еванђеље и назива „Еванђеље мира“ (Еф. 6, 15). Живи ли по том Еванђељу мира, човек испуњује душу своју богочовечанским миром, и доживљује неисказано блаженство које људској природи даје само живот у Христу, и ни у коме другом, и ни у чему другом (Јн. 16, 33). А то је онај нарочити, онај изузетни „мир Божји који превазилази сваки ум“ и чува срца наша и мисли наше у Господу Исусу (Флб. 4, 7). В. Јустин 2009.

³¹⁴ Реч мнрь није написана у овом рукопису. Доносимо је према Даничићевом издању, да бисмо разјаснили значење глагола датн у овом примеру (Архиепископ Данило 1972: 90).

◇ ГРЕСТН ВЪ МНРЬ ДОЛАЗИТИ НА СВЕТА, ФИГ. РАЃАТИ СЕ. – СВѢТЬ ЖЕ ИСТИННИНЪ ХС. ПРОСВѢЩАЕ ВСАКОГО ЧЛКА ГРѢДОУЩАГО ВЪ МНРЬ. 666/25–27 (27). МНРЬ СЪ ОВАЈ СВЕТА, ОВОЗЕМАЉСКИ ЖИВОТ (У ОДНОСУ ПРЕМА ЖИВОТУ У ЦАРСТВУ НЕБЕСКОМ). – ЕЛНЦН ОУБО Ъ МНРА СЕГО ЖЕЛАЮЩЕ НЕЗРЕЛІ(Е)ННИХЪ И НЕПОСТНЖИМНХЪ ДАРОВЪ ВЪ НЕЛСНЕМЪ ПРЕБЫВАНІИ. АЩЕ НЕ ПРѢВѢЮ ОСТАВЪЛШЕ МУРЬ СЪН И ТАЖЕ ВЪ МНРѢ³¹⁵. И ПРѢОЧЛСТОКАННОЮ ДШЮ БГОЛЕПНО ПОДВІЗДОУТЪ СЕ КЪ ВШНІЕМОУ ТОЧЕНІЮ. 276/7–11 (7, 9, 10); СЕ БО СОУЩІИМЪ НАМЪ ВЪ СОУІЕТЕ МНРА СЕГО СОУІЕТНАГО. АЩЕ И ХОТЕЩЕ ДХМ ЖИТИ ЕЛНКО ОУГОДНО КЛС(ТЬ) ГЛСВН. СЕГО НЕ ВЪЗМОЖЕМЪ ПОСТИГНОУТИ. 33а/20–24 (21); ... НА СЪХРАНЕНІЕ И НА ПОКОН БЛЖЕННОМОУ И БГОУГОДНОМОУ ЕГО ТЕЛѢСН. ПО ОШЫСТВІИ ЕГО Ъ МНРА СЕГО СОУІЕТНАГО КЪ ХСЛОУ. 80а/4–6 (6). ОП: 286/4, 286/17, 29а/28, 33а/24, 44а/21–22, 82а/18. ПРНТИ ВЪ МНРѢ ДОЃИ НА СВЕТА (О ГОСПОДУ ИСУСУ ХРИСТУ), ФИГ. ОВАПЛОТИТИ СЕ. – ПРНШЪДІИ ВЪ МНРѢ НАШЕГО РАДІІ СЛЕНІА. 28а/2–3 (2).

МНРЬСЬКЪ, -ын прид. (2) земаљски³¹⁶, који се односи на овај свет, овоземаљски (супр. небески); који се не тиче духовних тежњи; свакидашњи. – ДША БО АЩЕ МНРЬСЬКХЪ НЕ ОСТАНЕТЪ СЕ ПЕЧАЛІИ. ТО НИ БА ВЪЗЛЮБИТИ МОЖЕТЪ ИСТИННѢ. 33а/25–27 (25); САМА ЖЕ ОУБО ПО СІИХІ БОРЕКШИ СЕ МНРЬСКАГО ЖИТІА. И ОБЛЕТЕ СЕ ВЪ ЧРНЫТЛКІЕ РИЗЫ. МНОГО ЖЕ ИМЕНІА СВОЕГІ РАЗДЛАВШИ НИШИМЪ. И НДѢ ВЪ МОНАСТІРЬ 856/12–14 (13).

МНХАНЪ, -а м (1) Михајло Шишман, бугарски цар (1323–1330). – СЪН БЛГОЧЛСТНВН КРАЉЪ ЗА ВЪСЕРДІЧНОЮ ЕГО ЛЮБОВЬ. ВЪДАСІТЬ ДЪЩЕРЬ СВОЮ ЗА СНА ЕГО ГЛІЕМАГО МНХАНЪ. ИЖЕ ПОСЛЕДІИ ВЪСІ(ТЬ) ЦРЬ ВСЕН ЗЕМЉАЕ БЪЛГАРСКІЕ. 616/1–4 (3).

МЛЪВА, -ы ж (4) 1. усталасаност, узбурканост, немир. – ДША БО АЩЕ МНРЬСЬКХЪ НЕ ОСТАНЕТЪ СЕ ПЕЧАЛІИ. ТО НИ БА ВЪЗЛЮБИТИ МОЖЕТЪ ИСТИННѢ. ДІАВОЛА ВЪЗНЕНАВІД(И)ТЬ ДОСТОННѢ. ОУМОУ БО НАШЕМОУ СОУЩЕМОУ, ОБЪЕТОУ МЛЪВОЮ ЖИТЕНСКИХІ ПОХОТІИ. ТАКО И КОРАВЪЮ ВЪ ПОУТННЕ МОРЬСЦЕН ВЪНАМИ ТРЪЖІДАЮЩОУ СЕ. ТАКО И АЗЪ ГРѢШНА ЛЮТЕ ПОГРЪЖАЮ СЕ СЪГРЕШЕНІИ МОИИ. 33а/25–336/4 (1); НЕПРѢСТАННО ОУСТИ СВОИИ НЕМАЛЪНО ПѢНІЕ, ЕДНОМОУ БОУ ВЪЗСЛАЮЩІИ. СРДІЦЕМЪ СЪКРЪШЕННОМЪ И ДХОМЪ СМЕРЕНОМЪ. ІЕДРО ТЕЧЕНІЕ ТВОРЕЩИ. АЩЕ БЫ ВЪЗМОЖНО ІЕН ГОНЕЗНОУТИ МЛЪВИ ЖИТЕНСКИЕ. ДО КОНЦА ОУБО ЗАБЫВШІИ ЗЕМЉАНА. И ТЛѢННИХІ ПРЪСТИ ОСТАВЪЛШИ. И ВЪ ВШННИХІ ОУМЪ СВОИ ОУТВРЪЖІДАЮТЬ. 436/11–18 (16). 2. бука; повика (гомиле); изражавање (гласом, звуком, говором и сл.) немира, незадовольства. – ... МНРЬ СЪ О ЛЮБИМЦИ. ВЪ НИЕДЖЕ ПѢЧАЛЪ И МЛЪВА. ТОУТИ ЖЕ И МЕТЕЖЪ. И ТО ТАКО СѢНЪ ПРЕХОДНЪ. И ТАКО ЦВѢТІ ОУВѢДАЮТЬ. 286/17–20 (18–19); И МНОГОУ ЖЕ МЕТЕЖОУ И МЛЪВЕ НЕ МАЛѢ БЫВШИ И СМЕТЕНІЮ. ВЪ ВРѢМЕ ПРЕСТАВЛЕНІА БЛЖЕННАГО. 83а/6–8 (6).

МЛЪЧАТИ, мльчѹ, мльчнши несвр. (1) ћутати, мучати, не говорити; не приповедати (у усменој или писаној форми). – МНѢ БО... ДАННОУ ПОТЪЩАВШОУ СЕ. ИСПОВѢДАТИ ВѢЛНІА НЕИСПОВѢДНИХІ ЧЮДСЪ ГНІА МОЕГО. ПОМИШЪЛАЮ ВЪ ОУМЕ МОЕМЪ. Ъ КОУД(ОУ) И СІИ ГЛАННА МНОЮ. ОУДОБЪ БО СТРАХОМІ ОДРЪЖИМЪ КЛСІМЪ. ХОТЕ МЛЪЧАТИ. ЛЮБОВІЮ ЖЕ БГОУГОДНИХІ ЕГО ДѢЯНІИ ОУТАЗЪЛАЕМЪ ДРЪЗАЮ. ПОХВАЛИ ЕГО ПРНЕСТИ. СИЛОУ ПРЕСТІГО ДХА ОБОЩІРЕНЪ. 66а/6–15 (12).

МЛѢКО, -а с (1) млеко, бела хранљива течност која се лучи у дојкама жене или вимену женке сисара, која служи за исхрану деце односно младунчади или се од неких животиња музе као прехрамбени производ.

◇ СЪСАТИ МЛѢКО СИСАТИ (млеко), хранити се млеком, ФИГ. ИЗВЛАЧИТИ БОГАТСТВО ИЗ КОГА, ЧЕГА; (? господарити над ким, чим). – РЕЛІ(Е) БО ПРЛО(Р)ОКЪ НСАІА. И ПОЛОЖОУ ТЕ ВЪ

³¹⁵ Значење именице мнрѣ надовезује се на претходно исказана значења ове именице у споју са заменицом съ.

³¹⁶ У РМС уз ово значење стоје квалификатори рлг. и песн. (РМС II: 297).

радость вѣчноу въ родѣ и родѣ. и съсещи мѣтко езникъ. и богатство многыѣхѣ црѣь снеси. и разоумеиши тако азъ келсѣмъ гѣ сплсакен те. 636/23–26 (24).

МН- В. МН-

МОН, моа, мое зам. (197) *присв. зам. за 1. л. јд. а. који се односи на лице које говори, који потиче од тога лица: мој, -а, -е.* – вѣдѣ(ѣ) во множъство прѣгрѣшениен монѣхѣ. 28а/23–24 (24); тако да не порадѣют се врагъ мон ѿ мнѣ. 30а/26; даждѣ же ми источникъ слъзь. тако да ѿмѣю си дшѣвнѣе мое скврѣни. 30б/4–5 (5); се во исповѣдѣ(ѣ) безаконїа моа на се. 33а/1; ты же еси малѣтнѣѣ ѿцестнѣи грѣхн мое. 33а/2; сицѣ глѣщїи гѣлсѣподїе мон и ѿцн помнѣте тако вы силнїи келсѣте ѿ нїени глснн. 33а/16–18 (17); тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се съгрешенїи монми. 33б/3–4 (4); се во преже съдъртн мое мъртва бываю. 35б/13–14 (14); ѿ нечистїа моего. 35б/15–16 (16); соуще снѣи мое и равы же твоѣ. 35б/23. ОП: 36а/5, 36а/14, 36а/15, 36б/3, 36б/19, 37б/26, 38а/3, 38а/9, 38а/20, 38б/8, 38б/9 х 2, 38б/16, 38б/17, 38б/27, 39а/25, 39а/26, 39б/18, 39б/25, 39б/26, 40а/2, 40а/10, 41а/24, 41б/14, 42а/22, 42б/3, 43а/5, 43а/12, 44б/18, 44б/23, 45а/5, 45а/6, 45а/22, 45б/9, 45б/22, 45б/27, 46а/18, 46а/20, 46а/23, 46а/26, 46б/2, 46б/8, 46б/16, 47а/14, 47а/20, 47а/23, 47а/27, 47а/28, 47б/1, 47б/6, 47б/22, 48а/4, 49а/16, 49а/19, 49а/24, 49а/26, 49б/3, 49б/5, 50б/7, 52б/14, 53а/15, 53а/20, 53а/23, 53а/26, 53а/27, 53б/1, 54б/24, 55а/10, 55а/12, 55а/14, 55а/17, 55а/19, 55б/18, 56б/23, 56б/25, 57а/1, 57б/3, 59б/3, 59б/7, 59б/19, 60а/1, 60б/14, 61а/3, 61а/6, 61а/10, 61а/12, 61а/14, 61а/16, 61б/13, 62а/18, 62а/19, 62а/27, 62б/3, 62б/4, 62б/5, 62б/11, 62б/12, 62б/14, 62б/20, 63б/8, 63б/9, 63б/16, 63б/17, 64б/27, 65а/7, 65а/9, 65а/15, 65а/16, 65а/17, 65а/26, 65б/14, 66а/1, 66а/7, 66а/9, 66а/16, 66б/18, 67а/9, 67а/10, 67а/16, 67а/22, 67а/25, 67а/27, 70б/18, 73а/18, 74а/1, 74б/4–5, 74б/22, 75б/23, 78б/5, 79а/8, 79а/10, 80а/25, 80б/9, 80б/14, 80б/18, 81а/11, 82а/22, 82б/12, 82б/13, 83а/24, 84б/8. **б.** *који припада лицу које говори, говорнику.* – нь пакы же сѣло оустрашають дшѣѣ мое. 28а/21–22 (22); помнслїи во оумѣ моего маломощнаго нѣдетъ мѣ глѣтн сицѣ рекоуще. 29а/14–15 (14); еанко же и азъ очнма монма видѣхъ. 29б/15; коль сладка грѣтаню моемоу словеса поученїи сїихъ. 34б/7–8 (8); и паче медоу оустомѣ монмѣ. 34б/9; желаетъ дша моа въ дворн твоѣ. 34б/17; и възрадова се езникъ мон. 35а/11–12 (12); еанко и нщедїа трѣва моего. 35б/22–23 (23); и власн глѣвы мое сметоше се. 36б/13–14 (14). ОП: 37б/23, 38а/10, 38а/26, 38б/28, 39а/27, 39б/2, 39б/13, 43а/2, 44а/22, 44б/20, 45а/7, 45б/26, 47а/24, 47а/25–26, 50б/17–18, 54б/8, 54б/9, 57б/14, 57б/15, 61а/8, 62а/22, 66а/10, 66б/7, 67а/18, 67а/19, 67а/21, 67б/1, 67б/24, 67б/25, 68а/7, 75б/23, 77а/27, 80а/27, 80б/2, 80б/20, 84а/23–24, 84а/24.

МОНСН(Н), -сѣа м (3) *Мојсије, старозаветни пророк.* – постнѣкъ во се мѣоуспн бѣѣвнѣцѣ. и скрнжалн законнїи прїетѣ. 32а/12–14 (13); въ време во то егїдѣ разлѣчн се дшѣ него ѿ тела. вѣ видѣтн лицѣ него тако лицѣ аггѣла бжїа. просвьтѣ во се паче дрѣвнѣаго мѣоусѣа. 83а/14–17 (17). ОП: 32а/23.

МОЛНТВА, -ы ж (21) *молитва, речи којима се ко са вером обраћа Богу, Богородици и(ли) светителѣма (најчешїе молећи што за себе или за кога другог);*³¹⁷ *молитвено заступање, заузимање пред Богом, Богородицом и(ли) светителѣма.*³¹⁸ – сїа во блженна вѣзмѣотнѣю дшѣю и кроткомѣ срдїцемѣ вѣрн истнннѣкѣ. млтѣѣѣ бѣѣ приносятъ томѣ едномоу испнтающомоу срдїца и оутробы. тою во некласною своєю млтѣѣѣю на землн жнвоуцїи нелснѣа внїдѣ(н)тѣ. 30а/8–13 (10, 12); нь оубо млнѣте гѣ за мѣ недостонноу. неклн како бѣѣпретннннн вшннн млтѣамн. достонна боудѣ прїетїю таковаго дара ѿ хѣ. еанко спѣятн ми въ бѣѣоугѣднѣа дѣла.

³¹⁷ У најширем смислу, *молитва је побожно управљање душе човекове Богу* (в. <http://www.pravoslavje.nl/molitve.htm>). Молитва може бити и чин слављења, благодарења и др., а не само чин мољења, искања помоћи.

³¹⁸ Из контекста које наводимо јасно је да се Богу молитвом, речима молбе обраћају и они који су 'живи' у царству небеском – светитељи и Богородица. У РМС молитва под (1) са квалиф. рлг. *речи молбе којима се верници обраћају Богу и свецима* (РМС III: 415).

336/4–8 (6); аз же не престанен глїю· сїе бл҃женїе в҃гоу҃голдїнаа дѣланїа· елико стр҃лстн ие и трыпѣнїа· мл҃вн же и мл҃твн и оубнощнаа стоанїа· 346/19–22 (21); и тако ставши на мл҃твѣ начеть мл҃тн се съ теплнмн слъзамн гл҃ющїн... 386/6–7 (6); ...любовно дръзновѣнїе нмѣшїн къ снѣу своємюу (Исусу Христу)· и м҃трнмн тн мл҃твамн· в҃сегдїа послушанва его нмѣшїн... 40а/26–28 (27); ...повѣждѣнн силою г҃слнєю и мл҃твамн ст҃го архїереа хѣа савн· мншжѣство нх мншого нзбыєно былс(ть)· 60а/22–24 (22); бѣ вѣлнкоє знаменїе страха гавн нмь· мл҃твамн оу҃голдннкь свонїхї ст҃го с҃месона и савы и архїереа хїсва ст҃го арсенїа лѣжешаго тоу вь домоу ст҃бїхї апсїсль· 60а/25–60б/2 (26). ОП: 296/8, 37а/3, 476/15–16, 476/25, 48а/3, 626/17, 75а/2, 806/12.

◇ **ДАІАТН МОЛНТВОУ УСЛИШАВАТИ, УДОВОЛЈАВАТИ, ИСПУЅАВАТИ ЧИЈУ МОЛИТВУ, ТЈ. ОНО ИТО СЕ РЕЧИМА МОЛИТВЕ МОЛИ.** — ... г҃н бѣ сп҃сенїа мое҃го· дароуи же мн врѣме оубраценїа· даєи мл҃твоу мл҃ещому тебѣ· 396/26–28 (27). **МОЛНТВОУ ВЪЗЕТИ УЗЕТИ, ПРИМИТИ БЛАГОСЛОВ (? КОЈИ СВЕИТЕНО ЛИЦЕ ДАЈЕ КОМЕ НА ИСПРАЃАЈУ, РАСТАНКУ).** — и семоу бывшюу· мл҃твоу възьмь ѿ архїерїа своє҃го ст҃ла· и в҃сего съвора елико лнка сц҃енннч҃ска҃го· възл҃двн҃г се съ силамн свонмн· ндѣ вь дръжавоу оубластн цр҃лства гр҃ч҃ка҃го 55а/22–25 (22). **МОЛНТВОУ СЪТВОРИТИ ИЗВРИШИТИ (? ПРОПИСАНИ) МОЛИТВЕНИ ЧИН, ОБРЕД; ПОМОЛИТИ СЕ; ПРОЧИТАТИ МОЛИТВЕ.** — и съ лнкы же сц҃енннхь іерен· сътворшнхь мл҃твх вь оутврѣждѣнїе цр҃ковноє... 406/15–17 (16); и начнншнмь нал҃дгробна пенїа· и в҃са елико на полд(о)воу преставленїю сїе бл҃женнїе· и тоу соущюу са намн в҃глоубнвоу моужоу в҃сесосц҃енномь епс҃лкпоу рашкомюу павлоу· и по сїнїхї мало покъсневшн иен· прїеть оубѣшанїа ст҃бїхь таннх· и сътворшн мл҃твоу полдн се къ г҃юу· ѿ в҃сѣн дръжавѣ ѿтѣствїа ие· съ слъзамн гл҃ющїн· бл҃годароу те сладкы мон ісѣ... 46а/10–18 (16); и прншьл(ь)шоу келюу вь монастнр пресѣте· и тоу сътворше оубнощнаа пѣнїа· и славословїа вѣлнка и вь оутрѣ пакы такождїе в҃се по редоу· и по снхь сътворше мл҃твоу нал҃д гробомь бл҃женнїе· 51а/9–13 (13).

МОЛНТН, молю, молнши несвр. (16) **1. молити, упућивати Богу, Богородици и(ли) светительима молитву (најчешїе молећи, тражећи што за себе или за ко҃га друго҃г).** — нь оубо мл҃нте г҃а за ме недостонноу· неклн како в҃гопрнетннмн вьшнмн мл҃твамн· достонна боудх прїетїю тако҃ва҃го дара ѿ х҃а· елико спѣятн мн вь в҃гоу҃голдїнаа дѣла· 336/4–8 (4); г҃н бѣ сп҃сенїа мое҃го· дароуи же мн врѣме оубраценїа· даєи мл҃твоу мл҃ещому тебѣ· 396/25–28 (27); богата҃го бо вл҃дкы бл҃гонадеждїннн рабь ісїсль· тем҃же не трѣвою оубраценїа· нь мл҃ю се пожданїа· дондїеже даст мн се слово разоумь· 526/8–10 (9); и ваю же мл҃ю ст҃ла г҃н мон преполд(о)внє о҃тє с҃месоне и курь саво· дръзновѣнїе нмоуша къ вл҃дїце не презрн҃та мл҃енїа мое҃го· и не прѣдадн҃та вь роукы нноплеменннкь ѿтѣствїа ваю· 626/12–16 (12); мл҃ю оубо и оубеждїаю бл҃гочл҃ствнво и хд҃лювыко кралевство тн· потышн се оубо іако да вь скорє гнѣвомь іаростн твоє сметещї е· 776/3–6 (3). ОП: 356/24, 396/24, 446/15, 46а/21, 46а/28, 466/9–10, 526/13. **2. молити, обраћати се коме с молбом.** — нь мл҃нм вн любымнцн· дадн҃те мн слоухы вьше вь послушанїе прнлежнѣ· 29а/12–14 (12). ОП: 49а/24, 856/24, 86а/5.

МОЛНТН СЕ, молю се, молнши се несвр. (15) **1. молити се, упућивати Богу, Богородици и(ли) светительима молитву (најчешїе молећи, тражећи што за себе или за ко҃га друго҃г).** — тнн бо славнть славешнхь его· нхже и мїн хвалнаа жн҃тїа нїхї исповѣдающе· мл҃нм се вѣн· паметн нїхї свѣтленше показатн· вь днїн вьше· 29а/19–22 (21); мл҃ещн се съ слъзамн теплѣ и гл҃юшн· свѣтодавч҃е бл҃гїн хѣ· 356/6–7 (6); ѿ любвн ср҃дїчнаа волєзны м҃трнн· внждїль како мл҃нт се къ г҃юу за снѣ своє· мл҃боу творещїн ѿ сьгрѣшенїн нїхї· полд(о)внн соушїн праведномюу ономюу моужоу· іовоу· нже възношаше жр҃твоу за снѣ своє къ г҃юу мл҃е се 356/27–36а/4 (28, 4); два бо снѣ ие вѣста вь ты днїн... бл҃гочл҃ствна҃го краля стефана оуроша· и брл҃тї(а) семь стефана краля· ѿ снхь мл҃таше се къ г҃юу· не оубезноутн нма вь сетн грѣховнѣн· 36а/6–12 (11); нь оубо прошоу и мл҃ю се· не оубратн лнца твоє҃го ѿ менѣ· и оутровы чл҃колюбїа твоє҃го не затворн мн· іако да и до последна҃го нздн҃ханїа мое҃го покланїаю се и прославлїаю ст҃бю и вѣлнколѣпноє нме твоє· 38а/17–22 (17); и тако ставши на мл҃твѣ начеть мл҃тн се съ теплнмн слъзамн гл҃ющїн... 386/6–7; сьм же мл҃е се къ г҃юу вьпїе гл҃аше съ слъзамн· бл҃гїн чл҃колюбч҃е г҃н· оупованїе прнзнвающнмї те... 62а/14–16 (14); и вь оумнленїн ср҃дїца прншьл(ь)· начеть мл҃тн се к бѣ· прїолр(о)тѣскїе гл҃ы вѣшає и рѣкы· г҃н навєдн ме на поутѣ твоє и

подоу въ истинѣ твоѣи.³¹⁹ 67а/5–9 (6). ОП: 35б/22, 42а/9, 56б/24. **2. молити (се), обраћати се коме с молбом.** – начелѣ мѣнтн се емоу глѣощи. мѣю те гѣ мон повѣли ми да ндоу до възлюбленїе сестри мое снахи же твоѣ. бл҃гочл҃ствїе кралицѣ каѳелины. 49а/23–27 (24); и начетъ съ вѣанкою жалостїю мѣнтн се емоу гл҃е. дльжно ти кел(тъ) възлюбленїи брате поколѣти ѿ скрѣбы моеи. 59а/27–59б/3 (1).

МОЛЬБА, -ы ж (8) **1. молитва Богу, Богородици и(ли) светителѣма којом се што моли, тражи за себе или за кога другог.** – аз же не престажи гл҃ю. сїе бл҃женїе вѣдоугоднаа дѣанїа. елико стрл҃сти же и трѣпѣнїа. мѣен же и мѣтви и ѿбыношнаа стоанїа. 34б/19–22 (21); и тѣ стїи градъ іерл҃самъ не малехъ мал҃стннъ испльнннѣ. выдавъ злато и сребро вестнсл҃но. и вл҃свенїе прїемѣ. и мѣбы ѿ севѣ къ вл҃дцѣ хѣѣ. ѿ тамо соущаго ст҃го патрїарха. и ѿ всел҃х кланяющнх се волннмъ стрл҃стемъ хѣемъ. въ стѣмъ тамо градѣ. 68б/17–22 (19); и вл҃дка хѣ вьсегл҃да послушаетъ истинною прнзвацин҃хл҃ его. и волю творе коещн҃хл҃ се его. и семоу бл҃женномѣ в҃ссрл҃дноу молбоу хсаншавъ... 80б/26–81а/1 (1). ОП: 69а/1. **2. молба, жеља или захтев упућен коме.** – слншав же цр҃ь самодр҃жавнїи вѣанкыи романїе анл҃дроннк палесологъ. сїе вѣанкою и славноу чюдл҃... оудннк се и прослави бѣ. и не малїи мѣбы и мѣенїа посла к семоу вѣанкомоу и крѣпкомоу кралю стѣфаноу оурошоу гл҃е. любовнїи снѣоу др҃жавнаго ми црл҃ства... 76б/3–11 (8).

◇ **ВЕЛИКАЯ МОЛЬБА Велика молитва, Прва посланица Коринћанима светог Климента Римског или ? Велика јектенија.**³²⁰ – и свещавъ съ в҃семъ съборомъ свонмъ. въ нарочнѣ днѣ празл҃дннка. на възнел(е)нїе хѣѣ. и оубеждл҃ съ съ вѣанкою молбоу. поставнше и архн҃епл҃ска рекше пресѡщ҃еннаго архн҃епл҃ска. в҃се сребскыи земл҃е и поморскїе многаа лѣта. 81б/18–22 (20). **МОЛЬБОУ НЗГЛАГОЛАТИ ИЗГОВОРТИ МОЛИТВУ ДОКРАЈА, ИЗМОЛИТИ.** – и в҃седшнѣоу мѣбоу нзгл҃авъ къ вл҃дцѣ хѣѣ... 80б/20–21 (21). **МОЛЬБОУ ТВОРИТИ МОЛИТИ СЕ, ОБРАЃАТИ СЕ С МОЛБОМ.** – ѿ любви срл҃днаа болезны мѣтннѣ. внждл҃ како мѣнт се къ боу за снѣи своѣ. мѣбоу творецнѣи ѿ сгрѣшеннїи нл҃хл҃. 35б/27–36а/1 (1).

МОЛЬБЕНЬ, -ын прид. (4) **1. молбен, који изражава молбу.** – и сын хѣлюбывн гнѣ мон оурошь крали. ревннтель в҃сакыи любвн правїе. и никовою бо дѣло наоученїемъ его был(тъ). и прнїемъ въ сласть мѣенїе гл҃ы же. и повѣле тако да ндетъ. 49б/5–8 (8); сн же гл҃ы слншавъ мѣеннїи гл҃снѣ мон прѣвнсокыи краля оурошь. ѿ възлюбленнаго си брата. и въ тѣ чл҃с(ь) ни малн закьснѣвѣ. повѣле събраномѣ быти в҃семъ воємъ елико др҃жавн его. въ по моцъ възлюбленномоу си братоу. 59б/7–11 (7); сын зломнсл҃ннн видѣ тако въ едннѣ чл҃с(ь) в҃се славн своѣ и богатства лншенъ был(тъ). начелѣ възснаати къ семоу бл҃гочл҃ствомоу кралю. мѣеннїе гл҃ы вѣщак снцѣ рѣкы. гнѣ мон славннн кралю. възвратн тарость гнѣва твоѣго ѿ менѣ. 60б/27–61а/5 (3); ... посла слы своѣ протнвоу келл҃. съ доброразоумнннн гл҃ы мѣенннннн оувѣщати его... 62а/8–10 (9).

МОЛѢННѢ, -на с (4) **1. мољење, гл. имен. од молити (се) (1); молитвено заступање.** – (Господе) тако да оубетывъ гавншн мал҃стѣ твою мнѣ грѣшномоу. мѣенїемъ прѣстїе ти мѣре. 62а/23–24 (24); и ваю же мѣю ст҃аа гнѣ мон препод(о)внѣ оѣе с҃мешнѣ и к҃урь саво. др҃зновѣннїе нмоуша къ вл҃дцѣ не презрнѣта мѣенїа моего. и не прѣдаднѣта въ роукыи ннопл҃емннннкъ ѿѣствїа 62б/12–15 (14). **2. мољење, гл. имен. од молити (се) (2).** – аще бо не презрншн мѣенїа моего и повѣлишн ми нты къ нѣн. то болшнн любвн нмаѣетъ внты междл҃оу вама ѿ гнѣ. 49б/2–5 (3); слншав же цр҃ь самодр҃жавнїи вѣанкыи романїе анл҃дроннк палесологъ. сїе вѣанкою и славноу чюдл҃... оудннк се и прослави бѣ. и не малїи мѣбы и мѣенїа посла к семоу вѣанкомоу и крѣпкомоу кралю стѣфаноу оурошоу гл҃е. любовнїи снѣоу др҃жавнаго ми црл҃ства... 76б/3–11 (8).

³¹⁹ Пс 86, 11.

³²⁰ Велика јектенија је по садржају веома слична наведеној посланици, која се назива и Велика молитва. В. Приселков 1888: 43–51, 53–56 и Вокс 1927: 93–105. Текст посланице на српском: http://www.verujem.org/sveti_oci/kliment.html.

МОНАСТЫРЬ, -ря м (18) *манастир*. — мнѡже бо н оумножи бестнслньнє свое добрїе дѣтели. не тькмо бо еанко въ место то стѡе. еже рѣкоу домъ пресѣтїе глїемїн хнланїдарь. нь въ в'се монастры стїе горы. н къ в'семоу брат'ствоу коегождїо монастира в'сакъ доволь выдавше. 69б/22–27 (25, 26–27); н въ дрьжавѣ же ѡтѣствїа своего мнѡгїе монастры бжїств'нїн ѡ сьмого основанїа въздївнже. н доїс(то)нїеннтоу славою поч'те. 72б/3–6 (4); скоро текъ н възвѣсти тогдїа свшюу нгоуменоу монастира того в'сестїтномоу чрн'цоу савѣ. н в'семоу брат'ствоу цр'кв'номоу. 84б/25–27 (26). ОП: 47а/1, 48б/21, 48а/24, 51а/9–10, 69б/18, 72а/18, 72б/4, 79а/22, 79а/27, 80а/8, 82б/19, 83б/23, 84а/6, 84а/10, 85б/15.

МОНАСТЫРЬСКЪ, -ын прид. (1) *који се односи на манастир, који припада манастиру*. — н тако бо оубо съвршн се н з'красїн сїн стїн храмъ. не тьк'мо монастироу єднна цр'квн нь н в'сь дворъ монастир'скїе исплннн н оукрашн еже рѣшн полатн цр'ккїе постав'ль н трапезарїю. 80а/6–10 (9).

МОНАХНІЯ, -нїе ж (3) *монахиња*. — н ѡ роукы того принїетъ мнншьскїн ѡбразъ. въ цр'квн стїо ннколн въ слав'немь градуу скьдрѣ. по сїнїхї агг'льскїн ѡбразъ прїем'шїн. н въ томь наречї(є)на выїс(ть) монахїа елена. 43б/2–6 (6). ОП: 27б/4, 79а/17.

МОРАВА, -ы ж (1) *(Западна) Морава, река у Републици Србији*. — н сь нымь станїе сьтвори въ дрьжавн жоупн раснн'скыє. на речѣ глїемен моравѣ. въ месте же рѣкомемь мат'ков'цѣ. 59а/23–25 (24).

МОРЬСКЪ, -ын прид. (3) *морски, који се односи на море*. — ѡстанет' се печалїн. то нн бѣ възлюбити можетъ нстин'нѣ. дїавола възненавнїд(н)ть достоннѣ. оумоу бо нашемоу соущемоу, ѡбыетоу мльвою житенскыхї похотїн. тако н кораб'лю въ поучїнне морьскен вьламанн трьждїаюшоу се. 33а/25–33б/3 (2); аще бо глїю тако по нїенн. в'са ѡ селмь х'бюубыкемь нзыясннтн. то оубо лѣтъ кєїс(ть) н свѣздїн нвїснїе нзычнтн. нлн пѣскъ мор'скы. 66б/7–10 (10); оубозїн н нншїн тако ѡ некыє свѣстн тетяхоу къ нїемоу. не тьк'мо блнж'ны въ ѡтѣствє его. нь н ѡ замор'скыхї странь. н ѡ всеїхї мор'скыхї островь 68б/11–14 (14).

МОРЕ, -ря с (4) *море, велики водени простор, део океана који дубље или плиће залази у копно*. — н въз'мьше тѣло его непотрѣб'но. ѡпетн въз'вращьше се н положнше н въ градѣ глїемемь снлнкрїн еже кєїс(ть) на брѣгоу мора. 56б/10–12 (12). ОП: 70а/7, 78а/11.

◇ **ТРЬМЪНОЕ МОРЕ** *Црвено море (? данашње Мраморно море)*.³²¹ — н тако вьлез'ше въ дрѣва пловехоу чрѣзь трьм'ноє морѣ. н помодїю бжїею ѡкръм'лакемн неврєднмо прешьдї(ь)ше таковою поучїнноу. н нзлѣз'ше нз' мора вьнндоше въ самою тоу анатолию въ дрьжавоу без'божныхї. 78а/8–12 (9).

МОСН(Н) в. монсн(н)

МОЧНТИ, мочоу, мочншн несвр. (1) *мочити, квасити, влажити; натопати*. — по в'сакїе ношн слызамн непрѣснхакємннн постелю свою мочаше. 73б/14–15 (15).

МОЩН¹, могоу, можешн несвр. (8) **1.** *имати моћи, снаге, способности, услова за извршење нечега; моћи, бити у стању учинити нешто*. — кто бо не днвнт' се смєренїю

³²¹ У карловачком млађем рукопису стоји: *трьноє* (Архиепископ Данило 1972: 147). На основу података датих у Житију закључујемо да је Новак Гребострек са српском војском препловио Мраморно море (преко Дарданела) и тако доспео у Анатолију. У преводу (Данило Други 1988: 140) пише: „пловљаху кроз Црно Море”, што мислимо да није исправно.

нензглан'ніе слави твоє владко. егоже нѣса не выместеть. и аггльскіе силы съ трѣпетомъ зрети не могути. 28а/4–7 (7); тако бо въ истинноу и твораше. елико могоути въспоменути грѣхн свое. еже ѿ юности. сіа писанію предаюци. 33а/3–5 (3–4); дша бо аще мир'скихъ не остане' се печалин. то ни бѣ възлюбити можетъ истин'нѣ. 33а/25–27 (27); аще и в'са црствва земльнаа поидвижу'т се не могути разлоути насл ѿ люб'ви хѣн. 44а/8–10 (9–10); снѣ бо не краљ стефанъ не могъ бѣ приспѣти ѿ дааніе зем'ле на престав'леніе блженіе. 48б/2–3 (2); и тогдѣ едина честь нхл ѿлоути се пька татар'скаго. и прѣдоу на рекоу глѣмоу дриль. тон зѣло въспод'нившн се. тако не моути дръз'нути никоу прѣнті ю. 57а/7–11 (10). **2.** кад се наговештава нека могуиност. – вѣд(ѣ) бо множество прѣгрѣшенен монхл. нь аще въсоуи могоути погрѣзнути въ поучине беснслнаго твоего малсрдѣа. 28а/23–25 (24). **3.** с негациjom: *немој, немојмо, немојте* (анал. одрични императив с глаголом који се негира). – млю же ви и азъ грѣш'ни ѿ гн. ѿцн и братіа. и чеда възлюб'лен'наа. блюдемъ заповеди бжств'нне. и не можемъ оуныти противъ нмъ заповеди бо его тешкы несоути. 85б/24–27 (26).

МОУЦН², -ни ж мн. (1) *реликвија, предмет нарочитог религиозног поштовања* (нпр. *везан за неког светителя, свѣтѣчке мошти и др.*).³²² – нконн же ѿкованн златомъ. испльнѣны моуци стѣлхл. 41а/11–12 (12).

МРЪЗЬКЪ, -ын прид. (1) *мрзак, одвратан*. – дльжно кел(т) прьвоу камъ бѣ богатн се. оу томоу оутодѣнаа творити. лоукавіе и мръскіе дѣтели далече себѣ сътворите. 41б/4–6 (5–6).

МРЪТВЪ, -ын прид. (3) **1.** *мртва, који је умро*. – фиг. се бо преже съмрѣти моу мртва бываю. и преждѣ бесконат'ніе моуки собою келмъ моуцима. ѿ нечистаго моуго. 35б/13–16 (14); ... паде на зем'ли ниць и лѣжаше тако мртва. 43а/10. **2.** у имен. служби: *онај који је мртва*. – и не трѣпѣ зрети рода нашего порабоуен'наа лютомоу мнродръз'цоу. прнѣтъ вол'ною съмрѣт(ь). свобода сн въ мрѣтвнхл. и полежа въ гробѣ тако и члкъ. да насл оумрѣшеу грѣховн ожнвнши. и възвел(е)ши на дрек'нне блжен'ство. 44б/8–13 (10).

МРЪТВЪНЬ, -ын прид. (2) **1.** *смртан, који је по својој природи подвергнут смрти, који мора умрети*. – ты съвѣси немощь мрѣтвннне плѣти нашеу ѿблѣкы се въ ню. 62а/16–17 (16). **2.** *мртва; безживотан*. – и ѿкопавше зем'лю. ѿбрѣтоше тѣло его вжѣмъ повѣленіемъ нерастанмо... бѣу прѣмалств'ноу пнтавшоу его ѿ юности его. даже и до ннѣ не ѿстав'льшоу его. нь вѣлнкоу малств' члколюбѣа показавшоу на мрѣтвнннмъ тѣле его. 85а/9–16 (16).

МОУДРОСТЬ, -н ж (3) **1.** *(пре)мудрост, божански смисао, разум (Логос); друго лице Свете Троице, Исус Христос*.³²³ – та бо едина бѣ бѣмъ и гѣ глѣмъ. в'секе внд(н)мнѣ и невнд(н)мнѣ твары твораць. свѣтъ непрстоупнѣ и животь всѣхл. оутврднвн нѣсла моудростію и ѿсновавн зем'лю ни на тесом'же. ѿ сем бо прлор(о)къ провъзвѣстоуе глѣ. словесемъ глѣннмъ нѣсла оутврднше се. дѣом же оустъ его в'са сна нхл. 27б/17–24 (20). **2.** *мудрост, способность зрелог расуђивања*. – сего бо повѣленіемъ и моудростію дан'ною емоу ѿ гѣ. вѣд'хоу създаніе црквн тоу разорѣно высл(ть). и новое ѿ ѿснованіа въздвннгъ и съвршн. въ ѿбразъ стѣе бѣе стоуденнчкыне. повѣленіемъ глѣна прѣвнсокаго стефана краля хрѣша... 79б/26–80а/4 (26).

◇ *вышша моудрость премудрост, врло велика, дубока мудрост*. – с[.]н бо епслкпъ даннл вѣ рождѣніе и въспитѣніе зем'ле срѣскіе. ѿ юности же свое воднмъ и крѣпнмъ. и настав'ляемъ дѣомъ стѣнмъ. и зѣло нлнн крѣп'коу и вышшоу моудроу вь срлци своемъ. ѿ въздвнженн црквнномъ. еже заповедати келл хрѣдогннмъ и многонзабран'ннмъ хнтрѣцелл знждлоуцимъ. како постав'ляти стѣпн же и налствлпѣа. и каларе и прѣгради црквнне. 79б/17–25 (21).

³²² Уп. *мошти* цел. рлг. 'посмртни остацы, кости неког свеца' (РМС III: 432).

³²³ В. слово (◇).

МОУДРЬ, -ын прид. (3) **1.** *мудар; наметан, разборит.* – в’се же люди єлико дръжави не-тоу повѣле в’семь събраномь быти· и хоудогѣ хитръце обрѣт’ши· хотещи да сътворѣт’ли єлико на предивно въздѣвиженіе храма того· злато много и нещед’но дающіи· в’семь работающіи· тако да никтоже ѿ таковнѣхъ боудеть обидимь силою· или кто възнегодуеть· тако же оубо моудрѣи и разоумнѣи стронтели· 39а/5–13 (12); онъ же тако моудръ и хоудогъ моужь поваждѣае настрѣбы на вѣжешее· своего сьродѣства и храненія поучивъ сладкыми своимъ глѣ· и тамо посла є в’сегдѣ бжтѣю помощь призываеть· 76б/16–20 (16). **2.** у имен. служби: *онај који је мудар.* – рече бо єдинъ моудрыи· страш’но бо ієсї(ть) выпастн въ роуцѣ бѣ жива· 28а/27–28б/1 (28).

МОУЖЬ, -а м (20) **1. а.** *знаменит, чувен човек, онај који се истиче или се истакао чиме; муж, угледан, узоран човек, онај који служи као пример за угледање.* – полд(о)в’на соушїи правед’номоу ономоу моужоу, ювоу· нже възношаше жрт’воу за снѣ свое... 36а/1–4 (2); нь гїи црѣ вѣкомь· даждѣ мнє равоу твоємѣ по срѣдцоу моємю· моужа сѣа и правед’на· нже наставнїтї мє до конца страхъ твои възпрїемь и дръжати въ срѣдци моємь хнїломь· 80а/25–80б/2 (27); и мнѣ дароун гїи по млстїи твоєи· и по прошенїю моємю· твоєїгѣ оугодїна мѣжа· да и мнѣ боудеть тобою братъ и просвѣщ’никъ и настав’никъ дшїи моєи· 80б/17–20 (18–19); онъ же вѣлюб’ць и преподл(о)внїи моужь... 81а/27–81б/1 (1). ОП: 46а/13, 61б/17, 67б/8, 68а/23, 80б/24, 81а/11. **б.** *човек, одрасло, зрело људско биће.* – вѣлюбивн же моужн єлико живоуще въ соуети мнра сего· некоторїи ѿ телїи вѣрн радїи іаже къ боу· съми се распеше стрѣстїи· и крѣпкими полдвигы и мнра ѿрѣкоше се· да хѣ єдиногѣ приобрещоутъ 29а/27–29б/3 (27); се зроу отнма монма храмн бжїстївннхъ црѣкви· єлико въздѣвигоше хѣлюбивн моужн... 38а/26–28 (28); вл’жен’ бо моужь юмоуже нде гїсїне и оупованїе его· 57б/12–13 (13); и къ сїнмь долстїонменнїте свое вѣрнїи моуже постав’ль· нже хотеть присѣщати бошешее· в’са польз’на нмь твореще· 70б/10–13 (11). **2.** *муж, супруг.* – и по прѣставленїи моужа не· прїем’ши ѿ снѣ своего долстїонною чїстїе дръжавн земль многыхъ... 29б/28–30а/2 (28); таковіє бо іако и дщери є хранешїи въ домоу своемь· и сїє вѣдаваше за моужн нти въ домн свое· в’сакнмь богат’ствомь исплнннющн нхъ· 35а/27–35б/2 (1). ОП: 29б/26. **3.** *ратник, борец.* – ... іако видети нмь стлпъ огннн вѣлнкы съходещъ ѿ нвєсї(є)· ѿ него же лоуче пламен’нїе нсходеще· и съ іаростїю шпалахоу лица нхї· и моужїє огннны обрѣзы нмоуще· такождѣ и соружїа нмоуще въ роукахъ своихъ· и съ ноуждѣю вѣлнкою жнєхъ є съсѣкающе плыкы нхї· 60б/2–8 (5); онъ же іако моудръ и хоудогъ моужь поваждѣае настрѣбы на вѣжешее... 76б/16–17 (17).

◇ **МОУЖЬ КРѢВН** *кровожедник, кровопија, кроволок, крвник, убица.* – прїор(о)къ бо и вѣбѣцѣ рєчї(є)· моужь крѣвы и льстнвѣ не преполовнїтї днн своихъ· 56а/14–16 (15).

МОУЖЬСТВО, -а с (1) *мужество (заст.), мужевност, изглед и држање онога који је мужеван, мушка снага, одважност, достојанственост.* – іакоже бо и александарь македонскы црѣ· на зем’ли силою възвѣлнчанъ· такождѣ и съ възвѣлнчн се въ вѣдѣрован’нїи его дръжавѣ· іакоже бѣше его видети въ чїстнємь его обрѣзѣ и моужьствѣ и дов’лестн и шпальчєнїи црѣцємь· и томоу двеще се рѣши· дов’ль єси пате всеїхъ сил’ныхъ црѣ ѿ слав’нїи краю· 74а/14–21 (18).

МОУКА, -ы ж (4) **1.** *мука, велика физичка и(ли) душевна патња; трпљење мѹка; мучеништво, трпљење мученика; страдање.* – аще бо прїор(о)ци и мѣннцн крѣвїю проливакемою ѿ безакон’ныхъ· и толнкїє оубо разлнчнїє стрѣстїи подыеше и рѣдъ сєвѣ добрь обрѣтотє· а сїи же в’место крѣв’наго течєнїа и моукы· теплнми слъзамн и мншгїи дѣтели добрїи распрѣпеше плыть свою· нмнже въз’мож’ноу оугоднн тєвѣ... 28б/28–29а/6 (4). **2.** *мука, трпљење; казна (у паклу).* – поднсан дшїє какова оусрещоут’ тє по нсходѣ твоємь ѿ тѣла· се моукы разлнчнїє готовают’ тн сє· алгѣлы же іарїи и немлстїивн хотеще тє възхнїтн· 39б/18–22 (20).

◇ **БЕСКОНЪТНАТА** *моука бесконачна мука, пакао.* – се бо преже сьмрѣти моє мѣртѣва бываю· и преждѣ бесконачнїє моукы собою нєсїмь моушнма· ѿ нечїтанїа моєго· 35б/13–16 (15).

МОУКА ВЪТЪНАТА *вечна мука*,³²⁴ *пакао*. — глїе самъ въ себѣ по́двигни се сокаанїе преждїе года оного быти готовъ. аще и навнѣль еси грѣхы творити. нѣ останн се покаанїемъ. соудї ко ждїнтъ те моука вѣтнаа и огнь негасимы. 73б/15–19 (18).

Уп. страсть

МОУЧЕННИКЪ, -а м (10) *а. мученик*, цркв. *онај који је мучен и убијен због вере*. — аще бо прїор(о)ци и мѣнници крвїю проливаетою ѿ безаконїихї. и толкїе оубо разлїчнїе стрїстїи подыше. и рѣдъ себѣ добръ обрѣтоте. а сїн же въместо крвѣнаго тетенїа и моукъ. теплїи слъзамн и многїи дѣтелн доврїи распрпеше плть свою. и нїже възможноу оугодити тебѣ. таковїи бо оубо прославише се. и въ вншнїихї хвалами аггльскимн, прославляютъ се. и въспѣваютъ се съ похвалоу. то и намъ грѣшнїимъ долстотно кел(ть) блжїти нїхї. яко оугодїнки твоє истиннїе. 28б/28–29а/10 (28); мѣнници же оумараемн того (Бога) исповѣдахоу. 29а/2б; ... оною любовїю юже оутврждїающе се мѣнници по именн его. и не боюше се мѣнїтель преценїа и глѣхоу. аще и вса црїства земльнаа по́двїжоут се не могоутї разлоуити насл ѿ любѣви хбн. 44а/б–44а/10 (7). ОП: 52а/5. **б. онај којег је Црква канонизовала, прогласила светим након његове мученичке смрти због вере у Христа**. — ... създїа... и въ дѣрѣ црквѣ стїго мѣнника хбѣ геолргїа. въ месте рѣкомемъ ораховнцѣ. и црквѣ стїго мѣнника хбѣ нїкути блнзъ градї(а) скопїа. 72б/18–23 (20, 22); вѣ сътворнѣл пришьствїе къ нїмоу в'сесвѣеннїи епїскпъ даннѣ. нже вѣ некогдїа жнвїи въ роукотворенномъ емоу монастырн цркви стїго мѣнника и апїсла хбѣ стефана. 82б/16–20 (19). ОП: 56б/4, 71а/25, 72а/12.

Уп. мученица

МОУЧЕНИЦА, -е ж (1) ? *мученица, жена мученик*.³²⁵ — блжѣнаа еси яко въ лнкы многострадї(а)лнхї мѣнницѣ прїтте се. 47б/20–21 (21).

Уп. мученикъ

МОУЧИТЕЛЪ, -ла м (1) *мучитель, онај који неког мучи (телесно или душевно)*. — оною любовїю оумирающн по именн его. юже оученици того видѣше възносїма ѿ земльнїихї. платюще се глѣхоу. ѿ влѣдїко не остави насл срїи... оною любовїю юже оутврждїающе се мѣнници по именн его. и не боюше се мѣнїтель преценїа и глѣхоу. аще и вса црїства земльнаа по́двїжоут се не могоутї разлоуити насл ѿ любѣви хбн. 43б/26–44а/10 (8).

МОУЧИТИ, моучоу, моучиши несвр. (1) *мучити, причињавати муку (телесну или душевну)*. — се бо преже съдърѣти моє мъртва бываю. и преждїе бесконатнїе моуку собою келїмъ моуцима. ѿ нечїтанїа моєго. 35б/13–16 (15).

МЪЗДА, -ы ж (2) *награда, плата*. — и законнїе оуставн еинко црковнаго прѣданїа съ радостїю испльнїающе. да съвршеноу мьздїмоу себѣ прїобрѣщете. 42а/15–18 (17); и потроудн се на здїланїи апїслъсцѣмъ полагає основанїе стїе и правїе вѣрн хїслви. и того радн болшоую мьздїмоу прилешн. 81а/16–19 (19).

МЪЗДОВЪЗДАТЕЛЪ, -ла м (2) *онај који даје, награђује (по заслуги) (о Богу)*. — и толмн прослоу се сїн блжѣнїи и кроткы добродѣтелїю и слою и крѣпостїю. дарованною емоу ѿ мьздїловьздїателя бѣ. яко в'си окрїстнїи црїе и погани в[а?]р'варн боахоу се. тъкмо нлѣнованноу

³²⁴ У савременом српском језику лексеме које чине овај израз долазе у облику множине: *вечне (наклене) муке* 'рлг. *пакао*' (РМС III: 458). В. и Матешїић 1982: 358.

³²⁵ Српска православна црква краљицу Јелену прославља као Свету преподобну Јелену, а не као мученицу. Чињеница да архиепископ Данило краљицу Јелену прибраја скупу мученица може да значи да је за њега мученик не само *онај који је пострадао мученичком смрћу* него и *онај који је распет (фиг.) трпљењем за Христа, онај који је изложен мукама, тешкоћама, великим напрезањима и сл. за Христа*. В. наведени контекст уз одредницу мученикъ: 28б/28–29а/10.

МНОГОРАЗЛІЧЬНЬ, -ын прид. (3) *разноврстан, разнолик, који је различит по више критерија: изгледу, боји, функцији и др.* – тако бо бѣ видети шьствіе нїхї. оукрашено оубїани црїскыи. и поаси златни. бысерн же и камени многоцѣнїи. чрв'ленїи црїскыє и багрѣнице. тако и пол'скыє цвѣти. многоразлїчнїи добротамн испещрѣни. 49б/15–20 (19–20); и тоу оукрашн домь пресїе многоразлїчнїи приношенїи. елико иконн бжїствнїе златомь оковани и енсеромь. оукрашени. кадн'ницѣ и свѣщ'ники злати. и инїи в'сакїе потребы цркв'нїе. нхже не възможелъ сказати по имену. 72а/1–6 (2).

◇ **МНОГОРАЗЛІЧЬНЫ ОБРАЗЫ на разне, различите начине.** – и блї дарован'ное келюу богатств'во земляного црїства. мнслвно и разоум'но расточн. многоразлїчнїи образы прьвоє же въ дарь бѣ. второе елико на въздвїженїе стїхъ црквїи. къ нишнм' же и стран'ным и маломощ'нымь. и малїстив'на посещенїа. дарн же и обыч'на пнтател'ства сего блгочїстиваго кто исповестъ. 69а/8–15 (10).

МНОГОРАЗОУМЬНЬ, -ын прид. (2) *веома мудар.* – ... такоже даровалъ еси на просвѣщенїе дшїе многотїстномоу коласафъ. преподї(о)внаго оца вар'лама. нже просвѣтивы его свѣтомь разоумнымь. и оирут[.]н[.] тьмоу многоую ѿгнавь ѿ дшїи его. и страхъ бжїи всаднвь въ многоразоумномь срїдїцн кїгї. творити блгаа предї гїслмь. 80б/2–8 (7); фиг. блжюу многопресвѣтлоє лицѣ твоє. озарше се ѿ пресїго дх'а. нм'же и многоразумнїи свѣтъ всїа намь. и именовъ силн крепости твоє льсть и шетанїа и силы лужавїе без'бож'ныхї погань разорнше се. 83а/26–83б/3 (27–1).

МНОГОСВѢТЪЛЪ, -ын прид. (4) *веома сїајан, светао; који одаје из себе велику светлост.* – фиг. въ сто бо троуды твоє и бьдраа подвїзанїа расподнла еси. и былї(ть) дарован'нїи ѿ га свѣтн'никъ ѿчїствїю своємоу. сїає многосвѣтлїи чюдїсн. 42б/7–10 (10); и всемь намь ообстоєщи оодрь блжен'нїе. възрев'ше на ню и бе видети лицѣ ке тако лицѣ агїгїла бжїа. нли тако зарюу слнч'нє многосвѣтанн добротамн сїаюшє и тако разоумехомь ю хотєшоу преставити се... 46а/2–8 (6); фиг. сама же десница силн влїдїнїе главоу его вѣн'ча неоувєдающнмї вѣн'цѣмь. и дастъ его многосвет'лаго свѣтн'ника ѿчїствїю своємоу. спѣюща бжїемь промисломь. вгбоугодїи дѣлн прославити се. и събрати елико расточен'на дрьжавн ѿчїствїа его. 53б/8–14 (10); сь же блженн и блгочїстивн краль предїлежаше тако многосвѣтлоє слнчє. просвѣщає разоумн и мнслн всєхї зрещнхъ его. 83а/11–14 (12–13).

МНОГОСТРАДАЛЪНЬ, -ын прид. (2) *који је веома много страдао, претрпео.* – многострадї(а)л'нн бо ювь рече глїе. азъ бєхъ ѿцѣ немощ'нїи. и око слеп'цѣмь. нога же хроми. 32а/3–5 (3); блженаа еси тако въ лнкы многострадї(а)л'ныхї мїчїннцъ прнчтє се. 47б/20–21 (20–21).

МНОГОХВАЛЪНЬ, -ын прид. (1) *који (својим речима, мелодїјом) изражава велику (по)хвалу.* – и мало оубо места прѣшьдї(вь)ше. почнвахоу поюще многохвал'нїи пѣлїни бжїствнїе. и тако несоущє тѣло блжен'нїе сь славою. прндохомь въ слав'нїи монастырь ке градї(а)ць. 46б/26–47а/2 (27).

МНОГОЦѢНЬНЬ, -ын прид. (7) *који је веома цеѣен, велике цене, веома вредан, скупocen, скуп, драгоцен.*³²⁶ – и сама въ жнвоте своємь. испльны домь сїи пресїе в'сакымь довольствомь. елико рѣщи мн книги бжїствнїе и сьсоудїи сїен'нїи златїи и срѣбрьнїи. оукрашен'нїи многоцѣннїи добротамн. 41а/6–11 (10–11); моужа правед'на хошоу исповѣдї(ѣ)ти вьшелоу вглюбїю. тако оугод'нє гїслвн былї(ть). и оукрашенїемь бесчнслвно стїнхї црквїи. и мнотїи малїстивнїи нишїнхї. ѿ правед'ннхъ свонхї плодовь. еже быв'ше келюу богатств'во и слава. ѿ

³²⁶ Уп. 'многоцеѣен' *који је веома цеѣен, многопоштован* (РМС III: 406) и 'цеѣен' (2) *који је на цени, вредан* (РМС VI: 783).

земельнаго црствя. нменіе н богатство мноґо. злато н сребро бесчисльнѡе. н скотн пасомн овце н воловѣ н коны мноґодоброїн. н рнзн свѣтліе н мноґоцѣннїе. н нывн мноґн плодн испльняюще обылно. 67б/8–18 (17); н зде такожде в'сакїе правдїн црквнїе приложн. съсѡдн сїеннїе златїн. н нконн же вжїствнїе. кан'дла же мноґоцѣнна. каднїннїе же н свѣщннкы. н проче всехї злата н сребра вѣчисльнѡ. 72а/18–23 (21); блґочїствя кралицїа симонїда. сътворшн канїдїло ѿ злата мноґоцѣннаго. н платн златїн такожде мноґоцѣннїн днвнѡу добрѡу внда нмоуше въ себѣ. нмыже покритн ракоу сего хдлюбываго. н нннїе же почїстн мноґы оутѡтовавшн сїн в'са вдасть къ грѡвѡу сего блґочїствяго. 85б/6–85б/12 (7, 8).

◇ **МНОґОЦѣННЫН КАМЫ драґи камен; драґуль;** зб. мн. **МНОґОЦѣННОЕ КАМЕННЄ драґо камење; драґулы.**³²⁷ – н ѡ сїнх троуждїающн се елнко ѡ вѡдаванїн малїстннх въ храмн вжїствнїе. в'са яже на потревоу. кннґы вжїствнїе къ домоу своємь съставляющїн. такожде н съсѡдн сїеннїе златїн н срѣбрьнїн. оукрашеннїн бнсерн н каменїемь мноґоценнїмь. рнзн же іерѡмь нзавраннїн. в'сакїе же правдїн црковнїе елнко на потревоу. 34б/26–35а/5 (3); тако бо вѣ вндетн шьствїе нхї. оукрашено ѡдѣянн црїскымн. н поїасн златнмн. бысерн же н каменн мноґоцѣннїн. чрв'ленїн црїскыє н багр'ннїе. тако н пол'скыє цвѣтн. мноґоразлнчнмн добрѡамн испщ'рѣнн. 49б/15–20 (18).

МНОґОЧѣСТЬНЬ, -ын прид. (3) **1. а.** *који испољава, показује велико поштовање.* – сего бо в'сѡсїеннаго епїскапа данїла. в'сакѡ свѣщанїе гїслнх краль въ мноґочїстнѡу любовь н сладїсть прїемлаше. 79б/7–10 (9). **б.** *који је веома побожан, пун вере у Бога или ? веома поштован, цењен.* – ... гїн црѣ вѣкомь. даждїь мнѣ равоу твоємь по срїдцоу моємѡу. моужа сїа н праведна. нже наставнїтї мѣ до кон'ца страхъ твои вьспрїемь н дрѣжати въ срїдци моємь зннломь. такоже дароваль єси на просвѣщенїе дшїе мноґочїстнѡму колїсафѡ. преподї(о)внаго ѡца вар'лама... 80а/25–80б/4 (3). **2.** *веома драґоцен, велике цене, скупѡцен.* – н по томь прїдѡста (кральїце Симонїда н Катарїна) наїдї грѡвь блґенїе. н любовїю лѡбнзав'ше н н ѡмѡчнста роукоу єе теплнмн слъзамн. н тоу мноґочїстнїе дары н прїношенїа даровавшїн домоу прѣстїе. н грѡвь блґеннїе елены покрившн платн златнмн. 50а/20–25 (23).

МНОґЪ, -ын прид. (115) **1. а.** *којега има у великом броју: мноґи, -а, -о.* – малїстнх' бо е[.] н мноґїн ѡбытѣлы оу тѣбѣ соу'тї. 28а/10–11 (10); мноґаа оубѡ таковаа члґколюбїа твоа влїдїко. 28а/19–20 (19); теплнмн слъзамн н мноґїн дѣтелн добрїн распрѡпеше плть свою. 29а/4–5 (4); зачело бо испѡведанїю мноґа. 29б/4–5 (5); прїем'шн ѿ сїа своєго долїстнѡнѡу члестї дрѣжавн земль мноґыхъ. 30а/1–2 (2); разоумѡ бо влоудїннцоу тако за слъзн теплїе мноґыхъ длъговъ ѡстав'ленїе прнеть. 31а/25–27 (26); н тамо бо възндоше мноґїн дары єе. 33а/8–9; мноґїн странн єзнкь прѣдрѣжѣща. 36а/8–9; роукамн мноґїнхъ іерен. 37б/8–9 (9); прїемїн дарн мноґїн н чїстнїн ѿ роуки єго. 40б/11–12. ОП: 40б/24, 41а/18, 48а/14, 48а/26, 48б/18, 49а/3, 49а/8, 50а/7, 50б/7, 53б/23, 54а/3, 54а/9, 54а/10, 56а/6, 56а/24, 56б/14, 57а/16, 59а/13, 59а/17, 59а/26, 60а/6, 61а/26, 61б/9, 61б/12, 63б/25, 65а/11, 65а/17, 67а/22, 67б/11, 67б/17, 68а/20–21, 68б/3, 68б/24, 68б/26, 69а/22, 69б/11, 70а/10, 70а/24, 70б/3–4, 70б/6, 71б/3, 71б/4, 71б/11, 72а/8, 72б/4, 72б/24–25, 73а/7–8, 74б/16, 77а/3, 78б/1–2, 81б/12, 81б/22, 83б/25, 84а/25, 84б/18–19. **б.** *којега има у великој количини.* – се испльняет се срїдце моє рнданїа н плача мноґаа. 47а/22–23 (23); н яростн мноґїе испльн' се. 56а/4; злато мноґо дав'шн нмь.³²⁸ 59а/14; сътворнвн мноґїн скрѣбы н стрїстн ѡномоу праведномѡу моужѡу ѡвоу. 61б/15–17 (16); н мнѣ же недѡстнѡмоу равоу твоємлїа мноґїе скрѣбы н печалн на радѡсть прѡложн. 63б/18–20 (19); н разлїєлїает' мѣ пламн ѿ мноґаго възлїднханїа. 65а/13–14 (14); нменїе н богатство мноґо. 67б/14; нещед'но злато мноґо дає. 69а/21³²⁹; дасть нмь злато мноґо. 70б/7–8 (8); тѡ бо нензѣттен'но злато своє мноґо приложн. 71б/8; а неправеднѡе нхъ мноґо събранїе себѣ вьснхнтнше. 76б/26–27 (26). ОП: 65а/25, 65а/27, 73б/6, 74а/21, 80б/25,

³²⁷ В. фуснѡту 286.

³²⁸ Овај пример могао би се сматрати и прилогом, али је вероватнїе да је реч о придеву (*мноґо злато, злато у великој количини*).

³²⁹ Исто.

83а/19. **2. велик, значајан.** – тако оберет’шїи корнсть многоуоу. 35а/10; не възмогше противоу снаѣ его многон тавнти се. 57б/22–23; тако да ѡвзлѡуѣтї тоу соущею достојанїе много црѣкви домоу спїслова рѣк’ше. архїепїскпїе. 60а/19–21 (20); оберетоу его събрав’ша се съ силою многою въ дръжавѣ црїцтвїа своєго. 62б/21–23 (22); тако в’сємь дивнти се в’жїен снаѣ. н многон помощи бл’жен’номоу за смєренїе кїглї н за кротость. 74а/23–25 (24); мноузѣи помощи н покрїоловоу н застоуп’ленїю ѡ виш’наго сподї(о)б’ленъ бысї(ть). 75а/3–5 (3); н чїстїю многою почтть нїхї. 77б/16–17. ОП: 78б/5, 79а/2, 80б/6, 83а/6, 83а/9, 85б/11. **3. дуго** (уз именицу *време* или самостално). – сїи бо бл’жен’наа в’ѣ прѣпроваждїающїи време много. 44а/10–12 (11–12); н сьн бл’гочїстїивн в’рѣме много прѣпроводїи съ снами свонди въ дръжавѣ црїцтвїа того. 57б/23–25 (23–24); не по мноузѣ же в’рѣмени ново приєм’шоу власть зем’лє с’рѣм’скїе. 58б/16–17 (16); н ѡ многыхї в’рѣмень тоу оутв’рднв’ша се. 58б/21–22 (21); н томоу сїѡу его многаа времена препроводнв’шоу. 63а/9–10 (10); н прѣбывающоу кїмїлї на мноузѣ въ дръжавѣ зем’лє тоє. съ властєли свонди. 64а/21–23 (22); н не по мноузѣ в’рѣмени. 77а/6–7 (7); ѡ многыхї в’рѣменїи събран’ноу нды. 78а/18–19 (18). **4.** у функцији заменице: *многи*. – мнозїи бо тавнше се въ соуїете дїра сєго. 28б/4; такоже оубо н въ нїѣшн’нѣмь в’рѣмени мнозїи ѡ послєдїнаго рода тавнше се. 28б/25–26; мнозїи бо полсї(то)мь преказндоше чл’ч’скаа. 32а/21; мнозїи бо съблз’ннв’ше се ѡстоупнше ѡ сєго бл’гочїстїиваго кралї(а) къ сїѡу его. 64б/19–21 (19); ѡ стрїженїа ов’ць монїхї пл’шнїи многыхї сьгрѣшаше се. 67б/23–24 (24). ОП: 58а/20.

◇ ВЪ ЛѢТѢХЪ МЬНОЗЕХЪ *дуго, много лета, много година.* – н тако твораше въ лѣтї(ѣ)хъ мнозєхъ. 68б/2–3 (3). **МЬНОГА(ІА) ЛѢТА** *израз се не преводи, њимє се исказує жеља за дуговечан и плодотворан живот: (на) Многаја љета.*³³⁰ – поставнше н архїепїскпа рек’ше прєсоцїен’наго архїепїскпа. в’се с’рѣв’скыє зем’лє н помор’скїе многаа лѣта. 81б/20–22 (22). **МЬНОГО МЬНОЖЬСТВО (БЕСНІСЛЬНО) а.** *веома велико (небројєно) мноштво, веома велики број лица или ствари; веома много.* – множѣство нхъ (воїника) много нзбыєно бысї(ть). 60а/23–24 (23); н тоу сьтвори множѣство много одрѡвь на покон волєщнмь. 70а/25–27 (26); зрїте же възлюб’лен’нїи в’ланч’ствїа мїлсїтннє сєго х’дїлюбываго н дивнте се. коли бо множѣство много болѣщнхъ беснїсльнє єлнцн възлєжахоу въ такоуѣмь оутготованїи. 70б/21–25 (23); н ндѣ въ монастырь сїѡ анїдрєа ндеже кїсї(ть) множѣство много ч’рн’ць тоу пребывающнхї. 85б/15–17 (16). ОП: 75а/21. **б.** *веома велика количина; веома много.* – много множѣство беснїсльнє злата за сїа в’давъ. н приложн къ местоу томоу сїѡмоу. 69б/14–16 (14); н възмь съ собою множѣство много злата. 73а/25–26 (26). **НА МЬНОЗѢ ДУГО, МНОГО (ВРЕМЕНА).** – н прѣбывающоу кїмїлї на мноузѣ въ дръжавѣ зем’лє тоє. съ властєли свонди. 64а/21–23 (22). **ОТЪ МЬНОГЫНХЪ В’РѢМЕНЬ ДУГО, ОДАВНО.** – н ѡ многыхї в’рѣмень тоу оутв’рднв’ша се. 58б/21–22 (21). ОП: 78а/18.

Уп. дльгъ ◇

МЬНОЖИТИ, -жоу, -жншн несвр. (3) *множити, умножавати.* – н сьн х’дїлюбывн братъ єго кралъ оурошь. дары многїи чїстїнїи. н нзавран’нїи множе н оумноже дароує кїмїлї. н в’сємь в’ѣл’можамь єго. н ѡпоустн єго съ славою в’ѣанкою. къ прѣстолау влдічствїа єго. 49а/7–12 (9); нъ ѡ сємь бл’женн да не поднвнт’ се оумь нашъ. слншеще снковїе ємоу люб’вн ѡ такоуыхї снл’нонмєлннїтыхї црѣ. єанко црїскоу любовїю почнтахоу. н нєзрєчї(є)ннїє дары црїскыє множахоу кїмоу. 53б/26–54а/2 (2); множе бо н оумножн беснїсльнїє своє добрїє дѣтелы. не тькмо бо єанко въ место то сїѡє. єже рѣкоу домъ прєстїє глїєдїи хнланїдаръ. нъ въ в’се монастыры сїїє горы. 69б/22–26 (22).

МЬНОЖЬСТВО, -а с (19) **а.** *мноштво, велики број појєдннх појємова.* – ... в’ѣлї(ѣ) бо множѣство прѣгрѣшєненн монїхї. 28а/23–24 (23); ѡ чєм лн вьстѣнїю. нли ѡ чємь въз’рндлєо ѡ множѣствѣ грѣхъ монїхї. нли ѡ разлѡучєнїи ѡ бѣ. 39б/16–18 (17–18); н полагаю грѣхопадєнїа моєа на множѣство щєдротъ твонїхї. в’ѣлї(ѣ) тако правєд’ннкы любышн н грєш’нїє нлѡуєшн влдіко вєсїхї гїи. 52б/13–16 (14); н тако повоєвав’шнмь нмь странн ты. н протїнвоу бо толнкаго нїхї множѣствѣ

³³⁰ Изводи се у свечаним (црквеним) приликама.

и слыи не сътворише толыкы пакости ѿтѣствію сего бл҃гочл҃ствѣаго. нь пакы възвратише се въ дръжавоу свою. 57а/3–7 (4–5); и ты нечл҃ствивн видѣвше ѡб онь поль рѣкы множество народа збѣгше на едноумь мѣсте. јако звѣрїе несити оустрымше се на стадо хѣб. 57а/11–14 (12); ѿ множества бѣзаконїи монїхї. нмыже запеть келсмы ѿ юности мое[.] неслмы долстони възрети и видети висоту твою. нли съ дръзновѣнїемъ призвати ст҃ое и страшное нме твоє. 62а/17–21 (17); наче здлати множество цр҃кви ст҃нїхї. 78б/24–25. ОП: 38а/3, 39б/8. **б.** велика количина, обилье. — кто во ѿ земльнїхї оуповавъ на множество богатїства своего и сплет се. 28б/8–9 (9); нензѣтено же множество злата своего тоу приложн. 72а/6–7 (7). **в.** у служби прилога: *веома много*. — и в'семоу ѿтѣствію его красующоу се ѡ семь. прозреше јако въ днїи его хотеть пожити бл҃говѣрїемъ и чнстотоу. и страшнн тавити се врагомъ своимъ. в'семъ же днѣнн. релї(е) во всїають въ днїи его правдїа и множество мира. 54а/27–54б/4 (4).

◇ **МЪНОГО МЪНОЖЕСТВО** (БЕЩНСЛЪНО) **а.** *веома велико (небројено) мноштво, веома велики број лица или ствари; веома много*. — множество нхъ (војника) много избыено былс(ть). 60а/23–24 (23); и тоу сътвори множество много одровъ на покон болецнмъ. 70а/25–27 (26); зрите же възлюбленїи вѣланчѣства малстнне сего хд҃любываго и днвите се. коли во множество много болѣшихъ беснслсно елци възлежахоу въ такоуемъ оуготованїи. 70б/21–25 (23); и ндѣ въ монастырь ст҃го андрїеа ндеже келс(ть) множество многоу чр҃нць тоу пребывающнхї. 85б/15–17 (16). ОП: 75а/21. **б.** *веома велика количина; веома много*. — много множество беснслсно злата за сїа вѣдавъ. и приложн къ местоу томоу ст҃омоу. 69б/14–16 (14–15); и възмъ съ собою множество много злата. 73а/25–26 (25).

МЪНѢТИ, мѣню, мѣниши несвр. (5) *мислити, намеравати*. — а онїи по истннѣ възбожнїи перси. јадоуше хлѣбъ его вѣланчахоу на нь ковь. мнѣще хотенїе с[.] оулоучнтн. ѡ семь бл҃женнемъ стѣфанѣ оуроши. и ѡ дръжавѣ его и ѡ ст҃нхї цр҃квахъ. 75б/13–17 (15); и на многихъ мѣстехъ плькомъ кон тавляющнмъ се. мнѣще некоторѡ волю свою оулоучнтн. и всхнтити нечто ѿ несоуцнхї тѣло бл҃женнаго. 83б/25–84а/1 (26).

◇ **МЪНИТЬ СЕ** (безл.) *чини се, изгледа*. — мнѣ грѣшномоу мннт' се. за толнко скоро оуслшанїе. в'сею землн дръжавн сїе хд҃любнвїе. јако хд҃ ст҃омоу всоудл(оу) провъзвѣстнвшоу. нти скоро на преставленїе сїе бл҃женнїе. 45б/1–5 (1–2); чедо мое... въ жалостехъ монїхї мннт' ми јако близоу менѣ еси. нь простнраю роукоу и не ѡбрецоу те. слъзы многїи слѣпотоу ми твореть. и болезнїю лютою прѣдл(ѣ)лїает' ми се срдїце. за разлоученїе твоє. и раздїлїает' ме плами ѿ многаго възднханїа. 65а/7–14 (9);³³¹ что се вамъ мннтъ. аще келс(ть) чл҃коу ·р̄· ѡвць. и еднна заблоуднтъ. не ѡставнт' ли ·ѣ· ѣ· и ндетъ нскати заблоуждїшьоу. 81б/2–5 (2).

МЪНѢТИ СЕ, мѣню се, мѣниши се несвр. (1) *мислити, намеравати*. — и мнѣ се ѡ нїемл нскоу съ прнїети јако ѡ праведнемъ коувѣ нскоу съ прнїеть. 75а/11–13 (11).

МЪСТЬ, -н ж (2) *одмазда, osveta, казна за учињено дело*.

◇ **МЪСТЬ ВЪЗДАТИ/ СЪТВОРИТИ** *одмаздити, извршити одмазду*. — сын хд҃любивн гнѣ мон ... повѣле быти съвакоупленѣмъ воємъ в'семъ елнко дръжавн ѿтѣствїа его. и прнїемъ въ помоушь себѣ възлюбленнаго си брата. країа стѣфана съ в'сею слою его. и тако ѡпльчнв' се съ сїнми ндѣ въ дръжавоу цр҃лства грѣчїаго. хоте мѣсть въздлати елнко коевавшнхї на дръжавоу его. 57б/3–10 (9); дръжавнн цр҃оу. мы рабы твои тако глїем' ти. аще не въ скорѣ сътвориши мѣсть его. и крѣпостїю слни твоє не ѡженешн ѿ прендель дръжавн твоє. въ истнноу дръзнетъ и до самїе главы славнаго ти цр҃лства. 55б/23–28 (25).

МЪТЬ в. мѣть

³³¹ У овом контексту није написана лексема се, што може бити грешка писара.

МЫ зам. (65) **1.** *лична заменица за прво лице мн.: ми.* – то и намь грѣшнїимь долѣтннѣмь кѣл(тъ) блѣжнѣи нїхї. 29а/9–10 (9); нхже и мїн хвалѣнаа жнѣтїа нїхї исповѣдающе. 29а/20–21 (20)³³²; и темь давїи намь ообразь сплсненїю. 30а/20; сѣло бо пользѣно кѣл(тъ) намь. 30б/9; вса соуща въ налѣ именїа расточнїи. 30б/10–11 (11); и сїе рѣкоущє бѣлюбивное чєдо наше. порученное нн ѿ гїи. 33б/12–13 (13); тако ообрашающе нн къ покаянїю и глѣють. 39б/4–5 (5); ѿ влѣико не остави налѣ срїи. 44а/1; и всемь намь ообстоюще оодрь блѣженїе. 46а/12–13 (13); и мы грѣшнїи възрадіуемь се дшїю и срїдцемь. 51а/1–2 (1); мы же възлюбленїи. 52а/27. ОП: 27б/21, 28а/20, 29а/11, 29а/22, 29а/23, 29б/6, 32а/27, 33а/21, 33б/13, 35б/4, 35б/5, 36б/5, 39а/2, 42б/11, 44а/10, 44б/11, 44б/14, 45б/19, 46а/3, 47б/16, 49а/28, 50б/28, 51б/6, 52а/5, 52а/8, 52а/9, 55б/24, 56б/25, 63а/13–14, 64а/1, 64а/2, 64б/4, 64б/5, 64б/6, 65б/20, 66б/13, 75б/22, 77б/7, 81а/13, 81а/14, 81а/15, 83а/1, 83а/25, 83б/1, 84а/16, 84а/26, 84б/7, 84б/12, 84б/13, 84б/14, 86а/5, 86а/7. **2.** *у значенїю присвоїне заменице првог лица мн.: наш, наша, наше.* – прьвомоу оубо роукоположенїю. таже стїго гїа нн курь савы. 71а/25–26 (26); и тако оубо възвелд(е)ноу бывшоу семоу прєосщєненмоу на престоль стїго гїа нн и оучнїтєлїа и прьвопросвєтнїтєлїа срѣсскон землїе прєосщєненнаго архїєпїскупїа курь савы. 81б/23–26 (24).

МЫСАНТИ, мышлю, мыслншн несвр. (2) **1.** *намышляти, решавати се на нешто.* – и пришьд(ь)шнїи же ндѣ въ землїю срѣсскоую. и вндєвше славоу и велнчьство и богатство данно семоу блѣженмоу ѿ бѣ. завнстн и льстн испльнше се. начеше мнсантн на всєтїстноую сєго главоу. 75б/7–11 (10–11). **2.** *размышляти, расуђивати.* – и по слїхї припадѣ къ ногамь єго глїе. сьгрѣшнхь отѣ прєдї товою. и сн бл҃гоїстнїкн прнїемь и любьзно ловыза н. нѣ оубо мнслѣ въ срїдцн своємь глѣашє. се вндїдоу тако въ глѣбокоую старость прїндохь. и прозроу тако и послѣдїи мнсогїи скрѣбы и печалн ожднють мє. ѿ сєго снѣ моє аще сьтвориу єго свободу. 65а/19–26 (22).

МЫСЛЬ, -и ж (15) **1.** *намера, замисао; жєља.* – ... прєвзндѣ мышлїн нхъ злїе и соущємоудрѣнаа шєтанїа, ннзложн крѣпко. 54а/14–16 (14–15); и єнко хвалєцнхь се на сїю малоую дрьжавоу властн моєє. хотєщєю възхнѣтнїи. и мєнѣ же раба твоєго озловнїи. таковнїхї мнслїн и оушнщрєнїа раснплы. тако да не рекзтї вразн мон пожрѣхомь н. 55а/13–17 (16); тоу соущє вѣлнкондєннїи соуродїннцн црѣу томоу тако и пльтородїна братїа. сьбранїє сьтворишє и ндошє на дрьжавоу сєго бл҃гоїстнїкн влѣкїо краля. спєшєщє се на заколенїє стѣго. и памєтн єго добрїє разорнїи и нскорѣннїи до конца. нхже мнслємь не вьнєть бѣ. 56б/15–20 (20); сїа оубо сѣло снлоу своєю хвалєща се. и не дадоуща ннкомоу властн нмєтн околомь прѣдї(ѣ)ль нхъ. ѿ дїаволїаго же дѣнства наваждїєна начєста злоую мнслє вѣшатн на сєго бл҃гоїстнїкаго хотєщан озловытн и дрьжавоу єго. и сн хлюбнвнн краля стєфань слншавь тан ковь нїхї злїи... 58б/24–59а/3 (1); възнєл(є) бо се мнслїю своєю внсотє. въздївн҃ноутн снлоу свою на сєго хлюбнвн҃аго. семоу прѣвнсокомоу кралю. нн въ оумь положьшоу лоукавыїхї єго мнслїн. 60а/9–13 (9, 13); нѣ не прнложє оубо къ семоу таковою мнслє злоую нмєтн въ срїдцн моємь. 61а/6–8 (7). ОП: 61б/6, 64б/14. **2.** *мисао, мышлєнїє, размышлєнїє (о чєму).* – сїа бо неслабѣно творє. и въ прєдлєца єнко на бжїю въ такова прстнрашє мнслє срїдцноу. 71б/19–21 (21); не възнєл(є) се мнслїю своєю зрє на толнкоу славоу єго и богатство. єнко дарованно ємоу ѿ гїа. нѣ помнѣ въ оумє своємь онь чьл(ь) страшнїи чаклїи всємн и пришьствїє прєвєтн҃аго дн҃мн. и соудї без млсїтн не сьтворшнмь млсїтн. 72б/27–73а/5 (27); сь же блѣжєнн и бл҃гоїстнїкн краля прєдлєжашє тако мнсогосвѣтлє сн҃цє. просвѣщає разоумн и мнслїн всєїхї зрєцнхь єго. 83а/11–14 (13–14). **3.** *резултат, производ расуђивања, мышлєнїа, мисао, сазнање, идеја.* – бл҃гаа и бѣоу҃голдїна мнслє пакы възндѣ на срїдцлє ємоу стѣмѣх и всєлєнскомоу црѣу курь андїроннкоу. вьдахноу бо бѣ въ оумь єго ообывннїи таковоу танноу црїскоу 77а/7–10 (7). ОП: 38а/24.

◊ **МЫСЛЬ** нцѣтн *мыслити.* – ѿ семь бо въ днѣ и въ ношн мнслє нераскаанѣ ндїи. 69б/20.

³³² Осим првим лицем једине (29б/8), писац се користи и првим лицем множине када говори о себи. Слично је и код владара (уп. 46а/24).

МЫСЛНО прил. (1) *духовно, на духован начин (? по духу)*. — въ истинноу бо в'сакъ добродетель сътворъ. н в'сакоюу же злобъ ѿ оумъ въз'ненавндѣ. правед'но живѣн. н блѣ дарован'ноу кемоу богатъств'во земльнаго цр'кства. мыслно н разоум'но расточн. многоразличнѣн образы прьвоу же въ даръ бѣѣ. второе... 69а/5–11 (9).

МЫСЛНЬ, -ын прид. (1) *духован (супр. телесни)*. — ... ѿ гн цр'оу в'ѣкомъ не погоубы менѣ съ безакон'мн мондн. нь послы свѣтъ твои н истинноу твою. на ѿстанїе мыслннца монда очнма. оуправн же в'сако по'двнзанїе ср'дїца моего на твою оугождѣнїе. 67а/15–19 (17).

МЫТАРЬ, -ря м (1) *порезник, цариник у старој Јудеји; фиг. велики грешник; користольубац*. — ты оубо съ грѣшннкы бѣсѣдова н съ мнтарн же н фарнсен въдвараше се. 28а/7–8 (8).

МЫТАРЬСТВО, -а с (1) *пролажење (? критене) душе кроз демонске страже и судове које се дешава после смрти (тј. после разлучења са телом) а пре доспевања у царство небеско*. — в'ѣанкою тоутоу болѣзнн плачющн се глѣше. ѿ лютѣ мнѣ грѣш'нен. тако съ грѣхн мондн оумираю. н въздыш'на мн'фартства ж'длеть менѣ. напрасно бо нмы истезаема хоцоу быти. нь спод'л(о)вн ме гн недостонноу рабоу твою. 43а/11–15 (13).

МЫШЬЦА, -е ж (2) *мишица, мишић и део руке од рамена до лакта*. — н тъждѣ роука бо мота поможеть кемоу. н мнш'ца мота оукрепнть н. н съѣкоу ѿ лица его врагы н ненавндѣщен его побѣжд'лоу. 54б/8–10 (9).

◇ (роука крѣп'пкаа н) **МЫШЬЦА ВЬСОКАТА** (*крепосна, моћна рука и*) *висока (? подигнута) мишица*, фиг. *свемоћ, бескрајно велика моћ; помоћ, покровительство, заштита*. — тоу же хвалоу н славоу бѣ възд'лав'ша. тако того роукою крѣп'кою н мнш'цѣю високою. врагы своѣ побѣднста. 59б/21–23 (22).

МѢРА, -ы ж (1) *мера, мерило, критериј(ум) на основу којег се одређује вредност нечега*. — н къ семоу оубо пр'сно попеченїе нмїн еже прилеж'но троуднти се. ѿ в'сакомъ дѣле блѣе н приложенїн н об'нов'ленїн цр'квн домоу спѣва рек'ше архїеп'скпїе. вѣдїн троудн н приложенїа еанко приложнше преждѣ его вык'ше ст'лы. н темъ рѣв'ноуке тако възмож'но бы емоу было испльнннн мeroу троудомъ. преждѣ него троуднв'шнм' се ѿ бж'ст'вннхъ цр'квахъ. 82а/5–13 (12).

МѢСЕЦЬ, -а м (4) *месец, утврђени, у нашем календару приближно дванаести део календарске године, према којем се одређују датуми*. — н был'л(ть) престав'ленїе ке м'сца фер'варїа ·н· днѣ. 51б/1–2 (2). ОП: 27б/1, 51б/9, 85б/23.

МѢСТО, -а с (52) **1. а.** *део простора на којем се налазе куће, грађевине или њихови остаци (село, град, манастир, црква, болница, утврђење и сл.); место, насеље*. — н тако несочѣ тѣло бл'жен'нїе съ славою. прндохомъ въ слав'нїн монастнрь ке град'л(а)ць. н тоу пакы сътвор'ше в'са обыч'наа. съ в'сеп'л'тнїнмн чр'н'цн места того. еанко ѿ погрѣбенїн бл'жен'нїе. 46б/28–47а/4 (3); — прьвоу прнкетъ ѿба полага съ градовн нх'л. н съ ѿвластїю. н град'л слав'нїн скопїе. по снх'л же ѿв'че поле. н злѣтовѣ н пннн'ць. тако вїе в'се зем'ле прнкетъ. въ прьвоу прншьствїе его. н приложн нх'л къ дръжавѣ ѿчѣствїа своего ... оумнрнв' же в'са мѣста таа въ еанно съвакоупленїе. н прогна в'се метеже твореще н крамолоу. н пакн възвратн се въ дръжавоу свою. 55а/26–55б/14 (11–12); ... до места глѣмаго фост'на. 60а/17–18 (17); н въ тоу оубо ношъ стоющнмъ нм'л блнзъ места того рѣком'аго ж'д'рѣло. бѣ в'ѣанкою знаменїе страха явн нмъ. 60а/24–26 (25); ... сего ст'го н блѣ възд'внжен'наго места глѣмаго хнланїдара... 69а/16–18 (17); сїн же пнргъ к'л(ть) блнзъ места ндеже к'л(ть) былъ град'л въ днї прьвїе глѣмїн самарїа. 70а/14–16 (15); н постав'ль ж'нодохїе глѣмо бол'ннцѣ ... мнсога села нзавран'на такождѣ прнкоупнвѣ ѿ ѿбласти грѣчкїе н тоу приложн. ѿ ных'же данїн давати къ

таковою месту. 70а/24–70б/6 (6); и въ солоуѣ ... създѣла ... цркъвь въ нмѣ стго мѣстника хѣа гесорѣа. прьвоуоу оубо роукоположенію. таже стго гѣа нн курь савы. еанко въ мѣсте томь ѿ некыихъ времянь запоустевшоу и шворѣноу шворонвь и оукаси. и самь болше ѿ основаніа въздѣвиже. и полати мнсогѣи днвнѣи постави. и таковое место в'сакымъ потрѣбамъ мнсогѣи и члстѣи испльни. 71а/22–71б/5 (27, 4). ОП: 38б/19, 41а/18, 44б/25, 45б/14, 48б/14, 50а/19, 54б/16, 56б/2–3, 56б/3, 56б/22, 58а/5, 58б/20, 59а/25, 60а/19, 69а/21, 69а/26, 69б/4, 69б/11, 69б/16, 69б/19, 69б/24, 70а/7, 70а/12, 70а/21, 71а/9, 71б/9–10, 71б/12, 71б/23, 72б/2, 72б/17, 72б/21. **б.** *предео, крај.* – разлоуѣиен бо се братѣи ѿ брата любовію. такови полд(о)внѣи келс(ть) птнцн ѿлѣтевшіи своѣго гнѣздѣа. и въ нмаа места парещѣи. таже оудобь оуловнма келс(ть) в'сакнмъ нмел'ннкомъ, и лов'цель. 37а/21–26 (24). **2. а.** *део простора на којем се налази неко (нешто) или је предвижен за некога (за нешто); простор на коме се што збило или збива.* – в'са еанка богатства соуѣтѣи домоу сего прѣстѣе. прѣдрѣжнмаа роукама вашнма. полд(о)внѣи камь нещедно давати ѿ сѣи хъ въ роуки нншнхъ. релѣ(е) бо мнлоуѣи ннцаго въ загамь бѣу даѣть. еже бо такоуѣи даѣт' се. тако рещи мн и едномоу ѿ такоуѣи бѣ въ мнлстѣи богатѣи сѣи. сторицѣю пакн възвратитъ въ место своѣ. 41б/21–27 (27); и ты нечлстнвн видѣвшѣе шб онь поль рѣкы мнжѣство народа збѣг'ше на едноу мѣсте. тако збѣрѣе неснти оустрьмнше се на стадо хѣо. 57а/11–14 (13); ... сѣи мь протнв'ннмъ снаамъ възвращ'шнмъ се въ место своѣ. 57б/1–2 (2); гѣи възлюбыхъ красотоу доми домоу твоѣго. и место вселеніа славн твоѣ. 68а/5–6 (6); и аще кто ѿ такоуѣи болещнхъ цѣл'боу прнѣмь. ндѣше въ поуѣтѣи свон радѣуе се. и пакы же ннѣи болѣши прнхождѣашѣ на место его. 71а/2–5 (5); блженъ еси блгочлстнвн и хѣобывн кралю. тако шворѣте себѣ место поконно и память твоа въ родь и родь. 80а/14–16 (15); ... възложнвшѣе тѣло юго на колѣснцѣ. и ндоше несоуше тѣло блжен'наго. и на многыхъ мѣстехъ плькомъ кон тавлающнмъ се. мнѣше некоторъ волю свою оулоуѣитн. и всхнтннн не'то ѿ несоушнхъ тѣло блжен'наго. 83б/23–84а/1 (26). **б.** *локација, део простора одрежен за изградњу неког объекта.* – и ннѣ стѣе цркви по в'са места нзавран'на зачѣнь и свѣршн. 78б/27–79а/2 (1). **в.** *део простора, раздаѣина, растојање.* – и мало оубо места прѣшъдѣ(ь)ше. потнвахоу поуще мнсогохвал'нн пѣлснн бжлст'вннѣе. 46б/26–28 (26). **г.** *физичка позиција (у простору); полагај који неко или нешто заузима у односу на друге (о распореду у бојном поретку).* – а сѣи надѣе се на помодь бжѣю. и в'сесрдѣчное оупованіе нмѣе къ влѣдце хѣу. и протнрае не малѣе мнлстннне къ стѣи мь црквамъ. и къ оубогыма и маломощ'ннмъ. снхъ ланнѣи нн въ чтоже выменнае. нь всегдѣа боле за ѿчѣство сн. нн телѣсе своѣго мнлоуѣе ѿ техъ ланнѣа. тврѣнмъ градомъ нли местомъ. нь тако нѣопар'нын шр'ль по срѣдѣ(ѣ) нхъ проходе тавлаше се тасно. 76а/1–9 (7). **д.** *гроб.* – мнсогнмъ разлнч'ннмъ знаменіемъ днв'ннмъ тавлающнмъ се оу гроба юго. и въ едноу ношѣ панационароу цркъв'номоу ндоушоу въ цркъвь тако да възжежеть кандѣнла. бѣ бо годь оутрѣнаго пѣнѣа. и нндѣ некое знаменіе страшно ѣ места того. 84б/18–24 (24).

◊ *Въ мѣсто/ вьмѣсто пред. (б) с речју у генитиву показује да је оно што је њиме исказано замењено нечим другим: уместо, наместо.* – еанцн бо нменн твоѣго радѣи стго. земљное црлство оставльше. последовашѣ тебѣ блгомоу пастнрѣ дшѣ нашнхъ. такоуѣи прѣеше вьместо земљнѣе и маловрѣмен'нѣе славы. нѣслсноую въ вѣкы прѣбауюшоу славоу. 28б/10–15 (13); а сѣи же вьместо крѣв'наго теченіа и моукѣ. теплнмъ слъзамъ и мнсогѣи дѣтелн доврѣи распрпеше пльть свою. нмнже въз'мож'ноу оугоднтн тебѣ. 29а/3–6 (3); не боудн же камь неснтьствѣною іадію питетн сн. нли оупнватн а нншн и стран'нн и маломощ'нн да алтоутъ. въ место смьрѣтн лютнмъ гладомъ скон'тавающе се. 41б/28–42а/4 (2); сего бо (епископа Павла) въ животе своѣмъ блжен'на елены нмѣ въ место пльтородѣнаго шца. скорѣе еже рѣшнмъ гѣ сн и оучнтѣа. 51а/5–7 (6); бѣ бо въ те днѣи нндѣтн зем'лю срѣв'скоую. въ тѣсноте велнцѣ шбѣетоу и оумален'ноу. дрѣжава бо црлства грѣт'каго бѣ прнлаежешн до места глѣѣаго лнпыаннѣа. и томоу црлствоу наснльствуюшоу. тако хощѣоу прѣкетн в'соу шблать ѿчѣствѣа сего хѣобывага. пачѣ же и того самого нмѣтн вьместо послуш'нлваго раба. 54б/13–21 (20); и в'са вьдавѣ еанко на потрѣбоу нмъ. поустн нхъ сь снаю своѣю нты тышнѣо на тѣе поганіе пер'сн. и давѣ въ место себѣ вѣанкаго воѣководу нмъ новака рекомаго грѣбострѣка. 77б/17–21 (19–20). **свето мѣсто манастир.** – храмннн же и села нзавран'наа мнсогаа прнложн местоу томоу стѣму. 41а/17–19 (18–19); къ семоу же стѣмоу и бжлст'вннмъ местоу рекомомоу хнланѣдарь. мнсогаа села и мѣтохы в'сакого нменован'наго богатства испльнѣи еанко рещн мн довол'но. сѣа в'са прнкоупнвь ѿ

дръжавн црѣ грѣѣскаго. много множество бесчислено злата за сѣа въдавѣ. и приложн къ месту томоу стѣмоу. тако да ѿ такоуѣ дръжавн вѣсакѣе потрѣбы ндоуѣтѣ. къ соущиѣмъ въ монастырн томъ. и препокота ради еанко ндвѣщнѣхъ котороу работоу ѿ местѣ томъ стѣмъ. 69б/10–19 (10, 16, 19). ОП: 69а/16, 69а/26, 69б/4, 69б/24, 72б/2.

Н

на предл. (202) **И.** с ак. и лок. означава **1.** место завршетка или цель неког кретања, померања, промене положаја, простирања, протезања (с ак.), односно место где се што налази, креће, простире (с лок.). – тоу бо неклосноу своєю млтѣоу на землн живоущн нелснаа вндл(н)тъ. 30а/11–13 (12); ... вѣдоуще нметн севѣ доброѣ нменѣе. на нелсехъ прѣвѣвающе. 30б/14–15 (15); вѣсклоннвѣши се ѿ ѿдра своѣго на нелже вѣ лежешн. 45б/20–21 (20). ОП: 27б/21³³³, 32а/15, 33б/28, 38а/11, 43а/10, 43б/19, 49б/23, 51б/25, 56б/3, 56б/12, 57а/9, 57а/12, 59а/24, 65б/5, 70а/7, 71а/5, 71а/12, 72б/15, 73а/19, 74а/15, 83а/22, 83б/11, 83б/19, 83б/24, 83б/25, 85а/7. **2.** ново измењено стање, облик, улогу, ранг и сл. – сѣа бо сѣтворѣше назн вѣсакыѣ пѣчалн. и без рнзы на стаднн добрѣ дѣтелн възндемъ. 30б/12–14 (13); онн же .ѣ. ѿтрокы. нхже не нскоусп гарость звѣрннн. и ѿгнѣпламенѣна печь на хладъ преложн се. 32а/16–18 (18); и полежа въ гробѣ тако и члкъ. да налс оумрьшеи грѣховн ѿжнвншн. и възвелл(е)шн на дрѣвннее блѣженствѣ. 44б/11–13 (12). ОП: 27б/14, 44б/6, 63б/19, 64б/25, 73б/22, 81б/24, 82б/1, 84б/5. **3.** (уз им. које значе живо бнше, с ак. уз гл. кретања, с лок. уз гл. мировања) појам који је носилац стања, процеса и сл. – релл(е) бо и почнѣтъ на нѣмъ дхъ вжнн. дхъ прѣмоудростн и разоумъ. дхъ свѣта и крѣпостн. 58б/5–6 (5); и начѣтъ вѣжати гоннмъ гнѣвомъ глсннмъ. съ малоу чедн въ дръжавоу свою. не възмогъ полоуѣнтн хотенн своѣго. развѣ нанесн погыбѣлъ свою на се. 60б/11–14 (14); еанко бо сѣтворнхъ протнвоу дѣлолм монмъ сн вѣа прндоше на ме. 61а/5–6 (6). ОП: 35а/12, 42а/4, 54б/23, 62б/5, 78б/22, 79б/12, 83б/4, 85а/16. **4.** време вршенѣа глаголске радње. – нже гостн любе аглглы прѣѿверл(е) на старость севѣ. 44а/3–4 (4); тако възповѣдл(ѣ) възшемоу вѣблѣвню. таже быше на кончнноу жнтнл его. 66б/15–16 (16). ОП: 81б/19³³⁴. **5.** ближе одређује именичку реч тако што је повезује с оним што је исказано одговарајућом именицом. – толнкаго бо ради трѣпеннн нхъ победн вѣнѣць възеше на дѣвола³³⁵. 29б/3–4 (4); тнн оубо сьмъ постн се днн .лѣ. показан намъ ѿбразъ постоу. побѣдоу на дѣвола. 32а/26–28 (28); се бо нсповѣдл(ѣ) безаконнл моа на се. 33а/1. **6.** средство вршенѣа глаголске радње. – такождѣ н ѿезвнтеннн налп постнвѣ се. н нхѣромъ на колесннцн ѿгнѣнѣн на нелсѣ възншнень вылс(тъ). 32а/14–16 (15); и тоу же емѣше сьмого старешнноу нхл. глѣмаго трѣноглава. и ѿрѣзавѣше главоу кмоу оукрашеноу внсерн члстнн. и възнѣзѣше на конѣ прннесоше къ блѣгочлстнвомоу кралю. 57а/20–24 (23). **7.** начин вршенѣа глаголске радње. – н ннѣ сѣѣ црѣквн по вѣса места нзавранѣна зачѣнь и сьвршн. н нсплнннѣ не мала нь многоа богатствѣа. н просвѣщеннѣа. н вѣсе оутвѣрднѣвъ поставлѣаше на вѣсакомъ блѣгомъ законѣ. 78б/27–79а/4 (4). **И.** с ак. означава **1. а.** цель (мету, сврху) глаголске радње. – земля оубоа се н оумлѣча. вннелдѣ възкрлснетѣ на соулѣ бѣ. 36б/16–18 (17); еанко възлдвнгоше хѣблѣвннн моужн ѿ ѿснованнѣа на славословнѣе вжнѣ. 38а/28–38б/1 (28); ... хотещн да сѣтворелл еанко на преднѣвно възлдвнженнѣе храма того. 39а/7–8 (8). ОП: 40б/20, 45а/27, 45б/4, 48б/3, 50а/6, 63б/14, 66а/24, 67а/17, 67а/19, 70а/26, 74а/3, 75б/5 (х 2), 75б/6, 77б/25, 78б/17 (х 2), 79а/14 (х 2), 80а/4 (х

³³³ Овде су присутна значења пропратне околности и допуштања.

³³⁴ Уз именице са значењем дана кад се нешто прославља *на* + акузатив упуђује на врсту временског значења у којем је присутна и нијанса просторности (чија је функција да прецизно фиксира догађај уз временски локализатор) (Прањковић 1994: 67).

³³⁵ У овом и наредном примеру везом *на* + акузатив упуђује се на појам који се сузбија, ограничава, од којег се неко штити.

2), 80б/2, 84б/12. **б.** појам према коме је усмерена нечија активност (супротстављање, непријатељство и сл.), најчешће с циљем да се тим појмом овлада. – по сѣнхѣ во въздѣвнѣ се с такоуиѣнн снлаиѣнн езикѣ мнѡгыѣхъ н ндѣ тѣщѣно на сего хѡлюбыѡаго краля. 56а/23–25 (25); събраніе сътворише н ндоше на дрѣжавѡу сего блѡгѡчлстнѡаго краля. 56б/16–18 (17); тако звѣрїе неснн оустрѣмнше се на стадо хѡ. 57а/13–14 (14). ОП: 40а/16, 40а/18, 56б/18, 57б/10, 58а/17, 58б/12, 58б/3, 59а/1, 59а/12, 59а/16, 59б/4, 59б/13, 60а/10, 60б/16, 61б/24, 61б/25, 61б/27, 62а/3, 62а/6, 62б/2, 62б/23, 63а/22, 63б/3, 63б/17, 64б/26, 65б/18, 66а/3, 75а/19, 75а/20, 75б/11, 75б/14, 75б/22, 75б/26, 75б/27, 76а/11, 76а/20, 76б/7, 76б/12, 76б/14, 76б/17, 77б/19, 78а/25. **в.** онога за кога се, односно оно за шта се нешто даје, троши (обично због обавеза или потребе). – н стїе црѣкви създѡавъ оукрасн н просвѣтн. тако доволноу мнѡгыѣмъ бытн (стїиѣмъ) трѣнцелѡ. на доволноу пнтенїе тѣлесноу н дшѣвноу. 68б/25–27 (27); н блѣ дарѡванноу кѡду богатѣство земљнаго црклства. мнслѣно н разоумно растѡчн. мнѡгоразлнчнїи ѡбразы прѣвоу же въ дарѣ бѡу. вторѡе елнко на въздѣвнженїе стїихъ црѣквїн. 69а/7–12 (11); въдавъ беснслѣноу златѡ н срѣбро на пнтенїе н ѡдѣянїе оубогїиѣмъ н малѡмошнїиѣмъ. 79а/5–7 (6). ОП: 69а/24, 69а/25, 71а/13, 71б/25, 73а/27. **г.** акцију, радњу којѡу неко приступа или којѡу врши (обично уз имена разннх радњи, активности, поступака). – н тако ставшн на млтѡвѣ начетѣ млтн се съ теплнн слѣзамн... 38б/6–7 (6); прѣдпо(д)внзаста се на лоушѣ теченїе таже къ бѡу. 43б/25–26 (25); н потроудн се на здѡанїн апслѣлсцѣмъ полагаиѡ ѡснованїе стїе н правїе вѣрн хлѣвн. 81а/16–18 (17). ОП: 78б/23 (х 2). **2. а.** предмет глаголске радње³³⁶. – кто бо ѡ земљннхѡ оупѡавъ на мноуство бога(л?)ства своѡго н сплѣт се. 28б/8–9 (9); надеѣмъ се на ненспѡвѣднѡу твоу мллѣть. 30а/23–24 (24); н ты бо надеждѡу своу на те възлѡжнше. 40а/22–23 (22). ОП: 38б/11, 40а/8, 52б/14, 55а/2, 55а/7, 55а/9, 57а/14, 57б/12, 57б/14, 57б/16, 57б/17, 75б/22, 76а/1, 76а/11. **б.** оно према чему је нешто окренуто, управљено, усмерено.³³⁷ – ѡ прѣстѡа моа влѡдїце гждѣ вѣѣ. вѣнн на смѣренїе моу. н оуцѣдрн немѡшь моу. 38б/7–9 (8); нъ млѡ те гї прнзрн мллѣрднннѡа тн очнѡа ѡ прѣстола слави твоѡ на дрѣжавѡу ѡтѣствїа моѡго дарѡванноу мн товоу. 46а/21–24 (23); блѡу златѡзарнѣн тѡн ѡчн. нже съ мллѣтїю на нншїе н оубогїе възнраста. 83б/5–6 (6). ОП: 46а/4, 55а/11 (х 2), 62б/3, 63б/8, 67а/11, 73а/1. **в.** објекат као „средство“ делѡвања или испољавања акције уз глаголе психѡлошкѡг стања. – силн же нноплѣменннхъ езикѣ хѡлѡцнхъ се на дрѣжавѡу ѡтѣствїа нхъ. 40а/24–26 (25); н елнко хѡлѡцнхъ се на сїю малѡую дрѣжавѡу властн моѡе. хѡтещѡу възхнтнтн. н менѣ же раба твоѡго ѡзлѡбнтн. такоуиѣл мнслн н оухнщренїа раснплы. 55а/13–16 (13); н прншл(ь) на сего нечлстнѡаго црѡ ногѡа хѡланѡша се на дрѣжавѡ сего блѡгѡчлстнѡаго. 63а/22–23 (23). ОП: 74б/17, 74б/18. **г.** повод, побуду нечега, оно што изазива неки одговор или реакцију; (с ак.) особу, појаву и др. уз којѡу слѣди глаголска радња као реакција. – ѡ сего же дѡволнѣмъ наѡаждѡанїемъ завнѡа высл(ть) на ѡтѣствїе сеѡу блѡгѡчлстнѡѡу³³⁸ 60а/7–8 (8).

◇ **БЫТИ НА ПОЛЪЗѡУ бити на корист; користити, помагати (коме, чему).** – ... еже вы на полъзѡу дшїи еѡ. 82б/23–24 (23). ОП: 36б/19. **ВЪЗНТИ НА СРЪДЪЦЕ, (ВЪС)ПРНЄТН НА СРЪДЪЦН** изр. *пасти на ум (= срце), (при)сетити се, (до)сетити се.* – бѡдоуѡлѡна мнслѣ възндѣ на срлдце сїе блѣженнїе еленн. 38а/24–25 (24); н в'сеглѡа горѣ любовїю в'сесрлдноу къ вншнѣѡу помнслѣ прнѣ на в'сѣблѡмъ срлдци своѣмъ. 79а/10–12 (11); н помнслѣ възпрїемъ на в'сѣблѣженноу срлдци своѣмъ. 80а/23–24 (24). ОП: 77а/8. **НА БОЖНЮ по Божѡю вољи.** – н въ прѣдлѡща елнко на вѣжїю въ такоѡа прѡстнраше мнслѣ срлдноу. 71б/20–21 (20). **НА ВЪСТАКЪ ДНЬ сваког дана, свакодневно.** – такоже сн блѡгѡчлстнѡн въ жнвѡтѣ своѣмъ оуставы. н до нїна на в'сакы днѣ нзнѡснтн на портоу ѡбылно внна н хлѣба. н нннхъ брашнѣ разлнчннхѡ. на поданїе нншїиѣмъ н странннѣмъ. н в'сакоѡу трѣвоуѡцѡѡу доволно. 71а/10–14 (11). **НА ДЛЪЗѣ, НА МЪНОЗѣ**

³³⁶ У наведеним примерима реч је о објекту као семантичкој допуни глаголима с обележјем директивности (усмерености), које се манифестује као стремљење, веровање, надање, уздање и сл.

³³⁷ Акузатив с предлогом *на* уз прѣлазне глаголе визуелне перцепције типа *гледати* у својству је објекта циља.

³³⁸ Реч је о објекту типа „намене“, „уз глаголе којима се реферише о стању или о испољавању посебног, најчешће емоционалног односа према другом учеснику дате ситуације“ (Пипер и др. 2005: 506–507).

НАГЛО прил. (1) *нагло, брзо, изненада*. – вода же сѣн нагло въздѣвнѣши се. многѣ нѣхѣ потопы. 57а/15–16 (15–16).

НАГОРНЪКЪН прид. (1) *Нагорички*.

◇ **ГЕОРГІНН НАГОРНЪКЪН** (*Свети*) *Георгије Нагорички, назив цркве посвећене Светом Борђу у селу Старо Нагоричане, североисточно од Куманова*. – н сѣздѣла цркъвъ оупсѣнїе пресѣте бѣе... н цркълоу сѣго георгїа нагорнѣкаго... 72б/10–17 (17).

НАГЪ, -ын прид. (4) **1.** *наг, слабо обучен*. – н нагѣ оуѣваюцїи. 32а/2; нагѣчї(е) бо се ѿцѣ срнмѣ. н вѣдовнцѣмъ застоустоупнїкѣ. алчнмѣ проразоузнїнкѣ. нагымѣ оуѣванїе. собыднмѣ поборннѣ. печалннмѣ оутешенїе. 73б/22–25 (24). ОП: 37б/11. **2.** *лишен, ослобођен чега*. – рѣчї(е) бо расточн н дасн оубогымѣ. сїа бо сѣтворшѣ назн вѣсакыѣ пѣчалн. н без рнзы на стадїн доврїе дѣтелн възндемѣ. вѣдоуцѣ нметн себѣ доброу нменїе. на нѣлсѣхъ пребываюцѣ. 30б/12–15 (13).

НАДЕЖДА, -е ж (7) **1. а.** *нада, онај за кога се мисли, верује да ће испунити очекивања, онај на кога се полагају наде, очекивања*. – јако ты еси вѣсен тварн надѣждѣла. 52а/13–14 (14); азъ бо аще н всѣхѣ прѣспѣхъ грѣхы. нъ вѣдї(ѣ) те надеждѣлоу ненадеющнмѣ се. н грѣшннкомѣ сплснтелѣ. 52б/11–13 (12). **б.** *нада, уздање; узданица; решенїе; излаз*. – н тоу аще кто котороу немоуцїю оудрѣжнмѣ не ндїи ннкоу же надеждѣле. повѣле вѣсакомѣ къ таковоу оуготованїю оудра нтн. 70б/1–3 (2). **2.** *нада, очекивање будућег добра, очекивање да се испуни оно што се жели, жельно очекује*. – кто бо мало троуждѣ се вѣроуїеть въ тебѣ нстннѣнаго бѣ нашего. н погрешн оупованїа надеждѣн своѣ. 28а/11–13 (13).

◇ **ВЪЗЛОЖИТИ НАДЕЖДОУ НА КОГО** *ставити, положити наду на кога, уздати се у кога*.³⁴¹ – н ты (српски краљеви) бо надеждѣлоу свою на те (Пресвета Богородице) възложнше. 40а/22–23 (22). **нмѣти** *надеждѣлоу ставѣати, полагати наду на кога, што; уздати се у кога, што; ослањати се на кога, што*. – сын бо влѣгнїстнвн ѿ юности своѣе ннкоу же не нде надеждѣлоу н оупованїа на помоуцѣ члѣтскоу скоро нстезованноу. нъ на бѣ нже нѣлс(ть) вѣсемѣ сна н помоуцѣ. 57б/15–18 (16); сѣ же влѣженнїн вѣсоу надеждѣлоу нмѣе къ влѣдїцѣ хѣу... 74б/3–4 (3).

Уп. оупованнє

НАДЪ предл. (10). с ак. и INSTR. **1.** *са речју у инструменталу означава а. место које је више, изнад чега*. – н покрѣ се налѣ тѣломѣ вѣблѣвнїе мѣре своѣ. быѣ се въ лицѣ своѣ. 47а/12–13 (12); н вѣлнѣ плачѣ н рнданїе сѣтворнше налѣ гробомѣ влѣженннѣ. 48а/28–48б/2 (1); н тоу сѣтворн вѣлнѣ плачї н рнданїе налѣ гробомѣ ѣе. 48б/16–17 (17). ОП: 51а/13, 56б/9. **б.** *виши полагај, надмоћност, власт и сл. над ким или чим*. – н пакы азъ недолс(то)ннїн рекоу слава тн. сын єдннн бѣ нашѣ. нлѣ налѣ вѣсемн н вѣснлскыѣ слава тн. 51б/17–19 (19); ндїи сѣвршенѣ властѣ налѣ соушннн въ монастнрн томѣ. пате же н въ вѣсен оубластн цркъвн тоѣ. 79а/26–79б/1 (26); азъ бо прѣвѣнѣца положнхъ н внсока налѣ црїи землнннн³⁴². 54б/10–11 (11). **в.** *напругнуту пажњу, напор да се нешто изврши*. – дастѣ нмѣ злато мнѣго. н єлнко на потрѣбоу нмѣ. јакоу нѣбѣстоупнѣ стоатн нмѣ надѣ болѣщннн цѣлѣбоу творещѣ нмѣ. 70б/7–10 (9). **2.** *са речју у акузативу означава место изнад кога или чега, према коме (чему) је усмерена глаголска радња*. – н по томѣ рндоста налѣ гробѣ влѣженїе. 50а/20–21 (21).

³⁴⁰ Грешка писара, поновљено писање.

³⁴¹ Уп. Матешнћ 1982: 363.

³⁴² Овде има и елемената суперлативног значења појма у инструменталу.

НАДЪГРОБНАЯ ж (2) *мелодијска фраза, мелодија која се изводи према нотацији истог назива;*³⁴³ *назив за мелодију којом се изводе погребне песме.* — и тако нзѡм'ше тѣло юе· съ ѡал'мн и пѣлснмн поюще налдігров'наа· 51а/19–21 (20); и въз'мьше тѣло сего хблюкываго несоше и провождѣніе твореще· съ ѡал'мн и пѣлсн'мн поюще налдігров'наа· 85а/19–21 (21).

НАДЪГРОБНЫ, -ын прид. (4) **1.** *погребни, који се односи на погреб, који је одређен за погреб.* — ... и поюще оубо пѣлснн налдігровнїе· въз'мьше тѣло юе· 46б/20–21 (20); пѣнїю же и пѣснемл налдігров'нїнмь съвршающнм' се· такоже на полді(о)воу блженому· 83а/17–19 (17–18). **2.** *који се чини у часу смрти* (в. ◇).

◇ **НАДЪГРОБНА(Я)** **ПѢННА** *молитве на самртном часу.* — и тако разоумехомь ю хотецоу преставити се жалостно содръжнмн плачюще се възроупнхомь· ѡ глсже наша вндл(н)мь те вѣлмн готовещоу се къ ѡхождѣнію и начньшнмь налдігровна пенїа· и в'са елнко на полді(о)воу преставленїю сїе блжен'нїе ... и по сїнхл мало покьснев'шн юн· прїеть ѡвѣщанїа стѣхъ таннь· и сътвор'шн млтвоу полдн се къ гбу· 46а/7–16 (11); и тако вндѣ в'сеосцѣн'нїн еплскпъ тако разлоу'чает' се дша его ѡ тѣла· и повѣле начети налдігров'наа пѣнїа· 83а/2–4 (4).

НАДЪСТАПНІЕ, -на с (1) *капител, оглавье (заст.).* — еплскпъ даннаъ ... сѣло ндїн крѣп'коу и вншьшоу моудросл въ срлдци своємь· ѡ възлдівнженїи црквьномь· еже заповедати юдлсл хоудогїнмь и многозавран'нїнмь хнтрьцелл знждлоушнмь· како постав'лати ст'ल्पн же и налдістальпїа· и камаре и прѣградн црквнїе· 79б/17–25 (25).

Уп. стальп

НАДѢТИ СЕ/ НАДѢЯТИ СЕ, -дѣю се, -дѣюшн се несвр. (6) **1.** *надати се, полагати наду у кога, што.* — оутврѣждѣніе на те надеющнмь се гї· оутврѣждлн црквь твою сїю· 40а/7–9 (8); аз' во аще и всехл преспѣхъ грѣхы· нь вѣлді(ѣ) те надеждлоу не надеющнм' се· и грѣш'ннкомь сплснтелл... 52б/11–13 (12); они же до кон'ца погыбелы своє наплньнше се· съ острнмь свонмь сороужїелл на нїеже и надѣяхоу се наахав'ше на блжен'наго сего· ровь нзрнше погыбелы своє· 76а/9–12 (11); онїн же бѣз'бож'ннл тако забыв'ше се· и нзгоубыв'ше оумь свон· поучавающе се тышет'нмь на в'сеслстноую его главоу· нмающе тако п'сы на пнтеюшаго ю· а сын надѣе се на помощь бжїю· и в'сесрлдною оупованїе нмѣе къ влдіце хбу· 75б/24–76а/2 (1). ОП: 30а/23–24, 38б/11. **2.** *оценивати; предвиђати.* — тозн лн бѣ чедо мое что не надеях' се ѡ тебѣ· 65а/14–15 (15).

НАЗНАМЕНАТИ, -аю, -аюшн свр. (1) *обележити, ставить белег, знак на нешто.* — фиг. сын во юноша ббу възлюбленъ ѡ юности своєє· назнаменелл дхбмь блгод'тн слнл влдічнє· 53б/4–6 (5).

НАНТИ, -ндоу, -ндешн свр. (2) *наићи, снаћи.* — сїн в'са елнко слншала еси съхранїн· и не нандетъ тебѣ нсквшенїе лоукаваго· аще лн и нандетъ не похоуан· нь блгодарн гл глїошїн· ѡ всехл прнклїу'шнх' мн се· воудн нде глснє блслквено въ вѣкы· 34а/26–34б/3 (27, 28).

НАКАЗАНИЕ, -на с (2) *поучаванье, ученье.* — мон чедѣ любнмен ѡ гї влді глїю· вы же вьноушнта разоум'но глїы мое· и не ѡрннета наказанїа мтрє ваю· 36а/14–16 (16); бжлслтвнхл кнхыг оученїю и наказанїю повинноюще се· и закон'нїе оуставн елнко црковнаго прѣданїа съ радостїю нсплннїающе· да съвршеноу мьзлдоу себѣ прїѡвѣршете· 42а/14–18 (14–15)

НАКАЗАТИ, -зая, -заяшн несвр. (2) *поучавати, учити.* — ѡ мтїи моя и глсже... хс бо дхъ вьдхноу въ ме· а ты же ме вьспнтє· наказашн ме разоумннмн глїы поученен твоихл· тако ѡ ненсрѣпаемлго нсточ'ннка медоточны оустъ твоихл· 47а/13–20 (17–18); и сын снѣ его вьлюб'лен'нн·

³⁴³ СРЯ X: 63.

НАПОНТИ, -пою, -понши свр. (2) *напојити, дати коме или чему да пије; утолити жеђ*. — фиг. релі(ε) во н оупіют' се ѿ ѡбыліа домоу твоєго. н потокома пице твоє напоши ю. тако да в'сакомъ слншецоу. въз'веселаетъ дшбу. оум' же н помншленіе. 52б/25–53а/5 (27); ал'ках' бо н дасте мн частн. жеждлахъ н напоште ме. болехъ н посетнши ме. 70б/19–21 (20).

НАПРАСНО прил. (1) *силно, јако; страшно*. — ѡ лютѣ мнѣ грѣшнен. тако съ грѣхн монмн оумираю. н въздышѣна мн-фар'ства ждлетъ менѣ. напрасно бо нмы нстезаемъ хоцоу быти. 43а/12–15 (14).

НАПРАСНЬ, -ын прид. (1) *тежак, који се тешико преболева, који угрожава живот (о болести)*. — по сінхл бо дѣланіе. тако некотороу врѣмени мнноу'шоу. сја хоблюбыва елены. выпадѣ въ лютъ недоугъ н начелтл болетн. напрасноу болез'нію. 43а/5–8 (7–8).

НАРЕЦИ, -рекоу, -речешн свр. (9) *назвати, именовати*. — коюждіе бо тварь нареку по волн разоума своєго. 27б/25–26 (24); снѡвѣ бо внш'наго нарекоште се. 34а/3–4 (4); сын оубо храмь наречл(ε)н'нн въ нме твоє стѡе. 40а/10–11 (11); ты бо бл'жен'наа ѡб'лек'ши се въ рнзоу съ внше нст'кан'ноу. юже нарекоу тихость н незловіе срдца твоєго. н нмоушнн в'сегдла блгдтѣ ѿ гѣ. н наслаждаетшн се юю въ вѣкы. 42б/21–25 (22); прнз'вав'ши же хоблюбываа єдиногъ чрн'ць свонхл. в'сечлстнаго стар'ца гліемага іова. н ѿ роуку того прнеть мнншьскін ѡбразъ. въ црквн стѡо ннколн въ слав'немъ градуу скьдрѣ. по сінхл аггльскін ѡбразъ пріем'шнн. н въ томъ наречл(ε)на былсл(ть) монахїа елена. 43а/28–43б/6 (5); млю те оубо недостонна нареци се раба твоа. не прѣдаждл менє крамоле лоукаваго нн ждланію сотонноу ѡстави мєлн(ε). 44б/15–17 (15–16); възнелсл(ε) бо се мнслію своєю внсоте. въздлвн'ноутн слоу свою на сего хоблюбываго. не нарекоу бо слоу его. нь тат'скаа шетанїа. нмнже самъ пороуганъ былсл(ть). 60а/8–12 (10); аще лн не послушашнн насл то мы к томоу не наречл(ε)м' се твон. 64б/5–6 (6); наречл(ε) во се ѡцѣ срнмь. 73б/22–23 (22–23).

НАРОДЪ, -а м (2) **1.** *свет; люди, людство*. — н ты нечлстнвн видѣв'ше ѡб онь поль рѣкы множество народа звѣг'ше на єдиноу мѣсте. тако звѣріе неснн оустрьмше се на стадо хбѡ. 57а/11–14 (12). **2.** *народ, мноштво особа одреѣене врсте*. — н тѣ въ незапоу нн малн болѣв'шоу юмоу. нздлаше по срѣдл(ѣ) народа вон свонхл. 56б/4–6 (6).

НАРОЧНТЬ, -ын прид. (1) *који се издваја, истиче између других; велик; значајан; веома поштован*. — н свещавъ съ в'сємъ съборомъ свонмъ. въ нарочнть днѣ прыздлннка. на възнелсл(ε)нїе хбѡ. н оубеждл сѣ съ вѣлнкою мол'вою. поставнше н архнєпслкпа рек'ше прєсѡсцѣн'наго архнєпслкпа. в'се срь'скыне зем'ле н помор'скїе многаа лѣта. 81б/18–22 (18–19).

НАСАДНТИ, -саждоу, -саднши свр. (1) *засадиши; фиг. створити*. — ѡн' же нз г'льбынн срдчнїе възоупнвѣ къ в'сємоуцоууоу влдіцѣ. вн'мн н оуслнши ме н внжыдл(ь) наслїе воюющнхл неправед'но. н прнзрн съ нвелсл н посетн н съвршн еже насади десннца твоа. 76а/13–16 (16).

НАСНАНІЕ, -нн с (3) *насилъе, употреба силе*. — н ннкоєголже наснлїа боєща се. 58б/22–23 (23); ѡн' же нз г'льбынн срдчнїе възоупнвѣ къ в'сємоуцоууоу влдіцѣ. вн'мн н оуслнши ме н внжыдл(ь) наслїе воюющнхл неправед'но. н прнзрн съ нвелсл н посетн н съвршн еже насади десннца твоа. 76а/13–16 (14–15); нь н пакы оубѣдн внсот'ство тн н вгѡдарован'ноу дрьжавоу тн. на ѡстав'шоу чєсть поганыхл снхл. н ѡсвѣтн хрслтїан'ство ѿ наснлїа поганыхл снхл. 76б/13–16 (16).

Уп. наслованнє, насльство

НАСЛОВАННІЕ, -нн с (1) *чињєњє насильа; (војно) нападањє*. — н тако въз'вѣстн ємоу скрѣвы своє мнѡгн прнклочшєн се ємоу ѿ соупостата его. н начєть съ вѣлнкою жалостїю млннн се ємоу глїє. длж'но тн кєсл(ть) възлюблен'нн братє поволѣтн ѡ скрѣвы моєн. н помощн мн тако да

нзбав'лю се ѿ такового наслованїа воюющнхї на ме. такоже н азъ въ мнлошьдї(ь)шеє врѣме съпособ'ствовах' ти. 59а/25–59б/5 (4).

Уп. насланіє, наснальство

НАСНАЛЬСТВО, -а с (1) (војно) нападање, навалывање, атаковање. – н дошьдї(ь)шоу юмоу въ дръжакову нїхї зем'лю браннчев'скоу. такоѣн зем'ан сѣло тврьдѣ соущїи. не въз'може нмь ннкоєлї(є) пакости сътворити. нли ѿг'нати нїхї ѿ прѣдї(ѣ)ль таковыхї. н пакы въз'врати се въ дръжакову свою. сїн же виде'ше насна'ство сего бл҃гочїстнваго краля еанко на ныхї. шыдї(ь)ше съв'коупише около себѣ повѣдоу вонскы мнѡгїи езника татар'ска н коумани... 59а/6–14 (11).

Уп. наслованнє, насланіє

НАСНАЛЬСТВОВАТИ, -аю, -аюшн несвр. (3) користеѣти (војну) силу нападати, навалывати на кога. – мон чедѣ любнмен... пом'ннта іако вѣрн хрїстїан'скїе. і езника бл҃говѣрнаго рождїенїе н възпнтѣнїе кїсїта. ѿ юности ваю воднмаа н крѣпнма дх҃омь стїмь. ннколиже воєща се ѿ соупротив'ленїа насна'ствоующнх' вн нноплемен'ныхї езнкь. нъ крїстїнїмь знаменїемь сограждїаєма такоїнхї победн ннзложнста. 36а/14–23 (20–21); се во видѣ (ѣ)аво) іако жнвотъ мон кончат' се. крѣп'цѣ стоє насна'ствоуєт' мн. хоте нзмєнннн оумь мон люб'вн твоєє. нъ дароун мн крепость слнн твоє. іако да побєждїдоу встанїа борѣщаго се съ мною. 44б/18–22 (19);... н томоу црїствоу насна'ствоующоу. іако хотєшоу прѣєтн в'соу облаастъ ѿчїствїа сего х҃облювываго. патє же н того самого нмѣтн вьместо послуш'ннваго раба. 54б/17–21 (17–18).

НАСЛАДНТИ, -слаждоу, -сладншн свр. (1) насладити, причинити насладу, уживање, задовольство. – мнѡгїнх' бо н вѣанкыхї даровь еанко жнтїа сего насладн' ме кєн. нъ оубо азъ недостоннїи прѣвобыдехї заповєдн тєбѣ бѣ моєго. 67а/22–25 (23).

НАСЛАДНТИ СЕ, -слаждоу се, -сладншн се свр. (4) насладити се, науживати се. – снцє глїющїи възвесєлю се н възрадїю се ѡ тєбї(є). іако ѡбрєт'шїи корнсть мнѡгоую. н пакы възвѣселн дшїоу рабы твоєє. н възрадова се езнкь мон. весєліє бо правєдныхї еанко соущє на б҃голюбїе. снцѣ бєднтє нхъ. глїе. двїдїьскы рекы прндєтє възрадїюємь сїсїкн. н насладнл се ѡ нменн єго. 35а/9–15 (14); н по снхъ ндѣ възлюб'єн'номоу сн братоу кралю оурошъ. соущоуємъ тогдїа въ дворє своємь паоуны. н тоу став'ша се насладнста се ѡ гїи вѣѣ своємь. слад'кыє н в'сєсрдїчнїє н днєвнїє люб'вн. 48б/26–49а/2 (1). ОП: 33б/15, 35а/16.

НАСЛАЖДАТИ СЕ, -аю се, -аюшн се несвр. (3) наслаживати се, уживати у чему. – ты бо бл҃жен'наа ѡб'лєк'шн се въ рнзоу съ внше нст'кан'ноую. юже нарекоу тнхость н незловїє срдїца твоєго. н нмоуцїи в'сєгдїа бл҃гдїтѣ ѿ г҃а. н наслаждїаєшн се єю въ вѣкы. 42б/21–25 (24); мы же оубо въз'люб'єн'нїи добрїимь нашнмь крѣпнтелїемь хїсїмь сокрѣм'лїаємїи. злою боуроу влнєнїа прєпав'шє. еанко жнтїа сего гнєб'л'наго в'са нестронна. н въ тнхѡ прнстаннцє дошьдї(ь)ше безым'лєвїа. бжїст'в'нннн пнлснїи наслаждїающе се. н сїмн іако н сатн медов'нїннн оумлїающе съставн дшї н тѣлєсь нашнхї. 84а/16–23 (21). ОП: 72а/25.

НАСЛѢДНТИ, -слѣждоу, -слѣдншн свр. (1) примити у власннштво после кога другог. – не разоумєше бо іако хотєше тюждїє наслєднн свонхї въ скорє лншаємїи боудї(оу)тѣ. 54б/21–23 (22).

НАСЛѢДОВАТИ, -доюу, -доюшн свр. (1) наследити. – н ваю же млїю сг҃а гїи мон прєподї(о)бнє отѣ сүмєонє н курь сабо. дръзновѣнїє нмоуща къ влдїцє не прєзрннта млїєнїа моєго. н не прѣдадннта въ роукы нноплемен'ннкъ ѿчїствїа ваю. єгоже наслєдовав'ша н оутврьднста непоколебымо млїтвамн ваю. 62б/12–17 (16).

НАСЛѢДНИКЪ, -а м (1) *наследник*. — фиг. въ истинноу бо сын хѣлюбыкн таково навнченіе изволи· въсегіда слоужити глсвн преподі(о)вїемь н правдію· таже творе снѣ бескончаго свѣта н вѣчнхлї бл҃гъ наследникъ таки се· 70а/16–20 (20).

НАСЛѢДСТВОВАТИ, -ствоую, -ствоуєши свр. (1) *наследити*. — фиг. ... тыцинт се искоушеноу севѣ поставити прѣді глсвн· тако рещи дѣлателя непостиднаа· нз работи бо въ свободоу тыщещи се прѣити· н наследствовати землю бл҃гоу юже обѣща гѣ любещимь н· 34б/10–15 (14).

НАСТАВНИ, -ваю, -виши свр. (1) *упутити; поучити*. — въ старости днїи монїхї ксїмь· нѣ гнї цр҃ѣ вѣкомь· даждїдї мнѣ рабоу твоюмѣ по срѣдїцоу моемоу· моужа стїа н праведна· нже наставнїтї мѣ до конца страхъ твои въспрїемь н дрѣжати въ срѣдїцї моємь знїлоемь· такоже даровалъ єси на просвѣщенїе дшїє многочїстнмоу коласѣмь· преподі(о)внаго оца варлаама· нже просвѣтнвы его свѣтоемь разоумнымь· 80а/25–80б/5 (27).

НАСТАВЛЯТИ, -аю, -аєши несвр. (1) *упућивати, усмеравати, водити (на животном пути)*. — с[.]н бо єплскпъ данїлѣ вѣ рождїленїе н въспнтенїе землїє срѣвскїе· ѿ юности же своє воднмь н крѣпимь· н наставляемь дѣбмь стїимь· 79б/17–20 (19–20).

НАСТАВЬНИКЪ, -а м (3) **1.** *онај који упућује, усмерава кога (на животном пути)*. — н мнѣ дароун гнї по млстїи твоєи· н по прошенїю моемоу· твоєг҃лоугодїна мѣжа· да н мнѣ боудеть тобою братъ н просвѣщннкъ н наставннкъ дшїи моеи· 80б/17–20 (20). ОП: 53б/17. **2.** *предводник, онај који предводи, који је на челу чега*. — фиг. ѿ нменн бо силн твоє· аще н прѣвоє єнко писанїа сего начї[.]ншоу ми житїа· бѣгослоужнвнхъ рабѣ твоихъ.. въ ннхъже прѣвоє начело н наставннкъ нхъ преподі(о)внїи ѿцѣ сумесонь неманїа· н доброплодїна вѣтѣвъ ѿрасн его... архїєрен курь сава· 53а/1–12 (6–7).

НАСТОЯНИЕ, -нїа с (1) *настојање, улагање напора за постизање каквог циља; залагање, борба за што*. — хотецимь же пребывати въ немь (манастїру)· даждїдї нмь (Света Богородїце) бл҃говерїе н чїстотоу н цѣломоудрнны сьмнслъ· оуставляющїи єже на ныхлї лютїихъ настоянїи н протнвнхлї свѣтн єнко въздївнзакїи на стїи храмь твои· дрѣжавноу крепостнїу силн твоє такови ннзложн· 40а/13–17 (16).

НАСТОЯТИ, -стою, -стонши несвр. (1) *наступати, почињати теѣи (о временском периоде)*. — лѣтїмь тако рѣши дѣмь мншоуєшнмь семоу прѣосцїєнномоу архїєплскпоу ннкоднмоу· н врѣмєнн некотормоу настоющоу· сь оубо прѣвнсоки глснъ краль· выпаде въ лютѣ недвгъ н болетн начеть въ црїскоемь своємь дворе· рѣкомемь нероднмїа· 82б/1–5 (3).

НАСОУДЪ, -а м (1) *назив места у тадашњем грчком царству (возда Науса³⁴⁴)*. — въ такоуєн бо дрѣжавѣ ємоу соущоу· прнспѣ врѣмє праздїннкоу рождїльства хлсва· н тоу славноу праздїннствоу сьтвори сь възлюблїєннмь сн братомь (Драгутином) н сь вон свондн· оу места глїємаго насодѣ· н ѿ тоудї(оу) въздївнн҃ се ндѣ сь силамн свондн до вьноутрѣ землїє грѣчлскїе до стїе горы афонскїе· 58а/2–8 (6).

НАСЫЩАТИ, -аю, -аєши несвр. (1) *насићавати, чинити ситим*. — н въ тыє днїи доволно млстїннн дающн всакомоу трѣбоующомѣ алчнїе же оутрѣбы наснщнющїи· н нагїе содѣвнющїи· н єнко болещнхлї н странннхлї· н немощнїи гдѣ главнї подїклонннн· такоуїнмь вѣ стїа бл҃женнаа покровь тврдїи· н забрало несоборнмоу· сама бо прѣдїстојаше н слоужаше нмь сь говѣнїемь... 37б/9–16 (11).

³⁴⁴ Податак в. у Данило Други 1988: 301.

НАОУСТНТИ, -оушоу, -оустнши свр. (1) *наговорити, подговорити*. — вшыдїн бо (҃аво) въ срѣдце предателю разлоути его влѣдкы. тѣждѣ бо н семлоу безаконномлоу н нечнстоилоу цр҃ѣ татаромь. гл҃ѣломоу ногою. вшыдїн въ нь. н наоустн него на сего х҃облюбнваго н на в҃се ѿч҃ствїе его. 61б/21–25 (24).

НАОУЧЕННІЕ, -ня с (1) *наук, оно што неко приповеда, учи друге; научање*. — н сын х҃облюбывн г҃нь мон оурошь країлѣ. ревннтель в҃сакыне любвн правїе. н снковоє бо дѣло наоученїемь его высл(ть). н прнїемь въ сласть мл҃бнїе гл҃ы юе. н повѣле яко да ндеть. 49б/5–8 (7).

НАОУЧИТИ, -тоу, -чиши свр. (3) *научити, предати коме какво знање; поучити*. — г҃н н о҃тѣ мон в҃сестїстнїи оубеждѣ се н прїнди да чѣда твоа страхоу бж҃їю наоучнши. н добрїи поу҃тї покажешн намь спїсєнїа. н вѣанко смєренїе прѣдложнши намь хотєщнїмї жнти въ послушанїи твоємь. яко да н мїи чѣда твоа възвелчнїмь г҃а с тобою. 81а/10–15 (12–13). ОП: 41б/4, 52а/5.

НАХОДНТИ, -хождоу, -ходнши несвр. (1) *наступати; навалывати*. — н по снїхї же възлюблєннїи пакы прѣдлєжнть мн слово хвално. оуднвлїає жнтїе сего бл҃гочл҃стнваго г҃нѣ моего превнсокаго країа. еанко съхранн его бѣ неврєждлєннаа ѿ находєщнїхї ємоу погыбѣлїи. 59б/25–60а/3 (2).

НАХОЖДЕННІЕ, -ня с (1) *настрање, навалывање; ? буна*. — ... тѣ бо въздївнзакїтї рати н нестронна нахождлєнїа. 61б/18–19 (19).

НАЧЕЛО, -а с (2) **1.** *почетак, први део чега, начало (заст.)*. — б҃гѡѡцѣ бо н прїлор(о)кь двѣдѣ рєчї(є). начело словєсь твонїхї истнна. 51б/28–52а/1 (28). **2.** *руководство; власт*. — ѡ нїєнн бо силн твоє. аще н прьвоє еанко писанїа сего начл[.]ншоумн жнтїа. б҃гѡпослоушлнвнхь рабь твонхь. нх҃же възвелчн дрьжавнаа тн бл҃гїдѣть. въ дрьжавє ѡч҃ствїа нїхї. тобою дарованною нмь. въ ннх҃же прьвоє начело н наставннкь нх҃ прєподл(о)внїи ѡцѣ с҃мєсонь неманїа. н доброплодїна вѣтвѣ бр҃аслн его. оу҃голдїннкь же слави твоє ... архїєрєн к҃урь сава. 53а/1–12 (6).

НАЧЕЛЬНИКЪ, -а м (2) *који је први у чему, који је на челу чега, који руководи чиме: а. о Христу*:³⁴⁵ — прнди пастнрє добрїи б҃гѡдарованнаго тн стада полд(о)вє се влѣдцѣ своємлоу х҃б҃. пастнрємь начелннкь. да н вѣ образь воудѣвѣ стадоу своємлоу. 81а/19–22 (21). **б. о манастирским, црквеним управителїма**: — тоу оубо поставлєши властн н начельннкы. дїаконн же нже прѣдрьжати нмѣнїа домовнаа. 41а/26–28 (26).

НАЧЕТИ, начьноу, начьнешн свр. (34) **1.** *(за)почети*. — сама же оубо полдвнзакїн се не нїєюшїи покоа. нн въ днѣ нн въ ноцн како бы възмлѡжнєн єн сь оуспєхомь сьвршннн таково дѣло еанко начела бѣ. 38б/20–23 (23); н тѣ вѣанцѣн рати бнвшн н крѣвопролнтїю мєждлѡу нмы. н оудрѣтвнвь н ороужїемь свонмь прнїеть прѣстоль его. н ѡ толѣ начешє самн враждлѡу нїєтн мєждлѡу собою скончавающе се. 63а/23–27 (26); начє злѣлатн мнѡжьстѣво цр҃квн с҃тнїхї. не тькмо въ своємь ѡч҃ствє. 78б/24–25 (24). ОП: 29а/11, 38б/6, 38б/14, 38б/17, 45а/18, 46а/2, 46а/10–11, 49а/23, 53а/2, 58б/27, 59а/27, 60б/11, 61а/1, 61б/25, 64б/13, 64б/16, 64б/22, 64б/26, 66а/19, 67а/6, 75б/10, 79а/20, 82б/26, 83а/4, 83а/5, 85б/17. **2.** *с инф. употребљава се у значєњу помоћног глагола при грађењу футура*. — оу҃вїи мнѣ ѡ коу҃дл(оу) начноу плакати лютаа мн. н неоудобь исповєднма бѣзаконїа н ѡ чємь прьвоє вьсплачю се. 39б/14–16 (14); тєбѣ бо сплєє мон хвалоу възснаає. н ѡ семь начноу гл҃атн. 53а/26–28 (27–28).

³⁴⁵ Према хришћанском учењу, Христос је једини истински пастир, који сам или преко својих одабраних служитеља—пастира (свештенства или световних владара) води и усмерава свој народ.

◇ **НАЧЕТН БОЛЕТН** *разболети се*. — по сінхл бо дѣланіе. тако некотороуоу врѣмени мнноткшоу. сіа хоблюкыка елены. выпаде въ лють недоугъ и начетл болетн. напрасноу болезнїю. 43а/5–8 (7). ОП: 44б/26, 82б/5.

НАШЬ, наша, наше зам. (42) *који припада заједници чији члан говори, који се односи на ту заједницу: наш, -а, -е*. — житїе бггоугоднн и жнзнь непорочнаа блгочлстнвїе и хлсолубнвн глчждѣ наше. 27б/1–4 (4); прншдїн въ мнрѣ нашего радїї сплснїа. 28а/2–3 (2); тебѣ бо бѣ нашего вѣлїа днвнхл чюдїсѣ непсповеднма танна. 28а/8–10 (9); кто бо мало трорждїдѣ се вѣроукетъ въ тебѣ истнннаго бѣ нашего. 28а/11–12 (12); последоваше тебѣ блггоуоу пастнрѣ дшѣ нашнхл. 28б/12–13 (13); и нме бѣ нашего въ вѣкы славнт се. 29а/18–19 (18); нашего бо радн сплснїа все подїемшомоу. 29а/24; и темъ длъжно келс(ть) камъ немошн наше носнтн. 33а/19–20 (20); оумоу бо нашемоу соущемоу 33а/28; и сіе рѣкоуше бгблубнвоуе чедо наше. 33б/12–13 (13); вѣсн бо градъ нашъ въ нїемже хошемъ жнтн. 33б/19–20 (19); рече наше бо жнтїе на нблсехъ келс(ть). 33б/27–28 (27); нашего хѣ. 34а/1; нь доволство наше ѿ бѣ. 39а/4–5 (4); да всесн вькоупѣ славнт се хс бѣ нашъ. 40б/6–7 (7); ѿ маломощнїе скѣстн наше. 42б/12; и не трпѣ зретн рода нашего поравощеннаа лютомоу мнродрѣжцоу. 44б/8–9 (8); по что тако оскрѣблїаешн дшѣ наше. 45а/12–13 (13); и тако слнша блженнаа еленн прншствїе наше. 45б/18–19 (19); ѿ глсже наша внїд(н)мъ те вѣлмн готовешоу се къ ѿхождїенїю и начншнмъ надїгровна пенїа. 46а/9–11 (9). ОП: 50б/27, 51а/1, 51б/7, 51б/18, 52а/7, 52а/25, 53а/10, 53б/27, 55а/8, 62а/17, 64а/2, 64а/3, 66б/11, 71а/26, 75а/27, 75б/20, 81б/24, 83а/26, 84а/17, 84а/23, 84б/12, 86а/8.

НАХАХАТН, -нахаю, -нахаюшн свр. (1) *напасти, извршити напад јуришајући на коњима*. — онн же до конѣца погыбелы свое напальнше се. съ острнмъ свонмъ ороужїемл на нїеже и надѣахоу се наахавше на блженнаго сего. ровъ нзрнше погыбелы свое. 76а/9–12 (11).

НЕ речца (201) за одрїцање: *не. 1. а. пориче глаголску радњу*. — аще не прѣвѣе оставльше муръ сын и таже въ мнрѣ. 27б/9–10 (9); кто бо не днвнт се смеренїю нензглїаннїе славн твою влїдко. 28а/4–5 (4); егоже нѣса не вьместеть. 28а/5–6 (5); и аггльскїе сллы съ трѣпетомъ зретн не догоутл. 28а/6–7 (6); не пребнвающе въ мнѣ нхъ поканїе. 28а/22–23 (22); не прндохъ прнзватнтн праведннкы нь грешннкы въ поканїе. 30а/16–18 (16); менѣ же оубо влїдко грѣшноую и недостонноуоу рабоу твою не прѣзрн. 30а/24–26 (25); тако да не порадїукет се врагъ мон ѿ мнѣ. 30а/26; ндеже нн тлїа тлїнтъ и татїе не подїкопакоютл нн крадоутл. 30б/16–17 (17); и не обрете се въ нїен лнцїмерїе, такоже въ некоторнхъ келс(ть). 31а/8–9 (8); сплснїа бо стьзы не обретаю ннгдаѣ же. 38а/3–4 (4); и дѣ мон предамъ а не раба вѣсомъ и грѣхоу. 38а/10–11 (10)³⁴⁶. ОП: 32а/10, 32а/17, 32а/18, 33а/23, 33а/25, 34а/6, 34а/23, 34а/24, 34а/27, 34а/28, 34б/3, 34б/19, 35а/17, 35б/12, 35б/17, 36а/11, 36а/15, 36б/21, 37а/6, 37а/14, 37б/13, 37б/20, 37б/23, 38а/13, 38а/14, 38а/18, 38а/19, 38б/20, 38б/28, 39а/1, 39б/25, 41б/7, 41б/15, 41б/17, 41б/18, 41б/28, 42а/9, 42а/10, 42а/11, 42а/21, 43б/10, 44а/1, 44а/7, 44а/9, 44а/15, 44а/18, 44б/5, 44б/8, 44б/16, 45а/8, 46а/19, 47а/4, 48б/2, 49б/2, 50б/16, 51б/21, 52а/3, 52а/11, 52а/26, 52б/6, 52б/9, 53б/26, 54б/21, 54б/23, 55а/3, 55а/9, 55а/16, 55б/25, 55б/26, 56а/10, 56а/11, 56а/15, 56а/16, 56б/12, 56б/20, 57а/5, 57а/10, 57б/22, 57б/27, 58б/1, 58б/8, 58б/9, 58б/25, 59а/8, 59а/19, 59а/21, 60а/10, 60а/21, 60б/12, 61а/6, 61а/10, 61б/17, 62а/13, 62б/2, 62б/14 x 2, 62б/19, 63а/16, 63б/22, 64а/1, 64б/5, 64б/6, 64б/10, 64б/25, 65а/8, 65а/10, 65а/15, 65б/9, 65б/13, 65б/16, 66а/4, 66а/5, 67а/3, 67а/12, 67а/14, 67а/15, 67а/21, 67б/26 x 2, 68а/10, 68б/11, 69б/5, 69б/6, 70б/2, 72а/5, 72б/27, 73а/5, 74а/8, 74б/18, 75а/17, 75а/23, 75б/17, 77а/25, 77б/11, 78б/10, 79а/8, 79б/10, 81б/3, 81б/6, 81б/7, 81б/9, 82а/19, 82б/7, 82б/27, 83а/1, 85а/15, 85б/26, 86а/4, 86а/7. **б.** *негира значење других врста речи*. — азъ келсїмъ землїа и пѣпель. трѣвь а не члкъ. 39б/23–24 (24); тѣмъ не скоро шьствїе творешїмъ нмъ съ тѣломъ блженнїе. 46б/25–26 (25); не по мншѣ же врѣмени ново прнїемшому властѣ землїе срѣмскїе. 58б/16–17 (16); и тѣ стїн градъ керслмъ не малехъ малстннн испльннвѣ. 68б/16–18 (17); не малїн хваламн и блгодаренїемъ.

³⁴⁶ У овом примеру глагол је елидиран, али се може закључити да речца негира глаголску радњу.

маловрѣменнїе славы. неслноую въ вѣкы прѣвѣающоу³⁴⁹ славоу. и свою дшюу члсто съблюдише. дхбнїе бо крнѣ възъмше прѣлетеше сеты лѣкаваго. 28б/10–17 (14). ОП: 27б/8. **3.** у имен. служби: *житель небеског царства.* – въздѣвѣ къ вѣсотѣ и глѣ. бѣ бесконатнїи млсрдїи. и в'сещед'ри влѣдкѣ вьселї гїи. емоу же покланяют' се в'сако колѣно неслнылї и земльннлї. и пренсподї(о)бнылї. 54б/25–55а/1 (28). **4.** у имен. служби: *небесына с мн. оно што се збива у небеском царству.* – тоу бо неклосноу своєю млтвоу на зем'ан жнвоуцїи неслнаа влїдї(н)ть... 30а/11–13 (13).

◇ **НЕБЕСЬНАТА ОБИТѢЛЬ** *небески, вечни стан (о животу у царству небеском).* – еше бо на зем'ан жнвоуцїи. неслнїе шобытелы готовающен се юн прѣдївнїдї(н)ть. 43б/18–20 (19). **НЕБЕСЬНЫИ Ц(ѢС)АРЬ** *небески цар, фиг. Бог, Господ.* – да аще оубо вьсхоуше лѣтї тн кел(ть) земльннмь црлствомь неслноу нскоупнтн. и къ неслномоу црѣвы радїюущи се възтн. в'селема ногама. 33б/15–19 (17–18). **НЕБЕСЬНОЕ Ц(ѢС)АРЬСТВО, Ц(ѢС)АРЬСТВО БОЖНІЕ, ВѢЧНОЕ Ц(ѢС)АРСТВО** *загробни живот са Богом-царем, вечно блаженство* – ноуждїно бо кел(ть) црлство неслное, и ноудешен се въ нїе. члстнмн срлдци съ дръзноуѣнїемь. такоуи вьсхнщають ю. 34а/9–11 (9); кел(ть)ство бо забыше и сьмрѣтї(ь) прѣзреше. да црлство неслное оулоунтть. 34а/11–17 (16); тако же рон пчель дѣлають сьтн мѣдоуѣнїе. тако и любовь вралтїна црлство бѣжїе. 37а/19–21 (21); бѣ нашъ... и шобылнѣ подае намь вьходь вѣчнѣ црлство юго. 84б/12–15 (15). ОП: 33б/17, 80б/12, 80б/16, 84а/27. **Ц(ѢС)АРЬСТВНІЕ НЕБЕСЬНОЕ** *загробни живот са Богом-царем, вечно блаженство.* – не словесем' бо нн шобразомь. нн роїдї(о)мь нн крѣпостїю нн лѣтї(ѣ)мь. црлствїе неслное постнзает' се нь сллоу веры. 34а/17–19 (19).

Уп. вѣчнѣ (◇ вѣчныи обитѣли); ц(ѢС)АРЬСТВО (◇ ц(ѢС)АРЬСТВО БОЖНІЕ, ВѢЧНОЕ Ц(ѢС)АРСТВО)

НЕБО, небесе с (14) **1. а.** *свет, космос.* – и помодше наша въ нде глснїе сьтвор'шаго нбо и зем'лю. 64а/3–4 (4); вьсеглѣ помнѣ слово влѣкы хѣ. нбо и зем'ла мнмондетъ а словеса мога не нмоуѣтї мнмонтн. и любѣи мѣ възлюбїенъ боудетъ шїѣмь монмь. и в'сеглѣ горѣ любовїю в'сесрдїчноу къ вншнїемоу 79а/7–11 (7). ОП: 27б/20, 27б/23, 28а/5, 52а/1, 74б/23, 75б/24. **б.** *небо, видливо, небеско пространство изнад земље.* – и въ тоу оубо ношь ... бѣ вѣлнокѣ знаменїе страха явн нмь ... тако вндетн нмь стльпь шгннѣ вѣлнкы сьходешѣ ш несл(е). ш нїего же лоуѣе пламеннїе нсходешѣ. и сь гаростїю шпалахоу лнца нлї. и моужїе шгннѣ шобразы нмоуше. такождїе и шоружїа нмоуше въ роукахъ шонлї. и сь ноуждїею вѣлнокѣ жнїехъ ю сьсѣкающе плыкы нлї. 60а/24–60б/8 (3). **2. небо,** фиг. *небеско царство.* – достонно же тн кел(ть) хдлюбыва вьспоменюѣтн глѣ аплсла пав'ла вѣщающа. рече наше бо жнтїе на неслехъ кел(ть). 33б/25–28 (28). ОП: 30б/15, 32а/15, 51б/25, 76а/15.

НЕБОПАРНЬ, -ын прид. (1) *који пара небо, фиг. који лети небом.* – тако нбопарннн шор'ль по срѣдї(ѣ) нлї проходе являше се яснѣ. 76а/8–9 (9).

НЕВНДНЦЬ, -ын прид. (5) **а.** *који постоји у невидливом облику (супр. који постоји у видливом облику); невидлив, који се не може видети.* – та бо юдннѣ бѣ бѣмь и гѣ глснмь. в'секѣ внїдї(н)мнїе и невнїдї(н)мїе твары твораць. 27б/17–19 (18). **б.** ? *оно што је познато, што је доступно људском поимању; оно што је спознато, откривено од стране некога.* – (Господе) тобою в'са быше елнко внїдї(н)ма и невнїдї(н)ма. и тобою црїе црлствоуѣють. и слннїи властн сьдрѣжелтї. 55а/4–6 (5).

Уп. внднмь

НЕВРѢДНО прид. (3) *неповређено.* – людн же дръжавѣ съблюди невреднѣ. 40б/2–3 (3); того бо помодшїю и застоупленїемь неврѣднѣ ннкылї же ш злоднслешнхъ препроводн жнзнь свою.

³⁴⁹ Треба да стоји: прѣвѣающоу.

576/18–20 (19); и тако възлез'ше въ дрѣва пловехоу чрѣзь чрѣм'ное море. и помощію бжїею окрым'лаемѣ невреднѣо прешьдѣ(ь)ше таковоу поучинноу... 78а/8–10 (9–10).

НЕВРѢДНИЦЪ прид. (2) **а.** *неповређен, који није претрпео никакву повреду.* – нь бѣ блгы нже в'семи наин нечет' се. и сего юношоу неврѣднѣа възврати къ родителю своѣмоу. 63а/13–15 (14). **б.** *нетакнут; који није претрпео никакву промену (о моштима).* – ты бо прїем'ши дарь стго дха. ннзложила еси встанїа лоукаваго. и невреднѣо тѣло свое съблюде. 42б/18–21 (20).

Уп. неврѣждень

НЕВРѢЖДЕНЬ/ НЕВРѢЖДЕНЬНЪ -ын прид. (2) **а.** *неповређен; који није убијен или рађен.* – и по снхї же възлюб'лен'нїи пакы прѣдѣлѣжнть мн слово хвал'но. оуднев'лае жнтїе сего блгочїстиваго гна много превнсокаго краля. елико съхранн его бѣ нев'реждѣн'наа ѿ находещнхї емоу погыб'лїи. 59б/25–60а/3 (2). **б.** *нетакнут; који није претрпео никакву промену (о моштима).* – и тако ѿврьз'ше ракоу ндѣже бѣ погрѣбено тѣло кє въ зем'ли. и обретоше к тако въ росе лѣжеще цѣло нарастлымо бжїемь пов'ленїемь ннчнм' же неврѣждѣно. 51а/14–18 (18).

Уп. неврѣднѣ

НЕВЪЗМОЖЬНЪ, -ын прид. (1) *немогућ, неостварив, неизводљив.*

◇ **НЕВЪЗМОЖНО БЫТИ** (у спојевима са инф.) *немогуће је, неоствариво је, неизводљиво је.* – за преднвогоу же его млстѣ и млстїннїе къ ннчнмь. и невъзмож'но бысї(ть) хранннн подї сподомь свѣтнаа. и грѣдь врхоу горы стоє не оутан се. 68б/8–11 (9).

Уп. възможьнъ

НЕВѢДЫН, невѣдоушина, невѣдоушек прид. (1) *који не зна што, који није упознат с чим.* – снмь днвещнм' се и невѣдоушнмї ѿкоудї(оу) сїи вьдан'на нмь не ведоуще тако блгїи нхъ пнтатель кєсї(ть) въ днѣ творе нмь млстїннїю. и въ ношн же самь вьдварає се по срѣдї(ѣ) нхї. и раболѣп'но прѣдїстоє нмь. ревноує любытелю своѣмоу хїслоу. 73б/7–11 (7).

НЕГАСИЦЪ, -ын прид. (1) *неугасим (заст.), неугасив, који вечито гори.*

◇ **ОГНЬ НЕГАСИЦЪ** *огањ неугасиви, огањ који вечито гори (о паклу).* – глїе самь въ себѣ подвнннн се окаян'не преждѣе года оного быти готовь. аще и навнк'ль еси грѣхы творннн. нь останн се покаанїемь. соудї бо ждїнтѣ те моука вѣчнаа и огнь негаснмь. 73б/15–19 (19).

Уп. вѣчьнъ

НЕГОДОВАНИЕ, -нїа с (1) *неуважавање; занемаривање.* – колн бо множество много болѣшнхъ вєстнслно еанци възлежахоу въ таковоѣмь оуготованїи. еда кто ѿ таковихї презрн бѣ. нли которнїи мїа негодованїемь обнїдї(н)мь 70б/23–26 (26).

НЕГОТОВЪ, -ын прид. (1) *неспреман.* – ѿ горѣ тебѣ оубога дше моа. како вѣкъ твон кон'чакт' се. а ты неготова. снцѣвїе же глїи вѣщає сын блгочїстнвн. и прозре кєсї(ть)ств'ноую съдрьть. по сїнхї въ вѣоугодїна дѣла ѿлоу'нн се. въ ныхже и скон'ча жнз'нь сїю. 67б/1–5 (2).

НЕГЪЛН/ НЕКЪЛН вєзн. (3) *у намерннм реченицама, кад се наглашава да остварење жеље није сасвим извесно: да (би).* – нь оубо млнте га за ме недостон'ноую. некнн како вѣопрет'нннн вьшннн млтвамн. достонна боуд прїетїю таковаго дара ѿ хя. елико спѣати мн въ вѣооугодїнаа дѣла. 33б/4–8 (5); да подї(о)баїетѣ и мнѣ попеенїе сьтворннн аще бѣ вѣооволнв'шоу да сьтвориоу храмь. въ нде престїе вѣом'тре. нек'лн таа боудет' мн нзмолнтел'нннца въ днѣ соудїнн. 38б/2–5 (4).

◇ **НЕГЪЛН...** *да не... ли.* – въз'мн нменїе моє и даждѣ ннчнмь. некнн быхї како грѣш'ннн да и некотороє прощенїе грѣхомь оулоу'ннл 82а/22–24 (23).

НЕДОВѢДНИЦЬ, -ын прид. (2) **1.** *непојмљив; недокучив, несхватљив.* – котори ли мнѡго? Івѣщан'нии езникъ изыгліеть тание его боу дѣтели. недоведоміе кѣл(ть)ст'воу члѣтскоу. 66а/21–23 (22–23). **2.** *неоткрытен; који је остао непознат.* – сіа помнш'ла. къ недоувѣднни млѣстнны ннкыд'же къ тон приложн се. 73а/5–7 (5–6).

НЕДОСТАТЬКЪ, -а м (2) *слабост; несавршенство.* – нь ѡ блѣга моа питател'ницѣ... н недоуудею се которое пѣнїе изрел'и(е)та оустнѣ мон похвалѣ твоен блѣженаа. нь оубо ѿ недостыка оумла моего възоупїю ти. похвалаю твоа вѣлнїа н глїю. блѣжен'наа еси мтїи моа... н смды глѡмь глѣн'нїимь ѿ възлюбленнаго сїа ие краля оуруша... 47а/20–48а/6 (25). ОП:66б/6–7.

НЕДОСТОННЬ, -ын прид. (12) *недостојан, који није достојан чега.* – добрїи пастироу словесны|х| ѡв'ць свон|х|. млїю те оубо недостонна нареци се раба твоа. не прѣдажд'и мене крамоле лоукаваго ни ж'данїю сотонноу ѡстави мѣн'и(е). 44б/14–17 (15); (Господе) н мнѣ же недостонноу рабоу твою|л|л| мнѡгїе скрѣвы н печалн на радость преложи. 63б/18–20 (18). ОП: 30а/25, 33б/5, 38а/6, 43а/15, 43а/16–17, 47а/14, 51б/17–18, 55а/17, 66а/7, 67а/24.

НЕДОУГЪ, -а м (2) *(телесна) немоћ, слабост, малаксалост (као последица мождане капље?, одузетост, парализованост ?);³⁵⁰ болест.* – сіа хѡлюбыва елены. выпадѣ въ лють недоугъ н начет'и болетн. напрасною болезнїю. 43а/6–8 (7); съ оубо превнсокы глѣнь краля. выпадѣ въ лють недугъ н болетн начетъ въ цр'ккомь своємь дворе... начетъ глѣти къ блѣженому н превнсокому кралю глѣноу. глїе гїи по что не глїешн ничесо къ намь. н не вѣ гла|л|(а) ни слншанїа ѿ нїел'и. езник' бо его свѣзал' се вѣ. 82б/3–83а/2 (4–5).

НЕДОУУМѢННІЕ, -ны с (2) *стање онога који не може проникнути, продрети мишљу, умом у нешто, не схвата нешто (суштину чега), не домишља нешто.*

◇ **ВЪ НЕДОУУМѢННИ БЫТИ НЕ БИТИ У СТАЊУ ПРОНИКНУТИ, ПРОДРЕТИ МИШЉУ, УМОМ У НЕШТО, НЕ БИТИ У СТАЊУ СХВАТИТИ НЕШТО (СУШТИНУ НЕЧЕГА?), НЕ БИТИ У СТАЊУ ДОМИСЛИТИ НЕШТО.** – н гор'ко платюще се глѣхъ ѡ добраа глѣже. по что тако ѡскрѣблѣаешн дшѣ наше. се бо јако слншахомь такоуїе глѣы твою. въ недоуумен'ни соуще в'си безгод'но пѣчалїю колеблем' се. 45а/11–15 (14); н се слншавъ црѣ ть такоуїе неоудовь стрпнїїе глѣы. н быв'шн кмоу такоу скрѣвы въ незапоу сѣло ѡпечалнв' се. н въ вѣлнцѣ недоуумен'ни бывъ. н ярости мнѡгїе испльн' се... 56а/1–4 (4).

НЕДОУУМѢТН, -мѣю, -мѣюшн (парт. през. пас. недоуумен'мь, -ын) несвр. (1) *не моћи проникнути, продрети мишљу, умом у нешто, не схватати нешто (суштину чега), не домишљати нешто.* – јако ты (Господе) еси в'сен тварн надѣжд'ла. оубог'н|х| богат'во. ѡмратен'ны|л| свѣтъ. рабомь свобода грѣш'нникомь прощенїе. болешнмь исцеленїе. хромнмь з'дравнїе. раслаблен'нмь внстрота. гроувымь лѣпота. недоуумен'мїимь разоумь ненсповѣднмь. 52а/13–19 (18).

НЕДОУУМѢТН СЕ, -мѣю се, -мѣюшн се несвр. (1) *не домишљати се чега; не моћи проникнути, продрети мишљу, умом у што, не схватати што (суштину чега).* – ѡ блѣга моа питател'ницѣ. н крѣп'кою н неѡборнмою н забрало ѿчѣствїю своємюу. се исп'льняет се ср'дїце мое рнданїа н плата мнѡгаа. н недоуудею се которое пѣнїе изрел'и(е)та оустнѣ мон похвалѣ твоен блѣженаа. 47а/20–25 (23).

НЕЖЕЛИ везн. (1) *него.*

³⁵⁰ Уп. недугъ значење под 3. 'паралич' (СРЯ XI: 108–109). В. и одузет 2. а. мед. 'узет, ударен можданом капљом, парализован'. б. фиг. 'немоћан, малаксао' (РМС IV: 73).

◇ ПАЧЕ НЕЖЕЛН *више него (ли)*. — што се камь динить· аще кєсл(ть) члѣкоу ·р· ѡвць· и єдина заблѡудить· не оставитъ ли ·ѣ· ѣ· и идеть нскати заблѡуждѣшоую· и аще ѡврьщеть ю право глѡ· радѣует се ѡ нєн паче нежелн ѡ ·ѣ· ѣ· не заблѡуждѣшнѣхл· 81б/2–6 (6).

НЕЗАБЫТЛИВЪ, -ын прид. (1) *који добро памти, који не забравља*. — ... јако незабит'ливъ бѣ сего блѣженаго правед'наго и многаго приношенїа стѣмь црѣквямь и маломощ'нїимь· 77а/2–4 (2).

НЕЗАБЛОУДНЬ, -ын прид. (1) ? *који није (у)залудан; некористан; који није празан*. — фиг. блѣжоу нозѣ твон ходив'ши на незаблѡуднїе поутн еже къ ннщнїамь и маломощ'нїн· бѣоугод'наго дѣанїа· 83б/10–12 (11).

НЕЗААПОУ В. ВЪНЕЗААПОУ

НЕЗЪЛОБНЬ, -ын прид. (3) **1.** *благ, доброћудан, који је доброг срца*. — н'равь незлобывн тнхы же и оувѣтаывїн· 66б/4–5 (5). **2.** *кротак, умилъат; миран*. — и хоте јако лють свѣрь васхитити незлобивою ѡв'че· 56а/26–27 (27). **3.** *праведан*. — рел'ч(е) бо възовн ме и оусланшоу те· темь прошоу и незлобываго ти члѣколюбїа· 52б/16–18 (17–18).

НЕЗЪЛОБНІЕ, -нїа с (1) *благост, добродушност*. — ты бо прїем'ши дарь стѣго дѣа· ннзложнаа еси встанїа лоукаваго· и невредимо тѣло свое съблюде· ты бо блѣжен'наа ѡв'лек'ши се въ рнзоу съ внше нст'кан'ноую· юже нарекоу тнхость и незлобїе срдїца твоего· и нмоушїн в'сегдїа блгдїть ѿ гд· и наслаждїаешн се юю въ вѣкы· 42б/19–25 (23).

НЕНЗЛАГОЛАНЬ, -ын прид. (2) *неизрецив, који се не може речима исказати*. — кто бо не дивитъ се смиренїю нензглѣн'нїе слави твое влдіко· егоже нѣса не вьместеть· и аггльскїе слыы съ трѣпетомь зрети не могу'тл· 28а/4–7 (5). ОП: 72б/23–24.

НЕНЗРЕЧЕНЬ, -ын прид. (3) **1.** *неизрецив, који се не може речима исказати*. — дѣло бо кєсл(ть) драго· нь блгїн мон сплє хѣ· и еанко был(ть) нзволєнїе даждѣ мн· сьматрає бо днв'наа и нензрел'ч(е)н'на дѣла сего блггаго и вѣрнаго раба твоего· оужасаю се и трѣпешоу· ѿ коудл(оу) нат'ноу кымн ли ѡкон'чаю· кто бо нз'теть сего чюдѣса· которн ли мнѡлго? !вѣщан'нїн езнкь нзыглѣть таннїе его бѡу дѣтелы· недоведомїе кєсл(ть)ст'воу члѣтскоу· 66а/15–23 (17); нь ѡ семь блѣженн да не подивитъ се оумь нашъ· слншеще снковїе емоу люб'ви ѿ таковыхл сн'нонмелннїтыхл црѣ· еанко црслкою любовїю почнтахоу· и нензрел'ч(е)н'нїе дары црслкыє мнѡжахоу кмоу· и еанко мнѡзїн сн'нїн покарахоу се емоу· бѣ крѣп'кы и влдіка црѣ мироу възлюбвы его· сего радїл и тїн възлюбнше его· 53б/26–54а/5 (1). **2.** *који се не може речима именовати* (в. рєштн 2.). — еанци оубо ѿ мира сего желающе нензрел'ч(е)н'ныхъ и непостнжнмнхъ даровь въ нєслнємь пребыванїн· 27б/7–9 (7).

НЕНЗЪЧЪТЕНЬ В. НЕНЩЪТЕНЬ

НЕНСЛѢДНЬ, -ын прид. (1) *који се не може открыти*. — ... внноу прлсно желеє въздїанїа ѿ влдікы всехл хд· въ вѣсконач'нѣмь пребыванїн јакоже и полоу'тн· толнкоу блгдїть и славоу и члст'ь· јаже несказан'на и нєслѣд'на и незъч'тен'на соу'тл ѡ семь хдлѡбывемь· 71а/15–19 (18).

НЕНСПОВѢДНЬ, -ын прид. (16) *неисказив, неизрецив*. — тебѣ бо бѣ нашего вѣлїа дивннхл чюдлсь нєсповєднїа таанн· 28а/8–10 (9); јако ты еси в'сен тварн надѣждїа· оубогїнхл богат'во· ѡмрачен'нїамь свѣть· рабомь свобода грѣш'ннкомь прощенїе· болєшнмь исцелєнїе· хромнмь злдравнє раслаблєн'нмь внстрота· гроу'бымь лѣпота· недооум'лємїнмь разоумь нєсповѣднмь·

52a/13–19 (19); мнѣ бо грѣш'номоу и недоу(то)нномоу рабоу хѣ моего смирен'номудра данноу потыщав'шоу се: исповѣдати вѣланїа несповѣданїхъ чюдїсь гнѣ моего: помнш'лаю въ оумѣ моему: ѿ коудї(оу) и сїи глѣн'на мною: 66a/6–11 (9); се бо дѣянїа днв'ны и прекраснїи позорь: елико съшлї(ь)шнм' се валь хѣлюбымци прилеж'но слншещнхъ: таже ѿ семь бл҃гочїстнвель: съмотрїти бо кел(ть) троуды его и потн: и тѣла тыанїа: бдѣнїа же ноц'наа и слззи теп'лїе: млстїнїе же несповѣднїе: даже и до кон'чинн его: н'равь незлюбывн тнхы же и оувѣтлывїн: ѿ ннхъ же поноуднхом' се и по сїнхї проглатн: 66a/25–66b/6 (1); несповѣднма же блгдїть вжїа: елико ѿ семь хѣлюбнвелм': днв'наа танна прослоу се въ окрїстнїе езнкн и црїства: даже до слав'наго града констан'тна 85a/25–85b/1 (25–26). ОП: 30a/24, 42b/27, 47b/10, 49a/3–4, 50a/1, 51a/4–5, 66b/3–4, 71b/24, 72b/1, 72b/26, 74a/6.

НЕСПОВѢДИО прил. (4) *неисказиво, неизрециво*. – и тамо бо възндоше многїи дары не: иже рещи мн несповѣдио: 33a/8–9 (9); нконн же сокованн златомь: исплнїены мощн сѣи(х)л: завесн же златїн: и ннїе же правдїи црковнїе: даровав'шїи елико несповѣдио: 41a/11–14 (14); ОП: 58b/15, 83b/10.

НЕСТОВАЪ, -ын прид. (1) *безуман, махнит*. – вндї(н)те и въздївнѣте се тако члѣци оуподлюбыше се влѣ видѣтн: и из'бавлатн хрїстїанство ѿ нестоваго дїавола: 76b/1–3 (3).

НЕНСТЪЩИЦЪ, -ын прид. (1) *који се не може испразнити*. – сїа выдаваше непрестан'но вѣселещїи се ѿ гн: и такоуїе дарн прнносещїи ѿ земельного жнтїа своего: емоу же соу(ть) в'са нестъщїица скровнїца въ роукъ: 35a/5–9 (8).

НЕНСТРЪПАЕЦЪ в. ненстръпаецъ

НЕНСТРЪПАЕЦЪ, -ын прид. (3) *неисурпан, непресушан*. – а ты же мѣ вьспнѣ: наказаящїи мѣ разоумннцн глѣ пооч'ненн твонїх: тако ѿ ненстръпаецаго источ'ника медоточны оусть твонїх: 47a/17–20 (19); дароун мн ѿ ненстръпаецаго тн источ'ника бл҃годети дхѣв'нїе: тако да вьскыпет[.] въ мнѣ строук снлн сгго твоего и животворещаго дхѣ: нзносеше пнво води живот'нїе: словеса вжлстївнїхл твонїхл писанїн: 52b/20–25 (21); ... и дѣрн клѣтїи монїхл млстїннїамн ннкомоу не затворнше се: и не щедѣ своего богат'ства: нь тако ѿ ненстръпаецаго источ'ника възнмае: и в'се дшѣв'ноуе свое оупованїе нмѣе къ влдіцѣ хдѣ: 67b/24–68a/2 (27).

НЕНЦЪТЕНЬНЪ, -ын прид. (4) *неизбројив, који не може да се изброји; небројен, многобројан, безбројан*. – въ кратцѣ бо нзрекоу в'се жнтїе свое и нецътен'но богат'ство славн земельного црїства тоу дарова: 41a/14–17 (15–16); тѣ бо нецътен'но злато свое много приложн: 71b/7–8 (8); нецътенно же мноужество злата своего тоу приложн: 72a/6–7 (6). ОП: 71a/18.

Уп. вешнслнь, нщѣтеньнъ

НЕКЛОСЬНЪ, -ын прид. (2) *а. неповређен, који нема повреду, озледу*. – ... оною любовїю ндїи авель правед'нїи некласноу жрт'вѣ бдѣ прнношаше: 44a/4–6 (5). *б. ? непрекидан, непрестан*.³⁵¹ – сїа бо бл҃жен'на вѣзмоут'ною дшїею и кроткомь срдїцемь вѣрн истнн'ныне: млтвоу бдѣ прнноснтъ: томѣ едномоу испнтающомоу срдїца и оутробы: тоу бо некласною своею млтвою на зем'ли живоущїи невснлаа вндї(н)ть: 30a/8–13 (12);

НЕКОНЪТНЪ, -ын прид. (1) *који је без краја, конца; вечан*. – добрїе бо дѣтелн и подївн гн елико къ бдѣ явнше прѣроднтелы ваю: зем'льноуе бо црїство прѣдръжеше: и въ томѣ бг҃ооугдїно живоуще: съднслвно и разоум'но нменїа своа строеше: елико дарованїа въ цркви вжлстївнїе: млстїннїе же къ нщнмь и стран'нїнмь: та бо творещѣ гѣ млстїнка секѣ явнше: и въ внш'ннїхл сь аглѣ жнтн

³⁵¹ Исихазам учи да се непрестаном молитвом постиже унутрашњи мир и сједињење с Богом.

спод(о)внше се· неконтан'ное вл'жен'ство пр'ем'ше ѿ г'а· имена же своа написаше въ книги живот'ннїе· м'л'твн же нхъ б'г'опр'ет'нїе оутвр'жаютъ доми въше· 366/21–37a/5 (2).

НЕКЪАН в. негъан

НЕАНЦЕДЪРЬНО прил. (2) *нелицемерно, искрено*. – сиц'вн бо б'ѣ нравъ с'е бл'жен'нїе· остра словодъ бл'га же к'сл(ть)стводъ· непорочна |же| жнз'нїю· заповеди крол'т'кїе· обратити б'г'оразоумннми г'л'ы· оутешити нелицемерно и безловно· елико в'сесрд'чнаго дръзновенїа же къ б'г'оу· и просто рещи всакою доброю под(о)вою оукрашен'на· 306/26–31a/4 (2); (Пресвета Богородице) люди же дръжав'ѣ съблюди невредимо· клети н'х'л' испльняющн всакого плода бл'гаа· и въразоумляющн нхъ· слоужити нмъ нелицемерно правд'люю· 406/2–6 (5); б'ѣ бо нелицемерно прнходещнхъ къ нїемоу· и протнвоу таковыхъ троудовъ его и д'ѣтелы бл'г'н'х'л'· даръ прес'т'го д'х'а дають· 71a/19–22 (19).

НЕАНЦЕДЪРЬНЬ, -ын прид. (1) *нелицемеран, искрен*. – ... тако нелицемер'ннн податель м'л'стнны· мнлвїе ннша и оубога ... тако бл'г'нн нхъ питатель к'сл(ть) въ д'нїе творе нмъ м'л'стнню· и въ ношн же самъ вдварае се по ср'ѣд(ѣ) н'х'л'· и рабол'п'но прелд'стое нмъ· ревнук'е любытелю своемоу х'л'с'оу· смер'шв се и раб'нн образъ пр'ем'шоу· 736/3–12 (3).

НЕМАЛЪ, -ын прид. (1) *прилично велик*. – и зима люта немала належещн· 466/24.

НЕМАНА, -нїе м (2) (*Симеон*) *Немања*. – жнтїе и жнз'нь бл'г'оч'л'ствнго и х'л'с'олоубнвого· и ст'б'орд'наго кр'ѣпкаго и сьмодръжавнаго сь бл'б' г'н'а краля стефана оуроша· превьноука с'т'го с'мсона неманы· новаго мнроточа сьрскаго· и вьноукъ прьвов'нчанаго краля стефана· и снб' в'ѣлнкаго краля стефан'н(а) оуроша 516/9–16 (13). ОП: 53a/7.

НЕМЛОСТНЬ, -ын прид. (1) *немилостив, који је без милости*. – помнсли дш'е какова оусрешоут' те по нсход'ѣ твоємъ ѿ т'ѣла· се моукы разан'нїе готовят' ти се· аг'л'ы же вар'нн и нем'л'стнвн хотеце те всхнтити· вар'нн ннїа и възп'нн къ г'оу... 396/18–23 (21).

НЕМАЛЪЧЬНЬ, -ын прид. (1) *који непрекидно звучи, који не занеми*. – и въ томъ нареч'н(е)на был'с(ть) монах'а елена· и такою любовїю в'ѣры раз'гарающн се ѿ г'л'с'д'ѣ· под'кланяють в'їю свою под'лаг'кою нго х'ѣво· б'ѣз'мльвьствяющн въ в'сац'ѣмъ нсправ'ленїн чр'ньт'с'ц'ем'л'ы· днб' и нош' не въкоушающн въ сласть сна· нли покон дающн т'ѣлоу своемоу· непр'ѣстан'но оустн свонмн немаль'но п'ѣнїе· еднномоу б'оу въз'снаающн· ср'д'цель ськрвшен'номъ и д'х'омъ смереномъ· кедро тетенїе творещн· аще бы възможно иен гонез'ноутн мльвн жнтен'скыє· до кон'ца оубо забыв'шн зем'льнаа· и т'ѣн'ных'л' прьстн остав'льшн· и въ внш'ных'л' оумъ свон оутвр'жд'лають· 436/5–18 (12).

НЕМОЩЬ, -н ж (4) *немоћ, слабост*. – и темъ дльжно к'сл(ть) вамъ немошн наше носити· 33a/19–20 (20); ѿ прес'т'аа моа вл'д'чце г'жд'е в'ц'ѣ· вьн'мн на смеренїе мое· и оушедри немош' мою· 386/7–9 (9); (Господе) ты сьв'еси немош' мр'ьт'в'ннїе плыти нашек ѿб'л'кы се въ ню· 62a/16–17 (16); и тоу аще кто кторою немош'ню одръжнмъ не нд'нн ннкожеже надежд'ле· пов'ѣле в'сакомъ къ таковомоу оуготованїю ѿдра нтн· 706/1–3 (1).

НЕМОШЬНЬ, -ын прид. (2) *немоћан, слаб*. – азъ бехъ ѿц'ѣ немош'нннмъ· 32a/4; се вр'ѣме покаанїю и днб' сп'лс'енїа· блюди оубо дш'е да не раслабнт' ти д'яволь оума· по ннже мало вр'ѣмене бравшн се сь нымъ поб'ѣдншн и б'ѣжати нмать ѿ теб'ѣ· не оустрашн се крамоли его нн лаганїа· немош'н' бо к'сл(ть) стоимн прелд' лиц'ѣмъ боющнх' се нмени г'л'с'нн· 44a/14–20 (19).

НЕНАВНД'ѢТН, -внждоу, -вндншн несвр. (4) *мрзети*. – вн же оубо любовїю ср'д'ца сьдрьжнт'а се сама· едннонслсноу волю нмоуща въ тел'сн· по пр'ол'р(о)коу х'валеща любовь брат'нню и

гліюшоу· се коль добро н коль красно еже жнті братома вькоупѣ... н пакы братолюбїа не забнвантє· н снѣ же гродовь аще кто речеітї бѣ люб'лю а брата своєго ненавидѣн льжѣ ієісї(ть)· н сего соует'на вѣра· 37а/7–16 (15–16); прїор(о)къ бо нсаїа, н дамь мьць въ роуқы его· н съсєтєть пьлти протнв'ныіхї его· н прїор(о)къ двїдї... н мнш'ца мога оукрепнтї н· н съсѣкоу ѿ лица его врагы н ненавидѣщен его повѣждїдоу· азь бо прѣвѣн'ца положнхъ н висока наїдї црїи зем'льнннн· 54б/4–12 (10); н пакы же ненавидѣн добраа дїаволь нже нспрѣва быісї(ть) їлкооубнца... 61б/14–15 (14). ОП: 75а/18.

НЕНАВНСТЬ, -н ж (1) *мржѣа*. – вьсхотє (ѣаво) повѣселнтн се погыбѣлію нїхї· зрє скон'чаванушнїхї се междїдоу собою· вьзїдївнже бо въ нїє ненавнсть оубнствѣа... 63а/17–20 (19).

НЕНАЧННАННІЄ, -нн с (1) *непрнстуначност, неоткрнвеност*. – ѿхї, ѿсоуждїенїю съвєстн моє влїдїко· н неначннанїа грѣховь монїхї· вѣл'мн сьмоуцають дшїоу мою· 39а/24–27 (25).

НЕОБОРНЦЬ, -ын прнд. (2) *необорнв; неосвоїув*. – фнг· н єнко болєшнїхї н стран'ннїхї· н нєнмоушїн гдѣ главн поїдїклоннтн· таковїнць бѣ сїа влїжен'наа покровь тврѣдїн· н забрало неовборнмоє· 37б/12–15 (15). ОП: 47а/21.

НЕОПНСАНЬНЬ, -ын прнд. (1) *неопнсан, неопнснв*. – слава тн бесконач'ноє н неопнсан'ноє нмє хї· 51б/16–17 (17).

НЕОСКОУДЬНО -н прнд. (1) *обнлно, богато*. – влїжоу прєчїстїтован'нѣн тн роуцѣ· нже вннє прїсно прострѣтє нмєль єсн дающн неоскоудїно дары бдї· н въ бжїст'внїє црїквн· н млїстннїє нєнсповєднмо къ нншнць· 83б/7–10 (8).

НЕОСЛАБЬНО прнд. (2) *на једнак начнн, једнако снлно*. – н стбїю вѣлнкоюю н влїб хрнннмоюу гороу афоньскоюу· нсплнннвь мнсогїнїхї млїстннн· н стїє црїквн сьзїдавь оукрасн н прєсвѣтн· јако довол'номь мнсогыць бытн (стїнць) чрннцєлї· на довол'ноє пнтєнїє тѣлесноє н дшїєв'ноє· н блїскєнїє н млѣы прнєм'лє ѿ ныїхї· хївою бо любовїю раз'гарає се· н ѿ томь прїсно вѣсєлє се· н неослав'но пєкы се в'сакымн вїонзабран'нннн дѣлн· нмыже бы ємоу вьзмож'но оугднтн бдї· 68б/25–69а/5 (2–3); сїа бо неослав'но творє· н въ прєдїлєца єнко на бжїю въ такова прєстнрашє мнслє срїдїчноу· 71б/19–21 (20). ОП: 69а/3.

НЕОТЬСТОУПЬНО прнд. (1) *неодстунно, постїјано*. – дасть нмє злато мнсого· н єнко на потрѣвоу нмє· јакїо неїстоуп'но стїатн нмє надь болѣшннн цѣл'воу творєщє нмє· 70б/7–10 (9).

НЕПОВѢДНЦЬ, -ын прнд. (1) *неповєднв*. – дов'ль єсн пачє всєїхї снл'ныїхї црї ѿ слав'нїн кралоу· јако мнсогїнн прємоудрїстїдн бран'скоє н неповѣднмоє твоє жнтїє повѣдаєт' се· јако в'сємь днвнтн се вїїєн снлѣ· н мнсогн помощн влїжен'номоу за смєрнїє ієїї н за кротость· н за добродѣтєль жнтїа своєго· толнкоу сьхранїєнїю н покровоу сподї(о)б'лїєнъ быісї(ть)· јако чїодїно слншатн н страшнїо разоумєтн· 74а/20–74б/1 (22).

НЕПОКОЛѢВНЦО прнд. (5) *непоколеблїво, постїјано*. – мон чєдѣ любнмєн ѿ гїи вама глїю... бдї за вѣлнкоє єго їлколюбїє оутвєрднв'шоу прѣстоль ваю непоколебнмо· влїдїчствєватн въ ѿтѣствїн своємь· да за в'са влїга єнко сьтворн вама· дьжна ієїста ємоу слоужнтн... 36а/14–28 (25). ОП: 61а/21–22, 62б/17, 64а/7, 71б/13.

НЕПОКОЛѢВНЦЬ, -ын прнд. (1) *непоколеблїв, снгуран*. – н тоу же на брѣгоу мора оу мєста глїємаго хроусїа вьзїдївнже прнрѣг вѣлнць· н врѣхоу єго поставн црїквѣ въ нмє вьзнєісї(є)нїа ієїсїнн· н ѿколо сьзїдїа градь· н поставн полатн мнсогїн· н тоу оуставь в'сь црїков'нїн оутвєрднвѣ· н

всаць доволь єанко хотешнмь жнть оу места того подавь. іажє в'са оутврьждїен'на сїнмь х'блюбывнїмь і до нїїа стоїєть непоколебьма. 70а/б–14 (14).

НЕПОРОЧЬНЬ, -ын прид. (5) *непорочан; беспрекоран*. – снц'євн бо б'ѣ нравь сїє бл'жен'нїє. остра словомь бл'га же ієсл(ть)ствомь. непорочна іажє жнзнїю. заповєдн кроїт'кїє. оєратнн б'ѣоразоумннмь гл'б. оутешнн нелиц'мєр'но н безловно. єанко в'сєсрд'їчнаго дрьзновєнїа ієє кь б'ѣоу. н просто рєщн всакою доброю полд(о)бою оукрашен'на. 30б/26–31а/4 (28); ащє кто злою мнсь о сємь непорочнємь в'ѣща. нъ г'ѣ разарашє сьв'ѣтн таковнїхї. 61б/6–7 (6); влдїка бо твон х'ѣ ждїнтъ тєб'ѣ. да прннесш ємоу плодї зем'лє бл'гїє. непорочнїє дшїє твое. южє очнстнл єсн в'єанкнмь въздїр'жанїємь. н смєрнїємь. 81а/23–26 (24). ОП: 27б/2, 67б/8.

НЕПОСТНЖЬНЬ, -ын прид. (1) *непојмљив, несхватљив; необјашњив*. – єанцн оубо ѿ мнра сєго жєлающє нєнзрєчї(є)н'ныхъ н непостнжннхъ даровь кь нєслнємь прєбыванїн. 27б/7–9 (8).

НЕПОСТЫДЬНЬ, -ын прид. (1) *који се нема чега стидети*. – вь сїнх бо оутврьждїающїн оумь скон. тьщнт сє нскоушєноу сєб'ѣ поставнн пр'єдї г'їєлмь. іако рєщн д'єлатєлєа непостнд'наа. нз работн бо вь свободоу тьщєщн сє пр'єннн. н наслєд'ствоватн зем'лю бл'г'оу южє оєв'ѣща г'ѣ любєщнмь н. н пасоу танноу сь тащанїємь снєстн. гл'ющїн коль възлюблєн'на сєла твоя г'ї снлє. жєлаєть дшєа моєа вь дворн твое. 34б/10–17 (12).

НЕПОТР'ЄБЬНЬ, -ын прид. (1) *непотребан*. – н въз'мьшє т'єло єго (Михаїла VIII Палеолога) непотр'єбно. оєтєтн въз'врьашьшє сє н положншє н вь град'ѣ гл'єємь снлєнв'рїн єжє ієсл(ть) на бр'ѣгоу мора. 56б/10–12 (10).

НЕПРАВДА, -ы ж (2) *неправда, неправедност*. – рєчє бо єдннмь моуд'рыхї. страшно бо ієсл(ть) выпастн вь роуц'ѣ б'а жнвєа. н ап'їєлєл жє пав'єл томоуждїє словоу полд'єст'воує. гл'єть р'єкы. страшно бо єтєрє соуждї(є)нїє ждїатн хотє поїастн в'сє д'єлатєлєа неправдїн. 28а/27–28б/3 (3); фнє. оудр'єжашє грьднню н оєдєшє сє неправдїю н нєчїєстотою своєю. н тємь скон'чашє сє н погыбошє за в'єзаконїє своє. 41б/9–12 (10).

НЕПРАВДЬНЬ, -ын прид. (2) *а. неправедан; нечастан*. – он' жє нз г'єлєынн срд'їчнїє възоупнвь кь в'сєємоуоумоу влдїц'ѣ. вьн'мн н оуслншн мє н внжьдї(ь) наснлїє воюющнхї неправєд'но. н прнзрн сь нєсл н посєтн н сьврьшн єжє насадн десннца твоя. 76а/13–16 (15). *б. који је стечен неправедним, нехришћанским животом*. – ... н тамо хотєнїє своє оулоу'ншє о поганыхї онєхъ. іако нн дшїн ѿ ныхї нзбытн вь свободоу. н градн нхъ до основанїа нскорєнншє. а неправєд'ноє нхъ мнєго сьбранїє сєб'ѣ вьсхнтншє. 76б/23–27 (26).

НЕПРНСТОУПЬНЬ, -ын прид. (1) *неприступан, неприступачан, коме се не може приступити, прићи, до кога се не може доћи, недоступан; недостижан*. – та бо єдннмь б'ѣ бл'мь н г'ѣ г'їєлмь. в'сєє вндї(н)мнє н нєвндї(н)мїє твары твораць. св'ѣть непРНстоуп'нн н жнвотъ вс'ѣхї. оутврьднвїн нєслєа моудростїю н основакїн зем'лю нн на чєсом'жє. 27б/17–21 (19).

НЕПРНЯЗЫН прид. (1) *зао, ђаволски*. – ... внд'ѣстє лн толнкоу без'мєр'ноу любовь ємоу ѿ г'а. н пов'єдоу на каз'нн непРНязнїє. 66а/1–3 (3).

НЕПР'ЄКЛОНЬНЬ, -ын прид. (1) *непоколебљив*. – н внд'євь сьн г'нб мон непр'єклоннмоу волю ієгл н ськоупнвь воє своє. н сь сїнмн нд'ѣ кь сн'оу своємоу вь дрьжавоу єго зем'лю зєт'єскоую. 64б/26–65а/2 (27).

НЕПРЪДЪЛЪННО прил. (2) *непромењено*. — оуставн же црков'нин оутврђжающнн. чрн'це нзабраннїе съвакоупнк'шн. н тоу пов'ле превнати нмь. оуставнк'шн нмь оурокуы закон'нїе. нже дрьжеть непремен'но н до сел'ъ. 40б/25–41а/1 (1). ОП: 71а/7.

НЕПРЪСТАННО прил. (5) *непрестано*. — н до престав'ленїа же непрестан'но, въз'силающнн члснтнїе н долст'ов'р'нїн н нменнтїе чрн'це своје. н сїа несоущнн еанко пнлснїн гр'хн же. н ѿ тоуд пакы прнносеще заповедн пнсанїемь еанко ѿ пол'зн дшїи же. 33а/10–15 (11); такождїе н сьсвдїн сц'ен'нїе златїн н ср'в'р'нїн. оукрашен'нїн енсерн н каменїемь многоцен'ннмь. рнзн же керемь нзабран'нїн. в'сакїе же правдїн црков'нїе еанко на потребу. сїа вьдаваше непрестан'но в'селецїн се ѿ гїи. 35а/1–6 (6). ОП: 34б/25, 43б/11–12, 72а/10.

НЕПРЪСЪХАЕМЪ, -ын прид. (2) *непресахъив, непресушан*. — бл'жена же еси глсїе моа н мтїи непресихаемн нсточ'ннче водн жнкїе. напаяе садїи юност'наго въз'раста чєда ѿчїствїа твоєго. 47б/21–24 (22); по в'сакїе ноцн слъзамн непр'схакемнмн постелю свою мочаше. 73б/14–15 (14–15).

НЕРАСКАИАНЪ, -ын прид. (1) *постојан, сталан*. — ѿ сем' бо вь днїе н вь ноцн мнс'ль нераскаанюу нмїи. 69б/20.

НЕРАСТЪЛНЦЪ, -ын прид. (2) *нераспадут*. — н ѿбретоше же тако вь росе л'жеще ц'ло нерастымо б'жїемь пов'ленїемь ннчнм' же невр'ждїено. 51а/16–18 (17); н ѿкопав'ше зем'лю. ѿбретоше т'ло его б'жїемь пов'ленїемь нерастнмо. тако ннїеднмоу власоу главн его ѿпад'шю. 85а/9–12 (11).

НЕРОДНЦА, -лїе ж (1) *Неродимье*. — л'тїмь тако р'шн д'мь мннор'в'шнмь семоу пресосц'ен'номоу архїеплскупоу никоднмоу. н вр'мени некоторомоу настоющоу. сь оубо превнсокуы глснъ краль. вьпаде вь лють недвгъ н волетн начеть вь црлскомь своємь дворе. р'комемь нероднм'ца. 82б/1–5 (6).

НЕСКВРЪННЪ, -ын прид. (1) *неосквръен*. — н начеть в'лнц'емь полдвнгомь полдвнзати се. вь бл'говерїи ѿкрывающн жнзнь свою. члстотоу ц'ломудрїа несквр'н'но съблюдающн дб'ствїа своє. 85б/17–21 (19).

НЕСТРОННЪ, -ын прид. (2). **1.** *насилан*. — н пакы же ненавнд'н добраа дїаволь нже нспр'ва вылс(ть) ч'кооубенца. сьтворенн многїн скр'бы н стрлстн ѿномоу праведномоу моужоу ковоу. нь оубо не въз'може нзмєннтн люб'ви еанко къ бг'у. ть бо възд'внзакїтї ратн н нестронна нахождїенїа. такоже помнслнл б'ъ н семоу х'блнбнвомоу косноутн се. 61б/14–20 (19). **2.** *тегобан, мучан*. — мы же оубо въз'люб'лен'нїн добрїнмь нашнмь кр'днтелемь хлсїмь ѿкрыв'аємїи. злоюю боуроу в'льнїенїа преплз'в'ше. еанко жнтїа сего гнв'л'наго в'са нестронна. н вь тнхо прнстаннїе дош'дї(ь)ше без'м'львїа. в'жлст'в'ннмн пнлснїн наслаждїающе се. н сїи мн тако н сатн медов'нїи оумлащающе сьставн дшїи н т'лесь нашнхї. 84а/16–23 (19).

НЕСТН, несоу, несешн несвр. (7) *носити; преносити; односити*. — н до престав'ленїа же непрестан'но, въз'силающнн члснтнїе н долст'ов'р'нїн н нменнтїе чрн'це своје. н сїа несоущнн еанко пнлснїн гр'хн же. н ѿ тоуд пакы прнносеще заповедн пнсанїемь еанко ѿ пол'зн дшїи же. 33а/10–15 (13); н на многыхъ м'стехъ плькомь вон являющнм' се. мнеще некоторъ волю свою оулоу'нтн. н вьсхнтнтн неч'то ѿ несоущнхї т'ло бл'жен'наго. 83б/25–84а/1 (25); н въз'м'ше т'ло сего х'блнбываго несоше н провождїенїе твореще. сь ѡамн н п'лсн'мн поюще надр'гов'наа. 85а/19–21 (19). ОП: 46б/28, 48а/11–12, 84а/1, 84а/3.

НЕСЬЗДААНЬ, -ын прид. (1) *нестворен*. – релі(є) несъз|дана вы|с(ть) члкомь грьднн. 41б/16–17 (16).

НЕСЬКАЗАНЬ, -ын прид. (1) *неописив, неисказив*. – ... внноу прісно жаєє въз|даніа ѿ вл|дкы все|х| х|а. въ бѣсконатнѣмь пребываніи такоже и полоути. толнкоу блг|д|ть и славоу и члстѣ. таже несказанна и ненслѣдна и незьчтенна соу|т| ѿ семь х|б|ю|бывемь. 71а/15–19 (18).

НЕСЫТЬ, -ын прид. (1) *ненасит; прождрлив*. – и ты не|чл|тнвн видѣвше ѿб онь поль рѣкы множьство народа зьбѣгше на єдиноу мѣсте. тако зьвѣрїе неснн оустрьмнше се на стадо х|б|о. и оуповающѣн на слв конь свон|х| вьндоше въ ню (воду). 57а/11–15 (13).

НЕСЫТЬНЬ, -ын прид. (1) *ненасит, незаситлив (? гладан, жељан чега)*. – азъ бо грѣшнн дльжннкь вамь кел|дѣ. несннннмь заємннкомь дх|овннмь. хотешнмь ѿ менѣ съ лнхвою дльгь възетн. 52б/3–5 (4).

НЕСЫТЬСТВЬНЬ, -ын прид. (1) *несит, незасит(лив), лаком, незаежлив*. – не боудн же вамь неснтьстввноу гадю питети сн. нли оупнвати а нншн и странннн и маломощнн да алчотѣ. въ место смьрѣтн лютнмь гладомь скончавающе се. 41б/28–42а/4 (28).

НЕОУВЕДАЄН прид. (2) *неувењив; фиг. непролазан*. – фиг. кылн лн цвѣтн добро нспыщренннмн и блг|овонннмн вѣнчѣ съставнвше вѣнчаємь в|с|чл|тн|н|ю главоу твою. юже оувезла кел|с(ть) десннца вл|д|чннн. неоувѣдающнмь вѣнчємь. 42б/14–17 (17); сего бо сотрока породн премоудро|с|тѣ. а блг|д|ть въздон. дх| же стнн възрастн. сама же десннца слнн вл|д|чннє главоу его вѣнча неоувѣдающнм| вѣнчѣмь. и дастъ его многосветлаго свѣтнлннка ѿчѣствїю своємюу. спѣюща вжїемь промисломь. бг|ооуго|днннмн дѣлн прославнн се. и съвратн єлнко расточенна дрьжавн ѿчѣствїа его. 53б/6–14 (9).

НЕОУДОБЬ прил. (3) *тешко, с муком*. – оувїн мнѣ ѿ коу|д|оу начноу плакати лютаа мн. и неоудобь исповеднма бѣзаконїа и ѿ темь прьвоє възпачю се. 39б/14–16 (15); и се слншавь црѣ тѣ таковїе неоудобь стрпннмїе глѣ. и бывшн ємоу таковь скрѣбы въ незапоу зѣло ѿпечалнв се... 56а/1–3 (3). того бо блг|оподатнвоу роукою възкрьдленє вы|х| ѿ юности моє[..]. да како азъ грѣшннн въ нѣздобь оставлю толнкыє мал|с|тн его. и любзнаа зченїа. єлнко къ моємюу грешньствѣ. 53а/22–26 (24). (не разумем ово)

НЕОУСПАКЄ, -єн прид. (1) *који никада не спава*. – друзн же посланн коу|д|оу|тѣ въ неоуспающн чрѣвн. 31а/19–20 (20).

НЕЧААННЄ, -нн с (2) *очајање*. – се бо преже смьрѣтн моє мьртва бываю. и преждѣ бесконатннє моуку собою кел|дѣ моутима. ѿ неч|аннїа моєго. 35б/13–16 (15–16).

◇ **ВЪМЕТАТИ СЕ/ ВЪМѢТАТИ СЕ** ВЪ НЕЧААННЄ *бацати се у очај; очајавати, бити обузет очајањем, ничему се не надати*. – нъ собаче слншоу пнсанїа стыл|х| кннкь. тако ѿбращающе нн къ покаанїю и глїють. тако в|с|акь вьмет|а|єн севѣ въ неч|аннїе рече. вьсма рабь бываєтѣ сотонѣ. 39б/3–7 (6).

НЕЧНСТОТА, -ы ж (2) **1.** *нечаст*. – фиг. оудрьжаше грьднню и ѿдеше се неправдїю и нечл|стотою своєю. и темь скончаше се и погыбоше за бѣзаконїе своє. 41б/9–12 (10). **2.** *пръавннннн*. – фиг. въ гресехъ бо нстанхъ сн дш|оу. и въ нечнстоте бѣзаконїа оудавнхъ сн оумь. 39а/28–39б/1 (1).

НЕЧІНСТЬ, -ын прид. (1) *начастан*. — вшыдін бо (ѣаво) въ срѣдце предателю разлоути его влѣдкы. тѣждѣ бо н семоу безакон'номоу н нечистомоу црѣ татаромь. глѣдомоу ногою. вшыдін въ нь. н наоустн его на сего љблѣннѣаго н на в'се ѡтѣствіе его. 61б/21–25 (22–23).

НЕЧѢСТНВЪ, -ын прид. (11) **1.** *који не поштује Бога, који није правоверан, православан* (супротно: благочѣстнвѣ). — семоу бо нечѣстнвомоу не дасть гѣ нн очнма его видѣти дръжавы н достоѣнїа сего бл҃гочѣстнѣаго н љблѣннѣаго. съ бо хоул'нонменнн црѣ. дїаволомь наваждѣнѣ н оуподл(о)блѣнѣ ѡномоу лоукавомоу прѣдателю. нже ѡстоу'пнл ѡ свѣта въ т'моу. іакоже н сын црѣ фалесологь разлоу'тнв' се вѣры хрїстїан'скїе. н принѣтъ вѣроу льтнн'скоу. 56а/16–23 (16); н тоу вѣлнко сѣтованїе н плачь сѣтворнше налді сїнмь нечѣстнвїнмь црѣмь. 56б/8–9 (9); н помоцїю бжїею добрѣ оувѣщав'шен. н сѣтворнше възвратннн се кмоу вьспелті съ снамн своннн. дондѣже прнспе време нечѣстнѣаго кмоу заколенїа. 62б/25–63а/1 (27–1). ОП: 57а/11, 60б/17, 62а/5, 63а/22, 63б/5. **2.** у имен. служби: *човек који не поштује Бога, који није правоверан, православан*. — подлвнзак бо се ѡ глсдѣ повѣдоу възетъ на в'се врагы своє н соупостатн н протнвѣщенє се кмоу. прлор(о)кь бо нсаїа глїеть. релі(е) бо н почннѣтъ на немь дхъ бжїн. дхъ прѣмоу'дростн н разоумь. дхъ свѣта н крѣпостн. словом' же оустъ свонлхл оубннѣтъ нечѣстнѣаго. 58б/2–7 (7); н бол[.] за ѡтѣствіе своє. іако да не ѡзловы'тл его нечѣстнвїн. съм' же млѣ се къ гѣу выпїе глѣше съ слъзамн. бл҃гїн чл҃колюб'че гн... 62а/15 (13); н вѣлнцѣн ратн вык'шн мѣждоу ннн. не єднною нлн двашѣ. н пособ'ств'ом' же бл҃гаго бѣ. добрѣ възмог'ше повѣднше є. съсекающе плѣтн нхъ нечѣстнвїе іако травоу пол'скоую. 78а/12–16 (15).

НЕЩЕДНО прил. (6) *не итѣдеѣи; итѣдро*. — ... єлнко вѣдовнцямь н снротамь н ннщїнлм. н в'седемь трѣвзюцїнмь. толнко богат'ство зем'льнаго црлствѣа кє. нещед'но раздѣлаваше. таковїе бо іако н дщєрн кє хранєцїн въ домоу своємь. н сїє вѣдаваше за моужн нтн въ домн своє. в'сакнмь богат'ствомь нсплннѣающн нхъ. 35а/24–35б/2 (27); в'са єлнка богат'ства соу'тл домоу сего прєстїе. прєдрѣжнмла роукама вашнма. подл(о)блѣтъ вамь нещедно давати ѡ сїнлхл въ роукы ннщнлхл. релі(е) бо мнлоуєн нншаго въ заамь вѣу даѣтъ. 41б/21–24 (23). ОП: 39а/9, 69а/21, 70а/4, 73а/11.

НИ речца и вєзн. (38) **I.** *составни вєзник 1. у одричној реченици при излагању или набрајању више ствари, да би се порекло њихово постојање, присуство, квалитет, утицај и сл.* — дїша бо аще мнр'скыхъ не ѡстанет' се печалїн. то нн бѣ възлюбннн можеть нстнннѣ. дїавола възненавнл(н)тѣ достоннѣ. 33а/26–28 (26); не словесем' бо нн ѡбразомь. нн роул(о)мь нн крѣпостїю нн лѣтл(ѣ)мь. црлствїе нелсннѣе постнзает' се. нь снаю веры. 34а/17–19 (17, 18 x 3). ОП: 38б/21 (x 2), 44а/19, 55а/4 (x 2), 67а/12, 75а/16, 83а/1. **2.** у сложеној независној реченици, у којој је обично у првој „нити“ (или негација с тим значењем), а у другој „ни“, показује да је нешто немогуће, да неко или нешто не долази у обзир. — релі(е)н'но въ стѣмь твоємь євл҃глїн. ндеже нн т'ла т'лантѣ н татїе не подлкопаваю'тл нн крадоу'тл 30б/15–17 (16, 17); бѣгоуцѣ бо прлор(о)кь двлѣ релі(е). не ревноуи лоукав'ноу'ющнлм нн завннн творєцнмь бѣзаконїе. 41б/6–8 (8); не прѣдаждѣ мене крамоле лоукаѣаго нн ждлннїю сотоннноу ѡставн мєнл(е). 44б/16–17 (17). ОП: 58б/2. **II.** **1.** *речца за појачавање негативног исказа: кад се одриче, нијече минимална мера, могућност или степен чега*. — семоу бо нечѣстнвомоу не дасть гѣ нн очнма его видѣти дръжавы н достоѣнїа сего бл҃гочѣстнѣаго н љблѣннѣаго. 56а/16–18 (17); н нн слова хоул'на ѡ себѣ чоувѣ. желанїе срѣдцъ своємоу сьвршн. 74б/9–10 (9); нн телѣсе своєго мнлоує ѡ тєхъ лѣанїа. тврднмь градомь нлн местомь. нь іако нѣопар'нын ѡр'ль по срѣдл(ѣ) нлхл проходе глѣлаше се іас'но. 76а/6–9 (6). ОП: 73а/13, 76а/23, 76б/24. **2.** *префикс одричних заменица, који се у надежним облицима с предлогом одваја од другог дела сложенице*. — та бо єдннѣ бѣ бїмь н гѣ глсдмь. в'сеє внлді(н)мнє н невнлді(н)мїе твары творацѣ. свѣтъ непрнстоу'пнѣ н животь вѣлхл. оутврднвїн нелснл моу'дростїю н ѡсноѡавїн зем'лю нн на чєсом'же. 27б/17–21 (21); гѣ заштнтлтель жнвотоу моємоу нн ѡ го³⁵² се оубою. 74б/4–5 (5); а сын надѣє се на помощѣ бжїю. н в'сєсрдлч'ноє оупованїе

³⁵² Треба да стоји го место кого.

НИКОДИМЪ, -а м (2) (*Свети*) *Никодим (архиепископ пейки)*. — (Господ) вложи въ в'сѣблѣоѣ срѣдце его и в'сѣмоу съвороу его. извѣст'но разоумети и оузнати. ѿ преподл(о)внелм и бѣговеннелм и в'сѣлстномъ чрн'ци въ вѣлк[.] стѣн горѣ афон'скон никодимѣ. 81а/2–5 (5). ОП: 82б/2–3.

НИКОЛА, -ы м (2) (*Свети*) *Никола*. — приз'вав'ши же х'блюбивлаа единого чрн'ць свонлхл. в'сѣлстнаго стар'ца глѣмаго юва. и ѿ роуки того приеть мнишьскѣн ѡбразъ. въ цр'квн стѣо николн въ слав'нелм градоу скьдрѣ. по сѣнхл агл'льскѣн ѡбразъ прѣем'шѣн. и въ томъ нарелч(е)на вылч(ть) монах'ла елена. 43а/28–43б/6 (4). ОП: 71а/24.

НИКОЛИЖЕ прил. (11) *никад(а)*. — вѣсн бо градъ нашъ въ нѣм'же хоцелм жити. да что оубо въ чюжделм готоваемъ. села и злданѣа и жнлнща сѣмоудр'наа. елнко бо сѣнхл готовакъ въ вецѣ селм въ чюжделм градѣ авѣ клч(ть). и николнже чаетъ възвратити се въ свон (град). сѣн речъ въ внш'нѣн їерлслмъ. 33б/19–25 (23–24); сын бо бл'гочлстнвн ѿ юности своѣе николнже не нде надеждлоу и оупованѣа на помощъ чл'т'скоу скоро нстезован'ноу. нь на бѣа нже клч(ть) в'сѣмъ снла и помощъ. 57б/15–18 (16). ОП: 36а/20, 37б/6, 44а/12, 44б/13, 45а/23, 71б/9, 73а/12, 73б/12–13, 77б/22.

НИКЪДЕЖЕ прил. (1) *нигде, ни на каквом месту, ни на једном месту*. — сплелнѣа бо стъзы не ѡбретаю ннгдаѣже. 38а/3–4 (4).

НИКЪТО, никого зам. (6) *ниједно лице, ниједна особа: нико*. — ... дръз'ноутн никомоу прѣнтѣ ю. 57а/10–11; того бо помощѣю и застоупленѣемъ не врѣднмо ннкылм же ѿ зломлслелнхъ препроводн жнз'нь свою. 57б/18–20 (19); и не дадоуца никомоу властн нметн ѡколо прѣдл(ѣ)ль нхъ. 58б/25–26; јако никомоу же глѣтн да въз'вратнт' се пакы въ ѿт'ствѣе своѣ. 63а/11–13 (11–12); и дѣрн клѣтѣн монхл млчлстннлмн никомоу не затворнше се. 67б/24–26 (25); и никомоу же вѣдѣцоу сего бѣлоубъзнаго и днв'наго чюда. 73а/16–17 (16).

Уп. ннкътоже

НИКЪТОЖЕ, никогоже зам. (4) *ниједно лице, ниједна особа: нико*. — јако да ннктоже ѿ таковлхл боудеть ѡбыднмъ снлоу. 39а/10–11 (10); къ недовѣднмн млчлстнны ннкылм'же къ тон приложн се. 73а/5–7 (6); и лнцѣ своѣ прикривъ јако ннкому'же знатн его. 73а/20–21 (21); нх'же бѣ оубернлъ јако да ннкомоу'же възвѣстетъ таковаго вндѣнѣа. 73а/23–25 (24).

Уп. ннкъто

НИКЫНЖЕ, никакаже, никоѣже зам. (3) *никоји;ниједан; никакав*. — и никоѣгол'же наснлѣа боѣца се. 58б/22–23 (22); не въз'може ндѣ ннкоелч(е) пакостн сѣтворнтн. 59а/8–9 (8); и тоу аще кто котороу немошѣю ѡдръжнмъ не нлѣн ннкоеѣе надеждлѣ. повѣле в'сакомъ къ таковомоу оуготованѣю ѡдра нтн. 70б/1–3 (2).

НИНЕВНТѢНЕ, -ь м мн. (1) *Ниневићани*. — постнв'ше бо се ннневнфене .҃. днѣн млногомнож'нѣн градъ сплелше. 32а/19–21 (19–20).

НИЦЪ прил. (1) *лицем доле*. — паде на зем'лн ннцъ и лѣжаше јако мрѣтва. 43а/10.

НИЧЪТОЖЕ, ннчесоже, ннчъсоже зам. (7) *ниједан предмет, ниједна ствар, ниједна нојава, догађај: ништа*. — оутврднвѣн нелсла моудростѣю и ѡсновавѣн зем'лю нн на чѣсом'же. 27б/20–21 (21); јакоже рече аплслъ несмы довол'ны ннчесоже ѿ сѣбѣ сьмлслнтн. 39а/3–4 (3); и ѡбретоше је јако въ росе лѣжѣще цѣло нерастлмыо бѣжѣемъ повѣленѣемъ ннчнм' же неврѣждлѣно. 51а/16–18 (17–18); и темъ ѿ него ннчесоже не шѣдѣше. 82а/19; ... ннчѣсо къ намъ. 83а/1.

◇ **ВЪМЪНИТИ/ВЪМЪНИАТИ** НИ ВЪ ЧЪТОЖЕ В. **ВЪМЪНИТИ/ВЪМЪНИАТИ** (76a/5, 77b/7).

НИЩЬ, -ни прид. (24) у имен. служби: *онај који је је крајње сиромашан, који нема ништа; просјак*. – и не обрете се въ нѣн лицѣмрїе, такоже въ некоторнхъ кѣсц(ть)· ового оубо почитати ового же презирати· нъ вѣланка же и мала· богата же и нища· правед'на же и грѣш'на· кол'на же и зл'драва· в'сакого такови'хл' рав'но почиташе· и в'сакомоу дльж'ноу члст' възд'лаваше· 31a/8–14 (11); нищїе любешн· и стран'нїе мнлоующїн· и нагїе оудѣвающїн· беспокров'нїн въ доми въводѣщїн ... 32a/1–3 (1); ... елко въдовницамъ и сиротамъ и нищїнлм· и в'семъ трѣбзющїнмъ· толнко богат'ство зем'льнаго црлства кю· нещед'но разд'лаваше· такокїе бо тако и дщери к хранещїн въ домоу своємъ· и сїе в'даваше за моужн нти въ доми своє· в'сакнмъ богат'ствомъ испльняющн нхъ· 35a/24–35b/2 (25); в'са елка богат'ства соул'т' домоу сего прес'тїе· предр'жнмаа роукама вашнма· полд(о)баєтъ вамъ нещедно давати ѿ сїнхл въ роуки нищнхл· рел'ч(е) бо мнлоуєн нищаго въ заамъ бѡу даєтъ· 41b/21–24 (23, 24); не боудн же вамъ неснтьств'ною іадїю пнтети си· или оупнвати а ниши и стран'нїн и маломощнїн да алчюутъ· 41b/28–42a/2 (1); ѿ всоул'д(оу) ндоушнхъ елко соуще славныхл· такожд'е же и нищїн· и стран'нїн· хромн же и слепн· нм'же в'ѣ пнтател'ннца сїа глс'жа мога· 45b/6–9 (7); и въз'мъ съ собою мнвож'ство мнвого злата· и ннїе потребы елко быти довол'но на поданїе оубогы'хл· тако испльнннн оутробы нхл· в'сакого подател'ства вл'га оубоюд'· ово тако истнн'нн крмнтель пнт'є ал'чюшнхл· ово тако нелицѣмер'нїн податель млс'тнны· мнлвїе нища и оубога· 73a/25–73b/4 (4). ОП: 36b/27, 46b/9, 47b/11, 48a/16, 67b/12, 68a/14, 68b/9, 69a/12, 71a/13, 68b/11, 73a/8, 82a/23, 83b/6, 83b/10, 83b/11, 85b/15.

Уп. стран'нь, оубогъ

НИЄДННЬ, ннєднна, ннєднно зам. (4) *ниједан, ниједна, ниједно*. – тако да ннєднн'же ѿ болѣшнхл что възнегодюєтъ· 70b/13–14 (13); тако ннколїнже не осл'коудѣтн таковомоу местоу и до сагы ннєднноу потрѣбою· 71b/9–10 (10); и хвалеше се тако ннєднномоу црлств'в постоятн прѣдл' снаю нхл крѣпостн нашеє 75a/26–27 (26).

◇ **НИЄДННО(У)ЄМОУ** власоу главн єго отъпад'шоу изр. *није му (от)пала ни влас с главе, фиг. остао је потпуно исти (у истом стању), није му се никаква промена догодила*.³⁵³ – и ѡкопав'ше зем'лю· обрѣтоше тѣло єго бж'їемъ повѣленїемъ нерастннмо· тако ннєднномоу власоу главн єго ѡпад'шю· 85a/9–12 (12).

НОВАКЪ, -а м (1) *Новак (Гребострек) (в. воєвода)*. – поустн нхл (војнике) съ снаю своєю нты тьш'но на тїе поганїе пер'сн· и давъ въ место себѣ вѣланкаго воєводоу нмъ новака рекомаго грѣбострѣка· 77b/18–21 (20).

НОВО прил. (1) *недавно, мало пре времена о којем се говори*. – не по мнвож' же врѣменн ново прнєм'шоу власть зем'лє срѣм'скїе· 58b/16–17 (17).

НОВЬ, -ын прид. (4) *нов, који се појавио (пројавио, изградио и др.) недавно; који је новији од другог (ранијег) са истим именом или именованїем*. – млс'ца шктемврїа въ ·кѣ· днѣ· жнтїе и жнз'нь бл'гочлстнваго и хлс'лоубнваго· и стѣрол'днаго крѣпкаго и сьмодр'жавнаго съ бл'б' гн'а краля стефана оуроша· прев'ноука стїго сүмешна неманы· новаго мнрототца сьрвсакаго· и вьноу'кь прьвовѣнчанаго краля стефана· и снѣ вѣланкаго краля стефанл(а) оуроша 51b/9–16 (13); сего (епископа Данила) во повѣленїемъ и моудростїю дан'ною ємоу ѿ г'а· вѣд'хоє сьзданїе цр'квн тоє разорѣно высл'ть)· и новоє ѿ основанїа възд'вннгъ и сьвршн· въ ообразъ стїе бцѣ стоуденнчкыне· повѣленїемъ глсна прѣвнсокаго стефана краля хрша· на сьхраненїе и на покон бл'жен'номоу и в'б'оугол'дномоу єго тел'сн· по ошьств'н єго ѿ мнра сего соуєт'наго къ хлсоу· 79b/26–80a/6 (1).

◇ **НОВЫН** рнмъ *Нови (Друзи) Рим, византијски град, каснији називи:*

³⁵³ В. фусноту 168

Константинополь, Цариград, Истанбул. — и въ самоу вѣлкомъ новѣмъ рѣчѣ константинопольскыи цркви създана. 68а/19–20 (19); и пакы не единою нъ и дваши хоте стати се съ вьселенскыи црѣмъ новаго рѣчѣ константинополя. курь андроникомъ. 74б/5–8 (7).

НОГА, -ы ж (6) *нога (део тела)*. — фиг. мнѣгострадл(а)лнн бо иовъ рече глѣе азъ вехъ ѿцѣ немощннѣмъ. и око слепцѣмъ. нога же хромнѣмъ. 32а/3–5 (5); фиг. аще оубо вьсхошь лѣтл ти кел(ть) земльннѣмъ црствомъ нелсною нскоупити. и къ нелсномоу црѣвы радлѣющн се възити. вѣселема ногама. 33б/16–19 (19); фиг. блжюу нозѣ твон ходнвшн на незаблоуднѣе поути еже къ нншнлм и маломощннѣмъ. бгоубоуднаго дѣянѣа. 83б/10–12 (10). ОП: 77б/26.

◇ припадатн/ припасти къ ногама кого изр. *падати/ пасти коме пред ноге*; изр. *падати/ пасти пред ким на колена*; фиг. *покоравати се/ покорити се коме; призна(ва)ти коме власт; ? (за)молити кога за милост.*³⁵⁴ — члствно срѣтающннѣмъ сего блгочлствнаго граждланоу вьсемъ и болгаромъ. и съ страхомъ и трѣпетомъ припадл(а)юще къ ногама его и поклоняюще се кмоу. тако по истннѣ зреще црѣ пришьдл(ь)ша съ вѣлкоу силоу въ повѣдоу нлхл. 55б/6–11 (9); и мнѣго вѣщавшоу емоу съ родителемъ сконмъ ѿ воды. и по слхл припадѣ къ ногама его глѣе. съгрѣшнхъ отѣ прелд товою. 65а/18–21 (20).

НОГЕН, -ета м (3) *Ногај, монголски вођа*. — въ дворѣ вѣзаконнаго црѣ татаромъ ногѣа. 63а/10–11 (11). — и вьставъ некотори едннѣ силноименитн тогождлѣ езника татарска съ силоу своею. и пришьдл(ь) на сего нечлствнаго црѣ ногѣа хвалнвшн се на дръжавъ сего блгочлствнаго. и тѣ вѣлнцѣн ратн внвшн и крѣвопролитѣю междлоу нмы. и оумрътвнвъ и оруужѣемъ сконмъ прнѣтъ прѣстолю его. и ѿ толѣ начеше самн враждлоу нметн междлоу собою скончавающе се. 63а/20–27 (22). ОП: 61б/23.

НОСИТИ, ношоу, носншн несвр. (4) **1. а.** *носити; држати*. — фиг. гволподѣ мон и ѿцн подннтѣ тако вы силнн келте ѿ имени глснн. и темъ длжно кел(ть) вамъ немощн наше носитн. 33а/18–20 (20); (? фиг.) (о Милутину:) ѿ влсавенаа оутробо носнвшѣа таковоѣ и бгднслсною нзвнчнѣнѣ къ бѣ и члкомъ. 78б/18–20 (18–19). **б.** *носити, имати на себи (о одеђи)*. — сын гнѣ мон хдлюбывн съвалькъ съ севѣ свнтн црклкѣе еже въ днѣе ношаше 73а/17–19 (19). **2.** *носити, доносити*. — сын бо блгочлствнн краля стѣфанъ разоумель вѣ пришьствѣе ке и повѣлель вѣ тако да съвакоупет се къ нѣмъ вьсн елнцн силннн дръжавы его. ѿ оугарьскыи бо землѣ ндѣхоу носеще дары разнчннѣе елнко на днвшноу хвалоу его. и тоу дары мнѣгоымн почтѣ сѣю блгочлствнвю... 50а/1–7 (5).

НОЩЬ, -н ж (9) *ноћ*. — еже бо въ днѣе даваше снмъ кто нзглѣеть. нъ егдла нощь хотѣаше быти... сын гнѣ мон хдлюбывн съвалькъ съ севѣ свнтн црклкѣе еже въ днѣе ношаше. и възложъ на се хоудоую и вѣтхоу оудѣждлоу. и лнцѣ свое прнкрнвъ тако ннкомуже знати его... 73а/14–21 (16). ОП: 60а/24, 73б/14, 84б/20.

◇ въ днѣе и въ ноцн (*и*) *дађу и ноћу, непрестано (у негацији: ни дађу ни ноћу, никад)*. — сама же оубо полднзаяющн се не нмеющнн покоя. нн въ днѣе нн въ ноцн како вы възмолжнѣно юн съ оуспехомъ съвршнтн таково дѣло елнко начела вѣ. 38б/20–23 (21); ѿ семъ бо въ днѣе и въ ноцн мнслъ нераскааноу нлнн. 69б/20. въ ноцн *ноћу*. — ... неведоуще тако блгнн нхъ прнтатель кел(ть) въ днѣе творе нмъ млчлствнню. и въ ноцн же самъ вьдварае се по срѣдл(ѣ) нлхл. 73б/8–10 (9). днѣн и ноцѣ *дан и ноћ, непрестано*. — полднзаяющн се полднвномъ добрннѣмъ. и непрестанно пекоущн се днѣн и ноцѣ. како оугоднтн и глснн. 34б/24–26 (25). ОП: 43б/10.

НОЩЬНЬ, -ын прид. (1) *ноћни*.

◇ ноцѣноу бьдѣннѣ *бдење, неспавање (ради молитве)* или ? *бденије (цркв. правосл.) ноћна служба пред велике празнике или уз велики пост*. — съмотрнтн бо кел(ть)

³⁵⁴ В. Матешнѣ 1982 : 251, 385.

трудоу его и поти. и тѣла тыаніа. бдѣніа же ношѣнаа и слъзи теплїе. малістїнне же несповѣднїе. да же и до конѣнни его. нравъ незлюбыви тихы же и оувѣтлывїи. 666/1–5 (2–3).

НРАВЪ, -а м (6) **1.** навика, поступак који се несвесно понавља. – тако бо бл҃женнаа еленн творещїи. сама николн же не нзмени нрава своєго. добріе дѣтели еинко навнїкла бѣ. 376/4–7 (6); и еда кто ѿ вась видѣ нзменивша обычан скон. и бл҃гїи нравъ н же навнїкль бѣ. нли ослабывша малістїнню. нли грѣденїе до конѣца оудрѣжавша. 676/18–22 (20). ОП: 306/27, 436/23, 666/4. **2.** нарав, карактер. – сицѣви бо бѣ нравъ сїе бл҃женнїе. остра словоць бл҃га же кїсл(ть)ствомь. непоротна |же| жнзнію. заповеди кролтїкїе. оворотнн б҃гообразоумнннн гл҃бї. оутешннн нелицѣмерно и безловно. еинко в҃ссрдїчнаго дръзновенїа кє кь б҃гю. и просто рещн всакою доброю полд(о)бою оукрашенна. 306/26–31а/4 (2).

НОУДНТИ, -ждоу, -дншн несвр. (1) *нудити, наговарати; подстицати.* – помнслїи бо оудм днєго маломощнаго нвдет' мє гл҃ати сицѣ рекоуше. свѣтлї праведннїмл прїсно свѣтнї' се. памет' же нїхл сь похвалою бывають. 29а/14–17 (14–15).

НОУДНТИ СЕ, -ждоу се, -дншн се несвр. (1) *напрезати се, трудити се; присильавати се, приморавати се (о подвижницима).*³⁵⁵ – ноуждїсно бо кїсл(ть) црїство нвїсноє, и ноудещен се вь нїе. чїстїннн срїдїцн сь дръзновѣнїемь. тако вїи вьсхнїають кє. 34а/9–11 (10).

НОУЖДА, -е ж (2) **1.** *насилїе. 2.* *нужда, неопходност.*

◇ (у прилошкој служби) сь ноуждею **1.** *силом, насилнички.* – бѣ вѣлнкоє знаменїе страха явн нмь ... таково знаменїе. іако видети нмь стлпь огнньн вѣлнкы сьходешь ѿ нвєсл(є). ѿ нїєго же лоуѣе пламеннїе нсходеше. и сь іаростїю опалахоу лица нїхл. и доужїе огнньны ообразы ндоуше. тако ждїе и ооружїа ндоуше вь роукяхь свонїхл. и сь ноуждїею вѣлнкою жнїєхь кє сьсѣкающе плыкы нїхл. 60а/25–60б/8 (7). **2.** *по невољи, због више силе, хтио – не хтио.* – тако бо бл҃гы бѣ семоу х҃блюбнвомоу твораше. аще кто злоую мнсль о семь непоротнємь вѣща. нь г҃ь разараше свѣтн тако внїхл. и в҃сн последи сь ноуждїею покарахоу се кмоу. 61б/5–8 (8).

НОУЖДЬНЬ, -ын прид. (1)

◇ ноуждїно кєсть чьто ? *силно је, сила је што, велике је вредности што; фиг. тешко достижан, који се с муком, напором достиже.* – ноуждїсно бо кїсл(ть) црїство нвїсноє, и ноудещен се вь нїе. чїстїннн срїдїцн сь дръзновѣнїемь. тако вїи вьсхнїають кє. 34а/9–11 (9).

НЬ везн. и реща (104). **І.** везн. **1.** *супротни: а.* *испред исказа који значи нешто што долази уместо чега негираног: него, већ*³⁵⁶. – не прндохь прнзватннн праведннкы нь грешннкы вь покаянїе. 30а/16–18 (17); и не оворете се вь нїен лицѣмерїе, іако же вь некоторнхь кїсл(ть). ового оубо почнтати ового же презнратн. нѣ вѣлнка же и мала. богата же и ннща. праведна же и грѣшна. волна же и здрѣва. в҃сакого тако внїхл равнко почнташе. и всакомоу дльжноу чїстѣ вьздрѣваше. 31а/8–14 (10); не словесем' бо нн ообразомь. нн ролд(о)мь нн крѣпостїю нн лѣтл(ѣ)мь. црїствїе нвїсноє постнзает' се. нь слою веры. 34а/17–19 (19). ОП: 276/17, 346/1, 36а/22, 39а/4, 396/25, 516/22, 526/9, 57а/6, 576/17, 58а/1, 60а/11, 60а/21, 656/13, 67а/16, 676/27, 706/14, 73а/2, 746/5, 75а/17, 756/19, 756/23, 76а/5, 76а/8, 79а/2, 806/24, 816/8, 85а/15. **б.** *за означавање разлике, често испред реченице којом се износи сметња ономе што би се очекивало: али.* – тако бо бл҃гы бѣ семоу х҃блюбнвомоу твораше. аще кто злоую мнсль о семь непоротнємь вѣща. нь г҃ь разараше свѣтн тако внїхл. и в҃сн последи сь ноуждїею покарахоу се кмоу. 61б/5–8 (7); и томоу

³⁵⁵ „Царство небеско с напором се осваја, и подвижници га задобијају“ (Мт. 11,12). В. Теофилакт 1996: 100.

³⁵⁶ У контекстима у којима је синонимичан везницама *него* и *већ*, везник *но* као нужан услов своје употребе захтева одричну форму прве клаузе.

снѣу его мнѡгаа времена препроводнѣшоу. въ дворѣ бѣзаконнаго црѣ татаромъ нога. тако ннкомоу же глѣти да възвратитъ се пакы въ ѡтѣствіе свое. нъ бѣ блгы нже в'сєлн нади нечетъ се. н сєго юношоу неврѣднма възврати къ родителю своему. 63а/9–15 (13); въ жалостехъ монхѣ мнитъ ми тако близоу менѣ еси. нъ простираю роукоу н не ѡвращоу те. 65а/9–11 (10). ОП: 66а/15, 80а/17. **В.** *за означавање онога што се дешава мимо значења претходног исказа: на ипак, на и поред тога*³⁵⁷. – мнѡгаа оубо таковаа члѣколюбїа твоа влѣдїко. елико насъ грѣшныхѣ помнлованїа толєтъ мє. нъ пакы же зѣло оустрашають дшѣу мою. не пребнвающе въ мнѣ нхъ покаанїе. 28а/19–23 (21); црѣ бо нъ блгъ кєл(тъ). влѣдїка нъ ѡбачє млєстнвѣ. 52б/19–20 (19). **2.** *у градационим реченицама, у вези не само... него и (в. тъкъмо).* – н не тъкъмо въ бѣгодарованнѣн дръжавѣ ѡтѣствїа си. нъ н по в'сєн вѣлнкєн романїн. н въ самоу вѣлнкємъ новѣмъ римє костантнннполь. црѣкви създлѣ. 68а/17–20 (18); не тъкъмо бо елико въ место то стѣе. єже рѣкоу доу прєстїє глїємїн хнланлѣарѣ. нъ въ в'сє монастыры стїє горы. н къ в'сємоу брат'ствоу конєгождлѣ монастыра в'сакъ доволь вѣдавше. 69б/23–27 (25); н не тъкъмо въ своєн дръжавѣ. нли въ землн грѣткон. нъ н въ самоу стол'номъ ємоу граде солоуне. в'сакє хотєнїє своє злѡути. 74б/10–13 (11). ОП: 35а/24, 53б/19, 56а/10, 68б/13, 78б/26, 80а/8, 82а/21. **3.** *уводи нову реченицу или тему, којом се наговєштава да се оно што ће се рећи супротставља ономе што је претходно речено, да га проширује или му ограничава значење, домашај, примену и сл.: но, али, међутим.* – мнѡгаа оубо таковаа члѣколюбїа твоа влѣдїко. елико насъ грѣшныхѣ помнлованїа толєтъ мє. нъ пакы же зѣло оустрашають дшѣу мою. не пребнвающе въ мнѣ нхъ покаанїе. вѣл(ѣ) бо множьство прѣгрѣшенєн монхѣ. нъ аще в'схошъ могоути погрєзнути въ поучнне вєстнєснаго твоєго млєсрдїа. 28а/19–25 (24); мнѡзїн бо тавнше се въ соуєтє мнра сєго. аще рєкхъ црїє снлнїн. н властєлн же єзнкѣ. нъ н ѡ сїнхѣ рєчї(є)но кєл(тъ) рабѡтантє ємоу црїє съ страхомъ н радлїунтє се ємоу съ трєпетомъ. 28б/4–7 (5); что ли ѡкоушаю се азъ грѣшнїн. тыще се по єдиномоу исповєдѣти. стє блѣженнїє несповѣднма бѣоугоднаа дѣянїа. нъ ты влѣдїко вєсѣлї гїн. пославїн прѣстїн свєн дхѣ крѣпєщє сїю рабѡу твою. 42б/25–43а/1 (28); хѣ бо дхѣ вѣдхноу въ мє. а ты же мє в'спнтє. наказавши мє разѡумннмн глѣ поучєнєн твонхѣ. тако ѡ нестрѣпаємаго истѡчннка мєдѡточны оустѣ твонхѣ. нъ ѡ блгаа моа пнтатєл'ницѣ. н крѣп'коє н неѡворнмоє н забрало ѡтѣствїю своему. се исплньнєт се срлїцє моє рнданїа н плата мнѡгаа. н недоуємоє се которѡє пѣнїє нзрєчї(є)та оустнѣ мон похвалѣ твоєн блѣженаа. 47а/16–25 (20). ОП: 29а/12, 43а/15, 44б/20, 46а/21, 52б/6, 53б/26, 54а/5, 62а/21, 65б/26, 67а/15, 67б/1, 67б/22, 73а/15, 74а/6, 74б/20, 76б/13, 77а/27, 78б/7, 78б/11, 80а/25, 82б/14. **II.** *рєчца, у питањима: но.* – нъ что сътвориоу азъ грѣшнаа. стоуда исплньнєннаа. 39б/11–12 (11); нъ которѣ хвалн възможємъ мы прннєстн тн. ѡ малѡмошннїє свѣстн нашє. 42б/10–12 (10); нъ по сїнхѣ что. 65б/21.

◇ аще бо... нъ, аще н... нъ ако и... ипак (в. аще). – аще бо влоуднїн нъ поклавъ се пакы прндадѣ къ щєдрѡтамъ твонмъ. 28а/13–14 (13); аще н недѡстѡнна кєлѣмъ. нъ ты блгы млєсрдѡуи ѡ мнє грѣшнѣн. тако да спѡд(ѡ)влєна бѡдоу прнчнстн се въ лнкѣ оугождлѣшнхъ тн. 43а/16–19 (17). ОП: 43б/21, 43б/23, 52б/11, 73б/17. не тъкъмо... нъ (н) *не само... него (и) (када се упорєђују два садржаја тако што се други садржај више истичє).*³⁵⁸ – сїа бо єлєнїн блѣженнаа. толнкоу любовїю вѣрн распрѡпннающїн плѣтї(ѣ) свою. нмыже бы възмѡлж'но оугодитн глєвн. не тъкъмо єдною дшєю своєю пєкоушїн се. нъ елико вѣдовнцямъ н снротамъ н ннцїїнлм. н в'сєлѣ трѣбвющїнлм. толнко богат'ство земл'наго црїстѣва єє. нещєд'но разлѣдавашє. 35а/20–27 (23);³⁵⁹ добраго же пастнра словєснхѣ ѡв'цѣ в'сєє ѡвластн єго. н таковлмъ же блгаго оучнтєлѣ н наставннка. вжлєствннхъ же црѣкви знждлнтєлѣ. не тъкъмо бо рѣкоу знждлнтєлѣ. нъ погыб'шнмъ ѡвновнтєлѣ. 53б/15–19 (18); н съ сндн ндѣ въ бѣзоумїн своємъ хвалє се. тако не тъкъмо ѡтѣствїє сєго блгѡчлєстнваго хотѣ ѡзлѡбытн. нъ н ндєнн єго не ндєноватн се к томоу въ дръжавѣ єго. 56а/7–11 (8). ОП: 68а/17, 68б/12–13, 69б/23, 74б/10, 78б/25, 80а/7–8, 82а/20. нъ ѡбачє *на ипак, но ипак* (в. ѡбачє). – въ грєсєхъ бо

³⁵⁷ Овим супротним реченицама изражава се однос концесивности.

³⁵⁸ Ради се о реченицама чији садржаји стоје у односу градације, тј. комуникативног степеновања.

³⁵⁹ Упорєђивање два садржаја тако што се други садржај више истичє овде је појачано везом *и* (в. *и*).

нстанѣ сн дшѡу· н въ н въ нечнстоте бѣзаконїа оудавнѣ сн оудѣ· н въ гльбьны тнменїа погрѣзѣ тѣло мое· н лзе въсклоненїа нѣлс(ть) дне· нъ оубате слншоу писанїа стѣлї кнѣкѣ· тако оубрашающе нн къ покаанїю 39а/28–39б/5 (3). ОП: 52б/20. нъ патѣ (в. патѣ) *али више, но штавише/ већ*. – мы же възлюбленїнїн· дѣовнаа словѣса вѣшанїемъ нъ патѣ елнко къ дѣовнїнїемъ· послѡушающе тогождїе апїсла· глїеть бо дѣовнїнїемъ дѣовна вѣшатн· 52а/27–52б/3 (1); н неси менѣ ооставнл въ роукахъ врагъ моныхъ· нъ патѣ оукрѣплає н зашнщаєшн мѣ крѣпостїю слнн твоє· 63б/7–10 (10). ОП: 64б/25. нъ оубо *али ипак, но ипак* (в. оубо). – коє бо слово нзметъ мѣ въ страшнѡе твоє прншьствїе· не нмоуцѣн плода добрїе детелн прннести тебѣ· нъ оубо послы свѣлїтї твоє н нстннѡу твою· н просвѣтн мн отн срїдїченє· да зроу любовїю срїдїца красотн твоєє· 35б/16–21 (18). ОП: 33б/4, 38а/4, 38а/17, 44б/1, 47а/25, 59б/5, 61а/6, 61б/13, 61б/17, 62а/1, 65а/15, 65а/22, 66б/10, 67а/4, 67а/23, 69б/6, 73б/19.

НЫНѦ прил. (12) *сада*. – н ваю же млїю стїа гїи мон преподї(о)внє оѣе сѣмесонє н кѣрь сако... нїїа же н по сѣмрѣтн жнвн не ооставнл менѣ грѣшнѡго раба ваю· 62б/12–20 (18); нъ се оубо нїїа слншнте възлюбленїнїн· снкова дѣянїа бл҃гочїстнваго гїна моєго превнсокаго краля оуроша· 65б/26–66а/1 (26). ОП: 39б/22, 46а/21, 65б/26, 70а/14, 71а/11, 72б/3, 80а/13, 82а/27, 84б/1, 85а/14, 86а/8.

НЫНѦШЬНѦ, -ннн прид. (4) *садашнїи, савремени; данашнїи*. – бл҃жен' бо възлюбывъ заповедн твоє влїдїко· въ ннх'же прѣвїн прѣждїе ходнв'ше· н оубѣтован'на нмъ тобою оулоуцнше· н пол'зоу прїеше· такоже оубо н въ нїїашнѣмъ врѣмени мнозїн ѿ послелднѡго рода лавнше се· послелдствоующе заповелї(є)мъ твоимъ· н в'са елнко добрїе дѣтелы оокончаше собою· 28б/22–28 (25); такоже слншалъ єсн н ѡ авѣсаломѣ възлїднвн'ша роукоу на двїдїа ѡцїа своєго· како ємоу сьбылс(ть) се· такоже н прн нлсї въ нїїашнѣе врѣмє былс(ть)· 65б/17–20 (20).

◇ **НЫНѦШЬНѦНН** вѣкѣ *земаьски живот (као опозит небеском животу, тї. животу после смрти)*. – постндн же се въ нїїашнелї вѣце възлюбыв'шаго те тако· да въ прншьствїи лавленїа єго не постндншн се· 34а/4–6 (4). **НЫНѦШЬНѦНН** дннь в. дннь (71б/14).

НѢКАКО прилог (1) *некако, на неки неодређен начин*. – н сын хѡлюбєнн краля стѣфанъ слншавъ тан ковъ нїлї злїн· н сьвакоупнв' се сь в'сею слноу своєє дрѣжавн· нде въ область нїлї хоте прогнати є· да некако зломнслєце дннь ѿ днє· н оокончаютъ волю свою· 59а/2–6 (5).

НѢКОГДА прил. (1) *некада*. – н въ то врѣмє преставленїа сєго бл҃жен'наго· вѣ сьтворнл прншьствїе къ нємоу в'сеосцїєннн еплскпъ даннл· нже вѣ некогдїа жнвїн въ роукотворєннѡмъ ємоу монастїрн цр҃квн стїго мчїннка н апїсла хѣа стѣфана· 82б/15–20 (18).

НѢКОТОРЫН, нѣкотоуа, нѣкотоує зам. (16): **1.** *некоји; неодређено који; неодређено какав; један*. – н по сїнхъ тако некоторомоу врѣмени мнноу'вшн· в҃гоу'голдїна мнслъ възндѣ на срїдїце сїе бл҃жен'нїе еленн· 38а/22–25 (23); тако некоторомоу врѣмени мнноу'вшоу· 43а/5–6 (5); сам же оубо послѣдн тако некоторомоу врѣмени мнноу'вшоу· 48б/6–7 (6); врѣменемъ некоторнл мнноу'вшнмъ· 54а/16–17 (16); н вьставъ некоторн єдннъ слн'нонменнтїн тогождїе єзнка татар'ска сь слноу своєю· 63а/20–22 (20); посла сын бл҃гочїстнвн краля некоторїе възлюблен'нылї свонїлї н єм'ше н ослѣпнше н· 65б/6–8 (7); нх'же аще бѣ бл҃говолнв'шоу нсповелїи да н некоторїе дѣтелы вамъ ѡ хѣ възлюблен'нн· 67б/5–7 (6); лѣлїмъ тако рѣщн ·д·мъ мнноу'вшнмъ сємоу прєосцїєннѡмоу архїєплскпоу ннкоднмоу· н врѣмени некоторомоу настоєшоу· сь оубо превнсокы гїслнъ краля· вьпаде въ лють недвгъ н волєтн начєтъ въ црїскѡмъ своємъ дворє· рѣкомємъ нероднм'ла· 82б/1–5 (3). ОП: 77а/23, 82а/24, 82б/24–25, 83б/27, 84а/4, 84б/4. **2.** у имен. службн: *неки, -а, о*. – некоторїн ѿ телї вѣрн рлдїї 29а/28; н не оубрєте се въ нїєн лнцѣмерїе, такоже въ некоторнхъ єлс(ть)· 31а/8–9 (9).

НѢКЪТО, нѣкого зам. (1) *неки; један, извѣстан*. – вьста бо въ тѣ врѣмена въ зем'лн вьлгарьсцѣн кнєзь некто глїємн шншїдлннь· 60а/3–4 (4).

НѢКЫН, нѣкаа, нѣкоє зам. (8) *неодређено који; неодређено какав; један: неки, -а, -е.* — некондъ прнвнденїемъ сынїнїемъ тави се єдномоу нзавранїныиѣ чрнїць глїю?]. 50б/14–15 (14); ѡбрѣтоста се два некаа вѣлїможе оукореннївша се въ дръжавѣ земліє браннїевскыє. 58б/18–20 (19); оубозїи н ннїїи тако ѿ некыне свѣсти течахоу къ нїмоу. 68б/11–12 (11); єанко въ мѣсте томъ ѿ некыиѣ времень 71а/27; н поємъ съ собою два нли трїи некыиѣ вѣрнїхъ ѿ слоужещнхъ ємоу. 73а/21–23 (22); прнзѡа некою чєсть ѿ тєхъ безбожнїиѣ персь. 75б/3–4 (4); тако некыне радости вѣселїє прнде. 81б/15–16 (15); н вндѣ некоє знаменїє страшнѡ ѡ мєста того. 84б/23–24 (23).

НѢЧЬТО, нѣчесо, нѣчьсо зам. (1) *у служби именице замењује неодређену, непознату појаву, предмет: нешто.* — н на многыѣхъ мѣстєхъ плыкомъ вон тавлїющнмъ се мнєще некотѡрѡхъ волю свою оулоуїтнї. н вьсхнїтнї нєчїто ѿ несоушнїѣ тѣло бл҃женнаго. 83б/25–84а/1 (1).

0

о¹ предл. (123) с лок. *означава 1. предмет глаголке радње а. предмет говора, саопштавања, писања и сл.: говорити, писати, јављати о коме или чему.* — ѡ семъ во прїлор(о)къ провьзвѣстоує гл҃а. 27б/21–22 (21); нъ н ѡ сїнїѣ рєчї(є)но кєл(ть) работантє кємоу цїрїє съ страхомъ н радїлїнтє се ємоу съ трепетомъ. 28б/5–7 (5). ОП: 29б/7, 41б/20, 45б/15, 50б/26, 52а/23, 52а/25, 53а/27, 54а/7, 54а/20, 55б/22, 65б/1, 65б/18, 66б/1, 66б/5, 66б/8, 74а/7, 74б/9, 77а/18, 78б/4, 81а/3, 84б/1, 85а/26. **б.** *предмет мисли, бриге, старања.* — н ѡ сїнїѣ оуко поноужїдїаю се н вѣсе скажоу съ истинною. 29б/12–13 (12); н ѡ сїнхъ троужїдїающн се єанко ѡ вьдаванїи мїлїстннхъ въ храмїи вжїлїтвнїе. вѣса тїже на потребу. 34б/26–28 (26, 27); сїи во гл҃сїа мѡта вєселїемъ дїшє подївнзашє се ѡ семъ храмє прєстїє пѣкоушн се. 40а/2–4 (3). ОП: 39а/22, 51а/8, 64б/24, 69б/20, 79б/4, 80б/25, 82а/7, 82а/13, 82а/25, 82б/22, 84а/26. **в.** *објекат као „средство“ деловања или испољавања акције (уз гл. психолошког стања: тешити се, заваравати се, хвалити се, поносити се и др. и уз гл. типа „управљања“: владати, управљати, господарити итд. /над/ ким, чим).* — н нн єдннхъ ѿ таковыѣхъ ѡбрєтє похвалнїи се ѡ семъ бл҃сквенемъ вл҃б. 74б/23–24 (24); а семоу бл҃женомоу нн ѡ скотєхъ єго прнїетъ власты. 75а/16–17 (16); ... възбожнїи перснїадоуше хл҃бъ єго вѣлнїахоу на нъ ковъ. мнѣще хотєнїє с[.] оулоуїтнї. ѡ семъ бл҃женнемъ стєфанѣ оурошн. н ѡ дръжавѣ єго н ѡ ст҃ыиѣ цр҃кѡвахъ. 75б/13–17 (16, 17 х 2). ОП: 75а/11, 75а/12, 75а/14 (х 3), 75б/19. **г.** *појам који служи за објашњавање садржаја именице на коју се односи.*³⁶⁰ — н тако вндѣвѣ сын злоднслннїи водѣи нїѣ. снцѣво знаменїє. єже ѡ погыбѣлы своєи. н ѡ вєлїѣ єже съ нымлї... 60б/8–10 (10 х 2); аще кто злоюу мнслъ ѡ семъ непорочнемъ вѣща. 61б/6–7 (6). ОП: 66б/23, 68б/19, 75а/8, 79б/16, 79б/21. **д.** *предмет као циљ ка коме је усмерена радња исказана глаголом.* — н ѡ сїнхъ млїю тє вл҃дїко гїи оутврдї є въ страхъ твон. 35б/24–25 (24); ѡ снхъ млїашє се къ гб҃у. 36а/11; н сьтворшн млїтвоу поплн се къ гб҃у. ѡ вѣсн дръжавѣ ѿтѣствїа кє. 46а/17. ОП: 36а/1, 46а/28, 79б/5. **ђ.** *лице као предмет с којим се узима неко стање, с којим се нешто дешава, кога се нешто тиче.* — ...прндн къ намъ. да вндєвѣше толнкоу бл҃гдїтѣ вжїю сьбнѡяоуоу се ѡ гл҃дн нашєн. н мы грѣшнїи вьзрадїлїемъ се дїшєю н срдїцємъ. 50б/27–51а/1 (1); по сїнїѣ же вѣсемъ сїнмъ бывающнмъ. ѡ семъ гл҃сдн мѡємъ хблѡбывемъ крали оурошн. 66б/17–18 (18); такоже н полоуїтн. толнкоу бл҃гдїтѣ н славоу н чл҃стѣ. тїже несказанна н нєслѣдна н нєзчїтєнна соуїтї ѡ семъ хблѡбывемъ. 71а/16–19 (19). ОП: 47а/4, 76а/17. **е.** *оно у погледу чега се заузима неки однос, став, доноси нека одлука.* — нъ ты бл҃гы мїлїсрдоуи ѡ мнє грѣшнїн. 43а/17–18 (17); аще бо ты ѡ сїнїѣ нє бл҃говолншн тако да сьвршєт се. 38б/28–39а/1 (1); н тїмо

³⁶⁰ Реч је о експликативном локативу као семантичкој допуни именици.

хотенїе свое оулоутише ѿ поганыхѣ ѿнехъ. 76б/23–24 (23). **2. а. узрок вршења радње.** – и ѿ чель прьвое въсплатю се ѿ чед ли вьстѣню. или ѿ чель възрндаю ѿ множества грѣхъ моихѣ. или ѿ разлоученїи ѿ бѣ. 39б/16–18 (16 x 2, 17 x 2, 18); како азъ недостоннїи забодѣ желанїа срѣдца твоего. и болезны тродѣ твоихъ. елико полднеть ѿ мене.³⁶¹ 47а/14–16 (16). ОП: 28а/16, 30а/26, 31а/23, 33а/19, 34б/1, 35а/9, 35а/14, 36б/7, 45б/28, 46а/18, 50а/14, 50б/3, 52б/6, 53а/1, 53б/26, 54а/28, 59б/2, 63б/1, 67а/22, 77а/1, 78а/6, 78а/27, 81б/6 (x 2). **б. околсно-узрочно значење реченичне предикације.**³⁶² – сїа вьдаваше непрестанно вѣселещїи се ѿ гїи. 35а/5–6 (6); дароуи ми съ дръзновѣнїемъ и любовїю вѣри срѣдца чїста. начети ѿ гїи и свьршити храмъ въ нде твое стїе. 38б/12–15 (14); мон чедѣ любнмен ѿ гїи вама глїю. 36а/14; да и вы не лишнта се вѣчныхѣ влѣъ ѿ гїи. 37а/6–6 (7). ОП: 29а/11, 33б/13³⁶³, 43б/7, 46б/5, 49а/1, 49а/7, 50а/17, 51б/1, 55б/16, 58б/2, 62б/11, 67б/7, 69а/2, 85б/22, 85б/24. **3. део декомпонованог предиката у значењу намене.**³⁶⁴ – и ѿ тоудъ пакы приносеце заповеди писанїемъ елико ѿ ползи дшїи ке. 33а/14–15 (15). **4. означава да неко доспева, бива унутар нечега, у границама, у опсегу нечега.** – и препокота ради елико ндвщїи хї котороу работоу ѿ местѣ томъ стѣмъ. 69б/18–19 (19).

^б узв. (26) *за појачавање исказа у приповедању или обраћању.* – что рѣкоу мнрь съ ѿ любнмци. 28б/17; кол' во ѿ любнмци зрещи ради(ть) свьршеннаго поста. 32а/11–12 (11); ѿ дшїе ѿкааннаа. ѿ дшїе грѣхолоубыва. се конча се житїе твое въ вѣце семь. 44а/23–25 (23, 24). ОП: 35б/27, 38б/7, 43а/12, 44а/1, 44б/2, 45а/12, 45а/21, 46а/9, 47а/13, 47а/20, 49б/5, 83а/23, 67а/15, 67б/1, 68а/22, 73б/20, 74а/20, 78б/11, 78б/13, 78б/18, 83а/23, 83б/13.

ОБ предл. (2) с ак. *указује на место где се нешто (неко) налази или се нешто врши.*

◇ **ОБ ОНЬ ПОЛЬ** с *друге стране, с ону страну.* – он' же видевъ пришьствїе роднителя своего. и вѣжа об онь поль рѣкы богани глїемїе. 65а/3–4 (4). ОП: 57а/12.

ОБА м, **обѣ** ж, број (6) *оба.* – и по снхѣ влгочїстїва кралица сїмоннда. свѣща же съ кафелннею. како да обѣ шьдї(ь)ши и поклоннта се гробоу влженїе елѣны. 50а/9–12 (11); и тако ндоста обѣ радїуюши се ѿ глїдѣ. 50а/16–17 (17); и пакы обѣ ндоста къ превисокомоу краљу оурошоу. 50а/28–50б/2 (1); прьвое приеть оба полога съ градови нхѣ. 55а/26–27 (27); и тако оба свькоупивша повѣдн свое. единою волю и любовь братнїю нмоуца въ тѣлесн. ндоста на дръжавоу въздвнгишихѣ вьноутрнїе рати и крамоли. 59б/11–15 (11); и оба нелїноу црїство обретоста. 80б/16–17 (16).

ОБАЧЕ прилог (2) *ипак.*

◇ **НЬ ОБАЧЕ** *на ипак, но ипак.* – ѿхї, ѿсоуждїенїю съвестн мое влїко. и неначннанїа грѣховъ моихѣ. вѣдн смлоуцають дшїю мою. оупованїа же никакоже не ндїю спїенїю... нь обаче слншоу писанїа стхїхѣ кнхкь. како обрщающе ни къ покаанїю и глїють. како вѣсакъ вьметаен себѣ въ

³⁶¹ Ова конструкција, поред узрочног, равноправно изражава и циљно значење: *ради мене.*

³⁶² За правилно разумевање наведених примера нужно је знати да је за хришћане веома важно да све што раде има своје упориште у *Господу*. Свети Василије Велики истиче да се праведни радују у *Господу* не због земних блага или доброг здравља, већ зато што имају „Господа Који је тако прекрасан, добар и премудар“. Они, су, наиме, „удостојени да буду слуге таквог Господара, да с неизрецивом радошћу и с поскакивањем ликују зато што Му служе, као да њихово срце поскакује од усхићености љубављу према Благоме.“ Свети Василије даље наглашава да је Господ „за праведне сличан неком обитавалишту (месту), и они који ступе на њега нужно морају да ликују и да се веселе. И праведник, међутим, постаје обитавалиште Господње, у које се настањује Он Сам“ (в. Василије 2003).

³⁶³ Поред наведеног значења, веза ѿ + ген. овде може да упућује и на вршиоца радње, тј. на агентивни локатив у пасивним реченицама.

³⁶⁴ Овом конструкцијом упућује се на онога коме се нешто чини с циљем да му буде на корист.

нецааніе рече. вьсма рабь бывають сотонѣ. 39а/24–39б/7 (3); црѣ бо нь блѣтъ кел(ть). владѣка нь оубаче малстнвѣ. 52б/19–20 (20).

ОВНДѢТИ, овндждоу, овнднши несвр./ свр. (7) *вреѣтати/ увредити; (у)чинити криво; наносити/ нанети иштету; поступати/ поступити неправедно*. – в'се же люди елико дръжави ие. тоу повѣле в'селя събраномъ быти. и хоудогѣ хитръце обрет'ши. хотещи да сътворет' елико на преднѣно въздѣвиженіе храма того. злато много и нещед'но дающѣи. в'селя работающѣи. яко да никтоже ѿ таковнѣхъ боудеть оубыднѣмъ силою. или кто възнегодуеть. 39а/5–12 (11); блѣжена еси яко сиротамъ крѣмтел'нича. и печалнима оутешеніе. оубыднѣмъ же изъавленіе. 47б/12–14 (14); и соудн гѣи оубыдѣши мѣ. 56б/26–27 (27); ... яко ѡн оубыдоше мѣ. 62б/1. ОП: 63б/12, 70б/26, 73б/25.

ОВНАНІЕ, -на с (1) *обилѣ, изобилѣ, станѣ онога који обилује у добрима*. – рел(е) бо и оупіют' се ѿ оубыла домоу твоѣго. и потокома пице твоѣ напоиши ие. 52б/25–27 (26).

ОВНАЛНО прил. (2) *обилно, у обилној мери*. – житіе бо в'бооугодино и жнзнь непорочноу. моужа правед'на хошоу исповѣд(ѣ)ти в'шелоу в'любѣю. яко оугод'нь глѣви был(ть). и оукрашеніемъ бесчнслно стѣнѣхъ црѣквѣи. и многнми малстнннми нищннѣхъ. ѿ правед'ннхъ свонѣхъ плодовъ. еже выв'ше кѣмоу богат'ство и слава. ѿ зем'льнаго црлствѣа. именіе и богат'ство много. злато и сребро бесчнслноу. и скоти пасомн оуб'це и воловѣ и кони многодобрн. и рнзи свѣт'ліе и многоцѣн'ніе. и ныкн многи плоди испльняюще оубылно. 67б/7–18 (18); вѣ таковѣмъ бо местѣ оу стѣго продрома. якоже сын блѣгочлстнвѣи вѣ животѣ своѣмъ оуставы. и до ннѣ на в'сакы днѣ износнти на пор'тоу оубылно вина и хлѣба. и нннѣхъ браш'нь разнч'ныхъ. на поданіе нищннѣмъ и стран'ннѣмъ. и в'сакомоу требоущомоу довол'но. 71а/9–14 (12).

Уп. овнальнѣ

ОВНАЛНЪ, -ын прид. (1) *обилан, упадливо велик количином или бројношћу*. – дарн же и оубылна питател'ства сего блѣгочлстнваго кто исповесть. 69а/14–15 (14).

ОВНАЛНѢ прил. (1) *обилно, у обилној мери*. – ... блѣгн и оубетанвы бѣ нашѣ. сказае намъ в'са преждѣ на сплсненіе вѣ в'жлствннѣхъ нлснннѣхъ. и завѣщавѣи намъ жнзнь вѣчноу. и оубылнѣ подае намъ в'ходъ вѣчноу црлство иго... 84б/11–15 (14).

Уп. овнально

ОВНТѢЛЬ, -н ж (4) *стан; обиталиште*. – малстнв' бо е[.] и многн оубытелы оу тебѣ соут'. кто бо мало троуждѣ се вѣроуеть вѣ тебѣ истнн'наго бѣ нашего. и погрешн оупованіа надеждн своѣ. 28а/10–13 (10); фиг. блѣжена еси яко вѣланкаго ти радѣи полдвнга и в'бооугодннѣхъ дѣяннн оубытель сътвори се стѣн тронци. 47б/1–3 (2).

◇ *НЕБЕСЬНАЯ, ВѢЧЬНАЯ ОВНТѢЛЬ НЕБЕСКИ, ВЕЧНИ СТАН, ОБИТАЛИШТЕ (О ЖИВОТУ У ЦАРСТВУ НЕБЕСКОМ)*. – еше бо на зем'ли живущн. неслнне оубытелы готовашен се ии прѣдвн(н)ть. 43б/18–20 (19); вѣд(ѣ)аше бо яко скоро имать творнти шьствіе ѿ мнра сего соует'наго вѣчнне оубытелы... 82а/17–19 (18–19).

ОБЛАКЪ, -а м (1) *облак*. – ... вѣ оно врѣме егдѣ был(ть) преставленіе в'омѣрѣ. аплслы облаци по въздѣлоуху в'схнщакѣмн. ндѣху на погрѣвеніе ие. 45а/25–28 (26–27).

ОБЛАСТЬ, -н ж (14) *територија или њен део, крај, област (државе, града и др.)*. – вѣланкоу в'п'лю и рнданію выв'шоу вѣ всен области дръжавн сіе блѣженіе. 46б/17–18 (18); добраго же пастира словесннѣхъ оуб'ць в'сен области иго. 53б/15–16 (16); и тако с таковнми повѣдами въздѣвнг' се нде-н пріеть зем'лю дьбрьскоу. съ в'селн градовн и дръжавамн нѣхъ. такождѣ дръжавоу зем'ле

кытав'скыє съ градовн і областію н|х|. порет'квю же зем'лю такождє съ градовн н областію н|х|. таковл|х| бо земль дрьжавн н|х|. приложн къ дрьжавѣ ѿчѣствіа своєго. 58а/22–58б/1 (25, 26); н ѿлоуѣн келюу достонноюу чєсть дрьжавн своє. землю зєт'скоюу съ в'сєдн градовн іє н областію. 64а/14–17 (16–17); въ то врѣмє соуцоу въ монастирн томь бл҃жен'номюу н вѣнзавран'номюу чрн'цѣ в'сєосцѣн'номь еплскпоу курь данноу. нже вѣ приєль паст'внноу словесны|х| ов'ць. быти пастыр н оучитель. нмїн свршєнєн власть на|д| соушнмн въ монастирн томь. патє же н въ в'сєн областн црквн тоє. 79а/21–79б/1 (1). ОП: 55а/25, 55а/27–28, 54б/19, 55б/18, 59а/4, 60б/19–20, 70б/4–5, 72а/13. Уп. дрьжава, земля

ОБАНЧАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *(раз)обличивати, откривати, раскринкавати*. – вѣт'сѣць бо про|о|р(о)къ двїдѣ рєчї(є). нє рєвноуи лоукав'ноушнмн нн завннн творєшнмь вѣзаконїє. тождє бо таковлє рєчї(є). оудрьжашє грьднню н одєшє сє неправдїюу н нєчїстотою своєю. н тємь скончашє сє н погыбошє за вѣзаконїє своє. 41б/6–12 (9).

ОБЛЫГЧИТИ СЕ, -чоу сє, -чншн сє свр. (1) *постати коме лакше (о каквим тєгобама, тєшко҃ама); растєретити сє; ослободити сє*. – по сн|х| же бл҃годєтїю в'сєщєдраго х҃а. сємоу об'лыг'чнв'шоу сє ѿ таковл|х| тєжєстїн бл҃гочїстнволюу краюу. въ мнрє же н въ тншннѣ помодїю бж҃їєю прѣбывающоу... 57а/25–57б/1 (26).

ОБЛ҃ЩИ СЕ, обл҃коу сє, обл҃чєшн сє свр. (3) *обући сє, навући на сєбє, ставити на сєбє одєло, одєћу, обућу*. – фиг. ты бо прїєм'шн дарь ст҃го дх҃а. ннзложнла єсн встанїа лоукаваго. н нєврєдндо тѣло своє сьблудє. ты бо бл҃жен'наа об'лєк'шн сє въ рнзоу сь вншє нст'кан'ноую. южє нарєкоу тнхость н нєзловїє срїдїца твоего. н нмоушїн в'сєгдїа бл҃гдїть ѿ г҃а. н наслаждїаєшн сє єю въ вѣкы. 42б/18–25 (21); фиг. бл҃гїн чл҃колюб'чє г҃н. оупованїє прнзнвающнмн тє. ты сьвѣсн нємоушє мрѣтлївнїє пльтн нашєє об'лєкы сє въ ню. 62а/15–17 (17); сама же оубо по сїн|х| ѿрєк'шн сє мнр'скаго жнтїа. н облєтє сє въ чрн'нчїскїє рнзы. мнвого же нмєнїа своєгї раздїавшн ннцнмь. н ндѣ въ монастирѣ ст҃го андрєа 85б/12–16 (13–14). Уп. одѣтн сє

ОБНАВЛЯТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *обнављати, враћати у прєђашнє, ранијє стањє; прєправљати или мєњати старо новим; попуњавати новим*. – тако по нстннє обнов'лєнє дх҃омь ст҃нмь сїн. дрѣв'ннє роукоположенїа роднтєль н прєроднтєль своиѣх обнав'лїає. н бол'шє ѿ корєнє сьвршашє по бж҃їю нзволєнїю. 72б/6–10 (9).

ОБНИЩАТИ, -аю, -аєшн свр. (1) *осиромашити, постати сиромашан*. – фиг. ...тєплѣ послєдїствоующн томоу єдннмоу. нжє на|с| радїї кол'ноє распєтїє пострада. н богатї сїн обннща колєю. на|с| обогачає бж҃їствомн. 35б/3–5 (5).

ОБНОВИТЕЛЬ, -лѣ м (1) *обновитель, онај који обнавља, враћа у прєђашнє, ранијє стањє*. – сама же десннца снлн влїдчнїє... дасть єго... бж҃їствннх' же црквн знждїнтєлѣ. нє тьк'мо бо рѣкоу знждїнтєлѣ. нѣ погыб'шнмь обновнтєлѣ. 53б/8–19 (19).

ОБНОВИТИ, -влю, -вншн свр. (4) **а.** *обновити, вратити у прєђашнє, ранијє стањє; прєправити или замєнити старо новим; поунити новим*. – прѣволюу оубо роукоположенїю. тажє ст҃го г҃а нн курь савы. єанко въ мѣстє томь ѿ нєкы|х| врємєн запоустєв'шоу н обворѣноу обновнвѣ н оукрасн. 71а/25–71б/2 (1); н старїє (црквє) обновнвѣ н оукрѣпы. вьдавѣ вєстнслноє злато н срѣбро на пнтєнїє н содѣанїє оубогїнмь н маломошнїнмь. вьсєгдїа помнѣнє слово влїдкы х҃а. нбѣ н зем'лїа мнмондєтѣ а словєса мота нє нмоуѣтї мнмонтн. 79а/4–9 (4); н къ сємоу оубо прїсїно попєчєнїє нмїн єжє прнлєж'но трюуднтн сє. ѿ в'сакомь дѣлє бл҃жє н приложєнїн н об'нов'лєнїн црквн домоу спсѣва рєк'шє архїєплскпїє. 82а/5–9 (7–8). **б.** *обновити, поново установити, увєстн у жнвот оно што јє ранијє постојало, оживити, прєпородити*. – тако по нстннє обнов'лєнє

дѣломъ стѣнѣ сѣнъ дрѣвѣна роукоположенїа роднѣтель и прероднѣтель своныхъ обновленїаю и болше ѿ корене съвршаю по бжїю изволенїю. 72б/6–10 (6–7).

ОБНОВЬНЬ, -ын прид. (4) *који траје обноћ, преко ноћи; свеноћни*. – аз же не престаю гл҃ю. сїе блженїе б҃гоугоднаа дѣянїа. елико стр҃лсти юе и трѣпѣнїа. млѣн же и млтвн и обновощнаа стоанїа. оуставн же црковнїе нмнже бѣ славнт се. 34б/19–23 (21–22); и съ лнкы же сцѣннхъ керенсѣтворшнхъ млтвхъ въ оутврждленїе црковноу. и обновощноу стоанїю бывшоу... 40б/15–18 (17).

◇ **СЪТВОРИТИ ОБНОВЬНАТА ПѢННА СЛУЖИТИ СВЕНОЧНО БДЕНИЈЕ** (цркв. правосл.), *црквени обред који се служи током ноћи (обычно пред велике празнике)*. – и пришьд(ь)шоу юмоу въ монастырь пресѣте. и тоу сѣтворше обновощнаа пѣнїа. и славосл҃вїа вѣлнка и въ оутрѣ пакы такождѣ все по редоу. и по снхъ сѣтворше млтвоу налді гробомъ блженїе. 51а/9–13 (10); такоже слнша нгоумень таковоу вѣсть бл҃гхъ. в҃сн сѣтекоше се въ црквѣ. и не мали хвали бѣ въздѣлавше. сѣтворше обновощнаа пѣнїа. 85а/1–3 (3).

ОБОГАЩАТИ, -шаю, -шаюшн несвр. (1) *обогаћивати, усавршавати*. – ... теплѣ последствующн томоу едномоу. нже налді радїї волноу распетїе пострада. и богатї сѣн обновнїа колюю. налді обогашаю бж҃лстволї. 35б/3–5 (5).

ОБОРИТИ, -рю, -ришн (парт. прет. пас. оборїень) свр. (1) *оборити, разрушити*. – и сз҃дла... црквѣ въ нде ст҃го млчннка хбѣ георгїа. првомоу оубо роукоположенїю. таже ст҃го гнѣ нн курь сабы. елико въ мѣсте томъ ѿ некихїхъ времяхъ запоустевшоу и оборѣноу обновнвн и оукрасн. и самъ болше ѿ основанїа въздѣвнже. 71а/23–71б/2 (1).

ОБОСТРИТИ, -ощрю, -ощришн (парт. прет. пас. обощрїень) свр. (1) *обоштри, наоштри, развити, оячати способность (чега)*. – мнѣ... смиреннѣшн данноу потыщавшоу се. исповѣдати вѣлнїа несповѣдннхїхъ чюдлсѣ гнѣ моего. помншлїаю въ оумѣ моему. ѿ коудл(оу) и сѣн гл҃анна мноу. оудовъ во страхолїхъ одржнмъ келсѣмъ. хоте млчати. любовїю же б҃гоугодннхїхъ его дѣянїн оуязвляюмъ дръзаю. похвали его принести. силоу пресѣте дхѣ обощрїень. 66а/6–15 (15).

ОБОУДОУ прил. (2) *двојако, на два начина*. – и видѣсте ли толкоу безмерноу любовь емоу ѿ гѣ. и повѣдоу на казнн неприязнїе. кто бо слнше не днвнт се. нан смотре снцѣва бѣхъ хвали не въздѣласть. таковнн дѣтелн бл҃гын прославльшоу юго обоюдоу. 66а/1–6 (6); и възмъ съ собою множьство много злата. и ннїе потребы елико быти доволно на поданїе оубоу. тако испльнннн оутробы нхї. всакого подателства бл҃га обоюдхъ. ово тако истннннн крмнтель пнтѣе алчощнхї. ово тако нелицмерннн податель млстннн. мнвнє ннца и оубога. 73а/25–73б/4 (1).

ОБРАЗЪ, -а м (23) **1. икона**. – и тако поклоннв се въ оумнленїн ср҃дїца. образоу пресѣте и гробъ млтре свое блженїе елѣнн. и по снхъ ндѣ възлюбленномоу сн братоу краю оурошъ. 48б/24–27 (25); ... и поклоннше се образоу чюдлтворномоу пресѣте. 49б/24; и поклоннвшн се образоу пресѣте. 50а/20; и тако нзамше тѣло юе. съ ѡалнн и пѣлсннн поюще налдігробнаа. и обвнвше тѣло блженїе. съ конїанн бл҃гоуханнннн. и въ томъ положише ю. ндѣже лежнтъ и до сего днѣ. вннє дѣры олтарннхъ. прелді образомъ влдікн вселїхъ хѣ. 51а/19–25 (24); фиг. такождѣ и домъ ст҃го млчннка хбѣ георгїа. въ дръжавѣ областн кыавскїе. и тоу вѣлнкнннн члстннн и днвннннн добрѣтамн оукраснвн. и испльнн съ истнннннннн бл҃говерїемъ. и любовїю теплоу ср҃дїца своего вса приношенїа своа възснаю образоу ст҃го такоже преждѣ релї(е)нномоу монастыроу пресѣте. 72а/12–18 (17). ОП: 85а/24. **2. начин**. – пришьдн въ мнрѣ нашего радїї сплснїа. и сгрѣшающнмъ разлнчнїе образы покаанїа показѣ. кто бо не днвнт се смиренїю неызгланнїе славы твоє влдіко. егоже нѣса не въ 28а/2–5 (3); ... тын оубо сьмъ постн се дннн .мѣ. показѣ намъ образъ постоу. повѣдоу на дїавола. 32а/26–28 (28); сплснїа во стьзы не обретаю ннгда же. нь ты оубо црѣ вѣкомъ весьмртнѣ гнѣ. хотен весьмъ спстн се. и мнѣ недостоннен дароун образъ преждѣ конца показн се к тебѣ. 38а/3–8 (7); по снхїхъ бо

вздівниг' се с таковимн снамн езникъ мншогыхъ. н ндѣ тыщ'но на сего хоблюбываго краля. львовѣмъ образомъ гарѣ се. н хоте тако люте свѣрь васхитити незлобивою шв'че. 56a/23–27 (26); н блѣ дарован'ноу юмоу богатств'во земельнаго црцства. мнслно н разоум'но расточн. мншогоразличнн образы прьвоу же въ дарь бѣу. второе елико на въздвнженіе стнхъ црквн. къ нншнмъ же н стран'нымъ н маломощ'нымъ. н млстнв'на посещеніа. дарн же н обыл'на пнтател'ства сего блгочлстнваго кто нсповестъ. 69a/7–15 (10). **3. изглед, лик, обличје; спољашньост.** – хоте свобободити прьваго прѣстоупленія еже ѿ адама. образъ рабы пріеть. прикрнвъ плтью бжцство. н кроме грѣха въквпѣ былц(ть) бѣ н члкъ. 27б/27–28a/2 (28); не словесемъ во нн образомъ. нн роцц(о)мъ нн крѣпостію нн лѣтл(ѣ)мъ. црцствіе нбслноуе постнзаетъ се. нь силоу веры. 34a/17–19 (17); н въ тоу оубо ношь ... бѣ вѣланкою знаменіе страха тавн нмъ ... тако вндетн нмъ стлпъ огньнхъ вѣланкы сьходещъ ѿ нбелц(є). ѿ него же лочте пламен'ніе нсходеще. н съ таростію шпалтахоу лица нхл. н моужіе ог'ньны образы нмоуше. такождѣ н оружја нмоуше въ роукахъ свонхл. н съ ноуждѣю вѣланкою жннехъ є сьсѣкающе плкы нхл. 60a/24–60б/8 (6); н раболѣпно прѣдстое нмъ. ревнуюе любытелю своемоу хцлоу. смер'шє се н рабнн образъ пріемшоу. 73б/10–12 (12); такоже бо н александаръ макѣдонскы црѣ. на зем'ан сналоу възвѣланчанъ. такождѣ н съ възвѣланчн се въ бгѣдарован'нѣн его дрьжавѣ. такоже бѣше его вндетн въ члстнмъ его образѣ н моужствѣ н дов'лестн н шпальченнн црццемъ. 74a/14–19 (18). **4. пример, узор.** – прндн пастнрєв доб'рнн бгѣдарован'наго тн стада полц(о)бе се влццѣ своемоу хбѣ. пастнрѣмъ начел'ннкє. да н вѣ образъ воудѣвѣ стадоу своемоу. влццка во твои хѣ жднть тебѣ. да прннесешн ємоу плоцц зем'анє блгїе. непорочнїе дшѣ твоє. юже очнстнл єсн вѣланкы въздѣржанїемл. н смеренїемъ. н менѣ да прїшбренїешн. н хбѣ дарь прннесешн. 81a/19–27 (22).

◊ **ВЪ ОБРАЗѢ ЧЕСО по узору на нешто.** – сего бо повѣленїемъ н моудростію дан'ною ємоу ѿ г'а. вѣдхоує сьзданїе црквн тоє (манастир Бањска) разорѣно былц(ть). н новое ѿ ѿснованїа въздвнгнъ н сьвршн. въ образъ стїе бцѣ стоуденнчкыє. 79б/26–80a/2 (2). **ДАТИ ОБРАЗЪ НѢЧЕМОУ осликати, сликовито описати, живо представити нешто.** – скорїн въ млстн н богатн въ шедроталхл. рѣкы ег'ццл шбращ' се къ мнѣ въздѣлахнешн тог'цл сплсешн се. н темъ давн намъ образъ сплсенїю. шбращатн се к тебѣ. 30a/18–21 (20). **КЫНМЪ ЛН ОБРАЗОМЪ како, на коју начин.** – концл лн образомъ нсповѣц(є) нже выше в'сакого нсповѣданїа келц(ть). 52a/20–21 (20). **ПРНЄТН АНГЕЛЬСКЫН ОБРАЗЪ примити монашки чин већег степеня (велика схима ?).**³⁶⁵ – прнз'вав'шн же хоблюбкєа єднного чрнцъ свонхл. в'сечлстнаго стар'ца глїемаго юва. н ѿ роуку того прнеть мнншскїн образъ. въ црквн стїго ннколн въ слав'немъ градоу ськдрѣ. по сннхл агг'льскїн образъ пріем'шн. н въ томъ нарѣчл(є)на былц(ть) монахїа єлена. 43a/28–43б/6 (5). **ПРНЄТН МЪННШЬСКЫН ОБРАЗЪ примити монаштво, замонашити се.** – н ѿ роуку того прнеть мнншскїн образъ. 43б/2–3 (3). **ПРНЄТН ПОДОБОУ МЪННШЬСКАЄГО ОБРАЗА обући се у монашку одећу, фиг. примити монаштво, замонашити се.** – нь сполц(о)бн мє гн недостонноу рабоу твою. прїетн полц(о)боу мнншскаго образа. 43a/15–16 (16).

ОБРАЗЪНЬ, -ын прнд. (1) *који је у складу са нечим, одговарајући.* – ... нменн же его прослоутн въ в'се езнкы н црцства. н толнкыє ралцц добротн тѣлеснїе. н възора образ'наго. мншгнмн црн шкрцлстнмн желанемоу бытн въ любовь. саншеце за цѣломоудрнн сьмнслє его. 53б/20–25 (23).

ОБРАТНТЕЛЪ, -лє м (1) *онај који обраћа, управља, враћа на прави, хришћански пут (о Господу Исусу Христу).* – свѣтодав'че блгїн хѣ. шмрачен'нмъ т'моу грѣховною просвѣтнтелю. н прельщанїемъ шбратнтелю. 35б/6–9 (8–9).

ОБРАТНТН, обрацоу, обратншн свр. (1) *обратити, управити, упутити; поучити.* – шцѣвн бо вѣ нравъ стїе бл҃жен'нїе. остра словомъ бл҃га же келц(ть)ствомъ. непорочна |жел жнзнню.

³⁶⁵ Краљица Јелена, како у рукопису читамо, примила је монашки, а потом и анђелски чин. У монаштву су првобитно постојала два чина: искушеник и монах анђеоског лика (или велике схиме). Однос према монашким чиновима мењао се кроз историју хришћанства и различита је православна пракса у словенском, грчком и другим монаштвима. В. <http://www.manastir-lepavina.org/vijest.php?id=5467>

заповедн кролѣткѣ· обратити вѣобразуицим глѣ· оутешити нелицѣмерно и безлобно... 30б/26–31а/2 (1).

ОБРАТИТИ СЕ, обращоу се, обратити се свр. (1) *обратити се, управити се, окренути се; обратити се мислима, молитвом, речима*. – рѣкы егѣла обращаѣ се къ мнѣ възѣдѣхнешн тогѣла спѣсешн се· и темь давѣи намъ образь спѣсѣнїю· обращаити се к тебѣ· 30а/19–21 (19).

ОБРАЦАТИ, -аю, -аешн несвр. (1) *обраћати, управѣати, упућивати*. – въ гресехъ бо истанхъ си дшѣу... и въ глѣбьны тмѣнїа погрѣзѣ тѣло мое· и льзе въсклонїенїа нѣл(ть) мнѣ· нь обаче саншоу писанїа стылхл кнхыкь· тако обращающе ни къ покаанїю и глѣють· тако вѣсакъ выметаен себѣ въ нечаанїе рече· въсма рабь бывають сотонѣ· 39а/28–39б/7 (4–5).

ОБРАЦАТИ СЕ, -аю се, -аешн се несвр. (1) *обраћати се, управѣати се, окретати се; обраћати се мислима, молитвом, речима*. – рѣкы егѣла обращаѣ се къ мнѣ възѣдѣхнешн тогѣла спѣсешн се· и темь давѣи намъ образь спѣсѣнїю· обрацати се к тебѣ· 30а/19–21 (20–21).

ОБРАЩЕННЄ, -нѣ с (1) *преобраћ(ив)ање, преображавање; промена; покајање, промена начина мишљења и живота*. – помнсан дшѣ какова оусрецоутъ те по исходѣ твоємь ѿ тѣла· се моуки различнїе готоваютъ ти се... варѣн ннѣа и възвпн къ гѣу бѣу глѣощн... млѣю те блѣгаго не прѣзри менѣ· нь внѣмн въ помощь мою гн бѣ спѣсѣнїа моего· дароуи же ми вѣрѣме обращенїа· даиен млтвоу млѣшому тебѣ· 39б/18–28 (27).

Уп. исправленнє, покааннє

ОБРОУГАТИ, -аю, -аешн свр. ? (1) *обружити, осрамотити*. – рѣч(е) бо не оусны да оброугаешн се погубнвѣ времѣ оупованїа блѣгаго· такоже и сьмѣшонь сѣдѣмоплѣтеннїе плѣнннцѣ влась главн свое· 42а/11–14 (11).

ОБРОУЧИТИ, -чоу, -чинш свр. (1) *испросити, заручити, верити*. – и сын хѣлюбыви въсхоте сътворити бракъ възлюбѣнннмѣл снѣу своємюу глѣемюу стефанюу· тако въ истинноу чедолюбывы ѿцѣ· и поеть дшчерь црѣа вѣлгарскаго рѣкомаго сннѣца· и сїю оброучи емоу быти женоу· 64а/9–14 (14).

ОБРѢСТИ, обрещоу, обрещешн свр. (12) **1.** *наћи, затећи (где или у каком стању)*. – и тако ѿбрьзше ракоу ндѣже вѣ погрѣвено тѣло же въ землн· и обретоше е тако въ росе лѣжеще цѣло нерастлымо бѣжѣмь повѣленїемь ннчнмъ же невѣрѣждѣно· 51а/14–18 (16); сн же слы възсланнны глсномь монлм протнвоу томоу црѣу поганскоу· обретоу его събравша се съ слоие многоу въ дръжавѣ црлствїа своего· и спѣшеша се на сего хѣлюбываго· 62б/20–24 (21); тако глїе емоу чедо мое любнмоу и срлчноу· зовоу те и не ознваешн ми се· въ жалостехъ монхл мннтъ ми тако блнзоу менѣ еси· нь простнраю роукоу и не обрещоу те· 65а/7–11 (10–11). ОП: 85а/10. **2. а.** *освојити, заслужити, задобити*. – аще бо прлор(о)ци и мѣннцн крвїю пролнвѣмоу ѿ безаконннхл· и толнкїе оубо различнїе стрлстн подыеше· и рѣдъ себѣ добрь обрѣтоте³⁶⁶... 28б/28–29а/3 (3); такождѣ гн твонмь мллсрдїемь· и роднтелю моемоу дароваль еси пльторлднаго брата· правеша престоль стлства· и дѣвѣна правнла емоу оудръжавша· и ѿва нвлсноу црлство обретоста· 80б/13–17 (17). **б.** *стећи, доћи до чега радом, настојањем; створити, начинити*. – и вѣсель зрещнмь глѣати блѣженъ еси блѣгочлстнвн и хѣлюбывн кралю· тако обрѣте себѣ место поконно и паметь твоѣа въ родъ и родъ· 80а/13–16 (15). **3.** *наћи; тражећи доћи у посед чега; угледати или открити кога или што*. – и бѣ блгы испльнїакъ вѣса прошенїа трѣблѣоующнмь· самь рѣкы въ стѣмь своємь евлглїн глїе· вѣсакъ бо просен прїемлѣтл· и ншен обрещеть· 43а/19–22 (22); что се вамь мннтъ· аще кел(ть) члкоу

³⁶⁶ Треба да стоји: обрѣтоше.

·р̄· овъць· н єдина заблоуднтъ· не оставнтъ лн ·ѣ· ѣ· н ндетъ нскати заблоуждѣшою· н аще обрѣшетъ ю право глѣю· радѣют се ѡ нѣн пате нежелн ѡ ·ѣ· ·ѣ· не заблоуждѣшнхл· 81б/2–6 (5). **4. наћи; изабрати; одредити.** – в'се же людн єнко дръжавн ке· тоу повѣле в'сємь събраномь бытн· н хоудогѣ хнтрѣце обрѣт'шн· хотєщн да сьтворєтл єнко на преднв'но въздѣвнженїє храма того· 39а/5–8 (7). **5. бити у стању; успети.** – мнѡзїн бо црїє ѿ ѡкрѣтнхл єго хвалахоу се на в'сєтлст'ноую н блѣ храннмоую кєо главоу· н на бгѡдарованноє ємоу ѿчѣств'во· не вѣдвше ѡкаан'нн бжїє сллы н помѡщн сємоу блжєн'ному н бллгорѡднмому... н нн єдннѣ ѿ таковыхъ обрєтє похвалтн се ѡ сємь бллскєнемь блѣ· 74б/16–24 (24).

◇ **ОБРѢСТН** корнсть *окористити се, извући корист; фиг. добити оно што је корисно, добро за кога (у духовном смислу).* – сїа вѣдавше непрєстан'но вѣсєлєщн се ѡ гн· н таковїє дарн прнносєщн ѿ зємьнаго жнтїа своєго· ємоужє соу(ть) в'са нєнстѣщнмла скрѡвнца въ роукъ· снцє глѣющн възвєсєлю се н възрадѣю се ѡ тєвл(є)· іако обрѣт'шн корнсть мнсогоую· 35а/5–10 (10).

ОБРѢСТН СЕ, обрєцоу се, обрєщєшн се свр. (4) **1. обрести се, наћи се; појавити се, показати се; доспети.** – прндєт' бо днѣ глснѣ вѣлнкы· въ нѣмжє кєл(ть) в'сємь намь обрѣстн се прєдл престолом вѣсьмрьтл(ь)наго влѣдкы хл· ѿвѣтъ творєщє ѡ сьдєанїнхл зль· єнко мала н вѣлнка· 36б/4–7 (5); н іако слншалхл ѡ прєстав'лєнїн сїє блжєн'нїє· скоро потѣщав' се н обрєтох' се тоу сь прочнмн єплскпн же н нгоумєнн н в'сєго сьбора ѿчѣствїа єє· 45б/14–18 (16). **2. наћи се, бити.** – н не обрєтє се въ нѣн лнцѣмєрїє, іакожє въ некотѡрнхъ кєл(ть)· ѡвого оубо почнтатн ѡвого же прєзнратн· нѣ вѣлнка же н мала· богата же н ннща· правєд'на же н грѣш'на· бол'на же н злѣдрава· в'сакого таковнхл рав'но почнташє· н всакомоу дльж'ноу члстѣ въздѣлавашє· 31а/8–14 (8); не по мнсозѣ же врѣмєнн ново прнєм'шоу властѣ зєм'лє срѣм'скїє· блгочлстнвомоу краљу стєфаноу· обрѣтѡста се два некаа вѣл'можє оукорєннвшн се въ дръжавѣ зємлє браннчєв'скыє· 58б/16–20 (18).

ОБРѢТАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *налазити, откривати што као резултат тражења.* – сплєнїа бо стъзы не обрєтаю ннгдажє· 38а/3–4 (4).

ОБВѢНТИ, -нѡ, -нїєшн свр. (1) *обавити, прекрити, покрити са свих страна.* – фиг. н тако нзам'ше тѣло кє· сь ѡал'мн н пѣлснмн поущє налѣгров'наа· н об'внв'ше тѣло блжєн'нїє· сь конїамн блгооухан'ннмн· н въ томь положнше ю· ндѣжє лєжнтѣ н до сєго днє... 51а/19–20 (21).

ОБЪДАРОВАТИ, -роую, -роуєшн свр. (2) *обдарити, дати коме што као дар, поклон, даривати.* – н тоу мнсогїн дарн н прнлѡженїа дасть домоу прєстїє· н грѡвѣ блжєн'нїє мѣрє своє· в'сакоє кєл(ть)ство члѣскоє жнвоущє въ монастїрн томь єнко ѿ малнхъ дажє н до вѣлнкыхл вєлхл ѡвѣдаровавѣ възвѣсєлн дхѡв'но н тѣлєсно· 48б/18–23 (22–23); н тоу мнсогочлстнїє дары н прнношенїа даровав'шн домоу прєстїє· н грѡвѣ блжєн'нїє єлєны покрнв'шн платн златнмн· нгоумєна же н в'сєтлстнїє чрн'цѣ ѡвѣдаровав'шн· н тоу порадовав'ше се дхѡв'но н тѣлєсно· 50а/23–28 (26–27).

ОБЪСТОЈАТИ, -стою, -стоншн несвр. (1) *окуживати, стојати, налазити се у групи, у већем броју око кога или чега.* – н вєсємь намь ѡвѣстоєщн ѡдрь блжєн'нїє· възрєк'ше на ню н бє вндєтн лнцѣ кє іако лнцѣ аглгла бжїа· нлн іако зароу слнч'нѣ мнсогѡсвѣтаннмн добрѡтамн сїаюшѣ 46а/2–6 (3).

ОБЫЩЬНИКЪ, -а м (1) *судїоник, онај који суделује, учествује у чему с ким другим, (са)учесник.* – млїю же вн н азѣ грѣш'нїн ѡ гн· ѡцн н братїа· н чєда възлюб'лєн'наа· блѡдємь заповєдн бжлст'внїє· н не мѡзємь ѣнѣтн прѡтнвѣ нмь заповєдн бо єго тєш'кы несѡуѣтл· въ днѣ прншѣствїа єго възрадѣуєм' се· н ѡв'щннцн славн єго вѣдємь· 85б/24–86а/2 (1).

ОБЪЯВИТИ, -ваю, -виши свр. (1) *открити, саопитити нешто тајно, дотад непознато; (об)јавити, обелоданити, саопитити.* — и не по мнозѣ врѣмени· бл҃га и б҃гоугодна мнсл҃ пакы възидѣ на срѣдцѣ юмоу стѣмѣ и въселенскомоу црѣу курь андроникоу· въдахноу бо бѣ въ оумь его объявити таковоу танноу црскѣу семѣу бл҃гочл҃ствикомоу и хлюбывѣмоу кралю оурошоу· 77а/6–12 (10).

ОБЪЯТИ, -нмоу, -ндеши (парт. прет. пас. объеть) свр. (2) **1.** *обузети, закупити.* — оумоу бо нашемоу соущемоу, объетоу мльвою житенскыи похотѣи· тако и кораблю въ поучине морьскен вьнамаи трѣждѣлющоу се· 33а/28–33б/3 (1). **2.** *освожити, окупирати, запосести оружаним снагама, силом туђу територију, земљу.* — бѣ бо въ те днѣ видети землю срьбскоую· въ тѣсноте велнцѣ объетоу и оумаленноу· дръжава бо црствѣа грѣтѣаго бѣ прилежешн до места гл҃емаго анпыаниа· и томоу црствѣу насильствоующеу· тако хощемоу прѣети вѣсоу область ѿтѣствѣа сего хлюбывѣаго· 54б/13–19 (15).

ОБЫЧАН, -на м (1) *обычай, навика, устаљени начин понашања.* — и еда кто ѿ вась видѣ измненнѣша обычан свои· и бл҃гѣи нрабѣ нже навнклѣ бѣ· или ослабывѣша мл҃стнню· или грѣденѣе до конца оудръжавѣша· 67б/18–22 (19).

ОБЫЧАНЬ, -ын прид. (3) *убичајен, који је по обичају (? законима, правилима).* — и по снѣи гл҃ѣ вѣса еинко вѣсте овнчанаго пѣнѣа· начнѣше въспонте гл҃вн· 46а/1–2; и тоу пакы сътворише вѣса обнчанаа· съ вѣсчл҃ствнннн чрнчн места того· еинко ѿ погрѣвеннн бл҃женннѣ· 47а/2–4 (2); и тоу обнчанаа вѣса таже по законѣ(о)у оуставѣу сътворише· съ вѣсѡсцѣеннннмь епсцпѡмь даннѡмь прннесшннмь тѣло юго стѣю· и съ нгоуменѡмь савѡмь соушннмь тогдѣа въ монашнрн томь· и съ вѣсѣмь клнросѡмь црквнннмь· 84а/7–11 (7).

ОБѢТОВАНЫИ, -ын прид. (1) у имен. служби: *оно што је обетовано (заст.), обеђано; оно на шта се ко обавезао.* — бл҃жен' бо възлюбывѣ запѡведн твоѣ вл҃дкѡ· въ ннх'же прѣвн прѣждѣе ходнвѣше· и обѣтованнѣа нмь тобою оулоучнше· и пол'зоу прѣеше· 28б/22–25 (23–24).

ОБѢЩАВАТИ СЕ, -ваю се, -ваѣши се несвр. (1) *заклињати се, заветовати се.* — начѣтѣ възснлатн къ семѣу бл҃гочл҃ствикомоу кралю· млѣвннѣ гл҃ы вѣщаѣ снцѣ рѣкы· гн̄ мон славннн кралю ... прнмн мѣ тако едннѡго ѿ възлюбленнннхъ твоихъ· съ клетвоу нзрекы тако до нзднханнѣа моѣго не погрѣшоу волю твоѣю· гн̄оу кралю снцѣ гл҃юшоу· аще хощешн быти въ волю мою· такоже обѣщавѣшн мн се· сътвори такоже азъ повѣлеваю ти· 61а/1–13 (12).

ОБѢЩАННѢ, -на с (1) ? *завет, (свечано) обеђање или завештање, оно што је завештано, предато у наслеђе.*

◇ прнѣти обѣщаннѣа свѣтынхъ таннѣ *прнчестити се.* — ... ѡ гл҃ѣе наша внѣ(н)мь те вѣлнн готовѣшоу се къ ѡхождѣнню и начнѣшннмь нал҃гровна пенѣа· и вѣса еинко на полѣ(о)боу прѣставленню сѣе бл҃женннѣ· и тоу соущоу са намн б҃гоубнвоу моужоу вѣсѡсцѣенннмь епсцпѡмь рашкомѣу павлоу· и по снѣи мѣло покъснѣвшн юн· прѣтеъ обѣщаннѣа стѣихъ таннѣ... 46а/9–16 (15).

ОБѢЩАТИ, -аю, -аѣши свр. (1) *обеђати.* — тѣщнт се нскоушеноу сѣвѣ поставити прѣдѣ гл҃мь· тако рѣши дѣлатѣлѣа непостнѣнаа· нз работн бо въ свѡбѡдоу тѣщешн се прѣитн· и наследствѡватн землю бл҃гоу юже обѣща гѣ любешннмь н· 34б/10–15 (14).

ОВО везн. (2) *раставни*.

◇ ОВО... ОВО... или... или...³⁶⁷ — и възъмь съ собою множьство много злата· и ннїе потребы еанко быти доволно на поданїе оубогы|х|· тако испльнннн оутробы н|х|· в'сакого подател'ства бл҃га оубоудѣ· ово тако истин'ннн крьднтель пнтѣе алчюшн|х|· ово тако нелицѣмер'ннн податель мл҃стнны· мнлѣе ннша и оубога· 73а/25–73б/4 (2, 3).

ОВЬ, ова, ово зам. (5) *овај, ова, ово*.

◇ ОВЬ... ОВЬ... (дроу҃гын... ннѣ); ОВЬ... дроу҃гын... проч҃ын... у *прибрајању, неки за разлику од других из какве групе: један... други... (трећи... четврти); један... други... остали...* — бѣше слово ꙗе силю растворено· и не ообрете се въ ннѣн лицѣмерїе, такоже въ некоторнхъ ꙗс|л(ть)· ового оубо почнтатн ового же презнратн· нъ вѣланка же и мала· богата же и ннша· правед'на же и грѣш'на· бол'на же и зд҃рава· в'сакого таковн|х| рав'но почнташе· и всакомоу дльж'ноу чл҃ствъ възд҃лаваше· 31а/7–14 (9, 10); ... повелнтѣ аг҃гломь свонмь разлоу҃чнтн грѣш'нїе ѿ правед'ннхъ грѣш'ннн разлоу҃чающе се оубн въ т'моу кромеш'ноу· оуготован'ноу дїаволоу и аг҃гломь его· оубн въ ог'нь вѣч'ннн· дроу҃зн же посланн боуд|л(оу)тъ въ неоуспашнн чр҃ьвн· и ннн грозе предадете лс|л(е)· 31а/15–21 (17, 19); ... овѣ|х| сьмрѣтн предасть· а дроу҃гнн|х| въ заточенїе оооуднн· а прочнн|х| и не мало въ роб'ство сръв'скон зем'лн вьдасть· 76а/24–26 (24).

ОВЬЦА, -е ж (8) *овца, домаћа животиња, преживар, која даје вуну, млеко и месо*. — ... еже быв'ше кмоу богат'ство и слава· ѿ зем'льнаго цр҃кства· нменїе и богат'ство много· злато и сребро беснслбно· и скотн пасомн ов'це и воловѣ и коны много добрнн· 67б/13–16 (16); ѿ стрнженїа ов'ць мон|х| плѣщн много|х| сьгрѣшаше се· 67б/23–24 (24). ОП: 81б/3.

◇ **СЛОВЕСЬНЫЕ, ХРИСТОВЫЕ ОВЬЦЕ** *словесне* (в. словеснь), *Христове овце*, *фиг. духовна чедѣ, верннцн (у односу према Христу, архијереју под чужом су црквеном, духовном влашћу и сл.); хришћани*. — добрнн пастроу҃ словеснн|х| ов'ць свон|х|· млѣю те оубо недостонна нарещн се раба твоѣ· не прѣдаждѣ мене крамоле лоу҃каваго нн жд҃ланїю сотонноу составн мєнн(е)· 44б/14–17 (15); въ то врѣме соушоу въ монастнрн томь бл҃жен'номоу и б҃гонзавран'номоу чр҃ьнцѣ в'сєошчєн'номѣ епл҃скпоу курь данноу· нже бѣ прнелъ паст'внноу словеснн|х| ов'ць· быти пастнрь и оунтель· 79а/21–26 (25); и пороу҃чен'ное ємоу стадо хвнхъ ов'ць доб'ре правѣшоу· такоже закон'но прѣданїе нмнн стѣ|х| ап҃слѣ· и б҃гноснн|х| ѿцѣ· 81б/26–82а/2 (27). ОП: 53б/15, 69б/3.

ОВЬЧЕ, -ете с (1) *јагње, овчица*. — и ндѣ тыщ'но на сего х҃любываго краля· львовѣмь ообразомь ѣрѣ се· и хоте тако люте звѣрь васхнтнтн незлобнкоє ов'че· 56а/25–27 (27).

ОВЬЧЬ, -ннн прид. (2) *који се односи на овце*.³⁶⁸ — нензѣттенно же множьство злата своєго тоу приложн· и стада же ов'ча многоаа· и чр҃ѣдн вѣл'блоудѣ· лакүмїе же кон'скїе· ннн въ крат'цѣ рекоу тако и до престав'ленїа своєго непрестан'но вьсєго дає беснслбно· и испльнн домь престїе в'сакого бл҃га· 72а/6–12 (8).

◇ **ОВЬЧЕ ПОЛЕ** *Овче поле, котлина и област у долини Брегалнице, североисточно од града Велеса у Македонији*. — прьвоє прнкетъ оуба полога съ градовн н|х|... по сн|х| же ов'че поле· и злѣтовѣх и пнннцѣ· 55а/26–55б/1 (55а/28–55б/1).

ОГНЬ, -ннѣ и -ннн м (2) *огањ, ватра*.

◇ **ОГНЬ ВѢЧЬНЫН/ НЕГАСИМЫН** *огањ вечни, неугасиви, огањ који вечито гори (о паклу)*. — помнннющн въ оумє своємь· онь гроз'ннн и прнтран'нн днѣ· ег҃дла повелнтѣ аг҃гломь свонмь

³⁶⁷ Реч је о раставном значењу које подразумева реализацију свих наведених садржаја, мада не истовремено.

³⁶⁸ Уп. *овчији* 'који је од овце, од оваца' (РМС III: 901).

разлоуѣннѣ грѣшнѣ ѿ праведнѣхъ грѣшнѣи разлоуѣающе се ѡвѣи въ тѣлоу кродемшнѣоую оуготованнѣоу діаволоу н аггѣлоу егѣо ѡвѣи въ ѡгнѣ вѣтнѣи дроузи же послани боудѣ(оу)тъ въ неѡснпающн чрѣвн н ннн грозе предадете ѣл(е) 31а/14–21 (19); глѣ самѣ въ себѣ полдѣвнѣнн се ѡкааннѣе преждѣе года ѡного быти готовѣ аще н навнклѣ еси грѣхы творннѣ нѣ ѡстанн се покааннѣемѣ соудѣ ко ждѣнтѣ те моука вѣтнѣаа н ѡгнѣ негаснмѣ 73б/15–19 (19).

ОГНЬНЬ, -ын прид. (4) **а.** *огъен, ватрен, коју је од огъа, ватре.* – такождѣ н ѣезвнтенннѣ наѣа постнв' се н внх'ромѣ на колеснннѣи ѡгннѣнѣи на нѣлѣа въсхнщень былѣ(тъ) 32а/14–16 (15); ... стальпѣ ѡгннѣ вѣлнкѣ съходещѣ ѿ нѣлѣл(е) ѿ ннѣго же лоуѣе пламеннѣе нсходеще н съ таростнѣи ѡпалахоу лнѣа нѣлѣ н моужѣе ѡгннѣны ѡбразы ндоуше 60б/3–6 (3, 5). **б.** *коју се односи на огаъ, ватру.* – н на многыхъ мѣстехъ плѣкомѣ вон ѣвѣающнм' се мнѣще некотѣрѣ волю свою оулоуѣнтн н въсхнтннѣи нечѣто ѿ несоуѣннѣлѣ тѣло блѣженнѣаго по ннже въ то врѣме ѣакоже рѣкохомѣ вѣлнкѣ метежѣ бѣ вндѣще же ѣако несет' се тѣло сего блѣженнѣаго н ѣаколѣ ѿ некотѣрѣе таростнѣи ѡгннѣе ѡпалаемѣи ѡпакы вѣжахоу прнкрнв'ше лнѣа своѣа 83б/25–84а/5 (4).

ОГНѢПЛАМЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *у којем огаъ, ватра пламти, букти.* – ѡнн же ѣ ѡтрокы нѣже не нскоуѣн таростѣ звѣрннѣа н ѡгнѣпламеннѣа печь на хладѣ прѣложн се не дѣтель лн постнѣаа снн възможе 32а/16–19 (17–18).

ОГРАЖДАТИ, -аю, -аешн (парт. през. пас. ограждаемѣ) несвр. (2) *ограђивати, окруживати оградом; заштићивати, бранити; чувати.* – фнѣг. мон чѣдѣ лѡвнѣен ѡ гнѣ ваѣа глѣо вы же въноушнтѣа разоумнѣо глѣы моуе н не ѡрннѣта наказаннѣа мѣрѣ ваю помннѣта ѣако вѣрн хрѣстнѣанскѣе н езнка блѣговѣрнѣаго рѡждѣннѣе н въспнтѣннѣе ѣелѣта ѿ юностн ваю воднѣаа н крѣпнѣаа дѣломѣ сннѣмѣ ннколнже боуѣща се ѿ соупротнвѣленнѣа наснѣаствоующнхъ вн ннѣплеменнѣылѣ езнкѣ нѣ крѣстннѣиѣмѣ знаменнѣемѣ ѡграждѣаемѣа такокннѣлѣ побѣдн ннзложнста 36а/14–23 (22); фнѣг. н снѣнабѣѣ ѣ (хнлндарске монахе) ѣако да не коснет' се нѣлѣ звѣрь лютннѣ н да не расхнтѣтъ чюждѣн троудѣа нѣго нѣ оубѣ ѡграждѣаемѣи снѣлоу снѣго дѣа н дѣломѣ роукоположеннѣа сего хдѣлѣбываго н въ едннѣмнслннѣмѣ сѣвакоупѣленнѣи жнвоуше прѣславѣають нѣе прѣстѣе трѣнцѣ 69б/4–10 (6–7).

ОГРАЖДАТИ СЕ, -аю се, -аешн се несвр. (3) *ограђивати се, окруживати се оградом; заштићивати се, бранити се; чувати се.* – фнѣг. блѣжена еси ѣако крѣстннѣиѣмѣ знаменнѣемѣ ѡграждѣающн се сѣтн діаволскѣе растрѣзала еси 47б/3–5 (4); фнѣг. ... н снн блѣгѣчлѣствннѣи крѣме мнѣого прѣпровоѣннѣи сѣ снѣламн сѣнѣамн въ дрѣжавѣ црѣлѣствнѣа того крѣстннѣиѣмѣ знаменнѣемѣ ѡграждѣае се 57б/23–26 (25–26); н снн гнѣ мон прѣвнсокы крѣалѣ вндѣвъ бѣвшѣе н тако сѣвѣкоупнѣвѣ в'се снѣлы своѣе н сѣ сннѣи ндѣ на сего нечлѣствнѣаго (Шншмана) снѣлоу снѣго дѣа ѡграждѣае се 60б/14–17 (17).

ОДЕЖДА, -е ж (2) **а.** *ношѣа, облачење, обување; одећа, одело.* – н въ мѣсте томѣ поставн мнѣогнѣи полатн црѣлѣкннѣи н кнѣаннѣ нзредннѣи въ прѣвнваннѣе тоу соушнхъ чрѣнчѣ н оурокуы законнѣе оуставн нѣмѣ еже на пнщѣу в'сакыѣмѣ довол'ствомѣ н елнко на ѡдеждѣлоу нѣмѣ 69а/21–26 (26). **б.** *одећа уопште; горња одећа, одећа која се носи поврх рубља, халына.* – снн гнѣ мон хдѣлѣбывн сѣвалѣкѣ сѣ себѣ свнтн црѣлѣкѣе еже въ днѣе ношаше н възложѣ на се хоудѣоу н вѣт'хоу ѡдѣждѣлоу 73а/17–20 (20).

ОДОЛѢТИ, -ѣю, -ѣешн свр. (3) *одолеѣти, успешно се супротставити, одупрѣти.* – н въ прѣдѣлѣежѣща тѣшнѣмѣ се вѣшатн елнко ѡ нскоуѣсѣхъ сего блѣгѣчлѣствнѣаго н хдѣлѣбываго елнкыѣ напастн мнѣогнѣе подѣеѣтъ въ юностн своѣен ѿ мнѣогылѣ ннѣплеменнѣылѣ црѣхъ н ѿ ннѣѣхъ прѣчннхъ... н како ѿ таковыхъ свѣоднѣаа ѣавн нѣго бѣ н того же помѣщнѣи ѡдолевѣ нѣмѣ прѣвѣзндѣ мыслнн нхъ злѣе н соуѣмоудрѣнаа шѣтаннѣа ннзложн крѣпнко 54а/6–16 (14); н прѣвнѣе бжнѣю помѣщнѣи ѡ себѣ н сѣхраннѣннѣе лѣбыѣ пооучнѣвѣ своѣего ѿчѣства в'сѣчлѣствнѣе властѣлы н не мѣлѣлѣго своѣего сѣрѣдѣствѣа ѡпальнѣвѣ се на тнн без'божнѣе пер'сн сѣ свѣнѣлѣ сн храннѣннѣемѣ н ѡдолевѣ повѣдн н ѡроужнѣа нхъ вннѣдоше въ срѣдѣа нхъ н лоуѣннѣи сѣкроушнше се н нн памѣтн без'божнѣаго гнѣеа нѣлѣ былѣ(тъ).

76a/17–24 (21); вони зломисльнїи пер'си побєждїенїи тобою въ блѣ дарован'нѣи ти дръжавѣ. н въ нны|х| страна|х| елико скон'чаше се ѿ лица крѣпости твоє. еше некотораа н|х| ѿрасль ѡстав'шїи сѣло вѣлнкы тоугы твореть дръжавѣ црїствїа мн. н мнгого протнвнв'ше се не възмогохомь ѡдолети ндѣ. 77a/19–26 (25–26).

одрь, -а м (4) *дрвена конструкција на коју се ставља простирка за лежање; лежак, кревет болесника, немоћника*. — н тако слыша блѣжен'наа елени прншьствїе наше. пате же н оузрев'шн насъ. въсклоннв'шн се ѿ ѡдра своєго на нїемже вѣ лежещїи. н въздїевшн роуцѣ свон къ внсолте нелснен н рече. блѣгодароу те владїко гїи бѣ мон иу'хѣ. малствнн члїколюб'че. тако сподї(о)внл' мїе еси грѣш'ноую рабоу твою. въ днѣш'нїи днѣ послѣднїаго мн жнвота. оузрети очнма монма прншьствїе сїн|х| глсдїи мон|х|. рабъ же твон|х|... 45б/18–27 (20); н постав'ль жєнодохїе глїемо бол'ннцѣ. н тоу сътвори множьство мнгого ѡдровъ на покон болещнмъ. мек'кїе постеле възложнвъ врѣхоу н|х|. н тоу аще кто которою немощїю ѡдрьжнмъ не ндїи ннкоже надеждїе. повѣле в'сакомъ къ таковомоу оуготованїю ѡдра нтн. 70a/24–70б/3 (26, 3). ОП: 46a/3.
Уп. постела

одрьжати, -жоу, -жншн несвр. (6) *захватати, обузимати (о осећањима, стањима и сл.)*. — н тако разоумехомь ю хотещоу преставнтн се жалостно³⁶⁹ ѡдрьжнмн платюще се възоупнхомь. ѡ глсже наша... 46a/7–9 (8); се бо вѣлнкою тоугою ѡдрьжнмъ келсмы. зре шьствїе поганнх|х| хотещнх|х| мє ѡзловытн. 62a/24–26 (25); мнѣ бо грѣш'номоу н недолс(то)нномоу рабоу хѣ моєго смєрен'номлс|л данноу потыщав'шоу се. нповѣдати вѣлнчїа несповѣднннх|х| чюдїсѣ гнѣ моєго. помнш'лаю въ оумє моємъ. ѿ коу'дї(оу) н сїи глїан'на мною. оудобъ бо страхола ѡдрьжнмъ келсмы. хоте мльчатн. любовїю же вѣоугодїннх|х| єго дѣянїи оугаз'вляємъ дръзю. похвалн єго прннєстн. снаю прєстїго дхѣ ѡбоц'ренъ. 66a/6–15 (11); н тоу аще кто которою немощїю ѡдрьжнмъ не ндїи ннкоже надеждїе. повѣле в'сакомъ къ таковомоу оуготованїю ѡдра нтн. 70б/1–3 (1).

◇ оужасомъ велнканєго страха одрьжнмъ/ страхоумъ велнканєго оужаса одрьжнмъ бити у стању велнког, силног душевног шока, потреса, узбуђења. — сїю же вѣсть слышав'ше ѿ стар'ца нгоумєнъ н в'се брат'ство. елико соущє въ домоу прєстїе бѣе. тако ѿ с'на въспренюв'ше се. н страхоумъ вѣлнканєго оужаса одрьжнмн. въ тѣ часъ послаше вѣстннкы къ в'сєѡсцѣн'номоу еплсклппоу раш'комоу пав'лоу. в'се по редоу нзвєстнвше ємоу писанїємъ. ѡ прнвнденїи блѣжен'нїе. 50б/19–25 (22–23); н въ єднноу ноцъ панамонароу црїкв'номоу ндоуцоу въ црїквѣ тако да въжежеть кандїла. бѣ бо годъ оутрннїаго пѣнїа. н вндѣ некоє знаменїе страш'но ѡ места того. н оужасомъ вѣлнканєго страха одрьжнмъ. скоро текъ н възвѣстн тогдїа свцоу нгоумєноу монастнра того в'сєчлств'номоу чрн'цоу савѣ. н в'сємоу брат'ствоу црїкв'номоу. 84б/20–27 (24).

одѣвати, -лю, -лєшн несвр. (3) *одевати, снабдевати оделом*. — ... въ вѣще сємъ жнвоуцїи. ннщїе любєщн. н стран'нїе мнлоующїи. н нагїе ѡдѣваюцїи. беспокров'нїи въ домн въводѣщїи. 32a/1–3 (2); сїи же блѣженїи н стѡролїнн. маломощ'нїе ѡдѣває н пнтїе³⁷⁰. 68a/2–3 (3). ОП: 37б/12.
Уп. одѣвати

одѣти се, одєждоу се, одєждєшн се свр. (1) *оде(ну)ти се, обући се*. — фнг. оудръжаше грѣднню н ѡдєше се неправдїоу н нечлств'отою своєю. н темъ скон'чаше се н погыкоше за вѣзаконїе своє. 41б/9–12 (10).
Уп. облѣщн се

³⁶⁹ Не можемо са сигурношћу рећи да ли је написано: жалостно или жалостно. У карловачком старијем рукопису стоји: жалостно, а у карловачком млађем и Лавовском: жалостно (Архиепископ Данило 1972: 89).
³⁷⁰ Треба да стоји: пнтїк.

ОДЪЯННІЕ, -ня с (5) **а. одело; одећа.** – вѣстивънн пакълъ вѣщаєтї глѣ. ндоуше пишоу и одѣянїе сїнь доволнм' се. хотецен бо богатети въ напастн разлнчнїе въпадї(а)ють. 30б/19–22 (20–21); и възнмає злато мнсого даваше въ роуки нїхї. такождє и пишоу и одѣянїе. 73б/5–7 (7); фиг. нарєчї(є) бо се ѿцѣ срнмь. и в'довнцамъ застоустоупннїкї³⁷¹. алчнмь проразоумннїкь. нагымь одѣянїе. обыднмь побор'ннїкь. печал'ннмь оутешенїе. 73б/22–25 (24). **б. одевање.** – въдавь беснслсноє злато и срѣбро на питенїе и одѣянїе оубогїнмь и маломощ'ннмь. 79а/5–7 (6).

◇ **ОДЪЯННІЕ Ц(ЪС)АРЬСКОЄ О ОДЕЛУ, ОДЕЊИ И ПРЕДЕТИМА, СИМБОЛИМА КОЈЕ НОСЕ ОНИ КОЈИ СУ ПРИПАДНИЦИ ВЛАДАРСКОГО СЛОЈА: ОДЕЛО ЦАРСКО, ВЛАДАРСКО.** – тако бо вѣ видети шьствїе нїхї. оукрашено одѣяни црїскымн. и пояси златнмн. бысерн же и камени мнсогоцѣн'нїн. чрв'ленїн црїскые и багрѣннїе. тако и пол'скые цвѣтн. мнсогоразлнчннн добротами испьчрѣнн. 49б/15–20 (16).

ОДЪЯТИ, одѣю, одѣюшн несвр. (парт. прет. пас. одѣянь) (1) *одевати, облачити.* – фиг. такови оубо крѣпости и вѣры срїдчнон прѣпоасава' се... слнца свѣтленше оудобрено нмеє лицѣ. и патє снега чїстенше. и одѣянь рнзою ємоуже похвала не ѿ члїкь нь ѿ бѣ. 27б/11–17 (16).

Уп. одѣвати

ОЖИВНТИ, -влю, -вншн свр. (1) *оживити, подїѡи из мртвих, васкрснути.* – (Господ Исус Христос) прнїеть вол'ною смрьтї(ь). сквоодь сїн въ мртвнїхї. и полежа въ гробѣ тако и члїкь. да насл оумрьшеє грѣховн оживншн. и възвелї(є)шн на дрєв'нїеє блжен'ство. 44б/9–13 (12).

ОЖИДАТИ, -аю, -аюшн несвр. (3) **1. чекати, проводити време, остајати на неком месту док не дође онај који се очекује.** – и не хотехомь погрѣстн тѣла єє. ождающе прншьствїа снѣ єє възлюблен'наго блгочлїтнваго кралї(а) стефана оуроша. и мало пождїавше. прьвоє прїндѣ прєосцѣн'нн архїєпїскпь сава. по снїхї же и блгочлїтнвн краль снѣ блжен'нїе сь властєи свонмн. 47а/4–10 (5). **2. очекивати појаву, наступање нечега, односно изврїење, испуњење онога што се прижељује, жєли.** – свѣтъ же истнн'нїн хс. просвѣщає в'сакого члїка грѣдоущаго въ мнрь. снн вѣлнкы и слав'ннн и страш'ннн. в'сен виднмѣн и разоумєваємєн твары творцѣ. прїсно ождає в'сакого члїка покаанїа. такоже и сєго хлїобнваго не презрѣ. нь оубо просвѣтн ємоу разоумь срїдчнн... 66б/25–67а/4 (2). **3. очекивати, предстојати, бити пред оним на шта ће се наїѡи, што ће се десити у будућности.** – се внждїоу тако въ гльвокоюу старость прїндохь. и прозроу тако и послѣдїн мнсогїн скрьбы и печалн ождають. ме. ѿ сєго снѣ моє аще сътвороу єго сквоодь. 65а/23–26 (25).

ОЗАРНТИ, -рю, -рншн свр. (1) *озарити, обасјати.* – фиг. блжоу мнсогпрєсвѣтлоє лицѣ твоє. озаршє се ѿ прєстїго дхѣ. нм'же и мнсогразум'нн свѣтъ вьсїа намь. и нменємь снлн крєпости твоє льсть и шєтанїа и сллы лоукавїе без'бож'ннїхї погань разоушє се. 83а/26–83б/3 (27).

ОЗЛОБИТИ, -блю, -бншн свр. (5) *нанети зло, учинити нешто лоше што заслужује осуду, причинити штету, наудити.* – (Господе) и єлнко хвалєцнх' се на сїю малуюу дрѣжавоу властн моєє. хотешею вьсхнтннн. и менѣ же раба твоєго озлобннн. таковнїхї мнслнн и оушнщєнїа раснп'лы. тако да не рекшїтї вразн мон пожрѣхомь н. 55а/13–17 (15); и сь снлн (војннцнма) ндѣ въ вѣзоумїн своємь хвале се. тако не тьк'мо ѿчѣствїе сєго блгочлїтнваго хотѣ озлобытн. нь и нменн єго не нменовати се к томоу въ дрѣжавѣ єго. 56а/8–11 (9). ОП: 59а/1–2, 62а/13, 62а/26.

Уп. зьлоба (◇ зьловоу творннн)

ОЗЫВАТИ СЄ В. ОТЬЗЫВАТИ СЄ

³⁷¹ Грешка писара, поновљено писање.

ОКААНЬНЬ, -ын прид. (6) *бедан, ништаван, слаб, сићушан, јадан*. — аз же што сътвориу окаянна. гдѣ ли съкрїю множество бѣзаконїи моихъ. спленїа бо стѣзы не обретаю нигдѣже. нѣ ты оубо црѣвѣкомь бесмьртнѣ гїи. хотенъ въсели спїсти се. и мнѣ недостонненъ дароуи образъ преждѣ концѣ покаати се к тебе. 38а/1–8 (2); о престѣла моя владїице гждѣ бѣе. вынми на смиренїе мое. и оущедри немощь мою. се бо дрѣзю окаянна къ теплому ти прѣдѣстателствоу. надеюши се на бесчнслноую млстѣ твою. и прошоу дароуи ми съ дрѣзноувнїемь и любовїю вѣри срѣдїца чїстѣ. начети о гїи и съвршннн храмь въ нде твоє стїе. въ нїемъже прославлати се нменн сїа твоего и бѣа моего. и тебе же моя глїеже въкоупѣ. 38б/7–17 (10); се бо глїе приходитъ въ оуши мон. егоже слншоу снцѣ бо зовѣтъ глїе. о дшѣ окаянна. о дшѣ грѣхолюбыва. се конча се жнтїе твоє въ вѣце семь. 44а/22–25 (24); мнози бо црїе ѿ окрїстнїихъ его хвалахоу се на всѣчїстноую и блѣ храннмоую его главоу. и на бгѣдарованноє ємоу ѿчїство. не вѣдѣще окаяннн бжїе слнлы и помощн семоу блженнмоу и влїгороднмоу. 74б/16–20 (19). ОП: 73б/16, 75б/18.

ОКО, очесе и ока с (14) **а**. *око, вид, способность гледања (и у физичком и духовном смислу)*. — фиг. азъ вехъ ѿцѣ немощнїи. и око слепцѣмь. нога же хромнмь. 32а/4–5 (5); фиг. (Господе) послы свѣтїи твои и истинноу твою. и просвѣти ми очи срѣдїченн. да зроу любовїю срѣдїца красоти твое. 35б/19–21 (20); фиг. и оумнма очнма зрещїи. єнко дѣхъ стїи поспешествоваше. семоу храмь скоро съвршннн се. сїи бо глїежа моя веселїемь дшѣ полдвнзаше се о семь храмѣ престїе пѣкоуши се. аще бы възмогла скоро съвршннн въ животѣ своємь. 39б/28–40а/5 (28); фиг. о гїи црѣвѣкомь не погоубы менѣ съ безаконїи моннн. нѣ послы свѣтъ твои и истинноу твою. на осїанїе мнслннма моннма очнма. 67а/15–18 (18). ОП: 52а/10. **б**. *око, орган чула вида*. — зрещїи очнма добраа вѣселннта срѣдїце. 35а/19–20 (20); сїа бо блженнаа въ памѣть прншлї(ь)шн. и въспоменувшн єнко о съдѣанїнхъ же. слзн горкїе ѿ оїю исходѣще. ядра же испльнахъ... 39а/20–23 (23). ОП: 38а/26. **в**. *око, поглед, израз очїју као последица духовног и(ли) душевног стања*. — и начетї (блажена Елена) волети крѣпцѣ. и развме яко прнспѣ днѣ прѣставленїа же. и єнко соущнхъ въ то врѣме съ нїю всѣчїстннхъ чрнчѣ. и їерѣн. старцѣ же нзавранннхъ. вѣлможе же. таковнхъ прнзвѣвшн осклабленнмъ же лнцѣмь. и оумнлѣма очнма соущїи. ѿкрьзшїи оуста своѣа и глѣ нмь. братїа и ѿцїи и чѣда моя любнма разоументе. яко жнтїе мое кончатъ се. 44б/26–45а/6 (3–4); фиг. ... млїю те гїи прнзри млсрдннма ти очнма ѿ прѣстола слави твоє на дрѣжавоу ѿчїствїа моего дарованноую ми тобою. 46а/21–24 (22).

◇ **ВНДѢТИ/ ОУЗРѢТИ ОЧНМА МОНМА/ НАШНМА/ ЕГО ИЗР.** *видети своим очима, бити очевидац, сведок*. — ... и всѣ скажоу съ истинноу. яже възвѣстнше ми преждѣ менѣ соущїи свѣлї(ѣ)телн жнтїе сїе блженїе елѣны. єнко же и азъ очнма монма вндѣхъ. 29б/12–15 (15); блгдароу те влїко гїи бѣ мон иу хѣ. млстннн члколюбче. яко сполї(о)внл' млѣ еси грѣшноую равоу твою. въ днѣшнїн днѣ послѣднма ми живота. оузрети очнма монма прншствїе сїнхъ глїдїи монхъ. равь же твои хлї... 45б/22–27 (26); семоу бо нечїстнвомоу не дастъ гѣ ни очнма его вндѣти дрѣжавы и достоянїа сего блгочїстнваго и хблюбнваго. 56а/16–18 (17); нѣ оубо єнко грѣшнїи вндехомь очнма нашнма. нли ѿ кбїхъ дѣломь яго танновѣстнннцн бхоломї. аще ли кто възвѣстннть намь ѿ предн вывшнхъ свѣлї(ѣ)тель. жнтїю сего хблюбнваго. тако въсповѣлї(ѣ) вышемоу бглюбїю. яже быше на кончнноу жнтїа его. нмыже бѣ прнѣтъ истнннно исповѣлї(ѣ). 66б/10–17 (11).

ОКОВАТИ, окоую, окоуєши свр. (пас. парт. прет. оковань) (2) *оковати, обложити неким племенитим металом (најчешће сребром или златом), украсити*. — ... и сама въ животѣ своємь. испльны домь сїи прѣстїе всакымъ довольствомь. єнко рѣши ми кннги вжїствнїе и ссоудїн сїеннїи златїи и срѣбернїи. оукрашеннїи мнгооцѣнннми добротами. нконн же окованн златомь. испльнєны мошн стїихлї... 41а/6–12 (11). ОП: 72а/3.

ОКОЛО предл. (4) с ген. *показује а. захватање, околавање, заузимање са свих страна онога што значи реч у генитиву: около, око*. — сїа оубо зѣло слноу своєю хвалеца се. и не дадоуца ннкомоу властн нметн около прѣлї(ѣ)ль нхъ. 58б/24–26 (26); около же места того стїо-сзлїа градъ съ вѣлкоу тврѣдннїю. 69а/26–27 (26); и тоу же на брѣгоу мора оу места глїемаго

хроуґґа въздѣвиже пирґъ вѣлкы. и врьхоу его постави црґквь въ нме възнеіс(є)нїа гґснїа. и около създѣла градъ. 70а/6–10 (9). **б. концентрацију, скупљање у односу на централни предмет:** око. — сїн же видев'ше наснаство сего блґґотґснґваго краля еанко на ны|х|. шыд(ь)ше съвькоупнше около себѣ повѣдоу вонскы мнвогїн езика татарска и коуманн. злато мнвого дав'ши нмь. и съ сїнми єдннодїшно оустрьднше се на дрьжавоу сего блґґотґснґваго краля стѣфана. 59а/11–17 (12–13).

ОКОЛЬНЫИ прид. (2) *околни, суседни*. — сын же блґґен'ни краль стефанъ оурошь. тако црґь по истиннѣ црґь всеіх| прїем'ле. призва некою чєстѣ ѿ техъ без'божны|х| пер'съ. въ бґґодарован'ноу сн дрьжавоу. на похвалоу и на чїстѣ и на завнсть своємюу вѣлнч'ствоу ѿ окол'ны|х| црґь. 75б/2–7 (7). ОП: 68а/11.

Уп. окръстьнь

ОКОНЧАТИ, -аю, -аєши свр. (б) **1.** *окончати, завршити, довести до краја*. — ... и того (Светога Духа) трїсїан'ною блґґдѣтїю ѿстн (Госпode) оумь мн. оуґаснн же мн и езнкы. тако да възмоґоу сьмнслно и разоум'но окончатн жнтїе сїе блґґен'нїе гґсґже моє. 43а/1–5 (4); ѿ коуд(оу) нат'ноу кымн лн окончатю. кто бо нз'чтєтє сего чюд'са. 66а/19–20 (20); ... и окончатвшнмь нмь оутрьню. и днѣвн свнтающоу. повѣлєше оудрнтн въ была и звона доброгґснґа. 85а/3–6 (3–4). **2.** *свршити, извршити, остварити*. — и паку азъ кєісѣмь земля и пѣпель. блґґен' бо възлюбывъ заповєдн твоє влѣдїко. въ ннх'же прѣвїн прѣждѣе ходнв'ше. и свѣтован'на нмь тобою оулоуґнше. и пол'зоу прїєше. такоже оубо и въ ннѣаш'нѣмь врѣмени мнзїн ѿ послєднїаго рода явнше се. послєдствоующе заповєд(є)мь твоимь. и в'са еанко доврїє дѣтелы окончатше собою. 28б/21–28 (28); и сын хґґлюбнвн краль стефанъ саншавъ тан ковь н|х| злїн. и съвакоупнв' се съ в'сею силою своєє дрьжавн. нде въ область н|х| хотє проґнатї є. да не како злоднслєще днѣ ѿ днє. и окончатють волю свою. 59а/2–6 (6); аще лн не послоушаєши наіс| то мы к томоу не нарєч(є)м' се твои. и такокїє гґбї льстнвїє вѣщающе кємюу на дльзѣ. окончатше хотєнїє своє. 64б/5–8 (8).

ОКРАТИТИ, окращоу, ократнши свр. (1) *скратити, учинити краћим*. — нь до здѣ гґлѣв'ше слово ократнмь. и въ прєдлєжєща тьщнм' се вѣшатн. еанко ѿ нскоусєхъ сего блґґотґснґваго и хґґлюбнваго... 54а/5–8 (6).

ОКРОПАТИ, -аю, -аєши несвр. (1) *кропити, икропити, поливати, заливати; орошавати, квасити*. — фиг. сын бо блґґотґснґвїн росою блґґдѣтн дхґґовнїє окроплатємь. тако некоторїн блґґооухан'нїн цвѣт|. на слад'кы и блґґен'нїн сын прѣложн се. 84б/3–6 (4).

ОКРЫЛЯТИ¹, -аю, -аєши несвр. (1) *хранити; фиг. крепити, утверђивати*. — ... и въспомену'вшн юност'нїє грѣхы своє. и прншыд(ь)ши въ вѣлнкоє покаанїє помнслн плыт(ь)скїє оумрьшьвлѣяетъ. и оумь кє блґґодєтїю бжґснґтв'наго разоума окрыляет' се. такоже рєч(є)но кєс(ть) въ прѣмоудростн соломны. рєч(є) бо скровнща црґскаа злата нспльнет' се. и оумн же нстовыхъ подвїж'ннкъ нспльнет' се богатаго разоума. 30а/2–8 (5).

ОКРЫЛЯТИ², -аю, -аєши несвр. (3) *руководити, управљати*. — и тако възєз'ше въ дрѣва плокєхоу чрѣзь чрґм'ноє морѣ. и помощїю бжґїєю окрылякєдн невреднмо прєшыд(ь)ше таковоу поуґнноу... 78а/8–10 (9); мы же оубо възлюб'лєн'нїн добрїнмь нашнмь крґмнтєлємь хїсѣмь окрылякєдн. злоюу боуроу влннєнїа прєплѣв'ше. еанко жнтїа сего гнєв'наго в'са нестронна... 84а/16–19 (17); и начєтѣ вѣлнцѣмь подвїґомь подвїзатн се. въ блґґовєрїн окрыляюще жнз'нь свою. чїстотою цѣломудрїа нескврьнно съблюдающїн дѣствїоі своє. 85б/17–21 (19).

ОКРЬСТЬНЬ, -ннн прид. (11) *околни, који се односи на околину, који је у околини, који је око места о којем се говори; обљнжнн, који се налази у близини; суседни*. — ... мнвогїнми црґи окрґснґннми желєкємюу бытн въ любовь. саншєцє за цѣломоудрннїн сьмнслъ его. 53б/23–25 (23–24); ... въздѣвнґ' се съ силами свондн. ндѣ въ дрьжавоу областьн црґснґтва грѣч'каго

въ прѣд(е)лы ѡкрѣстнїе. се е бо нхъ же гл҃ю. прѣво е приетъ ѡба полога съ градовн нхл. н съ ѡбластїю. н градї славннн скопїе. по слхл же ѡвчѣ поле. н злѣтовѣ н пнннць. тако вѣ все землїе приетъ. въ прѣво е пришьствїе его. н приложи нхл къ дръжавѣ ѡчѣствїа своѣго. 55а/24–55б/3 (26); тако оубо хождлаше. н тако твораше въ лѣтї(ѣ)хъ мнѡзехъ. тако же былс(ть) прослѣти се нменн его н проавлїенюу быти. по всехл ѡкрѣстныхл странахъ. вьсточныхл н западнхл. стѣфанъ оурошь превисоки н крѣпкы н сьмодръжавннн н малстнвнн краль срьвскїн. 68б/2–7 (5); тако же бо ндѣхоу ѡ всехл градї н странъ н многыхл ваастн. н ѡ ѡкрѣстныхл землѣ. нншн н странннн н маломощннн. хромн же н слепнн н проказнвнн. хоще вьспрїетн малстнннѣ ѡ бгѡподатлывїе роукы его нещедно тако же н бѣ. 73а/7–11 (8); мнѡзн бо црїе ѡ ѡкрѣстныхл его хвалахоу се на вьсѣлстннннн н блѣ храннмоу юго главоу. 74б/16–17 (16); несповѣднма же блгдїть вжїа. елнко ѡ семь хдлѡвнелмднвннаа танна прослоу се въ ѡкрѣстнїе езнкн н црїствѣ. 85а/25–27 (27). ОП: 58а/10, 58а/19, 60а/6, 71б/15, 74а/12.

Уп. окольнын

ОКТЕМЬВРНН (?), -нн м (2) *октобар, десети мѣсец у години.* – мѣсца ѡктемврїа въ ·кѣ· днѣ. жнтїе н жнзнъ блгочїстнваго н хлслюбнваго. н стѡролдннго крѣпкаго н сьмодръжавнаго съ блѣ гнїа краля стѣфана оуроша... 51б/9–12 (9); скончїа же се жнтнїе бгѡоуродно ѡ гнї сего хдлѡвнваго краля оуроша. н былс(ть) памѣть преставлїенїа его. мѣсца ѡкл ·кѣ· днѣ. 85б/21–24 (23).

ОКОУШАТИ СЕ, -лю се, -лїшн се несвр. (2) *окушавати се, огледати се; покушавати, настојати, трудити се, старати се.* – что лн ѡкоушаю се азъ грѣшннн. тѣще се по єдннмоу исповѣтн. сїе блженнїе несповѣднмаа бгѡоуроднаа дѣянїа. 42б/25–27 (25); н сын гнѣ мнн блгочїстнвнн краль стѣфанъ оурошь былс(ть). тако вьхл оубо рождїенїе н вьспнтїе. его же азъ грѣшннн даннл ѡкоушаю се. хвалнаа жнтїа исповѣдл(ѣ)тн. елнко тобою дарованно мн боудеть влдіко мнн хѣ сплсе. 53а/15–20 (17–18).

ОЛТАРЬНЬ, -ын прїд. (2) *олтарски, који се односи на олтар.*

◇ дѣврн олтарьнннѣ *олтарске дѣвери, врата која воде у олтар.* – н тако нзамше тѣло кїе. съ ѡалмн н пѣлснмн поуще налдігровнаа. н ѡвннвше тѣло блженнїе. съ конїамн блгѡоуханннмн. н въ томъ положнше ю. ндѣже лежнтъ н до сего днѣ. вьнн дѣрн олтарнхъ. прѣдл ѡбразомъ влдікн всехл хл. 51а/19–25 (24); н поставнше кувотъ прѣдл ѡбразомъ влдікы всехл хл. ндѣже лежнтъ н до сего днѣ. вьнн дѣрн олтарнхл. 85а/23–25 (25).

ОМОЧИТИ, -чоу, -чншн свр. (1) *омочити, поквасити, залити; натопити, наквасити.*

◇ омочнтн слъзамн изр. *сузама залити, много плакати, јако жалити (за ким или чим).* – н по томъ прїдоста налді гробъ блженїе. н любовїю лобнзавше н н ѡмочнста роукѡ³⁷² кїе теплнмн слъзамн. 50а/20–23 (22).

ОМРАЧЕНЬНЬ, -ын прїд. (5) **1.** у имен. службн: *онај који је утонуо у мрак, који је обавијен мраком, тамом, који је у мраку, тамн.* – фїг. јако ты есн вьсен тварн ндѣждл. оубогнхл богатво³⁷³. ѡмраченннлм свѣтъ. равомъ свѡбода грѣшннкомъ прошенїе. болешнмъ нсцеленїе... 52а/13–16 (14). ОП: 35б/7, 63б/13. **2.** *који је прекривен, обавијен мраком, тамом, нечим што заклања светлост.* – фїг. свѣтодавчѣ блгїн хѣ. ѡмраченннмъ тмлю грѣховноу просвѣтнтелю. н прельщанїемъ ѡбратнтелю. бесконачноу слово. мене оубо грѣшноу н стрїстлн ѡмраченноу. н почрнневшоу всоудл(оу) просвѣтн н очнстн. јако да въ днѣ страшнаго тн пришьствїа. не ѡсоудншн мене въ пренсподнхл землн. 35б/6–13 (10). **3.** ? у којем *влада мрак, мрачан.* – нн гн... даждл мнн... моужа сгїа н праведна... тако же даровалъ есн на просвѣщенїе дшѣ мнѡгочїстнмоу ѡлалсаф. преподл(о)бнаго ѡца варлаам. н же просвѣтнвы его свѣтомъ разоумннмъ. н ѡмрач[..]н[шю ?] тьмоу

³⁷² Треба да стоји: ракоу.

³⁷³ Треба да стоји: богатство.

многоруку ѿгнавъ ѿ дшїи єго. и страхъ бжїи въсаднвъ въ многоразоудномъ срѣдци кєлї. творити бл҃гаа прєдї гл҃цѣ. 80а/25–80б/8 (5).

ОДЫТИ, одыю, одыєши свр. (1) *опрати, спрати*, фиг. *ослободити (од грехова)*. – бл҃жена еси тако источникомъ слъзь твонїхї омыла еси сквр҃нии дшїевнїе и тѣлеснїе. 47б/8–9 (9).

ОДЫТИ СЕ, одыю се, одыєши се свр. (1) *опрати се*, фиг. *ослободити се (од грехова)*. – даждїль же ми источникъ слъзь. тако да омыю си дшїевнїе мое сквр҃ни. 30б/4–5 (5).

ОНЬ, она, оно придевска показна зам. (33) **1.** *упућује на нешто (лице, предмет, појам) што је просторно или временски удаљеније од лица која учествују у говору: онај, она, оно.* – онъ грозни и притранни днѣ. 31а/14–15 (14); онн же ·ѿ· отроки. 32а/16; полд(о)вѣна соущїи праведномоу ономоу моужоу, ковоу. 36а/1–3 (2); помните во онїи нсѣти на ннх҃же прїде гнєвъ и погыбѣлн. 42а/4–5 (4); тако въ оно врѣме егдїа был(ть) преставлєниє б҃г҃омѣры. 45а/25–26 (25); оны же злоднслнїи и лоукавїи властїици дрѣжавн грѣчкыє. 55б/16–17 (16). ОП: 56а/20, 59б/16, 61б/16, 73а/3, 73б/16, 75б/13, 75б/24, 76б/24, 77а/12, 77а/19, 81а/10. **2.** *у служби (именичке) личне зам.* **3.** *лица једине/множине: он, она, оно.* – он҃ же ѿ сїнх҃ върадова се. 50а/13–14 (13); он҃ же съ радостїю гл҃а. 61а/16; он҃ же ѿ таковех҃ гл҃єх҃ не вънеть. 64б/24–25 (24); он҃ же видєвъ прншьствїе роднтеля своєго. 65а/3; онн же до кон҃ца погыбєлы своє наплннше се. 76а/9–10 (9). ОП: 76а/12, 76б/16, 76б/20, 80б/11, 81а/27. **3.** *онакав, који је као онај, исти као онај (о коме се говори или о коме се већ говорило).* – оною любовїю оумираюци по нменн єго. кюже оученици того видѣше възноснма ѿ земльнихї платюще се гл҃ахоу. ѿ вл҃дїко не составн нал҃ снрїн. и оною любовїю таже въселн се въ патрїарха авраама. нже гости любє агл҃лы прїѿбрєтї(є) на старость себѣ. оною любовїю кюже ндїи авель праведнїи неклосноу жртѣвѣ бѣу прншошашє. оною любовїю кюже оутврѣждїающе се мїчїници по нменн єго... 43б/26–44а/7 (26, 2, 4, 6).

◇ ОБ ОНЬ ПОЛЬ *с друге стране, с ону страну.* – и ты неїстїви видѣвше ѿб онь поль рѣкы множество народа збѣгше на єдноомъ мѣсте. 57а/11–13 (11–12); он҃ же видєвъ прншьствїе роднтеля своєго. и бѣжа об онь поль рѣкы боианн гл҃єдїе. 65а/3–4 (4).

ОПАКЫ прил. (1) *натраг, назад, у супротном, обрнутом правцу.*³⁷⁴ – и семоу повѣленїю бывшоу. възложнвше тѣло єго на колѣсницѣ. и ндоше несоуще тѣло бл҃женнаго. и на многых҃ мѣстєх҃ плыкомъ кон авлаюцимъ се. мнєще некоторѣ волю свою оудочїити. и всхнїити неч҃то ѿ несоущнхї тѣло бл҃женнаго. по нєже въ то врѣме такоже рѣкохомъ вѣлнкъ метежъ бѣ видѣше же тако несєт҃ се тѣло сєго бл҃женнаго. и таклѣ ѿ некоторїе таростн огннїе ѿпалакєдїи ѿпаки бѣжахоу прнкрнвше лица своа. 83б/23–84а/5 (4–5).

ОПАЛЯТИ, -аю, -аєши несвр. (2) *опаливати, прѣлити.* – тако видєти ндѣ стлѣпъ огнннъ вѣлнкы сѣходєшь ѿ нвєл(є). ѿ нєго же лоучє пламеннїе нсходєще. и съ таростїю ѿпалахоу лица нхї. 60б/2–5 (5); ... и таклѣ ѿ некоторїе таростн огннїе ѿпалакєдїи ѿпаки бѣжахоу прнкрнвше лица своа. 83б/23–84а/5 (4).

ОПЕТЫ (?) прил. (1) *натраг, назад, где је раније било, на раније, пређашње место.* – и възмѣше тѣло єго непотрѣвно. опєтн възвръащєше се и положнше и въ градѣ гл҃єдємъ снлнврїи єже кєл(ть) на брѣгоу мора. 56б/10–12 (10).

ОПЕЧАЛИТИ СЕ, -лю се, -лнши се свр. (1) *ожалостити се, постати жалостан, доживети жалост, растужити се.* – и се слншавъ црѣ ть таковиє неоудовѣ стрѣпнїе гл҃ы. и

³⁷⁴ Мислимо да је овде реч о прилогу, а не о придеву: (на)опак, зао.

БЫВЪШН ІЕМОУ ТАКОВЪ СКРЪБЫ ВЪ НЕЗАПОУ СЪЛО ОПЕЧАЛНВ' СЕ. Н ВЪ ВЪЛНЦѢ НЕДОУМЪНІН БЫВЪ. Н ІАРОСТН МНОГОІЕ НСПЛЫН' СЕ. 56а/1–4 (3).

ОПЛЪЧЕННІЕ, -ня с (1) *војна, ратна спрема; војна опрема; (? ратничка спремност, способност)*. — такоже во н александарь макѣдонскы црѣ. на зем'ли слаго въз'вѣлчань. такождѣ н съ въз'велчн се въ бѣгодарван'нѣн его дръжавѣ. такоже бѣше его видети въ члстнелъ его образѣ н моужьствѣ н дов'лестн н оплъченн црлцелъ. н томоу днвеще се рѣши. дов'ль еси пате всех'л сил'ных'л црѣ ѿ слав'нн краљу. 74а/14–21 (19).

ОПЛЪЧНТИ СЕ, -чюу се, -чншн се свр. (2) **1.** *спремити се за борбу, бој; наоружати се, окупити војску за борбу*. — сын х'любывн гнъ мон... повѣле быти съвакоупленѣмъ воіемъ в'селемъ елнко дръжавн ѿтѣствїа его. н прнелъ въ помоць севѣ възлюблен'наго си брата. краля стефана съ в'сею слаго юго. н тако оплъчнв' се съ снмн ндѣ въ дръжавоу црлствѣа грѣч'каго. 57б/3–9 (8). **2.** *напасти, окомити се, устремити се (нападима) на кога*. — оплъчнв' се на тн без'бож'нїе пер'си съ свонл'л си храненїемъ. н ѿдолевъ повѣдн. 76а/20–21 (20).

ОПОЧНТИ, -чню, -чнѣшн свр. (1) *о(т)починути, одморити се*. — н ѿпоустн възлюблен'наго си брата въ дръжавоу его зем'лю сред'скоую. н самъ опочнвѣ мало съ вон свондн. н по снх'л малоу врѣмени мнноув'шоу. пакы възхоте нты на дръжавоу црлствїа грѣч'скаго. 58а/14–18 (15–16).

ОПРАВЪДАТИ СЕ, -аю се, -аѣшн се несвр. (1) *? оправдавати се, скидати са себе кривизу, (? прародительски) грех; показивати се, доказивати се праведним пред Богом*. — тако ты еси застоуп'никъ мон н прнѣжнще. н ѿ тевѣ оправдлаю се. 62б/10–12 (11–12).

ОПРОВРѢЩИ, -врѣгоу, -врѣжешн свр. (1) *оборити, срушити (и фиг.)*. — н тѣ въ незапоу нн малн болѣв'шоу іемоу. нзл'длаше по срѣл'л(ѣ) народа вон свонх'л. съдрѣтїю днв'ною опроврѣжень. тако в'селемъ днвнти се. 56б/4–7 (6–7).

ОПОУСТѢННІЕ, -нїе с (2) *опустошеност; разореност*. — сїе же землїе (н градлн)³⁷⁵ нх'же внше оуказахомъ в'се прнелъ. н пакы н пакы ндѣ на дръжавѣ зем'лїе влахнѣскїе. н таковіе повоювавѣ вѣлнкою слаго сколїю. н такоवनх'л езнкъ богат'ство ненсповѣднмо в'се ѿнелъ ѿстави нх'л въ опоустенїе. 58б/11–16 (16).

◇ ВЪ ОПОУСТѢННІЕ СЪТВОРНТИ *опустошити*. — селоу же гнѣу превнскомоу краљу в'се въ роуцѣ дасть се. възхоте же в'са жнлнща юго разорнтн. н градл' тѣ въ нїем'же бѣ дворь его до кон'ца съкроушнтн. н в'соу дръжавоу его въ опоустенїе сътворнтн. 60б/22–27 (26).

ОРАХОВИЦА, -е ж (1) *Ораховица, некадашњи назив за село Мажнїи, на левој обали Лима, код Прибоја*. — н въ дврѣ (сагради) црквѣ стїго м'чннка х'бл геѿлргїа. въ месте рѣкомелъ ораховнцѣ. 72б/20–21 (21).

ОРОУЖИЕ, -ня с (5) *оружје, оруђе за напад и одбрану; хладно оружје (стрела, мач, ? копље, ? нож)*. — елнцн же нхъ хотеше прнстатн къ брѣгоу. такоvn поспнелн н оумораелн ороужїемъ. пакы въз'вращающе се въ такоу рѣцѣ скон'чаше се. н погыбоше за вѣзаконїе своје. 57а/16–20 (18–19); ... н моужїе ог'нны образы нмоуше. такождѣ н оружїа нмоуше въ роукахъ свонх'л. н съ ноужл'дею вѣлнкою жнѣхъ н съсѣкающе плыкы нх'л. 60б/5–8 (6); н тѣ вѣлнцѣн ратн бнв'шн н крѣвопролнтїю междоу нмы. н оумрѣтвнвѣ н ороужїемъ свонмъ прнїеть прѣстоль его. 63а/23–26 (25); онн же до кон'ца погыбелы своје наплннше се. съ ѿстрнлъ свонмъ ороужїемл' на

³⁷⁵ Написано изнад реда.

ниже и надѣяхоу се надахвше на блженнаго сего. ровь изрше погыбелы свое. 76a/9–12 (10); и сороужїа нхъ вънидоше въ срѣдїа нхъ. и лоуци нїхї ськроушише се. 76a/21–23 (21).

ОРЪЛЪ, -а м (1) *орао*. – ... јако нѣопарнын оръль по срѣдї(ѣ) нїхї (непријателя) проходе авлаше се јасно. 76a/8–9 (8).

ОСКЕТНТИ, -цоу, -тиши свр. (1) *одбранити; ослободити*. – и пакы оубѣди висотство ти и бгдарованною дръжавоу ти. на оставшою чести поганыхї сїнхї. и освѣти хрїстїанство ѿ наснїа поганыхї сїнхї. 76b/13–16 (15).

ОСКѢТНТИ, -цоу, -тиши свр. (2) *осветлити, обасјати*. – се во слнце нсходнт на тврди свое. хоте освѣтити всю вселенною. і азъ грѣшна не чаю заходещо ти видети. лоуцше бо вѣ мене и не родити се. 38a/11–14 (12).

◇ **ОСКѢТНТИ** оумь изр. *просветлити ум, довести до спознаје, сазнања, схватања*. – ... нь ты влѣко всехї гїи. пославіи прѣстїи свои дѣхъ крѣпещи сїю равоу твою. и того трїсїанною благдїтїю ѿстї оумь мон. оуясни же ми и езнкъ. јако да възмогоу сьмнсьбно и разоумно скончатї житїе сїе блженнїе гїсїже мое. 42b/28–43a/5 (2).

ОСНАННІЕ, -на с (1) *просветѣе, обасјае*. – фиг. нь ѿ гїи црѣу вѣкомь не погоубы менѣ сь безаконїи монїи. нь послы свѣтъ твои и истїноу твою. на ѿсїанїе мнсьннїа монїа очнїа. оуправн же всако полдївзанїе срѣдїа моего на твою оугождїенїе. 67a/15–19 (17).

ОСКЛАБЛЕННЪ, -ын прид. (1) *насмешен, осмехнут, ведар*. – и начелї (блажена Јелена) колети крѣпцѣ. и разуме јако прїспѣ днѣ прѣставленїа ѣе. и елко соуцихї въ то врѣме сь нїю всетїстныхъ чрнць. и їерѣи. старць же нзабранныхї. вѣлможе ѣе. таковнхъ прїзвавши вослабленномъ же лицѣмъ. и оунилѣма очнїа соуцин. ѿврьзшии оуста свои и глїа нїмъ. братїа и ѿцїи и чеда моя любнїа разоументе. јако житїе мое кончатѣ се. 44b/26–45a/6 (2–3).

ОСКРЪБЛЯТИ, -їаю, -їаюши несвр. (2) **а.** *забриѣвати, испуѣвати бригам; растуживати, жалостити*. – ... былї(ть) въ ныхї скрѣбь и рнданїе. и выпль вѣлнкъ. и горко плачюще се глїахъ. ѿ добра гїсїже. по что тако оскрѣбляюши дшїе наше. се бо јако слншахомъ таковїе глїи твои. въ недооуменнїи соуше вси безгодно пѣчалїю колеблїемъ се. и сїи блженна оутешн нїхї всетїстнѣ. сладкымн глїи оусть своихї. 45a/10–17 (12). **б.** у имен. служби: *онаї који је тужан, жалостан*. – (Господе) вратъ бо еси болещнмъ. оскрѣбляемнмъ же радолцѣ. 63b/11–12.

ОСКУДѢТИ, -ѣю, -ѣюши свр. (1) *осетити оскудицу*. – тѣ бо нензѣтенно злато свое много приложн. јако ннколїнже не ѿсккудѣти таковомоу местоу и до сагы ннїенною потрѣбою. 71b/7–10 (9).

ОСЛАБНТИ, -блю, -бнши свр. (2) *ослабити, смаѣтити, опасти, попустити*. – и еда кто ѿ васъ вндѣ нзмєннвша ѿбычан свои. и блгїи нравъ нже навнклъ вѣ. нли ослабывша мнїстнню... 67b/18–21 (20–21); ннколнже бо расхождїахоу се таковїи оубозїи ѿ домоу его. ннже ослабѣ колн таковнмъ тнхоу и блгоу податлнвство его. 73a/12–14 (13).

ОСЛОУШЬАНВЪ, -ын прид. (1) *непослушан, непокоран* (супр. послоушьанвъ). – внждї же любымнче что ти прѣслоушанїе творїнтъ. не снцѣ ли осоуждїають члкы. глїетъ бо въ прнтїи. снѣ хнтръ послоушьанвъ ѿцѣу. снѣ же ослвшливъ въ погыбѣль боудеть. 65b/8–12 (11–12).

ОСЛѢПНТИ, -плю, -пнши свр. (3) *ослепити*. – фиг. твоимъ бо прншствїелї свѣтъ всїа намъ грѣшннкомъ. въ тмѣ селдї(е)шїимъ. и ослѣпшїимъ намъ срѣдїннїа очнїа просвѣщенїе. и

црлствїа мн. 77а/23–24 (23). **5. оставити; учинити да нешто настане; произвести, проузроковати што (какво стање).** – н пакы н пакы ндѣ на дръжавъ зем'лѣ влахнѡскїе· н таковїе повоєвавъ вѣанкою силою сколею· н таковнїхї езнкѣ богат'ство ненсповѣдно в'се ѡїемь оставн нїхї въ опоустенїе· 58б/12–16 (15).

ОСТАВЛЯТИ, -яю, -яюши несвр. (4) **1. напуитати; оставляти без помоћи, подршке, старања и сл.** – не даждѣ вѣанчїю свое дѣше· н не оузнши прнвндѣнїе страшно· дѣша бо презорнѡваго оставляемаа кел(ть) блѣ· 41б/17–20 (20). **2. оставляти, напуитати; бивати надживльен (од кога, чега).** – о дшѣ грѣхолюбыва· се кон'ча се жнтїе твоє въ вѣце семь· ндн оубо въ другїе члѣкы· се бо оставляюши красотоу малобрѣмен'ноую· ндеже чаше въ вѣкы крымтї |cle· 44а/24–28 (26). **3. оставляти, прекидати, престајати чинити што.** – нь н еше слнште о семь блжен'немь· днвно н преслав'но бжїе малсрдїе· како сїа творе н сїнїхї не остав'ляе· всергдїа болѣ за ѡчѣство си яко стїн днднт'рїе· 74а/6–9 (8).

ОСТАВЛЕННІЕ, -нїа с (2) **1. напуитање, остављање; одустајање од онога што је започето.** – богатаго бо влдкы блгонадеждїанїн рабъ келсмь· тел'же не трѣбоую оставленїа· нь млїю се пождїанїа· донїдеже даст' мн се слово разоума· 52б/8–10 (9). **2. опроштење (греха), опроштај, отпуст (цркв.).** – ндѣже бо слъзы тоу н оумленїе бжїе· разоумео бо блордїанцоу яко за слъзн теплїе многыхъ дльговъ остав'ленїе прнетъ· врхов'ни же апсллъ петръ· за єдннь члс(ь) гор'кыхї слъзъ· не тчїю проценъ былс(ть) грѣха 31а/24–28 (26).

ОСТАТИ СЕ, останоу се, останешн се свр. (2) **1. оставити се, престати бити заокупљен чим.** – дѣша бо аще мнр'скыхъ не останет' се печалїн· то нн бѣ възлюбннн можеть нстнн'нѣ· дїавола възненавнїд(н)ть достоннѣ· 33а/25–28 (26). **2. подигнути се, устати; фиг. стећи пређашње стање, поправити се.** – глїе самь въ севѣ полдвнч'нн се ѡкаан'не преждїе года оного быти готовъ· аще н навнк'ль еси грѣхы творнн· нь останн се покаанїемь· соудї бо ждїнтъ те моука вѣчнаа н ог'нь негаснмы· 73б/15–19 (18).

ОСТАТЬКЪ, -а м (1) **остатак, део који је преостао од чега, од какве веће целине.** – н вндѣ яко малъ остатькѣ оноє прелдрелї(е)ннїе трьклетїе ереси яже рѣкоу перси поганїе· вѣанкою злобоу н пакостн твореть дръжавн его· 77а/12–15 (12).

ОСТАЯТИ СЕ, остаю се, остаюши се несвр. (1) **оставляти се, одустајати (од чега).** – ... нь внноу (враг) не остає се злобы своеє х'вале се н ненавндѣ хрлстїан'ство· въсороужн без'божнїе перси н агарене на роудї хрлстїан'скы· яко юдеє на гїа· 75а/17–20 (17).

ОСТРОВЪ, -а м (1) **острво, оток.** – оубозїн н ннцїн яко ѡ некыє свѣстн течахоу къ нїемоу· не тьк'мо блнж'ны въ ѡчѣстве его· нь н ѡ замор'скыхї странь· н ѡ всехї мор'скыхї островь... 68б/11–14 (14).

ОСТРЬ, -ын прид. (3) **1. оштар; који (? својом танком ивицом или врхом, шильком) добро сече, реже или пробада, убада; наоштрен.** – ошн же до кон'ца погыбелы свое наплннше се· сь оштрнмь сконмь ороужїемїа на нїеже н надѣахоу се надахав'ше на блжен'наго сего· ровъ нзнше погыбелы свое· 76а/9–12 (10). **2. нераван, ѡмбаст; ? кривуда (о путу); ? тешко проходан.** – фиг. ... вжлствнн поутї оубо жестоко кел(ть) н острь· нмѣкѣ тѣсьнна н прнтрн'нна шьствїа· 27б/5–6 (5). **3. оштар, строг, који не допушта одступања (о заповести, наредби, забрани и сл.; супр. благ; попустльив).** – снцѣвн бо вѣ нравъ сїе блжен'нїе· оштра словомь блга же кел(ть)ствомь· непорочна |жел жнзнїю· заповедн кролтїкїе· ѡбратннн вѣобразоумнннн глїы· оутешннн нелицѣмерно н безловно· елнко в'сесрдїчнаго дръзновенїа ие къ вѣоу· н просто рецн всакою доброю полд(о)бою оукрашен'на· 30б/26–31а/4 (27).

ОСОУДНТИ, осоуждоу, осоудниш свр. (2) *осудити, донети осуду, пресуду; прогласивши кривим, одредити казну, осудити на што*. — свѣтодавѣ блѣн хѣ. омиратеннимъ тѣлоу грѣховною просвѣтителю. и прельщанемидь обратителю. бесконачное слово. мене оубо грѣш'ноюю и стрѣлѣмъ омиратен'ноу. и почр'нев'шоу всоудѣ(оу) просвѣти и очисти. яко да въ днѣ страш'наго ти пришьствїа. не осоудниш мене въ пренспод'ныхѣ зем'ан. 35б/6–13 (12–13); ... овѣхѣ сьмр'тн предасть. а дроуг'нхѣ въ заточенїе осоудѣн. а проч'нхѣ и не мало въ ров'ство срьб'скон зем'ан вьдасть. 76а/24–26 (25).

ОСОУЖДАТИ, -аю, -аюши несвр. (1) *осуђивати, доносити осуду, пресуду; одређивати казну, осуђивати на што; кажъавати; доводити до казне, доносити казну*. — посла сын блѣгоч'стивн краль некоторіе възлюб'аен'ныхѣ свонхѣ и ед'ше и ослѣпше и. виждѣ же любым'че что ти прѣслоушанїе творитъ. не сицѣ ли осоужд'ають члѣкы. 65б/6–10 (10).

ОСОУЖДЕННІЕ, -ня с (2) **а.** *осуда, пресуда; казна*. — рел'ч(е) бо седоу людіе части и п'тн и вьсташе игратн. и въ томъ раз'гнѣваше бѣ. и падоше въ единъ днѣ .кѣ. тысоуць. да и вы таковаго осоужд'енїа оубонте се... 42а/5–9 (8). **б.** *суђење; ?* фиг. *онај који суди*. — сіа бо блѣжен'наа въ паметь пришьдѣ(ь)шн. и възпоменуѣшн елико о сьдѣанїихъ ее. слъзи гор'кіе ѿ оу'ію нсходѣше. ядра ее испльнѣхъ. и възд'ах'ноуѣшн глѣше. охѣ, осоужд'енїю сьвести мое влѣко. и неначннанїа грѣховъ монхѣ. вѣл'амъ сьмоуцають дш'оу мою. 39а/20–27 (24).

ОСѢСТН, оседоу, оседешн свр. (1) *опколити, опсести*. — се бо яко ѡнъ оубыдоше ме. и сын'мъ злобыкыхѣ оседе ме. 62а/27–62б/1 (1).

ОТАН прил. (1) *отајно, (по)тајно*. — и отан нзъшьдѣ(ь) нзъ двора своего. и пришьдѣ(ь) по срьдѣ(ѣ) становъ нхѣ ндѣже спещн имъ. и възнмае злато много даваше въ роуки нхѣ. 73б/4–6 (4).

ОТВРЪЗАТИ, -аю, -аюши несвр. (1) *отварати, уклањати или померати оно чиме је што затворено; чинити да се у што може ући или из чега изаћи*. — не вел' бо колѣла прндетъ глѣсѣ глѣ се женыхѣ се бо чр'тогъ ѿврѣзает' се. и женыхѣ хѣ зоветь глѣ. пріндеде блѣквенїн ѿцѣ моего. 37б/23–26 (24).

ОТВРѢСТН, отврѣзоу, отврѣзешн свр. (5) **а.** *отворити, поставити што у положај који омогуђава комуникацију са околином*. — и ѿврѣзъ вѣр'валнаа оуста своа. въздѣвъ роуцѣ свон къ висоте и глѣ. гн'н'н' хѣ... 63б/5–7 (5–6). ОП: 45а/4, 82б/10, 82б/25. **б.** *отворити, учинити доступним унутрашњи део чега*. — и тако ѿврѣз'ше ракоу ндѣже вѣ погрѣбено тѣло ее въ зем'ан. 51а/14–16 (14).

◇ **ОТВРѢСТН** оуст'нѣ изр. *отворити уста; изрећи, исказати, изразити, изнети речима; проговорити, (писменим путем) изнети, предати јавности своје мисли*. — кы ли оустнѣ ѿврѣзета се достоинно на похваоу его. раз'м'но възвел'ч'нтн. 66а/23–25 (23–24).

ОТЕГЪЧАТИ СЕ, -аю се, -аюши се свр. (1) *отеготити се, отежати се, оптеретити се; (у)пасти под дејством чега тешиког (и фиг.)*. — фиг. да и вы таковаго осоужд'енїа оубонте се. и б'дѣще мл'нте се яко да не вьннете въ напасть. сномъ теж'ко не оут'ающе³⁷⁷ се. рел'ч(е) бо не оусны да овроугаешн се погубнѣ времѣ оупованїа блѣгаго. 42а/8–12 (10–11).

³⁷⁷ Грешка писара, треба: отегъча(ва?)юще.

ОТЪТН, отъндоу, отъндешн свр. (2) **1.** *отети, силом узети, силом присвојити туђе, уграбити.* — и паки и паки ндѣ на дрѣжавѣ зем'аѣ влахнѣскіѣ· и таковіѣ повоєваѣ вѣланкою слою своєлю· и такови|х| езникъ богатство ненповѣднмо в'се ѿѣмь остави н|х| въ опоустеніѣ· 58б/12–16 (15). **2.** *удалити, уклонити, одстранити; отерати.* — млю оубо и оубеждлаю блѣчлствнко и хѣлюбыко кралевство тн· потыши се оубо тако да въ скорѣ гнѣкомь таростн твоѣ сметеші ѣ· и вѣланкоѣ же н|х| и соуємоудрѣно поношеніѣ ѿндешн ѿ на|с| да ни въ чтоже выменет' се· 77б/3–8 (7).

ОТНТН, -ндоу, -ндешн свр. (2) **а.** *отићи, уклонити се; удалити се, одмаћи се, одвојити се.* — и ѿшь|д|(|)шѣ кмѣ ѿ слав'наго [..]рада костан'тина тако въ далѣ ·Г· днн· и дошь|д|(|)шоу ємоу сь снаамн свондн до места рѣкомаго нлангнѣа· соуцоу на месте томь црѣкви стѣго мн'ннка хрсва гевор'гна· и тѣ въ незапоу ни малн болѣвшоу ємоу· нздлаше посрѣ|д|(|)ѣ народа кон скон|х|. 56а/28–56б/6 (27). **б.** *отићи, напустити неко место; одступити, повући се (о војсци).* — и тако помощію бѣжіѣ в'соу волю свою оулоутив'ша· оннн злоднслньнкы прогнаста ѿ достоанїа своєго· и ѿндоше посрамлєни въ погыбѣлн и въ поношенїн вѣлнцѣ· 59б/15–18 (17).

ОТРОКЪ, -а м (2) (? *мушко*) *дете; дечак; младић, млад човек; младенац.*³⁷⁸ — онн же ·Г· отроки· нхже не нскоуєн таростъ звѣрннн· и ог'нєпламен'на печь на хладъ прєложн се· не дѣтель лн пост'наа сїн възможе· 32а/16–19 (16); сын бо юноша бѣу възлюблєнъ ѿ юности своєє· назнаменанєм|д| дхѣмь блѣгод'тн снан вл|д|тнє· сєго бо отрока породн прємоудролств'ь· а блг|д|ть въз'дон· дхѣ же стїн възрастн· 53б/4–8 (6–7).

Уп. юноша

ОТЬ предл. (202) с ген.³⁷⁹ *означава 1. а. вршиоца радње.* — ємоужє похвала не ѿ чл|кь нь ѿ б|а· 27б/17 (х 2); аще бо прлор(о)ци и мн'ннцн крѣвію пролнваємоу ѿ безакон'ны|х|. 28б/28–29а/1 (1); сїа бо блѣчлствнѣ вѣдана был|с|тѣ) ѿ роднтєлю своєю бытн подроужіѣ вѣланкомоу кралю оурошоу· 29б/21–23 (22). ОП: 29б/26, 30а/1, 33б/7, 34а/12, 37а/2, 37а/26, 39а/4³⁸⁰, 39а/5, 40б/12³⁸¹, 42б/9, 42б/24, 43б/2, 48а/5, 50б/20, 51а/28, 53б/28, 54а/9, 54а/10, 55а/22, 57б/20, 58б/26, 59а/27, 59б/8, 61а/5, 65а/26, 66а/2, 68б/20, 68б/21, 69а/1, 71а/15³⁸², 72б/24, 73а/2, 73а/10, 74а/12, 74б/8, 74б/22, 75а/4, 75б/6³⁸³, 75б/9, 75б/23, 76б/11, 77а/22, 77б/9, 78б/22, 79б/2, 79б/27, 82а/14, 83а/1, 83а/9, 83а/20, 83б/16, 86а/4, 86а/5. **б.** *узрок, узрочника, изазивача, мотив каквог стања, осећања и др.* — аще бо богатство зем'лноє тьщнц' се съвнратн· каа оубо пол'за ѿ таковы|х|. 30б/5–7 (7); ннколнже боєща се ѿ соупротнв'лєнїа наснл'ствоуєущнх' вн нноплємен'ны|х| езнкь·

³⁷⁸ Тешко је прецизирати о ком се узрасту ради. Уп. *отрокъ* 'мальчик-подросток' (СРЯ XIV: 19). Лексема *подросток*, према Речнику руског језика, односи се на дете узраста између 12 и 16 година (РРЈ: 655). У два српска рукописа XV века налази се спис „о седам узраста човекових“. Према једном од рукописа, узраст од петнаесте до двадесет друге године назива се *отрок*, а према другом *детшшт* (Трифуновић 1990: 332).

³⁷⁹ Овај предлог, најближи основном значењу генитива, најчешће указује на аблативност, тј. кретање које подразумева удаљавање, одвајање, потицање, порекло и сл. То значење он задржава и када исказује различите просторне односе (удаљавање од локализатора, аблативност, полазиште), притом се преплићући са значењем отклањања, растављања, лишавања, ослобађања и сл. Због блискости наведених значења тешко је направити јасну границу међу њима.

³⁸⁰ Повратна заменица *себе* овде упућује на субјекат као на носиоца радње означене предикатским изразом.

³⁸¹ У овом и сличним примерима (43б/2 и сл.) именица у генитиву семантички представља вршиоца радње (преко односа део = целина).

³⁸² Овде (као и у пр. 73а/10, 74б/8, 77б/9, 79б/2, 86а/4 и сл.) реч је о аблативним рекцијским допунама где се именицом у генитиву упућује на „првог учесника друге активности, која је у конверзији с првом активношћу“. Тај коагенс увек је човек или Бог, „као извор од којег потиче друга имплицирана, конверзивна активност: *добити шта од кога* (‘то друго лице је давалац, тј. агенс’), *чути шта од кога* (‘друго лице је извор сазнања, тј. говорник’)“ (Пипер и др. 2005: 541–542).

³⁸³ Овим и сличним глаголима реферише се о стању или о испољавању емоционалног односа према другим учесницима дате ситуације.

36a/20; релч(ε) во н оупіють се ѿ ѿбыліа домоу твоєго. 52б/25–26 (26). ОП: 27б/7, 35б/15, 42б/12, 62a/17, 65a/14, 65a/15, 67б/23, 68б/12, 74б/5, 83a/27, 84a/4. **2. одвајање, удаљавање, издвајање, напуштање, одстрањивање; избегавање чега, уклањање, отклањање, одустајање.** – да кто оубо измет' ме ѿ роуки твоє. 28a/27; егдѣ повелитъ агглоомъ свондѣмъ разлоутиги грѣшнїе ѿ праведнїихъ. 31a/15–17 (16); и како ѿ таковыхъ свободнаа явн єго бѣ.³⁸⁴ и того же помошїю одолевь ндѣ. 54a/12–14 (12). ОП: 27б/28, 35a/18, 37a/22, 38б/28, 39б/18, 42a/18, 42a/19, 44a/10, 44a/18, 44б/14, 50б/21, 52б/5, 54б/9, 56a/21, 57a/26, 59б/3, 59б/17, 60a/2³⁸⁵, 62a/10, 62б/3, 64б/1, 64б/20, 67б/27, 69a/7, 69б/14³⁸⁶, 70б/4, 76a/6, 76б/3, 76б/16, 76б/24, 77б/3, 77б/7, 80б/6, 82a/27, 83a/4, 83a/10, 83a/15, 83a/25, 84a/1. **3. месне односе а. почетну тачку (место, унутрашњост, горњу површину) простирања, пружања, кретања или какве друге активности.** – слъзи горкїе ѿ оцію нсходѣще. ядра же нспльнѣхъ. 39a/22–23 (23); помнслн дшѣ какова оусрецоут' те по нсходѣ твоємъ ѿ тѣла³⁸⁷. 39б/18–20 (20); ... єю же оученици того видѣще възноснма ѿ зем'льныхъ... 43б/27–28 (28). ОП: 45б/20, 46a/22, 48a/28³⁸⁸, 48б/3, 48б/9, 50a/4, 50б/18, 55б/18, 55б/26, 58a/19, 59a/9, 60б/3 (x 2), 68б/13, 68б/14, 68б/15, 69б/16³⁸⁹, 73a/12, 75a/20, 80a/6, 82a/18, 82б/13, 85a/17. **б. правац, смер, страну пружања, кретања.** – такоже во ндѣхоу ѿ вселѣ грдѣлѣ и странѣ и многыхъ влѣсн. и ѿ сокрѣстныхъ зем'ль. ниши и странїни и маломощнїи. хромн же и слепїи и прокажнвїи. 73a/7–10 (7, 8). **в. положај нечега што је на другој страни.** – и многїи сицевни глѣ оубѣща єго прити. и много вѣщавшоу ємоу сь родителемъ свондѣмъ ѿ воды. и по снѣхъ припадѣ къ ногама єго глѣ. 65a/17–20 (19). **4. целину, укупност (предмета или лица и сл.) из којих се издваја део.** – кто во ѿ зем'льныхъ оуповавь на множество богатѣ(а?)ства своєго и сплечет се. 28б/8; такоже оубо и въ нїѣшнѣмъ врѣмени мнози ѿ послѣдїнаго рода явнше се. 28б/25–26 (26); под(о)бакеть камъ нещедно давати ѿ снѣхъ къ роуки нишихъ. 41б/22–23 (23). ОП: 29a/28, 35a/7, 39a/10, 41б/26, 61a/8, 61a/14, 61б/13, 66б/13, 67б/12, 67б/19, 68a/11, 70a/1, 70б/5, 70б/13, 70б/25, 71a/3, 72a/24, 73a/23, 74a/2, 74б/16, 74б/23, 75б/4, 82a/19. **5. временске односе: почетак неког временског одсека, трајања³⁹⁰.** – сїю во ѿ юности же бл҃гн и в'сещедїи бѣ снабдїтї. 29б/19–20 (20); єлико могъши възпоменути грѣхи своє. еже ѿ юности. 33a/3–5 (4); ѿ юности ваю воднма и крѣпнма дѣломъ стїи. 36a/18–19 (18). ОП: 46a/20, 53a/23, 53б/5, 57б/15, 62a/18, 70б/19, 71a/27, 79б/19, 82a/26, 85a/14. **б. а. порекло, потицање.** – бл҃женна єлена. выстї ѿ племєне фроужкаго. 29б/17–18 (17); дароун мн ѿ ненстрѣпаємаго ти источнника бл҃годети дѣвнїе. 52б/21; и въ истинноу влѣснѣ. ѿ стїго плѣмене своєго. влѣсвенаго корѣне влѣсвена ѿрасль. и стїго сада красны цвѣть. 74б/25–27 (25); ѿ тех³⁹¹ во пльторѣдїнаго крѣстѣва. и сьн гнѣ мон бл҃гочїстивн краль стѣфанъ оурошь высл(ть) 53a/14–16 (14). ОП: 47a/19. **б. материјал, грађу, од чега је што начињено.** – и тако бл҃гочїстива кралнцѣл снмоннда. сьтворши канѣднло ѿ злата многощѣннаго... 85б/6–7 (7). **в. оно чему нешто припада, на што се односи.** – нлн ѿ кѣхъ дѣломъ єго танновѣстнннцн выхоли. 66б/11–12 (12); еже бывше ємоу богатѣство и слава. ѿ зем'льнаго црїства. нденїе и богатство много. злато и сребро вестнслнє.

³⁸⁴ С. Павловић указује на то да је „у случајевима када је циљ детерминисане радње схваћен као неопходност избегавања или раскидања контакта с негативно процењеном ситуацијом као оријентиром“ реч о интенционалности схваћеној као аблативност (Павловић 2008: 290).

³⁸⁵ У овом и сличним примерима (27б/28 и сл.) реч је о генитиву у функцији друге рекцијске допуне уз прелазне, по правилу семантички непотпуне, глаголе с објекатском допуном у слободном акузативу типа *лишити, спасти, ослободити* (Пипер и др. 2005: 137–138).

³⁸⁶ Овде, као и у пр. 83a/10, 84a/1 и сл., генитив је у функцији аблативног детерминатора реченичне предикације којим се она одређује с обзиром на тип околности који се може именовати преко семантичког обележја удаљавање – одвајање – издвајање (Пипер и др. 2005: 137).

³⁸⁷ У овом и сличним примерима реч је и о преласку из једног стања у друго.

³⁸⁸ Овим и сличним примерима (нпр. 58a/19 и сл.) означава се и потицање, порекло.

³⁸⁹ Везом ѿ + ген. овде се упућује и на вршиоца дате активности: *држава* даје манастиру све што треба.

³⁹⁰ Веза ѿ + ген. изражава темпоралну квантификацију с јасно израженом процесуалношћу, идентификованом почетном временском тачком. Више о овоме в. код Павловић 2008: 285–286.

³⁹¹ Поред наведеног, овде је присутно и значење квалитета, квалификације. Иначе, веза ѿ + ген. с помоћним глаголом овде чини копулативни предикат.

и скотн пасомн овъце и воловѣ и коны многодообрѣн. и рнзи свѣтлѣе и многоцѣннѣе. и нывн многн плодн испльняюще обылно. 67б/13–18 (13). **7. допуштање:** нешто супротно ономе што се очекује. — и недооумео се котороје пѣніе нзрелѣ(е)та оустнѣ мон похвалѣ твоен блѣженаа. нь оубо ѿ недостыка оумла моего възоупію тн. похвалаю твою вѣланѣа и глѣю 47а/23–27 (25); сьмотрити во кел(ть) трюды его и потн. и тѣла тыаніа. бдѣніа же ноцнаа и слызн теплѣе. малістније же ненсповѣднміе. даже и до кончнни его. нравъ незлюбывн тнхы же и оувѣталывін. о ннхже поноуднхом' се и по сінхл проглатн. елнко ѿ недостытка оумла моего маломощнаго. 66б/1–7 (6).

◇ **ДЪНЬ ОТЬ ДЪНЕ** в. дѣнь (59а/5). **ОТВРАТНТИ** лице свое оть кого *лишити кога своје милости, пажње; окренути се од кога.* — не ѿврати лица твоего ѿ менѣ (Господе). и оутробы члѣколюбїа твоего не затвори мн. 38а/18–19 (18). **ОТЬ ВЪСОУДОУ** в. вьсоуду (39б/13, 45б/6). **ОТЬ... ДО...** в. до (37б/7, 46б/11, 48б/22). **ОТЬ КОРѢНЕ** из корена; *фиг. сасвим, потпуно, из основа.* — и волше ѿ корене съвршае по вѣтїю нзволенїю. 72б/9–10 (9). **ОТЬ МЪНОГЫНХЪ ВРѢМЕНЬ** дуго, одавно. — и ѿ многычлѣ врѣмень тоу оутверднвша се. 58б/21–22 (21). ОП: 78а/18. **ОТЬ ОСНОВАННІА** *сасвим, потпуно, из основа.* — вѣдохе сьзданїе цркви тое разорѣно был(ть). и новою ѿ основанїа въздвнхгь и съврши. 79б/27–80а/1 (1). ОП: 38а/28, 69а/19, 71б/2, 72б/5. **ОТЬ СЕЛѢ** *одсад(а), одсад, убудуће, надаље.* — по слхл же оубо тако ·г·мь лѣтомь мннорвшнмь. по преставленїн сїе блѣженїе. бѣ скороою келгь блгдѣть явлїать. юже самь завѣща нзабраннїмл его. неконмь прнвнденїемь сыннїнмь явн се едннмоу нзабранннхл чрннць глѣю?]. по неже ѿселѣ не блѣволахъ жнти въ тнмены земльнемь. бѣ бо тако повѣлеваеть. нзетн се тѣлоу моемоу ѿ бокоу земльнїю. и прелдлєжати мн прелдл лицемь вьшего блѣювїа. 50б/10–19 (15). **ОТЬ ТОЛѢ** в. толѣ (63а/26, 64б/9, 78б/22). **ОТЬ ТОУДОУ** в. тоуду (33а/14, 50а/28, 58а/6).

ОТЬБѢГНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (1) *одбегнути, побећи, фиг. нестати, ишчезнути.* — ѿ лнка во праведныхъ ѿбеже печаль и възднханїе. 35а/18–19 (19).

ОТВРАТНТИ, -вращоу, -вратншн свр. (2) *одвратити, управити на другу страну, скренути; (пре)обрнути, (пре)окренути.* — и сын снѣ его възлюбленнїн. ѿ толѣ ѿврати срдце свое въ словеса лоукавна. и не възхоте послоушати глѣ роднтелїа своего. 64б/8–11 (9).

◇ **ОТВРАТНТИ** лице свое оть кого *лишити кога своје милости, пажње; окренути се од кога.* — не ѿврати лица твоего ѿ менѣ (Господе). и оутробы члѣколюбїа твоего не затвори мн. 38а/18–19 (18).

ОТВѢТЬ, -а м (2) *одговор, исказ дат на постављено питање.* — препетою же и в'сехвалноуїю блгодеть нмѣваше. посещенїемь стго дхл прнємшн всечл кннгь сказанїе нмоушн. готова соушн къ в'сакомоу ѿветоу выпрашающомоу н. 31а/4–7 (7).

◇ **ОТВѢТЬ** творити *давати одговор, обѣщанїе, изр. полагати рачун(е), обѣщавати поступке, одговарати; бранити се, правдати се.* — прндет' бо днѣ глснѣ вѣанкы. въ нїемже кел(ть) в'семь намь обрѣстн се прелдл престоломь вѣсьмыртл(ь)наго влдікы хл. ѿвѣть твореще о сьдєтаннїчл зль. елнко мала и вѣанка. 36б/4–7 (6).

ОТЬГНАТИ, отьженоу, отьженешн свр. (3) **а.** *одагнати, гонѣти удаљити, отерати; протерати.* — дръжавнн цроу. мы рабы твои тако глѣм' тн. аще не въ скорѣ сьтвориши мьсть яго. и крѣпостїю силн твою не ѿженешн ѿ прендель дръжавн твою. въ нстнноу дръзнетъ и до самїе главы славнаго тн црлствл. сѣло бо възвѣланчл' се кел(ть). 55б/23–56а/1 (26); и сьвакоупнв' се съ в'сею сллою своею дръжавн. нде въ область нхл хоте прогнатї е... и дошл(ь)шоу кемоу въ дръжавоу нхл землю браннчєвскоу. таковѣн землн сѣло тврдѣ соушн. не възможе нмь ннкоелж(е) пакостн сьтворитн. нлн ѿгнати нхл ѿ прѣл(ѣ)ль таковычл. и пакы възврати се въ дръжавоу свою. 59а/3–10 (9). **б.** *одагнати, одбацити, одбити.* — нь гн црѣ вѣкомь. даждлѣ мнє ... моужа стл и праведна ... такоже даровалъ єсн на просвѣщенїе дшѣ многочлстнмоу іоансафс. преподл(о)бнаго оца вар'лаамл. нже просвѣтнвы его свѣтомь разоумнымь. и оирав[.]н[.] тьмоу многоою ѿгнавь ѿ дшн

его· и страхъ бжїи въсаднвѣ въ мнѡгоразоумномъ срѣдци кїгї· творити бл҃га прелдї гїслѣмъ· 80а/25–80б/8 (6).

ОТЪЗЫВАТИ СЕ (> озывати се), -аю се, -аюши се несвр. (1) *одазивати се; одговарати гласом на чију позив, на дозивање; излазити у сусрет, прихватати, испуњавати (жељу, молбу, захтев и сл.)*. – чедо мое любимоє и срѣдичноє· зовоу те и не озиваюши ми се· въ жалостехъ моиѣхъ мнѣ ми тако блзкоу менѣ еси· нѣ простираю роукоу и не ѡбрецоу те· 65а/7–11 (8–9).

ОТЪИЦАТИ, отьѣмлю, отьѣмлюши несвр. (1) *одузимати што коме, од кога, лишавати кога чега, отимати*. – нѣ и ѡ сїиѣхъ релї(е)но кїсл(ть) работанте кїмоу цїрїе съ страхомъ и радїунте се ємоу съ трепетомъ· и разоументе кто съ кїсл(ть) ѡїем'аен дїи цїремъ· 28б/5–8 (8).

ОТЪКОПАТИ, -паю, -паюши свр. (1) *откопати*. – поюще пѣнїа бжїсл'тв'наа ндоше къ гробоу его· и ѡкопав'ше зем'лю· ѡбрѣтоше тѣло его бжїемъ повѣленїемъ нерастанно· тако ннїеднномоу власоу главн его ѡпад'шю· 85а/8–12 (9–10).

ОТЪКОУДОУ прил. (4) **1.** *у уитном значењу: одакле, од чега, како, на коју начин*. – оувїи мнѣ ѡ коу'дї(оу) начноу плакати лютаа ми· и неоудобъ исповеднїа бѣзаконїа 39б/14–15 (14); оужасаю се и трѣпещоу· ѡ коу'дї(оу) начноу кымн ли ѡкон'чаю· кто бо нз'чтеть сего чюд'еса· 66а/18–20 (19). **2.** *у значењу места, правца, извора*. – поднш'аю въ оумє моємъ· ѡ коу'дї(оу) и сїи глїан'на мною· 66а/9–11 (10);³⁹² и ѡтан нзъшьдї(ь) нзъ двора своєго· и прншьдї(ь) по срѣдї(ь) становъ нїѣхъ ндѣже спешн нмъ· и възнїає злато мнѡго даваше въ роуку нїѣхъ· такождїє и нцшоу и ѡдѣянїє· смлѣ нвешнм' се и невєдоушнм' ѡкоу'дї(оу) сїи вѣдан'на нмъ невєдоуще тако бл҃гїи нхъ ннтатель кїсл(ть) въ днѣ творє нмъ млсл'тнню· и въ ношн же самъ вѣдварєє се по срѣдї(ь) нїѣхъ· 73б/4–10 (8).

ОТЪЛЕТѢТИ, -цоу, -тнши свр. (1) *одлетети, летећи отићи, удаљити се*. – разоучаєн бо се братї ѡ брата любовїю· такоєи полдї(о)внѣ кїсл(ть) птнцн ѡлѣтєвшїи своєго гнєздїа· и въ ннаа места парєцїи· таже оудобъ оуловнїа кїсл(ть) в'сакнмъ нмел'ннкоємъ, и лов'цемъ· 37а/21–26 (23).

ОТЪЛОУЧИТИ, -лоуцоу, -лоучнши свр. (2) *одлучити, оделити; дати на самосталну управу*. – и ѡлоучн кїмоу достоєноую чєсть дрьжавн своє· землю зєтєскоую съ в'сєдн градовн кїє и ѡблєстїю· 64а/14–17 (14–15). ОП: 64а/21.

ОТЪЛОУЧИТИ СЕ, -цоу се, -чнши се свр. (3) **1. а.** *одлучити се, одвојити се*. – и тогдїа єднна чєсть нїѣхъ ѡлоучн се плѣка татар'скаго· и прїндоу на рекоу глїємоу дрнмъ· 57а/7–9 (8). **б.** *одлучити се, одвојити се, напустити, оставити (кога, што); одрећи се, оканити се чега*. – къ смл' же стран'нолюбїа не ѡлоучн се· нстннн же не ѡстоупи· мнр' же гонн и правдїоу· съ в'сєдн прнзнвлюшнмн нмє гїслнє· 34а/23–26 (24). **2.** *одлучити се, определити се, приклонити се*. – по сїиѣхъ въ вѣбоугодїна дѣла ѡлоучн се· въ ныхъже и скон'ча жнз'нѣ сїю· 67б/4–5 (4).

ОТЪМЕТЬНЬ, -ын прид. (1) *који је одбачен, одбијен, који није прихваћен*.

◇ **ОТЪМЕТЬНЬ СЪТВОРИТИ** *одбацити, одбити, не прихватити (шта)*. – по нїєжї(є) здахъ и не послоушастє· нѣ ѡмет'ны сътворнстє мое свѣтн· тем'же и азъ вьшен погыб'єлн посмею се· 65б/12–15 (13–14).

³⁹² Прилог отькоудоу овде је део предиката, адвербијални предикатив. Оваквим реченицама исказује се чуђење што се нешто констатује на одређеном месту, у одређеном времену или ситуацији (Пипер и др. 2005: 310).

ОТЬНОУДОУЖЕ прил. (1) *одатле, са тога места.* — наше бо житїе на нблсѣхъ кѣл(тъ)· ѿноуѣ(оу)же жѣдїндѣ сплснтелѣа нашего хѣ· 33б/26–34а/1 (28).

ОТЬПАСТН, -падоу, -падешн свр. (2) *изгубити, остати без чега.* — вѣсак бо оуповакн на те не ѿпадетъ прошенїа своєго· 55а/2–3 (3).

◇ **НИИЄДИНО(У)МОУ** власоу главы єго отъпадышоу изр. *није му (от)нала ни влас с главе, фиг. остао је потпуно исти (у истом стању), није му се никаква промена догодила.*³⁹³ — н ѿкопавше земљу· ѿбрѣтоше тѣло єго бжїемь повѣленїемь нерастанмо· тако ннїєдиномоу власоу главн єго ѿпадшѣ· 85а/9–12 (12).

ОТЬПОУСТНТИ, -поушоу, -поустнши свр. (7) **а.** *отпустити, пустити кога да оде; отпремити, послати.* — н сын хѣлюбывн братъ єго краль оурошь· дары мнѡгїн члстнїн· н нзавраннїн мнѡже н оумноже дароуе кѣлїл· н вѣсемь вѣл'можамь єго· н ѿпоустн єго съ славою вѣлнкою· къ прѣстолоу влдічствїа єго· въ дръжавоу зем'ле сред'скыє· 49а/7–12 (10); н ѿлоути ємоу достоинноу чєсть дръжавн своє· землю зєтьскоу съ в'сємн градовн кє н ѡблѣстїю... н ѿпоустн єго въ таковоу дръжавоу· юже бѣ самь ѿлоутиль ємоу· 64а/14–21 (19–20). ОП: 50б/9–10, 78б/2. **б.** ? *отпустити, освободити службе у војсци.* — н в'сє такокїє странн црклствїа того поковєвав· зем'лю строум'скоу н серьскоу· крклстолпол же н ннїє странн ѡкрклстнїє зем'ль тѣхъ· н в'сє нмѣнїє нхъ н богат'ство възмь· пакы волею бжїєю възвратн се въ ѿчѣство своє· в'сачлскаго добраа нзволюенїа нспльнь· н ѿпоустн възлюблен'наго сн брата въ дръжавоу єго зем'лю сред'скоу· 58а/8–15 (14). ОП: 78а/7, 78б/7.

ОТЬРАСЛЬ, -н ж (3) **1. а.** *оно што се од нечега одваја, грана, огранак.* — ѡни зломнсьнїн пер'сн повежлденїн тобою въ блїб дарованнѣн тн дръжавѣ· н въ ннылхл странахл єанко скончаше се ѿ лица крѣпости твоє· єще некотораа нхл ѿрасль ѡставшїн сѣло вѣлнкы тоугы твореть дръжавѣ црклствїа мн· н мнѡго протнвнвше се не възмогохомь ѡдолетн нмь· 77а/19–26 (23). **б.** *лоза, породична грана.* — ѡ ндєнн бо снлн твоє· аще н прьвоє єанко писанїа сєго начл[.]ншьоу мн житїа· бгѡпослоуш'лнвнхъ рабъ твоихъ ... въ ннх'же прьвоє начєло н наставннкъ нхъ преподл(о)внїн ѿцѣ сѣмєнь неманїа· н доброплодїна вѣт'въ ѿраслн єго ... архїєрен кѣрь сава· 53а/1–12 (8). **2.** *младица која израста из корєна стабла, изданак.* — фиг. нь сїн стѣролдинн кралл стєфанъ оурошь· нз гльвыны срлдчнїє глїы вѣѡцїа двлїа глїє· помощь моѣа ѿ гл сьтворьшаго нѣѡ н зем'лю· н нн єдннъ ѿ таковохъ ѡбрєтє похвалнтн се ѡ сємь бллсвенємь блїб· н въ истинноу бллснь· ѿ стїго плѣмене своєго· бллсвенѣаго корѣне бллсвенѣа ѿрасль· н стїго сада красны цвѣть· 74б/20–27 (26).

ОТЬРЕЩН СЕ, -рекоу се, -рєчєшн се свр. (2) *одрећи се чега, напустити што.* — фиг. сьмн се распєше стрлстлн· н крѣпкнмн полдвнгы н мнра ѿрѣкоше се· да хѣ єднного прнѡвєщєоутъ 29б/1–3 (2); фиг. сама же оубо по сїнхл ѡрєк'шн се мнр'скаго житїа· н ѡблєтє се въ чрьньчлскїє рнзы· мнѡго же ндєнїа своєгл разлїавшн ннцнмь· н ндѣ въ монастырь 85б/12–14 (13).

ОТЬРѢЗАТИ, -рѣжоу, -рѣжєшн свр. (1) *одрезати, одсећи, одрубити.* — н тоу же єм'ше сьмого старєшнноу нхл· глїємаго чрьноглава· н ѿрѣзавше главоу ємоу оукрашенѡу бнсерн члстнн· н възнъзше на конїє прннесоше къ блгочлстнвомоу кралоу· тако дарь нскоуснь· 57а/21–25 (22).

ОТЬСЕЛѢ в. отъ ◇ (50б/15)

ОТЬСТОУПНТИ, -плю, -пншн свр. (3) **1.** *одступити, узмаћи, повући се.* — фиг. сь бо хоу'л'нонмєнтн црѣ· дїаволомь наважлдень н оуподл(о)блєнь ѡномоу лоукавомоу прѣдатєлю· нже

³⁹³ Овај израз очувао се у савременом српском језику у значењу: *није му се ништа нажао догодило* (РМС I: 396, РМС II: 860, Матешин 1982: 263, 746).

ѡстоупни ѡ свѣта въ т'моу· такоже н сын црѣ фалесологъ разлоучив' се въры хрїстїан'скїе· н прїеть въроу льтнн'скоу· 56а/18–23 (21). **2. престати држати се чега, поступати према чему.** – ... къ см' же стран'нолюбіа не ѡлоу'н се· нстинн же не ѡстоупн· мнр' же гонн н правїдоу· съ в'семи призивающнми нме гїснїе· 34а/23–26 (24). **3. одступити;** фиг. *одметнути се од кога, од чије власти.* – мнѡзїн во съблаз'ннв'ше се ѡстоупнше ѡ сего бл҃гочїстнваго кралї(а) къ снѡу его· 64б/19–21 (20).

ОТЪХОДНТИ, отъхождоу отъходнши несвр. (1) *одлазити.*

◇ **ОТЪХОДНТИ** въ ждрѣбнн господа фиг. *одлазити на Суд Господњи.* – се оубо разоументе чєда моа любымла· прнспѣ врѣме ѡшьствїа моего ѡ вась· н се разоучїаєм' се· нь възвѣланчнтє гїа съ м'ною· тако въ ждрѣбнн его ѡхжїдоу· 82б/12–15 (14–15).

ОТЬЦЬ, -а м (38) **1. а. свеитено, духовно лице, (монах, ? свеитеник).** – братїа н ѡцїи н чєда възлюбїен'наа· прїдетє н послоушантє менѣ н страхоу гїснїю наоучїю вн· 41б/2–3 (2); мнр вн ѡ гїи ѡцїи н братїа лнчє сїѣнннчьскы мнр' вн в'сїчїстнїи чрн'цн· мнр' вн ієрѣнє· н в'сь прнчтє црѣков'нїн· мнр' же н вьмь чєдѣ мон любов'нен... 46б/5–8 (5); въ ть чась послашє вѣстннкы къ в'сєѡсїѣн'номоу епїсклпюу раш'комоу пав'лоу... глїюще ємоу гїи нашь н ѡтїє скоро потьщав' се прїдн къ намь... 50б/23–28 (27); н ваю же млїю стїа гїи мон преподї(о)внє отїє сїмєѡнє н курь саѡ... 62б/12–13 (12); въ стѡюю снаю бл҃жен'ннмь ѡцїемь не мала прнношенїа прннесе· 74а/4–5 (4); въ старостн днїи монїхї кїслмь· нь гїи црѣ вѣкомь· даждїь мнє раѡоу твоємѡ по срїдїцоу моемоу· моужа стїа н правед'на· нже наставнїтї мє до кон'ца страхъ тѡн възпрїемь н дрѣжати въ срїдїцн моемь ѡнїломь· такоже дароваль єсн на просвѣщенїє дшїє мнѡгочїстномоу іѡансаф· преподї(о)внаго ѡца вар'лаам· 80а/25–80б/4 (4); н пороучен'ное ємоу стадо хвїнх ѡв'ць доврє правѣшоу· такоже закон'но прѣданїє нмїи стїхї апїсль· н вгѡноснхї ѡцїь· 81б/26–82а/2 (2). ОП: 45а/5, 53а/7, 57а/2, 79а/12, 81а/11. **б. духовник, духовни отац, монах (? или свеитеник) који руководи нечиїум духовним развојем.** – н сїи же оубо бл҃жен'нїи ѡцїи· гїи бгѡразоум'нннн оубєщаѡоу сїю хѡлюбнвою· словеса бжїстѡвнхї пнсанїи съставляюще· н сїа въз'снлающе къ нїєн· 33б/8–12 (9); н сїа бл҃жен'наа єлєнн въ сласть в'са прїемашє глїи н поученїа ѡцїь сїнїхї· 34б/4–6 (5). ОП: 33а/18. **в. онај који се поштује као старију у духовном погледу, као отац; отац по, (у), Христу.** – н влїдка хї хотєнїє ємоу исплннн· давь ємоу братї(а) н ѡцїа н возждїа дшїєвнаго· 81б/16–17 (17). ОП: 80б/19. **2. отац, мушки родителъ, мушкарац према својој деци.** – в'сєѡсїѣн'нн епїскк пав'ль ... сего во въ жнѡтє своєїмї бл҃жен'на єлєны нмѣ въ место плѣтородїнаго ѡца· скоре єже рѣщннн гїа сн н оучнтєлєа· 51а/4–7 (6); н сын хѡлюбнвн възхотє сѣтворннн бракъ възлюб'їенномїсї снѡу своємоу глїємоу стєфаноу· тако въ нстнноу чєдолюбнвы ѡцїь· 64а/9–12 (12); н мнѡго вѣщав'шоу ємоу съ роднтєлємь свонмь ѡ воды· н по снїхї прнпадѣ къ ногамє его глїє· сьгрѣшнх отїє прїдї тоѡоу· 65а/18–21 (21); глїєт' во въ прнч'нн· снїь хнтрь послоуш'анвь ѡцїю· снїь же ѡслав'анвь въ погывѣль боудеть· 65б/10–12 (11); фиг. ѡны же тако покорнвн снѡѡє слоушающе своєго чєдолюбнѡваго ѡцїа н гїснєа· н въ тоу романїю ндоше· н сего бл҃жен'наго чїстн хотєще· н тамо хотєнїє своє оулоучнше ѡ поганнхї ѡнєхь· 76б/20–24 (21). ОП: 64б/3, 65б/16, 65б/19. **3. Бог, Бог Отац, прѡ лице Свете Троїице.** – н женнхї хї зѡкеть глїє· прїдетє блїскєнїи ѡцїа моего· 37б/25–26 (26); ннїи же протїи разндоу се в'сакь въ своа сн· слаѡще стѡюю тронцоу ѡцїа н снїа н стѡго дхїа· 48а/20–22 (21); н пакы да просвѣтнч' се свѣтъ вашь прїдї члїкы· н да оузреть ваша добраа дѣла н прославеть ѡцїа вьшего нже кїсл(ть) на нєлєхь· 51б/22–25 (25); в'сачїскы хотє исплннннн влїдчнїю заповѣдь· єже рєчї(є) люб'їи мє възлюб'їєнє боудеть ѡцїемь монимь· 73б/26–74а/1 (1). ОП: 42а/27, 51б/8, 70б/18, 79а/10. **4. онај који замењује оца, који се стара о некоме као отац.** – мнѡгостралдї(а)нн во іѡѡѡ рєчє глїє· азъ бєхъ ѡцїь нємош'нннмь· н око слєп'цїемь· нога же хроимнмь· 32а/3–5 (4); ѡ бгѡлюбнѡѡ глаѡо єюже вѣнчїа десннца влїдчнннн· н бл҃годєтїю прєстїго дхїа· на прєѡл'шоюю добродєтєль възндѣ· нарєчї(є) бо се ѡцїь снрнмь· н в'довнцямь застоустоупнннкї³⁹⁴· алчннмь проразоумнннчкь· нагымь ѡдѣянїє... 73б/20–24 (23). **5. предак;**

³⁹⁴ Поновљєно писање.

праотац, најстарији предак. – на те (Господе) бо оуповаше ѿцї нашн оуповаше и нз'бавнлє к есн· к тебл(е) въз'ваше и сплсн се соутл· 55а/7–9 (8).³⁹⁵

◇ **ДОУХОВЪНЫИ ОТЬЦЬ** *духовник, монах (? или свештеник) који руководи нечијим духовним развојем.* – и елнкоже нлѣющн дх'овнїе ѿце· въ стѣмь граде іерлслме... 33а/5–7 (6). **ОТЬЦЬ ВѢКЪ Отац Вечног живота, Господ Исус Христос.** – гїи їу хї оїе вѣкь цр'оу вселї хвалю те· 63б/7–8 (7).

ОТЬЧАЯТИ СЕ, -чаю се, -чаяши се несвр./ свр. (1) *остављати/ оставити се (чега), преста(ја)ти чинити што, одуста(ја)ти (од чега); ? посуста(ја)ти у чињењу чега*³⁹⁶. – сїи бо бл'жен'наа бѣ прѣпровожд'ающн време мнвог· ннколнже не ѿчаяющн се добраго нсправленїа своєго· елнко навнк'ла бѣ· 44а/10–13 (12).

ОТЬЦЬ, -нн прид. (1) *који се односи на Богооца, Бога Оца, прво лице Свете Тројице; Богоочев, Господњи, Божији.*

◇ **СЛОВО ОТЬЦЕ** в. слово ◇ (44б/3).

ОТЬЦЪСТВО, -на с (39) *отачество (заст.), отаџбина, географско подручје, земља којој неко (пореклом или ? удајом, ? статусом)*³⁹⁷ *припада или према којој осећа припадност; (на)род (коме се припада).* – два бо сїа кє бѣста въ ты дїи· крѣп'ка и съмодр'жав'на кралї(а)· въ ѿцѣствїи своємь срьв'сц'ѣн зем'ли· мнвогїи страни езнкь прѣдр'жеща· рекоу бл'гочлстнваго кралїа стефана оуроша· и вралї(а) семь стефана кралїа· 36а/6–11 (8); ...и тако слншаїлї ѿ престав'ленїи сїе бл'жен'нїе· скоро потыщав' се и ѿбретох' се тоу съ прочнмн еплскпн же и нгоуменн и в'сего събора ѿцѣствїа еє· 45б/14–18 (17); млїю те гїи призри мал'срдьннма ти очнма ѿ прѣстола слави твоє на др'жавоу ѿцѣствїа моєго дарован'ноую мн товою· дароун же оубо людімь твоїмь· боїати се нмєнн твоєго стїго· рабы же твоє и сїы моє оутврди въ люб'ви твоєн· тако да члстнмь срдїцємь дл'жноую хвалє въз'снлають· 46а/21–28 (23); ѿ бл'гаа мога пнтател'ннцѣ· и крѣп'коє и несоборнмоє и забрало ѿцѣствїю своємю· се нсп'лннїает се срдїце моє рнданїа и плача мнвогаа· и недооумєю се котороє пѣнїе нзрелї(е)та оустнѣ мон похвалѣ твоєн бл'женаа· 47а/20–25 (22); бл'жена еси тако чеда ѿцѣствїа твоєго тобою хвалет' се радїюще се· 47б/17–18 (17); и в'сємоу ѿцѣствїю єго красоующоу се ѿ семь (кралю Милутину)· прозрєще тако въ дїи єго хотеть пожити бл'говѣрїємь и чнстотою· и страш'нн гавнтн се врагомь своимь· в'сєм' же днв'нн· 54а/27–54б/3 (27); тако бо по истннѣ възхоте бл'гы бѣ· оупространтн др'жавоу ѿцѣствїа єго· 54б/12–13 (13); такоє в'се зем'лє прнкетъ ... и прнложн нїлї къ др'жавѣ ѿцѣствїа своєго· 55б/1–3 (3); ѿ сєго же дїаволнмь наважд'анїємь завнда высл(ть) на ѿцѣствїе сємоу бл'гочлстнвомоу· 60а/7–8 (8); и ваю же млїю стїа гїи мон преподл(о)внє оїе сүмєонє и курь сако· др'знов'нїе нмоуща къ влдіце не презрнтл млїенїа моєго· и не прѣдаднтл въ роукы нноп'лемен'ннкь ѿцѣствїа ваю· єгоже наследовав'ша и оутврдиста непоколебымо млїтвамн ваю· въ тел'сн бо преждїе соуцаа колєста за нє· 62б/12–18 (15); и в'сємоу ѿцѣствїю єго жнвоущоу тнхоу и безым'львноу жнзнїю· 64а/8–9 (8). ОП: 36а/26, 40а/26, 42б/9, 46а/17, 47б/24, 48а/17, 51а/14, 53а/5, 53а/9, 53б/11, 53б/14, 54б/19, 55а/12, 56а/9, 57а/6, 57б/5, 58б/1, 60а/16–17, 61б/25, 62а/12, 63а/13, 63б/17, 66б/25, 68а/10, 68а/17–18, 72а/1, 72б/4, 80б/22.

Уп. отъцство

ОТЬЦСТВО, -а с (10) *отачество (заст.), отаџбина, географско подручје, земља којој неко (пореклом или ? удајом, ? статусом) припада или према којој осећа припадност.* – оубозїи и ннцїи тако ѿ некыє свѣстн тєчахоу къ нємоу· не тьк'мо блнж'ны въ

³⁹⁵ У овом цитату из псалма (Пс. 21.5–6) којег „поје сам Христос у име човечије природе“, оцима по телу називају се пророци и патријарси који су „по телу“ били пре Њега. В. Атанасије/Василије 2008: 52–53.

³⁹⁶ Уп. очајати 'пасту у очајање, клонуту духом без икакве наде' (РМС IV: 282).

³⁹⁷ Српска земља назива се отаџбином краљице Јелене, иако се у житију наводи да је она француског порекла.

ѿѣствѣ его. нъ и ѿ заморскыѣхъ странъ. и ѿ всеѣхъ морскыѣхъ островъ. и ѿ стѣго и славнаго града іеріслама. 68б/11–15 (13); всегдѣа волѣ за ѿѣство сн тако стѣн димитріе. 74а/8–9 (9); мнози бо црѣе ѿ окрестныѣхъ его хвалахоу се ... на бѣгодарованное емоу ѿѣство. 74б/16–18 (18); и провидѣ бжїю помощь ѿ себѣ и съхраненїе. абыне поугнѣвъ своего ѿѣства вѣсѣлїтнїе властель. и не малѣаго своего сьролѣства. опльчнѣ се на тѣн безбожнїе персн сь свонїа сн храненїемъ. 76а/17–21 (18); нъ и вѣсн слышавше житїе сего блженнаго и вѣлнкоую славоу. и прославленїе ѿѣствоу его. въ днїи сьмодрьжавнаго емоу голѣполѣства. како не въздѣвнн вн се. 78б/7–11 (9); ... ѿ преподѣ(о)бнѣа и бѣговенемъ и вѣсѣлїтнѣмъ чрнцн въ вѣлнк[.] стѣн горѣ афонскон никодимѣ. иже бѣ и рожденїе и възпнтенїе (ѿѣства)³⁹⁸ сего блженнаго кралѣ(а) стефана зрѣша. и прѣдн семоу знаемъ. и вѣлнко почитаемъ нмъ. 81а/3–8 (6). ОП: 58а/12–13, 76а/5–6, 78б/18, 78б/25.

Уп. ѿѣствннѣ

ОТЪЩЕТНТИ, -щѣшоу, -щѣтншн свр. (1) *оштетити, повредити; наудити, нанети зло, нашкодити*. – аще бо и вѣсн мнрѣ прѣобрѣшемъ. а дшѣоу свою ѿѣщнїа³⁹⁹. котороу нзмѣноу нмамы дати за дшѣоу свою. 30б/17–19 (18).

О(ТЬ)ШЬСТВННѢ, -нѣа с (3) *одлазак, одлажење; напуштање неког места; напуштање некога*. – и по ѿшьствнн его малоу времѣнн мнноуѣвшѣ. не нмн дѣаволь семоу блѣгѣлїтнвомоу сьтворнн⁴⁰⁰. възхотѣ повѣселнн се погыбѣлїю нїхъ. зрѣ скончавающнхъ се междѣлоу собою. 63а/15–19 (15); (о смрти) фнг. сего бо повѣленїемъ и моудростїю данною емоу ѿ гѣ. вѣдхоке сьзданїе цркви токе разорѣно высл(ть). и новокѣ ѿ основанїа въздѣвннѣ и сьвршн... на съхраненїе и на покон блженномоу и бѣдоуголѣдномоу его телѣсн. по ѿшьствнн его ѿ мнра сего соуетнаго къ хлѣоу. 79б/26–80а/6 (5); (о смрти) фнг. се оубо разоумѣте чѣда моя любыма. прнспѣ време ѿшьствїа моего ѿ васъ. и се разоучаємъ се. нъ възвѣлнчнте гѣ сь мною. 82б/12–14 (13).

ОФНННН, -нѣа м (1) *Офнїе, син првосвештеника Илије који је чувао Ковчег завета* (в. 1 Сам. 1.3). – снѣа бо ннвова ѿфнннн и фннѣн не послѣшавша глѣа ѿца своего. прнтрнчноу сьмрѣтїю скончааста се. 65б/15–17 (15).

ОХЪ *узвик за исказивање туге* (2). – ѿхъ, ѿсоудженїю сьвести мое влѣко. и не начннннїа грѣховъ монїхъ. вѣлнн сьмоуцають дшѣоу мою. оупованїа же никакоже не нмѣю сплѣнїю. 39а/24–28 (24); и тако покрѣ се на тѣле сего блженнаго. жалостно плаче се глѣше. ѿ ѿхъ мнѣ сладкн мон гн. по что тако въ скорѣ разоучн се ѿ насл. пастроу добрнн и храннтелю нашъ. 83а/22–26 (23).

ОЦѢСТНТИ, оцѣшоу, оцѣстншн свр. (1) *очистити; фнг. опростити (грех)*. – се бо нспѣвѣдѣ(ѣ) безаконїа моя на се. ты же нсн малїтнѣ ѿцѣстннн грѣхн мое. 33а/1–2 (2).

ОЧНСТНТИ, очншоу, очнстншн свр. (2) *очистити, учинити чистим*. – фнг. бесконанноу слово. мене оубо грѣшноую и стрѣлнн ѿмраченноу. и почрнневшоу всоудѣ(оу) просвѣтн и очнстн. тако да въ днѣ страшнаго тн прншьствїа. не ѿсоудншн мене въ пренспѣдннхъ землн. 35б/9–13 (11); влѣка бо твон хс ждннѣ тебѣ. да прннесешн емоу плодѣ землѣ блгїе. непорочнїе дшѣ твоѣ. юже очнстнлѣ есн вѣлнкнмъ въздѣрѣжанїемъ. и смиренїемъ. 81а/23–26 (25).

ОШЬСТВННѢ в. о(ть)шьствннѣ

³⁹⁸ Написано изнад реда.

³⁹⁹ Грешка, треба да стоји: ѿѣщннѣ.

⁴⁰⁰ У Даничиѣвом издању рукописа, без варїантн, стоји: ннкожеже зѣла сьтворнн (Архиепископ Данило 1972: 122).

П

ПАВЪЛЬ, -а м (9) **1.** *Павле, апостол.* – н апісавъ же павъль томоуждѣ словоу поудѣствоуе: 286/1–2 (1). ОП: 306/20, 336/27, 37а/12, 396/9, 52а/22. **2.** *Павле, епископ рашики почетком XIV века.* – въ ть чась послаше вѣстники къ вѣсѡсѣнѣномоу епископѡу рашкомоу павлоу: 506/23–25 (25). ОП: 46а/14, 51а/4.

ПАКОСТЬ, -н ж (4) *штета, губитак.*

◇ **ПАКОСТ** (съ)ТВОРНТИ *(на)пакостити, (на)правити штету, губитак.* – не възможе нмь никоѣж(е) пакостн сътворити: нли ѡгнати нх(ѣ) ѡ прѣд(ѣ)ль таковых(ѣ) н пакы възврати се въ дръжавоу свою: 59а/8–10 (9). ОП: 57а/5, 59а/18–19, 77а/14.

ПАКЫ прил. и везн. (41) **I.** прил. **1.** *опет, поново, изнова.* – кто во мало троуждѣ се вѣроуетъ въ тебѣ истиннаго бѣ нашего: н погрешн оупованіа надеждн свое: аще во блоудннн нь покаав' се пакы придадѣ къ щедротамъ твонмъ: 28а/11–14 (14); еже бо таковиимъ даѣт' се: тако рещи ми н еднномоу ѡ таковахъ бѣ въ млстн богати сн: сторнцѣю пакн възвратитъ въ место свое: 416/25–27 (27); н съ в'семъ же съворомъ ѡтѣствіа своего повѣселнв ісѣ дѡв'но н тѣлесно: н пакы възврати се къ прѣстолау своемоу: 48а/17–19 (19). ОП: 30а/22, 50а/28, 51а/12, 556/13, 57а/19, 58а/12, 58а/17, 59а/10, 596/26, 61а/22, 61а/26–27, 616/14, 63а/1, 63а/12, 71а/4, 746/2, 746/5, 766/13, 77а/8. **2.** *исто тако, такоже.* – н тоу пакы сътворише в'са ѡбычнаа: съ в'сѣлстннми чрн'ци места того: еанко ѡ погрѣвеннн блженннѣ: 47а/2–4 (2); покааніа бо нестежахъ: нн пакы же слъзь: 67а/12–13 (12). **3.** *потом, затим.* – н сѣ несоушн еанко пнлсннн грѣхн ке: н ѡ тоудъ пакы приносѣше заповедн писаннѣмъ еанко ѡ пол'зн дшн ке: 33а/13–15 (14). **II.** *у значењу допусног везника: (но) упак, (но) и поред того*⁴⁰¹. – мнѡгаа оубо таковаа члѡкоубіа твоа влдіко: еанко насъ грѣшных(ѣ) помнлованіа толет' ме: нь пакы же сѣло оустрашають дшѡу мою: не пребнвающе въ мнѣ нхъ покааннѣ: 28а/19–23 (21); н тако повоєвав'шнмъ нмъ страни ты: н протнвлоу бо толнкаго нх(ѣ) мнѡжьжствѣ н силы не сътворише толыкы пакостн ѡтѣствію сего блѡтлстнваго: нь пакы възз'вратише се въ дръжавоу свою: 57а/3–7 (6).

◇ **И ПАКЫ** *и опет: а. за везивање при навођењу једног од цитата у низу.* – ѡ семъ бо прлолр(о)къ провъзвѣстоуе глѣ: словесемъ глсннмъ нблсѣа оутврьднше се: дѡмъ же оустъ его в'са сила нх(ѣ): н пакы тако тын релч(е) н быше тын повѣле н създѣлаше се: 276/21–25 (24); релч(е) бо прлолр(о)къ члѣкъ трава: н днѣ его цвѣл(ѣ) сел'ннн: н пакы азъ іелсѣмъ земля н пѣпель: 286/20–22 (21); рече наше во жнтіе на нблсѣхъ іелс(ть): ѡ ноуд(о)же жднмъ сплснтелѣ нашего хѣ: н пакы быванте бѡу полд(о)бнн: н тако чѣда възлюблен'на ходите въ люб'вн... 336/27–34а/2 (1). ОП: 35а/10, 35а/19, 37а/13, 516/22, 576/14, 656/12, 816/7. **б.** *за везивање при понављању неког исказа (функција истицања, појачавања исказа).* – блжена еси н пакы рекоу блженѣа: 48а/2; слава тн бесконачноѣ н неопнсан'ноѣ нмѣ хѣ: н пакы азъ недол(то)нннн рекоу слава тн: сын едннн бѣ нашъ: нлж(ѣ) налді в'сѣмн н в'сачлскых(ѣ) слава тн: 516/16–19 (17). **ПАКЫ** **И ПАКЫ** *опет и опет.* – сѣ же землѣ (н градн)⁴⁰² нх'же внше оуказахомъ в'се приемъ: н пакы н пакы ндѣ на дръжавѣ землѣ влахнѡскіе: 586/11–13 (12 x 2).

⁴⁰¹ Прецизније речено, овде је реч о супротним реченицама које укључују смисаони однос концесивности (овај однос тражи употребу конкретизатора везничког значења који наглашавају допунско значење: *упак, поред тога, упркос томе, насупрот томе* и сл.).

⁴⁰² Написано изнад реда.

ПАЛЕОЛОГЪ, -а м (1) *Палеолог, лоза византијских царева*. – оны ... шыд(ь)ше съ оунчеженіемъ въ стѣн и славнѣн градъ константинополь рѣкомъ цѣнградъ тогдѣ соущоу цѣроу палеологоу възвѣстише кѣмоу ѿ всех(ь) елико приключишихъ се дръжавѣ его. 55б/16–23 (21). В. фалеологъ.

ПАМЕТЬ, -н ж (13) **1.** *помен, оно што се сачувало у памѣнью о коме или чему, мисаона представа тога, сећање; успомена*. – свѣтл(ь) праведнн(ь) прѣсно свѣтн(ь) се паметъ же нх(ь) съ похвалоу бывають. 29а/15–17 (16); крѣпкѣ еси снаю твою погоубити паметь нх(ь) ѿ землѣ. 77б/2–3 (3). ОП: 29а/21, 48а/22, 51а/25, 56б/18–19, 71а/7, 76а/23, 78а/16, 80а/16. **2.** *славьење, црквено празновање*. – сконча же се житнѣ бѣоугоднѣ ѿ гн(ь) сего хѣлюбнваго краля оуроша. н высл(ь)ть паметь преставленіа его. мѣста ѿкл(ь) ·кѣ· днѣ. 85б/21–24 (23).

◇ **ВЪ ВѢЧНОЮ ПАМЕТЬ НА ВЕЧАН (С)ПОМЕН, НА ВЕЧНУ СЛАВУ (У ЦАРСТВУ БОЖИЈЕМ, У ВЕЧНОСТИ)**.⁴⁰³ – се зроу очнѣ мѣста храмн бж(ь)ствнхъ црквн. елико въздѣвнгоше хѣлюбнвн мѣжн ѿ основаніа на славословіе бж(ь)е. севѣ же въ вѣчною паметь. 38а/26–38б/1 (1). **ВЪ ПАМЕТЬ ПРИТИ СЕТИТИ СЕ**. – сѣа бо блженнаа въ паметь пришыд(ь)ши. н възпоменуѣши елико ѿ сдѣланнхъ кесльзи горкѣе ѿ ѿчю нсходѣще. ядра кесльннхъ. 39а/20–23 (21).

ПАНАЦОНАРЬ, -а м (1) *послужитель, онај који послужује у каквој установи*.

◇ **ПАНАЦОНАРЬ**⁴⁰⁴ *црквицьн црквењак; црквени послужитель (пали и гаси кандила, помаже у олтару, звони и сл.)*. – н въ єднѣноу ноць панационароу црквнѣмоу ндоуцоу въ црквѣ тако да възжежеть кандилн. бѣ бо годъ оутрѣнаго пѣнѣа. н видѣ некоѣ знаменіе страшнѣ ѿ мѣста того. 84б/20–24 (20–21).

ПАРНТИ, парю, парнши несврш. (1) *летати, летети (у разним правцима), лебдети у ваздуху*. – раздоучанен бо се братл(ь) ѿ брата любовію. такови полд(ь)вн кѣсл(ь) птнцн ѿлѣтевшн своєго гнѣздѣа. н въ ннаа мѣста парещн. таже оудобѣ оуловнѣа кѣсл(ь) вѣсакнѣ нмелннкомѣ, н ловцемѣ. 37а/21–26 (24).

ПАСТВННА, -ы ж (1) *паства, заједница верника у односу на пастира, (архи)јереја под чијом су црквеном, духовном влашћу; стадо*. – въ то врѣме соущоу въ монастирн томѣ... еплскпоу курѣ даннлоу. нже бѣ приель паствнноу словеснх(ь) ѿвѣць. быти пастиръ н оунтель. ндѣн съвршенѣ власть надѣ соущнн въ монастирн томѣ. пате же н въ вѣсен ѿбластн црквн тоѣ. 79а/21–79б/1 (24–25).

Уп. стадо

ПАСТН¹, падоу, падешн свр. (2) **1.** *пасти, спустити се*. – паде на землн ннць н лѣжаше тако мрътва. 43а/10. **2.** *погинути, умерети*. – помннте бо ѿнн нсльтн на ннхъже приде гнѣвь н погыбѣлн. рѣч(ь) бо седоу людѣе пастн н пнтн н вѣсташе нгратн. н въ томѣ разгнѣваше бѣа. н падоше въ єдннѣ днѣ ·кѣ· тысоуць. 42а/4–8 (7).

ПАСТН², пасоу, пасешн несвр. (3) **1.** *водити, усмеравати (о пастирима цркве Христове)*. – по аплслоу рекшоу пасете словесноѣ стадо въ нѣмъже вн поставн дх(ь) стѣн. еплскпн пастн црквѣ бѣ живѣа. юже приокрете члстною своєю крѣвю. 82а/ 2–5 (2, 4). **2.** *напасати, водити на пашу (стоку)*. – ... еже бывше кѣмоу богатствѣ н слава. ѿ землнѣаго црствѣа. нменіе н богатствѣо мнѣго. златѣ н сребро беснслнѣноу. н скотн пасомн ѿвѣце н воловѣ н коны мнѣго добрн. 67б/13–16 (15).

⁴⁰³ В. Николај 2006 (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/vlnikolaj/MisionarskaPisma/Nikolaj08010061.htm>).

⁴⁰⁴ В. парационарь у Петковић 1935: 148.

ПАСТН СЕ, падоу се, падеши се свр. (1) *посрнути у хришћанском смислу; подлећи гресима; сићи са истинитог (хришћанског) пута.* – брат бо еси бољешини... и мене државноу ти роукв в'сег'да простр'тоу на въз'двнженіе пал'дшнм' се. 63б/11–15 (15).

ПАСТЫРЬ, -ря м (8) *пастир*, фиг. *онај који води и усмерава свој народ, који управља својим стадом* (в. стадо 1): **а.** *о световном владару, краљу:* – и въз'двнже пнр'гы в'ѣлнкыѣ добр'н и бл'г'н пастыр' рачнтел'а своѣго х'а. мнлоуѣ слов'ѣснїе ов'цѣ. стада его соущек в' местѣ томѣ стѣмь. и снабдѣ ꙗко да не коснет' се нх'л зкѣр' лют'н... 69б/1–5 (2). ОП: 53б/15, 83а/25. **б.** *о свеиштенном лицу:* – в' то врѣме соущоу в' монастырн томѣ бл'жен'номоу и в'бнзабран'номоу чр'н'цѣ в'сесв'щен'номѣ еп'с'кпоу кур'ь данилоу. нже в'ѣ прнѣл' паст'внноу словесн'х'л ов'цѣ. быти пастыр' и оутнтел'. нм'н съвр'шенѣ власт' на'д'л соущнм' в' монастырн томѣ. пате же и в' в'сен о'бластн цр'кви тоѣ. 79а/21–79б/1 (25). ОП: 81а/19. **в.** *о Христу:* – добр'н пастроу словесн'х'л ов'цѣ свон'х'л. м'лїю те оубо недостонна нареши се раба твоѣ. не прѣдажд'л мене крамоле лоукаваго нн ж'д'ланїю сотоннноу о'ставн м'ен'л(е). 44б/14–17 (14). ОП: 28б/12. **г.** *о пастурима уопштено* (в. под а. и б.). – прндн пастр'ѣ добр'н в'б'дарован'наго ти стада пол'д'л(о)бе се в'л'д'цѣ своѣмоу х'б'ѣ. пастуремь начел'ннкѣ. 81а/19–21 (21).

ПАСХА, -ы ж (1) *прелазак, пролазак, излатак.*

◇ *пасхоу сьн'ѣстн прѣћи, искусити, доживети прелазак из царства земаљског у царство Божије (о смрти као преласку из једне пролазне, смртне реалности у другу вечну).*⁴⁰⁵ – в' с'нх' бо оутвр'жд'лаюш'н оумь свон. т'шнт се нскоушеноу севѣ поставнн прѣ'д'л г'л'д'мь. ꙗко рещн дѣлател'а непостн'наѣ. нз работн бо в' свободоу т'шещн се прѣн'тн. и наслед'ствоватн землю бл'гоу юже о'вѣща г'б' любешинмь н. и пасхоу танноу сь тащан'їем'л' снестн. г'л'юш'н коль въз'люб'л'ен'на села твоѣ г'н снлѣ. желаеть д'ша м'оѣ в' дворн твоѣ. 34б/10–17 (16).

ПАТРИАРЬХЪ, -а м (3) **1.** *старозаветни патријарх, „праотац“ једног племена људског рода.*⁴⁰⁶ – оною любовїю оумираюшн по нм'енн его... и оною любовїю ꙗже в'селн се в' патри'ар'ха авраама. нже гостн любе аг'л'г'лы пр'ѣ'врет'л(е) на старость севѣ. 43б/26–44а/4 (2). ОП: 68а/27. **2.** *епископ, предстојатељ Сабора архијереја неке помесне аутокефалне цркве.* – и тѣ ст'н градѣ іер'л'с'лмь не малехъ м'л'с'тннѣ испльннвѣ. в'давѣ злато и среб'ро беснсл'бно. и бл'с'квенїе прнѣм'л'кѣ. н м'л'бы ѡ севѣ кь в'л'д'цѣ х'б'ѣ. ѿ тамо соущаго ст'го патри'ар'ха. 68б/16–20 (20).

ПАОУНИ непромј. (1) *Пауни, име дворца, који је данас у рушевинама, а био је део целине у близини Урошевца, тзв. Паунпоља.* – и по снхъ ндѣ въз'люб'л'ен'номоу сн братоу краљу оурошѣ. соущоуемѣ тог'д'ла в' дворе своѣмь паоуны. 48б/26–28 (28).

ПАОУЧАТИ СЕ, -аю, -аѣши се несвр. (1) ? *вући се као научина, фиг. тањити се, нестajати.* – г'н навѣдн мѣ на поутѣ твоѣн и пондоу в' истннѣ твоѣн. лѣта бо м'оѣ ꙗко паоучнна паоучахоу се. 67а/7–9 (9).⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ В. Шмеман 1999: 13.

⁴⁰⁶ Ови патријарси деле се на претпотопне и послепотопне. Аврам и Јаков, који се у житијима помињу, живели су после потопа.

⁴⁰⁷ Упоредјујући овај цитат (Пс. 89, 9) са истим из Синајског псалтира, учавамо да место глагола паоучати се стоји лексема паоучати се. В. одредницу пакнина, СС: 444. Овај псалам са истом лексичком варијантом регистрован је и у два руска рукописа из XV и XVII века и у Карловачком млађем рукопису Даниловог зборника. В. СРЯ XIV: 174 и Данило Други 1988: 128.

паоуѣнна, -ы ж (1) *паучина, танке нити које настају од лепљивог сока који паук излучује и мрежа од њих*. – гѣ наведн ме на поутѣ твон и пондоу въ истинѣ твоен. лѣта во мога тако паоуѣнна паоуѣахоу се. 67a/7–9 (9).

паче прил. (19) **1.** *при поређењу: а. више него, више од*. – коль сладка грѣтаноу моемоу словеса поуѣненїи сїнхъ. и паче меоу оустомъ монмъ. 34б/7–9 (9); въ време бо то егѣла разлѣчн се дїшѣ него ѿ тела. бѣ видѣти лицѣ него тако лицѣ агѣла бжїа. просвьтѣ бо се паче дрѣвѣнаго моу҃сеа. 83a/14–17 (16); прѣлор(о)къ во релї(е) сладка грѣтани моемоу словеса твоа паче меда оустомъ монїа. 84a/23–24 (24). ОП: 72б/24, 74a/20. **б.** *(/нај/више) од; (више) него*. – слїца свѣтленше оудоврено нїмеє лицѣ. и паче снега чїстѣнше. 27б/15–16 (16); оунша бо два паче єдногo. єдномоу бо люте. 37a/27–28 (28); (краль Милутин бешє) мнгоокраснѣ възоромъ паче снѣ члѣвскыѣх. испльнѣ млїстннѣ. тако по дѣломъ его млїстннѣ. и млтвамн стѣлїх. его прероднтель. мнвозѣн помощн и покрѣвоу и застоуплїенїю ѿ вншѣнаго сподї(о)блїенъ высл(ть). 74б/27–75a/5 (1). **2.** *у значењу предлога: изнад (кад се што претпоставља чему); против*. – и сїє глѣ глїощн блжѣннаа елена. подлївнгомъ добрїнмъ подлївнзающн се. оукрашающн се всакамн добрїмн дѣтѣлмн свѣтешн се. въ всакон блазѣн жнзїнн. възлїрѣжанїемъ паче кїсл(ть)ствѣ. 30б/22–26 (26).

◇ **НЪ ПАЧЕ** (в. паче) *али више, но штавише/ већ*. – мы же възлюблїенїнн. дхѣвнаа словѣса вѣщанмъ нъ паче єнко къ дхѣвнїнмъ. послоушающе тогождїє апїсла. глїеть бо дхѣвнїнмъ дхѣвѣна вѣшатн. 52a/27–52б/3 (1); и несн менѣ оставнлѣ въ роукахъ врагъ монхъ. нъ паче оукрѣплїає и зашнщїаєшн ме крѣпостїю силн твоє. 63б/7–10 (10). ОП: 64б/25. **ПАЧЕ ЖЕ И ЧАК И, И ШТАВИШЕ, НА И**. – и тако слнша блжѣннаа елени прншьствїє наше. паче же и оузревшн насъ. въсклоннвшн се ѿ одра своєго на нїемже бѣ лежешїн. и възлїевшн роуцѣ свон къ внсолте нелїнен и рече. 45б/18–22 (19). ОП: 53a/21, 54б/20, 77a/17, 79a/27. **ПАЧЕ НЕЖЕЛИ ВИШЕ НЕГО (ЛИ)**. – что се вамъ мннть. аще кїсл(ть) члїкоу ·ѣ· овцѣ. и єднна заблоуднтѣ. не оставнт лн ·ѣ· ·ѣ· и ндетъ некатн заблоуждївшоюу. и аще обрѣцетѣ ю право глїю. радїует се ѿ нїєн паче нежелн ѿ ·ѣ· ·ѣ· не заблоуждївшнх. 81б/2–6 (6). **ПАЧЕ ПРОТНВОУ ? ЧАК ПОВРХ ТОГА (РЕЧЕНОГ); ЗА ИСТИЦАЊЕ ИНФОРМАЦИЈЕ КОЈОМ СЕ У ВЕЛИКОЈ МЕРИ (И У ПОТПУНО НЕОЧЕКИВАНОМ СМЕРУ) ШИРИ ПРЕТХОДНО ИЗРЕЧЕНА ИНФОРМАЦИЈА**. – и тако слнша прѣвнсокы краль оурошь шьствїє нїх. въ тѣ члї(ь) посла слы своє протнвоу кїлїл. сѣ доброразоумнїмн глѣ млбннїмн оувѣщатн него. тако да възвратнт се ѿ так[.]аго шьствїа. паче протнвоу такоуѣн слѣ вѣлнцѣн повнноує се. и вол[.] за ѿчѣствїє своє. тако да не ѿзловытї его нечїстнвїн. 62a/7–13 (11).

ПЕПЕЛЬ, -а м (3) *пепео, фиг. мртво тело, (но)смртни остацн*.

◇ **БЫТИ ЗЕМЛЯ И ПЕПЕЛЬ БИТИ ПРОЛАЗАН, НЕ ПОСТОЈАТИ БЕЗ ДУХА СВЕТОГ У СЕБИ (О ЧОВЕКУ)**.⁴⁰⁸ – азъ кїслмъ земля и пѣпель. чрвь а не члїкъ. 39б/23–24 (24); вн же чєда мога възлюблїеннаа. помєннтє тако земля кїслтє и пѣпель. 41б/13–15 (15). ОП: 28б/21–22.

ПЕРСН м мн. (7) *становнїцн Перзїе*. – прнзва некою чєсть ѿ тєхъ безвожнїх. персь. 75б/3–4 (4); и видѣ тако малъ остатѣкъ оноє прелїрелї(е)нїє трыкетїє єрєн таже рѣкоу персн поганїє. вѣлнкоу злобоу и пакостн творетѣ дрѣжавн его. 77a/12–15 (13); и вса вѣдавѣ єнко на потрѣвоу нмъ. поустн нїх. сѣ слою своєю нты тѣщно на тїє поганїє персн. 77б/17–19 (19). ОП: 75a/19, 75б/14, 76a/20, 77a/20.

ПЕТРЪ, -а м (1) *Петар, апостол*. – врьховнн же апїсла петрѣ. 31a/27.

ПЕТЪ број (2) *пет, 5*. – ... хѣ. нже вѣсть крмннн. петїю хлѣбъ петъ тнсоушь въ поустннн. 32a/25–26 (25, 26).

◇ **ПЕТЪ ТНСОУШЪ ПЕТ ХИЪДА**.

⁴⁰⁸ Човек је пре уласка Светог Духа у њєга – земља, а након Његовог изласка – пепео.

ПЕЧАЛЬ, -н ж (7) **1.** *осећање жалости, стање потиштености.* – ѿ лнка во праведныхъ ѿбеже печаль и въздѣханіе: и пакы зрещи отиди добраа вѣселнѣ срѣдце. 35а/18–20 (19). ОП: 28б/18, 63б/19, 65а/25. **2.** *брига, терет, тешкоћа.* – дѣла во аще мнрскихъ не останетъ се печалн. то ни бѣ възлюбити можетъ истиннѣ. 33а/25–27 (26). ОП: 30б/13, 45а/15.
Уп. жалость, тоуга

ПЕЧАЛЬНЬ, -ын прид. (2) *жалостан, потиштен; оптерећен бригама, тешкоћама.* – блѣжена еси яко сиротамъ крѣмтел'ница. и печалниди оутешеніе. 47б/12–14 (13). ОП: 73б/25.

ПЕЩН СЕ, пекоу се, печешн се несвр. (9) *бринути се, старати се.* – в'сем же оумомъ сконмъ печетъ се како оугодити глѣвн. 30а/13–14 (13). – сѣа во еленн блѣженнаа толнкою любовію вѣри распронинающн плытл(ь) свою. нмыже бы възмолжно оугодити глѣвн. не тькмо едною дѣшею своєю пекоущн се. нь елико... 35а/20–24 (24); ... глѣжа мота... ѿ семь храмѣ прѣстїе пѣкоущн се. аще бы възмогла скоро съвршнтн въ животѣ своемъ. 40а/2–5 (4). ОП: 34б/25, 63а/14, 69а/3, 80а/23, 82а/25, 84а/26.

ПЕЩЬ, -н ж (1) *пећ, направа од печене земље, камена или др. у којој се лежи ватра.* – и ѿгнѣпламен'на пещь на хладъ преложн се. 32а/17–18 (18).

ПНВО, -н ж (1) *оно што се пије; пиће, напиток.* – фиг. о речима Божијим: дароун мн ѿ нестрѣпаемаго ти источника блгодети дѣв'нїе. тако да вьскыпет[.] въ мнѣ строукъ слнн стго твоего и животворецаго дѣа. нзносеце пнво водн животнїе. словеса бжлствныхъ твонхъ писанн. 52б/20–25 (24).

ПНРЬГЬ, -а м (3) *торањ, кула саграђена уз манастир; ? утврђење.* – и тоу же на брѣгоу мора оу места глѣемаго хроуѣа въздѣвиже пнрѣгъ вѣланкѣ. и врѣхоу его поставн црѣквъ въ нме възнесл(е)нїа глѣсна. и околомъ сьздѣла градъ. и поставн полатн многн. 70а/6–10 (8). ОП: 69б/2, 70а/15.

ПНСАНИЕ, -нѣ с (17) **1.** *письмо, написани текст који се шаље некоме.* – и сїе рѣкоуше бглюбнвоке чедо наше. поручен'ное ни ѿ гн. се оубо прнїем'ше краткїе и бг'оразоумнїе глѣы писанн твонхъ насладнхомъ се. 33б/12–15 (15); начеть възснлатн вѣст'ннкы. въ в'соу зем'лю дръжавн свое. къ еплѣпомъ же и нг'меномъ ... писанїемъ рѣк'шн. прнл(н)те ѿ любнмнцн. и внл(н)те прѣстав'ленїе мое. 45а/18–22 (21). ОП: 33а/13, 33а/14–15, 33а/16–17, 50б/25–26. **2.** *писање, састављање, (књижевно) дело.* – аще и прѣвоке елико писанїа сего начл[.]нншоумн жнтїа. бг'опослоуш'ливнхъ рабъ твонхъ. 53а/1–3 (2). ОП: 54а/12, 62а/5.

◇ БОЖЬСТВЕНА ПНСАНИА/ ПНСАНИА СВЕТЫНХЪ КНИГЪ/ ПНСАНИА ВЛАДЫЧЬНІА *книге, списи Светог писма.*⁴⁰⁹ – да юлма доб'ро кел(ть) в'сакомоу рев'новатн блгннмъ. таже завѣщана быше товою въ бжлствныхъ писанн. 51б/25–27 (27); ОП: 33б/11, 52б/25, 84а/21, 84б/13. нь обаче слншоу писанїа стылкн кннхъ. тако ѿбращающе ни къ покаанїю и глѣють. 39б/3–5 (4); сын блгнн рабъ вѣры хлѣвн. въ сласть прнїем'лѣ глѣы пнлсннн влѣдчнхъ. и хоте собою испльннтї е. тако рел(е) въ стѣмъ евлѣлнн глѣ. грел(е)те бллѣвннн ѿца моего въ оуготован'ное вадъ црлство ѿ строенїа мнроу. ал'кахъ во и дасте мн ѣстн. жеждѣлахъ и напоисте ме. болехъ и посетнстн ме. 70б/15–21 (16). ОП: прѣдлатн ПНСАНИЮ *записивати, писати; писмомъ саопштавати.* – елико могоущн възпоменути грѣхн свое. еже ѿ юности. сѣа писанїю предающн. 33а/3–5 (5).

ПНСАТИ, пншоу, пншешн (парт. прет. пас. писань, -на, -но) несвр. (2) *писати, састављати какав текст, књижевно дело.*

⁴⁰⁹ В. фусноту 95.

◇ прѣдн писаньнъ/ прѣдъписаньнъ **а.** *који је писан пре онога о коме је реч, који претходи ономе о коме је реч.* — млтвамн оубо въшмн стѣмн възошрѣнь азъ грѣшнѣи даннль прѣдн писанна елнко бл҃гѡвѣрныи|х| краалъ сръвскѣе землѣ житїа нїх| съставнвѣ. такоже внїд(н)мо прѣд| лицемъ вьшего х҃блѡубїа. н ѡ снїх| оубо поноуждѡю се. н все скажоу съ истинною. 29б/8–13 (9); ѡ томъ бо вьсемъ оуказахомъ въ прѣдн писаннаго житїа нхъ. 54а/20–21 (21). **б.** *у имен. служби: оно о чему је раније писано; дело, текст који претходи оном делу које читамо, слушамо.* — ... н таковомоу дѣлоу прикљотшоу се. моужоу же ѿ снѣ своего стѣфана краалѡ. такоже оуказахомъ въ прѣд|писаннѡх|. 29б/25–28 (27–28).

ПНТАТЕЛЪ, -лѡ м (4) *хранитель, онај који храни* (и фиг.: *у духовном смислу*). — сьмь бесконачнѣи свѣтлї н пнтатель всею тварн х҃с. нже вѣсть крьмнтн. петїю хлѣбъ петъ тисоуць въ поустнны. тьн оубо сьмь постн се днѣи .лї. показѡ намъ ѡбразъ постоу. повѣдоу на дѡвола. 32а/24–28 (24); дошьд|л(ь)шнмъ же нмъ бл҃гаго своего гл҃сна н пнтателя превнскоаго краалѡ. н възвѣстнше юмоу ѡ всех| такоже послужнше ємлѡ. 78б/2–4 (3). ОП: 73б/9, 77б/24.
Уп. крьмнтель²

ПНТАТЕЛЪНИЦА, -є ж (3) *хранителька, она која храни* (и фиг.: *у духовном смислу*). — ѿ всоуд|л(оу) ндоуцнхъ елнко соущє славныи|. такождѣ же н ннцїн. н страннїн. хромн же н слепн. нмже бѣ пнтательница сїа гл҃сѡ моѡ. 45б/6–9 (8–9); домъ бо прѣстїе бцѣ бл҃гїе пнтательницѣ рода хрїстїанска. 71б/21–23 (22). ОП: 47а/20–21.

ПНТАТЕЛСТВО, -а с (1) *дело којим се ко храни (телесно и духовно), издржава, васпитава.* — дарн же н ѡбычна пнтательства сего бл҃гочл҃стнваго кто исповестъ. 69а/14–15.

ПНТАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *питати, храни* (и фиг.: *у духовном смислу*). — н тоу болшаа славослѡвїа сътворше. бѡу прѣмл҃стнвоу пнтавшоу его ѿ юности юго. 85а/12–14 (13–14).
Уп. крьмнтн, пнтѣтн

ПНТИ, пню, пнєшн несвр. (1) *пити; опијати се.* — сѣдоу людїе ѡстн н пнтн н вьсташє нгрѡтн. н въ томъ разгнѣвашє бѡ. 42а/5–7 (6).

ПНТѢННІЕ, -нѡ с (2) **а.** *давање хране, хранење (у телесном смислу).* — н старїе (цркве) ѡбновнвѣ н оукрѣпы. вьдавѣ беснслнсноє злато н срѣбро на пнтенїе н ѡдѣянїе оубогїнмъ н маломощннмъ. 79а/4–7 (6). **б.** *хранење у ширем смислу, и телесно и духовно.* — н стѡрю... гороу афонскоюю. нсплнннвѣ мнѡгїн|х| мл҃стнннъ. н стїе црквн създѡавѣ оукрасн н просвѣтн. тако доволноу мнѡгымъ бытн (стѣмъ)⁴¹⁰ чр҃нцелм. на доволноє пнтенїе тѣлесноє н дшѣвноє. 68б/22–27 (27).

ПНТѢТИ, -ѣю, -ѣєшн несвр. (5) *питати, храни.* — тако сїа бл҃жѣннаа творашє. сама оубо постомъ оудроуѡтѡющїн тѣло своє. алычнїе пнтѣющїн. 32а/7–8 (7–8); сн же бл҃женїн н стѡрол҃днн. маломощнїе ѡдѣває н пнтїе⁴¹¹. 68а/2–3 (3); ... н тамо маломощнїе пнтєє н сьгрѣває 68а/21–22 (22). ОП: 73б/2, 75б/27–76а/1.
Уп. пнтатн, крьмнтн

ПНТѢТИ СЕ, -ѣю се, -ѣєшн се несвр. (1) *питати се, храни се.* — не боудн же вамъ неснтьствнною гадїю пнтетн сн. нлн оупнватн а нншн н странннн н маломощнн да алѡутѣ. 41б/28–42а/2 (1).

⁴¹⁰ Написано изнад реда.

⁴¹¹ Треба да стоји: пнтѣє.

ПНЦА, -е ж (5) **а.** *храна, јело.* – нмоуџе пнцоу н оџџанїе сїндь доволнм' се. 30б/20–21 (20). ОП: 39а/13–14 (14), 69а/24–25, 73б/7. **б.** *храна, фиг. о речима Божијим.* – релч(е) бо н оупїют' се ѿ ѡбылїа домоу твојею н потоколї пнџе твоје напоншн кє. јакѡ да в'сакомѡ слншецоу вьз'весељаєть дшбѡу. оум' же н полншлїенїе. 52б/25–53а/1 (27).

ПНЦАНЬЦЪ, -а м (1) *Пијанец, област, регија у горњем делу реке Брегалнице у данашњој Македонији.* – прьвоке прнїетъ ѡба полога съ градовн нїхї... по слїхї же ѡв'че поле н злѣтовѡх н пнцан'ць. 55а/2б–55б/1 (1).

ПЛАКАТИ, плацоу, плачешн несвр. (1) *оплакивати свој грех.* – оуџн мнѣ ѿ коуїд(оу) начноу плакати лютаа мн н неоудѡвѡ исповеднїа бѣзаконїа 39б/14–15 (14).

ПЛАКАТИ СЕ, плацоу се, плачешн се несвр. (8) **1.** *плакати, тужити, изражавати тугу.* – н гор'ко плачуџе се глїхѡ ѡ добраа глїже. 45а/11–12 (11). ОП: 37б/18–19, 43а/11, 43б/28–44а/1, 46а/8–9, 83а/23. **2.** *оплакивати свој грех.* – двїдѣ оубѡ ѡ двою грѣхѡу плакаше се н слншавѣ прлор(о)ка гѣ прстн тн. 28а/16–17 (16). ОП: 31а/23.

ПЛАМЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *пламен, који је од пламена, који пламти.* – ... стлпѣ ѡгнньн вѣлнкы съходеџь ѿ нвел(е) ѿ ннѡ же лоу'те пламен'нїе нсходеџе н съ яростїю ѡпалахоу лнца нїхї н моуџїе ѡгнньны ѡбразы нмоуџе. 60б/3–б (4).

ПЛАМЫ, пламене м (1) *пламен.* – фиг. н болезнїю лютою прѣїд(ѣ)лїает' мн се срїдїце за разлоу'ченїе твоје н разїдїлїает' мє пламн ѿ мнѡгаго вьзїдїханїа. 65а/12–14 (13); фиг. сльз'ноују же тоу'чу послн мн. јакѡ да оуџашоу пламень стрїстнїн пльтн моє. 67а/19–21 (20).

ПЛАТЬ, -а м (2) *фиг. оно што по облику личи на плахту, оно чиме се нешто прекрива; тканина, платно којим се прекрива ѣивот или гроб; (? плоча).*⁴¹² – н по томѣ прндоста (краљице Симонида и Катарина) наїдї грѡвѣ блѣженїе н любовїю лѡбнзав'ше н н ѡмогнста роукоу кє теплнмн сльзамн н тоу мнѡгочїстнїе дары н прнношенїа даровав'шїн домоу прѣстїе н грѡвѣ блѣжен'нїе елены покрнв'шн платн златнмн. 50а/20–25 (24); блѣгочїстнїва кралнцїа слмѡннда сътвор'шн канїдїло ѿ злата мнѡгѡцѣн'наго н платн златїн такождїе мнѡгѡцѣн'нїн днв'ноу довертоу внда нмоуџе вь севѣ ндыже покрнтн ракоу сего хблїубываго н нннїе же потїстн мнѡгы оуџгѡвав'шн сїн в'са вьдасть кь грѡвоу сего блѣгочїстнїваго. 85б/б–85б/12 (7–8).

ПЛАЧЪ, -а м (7) **1.** *плач, психофизичка појава коју прате сузе и јецање, рїдање.* – се исп'лнїает се срїдїце моє рнданїа н плача мнѡгаа. 47а/22–23 (23); мнѡгоу же плачу н вьплю бьв'шоу ѿ тоу стоїцїнїхї. 83а/19–20 (19). **2.** *плач (фолкл.), тужбалица, исказивање жалости за покојником речима (и плачем).* – н сьн в'сеѡсцїен'нїн еплскпѣ даннлѣ блѣгосрїдїнїн плачѣ вьспрїемѣ н тако поврѣг' се на тѣле сего блѣжен'наго. жалост'но плаче се глїше ѡ оїхї мнѣ слад'кїн мѡн гї ... 83а/20–24 (21–22).

◇ **ПЛАЧЪ** н рнданнїе сътворнтн (о)плак(ив)ати, тужити за (над) неким, нарицати, исказивати жалост за покојником речима и плачем, рїдањем и јецањем. – н тоу вѣлнкы

⁴¹² Потребно је проучити шта историјски извори кажу о посети краљица Симониде и Катарине (Каталине) грѡбу краљице Јелене. У рукопису који је предмет нашег рада пише да су краљице целивале руку (50а/22), а у другим рукописима раку краљице Јелене (Архиепископ Данило 1972: 98). Могуће је да се овде преписивачу поткрала грешка. Друга могућност је да преписивач имплицира да се посета догодила након канонизације краљице Јелене. Релевантним, такође, сматрамо шта историјски извори кажу о „платама златним“, да ли су се њима прекривале краљевске хумке и(ли) ѣивоти.

платъ и риданїе сътвори тръзае власн главы своє. и покры' се нади тѣломъ вѣлюбивїе мѣре своє. бые се въ лицѣ своє. и выпїе глѣше. ѿ мѣи моа и глѣже... 47а/10–14 (10–11). ОП: 486/1, 486/16. СѢТОВАНИЕ И ПЛАТЬ СЪТВОРИТИ *оплакивати умрлога, исказивати жалост за покојником речима (и плачем)*. – и тоу вѣанко сѣтованїе и платъ сътворише нади сїнмъ нечїстївїимъ црѣмъ. 566/8–9 (9).

ПЛЕМЕ, племене с (2) *род, порекло*. – сїа влѣочїстїва и хѣлюбыва. рѣкоу. влѣжен'на елена. высл(ть) ѿ племене фроу'ж'каго. 296/16–18 (17). ОП: 746/25.

ПЛЕННИЦА, -е ж (1) *плетеница, испреплетене власи косе*. – релї(е) бо не оусны да ѿброу'ганїш се погоубнѣ времѣ оупованїа влѣаго. какоже и сьм'фонь сѣд'моплетен'нїе плѣн'ницѣ влась главн своє. 42а/11–14 (13).

ПЛЕЩЕ, -а с (1) *плећа, плећи; лећа*. – ѿ стриженїа ѿв'ць монїхї плѣщн многыхї сьгрѣаше се. 676/23–24 (24).

ПЛОДЪ, -а м (7) **1.** *плод (фиг)*. – коє бо слово нзметь мє въ страш'ное твое прншьствїе. не нмоуцѣн плода добрїе детелн прннести тебѣ. 356/16–18 (17–18); и въселен'скомїлї оу'нтелю пав'лоу аплслоу вѣщающоу. глѣт' бо плодї дхѣв'нїн кєсл(ть) люб'вїн. 37а/11–13 (13). ОП: 476/6–7, 676/12, 81а/24. **2.** *плод, род; летина*. – людн же дрѣжавѣ сьблюдн невреднмо. клетн нїхї испльняющн в'сакого плода влѣаа. 406/2–4 (4). ОП: 676/18.

ПЛОУТИ, пловоу, пловешн несвр. (1) *пловити, возити се лађом, бродом*. – и тако вьлез'ше въ дрѣва пловехоу чрѣзь чрѣм'ное морѣ. 78а/8–9 (8).

ПЛЫКЪ, -а м (4) **1.** *војна јединица у саставу војске*. – и тогдїа єднна чєсть нїхї ѿлоу'тшн се пьлка татар'скаго. и прїндоу на рекоу глѣмоу дрнмъ. 57а/7–9 (8); ... таково знаменїе. како вндєтн нмъ стьльпъ огньнъ вѣанкы сьходошь ѿ неелї(е)... и моужїе ог'ньны ѿбразы нмоуще. такождє и воружїа нмоуще въ роу'кахъ свонїхї. и сь ноужїдєю вѣанкою жнєхъ кє сьсѣкающе пьлкы нїхї. 606/2–8 (8). ОП: 83а/10. **2.** *мноштво људи окупьеннх заједно повезаннх међу собом неким заједничким циљем; хорда*. – и на многых мѣстєхъ пьлкомъ вон являющнмъ се. мнєще некоторѣ волю свою оулоу'нтн. и въсхнтнтн нечїто ѿ несоу'щнхї тѣло влѣжен'наго. 836/25–84а/1 (26).

ПЛЬТОРОДЬНЪ, -ын (6) *рођени, прави, који је у непосредном крвном сродству (о оцу, браћу)*. – в'сєосцѣн'нн еплскъ пав'ль ... сєго бо въ жнвоте своємї влѣжен'на елены нмѣ въ мєсто пльтородїнаго ѿца. скоре кєже рѣщнмн гїа сн и оу'нтєлїа. 51а/4–7 (6); и раждлєг' се лювокїю хлслюю. и свѣщавъ сь стѣю и влѣженою мѣрїю сн и ещє жнвою соу'щїн монахїєю еленою. и сь пльтородїннмъ сн братомъ країємъ стєфаномъ. и сь прєосцѣн'ннмъ архїєплскпомъ савомъ трѣтїємъ. и начєть зїдлатн храмъ въ нмє стїго прьводїчїннка и аплсла хвїа стєфана. 79а/15–21 (17–18). ОП: 566/16, 806/10, 806/14–15.

◇ ПЛЬТОРОДЬНО КЄСТЬСТВО *крвно сродство, род(бина)*. – ѿ тєх' бо пльтородїнаго кєсл'ств'а. и сьн гнѣ мон влѣочїстївн краљ стєфанъ оурошь высл(ть). 53а/14–15 (14).

ПЛЬТЬ, -н ж (11) *тело, пут, људско тело са свим спољним физичким својствима; (? тело као физичка појавност супротстављена духовној појавности)*. – хотє свєободнтн прьваго прѣстоупленїа ежє ѿ адама. ѿбразъ рабы прїєть. прнкрнвъ пльтїю вжлїство. и кромє грѣха вьквпѣ высл(ть) бѣ и члѣкъ. 276/27–28а/2 (1); ты сьвѣсн немоуць мрѣтївнїе пльтн нашеє ѿблѣкы се въ ню. 62а/16–17 (16). ОП: 29а/5, 35а/22, 446/6, 476/28, 546/5, 576/15, 67а/21, 78а/15.

◇ ВЪ ПЛЬТИ ЯВНТИ СЄ *открити се, јавити се у телу (о Господу Исусу Христу), оваплотити се (цсл)*. – мы же вѣроу' єхомъ. тебѣ въ пльтн явльшаго се бїа нашего. 52а/5–7 (6).

ПЛЪТЪСЪКЪ, -ын прид. (1) *телесни, који се односи на тело; чулан (обично одр.), који се заснива на опажању чулима, телесан, материјалан (супр. духовни).* – и пришьд(ь)ши въ вѣлнокѣ покаяніе помислн плът(ь)скіе оумръщывають. 30а/3–4 (4).

ПЛѢНОВАННІЕ, -ниа с (1) *плењење, пљачкање.* – и многоу же метежоу и мльве не малѣ бывши и сметенію. въ вѣмѣ преставленіа блженнаго. и ратель и пленованію многоу ѿ соуемоудръныхі кон... 83а/6–9 (8).

по предл. (97) **I.** с дат. **1.** *основ, критеријум: сходно (нечему), према.* – по бѣгоуѣ двѣлоу залч(а)ло премоудрости страхъ гнѣ. 30б/2–3 (2); еднородноу волю нмоушавъ телѣсн. по прѣлор(о)коу хвалеца любовъ братнню и глѣшоу. се коль добро и коль красно еже жнти братома въкоупѣ. 37а/8–11 (9); въсегдѣ любовію вѣрн срѣдичныи оупованіе нмѣн къ бѣоу по прѣлор(о)кѣ. рече бо оупован на бѣ и тѣ нзбавнтъ те такоже въсхошешн. 57б/10–12 (11). ОП: 30б/11, 50а/8, 50а/20 61а/15, 61б/8, 68а/4, 72б/9, 75а/2, 80а/26, 80б/17, 80б/18, 82а/2, 84а/7, 84а/11. **2.** *време непосредно после онога што се казује именицом: после, након.* – помислн дшѣ какова оуспешоутъ те по исходѣ твоюемъ ѿ тѣла 39б/18–20 (19); мнѣ же смиреномоу данноу препочившоу въ монастыри томы. по прѣставленіи тои блженніе тако да и два днѣ 48а/23–26 (24); ннѣа же и по съмръти жнва не оставнѣа менѣ грѣшнаго раба ваю. 62б/18–20 (18). ОП: 29б/28, 49а/13, 50б/11, 58б/16, 63а/15, 64а/4, 77а/6, 80а/5, 84б/8. **3.** *место у чијим оквирима се врши глаголска радња или се на њему нешто распростире, смешта и сл.*⁴¹³ – въ оно вѣмѣ егдѣ высл(ть) преставленіе бѣомѣры. апсѣлы облаци по въздлоухоу въсхнщакмѣн. ндѣхоу на погрѣшеніе же. 45а/25–28 (27); твоимъ бо пришьствіелѣ свѣтъ въса намъ грѣшникомъ. въ тѣмъ селд(е)щнмъ. и сослѣпшнмъ намъ срѣдичнма очнма просвѣщеніе. и заблуждѣ(ь)шнмъ поу(т)л спленѣа. по нмоу же текоуще не нмамѣа съвратити се въ стрѣпѣтнаа или развращенна... 52а/7–13 (11); и вѣсе стопы влѣдичне еже по землѣн хождѣніа.⁴¹⁴ хоте ѿ своелѣ праведнаго стежаніа на славословіе влѣдце хлѣоу принести 74а/1–4 (2). ОП: 68а/18. **4.** *начин на који се врши глаголска радња*⁴¹⁵. – коюждѣ бо тварь нарекы по волн разоума своего. 27б/25–26 (26); и семоу бывшоу оувернвъ его блѣочлстннвн краль. такоже по воли его и хотенію. и възвратн юмоу дрѣжавоу свою 61а/17–20 (18). **5.** *ближу ознаку нечега.* – работан же юмоу съ страхомъ тако влѣдце по келс(ть)стѣвоу. радлѣн же се семоу съ трепѣтомъ такѣл цѣоу по блгдѣтн. 34а/7–9 (7, 9). **6.** *цѣль вршенѣа радње.* – оною любовію оумирающн по нменн его юю же оученннчн того видѣще възноснма ѿ земльныхі. плачюще се глѣхоу. 43б/26–44а/1 (27); оною любовію ююже оутврѣждѣающе се мѣчннчн по нменн его... 44а/6–7 (7). **II.** с ак. **1.** *места на чијој се површини, или у чијим се областима, врши глаголска радња.* – и ннѣ сѣе цѣквн по вѣса места нзавранна зачьнъ и съвршн 78б/27–79а/2 (1). **2.** *временско трајање онога што означава именица у акузативу.* – по вѣсакіе ношн сльзамн непрѣснхакмѣнн постелю свою моташе. 73б/14–15 (14). **III.** с лок. **1.** *место и простор вршенѣа глаголске радње.* – такоже высл(ть) прославн се нменн его и проавленоу бытн. по вселѣ окрѣстныхі странахъ 68б/3–5 (4). **2.** *при указивању на лице у чију корист се остварује радња.* – же тако безловывн и кроткы глѣсѣ глѣ. аще по насл бѣ кто на ны. 75б/21–22 (22).

◇ **по нменн поименице, поименично.** – аще бо глѣо тако по нменн. вѣса ѿ семь хѣлюбывемъ нзъясннн. то оубо лѣтъ келс(ть) и звѣздлн нелсннѣ нзъчнстн. или пѣскъ морскы. 66б/7–10 (8). ОП: 72а/6. **по истинѣ 1.** *уистину, доиста.* – по истинѣ бо хѣлюбнмнчн вѣсещедн бѣ за вѣстнслноу его мѣлстѣ семоу блѣочлстнвомоу не презре нн единаго прошеніа. 63б/20–22 (20). ОП: 55б/9, 72б/6,

⁴¹³ На основу облика понекад је тешко разлучити да ли је реч о локативу или дативу с месним значењем. Дативни облици несумњиво су чешћи.

⁴¹⁴ Уз месно значење овде је присутан и квалификативни однос.

⁴¹⁵ Овим примерима упућује се на квалификацију предикације у својству основа/ критеријума.

756/3, 756/13. **2.** по правди, по праву. – тако бо по истинѣ⁴¹⁶ въсхоте бл҃гы бѣ оупространити дръжавоу ѿтѣствїа его. 546/12–13 (12). по єдиномоу понаособ, посебно, засебно, одвојено. – что ли окоушаю се азъ грѣшнїи. тыще се по єдиномоу исповедѣти. сїе бл҃женїе несповѣдїаа бѣгоугоднаа дѣанїа... 426/25–27 (26). ОП: 466/12. по неже в. понже (276/5, 44а/16, 506/15, 656/12, 826/21, 84а/1). по реду реду, по реду, један за другим. – все по реду извѣстивше ємоу писанїемъ. 506/25–26 (25). ОП: 51а/12. по снхъ в. сь² (29а/10, 38а/22, 43а/5, 436/4, 46а/1, 46а/14, 466/13, 47а/8, 48а/6, 486/26, 50а/9, 506/10, 51а/12, 54а/22, 55а/20, 55а/28, 56а/23, 57а/25, 58а/16, 596/25, 61а/23, 65а/19, 656/21, 666/6, 666/17, 676/4, 846/7, 856/13). по срѣдѣ в. срѣда (49а/17, 566/5, 736/5, 736/10, 76а/8). по что в. что (45а/12, 826/27, 83а/24).

ПОБОЛѢТИ, -лю, -лиши свр. (1) осетити разумевање према туђој невољи, бити саосеђајан. – дл҃жно ти єст(ть) възлюбленїи брате поболѣти о скръби люен. и помощи ми тако да избавлю се ѿ таковаго наслованїа воюющїи на мє. 596/1–4 (2).

ПОБОРННИКЪ, -а м (1) бранитель, бранилац. – нареч(е) бо се ѿцѣ срнмь... ѿбыднмь поборнникъ. 736/22–25 (25).

ПОВѢДА, -ы ж (18) **1.** победа, успех постигнут у некој борби. – о всехъ же сїи хъ боудн нде гїе бл҃скено. повѣдоу даюшоу семоу рабоу своємоу бл҃гочл҃ствомоу. на все събл҃зны твореще ємоу бѣзаконїе. 636/1–4 (1); и видѣсте ли толнкоу безмерноу любовь ємоу ѿ г҃а. и повѣдоу на каз'ни неприязнїе. 66а/1–3 (3). ОП: 296/4, 32а/28, 34а/12, 406/10, 556/11, 776/25, 776/27, 78а/24–25. **2.** оно што доноси победу; (војна) сила, снага. – николже боєща се ѿ соупротивленїа насилствоующихъ ви нноплеменныи езникъ. нь кр҃стїи нмь знаменїемъ ѿграждїаєма таковїи хъ победн ннзложнста. 36а/20–23 (23); и тако съвакоупнвь вѣлнкоу повѣдоу конскы своє. езника грѣткаго. и ннїи мнѿгїи нноплеменнїи езниц. татарн и тоуркы и фругы. и съ смн ндѣ... 56а/5–8 (5); и тако с таковнми повѣдами въздївнгъ се нде. и прїеть землю дьбрьскоую. съ всеми градовн и дръжавами нїи. 58а/22–24 (22); шыд(ь)ше съвкоупнше ѿколо себѣ повѣдоу конскы мнѿгїи езника татарска и коуманн. 59а/12–14 (13); и тако ѿба съвкоупнвша повѣдн своє. єдиноу волю и любовь братню нмоуща въ тѣлєсн. и доста на дръжавоу въздївнгшїи хъ вноутрнїе рати и крамоли. 596/11–15 (12). **3.** напаст, искушење. – повѣдн бо все вражїе оугасоше мнр' же и тишина процвѣте въ ѿтѣствїи его. 666/24–25 (24).

◇ ПОВѢДОУ ВЪЗЕТИ освојити победу, победити. – подївнзак бо се о гл҃сдѣ повѣдоу възетъ на все врагы своє и соупостати и протнвѣщен се ємоу. 586/2–4 (3).

ПОВѢДИТИ, -бѣждоу, -бѣдиши свр. (10) победити, однети победу. – бл҃уди оубо дїше да не раслабнть ти дїаволь оумл. по неже мало врѣмене бравши се съ нымь повѣдиши и бѣжати нмать ѿ тебѣ. 44а/15–18 (17). ОП: 446/21, 546/10, 596/23, 60а/22, 64а/23–24, 666/19, 76а/21, 77а/20, 78а/14–15.

ПОВАЖДАТИ, -ждаю, -ждаєши несвр. (1) нагонити; по(дс)тицати, наводити. – он' же тако моудр' и хоудог' моужь поваждїає гастрѣбы на бѣжещен. 766/16–17 (17).

ПОВѢВАТИ, -аю, -аєши несвр. (2) заповедати, наређивати. – по неже ѿ селѣ не бл҃говолнхъ жити въ тнмены земельнємъ. бѣ бо тако повѣлевають. нзети се тѣлоу моємоу ѿ бокоу земельнїю. и прѣдлєжати ми прѣдлїицємъ вьшего б҃глюбїа. 506/15–19 (17); аще хоцєши быти въ волю мою. такоже ѿбѣщаваєши ми се. сьтвори такоже азъ повѣлеваю ти. хоцоу тако да възмєши

⁴¹⁶ Наиме, његова лична праведност и право које као краљ има јесу разлог због којег му Господ даје награду.

дъщерь єдномоу ѿ вѣл'мозь мон'х'и. и потоуь разоумео тако истин'н'и соу'т'и гл'ы твон. 61a/11–15 (13).

ПОВЕЛѢННІЕ, -на с (7) *заповест, наредба*. – и тако ѿврьз'ше разоуь ндѣже вѣ погрѣвено тѣло ие вь зем'ан. и обретоше ие тако вь росе лѣжеще цѣло не растлымо бѣжемо повѣленіемь нити м'же неврѣжд'лено. 51a/14–18 (17). ОП: 796/1, 796/7, 796/26, 80a/2–3, 836/23, 85a/10–11.

ПОВЕЛѢТИ, -лю, -лиши свр. (18) **1.** *заповедити, наредити*. – и пакы тако тьн рел'и(е) и быше тьн повѣле и сьзд'лаше се. 276/24–25 (25). ОП: 31a/15, 39a/6, 406/27, 50a/3, 55a/21, 576/4, 596/9, 656/3, 706/2, 776/11, 83a/4, 836/17, 85a/5, 85a/18. **2.** *допустити, дозволити*. – м'лю те г'и мон повѣли ми да ндоу до възлюб'лен'н'ие сестри мое снахн же твою. бл'гоч'л'ствіе кралнцѣ каѳеанны. 49a/24–27 (25). ОП: 496/3, 496/8.

ПОВЕСЕЛНТИ СЕ, -лю се, -лиши се свр. (4) **а.** *повеселити се, провести неко време у каквом весельу (духовном или телесном)*. – и сь в'сеи' же сьворомь ѿч'ствіа своего повѣселнв ісе д'б'вно и тѣлесно. и пакы въз'врати се къ прѣстолау своемоу. 48a/17–19 (18); тоу же хвалоу и славоу б'оу възд'лав'ша. тако того роукою крѣп'кою и мишц'ю високою. врагы свое повѣднста. и любьз'но повѣселнв'ша се. и тако растаніе сьтвор'ша ндоства къждоу вь своа си. 596/21–25 (24); и любьз'но повѣселнв' се сь смии. и дарн миогымн пот'ть ие ѿпоустн н'х'и. 786/1–2 (1). **б.** *позабавити се, провести неко време у каквој забави, разоноди*. – възхоте (ѣаво) повѣселнти се погыб'вл'ю н'х'и. зре скон'чавающн'х'и се межд'доу собою. възд'внже бо вь не ненавнсть оубнств'а... 63a/17–20 (17–18).

ПОВИНОВАТИ СЕ, -ноую се, -ноуешн се несвр. и свр. (3) **а.** *повиновати се (цсл.), би(ва)ти послушан, (из)вршити што је заповеђено, саветовано и сл.* – с'а же с'на ие х'б'любнв крала. вь сласть и сь боизанню прнемаста. г'лы и поученіа бл'женіе м'тре свое еленн повнноующа се ие. сь в'сакою радостію сласт'нѣ. 37a/28–376/4 (3). – фиг. бж'л'ствн'х'и кныг оученію и наказанію повнноующе се. и закон'н'ие оуставн еинко цр'ковнаго прѣдан'а сь радостію испльняюще. да сьвршеноу мьзд'доу себѣ пр'обрѣщете. 42a/14–18 (15). **б.** *покорити се, постати покоран, потчинити се утицају чие власти*. – и тако слнша прѣвнсокы краль оурошь шьствіе н'х'и. вь ть ч'л'ц'ь посла слы свое протнвоу к'д'л'с' сь доброразоум'ннми г'лы м'лб'ннми оувѣщати иего. тако да въз'вратн'т' се ѿ так[.]аго шьств'а. пате протнвоу такоуѣн слѣ вѣлнц'ѣн повнноуе се. и бол[.] за ѿч'ствіе свое. тако да не озаковыт'и его неч'л'ств'н. 62a/7–13 (12).⁴¹⁷

ПОВОКЕВАТИ, -юю, -юешн свр. (4) *завојевати, освојити, заузети (у рату)*. – с'е же зем'ле (и грал'дн)⁴¹⁸ н'х'же внше оуказахомь в'се прнема. и пакы и пакы ндѣ на др'жавь зем'ле влахн'ѿскіе. и такоуе повокевавь вѣлнкою слою сколею. и такоуи'х'и езнкь богат'ство несповѣднмо в'се ѿкемь оставн н'х'и и вь опоустеніе. 586/11–16 (13); и тог'да миог'и страни повокевав'ше др'жавн его. и сѣло належеще вѣлнкы пакости творахоу емоу не расходеще се. 59a/17–19 (17). ОП: 57a/3, 58a/9.

ПОВРѢЩН СЕ, -вр'гоу се, -вр'жешн се свр. (2) *насти, бацити се, срушити се*. – и повр'г' се на'д'и тѣломь б'б'любнв'іе м'тре свое. быне се вь лнц'ѣ свое. и вып'е г'л'аше. ѿ м'т'и моа... 47a/12–14 (12); и сын в'сесощ'ен'н'и еп'л'скп' даннль. бл'госр'д'ннн плачь възпр'іемь. и тако повр'г' се на тѣле сего бл'жен'наго. жалост'но плаче се г'л'аше. ѿ о'х'и мнѣ слад'к'и мон г'и. 83a/20–24 (22).

⁴¹⁷ Краль Милутин исказао је спремност да се повинује, покори Ногајевој власти. О успостављању зависног односа Србије према татарској власти в. Узелац 2009: 20–21.

⁴¹⁸ Написано изнад реда.

ПОВѢДАТИ, -аю, -аєши несвр. (1) *причати, приповедати; (по)казивати*. — доб'ль єси пате всеїхї сил'ныхї црѣбѣ о слав'нїи кралою: тако мнѡгїи премоудрїстїи бран'скоє и непобѣдмоє твоє житїє повѣдаєт' се. 74а/20–23 (22–23).

ПОГАННИНЬ, -а м (2) *паганин, неверник, онај који је друге, туђе вере; онај који није православан*. — ємоу бо црѣбѣ поганомь възвестилн бѣхоу... 62а/2–3 (2); и именеми силн крепости твоє лъсть и шетанїа и силы лоукавіє без'бож'ныхї погань разорнше се. 83б/1–3 (3).

ПОГАНЬ, -ын прид. (10) **1.** у имен. значењу: в. поганинъ. — и начєтїи готовити тако да въздївнєт' се съ силами поганихї и ндеїтї на сєго бл҃гочїстнѡга. 61б/25–27 (26). ОП: 62а/26, 76б/7, 76б/12, 76б/15, 76б/16, 76б/23–24. **2.** *пагански, који је без вере, који је друге, туђе вере; који није православан*. — тако в'си шкрїстны црїє и погани в[а?]р'варн богахоу се: тьк'мо нмѣнован'ноу ємоу. 74а/12–14 (13). ОП: 77а/14, 77б/19.

ПОГАНЬСКЬ, -ын прид. (1) в. погань 2. — сїи же слы въз'слан'ны гїсноми монїи противоу томоу црѣбѣ поган'скоу: шєрєтоу єго събрав'ша се съ силоє мнѡгою въ дрьжавѣ црїстїѡ своєго: и съпѣшеца се на сєго хѡлюбнѡга. 62б/20–24 (21).

ПОГАНИАТИ, -ниаю, -ниаєши несвр. (1) *(про)гонити, терати кога*. — и аггль твои гїи боудн стоужає нмь и поганиає є. 62б/7–8 (8).

ПОГАЛТНТИ, -гальцоу, -гальтнши свр. (1) *прогутати*. — фиг. се бо вѣлнкою тоугою шодрьжнмь кїсїмь: зрє шьст'віє поганыхї хотєцнхї мє шдлобытн: и достоїанїє же моє єлнко дарован'но ми тобою погалтнти. 62а/24–27 (27).

ПОГРЕБЕННІЄ, -ниа с (2) *сахрана, погреб*. — апїслы шблаци по въздїлоухоу възшнцїєїи: ндѣхоу на погрѣбєнїє єє. 45а/26–28 (28); и тоу пакы сьтвор'ше в'са шбыг'наа: съ в'сєїстнїи ми трьн'ци места того: єлнко о погрѣбєнїи бл҃жен'нїє. 47а/2–4 (4).

ПОГРЕЗНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (2) *огрезнути, утонутн, загњурути се*. — фиг. вѣдї(ѣ) бо мнѡжество прѣгрѣшєненє монїхї: нъ аще възхошь могоутї погрєзноутн въ поутннє бєстнслнѡга твоєго млісрдїа. 28а/23–25 (24–25); фиг. и въ гальбьны тнменїа погрєзѣ тѣло моє. 39б/2.

ПОГРОУЖАТИ, -аю, -аєши несвр. (1) *тонутн, потапати; фиг. (пре)оптереживати нечим, доводити у какво стање*. — тако и кораб'лю въ поутннє морьсєн вьналн трѣждїаюцоу се: тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се сьгрєшенїи монїи. 33б/1–4 (3–4).

ПОГРѢСТН, -грѣбоу, -грѣбєши свр. (2) *сохранити, погрєсти, покопати*. — и не шєтєхоль погрѣстн тѣла єє: шждїающе прншьст'віа сїѡ єє възлюблєн'наго бл҃гочїстнѡга крїлї(а) стєфана оуроша. 47а/4–7 (4–5); и тако шѡврьз'ше ракоу ндѣже бѣ погрѣбєно тѣло єє въ зем'ан. 51а/14–16 (15).

ПОГРѢШНТИ, -шоу, -шнши свр. (4) *не достнїи, не остварити*. — кто бо мало троуждїє се вѣроуєт' въ тєкѣ нстнн'наго бїа нашего: и погрєши оупованїа надеждїи своє. 28а/11–13 (12), колн бо мнѡжество мнѡго болѣцнхъ бєстнслнє єлнцн възлєжахоу въ такоу вѣдї оуготованїи: єда кто шѡ такоу нїхї прєзрн⁴¹⁹ бѣ: нли которнїи мїи негодованїємь шбнїдї(н)мь єда ли кто нїхї коєго прошенїа своєго погрѣши. 70б/23–27 (27).

⁴¹⁹ Треба да стоїи: прѣзрнмь или (мање вероватно) прѣзрѣнъ.

◇ НЕ ПОГРѢШНТИ *остајати у оквиру предмета глаголске радње, тј. онога што реч на коју глагол упућује значи.* — приди ме тако једног ѿ възлюбљенихъ твоихъ съ клетвою изрекы тако до издѣханїа моего не погрѣшоу воли твоєи. 61а/8–10 (10); сего бо вѣсѡсѣненнаго епископа данна. вѣсако свѣщанїе гл҃снѣ краля въ многоцѣстную любовь и сладость приѣмаше. тако не погрѣшннѣ емоу никако же воли его. 79б/7–11 (10).

ПОГОУБНТИ, -блю, -бнши свр. (5) **1. а.** *уништити, учинити да неко или нешто више не постоји.* — ... съсекающе пльти нхъ нечл҃ствїе тако травоу полскоую. и до конца памети нхъ погоубывше. вѣсе же богатствѡ нхъ и славоу възхитише... и гради же нхъ и жилища до основанїа съкроушише. 78а/15–20 (17). ОП: 67а/15. **б.** *погубити, лишити живота.* — ѡ гнѣ цр҃ѡу вѣкомѣ не погоубы менѣ съ безаконнѣи мои. 67а/15–16 (15). **2.** *изгубити, протратити.* — горѣ мнѣ грешнѣн. тако погоубыхъ вѣдѣе покаанїа. и не ведемъ что сътворюу. 37б/19–21 (20). ОП: 42а/11–12.

ПОГЫБНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (5) **1.** *погинути, пропасти, нестати.* — оудрѣжаше грьднню и одеше се неправдою и нечл҃стою своею. и темъ скончаше се и погыбоше за бѣзаконїе свое. 41б/9–12 (11); дѣла бо роукоу твоєю соудѣи нб҃сѣа тѣ погыбноутѣ. ты же самъ еси лѣта твоѣа не кончаше се. 52а/1–3 (2). ОП: 53б/19, 57а/20. **2.** *изгубити се.* — вѣседрѣжителю... скорого ти радѣи мѣлѣрдїа. не презри менѣ рабѣи твоє. възвѣгнѣи прѣцѣстоую свою плѣтъ тако и свѣщоу. на животворещемъ кр҃слѣ. хоте възискати дѣла твоѣа погыбноую. и не трѣпѣ зрети рода нашего порабощеннаа лютомоу мнродрѣжцоу. 44б/3–9 (7–8).

ПОГЫБѢЛЬ, -н ж (10) **1. а.** *погибија, смрт, несрећа.* — помните бо ѡнѣи нсѣбѣи на нхъже приде гнѣвъ и погыбѣн. 42а/4–5 (5). ОП: 60б/10, 63а/18, 76а/9, 76а/12. **б.** *(смртна) опасность.* — и по силѣ же възлюбљенинѣи пакы прѣдлежитѣ ми слово хвално. оуднѣлае житїе сего бл҃гочл҃ствитаго гн҃а моего превнсокаго краля. елико съхранн его бѣ невѣрѣждѣннаа ѿ находещихъ емоу погыбѣлн. 59б/25–60а/3 (2–3), ОП: 60б/14, 65б/12, 65б/14–15. **2.** *расуло, тежак пораз.* — и тако помощїю бѣжїе волю свою оулоучнѣша. ѡнѣи злоднслннкы прогнаста ѿ достоанїа своего. и ѡндоше посрамљени въ погыбѣн и въ поношенїи вѣлнцѣ. 59б/15–18 (18).

ПОДАВАТИ, -ваю, -ваешн несвр. (1) *давати, даривати, поклањати.* — ... испльннннѣи заповѣдѣ апл҃сльскоую. еже речї(е) подавае въ щедротахъ. и мѡбѡе съ тихостїю... 68а/23–25 (24).

ПОДАНИЕ, -ннѣ с (3) *даванье, дариванье, поклањанье.* — и до ннѣ на вѣсакы днѣи износнннѣи на портоу ѡбылно внна и хлѣба. и ннннхъ брашнѣи разлнчнхъ. на поданїе ннцїннѣи и страннннѣи. и вѣсакомоу требоующемоу доволно. 71а/11–14 (13). ОП: 70а/22, 73а/27.

ПОДАТЕЛЬ, -ла м (1) *давалац, онај који даје, дарива.* — В. подательство (73б/3).

ПОДАТЕЛЬСТВО, -а с (1) *да(ро)ванье, дело којим се даје, дарује.* — и възъмъ съ собою мнѡжѣство мнѡго злата. и ннїе потребности елико быти доволно на поданїе оубогыхъ. тако испльннннѣи оутробы нхъ. вѣсакого подателства бл҃га ѡбоюдѣ. ово тако истннннн кр҃мнтель пнтѣе алчюущихъ. ово тако нелицѣмерннн податель мл҃стнннн. мнлвнѣи ннца и оубога. 73а/25–73б/4 (1).

ПОДАТИ, подамъ, подасн свр. (1) *дати (на корншїење ?).* — ... въздѣвиже пнрѣгъ вѣлннкѣ. и врѣхоу его поставн цр҃квѣ въ нмѣ възнел(е)нїа гл҃сннѣ. и ѡколо създѣа градъ. и поставн полати мнѡгнѣи. и тоу оуставъ вѣсъ цр҃ковнннн оутвѣрдннѣи. и всакъ доволъ елико хотещннѣи житн оу места того подавъ. 70а/8–13 (12–13).

ПОДАТАЛНВЪСТВО, -а с (1) *дарежљивост, особина оног који да(ру)је*. – ннколнже бо расхождлахоу се такоџн оубозџн ѿ долоу его. ннже ославѣ колн таконнмь тнхоџ н бл҃гоџ податалнвст'во его. 73а/12–14 (14).

ПОДАЈАТИ, подаю, подајешн несвр. (1) *давати, показивати, омогућавати коме што*. – бл҃гџн н оубетанкы бѣ нашь... н обыл'нѣ подаџ намь вьходь вѣтноџ цр҃кство его. 84б/11–15 (14).

ПОДВНГНОУТИ СЕ, -ноу се, -нешн се свр. (2) *потрудити се; подстаћи се*. – гл҃џ самь вь себѣ подвн҃гнн се оокаан'не преждле года оного вытн готовь. аще н навнн'ль есн грѣхы творнтн. нь оостанн се оокаан'емь. соудл бо ждлнтъ те моука вѣтнаа н огнь негаснмь. 73б/15–19 (16); сь же бл҃жен'ннн н крѣп'кы краль stefanъ оурушь. вндѣ помошь бж҃ію н покровь на себѣ. ѿ мьз'довьздлтеля х҃а. ѿ толѣ на кол'шоу любовь н на вншн подвн҃гь подвн҃же се кь своелмоу любнтелю хб҃у. наче злдатн мншожст'во цр҃квн ст҃нхл ... 78б/20–25 (23).

ПОДВНГЪ, -а м (11) *богоугодно човеково делање, које подразумева борбу за испуњење Христових заповести, а чији је крајњи циљ човеково исцељење, обожење, обнављање заједнице и склада с Богом;*⁴²⁰ *оно што је резултат таквог делања (? подвизавања)*. – мл҃чннннн же оумараџн того исповѣдахоу. б҃голюбнвн же моужн елнко жнвоуше вь соуѣтн мнра сего. некоторџн ѿ телхл вѣрн радлї таже кь бб҃у. сьмн се распеше стрлстнн. н крѣпкнмн подвн҃гы н мнра ѿрѣкоше се. да х҃а еднного прншовершоуть 29а/26–29б/3 (2); аз же не престаџн гл҃босіе бл҃женіе б҃гооугоднаа дѣянїа. елнко стрлстнн же н трыпѣнїа. млбн же н млтвн н ообыношнаа стоанїа. оуставн же цр҃ковнїе нмнже бѣ славнт се. вса снн събыраше бл҃жен'наа. подвн҃заоушн се подвн҃гомь добрннмь. 34б/19–24 (24); сїа же гл҃сжа моа бл҃жен'на елены. цѣломоудрьно жнтнџ жнвоушнн. снцѣвн бо троуды же н подвн҃гы. н б҃гооугоднаа дѣянїа. 42б/2–5 (4–5); тацн бо подвн҃знн н стрлстнн быше н трыпѣнїа сіе бл҃жен'нїе. н тако вьспрїетъ такоже сл[ы?]шасте н вндесте. 51б/2–5 (3); сь же бл҃жен'ннн н крѣп'кы краль stefanъ оурушь. вндѣ помошь бж҃ію н покровь на себѣ. ѿ мьз'довьздлтеля х҃а. ѿ толѣ на кол'шоу любовь н на вншн подвн҃гь подвн҃же се кь своелмоу любнтелю хб҃у. 78б/20–24 (23); н начетъ вѣланцѣмь подвн҃гомь подвн҃затн се. вь бл҃говерџн оокрьмаоушн жнз'нь свою. чл҃стотоу цѣломоудрїа нескврьн'но съблюдоушнн дѣствлїа своѣ. 85б/17–21 (18). ОП: 29б/7, 30б/23, 36б/21, 47б/2, 84а/25.

Уп. подвнзаннџ

ПОДВНЖЪНННКЪ, -а м (2) *који је у подвизу (в); подвижник*. – рел'чл(џ) бо скровнща цр҃ксклаа злата испльнет' се. н оумн же нстовыхъ подвн҃жнннкь испльнет' се богатаго разоумь. 30а/6–8 (8); н ндѣже хотехъ вьзвестнтн џмоу котораго чр҃н'ца ѿ подвн҃жнннкь. нлн вь поустнннн х҃а радлї стран'ствоушннхл. нлн вь ровѣ зем'льнемь нз'кол'ша жнтн. таконнмь нещед'но в'сако трѣбованіе вьз'сналаше. срлдцель ськроушен'номь н дб҃омь смереномь. тако н самь роукою своєю вьдаџ нмь в'са. 69б/27–70а/6 (1–2).

ПОДВНЗАННІЕ, -нн с (2) *ревновање, труд, напрезање; настојање*. – вь сто бо троуды твоџ н бьдраа подвн҃занїа расплодлаа есн. 42б/7–8 (8); (Господе) оуправнн же в'сако подвн҃занїе срлдца моџго на твоџ оугождлїенїе. 67а/18–19 (18).

Уп. подвн҃гь

ПОДВНЗАТИ СЕ, -двнжоу се, -двнжешн се н -двнзю се, -двнзюшн се несвр./ свр. (10) **1.** *богоугодно делати улажући велики труд*. – н прѣочл҃стован'ною дш҃єю б҃гобл҃п'но подвн҃зюут' се. кь вншнелмоу точенїю. 27б/10–11 (11); н сіе гл҃ы гл҃юшн бл҃жен'наа елена. подвн҃гомь добрннмь подвн҃зюушнн се. оукрашаоушнн се в'сакымн добрнмн дѣтѣл'мн свѣтешн се. вь в'сакон блазѣнн жнз'нн.

⁴²⁰ Циљ свих христочежњивих подвига хришћанинових на земљи јесте бестрашће, и кроз њега обожење и охристовљење (Јустин 1979: 420). В. и Влахос 2000: 134.

въздържаніємъ паче ієсі(ть?)ства. 30б/22–26 (24); подівнзакъ бо се ѿ глсѣдѣ повѣдоу възетъ на в'се врагы свое и соупостати и противѣще се емоу. 58б/2–4 (2); и начеть вѣлнцѣмъ подівнголь подівнзати се. въ блговерѣн ѿкрѣмляющн жнзнь свою. ісістотоу цѣломудрїа нескврн'но съблюдоуціи дѣстволі своє. 85б/17–21 (18). ОП: 34б/24, 38б/20. **2. ревновати, трудити се, напрезати се.** — сїи бо глсѣжа мога веселїемъ дшїе подівнзаше се ѿ семь храмѣ прѣстїе пѣкоуши се. аще бы възмогла скоро съвршнтн въ жнвотѣ своємъ. 40а/2–5 (3); аще бо тѣло ие въ гльбоцѣн старости нзнеможе. нь дхъ ие креп'цѣ подівнзаше се. 43б/20–22 (22). **3. подићи се, покренути се;** фиг. *устати против некога.* — аще и в'са црлсѣтва земльнаа подівнжоут се не догоутї разлоу'чнтн наслї ѿ люб'ви хбї. 44а/8–10 (9); ѿн' же ѿ такоуехъ глѣхъ не вьнетъ. нь паче на лоу'ше зло начеть подівнзати се на роднтеля своєго. 64б/24–26 (26).

ПОДВНТН СЕ, -ваю се, -внши се свр. (1) *зачудити се, задивити се.* — нь ѿ семь блженн да не подвнт' се оумъ нашъ. слншеце снковїе емоу люб'ви ѿ такоуыхї сл'нонмелннїтыхї црб. 53б/26–28 (26).

ПОДОБА, -н ж (6) *оно што је прикладно, што приличи полагају, статусу, изгледу, нарави некога:* **а.** *о достојанству:* — в'сакою же поді(о)бою с[.]на (= сина) црлскаго почеть. 64а/17–18 (17). **б.** *о одеждама:* — самъ нгоумень възложъ на се поді(о)боу іеренскоу. съ в'сєсіл'тннми и нзавран'ннми трн'цн. поюше пѣнїа бжлсѣт'внаа ндоше къ гробоу єго. 85а/6–9 (8). **в.** *о врлини:* — снцѣви бо вѣ нравъ сїе блжен'нїе. остра словомъ блга же ієсі(ть?)ствомъ. непорочна іжел жнзнїю. заповедн крол'тїкїе. ѿбратнтн вѣобразумннми глбї. оутешнтн нелицѣмер'но и безлобно. елнко в'сєсрдїчнаго дръзновенїа ие къ вѣоу. и просто рещн в'сакою довроу поді(о)бою оукрашен'на. 30б/26–31а/4 (4).

◇ на **ПОДОБОУ** *прикладно, како доликује.* — ...н нач'нншнмъ надігробна пенїа. и в'са елнко на поді(о)боу прєставленїю сїе блжен'нїе. 46а/10–12 (11); пѣнїю же и пѣснемъ надігроб'ннмъ съвршающнмъ се. такоже на поді(о)боу семоу блженому. 83а/17–19 (18–19). прнїетн **ПОДОБОУ** **МННШЬСКАГО ОБРАЗА** *обући се у монашкѣ одећу,* фиг. *примити монаштво, замонашити се.* — нь споді(о)вн мє гн недостонноу равоу твою. прїетн поді(о)боу мнншьскаго образа. 43а/15–16 (16).

ПОДОБАТИ, -аю, -аюши несвр. (4) *подобаетъ комоу безл. ваља, треба, потрібно је.* — добро и нзвѣстно намъ поді(о)бають сказати жнтїе блжен'нїе елени. елнко ѿ въздържанїи ие и подівнзѣ. 29б/5–7 (6); тел'же поді(о)баютъ мн прввоє. боати се нменн твоєго стїго. 30а/28–30б/1 (28). ОП: 38б/2, 41б/22.

ПОДОБНТИ, -блю, -бнши несвр. (1) *уподобљавати се коме, постајати сличан, наликовати некоме.* — прндн пастнрѣ доб'рїи бгдодарован'наго тн стада поді(о)бе се влдіцѣ своємоу хдѣ. пастнрємъ начел'ннкѣ. да и вѣ ѿобразъ боудѣвѣ стадоу своємоу. 81а/19–22 (20).

ПОДОБНТЬ, -ын прид. (7) **1.** *сличан.* — поді(о)в'на соуціи правед'номоу ѿномоу моужоу, івоу. 36а/1–3 (1–2). ОП: 37а/23, 45а/25, 68б/2. **2.** *одговарајући, прикладан.* — сїа же блжен'на дающн нмъ пншоу въ поді(о)вноє врѣме. 39а/13–14 (14). ОП: 40б/19. **3.** *достојан.* — и пакы выванте бдѣ поді(о)внн. и тако чеда възлюблен'на ходнте въ люб'ви. 34а/1–2 (1).

ПОДОБНТЬ прил. (1) *слично.* — в'са бо такоуаа стѣню поді(о)внѣ мнмоходеть. и тако снїа вьстающаго. 30б/7–8 (8).

ПОДОБСТВОВАТИ, -воую, -воуєши несвр. (1) *чинити (казивати) нешто на сличан начин нечему.* — рече бо єдннъ моуд'рыхї. страш'но бо ієсі(ть) вьпасти въ роуцѣ бѣ жнва. и апслѣ

же пав'ль томоуждіє словоу подіб'ствоує. глієть рѣкы. страш'но бо етерв соужд'латннїє соужд'л(є)нїє жд'латн хотє поасти в'се дѣлатель неправд'н. 28а/27–28б/3 (1–2).

ПОДРАЖАТЕЛЬ, -ла м (1) *подражаватель, онај који подражава, опонаша кога, који се угледа на кога*. – ... хотєцаго испльнннн заповѣдъ апісл'ьскоую. еже рел'л(є) подаває въ щєдротахъ. и млоує съ тнхостїю. прелд'стоє въ тыщанїн. и подражає правєднаго іова. и бл'жен'наго авраама. и патрїарха іакова дѣломъ нїхї подражатель. и възоромъ нмь подл(о)бань. 68а/23–68б/1 (1).

ПОДРАЖАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *подражавати, опонашати кога, угледати се на кога*. – В. подражатель (68а/26).

ПОДРОУЖНІЄ, -на с (7) *жена, супруга*. – сїа бо бл'гочл'стнва вьдана был'л(ть) ѿ родителю своєю быти подроужїє в'ланкомоу кралю оурошоу. 29б/21–23 (22–23). ОП: 49а/22, 49б/12, 49б/26, 50а/9, 50а/15, 85б/3.

ПОДЪ пред. (3) *под I*. са ак. (уз *анстр. именице*) *означава лице које управља другим лицем или има неку врсту власти над њим*. – и такою любовїю вѣры раз'гарающн се ѿ гл'лдѣ. подл'кланяєть вїю свою подл' лаг'коє нго х'бо. вѣз'мльвьстввющїн въ в'сацѣмь исправ'ленїн тр'ньн'т'сцел'л'. днѣ и ноцѣ не вькоушающїн въ сласть сна. нли покон дающїн тѣлоу своємюу. 43б/6–11 (7). **II**. са инстр. *означава 1. лице, место, простор којему се с доње стране налази ко, што или се догађа, збива што*. – за премногую же его мліл'ть и мліл'тнннє къ ннщнмь. и невьзможно был'л(ть) хранннн подл' споудомъ свѣтнла.⁴²¹ и грѣдь врѣхоу горы стоє не оутан се. 68б/8–11 (10). **2.** (уз *анстр. именице*) *означава нешто што обухвата неки предмет или лице и има неку врсту власти, заштите над њим*. – и воє же нїхї сьхранїн подл' кровомъ крнлоу твоєю. 40а/23–24 (23).

ПОДЪКЛАНЯТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *склањати под што; подлагати, стављати под што*. – фиг. и такою любовїю вѣры раз'гарающн се ѿ гл'лдѣ. подл'кланяєть вїю свою подл' лаг'коє нго х'бо. вѣз'мльвьстввющїн въ в'сацѣмь исправ'ленїн тр'ньн'т'сцел'л'. днѣ и ноцѣ не вькоушающїн въ сласть сна. нли покон дающїн тѣлоу своємюу. 43б/6–11 (7).

ПОДЪКЛОНИТИ, -ню, -нншн свр. (1) *склонити под што; подложити, ставити под што; фиг. сместити на сигурно, заклоњено место*.

◇ не нл'ѣтн кдѣ главы подьклонити изр. *немати где склонити главу, немати склоништа, уточништа*. – и єанко болєщнхї и стран'ннхї. и не ндоущїн гдѣ главн подл'клонитн. таковінмь вѣ сїа бл'жен'наа покровь тврд'дн. и забрало несоборнмоє. 37б/12–15 (13).

ПОДЪКОПАВАТИ, -ваю, -ваєшн несвр. (1) *поткопавати, фиг. наносити шtetу коме*. – рел'л(є) бо расточн и дасн оубогымь. сїа бо сьтвор'ше назн в'сакыє пѣчалан. и без рнзы на стадїн добрїє дѣтелн възндемь. вѣдоуще нметн севѣ довроє нменїє. на нел'сехъ пребывающе. рел'л(є)н'но въ стѣмь твоємь евл'гл'їн. ндеже нн т'ла т'лантѣ и татїє не подл'копаваютї нн крадоу'тї. 30б/12–17 (17).

ПОДЪПНРАТИ СЕ, -аю се, -аєшн се несвр. (1) *подупирати се; фиг. (пот)помагати се, налазити подрїшку, помоћ у некоме, нечему*. – такови оубо крѣпостн и вѣры срл'дчннн прѣпоаса'в' се. нстнн'ною же любовїю єанко къ гб'у подл'пнрає се. оумною лѣствнцѣю на внсото добрїє дѣтелы вьсходнтѣ... 27б/11–15 (13).

⁴²¹ Уз месно, овде је присутна и нијанса начинског значења.

ПОДЪЯТИ, подъямоу, подъямеш свр. (4) **1.** *претрпети, поднети.* – достоинно бо намъ кєсц(ть) прєждє всєх(ь) славити въпл[ъ?]тнѣшаго се налц радїї бѣ. нашего бо ради сплєнєнїа в'се полдїем'шомоу. 29а/22–24 (24). ѿ мѣи моа и глєже како азъ недостоннїи забоудь желанїа срдїца твоєго. и болєзны троудь твоихъ. еанко полдїеть ѿ мнє. 47а/13–16 (16). ОП: 29а/2, 54а/9.

ПОЖИТИ, -живоу, -живеш свр. (2) *(по)живети, провести неко време живеѣи.* – се бо мало и мамн пожити въ соудїти мира сєго. 44а/21–22 (21). ОП: 54б/1.

ПОЖРѢТИ, -жъроу, -жъреш свр. (1) *прогутати, пождерати.* – и еанко хвалєщнхъ се на сїю малоюю дръжавоу властн моєе. хотєщєю въсхитити. и менѣ же раба твоєго ѿзлєбнтн. такєвнїх(ь) мнєсїи и оуднщєнїа раснп'аы. тако да не рекѣтї вразн мон пожрѣхомъ н. 55а/13–17 (17).

ПОЖЪДАННЄ, -нѣ, с (1) *чекање; стрпљење.* – богатаго бо влдїкы блгондєждїднїи рабъ кєсцмъ. тємъ же не трѣбоюю ѿставлєнїа. нь млїю се пожданїа. дондїеже дастъ ми се слово разоумъ. 52б/8–10 (10).

ПОЖЪДАТИ, -ждоу, -ждєши и -ждоу, -ждєши свр. (1) *причекати, сачекати.* – и мало пождїавше. прьвоє прїндѣ прєѿщєн'ни дрхїєпїскпъ сава. по сїнїх(ь) же и блгочїстїви краль... 47а/7–9 (7).

ПОЗНАТИ, -аю, -аєши свр. (1) *узнать, схватити; искусити, доживети.* – зѣло бо пользнє кєсц(ть) намъ. познав'шнмъ поутъ блгочїстїа. тєбѣ истєваго жнвота. в'са соудца въ налц ндєнїа расточнтн. по заповєдн твоєи. 30б/9–11 (9).

ПОЗОРЬ, -а м (1) *достојан пажње, дивљења призор (? или садржај, кратак извод, главна мисао књижевног дела, сјуже).* – се бо дѣянїа днв'ны и прєкраснїи позорь. еанко сьшьд(ь)шнмъ се вамъ хблєубымнцн прнлєж'но слншєщнхъ. таже ѿ сємь блгочїстївємъ. сьмотрнтн бо кєсц(ть) троуды єго и потн. и тѣла тыанїа. вдѣнїа же ноц'наа и слъзи теп'лїє. млсїтнїє же нєнсповѣднїє. даже и до кон'чннн єго. н'равъ незлєубывн тнхы же и оувѣталывїн. ѿ ннхъ же поноуднхомъ се и по сїнїх(ь) проглатн. еанко ѿ недостѣтка оудма моєго малємоц'наго. аще бо глїю тако по ндєнн. в'са ѿ сємь хблєубывємъ нзыаснтн. то оубо лѣтъ кєсц(ть) и свѣздїи нєлснїє нзычнтн. нлн пѣскъ мор'скы. 66а/25–66б/10 (26).

ПОНТИ, пондоу, пондєши свр. (3) *поћи, кренути, упутити се одређєним смером.* – фнг. и гїи навєдн мє на поутїт твоєи. и пондѣ въ истннѣ твоєи. 30б/3–4 (3). ОП: 67а/8.

◇ ПОНТИ ВЪ КОГО ФИГ. ? *уселити се, настанити се у кога.* – и пондоу въ нєи и боуд(оу) нмъ въ бѣ. и ты боуд(оу)ть мнє въ снїи и дьщєрн.⁴²² 39а/18–20 (18–19).

ПОКАЗАТИ, покажоу, покажєши свр. и покажаю, показажєши несвр. (5) **1.** *показ(ив)ати, откри(ва)ти, указ(ив)ати на што.* – и сьгрѣшающнмъ разлнч'нїє ѿбразы покаанїа показа. 28а/3–4 (4); тын оубо сьмь постн се днїи мѣ. показажє намъ ѿбразь постоу. повѣдоу на дїавола. 32а/26–28 (27). **2.** *откри(ва)ти, објав(ь)и(ва)ти; доказ(ив)ати.* – тын бо славнтъ славєщнхъ єго. нхъ же и мїи хвал'наа жнтїа нїх(ь) нсповѣдающе. млнмъ се вбїи. памєтн нїх(ь) свѣтлєншє показатн. въ днїи вьшє. 29а/19–22 (22); и тоу бол'шаа славословїа сьтвор'шє. бѣу прємлсїтнкоу пнтав'шоу єго ѿ юности єго. даже и до ннїа нє ѿстав'лєшоу єго. нь в'ланкоу млсїть члїколюбїа показав'шоу на мрѣтвнємъ тѣлє єго. 85а/12–16 (16).

⁴²² „Уселићу се у њих, и живећу у њима, и бићу им Бог и они ће бити мој народ“ (2 Кор 6, 16).

◇ **ПОКАЗАТИ ПОУТЬ КОМОУ УСМЕРИТИ НЕКОГА, ПОКАЗАТИ МУ ПУТ** (в. поуть). — гїи н оїе мон в'сєїсїтїи оубєждїдї се н прїндн да чєда твоєа страхоу бжїю наоуїншн н добрїи поуїтї покажєши намь спїсєнїа. 81а/11–13 (13).

Уп. навєстн ◇

ПОКАРАТИ СЕ, -аю се, -аєшн се несвр. (2) *покоравати се, постајати покоран, послушан, потчињавати се утицају нечије воље*. — нъ о сємь блжєнн да не поднвнт' се оумь нашь. слншєчє снковїє ємоу люб'вн ѿ таковыхї сл'нонїєнїтывїхї црѣ. єлнко црїсїкою любовїю потнїтахоу н нєнзрєчї(є)н'нїє дары црїсїкыє мнѡжахоу ємоу н єлнко мнѡзїи сл'нїи покарахоу се ємоу бѣ крѣпкы н влїдїка црѣ мнроу възлюбы єго сєго радїї н тїи възлюбншє єго. 53б/26–54а/5 (3); тако ко блгы бѣ сємоу хоблюбнвомоу творащє ащє кто злоую мнслє о сємь непорочнємь вѣща нъ гб разарашє сьвѣтн таковыхї н в'сн послєдн сь ноуждїєю покарахоу се ємоу. 61б/5–8 (8).

ПОКАІАННІЄ, -нїа с (14) *покајање* (в. *покајати се*). — нє прїдохъ правєд'ннкы прїзвати нъ грѣшннкы вь покаїанїє. 51б/21–22 (22). ОП: 28а/3–4, 28а/23, 30а/18, 37б/20, 39а/15, 39б/5, 44а/14, 44б/3, 67а/3, 67а/12, 73б/18, 81б/8.

◇ **ПРНТИ ВЬ ПОКАІАННІЄ ДОСПЕТИ У СТАЊЕ КАЈАЊА, КАЈАТИ СЕ**. — н прншьдї(ь)шн вь вѣлнкоє покаїанїє помнслн пльтї(ь)скїє оумрьцьвляєтє. 30а/3–4 (3).

Уп. нсправлєннє, обрашєннє

ПОКАІАТИ СЕ, -каю, -каєшн свр. (2) *покајати се, променити начин мишлєња, живот; осетити жалєєње због учїєног грєха и активно се потрудити у стицању врлнє*.⁴²³ — ащє ко блѡудїнїи нъ покаав' се пакы прїдадѣ кь щєдротамь твонмь. 28а/13–14 (13); нъ ты оубо црѣ вѣкомь бєсьмртнѣ гїи хотєн вьсємь спїстн се н мнѣ недостоннєн дароуи обрєзъ прєждїє кон'ца покаїтн се к тєбѣ. 38а/4–8 (7).

ПОКЛАНІАННІЄ, -нїа с (1) *поклоњење, чин одавања поштовања правлєњєм поклона (приликом молитвє, целивања икона и сл.)*. — да н мы сподї(о)внм' се вѣч'ныхї блгы хїсїмь гїсїмь бмь нашнмь ємоужє слава н чїстывї н покланїанїє коуп'но сь ѡцємь н сь прєстїнїмї дхбл. 51б/6–8 (8).

ПОКЛАНІАТИ СЕ, -нїаю се, -нїаєшн се несвр. (3) *поклањати се, правєћи поклон (приликом молитвє, целивања икона, светиња и сл.) одавати поштовање (Богу, Богородици и др.)*. — нъ оубо прошоу н млїю се нє ѡвратн лнца твоего ѿ мєнѣ н оутрѡбы члїколюбїа твоего нє затворн мн. јакѡ да н до послєднїаго нздїнханїа мюєго покланїаю се н прославлїаю стїює н вѣлнколѣп'ноє нїє твое. 38а/17–22 (21); бѣ бєскѡнат'нїи млїсрдїи н в'сєщєд'ри влїдїко вьсєлї гїи ємоужє покланїають се в'сакѡ колѣно нєлїснїхї н зємльнїхї н прєсподї(о)внїхї вѣдї(ѣ) тєбѣ скорєго вь млїстїи н богатаго вь щєдрѡтахь. 54б/26–55а/2 (28); чїстїно срѣтающїнмь сєго блгочїстїиваго граждїанѡмь в'сємь н болгарѡмь н сь страхѡмь н трѣпетѡмь прнпалї(а)ющє кь ногамь єго н покланїающє се ємоу. јакѡ по нстннѣ зрєчє црї прншьдї(ь)ша сь вѣлнкоєу слїоєу вь повѣдоу нїхї. 55б/6–11 (9).

ПОКЛАНСАРЬ, -рїа м (1) *посланик, онај који у другој држави представља и заступа своју земљу*. — н пакы таковы црѣ въз'сла поклансарє своє кь сємоу блгочїстїивѡмоу н сьсланїє нїєста мєждїлоу сокою вѣлнконїєннїтїдн свондн. 63а/1–4 (2).

ПОКЛОНІТИ СЕ, -нїю се, -нїишн се свр. (6) **1.** *поклонити се, правєћи поклон (приликом молитвє, целивања икона, светиња и сл.) одати поштовање (Богу, Богородици и др.)*. —

⁴²³ Православни теолози, казујући о покајању, користе лексему *преумљење*. В. Теофилакт 1996: 28.

и тако поклонив се въ оуднаенїи срѣдїца· образоу прѣстїе и гробъ мѣре свое бѣженїе елѣнїи... 48б/24–26 (24). ОП: 48б/12, 49б/24, 50а/11, 50а/20. **2. поклонити се;** фиг. *покорити се, потчинити се.* – и прѣлр(о)къ двѣдѣ (рече:) и поклонет се емоу в сн црїе земльсци· и в сн езнци поравотают емоу· 54б/6–8 (6).

ПОКОН, -ѣ м (8) **1. а.** *мир, одсуство бриге, старања око нечега.* – сама же оубо поудвизающн се не ндеющн покоа· нн въ днѣ нн въ ноци како бы възможнѣно иен съ оуспехомъ съвршнтн таково дѣло еинко начела бѣ· 38б/20–23 (21). **б.** *одмор, опоравак тела.* – днѣ и ноць не въкоушающн въ сласть сна· нли покон дающн тѣлоу своемоу· 43б/10–11 (11); и поставль љенодохїе глїемо болннцѣ· и тоу сътвори множество много содровъ на покон болешиндѣ· меккїе постеле възложнвь врхоу нїхї· 70а/24–27 (26). **в.** *мировање, починак.* – фиг. ѿ основанїа въздвннгъ (цркву) и съвршн· въ образъ стїе бїе студеннчкнє· повѣленїемъ гїсна прѣвисокаго стефана краля хроща· на съхранїе и на покон... его телѣсн· по ошѣствїи его ѿ мнра сего соуетнаго къ хїслоу· 80а/1–6 (4). ОП: 79а/14. **2. упокојење, смрт.** – и еинце праздїноующе днѣ покоа мого съхранн нїхї снлоу твоєю· 46б/2–3 (2). ОП: 83б/13.

◇ **вѣчныи покон**⁴²⁴ *блажено стање душе после смрти, после преласка у небеско царство.* – бѣ же малсрдїи прїсно пекы се ѿ рабѣ своемъ семъ превисоцемъ краля ѿ юности его· да же и до нїна· и хоте и поетн ѿ земльнаго сего црїства· на вѣнн покон... 82а/25–82б/1 (1).

ПОКОННЪ, -ын прид. (1) *тих, миран, спокојан; који је заштићен од било каквог узнемиравања; у којем влада покој, одсуство буке, хуке и сл.* – и в семъ зрешнмъ глїатн бѣженъ еси бѣгнїстнвн и хоблюбын кралю· тако оберѣте себѣ место поконно и память твоја въ родѣ и родѣ· 80а/13–16 (15–16).

ПОКОРНВЪ, -ын прид. (1) *покоран, који без поговора поступа по нечијој вољи.* – оны же тако покорывн снѣве слоушающе своего чедолюбываго оца и гїсна· и въ тоу романїю ндоше· 76б/20–22 (20).

ПОКРОВЪ, -а м (6) **1.** *защита коју попут невидљивог плашта Бог надвија над оним коме је потребна и који се те заштите удостојо богоугодним живљењем.* – тако по дѣломъ его малстннѣ· и мѣтвами стѣхї его прероднтель· мнвожн помощн и покрѣоу и застоупленїю ѿ вншнаго спѣл(о)бленѣнъ выл(тъ)· 75а/1–5 (3–4). ОП: 74а/26, 76а/27, 78б/17, 78б/21–22. **2. кров, оно чиме је што одозго покривено.** – фиг. и еинко болешихї и странннхї· и нендоущн гдѣ главн поудклоннтн· такобнндѣ бѣ сїа бѣженнаа покровъ тврдїи· и забрало несборнмоу· 37б/12–15 (14).

ПОКРЫТИ, -рю, -риши свр. (2) *покрити, ставити што преко чега.* – и гробъ бѣженїе елены покрнвшн платн златнмн· 50а/24–25 (25); ... нмыже (платнма) покрнтн ракоу сего хоблюбываго· 85б/7–10 (9–10).

ПОКЪСНѢТИ, -къшню, -къснши несвр. (1) *причекати.* – и по сїнхї мало покъсневшн иен прїетъ обѣщанїа стѣхъ таннѣ· 46а/14–16 (14–15).

ПОЛАГАТИ, -гаю, -гаюши несвр. (2) **1.** *полагати, стављати.* – фиг. аз' бо аще и всехї преспѣхъ грѣхы· нѣ вѣл(ѣ) те надеждоу ненадеющнмъ се· и грѣшнникомъ сплснтеля· мѣю твоє малсрдїе· и полагаю грѣхопаденїа мога на множество щедротъ твоихї· 52б/11–15 (13). **2. полагати, давати чему коначан облик; учвршїивати.** – гїи и оѣ мон в сїстннн оубеждїдѣ се и прїидн да чеда твоја страхоу бжїю наоучнши· и добрїи поутї показешн намъ сплснїа· и вѣанко смеренїе

⁴²⁴ Уп. са изр. *вечни покој* и *вечни мир* у РМС (IV: 627 и III: 377).

предложеношн намъ хотещиѣмъ жити въ послушаніи твоємъ. тако да и дѣи чѣда твоя възвелчнѣмъ гѣ с тобою. и потруди се на зданіи апостольсьмъ полагае основаніе стѣе и правіе вѣри хрѣств. и того ради болшоу мѣздѣю придеши. 81а/11–19 (17).

ПОЛАТА, -ы ж (5) *зграда, грађевина у оквиру манастирског комплекса или црквеног имања (вероватно већих размера или на више спратова) за становање или другу намену. Овај назив се не односи на саму зграду цркве.* – сын во хоблюбын. сего стѣо и вѣмъ въздѣвиженнаго места глѣмаго хланѣдара. црѣвъ вжлѣтв'ноую таже бѣ прѣваго зданіа ѿ основаніа разоръ. и болшоу създѣавъ... и въ месте томъ постави мнѣгѣи полати црѣскѣи. и келнѣ изред'ниѣ въ прѣбываніе тоу соущнхъ чрѣн'ць. 69а/16–23 (22); и тоу же на вѣргоу мора оу места глѣмаго хроуѣа въздѣвиже пир'гъ вѣланкъ. и вѣрхоу его постави црѣвъ въ нде възвелч(е)нѣа глѣнѣа. и околомъ създѣа градъ. и постави полати мнѣгѣи. 70а/6–10 (10); и тамо оу места рекомаго продрома. създѣа црѣвъ вжлѣтв'ноую поданіеѣмъ беснслнаго злата его. и сътвори полати мнѣгѣе днѣв'ниѣ и прѣкраснѣи. 70а/21–24 (23); и самъ болше ѿ основаніа въздѣвиже (цркву). и полати мнѣгѣи днѣв'ниѣ постави. 71б/2–3 (2–3); и тако во оубо съврши се и зкрасѣи сѣи стѣи храмъ. не тѣк'мо манастироу ѣднна црѣвн⁴²⁵ нь и вѣсь дворъ манастирскѣе испльни и оукраси еже рѣши полати црѣскѣе постав'ль и трапезарію. и нна прочѣа сѣи вѣса съвршнвъ и зкраснвъ и испльннвъ. и потѣе вѣсакыѣмъ довол'ствоѣмъ и правѣдѣмъ црѣв'ннмъ такоже вѣд(н)мо вѣл(ть) и до нѣа. 80а/6–13 (10).

ПОЛЕЖАТИ, -лежоу, -лежнши свр. (1) *полежати, провести неко време лежећи.* – приеътъ вол'ною смрѣт(ь). свобода сѣи въ смрѣтнѣхъ. и полежа въ гробѣ тако и члѣкъ. да насл оумрѣшекъ грѣховн ѡжнвнши. и възвелч(е)ши на дрѣв'нѣе блжен'ство. 44б/9–13 (11).

ПОЛОГЪ, -а м (1) *Полог, котлина и регија у северозападном делу данашње Македоније.*⁴²⁶ – въздѣвн' се (краль) съ снамѣи свонѣи. ндѣ въ дрѣжакоу ѡбласти црѣства грѣт'каго въ прѣд(е)лы ѡкрѣстнѣе... прѣвокъ приеътъ ѡба полога съ градовн нѣхъ. и съ ѡбласт'тю. и градѣи слав'ннѣи скопѣ. 55а/24–28 (27).

ПОЛОЖИТИ, -жоу, -жнши свр. (8) *положити, ставити унутар чега у лежећем, хоризонталном положају; положити нечије посмртне остатке (тело мртваца или мошти) у гроб или ћивот; сахранити.* – самъ блгочлѣствнѣи тѣ краль. прѣемъ роукама свонѣа тѣло блжен'нѣе мѣре своѣ елѣны. и съ прѣѡбщен'ннѣмъ дрѣтѣпѣлѣкпомъ савомъ. и съ съборѣмъ вѣсеѡсѣн'ннѣхъ епѣлѣкпъ и нгоумѣнъ. и нѣсоуше съ ѡал'мѣи и пѣн'мѣи вжлѣтв'ннѣи. и тако положнше н. въ оуготован'номъ ѣе гробѣ. 48а/7–14 (13); и тоу вѣланко сѣтованіе и плачь сътворнше наѣдѣ снѣмъ нечлѣствнѣиѣмъ црѣмъ. и въз'мѣше тѣло его непотрѣбно. ѡпетн въз'вѣрашыше се и положнше и въ градѣ глѣѣемъ снакв'рѣи 56б/8–12 (11); въ истинноу блжѣоу и прѣчлѣствнѣи храмѣи въ нѣмъже нзволн сн положити бѣлюб'зною тѣло твоѣ. 83б/14–16 (15). ОП: 51а/22–23, 85а/22.

◇ **НИ** ВЪ ОУМЪ ПОЛОЖИТИ (КОМОУ) ЧѢТО НИ ПОМИСЛИТИ О ЧЕМУ, изр. *ни на крај памети бити.* – възвелч(е) бо се мнѣлѣю своѣю височе. въздѣвигнути слѣоу свою на сего хоблюбнѣаго. не нарекоу бо слѣоу его. нь тат'скаа шетанѣа. ндѣнже самъ пороуганъ был(ть). сѣмоу прѣвнскомоу краљу. ни въ оумъ положышоу лоукавыѣхъ его мнѣлѣи. 60а/8–13 (13). **ПОЛОЖИТИ КОГО ВЪ ЧѢТО УЧИНИТИ ДА КО ПРЕБИВА У ЧЕМУ** (у каквом стању, осећању и сл.). – рѣч(е) бо прѣлѣр(о)къ нсаѣа. и положоу те въ радость вѣч'ноу въ роѣдѣи и роѣдѣ. 63б/23–24 (23). **ПОЛОЖИТИ КОГО НАДѢ КИМЪ ФИГ. УЗДИ҃И, УЗВИСИТИ.** – азъ бо прѣвѣн'ца положнхъ и висока наѣдѣи црѣи зем'льннѣи. 54б/10–12 (11).

⁴²⁵ Наше запажење да је написано манастирь и накнадно измењено у манастироу, осим једва приметне корекције, потврђују и млађи и старији карловачки рукопис, у којима стоји: манастирь и ѣднноу црѣковъ. Лавовски рукопис овај део текста не садржи (Данило Други 1988: 151).

⁴²⁶ Ова област подељена је на Горњи и Доњи Полог. Највећи градови у њој јесу Гостивар и Тетово.

ПОЛОУЧІТН, -чуу, -чншн свр. (2) *получити* (рус.), *успети нешто остварити, постићи, добити*. — и тако видѣвъ сын злоднслвнн водѣн н|х| сицѣво знаменіе еже ѿ погыбѣлы своен. и ѿ все|х| еже съ нымь и начеть бѣжати гонимь гнєвомь глсннмь съ малою чедн въ дрьжавоу свою. не възмогь полоучити хотеніа своего. развѣ нанесн погыбѣль свою на се. 60б/8–14 (13); ... внноу прісно жєлає въздланіа ѿ влдікы все|х| х|а. въ бѣсконатнѣмь превываннн такоже и полоучн. толнкоу блгдѣть и славоу и члстѣ. таже несказанна и ненслѣдна и незьчтенна соу|т| ѿ сємь хблѹбыкємь. 71а/15–19 (16–17).

ПОЛЬ, -оу м (3) *половина, середина чега (у времени)*. — по прєставленн же єго мнноувшнмь тако до поль трѣтїаго лѣта. 84б/8–10 (9).

◇ ОБ ОНЬ ПОЛЬ *с друге стране, с ону страну*. — он' же видєвъ прншьствіє роднтеля своего. и бѣжа об онь поль рѣкы воанн глїєміє. 65а/3–4 (4). ОП: 57а/12.

ПОЛЬЗА, -є ж (5) *корист, добре, повольне последице, результат чега; добро(бит)*. — аще бо богатство земельноє тыщнм' се събирати. каа оубо пол'за ѿ таковы|х|. 30б/5–7 (7). ОП: 33а/15.

◇ (БЫТН) НА ПОЛЬЗОУ *бити на корист; користити, помагати (коме чему)*. — да и азъ вама глїю възлюбленннѣн чѣде мон. попеченіє сьтворнта таже на пол'зоу дшн вышен. 36б/18–20 (20); ... еже бы на пол'зоу дшн єго. 82б/23–24 (23). ПОЛЬЗОУ ПРНІЄТН *награду, добро(бит) примити (у царству небеском)*. — блжен' бо възлюбывъ заповєдн твоє влдіко. въ ннх'же првкн прѣждіє ходнк'ше. и ѿбѣтованна нмь тобою оулоучнше. и пол'зоу прієше. 28б/22–25 (24).

ПОЛЬЗЬНЬ, -ын прид. (2) у имен. служби: *оно што је корисно, добро; оно што доприноси чијем добру, чијем добром (здравственом) стању*. — и кь снмь доклтонментнє своє вѣрнн моужє постав'ль. нже хотеть прнсѣшати болѣщеє. в'са польз'на нмь творещє. тако да ннєднн'же ѿ болѣщн|х| что възнегодочуеть. нь елико аще чєсо възпросн|т| да далс|ть) се кємоу. 70б/10–15 (12).

◇ ПОЛЬЗЬНО *єсть корисно је, добро је (у духовном смислу)*. — сѣло бо польз'но кєс|ть) намь. познавшнмь поуть блгочлстїа. тєбѣ нстоваго жнвота. в'са соуща въ налс| нменїа расточннн. по заповєдн твоєн. 30б/9–11 (9).

Уп. добрь ◇ (добро єсть)

ПОЛЬСКЬ, -ын прид. (2) *польски, који расте у пољу (о цвећу, трави)*. — и тако ндѣ (Симонида са пратњом)... елико вьсємь зрєщнмь оуднвлнати вндн нхь. тако бо бѣ видєтн шьствіє н|х|. оукрашено ѿдѣяни црлскымн. и пояси златнмн. бысерн же и камєнн мнвогоцѣнннн. чрвьленнн црлскыє и багрѣннцє. тако и пол'скыє цвѣтн. мнвогаразлнчнннн добротами нспыщ'рѣнн. 49б/13–20 (18); и вѣлнцѣн ратн выв'шн мєждлоу ндн. не єднною нан дващь. и пособ'ством' же блгаго б|а. добрѣ възмог'ше повѣднше кє. сьсекающе пльтн нхь нечлстнвїє тако травоу пол'скоую. 78а/12–16 (16).

ПОЛІЄ, -ла с (1) *полье*.

◇ ОБЪЧЄ ПОЛІЄ В. обьчъ (55б/1)

ПОЦАГАТН, -лю, -лєшн несвр. (1) *помагати, давати помоћ, подришку, потпору у чему*. — братї бо ѿ брата помагаємь. тако и градъ тврѣдь внсокъ. 37а/26–27 (26).

ПОЦЕНОУТН/ ПОЦѢНОУТН, -меноу, -менєшн свр. (2) **1.** *поменути, призвати, позвати у помоћ (Бога)*. — аще бо когдїа въ грєсєхъ оубєздохомь и врагомь оуловленн боудємь. и пакы въ такоу скрѣбы соущє поменочоомь нлє твоє стїє. надеєм' се на несповѣднмоу твою млсчть. 30а/21–24 (23). **2.** *поменути, опоменути се, сетити се*. — вн же чєда моєа възлюблєннаа. помєннтє тако землїа кєсчтє и пєпѣль. тємь не боудєтє вѣлнчавн. 41б/13–15 (14).

ПОДНЛОВАННІЄ, -нїа с (1) *милосрђе, дело које се чини из љубави, саосећања онима који трпе, који пате, да би им се помогло, милост; помиловање* (заст.), *самилост*. — многаа оубо такогаа члѣколюбїа твога влїдїко еанко насъ грѣшныѣхл поднлованїа толет' мє 28а/19–21 (21).

ПОДНЛОВАТИ, -лоую, -лоуєшн свр. (1) *помиловати* (цркв.), *испольити, показати милост, милосрђе према коме*. — хананѣн поднлоуѣн мѣ зовоуци[...] дьщєрь нсцѣле 28а/14–15 (15).

ПОДННАННІЄ, -нїа с (1) *помињање, (при)сећање*.

◇ ВЪ ВѢЧНО ПОДННАННІЄ *на вечан (с)помен (у царству Божијем, у вечности) (? за помињање којим се улази у вечни живот)*.⁴²⁷ — домъ бо прєстїе вцѣ блгїе пнтател'ннцѣ рода хрїстїан'ска вѣ мєстє рекомєлємъ трєскав'цѣ н тон ненсповѣдннхъ прншоенїн єго нспльнн еанко в'са потрѣб'наа на слоуж'боу бдѣ н пр'їстєн єго мѣрн сєбѣ же вѣ вѣчно подннанїє просє млїстнв'наго оутврѣждїенїа н помодн прєстїе ѡчѣствїю своємоу 71б/21–72а/1 (26).

Уп. вѣ вѣчноую памєть

ПОДННАТИ, -аю, -аюшн несвр. (1) *(о)помињати (се), (при)сећати се, обнављати у памєти*. — ... вѣанка же н мала богата же н ннща правєд'на же н грѣш'на бол'на же н здїрава в'сакого такоvnїхл рав'но почнташє н всакомоу дльж'ноу члстѣ въздїлавашє помннающн вѣ оудє своємъ онь гроз'нн н прнтран'ны днѣ егдїа повелнтѣ аггломъ свонмъ разлоу'чнтн грѣш'нїє ѡ правєд'ннхъ 31а/10–17 (14).

ПОДНОЛНТИ СЄ, -лю сє, -лншн сє свр. (2) *помолити сє, изрєћи молитву, обратити сє молитвом (Богу)*. — н сѣтвор'шн млѣвоу подлн сє кѣ гдѣ о в'сѣн дрьжавѣ ѡчѣствїа єє 46а/16–17 (16); н сын хблєвнвн гнѣ мон прєвнсокы краљє подлн сє гдѣ бдѣ вѣ оумнлєнїн срдїца 54б/23–25 (24–25).

ПОДНОРСКЪ, -ын прнд. (1) *поморски, који се односи на море; у титули: архиепископ све српске земље и поморске (титула српских црквених поглавара средњовековне Србије)*.⁴²⁸ — поставнше н (о. Никодима) архїєпїскпа рек'ше прєвосцїєн'наго архїєпїскпа в'сє срѣв'скыє зем'лє н помор'скїє многаа лѣта 81б/20–22 (22).

ПОДОЩН, -могоу, -можєшн свр. (б) **а.** *помоћи, заштитити, спас(и)ти, избавити (о Богу и светима)*. — н тѣждїє роука бо мога поможєтѣ ємоу н мнш'ца мога оукрєпнтѣ н 54б/8–9 (8); н бѣ вѣ помодшь мою вьнмн н гн помодшн мнѣ потьщн сє 56б/25–26 (26); н ты же глсдїн мон стїн прєподл(о)внїн очє сѣмєснѣ потьщн сє помодшн мн ащє бо хочєшн лѣтл тн єлс(тѣ) 57а/1–3 (2); н пакы на нь оупова срдїцє моє н помоджє мн 57б/13–14 (14). **б.** *помоћи (о пружању војне помоћи, подржавању војном силом)*. — дльж'но тн єлс(тѣ) възлюблєн'нїн братє... помодшн мн тако да нзбав'лю сє ѡ таковаго наслованїа воюющнхл на мє... нь оубо потацав' сє помодшн мн дрьжав'ною тн слюу 59б/1–6 (3, 6).

⁴²⁷ Према црквеном предању, у вечни живот ући ће само они чије име Христос (с)помене. *Pogleda Gospod, i či, i napisa se knjiga za spomen pred njim za one koji se boje Gospoda i misle o imenu njegovom* (Malah 3, 16). В. Николај 2003. Мањак одговарајућих контекста не пружа нам доказе да *вечно помињање* значи 'непрестано, увек изнова понављано помињање (на литургији, у молитви и сл.)', али ту могућност остављамо отвореном.

⁴²⁸ Паралелизам, сагласјє српске духовне и политичке власти види се и у титулама српских краљєва (владара) и архиепископа. В. Пилиповић 2011.

ПОМОЩЬ, -н ж (36) **а.** *помоћ која долази (даје се) од Бога (ономе ко је се удостоји); помоћ Пресвете Богородице.* – семоу же храмоу престїе· помошїю бжїею съвршнвшоу се· 40б/7–9 (8); ты же гїи не оудали помоши твоє ѿ менѣ· и на застоупленїе мое призри· 62б/2–4 (2–3); просе малстивнаго оутврждїенїа· и помоши престїе (Богородице) 71б/27–72а/1; јако в'сємь дивити се вжїен силѣ· и многон помоши влжєн'номоу за смиренїе кєлї и за кротость· и за добродѣтель житїа своєго· толнкоу съхранєнїю и покровоу сподї(о)влєнємь выд(ть)· 74а/23–27 (24); аще по насл бѣ кто на ны· не на лоукъ бо мон оуповаю· нь помощь моя ѿ гїа сътворшаго нбѣ и зем'лю· 75б/22–24 (23). ОП: 40б/8, 54а/14, 57б/1, 57б/18, 57б/18–19, 59б/15, 62б/25, 74б/19, 74б/22 75а/3 75б/18, 76а/1, 76а/17, 76а/27, 76б/5–6, 76б/11, 76б/19, 77а/1, 77б/1, 77б/26–27, 78а/9, 78б/16, 78б/21, 79б/15, 82а/13. **б.** *помоћ човечија, потпомагање; човекова радња, иза које стоји иманентна датост (изречена или подразумевана) од Бога, а којом се олакиава некоме положај.* – сын бо блгочлстивн ѿ юности своєе никлиже не имє надеждлоу и оупованїа на помощь члчьскоу скоро нстезован'ноу· нь на бѣ нже кєл(ть) в'сємь сила и помощь· того бо помошїю и застоупленїемь не врднмо никылїа же ѿ зломнслєннхъ препроводи жнз'нь свою· 57б/15–20 (17, уп. 18, 18–19); сѣт' бо нїхї съкроуши се и мы нз'бав'лєнн вихомь· и помощь наша вь нмє глєнїє сътворшаго нбѣ и зем'лю· 64а/2–4 (3); и слншавь црѣ таково шьствїє нїхї вь помощь ємоу· сѣло възрадовак' се· и вѣлнко веселїє сътвори ѿ пришьствїн нхъ· и любьз'но оутрѣднвь є ѿпоустн нїхї съ мнромь· 78а/4–7 (5). ОП: 59б/10–11.

◇ **ВЪНЕТИ ВЪ ПОМОЩЬ ЧНЮ** *пазити на кога, бринути се о коме* (о Богу; супротно: прѣзрѣти кого). – млю те блгаго не прѣзри менѣ· нь вьнмн вь помощь мою 39б/24–25 (25); и бѣ вь помощь мою вьнмн· 56б/25–26 (25). **ПРНЄТН ВЪ ПОМОЩЬ КОМОУ КОГО** *добити помоћ, ојачати; доспети у повольнїиу положај.* – и прнємь вь помощь сєбѣ възлюблєн'наго сн брата· краля стефана съ в'сею силоу єго· и тако опльчнв' се съ сїнмн ндѣ вь дрѣжавоу црлствє грьч'каго· 57б/5–9 (6).

ПОДЪНѢТИ, -мьню, -мьнншн несвр./ свр. (7) *(о)помињати (се), (о)поменути (се), (при)сењати се, (при)сетити се, обнављати/ обновити у памети, памтити.* – помнннта јако вѣрн хрлстїан'скїє· і езнка блгѣв'рнаго рождїенїє и вьспнтѣнїє кєлста· 36а/16–18 (16); помннте бо сонїн нслѣтн на ннх'же прнде гнєвь и погыб'лєн· 42а/4–5 (4); помнѣ вь оумє своємь онь чьл(ь) страш'нїн чакємїн вьсємн и пришьствїє превєч'наго дньмн· и соудї без малстннє сътворшнмь малстн· 73а/2–5 (2). ОП: 33а/18, 48б/9, 67б/23, 79а/7.

ПОДЫСЛЬ, -а м (4) **1.** *помисао, оно што је настало као резултат размишљања, производ мишљења.* – помнслїн бо оумє моєго маломощ'наго нздєт' мє глѣтн снцѣ рекоуще· свѣлїл правєдннїа прлєсно свѣтнѣ се· памет' же нїхї съ похвалоу вываєтѣ· 29а/14–17 (14); и в'сєгдїа горѣ любовїю в'сєсрдлч'ною кь внш'нємоу помнсль прнє на в'сєблгѣомь срлдци своємь· преподлѣвнаго с[.] прероднтелєа ѿца стїго сїмєона· каково съграждїенїє и оукрашенїє црков'ноє поставн на съхранїенїє и на покон стѣмоу с[.] тѣлесн· 79а/10–15 (11). ОП: 80а/23–24. **2.** *жудња, жєља.* – и пришьдї(ь)шн вь вѣлнкоє покаанїє помнслн пльлї(ь)скїє оумрьщєвляєтѣ· 30а/3–4 (4).

ПОДЫСАНТН, -мышлю, -мыслншн свр. (2) **1.** *помислити.* – помнслн дшїє какова оусрецоут' тє по нсходѣ твоємь ѿ тѣла· 39б/18–20 (18–19). **2.** *наумити.* – ть (ѣаво) бо въздлєвнзаклїтї ратн и нестронна нахождїенїа· јакоже помнслнль бѣ и семоу ѣлюбнвомоу косноутн се· 61б/18–20 (19–20).

ПОДЫШЛѢТИ, -їаю, -їаєшн несвр. (4) **1.** *помишљати, замишљати, представљати у мислима.* – нь помнѣ вь оумє своємь онь чьл(ь) страш'нїн чакємїн вьсємн и пришьствїє превєч'наго дньмн· и соудї без малстн не сътворшнмь малстн· сїа помнш'лїа· кь недѣвднмн малстннн ннкым'же кь тон прнложн се· 73а/2–7 (5). ОП: 31а/21, 81б/8–9. **2.** *питати се, бити у недоумици, чудити се.* – мнѣ бо грѣш'номоу и недол(то)нномоу равоу хїа моєго смирен'номлїл

данноу потыщавшоу се. исповѣдати вѣлнїа несповѣданихї чюдїсь гнѣ мною. помншлагаю въ оумѣ моємъ. ѿ коудї(оу) и сїн глѣн'на мною. 66а/6–11 (9–10);

ПОДЫШЛІЕННІЄ, -на с (2) *расуђивање, размишљање*. — рел'ї(е) бо и оупїют' се ѿ обыліа домоу твоєго. и потоколї пице твоє напоиши ю. јако да в'сакомъ слншецоу. въз'веселяють дшбѣ. оум' же и помншленїе. 52б/25–53а/5 (1); ... к тел'ї(е) бл'гомю прѣдлагаю дшбѣ мою и помншленїе. јако да оубетлывѣз явнши млсїть твою мнѣ грѣш'номю. млїенїемъ прес'тїе ти м'трѣ. 62а/21–24 (22).

ПОНОШЕННІЄ, -на с (2) *ругло, срамота*. — и тако помощїю б'жїе в'соу волю свою оулоу'чнв'ша. онїн злоднслыннky прогнаста ѿ достоїанїа своєго. и ѿндоше посрамленн въ погыбѣлн и въ поношенїн вѣлнцѣ. 59б/15–18 (18); мл'ю оубо и оубеждїаю бл'гочїсл'тнко и хб'любыко кралек'ство ти. потыци се оубо јако да въ скорѣ гнѣвомъ ярости твоє сметецї е. и вѣлнкоє же нїхї и соу'емоудр'но поношенїе ѿнмешн ѿ нал'ї да нн въ чтоже выменет' се. 77б/3–8 (7).

ПОНОУДНТИ СЕ, -ноуждоу се, -ноуднши се свр. (1) *подстаћи се, нагнати се (на какву активност); ? усудити се; ? осмелити се*. — сьмотрнти бо кел'ї(ть) троуды его и потн. и тѣла тыанїа. бдѣнїа же нош'наа и слъзи теп'лїе. млсїтннкє же несповѣднїе. даже и до кон'чннн его. н'равь незлюбыкн тнхы же и оувѣталывїн. ѿ ннх'же поноуднхом' се и по сїнхї прог'латн. елнко ѿ недостытка оума моєго маломощ'наго. 66б/1–7 (6).

ПОНОУЖДАТИ СЕ, -аю се, -аюши се несвр. (1) *подстицати се, нагонити се (на какву активност); ? усуживати се; ? осмелювати се*. — ... и ѿ сїнхї оубо поноуждїаю се. и в'се скажоу сь истинною. јаже възвѣстнше мн прѣждїе менѣ соушїн свѣдї(ѣ)телн жнтїе сїе бл'женїе елѣны. елнко же и азъ очнма монма видѣхъ. истнн'но исповѣдї(ѣ). 29б/12–16 (12).

ПОНІЄЖЕ везн. (6) *узрочни везник: зато што, пошто*. — блудн оубо дше да не раслабнтъ ти дїаволь оума. по нїеже мало врѣмене бравши се сь нымъ повѣдншїн и бѣжати нмать ѿ тебѣ. 44а/15–18 (16); по нїеже ѿ селѣ не бл'гоколнхъ жнтн въ тнмены земельнемъ. бѣ бо тако повѣлевають. нзетн се тѣлоу моємоу ѿ вокоу зем'льнїю. и прѣдїаежати мн прѣдї лнцель вьшего бл'любїа. 50б/15–19 (15); по нїеже прнлеж'но в'сакымн дѣлы бл'боугодннмн попеченїе твораше ѿ селъ бл'жен'немъ и превнсоцѣмъ кралы. 82б/21–23 (21). ОП: 27б/5, 65б/12, 84а/1.

ПОПЕЧЕННІЄ, -на с (6) *брига, старанье, скрб*.

◇ **ПОПЕЧЕННІЄ НМѢТН/ (СЪ)ТВОРНТИ БРИНУТИ СЕ, СТАРАТИ СЕ О КОМЕ, ЧЕМУ**. — да и азъ вама гл'ю възлюблен'нѣн тѣде мон. попеченїе сьтворнта јаже на пол'зоу дшї вьшен. 36б/18–20 (19); да полдї(о)бакеть и мнѣ попеченїе сьтворнти аще бѣу бл'гоколнв'шоу да сьтвори оу храмь. въ нме прес'тїе бл'гом'трѣ. нек'ан таа коудет' мн нзмолнтел'ница въ днѣ соудїнн. 38б/2–5 (2); дол'ї(то)нно бо бѣ повѣленїе вьспрїель ѿ бл'гочїсл'тнваго и хб'любываго стѣфана кралга оуроша. јако нмѣтн попеченїе емоу ѿ сьвршенїн храма того. 79б/1–4 (3); и въ то врѣме престав'ленїа сего бл'жен'наго. бѣ сьтворнль прншьствїе къ нємоу в'сєосцїен'нн епл'скпъ даннль ... по нїеже прнлеж'но в'сакымн дѣлы бл'боугодннмн попеченїе твораше ѿ селъ бл'жен'немъ и превнсоцѣмъ кралы. еже бы на пол'зоу дшї его. 82б/15–24 (22). ОП: 80б/25, 82а/6.

ПОПОУЩЕННІЄ, -на с (1) *допуштење*. — јако дрѣв'лє прн їсѣ нав'гннѣ. врагъ видѣ се сїнмъ пороугаемъ. млсїтннмн и в'сакымн добродѣл'мн юго. и мнѣ се ѿ нел'ї нскоу'сь прнєтн јако ѿ праведнемъ іовѣ нскоу'сь прнєть. и бжїемъ попоушнїемл'ы ѿ іовѣ нскоу'сї прїеть. ѿ скотел'хї его и ѿ чедї(е)хъ. и самоу тел'сн юго строупь наведь. а семоу бл'женомоу нн ѿ скотехъ его прнєть власты. 75а/9–17 (13).

ПОРАБОТАТИ, -аю, -аюшн свр. (2) *послужити, бити на служби (коме)*. — и прѣлѣ(о)къ двѣдѣ и поклонет' се емоу в'сн црѣи зем'льсци· и в'сн езици поравотають емоу· 54б/6—8 (7); езици нже не вѣдѣ(ѣ)тъ тебѣ к тебѣ привѣгнѣють· и людіе не знающе те поравотають ти· ꙗко радіи и стѣо іслѣва ꙗко прославнѣ те іелс(тъ)· 58б/8—11 (9—10).

ПОРАБОТИТИ, -бошоу, -ботишн (парт. прет. пас. поравощень) свр. (1) *покорити, поробити*. — въседръжителю слоу(о) ѿтѣ· съмосъвршен'нѣи іѹхѣ· скорого ти радіи млісрдїа· не презри менѣ раби твоє· въжегѣи прѣлѣстоюю свою палѣтъ ꙗко и свѣшоу· на животворещемъ крѣстѣ· хоте възнскати дїрашмоу погнѣшоюю· и не трѣпѣ зрети рода нашего поравощен'наа лютомоу мнродръжцоу· 44б/3—9 (9).

ПОРАДОВАТИ СЕ, -доую се, -доуѣшн свр. (3) **1.** *порадовати се, осетити радост*. — менѣ же оубо влѣдїко грѣшноюю и недостонноюю рабоу твою не прѣзри· ꙗко да не порадїует се врагъ мѣи ѿ м'нѣ· 30а/24—26 (26). ОП: 67а/21. **2.** *провести неко време у радости и веселью*. — и пришьдѣ(ѣ)шн въ домъ прѣстїе бѣе· въ место рѣкомо градіць... и тоу порадовав'ше се дѣб'вно и тѣлесно· и въздївнѣше се ѿ тоудоу· 50а/18—28 (27).

Уп. веселіе, радость

ПОРОДИТИ, -рождоу, -родишн свр. (парт. прет. пас. порождень) (2) *породити, донети на свет*. — фиг. и сїи глѣи блѣженїе прїем'ше еанко сицѣва чѣда іе· порождїен'на дѣомъ стїемъ· 42а/27—42б/1 (28); фиг. сын бо юноша бѣвъ възлюбленъ ѿ юности своєє· назнаменаємї дѣомъ блѣгод'ти силн влѣдїчїе· сего бо ѿтрока породн премоудрѣстї· а блгдїтъ въздон· дѣъ же стїи възрастн· 53б/4—8 (7).

ПОРОУГАТИ, -аю, -аюшн несвр./ свр. (2) *излагати/ изложити порузи, (о)срамотити*. — ѿ сего (Шишмана) же дїаволнѣ наваждїанїемъ завнда высл(тъ) на ѿтѣствїе семоу блѣгочїстнвомоу· възнелс(ѣ) бо се мнслїю своєю височе· въздївнѣноутн сллоу свою на сего хѣлюбнваго· не нарекоу бо сллоу его· нѣ тат'скаа шетанїа· нїнже самъ пороуганъ высл(тъ)· 60а/7—12 (12); ꙗко дрѣв'лю при ісѣ нав'гнѣ· врагъ видѣ се сїнѣ пороугаємъ· млістннїамн и в'сакымн добродѣл'мн іего· и мнѣ се ѿ нїемї искоушь прїєтн ꙗко ѿ праведнѣмъ іовѣ искоушь прїєтъ· 75а/9—13 (10).

ПОРОУЧИТИ, -чоу, -чишн свр. (2) *поверити, (пре)дати коме кога, што на старање*. — бѣлюбнвоє чѣдо наше· поручен'ноє нн ѿ гїи· се оубо прїем'ше кроткїе и бѣгѣозумнїе глѣи писанен твонхъ насладнхѣмъ се· 33б/12—15 (13); и поручен'ноє емоу стадо хѣнхъ ѿв'ць доврѣ правѣшоу· ꙗкоже закон'но прѣданїе нїн стѣлї аплсль· и бѣноснлї ѿцѣ· 81б/26—82а/2 (26).

ПОРОУЧИНИЦА, -є ж (1) *она којој је ко, што поверен, предат на старање*. — и ты же глсже бѣѣ поручннцѣ животѣ моємоу... 40а/9—10 (9—10).

ПОРЬТА, -ы ж (1) *црквено двориште, авлија*. — въ таковѣмъ бо местѣ оу стѣо продрома· ꙗкоже сын блѣгочїстнвїи въ животѣ своємъ оуставы· и до нїна на в'сакы днѣ нзноситн на портоу ѿбыл'но внна и хлѣба· и нїнхъ брашнѣ разнчнлї... 71а/9—13 (12).

ПОРѢЧЬКЪ, -ын прид. (1) *поречки, који припада Поречу (области у западном делу данашње Македоније)*. — и прїєтъ зем'лю дѣврскоюю· съ в'семи градовн и дрѣжавами нлї· такождїе дрѣжвоу зем'ле кычав'скыє съ градовн і ѿблстїю нлї· пореч'кю же зем'лю такождїе съ градовн и ѿблстїю нлї· 58а/23—26 (25—26).

ПОСЛОУЖИТИ, -жоу, -жишн свр. (4) **а.** *извршити, испунити чије војне заповеди*. — ꙗкоже оубо конноу котормоу прославнѣшоу се въ побѣдѣ· и оуглѣдно послѣожнв'шн црѣи радіует' се· прїемїи дари мнѣгїи и чїстнїи ѿ роуки его· тако и сїа хѣлюбнваа вѣселаше се· 40б/9—13 (10—11); дошьдѣ(ѣ)шнѣ же нѣмъ блѣга своєго глснѣа и пнтателїа превнсокаго крала· и възвѣстнше іемоу ѿ

всє|х| іакоже послоужнше єм|х|· н тоу сын г|с|нь м|н| мн|с|г|є хвалн оудножн кь г|б|у б|б|у своєм|оу· н с|н|мь дльж'ноую ч|с|ть въз|д|авь· ѿпоустн н|х| вь домн своє· 78б/2–7 (4). **б.** *испунити чију вољу; угодити (Господу)*. – сын во г|с|сь слад'кн вл|д|ч|н|н· слншеє єнко б|б|у послоужнше вь ж|н|тн сємь соует'немь· радост|ю тышет' сє нтн вь жнзнь в'ч'ноую· 37б/26–38а/1 (27–28); ты во послоуж'ше тн вь жнтн сємь· вь внш'нн|х| сь аг|б|ы лыкьствоуют'· 53а/12–14 (12).

послоушаннє, -нн с (3) **1.** *послух, покорност, послушност: а. војника према заповеднику*. – н т|н іако нстнна чєда єго послоушанн|ю· ннколнже не пр'єслоушашє в'сакоє заповєдн· таковаго г|с|на своєго н пнтатєлн· іакоже н пр'єв'єє послвшав'ше н ндоу· на пов'єдоу такок|є єрєсн· тако н тог|д|а ндоу вєсєлмн ногамн· помощь вл|д|кы х|а прнзнвающе вь побєдоу нмь· 77б/21–27 (22). **б.** *верника према црквеном поглавару, духовннх чєда према духовнику*. – г|н н о'т'є м|н| в'с'єт'с|т'н|н оубєжд|д'є сє н пр|ндн да чєда твог|а страх|оу бж|ю наоучншн... н в'єлнко смєреннє прєд|л|ожншн намь хотєщн|д| жнтн вь послоушанн| твоємь· 81а/11–15 (15). **2.** *послух, слушаєє*. – н м|н|д| вн лубымнчн· даднтє мн сл|оу|хы вьше вь послоушаннє прнлєж'но· 29а/12–14 (13).

послоушати, -аю, -аєшн несвр./ свр. (8) **1.** *послушати, извршити што єе заповєђєно или савєтовано, учинити по жєлєи, покорити сє чијој вољи*. – мы жє възлюблєн'н|н· дх|б|внаа слов'єса в'єшатнмь нь пачє єнко кь дх|б|в'нн|мь· послоушашєє тог|ж|д|є ап|с|л|а· гл|єт'є бо дх|б|в'нн|мь дх|б|в'на в'єшатн· 52а/27–52б/3 (1); н сын снб' єго възлюблєн'н|н· ѿ тол'є ѿвратн ср|д|цє своє вь словєса л|оу|кав'на· н не вьсхотє послоушати гл|ы роднтєлн своєго· 64б/8–11 (10); сн|а во нн|с|в|а ѿфнн|н н фнн'єн не послоушав'ша гл|а ѿц|а своєго· прнтран'ною сьмьрт|ю скон'ч|аста сє· 65б/15–17 (16). ОП: 64б/5, 65б/13, 77б/24–25, **2.** *(но)слушати и испуњавати/ испунити молбу, услыша(ва)ти*. – н вл|д|ка х|с' вьсєг|д|а послоушашєт' нстнною прнзвнющн|х| єго· н волю творє коєцн|х| сє єго· н сємоу блжєн'но|м|с| в'сєср|д|ч|ноу мол'боу хслншав'є... 80б/26–81а/1 (26). **3.** *послушати, провести неко време слушајући*. – брат|а н ѿц|н н чєда възлюблєн'наа· прндєтє н послоушантє мєн'є н страх|оу г|с|ню наоуч'ю вн· 41б/2–4 (3).

послоушлнвь, -ын прнд. (3) **1.** *послушан, покоран* (супр. ослоушлнвь). – внж|д|д'є жє лубымнчє тто тн пр'єслоушаннє твор|нт'· не снц'є лн ѿсоужд|аєт' ч|л|кы· гл|єт'є бо вь прн'ч|н· снб' хнтр'ь послоушлнвь ѿц|оу· снб' жє ѿслвш'лнвь вь погыб'єл'ь воудєт'є· 65б/8–12 (11). ОП: 54б/20–21. **2.** *који услышава чије молбе (Исус Христос према мајци)*. – (Богородицє) слнл жє нноплємєн'ннх' єзнк' хвалєщнх' сє на др'ьжав|оу ѿч'єств|а нх'· лубовно др'ьзнов'єннє нм|л|л|ц|н кь снб|у своєм|оу· н м|т|р|нн|д|н тн м|т|в|амн· в'сєг|д|а послоушлнвн єго нм|л|л|ц|н| такокмь сьтворн іако да възвратєт сє смєрен'нн н посрамлєн'нн· 40а/24–40б/2 (28).

послєдовати, -доую, -доуєшн несвр./ свр.⁴²⁹ (1) *ићи, поћи за ким, следити кога*. – фнг. єнцн бо нмєнн твоєго рад|ї сг|го· зємльн|є цр|с|тво ѿставлєшє· послєдовашє тєб'є блг|о|моу пастнр'є дшб' нашн|х|· таковтн пр|єшє вь мєсто зємльн|є н маловр'ємєн'н|є славы· нєс|с|ноую вь в'єкы пр'єбнвнющ|оу⁴³⁰ славоу· н свою дшб|у ч|с|т|о сьбл|юд|ашє· дх|б|вннє бо крнл'є въз'мьшє пр'єлєтєшє сєты лвк|аваго· 28б/10–17 (12).

послєдъ/ послєдн прнл. (4) **а.** *после, потом, каснїє*. – сам жє оубо послєдн іако некоторм|оу вр'ємєнн мн|ноу'в'шоу· сын х|б|л|убывн снб' жє крл'є стєфан'є· х|с|с|вою блг|д|т|ю раз'г|арак сє· н пом|н'є лубовк' м|т|р|ню· въз|д|внн'є сє ѿ бл|б' дарован'н|є ємоу др'ьжавы· р'єкоу зєм'л|є срєд'с|кыє· сь в'сємн в'єлнконмєннн|д|н влстєлы скондн· н нд'є поклоннтн сє гроб|оу м|т|рє своє блг|оч|с|тнвнє єл'єны· 48б/6–13 (6); вьд|л|с|т'є дьщєр'є свою за сн|а єго гл|ємаго мнх|анн|а· нжє послєдн вь|с|с|т'є црб' в'сєн зєм'л|є вьлг|ар'ск|є· 61б/2–4 (4); сє внж|д|л|оу іако вь гл'єбокою старост'є пр|ндох'є· н прозроу іако н послєдн

⁴²⁹ Несвр. вид у СС: 483, а несвр. и свр.? у ПР XXVII: 187.

⁴³⁰ Треба да стоји: пр'єбнвнющ|оу.

многѣи скръбѣи и печалѣи ѡжидаютъ мѣ. ѿ сего снѣ мое аще сътворишу его свободоу. 65а/23–26 (24–25).
б. *на крају.* — ...нѣ гѣ разараше съвѣти такоуи хлѣ. и вѣси последнѣи съ ноуждѣлю покарахоу се кѣмоу. 61б/7–8 (8).

ПОСЛѢДЪИИИ прид. (4) **1.** *последѣи, који се догађа на крају живота, пре смрти.* — бл҃годароу те влѣдѣко гѣ бѣ мон иѣ хѣ. мл҃стѣи вѣи чл҃колюбѣте. тако сполд(о)вилѣ мл҃л еси грѣшнѣоу равоу твою. въ днѣшнѣи днѣ послѣднѣаго ми жнвота. оузрети очима моима пришьствѣе сѣи хлѣ гл҃сдѣи мои хлѣ. рабѣ же твои хлѣ. да слышавѣи гл҃ыи нѣи и бж҃л҃ствѣнаа пѣнѣа. възрѣдѣю се ѡ имени твоимѣ. 45б/22–46а/1 (25). **2.** *последѣи, који претходи садашнѣму, који је био (?) непосредно пре садашнѣа.* — бл҃женѣ бо възлюбывѣ заповѣди твоѣ влѣдѣко. въ ннѣ же прѣвѣи прѣждѣе ходнѣше. и ѡбѣтованѣна имѣ тобою оулоутише. и ползѣоу прѣеше. такоже оубо и въ ннѣшнѣмѣ врѣмени мнозиѣи ѿ послѣднѣаго рода явнѣше се. послѣдѣствоующе заповѣд(е)мѣ твоимѣ. и вѣса еинко добрѣе дѣтели ѡкончаше собою. 28б/22–28 (26).

◇ до послѣднѣаго нздѣхання до послѣднѣаго издѣсаја, док не наступи смрт, до смрти; изр. до послѣднѣаго даха, до краја живота (? док траје живот), до смрти. — и до послѣднѣаго нздѣхання моего поклоняю се и прославляю стѣбе и вѣанколѣпноу нме твою. 38а/20–22 (20). ОП: 73б/13–14.

ПОСЛѢДЪСТВОВАТИ, -ствоую, -ствоуеши несв. (2) *последовати* (рус.); *угедати се на кога, подражавати кога; следовати коме, чему; руководити се чиме.* — бл҃женѣ бо възлюбывѣ заповѣди твоѣ влѣдѣко. въ ннѣ же прѣвѣи прѣждѣе ходнѣше. и ѡбѣтованѣна имѣ тобою оулоутише. и ползѣоу прѣеше. такоже оубо и въ ннѣшнѣмѣ врѣмени мнозиѣи ѿ послѣднѣаго рода явнѣше се. послѣдѣствоующе заповѣд(е)мѣ твоимѣ. и вѣса еинко добрѣе дѣтели ѡкончаше собою. 28б/22–28 (26); и сѣе вѣдаваше за моужнѣи нти въ доми свое. вѣсакимѣ богатствомѣ испльняющѣи нхѣ. теплѣ послѣдѣствоующѣи томоу единемоу. нже наслѣ радѣи колѣноу распетѣе пострада. и богатѣи сѣи ѡбеница колѣю. наслѣ ѡбогачае бж҃л҃стволѣ. 35б/1–5 (3).

ПОСЛѢДНИИ СЕ, -слѣю се, -слѣеши се свр. (1) *подсмехнути се; исмежати, изврѣи руглу.* — по ннѣж(е) звахѣ и не послушаште. нѣ ѿметнѣи сътвористе мое свѣтнѣ. темѣ же и азѣ вышенѣ погыбѣли посмею се. 65б/13–15 (15).

ПОСОБЪСТВО, -а с (2) *помоћ, подрица (у борби).* — да аще врѣме възмоутѣ то велика злоба нѣи явнѣ се до самѣе главѣи мое. нѣ вѣдѣ(ѣ) такѣи помощию и пособѣствомѣ любытели твоего хл҃а. крѣпѣкѣ еси слыоу твою погоубыти память нѣи ѿ землѣе. 77а/26–77б/3 (1); и вѣлнцѣи рати вывѣши междѣоу нми. не единою или дващѣ. и пособѣствомѣ же бл҃гаго бѣ. доврѣ възмогѣше повѣднѣше. сѣсекающе плѣти нхѣ нечл҃ствѣе тако травѣоу полскоую. 78а/12–16 (14).

ПОСОБЪСТВОВАТИ, -ствоую, -ствоуеши несвр./ свр. (4) *(ном)помагати/ (ном)помоћи; поддржавати/ поддржати (у борби).* — бл҃жена еси тако бгѣпрѣетнѣи ти мл҃твами пособѣствоуеши намѣ въ вранѣхѣ. 47б/15–16 (16); гл҃юще кѣмоу достонѣти ты възети прѣстолю ѡца своего. се бо вѣси мы пособѣствоуемѣ ти. тако да събоудетѣ се въ вѣсемѣ волѣи твоеа. 64б/2–5 (4); по сѣи хлѣ же вѣсемѣ сѣимѣ выкающѣимѣ. ѡ семь гл҃сдѣи моимѣ хл҃обывемѣ краи оуроши. еинко пособѣствова кѣмоу бѣ повѣднѣти вѣсе врагы его. и вндѣ се тако вѣси скончаше се... 66б/17–20 (19); слышавѣ же црѣ самодръжавнѣи вѣанкыи романѣе андѣроникѣ палеологѣ. сѣе вѣанкою и слывноу чюдѣи. и помощѣ бж҃ію семѣоу бл҃женѣмоу. еже кѣмоу пособѣствова влѣдѣка хѣ. на сѣе поганѣе. оуднѣвѣ се и прослави бѣ. 76б/3–8 (6–7).

ПОСПѣШЪСТВОВАТИ, -ствоую, -ствоуеши несвр. (1) *доприносити, помицати напред.* — и оуднѣи очима зрѣщи. еинко дхѣ стѣи спѣшѣствоваше. семѣоу храму скоро съврѣшнѣти се. сѣи бо гл҃сѣа моа веселѣмѣ дшѣ полдѣвнзаше се ѡ семь храме прѣстѣе пѣкоущѣи се. аще бы възмогла скоро съврѣшнѣти

въ животе своємъ. и тако зрѣваше стѣны въздѣвнзajúще се стѣго храма того. въ вѣселїи срѣдїца красоваше се глѣощїи. оутвѣрждѣнїе на те надеющїи се гїи. оутвѣрждѣлан црѣквъ твою сїю. 39б/28–40а/9 (1).

ПОСРАМѢТИ, -млю, -мнши (парт. прет. пас. посрамлєнь) свр. (3) *осрамотити; обешчастити; нанети срамоту (противнику у борби)*. – силн же нноплемен'ннхъ езникъ хвалєшнхъ се на дрѣжавоу ѿтѣствїа нхъ... таковнмъ сътвори тако да възвратет се смєрен'ни и посрамлєн'ни. 40а/24–40б/2 (1); сын же соудмоудрїи. бѣгоу емъ се възлезъ въ дрѣва. и прѣндѣ рѣкоу глѣмлю доунавъ. смєренъ и посрамлєнь. 60б/20–22 (22). ОП: 59б/17.

ПОСРАМѢТИ СЕ, -млю се, -мнши се свр. (2) **а.** *посрамити се, осетити срам(оту)*. – ... и нападоше на ме крѣпчїи. ты же гїи не оудали помози твоє ѿ менѣ. и на застоуплєнїе мое прнзрїи. и встанн въ срѣтенїе мое и внждѣ. и възврати злаа врагомъ мои. пролен же на нїе гнєвъ твои. и тарость гнєва твоего да нлєть ю. и аггль твои гїи боудн стоужакє нмъ и поганакє є. и исплнн лица нїхї досаждєнїа. тако да постндѣтъ се и посрамєтъ се в'сн являюще рабомъ твоимъ злаа. 62б/2–10 (9). **б.** *постидети се, осетити стид*. – и прєвыста мнсогїи дїи въ вѣселїи несповєднмє. тако в'сємъ зломнслєщїимъ и таковнїмъ посрамнти се. вндѣще прєнзбылноу ю любовь юю. 49а/2–6 (5).

ПОСРѢДѢ в. срѣда ◊

ПОСТАВНТИ, -влю, -внши свр. (14) **1.** *саградити, сазидати; (но)дићи*. – и тоу же на врѣгоу мора оу места глѣмаго хроуcїа въздѣвнже прнргъ вѣланкъ. и врѣхоу него поставн црѣквъ въ нлє възнєл(є)нїа глєнн. и околомъ създѣла градъ. и поставн полати мнсогїи. 70а/6–10 (8–9, 10); и тамо оу места рекомаго продрома. създѣла црѣквъ ... и сътвори полати мнсогїе днв'нїи и прѣкраснїи. и поставлѣ љєнодохїе глѣмо вол'ннцѣ. и тоу сътвори мнсогѣство мнсого содровъ на покон болєшнмъ. мєк'кїе постєлє възложнвъ врѣхоу нїхї. 70а/21–27 (24); и в'сєгдѣла горѣ любовїю в'сєсрдѣчноу къ внш'нємоу помнслъ прнє на в'сєблгоумъ срѣдїци своємъ. прєполдѣбнаго с[.] прєроднєлєлє ѿца стѣго сїмєона. каково съграждєнїе и оукрашенїе црѣков'ноє поставн на съхранєнїе и на покон стѣмоу с[.] тѣлєсн. 79а/10–15 (14). ОП: 69а/22, 70а/10, 71б/3, 80а/10. **2.** *наименовати у какву службу, изабрати ради вршєнєа каквє дужности; подићи, уздићи на какав положсaj*. – тоу оубо поставлѣши властн и начєлннкы. дїаконн же нже прѣдрѣжати нмѣнїа доум'наа... 41а/26–28 (26); и къ сїнмъ долстѣннєннїє своє вѣрнїи моужє поставлѣ. нже хотєтъ прнсѣщати волѣщєє. в'са польз'на нмъ творєщє. тако да ннєднн'же ѿ волѣщнїхї тто възнегодуюєтъ. нъ єлнко ащє тєсо възспрснїтї да дал(тѣ) се ємоу. 70б/10–15 (11); и свєщавъ сь в'сємъ съворомъ своимъ. въ нарочнтѣ днѣ прєздѣннєкє. на възнєл(є)нїє хбѣ. и оубєждѣ сѣ сь вѣланколю мол'бою. поставнше и архїєпїскупє рек'ше прєвосцѣн'наго архїєпїскупє. в'сє срьб'скыє зем'лє и помор'скїє многаа лѣта. 81б/18–22 (20); пасєтє словєсноє стадо въ нїєм'же вн поставн дхѣ стїи. епїскупн пасти црѣквъ бѣ живє. южє прнєврєтє члстною своєю крѣвїю. 82а/2–5 (3). **3.** *метнути, смєстити, наћи мєсто за што, положити*. – и поставнше кувотъ прєдлѣ обрєзомъ влѣдкы всєлї хѣ. ндѣжє лєжнть и до сєго днѣ. вннє дѣрн ол'тарнѣлїхї. 85а/23–25 (23). **4.** *представити, показати, приказати (некога каквим)*. – ... тьщнт се нскоушєноу сєбѣ поставнти прѣдлѣ глєлмъ. тако рєщн дѣлатєлєлє непостнд'наа. нз работн бо въ свєбодоу тьщєщн сє прѣннн. и наслєд'ствовати землю блгоу южє обѣщєа гѣ любєщнмъ н. 34б/10–15 (11).

ПОСТАВНТИ СЕ, -влю се, -внши се свр. (1) *бити поставлєн, смєштен на неком мєсту*. – азъ вндєх дондѣжє прєстоли поставнше сє. и вѣт'хн днѣмн сѣдє. и кнннн разг'ноушє сє. 36б/10–12 (11).

ПОСТАВЛѢТИ, -влю, -внши несвр. (2) **1.** *градити, зидати; (но)дизати*. – епїскупъ даннлє... сѣло ндїи крѣп'коу и вншєшоу моудролѣ въ срѣдїци своємъ. ѿ въздѣвнжєнїи црѣкв'номъ. єжє заповєдати ємлєлѣ хоудогїнмъ и мнсогонзавран'нїимъ хнтрѣцєлѣ знждѣлоушнмъ. како поставлѣати ст'лпн же и налѣстлѣпїа. и казарє и прѣградн црѣквнїє. 79б/17–25 (24). **2.** *заснивати, утврѣживати, утемєлєвати, поставлѣати основу, темєлє (нечему)*. – ... и ннїє стїє црѣквн

по в'са места нзбран'на зач'нь н сьвр'шн. н испльннв' не мала нь многоаа богат'ства. н просв'щенїа. н в'се оутв'рднв' постав'ляше на в'сакомь бл҃гомь законє. 78б/27–79а/4 (3).

ПОСТЕЛЯ, -лє ж (2) *простирка за лежање, душек, (? слам'яча)*. — н постав'ль жєнодохїє гл҃ємо вол'ннцѣ. н тоу сьтвори множество много содрокь на покон болецннмь. лек'кїє постелеє възложнв' вр'хоу нїхї. 70а/24–27 (27); по в'сакїє ноци слъзамн непрѣснхакєднмн постелю свою мочашє. 73б/14–15 (15).

Уп. одрь

ПОСТИГНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (1) *постигнути, доћи до чега, задобити оно за чим се тежило*. — се бо соуцінмь намь вь соуїєте мнра сєго соуїєт'наго. аще н хотеце дх҃ом жнти єанко оу҃голд'но кєл(ть) гл҃єн. сєго не възможємь постигнути. 33а/20–24 (23–24).

ПОСТИЗАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *постизати, долазити до чега, задобијати оно за чим се тежи*. — не словєсєм' бо нн образомь. нн роїд(о)мь нн крѣпостїю нн лѣтї(ѣ)мь. црїстѣїє нєлїсноє постизает' сє. нь снлою веры. 34а/17–19 (19).

ПОСТИТИ СЕ, поцоу сє, постншн сє несвр. (6) *постити, држати пост*. — сама оубо постомь оудроу҃чающїн тѣло своє. альчнїє пнтѣющїн. нѣл(ть) бо то пость єже сьмомоу постнти сє. ал'чюущаго же презрєтн. постєн бо сє н не дадїн ал'чюущомоу хлѣба. вь тыщє кємь пость бываєт'. 32а/6–11 (8–9, 9); постнв'ше бо сє ннєвнѣєнє ·҃· днї многоднвож'нїн градь сплсѣше. 32а/19–21 (19); тьн оубо сьмь постн сє днї ·҃· показає намь образь постоу. повѣдоу на дїавола. 32а/26–28 (27). ОП: 32а/12, 32а/14–15.

ПОСТОЯТИ, -стою, -стоншн свр. (1) *одржати се, издржати (нападе непријателя); постојати*. — н хвалєцє сє їако ннедннмому црїстѣвз постоятн прѣїдї снлою нїхї крѣпостн нашєкє 75а/26–27 (27).

ПОСТРАДАТИ, -страждоу, -страждєшн свр. (1) *претрпєти, поднєти (муке, страдање и сл.)*. — теплѣ послєїдїствоующн томоу єдннмому. нже налї радїї вол'ноє распєтїє пострада ... млѣщн сє сь слъзамн теплѣ н гл҃юшїн... 35б/3–6 (4).

ПОСТЬ, -а м (6) *пост*. — сама оубо постомь оудроу҃чающїн тѣло своє. альчнїє пнтѣющїн. нѣл(ть) бо то пость єже сьмомоу постнти сє. ал'чюущаго же презрєтн. постєн бо сє н не дадїн ал'чюущомоу хлѣба. н не дадїн ал'чюущомоу хлѣба. вь тыщє кємь пость бываєт'. кол' бо ѿ любыднцн зрєщнмн радѣл(ть) сьвр'шен'наго поста. 32а/6–12 (6, 8, 11, 12); что же гл҃ю мѡу҃сєа н нлїю даже н даннла. сьмь бесконачнїн свѣїтї н пнтатєль в'сєє тварн х҃с. нже вѣсть крѣмнн. петїю хлѣбь петь тнсоушь вь поустнны. тьн оубо сьмь постн сє днї ·҃· показає намь образь постоу. повѣдоу на дїавола. 32а/23–28 (28). ОП: 32а/21.

ПОСТЬНЬ, -ын прїд. (1) *постан, коју се односи на пост*. — онн же ·҃· ѡтрокы. нх҃же не нскоуєн їарость звѣрннѣ. н ѡг'нєпламен'на пєць на хладь прєложн сє. не дѣтєль лн пост'наа сїн възложє. 32а/16–19 (19).

ПОСТЫДѢТИ СЕ, -стыждоу сє, -стыдншн сє свр. (4) **а.** *постидєти сє, осєтнєти стїд*. — постндн же сє вь ннїашнєлї вѣцє възлюбыв'шаго тє тако. да вь прншьствїн їак'лєнїа єго не постндншн сє. 34а/4–6 (4, 6) **б.** *посрамнєти сє, осєтнєти срам(оту)*. — ... н нападѣше на мє крѣп'цїн. ты же гїї не оудалл помощн твоє ѿ менѣ. н на застоу'лєнїє моє прнз'рн. н вьстанн вь срѣтєнїє моє н внждїдѣ. н възвратн злаа врагомь мѡнмь. пролен же на нє гнєвь твоє. н їарость гнєва

твоего да нидеть ю. н аггль твон гн боудн стоужае нидь н поганиае е. н испльни лица н|х| досаждїенїа. тако да постндѣт' се н посрамет' се в'сн являюще рабомь твонмь злаа. 62б/2–10 (9). ОП: 55а/9–10.

ПОСЬЛАТИ, -сьлю, -сьлюши свр. (13) **1. а.** *послати, отпремити куда с каквом мисижом, каквим циљем.* – н посла н|х| сь подроужїемь свонмь бл҃гочїстнвою сѣмоннїдою. 49б/12–13 (12); вь ть чась послаше вѣстникы къ в'сєосцїен'ному епїсклпму раш'кому пав'лоу. 50б/23–25 (23); ... посла слы свое протнкоу юмїлї. сь доброразоумннн гл҃ы млѣьнннн оувѣщати юго... 62а/8–10 (8); слншав' же цр҃ь самодр҃жавнїн вѣлнкыє романїє андїроннкь палєологь. сїє вѣлнкоє н слав'ноє чюдї ... оудннкв' се н прославн бѣ. н не малїн млѣы н млєнїа посла к' сємоу вѣлнкому н крѣп'кому кралю стѣфану оурошоу гл҃є. любов'нїн снбу др҃жав'наго мн црїства... 76б/3–11 (8); он' же тако моудр' н хоудогь моужь поваждїає гастрѣбы на вѣжєцїє. своего сьролїства н храненїа пооучнвь сладкымн свонмн гл҃ы. н тамо посла ю в'сєгдїа бжїю помощь прнзнває. 76б/16–20 (19); посла вь сретенїє н|х| сь вѣлнкою чїстїю. 78а/25–26 (25). ОП: 65б/6, 77а/15. **б.** *послати; прогнати.* – ... повєантѣ агг҃ломь свонмь разлоучнтн грѣшнїє ѿ правед'ннхь. грѣшнїн разлоучающе сє свїн вь т'моу кромеш'ноу. оуготован'ноу дїаволоу н агг҃ломь его. свїн вь огнь вѣчнїн. дроузн же посланн боудї(оу)ть вь неоуснпающн чр҃квн. н ннн грозе предадете лсї(є). 31а/15–21 (20). **2.** *ниспослати (цсл.) (о Богу), послати (с неба на земљу); даровати, дати.* – коє бо слово нзметь мє вь страш'ноє твое прншьствїє. не нмоушнїн плода добрїє детєлн прннести тебѣ. нь оубо послы свѣтї твон н нстнноу твою. н просвѣтн мн очн срлдчнєн. да зроу любовїю срлдца красотн твоеє. 35б/16–21 (19); ... нь ты влдіко всєлї гн. пославїн прѣстїн свон дх҃ь крѣпєць сїю рабоу твою. н того трїсїан'ною блгдїтїю оцтн оумь мон. 42б/28–43а/2 (28); нь ѿ гн цр҃юу вѣкомь не погоубы менѣ сь безакон'мн монмн. нь послы свѣтъ твон н нстнноу твою. на оцїанїє мнслннма монма очнма. оуправн же в'сакю полдвнзанїє срлдца моего на твое оугождїенїє. слз'ноую же тоучю послн мн. тако да оугашоу пламень стрлстнїн пльтн мое. тако да не порадїует лсї врагь мон ѿ мнѣ. 67а/15–22 (16, 20).

ПОСЫПАТИ, -паю, -паєши несвр. (1) *засути, обасути, извршншн живу палбу (? стрелама, камењем).* – єлнцн же нхь хотєцє прнстатн къ бр҃гюу. такоєн поснпаємн н оумораємн ороужїемь. пакы въз'вращающе сє вь такоє рѣцѣ скон'чашє сє. н погыбошє за вѣзаконїє свое. 57а/16–20 (18).

ПОСѢТИТИ, -сѣшоу, -сѣтнши свр. (2) **а.** *посетити, походити; доћи (о человеку) коме са даром (у виду: лека, хране, давања заклона, речи утехе итд.) који помаже примаоцу посете; (лечити ?).* – ал'ках' бо н дастє мн гастн. жеждїахь н напонстє мє. болєхь н посетнстн (место: посетнстє) мє. 70б/19–21 (21). **б.** *посетити, доћи (о Богу, Духу Светом) коме, чему са (њему потребним) даром (у виду: мудрости, стрпљења и др.) који омогућава промену набоље у хрншїанском смнслу.* – фнг. н прнзрн сь нвєлсї н посетн н сьвршн єжє насадн десннца твоя. 76а/15–16 (15–16).

Уп. посѣщенїє, прнсѣщатн.

ПОСѢЩЕННЄ, -нн с (3) **а.** *посета, похођење (о Богу, Духу Светом).* – прєпетоую же н в'сєхвалноуїю бл҃годєтѣ нмѣашє. посєченїємь ст҃го дх҃а прнєд'шн всєлї кннгь сказанїє нмоушнїн. 31а/4–6 (5). **б.** *посета, похођење; помагање.* – н блѣ дарован'ноє юмоу богатыствю земльнаго црїства. мнсльно н разоум'но расточн. мншгоразанчнїн оєразы прьвоє же вь дарь бд҃у. второє єлнко на въздївнженїє стїхь цр҃квїн. къ нншнм' же н стран'ным н малодош'ннмь. н мллстнв'на посєченїа. дарн же н оєбыл'на пнтатєл'ствє сєго бл҃гочїстнваго кто нсповєсть. 69а/7–15 (14).

◇ прнєтн посѣщеннє *бити предмет чїє брнге, старања; добити, примити (лекарску) помоћ.* – н ацє кто ѿ такоєнлї болєшнлї цѣл'боу прнємь. ндѣшє вь поулї свон радїує сє. н пакы же ннїн болѣшн прнхождїашє на место его. такождїє прнєд'лєє мллстнв'но посєченїє. 71а/2–6 (6).

Уп. посѣтнтн, прнсѣщатн.

ПОТОКЪ, -а м (1) *поток*, фиг. *велика количина чега*. — рел'и(е) бо и оупіють се ѿ обыліа домоу твоєго· и потокома пице твоє напоиши ю· тако да в'сакома слншецоу· въз'веселаеть дшбѹ· оум' же и подншаєнїе· 52б/25–53а/1 (26).

ПОТОПНТИ, -плю, -пиши свр. (1) *потопити, утопити*. — вода же сїн нагло въз'д'вн'гши се· многїе нїхї потопы· 57а/15–16 (16).

ПОТРѢБА, -ы ж (14) *потреба, оно што је потребно, потребна ствар*. — и таковоє место в'сакым потрѣбам многїи и чїстїи испльни· елико рещи ми довол'но· тако да в'си елико тоу пребывающнхъ в'сакъ довол'нїають· таже комоу что нїхї на потрѣбоу· тѣ бо незьттен'но злато своеє много приложн· тако ннколїнже не вол'скоудѣти таковомоу местоу и до сагы ннїєдннєю потрѣбою· 71б/3–10 (4, 10); и въз'мь съ собою множьство много злата· и ннїе потребности елико быти окол'но на поданїе оубогы|хї· 73а/25–27 (26). ОП: 69б/17, 72а/5.

◇ на потрѣбоу *нужно, необходимо, потребно*. — и ѿ сїнхъ троужд'лающн се елико ѿ вьдаванїи малїстннхъ въ храмн в'жїст'внїе· в'са таже на потребу· книги в'жїст'внїе въ домоу своємь състав'ляющїи· такожде и създ'їи сїєн'нїе златїи и срѣбрьнїи· оукрашен'нїи бисери и каменїемь многоцен'ннмь· ризн же іересомь изабран'нїи· в'сакїе же правдїи црков'нїе елико на потребу· 34б/26–35а/5 (28, 5). ОП: 41а/22, 49б/11–12, 64а/18, 70б/8, 71б/7, 77б/17–18, 79б/5.

Уп. потрѣбьнь

ПОТРѢБИТИ, -блю, -бнши свр. (1) *истребити, унишити, искоренити*. — и езникъ вашъ ѿ клеветн оустав'лантн· и оустны ваше ѿ льстн· рече бо потребытї гѣ в'се оустны льств'нїе· и езникъ вѣлерегнвѣ· 42а/18–21 (20).

ПОТРѢБЬНЬ, -ын прид. (1) *потрѣбная с мн. потребоѣ, оно што је потребно, потребне ствари*. — домъ бо престїе вїє влїє питател'ннцѣ рода хрїстїан'ска· въ месте рекомель трескав'цѣ· и тон несповѣдннхъ приношенїи его испльни· елико в'са потрѣб'наа на слоуж'боу бѹ· и причїстен его мїрн· севѣ же въ вѣчно подннанїе· просе малїстнв'наго оутврьжд'енїа· и помощи престїе ѿтѣствїю своємюу· 71б/21–72а/1 (25).

Уп. потрѣба

ПОТРОУДНТИ СЕ, -троуждоу се, -троуднши се свр. (1) *потрудити се, уложити труд*. — гїи и оѣ мон в'сеїстнїи оубежд'їе се и прїндн да чеда твоа страхоу в'жїю наоучнши· и добрїи поутї показешн намь спїєнїа· и вѣлнко смеренїе пред'ложнши намь хотешнїа жнти въ послушанїи твоємь· тако да и мїи чеда твоа възвелннмь гїа с тобою· и потроудн се на зд'ланїи апїслєсцѣмь полагає основанїе стїе и правїе вѣрн хїєвн· и того ради вол'шоюю мьз'длоу прилєши· 81а/11–19 (16–17).

ПОТЬ, -а м (1) *зној; поты мн. фиг. напор, напрезање*.

◇ троуды и поты *труд и мука; тежак изнурујући труд*⁴³¹. — ... сьмотрнн бо кєл(ть) троуды его и потн· и тѣла тыанїа· бдѣнїа же нош'наа и слъзи теп'лїе· 66б/1–3 (2).

ПОТЬЩАТИ СЕ, -щоу се, -щнши се свр. (8) **1.** *пожурити се, похитати*. — и бѣ въ помощь мою вьннн· и гїи помощи мнѣ потьщи се· 56б/25–26 (26). ОП: 45б/15–16, 50б/27, 55а/18, 57а/2, 59б/6, 77б/4–5. **2.** *потрудити се, узнастојати, гледати да, настојати око чега, дати се на што*. — мнѣ бо грѣшномюу и недокл(то)нномоу рабоу хїа моего смерен'номїа даннлоу потьщав'шоу се· исповѣдати вѣлнчїа несповѣднннхї чюдїсь гїа моего· 66а/6–9 (8).

⁴³¹ Уп. СРЯ XVII: 278.

ПОУСТНТН, поустноу, поустниш свр. (1) *послати, отпремити куда по каквом послу, с каквом поруком, мисижом, отправити*. — ... и нз'бравъ великонменитїе властели свое елико срьдолюбъз'ни емоу· и оукрѣпнвъ срѣдїца нїхї сь разоумниши и слад'кыми глѣи и чїстїю многою пот'ть нїхї· и в'са вьдавь елико на потрѣбоу нмь· поустн нїхї сь силою своею нты тьцїно на тїе поганїе пер'сн· 776/13–19 (18).

ПОУСТЫНИ, -нє ж (2) *пустыня, пуст, ненаселен крај, предео*. — что же глїю моусеа и наїю даже и данїла· сьмь бесконачнїи свѣтї и питатель в'сеє тварн х'с· нже в'ѣсть крьмннї· петїю хлѣбъ петъ тисоушь вь поустиннѣ· тьн оубо сьмь постн се днїи ·лї· показак намь ообразъ постоу· побѣдоу на дїавола· 32а/23–28 (26); и ндѣже хотєхъ вьзвестннї емоу котораго трьн'ца ѿ поїдвнжннкь· нли вь поустиннї х'а ралдїї стран'ствоушнїхї· нли вь ровѣ зем'льнємь нз'вол'ша жннн· таковиць нещєд'но в'сако трѣбованїе вьз'снлаше· 696/27–70а/4 (2).

ПОУУЧАВАТИ СЕ, -аю се, -аєши се несвр. (2) *фиг. соколити се, храбрити се*. — онїи же в'з'бож'нїи їако забыв'ше се· и нз'гоубыв'ше оумь свон· поуучавающе се тьщєт'нымь на в'сєчїст'ноу юго главоу· нлающе їако п'сы на питающаго ю· 756/24–76а/1 (26).

ПОУУЧЕННЄ, -нїа с (9) *наук, поука; опомена, совет, упозорење коме како треба живети (радити и поступати у одређеним ситуацијама)*. — и сїа бл'жен'наа елєни вь сласть в'са прнїємашє глїи и поуучєнїа ѿцѣ сїнїхї· 346/4–6 (5); и сїнїхї глѣи в'б'оразумнннн и поуучєнїємь тнхнмь оубєщаваеть 41а/28–416/1(1); и сїн глѣи бл'женїє прїєм'ше елико снцѣва чєда ює· порожд'єн'на д'х'омь ст'нмь· вьспнтєнн же вь блаз'єн вѣры· поуучєнїа сїє х'б'лювнвїє· 42а/27–426/2 (2). ОП: 346/8, 376/2, 42а/22, 466/13, 47а/18.

◇ сьвѣщаннїє и поуучєннїє сь цѣмь творннн *саветовати и опомињати се (подсењати се на шта треба обратити пажњу) с ким*. — вндѣ бо (краль) в'сакоу добродѣтель свѣтєшоу на нїємь (епископу Данилу)· тако его з'єло люб'ляше· и вншьше свѣщанїє и поуучєнїє сь снмь бл'жен'нїнмь творашє· їакоже бы вьз'можно было помодїю б'жїєю сьвршннн се· желанїю срѣдїца его· ѿ сьвршєннїи храма того ст'го· 796/11–17 (13–14).

ПОУУЧНТН, -чоу, -чншн свр. (2) *фиг. осоколити, охрабрити војнике пред битку*. — и провндє б'жїю помодшь ѿ себѣ и сьхранїєнїє· абыє поуучнвь своєго ѿчѣства в'сєчїст'нїє властєлы· и не малалго своєго сьроїд'ств'а· ѿплънв' се на тїи вєз'бож'нїє пер'сн сь свонїм сн хранїєнїємь· и ѿдолевь побѣдн... 76а/17–21 (18); ѿн' же їако моудрь и хоудогь моужь поважд'лає їастрѣбы на вѣжєщєє· своєго сьроїд'ства и хранїєнїа поуучнвь слад'кыми своннн глѣи· и тамо посла ю в'сєгд'ла б'жїю помодшь прнзнвакє· 766/16–20 (18).

ПОХВАЛА, -ы ж (10) *похвала, лепа и позитивна оцена, мишљење о некоме, исказано речима; слав'єење*. — кы лн оустнѣ ѿврьзєта се достоинно на похвалоу юго· разум'но вьзвєлнчннн· 66а/23–25 (24). ОП: 276/17, 29а/8, 29а/16, 406/20, 47а/24, 66а/14, 71а/8, 756/5, 786/13.

ПОХВАЛНТН СЕ, -лоу се, -лншн се свр. (1) *учинити, остварити оно чиме се ко хвалио, што је обењавао; остварити претње*.⁴³² — мнозїи бо црїє ѿ ѿкрїст'ннїхї юго хвалїахоу се на в'сєчїст'ноу и блїмь храннмоу юго главоу ... и нн єдннѣ ѿ таковыхъ ѿбрєтє похвалннн се ѿ сємь влїсвєнємь блїб· 746/16–24 (24).

Уп. хвалннн се

ПОХВАЛЬНЬ, -ын прїд. (1) *похвалан*.

⁴³² Уп. СРЯ: XVIII: 48.

◇ слово **ПОХВАЛЬНО** део житија у којем се приказују чуда после смрти онога коме је житије посвећено, односно сведочанства његовог прослављања, похвале у царству небеском. — въ истиноу бо любымци бл҃го кѣсл(ть) вѣдѣ намь. и по снѣхѣ проглати сего бл҃гочѣстиваго г҃сина моего слово похвал'но. 84б/6–8 (8).

ПОХВАЛЯТИ, -аю, -аѣши несвр. (1) *хвалити, истицати нечије врлине, вредност и сл.* — нь оубо ѿ недостѣка оумѣ моего възоупію тн. похвалаю твоѣ вѣлнѣа и гл҃ю. бл҃жен'наа еси мѣи моѣ... 47а/25–27 (26).

ПОХОТЬ, -и ж (1) *похота, жеља.* — оумоу бо нашемоу соущемоу, оубьетоу мльвою житенскыѣ похотѣи. тако и кораблю въ поученіе морьцен вьнамаи трѣждѣлающеу се. тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се съгрешеніи мои. 33а/28–33б/4 (1).

ПОХОУЛТИ, -лю, -лиши свр. (1) *упућивати увреде Богу, кудити Бога.* — сн в'са еинко слышала еси съхранѣи. и не нандетъ тебѣ искушеніе лоукаваго. аще ли и нандетъ не похули. нь бл҃годарн г҃а гл҃юшѣи. ѿ всеѣхѣ приключѣшихъ ми се. боуди нмѣ г҃снѣ бл҃гочево въ вѣкы. 34а/26–34б/3 (34а/28–34б/1).

ПОЧНВАТИ, -аю, -аѣши несвр. (1) *одмарати се.* — въ то бо вѣдѣ преставленіа юе. был(ть) възмоушеніе вѣтрѣно. и зима люта недела належѣшѣи. и тѣдѣ не скоро шьствіе твореціимъ нмѣ съ тѣломъ бл҃жен'ніе. и мало оубо места прѣшьдѣ(ь)ше. почнвахоу поюще многохвал'нии пѣснни бж҃ств'ніе. 46б/22–28 (27).

ПОЧНСТИ, почѣтоу, почѣтеши свр. (8) *почаствовати, исказати поштовање, одати (по)част.* — и тоу дары многыи почѣтѣ сію бл҃гочѣстивую. такоже по ідстоѣнію цр҃квоу. 50а/6–8 (7); ... и трапезарію. и нна прочаа сн в'са съвршнвъ и зкраснвъ и испльннвъ. и почѣ в'сакыи довол'ствои и правдѣаи цр҃кв'нии такоже видѣ(и)мо кѣсл(ть) и до ннѣ. 80а/10–13 (12). ОП: 72б/6.50б/8, 61а/26, 64а/18 77б/17, 78б/2.

ПОЧНТАТИ, -аю, -аѣши несвр. (кого) (4) *поштовати, уважавати.* — и не оубрете се въ ниен лицѣмеріе, такоже въ некоторыхъ кѣсл(ть). ового оубо почнтати ового же презирати. нь вѣлика же и мала. богата же и нища. правед'на же и грѣшна. бо'на же и здѣрава. в'сакого таковиѣхѣ рав'но почнташе. и всакомоу дльж'ноу чл҃ствъ въздѣлаваше. 31а/8–14 (10, 13). ОП: 54а/1, 81а/8.

ПОЧНТИ, -чию, -чиѣши свр. (1) *фиг. остати, (? пребити свр. заст.) где, на коме.* — прѣлор(о)къ бо нсаіа гл҃ѣтъ. релі(е) бо и почнѣтъ на немъ дх҃ъ бж҃їи. дх҃ъ прѣмоудрости и разоумѣ. дх҃ъ свѣта и крѣпости. словомъ же оустъ свонѣхѣ оубнѣтъ нечл҃ствиваго. 58б/4–7 (5).

ПОЧРЬНѢТИ, -ѣю, -ѣѣши свр. (1) *поцрнети, постати црн.* — *фиг.* мене оубо грѣшноу и стрл҃стѣи солрачен'ноу. и почрнѣвшоу всоудѣ(оу) просвѣти и очнсти. 35б/9–11 (10–11).

ПОЧѢСТЬ, -и ж (2) **1.** *(по)част, поштовање.* — помози бо такоу дан'нон емоу ѿ вл҃дкы х҃а. сѣло и люб'ляше превисоку гнѣ крала. и почл҃стїю незглан'ною чтеше н. тако рѣши гнѣ си и зчнтѣла. 82а/13–17 (15). **2.** *оно што се даје као израз почасти.* — и ннѣ же почл҃сти многы оуготовав'ши сн в'са вьдасть къ гробоу сего бл҃гочл҃ствиваго. 85б/10–12 (10–11).

ПОЯСТИ, поѣмъ, поѣши свр. (1) *поѣсти, прогутати, фиг. униитити, лишити живота.* — страшно бо етерѣ соуждѣ(е)ніе жл҃дѣти хоте поѣсти в'се дѣлатель неправдн. 28б/2–3 (3).

ПОЯСЪ, -а м *појас*, оно чиме се опасује одећа у струку. — тако бо вѣ видети шьствіе нѣхъ оукрашено оубѣани црѣскымъ. и пояси златнымъ. 49б/15–17 (17).

ПОКѢТИ, понмоу, понмѣши свр. (3) *узети*. — и покѣть дщерь црѣа бльгарскаго рѣкомаго смнѣца. и сію обероути юмоу быти женоу. 64а/12–14 (12); и покѣмъ съ сокою два или трѣи некыѣхъ вѣрныхъ ѿ слоужещихъ емоу. 73а/21–23 (21–22); и (Бог) хоте и покѣти ѿ земьнаго сего црѣства. на вѣтнѣи покон. 82а/27–82б/1 (27).

ПРАВЕДЪНИКЪ, -а м (5) **а.** *онај који је праведан* (в. 2 а.); *онај који је непорочан* (супр. грешник). — не придохъ призватити праведники нѣ грешники въ покаяніе. 30а/16–18 (17); ... вѣдѣ(ѣ) тако праведники любыши и грешніе мнлоуѣши влѣдѣко всеѣхъ гн. 52б/15–16 (15). ОП: 51б/21, 81б/7. **б.** *атрибут уз имена светителя*. — и въ местѣ рѣкомемъ стоуденници въ домоу престіе създѣла црѣквъ въ нмѣ престію праведникоу юакѣма і анны. 72б/17–20 (19).

ПРАВЕДНО прил. (1) *по правди* (в. 2 а.), *по Христу*; *непорочно*. — хѣвою бо любовію разгарае се. и ѿ томъ прѣсно вѣселе се. и неослабѣно пекы се всакумъ бѣнзабраннимъ дѣлѣ. нмыже бы юмоу възможно оугодити бѣу. въ истинноу бо всаку добродетель сътвори. и всакоюу же злобу ѿ оума възненавидѣ. праведно живѣи. 69а/1–7 (7).

ПРАВЕДНЬ, -ын прид. (20) **1.** у имен. значеу: *праведник*. — свѣтѣ праведниці прѣсно свѣтитъ се. 29а/15–16 (15); нѣ вѣанка же и мала. богата же и нища. праведна же и грѣшна. болна же и здѣрава. всакого такоуѣхъ равѣно почташе. 31а/10–13 (11); поминнаущи въ оумѣ своємъ. сонъ грозни и притранни днѣ. егдѣ повелитъ аггломъ сконмъ разлоуѣити грѣшніе ѿ праведныхъ. 31а/14–17 (16–17); ѿ лнка бо праведныхъ ѿбѣже печаль и въздѣнханіе. 35а/18–19 (18); прѣлор(о)къ бо рече възваше праведнѣи и гѣ оуслнша ю. 39а/17–18 (17). ОП: 35а/12, 62а/1, 62а/6. **2. а.** *праведан, који живи по правди* (в. 2 а.), *по Христу*; *непорочан*; *свет*. — житіе бо бѣоугодно и жнзнь непорочноу. моужа праведна хоцоу исповѣдѣ(ѣ)ти вышѣмоу бѣлювію. 67б/7–9 (8–9). ОП: 80а/27. — фиг. (Господ) нзабравѣи сего бѣлюбываго. семѣ праведноѣ рабѣ своихъ. и давѣи юмоу даръ добръ. 84б/15–17 (16). **б.** *атрибут уз имена светителя*. — полдѣ(о)бѣна соущіи праведномоу ономоу моужоу, ковоу. 36а/1–3 (2); оною любовію ююже нмѣи авель праведнѣи неклосноу жрѣтѣв бѣу приношаше. 44а/4–6 (5). ОП: 61б/16–17, 68а/26, 75а/12. **в.** *који је стечен праведним, хришианским животом; којег је стекао праведник*. — ... оугоднѣ глѣвн былѣ(ть). и оукрашеніемъ вестнсьно стѣнѣхъ црѣкѣи. и мнвогнми малѣтннми нищнѣхъ ѿ праведныхъ сконѣхъ плодовъ. еже бывше юмоу богатѣство и слава. ѿ земьнаго црѣства. 67б/10–14 (12); и все стопы влѣдѣніе еже по земли хождѣніа. хоте ѿ своѣгѣ праведнаго стежаніа на славословіе влѣдѣ хлѣоу принести 74а/1–4 (3). **г.** ? *који је праведно разделѣн; којег је разделио праведник*. — ... праведнаго и мнвогаго приношеніа стѣмъ црѣкѣамъ и маломоушннмъ. 77а/3–4 (3). **д.** *о Богу: који јесте правда, који је извор правде* (уп. 2 а.); *праведни*; *истинити*; *милостиви*. — кымъ ли дръзновѣніемъ възроу на те (Господе) соудѣи праведнаго. 67а/10–12 (11–12).

ПРАВНО, -а м (1) *оно што је прописано, задато коме да се тиме руководи, према томе поступа*. — такождѣ гн твомъ малѣрдѣемъ. и родителю моѣмоу дароваль јесн пльторѣднаго брата. правѣца прѣстољ стѣлства. и дѣвѣна правна юмоу оудръжавша. и ѿба неслѣноѣ црѣство оберѣоста. 80б/13–17 (16).

ПРАВНИ, -влю, -внши несвр. (2) *управљати, (руко)водити*. — и пороуѣенноѣ емоу стадо хѣнхъ ѿвѣць добре правѣцоу. јакже законѣно прѣданіе нмѣи стѣхъ аплѣль. и бѣносныѣхъ ѿцѣ. по аплѣлоу рекшоу пасете словесноѣ стадо въ нѣмѣже ви постави дѣхъ стѣи. еплѣкпн пастн црѣкѣ бѣ жива. юже приоврете ілѣтноу своєюу крѣвію. 81б/26–82а/5 (27); такождѣ гн твомъ малѣрдѣемъ. и

родителю моемоу даровалъ еси пльтороднаго брата· правеща престоль стлства· и дхбвна правила емоу оудръжавша· и ова неслноио црлство обретоста· 80б/13–17 (15).

ПРАВО прил. (1) *верно, точно.*

◇ **ПРАВО** ГЛАГОЛАТИ *верно, од речи до речи, наводити, преносити чије речи, цитирати.* – рел(е) влд(а) хс· что се вамъ мннтъ· аще есл(ть) члкоу· р· ов'ць· и єдина заблоуднтъ· не оставнт' ли· љ· љ· и ндетъ нскати заблоудл'шою· и аще обр'щеть ю право гл'ю· радл'ует се о ннн паче нежелн о· љ· љ· не заблоудл'шнхл· 81б/2–6 (5).

ПРАВЪ, -ын несвр. (2) **1.** *истинит; веран, тачан.* – слнштнє и нспов'днтнє правъ и нстнн'нъ соулд бж'тн о семъ блслвнемъ бл'б стѣфани зрошн· тако др'в'лк при ісє нав'тнн'є· врагъ вндѣ се снмъ пороугаємъ... и мнѣ се о нелдл нскоуєь прнєтн тако о праведнемъ іовѣ нскоуєь прнєтъ· и бж'ємъ попоущенемъ о іовѣ нскоул прїєтъ· о скотел'хл его и о телд(е)хъ· и самомъ тел'єсн его строупъ наведъ· а семоу бл'женомоу нн о скотехъ его прнєтъ власты· 75а/7–17 (7). **2.** *исправан, који је у складу са учењем хришћанске вере.* – н сын х'обубыкн г'нъ мон оурошъ кралл· рев'нтель в'сакыє люб'вн правїє· и нсковоє бо д'єло наоученїемъ его был(ть)· и прнємъ въ сласть млбнїє гл'бї єє· и пов'єле тако да ндетъ· 49б/5–8 (6).

◇ **ПРАВАТА В'РА ХРИСТ(О)ОВА ПРАВОСЛАВНА ХРИШЋАНСКА ВЕРА.** – г'н и от'є мон в'селстнїн оубеждл'є се и прїндн да чєда твоѧ страхоу бж'їю наоучншн· и доврїн поултл покажешн намъ сплєнїѧ· и в'єлнко смєренїє прєдл'ожншн намъ хотешнлм жнтн въ послушанїн твоємъ· тако да и мїн чєда твоѧ възвелнчнмъ г'ѧ с товою· и потроудн се на злданїн аплсл'єц'ємъ полагає основанїє стїє и правїє в'єрн хлслвн· и того радн бол'шою мьзлдоу прнмєшн· 81а/11–19 (18).

ПРАВДА, -ы ж (10) **1.** мн. (?) *(црквене) потребе, опрема; предмети који су за употребу у цркви (иконе, завесе, кандила, сасуди и др.).* – н о снхъ троуждлающн се єлнко о вьдаванїн млслтннъ въ храмн бжлст'внїє· в'єсѧ яже на потребоу· кннгы бжлст'внїє... сьсєдїн сцїєн'нїє... рнзн же ієреомъ нзбран'нїн· в'єскїє же правл'дн црковнїє єлнко на потребоу· 34б/26–35а/5 (4); нконн же окованн златомъ· нсплннєны мошн ст'ыл'хл· завєсн же златїн· и ннїє же правл'дн црковнїє· даровав'шїн єлнко ненсповєднмо· 41а/11–14 (13); и злде такожде в'єскїє правл'дн црковнїє прнложн· сьсоудн сцїєн'нїє златїн· и нконн же бжлст'внїє· кан'днла же мнсогоц'єн'на· каднл'ннцє же и св'єщ'ннкы· 72а/18–22 (19); ... и поттє в'єсакылм довол'стволм и правл'длмн црков'ннмн такоже внлд(н)мо есл(ть) и до нїѧ· 80а/12–13 (12). **2. а.** *врлина која се испољава у (беспрекорном) непорочном животу хришћанина, непорочност; „врлински“ живот, начин живота којем је Христос суштина и циљ.*⁴³³ – длъжна елста ємоу (Богу) слоужнтн прєполд(о)вїємъ и правл'доу в'єсє днїн жнкота вьшего· 36а/27–36б/1 (28); ОП: 70а/18. **б.** *врлина која одликује беспрекорног царског поданика; беспрекоран однос поданика према владару.* – людн же др'жавѣ сьблудн невреднмо· клєтн нл'хл нсплннѧющн в'єсакого плода бл'гѧа· и вьразоумлѧющїн нхъ· слоужнтн нмъ нєлнцємер'но правл'доу· да вьсємн вькоупѣ славнт' се хс бѣ нашъ· и прєст'бїє нмє твоє· 40б/2–7 (5–6). **3.** *(беспрекорно) друштвено стање у којем свако добија праведно, тј. по законима, одлукама владара који живи по правди, по Христу.* – нстннн же нє ѡстоупн· мнр' же гонн и правл'доу· сь в'єсємн прнзнѧющнмн нмє глслнє· 34а/24–26 (25); рел(е) бо вьсїлєтъ вь днїн его правл'дл и мнкожство мнра· 54б/3–5 (3–4).⁴³⁴ **4.** *оно што коме припада по (хришћанској)*

⁴³³ Према православним теолозима, *правда* је *свєврлина* у којој су сједињене све врлине, Правда је сам Христос. Свети Јован Златоусти обично *правдом* назива „философију душе“ и казује да у Царство Божије уводе: правда, мир, радост и врлински живот у Духу Светом. Слично говори и Блажени Теофилакт. Према Јустин 2003, Јустин 2009 и <http://www.pouke.org/news.php?do=view&id=8820&cid=0>.

⁴³⁴ У ова два примера *правда* може имати и значење наведено под 2 а. О *миру* као људској, а *правди* као божанској категорији које се сједињују у Христу писао је Јефимије Зигабен. В. Атанасије/Василије 2008: 199.

правди. – такождѣ и съ българскыи црѣмь оу тръновѣ ставшоу се ємоу. и в'сакъ правдіоу краљев'ствоу своємоу нзъоврѣте. 746/13–15 (15).

ПРАЗДНИКЪ, -а м (4) *славѣе некоего догађаја, упомене на некоего светителя; дан одређен, од стране Цркве, за такво обележавање и славѣење; (црквени, верски) празник*⁴³⁵. – и тако нацѣлеть злати цркви. въ нме стѣ бѣе празднникъ блговѣщенїа. 386/17–19 (18); в'са поді(о)бна пѣнїа бжцств'наа. єанко на похвалоу бѣи праздннкоу блговѣщенїа єе. 406/19–21 (20); въ такоуѣн бо дрѣжаве ємоу соушоу. прнспѣ врѣме праздннкоу рождѣства хрсва. и тоу слав'но празднство сѣтворь съ възлюблен'нимъ си братомъ и съ кон свонимъ. 58а/2–5 (3); и свещавъ съ в'семъ съборомъ свонимъ. въ нарочитѣ днѣ празднника. на възнесі(є)нїе хрѣ. и оубеждѣ сѣ съ в'ланкою мол'бою. поставише и архїєпископа рек'ше пресосщѣн'наго архїєпископа. в'се срьв'скыє зем'ле и поморскїє многаа лѣта. 816/18–22 (19).

ПРАЗДНОВАТИ, -ноую, -ноуєши несвр. (2) *празновати, славити неки празник (в. празднникъ)*. – и обнощ'номоу стоанїю быв'шоу. и славословію в'ланкоу. в'са поді(о)бна пѣнїа бжцств'наа. єанко на похвалоу бѣи праздннкоу блговѣщенїа єе. такождѣ и во ютрѣ праздновав'ши. дѣбно же и тѣлесно оутешнв'ши всехъ єанко прншьд(ь)шихъ въ празднство то. 406/17–24 (21–22); и єлице праздноуєще днѣ покоя моего сѣхрани нхъ (Господе) силоу твоєю. 466/2–3 (2).

ПРАЗДНСТВО, -а с (2) *празновање, славѣење (црквеног, верског) праздника; свечано обележавање некоего праздника*. – дѣбно же и тѣлесно оутешнв'ши всехъ єанко прншьд(ь)шихъ въ празднство то. 406/22–24 (23–24).

◇ **ПРАЗДНСТВО СѣТВОРИТИ** *прославити (црквени, верски) празник*. – въ такоуѣн бо дрѣжаве ємоу соушоу. прнспѣ врѣме праздннкоу рождѣства хрсва. и тоу слав'но празднство сѣтворь съ възлюблен'нимъ си братомъ и съ кон свонимъ. оу места глѣмаго насодѣ. 58а/2–6 (4).

ПРН пред. (2) с лок. *означава 1. место, предео, крај или земљу онога коме припада појам у генитиву*. – такоже слншалъ єси и ѿ авѣсалоує въздѣвн'ша роукоу на двѣла ѿца своего. како ємоу съвыс(ть) се. такоже и прн нацѣ въ ннѣаш'нєе врѣме выс(ть). єанко слншасте. 656/17–21 (20). **2. истовременост с трајањем оног што означава име у генитиву: за време, у доба**. – тако дрѣв'ле прн ісѣ нав'гннѣ. врагъ видѣ се снмъ пороуганемъ малстннннмъ и в'сакымъ добродѣл'нн єго. 75а/9–11 (9).

ПРНБЛЖИТИ СЕ, -жоу се, -жнши се свр. (1) *приблизити се, доћи, постати близу по времену*. – ємоу же храмоу сѣврашаюшоу се нь не до кон'ца. прнблжн се врѣме испльн'шимъ се днѣмъ мѣре єлгї предасть блжен'ноую дшбу свою глсвн. 80а/16–19 (17–18).

ПРНБѢГНОУТИ, -бѣгноу, -бѣгнеши свр. (1) *пребегнути, пребећи, прећи на страну противника или прибегнути, обратити се за помоћ, заштиту*. – єзнци нже не вѣд(ѣ)тъ тебѣ к тебѣ прнбѣгноути. и людїє не знающеє те поработают' ти. гѣ радїи и стїго іслѣва тако прославнлъ те єлс(ть). 586/8–11 (9).

ПРНБѢЖИЦЕ, -а с (1) *прибежиште, уточиште, заклон; утєха, помоћ, заштита*. – тако ты (Господе) єси застоуп'нникъ мон и прнбѣжнцє. 626/10–11 (11).

ПРНВЕСТИ, -ведоу, -ведєши свр. (2) *нагнати кога да учини што, навести, подстаћи на што; привести, бити, послужити као узрок да се ко доведе до чега*.

⁴³⁵ Сматрамо да значење ове лексеме дато у РМС није довољно прецизно: *дан или више узастопних дана у које се не ради у славу некоего свеца*. (РМС IV: 849).

◇ ПРІВЕСТИ ВЪ ЧНЮ ВОЛЮ *потчинити чијој власти*. – онъ же видевъ пришьствіе родителѣа своего· н вѣжа об онъ поль рѣкы богани глїеміе· н селоу превнсокомоу кралю бѣоразоумнннн глїи възснлающоу юмоу· нмыже бы възмогль прївести въ волю свою· 65а/3–7 (6–7). ПРІВЕСТИ КОГО КЪ ВѢРѢ *учинити да неко поверује у Христа*. – ... всехѣ хотє къ истиннѣнн вѣре прївести... 53б/19–20 (20).

ПРІВНДѢННІЕ, -ня с (3) **1.** *виђење, оно што се коме прикаже у сну или на јави*.⁴³⁶ – по снхѣ же оубо тако ·г·мь лѣтоу мннорвннмь· по преставленїн сїе блженїе· бѣ скороую югї блгїдїть явлѣть· юже самъ завѣща нзбраннїмѣ его· неконмь прївнденїемь снннїнмь яви се єдиномоу нзбранннхѣ трнць глїю?]. по нкеже ѿселѣ не блговолнхъ жннн въ тнмєны земльнємь... 50б/10–16 (14); все по редоу нзвестнвше ємоу писанїемь· ѿ прївнденїн блженнїе· 50б/25–26 (26). **2.** *привїђење, приказа, утвара; виђење нечега што не постоји*. – прлор(о)къ же нсаи не даждїль вѣлнчїю своє дїше· н не оузрншн прївндѣнїе страшно· дїша бо презорнвнго составлѣмѣлѣ юсї(ть) влї· 41б/17–20 (18–19).

ПРІДАТИ, -дамь, -дасн свр. (1) *прідати, додати*. – аще бо блоуднїн нь покѣав се пакы прїдадѣ къ щєдротамь твонмь· 28а/13–14 (14).

ПРІЗРѢНЪ, -а м (1) *Призрен, град*. – ... н прншьдї(ь)шнмь нмь въ прѣдндѣлн землїє срьбьскыє· до мєста рѣкомаго лнпыана н прнзрѣна· 56б/20–22 (22).

ПРІЗРѢНЬСКЪ, -ын прїд. (1) *прнзренскн, који се односи на Призрен*. – н сьздїлѣ црквь оуспѣнїе престїе вїцє· таже глїємѣ еплїкпїа прнзрѣнска· 72б/10–11 (11).

ПРІЗЪВАТИ, -зовоу, -зовєшн свр. (8) **1.** *прнзвати, позвати, дозвати*. – не прндохъ прнзвати правєдннкы нь грєшннкы въ коаанїє· 30а/16–18 (17); прнзвѣвшн же хоблюнвѣл єдиногю трнць свонхѣ· всеїсїтнѣ старца глїємаго юва· н ѿ роукы того прнєть мнншьскїн ѡбразь· въ црквн стїго ннколн въ славнємь градоу скьдрѣ· по сїнхѣ аглїьскїн ѡбразь прїємшїн· н въ томь нарєчї(є)на высї(ть) монахїа єлена· 43а/28–43б/6 (28); н єнко соуцнхѣ въ то врѣмє сь нїю всеїсїтнхъ трнць· н їєрѣн· старць же нзбранннхѣ· вѣлможе ює· таковнхъ прнзвѣвшн ѡскавлєннномъ же лнцѣмь· н оуннлѣмѣ очнмѣ соуцїн· ѿврьзшїн оуста своѣа н глїа нмь· братїа н ѡцї н чєда моѣа любнмѣа разоумнтє· тако жнтїє моє кончѣет се· 44б/25–45а/6 (2); снн же блженннн краљ стєфань оурошь· тако црѣ по истннѣ црѣ всехѣ прїємлїє· прнзва некою чєсть ѿ тєхъ безвожннхѣ персь· въ бѣодарованноу сн дрѣжавоу· на похвалоу н на чїсїть н на завнсть своємоу вѣлнчїствоу ѿ ѡколннхѣ црѣ· 75б/2–7 (3). ОП: 51б/21–22, 81б/7. **2.** *прнзвати, обратити се молитвомъ Богу*. – (Господє) нєсїлмь долїстоннъ възрєтн н вндєтн висотоу твою· нлн сь дрьзновѣнїємь прнзвати стїє н страшноє нлє твоє· 62а/19–21 (20–21); н влїдїка хї вьсєгїдѣа послоушаєт истннню прнзвѣющнхѣ его· н волю твоєа бнєшнхѣ се его· н селоу блженнннмѣ вьсєрдїчнѣ молвоу хслншавь· вьложн въ вьсєблгоє срїдїцє нєго н вьсємоу сьбороу нєго· нзвѣстнѣ разоумєтн н оузнатн· ѿ прєпїдї(о)бнєлїа н бѣговеннємь н вьсєїсїтнѣ трнцїн въ вѣлнн[.] стїон горѣ афонскон ннкоднмѣ· 80б/26–81а/5 (27).

ПРІЗЪРѢТИ, -зьрю, -зьрншн свр. (5) **а.** *фиг. побрннути се за кога, што; указати милост*. – ты же гї не оудалн помощн твоє ѿ мєнѣ· н на застоуплєнїє моє прнзрн· н вьстанн въ срѣтєнїє моє н внждїль· н възвратн злѣа врагоу монмь· пролєн же на нїє гнєвь твоє· н ярость гнєвѣа твоєго да нлєтє ює· 62б/2–7 (4); гї нї хї отє вѣкь црѣу всехѣ хвалю тє· тако прнзрє на смєрєнїє моє· н

⁴³⁶ Виђења „јєсу нека стварна показивања, али која прима око ума, било у стању нормалног функционисања организма, било у потпуном сну или само у полусну, било у стању узношења или заноса”. Утварє или прївнди „нису друго до самообмана очнју, када ум спава или... виђење нечега што не постоји” В. Клеопа 2003.

неси менѣ оставилъ въ роукахъ врагъ моихъ. нь пате оукрѣплѣнѣ и защищаешн мѣ крѣпостію силн твоѣ. 63б/7–11 (8); (Господе) вынми и оуслиши мѣ и вѣнжиди(ь) насиліе воюющнхъ неправедно. и призри съ небесъ и посети и съвърши еже насади десница твоѣ. 76а/14–16 (15). ОП: 55а/11. **б.** *погледати, призрети.* – нь млію те гн призри млстрдннма ти очма ѿ прѣстола слави твоѣ на дръжавоу ѿтѣствїа моего дарованноу ми тобою. 46а/21–24 (21).

ПРИЗЫВАТИ, -аю, -аешн несвр. (6) **а.** *звати, призивати (у молитви).* – къ снмъ же странюлюбїа не ѿлоути се. истинн же не ѿстоупи. днръ же гонн и правдлю. съ в'семн призывающнмн нмѣ глсннѣ. 34а/23–26 (25–26); азъ бо недостоннн нмѣ твоѣ призывае потыщахъ се събрати расточенна въ ждїребы дръжавн моеѣ. 55а/17–19 (18). ОП: 43а/25, 62а/15. **б.** *(молитвено) тражити.* – онъ же тако моудръ и хоудогъ моужь поваждїае ястрѣбы на бѣжещенѣ своего сьродїства и храненїа пооучнвѣ сладкымн свонмн глбѣ. и тамо посла к в'сегдїа бжїю помошь призывае. 76б/16–20 (20). ОП: 77б/27.

ПРИИМАТИ, приѣмлю, приѣмляешн несвр. (8) **1.** *прихватати, усвајати (нечије савете, поуке) као своје; признавати истинитим.* – и сїа блженнаа елени въ сласть в'са приѣмаше глїи и пооученїа ѿцѣ сїнхъ. 34б/4–6 (5). ОП: 37б/2, 70б/16, 79б/10. **2. а.** *добижати, примати што од кога.* – и пакы же ннїи волѣши прихждїаше на место его. такождїе приѣм'ае млстнв'но посещенїе. 71а/4–6 (5). **б.** *(за)добити што (као награду).* – и ть стїи градъ іерлсїмъ не малехъ млстнннхъ испльннвѣ. вьдавъ злато и среб'ро беснслвно. и блсївенїе приѣм'ае. и млбы ѿ севѣ къ влдіцѣ хдѣ. ѿ тамо соушаго стїо патрїарха... 68б/16–20 (19). ОП: 69а/1. **3.** *дочекивати кога са уважавањем; допуитати коме да изнесе своје молбе (супротно: терати, одбижати кога).* – оубозїи и ннцїи тако ѿ некихъ свѣстн тѣахоу къ нмѣоу... съ же съ тихостїю прїем'ае и мнлоуѣ. 68б/11–16 (16).

ПРИКЛЮЧИТИ СЕ, -чюу се, -чнши се свр. (5) **1.** *десити се; задесити, снаћи.* – сїи в'са еанко слншала еси съхранїи. и не нандетъ тѣхъ нсквшенїе лоукаваго. аще ли и нандетъ не похоули. нь блгодари гїа глїюшїи. ѿ всехъ приключншнхъ ми се. боудн нмѣ глсннѣ блсївено въ вѣкы. 34а/26–34б/3 (1–2); и тако възвѣстн емоу скрѣбы свое мнвогїи приключшене се емоу ѿ соупостата его. 59а/25–27 (26–27). ОП: 29б/25–26, 55б/22–23. **2.** *задесити се (где), случајно се снаћи (где).* – и блгочлстнвїи краљ мнвогы млстнны въ ть днѣ раздїла. еанко приключншнхъ се ннцнхъ и страннхъ въ преставленїе блженїе. и съ в'семъ же съборомъ ѿтѣствїа своего повѣселнв ісїе дхб'вно и тѣлесно. и пакы възврати се къ прѣстолау своѣмоу. 48а/14–19 (15–16);

ПРИКОСНОВЕНІЕ, -нїа с (1) *додир(ивање).* – крвоточнвѣ вѣри ради источннкъ крвѣ ста прикосновѣнїемъ вьскрнлїа рнзъ твои(хъ). 28а/17–19 (18).

ПРИКРЫТИ, -крыю, -крыешн свр. *прикрыти, заклонити (чиме положеним одозго); сакрити; прекрити.* – фиг. члѣтскоѣ же ісї(ть)ство хоте своководити⁴³⁷ прѣваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ѿбразъ рабы прїетъ. прикрнвѣ плътїю бжїство. и кромѣ грѣха вьквпѣ высї(ть) бѣ и члѣкъ. 27б/27–28а/2 (1); фиг. нь что сътвороу азъ грѣшнаа. стоуда испльненнаа. прикрн бо срамота лицѣ мое. 39б/11–13 (12); и лицѣ свое прикрнвѣ тако ннкомуже знати его... 73а/20–21 (21); и іакїл ѿ некоторїе таростн огньнїе ѿпалїаєдїи ѿпакы бѣжахоу прикрнв'ше лица своѣ. 84а/3–5 (5).

ПРИКОУПИТИ, -плю, -пнши свр. (3) *докупити, купити уз оно што је већ купљено.* – къ семоу же стѣмоу и бжїствномлїи местоу рекомомоу хнланїдарь. мнвогаа села и мѣтохы в'сакого нменованнаго богатства испльнїи еанко рещн ми доволно. сїа в'са прикоупнвѣ ѿ дръжавн црїа грѣчїскаго. мнвогы мнвожество беснслвно злата за сїа вьдавъ. и приложи къ местоу томоу стѣмоу.

⁴³⁷ Грешка преписивача.

696/10–16 (13–14); тѣ бо нензъчтенно злато свое много приложи. тако николинже не ѿсѣкоудѣти таковомоу местоу и до сагы ннѣднною потребою. и тоу многоаа села и метохы такождѣ прикоупнѣ. и приложи къ местоу томоу. вѣса оутвѣрднѣ тако быти непокл(о)лебымо. въ блженное емоу въспоминаніе. еже и до ннѣашнаго днѣ. 716/7–15 (11–12). ОП: 706/4.

ПРИЛЕЖАНІЕ, -нѣ с (1) ? *фиг. приврженост, оданост.* – и пакы видѣ вѣланкоє его прилежаніе. и вѣсакы истиннии послуѣхѣ и работаніе. сын блгочлстивн краль за вѣсрдчнкоюю его любовь. вѣдалстѣ дщерь свою за сѣна его глѣмаго мнханла. 61а/26–616/3 (27).

ПРИЛЕЖАТИ, -жоу, -жиши несвр. (1) *прилегати, (притискајући) наслаѣати се на што, уз што.* – *фиг.* бѣ бо въ те днѣ видѣти землю сръбскоюу. въ тѣсноте велнцѣ ѡбыетоу и оумаленноу. дръжава бо црлства грѣчкаго бѣ прилежешн до места глѣмаго анпыанна. и томоу црлствоу насильствоуюшоу. тако хощемоу прѣкети вѣсоу ѡвласть ѡчѣствіа сего хоблюбыкаго. 546/13–19 (15).

ПРИЛЕЖНО прил. (4) **1.** *прилежно, брижљиво, марљиво.* – и къ семоу оубо прлсно попеченіе нмѣи еже прилежно троудити се. ѿ вѣсакомъ дѣле блже и приложеніи и обновленіи црквн домоу спѣва рекше архіеплскпѣ. вѣдѣн троудн и приложеніа еанко приложнше преждѣ его вывше сѣлы. 82а/5–10 (6); по нѣже прилежно вѣсакымн дѣлы вѣдоугодннмн попеченіе твораше ѿ семь блженнѣмъ и превнсоцѣмъ кралы. 826/21–23 (21). **2.** *нажљиво.* – нъ млнмъ вн любымнцн. дадите мн слоухы въше въ послушаніе прилежно. 29а/12–14 (13–14); се бо дѣянїа днвны и прекраснїи позорѣ. еанко съшьд(ь)шнмъ се вамъ хоблюбымнцн прилежно саншещнхъ. таже ѿ семь блгочлстнвѣмъ. 66а/25–666/1 (27).

ПРИЛОЖЕНІЕ, -нѣ с (5) *прилагање, оно што се прилаже, придодаје манастиру или ? цркви (? о селима, метосима).* – храмнни же и села нзабраннаа многоаа приложн местоу томоу сѣмъ. хнсоволы роукоположенїа своєго оутвѣрднвшїи. въ ныхѣ съдрьжет се вѣса приложенїа ѿ. 41а/17–21 (21); и тоу многогн дарн и приложенїа дасть домоу прѣстїе. и гробѣ блженнїе мѣре своє. 486/18–20 (18–19); и такоѣ радн добродетелы его. и несповеднїе млчлстн. и приложенїа вѣстнсьна еанко местоу томоу сѣмоу. тоу и до ннѣа въспомннѣмъ кел(ть). 72а/27–726/3 (1); и къ семоу оубо прлсно попеченіе нмѣи еже прилежно троудити се. ѿ вѣсакомъ дѣле блже и приложеніи и обновленіи црквн домоу спѣва рекше архіеплскпѣ. вѣдѣн троудн и приложенїа еанко приложнше преждѣ его вывше сѣлы. 82а/5–10 (7, 9).

Уп. приношеніе

ПРИЛОЖИТИ, -жоу, -жиши свр. (12) **1. а.** *(при)додати, дати, приложити што као допуну, додатак чему.* – къ семоу же сѣмоу и вжлствнмлвл местоу рекомомоу хнланлдарѣ. многоаа села и мѣтохы вѣсакого нменованнаго богатства испльнїи еанко рещн мн доволно. сїа вѣса прикоупнѣ ѿ дръжавн црл грѣчкаго. много множество вѣстнсьна злата за сїа вѣдаѣ. и приложн къ местоу томоу сѣмоу. 696/10–16 (15–16); и таковоє место вѣсакымн потребадн многогн и члстмн испльнн. еанко рещн мн доволно. тако да вѣсн еанко тоу пребываюшнхъ вѣсакъ доволъ нмають. таже комоу что нхѣ на потребою. тѣ бо нензъчтенно злато свое много приложи. тако николинже не ѿсѣкоудѣти таковомоу местоу и до сагы ннѣднною потребою. и тоу многоаа села и метохы такождѣ прикоупнѣ. и приложн къ местоу томоу. 716/3–10 (8, 12); *фиг.* и къ семоу оубо прлсно попеченіе нмѣи еже прилежно троудити се. ѿ вѣсакомъ дѣле блже и приложеніи и обновленіи црквн домоу спѣва рекше архіеплскпѣ. вѣдѣн троудн и приложенїа еанко приложнше преждѣ его вывше сѣлы. 82а/5–10 (9–10). ОП: 41а/18, 706/5, 72а/7, 72а/19. **б.** *рећи још што.* – (Господе)... послы свѣтл твон и истинноу твою. и просвѣтн мн очн срлчтнн. да зроу любовїю срлдца красотн твоє. и къ сїнмо оубо приложу и млїю се тебѣ. еанко и нщедїа чрѣва моєго. соуще снбы моє и рабы же твоє. и снї рабы твоє. и ѿ снхъ млїю те влдіко гн оутвѣрдї є въ страхъ твон. боати се нмѣнн твоєго сѣго. и творитн въ вселм волю твою. 356/19–27 (21). **в.** *прикључити, припожити (о освојеним територијама).* – такоѣ

в'се зем'ляе приєть. въ прьвое пришьствїе его. и приложи нїхї къ дрьжавѣ ѿтѣствїа своего. и славоу и богатство такоуе дрьжавн измени въ богат'ство и славоу свою. вѣл'можъ и людїи своихї 55б/1–6 (3). ОП: 58а/27. **2. продужити, наставити чинити што.** – гїи мон слав'нїи кралю. възвратн гарость гнєва твоего ѿ менѣ. елико бо сътворихъ протнвоу дѣлоуи монимъ сїи в'са придоше на ме. нь не приложъ оубо къ сеюу таковою мнсаь злоую нметн въ срїдци моємъ. приди ме тако єдиноу ѿ възлюблен'ныхї твоихъ. съ клетвою изрекы тако до издїлханїа моего не погрѣшоу воли твоеи. 61а/3–10 (6).

приложити се, -жоу се, -жнши се свр. (1) *фиг. предати се чему, посветити се чему.* – сїа помнш'ля. къ недоувѣдннн млїстнны ннкыд'же къ тон приложн се. 73а/5–7 (6–7).

прицѣшатн се, -лю се, -акши се несвр. (1) *примешивати се; фиг. присаєедиъавати се.* – къ вѣселїю не придешат' се скрѣь. ѿ лнка бо правед'ныхъ ѿбеже пєталь и въздїлханїе. 35а/17–19 (17–18).

принести, -соу, -сєши свр. (12) **а. принети; донети.** – *фиг. коє бо слово изметъ ме въ страш'ноє твое пришьствїе. не нмоуцѣн плода добрїе детєлн принести тебѣ.* 35б/16–18 (18); *фиг. нь которїе хвали въз'можємъ мы принести ти. ѿ малоуцннїє свѣсти наше. ты бо бл'жен'на хвалами агг'льскимн прослав'їєна єси.* 42б/10–13 (11); и тоу же єм'ше сьмого старешнноу нхї. глїємаго трьноглава. и ѿрѣзав'ше главоу ємоу оукрашеноу єнєрн чїстнн. и въз'нъз'ше на копїє принєсоше къ бл'гочїстнвоу кралю. тако даръ нскоуєнь. 57а/21–25 (24); *фиг. ... оудобъ бо страхоуи одрьжнмъ єсїмъ. хотє мльгати. любовїю же вѣдоутолднхї его дѣянїн оуяз'влїємъ дрьзаю. похвали єго принєсти. сїлоу прєстїго дхї овоцрєнь.* 66а/11–15 (14); *фиг. нь ѿ любымнцн. оуднвндо се н бїа прославнмо бл'жеще. и сеюу довлємоу похвалоу принєсємо глїощє. ѿ любов'нѣ и прослав'їєнє блѣ. и оуподї(о)влєн'нє стїнмъ и вѣлнкымъ црїємъ. крот'комоу двїдоу и слав'номоу костан'тнноу. и сподлєвїєн'нє бжїє помощн и покровоу. на прослав'їєнїє и на въз'вншенїє своємоу ѿтѣствоу.* 78б/11–18 (13); *фиг. влїдка бо твои хсї ждїлнть тебѣ. да принєсєши ємоу плодї зем'ляе блгїє. непорочнїє дшїє твоє. юже очнстнл єси вѣлнкымъ въздїлр'жанїєлї. и смєрєнїємъ.* 81а/23–26 (23). ОП: *фиг. 42б/18, фиг. 67а/10, фиг. 81а/27, 84а/5, 84а/9. б. приложити, дати.* – и в'се стопы влїдчннє єже по зем'лн хождїєнїа. хотє ѿ своєлгї правед'наго стєжанїа на славословїє влїдцѣ хсїєоу принєсти въ стѣоу сннאו бл'жен'ннмъ ѿцѣмъ не мала приношенїа приносє. 74а/1–5 (4).

прноситн, -ношоу, -носши несвр. (6) **а. приносити; доносити.** – *фиг. ... и мы грѣшнн възрадїчємъ се дшїю и срїдцємъ. хвалоу приносєще прєпрослав'їєноу.* 51а/1–3 (2); и до прєстав'їєнїа єє непрєстан'но, въз'снлаюцїн чїстннїє и долїстовѣр'ннн и ндєннтїє трьн'цє своє. и сїа нєсоуцїн єлико пнлїснн грѣхн єє. и ѿ тоудъ пакы приносєще заповєдн писанїємъ єлико ѿ пол'зи дшїи єє. 33а/10–15 (14). **б. прилагати, давати.** – сїа вьдавашє непрєстан'но вѣсєлєцїн се ѿ гїи. и такоує дари приносєцїн ѿ зем'льнаго жнтїа своєго. ємоу же соу(тъ) в'са нєнстѣцїнмла скровнцн въ роуєк. 35а/5–9 (7). ОП: 74а/5. **в. приносити жертву.** – оною любовїю єюже нлїи авєл правед'ннн нєклосноу жрѣт'вѣ бѣу приношашє. 44а/4–6 (6).

◇ **моли твоу прноситн молити се (Богу).** – сїа бо бл'жен'на вѣздюг'тноу дшїю и кроткомъ срїдцємъ вѣрн нстнн'ныє. млт'воу бѣу приноспть. толѣ єдномоу нспнтїающоу срїдци и оутрєбы. 30а/8–11 (10).

прношенїє, -нн с (8) *оно што се приноси, доноси (на дар, као прилог) (о предметима коїи се могу носити, допрємати).* – и тоу мнгогочїстннїє дари и приношенїа даровав'шїи домоу прєстїє. 50а/23–24; и тон (храм) нєнсповѣдннхъ приношенїи єго нсплнн. єлико в'са потрѣб'наа на слоуж'боу бѣу и прїчїстєн єго мтїрн. 71б/23–26 (24); и тоу оукраєн домоу прєстїє мнгогразнч'ннннн приношенїи. єлико нконн бжїчїст'внїє златомъ окованн и єнєромъ. оукраєнн. каднл'ннцѣ и свѣщ'нннкы златн. и ннїи в'сакїє потрєбы цр'кв'нїє. нхже не въз'можємъ сказати по ндєнн. 72а/1–6 (2); и в'се стопы влїдчннє єже по зем'лн хождїєнїа. хотє ѿ своєлгї правед'наго стєжанїа на

славословіє владіць хіслоу прннести въ стѣюу синаю блженнмь шцѣмь не мала приношенїа прнесе. и что да изрекоу неисповедимїе его млстїнїе... 74а/1–6 (5); ... праведнаго и мнѡгаго приношенїа стїмь црквамь и маломощнїмь. и ть приношенїа не мали прославнше его. 77а/3–5 (3, 4). ОП: 72а/16–17, 72а/22.

Уп. приложенїе

ПРНОУДНТИ, -ноуждоу, -ноуднши свр. (1) *приморати, натерати*. – по бжїю бо изволенїю. сын превисокы крааль мнѡгїи страны езникъ прноудн слою своєю къ бїмь дарованнїи кмоу дрьжавѣ землн срьвсцїи. 61б/8–12 (10).

ПРНОВРѢСТИ, -рецоу, -рещешн свр. (6) *стећи, задобити, доћи до чега настојањем; примити, добити*. – фиг. сын се распеше стрлстїи. и крѣпкїи поїдвнгы и мїра шрѣкоше се. да хї єдиноу прноврещоутъ 29б/1–3 (3); фиг. аще бо и всь мїрь прїоврѣщель. а дшбу свою штышїи. котороу изменоу нмалн дати за дшбу свою. 30б/17–19 (17–18); фиг. бжлствнїи кннгы оученїю и наказанїю повннѡюще се. и законнїе оуста вн єнко црковнаго прѣданїа съ радостїю исплнннюще. да сврьшеноу мьздлоу севѣ прїоврѣщете. 42а/14–18 (18); фиг. оноу любовїю оумнрающн по нїенн его... и оноу любовїю таже вьселн се въ патрїарха авраама. нже гостн любе агїглы прїоврелї(є) на старость севѣ. 43б/26–44а/4 (3); фиг. пасете словесноє стадо въ нїемже вн поставн дхь стїи. епїскпн пастн црквь бїа жнва. юже прноврете чїстнѡ своєю кровїю. 82а/2–5 (4–5). ОП: фиг. 81а/26.

ПРНАДАТИ, -даю, -дакшн несвр. (1) *падати на колена*.

◇ ПРНАДАТИ КЪ НОГАМА КОГО ИЗР. *падати коме пред ноге; изр. падати пред ким на колена; фиг. покоравати се коме; признавати коме власт; ? молити кога за милост.*⁴³⁸ – чїстнѡ срѣтающїи сего блгочїстнваго граждланоу вьсемь и боларомь. и съ страхомь и трѣпетомь прнпадї(а)юще къ ногама его и покланнюще се кмоу. тако по истннѣ зреще црїа прншлї(ь)ша съ вѣлнкою слою въ повѣдоу нїї. 55б/6–11 (8–9).

Уп. прнпасти

ПРНАСТИ, -падоу, -падешн свр. (1) *пасти на колена*.

◇ ПРНАСТИ КЪ НОГАМА КОГО ИЗР. *пасти коме пред ноге; изр. пасти пред ким на колена; фиг. покорити се коме; признати коме власт; ? замолити кога за милост.*⁴³⁹ – и мнѡго вѣщавшоу ємоу съ роднтелїемь свонмь шь воды. и по снїї прнпадѣ къ ногама его глїе. сьгрѣшнхь отѣ прелї товою. 65а/18–21 (20).

Уп. прнпадати

ПРРЕЦН, -рекоу, -речешн свр. (2) *додати, казати юш што*. – всемь же шь малнхь даже и до вѣлнкыхь. сврьшенно влскенїе даровавшн. и всакого нїї по єдиномоу оутврднвшїи. сладкымн глїи пооученїи свонхь. и по снхь знаменавшн се роукою своєю крїстаобразно. и прнрелї(є) гїи въ роуцѣ твон прѣдаю дхь мон. 46б/10–16 (15); бжлствнїи бо апїслъ павль и вьселїенскы оучнтель вѣщнеть ш сїнїї глїе. релї(є) бо кто разоуме оумь гнїи. нли кто ємоу свѣтннкъ выслї(ть). и ш нашемь спїсїенїи (апостол Павле) прнреку. нли кто прелїде давь кмоу и не вьзлїастъ се кїмь. тако оу того вьса и нїже вьсчлїскаа. 52а/21–27 (25).

ПРНСРЪВЪНЬ, -ын прїд. (1) *жалостан, коїи осећа жалост*. – братїа и шїї и чеда мога любнма разоументе. тако жнтїе моє кончнеть се. и се прнскрѣвна келї(ть) дшїа мога до смьртн. и извѣстн же вѣдї(ѣ) тако не нїїю гонезноутн смьртн въ болезнн сен. 45а/5–9 (6).

⁴³⁸ В. Матешїи 1982: 251, 385.

⁴³⁹ Исто.

присно прил. (9) *увек, непрестано*. — свѣтлї праведнїдї прїсно свѣтнт' се· падет' же нїхї сь похвалоу бываєть· 29а/15–17 (16); ндеаще бо нзвѣтъ оуспѣшнь црїскь прїсно бжїст'внїн законь нзвнїкь· не бо възвелнчак се црїскою властїю· нь лнш'ше разгарає се бжїст'вною любовїю· 57б/26–58а/2 (27); сын вѣлнкы н слав'нїнн страш'нїн· в'сен вндмїен н разоумеваємен твары творць· прїсно ождає в'сакого члїка покаанїа· такоже н сего хлїубнваго не презрѣ· нь оубо просвѣтнї юмоу разоумь срїдїнїн· 66б/27–67а/4 (2); ... н о томь прїсно вѣселе се· н неославно пекы се в'сакымн бгбнзабран'ннмн дѣлн· нмыже бы юмоу възмож'но оугоднтн бгѣ· 69а/2–5 (2); сь же прїсно оукрѣплїаємїн снаюу хїлвою· в'сачїлскы хоте нсплннтн влїдїню заповѣдь· еже релї(е) любѣнїи де възлюб'аєнь боудеть оцѣмь монмь· 73б/26–74а/1 (26); н кь семоу оубо прїсно попеченїе нмїн еже приаєж'но троуднтн се· о в'сакомь дѣле блѣе н приложенїн н об'нов'аєнїн црїквн домоу спсѣва рек'ше дрхїепїскпїе· 82а/5–9 (6); бѣ же малїсрдїн прїсно пекы се о рабѣ своемь семь превнсоцемь кралы ѿ юности его· даже н до нїна... 82а/25–27 (25).

◇ **внноу присно** (*увек*) *присно, на присан начин, искрено*. — въ таковѣм бо местѣ оу стїго продрома· такоже сын блгочїстївнїн въ животѣ своемь оуставы· н до нїна на в'сакы днї нзноснтн на пор'тоу обыл'но внна н хлѣба· н ннїнхъ браш'нь разлнч'ныхї· на поданїе ннцїнмь н стран'ннмь· н в'сакомоу требоующомоу довол'но· внноу прїсно желеє възлїданїа ѿ влїдїкы всехї хлї· въ вѣсконач'нѣмь пребыванїн такоже н полоу'чн· толнкоу багдїть н славоу н чїстѣ· яже несказан'на н ненслѣд'на н незч'тєн'на соу'тлї о селмь хлїубывемь· бѣ бо нелиц'мер'но прїходецнхъ кь немоу· н протнвоу таковыхъ троудовъ его н дѣтелы блгїнїхї· дарь прїстїго дхлї даєть· 71а/9–22 (15); блжюу прїстїтован'нѣн тн роуцѣ· нже вннз прїсно прострѣте нмелє кєн дающн неоскоу'дїно дары бгѣ· н въ бжїст'внїе црїквн· н малїстннїе несповеднмо кь ннцїнмь· 83б/7–10 (8).

приспѣтн, -ѣю, -ѣєшн свр. (6) **1. а.** *доћи, стићи, наступити (время)*. — н сьтворнше възвратнтн се юмоу вьспелтї сь снамн свонмн· донїдеже прїспе време нечїстнваго юмоу заколенїа· 62б/25–63а/1 (27); се оубо разоументе чеда мога любымаа· прїспѣ време ѿшьствїа моего ѿ вась· н се разоу'чїаєм' се· 82б/12–14 (12). ОП: 44б/27, 58а/3. **б.** *стићи до неког степеня у развоју чега*. — фнґ. н по сїнїхї в'семоу оуготованїю прїспѣв'шоу... 48а/6–7 (7). **2.** *приспети, доћи, (при)стићи где*. — снѣ бо кє краль стефань не мог'ль бѣ прїспѣтнї ѿ далнїе зем'лїе на престав'ленїе блженїе· н сїнїхї възсалаь бѣ яко да вндѣтъ быв'шеє н възвѣстєть юмоу· 48б/2–5 (3).

прнстаннїе, -а с (1) *пристаниште, део мора, реке или језера, заштићен од ветра и таласа, који служи за пристајање бродова*. — фнґ. мы же оубо възлюб'аєн'нїн добрїнмь нашнмь крынтелемь хїлмь окрѣм'лаємїн· злоую боуроу вльнїенїа преплзв'ше· еанко жнтїа сего гнѣл'наго в'са нестронна· н въ тнхо прнстаннїе дошы'дл(ь)ше безьм'львїа· бжїст'вннмн пнлїснїн наслаждїающе се· н сїнмн яко н сатн медов'ннмн оумашающе сьставн дшї н тѣлесь нашнхї· 84а/16–23 (20).

прнстатн, -станоу, -станєшн свр. (1) *приблизити се обали, копну*. — елнцн же нхѣ хотєше прнстатн кь врѣгоу· таковн поснпаємн н оумораємн ороу'жїемь· пакы възвращающе се въ таковѣ рѣцѣ скончашє се· н погыбоше за вѣзаконїе свое· 57а/16–20 (17).

прнстоупнтн, -плю, -пншн свр. (2) **а.** *приступити, прићи*. — се бо прнстоупнше н рѣше зовѣт' те вьстанн... 44а/28–44б/1 (28). **б.** *приступити, приблизити се коме; фнґ. ступити у ближе односе*. — сїн зломнслннїн повеждїенїн дїаволїю каз'нїю· сьставнв'ше лоукавїе с[.]вѣтн свое· н оулоу'чнв'ше времє· прнстоупнв'ше кь семоу блгочїстнвомоу н възлюб'аєн'номоу снѣу блгочїстнваго краля оуроша н прѣвратнше кєго ласкавнмн словѣсн ѿ любве роднтелїа своего· 64а/23–64б/2 (25–26).

прнсѣцатн, -щак, -щакшн несвр. (1) фнґ. *бринуть се о коме, назити кога*. — н кь сїнмь долїстнмнннїтїе свое вѣрнїн моу'же постав'ль· нже хотєть прнсѣцатн болѣщєє· в'са польз'на нмь

твореще· тако да ннєднн'же ѿ болѣшнх'л что възнегодуютъ· нъ елико аще чєсо възпросн'т' да далс(ть) се
кмоу· 70б/10–15 (12).

Уп. посѣтити, посѣщеніє.

ПРНТИ, прндоу, прндешн свр. (45) **1. а. доћи; стићи; појавити се.** – двѣдѣьскы рекы прндете възрад'л'кєд се глсквн· 35а/13–14 (14); не вел' бо ког'д'ла прндеть глскь г'лє се женых'л се во чрьтогъ ѿбрьзает' се· н женых'л х'є зоветь г'лє· прндете балсквен'н ѿц'а мюєго· 37б/25–26 (23, 25); д'х'б'но же н тѣлесно оутешнв'шн всел'л елико прншьд'л(ь)шнхъ въ праз'д'н'ств'о то· 40б/22–24 (23); писан'ємь рѣк'ш'н· прнд'те ѿ любнмнцн· н внд'л(н)те престав'леніє мює· 45а/21–22 (21); н прншьд'л(ь)шн въ домь прѣст'їе б'їе... н по томь прндоста на'д'л гробъ бл'жен'їе· 50а/18–21 (18, 21); г'н нашъ н ѿче скоро потышав' се прндн къ намь· 50б/27–28 (27); г'н възд'лвн'гны снлоу твою н прндн да нн сплєшн· 56б/24–25 (25); н прндоу на рекоу г'лємоу д'рнмь· 57а/9; н прншьд'л(ь) по срѣд'л(ѣ) становъ нх'л ндѣже спєшн нмь· н възнмає злато мнсого даваше въ роуку нх'л· 73б/4–6 (5); г'лѵще прнд'л(ѣ)те н оубынемь н наше боуд'л(є)ть долс(то)ян'їе єго· 75б/19–21 (20); г'н н оч'є мон в'сєт'лст'н'н оубєжд'л се н прндн да чєда твоѧ страху б'їю наоучншн· н довр'н поут'л покажешн намь сплєн'їа· 81а/11–13 (12); прндн пастнрѧ довр'н б'їодарован'наго тн стада полд'л(о)бє се влд'цѣ своємоу х'б'· пастнрємь начєл'ннкъ· да н вѣ образъ боуд'ѣвъ стадоу своємоу· 81а/19–22 (19); не прндохъ призвати правєдннкъ нъ грѣшннкы въ покaan'їе· 81б/7–8 (7). – фиг. н прндѣ (о. Никодим) оу срѣв'скоую зем'лю· н сємоу бл'жен'номоу превнсокомоу краю· тако некыє радостн вѣсєл'їє прнде· 81б/13–16 (13, 16). ОП: 30а/17, 47а/1, 47а/8, 48а/26, 48б/14. **б. прићи, приблизити се.** – н поучен'ємь тнхнмь оубєщаваетъ г'лѵщ'н брат'їа н ѿц'н н чєда възлюблен'наа· прндете н послоушанте менѣ... 41б/1–3 (3). **2. доћи, вратити се (под чију власт); покорити се.** – мнсоз'н бо съблаз'ннв'ше се ѿстоупнше ѿ сєго бл'гоч'лстнваго крал'л(а) къ снѵ єго· н вндѣвъ бл'гоч'лстнвн краль оурош'л· таково дѣло сн'а своєго· начєть сєго крот'кымн н слад'кымн г'л'аны оувѣщавати тако да прндеть къ нємоу· 64б/19–24 (24); тозн лн вѣ чєдо мює что не надеях' се ѿ тебѣ· нъ оубо прндн драг'н мон снѵ· да оутешнт' се старость мюа· н мнсог'нмн снцєвнмн г'л'ы оувѣща єго прнтн· 65а/14–18 (15–16, 18). **3. ударити, навалити, напасти;** фиг. *захватити, задесити, погодити, снаћи.* – н вьставъ некоторн єдннъ снл'нонменнт'н тогожд'лє єзнка татар'ска съ снлоу своєю· н прншьд'л(ь) на сєго неч'лстнваго цр'а ног'ѣа... н тѧ вѣлнц'ѣн ратн бнв'шн н кровопролнт'їю межд'лоу нмь· н оумрѣтвнв' н ороуж'їємь свонмь прнєть прѣстоль єго· 63а/20–26 (22); помннте бо сон'н нс'лѣтн на ннх'же прнде гнєвъ н погыбѣлн· 42а/4–5 (4–5); елико бо сътворнхъ протнвоу дѣлод'л монмь с'н в'са прндоше на мє· 61а/5–6 (6). **4. настати, наступити (о времени).** – прндет' бо д'нъ глскнъ вѣлнкы· въ нємже кєлс(ть) в'сємь намь ообрѣстн се прєд'л престоломъ вѣсьмрѣт'л(ь)наго влд'кы х'а· ѿвѣтъ твореще ѿ съдєан'нх'л злѣ· елико мала н вѣлнка· 36б/4–7 (4).

Въ ПАМЕТЬ ПРНТИ *сетити се.* – с'їа бо бл'жен'наа въ памєть прншьд'л(ь)шн· н възпоменув'шн елико ѿ съдѣан'нхъ кє· слзн гор'к'їе ѿ ѿт'їю нсход'ѣще· ядра кє испльн'яхъ· н възд'лахноув'шн г'л'аше· ѿх'л ... 39а/20–24 (21). въ оумнлен'нє срьд'ца прнтн *доспети у стање умилєн'я, задобити благодат побожног осєћан'я скрушености које у себи сјєднѵє тугу и радост, жалєн'є и утеху.* – н възпоменувъ таковоє грѣхн юност'н'їе· н въ оумнлен'н' срд'ца прншьд'л(ь)· начєть м'лнтн се к б'ѣ· 67а/4–6 (6). ПРНТИ въ мнрь *доћи на свет (о Господу Иисусу Христу)*, фиг. *оваплотити се.* – прншьд'н въ мнрь нашего рад'їл сплєн'їа· 28а/2–3 (2). ПРНТИ въ покaan'нє *доспети у стање кајања, кајати се.* – н прншьд'л(ь)шн въ вѣлнкює покaan'їє помнслн плыт'л(ь)скїє оумрѣщєв'лаетъ· 30а/3–4 (3). ПРНТИ въ старость *остарити.* – се внжд'лоу тако въ глєбокою старость прндохъ· 65а/23–24.

ПРНТРАНЬНЬ, -ын прнд. (3). **а. страшан, који изазива осєћан'є страха.** – н всакомоу дльж'ноу ч'лстѣ възд'лаваше· помннающн въ оумє своємь· сонъ гроз'нн н прнтран'ны днѣ· єг'д'ла повелнтѣ аг'гломъ свонмь разлоучнтн грѣшн'нїе ѿ правєд'ннхъ· 31а/13–17 (15). **б. страшан, грозан.** – сн'а бо нанова ѿфнн'н н фнн'ѣн не послоушав'ша г'л'а ѿц'а своєго· прнтран'ною съмрѣт'їю скон'часта се· 65б/15–16 (16–17). **в. страшан, који садржи у себи претнѵ; опасан, пун опасности.** –

понеже вжлствнн поутл оубо жестоць ксл(ть) н острь ндѣе тѣсьнна н прнтран'на шьствѣа. 276/5–6 (6).

ПРНТЬЧА, -е ж (3) *Приче Соломонове*. – глѣт' бо въ прнт'чн снѣ хнтръ послоуш'анвѣ оцѣоу снѣ же ослвш'анвѣ въ погыбѣль воудеть. 656/10–12 (10).⁴⁴⁰ Није идентификован извор: глѣтл' бо въ прнт'чн. такоже рон пчель дѣлають съти мѣдовлннѣ. тако н любовь брал'тна црлство бѣжѣ. 37а/19–20 (19).

◇ **ПРНТЬЧА СОЛОМОНЕ** *Приче Соломонове*. – рел'ч(е)но бо ксл(ть) въ прнт'чн соломонн. ажлдь бо рече медь снѣ блгъ бо съть. да насладнт' се грътань твон. 35а/15–17 (15).
Уп. прѣмоудрость ◇

ПРНХОДНТИ, -хождоу, -ходнши несвр. (3) *долазити, прилазити*. – фиг. се бо глслъ прнходнтъ въ оушн мон. егоже саншоу снцѣ бо зовѣтъ глѣ... се кон'ча се жнтїе твое въ вѣце семь. 44а/22–25 (22); н аще кто ѿ таковыхл' болешнхл' цѣл'боу прнѣмь. ндѣше въ поутл' свон радл'чкѣ се. н пакы же ннн болѣши прнхождл'аше на место его. 71а/2–5 (5); внноу прел'но жележъ възл'данїа ѿ вл'дкы всехл' хл' въ бѣсконат'нѣмъ пребываннн такоже н полоу'чн. толнкоу блг'дл'тъ н славоу н члстѣ. ажже несказан'на н ненсл'д'на н незьч'тен'на соутл' ѿ семь хл'любывемь. бѣ бо нелицѣмер'но прнходещнхъ къ нѣмоу. н протнвоу таковыхъ трудоу его н дѣтелы блг'ннхл'. дарь пресѣго дхл' дають. 71а/15–22 (19–20).

ПРНЧНСТН СЕ, -чѣтоу се, -чѣтешн се свр. (2) *приброжати се; присајединити се, прикључити се*. – аще н недостонна кслмь. нь ты блгы млсл'рдоуи ѿ мене грѣш'нѣн. тако да спол'д(о)бл'ена воудоу прнчнстн се въ лнкъ оугожл'дл'шнх' тн. 43а/16–19 (18–19); блж'енаа еси тако въ лнкы мнвогострал'д(а)лнхл' млчннцъ прнтте се. 476/20–21 (21).

ПРНЧЬТЬ, -а м (2) *целина, заједница принадлежника, оних који (по свом раду и дужностима) припадају куда, који потпадају под чију компетенцију*. – оуставн же црков'ннн оутврѣжающнн. чрн'це нзавраннѣ съвакоупнв'шн. н тоу повѣле пребнватн нмь. оуставнв'шн нмь оурокуы закон'нѣ. нже дрѣжеть непремн'но н до селѣ. такождл'е н вл'сledoу прнттоу црковномоу. такоже въ ты днн оуставн бжлствнаа. н в'сечл'стнн бо нгоумени елнцн прѣдрѣжеше домь же. тако твореть бѣ боѣше се н заповѣды бжлствннѣ. 406/25–41а/6 (2); н всемоу събороу елнко прѣл'дстоющнхл' прел'дл' лнцѣмъ блж'енїе в'семь дал'с(ть) рекоуцнн мнр вн ѿ гн оцн н братїа лнче сцѣнннчѣскы мнр' вн в'сечл'стнн чрн'цн. мнр' вн іерѣне. н в'сь прнтте црков'ннн... 466/3–7 (7).
Уп. ◇ лнкъ свещеннчѣскын

ПРНШЬСТВНЄ, -на с (21) *долазак, приспеће*. – коѣ бо слово нзметъ ме въ страш'ноѣ твое прншьствїе. не нмоуш'н плода добрїе дѣтелн прннести тебѣ. 356/16–18 (17). ОП: 34а/5–6, 356/12, 366/8–9, 366/9, 366/15, 456/18–19, 456/26, 47а/5, 496/28, 50а/2, 506/3–4, 52а/7, 556/2, 576/21, 65а/3, 73а/4, 78а/6, 78а/27, 856/27–86а/1.

◇ сьтворнтн прншьствнє къ комоу *доћи некоме*. – н въ то врѣме престав'ленїа сего блж'ен'наго. бѣ сьтворнл прншьствїе къ нѣмоу в'сесош'ен'нн епл'скпъ даннл. 826/15–17 (16).

ПРНѢТН, прнмоу, прнмешн свр. (60) **1.** *(за)добити, стећи; заслужити*. – елнцн бо нмнн твоего радлї сѣго. земльноѣ црлство оставльше. последоваше тебѣ блгомоу пастнрѣ дшѣ нашнхл'. таковн прїеше въ место земльнѣ н маловрѣмен'нѣ славы. нблсноую въ вѣкы прѣбваюоу⁴⁴¹ славоу. 286/10–15 (13); блж'ен' бо възлюбывъ заповедн твое вл'дкы. въ ннх'же прѣвнн прѣжл'дл'е ходнв'ше. н оубѣтован'на нмь товою оулоу'чнше. н пол'зоу прїеше. 286/22–25 (24–25); препетоую же н

⁴⁴⁰ Приче Соломонове 13.1.

⁴⁴¹ Треба да стоји: прѣбваюоу.

в'сехвалноуїю бл҃годеть нмѣваше. посещеніємь ст҃го д҃ха приєм'ши вселї кнн҃гь сказаніе нмоушїи. 31а/4–6 (5); разоумю во влоуїдїннцоу іако за сльзи тепліе многыхъ дълговъ остав'леніе прнеть. 31а/25–27 (27); постнв' во се мочн б҃гѡвнд'ць. н скрнжалн закон'нїи прїеть. 32а/12–14 (14); некончан'ное влїжен'ство прїем'ше ѿ г҃а. 37а/1–2 (2); се оубо трѣпнїемь чїю прнїети вѣчно оутешенїе. тебѣ (Богородицу) нмоушїи прѣпетою. іако ан'кнроу тврѣдоу н нзвѣст'ноу. 38б/23–26 (24); ты во прїем'ши дарь ст҃го д҃ха. ннзложнла еси встанїа лоукаваго. н невредно тѣло своє сьблюде. 42б/18–21 (18); самь рѣкы въ стѣмь своємь евлїглїи глїе. в'сак во просен прїемлїєтї. 43а/21–22 (22); аз во грѣш'нїи твонн млтвamn чїю прїетн прощенїе грѣховъ монхъ въ гроз'ны днѣ. 48а/2–4 (3); н того радн бол'шою мьзїдоу прнмешн. 81а/18–19 (19). **2. дочекати кога, што на какав начин, реаговати, понети се према коме, чему; прихватити.** – н сїа бл҃жен'наа елени въ сласть в'са прнїемаше глїи н пооч'енїа ѿцѣ сїнїхї. 34б/4–6 (5); н прнїемь въ сласть млѣнїе глїи ке. н повѣле іако да ндеть. 49б/7–8 (7); прннн ме іако єдиногo ѿ възлюблїен'ныхї твонхъ. 61а/8–9 (8); оубозїи н нншїи іако ѿ некуе свѣстн тетяхоу къ нїемоу... сь же сь тнхостїю прїем'лїе н нмоує. 68б/11–16 (16); сын же бл҃жен'нн краль стефань оурошь. іако црѣ по нстннѣ црѣ вселї прїем'лїе. 75б/2–3 (3); сего во в'сесощїен'наго еплскпа даннла. в'сако сьвѣщанїе глїснь краль въ многочїст'ноу любовь н сладїсть прнїемаше. 79б/7–10 (10). ОП: 37б/2, 42а/28, 70б/16. **3. освојити, војно запосести (о земљама, градовима и др.).** – н тако с таковннн повѣдани въздївнн' се нде. н прїеть зем'лю дьбрьскою... не вѣ во протнвеща се ємоу нн въ прѣко глїюша... прлор(о)къ во нсаїа глїеть. релї(е) во н почнїеть на нїемь д҃хъ бжїи. д҃хъ прѣмоудростн н разоума. д҃хъ свѣта н крѣпостн. словом' же оусть сконїхї оубнїеть нечїстнваго. тьждїе во се єзнцн нже не вѣдї(ѣ)ть тебѣ к тебѣ прнѣв҃гноуїтї. н людїе не знающеє те поработают' тн. 58а/22–58б/10 (23); сїе же землїе (н гралїн)⁴⁴² нх'же внше оуказахомь в'се прнїемь. н пакы н пакы ндѣ на дрьжавь зем'лїе влахнѡскїе. н таковїе повоювавь вѣлнкою снаю сколїю. н таковнїхї єзнкь богат'ство ненсповѣдндо в'се ѡїемь оставн нїхї н въ опоустенїе. 58б/11–16 (12). ОП: 55а/27, 55б/2, 55б/19, 58б/17, 59б/19. **4. а. прихватити, ухватити руком.** – самь бл҃гочїстнвїи ть краль. прїемь роукама сконма тѣло бл҃жен'нїе мїтре своє елѣны. н сь прѣвощїен'ннмь архїеплскпомь савомь. н сь сьборолї в'сесощїен'ныхї еплскпн н нгоумень. н нѣсоуще сь ѡал'нн н пѣн'нн бжїстнвнннн. н тако положнше н. въ оуготован'номь ке гробѣ. 48а/7–14 (8); н по снїхї прнпадѣ къ ногама єго глїе. сьгрѣшнхъ оѣе прелї тобою. н сын бл҃гочїстнвн прнїемь н любьзно лобыза н. 65а/19–22 (21). **б. добити оно што је упућено, послано, намењено.** – б҃гѡлюбнвоє чедо наше. поручен'ное нн ѡ гн. се оубо прнїем'ше крот'кїе н б҃гoразоум'нїе глїи писанен твонхъ насладнхом' се. 33б/12–15 (14); н блсквенїе прнїем'лїе. н млѣвы ѡ себѣ къ влїдїцѣ хѡу. ѿ тамо соушнго ст҃го патрїарха. 68б/18–20 (19). ОП: 69а/1, 40б/11. **5. а. преузети бригу, старање, руковођење над неким.** – въ то врѣме соуцоу въ монастнрн томь... еплскпоу курь даннлоу. нже вѣ прнїель паст'внноу словесныхї оуцѣ. бытн пастнрь н оучнтель. нмїи сьвршєнн власть налї соушннн въ монастнрн томь. пате же н въ в'сен ѡбластн црѣвн тоє. 79а/21–79б/1 (24). **б. добити, примити (на старање, бригу) неку особину, таленат дарован од Бога.** – слншасте во єнко въз'мазлїнїе дасть се. въз'растнв'шннмь добрїи талан'фь жнз'ны сїе. н расплодїшїннмь дан'нїи ѿ б҃а дарь. тел'же не лѣннмь се. іако къждїо налї ѿ х҃а прнїель нелї(ть). 86а/2–5 (5). **в. примити, добити на располагање, управљање, господарење неку област, територију.** – н по прѣставлїенн моужа ке. прїем'ши ѿ сн҃а своєго долїстонноу члїсть дрьжавн земль многыхъ. 29б/28–30а/2 (1). **б. угостити, примити у госте.** – бл҃жен' во тьн єгоже ты (Господе) нзавра н прнїеть н в'селн въ дворн своє. 34б/18–19 (18). **7. примити, сместити у свој простор.** – фн҃г. бл҃жень оубо н тьн стїи храмь прїемн тѣло твоє бл҃жен'ное. 47б/28–48а/1 (1). **8. издржати што тешко, поднети; претрпети, отрпети.** – венац' во повѣдн нсплетен'нн ѿ роуки в'седрьжнтєла далрлїет' се. сьпостралї(а)в'шннмь зло іако добрїнмь вонномь х҃а б҃а. прїем'шнмь бѣдн н скрѣвы. н напастн. 34а/11–15 (14).

◊ **БОГЪ ПРНІЕТЬ Н ИЗР.** *Бог за примїо, умро је, преселио се у небеско царство.* – нь оубо єнко грѣш'нїи вндєхомь оїнда нашнма. нлн ѿ кбїхъ дѣломь єго танновѣст'ннцн быхолї... тако вьсповѣдї(ѣ) вьшємоу б҃гѡлюбїю. іаже быше на кон'ннноу жнтїа єго. нмыже б҃ь прнїеть н. 66б/10–17

⁴⁴² Написано изнад реда.

(16–17). *нскоуць прнїєтн искушати, изложити, подвергнути кушњи (неком тешком доживљају) ради провере.* — тако дрѣв'лїє прн ісѣ нав'гннѣ· врагъ видѣ се сїнмь пороугаємь· млсїтннїамн н в'сакымн добродѣл'амн него· н мнѣ се ѿ нїєлї нскоуць прнїєтн тако ѿ праведнемь іовѣ нскоуць прнїєтѣ· 75а/9–13 (12, 13). ОП: 75а/14. *прнїєтн аньгелъскыи образъ примити монашки чин веѣгє степенє (? велика схима).*⁴⁴³ — прнз'вав'шн же ѡблѹбнѹває єднѹгѹ ч'рн'ць свон|х|· в'сєч'лстнѹгѹ стар'ца глїєдѹгѹ іова· н ѿ роуку того прнїєтѣ мнншьскїи образъ· въ цр'квн стїго ннколн въ слав'немь градуѹ скьдрѣ· по сїн|х| аг'л'л'скїи образъ прїєм'шїи· н въ томь нарєч'л(є)на был'л(ть) монахїа єлена· 43а/28–43б/6 (5). *прнїєтн властѣ комоу/ о комь добити допущетєє за власт над ким, допустити власт, моѣ над ким.* — врагъ... мнѣ се ѿ нїєлї нскоуць прнїєтн тако ѿ праведнемь іовѣ нскоуць прнїєтѣ· н бжїємь попоущенїємь ѿ іовѣ нскоуцл прїєтѣ· ѿ скотєл'х| єго н ѿ чєдл(є)хъ... а сємоу блжєномоу нн ѿ скотєхъ єго прнїєтѣ властѣ· 75а/9–17 (16–17). *прнїєтн въ помѹщє комоу кого добити (војну) помоѣ, ојачати; доспети у повольнїїу положєє.* — н прнїєтѣ въ помѹщє сєбѣ възлѹблєн'нагѹ сн брата· краля стєфана съ в'сєю снлою єго· н тако шпл'тнв' се съ сїнмн ндѣ въ дрѣжакоу цр'кл'тѹ грьч'кагѹ· 57б/5–9 (5–6). *прнїєтн въ оумь прнхвѹтити, усвојити (рєчн, поуке и сл.) ради извршєнєа.*⁴⁴⁴ — сї(·) же глїи єлнко въз'снлаєлї тн ѡблѹбывѹває ащє съблѹдєшн н|х|· н любовїю вѣры нстнн'нїє· срл'ца твоєгѹ прнцєшї є въ оумь свон· 34а/20–23 (22). *прнїєтн вѣроу латннъскоу полатинити се, преѣти на римокатоличку веру; покатоличити се, постати римокатолик.* — съ бо хоу'л'нонцєннн цр'б'· дїаволомь навѹждєнє н оупѹдл(о)блєнє шномоу лоукавомоу прѣдѹтєлю· нже ѿстоу'пнл ѿ свѣта въ т'моу· такоже н сын цр'б' фалєологъ разлоу'чнв' се вѣры хрїстїан'скїє· н прнїєтѣ вѣроу льтнн'скоу· 56а/18–23 (23). *прнїєтн мнншьскыи образъ примити монаштво, замонашити се.* — н ѿ роуку того прнїєтѣ мнншьскїи образъ· 43б/2–3 (3). *прнїєтн на срѣдцн в. срѣдцє (79а/11).* *прнїєтн образъ кого учинити се сличнм комє (? преобразити се у кога).* — хотє свѹбѹдннн прѣвагѹ прѣстоу'плєнїа єжє ѿ адама· образъ рабы прїєтѣ· прнкрнвѣ плѹтїю бжл'ствѹ· н кромє грѣха вьквпѣ был'л(ть) бѣ н чл'къ· 27б/27–28а/2 (28). ОП: 73б/12. *прнїєтн обѣщаннїа свєтнхъ таннхъ причєстити се.* — н по сїн|х| малѹ покьснєв'шн єн· прїєтѣ обѣщаннїа стѣхъ таннхъ· 46а/14–16 (15). *прнїєтн подѹбоу мнншьскагѹ образа обуѣти се у монашку одеѣу, фиг. примити монаштво, замонашити се.* — нъ спѹдл(о)вн мє гїи недѹстѹннѹ равоу твою· прїєтн полдл(о)воу мнншьскагѹ образа· 43а/15–16 (16). *прнїєтн посѣщєннїє бити предмет чїє брїгє, старѹнєа; добити, примити (лекарску) помоѣ.* — н ащє кто ѿ таковы|х| болєшн|х| цѣл'воу прнїєтѣ· ндѣшє въ поу'тл свон рѹдл'їє сє· н пакы же ннїи болѣшн прнхождл'ашє на мєсто єгѹ· такождє прнїєт'лє млсїтнв'но посєщєнїє· 71а/2–6 (6). *прнїєтн престѹль примити власт (по Божїѹ вѹлї).* — по снх' бо блгѹч'лстнвн краль сын стєфанъ оурошъ прнїєтѣ престѹль краљєв'ствѹ· дарѹванїємь възлѹблєн'нагѹ ємоу брѹтл(а) краля стѣфана· 54а/22–25 (23); н оумрѣтнвнвѣ н ороу'жїємь свонмь прнїєтѣ прѣстоу'плєнїє єгѹ (нєчастнвогѹ цара Ногаїа)· 63а/25–26. ОП: 54а/19. *прнїєтн сьмрѣтѣ умрєти, скончатн жнвѹт у зємѣл'ском царствєу.* — н нє трьпѣ зрєтн рѹдѹ нашєгѹ порѹбѹщєн'нає лѹтомоу мнрѹдрѣж'цоу· прнїєтѣ вол'нєю сьмрѣтл(ь)· свѹбѹдѣ сїи въ мрѣтвн|х|· н полєжѹ въ грѹбѣ тако н чл'къ· 44б/8–11 (9–10). *цѣл'воу прнїєтн оздравити.* — н ащє кто ѿ таковы|х| болєшн|х| цѣл'воу прнїєтѣ· ндѣшє въ поу'тл свон рѹдл'їє сє· 71а/2–4 (3).

прнїєтнїє, -нє с (1) *прнмаѣє.* — млнѣтє гїа за мє недѹстѹн'ноу· нєклн како вгѹпрнєт'нннн вшннн мл'твѹамн· дѹстѹннѹ боуѣв прїєтїю такоѹагѹ дѹрѹ ѿ хл'· єлнко спѣѹтн мн въ бгѹоу'гѹдл'нає дѣлѹ· 33б/4–8 (7).

прѹвнѣтн, -внждѹ, -внншн свр. (2) *прѹвнѣтн, унѹпрѣд внѣтн, прѹзрєтн.* — н прѹвнѣ бжїю помѹщє ѿ сєбѣ н сьхрѹнєнїє· абнє пооу'чнвѣ своєгѹ ѿчѣствѹ в'сєч'лстнїє влѹстєлѹ· н нє

⁴⁴³ В. 366.

⁴⁴⁴ Уп. са изр. *примити к знању (на знаѣ, до знаѣ), РМС V: 80.*

малалаго своего сьродѣства. опльнѣвъ се на тѣмъ безъбожнѣе перси съ свонѣмъ си храненѣемъ. нѣ долевы побѣди. нѣ ороужѣа нхъ вындоше въ срѣдѣца нхъ. нѣ лоуци нѣхѣ ськроушише се. нѣ ни памети безъбожнаго гнѣва нѣхѣ быисѣ(тъ). 76а/17–24 (17); тако прозорливнѣ провидѣ. сѣ хотеще се слоутити семоу преподѣ(о)бномоу. 81а/8–10 (9).

ПРОВОЖДЕННІЕ, -нѣ с (1) *погребна процесѣя; литѣя (са моштима)*. – нѣ нѣзъмѣше тѣло его ѿ такового рока земѣе. нѣ повѣлеше сътворити ковчегъ нѣзбраннѣ. нѣ възъмѣше тѣло сего хѣлюбываго несомѣ нѣ провозждѣненѣе твореще. съ ѡалѣмъ нѣ пѣлѣнѣмъ поюще наѣдѣгробнаа. съ каднѣи же нѣ бѣгоууханнѣмъ конамнѣ. положнѣше тѣло его въ таковоѣмъ оуготованнѣ. нѣ поставнѣше кувотъ прѣдѣ образомъ вѣдѣкы всеѣхѣ хѣ. нѣдѣже лежнѣтъ нѣ до сего днѣ. вѣнѣ дѣрнѣ олтарнѣхѣхѣ. 85а/17–25 (20).

ПРОВЪЗВѢСТВОВАТИ, -воюю, -воуѣшии несвр. (1) *унапредъ явѣвати, прорицати*. – ѡ семъ бо прѣ(о)къ провъзвѣстоуѣ глѣ. 27б/21–22 (22).

ПРОВЪЗВѢСТИТИ, -цоу, -стишии свр. (1) *унапредъ явити, прорѣши*. – мнѣ грѣшномоу мнѣтъ се. за толнѣо скоро оуслншаннѣе. вѣсеи земѣи дръжавнѣ сѣ хѣлюбнѣе. тако дхѣ стѣомоу всоудѣ(оу) провъзвѣстинѣшоу. нѣти скоро на прѣставленнѣе сѣ бѣженнѣе. 45б/1–5 (4).

ПРОВѢДѢТИ, -вѣмъ, -вѣси несвр. (1) *унапредъ знати*. – сѣа бѣгоуѣстнѣва нѣ хѣлюбыва. рѣкоу. бѣженна елена. быисѣ ѿ племѣне фроужкаго. дѣщи соущѣи славнѣю родителю. въ велнѣцѣ богатствѣ нѣ славѣ соущема. сѣю бо ѿ юности ие бѣгнѣ нѣ вѣсещедрнѣ бѣ снабднѣтѣ. прѣведнѣ прѣждѣе всеѣхѣ воудѣ(оу)щаа. 29б/16–21 (21). ОП: 36б/15.

ПРОВѢЩАТИ, -аю, -аѣшии свр. (1) *унапредъ известити*. – нѣ бѣлюбызнаа оуста своѣа ѿвѣрьъ малоѣмъ глѣслоѣмъ сладѣкомъ съ оумнленнѣемъ провѣща глѣе. се оубо разоумѣнѣе чѣда моѣа любымаа. прнспѣ вѣрѣе ѿшьствѣа моѣго ѿ васѣ. 82б/10–13 (11).

ПРОГЛАГОЛАТИ, -глаголю, -глаголюшии свр. (3) *испричати, казати причом*. – ...проглѣхѣомъ ѡ бывшѣмъ жнтнѣ сего хѣлюбываго. егоже бѣженъ животѣ. нѣ сьмрѣтѣ(ъ) же чѣстна прѣдѣ глѣмъ. 84б/1–3 (1). ОП: 66б/6, 84б/7.

ПРОГНАТИ, проженоу, проженѣшии (парт. прѣт. пас. прогнаннѣ) свр. (4) *прогнати, отерати*. – оумнрнѣ же вѣса мѣста таа въ єдино сьвакоупленнѣе. нѣ прогна вѣсе метеже твореще нѣ крамолоу. нѣ пакн възвратнѣ се въ дръжавоу свою. 55б/11–14 (12–13); оны же злоднѣслннѣи нѣ лоукавнѣи властннѣи дръжавнѣ грѣчкыѣ. прогнаннѣи гнѣомъ монѣмъ снѣмъ. ѿ оубластнѣ тоѣ юже прѣеть. шыдѣ(ъ)ше съ оуннѣченнѣемъ. въ стѣи нѣ славнѣи градъ костантнѣнополѣ рѣкомо цѣрнградѣ. тогдѣа соущоу цѣроу палѣологоу възвѣстнѣше кѣмоу. ѡ всеѣхѣ елнѣо прнклѣотнѣхѣ се дръжавѣ его. 55б/16–23 (17). ОП: 59а/5, 59б/16.

ПРОДРОМЪ, -а м (2) *о манастиру Св. Јована Прѣтече (грч. продроѣос) у Цариграду коју је обновѣо краљ Милутин*. – въ самѣмъ бо градѣ костантнѣннѣполѣ. нѣ тамо оу мѣста рекомаго продрома. сьздѣла цѣркѣвѣ бжѣстѣвнѣоу поданнѣемъ беснѣслнаго злата его. нѣ сътвори полатнѣ мнѣогѣе днѣвнѣи нѣ прѣкраснѣи. нѣ поставѣль хѣнодохѣе глѣеомъ болнѣнѣцѣ... 70а/20–25 (22); въ таковоѣмъ бо мѣстѣ оу стѣго продрома. такоже сынѣ бѣгоуѣстнѣвнѣи въ животѣ своѣмъ оуставы. нѣ до ннѣа на вѣсакы днѣ нѣзнѣснѣти на портоу оубылнѣо внѣна нѣ хѣбѣа. нѣ ннѣихѣ брѣшнѣ разаннѣхѣхѣ. на поданнѣ ннѣцнѣмъ нѣ странннѣмъ. нѣ вѣсакомоу трѣбующомоу доволнѣо. 71а/9–14 (9).

ПРОЗОРЛИВЪ, -ын прѣд. (1) *коју унапредъ види*. – тако прозорливнѣ провидѣ. сѣ хотеще се слоутити семоу преподѣ(о)бномоу. 81а/8–10 (8).

ПРОЗОРЪТН, -зрю, -зрюши свр. (4) *унапред видети; увидети, схватити*. — прндѣт' бо днѣ глснѣ вѣанкы· въ немже кѣс(тъ) вѣсѣль намъ шбрѣсти се прѣдѣ престоломъ вѣсьмрыт(ь)наго влѣдкы хѣ· ѿвѣтъ твореще ѡ съдеаніи хѣ злѣ· еанко мала и вѣанка· кою бо кѣс(тъ)ство члѣтскою сътрпнть пришьствію его· егоже прозрѣ пришьствіе прлор(о)къ даннѣ глѣше· азъ видѣхъ дондѣже престолн поставнше се· и вѣт'хн днѣмн сѣде... 36б/4–12 (9); се внжлдоу тако въ глѣбокоую старость прїндохъ· и прозроу тако и послѣдн многн скрѣбы и печалн шждают' ме· ѿ сего снѣ моѣ аще сътворю его шководѣ· 65а/23–26 (24). ОП: 54а/28, 67б/3.

ПРОКАЗНВЪ, -ын прид. (1) *зубав, лепрозан*. — ѿ всѣхл градѣ и странѣ и многыхл ваасн· и ѿ шкрлстныхл землѣ· ншнн и странннн и маломощннн· хромн же и слѣпнн и проказнвнн· хотеще вѣспрнѣтн малстнннѣ ѿ бгѡподат'лькнѣ роукы его нещѣдно такоже и вѣ· 73а/7–11 (9–10).

ПРОЛНВАТН, -аю, -аюши несвр. (1) *проливати, изливати*.

◇ пролнвати крѣвь изр. *проливати крв, раѣавати, убијати*. — аще бо прлор(о)цн и мчннцн крѣвню пролнваемоу ѿ безаконныхл· и толнкнѣ оубо разлчнннѣ стрлстн подыѣше· и рѣдъ себѣ добръ шбрѣтотѣ· 28б/28–29а/3 (1).

ПРОЛНТН, -лню, -лнѣши свр. (1) *пролити, излити*. — фиг. ... и напаше на ме крѣпцнн· ты же гн не оудалн помощн твоѣ ѿ менѣ· и на застоупленіе моѣ прнзрн· и вѣстанн въ срѣтеніе моѣ и внжлдѣ· и възвратн злѣа врагомъ монмъ· пролен же на не гнѣвъ твоѣ· и тарость гнѣва твоѣго да нметъ ю· и аглѣ твоѣ гн боудн стоужаѣ нмъ и поганѣе ю· и исплнн лнца нхл досажлденіѣ· тако да постндѣт' се и посрамет' се вѣсн явлѣюще рабомъ твоимъ злѣа· 62б/2–10 (5).

ПРОМЫСЛЬ, -а м (1) *промисао, стараѣе Божије о свету*. — сама же десннца слнн влѣдчннѣ главоу его вѣнчѣа нешведѣющнмл вѣнцѣмъ· и дасть юго многосвет'лаго свѣтнлннка ѿтѣствію шквоу· спѣющѣа вѣнѣмъ промнслоу· бгѡоуголдннмн дѣлн прославннн се· и шбратн еанко расточен'на дрѣжавн ѿтѣствіѣа его· 53б/8–14 (12).

ПРОПНСОВАТН, -оую, -оуѣши несвр. (1) *унапред описивати*. — и бгѡѡцѣ прлор(о)къ двлѣдѣ такождѣ провѣдн пришьствіе его· и дхѡмъ стннмъ пропнсукѣ глѣше· землѣа оубоѣа се и оумльчѣа· вннелдѣа вѣскрлснеть на соудѣ бѣ· 36б/14–18 (16).

ПРОПОВѢДАТН, -аю, -аюши несвр. (2) *проповѣдати, објављивати; ширити веру*. — того бо прлор(о)цн проповѣдающе вѣсѣлахоу се· 29а/25. ОП: 52а/4.

ПРОРАЗУМННКЪ, -а м (1) *онај који је предодређен за шта*. — нь оубо хвалю жнтіе твоѣ бгѡлюб'зно· ѡ бгѡлюбывѣа главо ююже вѣнчѣа десннца влѣдчнѣа· и блгѡдетію престгѡ дхѣ· на прекѡл'шоую добродетель възндѣ· нарѣч(ѣ) бо се ѡцѣ шрнмъ· и в'довнцѣмъ застоушнннкл· алчннмъ проразумнннкъ· нагымъ шдѣѣаннѣ· швыдннмъ повѡрннкъ· печалнннмъ оутешеннѣ· 73б/19–25 (24).

ПРОРАЗУМЪТН, -мѣю, -мѣѣши свр. (1) *унапред разумети, схватити*. — и проразоумѣ ш блѣженнн и превнсокы кралѣ· тако не хоцѣтъ гонѣз'ноути шмрѣтн въ болѣз'ны тон· 82б/6–8 (6).

ПРОРОКЪ, -а м (21) *човек који сагледава и објављује вољу Божију и план Божији о свету (са становишта вечности, тј. у прошлости, садашњости и будућности)*. — ѡ семъ бо прлор(о)къ провѣзвѣстоуѣ глѣ· словесемъ глсннмъ нѣсѣла оутвѣрднше се· дхѡмъ же оустѣ его вѣса слѣа нхл· и пакы тако тын рѣч(ѣ) и выше тын повѣле и сзлѣлѣше се· 27б/21–25 (22); и прлор(о)коу глѣошѡу блнзѣ кѣс(тъ) гѣ шкроушен'ныхл срлдцѣмъ· 43а/23–24 (23). ОП: 28а/17, 28б/20, 28б/28, 29а/25, 36б/10, 36б/14, 37а/9, 39а/17, 41б/7, 41б/17, 51б/28, 52а/4, 54б/4, 54б/6, 56а/14, 57б/11, 58б/4, 63б/23, 84а/23.

ПРОРОЧЬСЬКЪ, -ын прид. (2) *пророчки, који се односи на пророка (в.) и пророке; који садржи у себи пророштво.* — зачело бо вѣщанїи прлор(о)чьскы|х|, конецъ въспрїеше. 52а/3–4 (3); и въ оумнленїи срѣдїца пришьдї(ь). начеть млїити се к бѣ. прлор(о)чьскїе глѣы вѣщає и рѣкы. гїи наведи ме на поуѣ твои и пондоу въ истинѣ твоєи.⁴⁴⁵ 67а/5–9 (7).

ПРОСВѢТѢТИ СЕ, -свѣщюу, -свѣтнши се свр. (1) *зас(и)јати, заблїстати, засветлети се, почети давати светлост од себе.* — въ време бо то егїда разлѣчи се дшїа єго ѿ тела. бѣ видѣти лицѣ єго ꙗко лицѣ агїла бжїа. просвѣтѣ бо се пате дрѣвнѣаго моу҃сеа. 83а/14–17 (16).

ПРОСВѢТНТЕЛЪ, -ла м (1) *онај који просвѣћує друге, обраћа их у хришћанство.* — свѣтодавчїе блїгїи хї. ѿмраченнїи тмоу грѣховноу просвѣтнтелю. и прельщаємнїи ѿбратнтелю. бесконачноє слово. мене оубо грѣшнѣоу и стрѣлїтн ѿмраченнѣоу. и почрнєвнѣоу всоудї(оу) просвѣти и ѿчїстн. 35б/6–11 (8).

ПРОСВѢТНИТИ, -свѣщюу, -свѣтнши свр. (7) **1. а. озарити, обасјати.** — фиг. тєх (праведника Божиїих) бо жнтїемъ все землїе бл҃говернѣи|х| єзникъ просвѣтнше се. и нїе бѣ нашего въ вѣкы славнт се. тн бо славнт славешнх єго. 29а/17–20 (19); фиг. (Госпде) мене оубо грѣшнѣоу и стрѣлїтн ѿмраченнѣоу. и почрнєвнѣоу всоудї(оу) просвѣти и ѿчїстн. 35б/9–11 (11); фиг. (Госпде) послы свѣтї твон и истнѣ твоє. и просвѣти мн очн срѣднїи. да зроу любовїю срѣдїца красотн твоє. 35б/19–21 (19–20); фиг. (Госпд) просвѣти ємоу разоумь срѣднїи. 67а/4; фиг. нже просвѣтнвы єго свѣтоь разоумнѣи. и ѿмрач[.]н[.] тмоу мнѣоу ѿгнѣавъ ѿ дшїи єго. и страхъ бжїи вьсаднѣ въ мнѣоу разоумнѣи срѣднїи єгї. творнн бл҃гаа прѣдї гїсїмъ. 80б/4–8 (8). **б. обасјати,** фиг. *даровати оно што помаже да се (свакодневнї) живот несметано одвија (о материјалнїи стварїи).*⁴⁴⁶ — и стїе цр҃кви създѣавъ оукрашн и просвѣти. ꙗко доволнѣи мнѣоу бытн (стїи)⁴⁴⁷ чрнїєлї. на доволнѣи пнтенїе тѣлесноє и дшїєвнѣоє. 68б/25–27 (25). **2. засїјати.** — фиг. да просвѣтн се свѣтъ ваш прѣдї чл҃кы. и да оузреть ваша добра дѣла и прославетъ ѿца вшего нже єлї(ть) на нвїсїхъ. 51б/23–25 (23).

ПРОСВѢЩАТИ, -аю, -аєши несвр. (2) *обасјавати.* — фиг. свѣтъ же истнннїи хї. просвѣщає всакого чл҃ка грѣдоушаго въ мнрѣ. сн вѣанкы и славннїи и страшннїи. всен виднїи и разоумєвнїи твары творцѣ. прїсно ѿждає всакого чл҃ка поканїа. 66б/25–67а/3 (26); фиг. съ же бл҃женн и бл҃гочїстннн краль прѣдїлєжаше ꙗко мнѣоу свѣтоє слнцє. просвѣщає разоумн и мнслн всєх|х| зрещнх єго. 83а/10–14 (13).

ПРОСВѢЩЕННЄ, -нїа с (3) **1. обасјање.** — твонмъ бо пришьствїєлї свѣтъ всїа намъ грѣшннѣи. въ тмѣ сїдї(є)щнмъ. и ѿслѣпшнмъ намъ срѣдннїи очнма просвѣщенїе... 52а/7–10 (10); нѣ гїи цр҃ вѣкомъ. даждї мнє равоу твоємъ по срѣдїцѣ моємоу. моужа стїа и праведнѣ. нже наставнїтї мє до концѣ страхъ твон въспрїемъ и дрѣжати въ срѣдїцѣ моємъ зннлѣи. ꙗкоже дароваль єси на просвѣщенїе дшїє мнѣоу чїстнѣоу іѿаїасѣ. прѣдї(о)бнѣаго ѿца варлѣама. нже просвѣтнвы єго свѣтоь разоумнѣи. и ѿмрач[.]н[.] тмоу мнѣоу ѿгнѣавъ ѿ дшїи єго. и страхъ бжїи вьсаднѣ въ мнѣоу разоумнѣи срѣднїи єгї. творнн бл҃гаа прѣдї гїсїмъ. 80а/27–80б/8 (3). **2. оно што помаже да се (свакодневнї) живот несметано одвија (о материјалнїи стварїи).**⁴⁴⁸ — нѣ и въ стїемъ градѣ іерїсїмѣ. и въ стїон горѣ ѿфонскон. и въ самоь цр҃кѣи градѣ. и ннїе стїе цр҃кви по вса места нзабраннѣа зачнѣи и сьвршн. и исплнннѣи не мала нѣ мнѣоу богатствѣ. и просвѣщенїа. и все оутврднѣи поставлѣаше на всакомъ бл҃гомъ законе. 78б/27–79а/4 (3).

⁴⁴⁵ Пс 86, 11.

⁴⁴⁶ В. СРЯ: XX: 213.

⁴⁴⁷ Написано изнад реда.

⁴⁴⁸ В. СРЯ, исто.

просвѣщѣнникъ, -а м (2) *просветитель, онај који друге просвѣћује, обасјава божанском светлошћу; фиг. онај који другима открива (приближава, тумачи и сл.) хришћанство.* — нь ꙗко црѣ вѣкомъ даждѣ мнѣ ... моужа стѣ и праведна. нже наставнѣи ме до конца страхъ твои въсприемъ и дръжати въ срѣдци моємъ знилость... тако гл҃сноу стѣмоу моємоу прѣродителю прѣвѣнчанномоу краљу стефану плѣтороднаго брата просвѣщѣнника сръскон землѣи курь сакоу ѡнъ бо стѣи свонми млѣтвами и себѣ и томоу нсходатан нел҃сноу цр҃квѣ. 80а/25–80б/10 (10–11); и мнѣ дароуи ꙗко по мл҃стѣи твоєи. и по прошенію моємоу. твоєи гл҃ оугодна мѣжа. да и мнѣ боудеть тобою братъ и просвѣщѣнникъ и наставникъ дш҃и моєи. 80б/17–20 (19–20).

проснѣти, *прошоу, проснши несвр./ свр. (2) молећи (за)искати, (по)тражити што од кога.* — нь оубо прошоу и млѣю се. не ѡврати лица твоєго ѡ менѣ. и оутробы чл҃колюбѣи твоєго не затвори ми. 38а/17–19 (17); и бѣ вл҃гы испльнѣи вѣса прошенѣи трѣбл҃оующѣи. самъ рѣкы въ стѣмъ своємъ евр҃гл҃н гл҃ѣ. вѣсакъ бо просен прѣемлѣи. и ншен ѡбрещеть. 43а/19–22 (22); просе мл҃стѣи наго оутврѣждѣнѣи. и помощи пресѣѣ (Богородице) 71б/27–72а/1 (27). ОП: 38б/12, 52б/6, 52б/17.

прославѣти, -влю, -внши свр. (парт. прет. пас. прославѣень) (5) *дати славу, хвалу; учинити славим.* — ты бо бл҃женна хвалами аг҃льскыми прославѣена еси. 42б/12–13 (13); и въ томъ положнше ю. ндѣже лежить и до сего днѣ. вьнѣ дѣры ѡлтарныхъ прѣдѣ ѡбразомъ вл҃дѣи всел҃хл҃ѣ. прославнѣшаго память ю въ бесконачнѣи вѣкы. 51а/22–26 (25); да просвѣтитъ се свѣтъ вашъ прѣдѣ чл҃кы. и да оузреть ваша добра дѣла и прославетъ ѡца вьшего нже кел҃(ть) на нел҃сехъ. 51б/23–25 (24); езици нже не вѣдѣ(ѣ)тъ тебѣ к тебѣ прѣвѣнчаннѣи. и людѣи не знающе те поработаютъ ти. ꙗко радѣи и стѣи ислѣва тако прославнѣ те кел҃(ть). 58б/8–11 (10); въ землѣнемъ бо цр҃квѣ живѣи. и неизг҃ланною славою ѡ ꙗко прославѣень пате многычл҃ древнычл҃ цр҃ѣ. нменѣи и богатства сдѣрже несповѣднѣи кел҃(ть)ствоу чл҃чоу. 72б/23–26 (24); слышавъ же цр҃ѣ самодръжавнѣи вѣлнкыи романѣи андроникъ палеологъ. сѣ вѣлнкою и славною чл҃одѣ. и помощю бж҃ію сѣмоу бл҃женномоу. еже кел҃моу посовѣткова вл҃дѣи хѣ. на сѣ поганѣи. оуднвнѣ се и прослави бѣ. 76б/3–8 (8). ОП: 58б/10, 66а/6, 77а/5, 78б/14, 78б/12.

прославѣти се, -влю се, -внши се свр. *прославити се, стећи славу.* — такоже оубо вонноу которомоу прославнѣшоу се въ побѣдѣ... 40б/9–10 (10); сама же десница силн вл҃дѣнѣи главоу его вѣнчѣа не оувѣдающѣи млѣ вѣнчѣмъ. и дасть юго многосветлаго свѣтнѣнника ѡтѣствію своємоу. спл҃юща вж҃іемъ промисломъ. бг҃ооугодннми дѣлѣи прославѣти се. и сѣрати елико расточѣнна дръжавнѣи ѡтѣствѣи его. 53б/8–14 (13); самъ не вѣдѣ(ѣ)тъ хотѣшаго събыти се емоу. тако противу лоукавіе его вѣры хотѣ въ чл҃ждѣмъ достоинѣи прославѣти се. въ скорѣ безг҃одною сдѣржнѣи скончаваетъ се. 56а/11–14 (13). ОП: 29а/6–7.

прославѣяти, -вляю, -вляюши несвр. *славити, прославѣяти; уносити славу, хвалу.* — нь оубо прошоу и млѣю се. не ѡврати лица твоєго ѡ менѣ. и оутробы чл҃колюбѣи твоєго не затвори ми. тако да и до последнаго нзл҃днѣнѣи моєго покланѣю се и прославѣяю стѣи и вѣлнколѣпнѣи нме твоє. 38а/17–22 (21); и въ єдиноимслѣннѣи съвакоуплѣнѣи живоуще (монаси у манастиру) прославѣяють нме пресѣѣ тронцѣ. 69б/8–10 (9). ОП: 55а/19–20.

прославѣяти се, -вляю се, -вляюши се несвр. (2) *славити, прославѣяти; уносити славу, хвалу.* — а сѣи же вьместо крѣвѣнаго течѣнѣи и моужкѣ. теплнми слѣзамѣи и многѣи дѣтелѣи добрѣи распроще пльть свою. нмнже възможноу оугодити тебѣ. такоѣи бо оубо прославнше се. и въ вншннѣи хвалами аг҃льскыми прославѣяють се. и въсплѣваютъ се съ похвалоу. 29а/3–8 (8); и прошоу дароуи ми съ дръзновѣнѣемъ и любовію вѣри срѣдѣи чл҃ста. начети ѡ ꙗко и сѣвршнѣи храмъ въ нме твоє стѣи. въ нѣмъже прославѣяти се нменѣи сѣи твоєго и бѣ моєго. и тебе же моѣ гл҃сѣе възкоупѣ. 38б/12–17 (15–16).

ПРОСЛАВЛЕННІЄ, -ня с (2) *прославляње; слава*. — нь н в'сн слншав'ше жнтїе сего бл'жен'наго н в'ѣанкоую славою н прослав'ленїе ѿч'ст'воу его в' днїи сьмодръжав'наго кемоу гол'спод'ства како не възд'вннн вн се 786/7–11 (9). ОП: 786/17.

ПРОСЛОУТН, -словоу, -словешн свр. (4) *прославити; пронети глас о чїюј слави*. — тако оубо хожд'лаше н тако твораше в' л'ѣт'л(ѣ)хъ мнѡзехъ такоже был'л(ть) просл'тн се нмннн его н проав'ленюу бытн по всех'л' окр'сл'тных'л' странахъ в'сточных'л' н запад'ных'л' ст'ѣфанъ оурошь превнсокы н кр'ѣп'кы н сьмодръжав'нїн н мл'сл'тнвїн краль срьв'скїн 686/2–7 (3–4). ОП: 536/21, 74a/10, 85a/27.

ПРОСТНРАТН, -аю, -аюшн несвр. (3) **1. а.** (*ис*)*пружати*. — тако глїе кемоу ч'едо моје любнмоје н ср'д'чноје зовоу те н не ознв'аюшн мн се в' жалостехъ мон'х'л' мннт' мн тако блнзоу мен'ѣ есн нь простнраю роукоу н не обер'е обер'цоу те 65a/7–10 (10). **б.** *фиг. усмеравати*. — сїа бо несослаб'но твор'е н в' пр'єд'л'єща еанко на б'жїю в' такова простнраше мнсл' ср'д'чноу 716/19–21 (21). **2.** *пружати; давати, даровати*. — н простнрае не малїе мл'сл'тннїе кь ст'їмь цр'к'вамь н кь оубогыд'л' н малодоц'нїнмь 76a/2–4 (2–3).

ПРОСТНТН, -цоу, -стншн свр. (2) *дати опроштење греха*. — н слншавь пр'л'л'p(o)ка г'б' простн тн 28a/16–17 (17); врьхов'нн же ап'сл'ль петрь за єднннь ч'ыл'л(ь) гор'кых'л' слъзь не тьтїю прощень был'л(ть) гр'ѣха... 31a/27–28 (27).

ПРОСТО прил. (1) *једноставно, просто*.

◇ **ПРОСТО** р'єщн *једном р'єчїу*. — н просто р'єщн всакою доброю пол'д'л(o)бою оукрашен'на 31a/3–4 (3).

ПРОСТРЪТНІЄ, -ня с (1) *пружање; давање, даровање*. — ... кь б'д'у см'єрен'н н ч'л'комь оубод'н'н н кь нншнмь простр'тїа бесчнсл'но мл'сл'тнн'н 68a/15 (14).

ПРОСТР'ѢТН, -ст'роу, -ст'решн свр. (2) (*ис*)*пружити*. — *фиг.* врат' бо есн болешнмь ѡскр'єб'лаємнмь же радол'ст'ь ѡбыд'ннмь же нзбавнтель св'ѣт'л' ѡмрачен'нїнмь нмїе др'жавноую тн роука в'с'єг'д'ла простр'тоу на възд'внженїе пал'д'шнмь се... 636/11–15 (14); бл'жоу пр'єсѡч'сл'тован'н'ѣн тн роуц'ѣ нже вннз пр'л'сно простр'те нм'єль есн даюшн несоскоу'д'но дары б'д'у н в' в'ж'л'ст'внїе цр'к'вн н мл'сл'тннїе ненсповеднмо кь нншнмь 836/7–10 (8).

ПРОТНВНТН СЕ, -в'аю се, -вншн се свр. (3) **а.** *противити се; супротстав'вати се*. — н такоже г'б' гр'яднмь протнвнт се см'єрен'ннмь же даєть бл'г'д'ть 416/12–13 (12); пол'д'внз'ає бо се ѡ р'л'с'д'ѣ пов'ѣдоу възет' на в'се врагы своє н соупостатн н протнв'ѣщ'єє се кемоу 586/2–4 (3). **б.** *нападати (војно)*. — ещ'є некотораа н'х'л' ѿрасль ѡстав'шїн с'ѣло в'ѣанкы тоугы твор'єть др'жав'ѣ цр'л'ствїа мн н мнѡго протнвнв'ше се не възмогохомь ѡдолетн нмь 77a/23–26 (25).

ПРОТНВОУ пред. (9) с ген. и дат. *означава 1. околност тина основ, критеријум: на основу*. — въз'вратн карость гн'єва твоєго ѿ мен'ѣ еанко бо сьтворнхъ протнвоу д'ѣлод'л' мон'мь сїн в'са прндоше на м'є 61a/4–6 (5); б'б' бо неанц'ѣм'єр'но прнходешнхъ кь нк'емоу н протнвоу таковохъ троудовь его н д'ѣтелы бл'г'їн'х'л' дарь пр'єст'їго д'х'а даєть 71a/19–22 (20). **2.** *успркос, насупрот, и поред*. — самь не в'ѣд'л(ѣ) хот'єщаго сьбытн се ємоу тако протнву лоукавїе его в'ѣры хот'є в' ч'южд'їемь дост'ѡпанїн прославннн се 56a/11–13 (12); н тако повоєбав'шнмь нмь странн ты н протнв'лоу бо толнкаго н'х'л' мнѡж'єст'ва н слнлы не сьтворнше толыкы пакостн ѿч'ст'вїю сего в'л'г'оч'л'ствнаго 57a/3–6 (4). **3.** *правац кр'єтања према чему*. — сїн же слы въз'слан'ны р'л'сномь мон'л'л' протнвоу томоу цр'б'у поган'скоу ѡбр'єтоу его сьбрав'ша се сь слноє мнѡгою в' др'жав'ѣ цр'л'ствїа своєго 626/20–23 (21). ОП: 62a/8. **4.** *однос, повезаност кога, чега с ким, чим*. — мл'ю же вн н азъ гр'ѣш'нїн ѡ г'н' ѡцїн

и братїа. и чєда възлюб'лен'наа. блюдедъ заповєдн бж҃сл҃тв'нїе. и не дозєдъ зн҃ити протнвѣ нмь заповєдн бо єго тєш'кы несоч҃тл҃. 85б/24–27 (26).

◇ ПАЧЕ ПРОТНВОУ ? чак *поврх тога (реченог)*; за истицање информације којом се у великој мери (и у потпуно неочекиваном смеру) шири претходно изречена информација). – и јако слнша прѣвнсокы краљ оурошь шьствїе нїхї. въ ть чьсл(ь) посла слы своє протнвоу юмїл҃ сь доброразоум'ннмн гл҃ы млѣбннмн оувѣщати єго. јако да въз'вратнт' се ѿ так[.]аго шьствїа. паче протнвоу такоу вѣн снлѣ вѣлнцѣн повннннн се. и бол[.] за ѿчѣствїе своє. јако да не оозлобытл҃ єго нечл҃стнвїн. 62а/7–13 (11). протнвоу явнтн се *супротставити се*. – сїн же слншав'ше прншьствїе гл҃сна краљ(а) въ дрѣжавоу нїхї. не възмогше протнвоу снлѣ єго мнсогон явнтн се. 57б/22–23 (22).

ПРОТНВЪНЬ, -ын прид. (3) **1.** у имен. служби: *противник; непријатељ*. – хотешид' же пребывати въ нємь (монастиру). даждл҃ нмь (Света Богородице) бл҃говєрїе и чл҃стоу и цѣломоудрѣны сьмнслѣ. оуставляющїн єже на ныхї лютїнхь настојан'нн и протнвнхїхї сьвѣтн єнко възл҃двнзакл҃н на стїи храмь твоє. дрѣжав'ною крепостню снлн твоє такоу ннзложн. 40а/13–17 (15–16); прл҃лр(о)кь бо нсаїа. и дамь мьть въ роукы єго. и сьсєчєть пльтн протнв'нхїхї єго. и прл҃лр(о)кь двл҃дл҃... и мнш'ца мога оукрепнт' н. и сьсѣкоу ѿ лнца єго врагы и ненавндѣщен єго повѣждл҃оу. азь бо прѣвѣн'ца положнхь и вноса нал҃дл҃ цр҃н зем'льнннн. 54б/4–12 (5–6). **2.** *противнички; непријатељски (о војсци)*. – помощїю бж҃їєю прѣвывающоу. сїнмь протнв'нїнмь снламь въз'вращ'шнмь се въ место своє. 57б/1–2.

ПРОХОДНТИ, -хождоу, -ходнши несвр. (1) *проходить, пролазити кроз, између чега, кога*. – јако нбѣпар'нын оураь по срѣдл҃(ѣ) нїхї проходе являше се яс'но. 76а/8–9 (8).

ПРОЦВѢСТИ, -цвьтоу, -цвьтєши свр. (2) *процветати. а.* *фиг. заживети; завладати*. – сємоу же живочоу въ мнре и безьмльвїн. грднхї бо и вѣлнчавьхїхї сѣтн єнко о сємь. прѣндоу јако и сьнїа вьстающоу. повѣдн бо в'се вражїе оугасоше мнр' же и тншннн процвьте въ ѿчѣствїн єго. 66б/21–25 (25). **б.** *фиг. ? оживети, живнути*. – бл҃жен' бо моужь юмоужє нде гл҃снє и оупованїе єго. и пакы на нь оупова срл҃дїце моє и поможе мн. и процвьте пльтл҃(ь) мога. 57б/12–15 (14–15).

ПРОЧЬ, -ни прил. (6) **1.** *остали, други; преостали*. – и јако слншалхї о престав'ленїн сїе бл҃жен'нїе. скоро потыщав' се и обрєтох' се тоу сь прочнмн єпл҃скпн же и нгоумєнн и в'сєго сьбора ѿчѣствїа єе. 45б/15–18 (16); ннїн же прочїи разндоу се в'сакь въ своа сн. славѣще стѣою тронцоу ѿцїа и сїа и стѣо дѣа. 48а/20–22 (20); ... нападн мнсогїе подьєть въ юностн своєн. ѿ мнсогыхїхї нноплємєн'нхїхї цр҃єх. и ѿ ннѣхь прочїнхь ... ѿ такоуыхь свєод'наа явн єго бѣ. и того же помощїю оодолевь нмь. прєвзндѣ мьслїн нхь злїе и соуємоудрѣнаа шєтанїа, ннзложн крѣп'ко. 54а/8–16 (11); и что да нзрекоу. јако нн пѣськоу нзчтєн'ноу тако и мл҃чїтннн єго. и не ть'мо въ бг҃одарован'нѣн дрѣжавѣ ѿчѣствїа сн. нь и по в'сєн вѣлнкон романїн. и въ самоу вѣлнкомь новѣмь рнме константнннполы. цр҃квн сьздл҃а. а прочїнмь мнсогїе мл҃чїтнннн вьдасть. 68а/15–22 (20); и нна прочаа сїн в'са сьвршнвь и зкраснвь и нсплннвь. и почтє в'сакыл҃ довол'ствол҃л и правл҃дл҃амн цр҃кв'ннмн јакоже вндл҃(н)мо юсл҃(ть) и до ннїа. 80а/10–13 (11).

◇ ОВЬ... ДРОУГЫН... ПРОЧНН... у *набрајању, неки за разлику од других из какве групе: један... други... остали...* – ... овѣхїхї сьмрѣтн предасть. а дроугїнхїхї въ заточєнїе осоудїн. а прочнхїхї и не мало въ роб'ство срьб'скон зем'лн вьдасть. 76а/24–26 (25).

ПРОЧЕ прил. (1) *(након следа радњи) напоследку, на крају*. – и зл҃дє такождл҃є в'сакїе правл҃дн цр҃кв'нїе прнложн. сьсоудн сцѣн'нїе златїн. и нконн же бж҃сл҃тв'нїе. кан'днла же мнсогоцѣн'на. каднл'нннцє же и свѣщ'ннкы. и прочє всєхїхї злата и сьбєра вѣснсльно. 72а/18–23 (22).

ПРОШЕННІЄ, -на с (б) *молба; тражење, искање*. — н бѣ бл҃гы испльнѣає к'са прошенїа трѣбѣоүщїимь. самь рѣкы въ стѣмь своємь евр҃глїн гл҃ѣ. в'сак бо просен прїемлїєтл. н нїцен ѡбрещеть. 43а/19–22 (20); в'сак бо оуповаєн на те не ѡпадеть прошенїа своєго. вѣдл(ѣ) іако раз'вѣ тебѣ нн дѣла нн слово съвршаєт' се. 55а/2–4 (3); по истинѣ бо хблѣвнїици в'сещедри бѣ за бесчисльнѣоүю его млсїть семоу бл҃гочл҃ствителю не презре нн єдннаго прошенїа. 63б/20–22 (22); ѡ сем' бо въ днѣ н въ ноци мнсль нераскаанѣу ндїи. єлико оубогїе мнлоүє. н к'семь требѣоүщїимь прошенїа испльнѣає. мнѡже бо н оумножи бесчисльнїе своє добріє дѣтелы. 69б/20–23 (22); н мнѣ дароун гїи по млсїти твоєи. н по прошенїю моемоу. твоєгл оуголдїна мѣжа. да н мнѣ боудеть тобою брать н просвѣщ'нникь н настав'нникь дшїи моеи. 80б/17–20 (18). ОП: 43а/28, 70б/27.

ПРОЩЕННІЄ, -на (3) *опроштење (греха)*. — аз бо грѣш'нїи твои мн млтвами чаю прїєтн прощенїє грѣховь моихъ въ гроз'ны днѣ. 48а/2–4 (3–4); фиг. іако ты єси в'сен твари надѣждл. оубогїиxl богат'во. ѡмрачен'нымл свѣтъ. равомь свобода грѣш'нникомь прощенїє. болєщїимь исцелїєнїє. хромимь злдравнїє раслаблєн'нїимь внстрѣта. гроубымь лѣпота. недооум'їємїимь разоумь несповѣднїимь. 52а/13–19 (15–16). ОП: 82а/24.

ПРОГЛАВНТИ, -влю, -виши свр. (1) *објавити*. — тако оубо хождл.аше. н тако твораше въ лѣтл(ѣ)хь мнѡзєхь. іакоже былл(ть) прослвти се нмєни его н прог'влєноу быти. по всеxl ѡкрл҃ствнїxl странахъ. восточ'нїxl н запад'нїxl. стѣфань оурошь превисокы н крѣп'кы н сьмодрьжав'нїи н млсїтивїи краль срѣв'скїи. 68б/2–7 (4).

ПРВОКѢНЪЧАННН прид. (2) *првовенчани*. — млсїца ѡктемврїа въ .кѣ. днѣ. житїє н жнз'нѣ бл҃гочл҃ствитєлєго н хлєолоубнєлєго. н стѣролднєго крѣпкєго н сьмодрьжавнєго сь блѣ гїа крала стєфана оуроша. превнѣоүка ст҃го сүмєсона неманы. новаго мнротѣца сьрєскаго. н вьноүкь прѣвокѣнѣчанаго крала стєфана. н снѣ вѣланкаго крала стєфанл(а) оуроша 51б/9–16 (14); нѣ гїи црѣ вѣкомь. даждл днє ... моужа ст҃а н правєд'на. нже наставнїтл мє до концє страхъ твои вьспрнємь н дрѣжати въ срлдци моемь зннломь... іако гл҃сноу стѣмоу моемоу прѣроднтелю прѣвокѣнѣчан'номоу кралоу стєфанѣоу пльторлднєго брата просвѣщ'нника срѣв'скѣи зем'лєи курь савоу ѡн' бо стїи мн свонн млтвами н себѣ н томоу нсходатан нєлєсноє црл҃ство. 80а/25–80б/10 (9).

ПРВОМОУЧЕННН, -а м (1) *првомученик, онај који је први пострадао као Христов мученик*. — н свѣщавь сь стѣоу н бл҃жєноу мѣрїю си н єще жнвоу соүщїи монахїєю єленѣоу. н сь пльторлдннн' си братомь кралеємь стєфанѣомь. н сь прєѡсщїєн'нннмь архїєпл҃скѣпомь савомь трѣтїємь. н начєтъ злдрлти храмь въ нмє ст҃го прѣвомл҃чннннєа н апл҃сла хѣа стєфана. 79а/16–21 (21).

ПРВОПРОСВѢТНТЕЛ, -лє м (1) *први просветитель*. — н тако оубо възвєдл(є)ноу быв'шоу семоу прєѡсщїєн'номоу на престолѣ ст҃го гїа нн н оучнтелєа н прѣвопросвѣтнтелєа срѣв'скѣи зем'лєи прєѡсщїєн'наго архїєпл҃скѣпа курь саваы. 81б/23–26 (25).

ПРВОКЄ прил. (7) **а.** *прво, прє свега, на првом мєстѣ, у првом рєду*. — тем'же полд(о)баєт' мн прѣвокє. боєати се нмєни твоєго ст҃го. 30а/28–30б/1 (28); блѣ дарѡван'ноє кємоу богат'ствѣ зем'лєнаго црл҃ства. мнслєно н разоум'но растѣи. мнѡгоразннїи ѡбразы прѣвокє же въ дарь бѣоү. вторѣє єлико на възлѣвнїєнїє стїнхъ цр҃квїи... 69а/8–12 (10). ОП: 41б/4. **б.** *прє чєга, кога другог*. — н ѡ чємь прѣвокє вьсплєтїю се. 39б/16; н малѣ пождл.авшє. прѣвокє прїндѣ прєѡсщїєн'нн архїєпл҃скѣпь сава. по сїнїxl же н бл҃гочл҃ствнн краль... 47а/7–9 (7). ОП: 55а/26. **в.** *напрєд, испрєд*. — ѡ нмєни бо силн твоє. ащє н прѣвокє єлико писанїа сєго начл[.].нншоу мн жнтїа. бѣгѣпослоуш'лнвнхъ рабь твоихъ. нх'же въз'вєлнчн дрѣжав'наа ти бл҃гдлѣтъ. въ дрѣжавє ѡчѣствїа нїxl. тобою дарѡван'ноу нмь. 53а/1–6 (2).

Уп. прѣвѣкє

ПРЪВЪ, -ын број (8) *редни број, први. 1. који је пре другога.* — бл҃годароу те слад'кы мон ісѣ. ѿ всеіхѣ твоніхѣ бл҃гыхѣ еанко не презрелъ еси менѣ грѣшнїе ѿ прѣваго днѣ живота моего. 46а/18—20 (20); сынъ бо хдѣлюбыи. сего ст҃го и бл҃гъ въздѣвиженнаго места гл҃емаго хиланіа дара. цр҃квь бж҃іствѣноу ю иже бѣ прѣваго здѣланїа ѿ основанїа разорѣ. и бол'шоу създѣавъ. 69а/16—19 (18); и въ солоунѣ же градѣ. и тоу въздѣвиже дворїи цр҃скыи. и създѣа цр҃квь въ нѣмѣ архїера хвѣ николи. и цр҃квь въ нѣмѣ ст҃го мч҃ника хвѣ георгїа. прѣволоу оубо роукоположенїю. иже ст҃го гл҃а ни курь савы. еанко въ мѣсте томъ 71а/22—27 (25). **2. који се јавља као почетак чега.** — въ ннхѣже прѣвоѣ начело и наставникъ нхѣ преподі(о)внїи ѿцѣ сѣмѣонъ немана. 53а/6—7 (6); такоѣе в'се зем'ліе приѣтъ. въ прѣвоѣ пришьствїе его. и приложи нхѣ къ дръжавѣ ѿчѣствїа своѣго. и славоу и богатство такоѣе дръжави измени въ богатство и славоу свою. вѣл'можъ и людїи свонхѣ 55б/1—6 (2). **3.** у имен. служби: *онај који је живео у ранија, пређашња времена.* — бл҃жен' бо възлюбывъ заповѣди твоѣ влдіко. въ ннхѣже прѣвїи прѣждѣе ходивше. и ѿбѣтованна нѣмъ тобою оулоутише. и пол'зоу прїеше. такоже оубо и въ ннѣшнѣмъ врѣмени мнозии ѿ послѣднїаго рода явнше се. послѣдствующе заповѣд(е)мъ твонмъ. и в'са еанко доврїе дѣтели ѿкончаше собою. 28б/22—28 (23).

◇ въ днн прѣвїи у *ранија, пређашња времена.* — сїи же ниртѣ ксї(ть) близъ места ндеже ксї(ть) былъ градї въ днїи прѣвїе гл҃емїи самарїа. 70а/14—16 (16). прѣвоѣ прѣстоупленїи изр. *први грех (рлг.).* — хоте свободити прѣваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ѿбразъ рабы прїеть. прикривъ плѣтїю бж҃іство. и кроме грѣха възвпѣ былсї(ть) бѣ и чл҃къ. 27б/27—28а/2 (27).

ПРЪВѢНЦЪ, -а м (1) *првенац, прворођени син.* — азъ бо прѣвѣнца положнхъ и внока наїдї цр҃н зем'льннн. 54б/10—12 (11).

ПРЪВѢ прил. (3) **а.** *раније, пре времена о коме је реч.* — семоу бо цр҃оу поганомъ възвестнн бл҃гоу. прѣвѣе коевавше на дръжавоу сего хдѣлюбыаго крапа. такоже внше оуказахомъ въ ннїснїи сѣмъ. 62а/2—5 (3); и тїи тако истинна чеда его послоушанїю. николиже не прѣслоушаше в'сакоѣ заповѣди. таковаго гл҃сна своѣго и пнтателя. такоже и прѣвѣе послашавше и ндоу. на побѣдоу такоѣе ереш. тако и тогдѣа ндоу веселамн ногамн. 77б/21—25 (24). **б.** *прво, пре свега.* — аще не прѣвѣе ѿстав'льше мурь сын и иже въ мнрѣ. 27б/9—10 (9).

Уп. прѣвоѣ

ПРЪСТЬ, -н ж (1) *прах, ? оно што се претвара у прах (о материји, твари од које је састављена физичка реалност); било шта живо или неживо што материјално или физички постоји.* — до кон'ца оубо забывшїи зем'льнаа. и тлѣн'ныхѣ прѣсти ѿстав'льши. и въ внш'ныхѣ оумъ свон оутврѣждѣають. 43б/16—18 (17).

ПРЪБЛАГЪ, -ын прид. (1) *(елатив) благ, добар; милостив (о Богу).* — бѣ прѣбл҃гы хоте тако да в'сн чл҃вци прѣвываютї въ люб'вѣ. рече... 49а/14—15 (14).

Уп. благъ

ПРЪБЛАЖЕНЪ, -ын прид. (1) *(елатив) који је достојан/ удостојио се да живи у рају, у највећој, рајској радости; блажен, радостан; као атрибут у оловљавању краља Милутина.* — бл҃жв ѿ прѣбл҃жен'нѣ и бг҃онзавран'нїи днѣ покоа твоѣго. 83б/12—14 (13).

Уп. блажень

ПРЪБОЛНИ прид. комп. (1) *већи (елатив) количином, бројем (о богоугодним делима, добротинствима).* — нъ оубо хвалау жнтїе твоѣ бг҃облю'зно. ѿ бг҃облюываа главо кюже вѣн'та десница влдінаа. и бл҃годетїю прѣст҃го дх҃а. на прѣбол'шоую добродетель възндѣ. нарѣчї(е) бо се ѿцѣ срнмъ. и в'довнцамъ застоустоупникї. ал'чнмъ проразоумнїицъ. нагымъ ѿдѣанїе. ѿбыдннмъ побор'никъ. петал'ннмъ оутешенїе. 73б/19—25 (22).

ПРЪБЫВАННІЄ, -ня с (3) *живльєње, боравак, становање*. — н въ месте томъ постави многѣи полати црскѣи. н кѣлнє нзреднѣи въ прѣбыванїѣ тоу соущнхъ чрнѣць. 69а/21–23 (23).

◇ **НЕБЕСНО ПРЪБЫВАННІЄ живот након смрти, односно преласка у небеско царство**. — елнци оубо ѿ мѣра сего желающе незрѣлѣ(є)ннхъ н непостижннхъ даровъ въ нбслнємъ прѣбыванїи. 27б/7–9 (8–9). **БЕСКОНАЧНО ПРЪБЫВАННІЄ бесконачни, вечни живот; вечност, живот у небеском царству**. — внноу прѣсно жаеакъ възданїа ѿ влѣдкы вселѣ хѣ. въ вѣсконатнѣмъ прѣбыванїи ѣакоже н полоучн. толнкоу блгдѣть н славоу н члстѣ. ѣаже несказанна н ненслѣдна н незчтенна соулѣ ѿ семь хдлюбывемъ. 71а/15–19 (16).

ПРЪБЫВАТИ, -лю, -лєшн несвр. (15) **1. живети, боравити, становати**. — н прѣбывающоу ємѣлѣ на мнозѣ въ дръжавѣ землє тоє. 64а/21–22 (21); хотещнмъ же прѣбывати въ нїемъ (манастиру). даждѣ нмъ блговерїє н члстотоу н цѣломоудрѣны сьмнслъ. 40а/13–15 (13). ОП: 30б/15, 40б/27, 44б/24, 71б/6, 85б/17. **2. налазити се**. — мнвогаа оубо такогаа члколюбїа твоа влѣдкѣ. елнко насъ грѣшнхлѣ помнлованїа толетъ мѣ. нь пакы же зѣло оустрашають дшѣоу мою. не прѣбывающе въ мнѣ нхъ покаянїє. 28а/19–23 (22).

◇ **ВЪ МНРѢ Н ВЪ ТИШННѢ ПРЪБЫВАТИ бити миран и телом и душом; (одахнути ?); не бити нападан, узнемираван ни у физичком ни у душевном смислу**. — по снлѣ же блгодетїю вѣсєцєдраго хѣ. семоу обвльчнвшоу се ѿ таковлѣлѣ тежестїн блгочлстнвомоу кралю. въ мнре же н въ тишннѣ помощїю бжїєю прѣбывающоу. 57а/25–57б/1 (1). **ПРЪБЫВАТИ ВЪ БОЗѢ** в. богъ (37а/18). **ПРЪБЫВАТИ ВЪ ЛЮБВѢ** в. любви (37а/17, 37а/18, 37а/18–19, 49а/15). **ПРЪБЫВАЄН ВЪ ВѢКЫ (ВѢКА) који пребива, живи на веки века, довека, фиг. вечан**. — таковлѣ прїєше въ место землнє н маловрѣменнїє славы. нбслноую въ вѣкы прѣбывающоу⁴⁴⁹ славоу. н свою дшѣоу члсто сьблюдїше. 28б/13–15 (14–15); бѣ блгы н вѣсєцєдрїн гїи. прѣбываєн въ вѣкы вѣка. 30а/14–15 (15).

Уп. богъ (прѣбывати въ бозѣ)

ПРЪБЫТИ, -боудоу, -боудешн свр. (1) *бити, живети (током неког временског периода) у одређеном стању (любави, мира...)*. — н прѣбыста многѣи днїи въ вѣселїи ненсповѣднїє. 49а/2–4 (2–3).

ПРЪВРАТНТИ, -вращоу, -вратншн свр. (1) *одговорити, одвратити кога од чега; учинити да се ко од чега одметне*. — сїн зломнслннїи... прнстоупнвшє къ семоу блгочлстнвомоу н възлюблєннмоу снѣоу блгочлстнваго краля оуроша н прѣвратнше єго ласкавлннн словѣсн ѿ любвє роднтелєа своєго. 64а/23–64б/2 (1).

ПРЪВЪЗНТИ, -ндоу, -ндешн свр. (4) **1. превазићи, надвладати, савладати**. — ... нападнн многїє подыєть въ юностн своєн. ѿ мнвогылѣ нноплеменнхлѣ црѣх. н ѿ ннѣхъ процїнхъ... ѿ таковлѣхъ свободнаа гавн єго бѣ. н того же помощїю одолєвь нмъ. прєвзндѣ мыслїи нхъ злїє н соучємоудрѣннаа шетанїа, ннзложн крѣпкѣ. 54а/8–16 (14); мнвозїи во полс(то)мъ прєвазндоше члчьскаа. н сь лгїлы вѣсєдовати сподл(о)бнше се. 32а/21–22 (21). ОП: 61б/13. **2. превазићи, надвисити**. — аще бо кто нменовати єгоже жнтїє прѣвзндє оумы члчьскїє. то тебѣ долс(то)нно въ сто бо троуды твоє н бѣдраа полдвнзанїа расплоднла єсн. 42б/5–8 (6).

ПРЪВЪНОУКЪ, -а м (1) *праунук*. — жнтїє н жнзнь блгочлстнваго н хлсолубнваго. н стѣороднаго крѣпкаго н сьмодръжавнаго сь блѣ гнѣ краля стєфана оуроша. прєввноука стїго сѣмєсона неманы. новаго мнрототца сьрєскаго. н вьноукъ прѣвовѣнчанаго краля стєфана. н снѣ вѣланкаго краля стєфалн(а) оуроша 51б/9–16 (12–13).

⁴⁴⁹ Треба да стоји: прѣбывающоу.

прѣвысокъ, -ын прид. (32) *висок (елатив у фиг. употреби); атрибут у титулисању краљу Милутину*. – н пакы овѣ ндоста къ превисокомоу краљу оурошоу. 50а/28–50б/2 (2). ОП: 50б/2, 53б/1, 54б/24, 59б/7, 60а/1, 60а/12, 60б/14–15, 60б/23, 61б/9, 62а/7, 63а/6, 64б/16–17, 65а/5, 66а/1, 68б/6, 76б/12, 77а/15, 77б/8, 78а/21, 78б/3, 80а/3, 80а/21, 81б/10, 81б/15, 82а/15, 82а/26, 82б/4, 82б/7, 82б/23, 82б/27, 83б/20, 84а/14–15.

прѣвѣчьнь, -ын прид. (1) *вечан (елатив)*.

◊ прѣвѣчьнын дьньми *једно од имена Бога; (пре)вечан*⁴⁵⁰, *који вечно траје, који постоји пре и после постанка света (?)*. – нь помнѣ въ оумѣ своємь онь чьсл(ь) страшнїи чаклїи въсемн и прншьствїе превѣтнаго дьньми. н соузд без млстїнне сътворшнмь млстїи. 73а/2–5 (4).

прѣграда, -ы ж (1) *преграда, оно што дели, преграђује простор на два дела*. – еплскпъ даннл... сѣло нмїи крѣпкоу н вншьшоу моудроул въ срѣдци своємь. ѿ въздївнженїи црквьномь. еже заповедати кдївл хоудогїнмь н многонзабраннїнмь хнтрьцелм знждїдоуцнмь. како поставлїати стлпн же н надїстлпїа. н камаре н прѣградн црквнїе. 79б/17–25 (25).

прѣгрѣшенїе, -ня с (1) *кривица, преступ; огрешење, грех*. – вѣдл(ѣ) бо множество прѣгрѣшенен монїл. нь аще въсошь могоултї погрешнотн въ поутїне беснслнаго твоєго млсрдїа. 28а/23–25 (23–24).

прѣданїе, -ня с (2) *традиција, предање, оно што се преноси следећим поколеньима*. – бжїслтвнїхї кныг оученїю н наказанїю повннотїе се. н законнїе оуста вн елнко црковнаго прѣданїа съ радостїю нсплннотїе. да съвршеноу мьздїдоу севѣ прѣворѣшетѣ. 42а/14–18 (16); н пороученнотїе емоу стадо хбїхъ овѣць добре правѣщоу. какоже законно прѣданїе нмїи стїхї аплслъ. н вѣносныхї ѿцѣ. 81б/26–82а/1 (1).

прѣдатель, -ля м (2) **а.** *издајник; отпадник; неверник (о Луциферу, вођи ѓавола)*. – съ бо хоулннменнїи црѣ. дїаволомь наваждїенъ н оуподл(о)влїенъ ономоу лоукавомоу прѣдателю. нже ѿстоупнїи ѿ свѣта въ тмоу. какоже н сын црѣ Фалсологъ разлоучнв се вѣры хрїстїанскїе. н прїнетъ вѣроу льтннскоу. 56а/18–23 (20). **б.** *издајник, онај који је издао, изручио кога (коме), (? предатель)*⁴⁵¹ *(о Јуду)*. – (ђаво) въшьдїи бо въ срѣдце прѣдателю разлоучн его влдїкы. 61б/21–22 (21).

прѣдати, -дамь, -дасн свр. (8) *(пре)дати, оставити; оставити без помођи, уступити коме власт, бригу, старање над ким, чим*. – помннотїи въ оумѣ своємь. онь грознїи н прнтраннїи днѣ. егдл повелнтѣ аггломь свонмь разлоучнїи грѣшнїе ѿ праведннхъ. грѣшнїи разлоучнотїе се овїи въ тмоу кродешнотїю. оупотоканнотїю дїаволоу н аггломь его. овїи въ огнь вѣчнїи. дрозн же посланн боудл(о)утъ въ неоуспающн чрвн. н ннн грозе предадете лсл(е). 31а/14–21 (21); добрїи пастнроу словеснїхї овѣць свонїхї. млїю те оубо недостонна нарешн се раба твоа. не прѣдаждї мене крамоле лоукаваго нн ждїанїю сотонннотї остави мєнл(е). 44б/14–17 (16); н ваю же млїю стїа гїи мон преподл(о)внє отѣ сумевонє н курь саво. дръзновѣнїе нмоуца къ влдїце не презрннта млїенїа моєго. н не прѣдадннта въ роуку нноплемєнннкѣ ѿчѣствїа ваю. 62б/12–16 (14–15).

◊ **гробоу прѣдати** *сахранити*. – н тако гробъ предаше стїе н члстнотїе н влженнотїе тѣло сего блгочлстннваго н хблїювываго н превнсокаго краля стѣфана оуроша. н разндоу се в'саклїл въ своа сн. 84а/12–16 (13). прѣдати доухъ/ доушоу (господн) *умрети, преселити се у царство небеско*. – мнє бо доволно аще н два днїи. раба бывши тевѣ влдїцѣ моємоу хбї. н дхѣ мон предамь

⁴⁵⁰ Превечан, поет. *који вечно траје* (РСМ IV: 884).

⁴⁵¹ Предатель, *онај који је што предао, испоручио, донео* (РСМ IV: 900).

а не раба бѣсомъ и грѣхоу. 38а/8–11 (10); и тако съ славою бл҃годареши бѣ предаѣ(ть) дх҃ъ свон. 46б/16–17 (16–17); семоу же храмоу съврашающоу се нь не до кон'ца. приближи се врѣме испльн'шнмъ се днѣмъ мѣре кѣгѣ предасть бл҃жен'ноую дш҃оу свою гл҃вн. 80а/16–19 (19). **СМРЪТН ПРѢДАТН** *убити*. – ... овѣлхѣ смрѣтн предасть. а дроугѣнхѣ въ заточеніе сосоудѣн. а прочнхѣ и не мало въ ров'ство сръв'скон зем'ли въдасть. 76а/24–26 (24).

ПРѢДАТН, -даю, -даешн несвр. (2) *предавати, уступати, поверавати коме што (власт, бригу, старање над ким, чим и сл.)*.

◇ **ПРѢДАТН** доухъ въ роуцѣ господн *предавати, поверавати душу у руке (власт, на суд) Господа*; фиг. *умирати, селити се у царство небеско; одлазити на суд Божији*. – и прирѣч(е) г҃н въ роуцѣ твои прѣдаю дх҃ъ мон. 46б/15–16 (15). **ПРѢДАТН** писанню *записивати, писати; писмом саопитавати*. – еанко могощи въспоменути грѣхн своѣ. еже ѿ юности. сіа писанію предающѣн. 33а/3–5 (5).

ПРѢДН прил. (5) **а.** *унапред, зараније, пре него што ће доћи до нечега*. – сего бо бл҃гочл҃стиваго прѣдн оуготован'ни дѣтели бл҃гы. оувѣтанви являхоу се нмъ. и аще кто ѿ таковыхѣ болешихѣ цѣл'боу приеъмъ. ндѣше въ поутѣ свон радіуе се. и пакы же нѣн болѣши прихождаше на место его. 71а/1–5 (1). **б.** *отпре, одраније, из ранијег времена*. – ... ннкодимѣ. нже бѣ и рождленіе и въспитеніе (ѿчѣства) сего бл҃жен'наго кралѣ(а) stefana зреша. и прѣдн семоу знаемъ. и вѣанко почитаемъ нмъ. 81а/5–8 (7).

◇ **ПРѢДН/ ПРѢЖДЕ** быти *бити, живети временски пре онога о коме је реч; пређашњи*. – и в'се скажоу съ истинною. таже възвѣстнше мн преждѣ менѣ соущѣн свѣдѣ(ѣ)тели житіе сіе бл҃женіе елѣны. еанко же и азъ очнма монма видѣхъ. истин'но исповѣдѣ(ѣ). 29б/12–16 (13); нь оубо еанко грѣш'нѣн видехомъ очнма нашнма. нли ѿ кыхѣ дѣломъ его танновѣст'ннцн выхоидѣ. аще ли кто възвѣстнть намъ ѿ предн быв'шихъ свѣдѣ(ѣ)тель. житію сего х҃бюленваго. тако въсповѣдѣ(ѣ) въшемоу б҃голюбію. таже быше на кон'тинноу житіа его. нмыже бѣ приеътъ н. 66б/10–17 (13–14); ... троудн и приложеніа еанко приложише преждѣ его быв'ше стѣлы. 82а/9–10 (10). **ПРѢДН** писаньнъ в. писати (29б/9, 54а/21).

ПРѢДНВЪНЪ, -ын прид. (2) *предиван (елатив), фиг. диван, који изазива дивљење, изванредан*. – и хоудогіе хнтрѣце оберѣш'н. хоуещн да сътворѣтѣ еанко на преднв'но въздѣвиженіе храма того. 39а/6–8 (8); и тако ндѣ съ вѣанкою и преднв'ною чл҃стію. еанко въсемъ зрещнмъ оуднвлѣати видн нхъ. 49б/13–15 (14).

ПРѢДРЪЖАТН, -жоу, -жншн несвр. (6) **а.** *владати; изр. држати кога у руци, имати кога у власти, под својим вођством, у зависности*. – два бо снѣ ие вѣста въ ты днѣн. крѣпка и смодръжав'на кралѣ(а). въ ѿчѣствѣн своѣмъ сръв'сцѣн зем'ли. мнвогѣн страни езнкъ прѣдръжѣща. 36а/6–9 (9); добріе бо дѣтели и полдвнги еанко къ боу явнше прѣроднтели ваю. зем'льною бо цр҃лство прѣдръжѣще... 36б/21–23 (23); вѣста бо въ тѣ врѣмена въ зем'ли болгарьсцѣн кнезь некто гл҃ѣмн шншлѣмъ. живн въ градѣ рѣкомемѣ едннѣн. прѣдръже окрѣстннѣе страни мнвогѣн зем'ле болгарьскіе. 60а/3–6 (5). **б.** *управљати, руководити, бринути се о пословима*. – тоу оубо поставльши власти и начельннкы. діаконн же нже прѣдръжати нмѣнѣа домов'наа. 41а/26–28 (27); в'са еанка богат'ства соутѣ домоу сего прѣстѣе. прѣдръжнмаа роукама вашнма. полд(о)блѣеть вамъ нещедно давати ѿ снхѣ въ роуки нншнхѣ. 41б/21–23 (22). ОП: 41а/4.

ПРѢДЪ предлог (14) *пред* с инстр. **означава 1.** *однос усмерен према појму који је именован инструменталом*. – и пакы да просвѣтнть се свѣтъ вашъ прѣдѣ чл҃кы. и да оузреть ваша добраа дѣла и прославеть ѿца въшего нже кѣл(ть) на нвѣдѣхъ. 51б/22–25 (23); и по снхѣ припадѣ къ ногама его гл҃ѣ. съгрѣшнхъ отѣ прѣдѣ товою. 65а/19–21 (21); нже просвѣтнвы его свѣтомъ

разоумнымь· н ѡмрач[.н[.] тьмоу мно҃гоу ю ѡгнѣвъ ѡ дшїи єго· н страхъ вѣїи вьсѡднвь вь мно҃горазоумномь срѣдїи єлї· творити бѣга прѣдї глїмь· 80б/4–8 (8); такоже оубо нїта проглѣхомь· ѡ бывшемь житїи сего хѣлобываго· єгоже влѣженъ жнколтї· н сьмрытї(ь) же члїтна прѣдї глїмь· 84а/27–84б/3 (3). ОП: 31а/22. **2.** *да се неко или нешто налази простире, пружа с предње стране некога или нечега.* – н вь томь положнше ю· ндѣже лежитъ н до сего днѣ· вьнїе дѣрїи ѡлтѣрныхъ· прѣдї ѡбразомь влѣдкн всеїхї хѣ· 51а/22–25 (24); положнше тѣло єго вь таковѣмь оуготованїи· н поставнше кувотъ прѣдї ѡбразомь влѣдкы всеїхї хѣ· ндѣже лежитъ н до сего днѣ· вьнїе дѣрїи ѡлтѣрнѣїхї· 85а/22–25 (24). **3.** *приближавање, непосредну близину какве околности која се односи на кога.* – вь сїихъ бо оутврьждѡющїи оумь свон· тьшнт се нскоушеноу себѣ поставнти прѣдї глїмь· тако рещи дѣлателя непостнднаа· нз работи бо вь свободоу тьщещи се прѣнтн· н наследствокати землю бѣгоу юже ѡбѣща гѣ любещимь н· 34б/9–15 (11); придетъ бо днѣ глїснъ вѣлнкы· вь нїемже єлї(ть) вѣсемь намь ѡбрѣсти се прѣдї престоломъ вѣсьмрытї(ь)наго влѣдкы хѣ⁴⁵²· 36б/4–6 (5). **4.** *узрок због чега се нешто чини, збива.* – н вьндоше вь вѣлнкоу ю романїю· н гоубѣще хрїстїанѣ тако вѣлци нещелї(є)ще стада хлїва· єже стежа члїтноу си крвьїю· н до сьмого вѣлнкаго глїдї(а) константїнапола касающе се· н хвалеце се тако ннединомоу црїствѣ постоятн прѣдї сїлоу нїхї крѣпости нашеє 75а/21–27 (27).

◊ прѣдъ лицемь ко҃го, чесо *пред ким, чим; у присуствѣ ко҃го, чега*.⁴⁵³ – се врѣме покаанїю н днѣ спїсєнїа· блюди оубо дшїе да не раслабнтъ ти дїаволь оумь· по нїеже мало врѣмене бравшн се сь нымь повѣдншїи н вѣжати нмать ѡ тевѣ· не оустраши се крамоли єго ни ланїа· немошнъ бо єлї(ть) стоятн прѣдї лицемь боещнхъ се нменн глїсна· 44а/14–20 (20). ОП: 29б/11, 46б/4, 50б/18.

прѣдъвндѣти, -ждоу, -дншн свр. (1) *провидети, унапред видети ита же се догодити, предвидети, спознати (захвалујући духовној спознају).* – єще бо на землн жнвоуцїи· неєлїнїе ѡбытєлы готовають се єн прѣдївндї(н)ть· 43б/18–20 (20).

прѣдълагати, -аю, -ажншн несвр. (1) *предавати, поверавати, уступати (на волю, на располагање и сл.).* – ѡ мно҃жства вѣзаконїи монїхї· нмыже запеть єлїмь ѡ юности мое[.] неєлїмь долстоннъ възрети н вндети висотоу твою· нан сь дрязновѣнїемь прнзвѣати стѡє н страшнѡє нмє твоє· нь к телї(є) бѣгомоу прѣдїлагаю дшїоу мою н помншєнїе· тако да оубетлывѣ тавншн малїсть твою мнѣ грѣшнѡмоу· млїенїемь прѣстїе ти мѣре· 62а/17–24 (22).

прѣдълежати, -лежоу, -лежншн несвр./ ? свр. (5) **1.** *бити смештен, налазити се, лежати пред ким.* – фиг. по нїеже ѡ селѣ не бѣговолнхъ жнти вь тнмены земльнємь· бѣ бо тако повѣлевають· нзетн се тѣлоу моемоу ѡ вокоу земльнїю· н прѣдїлежати мн прѣдї лицемь вьшего вѣлюбїа· 50б/15–19 (18); сь же влѣжєнн н бѣгочлїтнвн краль прѣдїлежаше тако мно҃госвѣтлоє слнцє· просвѣщак разоумн н мнслїн всеїхї зрещнхъ єго· вь време бо то єгїдѡ разлѣчн се дшїа єго ѡ тєла· вѣ вндѣти лицѣ єго тако лицѣ аггїла вѣїа· 83а/11–16 (12). **2.** ? свр. *предстојати.* – н по снїхї же възлюблєнїнїи паку прѣдїлежнтъ мн слово хвално· 59б/25–27 (26).

◊ вь прѣдълежєщїа ? *убудуће; надаље.* – нь до здѣ глѣвше слово ѡкратнмь· н вь прѣдїлежєща тьшнмъ се вѣщати· єлнко ѡ нскоусєхъ сего бѣгочлїтнваго н хѣлюбнваго 54а/5–8 (6); н вь прѣдїлежєща⁴⁵⁴ єлнко на вѣїю вь такова прстнраше мнслє срѣдїноу· 71б/20–21 (20).

прѣдъложити, -ложоу, -ложншн свр. (1) *прописати, одредити, установити, утвердити, наложити, заповедити.* – гїи н оѣє мон вѣсєчлїтнїи оубеждїсь се н прїдн да чеда твоа

⁴⁵² У овом примеру присутно је просторно значење, али се оно неутралише у односу на значење ситуативности, спецификовано као ‘наћи се у нечијем присуствѣ’.

⁴⁵³ И овде је реч о значењу ситуационе околности.

⁴⁵⁴ Грешка писара.

страхоу бжїю наоучншн· н добрїн поутїтї покажешн намь спїсєнїа· н вѣлнко смєренїє прєдїложншн намь хотєщнїдї жнтн вь послоушанїн твоєдь· 81a/11–15 (14).

ПРѢДЪПИСАНЬНЬ, -ын прид. (1) в. писати ◊ (29б/27–28).

ПРѢДЪПОДВНЗАТИ СЕ, -зю се, -зюшн се несвр. (1) *унапред, зараније се старати, борити за нешто; ревновати, напрезати се на време (пре него што ће доћи до нечега)*. — аще н лнста єє раслаблєнїна єлста· нь нравь вь доврїє дѣтелн спєєть нмь· сьматрающа въздланїє троудомь нїхї· прєдїпо(д)внзаста се на лоучше тєчєнїє їажє кь бѣу· 43б/22–26 (25).

ПРѢДЪРЕЧЕНЬНЬ, -ын прид.⁴⁵⁵ (1) *горепоменути, који је пре поменут (у раније написаним редовима истог састава)*. — н вндѣ їако мьлє остатєкь оноє прєдїрєчї(є)нїє трьклєтїє єрєш їажє рѣкоу персн поганїє· вѣлнкоу злобоу н пакостн творєть дрѣжавн єго· 77a/12–15 (13).

ПРѢДЪСТАТЕЛЬСТВО, -а с (1) *окриље, заступство, чување, заштита, одбрана*. — ѿ прєстїа моа влїдїчє гждїє вїцє... се во дрѣзю ѿкаанїна кь тепломоу тн прѣдїстатєл'ствоу· надєюшн се на бєстнслєноу ю мьлстє твою· н прошоу дароуш мн сь дрѣзновѣнїємь н любовїю вѣрн срїдїца чїлста· начєтн ѿ гї н сьвршнтн храмь вь нмє твоє стѣє· 38б/7–15 (10–11).

ПРѢДЪСТОЯТИ, -стою, -стоншн несвр. (4) **1. а.** *помагати, указивати помоћ, давати потпору коме*. — ѿ блжєнїаго сєго моужа в'сачїлкы хотєщаго нсплнннтн заповѣдь апїлєлєскоу· єжє рєчї(є) подаває вь щєдротахь· н мѣоує сь тнхостїю· прєдїстоє вь тьшанїн· н подражає правєднаго їова· н блжєнїаго авраама· н патїрїарха їакова дѣломь нїхї подражатель· н възоромь нмь полдї(о)бань· 68a/25–68б/2 (25); вь днє творє нмь мьлстнню· н вь ноцн жє самь вьдварає се по срѣдї(ѣ) нїхї· н раболѣпно прєдїстоє нмь· ревноує любытелю своємоу хїслоу· смєршє се н рабїн образь прїєм'шоу· 73б/9–12 (10). **б.** *служити, дворити, радити испуњавајући коме вољу, молбу и сл.* — н єлнко болєщнїхї н странннїхї· н нєнмоуцїн гдѣ главн полдїклоннтн· такоуїнмь вѣ сїа блжєнїаа покровь тврѣдїн· н забрало нєвокорнмоє· самь во прєдїстоїашє н слоужашє нмь сь говѣнїємь· 37б/12–16 (15–16). **2.** *стојати (пред ким), бити присутан*. — н вєємоу сьбороу єлнко прѣдїстоєщнїхї прєдї лнцѣмь блжєнїє в'сємь далї(ть) рекоуцїн мнр вн ѿ гї ѿцї н братїа лнчє сїєнннїтєскы мнр' вн в'сєтїлстїнїн чрн'цн... 46б/3–6 (4).

ПРѢДѢЛЬ, -а м (5) **а.** *крај, предео, област*. — въздївнг' се сь снаамн свонмн· ндѣ вь дрѣжавоу ѿблєстн црїлєтєвєа грьчєкаго вь прєдї(є)лєы ѿкрїлстїнїє· 55a/24–26 (26); н прншлїдї(ь)шнмь нмь вь прѣдїндѣлн зем'лє срьбьскыє· до мєста рѣкомаго лнпьяннє н прнзрѣна· 56б/20–22 (21); сїа оубо сѣло снаюю своєю хвалєща сє· н нє дадоуща ннкомоу властн нмєтн ѿколо прѣдї(ѣ)лє нхь· 58б/24–26 (26). **б.** *граница, међа; област, подручје дуж границе; погранична територија*. — аще нє вь скорѣ сьтворншн мьстє єго· н крѣпостїю снан твоє нє ѿженєшн ѿ прєндєлє дрѣжавн твоє· вь нстнноу дрѣз'нєтє н до самїє главы слав'наго тн црїлєтєвєа· 55б/24–28 (26); н сьвакоупнв' сє сь в'сєю снаюю своєє дрѣжавн· ндє вь ѿблєсть нїхї хотє прог'натї є... н дошлїдї(ь)шоу ємоу вь дрѣжавоу нїхї зем'лю браннчєв'скоу· такоуѣн зем'лн сѣло тврѣдѣ соуцїн· нє въз'можє нмь ннкоуєлї(є) пакостн сьтворнтн· нлн ѿг'натн нїхї ѿ прѣдї(ѣ)лє такоуыїхї· н пакы въз'вратн сє вь дрѣжавоу свою· 59a/10 (9–10).

ПРѢДѢЛЯТИ СЕ, -дѣляю се, -дѣляюшн се несвр. (1) *цепати се*.

◊ прѣдѣляєтє мн сє срьдѣцє *цепь ми сє срцьє, тєшкь ми єє, трпнм вєлнкє душєвнє боловє, патнм*. — слєзы мнсогїн слѣпотоу мн творєть· н болєзнїю лютою прѣдї(ѣ)ляєтє мн сє

⁴⁵⁵ Партицип у функцији придева.

срдїце· за разлогѣнїе твоє· н раздїлєаєт' мє пладн ѿ многаго въздїханїа· този ли бѣ чєдо моє что не надеєах' се ѿ тебѣ· 65а/11–15 (12).

прѣжде прил. и предл. (14) **І.** предл. с ген. означава **1. а.** *да се нешто догодило или се догађа раније од онога што значи реч у генитиву.* – н мнѣ недостоннен дароуи образъ преждїе конџа покаати се к тебѣ· 38а/6–8 (7); глїе самъ въ себѣ полдвнгиши се сокаанне преждїе года оного быти готовъ· 73б/15–17 (16). ОП: 35б/14. **б.** *да је неко или нешто по реду испред другога.* – н къ сємоу оубо прїсно попеченїе нїи єже прилеж'но троудити се· ѿ в'сакомъ дѣле блже н приложенїи н обнов'ленїи цркви домоу спсѣва рек'ше архїєпископїе· вѣдїи троуди н приложенїа єанко приложнше преждїе єго выв'ше стїлы· н темъ рѣв'ноує тако възмож'но бы ємоу было испльнити мєроу троудомъ· преждїе єго троудив'шимъ се ѿ в'жїст'вннхъ црквахъ· 82а/5–13 (12). **II.** прил. **а.** *раније од времена кад се нешто збива.* – блжен' бо възлюбывъ заповєди твоє влдіко· въ ннх'же прѣвїи прѣждїе ходив'ше· н ѡбѣтован'на нмъ тобою оулогнше· н пол'зоу прїеше· такоже оубо н въ ннѣш'нѣмъ врѣмени мнози ѿ последнїаго рода явнше се· последствующе заповєдї(є)мъ твоимъ· н в'са єанко добрїе дѣтели ѡкончаше собою· 28б/22–28 (23); такождїе н домъ стїго мчїнника хѣа георгїа· въ дрьжавѣ ѡбластн кытав'скїе· н тоу вѣанкнмн чїст'мн н днв'нмн добротади оукраснвъ· н испльни сь истин'нмъ блговерїемъ· н любовїю теп'лою срдїца своєго в'са приношенїа своа възснлає образоу стїго такоже преждїе релї(є)н'ногоу монашроу престїе· 72а/12–18 (18); блгїи н оуветанвы бѣ нашъ· сказак намъ в'са преждїе на спїсєнїе въ в'жїст'вннхъ прїснїннхъ· н завѣщавїи намъ жнз'нь вѣч'ноую· 84б/11–14 (12); **б.** *некада.* – ... н ѿ нашємъ спїсєнїи прїрекы· нли кто преждїе давъ ємоу н не въздїасть се ємъ· тако оу того в'са н нм'же в'сачїскаа· 52а/25–27 (26); въ телѣсн бо преждїе соущаа болєста за нє· ннѣ же н по сьмрѣтн жнва не ѡставнта мєнѣ грѣш'наго раба ваю· 62б/17–20 (18).

◇ **прѣжде** быти в. прѣди (29б/13, 82а/10). **прѣжде** вьсѣхъ **а.** *пре свега, на првом месту, у првом реду, првенствєно.* – достонно бо намъ єлсї(ть) преждїе всєхъ славнннхъ выпл[ь?]тнв'шаго се налсї радїї бѣ· нашєго бо радн спїсєнїа в'се полдїем'шомоу· 29а/22–24 (23). **б.** *унапред.* – сїю бо ѿ юности єє блгїи н в'сєщєдрїи бѣ снабдїтїи проведїи преждїе всєхъ боудї(оу)щєа· 29б/19–21 (21). **прѣжде** сльннца *пре сунца, пре свануђа, пре зоре.* – н нач'нншнмъ пѣтн преждїе слнца слнце зашьдї(ь)ше въ гробъ нногдїа... 83а/5–6 (5).

преже предл. (1) с ген. означава *да се нешто догодило или се догађа раније од онога што значи реч у генитиву.* – се бо преже сьмрѣтн моє мьртва бываю· н преждїе бесконач'нїе моукы собою єлсїмъ моушнма· ѿ нечїанїа моєго· 35б/13–16 (13).

прѣзрати, -аю, -аєши несвр. (1) *не уважавати, не поштовати* (супр. почнтати). – н не ѡбрєте се въ нїєн лнцѣмєрїе, такоже въ некоторнхъ єлсї(ть)· ѡвого оубо почнтати ѡвого же презрати· нь вѣанка же н мала· богата же н ннща· правєд'на же н грѣш'на· бол'на же н здїрава· в'сакого таковлїхъ рав'но почнташе· н в'сакомоу дльж'ноу чїсїть въздїаваше· 31а/8–14 (10).

прѣзорливъ, -ын прид. (1) *охол, горд*; у имен. служби: *гордєлївац, горд човек.* – прїор(о)кѣ же нсаи не даждїе вѣанчїю своє дїше· н не оузрнши прнвндїнїе страш'но· дїша бо презорлнваго ѡставляємаа єлсї(ть) блб· 41б/17–20 (19).

прѣзрѣти, -зрю, -зрнши свр. (11) **а.** *презрети, нешто свєсно заобїћн погледом; фиг. занемарити, не водити рачуна о коме, оставити кога без старанїа.* – мєнѣ же оубо влдіко грѣшноую н недостонноую рабоу твою не прѣзрн· тако да не порадїуєт се врагъ мон ѿ мнѣ· 30а/24–26 (25–26); нєлсї(ть) бо то постъ єже сьмомоу постннн се· алчюущаго же презрєтн 32а/8–9 (9); єлсї(ть)ство бо забыше н сьмрѣтї(ь) прѣзрєше· да црїство нєлсїноє оулогнчїть· 34а/15–17 (16); млїю те блгїаго не прѣзрн мєнѣ· нь вьн'мн въ помощь мою 39б/24–25 (25); колн бо мнѡжство мнѡго

болѣшихъ беснслсно елнци възлежахоу въ таковѣмъ оуготованїи. еда кто ѿ таковнїхї презрн⁴⁵⁶ бѣ. нли которнїи нїа негодованїемъ обнїдї(н)мъ 70б/23–26 (25–26). ОП: 44б/5, 46а/19, 67а/3. **б.** *одбити, не прихватити.* – аще бо не презрнши мїленїа моего и повѣлиши ми нты къ нїен. то болѣши любѣи нмають внты мєждоу вама ѿ гїи. 49б/2–5 (2); по истиннѣ бо хблюбнмнци вѣсещедрн бѣ за беснслсноюю его млстѣ семоу бл҃гочїстнвомоу не презре ни єдинаго прошенїа. 63б/20–22 (22). ОП: 62б/14.

Уп. помошь (вннмлати въ помошь чню).

прѣнзобнловати, -лоую, -лоуїши несвр. (1) *обилувати (елетив), имати у изобильу (што).* – ндеже оумножитѣ се грѣхъ прѣнзобылоуїеть бл҃гїдѣть. 39б/9–11 (10).

прѣнзобнльнъ, -ын прид. (1) *велик (елетив), који је интензитетом, јачином изнад просечног, обичног.* – и превыста мнѡгїи днїи въ вѣселїи несповеднїе. тако вѣсемъ злоднслещїи нмъ и таковнїи посрамннн се. вндѣще прензбылноюю любовь юю. 49а/2–6 (5).

прѣнсподннь, -нн прид. (2) *који се односи на доњи свет, на накао; мн. у именичкој служби: они који су у доњим световима (у паклу ?).*⁴⁵⁷ – бѣ бесконачнїи млстїрдїи. н вѣсещедрн влїдїко вьселї гїи. емоу же поклоняютѣ се вѣсако колѣно нбїслннїхї и земљннїхї. н пренсподї(о)бннїхї... 54б/26–55а/1 (1).

◇ **прѣнсподннїа землн ж мн. доњи светови, (? накао).** – мене оубо грѣшнѡюю и стрїстїи одраченнѡю. н потрнневѣшоу всоудї(оу) просвѣтн и ѡчнстн. тако да въ днѣ страшнїаго тн прншьствїа. не ѡсоуднши мене въ пренсподннїхї землн. 35б/9–13 (13).

прѣнтн, -ндѡу, -ндешн свр. (6) **1. а.** *прећи, превести се преко какве водене површине на другу страну.* – и тако възлезѣ въ дрѣва пловехоу трѣзь трѣмнѡе морѣ. н помѡцїю бжїею ѡкрылїаїемн невреднїо прешлїдї(ь)ше таковоу поучннѡю. 78а/8–10 (10). ОП: 57а/11, 60б/21. **б.** *превалити какав простор, растоїање.* – и мало оубо места прѣшлїдї(ь)ше. почнвахоу поюще мнѡгохвалнїи пѣслнн бжїстївнїе. 46б/26–28 (26–27). **2.** *прећи из једног стања (положаја) у друго; преселити се, прећи из једног места у друго (из царства земаљског у царство небеско).* – фиг. нз работн бо въ свѡбодоу тыщещн се прѣнтн. н наследствѡвати землю бл҃гоу юже ѡбѣща гїи любещнмъ н. 34б/12–15 (13). **3.** *прећи, фиг. минути, ишчезнути, нестати.* – грднїхї бо н вѣлнчавлїхї сѣтн елнко ѡ семь. прѣндѡу тако н снїа вьстающѡмоу. 66б/22–24 (23).

прѣко прил. (1) в. въпрѣко

прѣкраснъ, -ын прид. (2) *прекрасан, добар (елатив); (који је на корист ?, вредан ?).* – се бо дѣянїа днвннн и прекраснїи позорѣ. елнко съшлїдї(ь)шнмъ се вама хблюбнмнци прнлежнѡ слншещнхъ. таже ѡ семь бл҃гочїстнвемъ. 66а/25–66б/1 (26); и тамо оу места рекомаго продрома. създїа цр҃кѡвѣ бжїстївнѡю поданїелїа беснслснаго злата кѡго. н сътворн полатн мнѡгїе днвннн и прѣкраснїи. 70а/21–24 (24).

прѣлетѣтн, -лещоу, -летнши свр. (1) *прелетети, ваздухом проћи изнад кога или чега.* – фиг. елнци бо нмннн твоєго радїї стїго. земљнѡе црїстїво ѡставлѣше. последѡваше тебѣ бл҃гомоу пастнрѡ днѣ нашнїхї. таковн прїеше въ место земљнїе и малѡврѣменнїе славы. нбїслнѡю въ

⁴⁵⁶ Омашка, треба да стоїи: прѣзрнмъ.

⁴⁵⁷ Према тумачењу Св. Јустина Поповића, они који су на небу јесу *Анђели и душе праведника*, они на земљи су *људска бића у земаљском свету*, а они под земљом јесу *душе грешника у доњим световима* (Јустин 1986: 37).

вѣкы прѣвѣающоу⁴⁵⁸ славоу· и свою дшюу члсто съблюдише· дхѡвнїе бо крнлѣ възъмше прѣлетеше сеты лвакаго· 28б/10–17 (16).

прѣложити, -ложоу, -ложнши свр. (2) *изменити, променити, преиначити; претворити из једног стаѣа у друго*. – ошн же ·҃· отрокы· нхже не нскоуши гарость звѣрннѣ· и о҃гнѣпламе нѣна пещь на хладъ преложн се· не дѣтель ли постнаа сїн възможе· 32а/16–19 (18); (Господе) и мнѣ же недостонномоу рабоу твоюмѣ! мнвогїе скръвы и печали на радость преложн· 63б/18–20 (19–20).

прѣложити се, -ложоу се, -ложнши се свр. (1) *изменити се, променити се*.

◇ прѣложити се на чѣто *предати се, пренустити се чему; утонуту у што*. – фиг. сын бо бл҃гочлстнвїн росою бл҃гдїти дхѡвнїе окроплаемъ· тако некоторїн бл҃гооуханнїн цвѣтї· на сладкы и бл҃женнїн сынъ прѣложн се· 84б/3–6 (5–6).

прѣльщавати, -аю, -аюши несвр. (1) *подговарати, подстрекивати на неки лош, рѣав поступак*. – начеть вѣлможе сего превнскоаго краа прѣльщавати льстнвнмн гл҃ы· тако да оставльше г҃на своего и къ томоу ндоутъ тако бо былс(ть)· 64б/16–19 (17).

прѣльщати, -аю, -аюши несвр. (1) *свраѣати с правог, хришћанског пута*. – свѣтодавчѣ бл҃гїн х҃е· ошраченннмъ тмоу грѣховною просвѣтнтелю· и прельщакнмъ обратнтелю· 35б/6–9 (8).

прѣмнлостнвъ, -ын прид. (1) *милостив (елатив), пун милости (делѣ, дарова милосрѣа, љубави); који помаже, који дарује милост (в.)*. – бѡу премлстнвоу пнтавшоу его ѡ юности его· даже и до нїна не оставльшоу его· нь вѣланкоу млстѣ чл҃колюбїа показавшоу на мрътвннемъ тѣле его· 85а/13–16 (13).

прѣмоци, -могоу, -можешн свр. (1) *надвладати, савладати*. – преможет' бо чл҃колюбїе твоє мнвожствоу вѣзаконїн чл҃тєскычл· гл҃їет' бо ежлстнвнн павль· ндеже оумнвожнт' се грѣхъ прѣнзовымоуєтъ бл҃гдїть· 39б/7–11 (7).

прѣмоудрость, -н ж (5) *премудрост, једно од Божијих својстава; разумевање воље Божије и закона Његових; мудрост*.⁴⁵⁹ – по б҃гооцѡу двїдоу залч(а)ло премоудрости страхъ гнѣ· 30б/2–3 (2); прлолр(о)кь во нсаїа гл҃їеть· релч(е) бо и почнеть на нїемъ дх҃ вѣжїн· дх҃ прѣмоудрости и разоумѣ· дх҃ свѣта и крѣпости· словом' же оустъ свончл оубнеть нечлстнваго· 58б/4–7 (5); добль еси пате всечл слн҃нычл цр҃ь ѡ славннн крааю· тако мнвогнмн премоудролстмн бранскоє и неповѣдмоє твоє жнтїе повѣдаєт' се· тако в'семъ днвнн се вѣжїен слѣ· и мнвогн помошн бл҃женномоу за смиренїе кел҃гї и за кротость· и за добродѣтель жнтїа своєго· 74а/20–26 (21). – фиг. сын бо юноша бѡу възлюбленъ ѡ юности своєе· назнаменаємї дхѡмъ бл҃годѣти слнн вл҃дїчнїе· сего бо отрока породн премоудролстѣ· а бл҃гдїть въздон· дх҃ же стїн възрастн· сама же десннца слнн вл҃дїчнїе главоу его вѣнчѣа неоувѣдающнмї вѣнцѣмъ· и дастъ его мнвогосветлаго свѣтнлнннка ѡчѣствїю своємоу· 53б/4–11 (7).

◇ прѣмоудрость соломоуе *Приче Соломонове*. – такоже релч(е)но келс(ть) въ прѣмоудрости соломоны· релч(е) бо скровнца цр҃скаа злата испльнет' се· и оумн же нстовыхъ полдвнжнннк испльнет' се богатаго разоумѣ· 30а/5–8 (6).

Уп. прнтьѣа

⁴⁵⁸ Треба да стоји: прѣвѣающоу.

⁴⁵⁹ В. Брија 1999: 196–198 и Тумачење Преп. Максима Исповедника (<http://bible.optina.ru/old:is:11:02>).

ПРЪДНОГЪ, -ын прид. (1) *многои (елатив)*. – ... за предногуюю же его млстѣ и млстѣннѣ къ ницимъ. 68б/8–9 (8).

ПРЪНЕСТИ, -несоу, -несешн свр. (1) *пренети, (возећи) преместити с једнога места на друго*. – ... повѣлеше оуготовати колесницѣ коны нзавранъныи и кротъкыи. тако да възложивше на ныхъ тѣло блженнаго и превнскоаго краля прѣнесоуть ѣ къ оуготованномуу его гробоу. 83б/17–21 (20).

ПРЪБНДѢТИ, -обнждоу, -обндиши свр. (1) *пренебрећи, занемарити; огрешити се (о што), прекршити*. – мнѡгѣиъ бо и вѣлнкыи даровъ еинко житїа сего насладна мѣ еси. нь оубо азъ недостоннїи прѣобыдеи заповеди тебѣ бѣ моего. 67а/22–25 (24).

ПРЪОСВЕЩЕН(Ъ)НЬ, -ын прид. (9) *преосвећени, титула православног архиепископа*. – ... съ прѣосвѣщеннѣмъ архїепїскопѡмъ савомъ. 48а/9–10 (9–10). ОП: 47а/8, 79а/19, 80а/20, 81б/21, 81б/23–24, 81б/25–26, 82а/22, 82б/2.

ПРЪОЧИСТОВАНЬНЬ, -ын прид. (2) *потпуно, сасвим чист, очишћен (елатив); фиг. очишћен од греха*. – аще не прѣвѣе оставльше муръ сын и таже въ мнрѣ. и прѣочиствованною дшїю вѣблєпно подвнзаютъ се. къ вишнємоу точенїю. 27б/9–11 (10); блжюу пресочиствованнѣи ти роуцѣ. нже вины прїсно прострѣте нмелъ еси дающн несоскоудно дары бѡу. и въ бжїствнїе црквн. и млстѣннѣ несповѣднѣо къ ницимъ. 83б/7–10 (7).

ПРЪПЛОУТИ, -плогоу, -пловешн свр. (1) *препливати; препловити, пребродити*. – фиг. мы же оубо възлюбленнїи добрїицѣ нашнмъ крѣпнтелємъ хїстѣмъ сокрьмленїи. злоую боуроу вльнїнїа преплѡвше. еинко житїа сего гибѣлнаго вса нестронна. и въ тнхо пристанище дошлдише безъмльвїа... 84а/16–20 (18).

ПРЪПОДОБНЄ, -нїа с (2) *врлина која се испољава у живљєњу према хришћанском идеалу; светост, особина и стање онога који је свет; непорочност; „врлински“ живот, начин живота којем је Христос суштина и циљ*.⁴⁶⁰ – дљжна кїста ємоу (Богу) слоужити препод(о)бїемъ и правдїюу всє днїи жнвота вьшего. 36а/27–36б/1 (28). ОП: 70а/18. Уп. правьда (2. а.)

ПРЪПОДОВЬНЬ, -ын прид. (8) **1.** *као део титуле православног светитеља монаха: преподобни*. – и ваю же млїю стїаа гїи мон препод(о)бнє оїе сумєонє и курь саво. 62б/12–13 (12); такоже дароваль еси на просвѣщенїе дшїє мнѡгочїстномоу іоансафѡ. препод(о)бнаго оца варлама. 80б/2–4 (4). ОП: 53а/7, 57а/1, 79а/12, 81а/9–10. **2.** *пун поштовања, смеран; који одговара хришћанском идеалу, преподобан; беспорочан*. – и влдіка хїс вьсєгдїа послоушаєть истинною призвающнїи его. и волю творє боєщнїи се его. и сємоу блженнои мѣ в'сєрдїчноу мол'боу жєлишавь. вьложн вь в'сєвлїгоє срдїце его и в'сємоу съвороу его. нзвѣст'но разоумєти и оузнатн. ѡ препод(о)бнємїи и вѣблєвеннємъ и в'сєчїстномъ чрн'ци вь вѣлнк[.] стѡн горѣ афонскон ннкоднїѣ. 80б/26–81а/5 (3); ѡнъ же вѣблєвць и препод(о)бнїи моужь... 81а/27–81б/1 (1). Уп. правєднѣ (2. а.)

ПРЪПОКОН, -їа м (1) *отпочинак, одмор*. – и приложн къ местоу томоу стѡмоу. тако да ѡ такобїє дрѣжавн в'сакїє потрѣбьы ндоуїтї. къ соущнїи вь монастырн томъ. и препокїа радн еинко ндвщїиїи котороу рабѡтою ѡ местѣ томъ стѣмъ. 69б/15–19 (18).

⁴⁶⁰ В. фусноту 433.

ПРЪПОЛОВИТИ, -половяю, -половиши свр. (1) *достиги, досегнути (половину чега)*.

◇ НЕ ПРЕПОЛОВИТИ ДЪНЬ СВОИХ НЕ ДОЖИВЕТИ СРЕДОВЕЧНОСТ. — мѡужь крѣвы и льстивь не преполовити дѣни своихъ. се мѡу бо нечлѣтнвомѡу не дастъ гѣ ни очима его видѣти дръжавы и достоянїа сего бл҃гочлѣтнваго и хѡлюбнваго. 56а/15–18 (15).

ПРЪПОЧИТИ, -чию, -чиєши свр. (1) *отпочинуть, одморити се*. — мнѣ же смиренномѡу данномѡу препочившомѡу въ монастыри то мѡ. по прѣставленїи тоє бл҃женнїе тако да и два дѣни. 48а/23–26 (23–24).

ПРЪПОЯСАТИ СЕ, -поѡшоу се, -поѡшєши се свр. (1) *опасати се; фиг. снабдети се, наоружати се (вером, врлинама и сл.)*. — такови оубо крѣпости и вѣры срѣднѡи прѣпоѡсавъ се истиннѡю же любовїю елико къ гѡу полдпиракъ се. оумноу лѣствнцѣю на висото добрїе дѣтели въсходнть... 27б/11–15 (12).

ПРЪПРОВАЖДАТИ, -ждаю, -ждаєши несвр. (2) *проводити, пробавляти неко време негде или на какав начин*. — сїи бо бл҃женнаа бѣ прѣпровождѡици време мнѡго. николнже не ѡтаюши се добраго исправленїа своєго. елико навнкла бѣ. 44а/10–13 (11); и сын бл҃гочлѣтннн крѣме мнѡго прѣпроводн съ снамии своимн въ дръжавѣ цр҃лствїа того. 57б/23–25 (24).

ПРЪПРОВОДИТИ, -вождѡу, -водиши свр. (4) **а.** *провести, пробавити неко време негде или на какав начин; задржати се негде*. — и мнѡго дѣни препроводыше въ вѣлнцѣи славѣ и радости соущє въкоупѣ. 50б/4–5 (4); и томѡу снѡу его мнѡгаа времена препроводнвшомѡу. въ дворѣ бѣзаконнаго цр҃ѧ татаромѡу ногєа. 63а/9–11 (10). **б.** *живєти провести неко време на какав начин, проживети*. — того бо помѡщїю и застоупленїємъ не врѣднмо никылмѡ же ѡ зломнслєцнхъ препроводн жнзнь свою. 57б/18–20 (20); тако да и азъ грѣшннѡ зрєщїи въшего добраго исправленїа. препровождѡу жнзнь мѡю въ весєлїи срѣднѡи радѡици се дїшею. 36б/1–4 (2–3).

ПРЪПРОСЛАВИТИ, -влю, -виши (парт. прет. пас. прѣпрославлєнь) свр. (1) *прославити (елатив), пронети коме, чему славу, учинити кога, што славним, познатим; уздићи, узвисити*. — ... и мы грѣшннн възрадѡиємъ се дїшею и срѣднѡемъ. хвалоу приносєцє прѣпрославлєномѡу. 51а/1–3 (3).

ПРЪПРѢТИ, -пѣрю, -пѣриши свр. (1) *победити, надвладати у судском спору; имати право, бити у праву*. — развѡмєю бо тако прѣприши мє въ нєгѡдѡ соудннн тн. 28а/25–26 (26).

ПРЪПРѢТЬ, -ын прид. (1) *(несмом) прославлєн; славан; достојан хваѣєнѡ, славѣєнѡ*. — прѣпетѡу же и вѣсєхвалнѡуїѡ бл҃годєть нмѣвшє. посєщенїємъ ст҃го дх҃ѧ приємшн всєїхл кнннгъ сказанїє нмѡуцїи. готова соущїи къ вѣсакомѡу ѡветѡу въпрашающѡмѡу н. 31а/4–7 (4); глѡуцїи се оубо трѣпѣнїємъ чѡю приєтн вѣчно оутєшенїє. тєвѣ (Богородицє) нмѡуцїи прѣпетѡу. тако анкнроу тврѣдоу и нзвѣстнѡу. 38б/23–26 (25).

Уп. прѣславнн

ПРЪРОДИТЕЛЬ, -ла м (2) *предак, крвни рођак, сродник (деда, прадеда итд.)*. — дрѣвннѡ роукоположенїа роднтель и прѣроднтель своихъ ѡбнавлѡк. и волѣше ѡ корєне съврѣшєнє по бж҃їю нзволєнїю. 72б/7–10 (8); ... по дѣломѡу его млѣстннн. и млѣтвѡмн ст҃ыїхл его прѣроднтель. мнѡзѣи помѡщи и покрѡвоу и застоупленїю ѡ вишнѡаго спѡдл(о)вѡлєннє высл(ть). 75а/2–5 (3); и вѣсєгѡдѡ горѣ любовїю вѣсєсрѣднѡю къ вишнѡемѡу помнслъ приє на вѣсєл҃гомѡу срѣднѡи своємъ. прѣподѡвнѡаго с[.] прѣроднтеля ѡцѡ ст҃го сѡмєснѡ. каково сьграждєнїє и оукрашенїє цр҃ковнѡе поставн на съхранннє и на покѡн ст҃ѡмѡу с[.] тѣлєсн. 79а/10–15 (12). ОП: 36б/22, 80б/9.

прѣсвѣтъ, -ын прид. (38) **1.** пресвет (елатив; као атрибут уз речи којима се именују: Исус Христ, Тројица, Дух, Богородица, Иоаким и Ана). – въ нѣ прѣстѣ бѣомѣре-38б/4. създѣла цркъвъ въ нѣ прѣстѣю праведникоу іоакѣма і анны. 72б/18–20 (19). ОП: 38б/4, 38б/7–8, 40б/7, 41а/24, 42а/26, 42б/28, 44б/22, 50а/19, 50б/21, 51б/8, 55а/20, 69б/10, 71а/21, 71б/22, 72б/11. **2.** у именичкој служби: Богородица. – семоу же храмоу прѣстѣе. помошїю бѣжїю съвршнвшоу се. 40б/7–9 (8). ОП: 40а/3, 41а/7, 41а/23, 41б/21, 48б/19, 48б/25, 49б/24, 50а/20, 50а/24, 51а/10, 69б/24, 72а/1, 72а/2, 72а/11, 72а/18, 72б/12, 72б/18.

◇ даръ прѣсвѣтаѣго доуха благодат, милост Божија, духовни (супр. телесни) дарови, духовне способности. – бѣ бо нелицѣмерно приходешихъ къ нѣмоу. н протнкоу таковохъ трудоу его н дѣтелы бл҃гнѣхъ. даръ прѣстѣо дхѣ даѣтъ. 71а/19–22 (21). доухъ прѣсвѣтын Свети Дух. – ... снлоу прѣстѣо дхѣ обошрѣнь. 66а/14–15 (14); нь оубо хвалю житїе твоѣ бѣлюбзно. ѿ бѣлюбываа главо ююже вѣнча десница влѣдїнаа. н бл҃годетїю прѣстѣо дхѣ. на преволшоую добродетель възндѣ. 73б/19–22 (21); бл҃жоу многопрѣсвѣтаоу лицѣ твоѣ. озарше се ѿ прѣстѣо дхѣ. 83а/26–27 (27).

Уп. свѣтъ, доухъ ◇

прѣславнь, -ын прид. (1) преславан (елатив), фиг. диван, изванредан. – нь н еце слншнѣ ѿ семь бл҃женнѣмъ. днвно н преславно бжїе мл҃срдїе. како сѣа творе н снхѣ не оставлѣае. въсегдѣа волѣ за ѿчѣство сн іако стїи днмнтрїе. н толмн прослоу се сн бл҃женнн н кроткы добродѣтелїю н снлоу н крѣпостїю. дарованною емоу ѿ мьздѣловьздѣлателя бѣ. іако в҃сн ѿкрѣстны црїе н погани в[а?]рѣари боахоу се. тькмо ндѣнованною емоу. 74а/6–14 (7).

Уп. прѣпѣтъ, славнь (3 б.)

прѣслоушаннїе, -нѣ с (1) непослушност, непокорност; преступ; огрешење. – виждѣ же любымнѣ что ти прѣслоушанїе творїнѣ. не снцѣ лн ѿсоуждѣаѣтъ чл҃кы. гл҃ѣт. бо въ прнтчн. снѣ хнтръ послоушаннѣ ѿцѣоу. снѣ же ѿсвѣшаннѣ въ погывѣль боудеть. 65б/8–12 (9).

прѣслоушати, -аю, -аѣши свр. (3) не послушати, не извршншн что је заповѣђено или саветовано, не учинити по желїи, не покорити се чїїој воли; преступити, прекршншн (о заповѣди). – рече бо потребытѣ гѣ в҃се оустны льствнїе. н езнкѣ вѣлеречнѣ. да вы оубо не прѣсвѣшате поученїа гл҃б мннхѣ. да бл҃го вамъ боудеть. 42а/20–23 (21–22); н тїи іако истнна чѣда его послоушанїю. ннколнже не прѣслоушаше в҃сакоѣ заповѣдн. таковога гл҃сна своѣго н прнтателя. іакоже н прѣвѣе пославшавше н доу. на повѣдоу таковоѣ ереси. тако н тогдѣа ндоу веселамн ногами. 77б/21–25 (22–23); н не хоте прѣслоушати в҃сего събора сръв҃скаго. н сего превнскоаго краля стѣфана оуроша. 81б/9–11 (9).

прѣспѣвати, -аю, -аѣши несвр. (1) надмашати, фиг. надилазити, превазилазити (? своѣствима, смислом и сл.). – мнр же бжїи прѣспѣваен в҃сакъ оумь чл҃чѣ. 42а/23–24 (23).

прѣспѣтн, -спѣю, -спѣѣши свр. (2) надмашити, показати неку особину, стање и сл. у већој мери у поређењу са другима; постићи првенство у чему. – аз' бо аще н всѣхѣ прѣспѣхъ грѣхы. нь вѣдѣ(ѣ) те надеждоу ненадеющнмъ се. н грѣшннкомъ спл҃снтеля. 52б/11–13 (11); кы бо грѣхъ н злоба ндѣнова се въ жнтн сѣмъ. егоже азъ грѣшннн не прѣспѣхъ. 67а/13–14 (14).

прѣставншн се, -влю, -внши свр. (2) прећи из овоземальског (привременог) живота у небески (вечни) живот; умерети. – н іако разоумехомъ ю хотещоу прѣставншн се жалостно содрьжннн плачюще се възоупнхомъ. ѿ гл҃сѣ наша... 46а/7–9 (8); такождѣ н сын прѣсощѣнннн архїепискѣпъ сава прѣставн се. 80а/20–21.

ПРЪСТАВЛЕННІЕ, -на с (21) *прелазак из овоземальског (привременог) живота у небески (вечни) живот; умирање; смрт.* — тако въ оно врѣме егда бысл(ть) преставленіе бѣомѣры апсллы облаци по възлдоухоу възснцаніи ндѣхоу на погрѣшеніе еє такожде бо н въ прѣставленіе сіе блженіе бысл(ть). 45а/25–45б/1 (26, 28); въ то бо врѣме преставленія еє бысл(ть) възмоушеніе вѣтрно н зима люта немала належеціи. 46б/22–24 (23); снѣ бо еє краљ стефанъ не могъ бѣ прнспѣти ѿ далнїе зем'ле на преставленіе блженіе. 48б/2–4 (3–4). ОП: 29б/28, 33а/10–11, 44б/27, 45а/22, 45б/4–5, 45б/15, 46а/12, 48а/16, 48а/24–25, 50б/11–12, 51б/1–2, 54а/17, 72а/10, 82б/15, 83а/7–8, 84б/8, 85б/23.

ПРЪСТАЯТИ, -стаю, -стаєши несвр. (1) *престајати, прекидати какав рад, деловање.* — аз же не престаєн глїо сіе блженіе бѣоугоднаа дѣянїа... 34б/19–20 (19).

ПРЪСТОЛЬ (прѣ-), -а м (16) **1.** *престо, трон, свечана столица владара као симбол власти: а. престо као симбол световне (царске) власти.* — н сын хѣлюбывн братъ єго краљ оурошь дары мнсогїи члстнїи н нзабраннїи мнсоже н оумноже дароує келлїл н всель вѣл'можамъ єго н ѿпоустн єго съ славою вѣланкою къ прѣстолюу владїчствїа єго въ дръжавоу зем'ле срем'скыи. 49а/7–12 (11); н пакн възврати се въ дръжавоу свою къ прѣстолюу бѣомъ дарован'номоу келлї. 55б/13–15 (14–15). ОП: 48а/19, 61а/23. **б. престо као симбол Божије власти.** — прндет' бо днѣ глснѣ вѣланкы въ нїемже келл(ть) всель намъ обрѣсти се прелдї престоломъ вѣсьмырл(ь)наго владкы хѣ ѿвѣтъ твореще ѿ сьдєанїи хл зль еанко мала н вѣланка. 36б/4–7 (5–6); коє бо келл(ть)ство члчскоє сьтрьпнть прншьствїю єго єгоже прозре прншьствїе прлор(о)къ даннл глѣше азъ видєх дондїеже престолн поставнше се н вѣт'хн днѣмн сѣде н кннгн разг'ноуше се н сїа сьматрає трепеще глѣше н власн г'вы моє сметоше се. 36б/8–14 (11); нь млїо те гї прнзрн млсрдннма тн очнма ѿ прѣстола славн твоє на дръжавоу ѿчствїа моєго дарован'ноюу мн тобою. 46а/21–24 (22).

◇ **ВЪЗВЕСТИ НА ПРЪСТОЛЬ УСТОЛИЧИТИ; ПРОИЗВЕСТИ У НАЈВИШИ (ЦРКВЕНИ) ЧИН (ДОСТОЈАНСТВО).** — н тако оубо възведл(є)ноу быв'шоу сємоу прєосщєн'номоу на престоль стїго гнѣ нн н оунтєла н прѣвопросѣтнтелѣа срѣскон зем'ле прєосщєн'наго архїєплскпа курь савы. 81б/23–26 (23). **ВЪЗЕТИ ПРЪСТОЛЬ ОТЕТИ ВЛАСТ, ЛИШИТИ ВЛАСТИ НЕКОГА (ПО СОПСТВЕНОЈ ОДЛУЦИ).** — достонтъ ты възєтн прѣстољ ѿца своєго. 64б/2–3 (3); н начєтъ възноснтн се мнслїю своєю тако да възмєтъ кємоу престоль єго н вѣланкоу възмоушенїю быв'шю 64б/13–15 (14–15). **ПРНЄТИ ПРЪСТОЛЬ ПРИМИТИ ВЛАСТ (ПО БОЖЈОЈ ВОЛІИ).** — по снх' бо блгочлстнвн краљ сын стефанъ оурошь прнєтъ престоль краљєв'ства дарованїємъ възлюблєн'наго кємоу братл(а) краля стѣфана. 54а/22–25 (23); н оумрѣтвнѣ н ороужїємъ свонмъ прнєтъ прѣстољ єго (нечастивог цара Ногаја). 63а/25–26 (25). ОП: 54а/19. **ПРЪСТОЛЬ СВЄТНТЕЛЪСТВА АРХИЄПИСКОПСКИ (НАТРИЈАРИШИЈСКИ ?) ПРЄСТО; ЦРКВА И ЦРКВЕНА ВЛАСТ.** — такожде гн твонмъ млсрдїємъ н роднтєлю моємоу даровалъ єсн пльторлднаго брата правєца престоль стлства н дѣв'на правнла кємоу оудръжав'ша н ѿба нєлснє црлство ѿбрєтоста. 80б/13–17 (15). **ОУТВРДНТИ ПРЪСТОЛЬ УЧВРСТИТИ ВЛАСТ.** — ... бѣу за вѣланкоє єго члколюбїє оутврднв'шоу прѣстољ ваю непоколебнмо... 36а/23–25 (24–25); бѣу прѣстољ краљєв'ства оутврднв'шоу непоколѣбнмо. 64а/6–7 (6).

ПРЪСТОУПЛЕННІЕ, -на с (1) *преступ, чин или дело којим се иступа, излази из поретка који је Бог успоставио; огрешєње, грех.*

◇ **ПРЪВОЄ ПРЪСТОУПЛЕННІЕ ИЗР. ПРВИ ГРЕХ (РЛГ.).** — хотє свєбєднтн прѣваго прѣстоупленїа єже ѿ адама ѿбразъ равы прїєтъ прнкрнѣ пльтїю бжлство н кромє грѣха вьквпѣ бысл(ть) бѣ н члкъ. 27б/27–28а/2 (27).

ПРЪХОДНТИ, -хождоу, -ходнши несвр. (1) *прєлазити, фиг. пролазити, промицати.* — мнрѣ съ ѿ любннцн въ нїемже пѣчалъ н мльва тоугн же н лєтежъ н то тако сѣнѣ прєходнтъ н тако цвѣтл оувѣдаєтъ. 28б/17–20 (19).

ПРЪЧІНСТЪ, -ын прид. (2) *пречист* (елатив), фиг. *непорочан, свет.* — ... въседръжнтелю... въжегін прѣістоюю свою плѣтъ іако н свѣщюу· на животворещемь крѣстѣ· 44б/3–7 (6); н тон (храм) ненсповѣдннхъ приношенїи єго испльни· єанко в'са потрѣб'наа на слоуж'боу бѣу н прѣістен єго мѣрн· 71б/23–26 (26).

Уп. чнсть

ПРЪЧЪСТЪНЬ, -ын прид. (1) одр. вид: *пречасни* (елатив), *свет.* — бл'жоу н прѣістнїн храмїл въ нїем'же нзволн сн положнн б'глоуб'зноє тѣло твоє· 83б/14–16 (14).

Уп. чъстнь

ПРЪЩЕНІЄ, -нн с (1) *претња; могућ(н)а опасност.* — оною любовїю оуднрающн по нменн єго (Господа)... оною любовїю єюже оутврѣждѣюще се мѣчїннцн по нменн єго· н не коєще се мѣчїтель прещенїа н гл'ахоу· аще н в'са црѣства земльнаа полдївнжоут се не догоутї раздоучннн наїл бѣ люб'вн х'бї· 43б/26–44а/10 (8).

ПРЪІЄТН, -нмоу, -нмешн свр. (2) *преузети, узети за себе од другога против његове воле; освојити, војно запосести* (о зем'лама, градовима и др.). — н прншьдї(ь)шоу ємоу въ дрьжавоу єго· до града гл'ємаго бдннн· н ть прѣїем'шоу н в'соу область єго· 60б/18–20 (19); дрьжава бо црѣства грѣт'каго бѣ прїлежешн до места гл'ємаго лнпыанн· н томоу црѣствоу насиль'ствоуюшоу· іако хотешоу прѣїєтн в'соу область бѣт'ствїа сєго х'бюубываго... не разоумеше бо іако хотеше чюждѣ наследнн свонїхї въ скорє лншаємїн боудї(оу)ть· 654б/15–23 (18).

Уп. прїєтн (3. а.)

ПСАЛМЪ, -а м (3) *псалам, старозаветна песма религиозног садржаја унесена у псалтир; (? фиг. побожна песма).* — самь бл'гочїстївїн ть краль· прїємь роукама свонма тѣло бл'жен'нїє мѣре своє єлѣны ... н сь съборолїл въсєосцѣн'ннїхї епїскпъ н нгоумєнь· н нѣсоуще сь ѡамнн н пѣн'мн бжїстївнїмн· н тако положнше н· въ оуготован'номь єє гробѣ· 48а/7–14 (12). ОП: 51а/20, 85а/20.

ПОУТЬ, -н м (9) **1.** *путь; фиг. начин живота, поступања током живота; начин, средство да се дође до нечега* (спасєња, побожности и др.). — сѣло бо польз'но кєл(ть) намь· познав'шнмь поуть бл'гочїстїа· тєбѣ нстоваго жнвота· в'са соуща въ наїл нменїа расточннн· по заповєдн твоєн· 30б/9–11 (9). ОП: 27б/5, 52а/11, 83б/11. **2.** *путь, одлазак изван сталног боравишта.* — фиг. прнїдї(н)тє ѿ любннцн· н внїдї(н)тє прєстав'лєнїє моє· въ поутї бо ндоу въ н'же ннколнже не ходнхъ· 45а/21–23 (22).

◇ НТН ВЪ ПОУТЬ СВОИ ИЗР. *ићи, наставити својим путем; (продужити) живети, наставити живот по својој воли.* — н аще кто бѣ таковыхї болєщнхї цѣл'боу прїємь· ндѣше въ поутї свон радїює се· н пакы же ннїн болѣшн прнхождѣлаше на место єго· 71а/2–5 (4). ПОКАЗАТИ ПОУТЬ КОМОУ, НАВЕСТИ НА ПОУТЬ КОГО *усмерити некога, показати му путь* (в.). — гїи навєдн мє на поуть твои н пондоу въ нстннѣ твоєн· 67а/7–8 (8); гїи н оѣє мон в'сєтїстнїн оубєждѣ се н прїндн да чєда твога страхоу бжїю наоучншн· н доврїи поутї показєши намь спїєнїа· 81а/11–13 (13). ОП: 30б/3.

Уп. стъза

ПОУЧІННА, -ы ж (3) **а.** *широко, отворено море.* — іако н кораб'лю въ поучннє морьсєн вьламанн трѣждѣающоу се· тако н азъ грѣшна люте погрѣжаю се сьгрешєнїн моннн· 33б/1–4 (2). ОП: 78а/10. **б.** *бескрајно пространство.* — вѣдї(ѣ) бо множество прѣгрѣшєнєн монїхї· нь аще вьсохощь догоутї погрєзноутн въ поучннє бєстнсльнаго твоєго мл'єрдїа· 28а/23–25 (25).

ПЬСЬ, -а м (2) *пас.* — се бо тако ѡн ѡбыдоше мѣ. 62а/27–62б/1 (1); илающе тако п'сы на питеющаго ю. 75б/27–76а/1 (27).

ПЬТИЦА, -е ж (1) *птица.* — разлогачен бо се браті ѿ брата любовію. таковн поді(о)внъ кел(ть) птици ѡлѣтевшн своєго гнѣздѣ. 37а/21–24 (23).

ПЬЧЕЛА в. б'чела

П'ЬНИКЕ⁴⁶¹, -ня с (13) **1.** (*молитвено*) *певање; песма (као део црквеног обреда).* — и сь анкы же сцѣн'нихъ іерен. сьтвор'шихъ мѣтвѣхъ въ оутвѣрждѣніе црков'ноє. и ѡбнощ'ногоу стоанію вык'шоу. и славословію вѣлнкоу. в'са поді(о)вна п'нїа бжлств'наа. еанко на похвалоу вцн прыздннкоу бл҃говѣщенїа ю. 40б/15–21 (19); бл҃годароу те влдіко гн... тако споді(о)внл' мїе! еси... да слншав'шн гл҃ы нхл и бжлств'наа п'нїа. възрлдію се ѡ нменн твонмь. и по снхл гл҃а в'са еанко вѣсте ѡбнч'наго п'нїа. нач'ньше възпонтє гл҃сн. 45б/22–46а/2 (28, 2); ... и нач'ньшнмь надігров'на пенїа. 46а/10–11 (11). ОП: 48а/12, 83а/4, 83а/17, 85а/8–9. **2.** *прослављање; хвалоспев.* — непрѣстан'но оустн свондн немлѣтно п'нїе, єдиномоу бдѣ възснлающн. срлдцемь ськрвшен'номь и дх҃омь смєреномь. 43б/11–14 (12); нъ ѡ бл҃гаа моа пнтател'ннцѣ... и недооумєю се котороє п'нїе нзрелч(є)та оустнѣ мон похвалѣ твоєн бл҃женаа. нъ оубо ѿ недостѣка оума моєго възроупїю тн. похвалїаю твоа вѣлнїа и гл҃о. бл҃жен'наа еси мтї моа... и смь гл҃омь гл҃ан'ннмь ѿ възлюблєннаго снѣ юе країа оуроша... 47а/20–48а/6 (24).

◇ **СЪТВОРНТИ ѡБНОЩ'НАА П'ЬНИА СЛУЖИТИ СВЕНОДНО БДЕНИЈЕ (цркв. правосл.), црквени обред који се служи током ноћи (обычно пред велике празнике).** — и прншлді(ь)шоу юмоу въ монастнрѣ прѣстїе. и тоу сьтвор'ше ѡбнощ'наа п'нїа. и славословіа вѣлнка и въ оутрѣ пакы такождѣ в'се по редоу. и по снхъ сьтвор'ше мѣтвоу надігровомь бл҃жен'нїе. 51а/9–13 (10); такоже слнша нгоумєнь таковоу вѣсть бл҃г'х. в'сн сьтекоше се въ црквѣ. и не малн хвалн бѣ въздлѣв'ше. сьтвор'ше ѡбнощ'наа п'нїа. 85а/1–3 (3). **оутр'ноє п'єннїе** *јутрење, обред и молитве што се у јутро врше у цркви.* — и въ єдиноу нощѣ панамонароу црков'номоу ндоушоу въ црквѣ тако да вѣжежетъ кандінаа. бѣ бо годѣ оутр'наго п'нїа. и вндѣ некоє знаменїе страш'но ѡ места того. 84б/20–24 (23).

П'ЄСНЬ, -н ж (5) *песма (као део црквеног обреда); молитвено певање.* — ... и поюще оубо п'єслнн надігровнїе. възмьше тѣло ю. 46б/20–21 (20); и мало оубо места прѣшлді(ь)ше. почнвахоу поюще мнѡгохвал'нн п'єслнн бжлств'нїе. 46б/26–28 (28); и тако нзам'ше тѣло ю. сь ѡал'мн и п'єслндн поюще надігров'наа. 51а/19–21 (20). ОП: 83а/17, 85а/20.

П'ЄСЬКЪ, -а м (2) *песак; сипкава зрнца тврдых минерала, углавном стена.* — аще бо гл҃ю тако по нменн. в'са ѡ сємь хд҃юлюбывемь нзъясннтн. то оубо лѣтъ кел(ть) и свѣздлн нелснїе нзъчнстн. нан п'єскъ мор'скы. 66б/7–10 (10); и тто да нзрекоу. тако нн п'єскоу нзъчтен'ноу тако и мллстннн юго. 68а/15–16 (16).

П'ЄТН, пою, поєшн несвр. (6) *појати, гласом изводити црквене религиозне песме, певати.* — ... и поюще оубо п'єслнн надігровнїе. възмьше тѣло ю. 46б/20–21 (20); и мало оубо места прѣшлді(ь)ше. почнвахоу поюще мнѡгохвал'нн п'єслнн бжлств'нїе. 46б/26–28 (27); и нач'ньшнмь п'єтн прѣждѣ слнце зашлді(ь)ше въ гробъ нногдѣ. 83а/5–6 (5); самь нгоумєнь възложь на се поді(о)воу іеренскоу. сь в'сєчлстнндн и нзабран'нндн трн'цн. поюще п'нїа бжлств'наа ндоше кь гробоу его. 85а/6–9 (8).

⁴⁶¹ Свети апостол Павле у својим Посланицама спомиње три врсте црквених песама: псалме, пјенија и духовне песме. Лексемом пјенија означавање су библијске песме. Током времена разлика између пјенија и песама се изгубила и данас се означавају једним именом (Мирковић 1918: 211–212).

◇ ПѢТН НАДЪГРОВЪНАТА *служити чин погребѣ; појати погребне молитве и песме.* — и тако нзѣмъше тѣло юе: съ ѱал'мн и пѣснмн поюще надгров'наа. 51а/19–21 (20); и въз'мъше тѣло сего хѣлюбываго несоше и провождѣнїе твореще: съ ѱал'мн и пѣснмн поюще надгров'наа. 85а/19–21 (20).

Р

Р број (1) *сто, 100.* — что се вѣмъ мннтъ: аще кѣл(тъ) чл'коу ·Р· ѡв'ць· и єдина заблѡуднтъ· не оставнт' ли ·Р· ·Р· и ндетъ нскати заблѡуждѣшюу· 81б/2–5 (3).

РАБА, -ы ж (11) *она која је потпуно предана, покорна коме или чему (Богу, ђаволу, греху итд.); слушкиња; раба; робинѣа.* — мнѣ бо доволно аще и два днѣ· раба бывши тебѣ влѣдцѣ моемоу хѣ· и дѣтъ мон предамъ а не раба вѣсомъ и грѣхоу· 38а/8–11 (9, 10); не презри менѣ (Исусе Христе) рави твою· 44б/5; ннѣн же прѣтѣн разндоу се в'сакъ въ своѣ си· славѣще стѡую тронцоу ѡца и снѣ и стѡго дѣа· и възхваляюще память блѣжен'нїе раве хѣн· 48а/20–23 (23). ОП: 30а/25, 35а/11, 35б/24, 43а/1, 43а/15, 44б/16, 45б/24.

РАВИН прид. (2) *који се односи на раба, в. рабъ (1); има значење и Г. ове именице.* — члѣтскоє же кѣл(тъ)ство хоте свѡбоднѣ прѣваго прѣстоупленїа еже ѡ адама· ѡбразъ равы прїеть· прикрнвъ пльтїю вѣлствѡ· и кроме грѣха вѣкѣпѣ вѣл(тъ) бѣ и члѣкъ· 27б/26–28а/2 (28); ... ревнѡує любытелю своємоу хл'соу· смѣршв се и равѣн образъ прїем'шоу· 73б/11–12 (12).

РАБЪ, -а м (23) **1.** *онај који је потпуно предан, покоран коме или чему (Богу, светима, ђаволу, греху итд.); слуга; раб; роб.*⁴⁶² — јакѡ в'сакъ вѣметѣен себѣ въ нечлѣнїе рече· вѣсма рабъ бываєтъ сотонѣ· 39б/5–7 (7); такождѣ влѣдко мон гнѣ тѣ хѣ· и на менѣ грѣшнаго раба твоєго призри· 55а/10–11 (11); и ваю же млѣо стѣа гнѣ мон преподл(о)внѣ оѣ сѣмесѡне и кѣрѣ сако ... не оставнта менѣ грѣшнаго раба ваю· 62б/12–20 (20); и мнѣ же (Господе) недостонномоу равоу твоємѣл мнѡгїе скрѣбы и печалн на радость прѣложн· 63б/18–20 (18), ... блѣгн рабъ вѣры хл'скн... 70б/15. ОП: 35б/23, 44б/14, 45б/27, 46а/25, 52б/8, 52б/19, 53а/3, 55а/15, 55б/24, 62б/10, 63б/2, 66а/7, 66а/18, 80а/26, 82а/25, 84б/16. **2.** *човек лишен слободе и својих права; онај чију је земљу освојио непријатељ; роб.* — (Господе) ты еси в'сен тварн надѣждѣлѣ· оубогнѣлѣ богат'во· ѡмрачен'нѣлѣ свѣтъ· ракомъ скокода ... 52а/13–15 (15); дрѣжава бо црлствѣа грѣч'каго бѣ прилежешн до места глѣеаго лнпыаннѣ· и томоу црлствоу наснльствоующоу· јакѡ хотецоу прѣкѣтн в'соу ѡбласть ѡтѣст'вїа сего хѣлюбываго· пате же и того самого нмѣтн вѣместѡ послѣш'нѣваго раба· 54б/15–21 (21). Уп. клеврѣтъ

РАБОЛѢПНО прил. (1) *као раб (в. рабъ 1), покорно, понизно*⁴⁶³. — и ѡтан нзъшьдл(ь) нзъ двѡра своєго· и прншьдл(ь) по срѣдл(ѣ) становѣ нхлѣ ндѣже спецн нмѣ· и възнмає златѡ мнѡго даваше въ роуку нхлѣ· такождѣ и пншоу и ѡдѣянїе· снмѣ днвешнм' се и неведѡушнмѣ ѡкоудл(оу) снн вѣдан'на нмѣ неведѡуше јакѡ блѣгн нхѣ пнтатель кѣл(тъ) въ днѣ творе нмѣ млѣстнню· и въ ноцн же самѣ вѣдѡрає се по срѣдл(ѣ) нхлѣ· и раболѣпно прѣдлѣстѡе нмѣ· ревнѡує любытелю своємоу хл'соу· смѣршв се и равѣн образъ прїем'шоу· 73б/4–12 (10).

⁴⁶² Запажамо да се у савременом религијском дискурсу користи синтагма *раб Божији*, али не и *роб Божији*. Насупрот томе, имамо: *роб греха*, али не и *раб греха*. С друге стране, лексема слуга функционише као немаркирана (*слуга Божији*, *слуга греха* итд.).

⁴⁶³ Уп. 'рабољепије' (РМС V: 316).

РАБОТА, -ы ж (2) **1. ропство (духовно)**. — въ сѣхъ бо оутвърждѣлющѣи оумъ сконъ тѣхънт се нскоушеноу сѣкѣ поставити прѣдѣ глѣдѣ. тако рещи дѣлателя непостиднаа. нз работи бо въ свободоу тѣщени се прѣхъти. н наследствовати землю блгоу юже оубѣща гѣ любецидѣ н. н пасхоу танноу съ таштаніемѣл снестн. глѣщѣи коль възлюбленна села твоа гѣ снѣ. желаетъ дѣша моѣа въ дворн твоѣ. 346/9–17 (12–13). **2. посао; работа**⁴⁶⁴, *одређена активност*. — къ сѣмоу же стѣмоу н бжѣствномѣл местоу рекомомоу хнланѣларъ. мнвогаа села н мѣтохы всакого мненованнаго богатства испѣльнѣи ... мнвого мнвожъство беснслвно злата за сѣа въдавѣ. н приложн къ местоу томоу стѣмоу. тако да ѿ такоуѣ дръжавн всакѣ потрѣбѣ ндоуѣтѣ. къ соущнмѣл въ монастырн томѣ. н препокота радн елнко ндвщнхѣл котороу работоу ѿ местѣ томѣ стѣмѣ. 696/10–19 (19).

РАБОТАНИЕ, -ня с (1) *служење, обављање дужности слуге, потчињеног у корист господара*. — н пакы видѣ вѣланкоу юго прилежаніе. н всаки истнннѣи послорухѣл н работаніе. сн блгочлствнн кралъ за вѣсердчноу юго лювоку. въдалстѣ дѣщеръ свою за сѣна его глѣмаго мнханаа. нже последн былѣл(тъ) црѣ вѣсен землѣ блгарскѣе. тако бо блгы бѣ сѣмоу хѣлюбнвомоу твораше. аще кто злоу ю мнслѣ ѿ сѣмѣ непорочнѣмѣ вѣща. нѣ гѣ раздараше свѣтн такоуѣхѣл. н вѣсн последн съ ноуждѣлеу покарахоу се кѣмоу. 61а/26–61б/8 (1).

РАБОТАТИ, -аю, -аюшн несвр. (3) **1. бити предан, покоран коме или чему (Богу), бити раб; поштовати кога; покоравати се коме; служити коме**. — релч(е)но кѣл(тъ) работанте кѣмоу црѣе съ страхоу н радѣлѣнте се кѣмоу съ трепетомѣ. н разоумѣнте кто сѣ кѣл(тъ) ѿѣмѣлен дѣхн црѣмѣ. 286/6–8 (6); постидн же се въ ннѣташнелѣл вѣще възлюбывшаго те тако. да въ пришьствѣи тавленіа его не постидншн се. работан же кѣмоу съ страхоу тако влѣдце по кѣл(тъ)ствоу. радѣлѣн же се сѣмоу съ трепѣтомѣ кѣлѣл црѣоу по блгѣдѣтн. 34а/4–9 (7). **2. радити, обављати какав посао; работати**. — вѣсе же людн елнко дръжавн кѣ. тоу повѣле вѣсѣмѣ събраномѣ бытн. н хоудогіе хнтрѣце оубретшѣи. хотещн да сътворѣтѣ елнко на преднвѣно въздѣлвнженіе храма того. злато мнвого н нещѣдѣно дающѣи. вѣсѣмѣ работающѣимѣ. тако да ннктоже ѿ такоуѣхѣл боудеть оубыднмѣ сллоу. нан кто възнегодуюѣтъ. 39а/5–12 (9–10).

РАВНО прил. (1) *једнако, на једнак начин, без разлике; исто; равно*. — н не оубрете се въ ннѣн лнцѣмеріе. такоже въ некоторухѣ кѣл(тъ). ѿвого оубо почнтатн ѿвого же презнратн. нѣ вѣланка же н мала. богата же н ннща. правѣдѣна же н грѣшѣна. боѣна же н зѣдрава. всакого такоуѣхѣл равѣно почнташе. н всакомоу дѣлжѣноу члстѣ въздѣлаваше. 31а/8–14 (13).

РАДИ предл. с ген. (20) **1. за исказивање намере, циља, намене, заради**. — пришьдѣн въ мнрѣ нашего радѣлѣ сплѣненіа. н сѣгрѣшающнмѣ разлнчнѣе оубразы покааніа показа 28а/2–4 (2); достонно бо намѣ кѣл(тъ) преждѣе вѣсѣлѣ славнтн выпл[?]тнвшѣаго се налѣл радѣлѣ бѣ. нашего бо радн сплѣненіа вѣсе полднѣмшомоу. 29а/22–24 (23, 24); теплѣ послѣдствующн томоу еднномоу. нже налѣл радѣлѣ волѣноу распѣтѣе пострада. 356/3–4 (4). ОП: 286/11, 586/10, 696/18, 70а/2, 72а/27. **2. за исказивање узрока, мотива, разлога, због**. — крѣвоточнѣкѣ вѣрн радн источннѣкѣ крѣвѣ ста прикосновѣннѣмѣ вѣскрнлѣа рнзѣ твонѣхѣл 28а/17–19 (17); некоторѣн ѿ телѣл вѣрн радѣлѣ таже къ бѣоу. сѣмн се распѣше стрѣлѣтн. н крѣпкнмн полдѣвнгы 29а/28–296/2 (28); сѣзѣлѣа градъ съ вѣланкоу тврднннѣю за належѣщѣе радѣлѣ напастн безѣвожнѣхѣл хоу[р?]сарѣн 68а/27–696/1 (1). ОП: 296/3, 476/2, 476/10, 536/22, 68а/12, 81а/18.

◇ **ЗА...** **РАДИ** *због*. — ѿколо же места того стѣго. сѣзѣлѣа градъ съ вѣланкоу тврднннѣю. за належѣщѣе радѣлѣ напастн безѣвожнѣхѣл хоу[р?]сарѣн 69а/26–696/1 (1). сѣго радн *зато, стога, због тога*. — бѣ крѣпкы н влѣдка црѣ мнроу възлюбвы его. сѣго радѣлѣ н тѣн възлюбнше его. нѣ до зѣлѣ глѣвше 54а/3–5 (4). ОП: 37а/17.

⁴⁶⁴ У савременом српском језику лексема 'работа' често има презриву конотацију. В. РМС V: 316.

радовати се, радоую се, радоуєши се несвр. (12) **а.** *радовати се, осећати духовну (душевну) радост, милину, задовољство; веселити се, бити безбрижно и весело расположен.* — релі(є)но кел(ть) работанте кмоу црїе съ страхомъ и радлїунте се ємоу съ трепетомъ. и разоументе кто сѣ кел(ть) ѿїем'лен дхїи црїемъ. 28б/6–8 (6–7); да аще оубо въсохъ лѣлї ти кел(ть) зем'льнимъ црїствомъ неїсноє искоупити. и къ неїсномоу црївы радлїуюши се възити. вѣселема ногама. 33б/15–19 (18); постиди же се въ нїїашнеїмъ вѣце възлюбыв'шаго те тако. да въ пришьствїи ав'ленїа его не постидиши се. работан же кмоу съ страхомъ тако валдїце по кел(ть?)ст'воу. радлїи же се семоу съ трепѣтомъ таклїо црїоу по блгдїтн. 34а/4–9 (8); и сїа блжен'наа елени въ сласть в'са приємаше глїи и поученїа ѿцѣ сїнїхї. и красоуюши се радоваше се глїоши. глїи бгосѡца двїда рекоуцїи. коль слад'ка грѣтанюу моємоу словеса поученїи сїнхъ. 34б/4–8 (6); (чеда моја) да за в'са блгаа єнко (Бог) сѣтвори вама. длжна келста ємоу слоужити преподл(о)вїемъ и правдїою в'се днїи жнвота в'шего. тако да и азъ грѣш'на зрещїи в'шего добраго исправ'ленїа. препровождїоу жнзнь мою въ веселїи срлдїца радлїуюши се дїшею. 36а/26–36б/5 (3); семоу же храмоу прѣстїе. помощїю бжїею съвршнв'шоу се. такоже оубо конноу которомоу прославнв'шоу се въ поведѣ. и оуголдїно послоужнв'шии црїви радлїует' се. прїемїи дари многїи и їлстїиїи ѿ роукы его. тако и сїа хблюбнваа вѣселяше се. снково дѣло съвршнв'шїи. 40б/7–14 (11); и аще кто ѿ таковыхї болешихї цѣл'воу приємъ. ндѣше въ поутїи свон радлїие се. и пакы же нїиїи болѣши прихождїаше на место его. такождїе приєм'ле млїстнв'но посещенїе. 71а/2–6 (4). **б.** *радовати се; поносити се.* — блжена еси тако чеда ѿчїствїа твоего тобою хвалет' се радлїующе се. 47б/17–18 (18). **в.** о комъ, чемъ. *радовати се, осећати задовољство због кога, чега; веселити се коме, чему.* — что се вама мнїть. аще кел(ть) члїкоу .р. ѡв'ць. и єднна заблѡуднтъ. не оставнт' ли .р. .р. и ндетъ нскати заблѡуждїлшоую. и аще ѡврѣщеть ю право глїо. радлїует' се ѡ нїен паче нежелан ѡ .р. .р. не заблѡуждїлшнїхї. 81б/2–6 (5).

◇ (веселити се и) **радовати се** о господи *радовати се у Господу, осећати љубав, радост у заједници са Богом који је извор радости.* — и по снхъ ндѣ възлюб'лен'номоу си братоу краљу оурошв ... и тоу став'ша се насладнста се ѡ гїи вѣѣ своємъ. слад'кыи и в'сесрдїчнїе и днв'нїе люб'ви. и пребыста многїи днїи въ вѣселїи несповеднїе. тако в'семъ злоумслецїиимъ и таковнїмъ посрамнїи се. видѣше прензбылноую любовь єю. любещен же єю в'семъ радовати се ѡ глїдѣ. 48б/26–49а/7 (6–7); и тако ндоста ѡвѣ радлїуюши се ѡ глїдѣ. вѣланкоу любовь нмоуцїи междїоу собою. 50а/16–18 (17); и прогна в'се метеже твореще и крамолоу. и пакн възврати се въ дрьжавоу свою. къ прѣстолау бгѡмъ дарован'номоу кїмъ. вѣселе се и радлїие се ѡ гїи. 55б/12–16 (15–16).
Уп. веселити се

радость, -н ж (15) **а.** *радост, милина, стање духовног (душевног) задовољства; веселье, безбрижно и весело расположење.* — кол' бо ѡ любымнцн зрешнмн радѡл(ть) съвршен'наго поста. 32а/11–12 (12); и сїю вѣсть тако слнша в'сесѡщїен'ни еплскъ пав'ль. радостн несповѣднїе испльни се. 51а/3–5 (4); он' же съ радостїю глї. мон гїи сѣтвори такоже заповѣда мн. 61а/16–17 (16); врат' бо еси болешиимъ. ѡскрѣблїакнмъ же радѡл(ть). ѡбыднмнмъ же нзбавнтель. свѣлїи ѡмратен'нїимъ. нїеи дрьжавноую ти роукъ в'сеглїа прострїтоу на възлїдвнженїе палдїшнмъ се. 63б/11–15 (12); ... и мнѣ же недостонномоу равоу твоємлїи многїе скрѣбы и печалн на радѡсть преложн. 63б/18–20 (19); и снковоую вѣсть слншав'ше. вѣланкою радостїю възрадѡваше се. 85б/4–5 (5). **б.** *љубав; радост.* — сїа же снїа єе хблюбнва краля. въ сласть и съ богазню приємаша. глїи и поученїа блженїе мїре своє елени повнноующа се єн. съ в'сакою радостїю сласт'нѣ. 37а/28–37б/4 (4); ... и женыхї хс̄ зоветь глїе. прїндете валскенїи ѡца моєго. сын бо глїсль слад'кн валдїчнїи. слншеще єнко бѡу послоужнше въ жїитн семь соучет'немъ. радостїю тыщет' се нтн въ жнзнь вѣч'ноую. 37б/25–38а/1 (28); бжлїствнхїи кнїгъ оученїю и наказанїю повнноующе се. и закон'нїе оуставн єнко црїковнаго прѣданїа съ радостїю испльнїающе. да съвршеноу мьзлїоу себѣ прїѡврѣщете. 42а/14–18 (16). **в.** *оно што изазива, доноси радост, љубав.* — ... и съ вѣланкымъ метанїемъ мнозехъ чрн'ць стѡгор'скыхї. оубеждїл се съ в'сїелїстнмн чрн'цн стѡгор'скымн. и прїндѣ (о. Никодим) оу срь'скоую зем'лю. и семоу блжен'номоу превнскомоу краљу. тако некыи радостн вѣселїе прїде. и валдїка хс̄ хотенїе кмоу испльни. давъ ємоу братлї(а) и ѡца и вождїа дшїев'наго. 81б/11–17 (15). **г.** *милост.* — релі(є) бо прлор(о)къ нсаїа. и положиу те въ радѡсть вѣч'ноу въ ролди и ролди. и сьсешн млѣко

езникъ· и богатство многы|х| црѣ снеси· и разоумешн яко азъ келсидь гѣ сплсден те· 63б/23–26 (23).

◇ **РАДОСТЬ И ВЕСЕЛІЕ БЫТИ/ СЪТВОРИТИ; ВЕСЕЛІЕ/ РАДОСТЬ СЪТВОРИТИ В. ВЕСЕЛІЕ** ◇. – и слншавъ въселенскы црѣ грько|д| курь ан|д|ронникъ· таковою победоу н|х| еанко на врагы его· посла въ сретеніе н|х| съ вѣанкою |с|с|т|ію· и пришьд|(|)шнмь нмь къ црѣ вѣанкѣ радол(тъ) сътвори ѿ пришьствіи н|х|· и любьз'но повѣселнк' се съ смнн· и дарн многымн пот'тъ кѣ ѿпоустн н|х|· 78а/23–78б/2 (27). ОП: 49б/27, 50б/3, 50б/5.

Уп. веселіе, веселити, възрадовати се

РАЖДЕШИ СЕ, -дегоу, -дежешн се свр. (1) *ражеши се, распалити се, разгорети се*. – фиг. и раждлег' се любовію х|с|вою· и свѣщавъ съ стію и бл'женою м|т|ію си и еше живую соуцїи монахїею еленою· и съ пльтородннм' си братомь краіемь стефаномь· и съ преосцѣннмь архїеп|с|кпомь савомь трѣтїемь· и начеть з|д|ати храмь въ нме стїго прьвод|ч|нника и ап|с|ла хб|а стефана· 79а/15–21 (15).

РАЗАРЯТИ, -іаю, -іаешн несвр. (1) *разарати; уништавати, упропаштавати*. – тако во бл'гы бѣ семоу х|б|любнвомоу твораше· аще кто злою мнсль ѿ семь непорочнмь вѣща· нь гѣ разараше съвѣти такоу н|х|· и в'сн последн съ ноужд|ею покарахоу се юмоу· 61б/5–8 (7).

РАЗВРАЩЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *искварен, изопачен, порочан*; у имен. служби: с мн. *развращеньнаа оно што је искварено, изопачено, порочно*.⁴⁶⁵

◇ *свратити се въ стрьптьнаа или развращеньна скренути на криви (лош, погрешан) пут; кренути кривим (лошим, погрешним) путем; почети живети лошим, порочним начином живота; удалить се, одвојити се од хришићанског начина живота*.⁴⁶⁶ – твомь во пришьствїе|д| свѣтъ въсіа намь грѣшнникомь· въ т'мѣ с|д|(|)с|т|нмь· и ѿслѣпшнмь намь срд|ч|ннма очнма просвѣщенїе· и заблужьд|(|)шнмь поу|т| сплсденїа· по немоуже текоуще не нмалм свратити се въ стрьптьнаа или развращеньна вѣдоуще· яко ты еси в'сен тварн надѣжд|а|а... 52а/7–14 (12–13).

РАЗВѢ предл. (3) с ген. **1.** *за изузимање онога што значи појам у зависном надежу: изузев(ши), сем, осим*. – вѣд|(|)ѣ яко раз'вѣ тебѣ ни дѣла ни слово съвршае' се· 55а/3–4 (3). **2.** *у прилошкој служби: за изузимање*. – и начеть вѣжати гонимь гневомь г|с|ннмь· съ малою чедїн въ дрьжавоу свою· не възмогь полоу'тит хотенїа своєго· раз'вѣ нанесїи погыбѣла свою на се· 60б/11–14 (13).

◇ **РАЗВѢ АЩЕ (НЕ) ОСИМ АКО (НЕ)**.⁴⁶⁷ – лѣт' во кама кел(тъ) раз'вѣ аще не хоцете· 36б/20–21 (21).

РАЗГАРАТИ СЕ, -раю се, -раешн се несвр. (4) *разгарати се, распламсавати се*. – фиг. и такою любовію вѣры раз'гарающн се ѿ г|с|дѣ· под|к|ланяе'тъ вїю свою под|д| лаг'коє нго х|б|о· вѣз'мльвьствуюцїи въ в'сацѣмь направ'ленїи чрньч'сцелмь|· днѣ и ношъ не въкоушающїи въ сласть сна· или покон даюцїи тѣлоу своємоу· 43б/6–11 (7); фиг. сам же оубо послѣдн яко некотороу врѣменн мннот'шоу· сын х|б|любывн снѣ же краљь стефанъ· х|с|вою блг|д|тїю раз'гарае се· и пом'нѣ любовь м|т|рню· възд|вн|г' се ѿ блѣ дарован'нїе емоу дрьжавы· рѣкоу зем'ле сред'скыє· съ в'семи вѣанконменнтнми властелы скондн· и ндѣ поклонити се гробоу м|т|ре своє блгоч|с|тнвїе елѣны· 48б/6–13 (8); фиг. нмешае во нзвѣтъ оуспѣшнъ цр|с|кь пр|с|но вж|с|т'внїи законъ нзвнкъ· не во възвелчає се цр|с|кою властїю· нь лнш'ше разгарає се вж|с|т'вною любовію· 57б/26–58а/2 (1); фиг. и стіоу вѣанкоу и блѣ храннмоу гороу афонскоу· нспльннвъ мнот'н|х| м|с|стннъ· и стїе цр|к|вн съз|д|авъ оукрасн и

⁴⁶⁵ Уп. развратити (2), *распустити, искварити* (РМС V: 351).

⁴⁶⁶ Уп. фразеологизме са лексемом *пут* у савременом српском језику (Матешнћ 1982: 545–550).

⁴⁶⁷ Негирани садржај зависне клаузе код ексцептивних реченица с везницама *осим ако, сем ако, изузев ако* добијен је аналошки, преко тзв. условних реченица за екстремни услов, будући да се екстремни услов у свим случајевима изједначава са изузимањем.

просвѣтнъ. яко довол'ноуь многыи быти (сѣи)и чрьнцѣи. на довол'ноуь питеніе тѣлесноуь и дшѣв'ноуь. и бл҃свеніе и мѣбы приєм'ле ѿ ныи. хѣвою бо любовію раз'гарае се. и ѿ томь пр҃сно вѣселе се. и неслаб'но пекы се в'сакыи бл҃гнзавран'нии дѣл. нмыже бы юмоуь възмож'но оугодити бѣ. 68б/25–69а/5 (2).

РАЗГНѢВАТИ, -аю, -аешн свр. (1) *разгневити, разъютити*. — сѣдоуь людиѣ части и пити и вьсташе играти. и вь томь раз'гнѣваше бѣ. 42а/5–7 (6–7).

РАЗГНОУТИ, -ноуь, -нешн свр. (1) *развити, размотати; отворити*. — азъ видѣх дондѣже престолн поставише се. и вѣт'хн днѣи сѣде. и книги раз'гноуше се. и сѣа сьматрае трепеще гл҃аше. и власн гл҃вы мое сметоше се. 36б/10–14 (12).

РАЗДАТИ, -даюь, -дасн свр. (1) *(раз)дати, испоклаѣати*. — сама же оубо по сѣи. брѣк'ши се мнр'скаго житїа. и соблече се вь чрьнцѣи ризы. много же именїа своегѣ раз'давши нищимь. и идѣ вь монастырь сѣго андрѣа 85б/12–16 (14).

РАЗДАИТИ, -даю, -даешн несвр. (2) *(раз)давати, поклаѣати*. — сѣа бо еленїи бл҃жен'наа. толнкою любовію вѣри распроннающїи плытї(ь) свою. нмыже бы възмож'но оугодити гл҃свн. не тькю еднною дшѣю своєю пекоущїи се. нь еинко възовницаи и сротаи и нищїи. и в'семь трѣбующїи. толнко богат'ство зем'льнаго цр҃ствѣа юе. нещѣдно раз'даваше... 35а/20–27 (27); и бл҃гочл҃ствїи краль многы мл҃стнны вь тѣ днѣ раз'даа. еинко приключ'ши се нищнхъ и стран'ныи вь престав'ленїе бл҃женїе. и сь в'сем' же съборомь ѿтѣствїа своего повѣселнв Ісѣ дѣв'но и тѣлесно. и пакы въз'врати се къ прѣстолю своему. 48а/14–19 (15).

РАЗДЕЛИТИ, -аю, -аешн несвр. (1) *раздѣливати, раставѣати на делове*. — фиг. чѣдо мое любнмое и срдч'ноуь. зовоуь те и не ѡзнваешн ми се. вь жалостехъ моии мнн' ми яко близоуь менѣ еси. нь простнраю роукоуь и не ѡбрецоуь те. слъзы многїи слѣпотоуь ми твореть. и болезнїю лютою прѣдлѣаает' ми се срдце. за разлоу'ченїе твоѣ. и раз'дѣлаает' ме плами ѿ многоаго въз'днханїа. 65а/7–14 (13).

РАЗНИТИ СЕ, -ндоуь се, -ндеши се свр. (2) *разиѣи се, отиѣи на разне стране (о веѣем броју лица)*.

◇ (разнн се, ннн и сл.) вьсакъ/ къждо вь своа сн (*разиѣи се, иѣи и сл.*) свако своѣ дому, својоуь куѣи.⁴⁶⁸ — и сь в'сем' же съборомь ѿтѣствїа своего повѣселнв Ісѣ дѣв'но и тѣлесно. и пакы въз'врати се къ прѣстолю своему. ннн же протїи разндоуь се в'сакъ вь своа сн. 48а/17–20 (20). ОП: 84а/15.

РАЗНЧЬНЬ, -ын прид. (9) *различан, различит, разни*. — ... (Исус Христос) сьгрѣшающимь разнч'нїе ѡбразы покаанїа показѣ. 28а/3–4 (3); аще бо пр҃лор(о)ици и мѣннни крѣвїю проливакюю ѿ безакон'ныи. и толнкїе оубо разнч'нїе стр҃лсти подыеше и рѣдь сѣбѣ добрь ѡврѣтоте. а сїи же вьместо крѣв'наго теченїа и моуькь. теплннн слъзамн и многїи дѣтелн добрїи распрпеше плыть свою. нннже въз'мож'ноуь оугодити текѣ... 28б/28–29а/6 (1–2); нмоуьще пишоуь и ѡдѣянїе сїи довол'нм' се. хотешен бо богатети вь напастн разнч'нїе выпадл(а)ють. 30б/20–22 (22); се моуькы разнч'нїе готовают' ти се. аг҃лы же іарїи и немл҃стнннн хотеше те вьсхннтн. варїи ннїа и въз'пїи къ гѣуь бѣуь гл҃ющїи. азъ юсѣмь земля и пѣпель. чрьвь а не чл҃кь. млїо те бл҃гаго не прѣзри менѣ. нь вьн'мн вь помощь мою 39б/20–25 (22); сын бо хѣлюбыви. сего сѣго и бл҃мь въз'днвижен'наго места гл҃емаго хнланїдара. цр҃квь бж҃лств'ноую іаже вѣ прѣваго зл҃данїа ѿ ѡснованїа разорь. и болашоуь сьзл҃давь. и оуькраснв в'сакыи разнч'нннн добротамн. нещѣдно злато много дае. 69а/16–21 (69а/16–17); и до ннїа на в'сакы днѣ нзносити на пор'тоуь ѡбыл'но внна и хлѣба. и нннхъ браш'нь разнч'ныи. на

⁴⁶⁸ В. фусноту 141.

поданіє нищїиць и странїиць. и в'сакомоу требоующомоу довол'но. 71a/11–14 (13); и в'сєль єинко жнвоуцииць вь долоу стїго. ѿ бгѡдарован'наго ємоу богатьств'а мнѡгѡименован'на. в'сє наслажд'данє и разлнч'нїє дары дає нмь сь в'єлнкою любовїю. 72a/23–27 (26); ... блгїи и оуветанкы бѣ нашь ... нзавравїи сєго в'блѡубываго. сємѣ правед'ноє рабь свонхъ. и давїи ємоу дарь доб'рь. толнцем' бо времєнєм' мннѡув'шїиць такоже вншѣ оуказахомь. мнѡгїиць разлнч'нннмь знаменїємь днв'нннмь тав'лїающнмь сє оу грѡба єго... 84б/11–20 (19). ОП: 50a/5, 69a/20, 71a/13.

РАЗЛОУЧИТИ, -чаю, -чаєши несвр. (3) **а.** *одвајати, издвајати; делити.* – помннающи вь оумє своємь. онь гроз'ни и прнтран'ны днѣ. єгїд'а повелнть аггїломь свонмь разлоучити грѣш'нїє ѿ правед'ннхъ. грѣш'нїи разлоучающе сє ѡвїи вь т'моу кромєш'ноую. оуготован'ноу дїаволоу и аггїломь єго. ѡвїи вь ѡг'нь в'ч'нїи. дроузѣ же послани боуд'л(оу)ть вь неоуснпающн ч'рвн. и ннн грозе предадете |с|є. 31a/14–21 (17); и тако вндѣ в'сєѡсцїєн'нїи єпїс'кпъ тако разлоучает' сє дш'а єго ѿ т'єла. и пов'єлє начєти на дїгров'наа п'єнїа. 83a/2–4 (3). **б.** *раздвајати душу од тела, фиг. умирати.* – сє оубо разоумєнтє чєда моа любымаа. прнспѣ в'рѣмє ѡш'єствїа моєго ѿ в'ась. и сє разлоучаєм' сє. нь вьзв'єлнч'нтє г'а сь м'ною. тако вь ж'д'рѣбы єго ѡх'ож'д'лоу. 82б/12–15 (13–14).

РАЗЛОУЧИТИ СЕ, -чаю сє, -чаєши сє несвр. (2) *ростав'яти сє; отуђивати сє.* – разлоучаєи бо сє брат'ї ѿ брата любовїю. такови пол'д(о)внѣ єс'с(ть) птнцн ѡлѣтєвшїи своєго гнєз'д'ла. 37a/21–24 (21–22); и полежа вь грѡбѣ тако и ч'лѣкъ. да на|с| оумрьшєє грѣховн ѡжнвншн. и вьзвєд'л(є)шн на дрєв'ннєє бл'жен'ств'о. и николиже оубо разлоучає сє ѿ на|с| рабь твон'х'... 44б/11–14 (13).

РАЗЛОУЧИЕНИЕ, -нїа с (2) *ростав'яєнїє, одвајаєнїє; отуђеєнїє.* – нь что сьтвориоу азъ грѣш'наа. стоуд'а испльнєн'наа. прнкрн бо срамот'а лнцѣ моє. и н т'єскна мн соуд'л'т' ѿ вьсоуд'л(оу). оувїи мнѣ ѿ коуд'л(оу) нач'ноу плакати лютаа мн. и неоудобь исповєд'нла б'єзаконїа и ѡ чємь прьвоє вьспл'ачю сє. ѡ чєм лн вьст'єнїю. нлн ѡ чємь вьз'рнд'аю ѡ мнѡж'єствѣ грѣхъ мон'х'ї. нлн ѡ разлоучєнїи ѿ б'а. 39б/11–18 (18); слъзы мнѡгїи слѣпотоу мн творєть. и болєзнїю лютою прѣд'л(ѣ)л'аєт' мн сє ср'д'цє. за разлоучєнїє твоє. 65a/11–13 (13).

РАЗЛОУЧИТИ, -чоу, -чнши свр. (4) *роставити, одвојити.* – помннающи вь оумє своємь. онь гроз'ни и прнтран'ны днѣ. єгїд'а повелнть аггїломь свонмь разлоучити грѣш'нїє ѿ правед'ннхъ. 31a/14–17 (16); ащє и в'са цр'с'т'ва зєм'льнаа пол'д'внжоут сє нє могоут'л' разлоучити на|с| ѿ люб'вн х'бїи. 44a/8–10 (10); (ђаво) вьшьдїи бо вь ср'д'цє прєдатєлю разлоучи єго вл'д'кы. 61б/21–22 (21); вь времє бо то єгїд'а разл'чн сє дш'а єго ѿ тел'а. б'є вндѣтн лнцѣ єго тако лнцѣ аггїла б'жїа. просвьтѣ бо сє патє дрѣв'н'наго мѡусєа. 83a/14–17 (14–15).

РАЗЛОУЧИТИ СЕ, -чоу сє, -чнши сє свр. (2) *роставити сє, одвојити сє.* – и тако покрьг' сє на т'єлє сєго бл'жен'наго. жалост'но плачє сє гл'ашє. ѡ о'х'ї мнѣ слад'кїи мон гїи. по что тако вь скорѣ разлоучи сє ѿ на|с|. 83a/22–25 (25).

◇ разлоучити сє в'єры кр'єст'нїаньскыє *напустити хриш'їанску веру, православьє; прєверити сє.* – сь бо хоул'ноимєннн цр'ь. дїаволомь наважд'лєнъ и оупол'д(о)блєнъ ѡномоу лоукавомоу прѣдатєлю. нжє ѡстоупнл' ѿ свѣта вь т'моу. такоже и сын цр'ь фалєологъ разлоучнв' сє в'єры хр'с'т'їан'скїє. и прнєть в'єроу льтнн'скоу. 56a/18–23 (22).

РАЗОРТИ, -рю, -рнши свр. (6) *разорити а. разрушити, срушити.* – сын бо х'блѡубывн. сєго стїго и бл'бь вьз'д'л'внжєн'наго мєст'а глїємаго хнлан'д'л'ара. цр'к'вь в'ж'с'т'в'ноую т'ажє в'є прьваго з'д'ланїа ѿ ѡснованїа разорь. и бол'шоу сьз'д'лавъ... и вь мєстє томь поставн мнѡгїи полати цр'с'к'їи. и кїєлнє нзрєд'нїи вь прѣвнванїє тоу соущнхъ ч'рн'ць. 69a/16–23 (22); сєго (єпїс'копа Данила) бо пов'єлєнїємь и моудростїю дан'ною ємоу ѿ г'а. в'єд'хоє сьз'д'ланїє цр'к'вн тоє разорѣно вы|с|л(ть). и новокє ѿ ѡснованїа вьз'д'л'внгъ и сьвр'шн. вь ѡбразѣ стїє в'цє стоудєннч'кыє. пов'єлєнїємь г'с'с'на прѣвнсокаго стєфана кр'ал'я х'роша. на сьхранєнїє и на покон бл'жен'номоу и бгѡоуг'л'д'номоу єго тел'єсн. по ѡш'єствїи

его ѿ мира сего соудѣнаго къ х҃іслюу. 79б/26–80а/6 (27). ОП: 60б/24. **б.** *уништити*. – тоу соудѣ вѣлконденнѣи соудѣдѣннѣи црѣвѣ томоу тако и пльторѣдѣна братѣа. събраніе сътворнше и ндоше на дръжавоу сего влѣгѣстѣнѣаго краля. спешеше се на заколеніе стѣго. и паметн его доврѣе разорнѣи и искорѣннѣи до конѣца. нхже мнслемъ не вьнеть бѣ. 56б/15–20 (19); сѣе хоулѣннѣннѣе врагы мое ннзложн. и соудѣоудрнѣе нхъ съвѣтн еанко на ѿтѣствіе мое разорн. 63б/15–18 (17–18); влѣжоу многѣпресвѣтлоу лицѣ твою. ѡзарше се ѿ престѣго дх҃а. нмже и многоразумнѣи свѣтъ вьса намъ. и нменемъ слан крепостн твою льсть и шетанѣа и слны лоукавіе безбожнѣи погань разорнше се. 83а/26–83б/3 (3).

РАЗУМЪ, -а м (7) **1. а.** (*са*)знаѣе, познаѣе, спознаѣа; духовно, умно разумеваѣе, проицаѣе, продираѣе мишѣу, умом у нешто, виѣеѣе; рус. созерцание. – ... и вьспоменуѣвшн юностнѣе грѣхы свою. и пришьдѣ(ь)ши вь вѣлконюе покааніе помнсли пльтѣ(ь)скіе оумрьшьвляюеть. и оумъ ке блѣдетію бж҃лствнаго разоума ѡкръмляет се. 30а/2–5 (5); релѣ(е) бо скровнща цр҃лскаа злата испльнет се. и оумн же истовыхъ полдвнжннѣи испльнет се богатаго разоума. 30а/6–8 (8); тако ты (Госпode) еси в'сен тварн надѣждѣдѣа. оубогнѣи богат'во. ѡмраченнѣи свѣтъ рабомъ свобода грѣшннѣкомъ прощеніе. болешнмъ исцеленіе. хромнмъ здравнѣе раславленнѣи бнстрота. гроуьымъ лѣпота. недооумѣеннѣи разоумъ ненсповѣднмъ. 52а/13–19 (18–19); прѣлр(о)къ бо нсаѣа глѣеть. релѣ(е) бо и почнѣтъ на нѣмъ дх҃ъ бж҃н. дх҃ъ прѣмоудростн и разоума. дх҃ъ свѣта и крѣпостн. 58б/4–6 (6). **б.** мн. *дух, духовна снага, ум; (здорово) расуѣиваѣе*. – съ же блѣженн и блѣгѣстѣнн краля прѣдлѣжаше тако многѣосвѣтлоу слнцѣ. просвѣщае разоумн и мнслн вселѣи зречнхъ его. 83а/11–14 (13). **2.** *промисао, деловаѣе Божије које се огледа у свему што човека снаѣе у животу*. – коуждѣе бо тварь (Господ) нареку по волн разоума своего. 27б/25–26 (26). ◇ разоумъ срѣдннн духовнн разум, духовно виѣеѣе, најдубѣа спознаѣа.⁴⁶⁹ – свѣтъ же истннннн х҃с. просвѣщае в'сакого чл҃ка грѣдоуцаго вь мирь ... такоже и сего х҃любнѣаго не презрѣ. нь оубо просвѣтн юмоу разоумъ срѣдннн. и вьспоменуѣвъ такоѣе грѣхн юностнѣе. и вь оумнленнн срѣдѣа пришьдѣ(ь). начеть млннн се к бѣ. прѣлр(о)чьскіе глѣи вѣщае ... 66б/25–67а/7 (4). слово разоума реч Божија, стваралачка реч, Логос; (доспеваѣе у) духовно стваралачко, уметннчко стаѣе (за приповедаѣе, писаѣе кнѣижевног дела и сл.).⁴⁷⁰ – богатаго бо влѣдкы бл҃гонадеждѣннн рабъ келѣмъ. темже не трѣбоую ѡставленіа. нь млѣо се пождѣаннѣа. дондѣеже даст мн се слово разоума. 52б/8–10 (10).

РАЗУМНО прил. (5) *мудро, разборито*. – мон чедѣ люенмен ѡ гнѣи вама глѣо. вь же вьноушнѣа разоумно глѣи мое. и не ѡрннѣа наказаннѣа мѣре ваю. 36а/14–16 (15); доврѣе бо дѣтелн и полдвннн еанко къ бѣоу явнше прѣроднѣтелы ваю. земльноуе бо цр҃лство прѣдрѣжеще. и вь томъ бѣооуголдѣно живоуше. съмнслѣно и разоумно нменнѣа своа строюше. еанко дарованнѣа вь цр҃квы бж҃лствнѣе. млѣстннѣе же къ нншнмъ и страннннмъ. та бо творещѣ гѣа млѣстнѣа севѣ явнше. 36б/21–28 (24–25); нь ты влѣдѣко вселѣи гнѣи. пославлн прѣстѣнн свон дх҃ъ крѣпещь сѣю рабоу твою. и того трѣсанною бл҃гдѣтнѣоу ѡстн оумъ мон. оутаснн же мн и езнкъ. тако да вьздогоу съмнслѣно и разоумно ѡкончѣатн жнтіе сѣе блѣженнѣе глѣе мое. 42б/28–43а/5 (4); кы лн оустнѣ ѡврѣзѣта се достононо на похвалоу его. разумно вьзвелнннн. 66а/23–25 (24–25); вь истнноу бо в'сакъ добродетель сътвори. и в'сакою же злобѣ ѿ оумѣа вьз'ненавндѣ. праведно живнн. и влѣб дарованноуе юмоу богатѣствѣо земльнаго цр҃лства. мнслѣно и разоумно расточн. многоразумннн ѡбразы прѣвоуе же вь дарь бѣоу. второуе... 69а/5–11 (9).

РАЗУМНЫ, -ын прид. (4) **1.** *мудар, разборит*. – ... злато много и нещѣдно дающнн.

⁴⁶⁹ У средњовековној Србији монаси исихасти упражњавали су традиционалну православну молитву током које су ум и срце сједињени и управљени ка Богу. Та молитва срца или срдачна молитва отварала је врата духовне спознаје. Данило Пећки је и сам био исихаста. В. http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Knjige/Obitavanje/Lat_03.htm.

⁴⁷⁰ Хебрејска реч *maškil*, на старословенском – слово *разоумно* (СС: 590), на српски се преводи као: *поучан* (за *разумевање*), при чему се истиче да ова реч упућује на крајње истанчано духовно разумевање (Атанасије/Василије 2008: 203).

в'сець работаюціиць. іако да никтоже ѿ таковиѣхъ боудеть обыднѣ снлою. или кто възнегодоуєть. іако же оубо моудрѣи и разоумнии стронтели. 39а/9–13 (12–13); хѣ бо дхѣ въдхнуоу въ ме. а ты же ме въспнте. наказуюши ме разоумнии глѣи поученен твонѣхъ. 47а/16–18 (18); и нз'бравъ велнконденнтѣ властели свое еанко срьдолюбз'ни иемоу. и оукрѣпнвъ срѣдци нѣхъ сь разоумнии и слад'кыми глѣи. 77б/13–16 (15–16). **2. који се односи на разум, на (с)познање, спознајни; сагласно је са значењем именице разум (1. а.) у генитиву.** – въ старости днѣи монѣхъ іелсѣмъ. нь гн црѣ вѣкомъ. даждѣ мене рабоу твоємъ по срѣдцоу моемоу. моужа стѣ и правед'на. нже наставиѣте ме до кон'ца страха твон въсприемъ и дрѣжати въ срѣдци моемъ хниломъ. іакоже даровала еси на просвѣщеніе дшѣ многотѣстномуу іоансафа. препод(о)бнаго оца вар'лаама. нже просвѣтнвы его свѣтоу разоумнымъ. 80а/25–80б/5 (5).

РАЗОУМЪВАТИ, -аю, -аюши (парт. през. пас. разоумѣваємъ) несвр. (1) *разумевати, схватати смисао, значење, садржај чега; проицати у нешто.*

◇ разоумѣваема тварь *разумно биће, човек.* – свѣтъ же истин'нии хѣ. просвѣщає в'сакого чѣлка грѣдоушаго въ мирь. сын вѣлнкы и слав'нии и страш'нии. в'сен виднѣн и разоумеваемѣн твары твор'ць. прѣсно ождає в'сакого чѣлка покааніа. 66б/25–67а/3 (1).

РАЗОУМЪТИ, -ѣю, -ѣюши несвр./ свр. (14) **1. а. разумевати/ разумети, схватати/ схватити смисао, значење, садржај чега; проицати/ проникнути у нешто.** – бжѣств'нии бо апѣла пав'ль и въсеиен'скы оучители вѣщають ѿ снѣхъ глѣе. релѣ(е) бо кто разоуме оумъ гнѣ. 52а/21–24 (23–24); доб'ль еси пате вселѣхъ сил'ныхъ црѣ ѿ слав'нии кралю ... іако в'сець днѣити се бжѣен силѣ. и многои помощи блжен'номоу за смиреніе іелѣ и за кротость. и за добродѣтели житіа своего. толноу съхраненію и покровоу спод(о)б'ленъ былѣ(ть). іако чюдно сншати и страшнѣ разоумети. 74а/20–74б/1 (1). **б. постати, постајати свестан чега.** – и начелѣ волети крѣп'цѣ. и разуме іако прнспѣ днѣ прѣставленіа еє. 44б/26–27; и іако разоумехомъ ю хощемоу преставити се жалостно одрѣжнн плачуще се възопнхомъ. ѿ глѣже наша... 46а/7–9 (7). **2. сазнавати/ (са)знати, бивати/ бити упућен у што, упознат са чим.** – братѣа и ѿцѣа моа любнма разоументе. іако житіе мое кон'чают' се. и се прнскрѣв'на іелѣ(ть) дшѣа моа до смърти. 45а/5–7 (5); сын бо блгочѣствни краль стефанъ разоумелъ вѣ прншьствіе еє и повѣлелъ вѣ іако да съвакоупет' се къ немъ въси еици сил'нии дрѣжавы его. 50а/1–4 (2); не разоумеше бо іако хощете чюждѣ наследити свонѣхъ въ скорѣ лишаємѣн боуд(о)уть. 54б/21–23 (21); и влѣдка хѣ въсеглѣа послоушають истинною прнзвающнѣхъ его. и волю творѣ боіущнѣхъ се его. и семоу блжен'ному в'сесрѣдчнму мол'боу хлншавъ. въложн въ в'себлѣоке срѣдце его и в'семоу събороу его. нзвѣст'но разоумети и оузнати. ѿ препод(о)бнелѣа и блгоченнелъ и в'сечѣстномъ чрн'ци въ вѣлнк[.] стѣи горѣ афон'скон никондѣ. 80б/26–81а/5 (3). ОП: 82б/12. **3. схватати/ схватити, уочавати/ уочити оправданост нечијих поступака, мотива и сл.** – разоумею бо іако прѣпрнши ме въ неглѣа соудити ти. 28а/25–26. **4. проматрати/ (про)мотрити; узимати/ узети у обзир.** – плачи се дшѣ грѣш'на еанко ѿ сьдѣни тобою злѣнѣхъ. ндѣже бо слзъ тоу и оумленіе бжѣе. разоумею бо блгудннцоу іако за слзн теплѣе многохъ длгѣвъ оставленіе прнетъ. 31а/23–27 (25). **5. бивати/ бити мудар, разуман; уразумити се, опаметити се.** – нь и ѿ снѣхъ релѣ(е)но іелѣ(ть) работанте иемоу црѣе сь страхомъ и радѣунте се емоу сь трепетомъ. и разоументе кто сѣ іелѣ(ть) ѿемлен дхѣ црелъ. 28б/5–8 (7). **6. препознавати/ (препо)знати, увићати/ увидети.** – аще хощешн быти въ волю мою. іакоже обѣщаваешн ми се. сътвори іакоже азъ повѣлеваю ти. хоцоу іако да въз'мешн дщеръ едномоу ѿ вѣл'можъ монѣхъ. и потомъ разоумею іако истин'нии соудѣ глѣи твон. 61а/11–15 (15); релѣ(е) бо прѣло(о)къ нсаѣа. и положиу те въ радость вѣч'ноу въ роудѣ и роудѣ. и съсешн мѣтко езникъ. и богат'ство многыѣхъ црѣ снесн. и разоумеешн іако азъ іелсѣмъ гѣ спѣлаєн те. релѣ(е) бо възвелѣтѣ къ мнѣ и оуслншоу его. и сь нылѣа іелсѣмъ въ скрѣбъи. 63б/23–27 (25–26).

РАНТЬ, -а м в. нрантъ

РАКА, -ы ж (2) **1. рака, јама у коју се сахрањује мртвац.** – и по снхъ сътворише мѣтвѣу

наді гробомъ блженніе· всемоу събору събраноу ѿтѣствіа єе· и тако ѿврьзше ракоу ндѣже вѣ погрѣвено тѣло єе въ землѣн· 51а/12–16 (15). **2.** (?) *ковчег у којем се чувају мошти, кости светаца (или ? гроб где је тело почивало пре канонизације)*. – и снковоу вѣсть слшавше (о нетрулежности тела краља Милутина)· вѣликою радостію върадоваше се· и тако бл҃гочл҃ствва кралицѣл сндоида· сѣтворшн кандїло ѿ злата многоцѣннаго· и платн златїн такождѣ многоцѣннїн днвноу доброу внда нмоуше въ себѣ· нмыже покритн ракоу сего хблюбыкаго· и ннїе же почл҃ствн многы оуготовавшн сїн вса вѣдасть къ гробу сего бл҃гочл҃ствваго· 85б/4–12 (10).

Уп. гробъ, ковчегъ, кивотъ

расннѣскын прид. (1) *који се односи на Расину*.

◇ жоупа расннѣска жуна у долини реке Расине која се улива у Мораву близу Крушевца.⁴⁷¹ – вѣставъ ндѣ къ възлюбленномоу сн братоу краљу стефану оурошоу· н сь нымъ станїе сѣтворн въ дрѣжавн жоупн расннѣскыне· на рецѣ глїемен моравѣ· въ месте же рѣкомель матковцѣ· 59а/21–25 (24).

раслаблѣнн, -блѣ, -бншн (парт. прет. пас. ослаблѣннѣ, -на, -но) свр. (3) **1.** *учинити слабым, немощным; лишити способности (но)кретања, ходања*. – аще бо тѣло єе въ глѣвоцѣн старости нзнеможе· нь дхъ єе крепцѣ полдвнзаше се· аще и лнста єе ослаблѣнна келста· нь нравъ въ добріе дѣтелн спекѣт нма· сьматрающа въздланїе троудомъ нхл· прелдпо(д)внзаста се на лоушше теченїе таже къ бѣоу· 43б/20–26 (23). **2.** *лишити умне, душевне снаге, јачине*. – се времє покаанїю и днѣ сплєнїа· блудн оубо дше да не ослаблѣтн тн дїаволь оумл· по нжеже мало времєне бравшн се сь нымъ повѣдншїн и вѣжати нмать ѿ тебѣ· не оустрашн се крамоли єго нн ланїа· немощнъ бо кел(ть) стојати прелд лнцѣмъ боюшнхъ се нмєни гл҃сна· 44а/14–20 (15–16). **3.** у имен. служби: *парализован, непокретан, узет; фиг. ослаблѣн*⁴⁷², *слаб у умном, душевном смислу*. – тако ты єси вѣсен тварн надѣждла· оубогїнхл богатво· оцраченныл свѣтъ· рабомъ сковода грѣшннкомъ прошенїе· колешнмъ исцеленїе· хромнмъ здравнє ослаблѣннмъ внстрота· гроубымъ лѣпота· недооумѣнїемъ разоумъ несповѣднмъ· 52а/13–19 (17).

распетнє, -на с (1) *распїяње*. – теплѣ послѣдствоующн томоу єдиномоу· нже нал҃л радїл колноу распетїе пострада... млѣшн се сь слзамн теплѣ н глїош 35б/3–6 (4).

расплоднн, -ждоу, -дншн свр. (2) *умножити*. – въ сто бо троуды твоє и вѣдра полдвнзанїа расплоднла єсн· и был҃л(ть) дарованнїн ѿ гл҃ свѣтлнннкѣ ѿтѣствїю своємоу· сїак многосвѣтлнмн чюдл҃сн· 42б/7–10 (8); слшасте бо єанко възмазданїе дасть се· възраствншнмъ добрїн таланфъ жнзны сїе· и расплодншнмъ даннїн ѿ бг даръ· темже не лѣннмъ се· тако къждо нал҃л ѿ хл прнєль кел(ть)· 86а/2–5 (4).

распропетн, -пропншоу, -пропншн свр. (1) *распети, приковати за крст раширених руку (као што је учињено са Исусом Христом); ставити на муке; изложити мукама*. – фиг. аще бо прлор(о)цн и мѣннцн крѣвїю пролнвнємоу ѿ безаконнхл· и толнкїе оубо разлнчнїе стрл҃ствн подыєше· и рѣдъ себѣ добрь ѿбрѣтоте· а сїн же вьместо крѣвнаго теченїа и моукъ· теплнмн слзамн и многїн дѣтелн добрїн распропеше плѣть свою· нмнже възможноу оугодннн тебѣ· такоїн бо оубо прославнше се· и въ вншннхл хваламн агл҃ьскымн, прославлнют се· и вьспѣвають се сь похвалою· тѣо и намъ грѣшннмъ дол҃стѣнно кел(ть) бл҃жннн хл· тако оугоднннкы твоє нстнннїе· 28б/28–29а/10 (5).

⁴⁷¹ В. Ђирковић/Михаљчић 1999: 195–197.

⁴⁷² У Светом писму се јасно види да су телесне болести последица духовне ослабљености и греха. Господ, као истински лекар, не лечи само болест тела већ исцељује и главни узрок телесне болести, огреховљеност душе (Теофилакт 1996: 50).

РАСПРОПННАТИ, -аю, -аюши несвр. (1) *распињати*. – фиг. сја бо еленїи бл҃жен'наа· толнкою любовїю вѣри распропннаюции плытї(ь) свою· нмыже бы възмолѣжно оугодити гл҃сви· не тькмо єдною дїшею своєю пекоуции се· нь єлико вдовницамь и сиротамь и нищїи҃мь· и в'сємь трѣбвюции҃мь· толнко богат'ство зем'льнаго цр҃кства ꙗє· нещєд'но раздѣлавашє... 35а/20–27 (21–22).

РАСТАННІЕ, -нїа с (2) *растанак, тренутак разиласка, раздвајање; разлаз*. – и тоу став'ша се насладнста се ѿ г҃и вѣѣ своємь· сла д'кыиє и в'сєсрдїчнїе и днв'нїе люб'ви· и прєвыста мнѡгїи днїи вь в'сєлїи несповєднїє... и сын х҃длюбыви брать єго краль оурошь... ѿпоустн єго... кь прѣстолюу вл҃дїцствїа єго· вь дрьжавоу зем'лїє срем'скыиє· и по такоу вѣмь растанїи єю· малоу времєни мннѡу в'шоу... 48б/28–49а/10 (13).

◇ растаннїє сьтворити *растати се, поћи у разним правцима; разићи се (о друштву)*. – ... и тако растанїє сьтвор'ша ндоства кьждѣю вь своа си· 59б/24–25 (24).

РАСТВОРИТИ, -рю, -риши свр. (1) *растворити, помешати*. – фиг. (о Христу) вѣше слово ꙗє (кральице Јелене) силоу раствороєно· 31а/7–8 (8).⁴⁷³

РАСТОЧИТИ, -чюу, -чиши свр. (5) а. *разделити, раздати*. – рєчї(є) бо расточи и даси оубогымь· сїа бо сьтвор'ше нази в'сакыиє пѣчалн· и без рнзы на стадїи добрїе дѣтели възндемь· 30б/12–14 (12); вь истинѡу бо в'сакѡ добродетель сьтвори· и в'сакоюу же злобѡ ѿ оумѡ въз'ненавидѣ· правєд'но жнвїи· и бл҃б дарован'ноує ємоу богат'ствѡ зем'льнаго цр҃кства· мнсьлно и разоум'но расточи· мнѡгоразнїи҃и ѡбразы прьвоує же вь дарь бдѣ· вторѡує єлико на въздївнженїе стїхъ цр҃квїи· кь нищїи҃мь же и стран'нымь и малѡмоци҃и҃мь... 69а/5–13 (9–10). ОП: 30б/11. б. *расути, изгубити*. – сама же десница силн вл҃дїчнїе главоу єго вѣн'ча неѡуведаношїи҃мь вѣнцѣмь· и дасть єго мнѡгосвет'лаго свѣтнїаника ѿчїствїю своємѡу· спѣюща бж҃їемь промисломь· бг҃ооуголдїи҃и҃мь дѣлн прославити се· и сьбратн єлико расточєн'на дрьжавн ѿчїствїа єго· 53б/8–14 (14). ОП: 55а/19.

РАСТРЪЗАТИ, -аю, -аюши свр. (1) *растргати*, фиг. *уништити*. – бл҃жена єси ꙗко кр҃кстїи҃мь знаменїемь ѡграждѣлющи се· сѣти дїавол'скїе растръзала єси· 47б/3–5 (5).

РАСХОДИТИ СЕ, -хождоу се, -ходнши се несвр. (2) *разилазити се*. – и сѣло належєще вѣланкы пакостн твѡрахоу ємоу не расхѡдєще се· 59а/18–19 (19). ОП: 73а/12.

РАСХЫТИТИ, -хышоу, -хытиши свр. (1) *разграбити*. – ѡколо же места того сг҃го· сьздѣла градь сь вѣлнкою тврдннїю· за належєщеє радї напасти вєз'божны҃хї хоу[р?]сарїи и въздївнжє пнр҃гы вѣланкыиє· добрїи и бл҃гїи пастирь рачнтелѡ своєго х҃а· мнлоуєє словѣснїе ѡв'цѣ· стада єго соущєє вь местѣ томь стѣмь· и сьнабдѣ ꙗє ꙗко да не коснет' се нїхї зкѣрь лютии· и да не расхитєть чюждїи троудѡ єго· 69а/26–69б/6 (6).

РАСЫПАТИ, -плю, -плюши свр. (1) *расути*, фиг. *уништити*. – и єлико хвалєщнх' се на сїю малѡую дрьжавоу властн моєє· хѡтєщєю възхитити· и менѣ же раба твоєго ѡзловити· такоу нїхї мнслїи и оухнщєнїа раснп'лы· ꙗко да не рекѡтї врази мон пожрѣхомь н· 55а/13–17 (16).

РАТЬ, -н ж (5) *борба; оружани сукоб, рат; битка*. – и тако ѡба сьвькоупнв'ша повѣдн своє· єдноу волю и любовь братнїю нмоуща вь тѣлесн· ндоства на дрьжавоу въздївнг'шнїхї вьноутрннїє рати и крамоли· и тако помѡщїю бж҃їє в'соу волю свою оулоути҃нв'ша· 59б/11–16 (14); и вѣлнцѣи рати быв'ши мєждѣю ннн· не єдною нан дващѣ· и посѡб'ст'вомь же бл҃гаго бж҃а· добрѣ

⁴⁷³ У преписима које је Даничић објавио стоји: вѣашє же слово ꙗє солню раствороєно (Архиепископ Данило 1972: 61). Сматра се да је со метафора за Христа (Бојовић 2013: 365–366). Како је и сила метафора за Христа, семантика оба исказа може се свести на исто: *Реч њена била је Христом раствороєна*, тј. *њене речи су биле богоносне (носиле су Бога у себи) или њене речи су биле освєћєне Господом*.

въздогоше побѣдише ꙗко съсекающе пльти нхъ нечлстнвѣе ꙗко травоу пол'скоюю. 78а/12–16 (12); ... и многоу же метежоу и мльве не малѣ бывшн и сметенію. въ врьме преставленїа блженнаго. и ратель и пленованію многоу ѿ соудмоудрьныхъ кон. ꙗко сьражати се плькомь междоу собою. хотеше єдиннн ѿ дроугыхъ възети богатствѣе нхъ. съ же блженн и блгочлстнвн краль прѣдлєжаше ꙗко многосвѣтлоє слнцє. просвѣщанє разоумн и мнслн всєхъ зрєщнхъ его. 83а/6–14 (8). ОП: 61б/19, 63а/24.

РАЧНТЕЛЬ, -ля м (1) *любитель*. – около же места того стго. създла градъ съ вѣлнкою тврѣдннєю. за налєжєщєє радл напастн без'божныхъ хоу[р?]сарнн и въздлвнже пнргы вѣлнкыє. добрнн и блгнн пастнрь рачнтеля своєго хѣ. мнлоує словѣснєе ов'цѣ. стада его соущєє въ местѣ томь стѣмь. и сънабдѣ ꙗко да не коснет' се нхъ звѣрь лютнн. и да не расхнтеть чюждлн троуда єго. 69а/26–69б/6 (3).

РАШЬКЫН прид. (2) *рашки*. – въ ть чась послаше вѣстннкы къ в'сєсощѣн'номоу еплсклпоу раш'комоу пав'лоу. в'сє по редоу нзвєстнвше ємоу пнсанїємь. ѿ прнвндєнн блженнїє. 50б/23–25 (24). ОП: 46а/14.

РЄВЪН- в. рѣвѣн-

РЄДЪ, -оу м (3) *степен, полагаж, место (у установленном поретку у Царству Божиєм, у бивствованью небеском, у рају)*. – во прлор(о)цнн и м'чннцн крѣвїю пролнвнємою ѿ безаконныхъ. и толнкїє оубо разлнчнїє стрлстн подыєше. и рѣдъ сєвѣ добрь ѿбрѣтотє. 28б/28–29а/3 (2).

◇ по редоу по редоследу. – въ ть чась послаше вѣстннкы къ в'сєсощѣн'номоу еплсклпоу раш'комоу пав'лоу. в'сє по редоу нзвєстнвше ємоу пнсанїємь. ѿ прнвндєнн блженнїє. 50б/23–26 (25); и тоу сътвор'ше ѿбноцьнаа пѣнїа. и славословіа вѣлнка и въ оутрѣ пакы такождлє в'сє по редоу. 51а/10–12 (12).

РЕЦН, рекоу, рєчєшн свр. рєѣ несвр. (115) **1.** *рєѣ, казати; говорити, казивати; јавити, саопитити; јављати, саопитавати (у писаној или усменој форми)*. – рєчє во єдннѣ моуд'рыхъ. страш'но во ꙗсл(ть) въпастн въ роуцѣ бѣ жнва. и аплслъ же пав'ль томоуждлє словоу полдлв'ствоує. глїєтъ рѣкы. страш'но во єтерє соуждл(є)нїє ждллатн хотє поаствн в'сє дѣлатель неправдлн. 28а/27–28б/3 (27); что рѣкоу мнрь съ ѿ лубнмнцн. въ нїємже пѣчалъ и мльва. тоугн же и метежь. и то ꙗко сѣнь прєходнтъ. и ꙗко цвѣтл оувѣдаєтъ. 28б/17–20 (17); мнгогостралд(а)лнн во ковь рєчє глїє. азъ вєхъ ѿцѣ немощнннмь. и око слєп'цѣмь. нога же хроумь. 32а/3–5 (4); и тамо во възндоше мнгогн дары кє. нже рєцн мн несповѣднло. ꙗко в'сє жнтїє кє тамо нстѣшнв'шнн. 33а/8–10 (9); мнрь во съ въ злє жнлї ꙗкоже в'жлст'внєо рєчє слово. 33а/24–25 (25); и сїє рѣкоуцє (у писму) в'глоубнвоє чєдо наше. пору'чен'ноє нн ѿ гн. сє оубо прнїєм'ше крот'кїє и б'горазоумнїє глѣ пнсанєн твонхъ насладнхом' сє. 33б/12–15 (12); и сїа блженнаа єлєнн въ сласть в'са прнїємашє глнн и пооучєнїа ѿцѣ снлхъ. и красоующн сє радєвашє сє глїющн. глѣ б'гѡщѣа двлдл рекоущнн. коль слад'ка грѣтаноу моємоу словєса пооучєннн снхъ. 34б/4–8 (7); рєчл(є)но во ꙗсл(ть) въ прнтнн солоннн. ꙗждлѣ во рєчє мєдъ. снѣ блгъ во сътъ. да насладнт' сє грѣтанъ твон. 35а/15–17 (15); кто рєчєтл бѣ луб'лю а врата своєго ненавндѣн лѣжь ꙗсл(ть). и сєго соуєт'на вѣра. 37а/15–16 (15); прлор(о)къ во рєчє въз'вашє правєдннн и гѣ оуслнша ꙗко. и аплслоу глїюшоу ꙗкоже рєчє и пондоу въ нїє и воудл(оу) нмь въ бѣ. и ты воудл(оу)тъ мнє въ сннн и дьшєрн. 39а/17–20 (17, 18); рєчє во потрєвнлї гѣ в'сє оустны лѣствннїє. и єзнкъ вѣлєрєчнвъ. 42а/20–21 (20); сє во прнстоупнше и рѣше зовѣт' тє вѣстанн... 44а/28–44б/1 (1); и въздлєвшн роуцѣ свон къ внсолтє нєслнєнн и рєчє. блгѡдароу тє влдіко гн бѣ мон нѣ хѣ. 45б/21–23 (22); и в'сємоу съвороу єлнко прѣдлстѡєщнхъ прѣдл анцѣмь блженїє в'сємь далл(ть) рекоущнн мнр вн ѿ гн ѡцнн и братїа лнчє сцѣнннчѣскы мнр' вн в'сєчлстннн ч'рн'цн. мнр' вн кєрѣнє. и в'сѣ прнттє црѣковннн... 46б/3–7 (5); слава тн бєсконнч'ноє и неѡпнснн'ноє нмє хѣ. и пакы азъ недолл(то)нннн рекоу слава тн. 51б/16–18 (18); что лн рѣкоу. нлн что възглїю. конд' лн ѡбразомь

нсповѣд(є) нже выше всакого нсповѣданїа кєл(ть). 52а/19–21 (20); начєтї възснлатн къ сємоу бл҃гочл҃ствомоу кралю. млѣьнїє гл҃ы вѣщакє снцѣ рѣкы. г҃и мон слав'нїн кралю. възвратн гарость гнєва твоего ѿ менѣ... 61а/1–5 (3); н въ оумнаенїн ср҃дїца прншьдї(ь). начєтѣ мл҃нн се к бѣ-прїолр(о)тьскїє гл҃ы вѣщакє н рѣкы. г҃и навєдн мє на поутѣ твон н пондоу въ нстннѣ твоєн.⁴⁷⁴ 67а/5–9 (7). ОП: 276/24, 286/2, 286/6, 286/20, 29а/15, 30а/6, 30а/16, 30а/19, 30б/12, 30б/15, 35а/12, 35а/16, 35а/17, 39а/3, 39б/6, 41б/16, 41б/24, 41б/7, 41б/9, 42а/11, 42а/5, 43а/21, 45а/20, 48а/2, 49а/15, 51б/21, 51б/28, 52а/23, 52а/4, 52б/16, 52а/19, 52б/25, 54б/3, 55а/16, 56а/15, 56б/7, 57б/11, 58б/5, 63б/23, 63б/26, 68а/24, 70б/17, 72а/9, 72а/12, 73б/27, 74а/20, 81б/2, 81б/7, 82а/2, 84а/2, 84а/23. **2. именовати; казати/ казивати име; (на)звати/ називати (по имени).** – два бо снѣ кє вѣста въ ты днїн. крѣп'ка н сьмодрьжав'на кралї(а). въ ѿтѣствїн своємь срьб'сцѣн зем'ан. мнвогїн странн єзнкь прѣдрьжеща. рекоу бл҃гочл҃ствваго кралїа стєфана оуроша. н братї(а) сємь стєфана кралїа. 36а/б–11 (9); сам же оубо послѣдн їако некоторомоу врѣмєнн мнноув'шоу. сын хоблюбын снѣ кє краль стєфань. хл҃свою бл҃гдѣтїю разгарає се. н помнѣ любовь мѣрню. въздвннг' се ѿ блѣ дарован'нїє ємоу дрьжавы. рѣкоу зем'лїє сред'скыє. сь в'сєдн вѣлконмєнннмн властєлы свонмн. н ндѣ поклонннн се гробоу мѣрє своє бл҃гочл҃ствїє єлѣны. 48б/6–13 (10); н сїн гл҃жа моа възроумнв'шн се. рѣкоу бл҃гочл҃ствва н хоблюбыа кралїца сїмонда... начєтї мл҃нн се ємоу гл҃ющїн. мл҃ю те г҃и мон повѣлн мн да ндоу до възлюб'їєн'нїє сєстрн моє снахн же твоє. бл҃гочл҃ствїє кралїцѣ кафєлнны. достонно бо кєл(ть) вндѣтн се намь. 49а/15–28 (19); мнвоже бо н оумножн вєстнслннїє своє доврїє дѣтєлы. не тькмо бо єанко въ мєсто то стѣює. єже рѣкоу домь прєстїтє гл҃ємїн хнланїдарь. нь въ в'сє монастыры стїє горы. 69б/22–26 (24); н вндѣ їако маль оstattькь оноє прєдлрєчї(є)н'нїє трыклетїє єрєсн їажє рѣкоу пер'сн поганїє. вѣлнкоу злобоу н пакостн творєтѣ дрьжавн єго. 77а/12–15 (13); поставнше н (о. Никодима) архїєпїскпа рек'ше прєосщєн'наго архїєпїскпа. в'сє срьб'скыє зем'лїє н помор'скїє мнвога лѣта. 81б/20–22 (21); н къ сємоу оубо прл҃сно попєчєнїє нмїн єже прнлєж'но троуднн се. ѿ в'сакомь дѣлє блѣє н прнлєжєнїн н об'нов'їєнїн цр҃квн домоу спсѣва рек'ше архїєпїскпїє. вѣдїн троудн н прнлєжєнїа єанко прнлєжнше прєждє єго выв'ше стїлы. 82а/5–10 (8); н волєтн начєтѣ въ цр҃квомь своємь дворє. рѣкомємь нероднм'їа. 82б/5–6 (6). ОП: 38б/19, 44б/25, 45б/14, 48б/14–15, 50а/19, 53б/18, 55б/20, 56б/22, 56б/3, 58б/20, 59а/25, 60а/5, 60а/18, 60а/21, 60а/25, 64а/13, 69б/11, 70а/21, 71б/23, 72б/18, 72б/21, 77б/21. **3. рекоу зауста.** – мнвожїн бо їавнше се въ соуїєтє мнра сєго. ащє рекь цр҃їє снл'нїн. н властєлн же єзнкь. нѣ н ѿ сїнхл рєчї(є)но кєл(ть) работантє кмоу цр҃їє сь страхомь н радл҃ннтє се ємоу сь трєпетомь. н разоумєнтє кто сь кєл(ть) ѿєм'їєн дх҃н цр҃ємь. 28б/4–8 (4); сїа бл҃гочл҃ствва н хоблюбыа. рѣкоу. бл҃жєн'на єлєна. былстї ѿ плємєнє фрoуж'каго. дьщн соущїн славнїю роднтєлю. въ велнцѣ богатствѣ н славѣ соущєма. сїю бо ѿ юностн кє бл҃гн н в'сєщєдрїн бѣ снабднлї. провєдїн прєждє всєхл боулд(о)ущаа. 29б/16–21 (17); прнлдї(ѣ)тє ѿ любнмнцн. н вндл(н)тє прєстав'їєнїє моє. въ поултї бо ндоу въ н'жє ннколнжє не ходнхь. н єанко слншав'шнхь такоvn гл҃сы сєє рѣкоу възлюб'їєн'ны. полд(о)бно был(ть) томоу. їако въ оно врѣмє єгїдл был(ть) прєстав'їєнїє вѣомѣтры. апл҃слы облаци по възлдоухоу вьсхнщємїн. ндѣхоу на погрѣвєнїє кє. 45а/21–28 (24).

◇ просто рєщн *једном рєчју*. – н просто рєщн всакою доброю полд(о)бою оукрашен'на. 31а/3–4 (3). скорѣкє рєщн изр. *говорєщи країє; укратко*. – сєго бо въ жнвотє своємї бл҃жєн'на єлєны нмѣ въ мєсто пльторл҃днаго ѿца. скорєє же рѣщн мн г҃а сн н оу'нтєлє. 51а/5–7 (7). *чьто рекоу (?) што(но) кажю, што се кажє, што(но) реклї, како (много, други) кажю; како јєст*. – чьто рѣкоу мнрь сь ѿ любнмнцн. въ нємжє пѣчл҃ь н мльва. тоугн же н мєтєжь. н то їако сѣнь прєходнтѣ. н їако цвѣтї оувѣдаєтѣ. 28б/17–20 (17). їако/ кєжє/ кєанко рєщн (мн довольнo) *користн се да навєстн разјашнѡаѡє, јаснїјє исказнѡаѡє о чєму рєчєном: ? то јєст; болє рєшн, тачнїјє (рєчєно)*. – н сама въ жнвотє своємь. нспл҃ьны домь сїн прєстїтє в'сакымь довольствомь. єанко рѣщн мн кннгы вжл҃стѡнїє н сьсоудїн сщєн'нїн златїн н срѣврннн. оукрашен'нїн мнвогцѣн'нмн добротамн. нконн же ѡкованн златомь. нспл҃ьнєны мощн стѣлхл. завєсн же златїн. н ннїє же правл҃дн цр҃ковнїє. даровав'шїн єанко нєнсповєднмо. въ кратцѣ бо нзрєкоу в'сє жнтїє своє н нєнзтѣн'но богат'ствo славн зем'альнаго цр҃л҃ствл тоу дарова. 41а/б–17 (8); рєчї(є) бо мнлоуїєн ннщлго въ затамь боу днєтѣ. єжє бо такоvнмь днєт' сє. їако рєщн мн н єднномоу ѿ такоvnхь бѣ въ мл҃стн боглтї сїн.

⁴⁷⁴ Пс 86, 11.

сторницю пакн възвратитъ въ место свое. 416/24–27 (25); къ семоу же стѣмоу и вѣстѣноиѣи местоу рекомодоу хнаандларь. мнсогаа села и мѣтохы вѣсакого именованнаго богатства испльниѣи елико рещи ми доволно. сѣа вѣса прикоупивъ ѿ дръжави црѣа грѣчлскаго. мнсого множество бесчисльно злата за сѣа вѣдавъ. и приложи къ местоу томоу стѣмоу. яко да ѿ такоуѣ дръжави вѣсакѣе потребы идоути. къ соушнѣи въ монастыри томъ. и препокоя ради елико ивѣщѣиѣи котороу работоу ѿ местѣ томъ стѣмь. 696/10–19 (13); и такоуѣ место (цркву у Солуну) вѣсакыи потребаи мнсогѣи и члстѣи испльни. елико рещи ми доволно. яко да вѣсн елико тоу пребывающѣхъ вѣсакъ доволъ имають. таже комоу что нѣи на потребу. 716/3–7 (5); и тако бо оубо съврши се и зкрасѣи сѣи стѣи храмь. не тѣкмо монастыроу едина црѣквн нъ и вѣсъ дворь монастырскѣе испльни и оукраш еже рѣщи полати црлскѣе поставль и трапезарю. и нна прочаа 80а/6–11 (9). ОП: 346/12, 41а/8, 82а/16, 826/1.

РНЗА, -ы ж (3) *оно чиме се покрива тело, одело; хальина, одеѣа женска или мушка.* – фиг. такоуѣ оубо крѣпости и вѣры срлчнои прѣпоасав' се... слѣнца свѣтленше оудобрено ииѣе лицѣ. и паче снега члстѣнше. и одѣянъ рнзоу емоуѣ похваала не ѿ чллкъ нъ ѿ бѣа. 276/11–17 (16); релч(е) бо расточи и даси оубогыиъ. сѣа бо сътворше нази вѣсакыѣ пѣчалн. и без рнзы на стадѣи добрѣ дѣтели възндеиъ. 306/12–14 (13); фиг. ты бо блженнаа облекши се въ рнзоу съ вѣше истканноую. юже нарекоу тиѣость и незловѣе срлнца твоѣго. и имоушѣи вѣсеглаа блгдѣть ѿ гѣа. и наслаждѣаши се юю въ вѣкы. 426/21–25 (21).

РНЗЫ, -ь ж мн. (4) *а. свештеничке или монашке хальине; раса; риза, мантија.* – ... рнзи же иеремь ивбраннѣи. вѣсакѣе же правдѣи црковнѣе елико на потребу. сѣа вѣдаваше непрестанно вѣселещѣи се ѿ гѣи. 35а/4–6 (4); ... овѣце и воловѣ и коны мнсогодоуѣи. и рнзи свѣтлѣе и мнсогощѣннѣе (дариваше). 676/16–17 (16); сама же оубо по сѣиѣи ѿрекши се мнрскаго житѣа. и облече се въ чрнчлскѣе рнзы. мнсого же ииѣнѣа своѣи раздѣлавши нищнѣ. и идѣ въ монастырь стѣо андрѣа 856/12–16 (14). **б.** *о хальинама, одеѣи Исуса Христа:* – кровотоичкѣ вѣри ради источникъ кровѣ ста прикосновѣннѣи въскрѣлѣа рнзѣ твонѣи. 28а/17–19 (19).

РНЦЬ, -а м (2)

◇ **НОВЫН РИЦЬ** *Нови (Други) Рим, византијски град, каснији називи: Константинополь, Цариград, Истанбул.* – и въ самоу вѣлнкоу новѣмъ рнцѣе костантинноуѣи. црѣквн създѣа. 68а/19–20 (19); и пакы не единою нъ и дваши хоте стати се съ вѣселѣнскыи црѣмъ новаго рнца костантинноуѣи. курь андроннкоу. 746/5–8 (7).

РОБСТВО, -а с (1) *ропство, стаѣе онога чији су рад и живот у нечијој власти.* – ... овѣлѣи съмръти предасть. а другѣиѣи въ заточѣе сосудѣи. а прочѣиѣи и не мало въ робство срѣвскон землн вѣдасть. 76а/24–26 (26).

РОБЪ, -а м (3) *рупа, ископина у земљи.* – и идѣже хотѣх възвестити емоу котораго чрнчца ѿ полдѣиѣиѣи. нли въ поустиѣи хѣа радѣи странствоушнѣи. нли въ робѣ землнѣи нзволша житѣи. такоуѣи нещѣдно вѣсако трѣбованѣе възснлаше. срлцѣиъ съкроушенноуѣи и дѣомъ смѣреноуѣи. яко и сама роукою своѣю вѣдаѣ ииъ вѣса. 696/27–70а/6 (3); фиг. они же до конца погыбѣлы своѣи наплннше се съ остриѣи сконѣи ороуѣлѣи на нѣже и надѣахоу се наѣахавше на блженнаго сегоуѣи нзрнше погыбѣлы своѣи. 76а/9–12 (12); бѣоу преиѣлѣитноуѣи пнтавшоу его ѿ юности его. даже и до нѣи не оставльшоу его. нъ вѣлнкоу мѣлѣть члркоубѣа показавшоу на мрътвѣнѣи тѣле его. и нздыше тѣло его ѿ такоуѣ роуа землѣи. и повѣлѣше сътворити ковчѣгъ ивбраннѣи. 85а/13–18 (17).

РОДИТЕЛЬ, -и м (12) *родитель.* – сѣа бо блгочлстѣи вѣдана былѣ(ть) ѿ родителю своѣю быти подроуѣи вѣлнкоуѣи краю оурошоу. и съ сѣиѣи жнвѣи житѣе славно и днвно. и чѣда оубо ииѣвши. 296/21–25 (25); гѣи мн прѣвнсоуѣи и крѣпкы и съмодрѣжавнѣи краиъ стѣфан оурошь. былѣ(ть) сѣи славноуѣи родителю. вѣлнкаго краиѣа оуроша. и мѣлѣи его хѣлоубыѣа елѣни. 536/1–4 (2); и прѣвратнше его ласкавнѣи словѣси ѿ любве родитѣа своѣго. 646/1–2 (1); и въ дръжавѣе же ѿѣствѣа

своєго мншогїе монашнри бжїслїтвнїн ѿ сьмого ѡснованїа въздївнже... дрѣвнїа роукоположенїа роднтель н прероднтель свонхъ ѡбнав'ляе: н болше ѿ корене съвршае по бжїю нзволєнїю. 72б/3–10 (8). ОП: 29б/18, 29б/22, 53б/3, 54а/18, 63а/15, 64б/2, 64б/11, 64б/26, 65а/3, 65а/19, 80б/13–14.

РОДНТИ СЕ, рождоу се, роднши се свр. (1) *родити се, доћи на свет*. – се бо слнцє нсходнтъ на тврѣдн своє: хотє ѡскѣтнтн всоу въсєлєн'ноую: і азъ грѣш'на не чаю заходещаго ти видєтн: лоу'тше бо бѣ мнє н не роднтн се. 38а/11–14 (14).

РОДЬ, -а и -оу м (10) **1. а. народ**. – домъ бо прєстїе бїе блїге питател'ницѣ рода хрїслїтан'ска: въ месте рекомєлємъ трєскав'цѣ: н тон ненсповѣднмнхъ приношенїн єго нсплнн: єанко в'са потрѣб'наа на слоуж'боу бѡу н прїслїтен єго мїрн: сєбѣ же въ вѣчно помннанїе: просє млїслїтв'наго оутврѣждєнїа: н помощн прєстїе ѡтѣствїю своємоу. 71б/21–72а/1 (22). ОП: 75а/19. **б. људски род**. – н не трьпѣ зрєтн рода нашего порабощен'наа лютомоу мнродрьж'цоу: прнєтъ вол'нєю сьдрьтї(ь): свободѣ сїн въ мрьтвнхї: н полєжа въ гробѣ тако н тлѣ: да насл оумрьшенє грѣховн ѡжнвншн: н възвєдї(є)шн на дрєк'нєє блжєн'ство. 44б/8–13 (8). **2. а. род; крвно сродство**. – мнози бо црї слоуи⁴⁷⁵ творнше єанко ѿ рода єго: нь оубо сн гїслнъ мон превьзндѣ всєхї: 61б/12–14 (13). **б. порекло**. – не словесєм' бо нн ѡбразомъ: нн ролдї(о)мъ нн крѣпостїю нн лѣтї(ѣ)мъ: црїслїтвїе нєслїсноє постнзакт' се: нь слюю веры. 34а/17–19 (18). **3. поколење**. – блжєн' бо възлюбывѣ заповєдн твоє влдіко: въ ннх'же прѣвїн прѣждїдє ходнв'ше: н ѡбѣтован'на нмъ тобою оулоу'тше: н пол'зоу прїєше: такоже оубо н въ ннѣш'нѣмъ врѣмєнн мнозїн ѿ послєднїаго рода явнше се: послєдїствоующе заповєдї(є)мъ твонмъ: н в'са єанко добрїє дѣтелы ѡкончашє собою. 28б/22–28 (26).

◇ въ родъ н родъ из поколења у поколење. – н положоу те въ радостъ вѣчноу въ ролдї н ролдї: 63б/23–24 (24 х 2). ОП: 80а/16 (х 2).

РОЖДЕННІЕ, -нїа с (4) *род, пород*. – мон чєдѣ лювнмен ѡ гї вама глїо: вы же вьноушнтѣ разоум'но глїи моє: н не ѡрннєтѣ наказанїа мїрє ваю: помннтѣ тако вѣрн хрїслїтан'скїє: і єзнка блгѡвѣрнаго рождїенїє н вьспнтѣнїє кєслїа. 36а/14–18 (17–18); с[.]н бо єплїскпъ даннлѣ вѣ рождїенїє н вьспнтєнїє зем'лєє срѣскїє. 79б/17–18 (18). ОП: 53а/16, 81а/6.

РОЖДЬСТВО, -а с (1)

◇ рождѣство хрїст(ос)ово *Божїи (рлг.)*, *Рођење Хрїстово/ Господње*. – въ такоуѣн бо дрѣжавєє ємоу соуцоу: прнспѣ врѣмє праздїннкоу рождїдѣства хїсва: н тоу славноу праздїнѣство сьтворь сь възлюблєн'ннм' сн братомъ н сь кон свонм: 58а/2–5 (3).

РОИ, роїа м (1) *рой (пчела)*. – такоже рои пчєл дѣлають сьтн мѣдоуїнїє: тако н любовь вратїнїа црїслїтвю бжїє. 37а/19–21 (20).

РОМАННІА, -нїє ж (5) *Романїа, каснїї називї: Ромєјско царство, Византїјско царство, Источно византїјско царство*. – н по в'сєн вѣланкон романїн: н въ самомъ вѣланкомъ новѣмъ рнмє костан'тнннполы: црїквн сьздїа: 68а/18–20 (18); н вьндоше въ вѣланкоую романїю: 75а/21–22 (22); ѡны же тако покорывн снѡвє слюшашєє своєго чєдолюбываго ѡцїа н гїслна: н въ тоу романїю ндоше. 76б/20–22 (22). ОП: 75б/1, 76б/4.

РОСА, -ы ж (2) *роса*. – фїг. сн бо блгѡчїслїтвїн росою блгїдїтн дѣбнїє ѡкроплатємъ: тако некоторїн блгѡоухан'нїн цвѣтї: на слад'кы н блжєн'нїн сьнъ прѣложн се. 84б/3–6 (3); фїг. н тако ѡбръз'ше ракоу ндѣже бѣ погрѣвєно тѣло єє въ зем'лн: н ѡбрєтоше єє тако въ росє лѣжєщє цѣло нерастлємо бжїємъ повѣлєнїємъ ннчнм'же невѣрѣждїєно. 51а/14–18 (17).

⁴⁷⁵ Треба да стоји: слюу или слы.

роўка, -ы ж (37) **1. рука (део тела)**. – в'са енка богат'ства соўт'л' домоу сего прес'т'е-предр'жн'маа роўкама вашн'ма. полд(о)бае'ть камь нещедно давати ѿ с'н'х'л' вь роўкы нншн'х'л'. 41б/21–23 (фиг. 22; 23); семоу же храмоу прес'т'е-помощ'ю б'ж'іею св'р'шн'вшоу се. такоже оубо конноу которомоу прославн'вшоу се вь поведе'х. н оутод'лно послужн'вшн цр'бн ра'д'л'ует' се. пр'ем'л'н дари мног'н н ч'лст'ннн ѿ роўкы его. тако н с'а х'б'люе'н'ваа в'с'елаше се. снково д'ело св'р'шн'вш'ш'н. 40б/7–14 (12); фиг. того бо бл'гоподатнвою роўкою вьскр'м'л'енъ бы'х'л' ѿ юности мое[...]. да како азъ гр'б'ш'н'нн вь н'б'здобь оставлю толнкыє мл'ст'нн его. н люб'знаа з'чен'їа. енко кь моемоу грешн'ств'с. 53а/22–26 (22); фиг. тако гл'їе ємоу чедо мое любн'моє н ср'д'чноє. зовоу те н не озн'ваєшн мн се. вь жалостехь мон'х'л' мннт' мн тако блнзоу мен'б' єсн. нь простираю роўкоу н не обрешоу те. 65а/7–10 (10); фиг. врат' бо єсн болешнмь. оскр'б'л'ак'нм' же радол'ст'ь. обыд'нм' же нзбавнтель. св'л'т'л' оидрат'ен'н'нмь. нмєє др'жавноую тн роўк'с' в'с'ег'д'ла простр'ьтоу на възд'л'внжен'їе пал'д'шнм' се. 63б/11–15 (14); такоже бо нд'б'хоу ѿ всел'х'л' грал'д' н стран' н мног'х'л' в'аас'їн. н ѿ оокр'сл'тнх'л' зем'л'ь. нншн н стран'н'нн ... х'отєєє вьспр'їєтн мл'ст'ннєє ѿ бл'гоподат'л'ык'їє роўкы его нещед'но такоже н б'б'. 73а/7–11 (11); фиг. бл'жоу прес'ол'ст'ован'н'б'н тн роўц'б'. нже вннх' пр'л'сно простр'ьте нмел'ь єсн дающн неоскоу'д'но дары б'б'у. н вь б'ж'л'ст'в'н'їє цр'к'в'н. н мл'ст'ннєє несповед'нмо кь нншнмь. 83б/7–10 (7). ОП: 43б/2, 45б/21, 50а/22⁴⁷⁶, фиг. 54б/5, 54б/25, 56б/23, 60б/7, 62б/15, 63б/6, ? фиг. 73б/6. **2. (Бож'їа) рука; фиг. власт; сила, мо'х.** – да кто оубо нзмет' ме ѿ роўкы твоє. 28а/27; венац' бо пове'д'н исплетен'нн ѿ роўкы в'с'едр'жн'тел'а дал'р'л'єт' се. сьпострал'д'л'в'шнмь зло тако добр'їмь вонномь х'л' б'а. пр'їем'шнмь б'б'д'н н скр'ьб'ы. н напастн. єл'с'л'ство бо забыше н сьмр'ьт'л'ь) пр'єзрешє. да цр'л'ство нєл'с'ное оулоу'нт'ь. 34а/11–17 (12); н такоєїє дари прнносєш'їн ѿ зем'л'наго жнт'їа своєго. ємоужє соу'т'ь) в'са нест'ьц'їн'маа скр'овннца вь роўк'с'. 35а/6–9 (9); фиг. д'ела бо роўкоу твоєю соу'т'л' нєл'с'ла ть погыб'ноу'т'ь. ты же сам єсн л'б'та твоа не кон'ч'ают' се. 52а/1–3 (1); нь оубо вь роўц'б' б'ж'їн правєд'нх'л'л' ж'л'др'б'вы. 62а/1–2 (1). ОП: 54б/8.

◇ **ВЪЗДВНГНОУТН РОУКОУ НА КОГО ИЗР. *поди'хн руку на кога***. – такоже слншал'ь єсн н о л'в'с'аломє възд'л'вн'г'ша роўкоу на дв'л'д'а оц'їа своєго. како ємоу сьбыл'с'л'т'ь) се. 65б/17–19 (18). **ВЪПАСТН ВЬ РОУЦ'Б' КОГО ИЗР. *(у)насти у чїє руке, до'хн у чїю власт***. – страш'но бо єл'с'л'т'ь) вьпастн вь роўц'б' б'а жн'ва. 28а/28–28б/1 (28). ДАТН Ч'ТО ВЬ РОУЦ'Б' КОМОУ В. ДАТН (60б/23, 82а/21) н не пр'єд'адн'та вь роўкы нноп'л'ємен'ннк' ѿч'ьств'їа ваю. 62б/14–16 (15); г'н' т'у х'є о'т'є в'єк'ь цр'б'у всел'х'л' х'валю те. тако прнзрє на смєрен'їє мое. н несн мен'б' оставнл'ь вь роўках'ь враг'ь мон'х'ь. нь патє оукр'єпл'ає н зашнщ'аєшн ме кр'єпост'їю слнл' твоє. 63б/7–11 (9); в'с'є же богат'ств'їк'л'о н'х'л' н славоу вьс'хнтнше вь роўц'б' сво[є?]. 78а/17–18 (18). **пр'єд'адатн доу'х'ь вь роўц'б' господн *предавати, поверавати души у руке (власт, на суд) Господа***; фиг. *умирати, селити се у царство небеско; одлазити на суд Божиїи*. – н прнр'єч'л'є) г'н' вь роўц'б' твоє пр'єд'аю д'х'б' мон'. 46б/15–16 (15). **роўкама (кого) *посредством кога***. – ... ѿ соуботн же до соу'л'єтн масла кр'л'ст'єц'їн. роўкамн мног'їнх'ь єєрен. н вь тыє д'нн довол'но мл'ст'ннн дающн в'сакомоу тр'б'воующомь 37б/7–10 (8). (роўка кр'єп'ькаа н) **мыш'ьца высокаїа (*крепосна, мо'нна рука и*) *висока (? подигнута) мишица***; фиг. *свемо'х, бескраїно велика мо'х; помо'х, покровительство, заштита*. – тоу же х'валоу н славоу б'б'у възд'л'ав'ша. тако того роўкою кр'єп'ькою н мнш'ц'їю внскою. врагы своє пове'днста. 59б/21–23 (22). **роўкою своєю/ роўкама своєма изр. *своєм руком, сам, лично (вршити неку радњу)***. – самь бл'гоч'л'ст'н'к'їн ть краль. пр'їем'ь роўкама своєма т'б'ло бл'жен'н'їє м'т'рє своє єл'б'ны. н сь пр'єоб'щ'єн'ннмь ар'х'їєп'л'ск'помь савомь. н сь сьборол'л' вьсєосц'їєн'нх'л'л' єп'л'ск'п'ь н нгоу'мень. н н'єсоу'щє сь ф'ал'мн н п'єн'мн б'ж'л'ст'в'н'їн'дн. 48а/7–12 (8); такоєнмь нещед'но в'сако тр'б'вован'їє въз'с'нл'ашє. ср'д'ц'ємь ськр'оушен'номь н д'х'б'мь смєреномь. тако н самь роўкою своєю вьд'ає нмь в'са. 70а/3–6 (6). ОП: 46б/14.

роўкоположен'їє, -нн с (4) **1. оно што је дато, приложено чїєм руком; ? *задужбина***. – храмннн же н села нзабран'наа многаа прнложн местоу томоу ст'їд'у. хрнсоволы роўкоположен'їа своєго оутв'р'дн'вш'їн. вь ны'х'л' сьдр'жєт' се в'са прнложен'їа єє. 41а/17–21 (18–19); н

⁴⁷⁶ Вероватно погрешно написано место: ракоу.

сънабдѣ ꙗ (хиландарске монахе) ꙗко да не коснет' се нѣхѣ звѣрь лютии· и да не расхитеть чюждѣи троудѣ ꙗго· нъ оубо ѿграждѣаѣмѣи силю стѣо дѣа· и дѣломъ роукоположенѣа сего хѣлюбываго· и въ єдиномисльниимъ съвакоуп'ленѣи живоще прослав'ляють нмѣ престѣе тронцѣ· 69б/4–10 (7); дрѣв'ниа роукоположенѣа родителъ и преродителъ своихъ ѿбнав'ляае· и бол'ше ѿ корене съвршаае по бжѣю изволенѣю· 72б/7–10 (7–8). **2. рукоположење, хиротонија.**⁴⁷⁷ – и въ солоунѣ же градѣ· и тоу въздѣвиже дворѣи црѣкыне· и създѣа црѣквъ въ нмѣ архѣера хѣа ннколн· и црѣквъ въ нмѣ стѣо мѣчнника хѣа геѿоргѣа· прѣволюу оубо роукоположенѣю· ꙗже стѣо гнѣа нн курь саѣы· єлико въ мѣсте томъ 71а/22–27 (25–26).

роукотвореньнъ, -ын прид. (2) *који је (? чијом сопственом)*⁴⁷⁸ *руком створен (о човечјој, људској творевини; супр. који није створен људском руком).* – фиг. и въ то врѣме престав'ленѣа сего блжѣн'наго· вѣ сътворилъ пришьствѣе къ нмѣоу в'сеѿсцѣен'ни епѣскпъ даниль· нже вѣ некогдѣа жнвѣи въ роукотворен'номъ ємоу монастирн црѣкѣи стѣо мѣчнника и апѣсла хѣа стефана· 82б/15–20 (18). ОП: 83б/22.

рѣвннтель, -ла м (1) *онај који стреми чему, труди се око чега.* – и сын хѣлюбыѣи гнѣа мон оурошь краѣа· рѣвннтель в'сакыне люб'ѣи правѣе· и сиковоє бо дѣло наоученѣемъ єго былѣ(тъ)· и приємъ въ сласть мѣенѣе глѣы ꙗе· и повѣае ꙗко да ндетъ· 49б/5–8 (6).

рѣвновати, -ноуѣю, -ноуѣиши несвр. (6) **1. стремити, трудити се; опонашати.** – да добро ꙗсѣ(тъ) любнмѣици сѣиѣа рѣвновати· да и мы сподѣ(о)бнмъ се вѣч'ныѣхѣ блгѣ· хѣсѣмъ ꙗсѣмъ бѣмъ нашнмъ· ємоуже слава и члѣтѣи и поклонанѣе· коуп'но съ ѿцѣмъ и съ прѣстѣиѣа дѣомъ· 51б/5–8 (6); сиѣмъ днѣвциѣмъ се и неведоуциѣмъ ѿкоуѣд(оу) сѣи въдан'на нмѣ неведоуще ꙗко блгѣи нхѣ пнтатель ꙗсѣ(тъ) въ днѣе творе нмѣ малѣстнию· и въ ноци же самъ въдѣраае се по срѣдѣ(ѣ) нѣхѣ· и раѿолѣп'но прѣдѣстое нмѣ· рѣвноуѣе любытелю своємоу хѣсѣоу· 73б/7–11 (11). ОП: 37а/5–6, 51б/26, 82а/11. **2. завидети.** – не рѣвноуѣи лоукаѣ'ноуѣициѣи ни завиди творещнмъ вѣзаконѣе· 41б/7–8 (7).

рѣданнѣ, -ниа с (6) *ридање; жецање.* – и тако ꙗсѣдѣа слншаше сицѣѣѣе глѣы блжѣн'нѣе· былѣ(тъ) въ ныѣхѣ скрѣьбѣи рѣданѣе· и въп'аль вѣанкѣ· 45а/9–11 (10); и тако съ славою блгѣодареши бѣа прѣдѣа(тъ) дѣхѣ свои· вѣанкоу въп'аю и рѣданѣю быѣ'шоу въ в'сен ѿбласти дрѣжавн сѣе блжѣнѣе· 46б/16–18 (17); фиг. се исп'альняет се срѣдѣце моє рѣданѣа и плача мнѿгаа· 47а/22–23 (23).

◇ **плачь и рѣданнѣ сътворити (о)плак(ив)ати, нарицати, исказивати жалост за покојником речима и плачем.** – и тоу сътвори вѣанкѣ плачѣи и рѣданѣе наѣдѣ грѣбомъ ꙗе· 48б/16–17 (17). ОП: 47а/10–11, 48б/1.

рѣка, -ы ж (8) *река, јачи стални водени ток који тече коритом до ушћа.* – и прѣидѣ въ слав'нии градъ глѣѣмѣи вѣльградѣ· на врѣгоу рѣкы доунаѣа и славн· 49б/22–23 (23); єлици же нхѣ хѣтеще пристати къ врѣгоу· таковн поспѣаѣи и оумораѣи ѿроуѣѣемъ· пакы въз'вращающе се въ таковѣ рѣцѣ скон'чаше се· и погыбоше за вѣзаконѣе своє· 57а/16–20 (19); гнѣа же кралеѣ стефанъ· видѣ се въ толнцѣи бѣдѣи и не нди нного чѣсо сътвориѣи· вѣставъ ндѣ къ възлюб'лен'номоу си братоу кралеу стефану оурошоу· и съ ныѣмъ станѣе сътвори въ дрѣжавн жоупн раснн'скыне· на рѣцѣ глѣѣмен моравѣ· въ мѣсте же рѣкомѣмъ мач'ков'цѣ· 59а/19–25 (24); и (сагради Милутин) црѣкѣи стѣо геѿоргѣа на рѣцѣ сѣравѣ· 72б/14–15 (15). ОП: 57а/9, 57а/12, 60б/21, 65а/4.

рѣчь в. срѣчь (= си рѣчь)

⁴⁷⁷ Према изворима, Свети Сава је у овој цркви рукоположен за архимандрита (Данило Други 1988: 306). Да ли је Свети Сава раније рукополаган у нижи чин свештенослужитеља? Позитиван одговор на ово питање могао би да значи да се хиротонисање у ниже чинове није именовало лексемом *рукоположити*.

⁴⁷⁸ Уп. рукотворити, *работать собственными руками (?)* (СРЯ XXII: 254).

САВА¹, -ы м (13) **1.** *Сава, син Стефана Немање, први архиепископ српски.* – ... млтвади оугодниць свонїхї стїго сүмѣона и савы... 60а/26–27 (27). ОП: 53а/12, 60а/23, 62б/13, 71а/26, 80б/11, 81б/26. **2.** *Сава III, архиепископ српски 1309–1316.* – и мало пождавше прьвоє прїндѣ прѣосцїенїни архїепїскпъ сава. 47а/7–8 (8). ОП: 48а/10, 80а/20. **3.** *Сава, игуман манастира Бањска у време Милутинове смрти 1321.* – съ вѣсѣосцїенїни епїскпомъ даннолді прїнесїнидъ тѣло єго (Милутиново) стїоє. и съ нгоүменолді савомъ соүщїнидъ тогїдѣ въ монастири тодъ. 84а/8–10 (10). ОП: 84б/27.

◇ **САВА** третин *Сава III, архиепископ српски 1309–1316.* – и свѣшавъ съ стїою и бл҃женю мїтрїю си и еше живюю соүщїн монахїєю еленою. и съ пльтородїнидъ си братомъ країемъ стефаномъ. и съ прѣосцїенїнидъ архїепїскпомъ савомъ трѣтїемъ. и начеть зїдати храмъ въ нде стїго прьводїчїника и апїсла хбѣ стефана. 79а/16–21 (19).

САВА², -ы ж (1) *Сава, река.* – и прїндѣ въ славїни градъ глїемїн бѣльградъ. на брѣгоу рѣкы доунава и саави. 49б/22–23 (23).

САДЪ, -оу и -а м (2) **а.** *сад; расадник.* – фиг. (о Милутину) ѿ стїго плѣмене своєго. балсвєнаго корѣне балсвєна ѿрасль. и стїго сада красны цвѣть. мнѣгокраснь възоромъ пате снѣ члѣтскыхї. 74б/25–75а/1 (26–27). **б.** *сад(ница), у расаднику однегована млада билька.* – фиг. бл҃жена же еси гл҃же мога и мїтї непресухаєди источїниче водн живїе. напамє садїн юностїаго възроста чєда ѿчїствїа твоєго. 47б/21–24 (23).

САМАРИЈА, -нє ж (1) *Самарија, старогрчко утврђење на истоименом брду на Светој гори.* – сїн же прїгъ кїс(ть) блнзъ места ндеже кїс(ть) былъ градї въ днї прьвїе глїемїн самарїа. 70а/14–16 (16).

САМОВЛАСТЪНЬ, -ын прид. (1) *који је сам себе овластио да влада, који нема (од Бога дато, наследно и сл.) право да влада; самовластан; безакон; самовољан.* – ... ѿбрѣтоста се два некаа вѣл'може оукореннвша се въ дрьжавѣ землє браничев'скыє. въ местѣ рекомєлѣ жлдрелѣ. и ѿ мнѣгохїхї врѣмень тоу оутврѣднвша се. сьмовласт'на соүщаа. и никѣгол҃же наслїа коєца се. братї(а) єдиноє мїтрє. таже глїю дрьмана и коүдѣлїна. сїа оүво зѣло снлою своєю хвалєца се. и не дадоуша никѣмоу властї нмєтн школо прѣдл(ѣ)ль нхъ. 58б/18–26 (22).

САМОДРЪЖАВЪНЬ, -ын прид. (6) *који је (од Бога) овлашћен да влада, који има право да влада; титула при именовану: византијског цара, те краљева Драгутина и Милутина.* – два во снѣ кє вѣста въ ты днїн. крѣпка и сьмодръжав'на кралл(а). въ ѿчїствїн своємъ срьв'сцїн землн. мнѣгїн страни єзнкъ прѣдръжеца. рекоу бл҃гочїстїваго краля стефана оүроша. и братї(а) сємъ стефана краля. 36а/6–11 (7); мїсца октємврїа въ .кѣ. днѣ. жнтїе и жнз'нь бл҃гочїстїваго и хїслюбнваго. и стѣролдінаго крѣпкаго и сьмодръжавнаго съ блѣ гнѣ краля стефана оүроша. 51б/9–12 (11); ...такоже былл(ть) прослвти се нмєни єго и прѣав'ленѣу бытн. по всехїхї окрїстнхїхї странахъ. възточнхїхї и западнхїхї. стѣфанъ оүрошь превнсокы и крѣпкы и сьмодръжав'нїн и мїсїстнкїн краль срьв'скїн. 68б/3–7 (6–7); саншав' же црѣ самодръжавнїн вѣланкыє романїе анїдроннѣ палєологъ. сїе вѣланкоє и слав'ноє чюдл... 76б/3–5 (4); нь и в'си саншав'ше жнтїе сєго бл҃жен'наго и вѣланкою славѣу. и прослав'лєнїє ѿчїствѣу єго. въ днї сьмодръжав'наго кємоу голсїодїства. како не въздївїтн вн се. 78б/7–11 (10). ОП: 53б/1–2.

САМОСЪВРШЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *једини (који је) савршен, целовит, потпун; сам собом, сам по себи савршен.* – въседръжителю словк(о) ѿче· съмосъвршеннїи и҃ѣ· 44б/3–4 (4).

САМПСОНЬ, -а м (1) *Самсон.* – рел(е) во не о҃сны да ѿброутажши се погоубивъ времѣ оупованїа бл҃гаго· јакоже и съм’ѡнь сѣд’моплѣтеннїе плѣннїцѣ влась главн свое· 42а/11–14 (13).

САМЪ, сама, само зам. (43) **I.** зам. **1. а.** *упућује на лице које самостално, само за себе (само собом, лично ?) врши радњу, суделује у њој или од кога потиче радња: сѣм; ја, ти, он... сѣм, сѣм собом, лично.* – съмн се распеше стрлстмн· и крѣпкнмн полдвнгы и мнра ѿрѣкоше се· да хѣ единого приѿбрешоутъ 29б/1–3 (1); сама о҃убо постомъ о҃дроу҃тающїи тѣло свое· альнїе пнтѣющїи· нѣл(ть) во то постъ еже съмомоу постити се· ал’оу҃шаго же презрети· 32а/6–9 (6, 8); сама николнже не нзмени н’рава своего· добрїе дѣтели елнко навнкла вѣ· 37б/5–7 (5); сама во предстојаше и слоужаше нмъ съ говѣнїемъ· 37б/15–16 (15); гл҃ющїи о҃убо сама престїа моа влді҃ще· испльны съи домъ твон стїи· в’сакого довол’ства· 41а/23–25 (23); и бѣ бл҃гы испльнае в’са прошенїа трѣбл҃оу҃ющїимъ· самъ рѣкы въ стѣмъ своемъ евл҃глїи глїе· в’сак во просен прїемлелтї· и нцен ѿбрешеть· 43а/19–22 (21); самъ не вѣл(ѣ) хотешаго събыти се емоу· јако протнвѣ лоукавїе его вѣры хоте въ чюжделю достоанїи прославити се· въ скорѣ безголдіноу съмрътнїю скон’чавает’ се· 56а/11–14 (11); и самъ ѿпочнвъ мало съи кон свондн· 58а/15–16 (15); възнел(е) во се мнслїю своею внсоте· възлдівн’ноутн сллоу свою на сего хѣлюбнваго· не нарекоу во сллоу его· нь тат’скаа шетанїа· нмїнже самъ пороуганъ был(ть)· 60а/8–12 (11); и ѿпоустн его въ таковоу дръжавоу· юже вѣ самъ ѿлоу҃чнл юмоу· 64а/19–21 (21); глїе самъ въ себѣ полдвн’нн се ѿкаан’не преждде года ѿного быти готовъ· 73б/15–17 (15). ОП: 32а/27, 36а/12, 38б/20, 41а/6, 50б/13, 62а/14, 70а/6, 71б/2, 73б/10, 85б/12. **б.** *истиче важност, значај, углед неког лица: сѣм; он сѣм, управо он, он главом.* – самъ бл҃гочлстнвїи ть кралъ· прїемъ роукама свонма тѣло бл҃женнїе мїре свое ел҃ны· и съ прѣѿѿщеннїемъ др҃хїеплскупомъ савомъ· и съ съворолмı възсѿщїен’нылхı еплскпъ и нгоумень· и нѣсоуше съ ѡал’мн и пѣн’мн бжлствнїи· 48а/7–12 (7); и тоу же ел’ше съмого старешнноу нлхı глїемаго трьноглава· 57а/21–22 (21); и в’семоу събранїю бнв’шоу· самъ нгоумень възложъ на се полд(о)воу іеренскоу· съ в’селстнїи и нзабраннїи трьн’ци· поюше пѣнїа бжлств’наа ндоше къ гробоу его... 85а/6–9 (6). **2.** *сѣм; упућује на, временску или просторну, границу вршење радње: сѣм; тај, та, то сѣм.* – въ самем’ во градѣ константннполю· и тамо о҃у места рекомаго продрома· създла цр҃квѣ бжлств’ноују поданїелмı беснслснаго злата его· 70а/20–23 (21); и въ дръжаве же ѿтѣствїа своего мнвогїе монастыри бжлств’нїи ѿ съмого ѿснованїа възлдівнже· 72б/3–5 (5); ... и въ самоу стол’номъ емоу граде солоуне· в’сако хотенїе свое злоу҃чн· 74б/11–13 (11–12); и до съмого вѣлнкого град(а) константннпола касающе се· 75а/24–26 (24–25). ОП: 68а/19, 78а/11, 78б/27. **II.** прид. **1.** *сам; властит, за појачавање значења.* – сама же десннца слнн влді҃нїе главоу его вѣн’ча неоуведоушнлмı вѣнцѣмъ· 53б/8–9 (8); аще не въ скорѣ сътворншн мьсть его· и крѣпостїю слнн твое не ѿженешн ѿ прендель дръжавн твое· въ нстнноу дръз’неть и до самїе главы слав’наго тн црлства· 55б/24–28 (28); и самоу тел҃сн его строупъ наведъ· 75а/15; ... аще врѣме възмоутъ то велнка злоба нлхı явнт’ се до самїе главн мою· 77а/26–27 (27). **2. а.** *сам, који је без породице, без рођака, без блиских.* – сам же о҃убо послѣдн јако некоторомоу врѣменн мнвоу’шоу· съи хѣлюбывн снѣ ие кралъ стефанъ· хлсвоу бл҃гдїтїю раз’гарае се· и помнѣ любовь мїрню· възлдівн’ се ѿ бл҃б дарованнїе емоу дръжавы· рѣкоу зем’ле сред’скыи· съ в’сеин вѣлнконденнтнмн властелы свондн· и ндѣ поклоннтн се гробоу мїре свое бл҃гочлстнвїе ел҃ны· 48б/6–13 (6). **б.** *сам, одвојен од других, без икога другога.* – и съмн не въз’мог’ше възвратитн толнкыи слны· конскы мнвогыхъ езнкы събран’нылхı такоу нмъ црѣмъ· 56б/12–14 (12); и ѿ толѣ начеше самн враждлоу нметн междлоу собою скон’чавоуше се· 63а/26–27 (26). **3.** *један, јединствени* (о Господу Исусу Христу). – ты же сам еси лѣта твоя не кон’чают’ се· 52а/2–3 (2). ОП: 32а/24.

◇ *съдрѣжатн се сама држати се један другог, бити потпора један другом; (? бити сложан, јединствен).* – вн же о҃убо любовїю срлдца съдрѣжнтa се сама· едннмнслноу волю нмоу҃ща въ тел҃сн· по пролр(о)коу хвалеца любовь брл҃тнїю и гл҃юшоу· се коль добро и коль красно еже

жити братома въкоупѣ. 37а/7–11 (7–8). Ть самъ (он, тај) исти. — ... и томоу црцѣтвоу насильствоующюу. тако хощещюу прѣѣти в'соу область ѿѣст'вѣа сего х'блюбываго. пате же и того самого имѣти въместо послуш'ливаго раба. 54б/17–21 (20).

СВЕТНТЕЛЪ, -ла м (2) **1. архиепископ; (? патријарх).** — и къ селюу оубо прѣсно попеченіе имѣи еже прилежно троудити се. ѿ в'сакомъ дѣле блѣже и приложенїи и об'нов'ленїи цркви домоу спѣва рек'ше архїепіскпѣ. вѣдїи троудн и приложенїа елико приложнше преждѣ его быв'ше стѣлы. 82а/5–10 (10). **2. духовник, свештеник који се стара о духовном развоју човека, исповеда га имд.** — и по снхї блгочлстнвн краль повѣле събраномъ быти в'селя воель свонимъ. и селюу быв'шоу. млтвоу въз'мъ ѿ архїерїа своего стѣла. и в'сего събора елико лика сщєн'ни'скаго. въз'двн'г' се съ снами свонимъ. ндѣ въ дрѣжавоу области црцѣтва грѣч'каго въ прѣдл(е)лы окрѣстнїе. 55а/20–26 (23).

СВЕТНТЕЛСТВО, -а с (1) *архиепископски (? патријаршијски) положая, ранг.*⁴⁷⁹

◇ прѣстоль светнтельства архиепископски (? патријаршијски) престо; црква и црквена власт. — такождѣ гн твонимъ млсрдїемъ. и родителю моемоу даровалъ еси пльтороднаго брата. правѣца прѣстоль стѣлства. и дѣв'на правнла емоу оудрѣжав'ша. и ѿба неслноє црцѣтво ѿбретоста. 80б/13–17 (15).

СВЕТОГОРЬСКЪ, -ын прид. (2) *светогорски, који се односи на Свету Гору.* — ... и не хоте преслоушатн в'сего събора срьб'скаго. и сего превнсокаго краля стѣфана оуроша. и съ вѣликимъ метанїемъ мнозехъ трн'ць стѣгор'скыхл. оубеждѣ се съ в'сєчлстннмн трн'цн стѣгор'скимн. и прїндѣ оу срьб'скоюу зем'лю. 81б/9–14 (12, 13).

СВЕТОМЦЕННТЬ, -ын прид. (1) *који је светог имена, који носи име неког (од) светителя.* — и пришьдл(ь)шнмъ нмъ въ дрѣжавоу црцѣтва грѣч'каго. до града глѣмаго нраклїн. и тоу ѿстав'льше воє свое. и прїдоше къ стѣмнннтомоу црѣ курь андроникоу⁴⁸⁰. 78а/1–4 (3).

СВЕТОРОДЪНЬ, -ын прид. (1) *који потиче од свете лозе, који је светог рода.*⁴⁸¹ — млсца октємвриа въ .кѣ. днѣ. житїе и жнз'нь блгочлстнваго и х'слолюбнваго. и стѣбороднаго крѣпкаго и съмодрѣжавнаго съ блѣ гнѣ краля стѣфана оуроша. прев'ноука стѣго сѣмєона неманы. новаго мнроточца срьб'скаго. и в'ноу'къ прѣвовѣнчанаго краля стѣфана. и снѣ вѣликаго краля стѣфанл(а) оуроша 51б/9–16 (10–11); сн же блженїи и стѣбороднн (краль Милутин). маломощ'нїе ѿдѣває и пнтїе. 68а/2–3 (2). ОП: 74б/20.

СВЕТЪ, -ын прид. (128) **1. свет, који је личним подвигом задобио Божију благодат под чијим се дејством преобразио и постао заједничар божанске природе; који је задобио царство небеско; који се уздигао изнад свих људских слабости, који је оличење православних врлина; духован; богоугодан; праведан; беспорочан:** **а.** у називима црква и манастира: — и мнѣ оубо смирен'номоу данилоу. соуцоу въ то врѣме еплскпоу цркви стѣго аплсла х'бѣ стѣфана. въ месте рекомемъ бан'скон. 45б/11–14 (13); сего во повѣленїемъ и моудростїю дан'ною емоу ѿ гл. вѣд'хоє създанїе цркви тоє разорѣно был(ть). и новое ѿ ѿснованїа въз'двн'г' и съвршн.

⁴⁷⁹ 'Светитель' овде значи 'архијереј'. У годинама непосредно пре Косовске битке за патријарха Спиридона се каже да „држи престо светителства српске земље“, што се разуме као пуноћа првосвештенства аутокефалене, тј. „нимим обладане“ Српске цркве (www.pravoslavljje.rs/broj/1067/tekst/presto-svetiteljstva-srpske-zemlje).

⁴⁸⁰ Свети Андроник је један од Седамдесеторице апостола. Српска православна црква слави га 17. маја по јулијанском календару.

⁴⁸¹ Уп. свѣтородѣнъ 'lucem pariens' (Миклошић: 831).

въ образахъ сѣе бѣе студеннѣкыи. 79б/25–80а/2 (2); и наѣ въ монастырь сѣго андрѣа идеже кел(тъ) множество много чрънць тоу пребывающнхъ. 85б/15–17 (16). ОП: 43б/3, 56б/4, 60б/1, 71а/9, 71а/24, 72а/12, 72б/15 (х2), 72б/17, 72б/20, 72б/22, 79а/20, 82б/19, 83б/21, 84а/6. **б.** *атрибут уз имена светителя.* – и ваю же мѣо сѣа гн мон препод(о)внѣ оѣе сумесонѣ и курь саво. дръзновѣннѣ нмоуша къ влдіце не презрнта мліеніа моего. и не прѣдаднта въ роуки иноплемѣнннкѣ ѡѣтствіа 62б/12–15 (12); и въ тоу оубо ношь стоѣшнмъ нлмѣ блнзъ места того рѣкомаго жддрѣло. бѣ вѣланкоѣ знаменіе страха явн нмъ. млтвамн оугодннкѣ сконхл сѣго сумесона и савы и архіереа хлска сѣго арсеніа лѣжешаго тоу въ домоу сѣхлхл аплсль. 60а/24–60б/2 (27, 1); и раждлег се люковію хлсвою. и свѣщавъ съ сѣою и блженюу мтрію си и еше живюу соущнн монахіеу еленюу. и съ пльторолдннмъ си братомъ краіемъ стефаномъ. и съ прѣосщѣннмъ архіеплскпомъ савомъ трѣтїемъ. и начеть злдатн храмъ въ нмѣ сѣго прѣводнннка и аплсла хѣа стефана. 79а/15–21 (16, 21). ОП: 51б/13, 57а/1, 60а/22, 71а/26, 74а/9, 79а/13, 80б/8, 81б/24. **в.** *о светим прецима:* тако по дѣломъ его млстннъ. и млтвамн сѣхлхл его прероднтель. мнвоузн помощн и покрловоу и застоупленію ѡ вншнѣаго спод(о)вленъ высл(тъ). 75а/1–5 (2); *фиг.* ѡ сѣго плѣмене своѣго. блскенаго корѣне блскена ѡрасль. и сѣго сада красны цвѣтъ. мнвоокраснъ възоромъ пате снѣ члѣтскыхл. 74б/25–75а/1 (25, 26). **г.** *о Богородици:* – и тако начеть злдатн црквѣ. въ нмѣ сѣе бѣе прыздннкѣ блговѣшеніа. место рѣкомоу град(а?)ць. 38б/17–19 (18). ОП: 48б/14. **д.** *о апостолима:* – и пороученноѣ емоу стадо хѣнхъ овѣць добре правѣщюу. такоже законно прѣданнѣ нлнн сѣхлхл аплсль. и вѣносныхл ѡцѣ. по аплслоу рекшоу пасете словесноѣ стадо въ нѣмъже вн поставн дхѣ сѣн. еплскпн пастн црквѣ бѣ жнва. юже прншверете члстною своѣю кровію. 81б/26–82а/5 (1). **е.** *о духовнику:* – ... въ старости дннн монхл келсль. нѣ гн црѣ вѣкомъ. даждлѣ мнѣ рабоу твоѣмъ по срлдцоу моемоу. моужа сѣа и праведна. нже наставнлтл мѣ до конца страхъ твоѣн въспрнѣмъ и дръжати въ срлдци моемъ зннломъ. такоже даровалъ еси на просвѣщеніе дшѣ мнвогочлстномоу коласфаѣ. препод(о)внѣаго оца варлаама. нже просвѣтнвы его свѣтомъ разоумнымъ. и оидрач[...][...] тьмоу мнвогоу ѡгнѣавъ ѡ дшнн юго. и страхъ бжїн въсаднвъ въ мнвогаразоумномъ срлдци келг. творнтн блгаа прѣдл глсль. 80а/25–80б/8 (27). **2.** *који је предмет верског поштовања; који је у вези с црквом и богослужењем, посвећен Богу и ширењу вере.* – рѣкы въ сѣемъ твоѣмъ евлглнн. не прндохъ прызвати праведннкы нѣ грешннкы въ покааніе. 30а/16–18 (16); и тако зрѣаше стѣны възлдікнзюще се сѣго храма того. въ вѣсеаїн срлдца красоваше се... 40а/5–7 (6); въ истинноу бо вѣсакъ добродетель сътворъ. и вѣсакоюу же злобѣ ѡ оумѣ възненавндрѣ. праведно жнвнн. и блдѣ дарованноѣ емоу богатство земљнаго црлства. мнслно и разоумно расточн. мнвогаразанннн образы прѣвоѣ же въ даръ бѣу. второе елнко на възлдікнженіе сѣнхъ црквнн. къ нншнмъ же и страннмъ и маломощннмъ... 69а/5–13 (12); и вѣсе стопы влдічнѣ кѣже по землн хожлденіа. хоте ѡ своелгл праведнаго стежаніа на славословіе влдіцѣ хлслоу прннести въ сѣоу сннаю блженннмъ ѡцѣмъ не мала прнношеніа прннесе. 74а/1–5 (4). ОП: 30б/15, 40а/12, 40а/18, 41а/25, 43а/21, 48а/1, 51б/20, 67б/11, 68а/3, 68б/25, 70б/17, 75б/17, 76а/3, 77а/3, 78б/25, 79а/1, 79б/6, 80а/7. **3.** *који је у вези са Богом, који припада Богу.* – елнцн во нменн твоѣго радїї сѣго. земљноѣ црлство ѡставлше. послѣдоваше тебѣ блгомоу пастнрѣ дшѣ нашнхл. такоѣн прїеше въ место земљнѣ и маловрѣменнѣ славы. нелсноую въ вѣкы прѣбавоу⁴⁸² славоу. и свою дшѣу члсто съблюдлше. 28б/10–15 (11); гн н оѣе мон вѣселстннн оубеждлѣ се и прнндн да чѣда твоѣа страхоу бжїю наоучншн. и добрїн поултл покажешн намъ сплсненіа. и вѣланко смереніе прѣдлложншн намъ хотешнлмъ жнтн въ послоушаннн твоѣмъ. тако да и мнн чѣда твоѣа възвелчнмъ гѣа с тобою. и потроудн се на злданнн аплслсцѣмъ полагаѣ основаніе сѣе и правіе вѣрн хлсвн. и того радн волшоуоу мьзлдоу прнмешн. 81а/11–19 (18). ОП: 30а/23, 30б/1, 35б/26, 38а/21, 46а/25, 62а/21. **4.** *који је у вези са светим, који припада светоме, који потиче од светога; богоугодан; праведан; беспорочан.* – млтвамн оубо въшнмн сѣнмн възощрѣнъ азъ грѣшннн даннль. прѣдн нлслнна елнко блговѣрннхл краљ сръбскіе землѣ жнтїа нхл съставнвъ. такоже влді(н)мо прѣдл лнцель вѣшего хѣлюбїа. 29б/8–11 (8); и ты же глсже бѣе поручннцѣ животоу моемоу. сын оубо храмъ нарѣчл(е)ннн въ нмѣ твоѣ сѣоѣ. съедннн его къ сѣнмъ съборннмъ і аплслскымъ црквямъ. 40а/9–13 (11); нѣ гн црѣ вѣкомъ. даждлѣ мнѣ ... моужа сѣа и праведна. нже наставнлтл мѣ до конца страхъ твоѣн въспрнѣмъ и дръжати въ срлдци моемъ зннломъ... тако глсноу сѣомоу моемоу прѣроднтелю прѣвовѣнчанномоу кралю

⁴⁸² Треба да стоји: прѣбывающоу.

стефану пълторолдінаго брата просвещ'ника сръб'скои зем'ли къръ савоу он' бо сѣдн свонди млѣтвади и себѣ и томоу нсходатан нелісноу црлствоу. 80а/25–80б/10 (11); и тако гробъ предаше стѣю и члствноу и блжен'ноу тѣло сего блгочлствнаго и хблюбываго и превнсокаго краля стѣфана оуроша. 84а/12–15 (13). ОП: 38б/15, 79а/15, 84а/9. **5.** *у именичкој служби: светитель, светац; онај који је свет.* – иконн же шоквани златомъ испльниены моши стѣлхл. завеси же златн. и ннѣ же правдн црковннѣ даровак'шн еанко несповѣднло. 41а/11–14 (12); и в'сѣмъ еанко жнвоушнмъ въ домоу стѣо. ѿ бгѣдарован'наго кмоу богатств'ва мншглонменован'на. в'се наслаждлае и разлчннѣ дары дае нмъ съ вѣанкою любовію. 72а/23–27 (24). ОП: 56б/18, 72а/17, 79б/17. **6.** *као део титуле: а. о цару:* блгочлствна и хблюбыва кралица симоннда дшн стѣо и вѣанкаго и в'селен'скаго црл грькомъ къръ андроника. подроужіе же соуцнн вѣанкаго краля оуроша. начелтл млантн се емоу... 49а/19–24 (21);⁴⁸³ ѿ любов'нѣ и прослав'лене блмъ. и оуполд(о)блен'не стнмъ и вѣанкымъ црѣмъ. крот'комоу двлдоу и слав'номоу костан'тнноу... 78б/13–16 (14). ОП: 65б/25, 77а/8. **б.** *о патријарху:* – ... и бллсвеніе прнел'ле. и млбы ѿ себѣ къ влдіцѣ хбѣ. ѿ тамо соуцаго стѣо патрїарха. 68б/18–20 (20). **7. а.** *свет (као неодвојиво, иманентно обележје Бога и небеских сила).* – блжена еси тако вѣанкаго ти радїл полдвнга и бгѣоугоднхл дѣаннн шобытель сьтвори се стѣн тронци. 47б/1–5 (3). ОП: 48а/21. **б.** *у именичкој служби, о Христу.* – езнци нже не вѣлд(ѣ)тъ тебѣ к тебѣ прнѣгноу'тл. и людїе не знающе те поработают' ти. га радїл и стѣо іслѣва тако прославнл те кел(тъ). 58б/8–11 (10). **8.** *који је посвећен у духовни, монашки чин.* – и стѣоу вѣанкою и блмъ храннмоу гороу афонскоу. нспльннв мншгнхл мллствннъ. и стїе цркви сьзлдавъ оукрасн и просвѣтн. тако довол'номъ мншгымъ быти стнмъ⁴⁸⁴ чрнцелл. на довол'ноу пнтеніе тѣлесноу и дшѣв'ноу. 68б/22–27 (26).

◇ даръ (прѣ)скетаею доуха *благодат, милост Божија, духовни (супр. телесни) дарови, духовне способности.* – ты бо прїем'шн даръ стѣо дха. ннзложила еси встанїа лоукаваго. и невреднло тѣло свое съблюде. ты бо блжен'наа шг'лек'шн се въ рнзоу съ внше нст'кан'ноу. юже нарекоу тнхость и незлобіе срлдца твоєго. и нмоуцнн в'сеглда блгдлть ѿ га. и наслаждлаешн се кю въ вѣкы. 42б/19–25 (19). ПИСАНИЯ СВЕТЫНХЪ КЪНИГЪ *кнїге, списи Светог писма.* – нь шобаче слншоу писанїа стлхл кннкы. тако шбращающнн къ покаанїю и глїють. тако в'сакъ выдѣтаен себѣ въ нечаанїе рече. в'сма рабъ бываеъ сотонѣ. 39б/3–7 (4).⁴⁸⁵ прнїети обѣщаннн светнхъ таннъ *прнчестити се.* – ... ѿ глсже наша вндл(н)мъ те вѣлмн готовещоу се къ шхождленїю и натншнмъ налдгробна пенїа. и в'са еанко на полд(о)боу прѣставленїю сіе блжен'нїе. и тоу соуцоу са намн бгѣоблювнвоу моужоу в'сѣшцїеномъ еплскпоу рашкомоу пав'лоу. и по сннхл мало покъснев'шн ен. прїеть обѣщанїа стѣлхъ таннъ... 46а/9–16 (15). СВѢТАТА ГОРА (АТОНЬСКАТА) **а.** *Света Гора (Атонска), аутономна монашка република под грчким суверенитетом.* – и ѿ тоулд(оу) възлдвнг' се ндѣ съ сламн свонди до вьноутрѣ зем'ле грьчлскїе до стїе горы афон'скїе. 58а/6–8 (7–8); мншже бо и оумножн беснслннїе свое доврїе дѣтелы. не тькмо бо еанко въ место то стѣю. еже рѣкоу домъ прѣстїе глїелнн хланлдаръ. нь въ в'се монастыры стїе горы. 69б/22–26 (25). ОП: 68б/22, 78б/26, 81а/5. **б.** (?) *Света Гора Синајска.* – еанко могошн в'споменуотн грѣхн своє. еже ѿ юности. сіа (кральца Елена) писанїю предающнн. и еанкоже нлѣюшн дхѣв'ннѣ ѿце. въ стѣмъ граде іерлсаме. въ сынан же и въ нранте. и въ стѣн горн. и тамо бо възндоше мншгн дары кє. нже рещн мн несповѣднло. тако в'се жнтїе кє тамо нстѣшнв'шнн. 33а/3–10 (8). СВѢТЫН ГРАДЪ **1.** *о Јерусалиму:* – и ть стн градъ іерлсамъ не малехъ мллствннъ нспльннвъ. вьдавъ злато и сребро беснслнно. и бллсвеніе прнел'ле. и млбы ѿ себѣ къ влдіцѣ хбѣ. ѿ тамо соуцаго стѣо патрїарха. и ѿ в'селхл кланнющнхъ се вол'нымъ стрлствемъ хбѣмъ. въ стѣмъ тамо градѣ. 68б/16–22 (16–17, 22). ОП: 33а/6, 68б/15, 78б/26. **2.** *о Цариграду:* – шны же зломнслннн и лоукавнн власт'ннцн дрѣжавн грѣткыне. прогнан'ннн гбѣмъ монмъ снмъ. ѿ швластн тоє юже прїеть. шьлд(ь)ше съ оуннчеженїемъ. въ стнн и слав'ннн градъ костан'тннополє рѣкомо црнградъ. тоглда соуцоу цроу палесологоу възвѣстнше кмоу. ѿ в'селхл еанко прнклнющнхъ се дрѣжавѣ кєго. 55б/16–23 (16–17). СВѢТЫН ДОУХЪ *Свети Дух, треће лице Свете*

⁴⁸³ Нисмо нашли потврду да је Андроник II Палеолог уистину канонизован.

⁴⁸⁴ Написано изнад реда.

⁴⁸⁵ Цитат из Јн. 8,34.

Тројице (уп. доухъ ѿ). — тако да єдинемн оустн н єдинемл срѣдцемъ славите престоују тронцоу ѿца н сїа н стго дха. 42а/25–27 (27); н тако съвькоупнвъ в'се слы своє. н съ сїнми ндѣ на сего нечлстиваго. слыоу стго дха ѿграждлає се. 60б/15–17 (17); по апсцлоу рек'шоу пасете словесноє стадо въ нєм'же вн поставн дхъ стн. епсцкпн пастн цр'квь бѣ жива. юже приобрете члстною своєю кровью. 82а/2–5 (3). ОП: 31а/5, 36а/19, 36б/16, 40а/1, 42б/1, 45б/3, 48а/21, 52б/23, 53б/8, 69б/7, 72б/7, 79б/20, 83б/5. **СВЕТО МѢСТО** *монастир*. — храмнни же н села нзавран'наа многаа приложн местоу томоу стмѹ. 41а/17–19 (18–19); къ семоу же стбмоу н бжлствномл'л' местоу рекомомоу хнланл'ларь. многаа села н мѣтохы в'сакого нменован'наго богат'ства исп'льнїн єанко рещн мн довол'но. сїа в'са прикоупнвъ ѿ дръжавн црѣ грѣчскаго. много множьство бесчслсно злата за сїа вьдавѣ. н приложн къ местоу томоу стбмоу. тако да ѿ такоє дръжавн в'сакїе потрѣбы ндоу'тл' къ соуцнл'л' въ монастирн томь. н препокоя радн єанко ндвщїнл'л' которою работою ѿ местѣ томь стѣмь. 69б/10–19 (10, 16, 19). ОП: 69а/16, 69а/26, 69б/4, 69б/24, 72б/2.

СВЕЩЕННЪСЬСЬ, -ын прид. (2) *духовни, црквени* (супр. *световни, лаички*).

◇ **АНКЪ СВЕЩЕННЪСЬСЬКЫН** *клер, духовни, црквени сталеж, монаштво, свештенство*. — н в'семоу събороу єанко прѣдл'стоєщнл'л' прелд'л'нцѣмъ бл'женїе в'сємъ дал'л'(ть) рекоуцїн мнр вн ѿ гїи ѿцїи н братїа лнче сщєннъсцьскы мнр' вн в'сєчлстнїн чрн'цн. мнр' вн іер'не. н в'сь прнчтє цр'ков'нїн... 46б/3–7 (6); н по сл'л'л' бл'гочлстнвн краль повѣле събраномл' бытн в'сємъ воємъ свонл'мь. н семоу выв'шоу. млтвоу вьз'мь ѿ архїерїа своєго стла. н в'сєго събора єанко анка сщєннъсцьскаго. вьзл'двнл' се съ слыамн свонн. ндѣ въ дръжавоу ѿбласти црлствѣ грѣчскаго... 55а/20–25 (24).

СВЕЩЕНЬНЪ, -ын прид. (4) *рукоположен* (цркв.), *посвѣен*. — н съ анкы же сщєнннхъ іерєн. сьтвор'шнхъ млтвѣхъ въ оутвьрждлєнїе цр'ков'ноє. н ѿбнощ'номоу стоанїю выв'шоу. н славословію в'лнкоу... 40б/15–19 (15).

◇ **СЪСОУДН СВЕЩЕНЬНН** в. съсоудъ ѿ (35а/2, 41а/9, 72а/20)

СВНТА, -ы ж (1) *свита, халына, одеѣа*. — нь єгдла ношь хотєтѣше бытн. н ннкомоу же вѣдвшоу сего б'глоубьзнаго н днв'наго чюда. снн гнѣ мон х'блюбывн съвлькь съ сєвѣ свнтн црлскїе єже въ днѣ ношашє. н вьзложь на се хоудоу ю н вѣт'хоу ѿдѣждл'оу. н лнцѣ своє прнкрнвъ тако ннкому же знатн єго... 73а/15–20 (18).

СВНТАТН, -аю, -аєшн несвр. (1) *свитати, сваѣивати, данити се, раѣати се* (о дану). — н ѿкончав'шнмь нмь оутрнню. н днѣвн свнтаюшоу. повѣлєше оудрнтн въ была н зкона доброгл'снаа. 85а/3–6 (4–5).

СВОБОДА, -ы ж (3) **а.** *слобода, независност, могуѣност поступања по својој воли; ослобоѣєње*. — тако ты єсн в'сєн тварн надѣждл'л'. оубогїнл'л' богат'во. ѿмрачен'ннл'л' свѣтъ. рабомь свобода⁴⁸⁶ грѣш'ннкомь прощенїе. болєщнмь нсцєлєнїе. хролнмь зл'дравнє раслаблєн'ннмь внстрота. гроубымь лѣпота. недооумл'ємїнмь разоумь ненсповѣднмь. 52а/13–19 (15). **б.** *слобода*; фиг. *живот вечнн, живот у царству небєском*. — ... тыщнт се нскоушеноу сєвѣ поставнтн прѣдл' гл'л'мь. тако рещн дѣлатєлѣ непостнд'наа. нз работн бо въ свободоу тыщєщн сє прѣнтн. н наслед'ствоватн зємлю бл'гоу юже ѿвѣща гѣ любєщнмь н. 34б/10–15 (13).

◇ **НЗБЫТН ВЪ СВОБОДОУ** *остати на слободн; остати слободан, независан; спасити се, избавити се*. — ... н тамо хотєнїе своє оулоучнше ѿ поганьл'л' ѿнєхъ. тако нн дшїи ѿ ныл'л' нзбытн въ свободоу. н градн нхъ до ѿснованїа нскорєннше. а неправєд'ноє нхъ много събранїе сєвѣ вьсхнтнше. 76б/23–27 (25).

⁴⁸⁶ Чини се да је у свобода л накнадно измењено у в.

СВОБОДНИ, **СВОБОДНОУ**, **СВОБОДНИИ СВР.** (1) *ослободити, избавити; разрешити.* – члѣтскою же кѣл(ть)ство хоте **СВОБОДНИ**⁴⁸⁷ прѣваго прѣстоупленїа еже ѿ адама· ообразѣ рабы прїеть· прикривѣ пльтью бж҃ствѣ· и кроме грѣха възвѣ был(ть) бѣ и члѣк· 27б/27–28а/2 (27).

СВОБОДЪ **прид.** (2) *слободан; који је без (сопственог) греха (о Исусу Христу).* – приеть волнїю сьдѣл(ь)· **СВОБОДЪ** сїи въ мѣртвнїх· и полежа въ гробѣ тако и члѣк· да нал(о) оумрьшею грѣховнн оживннн· и възвѣд(е)шн на дрѣвннее бл҃женствѣ· 44б/9–13 (10).⁴⁸⁸

◇ **СЪТВОРИТИ СВОБОДЪ** *учинити слободним; оставити на слободѣ, не спутати; ослободити.* – се внждлоу тако въ глыбокою старость прїндох· и прозроу тако и послѣдїи мнвогїи скрѣвы и петали оживают· мѣ· ѿ сего сїа моє аще сътворю его **СВОБОДЪ**· 65а/23–26 (26).

Уп. **СВОБОДНЪ** ◇

СВОБОДНЪ, -ын **прид.** (1) *слободан; заштићен.*

◇ **ІАВНИ СВОБОДНЪ** *ослободити; сачувати, спасти, заштитити од опасности.* – ... и въ прѣдлежаща тышнн· се вѣщати· елико ѿ нскоуеихъ сего бл҃гочл҃ствнваго и хд҃любнваго· еликуе напасти мнвогїе подыеть въ юности своєи· ѿ мнвогыхл҃ нноплеменныхл҃ црѣх· и ѿ ннѣхъ протїихъ ... и како ѿ таковыхъ **СВОБОДНА** іавн юго бѣ· и того же помощїю одолевь нмь· превьзндѣ мыслїи нхъ злїе и соуклоудрѣнаа шетанїа, ннзложн крѣпко· 54а/6–16 (13).

Уп. **СЪТВОРИТИ СВОБОДЪ**

СВОИ, **СВОЯ**, **СВОЕ** **присв. зам.** сваког лица (290) **1. а.** *свој, који припада (у правом или фигуративном смислу) и 1. и 2. и 3. лицу јд. и мн; када указује на припадност објекту: мој, твој, његов итд.* – коуждѣ бо тварь нареку по волн разоума своєго· 27б/25–26 (26); и свою дш҃оу чл҃сто сьблудїше· 28б/15; сїа бо бл҃гочл҃ствнва вьдана был(ть) ѿ родителю своєю быти подроужїе вѣлнкомоу краљу оурошоу· 29б/21–23 (22); и до преставленїа же непрестанно, възснлающїи чл҃стннїе и долстѣвннїи и нменнїе чр҃нѣ своє· и сїа несоушїи елико ннлннїи грѣхн же· и ѿ тоудѣ пакы приносеше заповедн писанїемь елико ѿ ползн дш҃н же· 33а/10–15 (13); полд(о)вннн соушїи праведномоу ономоу моужоу, іовоу· нже възношаше жртвоу за снѣ своє къ гд҃у... 36а/1–4 (4); нмена же своа написаше въ книги животннїе· 37а/2–3 (2); се бо слнѣ нсходнть на тврѣдн своє· 38а/11; и ты бо надеждлоу свою на те възложнше· 40а/22–23 (22); и темь скончаше се и погывоше за вѣзаконїе своє· 41б/11–12 (12); полдкланїаеть вїю свою полд лагкоє нго хд҃о· 43б/7–8 (7); възегїи прїстѣоу свою плтѣ тако и свѣшоу· на животворещемь кр҃стѣ· 44б/5–7 (6); и нзабрав же вѣлнконменнїе своє властелн... 49б/8–9 (9); и посла нхл҃· сь подроужїемь своимь бл҃гочл҃ствною сѣмонїдоу· 49б/12–13 (12); и іавнста гл҃ы своє къ бл҃гочл҃ствномоу краљу стѣфаноу· 50а/12–13 (12); и тако ѿпоустї ю сь славою въ домь свон· 50б/9–10 (10); млтвоу възъмь ѿ архїерїа своєго ст҃ла... 55а/22–23 (23); того бо помощїю и застоупленїемь не врднмо ннкыл҃л же ѿ зломнслєцнхъ препроводн жнзнь свою· 57б/18–20 (20); полдвнзак бо се ѿ гл҃сдѣ повѣдоу възеть на все врагы своє и соупостатн и протнвѣщене се юмоу· 58б/2–4 (3); и тако помощїю бж҃їе всоу волю свою оулоутившн· 59б/14–15 (14); не възмогь полоуитн хотенїа своєго· развѣ нанесїи погыбѣл свою на се· 60б/12–14 (13); и възвѣстнше ємоу гл҃ы гл҃сна своєго· 62б/24–25 (25); и таковїе гл҃ы льстнвїе вѣщающе юмоу на дльзѣ· окончаше хотенїе своє· 64б/6–8 (8); и все дш҃евноє своє оупованїе нмѣе къ вл҃дїцѣ хд҃у· 68а/1–2 (1); доврїи и бл҃гїи пастнрь рачнтелн своєго хд҃а· 69б/2–3 (3); мнвоже бо и оумножн вєстнслннїе своє доврїе дѣтелы· 69б/22–23 (23); по вѣсакїе ношн сльзамн непрѣснхнємннн постелю свою мочаше· 73б/14–15 (15); и тоу оставльше воє своє· 78а/2–3 (3); с[.]н бо еплскпъ даннл вѣ рождїенїе и възпнтенїе землїе срѣвскїе· ѿ юности же своє воднмь и крѣпнмь· и наставлїаемь дх҃омь

⁴⁸⁷ Грешка переписвача.

⁴⁸⁸ Пс. 87,5–6: *Постадох као човек беспомоћан, међу мртвима слободан.* „Према речима Исаијиним једино је Исус због људских безакоња и умро и био одведен у смрт (Иса. 53,8); кад је био мртав, остао је слободан, јер није имао греха који би Га учинио кривим смрти, због чега је и рекао: *Власт имам положити душу Моју и власт имам опет узети је* (Јн. 10,18)“ (Атанасије/Василије 2008: 204).

сїиць. 796/17–20 (19). ОП: 28a/13, 286/9, 286/10, 29a/5, 296/26, 30a/1, 30a/3, 30a/12, 30a/13, 306/18, 306/19, 31a/14, 31a/16, 32a/7, 33a/4, 34a/23, 346/4, 346/10, 346/19, 35a/1, 35a/7, 35a/22, 35a/28, 36a/1, 36a/4, 36a/6, 36a/8, 36a/26, 366/25, 376/3, 376/6, 376/17, 40a/5, 40a/27, 41a/6, 41a/15, 41a/20, 416/10, 416/18, 42a/14, 426/10, 426/20, 426/28, 43a/9, 43a/21, 436/1, 436/11, 436/12, 436/18, 44a/13, 44a/14, 446/15, 446/25, 45a/4, 45a/17, 45a/19, 456/20, 456/21, 466/13, 466/14, 466/17, 47a/10, 47a/11, 47a/12, 47a/13, 47a/22, 48a/9, 48a/18, 48a/19, 486/12, 486/13, 486/20, 486/25, 486/28, 49a/1, 496/22, 50a/15, 51a/5, 536/5, 536/11, 54a/9, 546/2, 546/23, 546/25, 55a/3, 55a/21, 55a/24, 556/3, 556/6, 56a/5, 56a/8, 566/2, 566/6, 57a/15, 57a/20, 576/16, 576/24, 58a/5, 58a/7, 58a/16, 58a/19, 586/1, 586/7, 586/25, 59a/4, 59a/6, 59a/26, 596/12, 596/17, 596/23, 60a/9, 60a/10, 60a/27, 606/7, 606/16, 61a/1, 61a/23, 61a/24, 616/3, 616/10, 62a/8, 62a/13, 626/23, 626/27, 63a/2, 63a/4, 63a/7, 63a/15, 63a/21–22, 63a/25, 636/2, 636/6, 636/7, 64a/11, 64a/15, 64a/23, 64a/25, 646/2, 646/3, 646/9, 646/11, 646/14, 646/18, 646/22, 646/26, 65a/1, 65a/2, 65a/3, 65a/7, 65a/19, 65a/23, 65a/27, 656/8, 656/16, 656/19, 656/22, 656/24, 676/12, 676/19, 676/26, 706/11, 706/27, 71a/10, 716/8, 72a/1, 72a/7, 72a/10, 72a/16, 72a/17, 726/8, 73a/1, 73a/3, 73a/20, 736/4, 736/11, 736/13, 74a/2, 74a/26, 746/3, 746/13, 746/15, 746/25, 75a/18, 756/6, 756/25, 76a/6, 76a/10, 76a/18, 76a/19, 766/17–18, 766/18–19, 766/21, 766/23, 776/9, 776/12, 776/14, 776/18, 776/24, 78a/18, 78a/21, 786/3, 786/6, 786/7, 786/18, 786/24, 79a/12, 796/21, 80a/19, 80a/23, 80a/24, 806/11–12, 81a/21, 81a/22, 816/18, 82a/5, 82a/21, 82a/25, 826/5, 826/10, 826/26, 836/27, 84a/5, 846/16, 856/14, 856/19, 856/21. **2. а. свој, сопствени, властити** (супр. *туђи*). – таковіє (сиротице) бо тако н дьщери є хранещїи въ домоу своємь. н сїє выдаваше за моужн нти въ доми своє. 35a/27–356/1 (1); разоу҃танєн бо се братї ѿ брата любовїю. такови поді(о)бнь ієсі(ть) птнцн ѿлѣтевшїи своєго гнєздїа. н въ ннаа места парещїи. 37a/22–25 (24); таковіє в'се зем'яє приєть. въ прьвоє пришьствїє его. н приложи нїхї къ дрьжавѣ ѿчѣствїа своєго. н славоу н богатство таковіє дрьжавн нзмєни въ богат'ство н славоу свою. в'кл'можь н людіи свонїхї 556/1–6 (5); оу҃днрнв' же в'са мѣста таа въ єдино съвакоупленїє. н прогна в'се метеже творещє н крамолоу. н пакн възврати се въ дрьжакоу свою. къ прѣстолоу б'гомь дарован'номоу кємь. 556/11–15 (14); н тако повоєвав'шнмь нмь странн ты. н протїнвоу бо толнкаго нїхї множьств'а н силы не сътворише толыкы пакости ѿчѣствїю сєго бл'гочїстнвкаго. нь пакы възвратише се въ дрьжакоу свою. 57a/3–5 (7); н тако видѣвъ сын зломнсл'ннн водѣн нїхї. сицѣво знаменїє. єже ѿ погыбѣлы своєн. н ѿ всєхї єже съ нымь н начєть вѣжати гоннмь гнєвомь гїсннмь. 606/8–11 (10); н възврати кємоу дрьжакоу свою юже вѣ възель ємоу н градї глїємїи бдннь. 61a/19–21 (20); н томоу сїоу его многаа времена препроводнв'шоу. въ дворѣ вѣзакон'наго црїа татаромь ногєа. тако ннкомоу же глїти да възвратнт' се пакы въ ѿчѣствїє своє. 63a/9–13 (13); н въ дрьжавє же ѿчѣствїа своєго многїє монастїрн бжїст'внїи ѿ сьмого основанїа въздївнже. н досі(то)нменнтою славою почтє. 726/3–6 (4); н не тьк'мо въ своєн дрьжавѣ. нан въ зем'ан грѣчкон. нь н въ самомь стол'номь ємоу граде солоу҃не. в'сако хотєнїє своє злоу҃тн. 746/10–13 (10); онн же до конц'а погыбєлы своє напльннше се. съ острнмь свонмь ороужїємїа на нєже н надѣяхоу се напяхав'ше на бл'жен'наго сєго. ровь нзрнше погыбєлы своє. 76a/9–12 (9, 12). ОП: 35a/24, 58a/13, 59a/10, 606/12, 606/14, 75a/21, 78a/23, 786/25. **б. свој, сопствени; рођени**. – аще кто рєчєтї б'а люб'лю а брата своєго ненавндѣн льжь ієсі(ть). н сєго соуєт'на вѣра. 37a/14–16 (15). **3. одговарајући, прави, потребан, који треба**. – (?)⁴⁸⁹ вѣси бо градь нашъ въ нєм'же хоцємь жнтн. да что оубо въ чюждїємь готовакємь. села н здїанїа н жнлнща свємоудр'наа. єанко бо сїнїхї готовакє въ вєцѣ сємь въ чюждїємь градѣ тавѣ ієсі(ть). н ннколнже чаеть възвратнтн се въ свон (град). сїн рєть въ внш'ннн їєрїсїамь. 336/19–25 (24); рєчї(є) бо мноу҃єн нншаго въ заамь б'оу даєть. єже бо таковінмь даєт' се. тако рєшн мн н єдномоу ѿ такоvnхъ бѣ въ млїсїтн богатї сїн. сторнцѣю пакн възвратнтъ въ место своє. 416/24–27 (27); помощїю бжїєю прѣбывающоу. сїнмь протнв'нїнмь снаамь възвращ'шнмь се въ место своє. 576/1–2 (2) (*тї. вратити се у мирнодопске позициїе; одустати од рата*). **4. у** значєнью именице: своє с, мн. своа *оно што припада (у правом или фигуративном смислу) и 1. и 2. и 3. лицу јд. и мн.* – не разоу҃мєше бо тако хотєще чюждїє наслєднтн свонїхї въ скорє лншаєдїи боу҃дї(оу)ть. 546/21–23 (22).

⁴⁸⁹ Нисмо сигурни да ли овај пример овде спада.

◇ (разнѣ се, нѣ и сл.) **ВЪСАКЪ/ КЪЖДО ВЪ СВОА СѢ** (*разићи се, ићи и сл.*) *свако своме дому, својој кући.*⁴⁹⁰ – н сѣ в'сем' же съборомъ ѿтѣствїа своѣго повѣселнѣ Ісѣ дѣб'но н тѣлесно· н пакы възвратн се къ прѣстолоу своѣмоу· ннн же протн разндоу се в'сакъ вѣ своа сн· 48а/17–20 (20); н тако растанїе сѣтворшѣ ндоста къждоу вѣ своа сн· 59б/24–25 (25). ОП: 84а/16. **НѢ ВЪ ПОУТѢ СВОИ** изр. *ићи, наставити својим путем; (продужити) живети, наставити живот по својој воли.* – н аще кто ѿ таковыхѣ болѣщнхѣ цѣл'боу прїемь· ндѣше вѣ поути свон радїує се· н пакы же ннн болѣши прнхождѣше на место его· 71а/2–5 (4). **НЕ ПРЕПОЛОВИТИ ДНЬ СВОИХЪ НЕ ДОЖИВЕТИ СРЕДОВЕЧНОСТ.** – моужь крѣвы н льстнвѣ не преполовнїти днн свонхѣ· семоу бо неїсїтнвомоу не дасть гѣ нн очнма его вндѣти дръжавы н достоянїа сего бл҃гочїстнваго н хѣлюбнваго· 56а/15–18 (15). **РОУКОЮ СВОЕЮ/ РОУКАМА СВОИМА** изр. *својом руком, сам, лично (вршити неку радњу).* – самь бл҃гочїстнвнн тѣ краль· прїемь роукама свонма тѣло бл҃женнїе мѣре своє елѣны· н сѣ прѣѿщенннма архїепїсѣпома савомь· н сѣ съборомъ в'сесѿсїенннхѣ епїсѣпъ н нгоумень· н нѣсоуше сѣ ѡал'нн н пѣн'нн бж҃їстѣнннн· 48а/7–12 (8); таковыма нещед'но в'сакѣ трѣбованїе възснлаше· срѣдїцемъ сѣкроушен'номъ н дѣб'омъ снереномъ· тако н самь роукою своєю вѣдає нмь в'са· 70а/3–6 (6). **СВОИ СѢ; СВОИ КЕМОУ НЕГОВ, СОПСТВЕНИ; ЛИЧНИ.** – снн сѣвкоупнвѣ трѣклетоую ересь езнка татар'скаго н еанко свонхѣ кемоу кон· 60а/14–15 (15); ѿпальнв' се на тнн без'божнїе пер'сн сѣ свонма сн храненїемь· 76а/20–21 (20).

СВѢТѢТИ, свѣщоу, свѣтншн несвр. (1) *светлети, сїјати; фиг. снажно се изражавати, испољавати (о каквој особини, својству).* – вндѣ бо в'сакоу добродѣтель свѣтешоу на нїемь· тако его сѣло люб'лаше· н вншьше свѣщанїе н пооученїе сѣ снмь бл҃женнннма твораше· такоже бы въз'можно было помощїю бж҃їєю сѣвршннн се· желанїю срѣдїца его· ѿ сѣвршннн храма того ст҃го· 79б/11–17 (12).

СВѢТѢТИ СЕ, свѣщоу се, свѣтншн се несвр. (2) *светлети се, сїјати се; фиг. снажно се изражавати, испољавати се (о каквој особини, својству).* – свѣтї праведнннма прїсно свѣтнн' се· памет' же нхѣ сѣ похвалою бѣваєть· 29а/15–17 (16); н сїе гл҃ы гл҃юшн бл҃жен'наа елена· подвнгомъ добрїнмъ подвнзѣющн се· оукрашающн се в'сакымн добрнмн детѣл'мн свѣтешн се· вѣ в'сакон блазѣн жнз'нн· въздѣржанїемь пате кѣл(тѣ)ст'ва· 30б/22–26 (25).

СВѢТНЛО, -а с (1) *свећа, свећњак.* – за премногую же его мл҃стѣ н мл҃стнннє къ нншнмь· н не въз'можно высл(тѣ) хранннн подї сподомъ свѣтнла· н грѣдь врѣхоу горы стоє не оутан се· 68б/8–11 (10).

СВѢТНЛНННЬ, -а м (4) **1.** *светионик; фиг. носилац духовног живота.* – вѣ сто бо трѣуды твоє н бѣдраа подвнзанїа расплоднла есн· н высл(тѣ) дарован'ннн ѿ гѣ свѣтнл'нннє ѿтѣствїю своѣмоу· сїає мнѿгосвѣтлнннн чюдїсн· 42б/7–10 (9); ... оугол'ннн' же слави твоє· н свѣтнл'нннє ѿтѣствїю сн зем'лн срѣв'сѣн· гл҃снъ нашъ н оучнтель слоужнтел' же трїсїан'наго тн бж҃їстѣа· архїерен курь сава· 53а/8–12 (9); сама же десннца снлн вл҃днннїе главоу его вѣн'ча неѿвѣдающнма вѣн'цѣмь· н дасть нго мнѿгосвет'лаго свѣтнл'нннєа ѿтѣствїю своѣмоу· спѣюща бж҃їемь промнслома· вѣбоугол'нннн дѣлн прославннн се· н сѣвратн еанко расточен'на дръжавн ѿтѣствїа его· 53б/8–14 (11). **2.** *свећњак.* – фиг. горѣ мнѣ тако въздѣрѣлав'шн се сномъ теж'комъ оугаснхъ свѣтнл'нннєа дїше моє· не вем' бо когдѣа прндеть гл҃сѣ гл҃є се жєныхѣ се во трѣтогъ ѿвръзѣет' се· н жєныхѣ хѣ зоветъ гл҃їє· прнндете вл҃скеннн ѿцѣа моєго· 37б/21–26 (22–23).

СВѢТЬ, -а м (14) *светлост (божанска природа ?); духовна светлост, сила Духа Светог коју Бог даје човеку да јасно сагледа, спозна свет, творевину Божију; духовна*

⁴⁹⁰ У српском народном језику може се чути заповедно: Свак своме!, што значи нека свако иде тамо где припада, где му је место; нека свако иде својој кући, нека свако ради свој посао и сл.

сила, светост. – та бо єдинъ бѣ бѣмъ и гѣ глѣмъ. в'сеє видѣ(н)мнє и невнѣдѣ(н)мїє твары твораць. свѣтъ непристоупнъ и животь всѣхъ. оутврѣднѣн нелѣла мѡдростїю и основоавѣн зем'лю нн на чесоум'же. 27б/17–21 (19); свѣтлѣ праведнїмѣ прѣсно свѣтнѣ се. памет' же нѣхъ съ похвалою бывають. 29а/15–17 (15); сьмь бесконачнїи свѣтлѣ и питатель в'сеє тварн х'с... 32а/24–25 (24); коє бо слово нзмєтъ мє въ страшнѡе твоє прншьствїє. не мѡущѣн плода добрїє детелн прннести тебѣ. нь оубо послы свѣтлѣ твон и истннѡу твою. и просвѣтн мн очн срѣдчнєн. да зроу любовїю срѣдчнє красотн твоєє. 35б/16–21 (19); да просвѣтнѣ се свѣтъ вашъ прѣдѣ члѣкы. и да оузреть ваша добра дѣла и прославетъ оцѣ вьшего нже кел(ть) на нелѣхъ. 51б/23–25 (23); твонмъ бо прншьствїємѣ свѣтъ вьсїа намъ грѣшннкомъ. въ т'мѣ сѣдѣ(є)щнмъ. и ослѣпшнмъ намъ срѣдчннма очнма просвѣщенїє... ты єсн в'сеє тварн надѣждѣла. оубогнѣхъ богат'во⁴⁹¹. оумрачен'ннмѣ свѣтъ... 52а/7–15 (8, 15); сь бо хоу'л'нонменннн црѣ. дїаволомъ наваждѣленъ и оуполд(о)блєнъ ономоу лоукавомоу прѣдателью. нже ѡстоу'лпнн ѡ свѣта въ т'моу. такоже и сын црѣ фалесологъ разлоу'ннв' се вѣры хрїстїан'скїє. и прнєтъ вѣроу льтнн'скоу. 56а/18–23 (21); врат' бо єсн колєщнмъ. оскрѣблѣкнмѣ же радѡстѣ. собыдннмѣ же нзбавнтель. свѣтлѣ оумрачен'ннмъ. нменє дрѣжавноу тн роукъ в'сєгдѣла прострѣтоу на въздѣвнженїє палдшнмѣ се... 63б/11–15 (13); свѣтъ же истнн'нн х'с. просвѣщає в'сакого члѣка грѣдоушаго въ мнрѣ. 66б/25–27 (25); ... ѡ гн црѡу вѣкомъ не погоубы мєнѣ сь безакон'мн монмн. нь послы свѣтъ твон и истннѡу твою. на ѡсїанїє мнслнннма монма очнма. оуправн же в'сако полдѣвнзанїє срѣдчнє моєго на твоє оугождѣнїє. 67а/15–19 (16); нь гн црѣ вѣкомъ. даждѣ мнє рабоу твоємъ по срѣдцоу моємоу. моужа стѣ и правед'на... такоже даровалъ єсн на просвѣщенїє дшѣ мнгогочлѣтномоу колѣсафъ. преполд(о)бнаго оца вар'лама. нже просвѣтнвы его свѣтомъ разоумнмъ. и оумрач[...][...] тьмоу мнгогоу ѡг'навъ ѡ дшн єго... 80а/25–80б/6 (5); блѣжоу мнгоопресвѣтлоє лнцѣ твоє. ѡзар'ше се ѡ прєстїго дх'а. нм'же и мнгоразум'нн свѣтъ вьсїа намъ. 83а/26–83б/1 (1).

◇ **СЫНЬ БЕСКОНЪЧАЕГО СВѢТА СИН БЕСКОНАЧНЕ СВЕЛОСТИ, СИН БОЖИЈИ** (супр. *син таме, син ѡвола), хришћанин.*⁴⁹² – въ истннѡу бо сын хѡлюбывн таково навнченїє нзволан. вьсєгдѣла слоужнтн глѣкн преполд(о)бїємъ и правдїю. таже творє снѣ бескон'чаго свѣта и н⁴⁹³ вѣч'ннхъ блгѣ наслед'ннкъ авн се. 70а/16–20 (19).

СВѢТЪЛЬ, -ын прїд. (3) **1.** *сјајан, светао, испуњен светлошћу.* – слнца свѣтленше оудобрєно нменє лнцѣ. и пачє снега члѣстенше. 27б/15–16 (15). **2.** *јасан, видан, светао; видльив;* фиг. *запажен, знатан, значајан.* – тьн бо славнтѣ славецнхъ єго. нхже и мн хвал'наа жнтїа нѣхъ нсповѣдають. млнмъ се бѣн. паметн нѣхъ свѣтленше показатн. въ днн вьше. 29а/19–22 (21). **3.** *празничан, свечан (о тканини, оделу и сл.); скупѡцен.* – ... єже быв'ше кѡмоу богат'ство и слава. ѡ зем'льнаго црлѣтва. нменїє и богат'ство мнго. злато и сребро бесчнслннѡе. и скотн пасомн ѡв'цє и волокѣ и коны мнгогодобрн. и рнзн свѣт'лїє и мнгооцѣн'нїє. 67б/13–17 (17).

СВѢТОДАВЪЦЬ, -а м (1) *светлодавац, онај који даје, дарује светлост (или онај који је створио и дао, даровао светлост?) (о Богу).* – свѣтодав'чє блгн х'с. оумрачен'ннмъ т'моу грѣховноу просвѣтнтелю. и прельщакнмъ ѡбратнтелю. бесконачнѡе слово. мєнє оубо грѣш'ноу и стрлѣтлн оумрачен'ноу. и почрѣнев'шоу всоуд(оу) просвѣтн и ѡчнстн. 35б/6–11 (6–7).

СВѢЩА, -є ж (1) *свећа.* – ... н'х'с. скорого тн радѣ мѣлѣрдїа. не презрн мєнѣ рабн твоє. вьжегн прлѣстоую свою плѣтѣ тако и свѣщѡу. на живѡтворєцємъ крлѣтє. 44б/4–7 (6).

СВѢЩЪННИКЪ, -а м (2) *свећњак, чирак.* – и тоу оукрашн домъ прєстїє мнгогразлнч'ннмн прншоєнн. єлнко нконн бжлѣт'внїє златомъ ѡкованн и внсеромъ. оукрашєнн. каднл'ннцѣ и свѣщ'ннкы златн. и ннн в'сакїє потребы црѣк'нїє. нхже не възможемъ сказатн по нменн. 72а/1–6 (4). ОП: 72а/22.

⁴⁹¹ Грешка переписвача, треба да стоји: богатство.

⁴⁹² В. Николај 1996а.

⁴⁹³ Грешка писара, поновљено писање.

се¹ речца (35) **1.** *за указивање, истицање:* *ево; гле.* – по прѣлр(о)коу хвалеца любовь брѣтнѣю н глѣшоу. се коль добро н коль красно еже жити братома въкоупѣ. 37а/9–11 (10); не вемъ бо когдѣ прндеть глѣсь глѣ се женыхѣ се бо трьтогъ ѿвръзаетъ се. н женыхѣ хѣ зоветь глѣе. прндете блѣскенѣн ѿцѣ моего. 37б/23–26 (24 х 2); се бо дѣянѣа днѣвны н прекраснѣн позоръ. еанко съшьдѣ(ь)шнмъ се вѣмъ хѣлюбымнцн прнлежно слншецнхъ. таже ѿ семь блѣгочѣстнвемъ. 66а/25–66б/1 (25); се оубо разоументе чѣда моя любымѣа. прнспѣ вѣмѣ ѿшьствѣа моего ѿ вѣсь. н се разоумѣаемъ се. 82б/12–14 (12). ОП: 33а/1, 38а/11, 38а/26, 38б/9, 38б/23, 39б/20, 44а/14, 44а/21, 44а/24, 47а/22, 64б/3, 65а/23, 80а/25. **2.** *у значењу везника:* **а.** *узрочно значење:* се бо, се оубо: *зато што, јер (ево).* – глѣподѣ мон н ѿцн помннте тако вѣ слннѣн ѣслѣте ѿ нменн глѣнн. н темъ дѣжно ѣслѣ(ть) вѣмъ немощн наше носнтн. се бо соущѣнмъ намъ въ соукѣте днра сего соукѣтнаго. аще н хотеще дѣомъ жити еанко оубо глѣно ѣслѣ(ть) глѣкн. сего не възможемъ постнгнути. 33а/18–24 (20); бѣлюбнвоѣ чѣдо наше. порученноѣ нн ѿ гн. се оубо прнѣмѣше кроткѣе н бѣгразоумнѣе глѣы прнсанен твонхъ насладнхѣомъ се. 33б/12–15 (14). ОП: 35б/13, 38б/9, 44а/22, 44а/26, 44а/28, 44б/18, 45а/13, 62а/24, 62а/27, 75а/5. **б.** *супротно значење:* се оубо: *али.* – нъ се оубо ннѣа слнште възлюбленннн. снкова дѣянѣа блѣгочѣстнваго гнѣа моего превнсокаго краля оуроша. 65б/26–66а/1 (26). **в.** *саставно значење:* се, н се: *и (ево).* – братѣа н ѿцн н чѣда моя любнма разоументе. тако жнтѣе мое кончатъ се. н се прнскръвна ѣслѣ(ть) дшѣа моя до смъртн. н нзвѣстн же вѣдѣ(ѣ) тако не нмѣю гонезноутн смъртн въ болезны сен. 45а/5–9 (6); прѣлр(о)къ бо нсаѣа глѣеть. рѣчѣ(е) бо н почнеть на немъ дѣхъ бжѣн. дѣхъ прѣмоудростн н разоума. дѣхъ свѣта н крѣпостн. словомъ же оустъ свонѣхѣ оубнеть нечѣстнваго. тѣждѣе бо се езнцн нже не вѣдѣ(ѣ)тъ тебѣ к тебѣ прнбѣгнути. н людѣе не знающекѣ те поработаютъ тн. гѣ радѣн н стѣо іслѣва тако прославнѣа те ѣслѣ(ть). 58б/4–11 (8). ОП: 56а/1, 82б/13.

се² зам. (72)⁴⁹⁴ **1.** *повратна заменица, себе.* – се бо нсповѣдѣ(ѣ) безаконѣа моя на се. ты же еси млѣстнвѣ ѿцестнтн грѣхн мое. 33а/1–2 (1); тѣщнт се нскоушеноу севѣ поставнтн прѣдѣ глѣмъ. 34б/10–11 (11); та бо творещѣ гѣа млѣстнва севѣ явнше. 36б/27–28 (28); такоже рече апѣслѣ несмы доволны нчѣсоже ѿ севѣ сѣмнслнтн. 39а/3–4 (4); н блѣскенѣе прнѣмѣае. н дѣбѣ ѿ севѣ къ вѣдѣцѣ хѣу. ѿ тамо соущаго стѣо патрѣарха. 68б/18–20 (19); сын блѣтн рабѣ вѣры хѣскн. въ сласть прнѣмѣае глѣы прнѣсннѣн вѣдѣчнхѣхѣ. н хоте собою нсплннтѣе. 70б/15–17 (17); сын гнѣ мон хѣлюбывн съвѣлькъ съ севѣ свнтн црѣскѣе еже въ днѣ ношаше... 73а/17–19 (18); н възъмъ съ собою мнѣожьство мнѣога злата. 73а/25–26 (25); н нн слова хоуѣна ѿ севѣ чоувъ. желанѣе срѣднцъ своѣмоу съврѣшн. 74б/9–10 (9); съ же блѣженнн н крѣпкы краля стѣфанъ оурошь. вндѣа помощь бжѣю н покровъ на севѣ. ѿ мѣздовѣзѣдѣатѣла хѣа. 78б/20–22 (22), н тако блѣгочѣстнва кралицѣа снмоннда. сътворшн канѣднло ѿ злата мнѣоцѣннѣаго. н платн златн такождѣе мнѣоцѣнннн днѣвноу добрѣтоу внда нмоуше въ севѣ. нмыже покрнтн ракоу сего хѣлюбываго. 85б/6–10 (9). ОП: 28б/28, 29а/2, 30б/14, 38б/1, 35б/15, 39б/6, 41б/6, 42а/17, 44а/4, 47б/12, 57б/6, 59а/13, 60б/14, 71б/26, 73а/22, 76а/17, 76б/26, 77б/20, 80а/15, 80б/12, 85а/7. **2.** *повратна речца у саставу повратннх глагола и пасивннх конструиѣа.* – даждѣе же мн нсточннкъ слѣзь. тако да ѿмѣю сн дшѣвнѣе мое скврѣнн. 30б/4–5 (5); н съвакоупнвъ се съ вѣсею снлою своѣе дръжавн. нде въ ѿвласть нхѣа хоте прогнатѣе. 59а/3–5 (3); въ нстнноу блѣжоу н прѣчѣстннн храмѣы въ нѣмъже нзволн сн положнтн бѣлюбъзноѣ тѣло твоѣ. 83б/14–16 (15). **3.** сн у значењу прнсвоѣне зам. *своѣ.* – ? въ гресехъ бо нстанхъ сн дшѣу. н въ нечнстѣе бѣзаконѣа оудавнхъ сн оумъ. 39а/28–39б/1 (28, 1); н тоу славно прѣзднѣнство сътворъ съ възлюбленннмъ сн братомъ н съ вон свондн. 58а/3–5 (5). ОП: 48б/27, 50б/9, 51а/7, 53а/10, 57б/6, 58а/14, 59а/22, 59б/8, 59б/11, 59б/20, 67б/22, 68а/18, 74а/9, 74б/8, 75а/24, 75б/5, 76а/6, 79а/16, 79а/18, 82а/16, 82а/21, 83б/15.

◇ *въ севѣ у себѣ, у своѣм мнслма (супр. наглас).* – глѣе самъ въ севѣ подѣвннн се ѿкааннѣе прѣждѣе года ѿного бытн готовъ. 73б/15–17 (16). *между собою межу собом, узајамно,*

⁴⁹⁴ Нисмо бројали повратну речцу се у саставу повратннх глагола.

међусобно. – и тако ндоства ѡбѣ радіујуци се ѡ глѣдѣ вѣлнкоу любовь нмоуциѣн междѣлоу собою. 50а/16–18 (18); и пакы такови црѣ възъсла поклансаре своѣ къ селѣоу блѣгочлѣтнвоу. и съснааніе нместа междѣлоу собою. вѣлнкнмнентнмн свонмн. и толнкоу вѣлнкоу любовь оутврднста междѣлоу собою... 63а/1–5 (3); и ѡ толѣ начеше самн враждѣлоу нметн междѣлоу собою сконѣтавающе се. 63а/26–27 (27). ОП: 49б/1, 63а/19, 77б/10–11, 83а/10. (разнтн се, нтн и сл.) **ВЪСТАКЪ / КЪЖЬДО ВЪ СВОТА СН В. СВОИ** (48а/20, 59б/25, 84а/16). **СВОИ СН В. СВОИ** (76а/20).

СЕДМОПЛЕТЕНЬНЬ, -ын прид. (1) *који је исплетен од седам праменова*. – релі(е) бо не оусны да ѡброугаѣши се погоубнвѣ времѣ оупованіа блѣгаго. такоже и сѣмѣфонь сѣдмоплетеніе плѣнннцѣ влась главн своѣ. 42а/11–14 (13).

СЕЛО, -а с (6) **1.** *насеље, место где се неко населио; село*. – коль възлюбленна села твоѣа гн силъ. желяють дѣша моѣа въ дворн твоѣ. блѣженъ бо тын егоже ты нзабра и принеть и възселн въ дворн своѣ. 34б/16–19 (16);⁴⁹⁵ храмннн же и села нзабраннаа многаа прнложн местоу томоу стѣлу. хрнсоволы роукоположеніа своѣго оутврднвѣшн. въ нылхл сѣдрьжетъ се вѣса прнложеніа ѣе. 41а/17–21 (17). ОП: 69б/11, 70б/4, 71б/11. **2.** *настамба, просторіја, место за становање, за боравак*. – вѣсн бо градъ нашъ въ нѣмѣже хошемъ жнтн. да что оубо въ чюждѣлемъ готованемъ. села и злданіа и жанца свемоудрънаа. елнко бо снлхл готоване въ вецѣ селѣ въ чюждѣлемъ градѣ тавѣ клѣ(тъ). и ннколнже чають възвратнтн се въ свон. сн речѣ въ вншннн терлѣлмъ. 33б/19–25 (21).

СЕЛЪНЬ, -ын прид. (1) *диваль, самоникао, који расте у природи без ичије помоћи (о билъкама); (пољски, који расте у пољу?)*. – ... мнрѣ съ ѡ любнмнцн. въ нѣмѣже пѣчалъ и мльва. тоугн же и метежъ. и то тако сѣнь преходнтѣ. и тако цвѣлті оувѣдають. релі(е) бо прлор(о)къ глѣкъ трава. и днѣ его цвѣлті селннн. 28б/17–21 (21).

СЕЛѢ в. до ◇ (41а/1) и отъ ◇ (50б/15)

СЕРАВА, -ы (1) *Серавѣ, име реке у северном делу Македоније*. – и (сагради Милутин) црѣквѣ стѣго георгіа на речѣ серавѣ. 72б/14–15 (15).

СЕСТРА, -ы ж (1) *сестра, назив за ону која је блиска по начину живота*. – ... кралица снмлонда дѣшн стѣо и вѣлнкаго и възселенскаго црѣа грѣкомъ кѣрѣ андроннка. подроужіе же соуциѣн вѣлнкаго краља оуроша. начелті млантн се емоу глѣуциѣн. млѣю те гн мон повѣлн мн да ндоу до възлюбленнїе сестрн моѣ снахн же твоѣ. блѣгочлѣтнвїе кралицѣ каѣелнны. 49а/20–27 (25).

СНКОВЪ, -ын зам. (6) *такав; овакав; овај*. – и глѣше слава сподл(о)бльшомоу ме снково дѣло сѣвршнтн. 40б/14–15 (15); нь се оубо ннїа слншнтѣ възлюбленннн. снкова дѣаніа блѣгочлѣтнваго гна моѣго превнскоаго краља оуроша. 65б/26–66а/1 (27); и снковоуоу вѣсть слншавше. вѣлнкою радостію възрадоваше се. 85б/4–5 (4). ОП: 40б/13, 49б/6, 53б/27.

Уп. снцевъ

СНАА, -ы ж (63) **1.** *(оружана) сила, војска, војне јединице*. – и по снлхл блѣгочлѣтнвн краљ повѣле сѣбраномълѣ бытн вѣсемъ воѣмъ свонмъ. и... възлѣвнѣ се съ снаамн свонмн. ндѣ въ дрѣжавоу ѡбластн црѣлѣтва грѣчкаго 55а/20–25 (24); дрѣжавнн црѣоу. мы рабы твоѣ тако глѣемъ тн. лше не въ скорѣ сѣтворншн мѣсть ѣго. и крѣпостію слнн твоѣ не ѡженешн ѡ прендѣл дрѣжавн твоѣ. въ нстнноу дрѣзнетѣ и до самїе главы славнаго тн црѣлѣтва. 55б/23–28 (26); по снлхл бо възлѣвнѣ се

⁴⁹⁵ *Како су мила насеља Твоја, Господе над војскама! Насељима* назива она места где су основане свете Божије цркве, којима стреми свака богољубива душа (Атанасије/Василије 2008: 196).

с таковои силадн езикъ многыхъ. н ндѣ тыщно на сего хоблюбываго краля. 56а/23–25 (24); по сиѣ же блгодетю в'сещедраго хѣ. селюу об'льг'нвшоу се ѿ таковиѣ тежестн блгочлствомоу кралю. въ днре же н въ тишинѣ помочию бжїею прѣбывающоу. снмь протнв'ннмь силадмъ въз'врашнмъ се въ место свое... 57а/25–57б/5 (2); повѣле быти съвакоупленѣмъ воємь в'семь елнко дръжавн ѿѣствїа его. н приемь въ помочию севѣ възлюблен'наго си брата-краля стефана съ в'сею силюю его. н тако опальнв' се съ снмн ндѣ въ дръжавоу црлствѣ грѣч'каго. 57б/4–9 (7); сн же слы въз'слан'ны глсномъ монїдї протнвоу томоу црѣу поган'скоу. обретоу его събрав'ша се съ силюе многоу въ дръжавѣ црлствїа своего. н спѣшеца се на сего хоблюбнваго. 62б/20–24 (22); н хвалеце се тако ннединомоу црлствѣ постоятн прѣдї силюю нѣхї крѣпостн нашею 75а/26–27 (27). ОП: 40а/24, 55б/11, 56б/2, 57б/22, 57б/24, 58а/6, 58а/19, 58б/14, 58б/25, 59а/4, 59б/6, 60а/9, 60а/10, 60а/16, 60б/16, 61б/10, 61б/26, 62а/5–6, 62а/11, 62б/27, 63а/21, 77б/2, 77б/18. **2. а. сила** (*Божїя, Владичина, Духа Светог, Христова*), *моћ; појава у којој се огледа деловање Божије; (власт, право или могућност владања над неким, управљања нечим ?)*. – ... н протнвнхїхї свѣтн елнко въздївнзакн на стї храмь твою. дръжав'ною крепостню снн твою такови ннзложн. 40а/17–19 (19); дароун дн крепость снн твою. тако да повеждоу встанїа корѣцаго се съ мноу. 44б/20–22 (21); дароун дн ѿ ненстрѣпаемаго ти источ'ннка блгодетн дхѣв'нїе. тако да вьскыпет[...] въ мнѣ строук снн стго твоего н животворещаго дхѣ. нзносеце пнво водн живот'нїе. словеса бжлствнхїхї твоиѣхї писанїн. 52б/20–25 (23); сын во юноша бѣ възлюбленъ ѿ юности своею. назнаменаемї дхѣмъ блгод'тн снн влдч'нїе. 53б/4–6 (6); сама же десннца снн влдч'нїе главоу его вѣн'ча неоувѣдающнмї вѣнцѣмъ. 53б/8–10 (9); гн въздївнжны силюу твою н прїндн да нн сплсешн. 56б/24–25 (24); сын во блгочлствн ѿ юности своею ннколнже не нде надеждоу н оупованїа на помочи члѣскоу скоро нстезован'ноу. нь на бѣ нже келс(ть) в'семь силя н помочи. 57б/15–18 (18); нь тоу повѣжденн силюю глснїю н млтвамн стго архїереа хѣа савн. мншожство нхъ мншого нзбынено выкл(ть). 60а/21–24 (22); н тако съвкѣупнвк в'се силюю свое. н съ снмн ндѣ на сего нечлствнваго. силюю стго дхѣ овраждїае се. 60б/15–17 (17); ... оудовъ во страхѣмї одръжнмь келс(ть)мъ. хоте мльчати. любовїю же вѣдоуголднхїхї его дѣанїн оуяз'влїаемь дръзїю. похвалн его прннестн. силюю прстїго дхѣ овоцр'ень. 66а/11–15 (14); съ же прлсно оукрѣплїаемїн силюю хлскоу. в'сачлскы хоте испльннтн влдч'нїю заповѣдъ. еже релч(е) любѣн мѣ възлюб'ленъ боудеть оцѣмъ монмъ. н в'се стопы влдч'нїе еже по зем'ан хождїенїа. хоте ѿ своелгї правед'наго стежанїа на славословїе влдцѣ хлскоу прннестн 73б/26–74а/4 (26); ... тако в'семь днвнтн се бжїен снлѣ. н многон помочи блжен'номоу за смиренїе келгї н за кротость... 74а/23–25 (23); не ведоуще окаан'нн бжїе силюю н помочи н застоуп'ленїа ѿ севъ бѣблжен'немъ. нь глїюще прндл(ѣ)те н оубыкьмъ н наше воудл(е)ть долс(то)анїе его. 75б/17–21 (18). ОП: 46б/3, 63б/11, 69б/7, 74б/19. **б. сила, моћ.** – фиг. (*о Христу*) вѣше слово кн (кралице Желене) силюю растворено. 31а/7–8 (8);⁴⁹⁶ ѿ нменн во снн твою. аще н прьвою елнко писанїа сего нач[...].нншоу дн жнтїа. бѣгослоуш'лнвнхъ рабѣ твоихъ... 53а/1–3 (1); блжоу многопресвѣтлоу лицѣ твою. озаар'ше се ѿ прстїго дхѣ. нм'же н многоразм'нн свѣтъ вьсїа намъ. н нменемъ снн крепостн твою льсть н шетанїа н силюю лоукавїе без'бож'нхїхї погань разорнше се. 83а/26–83б/3 (1). **3. а. насиље, примена, употреба силе против права и воље онога према коме се примењује; војн. напад, офанзивни покрет на непријатељске положаје.** – блжоу многопресвѣтлоу лицѣ твою. озаар'ше се ѿ прстїго дхѣ. нм'же н многоразм'нн свѣтъ вьсїа намъ. н нменемъ снн крепостн твою льсть н шетанїа н силюю лоукавїе без'бож'нхїхї погань разорнше се. 83а/26–83б/3 (2). **б. присила, принуда, приморавање.** – ... злато много н нещед'но дающн. в'семь работающнмъ. тако да ннктоже ѿ таковиѣ боудеть овыднмъ силюю. нан кто възнегодоуѣтъ. 39а/9–12 (11). **4. а. нарочита, изузетна способност у сваком погледу; ратничка, државничка способност.** – н тол'мн прослоу се сн блженнн н крот'кы добродѣтелїю н силюю н крѣпостїю. дарован'ною емоу ѿ мьздлѣовьздлѣателя бѣ. тако в'сн оокрлствн црїе н поганн в[а?]р'варн боахоу се. тьк'мо нмѣнован'ноу емоу. такоже во н александарь македон'скы црѣ. на зем'ан силюю въз'вѣлан'чанъ. такождїе н съ

⁴⁹⁶ У преписима које је Даничић објавио стоји: вѣаше же слово кн солню растворено (Архиепископ Данило 1972: 61). Сматра се да је со метафора за Христа (Бојовић 2013: 365–366). Како је и сила метафора за Христа, семантика оба исказа може да се сведе на исто: *Реч њена била је Христом растворена, тј. њене речи су биле богоносне (носице су Бога у себи) или њене речи су биле освѣћене Господом.*

възвелнчн се въ бѣодарованнѣн его дръжавѣ. 74а/10–17 (11, 15). **б.** физичка способност; снага, јачина. – и ты нечлстивн видѣвшѣ ѡб онъ поль рѣкы множьство народа зѣвгше на едномоу мѣсте- тако зѣврѣе несннн оустрьднше се на стадо хѣб- и оуповающѣн на сназ конь сконлхл вьндоше въ ню (воду). 57а/11–15 (15). **5.** сила, јачина, интензитет чега; снага. – кто бо ѡ земльнхл оуповавъ на множьство богатства своѣго и сплслет се- ннн снаюу крѣпости своѣ възможе. 28б/8–10 (10); не словесемъ бо нн ѡбразомъ- нн ролд(о)мъ нн крѣпостію нн лѣл(ѣ)мъ- црлствіе нечлноу постнзаетъ се- нъ снаюу веры. 34а/17–19 (19). **б.** сила, мноштво, велики број чега; војска. – и сын не възмогше възвратнн толнкые снаы- вонскы многыхъ езнкъ събраннхл таковнмъ црѣмъ. 56б/12–14 (13); и протнвлоч бо толнкаго нлхл множьства н снаы не сътворнше толыкы пакости ѡчѣствію сего блѣочлствнаго- нъ пакы възвратнше се въ дръжавоу свою. 57а/4–7 (5). **7.** (небеска) војска, анђели свих чинова, мн. небеске силе. – словесемъ глсннмъ нечла оутврднше се- дѣомъ же оустъ его вѣса снаа нлхл. 27б/22–24 (24); коль възлюбленна села твоя гн снаы- желаетъ дша моя въ дворн твоѣ. 34б/16–17 (17).

◇ аньгелскые снаы анђели (Божнју) свих чинова. – кто бо не днвнтъ се смиренію нензглнннне славн твоѣ влдк- егоже неѣа не выместеть- н аглѣскіе снаы съ трѣпетомъ зрети не могоутл. 28а/4–7 (5). снаоу творннн војевати, ратовати. – мнози бо црн снаоун⁴⁹⁷ творнше еанко ѡ рода него- нъ оубо сын глснъ мон превъздѣ вселхл. 61б/12–14 (12).

СНАВРНИ, -на⁴⁹⁸ м (1) Силври, садашњи град на Мраморном мору у Турској. – и възмше тѣло его (Михайла VIII Палеолога) непотрѣбно- ѡпетн възвръщше се н положнше н въ градѣ глѣмемъ славврнн еже кел(ть) на врѣгоу мора. 56б/10–12 (11–12).

СНАВНОМЦЕННТЬ, -ын прид. (2) **1.** који је веома именит (заст.), веома чувеног имена, гласит, познат. – нъ ѡ семъ блѣнн да не поднвнтъ се оумъ нашъ- слншеце снковіе емоу любвн ѡ таковылхл славномцелнннхл црѣ- еанко црлскою любовію почнтахоу- н нензрелн(е)ннне дары црлскые множахоу емоу- н еанко мнозін снлннн покарахоу се емоу. 53б/26–54а/3 (28). **2.** у службн имен.: онај који је веома именит (заст.), веома чувеног имена, гласит, познат. – н вставъ некоторн едннъ славномцелнннн тогождле езнка татарска съ снаюу своєю- н прншьдл(ь) на сего нечлствнаго црл ногѣ хвалнвша се на дръжавъ сего блѣочлствнаго- н тв вѣлнцѣн ратн бнвшн н крѣвопролнтію междлоу нмы. 63а/20–25 (20–21).

СНАВНЬ, -ын прид. (8) **1.** силан, моћан, који има моћ, власт, силу. – мнозін бо јавнше се въ соујете мнра сего- аще рекв црѣе снлннн- н властеан же езнкъ. 28б/4–5 (5); н тоу прндоше мнозін властелы снлннн снлн же блѣочлствнаго краля стефана... 48а/26–28 (27). ОП: 74а/20. **2.** у значењу именице: моћник, онај који има велики утицај, власт, моћ; властодржац, владар. – н въ тѣ члсь нн малн закъсневшн- начеть възснлатн вѣстннкы- въ всоу землю дръжавн своѣ- къ еплскпомъ же н нгвменомъ- н еанко снлнхъ дръжавн не- пнсаніемъ рѣкшнн- прнл(ѣ)те ѡ любнмнцн- н внл(н)те преставленіе моѣ. 45а/17–22 (20); сын бо блѣочлствнн краљ стефанъ разоумель вѣ прншьствіе не н повѣлель вѣ тако да съвакоупетъ се къ нечлзъ вьсн елнцн снлннн дръжавы его- ѡ оугарскыне бо земле ндѣхоу носече дары разлнчнне еанко на днвноу хвалоу его- н тоу дары многымн почтѣ сію блѣочлствнвю... 50а/1–7 (4); ... мнозін снлннн покарахоу се емоу- бѣ крѣпкы н влдк црѣ мнроу възлюбы его- сего радлї н тнн възлюбнше его. 54а/3–5 (3); н тобою (Господе) црѣ црлствоуютъ- н снлннн властн сьдръжелл. 55а/5–6 (6). **3.** духовно моћан, силан, јак; (богат, испуњен силом Божијом, силом Светог Духа ?). – голсподіе мон н ѡцн помнннте тако вы снлннн кел(те) ѡ нмнн глснн- н темъ длъжно кел(ть) вамъ немоцн наше носннн. 33а/18–20 (19).

⁴⁹⁷ Треба да стоји: снаоу или снаы.

⁴⁹⁸ Одредннцу н њен геннтивнн облк успоставнлн смо на основу контекста. У релевантнм речннцнма ннсмо нашлн потврду ове лексеме.

СИМЕОНЪ, -а м име (6) *Симеон, монашко име Стефана Немање*. – н ты же глсдїн мон стїи преподл(о)внїи о҃че сїмеоу҃ потыци се помози ми. 57а/1–2 (2). ОП: 51б/13, 53а/7, 60а/27, 62б/13, 79а/13.

СИМОНИДА, -ы ж име (5) *Симонида, жена краља Милутина*. – ... кралнца симонда дьции стїго н вѣланкаго н вьселєн҃скаго цр҃я грькомь к҃урь анїдронника· подроу҃жїе же соу҃щїи вѣланкаго краля оу҃роша· 49а/20–23 (20). ОП: 49б/13, 50а/10, 85б/4, 85б/6.

СИНАЈА, -нє ж (2) *Синај; Манастир Свете Катарине на Синајском полуострву*. – ... н єанко же нмѣющи дх҃овнїе о҃це· вь стѣмь граде іерл҃саме· вь сынан же н вь нранте· н вь стѣн горн... 33а/5–8 (7); н вьсе стопы владїи҃не кєже по земл҃и хождїенїа· хоте о҃ своєі҃гї праведнаго стежанїа на славословіе владїцѣ хл҃соу҃ принести вь ст҃оу҃ю синюю бл҃женнїмь о҃цѣмь не мала приношенїа приносе· 74а/1–5 (4).

СИРОТА, -ы ж (2) *сирота, особа која је остала без једног или оба родитеља; сироче*. – ... єанко вьдовницамь н сиротамь н нищїи҃мь· н вьсемь трѣбвющїи҃мь· толнко богатство земл҃наго цр҃л҃ства кє· нещедно раздѣлаваше· такоу҃е бо тако н дьщєрн кє хранєщїи҃ вь домоу҃ своємь· н стїе вьдаваше за моужн нти вь доми своє· вьсакнїмь богатствомь испльнїающн нхь· 35а/24–35б/2 (25); бл҃жена єсн тако сиротамь кр҃мнтелннца· 47б/12–13 (13).

СИРЬ, -ын прид. (2) **1.** *који је остављен без заштите, осиротео; фиг. напуштен, јадан, беспомоћан*. – о владїко не остави насл҃ сирїи҃· 44а/1. **2.** у служби имен.: *сирак, сиротан; сироман, бедник; јадник, невольник; (сироче ?)*. – нарєчї(є) бо се о҃цѣ сирнїмь· 73б/22–23 (23).

СИРѢЧЬ речца (1) *другим речима, јасније речено; то јест*. – вьсн бо градь нашь вь нїем҃же хоцємь жити· да что оу҃бо вь чюждїемь готованємь· села н зл҃данїа н жнлнща свємоудр҃наа· єанко бо сїнхї готованє вь вєцѣ семь вь чюждїемь градѣ гавѣ кєл(ть)· н ннколнже чаеть вьзвратити се вь свон (град)· сїн рєчь вь вншнїи҃ іерл҃самь· 33б/19–25 (25).

СИЦЕ прил. (9) *тако, на такав, тај начин; овако, на овакав, овај начин; као то*. – помнслїи҃ бо оу҃ма моєго маломощнаго ндет҃ мє гл҃ати сицѣ рекоу҃ще· свѣтїи҃ праведннїмь прл҃сно свѣтит҃ се· памет҃ же нхї сь похвалою бываєт҃· 29а/14–17 (15); вєселїе бо праведннїхї єанко соу҃ще на б҃голюбїе· сицѣ вєднть нхь· гл҃їе· двл҃дїскы рекы прндєтє вьзрадїу҃єм се гл҃свн· н насладнм се о нїєнн єго· 35а/12–15 (13); внждїь же любымнчє что ти прѣслоу҃шанїє творїнть· не сицѣ лн осоу҃ждїаєт҃ чл҃кы· 65б/8–10 (9–10). ОП: 30а/14, 33а/17, 35а/9, 44а/23, 61а/3, 61а/11.

СИЦЕВЬ, -ын зам. (9) *такав; овакав, налик на овога; овај*. – н сїи҃ гл҃ы бл҃женїе прїємше єанко сицѣва чєда кє· порождїенна дх҃омь стїмь· вьспнтєнн же вь блазѣн вѣры· пооучєнїа сїє х҃блюбнвїє· сїа же гл҃с҃жа моа бл҃женна єлены· цѣломоудр҃но житнїє живоу҃щїи҃· сицѣвн бо троу҃ды кє н подвнгы· н б҃гооу҃голдїнаа дѣянїа· 42а/27–42б/5 (28, 4); былл(ть) же по сицѣвємь скончанїи҃· всєлхї зломнслннхї врагь сєго бл҃гочл҃ствнваго краля оу҃роша... 64а/4–6 (4–5); ... прндн драгїи҃ мон снуоу҃· да оутешнт҃ се старость моа· н мнсогїи҃мн сицєвнмн гл҃ы оу҃вѣща єго прнтн· 65а/15–18 (17); кто бо слнше не днвнт҃ се· нлн смотрє сицѣва буу хвалн не вьзл҃дасть· 66а/3–5 (4). ОП: 30б/27, 45а/9, 60б/9, 67б/2.

Уп. снковь

СИЯТИ, снїаю, снїаєши҃ несвр. (2) **1.** *сијати; фиг. снажно се изражавати, испољавати; бити чувен, славан по чему*. – н былл(ть) дарованнїи҃ о҃ г҃а свѣтлнннкь о҃чїст҃вїю своємюу҃· сїак мнсогосвѣтлїи҃мн чюдл҃сн· 42б/8–10 (10). **2.** *блистати изражавајући какво какво*

яко осећање или духовно стање (о лицу). – и всемь намь оубыстоуши одрь блжен'нїе. възрев'ше на ню и бе видети лицѣ же тако лицѣ агг҃ла бж҃їа. или тако зароу слн'тнв многосвѣтанн добротамн сіаюшв и тако разоумехомь ю хотецоу преставити се... 46а/2–8 (6).

СКВРНА, -ы ж (2) *нечистота, прѣавитина*; *фиг. грех.* – (Госпoде) даждѣ же ми источ'никъ слзъ. тако да омию си дшѣв'нїе мое скврнн. 30б/4–5 (5); блжен'наа еси мтн моя и гл҃же. тако сѣме добраго плода х҃а въсѣлаа еси въ браздн твоє дшѣв'нїе. блжена еси тако источ'никомь слзъ твонїх҃! омила еси скврнн дшѣв'нїе и тѣлеснїе. 47б/5–9 (9).

СКОПИЕ, -на с (5) *Скопље, главни град данашње Републике Македоније.* – въздѣвн҃г се съ снами свонн. ндѣ въ дръжавоу оуласти цр҃к҃ства грѣт҃каго въ прѣд҃(е)лы оуцр҃к҃ствїе. сеє бо нх҃же гл҃ю. прьвоє приєтє оуба полага съ градовн нїх҃. и съ оубластїю. и градѣ слав'нн скопїе. 55а/24–28 (28); и въздѣла (краль Милутин) ... и цр҃к҃вь гл҃емоу троєроутица въ слав'немь градоу скопїю. и цр҃к҃вь ст҃го георгїа на рецѣ серавѣ. и цр҃к҃вь ст҃го костантннн вьноутрѣ града скопїа... и цр҃к҃вь ст҃го мч҃нннка х҃бѣ ннк҃тн близѣ градѣ(а) скопїа. 72б/10–23 (14, 16, 23). ОП: 65б/5–6.

скоро прил. (10) **1.** (у)скоро, у скором, кратком времени, (у)брзо; у блиској будућности. – сн бо гл҃жа моя веселїемь дшѣ подѣвнзаше се о семь храмѣ прѣстїе пѣкоуши се. аще бы възмогла скоро съвршнн въ жнвоте своємь. 40а/2–5 (4); сн бо блгоч҃ствнн ѿ юности своєє николнже не нде надеждоу и оупованїа на помочь чл҃тскоу скоро нсчезован'ноу. нь на бѣ нже кел(ть) в'семь сна и помочь. 57б/15–18 (17); вѣдѣ(ѣ)аше бо тако скоро нмать творити шьствїе ѿ мнра сего соуєт'наго въ вѣт'нїе оубытелы. 82а/17–19 (17). ОП: 40а/2, 45б/2. **2.** *брзо, с великом брзином, супр. полако.* – мнѣ грѣш'номоу мннт се. за толнко скоро оуслншанїе. в'сеє зем'ли дръжавн сїе хд҃любнвїе. тако дх҃ ст҃бмоу всоуд҃(оу) провъзвѣстнв'шоу. нти скоро на престав'ленїе сїе блжен'нїе. 45б/1–5 (4); въ то бо врѣме престав'ленїа же. высл(ть) възмоушенїе вѣтрно. и знаа люта немала належешн. и тѣмь не скоро шьствїе творешнмь нмь съ тѣломь блжен'нїе. и мало оубо места прѣшлѣ(в)ше. потнвахоу поюше многохвал'нн пѣслнн бж҃цтв'нїе. 46б/22–28 (25). **3.** *истог часа, одмах, без одлагања.* – и тако слншалх҃ о престав'ленїн сїе блжен'нїе. скоро потыщав се и оубретох се тоу съ прочнми епс҃кпн же и нгоумени и в'сего събора ѿчѣствїа еє. 45б/15–18 (15); гн наш и ѿче скоро потыщав се прндн къ намь... 50б/27–28 (27); и видѣ некоє знаменїе страш'но з места того. и оужасомь вѣланкаго страха одрьжнмь. скоро текь и възвѣстн тогдѣл свцоу нгоуменоу монастыра того в'сечл҃стномоу чрн'цоу савѣ. 84б/23–27 (25).

скорѣ, -ын прид. (комп. скорѣе) (10) *брз, који се дешава, збива, обавља у што краћем времени.* – вседръжителю словл(о) ѿче. съмосвьршен'нн иуѣ. скорого ти радѣ мл҃срдїа. не презри менѣ рабн твоє. 44б/3–5 (4); по слх҃ же оубо тако гл҃мь лѣтомь мнноу'шнмь. по престав'ленїн сїе блженїе. бѣ скороую кел҃ блгдѣть явлїать. юже самь завѣща нзабраннїдѣ его. 50б/10–14 (12). ОП: 30а/18, 55а/1.

◇ въ скорѣ **1.** *ускоро, у скором, кратком времени, (у)брзо.* – самь не вѣдѣ(ѣ) хотецаго събыти се емоу. тако противу лоукавіе его вѣры хоте въ чюдѣлемь достоаннн прославннн се. въ скорѣ безголдню съмрѣтнїю скон'чавает се. 56а/11–14 (13). ОП: 54б/4, 55б/25, 77б/5. **2.** *изненада, набрзо.* – и тако поврѣг се на тѣле сего блжен'наго. жалост'но плаче се гл҃ше. о ох҃л мнѣ слад'кнн мон гн. по что тако въ скорѣ разоучн се ѿ насл. 83а/22–25 (24). **СКОРѢЕ** рещн в. рещн (51а/7)

СКОТЬ, -а м (3) *стока, марва.* – ... еже выв'ше кмоу богатство и слава. ѿ зем'льнаго цр҃к҃ства. нденїе и богатство мнго. золото и серебро вестнслсноє. и скотн пасомн оубце и воловѣ и коны мнго доврн. 67б/13–16 (15). ОП: 75а/14, 75а/16.

СКРЖАЛЬ, -н ж (1) *таблице.*

◇ **СКРЖАЛИ** законньныє в. законньн (32а/13)

СКРЬБЬ, -н ж (11) **1. неприлика, неволя.** – н се слншавь црѣ ть такоуе неоудовь стрьпнмѣ глѣи н бивѣши юмоу такоу скрѣбы въ незапоу сѣло опечатанв' се н въ вѣлнцѣ недоумѣннн бивѣ н таростн мнѡгѣ испльн' се н тако съвакоупнвѣ вѣлнкоу повѣдоу вонскы своѣ ... н съ смнн ндѣ ... 56а/1–8 (3); н тако възвѣстн емоу скрѣбы своѣ мнѡгнн приключеи се емоу ѿ соупостата его н начеть съ вѣлнкою жалостію млннн се юмоу глѣ дльж'но тн кел(ть) възлюблен'ннн брате поколѣтн ѡ скрѣбы моѣн н помощн мн тако да нзбав'лю се ѿ такоуаго наснлованнѣ воюющнхл на ме такоже н азъ въ мнмошьдл(ь)шеи врѣме съпособ'ствовах' тн. 59а/25–59б/5 (26, 2–3); релч(е) бо възвелч(е) къ мнѣ н оуслншоу его н съ нылм келмъ въ скрѣбы. 63б/26–27 (27). **2. брига, узнемиреност, туга.** – тьждлѣ бо релч(е) глѣ къ вѣселію не придешаиет' се скрѣбы ѿ лнка бо правед'ныхъ ѡбеже печаль н въздлнханіе. 35а/17–19 (18); братїа н ѡцн н чеда моѣа любнма разоументе тако жнтїе моѣ кончает' се н се прнскрѣвна кел(ть) дшѣ моѣа до смрѣтн ... н тако келдл слншаше нцѣвѣе глѣ блжен'ннѣ высл(ть) въ нылхл скрѣбы н рнданїе н вып'ль вѣлнкъ н гор'ко плачюше се глѣхъ ѡ добраа глѣже по тто тако ѡскрѣблнѣши дшѣ наше се бо тако слншахомъ такоуе глѣ твоѣ въ недооумен'нн соуше всн безгод'но пѣчалю колеблѣм' се. 45а/5–15 (10); (Господе) н мнѣ же недостонномоу равоу твоѣмсл мнѡгѣ скрѣбы н печалн на радость преложн. 63б/18–20 (19); се внждлоу тако въ глѣбокою старость прндохъ н прозроу тако н послѣднн мнѡгнн скрѣбы н печалн ѡждают' ме ѿ сего снѣ моѣ аще сътвориоу его свободъ. 65а/23–26 (25). **3. душевно страдање, искушење.** – аще бо когдл въ гресехъ оувезохомъ н врагомъ оуловленн боудемъ н пакы въ такоуѣн скрѣбы соуше поменуохомъ нде твоѣ стїе надеем' се на ненсповѣднмоу твою малстѣ. 30а/21–24 (23). **4. у мн. мучење, страдање.** – венац' бо повѣдн исплетен'нн ѿ роуки в'седржнтелѣа далрлнѣт' се съпострадл(а)вшнмъ зло тако добрнмъ вонномъ хѣ бѣ прїем'шнмъ бѣдн н скрѣбы н напастн кел(ть)ство бо забыше н смрѣтл(ь) прѣзреше да црлство нелсное оулоунтѣ. 34а/11–17 (15).

◇ СКРѢБН Н СТРАСТН СЪТВОРНТИ КОМОУ *искушати, измучити кога душевнм и телеснм искушењима, мукама.* – н пакы же ненавндѣн добраа дїаволь нже испрѣва высл(ть) члкооубнца сътворнвн мнѡгнн скрѣбы н стрлстн ѡномоу праведномоу моужоу ювоу нъ оубо не въз'може нзменнн люб'вн елнко къ боу. 61б/14–18 (16).

СКЪДРЬ, -а м (1) *Скадар, град у данашњој северозападној Албанији.* – прнз'вав'шн же хѡлюбнваа еднного чрннць свонхл в'селстнаго старца глѣемаго юва н ѿ роуки того прнѣтъ мнншьскнн ѡбразъ въ црквн стїо ннколан въ слав'немъ градоу скъдрѣ по сннхл аглѣьскнн ѡбразъ прїем'шнн н въ томъ нарелч(е)на высл(ть) монахїа елена. 43а/28–43б/6 (4).

СЛАВА, -н ж (40) **1. а. слава; богатство.** – сїа блгочлстннѣа н хѡлюбывѣа рѣкоу блжен'на елена высл(ть) ѿ племе фрѡуж'каго дшн соушнн славнїю роднтелю въ велнцѣ богатствѣ н славѣ соушема... 29б/16–19 (19); въ кратцѣ бо нзрекоу в'се жнтїе своѣ н ннзчтен'но богат'ство славн зем'льнаго црлства тоу дарова. 41а/14–17 (16); такоуе в'се зем'ле прнѣтъ въ прьвоѣ прншьствїе его н приложн нхл къ дрѣжавѣ ѡчѣствїа своѣго н славюу н богатство такоуе дрѣжавн нзменн въ богат'ство н славюу свою вѣл'можъ н людїл свонхл 55б/1–6 (4, 5); моужа правед'на хоцоу исповѣдл(ѣ)тн вышелоу вглѡбїю тако оугод'нъ глѣвн высл(ть) н оукрашенїемъ беснслсно стїнхл црквїн н мнѡгннмн малстнннмн нншннхл ѿ правед'ныхъ свонхл плодовъ еже бив'ше юмоу богат'ство н слава ѿ зем'льнаго црлства нменїе н богат'ство мнѡгоу злато н сребро беснслсноу н скотн пасомн ѡв'це н волокѣ н коны мнѡгодоубрнн н рнзн свѣт'лїе н мнѡгоцѣн'ннѣ н нывн мнѡгн плодн испльннющѣ ѡбылно. 67б/8–18 (13); н толнка слава н богат'ство въ дннн бгѡлюбїа его высл(ть) въ бгѡдарован'нѣн юмоу дрѣжавѣ ѡчѣствїа юго тако не соупротнвнтн се нн юдномоу ѿ ѡкол'ннхл юго црѣ славѣ н богат'ствоу юго за югова радїл бгѡлюбїа н смеренїа н кротостн. 68а/8–13 (8, 12); н въ дрѣжавѣ же ѡчѣствїа своѣго мнѡгѣ монашнрн бжлствннн ѿ сьмого ѡснованнѣа въздлвнже н долс(то)нменнтоу славюу почтѣ. 72б/3–6 (6); н прншьдл(ь)шнмъ же нмъ въ зем'лю срьб'скоую н вндевшѣ славюу н велнч'ство н богат'ство дан'но семоу блжен'номоу ѿ бѣ завнстн н льстн испльн'ше се. 75б/7–10 (8). ОП: 61а/1, 73а/1, 78а/17, 82а/20. **б. величанственост; сїај, раскош.** – тако бо бѣ вндѣтн шьствїе нхл оукрашено ѡдѣянн црлкымн н поѣсн златнмн бисерн

же н каменн многоцѣннѣн. чрвѣленн црскыє н багрѣннице. яко н полскыє цвѣтн. многоразнчнннн доброта н испыщрѣнн. н таклѣ ндоушн сь славою црскою чрѣзъ в'се дръжавн своє. н прїндѣ въ славннн градъ глѣмн бѣльградъ. 49б/15–23 (21). **2. а. (но)част, поштовање које се човеку указује у земаљском царству.** – енци бо нменн твоєго радїї сгго. земельноє црство оставльше. последоваше тебѣ блгомоу пастырѣ дшѣ нашн|х|. таковн прїеше въ место земельнє н маловрѣменнїє славы. нелсноую въ вѣкы прѣвающоу⁴⁹⁹ славоу. 28б/10–15 (14); н мало оубо места прѣшлї(ь)ше. почнвахоу поюще многохвалннн пѣлснн бжлствннїє. н тако несоуще тѣло блженнїє сь славою⁵⁰⁰. прндохомъ въ славннн монашрѣ ке гралд(а?)ць. 46б/26–47а/2 (1); н сын хоблюбынн братъ его краљ оурошь. дары многнн члстннн. н нзабранннн множе н оумноже дароує келлї. н въсемъ вѣлможамъ его. н ѿпоустн его сь славою вѣанкою. къ прѣстолоу влдічствїа его. 49а/7–12 (11); яко днвнтн се н заморскыицї црѣмъ н странами. ѿ помощн н славѣ бжтєн селоу блженнмоу. 76б/27–77а/2 (1); нь н в'сн слншав'ше жнтїє сего блженнаго н вѣанкою славоу. н прославленїє ѿчѣствоу его. въ днн сьмодръжавнаго келоу голсподства. како не възлївнтн вн се. 78б/7–11 (8–9). ОП: 50б/10, 72б/24. **б. слава, част задобијена у боју.** – н възвратн келоу дръжавоу свою юже вѣ възель емоу н гралд глѣмнн вдннь. н в'са сьвршнвъ такоже въ волю его непоколѣбымо. н пакы сь вѣанкою славою възвратн се къ прѣстолоу своємоу. 61а/19–23 (22). ОП: 78а/22. **3. хвала, благодарєње (Богу); поштовање, прослављање (Бога).** – слава сподл(о)большомоу ме снково дѣло сьвршнтн. 40б/14–15 (14); н по снхъ знаменав'шн се роукою своєю крлстаобразно. н прнрелї(є) гн въ роуцѣ твои прѣдаю дхѣ мон. н тако сь славою блгодарешн бї прѣдалл(ть) дхѣ свон. 46б/13–17 (16); да н мы сподл(о)внм' се вѣчннхл блгѣ. хлсїмъ глсїмъ бїмъ нашнмъ. емоужє слава н члстїл н поклонанїє. коуп'но сь ѿцѣмъ н сь прѣстнлї дхѣм. 51б/6–8 (7); слава тн бесконачноє н неопнсанноє нме хѣ. 51б/16–17 (16); тоу же хвалоу н славоу бѣу възлїдав'ша. яко того роукою крѣпкою н мншцѣю внскою. врагы своє повѣднста. 59б/21–23 (21–22); ... хѣ їс гѣ нашъ. емоужє славл(а) н дръжава н нїа. 86а/8. ОП: 51б/18, 51б/19. **4. слава, величанство, савршенство Божије.** – кто бо не днвнт' се смиренїю нензглїаннїє славн твоє влдіко. егоже нѣца не выместеть. н аглѣскїє слнлы сь трѣпетомъ зрети не могоутл. 28а/4–7 (5); в'сако бо днханїє н в'сака тварь славнт' те гн. аз же єднна забылї нме славн твоє. 38а/14–16 (16); ... оуголдннк' же славн твоє. н свѣтлнннкъ ѿчѣствїю сн землн срьв'сцѣн. глснъ нашъ н оучнтель слоужнтел' же трїсаннаго тн бжлства. архїерєн курь сава. 53а/8–12 (9); по словъ бгѣоца двлїа. гн възлюбыхъ красотоу домоу твоєго. н место въселєнїа славн твоє. 68а/4–6 (6); ... блюдемъ заповєдн бжлствннїє. н не моземъ зннйтн протнвъ нмъ заповєдн бо его тешкы несоутл. въ днн прншьствїа его възралдїкел' се. н ѿб'шнннн славн его вѣдемъ. слншастє бо єнко възмаздїнїє дасть се. възраствн'шнмъ добрїн талан'ѣ жнзны сїє. 85б/25–86а/3 (1). – фнг. млїю те гн прнзрн малсрднннннн тн очнмъ ѿ прѣстола славн твоє на дръжавоу ѿчѣствїа мюєго дарованноую мн тобою. 46а/21–24 (22). **5. слава, (но)част, признање, награда коју Бог даје човеку после смрти, у царству небеском.** – енци бо нменн твоєго радїї сгго. земельноє црство оставльше. последоваше тебѣ блгомоу пастырѣ дшѣ нашн|х|. таковн прїеше въ место земельнє н маловрѣменнїє славы. нелсноую въ вѣкы прѣвающоу⁵⁰¹ славоу. 28б/10–15 (15); внноу прлсно жєлає възлїанїа ѿ влдікы вселї хїа. въ вѣсконачнѣмъ пребыванїн такоже н полоугн. толнкоу блгдїть н славоу н члстѣ. 71а/15–17 (17). **б. славье, прослава.** – н вѣанко вѣселїє н радость сьтворн гнѣ краљ ѿ прншьствїн нхъ н много днїн препроводыше въ вѣанцѣн славѣ н радости соуще въкоупѣ. 50б/2–5 (5). Уп. чьсть

СЛАВНТН, -блю, -вншн несвр. (10) **а. славити, прослављати, поштовати; хвалити, уносити некога.** – ннн же протїн разндоу се в'сакъ въ своа сн. славѣще сгбюю тронцоу ѿца н сїа н сгбо дха. 48а/20–22 (21); н в'сн малн же н вѣанцн славлїахоу хїа бїа. не малн хваламн н блгодарєнїємъ. блжєще сего бгѣлюбываго. 71б/17–19 (18). ОП: 29а/19 (х2), 29а/23, 34б/23, 38а/15, 40б/6, 42а/26. **б. стварати славу коме, прослављати; помагати; награђивати (о**

⁴⁹⁹ Треба да стоји: прѣвнваюшоу.

⁵⁰⁰ Можда се овде мисли на песме у којима се слави Господ или на одређене песме из Псалтира.

⁵⁰¹ Треба да стоји: прѣвнваюшоу.

Богу). – тех (праведника Божијих) во житіємъ в'се зем'лє бл'говер'ных'л езнкъ просвѣтише се. н нме б'а нашего въ вѣкы славнт' се. т'н во славить славецнхъ его. 29а/17–20 (19).

СЛАВОСЛОВНІЕ, -на с (5) *прослав'яње, слав'яење*. – се зроу очнла монла храмн бж'лствнхъ цр'кви. еанко въз'д'внгоше х'б'любнвн моу'жн ѿ основан'а на славословіе бж'іе. себѣ же въ вѣчноую паметь. 38а/25–38б/1 (28–1); н в'се стопы влад'чнне еже по зем'ли хожд'ен'а. хоте ѿ своел'г' правед'наго стежан'а на славословіе влад'цѣ х'л'с'оу прннести 74а/1–4 (3).

◇ **СЛАВОСЛОВНІЕ** (в'елнко) **БЫТИ/ СЪТВОРИТИ а. бити/ служити славослов'е**⁵⁰² (*доксологију*), *чин благодар'ења Богу, прослав'яња Бога* или **б. молитвено прослав'яње Бога по'янем** „*Слава на висини Богу...*“ – н с' лнкы же сц'ен'нхъ іерен. сътвор'шнхъ м'лтвхъ въ оутвр'жд'еніе цр'ков'ное. н ѿбнош'номоу стоан'ію быв'шоу. н славословію в'ѣанкоу... 40б/15–19 (18); н прншь'д'л'ш'оу ємоу въ монастр' пр'ст'іе. н тоу сътвор'ше ѿбнош'наа п'ен'а. н славословіа в'ѣанка н въ оутр'ѣ пакы такожд'е в'се по редоу. н по снхъ сътвор'ше м'лтвоу на'д'а гробомъ бл'жен'н'іе. 51а/9–13 (11); н тоу бол'шаа славословіа сътвор'ше. б'оу пр'ем'л'ств'оу прнтав'шоу его ѿ юности єго. даже н до н'н'а не ѿстав'льшоу его. нь в'ѣанкоу м'л'ств'е ч'л'колюбіа показав'шоу на мртв'в'немъ т'ѣле єго. 85а/12–16 (13).

СЛАВЬНЬ, -ын прид. (25) **1. славан, познат, знаменит**. – н в'семоу съвороу зем'лє ср'б'скыє събрав'шоу се къ н'ен въ слав'н'н дворь єе в'р'н'ацн. 45б/9–11 (11); н мало оубо места пр'ѣшь'д'л'ш'е. почнвахоу поюще мнвогохвал'н'н п'ѣл'снн бж'лств'н'іе. н тако несоуше т'ѣло бл'жен'н'іе с' славою. прндоходь въ слав'н'н монастр' єе гра'д'л'а(?)ць. 46б/26–47а/2 (1); тако во б'ѣ в'д'етн шьств'іе н'х'л' оукрашено ѿдѣанн цр'л'скымн. н поашн златнмн. бысерн же н каменн мнвогоц'ѣн'н'н. тр'в'лен'н'н цр'л'скыє н вагр'ѣннце. іако н пол'скыє цвѣтн. мнвогоразан'н'нмн добротамн исп'ш'р'ѣнн. н так'ол' ндоуш'н с' славою цр'л'скою чр'ѣзь в'се др'жавн своє. н пр'ндѣ въ слав'н'н градъ г'л'єд'нн в'ѣльградъ. 49б/15–23 (22). ОП: 43б/4, 55а/28, 55б/20, 56б/1, 65б/5, 65б/23, 68б/15, 72б/14, 85б/1.

2. а. славан, који је стекао славу, достојан славе; угледан, цењен, поштован; племенит (заст.), који припада угледном роду. – с'а бл'гоч'л'ств'на н х'б'любыва. рѣкоу. бл'жен'на елена. быст'л' ѿ племене фроу'ж'каго. дьшн соуш'н славн'ноу роднтелю. въ велнцѣ богат'ствѣ н славѣ соущема... 29б/16–19 (18); кр'аль ст'ѣфан оурошъ. был'с'л'т'ь) снѣ славн'ноу роднтелю. в'ѣанкаго кр'ал'а оуроша. н м'л'л'т'н его х'б'любыва еленн. с'н во юноша б'оу въз'любленъ ѿ юности своєє. назнаменан'єм'л' 53б/2–5 (2); н ѿ ннєхъ цр'л'ств'нн ѿкр'л'ств'ных'л' мнвож'н ндѣхоу къ семоу бл'гоч'л'ств'номоу. слншеце за в'ѣанкоую добродѣтель его н слав'ноє нме. 58а/19–21 (21); доб'ль есн паче всел'х' сл'н'ных'л' цр'ѣ ѿ слав'н'н кр'алю. 74а/20–21; ѿ любов'нѣ н прослав'лене в'л'ѣ. н оупод'л'об'лен'нне с'т'нмъ н в'ѣанкымъ цр'ємъ. крот'комоу в'л'д'лоу н слав'номоу костан'тнноу. 78б/13–16 (15).

б. у титулама: славан, врло поштован, врло цењен. – аще не въ скорѣ сътвор'шн мьст' єго. н крѣпост'ію слнн твоє не ѿженешн ѿ прендель др'жавн твоє. въ нстнноу др'в'нетъ н до сам'іе главы слав'наго тн цр'л'ства. 55б/24–28 (28); г'н мон слав'н'н кр'алю. въз'вратн іаростъ гнєва твоєго ѿ менѣ. 61а/3–5 (3–4).

3. фиг. а. врло добар, врло леп. – с'а во бл'гоч'л'ств'на в'дана был'с'л'т'ь) ѿ роднтелю своєю быти подроуж'іе в'ѣанкомоу кр'алю оурошоу. н с' с'нмъ жнв'шн жнт'іе слав'но н днв'но. 29б/21–24 (24).

б. диван, изванредан. – слншав' же цр'ѣ самодр'жавн'нн в'ѣанкыє роман'іе ан'д'л'роннкъ палесологъ. с'іе в'ѣанкоє н слав'ноє т'юд'л' н помодшь бж'ію семоу бл'жен'номоу. еже ємоу посовств'ова в'л'д'ка х'с'. на с'іе поган'іе. оуднвнв' се н прославн б'а. 76б/3–8 (5).

4. у имен. служби: онај који је угледан, цењен; који је чувен, познат. – мнѣ грѣш'номоу мннт' се... іако д'х'б' ст'б'омоу всоуд'л'оу) пров'в'звѣстнв'шоу. нтн скоро на пр'став'лен'іе с'іе бл'жен'н'іе. тако во въ нстнноу б'ѣ в'дѣтн мн. ѿ всоуд'л'оу) ндоуш'нхъ єанко соуше славных'л'. такожд'е же н ннш'н. н стран'н'н. хромн же н слепн. нм'же б'ѣ прнтател'ннца с'а г'л'с'жа моа.

⁵⁰² Лексема *славослов'е* н'іе забележена у РМС. Преузели смо је из црквене литературе. У Православној цркви постоје *велико* и *мало славослов'е*. *Мало славослов'е* чита се на свакидашњем јутрењу и донекле се по поретку разликује од *великог славослов'а*. *Велико славослов'е* пева се на недељном и празничном јутрењу и почиње речима: *Слава в вишних Богу, и на земљи мир, в чловјецјех благовољеније*. У ширем смислу *славослов'е* је свако благодар'ење Богу (Мирковић, 196–201).

456/1–9 (7); и такождѣ избравъ слав'нїе свое властелѣ съ подроужїемъ нїхї. и възса⁵⁰³ нїхї нты съ вѣлюбнвою каѣнною. 50а/14–16 (14–15). **5.** фиг. *величанствен; достојан славъеѣа, прославъаѣа, поштоваѣа (о Богу)*. – свѣтъ же истин'нїн хс̄. просвѣщае в'сакого чїлка грѣдоущаго въ мирь. сын вѣлнкы и слав'нїн и страш'нїн. в'сен виднїѣн и разоумеванїемъ твары творць. прїсно ождае в'сакого чїлка покаанїа. 66б/25–67а/3 (27). **6.** фиг. *свечан, који се одвија по утврђеном обичају, који се истиче свечанимъ празничнимъ расположеѣемъ, који се прїређује у част неке свечаности, празника*. – въ таковѣн бо дръжавѣ емоу соущоу. прїспѣ времѣ праздїннкоу рождїдства хс̄сва. и тоу слав'ноу праздїнство сътвори съ възлюблен'ннмъ си братомъ и съ вон свондн. оу места глїемаго насоудѣ. 58а/2–6 (4).

сладость, -н ж (2) *милина, прїятност (чега) и оно што изазива прїятност, милину, радост*. – блѣжоу доброглївн езнкъ твон. на негоже сладость дх̄а стїго нзлїа се. 83б/3–5 (4).

◇ въ **сладость** *са задовољством, задовољно; радосно*. – сего бо в'сесощїен'наго еплїкпа данна. в'сако свѣщанїе глїенъ краљ въ многочїст'ноу любовь и сладїсть прїемаше. тако не погрѣшнн емоу никако же волн его. 79б/7–11 (10).

Уп. **сласть** ◇

сладкы, -ын прїд. (16) **1.** *који изазива угодност, прїятност, задовољство: а. укрепљујући, који јача, снажи, мотивише, који помаже неком да што издржи*. – и сїн блжен'на оутешн нїхї в'сечїстнѣ. сладкымъ глїы оустъ свонїхї. 45а/15–17 (16); всемъ же ѿ малнхъ даже и до вѣлнкыхъ. свършен'но влїквенїе даровав'шн. и в'сакого нїхї по едннмоу оутврднв'шїн. сладкымъ глїы поученїн свонхъ. 46б/10–13 (13); и избравъ велнконднннтїе властелн свое еанко срьдолюбьз'нн емоу. и оукрѣпнвъ срдїца нїхї съ разоумнннн и сладкымъ глїы. и чїстїю многою пот'тъ нїхї. и в'са вьдавъ еанко на потрѣбоу нмъ. поустн нїхї съ силою своею нты тыц'но на тїе поганїе пер'сн. 77б/13–19 (16); он' же тако моудрь и хоудогъ моужь поваждїае гастрѣвы на вѣжешек. своего срьрдїства и храненїа поучнвъ сладкымъ свондн глїы. и тамо посла је в'сегдїа вѣжїю помощь прнзнвае. 76б/16–20 (18). **б.** *сладак, прїятан; близак, мио*. – коль сладка грѣтаноу моемоу словеса поученїн сїнхъ. и пате меоу оустомъ монмъ. 34б/7–9 (7). прїндете влїквенїн ѿца моего. сын бо глїсѣ сладкн влїднннн. саншеше еанко бѣоу послонжнше въ жїнтн семь соует'немъ. радостїю тыцет' се нтн въ жнзнь вѣч'ноу. 37б/25–38а/1 (26). ОП: 84а/23. **в.** *миран, умирујући*. – и вѣлюбьзнаа оуста своя ѿврьзь маломъ глїоломъ сладкомъ съ оумнїенїемъ провѣща глїе. се оубо разоументе чеда моя любыма. прнспѣ времѣ ѿшьствїа моего ѿ вась. 82б/10–13 (11). **г.** *миролюбив (супр. агресиван)*. – мнсожїн бо съблаз'ннв'ше се ѿстоупнше ѿ сего блгочїстнваго кралї(а) къ снѣоу его. и видѣвъ блгочїстнвн краљ оурошї. таково дѣло снїа своего. начеть сего кроткымъ и сладкымъ глїаны оувѣщаватн тако да прїндеть къ немоу. 64б/19–24 (23). **д.** *богоугодан (?)*. – и къ смь оубо дарн избран'ннн вьдающїн. и писанїа сладкыхї и смерен'ныхї глїы же. 33а/15–17 (17). **2.** *у обраћању: мио, драг; вољен; сладак*. – блгдароу те сладкы мон ісѣ. 46а/18; глїе емоу сладкы и любов'ннн. пате же и в'сесрднннн снѣоу дръжав'наго мн влїб чрїстїва. 77а/16–18 (16); ѿ охї мнѣ сладкїн мон гїн. по что тако въ скорѣ разоучн се ѿ налї. пастнроу добрїн и храннтелю нашъ. 83а/23–26 (24). ОП: 52б/18–19. **3.** *који је испуњен радощїу*. – и по снхъ ндѣ възлюб'лен'номоу си братоу краљу оурош. соущоуемъ тогдїа въ дворе своемъ паоуны. и тоу став'ша се насладнста се ѿ гїн вѣжїе своемъ. сладкыне и в'сесрдннїе и днв'нїе люб'вн. и пребыста мнсогїн днїн въ вѣселїн несповеднме. 48б/25–49а/2 (1–2); сын бо блгочїстнвн росоу блгдїтн дх̄овнїе ѿкропїаемъ. тако некоторїн блгооухан'ннн цвѣтї. на сладкы и блжен'ннн сынъ прѣложн се. 84б/3–6 (5).

сласть, -н ж (5) *задовољство; радост; сласт, ужитак*.

◇ въ **сласть** **1.** *са задовољством, задовољно; радосно*. – сїа же снїа же х̄любнва краля. въ сласть и съ вогазнню прїемаста. глїы и поученїа блженїе мїтре свое еленн повнноуща се ен. съ

⁵⁰³ Грешка писара, треба да стоји: възьсала.

в'сакою радостію сласт'нѣ. 37а/28–37б/4 (1); и сын х̄любыви гн̄ь мон оурошь кралі. рев'нитель в'сакыи люб'ви правіе. и сииковою бо дѣло наоученіемъ его высл(ть). и приемъ въ сласть млѣніе гл̄ы іе. и повѣле іако да ндетъ. 49б/5–8 (7). ОП: 34б/4–5, 70б/16. **2.** *сласно, са слаишу, уживајући у сласти.* — и такою любовію вѣры раз'гараючи се ѿ гл̄сдѣ. подікланяють вію свою поді лаг'кою нго х̄во. бѣз'мльвствующи въ в'сацѣмъ исправ'леніи чрнн'т'сцемл̄а. дн̄ь и ношь не вькоушающи въ сласть сна. или покои дающи тѣлоу своємюу. 43б/6–11 (10).
Уп. сладость ◊

СЛАСТ'НѢ прил. (1) *задовољно, са задовољством.* — сіа же сн̄а іе х̄любивка краліа. въ сласть и съ воазнню приемаста. гл̄ы и поученіа бл̄женіе мѣре свое елени повинующа се іен. съ в'сакою радостію сласт'нѣ. 37а/28–37б/4 (4).

СЛОВЕС'НЬ, -ын прид. (5) *духован, који има способност духовне спознаје, који духовном, словесном силом тражи Бога; (о духовним чедима).* — фиг. добрін пастироу словесныхл̄и ов'ць свонл̄и. мл̄ю те оубо недостонна нареши се раба твоа. не прѣдаждь мене крамоле лоукаваго ни ждланію сотонноу ѿстави мєнл̄(є). 44б/14–17 (14); въ то врѣме соушоу въ монастыри тодъ бл̄жен'номюу и бг̄онзавран'номюу чрнн'цъ в'сесѡщєн'номъ епіскпоу курь данноу. нже бѣ приемъ паст'виноу словесныхл̄и ов'ць. быти пастирь и оучитель. 79а/21–26 (25). ОП: 53б/15, 69б/3.

◊ **СЛОВЕС'НОЕ СТАДО** (словесно) *стадо; (о пастви, заједници верника у односу на пастира, (архи)јереја под чијом су црквеном, духовном влаишу).* — фиг. пасете словесноу стадо въ нєм'же ви постави дх̄ь стн̄. епіскпи пастн црквь б̄а жива. юже приобрете чл̄стною своєю кровію. 82а/2–5 (3).

Уп. паствина

СЛОВО, словесе, ретко словеси и слова с (30) **1. а.** *оно што је речено, реч; говор.* — бѣше слово іеє снлоу растворено. 31а/7–8 (8); не словесем' бо ни ѿбразомъ. ни рола(о)мъ ни крѣпостію ни лѣтл̄(ѣ)мъ. црл̄ствіе нєл̄сноу постизает' се. нь снлоу веры. 34а/17–19 (17); мы же възлюблен'ніи. дх̄овнаа словѣса вѣщанмъ нь пате еанко къ дх̄ов'ніимъ. послушающе тогожде апл̄сла. гл̄іеть бо дх̄ов'ніимъ дх̄ов'на вѣщати. 52а/27–52б/3 (28); и прѣвратише іего ласкавнии словѣси ѿ любве родителя своєго. 64б/1–2 (1); и ни слова хоу'на ѿ себе чоувь. 74б/9. **б.** *говор, излагање, приповедање.* — нь до здѣ гл̄ав'ше слово ѿкратимъ. и въ прєдлєжєща тышнмъ се вѣщати. еанко ѿ искоусєхъ сєго бл̄гочл̄стиваго и х̄любиваго... 54а/5–8 (6). **в.** *молитва, реч молитве.* — в'сак бо оуповаєи на те не ѿпадетъ прошеніа своєго. вѣдл̄(ѣ) іако раз'вѣ тебѣ ни дѣлз ни слово свѣршаєт' се. 55а/2–4 (4). **2.** *учење; закон (Божји); оно што је написано (речено) у Светом писму.* — вг̄ѡцѣ бо и прл̄ор(о)къ двл̄дъ рєчл̄(є). начєло словѣсъ твонл̄и истинна. 51б/28–52а/1 (28); дароун ми ѿ неистр̄паємаго ти источ'ника бл̄годєти дх̄ов'ніе. іако да вьскыпет[.] въ мнѣ строює силн стго твоєго и животворєщаго дх̄а. нзносеє пиво води живот'ніе. словеса бжл̄ствныхл̄и твонл̄и писанн. 52б/20–25 (25); вьсєгдла помнѣ слово вл̄дкы х̄а. нб̄о и зем'ля мнмондетъ а словеса моа не нмоу'тл̄ мнмонти. 79а/7–9 (8); преполд(о)внн̄ моужь вьн'мъ слово евл̄ганта хл̄ска. еже рєчл̄(є) вл̄дка х̄с... 81б/1–2 (1); прл̄ор(о)къ бо рєчл̄(є) слад'ка грѣтани моємюу словеса твоа пате мєда оустомъ монл̄а. 84а/23–24 (24). ОП: 33б/10–11, 34б/8, 81б/8. **3.** *изрека, мудра реченица, сєнтенција; казивање, приповедање; прича, приповєст; књижевно дело.* — рєчє бо єдинь моуд'рыхл̄и. страш'но бо ієсл̄(ть) выпати въ роуцѣ б̄а жива. и апл̄сла же пак'ль томоуждє словоу подів'ствуює. гл̄іеть рѣкы. страш'но бо єтерз соуждл̄(є)нїє ждлати хотє поасти в'сє дѣлатель неправдл̄н. 28а/27–28б/3 (1); и стн̄хъ цркви бєсчл̄сноу просвѣщає и оукрашає. по словз бг̄ѡца двл̄да. гн̄ възлюбыхъ красотоу домз домоу твоєго. и мєсто вьселєніа слави твоє. 68а/3–6 (4). ОП: 79а/7. **4.** *реч, начин изражавања.* — сицѣви бо бѣ нравъ сїє бл̄жен'ніе. ѡстра словомъ бл̄га же ієсл̄(ть?)ствомъ... 30б/26–28 (27); фиг. и сын сн̄ь єго възлюб'лен'ніи. ѿ толѣ ѡврати срл̄дце свое въ словеса лоукав'на. и не вьсхотє послушати гл̄ы родителя своєго. вьспнтєв'шаго и въ бл̄говѣрн̄и и чл̄стотє. 64б/8–12 (9–10). **5.** *одговор; исказ на постављєно питање.* — коє бо слово нзмєтъ мє въ страш'ноє твоє пришьствіе. не нмоу'щн̄и плода добріє детєли приннєсти тебѣ. 35б/16–18 (16); коє бо слово нзмєтъ мє. тогдла тебѣ боу' моємюу

сѣд(ѣ)шоу на соуднишн. 67а/26–27 (26). **б.** реч Божуја, Логос; слово (Божује). – прлолр(о)къ бо нсаїа глїєть. релї(е) бо н почнїєть на нїємь дхъ вжїн. дхъ прѣмоудрости н разоумь. дхъ свѣта н крѣпости. словомъ же оусть сконїхї оубнїєть неїсїтнваго. 58б/4–7 (7).

◇ БЕСКОНЪЧНОЕ СЛОВО, СЛОВО ГОСПОДНІЕ, ОТЪЧЕІЕ *Бесконечно Слово, Слово Господње, Божује, Богоочево, Бога Оца, друго лице Свете Тројице, Исус Христос.* – свѣтодавче блгїн хѣ. омыратеннїмь тмою грѣховною просвѣтителю. н прельщанїемь обратителю. бесконъчноє слово. мене оубо грѣшноюю н стрїсїтн омыратенноу. н потрѣневшоу всоудї(оу) просвѣти н оинстн. 35б/6–11 (9); всєдрьжителю словї(о) оѣе. сьмосьвршеннїн іуѣ. 44б/3–4 (3); та бо єдннъ бѣ блмь н гѣ глсїмь. всєє вндї(н)мнє н невндї(н)мїє твары твораць. свѣтъ непрнстоупнъ н жнвотъ всѣхї. оутврднвїн неїсїа моудростїю н основавїн землю нн на тесомъже. о семь бо прлолр(о)къ провьзвѣстоує глї. словесемь глсннмь неїсїа оутврднше се. дхомъ же оусть его вса сна нїхї. 27б/17–24 (22). **БОЖЬСТВОНОЕ СЛОВО** *Свето писмо.* – мнрь бо сь вь зле жнїтї такоже вжїсїтвное рече слово. 33а/24–25 (24–25). **СЛОВО ПОХВАЛЬНО ДЕО ЖИТИЈА У КОЈЕМ СЕ ПРИКАЗУЈУ ЧУДА ПОСЛЕ СМРТИ ОНОГА КОМЕ ЈЕ ЖИТИЈЕ ПОСВЕЋЕНО, ОДНОСНО СВЕДОЧАНСТВА његовог прослављања, похвале у царству небеском.** – вь истинноу бо любымнцн блго кїсї(ть) врьме намь. н по сїнїхї проглїати сего блгочїсїтнваго глсїа моего слово похвално. 84б/6–8 (8). **СЛОВО РАЗОУМА РЕЧ БОЖУЈА, СТВАРАЛАЧКА РЕЧ, ЛОГОС; (доспевање у) духовно стваралачко, уметничко стање (за приповедање, писање књижевног дела и сл.).**⁵⁰⁴ – богатаго бо влїдкы блгонадеждїднїн рабъ неїсїмь. темъже не трѣбоую оштавленїа. нъ млїю се пождїанїа. дондїеже дастъ мн се слово разоумь. 52б/8–10 (10). **СЛОВО ХВАЛЬНО ДЕО ЖИТИЈА У КОЈЕМ СЕ ИЗРИЧУ ДЕЛА (ЗА ЖИВОТА) ДОСТОЈНА ДИВЪЕНЪА, СЛАВЕ И ХВАЛЕ ОНОГА КОМЕ ЈЕ ЖИТИЈЕ ПОСВЕЋЕНО.** – н по снїхї же вьзлюбленнїн пакы прѣдїлежнть мн слово хвално. оуднвїає жнїтїє сего блгочїсїтнваго глїа моего превнсокаго країа. єнко сьхрани его бѣ неврѣждїеннаа ѿ находєснїхї ємоу погыбѣлїн. 59б/25–60а/3 (26).

СЛОУЖИТЕЛЬ, -ла м (1) *служитель, слуга; онај који је потпуно предан нечему.*

◇ **СЛОУЖИТЕЛЬ ТРНСИАНЪНАЄГО БОЖЬСТВА** *слуга Божуји, слуга Свете Тројице (о свештенику православне вере).* – оуголдннкъ же славы твоє. н свѣтлнннкъ ѿѣствїю сн землн срьбсцѣн. глснъ нашъ н оучнтель слоужнтелъ же трїсїаннаго тн вжїсїтвн. архїєрен курь сава. 53а/8–12 (11).

СЛОУЖИТИ, -жоу, -жншн несвр. (5) **1.** *бити слуга Богу, испуњавати његову вољу.* – вь истинноу бо сн хдлюбывн таково навнчєнїє нзволн. всєгдїа слоужнти глсївн преподї(о)вїємь н правдїю. 70а/16–18 (18). ОП: 36а/28. **2.** *радити у чїју корист; испуњавати утерђєну обавезу и дужност у корист господара, краља.* – (Пресвета Богородице) людн же дрѣжавѣ сьблюдн невреднмо. клєтн нїхї нсплннїающн всакого плода блгаа. н вь разоумлїающїн нхъ. слоужнтн нмь нелицемьрно правдїю. 40б/2–6 (5). **3.** *служити; послуживати, доносити јело и пиће; дворити, бринути се о неком чинєћи му услуге, указујући помоћ, неговати.* – н вь тые днї доволно млїсїтннн дающн всакомоу трѣбоуюшомъ алчнїє же оутробы наснщающїн. н нагїє оодѣвающїн. н єнко волєснїхї н странннїхї. н ненмоущїн гдѣ главн подїклоннтн. такобнмь вѣ сїа блженнаа покровъ тврдїн. н забрало нешворнмоє. сама бо прєдїсто҃яше н слоужаше нмь сь говѣнїємь... 37б/9–16 (16). **4.** *служити, бити у чїјој служби; обављати посао слуге (за плату?).* – н поємь сь собою два нлн трїн некыхї вѣрннхъ ѿ слоужєсннхъ ємоу. 73а/21–23 (23).

СЛОУЖЬБА, -ы ж (2) *(црквена) служба, богослужење.* – н тон (храм) ненповѣдннхъ прншоєнїн его нсплнн. єнко вса потрѣбнаа на слоужбоу ббѣ н прїсїстен его мѣрн. сєбѣ же вь вѣчно помннанїє. 71б/23–27 (25).

⁵⁰⁴ Хебрејска реч *maškil*, на старословенском – слово разоумно (РП XXXIV: 590), на српски се преводи као: *поучан (за разумевање)*, при чему се истиче да ова реч упућује на крајње истанчано духовно разумевање (Атанасије/Василије 2008: 203).

◇ ВЪДАТН КОГО НА СЛОУЖЬБОУ КОМОУ ДАТИ КОМЕ НА РАСПОЛАГАЊЕ НЕЧИЈИ ЖИВОТ, ДАТИ КОГА КАО ТАОЦА КОМЕ.⁵⁰⁵ — н толнкоу вѣланкоу любовь оутвѣрднста междоу совою. тако н семоу прѣвнскомоу кралю. вѣдатн възлюбленнаго снѣ своего. глѣмаго стефана. на слоуж'бою томоу съ вѣланконденнтнм властелн зем'ле сръв'скіе. 63а/4–9 (8).

СЛОУХЪ, -а м (1) *слух, чуло помоћу којега се примају звучни утисци.*

◇ ДАТН СЛОУХЪ КОМОУ НАЖЪВИВО САСЛУШАТИ КОГА. — нь млнм вн любымлнцн. дадите мн слоухы выше въ послушаніе прнлежно. 29а/12–14 (13).

СЛОУШАТИ, -аю, -акшн несвр. (1) *слушати, придржавати се чїјих савета, наредба, заповести, покоравати се, подчињавати се коме.* — оны же тако покорывн снѣве слоушающе своего чедолубываго оца н глсна. н въ тоу романію ндоше. 76б/20–22 (20–21).

СЛЪЗА, -ы ж (18) **1.** у мн.: *плач, проливање суза; фиг. жалост, душевни бол, туга; кајање, покајање.* — а сн же вьместо крѣвнаго теченїан моукѣ. теплнм слъзамн н мнвогн дѣтелн добрїн распроеше плть свою. нмнже въз'мож'ноу оугодити тебѣ. 29а/3–6 (4); даждь же мн источннкъ слъзъ. тако да оцїю сн дшѣв'нїе моє скврьнн. 30б/4–5 (4); сїе оубо помншающїн блжѣннаа. н оумнлшн се прелд глсѣмъ съ слъзамн н глаше. плачн се дшѣ грѣш'на елнко о сьдѣнїн тобою злїнїх. ндѣже бо слъзы тоу н оумнленїе вжїе. разоумю бо блоудннцоу тако за слъзн теплїе многыхъ дълговъ оостав'ленїе прнетъ. врѣхов'нн же аплсѣлъ петрь. за едннъ чьлс(ь) гор'кых(ь) слъзъ. не тьтїю прощень вылс(ть) грѣха 31а/21–28 (22, 24, 26, 28); млѣщн се съ слъзамн теплѣ н глїюшїн. свѣтодав'че блгїн хѣ. 35б/6–7 (6); блжѣна еси тако источннкомъ слъзъ твонїх(ь) оцнла еси скврьнн дшѣв'нїе н тѣлеснїе. 47б/8–9 (8); покаанїа бо не стежахъ. нн пакы же слъзъ. 67а/12–13 (13). ОП: 38б/7, 46а/17, 62а/14, 66б/3. **2.** *суза, безбојна сланкаста провидна течност коју луче жлезде у очној дупљи (од бола, јаког узбуђења и сл.); једна кап те течности.* — тѣплнм слъзамн оумашающн лцѣ свое. н болезнїю люб'вн срлдчнїе гор'ко плачущн се глѣше. горѣ мнѣ греш'нѣн... 37б/17–19 (17); слъзн гор'кїе ѿ ѿтїю нсходѣще. ядра же нспльнѣхъ. 39а/22–23 (22); слъзы мнвогн слѣпотоу мн твореть. 65а/11; по в'сакїе ношн слъзамн непрѣсхѣкнмн постелю свою мочаше. 73б/14–15 (14). ОП: 50а/23.

СЛЪЗЪНЬ, -ын прид. (1) *сузан, испуњен сузама, пун суза.* — фиг. нь о гн црѣу вѣкомъ не погоубы менѣ съ безакон'мн монмн. нь послы свѣтъ твон н нстнноу твою. на осїанїе мнслѣннма монма очнла. оуправн же в'сако подлвнзанїе срлдца моєго на твоє оугождленїе. слъзноу же тоутю послн мн. тако да оугашоу пламень стрлстнїн плтн моє. тако да не порадлїует лсе врагъ мон о мнѣ. 67а/15–22 (19).

СЛЪНЦЕ, -а с (5) **1. а.** *Сунце, усијано небеско тело лоптастог облика око кога се окреће Земља и друге планете.* — се бо слнце нсходнтъ на твѣрдн свое. хоте оосвѣтнтн всоу вьселен'ноу. і азъ грѣш'на не чаю заходѣаго тн вндетн. лоу'тше бо вѣ мнѣ н не роднтн се. 38а/11–14 (11). **б.** (?) *фиг. извор живота, просветљења и сл.* — съ же блжѣнн н блгочлстнвн краль прелдлѣжаше тако мнвогосвѣтлоє слнце. просвѣщѣне разоумн н мнслн вселї зрещнхъ его. 83а/11–14 (13). **2.** *сунце, светлост коју испушта Сунце.* — таковн оубо крѣпостн н вѣры срлдчнон прѣпоисав' се. нстн'ною же любовїю елнко къ гѣу подлнрає се. оумноу лѣствнцѣю на висото⁵⁰⁶ добрїе дѣтелы вьсходнтъ. слнца свѣтленше оудоврено нмеє лцѣ. н пате снега члстѣнше. н оадѣанъ рнзою емоу же похвала не ѿ чллкъ нь ѿ бл. 27б/11–17 (15). **3.** *фиг. Бог, Господ.* — н члчншнмъ пѣтн прѣждїе слнца слнце зашыл(ь)ше въ гробъ нногдла... 83а/5–6 (5).

⁵⁰⁵ Уп. изр. 'бити (стајати) на служби (службу) коме' *ставити коме на употребу, на располагање своје способности* (РМС V: 867).

⁵⁰⁶ Омашком писара изостало је крајње у.

◇ прѣжде слънѣца *пре сунѣца, пре сванућа, пре зоре*. – и начѣньшии пѣти преждѣ слѣнца слѣнце зашьд(ь)ше въ гробѣ многѣла... 83а/5–6 (5).

СЛЪНЪТЪНЪ, -ын прид. (1) *сунчани, који се односи на сунце* (в. слънѣце 2). – и всемь намь ѡбѣстоюци ѡдрѣ блѣженнѣе възревше на ню и бе видѣти лицѣ юе тако лицѣ аггѣла бж҃га. нли тако зарюу слѣнчнѣ многосвѣтанни добротани с҃яюшѣ 46а/2–6 (5).

СЛЫШАНИЕ, -ни с (1) *звук, оно што се прима чулом слуха; шум*. – и не бѣ глаг(а) ни слншанѣ ѿ нѣгл. езнкѣ во его свѣзла се бѣ. 83а/1–2 (1).

СЛЫШАТИ, -шоу, -шинн несвр./ свр. (42) **1.** *слушати, примати чулом слуха; чути, саслушати; слушати/ саслушати (читати/ прочитати ?) оно што је написано, изречено у писаној форми*. – двѣдѣ оубо ѡ двою грѣлхоу плакаше се. и слншавѣ прѣлр(о)ка гѣ простн тн. 28а/16–17 (16); нь ѡбаче слншоу писанѣ стѣлхл кнѣкѣ. тако ѡбращающе ни къ покаанѣю и глѣють. тако вѣсакѣ выметаен себѣ въ нечаанѣе рече. вѣсма рабѣ вываеѣтъ сотонѣ. 39б/3–7 (4); и тако югѣла слншаше снѣвѣе глѣи блѣженнѣе. был(ть) въ нылхл скрѣбѣ и рнданѣе. 45а/9–10 (9); се во тако слншахомѣ такоѣе глѣи твоѣ. въ недооуменнн соуце вѣсн безгод'но пѣталѣю колеблѣм се. 45а/13–15 (13); скончѣ же лсе жнтѣ тацн во полдвнзн и стрлстн выше и трѣпенѣа сѣ блѣженнѣе. и тако въспрѣтъ такоже сл[ы?]шасте и видесте. 51а/28–51б/5 (4–5); сн же глѣи слншавѣ млѣбннн глснѣ мон прѣвнсокы краля оурошь. ѿ възлюб'лен'наго сн брата. и въ тѣ чьл(ь) ни малн закьснѣвѣ. повѣле събранолл быти вѣселью конемь елнко дрѣжавн его. въ по мошь възлюб'лен'номоу сн братоу. 59б/7–11 (7); се во дѣланѣа днв'ны и прекраснѣи позорѣ. елнко съшьд(ь)шнм се камь хѣлюбвнцн прилеж'но слншещнхѣ. таже ѡ семь бл҃гоуслстнвемь. 66а/25–66б/1 (27). ОП: 34а/26, 37б/27, 44а/23, 45а/23–24, 45б/27, 50б/19–20, 51а/3, 52б/28, 53б/27, 56а/1, 65б/26, 66а/3, 74а/6–7, 74а/27, 75а/7, 77б/8, 78б/7–8, 85а/1, 86а/2. **2.** *чути; сазна(ва)ти, дозна(ва)ти преко других, из казиванѣа других*. – многннн црн ѡкрлстнннн желаемоу быти въ любовь. слншеце за цѣломоудрннн сьмнслѣ его. 53б/23–25 (24–25); и тако слнша прѣвнсокы краля оурошь шѣствѣе нлхл. въ тѣ чьл(ь) посла слы свое протнвоу юмлѣ. 62а/7–8 (7); любовннн снѣоу дрѣжав'наго мн црлства. слншахѣ вѣланкоу помощѣ ѿ влдлкн хѣ прѣвнсокомоу тн кралев'ствѣ на поганѣе. 76б/10–12 (11). ОП: 45б/14, 45б/18, 57б/21, 58а/20–21, 59а/3, 63б/4, 65б/17–18, 65б/20–21, 71б/15–16, 76б/3, 78а/4, 78а/23, 85б/5.

СЛѢПОТА, -ы ж (1) *слепота, слепило, слепота, стаѣе онога који је слеп*. – фнг. слъзы многнн слѣпотоу мн твореть. 65а/11.

СЛѢПЪ, -ын прид. (2) *слеп, који нема очнѣега вида, који је лншен способности вида*. – ѿ вселхл градѣ и странѣ и многлхл ваасн. и ѿ ѡкрлстнннхл зем'ль. нншн и странннн и маломощннн. хромн же и слепнн и проказнвнн. хотеще въспрнѣти малстнннѣ ѿ б҃гоподат'лывѣе роукы его нещед'но такоже и бѣ. 73а/7–11 (9). ОП: 45б/8.

СЛѢПЪЦЪ, -ца м (1) *слепец, човек слеп на оба ока*. – многостралд(а)лнн во ювь рече глѣе азѣ бехѣ ѿцѣ немощнннмь. и око слеп'цѣмь. нога же хромнмь. 32а/3–5 (5).

СМНЛЪЦЪ, -а м (1) *Смилец, бугарски цар (1292–1298)*. – и поѣтъ дѣщерь црѣа блѣгар'скаго рѣкомаго смнлца. и снѣ ѡброуѣн юмоу быти женоу. и ѡлоуѣн юмоу достонноу чѣсть дрѣжавн свое. 64а/12–15 (13).

СНЪГА, -ы ж (1) *снага, братова жена*. – кралица смоннда ... подроужѣе же соуцнн вѣланкаго краля оуроша. начѣтл мннтн се юмоу глѣющнн. млѣю те гн мон повѣлан мн да ндоу до възлюб'леннѣе сестрн моѣ снахн же твоѣ. бл҃гоуслстнвѣе кралицѣ кафеелнны. 49а/20–27 (26).

СНѢГЪ, -а м (1) *снег*. – фиг. ... слнца свѣтленше оудокрено нмѣ лицѣ. н пате снега члстѣнше... 276/15–16 (16).

СОЛОМОНЪ прид. (2) *Соломонов*.

◇ прнтѣча/ прѣмоудрость соломононе *Приче Соломонове*. – такоже рѣч(ѣ)но кѣл(ть) въ прѣмоудрости соломоны. рѣч(ѣ) бо скровнща црлскаа злата испльнет' се. н оуми же нстовыхъ полдвнж'никъ испльнет' се богатаго разоума. 30а/5–8 (6); рѣч(ѣ)но бо кѣл(ть) въ прнтѣчи соломоны. таждѣ бо рече медь. снѣ блгъ бо сътъ. да насладнт' се грѣтанъ твон. 35а/15–17 (15).

СОЛОУНЪ, -а м (2) *Солун, град у Грчкој*. – н въ солоунѣ же градѣ. н тоу въздвнже дворн црлскыи. н създла црквѣ въ нмѣ архѣра хѣл николн. 71а/22–24 (22). ОП: 746/12.

СОТОНА, -ы м (1) *сотона, ѡвао, враг*. – тако в'сакъ выметаен себѣ въ нечааніе рече. в'сма рабѣ вывакѣтъ сотонѣ. 39б/5–7 (7).

СОТОННИЪ прид. (1) *сотонин, који припада сотони*. – (Господе) не прѣдаждѣ мене крамоле лоукаваго ни ждланію сотонноу ѡстави мѣн(ѣ). 44б/16–17 (17).

СПОУДЪ, -а м (1) *суд, посуда*. – н невъзможно был(ть) хранити полд сподомъ свѣтла. н грѣдѣ врхоу горы стои не оутан се. 68б/9–11 (10).

СПѢТИ/ СПѢЯТИ, спѣю, спѣюши несвр. (3) **1.** *напредовати*. – нь оубо млнѣте гѣ за мѣ недостонноу. некли како бѣпрнет'ниши вышиши млтваци. достонна боудѣ прѣтїю таковаго дара ѡ хѣ. елико спѣяти ми въ бѣоугоднаа дѣла. 33б/4–8 (8); сама же десница силн влдннїе главоу его вѣн'га неоувѣдающнмѣ вѣнцѣмѣ. н дасть его многосвет'лаго свѣтлн'ника ѡчѣствїю своєюму. спѣюща бжїемѣ промисломѣ бѣоугоднннн дѣлн прославити се. н събрати елико расточен'на дръжавн ѡчѣствїа его. 53б/8–14 (11–12). **2.** *помицати, померати напред; управѣати*. – аще н лнста не раслаблен'на кѣлста. нь н'равъ въ доврїе дѣтели спеетъ нма. 43б/22–24 (24).

СПѢШИТИ СЕ, -шоу се, -шнши се несвр. (2) *хитати се, журити се; устремљивати се, хитати*. – тоу соуще вѣлнконменннн соуродннннн црѣу томоу тако н пльтородна братїа. събранїе сътворнше н ндоше на дръжавоу сего блгочлстнваго краля. спешече се на заколенїе стѣго. 56б/15–18 (18); сн же слы въз'слан'ны глсномѣ монїмѣ протнкоу томоу црѣу поган'скоу. собретоу его събрав'ша се съ силою многою въ дръжавѣ црлствїа своєюго. н съпѣшече се на сего хѣлюбнваго. 62б/20–24 (23).

СПѢЯТИ в. спѣти

СРАМОТА, -ы ж (1) *срамота, дубоко, јако осеѣање срама, стида (због почиеног греха); страх*.⁵⁰⁷ – нь что сътвори азъ грѣш'наа. стоуда испльнен'наа. прнкрн бо срамота лицѣ мое. н н тѣскна⁵⁰⁸ ми соутл ѡ в'соуд(оу). оувїн мнѣ ѡ коуд(оу) начноу плакати лютаа ми. н неоудобѣ исповеднма бѣзаконїа н ѡ темѣ прьвоке в'сплачу се. ѡ тем лн в'стѣню. нли ѡ темѣ въз'рндаю ѡ множствѣ грѣхъ монїхї. нли ѡ разоученїн ѡ бѣ. 39б/11–18 (12–13).

Уп. стоудѣ

⁵⁰⁷ Свети Јован Дамаскин сматра да су стид и срамота врсте страха. Он ова осеѣања, пре свега стид, не посматра као негативна. По светитељевим речима, стид је „врло добро” осеѣање, а ни осеѣање срамоте „није без наде на спасење”. В. Дамаскин 2001.

⁵⁰⁸ Треба да стоји: тѣсна.

СРЪБРО, -а с (4) *сребро, сребрн новац*. – н ть стї градь ієрїслмь не малєхь малїстннь испльннвь· вьдавь злато н среб'ро бесчїслно· 68б/16–18 (18); н старїє (цркве) соб'новнвь н оукрѣпы· вьдавь бесчїслноє злато н срѣбро на питенїє н оудѣянїє оубогїнмь н маломощ'нїнмь· 79а/4–7 (5–6). ОП: 67б/15, 72а/22.

СРЪБРЬНЬ, -ын прид. (2) *сребрн, који је израђен од сребра*. – н ѿ сїнхь троуждїающн се єлнко ѿ вьдаванїн малїстннь вь храмн вжїст'внїє· в'са таже на потребу· кнїгы вжїст'внїє вь домоу своємь сьстав'ляющїн· такождє н сьсвдїн сїѣн'нїє златїн н срѣбрьнїн· оукрашен'нїн єнсерн н каменїємь многоцен'нїнмь... 34б/26–35а/5 (2). ОП: 41а/10.

СРЪБЪСКЪ, -ын прид. (21) *српски, који се односи на Србе и Србију*. – жнтїє н жнз'нь бл҃гочїстнваго н хїслоубнваго· н стѣролїнаго крѣпкаго н сьмодрьжавнагось бл҃гї гнїа краля стефана оуроша· превьноука стїго сьмєсона неманы· новаго мнроточца сьрбскаго· н вьноукь прьвовѣчанаго краля стефана· н снѣ вѣлнкаго краля стефанї(а) оуроша 51б/9–16 (14); стѣфань оурошь превнсокы н крѣп'кы н сьмодрьжав'нїн н малїстнвїн краль сьрб'скїн· 68б/6–7 (7); с[.]н во єпїскпь даннл вѣ рождїенїє н вьспнтенїє зем'лїє срѣвскїє· 79б/17–18 (18); н не хотє прєслоушатн в'сєго сьбора сьрб'скаго· н сєго превнсокаго краля стѣфана оуроша· 81б/9–11 (10). ОП: 29б/10, 36а/8, 40а/22, 45б/10, 47б/26, 53а/10, 54б/14, 56б/21, 61б/11–12, 63а/9, 75б/8, 76а/26, 80б/11, 81б/14, 81б/22, 81б/25, 82б/25.

СРЪДОЛЮБЪЗНЬ, -ын прид. (1) *који је срцу мио; (најмилији, најдражи ?)*. – н нз'бравь велнкнценнтїє властєлн своє єлнко срьдолюбъзнїн ємоу· н оукрѣпнвь срдїца нїхї сь разоумнїнн н слад'кымн гл҃ы... поусти нїхї сь слою своєю нты тьщ'но на тїє поганїє пер'сн· 77б/13–19 (14–15).

СРЪДЦЕ, -а с (46) **1.** *духовно средиште човековог бића; средиште разумне, жельне и вољне способности душе; оно што је у срцу: желье, мисли, осећања и др.* – сїа во бл҃жен'на вѣзмоу'тноу дшїєю н кроткомь⁵⁰⁹ срдїцємь вѣрн нстїн'нннє· млтѣвоу бѣв̄ прїноснть· томь єднномоу испнтающомоу срдїца н оутрѣбы· 30а/8–11 (9, 11); вѣдї(ѣ) во тако блнзъ єсн ськроушен'ныхї срдїцємь· н смирєн'нїє дх̄ѣмь спїєлєшн· тем'же полдї(о)внєт' мн прьвоє· боатн се нмєнн твоєго стїго· творнтн вь в'сємь волю твою· 30а/26–30б/2 (27); зрєцїн очнма добраа вѣсєлнта срдїцє· 35а/19–20 (20); ...такѡ да н азь грѣш'на зрєцїн вьшего добраго нсправ'лєнїа· прєпровождїоу жнз'нь мою вь весєлїн срдїца радїлїющн сє дшїєю· 36б/1–4 (3); вн же оубо (чєда моја) любовїю срдїца сьдрьжнта сє сама· 37а/7–8 (7); вѣдоу'голдїна мнсль вьзднѣ на срдїцє сїє бл҃жен'нїє єлєнн· 38а/24–25 (24); ѿ прєстїа мога влдїцє гжїдїє вїѣ... прошоу дароуи мн сь дрьзновѣнїємь н любовїю вѣрн срдїца чїстїа· начєтн ѿ гїи н сьвршнтн храмь вь нмє твоє стїоє· 38б/7–15 (13); ты во бл҃жен'наа об'лєк'шн сє вь рнзоу сь внше нст'кан'ноую· юже нарекоу тнхость н незловїє срдїца твоєго· н нмоушїн в'сєгдїа бл҃гдїть ѿ гїа· н наслаждїаєшн сє юю вь вѣкы· 42б/21–25 (23); ѿ мтїи мога н гїєлє· како азь недостоннїн забовудь желанїа срдїца твоєго· н болєзны троудь твоихь· єлнко полдїєть ѿ мнє· 47а/13–16 (15); сє нспльннєт сє срдїцє моє рнданїа н плача многаа· 47а/22–23 (22); н мы грѣшнїн вьзрадїлїємь сє дшїєю н срдїцємь· 51а/1–2 (2); н пакы на нь (Господа) оупова срдїцє моє н поможє мн· 57б/13–14 (14); (҃аво) вьшьдїн бо вь срдїцє предатєлю разлоути єго влдїкы· 61б/21–22 (21); н сын снѣ єго вьзлюб'лєн'нїн· ѿ толѣ ѿвратн срдїцє своє вь словєса лоукав'на· н не вьсхотє послоушатн гл҃ы роднтєла своєго· 64б/8–11 (9); слъзы мнвогїн слѣпотоу мн творєть· н болєзнїю лютою прѣдї(ѣ)лнєт' мн сє срдїцє· за разлоучєнїє твоє· 65а/11–13 (12); (Господє) оуправн же в'сако полдївнзанїє срдїца моєго на твоє оубождїєнїє· 67а/18–19 (19); тако єго сѣло люб'лншє· н вншьшє свѣщанїє н поучєнїє сь смлє бл҃жен'нїнмь творашє· такоже бы вьз'можно было помощїю бжїєю сьвршнтн сє· желанїю срдїца єго· ѿ сьвршєнїн храма того стїго· 79б/12–17 (16); н сѣло ндїн крѣп'коу н вншьшоу моудролї вь срдїцн своємь· ѿ вьздївнжєнїн цр҃квьномь· 79б/20–22 (21); н

⁵⁰⁹ Треба да стоји: кротькннмь.

помисль въспрїемь на в'себл'жен'номь срѣдци своємь... 80а/23–24 (24); и страхъ бжїи въсаднвѣ въ многоразоумномь срѣдци кѣглѣ. 80б/6–7 (7); (Господ) вьложи въ в'себл'гоє срѣдце єго и в'семоу събору єго. извѣст'но разоумети и оузнати. ѿ преподл(о)белмл и в'бговеннемь и в'сетл'стномь тр'н'ци въ в'ланк[.] стѣн горѣ лѣон'скон никодимѣ. 81а/2–5 (2). ОП: 34а/10, 34а/22, 35б/20, 38б/27, 40а/7, 43а/24, 43б/13, 46а/27, 48б/24, 54б/25, 67б/22, 70а/5, 72а/16, 74б/9, 77а/8, 79а/12, 80а/26. **2.** борбени дух, борбено расположење; храброст. – и из'бравъ велконменнтїе властели своє єлико срьдолюбьз'ни ємоу. и оукрѣпнвѣ срѣдци нїхї съ разоумниини и слад'кымн гл'бы... поустн нїхї съ снлоу своєю нты тыщ'но на тїе поганїе пер'си. 77б/13–19 (15). **3.** срце, витални орган човека; место на левој страни груди под којим се налази тај орган. – и ороуѣжа нхъ вьндоше въ срѣдци нхъ. 76а/21–22 (22).

◇ ВЪЗНТИ НА СРЪДЬЦЕ, (ВЪС)ПРНІЄТИ НА СРЪДЬЦИ ИЗР. *пастн на ум (= срце), (при)сетити се, (до)сетити се.* – в'бдоугодл'на мнслъ възндѣ на срѣдце сїє бл'жен'нїє єленн. 38а/24–25 (24); и в'сегл'дла горѣ любовїю в'сесрѣд'чною къ внш'нємоу помисль прнїє на в'себл'гомь срѣдци своємь. 79а/10–12 (11); и помисль въспрїемь на в'себл'жен'номь срѣдци своємь. 80а/23–24 (24). ОП: 77а/8. ВЪ СРЪДЬЦИ У ДУБИНИ ДУШЕ, тајно, за себе. – и сьн бл'гочл'стнвн прнїемь и любьз'но лобыза н. нь оубо мнслѣ въ срѣдци своємь гл'аше... мнсогїн скрьбы и печалн ождают' ме. бѣ сего сїа моє аще сьтворю єго свободо. 65а/21–25 (22). ОП: 61а/8. ВЪ ОУМНІЄННІЄ СРЪДЬЦА ПРНТИ ДОСПЕТИ У СТАЊЕ УМИЉЕЊА, задобити благодат побожног осеѣња скрушености које у себи сједињује тугу и радост, жаљење и утеху. – и вьспоменуѣвъ такоѣ грѣхн юност'нїє. и въ оумнїєнїн срѣдци прншл'дл(ь). начеть млїтн се к бж. 67а/4–6 (6). ДРЪЖАТИ ВЪ СРЪДЬЦИ ИЗР. *чувати на срцу, најбрижљивије пазити, бринути се за што; добро памтити.*⁵¹⁰ – въ старости днїи монїхї келсмы. нь гїи црѣ в'ѣкомь. даждлѣ мене рабоу твоємѣ по срѣдцоу моємоу. моуѣжа сїа и правед'на. нже наставнїтл ме до кон'ца страхъ твоєн вьспрнїемь и дрѣжати въ срѣдци моємь зннлоомь. такоже даровалъ єси на просвѣщенїє дшѣ мнсогочл'стномоу колл'сафѣ. преподл(о)бнаго ѿца вар'лаама. нже просвѣтнвѣ єго свѣтоумь разоумнымь. 80а/25–80б/5 (2). ЄДННІЕМЪ СРЪДЬЦЕМЪ *једнодушно, сложно.* – (манастирском братству:) мнр' же бжїи преспѣваєн в'сакъ оумь чл'чъ. да оутврднт' вн въ любовь бжїю. тако да єдннємн оустн и єдннємл срѣдцємь славнте престѣоу тронцоу ѿца и сїа и стїго дх'а. 42а/23–27 (26).

СРЪДЬЧЬНЪ, -ын прид. (13) **1.** *који долази од срца, искрен.* – ѿ любвн срѣд'чнаа болєз'ны мтрїна. внждлѣ како млїт' се къ гѣу за снѣи своє. 35б/27–36а/1 (27); вьсегл'дла любовїю в'ѣрн срѣд'чныє оупованїє нмїн къ гѣу 57б/10–11 (10). ОП: 27б/12, 37б/18, 39а/15, 49а/18. **2.** *који се односи на срце (1).* – (Господе) послы свѣтл'тл твоєн и истнноу твою. и просвѣтн мн очн срѣд'чнєн. да зроу любовїю срѣдци красотн твоєє. 35б/19–21 (20); прлсно ождає в'сакого чл'ка покаанїа. такоже и сего хл'юбнваго не презрѣ. нь оубо просвѣтн ємоу разоумь срѣд'чнїн. и вьспоменуѣвъ такоѣ грѣхн юност'нїє. и въ оумнїєнїн срѣдци прншл'дл(ь). начеть млїтн се к бж. 67а/2–6 (4); сїа во неослаб'но творє. и въ прѣдлєца єлико на бжїю въ такоѣ простнраше мнслъ срѣд'чноу. 71б/19–21 (20). ОП: 52а/9. **3.** *вољен, љубљен, драг; који је вољен свим срцем.* – тако глїє ємоу чєдо моє любнмоє и срѣд'чноє. зовоу те и не ознваєшн мн се. въ жаллостєхъ монїхї мннт' мн тако блнзоу менѣ єсн. нь простнраю роукоу и не ѿбєре 65а/7–10 (8).

◇ ИЗ ГЛОУБННЫ СРЪДЬЧЬНЫЄ ИЗР. *из дубине срца, из дубине душе; искрено, свом (душевном) снагом; с најјачим осеѣњаима.* – он' же из г'льбынн срѣд'чнїє вьзоупнвѣ къ в'сємооуѣцмоу вл'дцѣ. вьн'мн и оуслншн ме и внжыдл(ь) наснлїє воюющнхл' неправед'но. и прнзрн сь нвєлсї и посєтн и сьвршн єже насадн десннца твоѣ. 76а/13–16 (14). ОП: 74б/21.

СРѢДА, -ы ж (5) *среда, середина.*

◇ ПО СРѢДѢ ПРЄДЛ. С ГЄН. *посред:* **а.** *означава да се нешто догађа или налази између онога што реч или израз у ген. значи.* – и тѣ въ незапоу нн малн болѣв'шоу ємоу. нздл'длше посрѣдл(ѣ) народа кон свонїхл'. 56б/4–6 (5); въ днѣ творє нмь мл'л'стнню. и въ ноцн же самь

⁵¹⁰ Уп. држати кога, што у глави „памтити, имати на уму“ (Матешнћ 1982: 136).

въдварак се по срѣдѣ(ѣ) нѣхѣ. 73б/9–10 (10); тако нѣбопарнын ѡрѣль по срѣдѣ(ѣ) нѣхѣ проходе гавлаше се гасно. 76а/8–9 (9). **б.** *доспевање у средину места или простора онога што значи реч у генитиву.* – и пришьдѣ(ь) по срѣдѣ(ѣ) становъ нѣхѣ ндѣже спещи нмь. 73б/4–5 (5). **в.** *узајамни, међусобни однос између особа*⁵¹¹. – ндеже келста два или трыє събраны въ нмє моє тоу н еслмь посрѣдѣ(ѣ?) нхъ. 49а/15–17 (17).

срѣдцьскъ, -ын прид. (5) *сремски, који се односи на Срем.* – и тоу придоше мнѡзѣн властелы снѣнѣн сѣа кє блѣгѣчлствяго краля стѣфана. ѿ срѣдцьскїе земѣлы. 48а/26–28 (28); и ѡпоустн възлюбленнаго сн брата въ дрѣжавѡу его земѣлю сремскоу. 58а/14–15 (15). ОП: 48б/11, 49а/12, 58б/17.

стаднн, -на м (1) *стадиј* (грч.), *степен, фаза у развоју; (? стаза)*.⁵¹² – релч(е) бо расточн и дасн оубогымь. сѣа бо сътворше назн вѣсакыє пѣчалн. и без рнзы на стаднн добрїе дѣтелн възндемь. 30б/12–14 (13).

стадо, -а с (9) **1.** *стадо*, фиг. *скуп, заједница људи међусобно повезаних: а. хришћанством (вером и уздањем у Христа и Богородицу): хришћани.* – (Богородице) мнр же и тишинн дароун стадоу твоємоу. 40а/19–20 (20); и ты нечлствн видѣвшє ѡб онь поль рѣкы множьство народа збѣгше на єдиноу мѣсте. тако звѣрїе неснн оустрьмше се на стадо хѣб. 57а/11–14 (14). и въздѣвиже пнрты вѣланкыє. добрїн и блгїн пастнрѣ рачнтелн своєго хѣ. мнлоує словѣснїе овцѣ. стада его соущєє въ мѣстѣ томь стѣмь. и снбадѣ кє тако да не коснет' се нѣхѣ звѣрь люгїн... 69б/1–5 (4); и въздѣвнше се ѿ земѣє своєє множьство нѣхѣ мнѡго. и вындоше въ вѣланкоу роуанїю. и гоувѣще хрїстїанѣ тако вѣлци нещелд(е)ще стада хлѣва. еже стежа члствноу сн крѣвїю. 75а/20–24 (23). **б.** *припадношїу истој црквеној, (архи)јерејској власти: паства.* – и пороученноє ємоу стадо хѣнхѣ ѡвцѣ добрє правѣшоу. такоже законно прѣданїє ндїн стѣлхѣ аплсль. и вѣносныхѣ ѡцѣ. по аплслоу рекшоу пасете словесноє стадо въ нєм'же вн поставн дхѣ стї. еплскпн пастн црквѣ бѣ жнва. юже приобрете члствноу своєю крѣвїю. 81б/26–82а/5 (27, 3). ОП: 81а/20. **в.** *припадношїу истој световној, краљевској власти: народ.* – придн пастнрѣ добрїн вѣдарованнаго тн стада полд(о)бє се влѣдцѣ своємоу хѣу. пастнрємь начелннкѣ. да и вѣ ѡбразь боудѣвѣ стадоу своємоу. 81а/19–22 (22).⁵¹³ **2.** *стадо, већи скуп (домаћих) животиња (преживара) (овде: оваца), које се заједно држе, чувају.* – нензѣттенно же мнѡжьство злата своєго тоу приложн. и стада же ѡвѣа мнѡга. и трѣдн вѣл'блоудь. лакумїе же кон'скїе... 72а/6–9 (7–8).

станнїє, -на с (1) *састајање, састанак.*

◇ **СТАННІЄ СЪТВОРНТИ САСТАТИ СЕ, ОДРЖАТИ САСТАНАК.** – гнѣ же краљ стѣфанъ. видѣ се въ толнцѣн вѣдѣ и не ндн нного чєсо сътворнн. вѣставѣ ндѣ кѣ възлюбленномоу сн братоу краљу стѣфану оурошоу. и съ нымь станїє сътвори въ дрѣжавн жоупн раснн'скыє. на рѣцѣ глїємен моравѣ. въ мѣсте же рѣкомємь мачковцѣ. 59а/19–25 (23).

стань, -а м (1) *стан, кућа, настамба; дом.* – и ѡтан нзышьдѣ(ь) нзъ двора своєго. и пришьдѣ(ь) по срѣдѣ(ѣ) становъ нѣхѣ ндѣже спещи нмь. и възнмає злато мнѡго давашє въ роуку нѣхѣ. 73б/4–6 (5).

⁵¹¹ Овде је реч о предикацији чијом се реализацијом успоставља однос партнерства између агенса предикације и реалије у генитиву (коагенса), дакле о социјативу непосредног типа (Пипер и др. 2005: 264–265).

⁵¹² Лазар Мирковић даје овакав превод: *Јер рече: „Расточи и дај убогима“.* Ово учинивши, без сваке жалости и без хаљине узићи ћемо на стадиј (стазе) врлине (Данило Други 1988: 82).

⁵¹³ Из написаногa сазнајемо да се архиепископска и краљевска власт простиру над истим 'стадом'. Ипак, овај пример не наводимо и под б, да не би дошло до неусаглашености у броју потврда.

старость, -н ж (5) *старост* (супр. *младост*). – аще во тѣло еє въ глыбоцѣн старости нзнеможє: нъ дѣхъ еє крепцѣ полдвнзашє се: 43б/20–22 (21); ѿ влдіко не ѿстави насл снрїн. н ѿною любовїю таже вьселн се въ патрїарха авраама. нже гостн любє агл҃лы прїѿврелтї(є) на старость себѣ: 44а/1–4 (4); рекы се въ старости днїи монїхї келсѣмь: 80а/25. – фиг. нъ оубо прндн драгїн мон снѿу. да оутешнт се старость моѧ: 65а/15–17 (16–17).

◇ въ старость прнтн *остарити*. – се внждлоу тако въ глыбокою старость прїндохъ: 65а/23–24 (24).

старь, -ын прид. (1) *стар*, *који је давно начињен, дуго је у употреби и због тога је оштењен, ороноу, пропао* (супр. *нов*). – н старїе (цркве) ѿбновнвѣ н оукрѣпы: 79а/4–5 (4).

старьць, -а м (3) **1.** *старији монах; монах уопште*.⁵¹⁴ – прнзвѣвшн же хѿлюбнвѣа єднного трьнць сконїхї. вьселстнаго старьца глїемаго юва. н ѿ роукы того прннеть мнншьскїи ѿвразь: 43а/28–43б/3 (2); некондѣ прнвнденїемь сьннїемь таки се єднногоу нзавраннїхї трьнць... сїю же вѣсть слншавше ѿ старьца нгоумень н вьсе братство... 50б/14–20 (20). **2.** *старешина, први у некој хијерархији, особа с највећим овлашћенїима у некој групи, заједници и сл.* – н єлнко соушнїхї въ то врѣме сь нїю вьселстннхъ трьнць. н їерѣн. старьць же нзавраннїхї. вѣлможе кє таковиѣхъ прнзвѣвшн ѿсклаблїенномъ же лнцѣмь. н оуннлѣма очнма соушнї. ѿврѣзшїи оуста своѧ н глѧ ндѣ. братїа н ѿцїи н чєда моѧ любнма разоументє. тако жнтїе моє кончанєт се: 44б/25–45а/б (1).

старѣншнна, -ы м (1) (*војни*) *старешина, заповедник, вођа*. – н тоу же єдше сьмого старешнннѿ нїхї. глїемаго трьноглава: 57а/21–22 (21).

СТАТИ, станоу, станешн свр. (2) **1.** *стати, поставити се у одређен положај, став*. – н тако ставшн на млткѣ начеть млїтн се... 38б/6–7 (6). **2.** *стати, престати теђи*. – крѣвоточнвѣ вѣрн радн нсточннкѣ крѣвѣ ста прнкосновѣнїемь вьскрнлїа рнзѣ твонїхї: 28а/17–19 (18).

СТАТИ СЕ, станоу се, станешн се свр. (5) *стати се* (покр.), *састати се, срести се*. – н по снхъ ндѣ вьзлюблїенногоу сн братоу кралю оурош. соушоуємѣ тогдѧ въ дворе своємь паоуны. н тоу ставшѧ се насладнста се ѿ гн вѣѣ своємь. сладкыє н вьсердїчнїе н днвнїе любвн: 48б/26–49а/2 (28–1); такождѣ н сь вьлгарскыиѧ црѣмь оу трьновѣ ставшоу се ємоу. н вьсакѣ правдлоу кралїєвствоу своємѿ нзѿѿврѣте: 74б/13–15 (14). ОП: 49б/25, 74б/2, 74б/6.

СТЕФАНЬ, -а м (48) **1.** *Стефан Урош, краљ Милутин*. – гнѣ мон превнсокы н крѣпкы н сьмодрьжавнїи краљ стефан оурош. вьсл(ть) снѣ славнїю роднтелю. вѣланкаго краля оуроша. н лїлїтї єго хѿлюбывѧ єлєнн: 53б/1–4 (2). ОП: 36а/10; 47а/7, 51б/12, 53а/15, 54а/22, 59а/22, 68б/6, 74б/21, 75а/8, 75б/2, 75б/16, 76б/9–10, 78б/21, 79б/2–3, 80а/3, 80а/21, 81а/7, 81б/10–11, 84а/15. **2.** *Стефан, краљ Драгутин*. – два бо снѧ кє вѣста въ ты днїи. крѣпка н сьмодрьжавнѧ кралї(а). въ ѿѣствїи своємь срьбсцѣн землн. мнѿгнїи страни єзнкѣ прѣдрьжєща. рекоу бл҃гочлїстнѣаго краля стефана оуроша. н вралтї(а) сємѣ стефана краля: 36а/6–11 (11). ОП: 29б/26–27, 48а/27–28, 48б/2, 48б/8, 49б/26, 50а/2, 50а/13, 50б/9, 54а/20, 54а/25, 57б/7, 58б/18, 59а/2–3, 59а/16–17, 59а/20, 59б/21, 79а/18. **3.** *Стефан Првовенчани*. – нъ гн црѣ вѣкомь. даждѣ мнє равоу твонѣмъ по срдїцоу моємоу. моужа стѧ н правєднѧ. нже наставнїтї мє до коньца страха твон вьспрнємь н дрѣжатн въ срдїци моємь зннлѿмь ... тако гл҃сноу стѿмоу моємоу прѣроднтелю прѣвѿвѣнчаннѿмоу кралю

⁵¹⁴ Старцем се сматра „свештеник или монах који је исцєљєн благодаћу Божијом, те учинковито помаже својим ученицима, тј. духовним чєдима, да се исцєле, то ће рећи, да прођу кроз прочишћєње срца, просвєћєње ума и, коначно, да достигну обожење“ (Влахос 2000: 136).

стефанову пљатороднаго брата просвещеника сръбскон зем'ли курь савоу 80а/25–80б/11 (10). ОП: 51б/15. **4. Урош.** – мјсца октедврѣа въ ·кѣ· днѣ· житїе и жнзнь бл҃гочл҃ствнаго и хл҃олоубнаго· и ст҃бороднаго крѣпкаго и сьмодръжавнаго сь влѣб гнѣ краля стефана оуроша· превьноука ст҃го сьмесопа неманы· новаго мироотца сьрбскаго· и вьноукь прьвовѣнчанаго краля стефана· и снѣ вѣлнкаго краля стефан(а) оуроша 51б/9–16 (15). **5. Стефан Дечански.** – и толноку вѣлнкоу любовь оутврьднста межлдоу собою· тако и семоу прѣвнсокомоу кралю· вьдати възлюб'лен'наго снѣ своєго· глѣмаго стефана· на слоуж'воу томоу (татарском кану Ногају) сь вѣлнконментнми властелн зем'ле сръбскїе· 63а/4–9 (7). ОП: 64а/11. **6. Свети апостол Стефан.** – и начеть зл҃длати храмь въ нде ст҃го прьводл҃чннка и апл҃сла хѣа стефана· 79а/20–21 (21). ОП: 45б/13, 82б/19–20, 83б/22, 84а/6.

СТАЛПЬ, -а м (2) **1. ступ,** у грађевинарству вертикални подупирач који преноси терет надграђен на чврсту подлогу. – еплскпъ данналь... сѣло нлїн крѣп'коу и вншьшоу моудролс въ срлдлцн своємь· ѿ възл҃дл҃внженїн цр҃квьномь· еже заповедати келлї хоудогїнмь и многошзабран'нїмь хнтрьцеллї жнждлоушнмь· како постав'лати ст'ल्पн же и надл҃стл҃пїа· и каларе и прѣградн цр҃квнїе· 79б/17–25 (24). **2. велика количина, маса чега (пламена, ватре и сл.) која има валькаст вертикалан облик и која се спушта с висине, неба (или се диже увис ?).** – бѣ вѣлнкоє знаменїе страха явн нмь... таково знаменїе· тако вндети нмь стл҃пь огньнъ вѣлнкы сьходець ѿ нвелс(е)· ѿ него же лоу҃те пламен'нїе нсходеце· и сь жаростїю ѿпалахоу лица нл҃л· 60а/25–60б/5 (3).

СТОЛЬНЬ, -ын прид. (1) **столни, столични,** који се односи на столицу, седиште поглавара државе. – и не тък'мо въ своєн дръжавѣ· нлн въ зем'ли грѣт'кон· нь и въ самомь стол'номь ємоу граде солоу҃не· в'сако хотенїе своє злоу҃тн· 74б/10–13 (12).

СТОПА, -ы ж (1) **стопа, отисак ноге, стопала** на каквој површини, траг; фиг. **марирута, пут који је пређен; место на којем је неко боравио, које је посеђивао током (поклоничког ?) путовања.** – и в'се стопы вл҃дл҃чнне еже по зем'ли хождл҃енїа· хоте ѿ своєл҃г правед'наго стежанїа на славословїе вл҃дл҃цѣ хл҃соу прннестн 74а/1–3 (2).

СТОЈАННІЕ, -нїа с (2) **стојање на молитви; молитвено бденије** (цркв. правосл.), **служба.** – аз же не престаєн глїю· сїе бл҃женїе вѣдоу҃голднаа дѣянїа· єанко стрл҃стнїе и трьп'внїа· млѣн же и мл҃твен и ѿвншо҃наа стојанїа· 34б/19–22 (22); ... и ѿвншо҃номоу стојанїю бьв'шоу· 40б/17–18 (18).

СТОЈАТН, стою стоншн несвр. (8) **1. а. бити, налазити се** негде, **имати, заузимати** какав **положај.** – и грдь врьхоу горы стонє не оутан се· 68б/10–11 (11); многоу же платю и вьплю бьв'шоу· ѿ тоу стоєщїнл҃л· 83а/19–20 (20). **б. заузимати** какав **положај, бити на** **каком** **положају** (о војсци у рату); **логоровати, боравити у** **логору, привременом боравишту** **војске.** – и въ тоу оубо ноць стонєшнмь нлїл влнзѣ места того рѣкомаго жл҃дрѣло· бѣ вѣлнкоє знаменїе страха явн нмь· 60а/24–26 (24). **в. бити, налазити се у** **походу; ратовати** (о **војсци).** – и възл҃дл҃вн'ше се ѿ зем'ле своєє мнвожьство нл҃л мнво҃го· и вьнндоше въ вѣлнкоу҃ю романїю· и гоубѣше хл҃стїанѣ тако в'льцн нещелл҃(е)ще стада хл҃ска· еже стежа чл҃стною сн крѣвїю· и до сьмого вѣлнкаго градл(а) константннопольа касающе се... и стојаше въ вѣлнкон романїн до ·кѣ· лѣть· 75а/20–75б/1 (1). **2. опстојати; одржавати се, остајати у** **ранијем стању, на ранијем месту, на ранијем** **положају** (супр. **бежати, уклањати се).** – немоцьн' бо келс(тъ) (ђаво) стојати прелл҃л лнцѣмь воєщнх' се нмєнн гл҃снїа· 44а/19–20 (20). ОП: 44б/19. **3. постојати, трајати.** – и тоу же на врьгоу мора оу места глѣмаго хроу҃сїа възл҃дл҃внже пнргъ вѣлнкь· и врьхоу него поставн цр҃квь въ нде възнелс(е)нїа гл҃снїа· и около сьзл҃дла градь· и поставн полати мнво҃гн· и тоу оуставь в'сь цр҃ков'нїн оутврьднвь· и всакъ доволь єанко хотєщнмь жнтн оу места того подавь· таже в'са оутврьждл҃ен'на сїнмь хбл҃юбьвнлїл и до нїїа стоєть непоколебьма· 70а/6–14 (14). **4. у стојећем**

ставу вршити какав посао, испуњавати дужност, обавезу. — и многиѣ враче хоудогиѣ нзѡбрѣтъ. дасть нмъ злато много. и елико на потрѣбоу нмъ. такоѡ неѡстоупно стојати нмъ надъ болѣшнми цѣл'боу твореще нмъ. 70б/6–10 (9).

СТРАНА, -ы ж (10) **1.** страна, крај, предео, област, подручје једне земље; земља, држава. — и в'се таковиѣ страни црклствѡа того повоукъавъ. землю строумскоую и срьскоу. црклствѡа пол же и ниѣ страни ѡкрклствѡе земль тѣхъ. 58а/8–11 (8, 10); вьста бо вь тѣ врѣмена вь земли българьсцѣи кнезь некто глїѣми шншлмлань. живи вь градѣ рѣкомелемь едннїи. прѣдрьже ѡкрклствѡе страни многиѣи землѣ българьскїѣ. 60а/3–6 (6); оубо зїи и нициѣи тако ѡ некыѣ свѣстн тетяхоу къ нїемоу. не тьк'мо ближны вь ѡтѣствѣ его. нь и ѡ заморьскыи страни. и ѡ всеи морьскыи островь... 68б/11–14 (14); такоже бо ндѣхоу ѡ всеи гради и странь и многыи властїи. и ѡ ѡкрклствыи земль. ниши и страннїи и маломошнїи. хромн же и слепїи и проказнвїи. хотеще вьсприѣти малствїиѣ ѡ вѣгоподат'лывиѣ роуки его нещедно такоже и вѣ. 73а/7–11 (7); они заморьскыи перси повеждїенїи тобою вь блїѣ дарованнѣи ти дрьжавѣ. и вь ныи страни... 77а/19–21 (21). ОП: 57а/4, 59а/17, 68б/5. **2.** страна, простор који се простире у неком правцу, (лево и(ли) десно од неке територије?).⁵¹⁵ — тако оубо хождїаше. и тако твораше вь лѣтї(ѣ)хъ мнозехъ. такоже был(ть) прослѣти се нмѣни его и проав'леноу быти. по всеи ѡкрклствыи странахъ. вьсточныи и западныи. стѣфань оурошь превнсоки и крѣпкы и сьмодрьжавнїи и малствїи краль срьвскїи. 68б/2–7 (5). **3.** народ, људи који насељавају неку област, територију, државу. — тако дивити се и заморьскыи црѣмь и странами. ѡ помошн и славѣ бжїен семоу блжен'номоу. 76б/27–77а/2 (1).

СТРАНЬНОЛЮБНВЪ, -ын прид. (1) који радо прима и добро дочекује путнике, госте, гостолубив. — ѣи млїю ви боудемь стран'нолюбиви и вѣлюбци. малствїи же и оувѣт'лыви. да и налї не лишитъ вѣтныи блгѣ хсїсѣ гѣ нашѣ. 86а/5–8 (6).

СТРАНЬНОЛЮБНЄ, -на с (1) срдачно примање и добро дочекивање путника, гостију, гостопримство; гостолубивост. — къ снм' же стран'нолюбїа не ѡлоути се. истини же не ѡстоупи. мнр' же гони и правдїоу. сь в'семи признѡваущими нмѣ глїснїѣ. 34а/23–26 (23).

СТРАНЬНЪ, -ын прид. (12) **1.** онај који је без куће, врло сиромашан, бескућник; ? који се потуца по свету јер нема кућу, дом. — и елико болѣшнїи и страннїи. и немлоуциѣи гдѣ главн подїклонити. таковиѣи вѣ сїа блжен'наа покровь тврдїи. и забрало неѡборнмоу. 37б/12–15 (12); не боуди же вамь неснтьствьною їдїю питетн сн. или оупнвати а ниши и страннїи и маломошнїи да алчуотъ. вь место сьмрѣти лютиѣи гладомь скон'чавающе се. 41б/28–42а/4 (1–2); блжѣна еси тако несповѣдннх' ти ради малствїи елико къ нишии и страннїи бл малствїа себѣ авнла еси. 47б/10–12 (11). ОП: 32а/1–2, 36б/27, 45б/8, 48а/16, 69а/12–13, 71а/13–14, 73а/8–9. **2.** стран, туђ, који није повезан етничким и теињим међусобним везама: језичким, државном заједницом и др. (супр. свој). — два бо снѣ ѣе вѣста вь ты днїи. крѣп'ка и сьмодрьжав'на кралї(а). вь ѡтѣствїи своємь срьв'сцѣи земли. многиѣи страни езнкѣ прѣдрьжеща. рекоу блгочїствїаго крала стѣфана оуроша. и братї(а) сьмѣ стѣфана крала. 36а/6–11 (9). ОП: 61б/10. Уп. нишь, оубоу

СТРАНЬСТВОВАТИ, -воују, -воуѣши несвр. (1) живети сиромашно, теишко Христа ради.⁵¹⁶ — и ндѣже хотѣхъ вьзвестити ѣмоу котораго чрн'ца ѡ подвїжннкѣ. или вь поустини хї

⁵¹⁵ Исток и запад овде су првенствено схваћени као бочне стране, као простор с десне и леве стране наведене територије, а не као стране света.

⁵¹⁶ Примери наведени у Руском речнику указују да се овај глагол у датом значењу односи и на човека који је изабрао овакав начин живота и без тога да се удаљио из средине у којој живи. Није нам познат шири контекст, али на основу примера наведених у овом речнику значење је формулисано као и код нас (СРЯ XXVIII: 136).

радії стран'ствоуших. или въ ровѣ зем'льнелъ нз'вол'ша жити. таковимъ нещед'но в'сако трѣбованіе въз'снлаше. 69б/27–70а/4 (2).

страсть, -н ж (7) **1.** *трп'лење, подношење тешкоћа, искушења; труд.* – того бо пріор(о)ци проповѣдающе в'селахоу се. м'ч'нници же оумараемъ того исповѣдахоу. б'голюбиви же моужни елико живоуще въ соуети мира сего. некотори ѿ теихъ в'ри радиі таже къ б'г'у. съми се распеше стр'л'стни. и крѣпкими по'двигы и мира ѿрѣкоше се. да х'а единого приобрецоуть 29а/25–29б/3 (1); аз же не престаен г'лю. с'е бл'женіе б'боугол'днаа дѣян'я. елико стр'л'сти ие и тр'п'в'н'я. м'л'ви же и м'л'тви и об'бношнаа стоан'я. оустави же ц'рков'ніе нм'же б'б' славит се. 34б/19–23 (21); тацн бо по'двигзи и стр'л'сти быше и тр'п'ен'я с'е бл'жен'н'іе. и тако въспр'іетъ іакоже сл[ы?]шасте и видесте. 51б/2–5 (3). **2.** *страдање.* – аще бо пріор(о)ци и м'ч'нници кр'в'ію проливають ѿ безакон'ныхъ. и толк'іе оубо разл'ч'н'іе стр'л'сти подыше и рѣдъ севѣ добръ обрѣтоте. а с'и же в'место кр'в'наго течен'я и моужь. теплимъ сл'з'амъ и мн'ог'и дѣтелн добриі распреше пл'ть свою. нм'же въз'моуж'ноу оугодити тебѣ... 28б/28–29а/6 (2); и ты с'т'и градъ іер'л'самъ не малехъ м'л'ст'инъ испльн'ивъ. в'давъ злато и среб'ро бесч'сл'сно. и бл'скеніе прием'ле. и м'л'бы ѿ севѣ къ в'л'д'цѣ х'б'у. ѿ тамо соущаго с'т'го патр'іарха. и ѿ всеихъ кланяющихъ се кол'нымъ стр'л'стемъ х'вѣмъ. въ с'тѣмъ тамо градѣ. 68б/16–22 (21). **3.** *страст, силан унутраш'и нагон према нечему; нагон, теж'на ка (? забра'еном), грешном.* – свѣтодав'че бл'г'и х'е. ѿмрачен'нимъ т'моу грѣховною просвѣтителю. и прельщаемимъ обратителю. бесконачное слово. мене оубо грѣш'ноюу и стр'л'стни ѿмрачен'ноу. и потр'нев'шоу всоуд'л(оу) просвѣти и ѿчисти. 35б/6–11 (10).

◇ **скр'бн** и **страстн** с'творити комоу *искушавати, мучити кога душевним и телесним искуше'н'има, мукама.* – и пакы же ненавд'н добраа д'яволъ нже испр'ва бы'л(ть) т'л'кооуб'нца. с'творивши мн'ог'и скр'бы и стр'л'сти сомоу праведномуу моужоу іовоу. нь оубо не въз'може изменити люб'ви елико къ б'г'у. 61б/14–18 (16).

страст'нь, -ын прид. (1) *који се односи на страст (3).* – (Господе) сл'з'ноюу же тоу'ю послн мн. іако да оугашоу пламень стр'л'ст'ни пл'ти мое. іако да не порад'ует ісе врагъ мон ѿ мнѣ. 67а/19–22 (21).

страхъ, -а м (14) **1.** *осе'нај страхопоштова'ња, дубоког поштова'ња.* – нь и ѿ с'н'ихъ рел'и(е)но іел'л(ть) работанте комоу ц'р'іе съ страхомъ и рад'и'нте се емоу съ трепетомъ. и разоументе кто съ іел'л(ть) ѿк'м'лен д'х'и ц'р'емъ. 28б/5–8 (6); с'іо же вѣсть слншав'ше ѿ стар'ца нгоумень и в'се брат'ство. елико соуще въ домоу прест'іе б'це. іако ѿ с'на възп'реноу'в'ше се. и страхомъ в'ланкаго оужаса содр'ж'имъ. въ ты часъ послаше вѣстники къ в'сеосцѣн'номуу еп'л'к'л'поу раш'комоу пав'лоу. в'се по редоу известивше емоу писан'емъ. ѿ привиден'и бл'жен'н'іе. 50б/19–25 (22–23); ч'л'ст'но срѣтающ'имъ сего бл'г'оч'л'стиваго гражд'аномъ в'семъ и болгаромъ. и съ страхомъ и трѣпетомъ припад'л(а)юще къ ногамъ его и покланяюще се комоу. іако по истинѣ зреше ц'р'а пришьл'л(ь)ша съ в'ланкою силоу въ повѣдоу н'х'л'. 55б/6–11 (8); и въ едноу ношь панамонароу ц'р'к'в'номоу ндоушоу въ ц'р'к'в'ь іако да в'жежетъ кан'д'лнаа. бѣ бо годъ оутр'в'наго п'в'н'я. и видѣ некое знамен'іе страш'но ѿ места того. и оужасомъ в'ланкаго страха содр'ж'имъ. скоро текъ и възвѣсти тог'д'ла св'цоу нгоуменоу монаш'ра того в'с'ел'ст'номоу ч'р'н'цоу савѣ. и в'сеомоу брат'ствоу ц'р'к'в'номоу. 84б/20–27 (24). ОП: 34а/7. **2.** *страх, бојазан, стреп'ња.* – мнѣ бо грѣш'номоу и недо'л(то)нномоу равоу х'а моего смирен'ном'л'л' данноу потышав'шоу се. исповѣдати в'л'н'я несповѣд'н'н'ихъ 'нод'л'с' г'н'а моего. помн'ш'лаю въ оумѣ моемъ. ѿ коуд'л(оу) и с'и г'л'ан'на мною. оудовъ бо страхомъ содр'ж'имъ іел'л'мъ. х'оте м'л'чати. любов'ію же б'боугол'д'н'ихъ его дѣян'и оуязв'ляемъ дръз'аю. похвали его принести. силоу прест'іо д'х'а ѿбоц'р'ень. 66а/6–15 (11). **3.** *појава која изазива осе'нај страха.* – бѣ в'ланкое знамен'іе страха іави нмъ... таково знамен'іе. іако видети нмъ ст'л'пъ огн'нь в'ланкы с'х'одець ѿ нв'ел'л(е). ѿ н'его же лоу'че пламен'н'іе нсх'одець. и съ тарост'ію ѿпалахоу лица н'х'л'. и моуж'іе огн'ныи образы нмоуше. такожд'іе и ѿруж'іа нмоуше въ роукахъ свон'хъ. и съ ноуж'д'іею в'ланкою жн'е'хъ не съсѣкающе пл'кы н'х'л'. 60а/25–60б/8 (26).

◇ БОГОЛЮБЪЗНЬ СТРАХЪ *страх из љубави према Богу, страх да не ожалостимо Бога својим гресима, да се не удаљимо од Њега и изгубимо заједницу с Њим; богоугодни страх.* – ... нь бѣлюбъзѣннѣи страхъ въ срѣдци си имѣе. 67б/22–23 (22). СТРАХЪ БОЖИИ/ ГОСПОДЬИИ/ ТВОИ *Страх Божији, Господњи, страх који руководи животом хришћанина и који подразумева страх од казне Божије и(ли) страх (услед љубави) од отпадања од Бога и губљења заједнице с Њим.*⁵¹⁷ – по бѣгоуцѣу двѣдоу зачѣ(а)ло премудрости страхъ гнѣ. 30б/3–4 (4); нь гѣ црѣ вѣкомъ даждѣ мнѣ рабоу твоюмъ по срѣдцоу моемоу. моужа стѣ и праведна. нже наставитѣ мѣ до конѣца страхъ твои въсприемъ и дрѣжати въ срѣдци моемъ зннломъ. такоже даровалъ еси на просвѣщеніе дшѣ многотѣлѣтномоу колѣсафъ. преподѣ(о)бнаго оца варѣлама. нже просвѣтнвы его свѣтомъ разоумнымъ. и оумрач[.]н[.] тьмоу многоую ѿгнавъ ѿ дшѣи его. и страхъ бжѣи въсаднвъ въ многоразоумномъ срѣдци кѣгѣ. творити бѣгаа прѣдѣ глѣмъ. 80а/25–80б/8 (1, 6). ОП: 35б/25, 41б/3, 81а/12.

СТРАШНО прил. (3) **1.** *страшно, ужасно, застрашујуће.* – страшно бо кѣл(ть) въпасти въ роуцѣ бѣ жива. 28а/28–28б/1 (28); страшно бо етерѣ соуждѣ(е)нїе ждѣлати хотѣ поасти вѣсе дѣлатель неправдѣн. 28б/2–3 (2). **2.** *недокучиво, којему се не може докучити смисла.* – и за добродѣтель житїа своего. толнкоу съхраненїю и покровоу сподѣ(о)бленъ бысл(ть). тако чюдѣно слншати и страшнѣо разоумѣн. 74а/25–74б/1 (27).

СТРАШНЬ, -ын прид. (10) **1.** *страшан, који задаје, улива осећање страха.* – (Госпode) мене оубо грѣшнѣоу и стрѣлѣтн оумраченѣоу. и почрѣневѣшоу всоудѣ(оу) просвѣти и оумнстн. тако да въ днѣ страшнѣаго ти пришьствїа. не осоуднши мене въ пренсподѣннѣи землѣн. 35б/9–13 (12); (Госпode) нѣслѣмъ долѣтннъ възрѣти и видѣти висотоу твою. нли съ дрѣзновѣнїемъ призвѣти стѣе и страшнѣою нмѣ твою. 62а/19–21 (21); свѣтъ же истиннѣи хѣ. просвѣщае вѣсакого чѣлка грѣдоущаго въ мирѣ. сын вѣлнкы и славнѣи и страшнѣи. вѣсен виднѣн и разоумеваемен твары творѣцѣ. прѣсно ождае вѣсакого чѣлка покаанїа. 66б/25–67а/3 (1); помнѣ въ оумѣ своемъ онь чѣсл(ь) страшнѣи чакѣнн въсемн и пришьствїе превѣтнаго днѣмн. и соудѣ без мѣлѣтнне не сътворшнмъ мѣлѣтн. 73а/2–5 (3). ОП: 35б/16–17. **2.** *страшан, који садржи у себи претњу; угрожаив; опасан.* – и вѣсемоу ѿтѣствїю его красоующоу се ѿ семь. прозрѣше тако въ днѣи его хотѣтъ пожити бѣговѣрїемъ и чнстотою. и страшнѣи явнѣти се врагомъ своимъ. 54а/27–54б/3 (2); прѣло(о)къ же нсаа не даждѣ вѣлнчїю свое дшѣ. и не оузриши прикнѣнїе страшнѣо. 41б/17–19 (19). ОП: 77а/6. **3.** *који изазива дивљење, величанствен, чудесан.* – се бо хошоу велнкою и страшнѣою и днѣнѣою чюдѣ его. нсповѣдати вашемоу бѣлюбїю. 75а/5–7 (5); многнмъ разнѣннмъ знаменїемъ днѣннмъ явѣлающнмъ се оу гроба юго... и видѣ некою знаменїе страшнѣо ѣ места того. 84б/18–24 (23).

СТРОНТЕЛЬ, -ла м (1) *управитель, онај који управља, руководи, брине се о чему.* – тоу повѣле вѣсемъ събраномъ быти. и хоудогїе хнтрѣце оверѣшїи. хотѣши да сътворѣтѣ елнко на преднѣно въздѣвиженїе храма того. злато много и нещѣдно дающїи. вѣсемъ работающнмъ. тако да ннктоже ѿ таковиѣи боудѣтъ обыднмъ снаю. нли кто възнегодоуѣтъ. тако же оубо моудрїи и разоумннн стронтель. 39а/5–13 (13).

СТРОТН, строю, стронши несвр. (1) *управљати, руководити, бринути се о чему; устројавати, организовати, уређивати.* – добрїе бо дѣтели и подѣвнги елнко къ бѣу явнше прѣроднѣтели ваю. земѣлною бо црѣствѣо прѣдрѣжеце. и въ томъ бѣоугодѣно живоуше. съслнсно и разоумно нденїа своа строюше. елнко дарованїа въ црѣквы вѣлѣствнїе. мѣлѣтннне же къ ннцнмъ и страннннмъ. 36б/21–27 (25).

⁵¹⁷ В. Теофилакт 1996: 95 и Брјанчанинов 2013.

СТРОЄННІЄ, -на с (1) *устройство, оснивање, постанак*. — грєдл(є)тє бллєвннн ѿца мюєго въ оуготованноє валь црлєтво ѿ строєнїа мнроу· ал'ках' бо н дастє мн частн· жеждлахъ н напонстє мє· колєхъ н посетнстн мє· 70б/18–21 (19).

СТРОУДЬСКЪ, -ын прид. (1) *који се односи на реку Струму*. — н в'се такокїє странн црлєтвїа того повоєвакв· зем'лю строуд'скоюю н сєрьскою· крлєтополл же н ннїє странн ѿкрлєтнїє зем'ль т'хъ· 58а/8–11 (9).

СТРОУПЬ, -а м (1) *болест са гнојним ранама по телу; (рана ?)*. — н бжїємь попушєнїємь (жаво) ѿ ѿвѣ нскоу'лє прїєтъ· ѿ скотєл'єго н ѿ чєдл(є)хъ· н самомь тел'єсн єго строупь навєдь· 75а/13–15 (15).

СТРОУІА, -є ж (1) *струја, ток, кретање у одређеном правцу водене масе у великој количини*. — фиг. дароуи мн ѿ ненстр'паємаго тн нсточ'ннка бл'годєтн д'х'ов'нїє· тако да вьскыпет[.] въ м'нѣ строуїє силн ст'го твоєго н животворєцаго д'х'а· нзносєцє пнво водн живот'нїє· словєса бжлєтвнх'л' твон'л'л' пнсанїн· 52б/20–25 (23).

СТРЪПЪТЪНЬ, -ын прид. (1) *крив, који није прав; фиг. неправи, који није прави, истински; лажан, погрешан; у имен. служби: стръпътнаа с мн. оно што је погрешно (са хришћанске тачке гледишта)*. — В. разврашєнєнь ѿ (52а/12).

СТОУДЕННИЦА, -ы ж (1) *Студеница, место у општини Краљево; истоимени манастир*. — н въ местѣ рѣкомємь стоудєннцн въ домоу прєстїє сьздла (кралъ Милутин) цр'квь въ нмє прєстїю правєд'ннкоу ѿак'умл г ан'ны· 72б/17–20 (18).

СТОУДЕННИЧЪКЪ, -ын прид. (1) *студенички, који се односи на манастир Студеницу*. — сєго (єпископа Данила) бо повѣлєнїємь н моудростїю дан'ною ємоу ѿ г'а· вѣд'хоє сьздланїє цр'квн тоє разорѣно вылє(тъ)· н новоє ѿ основанїа възд'внхъ н сьвршн· въ ѿбразь стїє бцїє стоудєннч'кыє· повѣлєнїємь г'лєсна прѣвнскоаго стєфана крала хрѡша· на сьхранїє н на покон бл'жен'номоу н в'г'ооуг'ол'дномоу єго тел'єсн· по ѿшьствїн єго ѿ мнра сєго соуєт'наго къ х'лєоу· 79б/26–80а/6 (2).

СТОУДЪ, -а м (1) *стид, осєћање неугодности, узнемирености, кајања (због грешности ?); стрєпња, узнемиреност*.⁵¹⁸ — нъ тто сьтвороу азъ грѣш'наа· стоуда нспльнєн'наа· прнкрн бо срамота лнцѣ моє· н н тѣскна⁵¹⁹ мн соу'тл' ѿ вьсоудл(оу)· оувїи мнѣ ѿ коудл(оу) начноу плакати лютаа мн· н неоудобь нсповєднма бѣзаконїа н ѿ чємь прьвоє вьсплачю сє· ѿ чєд лн вьстѣнн· нлн ѿ чємь вьз'рдндоу ѿ множьствѣ грѣхъ мон'л'л'· нлн ѿ разлоучєнїн ѿ б'а· 39б/11–18 (12).
Уп. срамота

СТЪЗА, -є ж (1) *стаза, узак пешачки пут, путєлак; фиг. начин живота, поступања током живота; начин, средство да се дође до нечега (спасєња, побожности и др.)*. — аз же тто сьтвороу ѿкаан'на· гдѣ лн ськрїю множьство бѣзаконїн мон'хъ· сплєнїа бо стьзы не ѿбрєтаю ннгдѣ же· 38а/1–4 (4).
Уп. поуть

СТѢНА, -ы ж (1) *стена, зид (зграде)*. — н тако зрѣашє стєны възд'внзлєннє сє ст'го храма того· въ вѣселїн срл'дца красовашє сє глїюшїн· оутврѣждєнїє на тє надєющнмь сє г'н· оутврѣждлн цр'квь твою сїю· 40а/5–9 (6).

⁵¹⁸ В. фусноту уз срамота.

⁵¹⁹ Треба да стоји: тѣсна.

СТѢНЬ, -н м (1) *привиђење, оно што се коме привиди, причини да је видео; нешто привидно, безвредно, безсадржајно*. – аще бо богатство земљное тыщмъ се съврати· каа оубо пол'за ѿ таковыхъ· в'са бо таковаа стѣню полд(о)внѣ лнмоходеть· н тако сънѣа в'стающаго· 30б/5–8 (7).

СОУБОТА, -ы ж (2) *субота*. – ... ѿ соуботи же до соубѣти масла крѣстѣи· роукади лнмогѣнхъ керен· н въ тые днѣ довол'но малѣтннн дающн в'сакомоу трѣбоующомъ 37б/7–10 (7–8, 8).

СОУДНИ, -нѣ м (1) *судија, онај који суди о коме, чему (о Господу)*. – (Господе) кым' лн дрѣзновѣнѣемъ възроу на те соудн правед'наго· 67а/10–12 (11).

СОУДНИ, соуждоу, соудншн несвр. (2) *судити, разматрати чију кривицу пред судом и доносити пресуду (о Божијем суду)*. – развмею бо тако прѣпрншн ме в'ннегдѣа соудни тн· 28а/25–26 (26); н соудн гн ѡв'ыдѣшнмъ ме· 56б/26–27 (26).

СОУДНИЦЕ, -а с (1) *судиште, судилиште, место суђења; (Страшни) суд*.

◇ сѣдѣти на соудншн *бити судија, бити у улози судије; судити*. – кое бо слово нзметъ ме· тогдѣа тебѣ боу моемоу сѣд(ѣ)щоу на соудншн· 67а/26–27 (27).

СОУДЬ, -а м (5) *Последњи, Страшни суд*. – земля оубоа се н оумль'ча· в'ннегдѣа в'скрѣснетъ на соудѣ бѣ· 36б/16–18 (18); да какъ мнѣ соудь боудеть зачетомоу въ грѣсехъ· кое бо слово нзметъ ме· тогдѣа тебѣ боу моемоу сѣд(ѣ)щоу на соудншн· 67а/25–27 (25); нъ помнѣ въ оумѣ своємъ оны члс(ь) страшнѣн чаклѣн в'селем н прншьствѣе прекет'наго днѣмн· н соудѣ без малѣтнне сътвор'шнмъ малѣтн· 73а/2–5 (4); аще н навнклъ еси грѣхы твоитн· нъ ѡстанн се покаанѣемъ· соудѣ бо ждѣнтъ те моука вѣчнаа н огнь негаснмъ· 73б/17–19 (18).

◇ соудь божнн *воля, одлука Божија, допуштење Божије*. – слншнтѣ н исповѣднтѣ правь н истнн'нъ соудѣ бжѣн ѡ селъ балсвнемъ блѣе стѣфани зрошн· тако дрѣв'лѣ прн ісѣ нав'гннѣ· врагъ вндѣ се снмъ пороугаемъ... н мнѣ се ѡ нѣмѣ нскоуьс прнѣтн тако ѡ праведнемъ іовѣ нскоуьс прнѣтъ· н бжѣемъ попоушенѣмъ ѡ іовѣ нскоуьс прѣтъ· ѡ скотехъ его н ѡ челд(е)хъ· н самоомъ телѣсн его строупь навѣдъ· а селмоу блженомоу нн ѡ скотехъ его прнѣтъ власты· 75а/7–17 (8).

СОУДЬНЬ, -ын прид. (1) *који се односи на суд; судњи*.

◇ днь соудьнын *Судњи дан, дан Страшнога суда*. – аще боу блговолнв'шоу да сътвориоу храмъ· въ нме престѣе бгѣмтрѣ· нек'лн таа боудет' лн нзмолнтел'ннца въ днѣ соудннн· 38б/3–5 (5).

СОУЖДЕННІЕ, -нѣ с (1) *суђење, суд (о Страшном суду)*. – страш'но бо етеръ соуждѣ(е)нѣ ждѣлатн⁵²⁰ хоте поасти в'се дѣлатель неправдн· 28б/2–3 (3).

СОУПОСТАТЬ, -а м (2) *супостат(а) (заст.), противник, онај који се непријатељски односи према коме, чему; ? непријатељ (војн.), онај против кога се води оружани рат, једна зараћена страна у односу на другу*. – полдкнзае бо се ѡ глѣдѣ повѣдоу възетъ на в'се врагы своѣ н соупостатн н протнвѣщѣе се ѣмоу· 58б/2–4 (3); н тако въз'вѣстн емоу скрѣбы своѣ лнмогѣн прнклнчнше се емоу ѿ соупостата его· 59а/25–27 (27).

Уп. врагъ

⁵²⁰ У рукопису је написано: соуждѣлатннѣ, што смо ми рашчнталн као: соуждѣ(е)нѣ ждѣлатн (28б/3). У другом преписима: соуда жданнѣ (Архиепископ Данило 1972: 56).

СОУПРОТИВНТИ СЕ, -влю се, -внши се свр. (1) *супротставити се; напасти*. – н толнка слава н богат'ство въ днн бглюбѣа его был(ть) въ бгдарован'нн емоу дръжавѣ ѿтѣствѣа его. тако не соупротивнти се ни єдиномоу ѿ окол'ныхъ ѿ него црѣ. славѣ н богат'ствоу его. 68а/8–12 (10–11).

СОУПРОТИВЪЛЕННІЕ, -на с (1) *(су)противъење, противниство, противничко деловање, поступање; (напад ?)*. – мон чедѣ любнмен ... пом'ннта тако вѣрн хрїстїан'скїе. і езнка блгвѣрнаго рождїенїе н въспнт'нїе кїслта. ѿ юности ваю воднмаа н крѣпнма дхѣмъ стнмъ. ннколнже воєща се ѿ соупротив'ленїа насна'ствоующнх' вн нноплемен'ныхъ езнкъ. нъ крїстїанїмъ знаменїемъ ограждїаєма такоїнїхъ победн ннзложнста. 36а/14–23 (20).

СОУРОДЪННІКЪ, -а м (1) *сурођеник, онај који је с неким у роду, рођак*. – тоу соуце вѣлнконменнн соуродїннцн црѣу томоу тако н пльтороднн братїа. свбранїе сьтворнше н ндоше на дръжавоу сего блгочїстнваго крала. 56б/15–18 (15).

СОУКЕ прил. (1) *узалуд, бескорисно, бесплодно*.

◇ ВЪ СОУКЕ (= въсоуке) прил. *узалуд, без успеха, (за)бадава, улудо*. – аще бо ты ѿ сїнїхъ не блгволашн тако да сьвршет' се. мы оубо въ соуке трюждїаєма кїе знждїоуще. такоже рече апїслъ несмы довол'ны нчєсоже ѿ севѣ сьднсантн. нъ довол'ство наше ѿ бг. 38б/28–39а/5 (2).

СОУКЕМОУДРЬНЪ, -ын (б) **1.** *неразуман, неразборит, непромишљен; бесмыслен, лишен божанског смисла; неоснован, неоправдан, неутемељен (у божанском смислу); који није надахнут, вођен, подржан божанским разумом, који није надахнут Св. Духом; (који није проистекао из просвећености божанским разумом или ? из повезаности, усклађености са божанским разумом ?); (супр. богоразоумьн?)*. – вѣси бо градъ нашъ въ нїем'же хошема жнтн. да что оубо въ тюждїемъ готованемъ села н здїанїа н жнлнща свемоудрїнаа. 33б/19–22 (21–22); ... напасти мнсогїе подыеть въ юности своєн. ѿ мнсогыхъ нноплемен'ныхъ црѣх. н ѿ ннѣхъ прочїнхъ ... ѿ таковыхъ свобод'наа явн него бѣ. н того же помощїю одолевь нїмъ. превъздѣ мыслїн нхъ злїе н соукемоудрїнаа шетанїа, ннзложн крѣп'ко. 54а/8–16 (15); сїе хоу'нонмѣннїтїе врагы моє ннзложн. н соукемоудрїнїе нхъ сьвѣтн єлнко на ѿтѣствїе моє разорн. 63б/15–18 (16); млїо оубо н оубеждїаю блгочїстнво н хѣлюбыко кралєв'ство тн. потышн се оубо тако да въ скоре гнєвомъ яростн твоє сметещї є. н вѣлнкоє же нїхъ н соукемоудрїно поношенїе ѿнмешн ѿ накл да нн въ чтоже выменет' се. 77б/3–8 (6); н многоу же метежоу н мльве не малѣ выв'шн н сметенїю. въ врѣме престав'ленїа блжен'наго. н ратемъ н пленованїю мнсогоу ѿ соукемоудрїныхъ кон. тако сьражатн се плькомъ междїоу собою. хошеє єдннїн ѿ дроугыхъ възетн богат'ствїе нїхъ. 83а/6–11 (9). **2.** у имен. службн: *неразумник, безумник, онај који је лишен божанског разума, смисла*. – сын же соукемоудрїнн. вѣгоу ем' се вьлезъ въ дрѣва. н прѣндѣ рѣкоу глїемю доунавъ. смєренъ н посрам'ленъ. 60б/20–22 (20).

СОУКЕТА, -ы ж (4) **1.** *закупљеност испразним, ништавним (лишеним божанског смисла) активностима, бригама, старанїма; ужурбаност, трчкарање (о животу у земаљском царству)*. – се бо мало нмамн пожитн въ соукетн мнра сего. 44а/21–22 (21). ОП: 29а/27–28, 33а/21. **2.** *сујета, претерана гордост; фиг. величанственост*. – мнсожн бо явнше се въ соукете мнра сего. аще рекъ црїе слн'нїн. н властєлн же езнкъ. нъ н ѿ сїнїхъ рел'н(є)но кїсл(ть) работанте емоу црїе сь страхомъ н радїунте се емоу сь трепетомъ. н разоументе кто сь кїсл(ть) ѿїем'лен дхн црїемъ. 28б/4–8 (4).

СОУКЕТЪНЪ, -ын прид. (5) **а.** *испуњен испразним, ништавним (лишеним божанског смисла) активностима, бригама, старанїма; пун ужурбаности, трчкарања (о животу у земаљском царству); пролазан, привремен (који није вечан, за вечност ?)*. – се бо соуцїнмъ намъ въ соукете мнра сего соукет'наго. аще н хошеє дхѣм жнтн єлнко оуголдїно кїсл(ть)

гласен сего не възможець постигнути. 33а/20–24 (21–22); и женыхѣ хѣ зоветь глѣе. прїидете влскенїи оца дожего. сын бо гласѣ сладкн влдітїи. слышеце елико бѣу послужнше въ жїити сель соуетнѣмь. радостїю тышет' се нти въ жнзнь вѣчною. 37б/25–38а/1 (28); скоро идать творити шьствїе ѿ мнра сего соуетнаго въ вѣтнїе обытели. 82а/17–19 (18). ОП: 80а/б. **б. лажан, који није прави, истински, испуњен божанским смислом.** – аще кто речеѣтѣ бѣ люблю а брата своєго ненавидѣн льжь кел(тъ). и сего соуетна вѣра. 37а/14–16 (16).

сь¹ предл. (151) **И.** с инстр. означава **1. друштво, заједницу у вршењу какве радње или у доживљавању каквог стања. а. партнерски однос.** – ты оубо съ грѣшники вѣседока и съ мнтарн же и фарнсен вдвараше се 28а/7–8 (7, 8); и тоу соушоу са нами бѣлюбнвоу моужоу в'сесощенюм епскпоу рашкомоу пав'лоу 46а/12–14 (13); тако да и мїн чеда твоа възвелчнмь гѣ с токою. 81а/15–16 (16); и нзабрав' же вѣлнконменнтїе своє властан. съ женами нхѣ...⁵²¹ 49б/8–10 (10). ОП: 29б/23, 32а/22, 34а/25, 37а/1, 40б/15, 44б/28, 45б/16, 47а/3, 47а/9, 48а/9, 48а/10, 48а/17, 48б/11, 49б/1, 49б/12, 49б/25, 49б/26, 50а/10, 50а/15, 50а/16, 51б/8 (х 2), 51б/12, 53а/13, 55а/24, 55б/10, 56а/7, 56а/24, 56б/2, 57б/7, 57б/8, 51б/12, 57б/24, 58а/4, 58а/5, 58а/6, 58а/16, 58а/18, 58а/22, 59а/4, 59а/15, 59а/23, 60а/16, 60б/10, 60б/12, 60б/16, 61б/26, 62а/5, 62б/22, 62б/27, 63а/8, 63а/21, 63б/27, 64а/22, 65а/1, 65а/19, 65а/26, 73а/22, 74б/1, 74б/6, 74б/13, 76а/20, 77б/18, 78б/1, 79а/16, 79а/17, 79а/19, 79б/14, 81б/12, 81б/18, 82б/24, 84а/8, 84а/9, 84а/11, 85а/7. **б. однос супротстављености:** – ... по нїеже мало врѣмене бравши се съ нымь повѣдншїи... 44а/16–17 (17); ... тако да побездюу встанїа ворѣщаго се съ мною... 44б/21–22 (22); ... и възбранн борешнм' се съ мною. 56б/27–57а/1 (1). **в. социјативно-спроводничко значење.** – и възъмь съ собою⁵²² множьство много злата. и нїе потреби елико быти окол'но на поданїе оубогыхѣ. 73а/25–27 (25). **2. а. опрему за оно на шта је усмерена радња.** – и възъмь съ собою множьство много злата. и нїе потреби елико быти окол'но на поданїе оубогыхѣ. 73а/25–27 (25). **б. предмет који главни појам има уза се; део главног појама у тој функцији**⁵²³. – прїеть оуба полага съ градовн нхѣ. и съ облаетїю. 55а/27–28 (27 х 2); и прїеть зем'лю дьбрьскоюу. съ в'сємн градовн и дрѣжавамн нхѣ. такождє дрѣжавоу зем'ле кыгав'скыє съ градовн і облаетїю нхѣ. порет'квю же зем'лю такождє съ градовн и облаетїю нхѣ 58а/23–26 (23, 25, 26); и ѿлоути кмоу достоинноу чєсть дрѣжавн своє. зем'лю зєт'скоюу съ в'сємн градовн кє и облаетїю 64а/14–17 (16). **в. особину схваћєну као пратилачки деталь у односу на главни појам.** – не погоубы менѣ съ безакон'мн мондн⁵²⁴. нь послы свѣтъ твон и истинноу твою. на ошанїе мнслыннма мондма очнма. 67а/15–18 (15); сьздѣла градъ съ вѣлнкою тврѣднїю 69а/27. **г. начин вршења радње.**⁵²⁵ – ... и ѿ сїнхѣ оубо поноуждѣлю се. и в'се скажоу съ истинноу... 29б/12–13 (13); ... посла слы своє противоу кємѣ. съ доброразоум'ннмн глѣ млѣбннмн оувѣшатн єго... 62а/8–10 (9); ... в'сачлскы хотєщаго исплнннн заповѣдъ аплсльскоюу єже рел'н(є) подаває въ щєдротахѣ. и млоує съ тнхостїю... 68а/23–25 (25); посла въ сретєнїе нхѣ съ вѣлнкою члстїю. 78а/25–26 (26). ОП: 29а/8, 29а/16, 34а/7, 34а/8, 34а/10, 37б/16, 38б/12, 38б/22, 43а/25,

⁵²¹ У овом и сличним примерима реч је о социјативу целине, који означава однос у којем два или више лица иступају као једно лице, на основу везаности једног лица за друго (Пипер и др. 2005: 706).

⁵²² Милка Ивић истиче да се облик *са собом* јавља у нетипичним ситуацијама – истовремено и спроводничким и социјативним, па га срећемо „и у савременом језику са значењем *лично* иако немају, разуме се, своју првобитну функцију (функцију истицања чињенице да је субјекат заиста стварни вршилац глаголске радње, а не неко друго њему потчињено биће – привидни спроводник)“ (Ивић 1954: 50).

⁵²³ У овом примеру могућа је парафраза *заједно са*.

⁵²⁴ Поред упућивања на особину која прати дато лице приликом вршења радње означене предикатом, у овом примеру присутна је и временско-узрочна семантика: *Немој ме погубити док / јер сам оваква*.

⁵²⁵ Начинско и пропратнооколностно значење веома често интерферирају: зато је у неким примерима веома тешко разграничити да ли је дата особина инхерентна радњи предиката у тренутку њеног вршења или она означава пратећу околност вршења радње, исказану социјативном предлошко-падежном конструкцијом.

46б/16, 62а/20, 68б/16, 83б/6. **д.** *средство помоћу којег се врши, остварује радња.*⁵²⁶ – теплѣ послѣдствующн томоу едномоу· нже насл радїї вол'ноу распетїе пострада ... млѣщн се съ слъзамн⁵²⁷ теплѣ н глѣошн... 35б/3–6 (6); ... н об'внв'ше тѣло бл'жен'нїе· съ конїамн бл'гооухан'нннн... 51а/21–22 (22); ... съ острнмъ свонмъ ороужїемл на нїеже н надѣахоу се напачав'ше на бл'жен'наго сего· ровъ нзрнше погыбелы своє· 76а/10–12 (10); н оукрѣпнвъ срлдїца нлїл съ разоумнннн н слад'кымн глѣ· 77б/15–16 (15). ОП: 31а/22, 38б/7, 46а/17, 81б/20, 85а/21. **ђ.** *пропратна околност.* – работанте ємоу црїе съ страхомъ н радїунте се ємоу съ трепетомъ· 28б/6–7 (6, 7); н разлнч'нїе дары дає нмъ съ вѣлнкою любовїю 72а/25–26 (26). ОП: 28а/6, 34б/15, 37б/1, 37б/4, 42а/16, 43а/12, 46б/26, 47а/1, 48а/12, 49а/11, 49б/13, 49б/21, 50б/10, 51а/20, 52б/5, 55б/8, 55б/19, 59б/1, 60б/4, 60б/7, 61а/16, 61а/22, 62а/14, 72а/15, 78а/7, 78а/22, 81б/11, 82б/11, 85а/20. **з.** *узрок врїења радње.* – ...нъ гѣ разараше съвѣтн такобнлїл· н в'сн послѣдн съ ноуждїею покарахоу се ємоу· 61б/7–8 (8). **4.** *део декомпонованог предиката.* – прнмн мє тако єдногo ѿ възлюблен'ннлїл твонхъ· съ клетвою нзрекы⁵²⁸ тако до нздлнханїа моєго не погрѣшоу волю твоєн· 61а/8–10 (9). **п.** с ген. означава **1.** *потїцање, одвајање, с тим да кретање или каква дуга активност започнїе с горње, површинске или вањске стране неког предмета, места и сл.* – снн гнѣ мон хдлѣбывн съвлькъ съ севѣ свнтн црлскїе єже въ днѣ ношаше 73а/17–19 (18); н прнзрн съ нбелл 76а/15.

ск², сн, се зам. (око 410) *овај, ова, ово 1.* с речју на коју упућује. – сїа бл'гочлстнва н хдлѣбыва· рѣкоу· бл'жен'на елена· выстл ѿ племєне фроуж'каго· 29б/16–18 (16); сїа во бл'гочлстнва вьдана высл(ть) ѿ роднтелю своєю бытн подроужїе вѣлнкомоу краљу оурошоу· 29б/21–23 (21); н сн же оубо бл'жен'ннн ѿцн· глн бл'гoразоум'нннн оубецавахоу сїю хдлѣбнвоу· 33б/8–10 (8, 10); оутврѣждїенїе на те надеющнм се гн· оутврѣждлн црквъ твою сїю· 40а/7–9 (9); по снлїл во дѣанїе· тако некотородоу врѣмєнн днноу'в'шоу· сїа хдлѣбыва елены· вьпадѣ въ лють недоу'гъ н начелтї болатн... 43а/5–7 (5); н снмъ глѣомъ глн'нннмъ ѿ възлюблен'наго снлїе краля оуроша... 48а/4–6 (4); сїю же вѣсть слншав'ше ѿ стар'ца нгоумень н в'се брат'ство· єлнко соуще въ домоу прѣстїе бїце· 50б/19–21 (19); н єлнко хвалєщнх' се на сїю малоую дрьжакоу властн моєе· 55а/13–14 (13); сн же слншав'ше прншьствїе глснн краля(а) въ дрьжакоу нлїл· не възмогоше протнкоу сллѣ его мнгогон лавнтн се· 57б/20–23 (20); н вншьше свѣщанїе н поученїе съ снмъ бл'жен'нннмъ твoраше· 79б/13–14 (14). ОП: 29б/14, 30а/8, 30б/22, 30б/27, 32а/6, 32а/28, 34а/20, 34б/4, 34б/6, 34б/8, 34б/20, 35а/20, 37а/17, 37а/28, 37б/14, 37б/26, 38а/24, 39а/13, 39а/20, 40а/1, 40а/2, 40а/3, 40а/10, 40б/12, 40б/7, 41а/7, 41а/24, 41а/28, 41б/21, 42а/27, 42б/2 x2, 42б/26, 43а/1, 43а/4, 43а/6, 43а/27, 44а/10, 44б/24, 45а/9, 45а/15, 45б/1, 45б/3, 45б/5, 45б/9, 45б/15, 45б/26, 46а/12, 46б/18, 48б/7, 49а/7, 49а/19, 49б/5, 49б/28, 50а/1, 50а/7, 50б/6, 50б/12, 51а/3, 51б/3, 53а/2, 53а/15, 53а/28, 53б/4, 53б/6, 54а/12, 54а/18, 54а/7, 54б/19, 54б/23, 55б/6, 55б/18, 56а/9, 56а/16, 56а/18, 56а/21, 56а/25, 56б/9, 56б/17, 56б/23, 57а/6, 57а/15, 57б/1, 57б/3, 57б/15, 57б/23, 58а/20, 58б/11, 59а/1, 59а/2, 59а/11, 59а/16, 59б/7, 59б/19, 59б/27, 60а/8, 60а/10, 60а/12, 60а/17, 60б/8, 60б/14, 60б/16–17, 60б/20, 60б/22, 60б/27, 61а/2, 61а/7, 61б/1, 61б/5, 61б/6, 61б/9, 61б/13, 61б/20, 61б/22, 61б/24, 61б/27, 62а/2, 62а/3, 62а/5 x2, 62а/6, 62б/20, 62б/23, 63а/2, 63а/6, 63а/14, 63а/17, 63а/22, 63а/23, 63б/2, 63б/3, 63б/15, 63б/21, 64а/5, 64а/9, 64а/23, 64а/26, 64б/8, 64б/16, 64б/20, 64б/27, 65а/4–5, 65а/21, 65а/26, 65б/6, 65б/21, 66а/18, 66б/1, 66б/8, 66б/14, 66б/18, 66б/27, 67а/3, 67б/3, 67б/5, 68а/2, 68а/22, 69а/15, 69а/16, 69а/16, 69б/8, 69б/10, 70а/13, 70а/14, 70а/16, 70б/15, 70б/22, 71а/1, 71а/8, 71а/10, 71а/19, 71б/16, 71б/19, 73а/17 (x 2), 74а/7, 74а/10, 74б/19, 74б/3, 74б/20, 74б/24, 75а/8, 75а/16, 75б/2, 75б/9, 75б/11, 75б/16, 75б/19, 76а/12, 76б/1, 76б/5, 76б/6, 76б/7, 76б/9, 76б/15, 76б/16, 76б/22, 77а/1,

⁵²⁶ Уз значење средства често се јављају и нијансе начинског значења. Такође, одредба средства неретко се може интерпретирати као неправи инструментални објекат, будући да се инструменталом средства означава предмет радње датог глагола, тј. предмет којим се (или уз помоћ којег се) обавља нека радња.

⁵²⁷ У православном богословљу молитвени плач представља врхунац човековог обраћања Богу у скрушености и покајању, у циљу приближавања Богу и спасења душе. Више о овоме в. у Младеновић 2013 и литератури која се тамо наводи.

⁵²⁸ Овде је у питању својеврсни перформатив, тј. говорни чин заклетве: *изричем с клетвом > заклинѣм се.*

77a/2, 77a/11, 77a/15, 77b/8 x2, 78b/5, 78b/8, 78b/20, 79b/7, 80a/7, 80a/16, 80a/20, 80a/21, 81a/1, 81a/6, 81a/9, 81b/10, 81b/14, 81b/23, 82a/21, 82a/25, 82a/27, 82b/2, 82b/3, 82b/6, 82b/8, 82b/16, 82b/22, 83a/11, 83a/19, 83a/20, 83a/22, 83b/16, 83b/23, 84a/3, 84a/14, 84b/1, 84b/3, 84b/7, 84b/10, 84b/15, 85a/19, 85a/26, 85b/2, 85b/10, 85b/12, 85b/22. **2.** у имен. служби: *без речи на коју упућује*. – работанте њмоу црѣе съ страхомъ и радѣнѣте се њмоу съ трепетомъ. и разоумѣте кто съ кѣл(ть) ѿѣм'лен дѣи црѣемъ. 28b/6–8 (7); релч(е) бо расточн и дасн оубогиымъ. сѣа бо сътворше назн в'сакыкѣ пѣчалн. и без ризы на стадѣн доврѣе дѣтели възндемъ. 30b/12–14 (12);⁵²⁹ нмоуше пишоу и одѣянїе сїндь доволнм' се. 30b/20–21 (21); онн же .҃. ѿтрокы. нхже не нскоуси гарость звѣрннѣ. и ѿгнѣпламен'на печь на хладъ преложн се. не дѣтель лн пост'наа сїн възможе. 32a/16–19 (19); елнко могоушн възпоменути грѣхн своѣ. еже ѿ юности. сѣа писанїю предающїн. 33a/3–5 (5); и сїе рѣкоуше в'глоубнвоу чедо наше... 33b/12–13 (12); сїн в'са елнко слншала еси съхранїн. и не нандетъ тебѣ нсквшенїе лоукаваго. 34a/26–28 (26); и сїе въдаваше за моужн нтн въ домн своѣ. 35b/1; два бо сѣа ѣе бѣста въ ты дїїн. крѣп'ка и съмодрѣжав'на кралл(а). въ ѿѣствїн своємъ срьв'сцѣн зем'лн. мнѿгїн странн езнкѣ прѣдрѣжеща. рекоу бл҃гоцїстнваго краллѣа стефана оуроша. и братл(а) семѣа стефана краллѣа. ѿ снхъ млѣаше се къ гдѣ. 36a/6–11 (10, 11); кто речелтл бѣ люб'лю а брата своѣго ненавндѣн льжь кѣл(ть). и сего соуѣтна вѣра. 37a/15–16 (16); вам же глѣо ѿ сїнхъ. в'са елнка богат'ства соултл домоу сего прѣстїе. предрѣжнмаа роукама вашнма. полд(о)баѣтъ вамъ нещедно давати ѿ сїнхл въ роуки нншнхл. 41b/20–23 (20, 23); кралъ повѣле събраномл быти в'семъ воємъ свонлмъ. и сѣмоу быв'шоу. млтвоу въз'мъ ѿ архїерїа своѣго ст҃лѣа. и в'сего събора елнко лнка сїѣн'ннч'скаго. възлѣвнл' се съ снаамн свонмн. ндѣ въ дрѣжавоу ѿбластн црлствѣа грѣч'каго въ прелд(е)лы ѿкрлстнїе. сеѣ во нх'же глѣо. прѣвоѣ прнѣтъ ѿба полага съ градовн нхл. и съ ѿбластїю. и градл слав'ннн скопїе... 55a/22–28 (22, 26); и тако съвакоупнвѣ вѣлнкоу повѣдоу вонскы своѣ. езнка грѣч'каго. и ннїн мнѿгїн нноплѣмен'ннн езнчн. татарн и тоуркы и фроугы. и съ снмн ндѣ въ вѣзоумїн своємъ хвале се... 56a/5–8 (7); сїн же слншав'ше прншьствїе гл҃сна кралл(а) въ дрѣжавоу нхл. не възмогше протнвоу снаѣ его мнѿгон ѣвнтн се. 57b/20–23 (20); и съ мнѿгїнмн вѣл'можамн свонмн свѣщав' се ѿ семъ елнко ѡмоу възлюблен'ннн. 65a/26–65b/1 (1); помнш'ляю въ оумѣ моємъ. ѿ коулд(оу) и сїн гл҃н'на мною. 66a/9–11 (10); кто бо нз'чтеть сего чюдѣса. 66a/20; гднхл бо и вѣлнчавыхл сѣтн елнко ѿ семъ. прѣндоу тако и снїа възтающомоу. 66b/22–24 (23); мнѿго множьство беснслсно злата за сѣа въдавъ. и прнложн къ местоу томоу стѣмоу. тако да ѿ такоуе дрѣжавн в'сакїе потрѣбы ндоултл. къ соущнлмъ въ монастнрн томъ. и препокѣа радн елнко ндѣшнхл которою работою ѿ местѣ томъ стѣмъ. 69b/14–19 (15); снмъ ннвещнмъ се и неведоущнлмъ ѿкоулд(оу) сїн въдан'на нмъ неведоуше тако бл҃гїн нхъ прнтатель кѣл(ть) въ днѣ творе нмъ мллстннню. и въ ношн же самъ въдвараѣ се по срѣдл(ѣ) нхл. и раволѣпно прелдѣстоѣ нмъ. ревноуѣ любытелю своѣмоу хл҃соу. 73b/7–11 (7, 8); такоже во и александаръ македон'скы црѣ. на зем'лн снаю възвѣлнчанъ. такождѣ и съ възвѣлнчн се въ б҃гѣдарован'нѣн его дрѣжавѣ. 74a/14–17 (16); снхъ латанїа нн въ чтоже вѣментаѣ. 76a/4–5 (4); тако прозор'лнвн провндѣ. сїе хотеше се слоучнтн сѣмоу преподл(о)в'номоу. 81a/8–10 (9). ОП: 27b/21, 28b/5, 29a/3, 29b/12, 29b/19, 29b/23–24, 31a/21, 33a/23, 33b/12, 33b/22, 34a/8, 34b/9, 34b/23, 34b/26, 35a/5, 35b/24, 36b/12, 39a/1, 45a/24, 48b/4, 50a/14, 51a/5, 51b/5, 52a/23, 53a/27, 53b/26, 54a/28, 57a/26, 57b/8, 58b/24, 59a/11, 59a/15, 60a/7, 60a/14, 60b/16, 61a/6, 61a/17, 63b/1, 64a/14, 64b/22, 65a/1, 66b/21, 68b/15, 69b/13, 69b/20, 71b/19, 72b/26, 73a/5, 73a/15, 73b/12 (x 2), 73b/26, 74a/8 (x 2), 75a/10, 75b/11, 75b/21, 76a/1, 77a/18, 78b/1, 78b/6, 78b/12, 79b/7, 79b/17, 79b/26, 80a/11, 81a/7, 82b/24, 84a/21, 85b/11. **3.** за наглашаваѣе, истнцаѣе: *сам, он (ти) сам, он (ти) лично*. – и пакы азъ недоул(то)нннн рекоу слава тн. снн едннн бѣ нашъ. нлжл налдл в'сеамн и в'сачлскыхл слава тн. 51b/17–20 (18).

◊ до сего днѣ в. днѣ ◊ (51a/23, 85a/25). къ снмъ, къ сѣмоу уз *то, поред тога*. – сї(–) же глї елнко въз'сналѣлмъ тн хѣлюбываа. аще съблудешн нхл. и любовїю вѣры нстнн'нїе. срлдца твоѣго прнмешї є въ оумѣ свон. къ снмъ же стран'нолюбїа не ѿлоучн се. нстннн же не ѿстоупн. мнр' же гонн и правлдоу. съ в'сеамн прнзннвающнмн нмѣ гл҃снѣ. 34a/20–26 (23). ОП: 33a/15, 35b/21, 70b/10, 82a/5.

⁵²⁹ Замена у оваквим примерима може бити схваћена двојачко: *ово* (< *оно што је речено*) *учинивши* или *овако* (< *онако како је речено*) *учинивши*; *ово рекавши* или *овако* (< *овим речима*) *рекавши*: *чедо наше...* Како нисмо нашли несумњиве примере употребе ове заменице у прилошкој служби, примери овог типа нису издвојени, него су наведени под овом тачком.

МНРЬ СЪ В. мирь ◊ (276/7, 276/9, 286/4, 286/17, 29а/28, 33а/21, 33а/24, 44а/21–22, 80а/6, 82а/18). НЕ КЪ СЕМОУ *више не*. — ГИ МОН СЛАВНИИ КРАЛЮ ВЪЗВРАТИ ЯРОСТЬ ГНЕВА ТВОЕГО ѿ МЕНЪ. ЕЛНКО БО СЪТВОРИХЪ ПРОТНВОУ ДѢЛОМІ МОНМЪ СІН ВЪСА ПРИДОШЕ НА МЕ. НЪ НЕ ПРИЛОЖЪ ОУБО КЪ СЕМОУ ТАКОВОУЮ МНСАЪ ЗЛОУЮ ИДЕТИ ВЪ СРДЦИ МОЕМЪ. ПРИМІ МЕ ТАКО ЕДИННОГО ѿ ВЪЗЛЮБЛЕННЫХІ ТВОИХЪ. СЪ КЛЕТВОЮ ИЗРЕКЪ ТАКО ДО ИЗДІНХАНІА МОЕГО НЕ ПОГРѢШОУ ВОЛЫ ТВОЕИ. 61а/3–10 (7). ПО СИХЪ *после того, потом*. — И ПО СІНХІ ГЛА ВЪСА ЕЛНКО ВЪСТЕ ОБИЧНАГО ПѢНІА. НАЧНЬШЕ ВЪСПОНТЕ ГІСІВН. 46а/1–2 (1); ПО СИХЪ БО БЛГОЧІСІТНВН КРАЛЬ СЫН СТЕФАНЪ ОУРОШЪ ПРИЕЪТЪ ПРЕСТОЛЬ КРАЛІЕВЪСТВА. ДАРОВАНІЕМЪ ВЪЗЛЮБЛЕННАГО КЕМОУ БРАТІ(А) КРАЛІА СТЕФАНА. 54а/22–25 (22); НЪ ПО СІНХІ ЧТО. 656/21; ПО СІНХІ ЖЕ ВЪСЕМЪ СІНМЪ ВЫКАЮЩІНМЪ. ѿ СЕМЪ ГІСІДН МОЕМЪ ХОЛЮБЫВЕМЪ КРАЛІА ОУРОШН. ЕЛНКО ПОСОБЪСТВОВА КЕМОУ БЪ ПОВѢДНТИ ВЪСЕ КРАГЫ ЕГО. И ВНАДЪ СЕ ТАКО ВЪСН СКОНЧАШЕ СЕ... 666/17–20 (17). ОП: 29а/10, 38а/22, 436/4, 46а/14, 466/14, 47а/8, 48а/6, 486/26, 50а/9, 506/10, 51а/12, 55а/20, 55а/28, 56а/23, 57а/25, 58а/16, 596/25, 61а/23, 65а/19, 666/6, 676/4, 846/7, 856/13. СЕ ЖИТНІЕ В. ЖИТНІЕ (376/28, 53а/13, 67а/13–14, 67а/23, 84а/18–19). СЕГО РАДИ В. РАДИ (37а/16, 54а/4). СИ ЖИЗНЬ В. ЖИЗНЬ (86а/3). СИ РЪЧЬ В. СИРЪЧЬ. СЪ ВЫШЕ В. ВЫШЕ (426/22). СЪ ВЪКЪ В. ВЪКЪ (32а/1, 336/23, 44а/25).

СЪВНРАТИ, -аю, -аюши несвр. (2) **1.** *сабирати, сакупѣати (о духовним плодовима)*. — аз же не престаюи глѣю. сїе блѣженїе вѣдоугоднаа дѣяніа. елнко стрѣстн ке и трыпѣніа. млѣн же и млѣтн и обѣношнаа стоанїа. оуставн же црковнїе нмнже бѣ славнт се. вѣса сїн събыраше блѣженнаа. полдвнзаящи се полдвнгомъ добрїнмъ. и непрестанно пекоущн се днѣ и ношь. како оугоднтн и гїсївн. 346/19–26 (23). **2.** *сакупѣати, зртати, нагомилавати, умножавати (о богатству)*. — аще бо богатство земельное тыщнмъ се съвнрати. каа оубо полъза ѿ таковыхї. вѣса бо таковаа стѣню полд(о)внѣ мнмоходеть. и тако сънїа вѣстающаго. 306/5–8 (6).

СЪБЛАЗННТИ СЕ, -блажню се, -блазннши се свр. (1) *дати се обманути*. — и начеть възносити се мнслїю своєю. тако да възметъ кемоу престоль его. и вѣлнкоу възмоущенїю бывшѣу межїдоу нма. начеть вѣлможе сего превнсокаго краа прѣльщавати льстнвнмн глѣ. тако да оставльше гїна своего и къ томоу ндоутъ тако бо высл(ть). мнвожїи бо съблазннвше се ѿстоупнше ѿ сего блгочїстнваго краа(а) къ сїоу его. 646/13–21 (19–20).

СЪБЛАЗНЬ, -а м (1) *опасност, замка*. — ѿ всехї же сїнхї боудн нме гїне блсквено. повѣдоу дающоу семоу равоу своємоу блгочїстнвомоу. на вѣсе съблазны твореще кемоу вѣзаконїе. 636/1–3 (3).

СЪБЛЮДАТИ, -аю, -аюши несвр. (2) **а.** *чувати (о души, телу, девичанству) (супр. обесвѣивати, оскврнївати и сл.)*. — и овлече се въ трьнїтскїе рнзы... и начеть вѣлнцѣмъ полдвнгомъ полдвнзати се. въ блговерїи окрмляющн жизнь свою. чїстотою цѣломудрїа нескврнно съблюдающїи двѣствїо своѣ. 856/13–21 (20). **б.** *чувати; ититити, бранити*. — (Пресвета Богородице) мнр же и тишинн дароун стадоу твоємоу. съблюдающїи дрѣжавоу блговерннхъ краль сръвскїе землѣ. 40а/19–22 (20–21).

СЪБЛЮСТН, съблюдоу, съблюдешн свр. (4) **1. а.** *сачувати (о души, телу, девичанству) (супр. обесветити, оскврнїти и сл.)*. — и свою дїоу чїсто съблюдїше. 286/15; ты бо (кральце Елена) прїемшн даръ стго дха. ннзложнла еси вѣстанїа лоукаваго. и невреднмо тѣло своѣ съблюде. 426/18–21 (20–21). **б.** *сачувати; зашитити, одбранити*. — (Пресвета Богородице) людн же дрѣжавѣ съблюдн невреднмо. 406/2–3 (3). **2.** *сачувати, задржати у памяти, у сеїању*. — сї(•) же глїи елнко възснлаелїи ти хллюбываа. аще съблюдешн нїхї. и любовїю вѣры истнннїе. срдїца твоего прнмешї е въ оумъ скон... 34а/20–23 (21).

СЪБОРЪ, -а м (11) **1. а. српски државни сабор, представничко тело са учесницима из свих српских земаља (управних области); чланови тог тела.**⁵³⁰ – и събравъ в'сь съборъ ѿтѣствїа [...] в'сєтїстнїе епіскпн и нгоумени и трьн'ци. и в'ланкослав'нїе властели. нзнскыє таковаго моужа. не єдиною нь и трн'ци. и за в'се годнїе. 80б/21–25 (21–22); вьложн вь в'сєбл'гоє срдіце єго и в'сємоу събору єго. нзв'єст'но разоуметн и оузнатн. ѿ преподї(о)внєдї и в'б'говеннемь и в'сєтїстномь трьн'ци вь в'ланк[.] ст'он горѣ афон'скон ннкоднмѣ. 81а/2–5 (2). ОП: 81б/9–10, 81б/18. **б. сабор, представничко тело једне области земље (управне области) у оквиру српске државе; чланови тог тела.**⁵³¹ – и в'сємоу съборуу зем'лє срьб'скыє събрав'шоу се кь нїен вь слав'нїн дворь иє врьнїаци. и мнѣ оубо смєрен'номоу даннлоу. соуцоу вь то врѣмє епіскпоу цр'кве ст'го ап'л'ла х'б'а стѣфана. вь месте рекомєдє бан'скон. и тако саншал'хї ѿ престав'лєнїн ст'є бл'жен'нїе. скоро потьщав' се и ѿбрєтох' се тоу сь прочнмн епіскпн же и нгоумени и в'сєго събора ѿтѣствїа єє. 45б/9–18 (9–10, 17); и бл'гоч'стнвїн краљ мнѡгы м'л'стнны вь ть днѣ разд'лаа. єанко приключ'шнх' се ннщнх' и стран'ных' вь престав'лєнїе бл'женїе. и сь в'сєм' же съборомь ѿтѣствїа своєго пов'ѣселнв lсе д'х'б'но и т'ѣлесно. и пакы вьз'вратн се кь прѣстолоу своємоу. 48а/14–19 (17); ... вьсємоу съборуу събраноу ѿтѣствїа иє. и тако ѿврьз'ше ракоу ндѣже в'ѣ погрѣвєно тѣло иє 51а/13–15 (13–14). **2. скуп свеиштеннх лица ради заједничке црквене службе.** – и по сн'х' бл'гоч'стнвїн краљ пов'ѣлє събраномь быти в'сємь воємь свонимь. и сємоу быв'шоу. м'л'т'воу вьз'мь ѿ архїерїа своєго ст'ла. и в'сєго събора єанко лнка сц'їєн'нн'т'скаго. вьз'д'внн' се сь снамн свонмн. ндѣ вь др'жавоу ѡбласти цр'к'т'ва гр'ч'каго 55а/20–25 (23); и по сн'х' в'сємоу оуготованїю прнспѣв'шоу. самь бл'гоч'стнвїн ть краљ. прїємь роукама свонма тѣло бл'жен'нїе м'т'ре своєє єл'ны. и сь прѣѡбц'єн'ннмь архїеп'л'кпомь савомь. и сь съборомь вьсєѡсц'їєн'ных' епіскпн и нгоумєн. и нѣсоуше сь ѡал'мн и пѣн'мн бж'л'ств'нїнмн. и тако положнше н. вь оуготован'номь иє гробѣ. 48а/6–14 (10). **3. скуп више особа истим поводом на истом месту.** – и в'сємоу съборуу єанко прѣд'л'стоєцнх' прєд'л' анцѣмь бл'женїе в'сємь дал'с'т'в' рекоуцїн мнр вн ѡ г'н ѡцїн и братїа лнчє сц'їєн'нн'т'ска мнр' вн в'сєтїстнїн трьн'ци. мнр' вн ієр'б'нє. и в'сь прн'т'тє цр'ков'нїн. мнр' же и вьмь чєдѣ мон любов'нен. мнр' же и вьмь ннщїн и оубозїн. и маломощ'нїн. вїн бо м'л'бастє б'а за мє грѣшноую. вєсємь же ѿ малнх' даже и до в'ланкых' сьвр'шен'но в'л'скєнїе даровав'шн. 46б/3–12 (3).

СЪБОРНЬ, -ын прид. (1) *саборан (сједињен, сабран у Христу, ради Христа?).*⁵³²

◇ **СЪБОРННА ЦРЬКЫ саборна црква, црква као заједница хришћана који се сабирају, сакупљају око епископа (свеиштенослужитеља) ради Евхаристије, Литургије.** – и ты же г'л'с'же в'ц'є пор'чннцѣ жнвотоу моємоу. сьн оубо храмь нарєчї(є)н'нїн вь нмє твоє ст'б'є. сьєдннн єго кь ст'нмь съборнїнмь і ап'л'льскымь цр'к'вамь. 40а/9–13 (12).

СЪБРАННЄ, -ннє с (3) **1. окупљање верника ради заједничког црквеног обреда.** – ... пов'ѣлєше оудрнтн вь была и звона доброгол'снаа. и в'сємоу събранїю бнв'шоу. самь нгоумєн вьзложь на се подї(о)боу ієренскоу. сь в'сєтїстнмн и нзабран'нмн трьн'ци. поюше пѣнїа бж'л'ств'наа ндоше кь гробоу єго. 85а/5–9 (6). **2. оно што је сабрано, сакупљено; иметак; богатство.** – ... и талло хотєнїе своє оулоуцнше ѡ поганых'х' ѡнєх'. тако нн дшїн ѿ ных'х' нзбытн вь свєбодоу. и градн нх' до ѡснованїа нскорєннше. а неправєд'ноє нх' мнѡго събранїе сєбѣ вьсх'нтнше. 76б/23–27 (26).

⁵³⁰ Данило II реч сабор употребљава веома често „од збора неколико калуђера, који долазе као изасланство, даље, скупа свих монаха једнога манастира, даље, свих монаха Свете Горе, па све до српскога дворскога, покрајинскога, црквенога и државнога сабора. Све су то Данилу II сабори“ (Радојчић 1940: 91).

⁵³¹ Коментаришући ово место у рукопису, Н. Радојчић пише за Данила „у ватри стварања се даље занео па сазвани сабор зове сабором све српске земље... То је претеривање лако разумљиво и због одушевљења Данила II и због скоро сталнога епитета уз реч сабор. Но ово није био сабор све српске земље, него само области старе краљице“ (Радојчић 1940: 96).

⁵³² Уп. *саборни* ‘који се односи на сабор, саборски’ (РМС V: 598).

◇ **СЪБРАННІЕ СЪТВОРНТИ** *успоставити војну готовост сакупивши људе и све неопходно ради похода.* — тоу соуце вѣлноконденнн соуродѣнннн црѣу томоу тако и плѣторѣдѣна братѣа събраніе сътворише и идоше на дрѣжавоу сего влѣгочлѣтнвѣго краля. 566/15–18 (16).

СЪБЪРАТИ, съвероу, съверешн свр. (12) **1.** *окупити више јединки на једно месторади какве активности:* **а.** *војн. мобилисати, позвати и укључити у војну службу; поидѣти војску, скупити војнике за рат.* — и по снхѣ влѣгочлѣтнвн краљ повѣле събраномѣ быти в'семь коемѣ свонѣмѣ. 55а/20–21 (21); и сын не въз'мог'ше възвратити толкыне силы. вонскы мнѣогыхъ езнкъ събран'ныхѣ таковнѣмѣ црѣмѣ. 566/12–14 (14). ОП: 596/9, 776/12. **б.** *окупити, сазвати свештени скуп ради заједничке црквене службе.* — и по снхъ сътворише мѣтвоу наѣдѣ гробомѣ влѣжен'нїе. в'семоу съвероу събраноу ѿчѣствїа же. и тако ѿкръз'ше ракоу наѣже бѣ погрѣвено тѣло же въ зем'ан. 51а/12–16 (14). ОП: 456/10, 806/21. **в.** *окупити ради избора најбольх мајстора.* — в'се же людн еинко дрѣжавн же. тоу повѣле в'семь събраномѣ быти. 39а/5–6 (6). **3.** *присајединити; освојити (о територији).* — аз' бо недостоннн нме твоє признває потыцах' се събрати расточен'на въ жѣдревы дрѣжавн моє. 55а/17–19 (18). ОП: 536/13. **4.** *ујединити, удружити (о људима).* — рече наѣже кѣлѣта два нан трыє събраны въ нме моє тоу и елѣмѣ посрѣдѣ(?) нхъ. 49а/15–17 (16). **5.** *сабрати, накупити, умножити (о богатству); фиг. освојити, задобити (славу).* — в'се же богат'ствѣло нхѣ и славоу възсхитише въ роуцѣ сво[е?]. ѿ мнѣогыхѣ врѣмелн събран'ноу нмы. 78а/17–19 (19).

СЪБЪРАТИ СЕ, съвероу се, съверешн се свр. (1) *припремити се за војни поход; поидѣти се у рат са војском; сабрати војску, војну силу.* — сн же слы въз'слан'ны глѣномѣ монѣмѣ прѣтнвоу томоу црѣу поган'скоу. ѿбретоу его събрав'ша се съ силоу мнѣогоу въ дрѣжавѣ црѣлѣтвїа своєго. и съпѣшеца се на сего х'любнвѣаго. 626/20–24 (22).

СЪБЫВАТИ СЕ, -аю се, -аюшн се несвр. (1) *испуњавати се, остваривати се.* — въ тѣ часѣ послаше вѣстннкы къ в'сеѣосцѣн'номоу епѣлѣпѣлоу раш'комоу пав'лоу. в'се по редоу нзвестнвше емоу писанїемѣ. ѿ привнденїн влѣжен'нїе. глѣюще емоу гн нашъ и ѿче скоро потыцах' се прнѣдн къ намѣ. да вндев'ше толнкоу влѣгдѣть бжѣю събнвѣающоу се ѿ глѣдн нашен. и мы грѣшннн възрадѣуєм' се дшѣю и срѣдѣемѣ. хвалоу прнносече препрослав'яемоу. 506/23–51а/3 (1).

СЪБЫТИ СЕ, събоудоу се, събоудешн се свр. (3) **1.** *збити се, догодити се, десити се.* — ... самѣ не вѣдѣ(ѣ) хотещаго събыти се емоу. тако прѣтнву лоукавїе его вѣры хоте въ чюждѣемѣ достоїанїн прославити се. въ скорѣ безгоѣдноу сѣмртнїю скон'чавает' се. 56а/11–14 (11); ... такоже слншалъ есн и ѿ авѣсалоде въздѣвнг'ша роукоу на двѣдѣа ѿцѣ своєго. како емоу събылѣ(ѣ) се. такоже и прн налѣ въ ннѣаш'нїе врѣме вылѣ(ѣ)ть. еинко слншасте. 656/17–19 (19). **2.** *испуити се, остварити се.* — глѣюще емоу достонѣ ты възетн прѣстолю ѿцѣ своєго. се бо в'сн мы пособ'ствоуєм' тн. тако да събоудет' се въ в'семь воля твоѣа. 646/2–5 (4).

СЪБѢГНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (1) *побеѣти у збег, уточиште; збегнути се, збежати се, збеѣти се.* — и ты нечлѣтнвн вндев'ше ѿб онъ поль рѣкы мнѣожьство народа збѣг'ше на еднномѣ мѣсте. тако звѣрїе несннн оустрѣмнше се на стадо х'бѣ. 57а/11–14 (12).

СЪВЕЗАТИ, -заю, -заюшн и -жоу, -жешн свр. (1) *свезати, онемогуѣити кретаѣе; лишити слободе.* — и тако въ тѣ члѣ(ѣ) повѣле юм'ше свѣзати снѣ юго. и оужа железнѣна въздожннн на тѣло юго. 656/3–5 (4).

СЪВЕЗАТИ СЕ, -заю се, -заюшн се и -жоу се, -жешн се свр. (1) *постати непокретан, укочити се.*

*спремним за спасење; спас(и)ти (у садашњости за вечност).*⁵³³ – (Господе) вѣнѣи и оуслѣши мѣ и вѣнѣди(ѣ) насѣлѣе воюющѣи(ѣ) неправедѣно и прѣзри сѣ вѣсѣл и посѣти и сѣврѣши ежѣ насади десница твоя. 76а/14–16 (16).

СВѢКОУПНИТИ, -плю, -пиши свр. (8) **а.** *с(а)купити, сазвати, окупити (о војсци).* – и тако свѣкоупниѣ вѣланкоу побѣдоу вонскы своѣ езики грѣчѣкаго и нѣи мѣноу иноплѣменѣи езици татари и тоурки и фругы и сѣ сѣи нѣ... 56а/5–8 (5); сѣи ѣлюбыи ѣнѣ мѣи и мѣло закѣсѣнѣиѣ сѣтвориѣ побѣле быти свѣкоупленѣмѣ воѣмѣ вѣсемѣ еанко дръжавѣи ѣѣствѣа еѣго. 57б/3–5 (4); и тако ѣба свѣкоупниѣша побѣди своѣ. 59б/11–12 (12); сѣи свѣкоупниѣ трѣклетоуѣ ерѣсѣ езики татарѣскаго и еанко свѣи(ѣ) едоу вон... 60а/14–15 (14); ОП: 59а/12, 60б/15–16. **б.** *с(а)купити, сабрати, сазвати на једно место, учинити да се више јединки нају на једном месту.* – ... чрѣнѣце нѣабранѣиѣ свѣкоупниѣши и тоу побѣле прѣвѣати нѣмѣ. 40б/26–27; сѣи во вѣлѣчѣствѣи крѣль стѣфанѣи разоумѣлѣ вѣи прѣнѣшѣствѣе кѣи побѣлѣлѣ вѣи јѣко да свѣкоупѣтѣ сѣ кѣ нѣмѣи вѣи еанци сѣлѣи дръжавѣи еѣго. 50а/2–4 (3).

СВѢКОУПНИТИ СЕ, -плю сѣ, -пиши сѣ свр. (2) *састати сѣ, прикључити сѣ, здружити сѣ.* – и свѣкоупниѣ сѣ сѣ вѣсею силоу своѣе дръжавѣи нѣде вѣи ѣбластѣи нѣи(ѣ) хѣте прѣгнѣти ѣ. 59а/3–5 (3). ОП: 58а/18.

СВѢКОУПЛѢНИЕ, -ни с (2) **1.** *(духовна) заједница.* – и вѣи еанномѣслѣниѣмѣ свѣкоупленѣи(ѣ)и жѣвоуѣе (монаси у манастиру) прославѣаюѣтѣ нѣде прѣстѣе трѣнѣцѣ. 69б/8–10 (9); **2.** (?) *(територијална) целина, заједница.* – оуѣириѣѣ же вѣи мѣста тѣа вѣи еанно свѣкоупленѣе и прѣгна вѣи мѣтеже творѣеце и крѣмѣлоуѣ и пакѣи вѣзврати сѣ вѣи дръжавоу своѣю. 55б/11–14 (12).

СВѢШЕ в. вѣше ◇

СВѢДѢТЕЛЬ, -ли м (2) *сведок, очевидац.* – и вѣи сѣкажоу сѣи истѣнноу. јѣже вѣзвѣстише мѣи прѣјдиѣ мѣнѣ соуѣи(ѣ)и свѣди(ѣ)тели жѣтѣе сѣе вѣлѣженѣе елѣны. еанко же и азѣ отѣи мѣи вѣнѣхѣ истѣнно испѣвѣди(ѣ). 29б/12–16 (14). ОП: 66б/14.

СВѢДѢТЕЛЬСТВОВАТИ, -воуѣ, -воуѣши несвр. (1) *сведочити, потвѣрђивати истѣнитѣ нечѣга.* – вѣи же чѣда мѣи вѣзлюбѣенѣа. помѣнѣи јѣко земѣа кѣлѣте и пѣпѣль. тѣмѣ не боудѣте вѣланѣавѣи свѣди(ѣ)тельствоуѣи(ѣ)и бо кѣныгы. рѣчи(ѣ)и несѣзѣдѣана быди(ѣ)и чѣкомѣи грѣдѣи. 41б/13–17 (16).

СВѢДѢТИ, свѣдѣи и свѣдѣѣ, свѣсѣи несвр. (1) *знати; бити упознат сѣ нечим; познавати.* – (Господе) ты свѣсѣи нѣмошѣи мрѣтѣвѣниѣи пѣлѣти нашеѣи ѣвѣлѣкѣи сѣ вѣи нѣю. 62а/16–17 (16).

СВѢСТЬ, -и ж (2) *свест; разум.* – нѣи которѣе хѣвали вѣзѣможемѣи мѣи прѣнѣсти тѣи. ѣи мѣлоѣощѣиѣи свѣсти наше. ты во вѣлѣженѣа хѣвали мѣи агѣльскѣи прославѣена есѣи. 42б/10–13 (12); – фиг. оуѣозѣи и нѣиѣи јѣко ѣи некѣи свѣсти тѣеахоуѣ кѣи нѣмоуѣ. 68б/11–12 (12).

СВѢТЪ, -а м (6) **1.** *намера, замѣсао на чѣе је оствѣрење усмерѣн поступак или акѣија.* – ... (Прѣсѣвета Богородице) прѣтѣвѣниѣи(ѣ)и свѣти еанко вѣзѣдиѣвѣаѣи на стѣи хрѣмѣи тѣи. дръжавѣноу крѣпѣстию сѣи тѣи такоѣи нѣзѣлѣи. 40а/17–19 (17); јѣце кѣо зѣлоуѣи мѣслѣи ѣи сѣмѣи нѣпорѣчѣнѣмѣи вѣща. нѣи ѣи разѣраше свѣти такоѣи(ѣ)и. 61б/6–7 (7); тоѣоу бо (Господе) и сѣи

⁵³³ Уп. Атанасије/Василије 2008: 191 (Пс. 79,16).

хоу'л'нои'д'нн'тїе врагы моє ннзложн. н соу'ємоу'д'рнїе нхъ свѣтн еанко на ѿтѣствїе моє разорн. 63б/15–18 (17). **2. завера, урота; сплетка.** – сїн злои'сл'нїн повеж'дїенїн дїавол'нїю каз'нїю. с'с'тавн'в'ше лоу'кавіе с[.]вѣтн своє. н оу'лоу'чн'в'ше врѣме. пристоу'пн'в'ше къ с'ємоу' бл'гоч'л'стн'во'моу' н въз'люб'л'ен'но'моу' с'їоу' бл'гоч'л'стн'ваго краля оу'роша н прѣвратн'ше єго ласкавн'дн слов'сн ѿ любве родн'тел'а своєго. 64а/23–64б/2 (25). **3. совет; способность расу'ђива'ња захва'љујући којој ми с' разумева'њем испу'њавамо Божије заповести, распознајући (раздвајајући) добро од лошег, злог.**⁵³⁴ – пр'л'ор(о)къ во нсаїа глїеть. рел'ч(е) бо н почн'кеть на нїемь дхъ бжїн. дхъ прѣмоу'дростн н разоум'а. дхъ свѣта н крѣпостн... 58б/4–6 (6). **4. совет, поука.** – в. отыметьнъ ◊ (65б/14)

СВѢТЪННІКЪ, -а м (1) *советник, советодавец.* – бж'л'ст'в'нїн бо ап'л'сл'в пав'ль н въсел'ен'скы оу'чнтель вѣщають ѿ сїн'х'л' глїе. рел'ч(е) бо кто разоуме оумь гнѣ. нли кто ємоу' свѣт'нн'кы высл'ц(ть). 52а/21–25 (24).

СВѢЩАННІЕ, -нн с (2) *совет, препорука; поука.* – сего бо в'с'еосцїен'наго еп'л'ск'па данн'ла. в'сако свѣщанїе гл'снъ краль въ многоч'л'ст'ноу' любовь н сла'д'сть прнїемаше. тако не погрѣшн'тн ємоу' ннкако же волн єго. 79б/7–11 (8–9).

◊ СВѢЩАННІЕ н ПООУЧЕННІЕ СЪ ЦѢМЪ ТВОРНТИ *саветовати и опомиѣати се (подсеѣати се на ита треба обратити пажњу) с ким.* – вндѣ бо (краль) в'сакоу' добродѣтель свѣтешоу' на нїемь (епископу Данилу). тако єго зѣло люб'л'аше. н вншыше свѣщанїе н пооученїе съ снмь бл'жен'нїнмь твора'ше. такоже бы въз'можно было помол'цїю бжїєю сввр'шн'тн се. желанїю ср'д'ца єго. ѿ сввр'шенїн храма того стїго. 79б/11–17 (13–14).

СВѢЩАТИ, -аю, -аєшн несвр./ свр. (3) *разговарати; договарати се/ договорити.* – н по сн'х'л' бл'гоч'л'стн'ва кралица с'умонн'да. свѣща же съ ка'ф'елннею. тако да ѿбѣ шь'д'л(ь)шн н пок'лонн'та се гробоу бл'жен'нїе елѣны. н явн'ста гл'ы своє къ бл'гоч'л'стн'во'моу' кралю стѣфаноу'. 50а/9–13 (10); н раж'д'л'ег' се любовїю х'л'с'вою. н свѣщавъ съ стѣю н бл'женою м'т'рїю сн н еше живою соу'цїн монах'їєю еленою. н съ пл'т'оро'д'ннмь сн братомь кра'л'емь ст'ефаномь. н съ пр'еосцїен'ннмь архїеп'л'ск'помь савомь трѣт'їемь. н начеть з'д'латн храмь въ нїе стїго пр'ьво'м'ч'нн'ка н ап'л'сла х'б'а ст'ефана. 79а/15–21 (16); н свещавъ съ в'с'емь св'оро'мь свонмь. въ нарочн'тѣ днѣ пр'азд'д'нн'ка. на въз'нес'л(е)нїе х'б'о. н оубеж'д'лѣ сѣ съ в'л'н'ко'л'о'л' мол'вою. поставнше н архїеп'л'ск'па рек'ше пр'еосцїен'наго архїеп'л'ск'па. в'се с'р'ьв'скыє зем'л'є н под'ор'скїе многаа лѣта. 81б/18–22 (18).

СВѢЩАТИ СЕ, -аю се, -аєшн се несвр. и свр. (1) *саветовати се; разговарати.* – н съ мног'н'дн вѣл'можа'дн свондн свѣщав' се ѿ с'емь еанко ємоу' въз'люб'л'ен'нїн. н ты рѣкоше ємоу' бл'гоч'л'стн'вн кралю. добрѣ с'мн'сл'ьно вѣщаль єсн. 65а/26–65б/3 (27).

СЪГРАЖДЕННІЕ, -нн с (1) *грађевина, здање.* – н в'с'ег'д'ла горѣ любовїю в'с'еср'д'чною къ внш'н'ємоу' помн'сл'в прнїе на в'с'ебл'го'мь ср'д'цн своємь. пр'епол'д'овнаго с[.] пр'еродн'тел'а ѿц'а стїго с'ум'с'она. каково с'ьграж'д'енїе н оу'крашенїе цр'ков'ноє поставн на с'х'раненїе н на покон стѣмоу' с[.] тѣл'есн. 79а/10–15 (13).

СЪГРѢВАТИ, -аю, -аєшн свр. (1) *загривати, грѣјати; давати од себе топлоту.* – фн'г. н т'а'мо маломощнїе пн'тїе н с'ьгрѣває ѿ бл'жен'наго с'его моу'жа в'с'ач'л'скы хотешаго испл'нн'тн заповѣдь ап'л'сл'вскоюю. єже рел'ч(е) подаває въ щ'едрот'ахъ. н м'л'оу'є съ тнх'остїю. 68а/21–25 (22).

⁵³⁴ Дух савета је један од дарова Духа Светог. Значење које доносимо засновано је на тумачењу Преподобног Максима Исповедника (<http://bible.optina.ru/old:is:11:02>).

СЪГРѢТИ СЕ, съгрѣю се, съгрѣши се свр. (1) *згрејати се, постати топао, угрејати се; престати трпети од хладноће*. – ѿ стрѣженїа ѡвѣць мѡнїхї плѣщн мнѡгыхї съгрѣшаше се· 67б/23–24 (24).

СЪГРѢШАТИ, -лю, -аши несвр. (1) *сагрешивати, грешити, чинити какав грех, повређивати, преступати Божији закон*. – ... (Исус Христос) съгрѣшающнмь разлчнїе ѡбразы покаанїа показа· 28а/3–4 (3).

СЪГРѢШЕННЄ, -на с (2) *сагрешење; повреда закона Божијег*. – јако н кораблю въ поучнне морьскен вьламан трѣждлающоу се· тако н азъ грѣшна люте погрѣжаю се съгрешенїн мѡнмн· 33б/1–4 (4); ѡ любвн срѣдїчнаа болезньн мѣрїна· внждїль како млїт' се къ гѡу за снбы свое· млѣоу творецїн ѡ съгрѣшенїн нїхї· 35б/27–36а/1 (1).

СЪГРѢШИТИ, -шоу, -шиши свр. (1) *згрешити, учинити коме криво; сагрешити, учинити какав грех, повредити какав Божији закон*. – н мнѡго вѣщавшоу емоу съ родителемь своимь ѿ воды· н по снхї припадѣ къ ногама егѡ глїе· съгрѣшихъ оѣе прелї тобою· 65а/18–21 (20).

СЪДЕ прил. (2) *овде*. – н зїде такождїе в'сакїе правдїн црїкв'нїе приложн· съсоудн сїен'нїе златїн· н нконн же бжїств'нїе... 72а/18–20 (18).

◇ до съде **1**. *довде*. – нь до здѣ глѣвше слово ѡкратнмь· 54а/5. **2**. *досад, до садашњег времена*. – тѣ бо нензѣтнен'но злато свое мнѡго приложн· јако ннколїнже не ѡслѡудѣти таковомоу местоу н до сагы⁵³⁵ ннїедною потрѣбою· 71б/7–10 (10).

СЪДРАВНЄ, -на с (1) *здравье*. – јако ты еси в'сен тварн надѣждїа· оубогїнїхї когат'ко⁵³⁶ ѡмратен'нїмь свѣтъ· рабомь свобода⁵³⁷ грѣш'нникомь прощенїе· болешнмь исцеленїе· хромнмь зїдравнє раслаблен'нмь внстрѡта· гроувымь лѣпота· недооум'їемїнмь разоумь ненсповѣднмь· 52а/13–19 (17).

СЪДРАВЬ, -ын прил. (1) *здрав (супр. болестан)*. – нь вѣлнка же н мала· богата же н ннща· правед'на же н грѣш'на· бол'на же н зїдрава· в'сакого таковихї рав'но почнташе· 31а/10–13 (12).

СЪДРЪЖАТИ, -жоу, -жиши свр. и несвр. (3) **1**. *садржати, имати што као садржај, садржину, саставни део; навести, дати какав податак*. – храмннн же н села нзабран'наа мнѡгаа приложн местоу томоу стїмю· хрсѡволы роукоположенїа своего оутвѣрднв'шїн· въ ныхї съдръжет' се в'са приложенїа ѡе· 41а/17–21 (21). **2**. *држати, имати у својој власти, поседовати; управљати, руководити чиме*. – въ зем'льнем' во црїствѣ жнвїн· н нензглѣан'ною славою ѿ гѣ прослав'ленъ пате мнѡгыхї древныхїхї црѣ· нденїа н богат'ства съдръже ненсповеднма ѡсл(ть)ствоу члѣоу· 72б/23–26 (25–26).

◇ съдръжати власть *држати власт; владати*. – н тобою (Господе) црїе црїствѡують· н сил'нїн властн съдръжегїтї· 55а/5–6 (6).

СЪДРЪЖАТИ СЕ, -жоу се, -жиши се несвр. (1) *држати се, бити подрипка, потпора некое*.

⁵³⁵ Место -да налази се -з(д) у саг (Пећ, Власотинци, Космет), саге (Гојбуља), досак = досаг, -е, -ена; -еги (Доментијан). В. Скок III: 183.

⁵³⁶ Треба да стоји: богатство.

⁵³⁷ Чини се да је у свобода л накнадно измењено у в.

◇ **СЪДРЪЖАТИ СЕ САМА** *држати се један другог, бити потпора један другом.* — вн же оубо любовію срѣдѣа съдръжѣна се сама· единомисльнѣ волю нмоуща въ телѣсн· по прѣлѣр(о)коу хвалѣща любовь брѣтнѣю и глѣбоу· се коль добро и коль красно еже жити братома въкоупѣ· 37а/7–11 (7–8).

СЪДѢАННІЕ, -нѣ с (3) *чин, оно што је учињено, резултат радње, дело; поступак.* — плачи се дшѣ грѣшнѣ еанко ѿ съдѣннѣ токою злѣнѣхѣ· ндѣже бо слъзы тоу и оумнленіе бжтѣ· 31а/23–25 (23–24); придетъ бо днѣ глѣнѣ вѣанкы· въ нѣмже кѣл(тъ) вѣсемь намь собрѣсти се прѣдѣ престоломъ вѣсьмрьтл(ь)наго влѣдѣкы хѣ· ѿвѣтъ твореще ѿ съдѣаннѣхѣ зль· еанко мала и вѣанка· 36б/4–7 (7); сѣа бо блѣженѣаа въ памѣтъ пришьдѣ(ь)ши· и въспоменуѣвши еанко ѿ съдѣаннѣхѣ кѣ· слъзи горѣкѣ ѿ ѿчѣю нсходѣще... 39а/20–23 (22).

СЪЗДАНИЕ, -нѣ с (1) *здање.* — сего бо повѣленіемъ и моудростію данною емоу ѿ гѣ· вѣдѣхѣ създаніе црѣкви тоу разорѣно былѣ(тъ)· 79б/26–80а/1 (27).

СЪЗДАТИ, съзидѣу, съзидѣши свр. (10) **а.** *сздати, сзидати; изградити.* — и въ саломъ вѣанкомъ новѣмъ ридѣ костантннѣполы· црѣкви създѣла· 68а/19–20 (20); ѿколо же места того сѣго· създѣла градъ съ вѣанкою тврѣдннѣю· 69а/26–27 (27). ОП: 68б/25, 69а/19, 70а/9, 70а/22, 71а/23, 72б/10, 72б/18–19. **б.** *сздати, створити, начинити.* — дхѣмъ же оустѣ его вѣса сила нѣхѣ· и пакы тако тѣн рѣч(ѣ) и быше тѣн повѣле и създѣлаше се· 27б/23–25 (25).

СЪКАЗАНИЕ, -нѣ с (1) *разумевање, разјаашѣње, тумачѣње.*

◇ **ВЪСѢХЪ КЪННГЪ СЪКАЗАНИЕ** *нмѣтн (?) бити писмен, знати читати, можда и бити учен, познавати науку, књижевност и сл.* — препетоую же и вѣсехвалноуію блѣгодеть нмѣаше· посещеніемъ сѣго дхѣ прнѣмъши всѣхѣ книгѣ сказаніе нмоушнѣ· готова соушнѣ къ вѣсакомоу ѿвѣтоу въпрашающоу н· 31а/4–7 (6).

СЪКАЗАТИ, -жоу, -жешн и съказаю, съказаешн свр. (4) **1.** *(ис)казати, испричати; саопитити; написати.* — добро и нзвѣстно намь полѣ(о)баѣтъ сказати житіе блѣженнѣ еленн· 29б/5–7 (6). ОП: 29б/12. **2.** *објавити, обзнанити.* — блѣгнѣ и оуветанвѣ бѣ нашѣ· сказаѣ намь вѣса прѣждѣ на сплѣненіе въ вжлѣтвнѣхѣ ннлѣннѣхѣ· 84б/11–13 (12). **3.** *именовати, навести, казати (по имену).* — и тоу оуукраш домъ прѣстѣе мнѣгоразлѣчннѣ прншошеннѣ· еанко нконн вжлѣтвнѣе златомъ ѿкованн и енсеромъ· оуукрашенн· каднлннѣцѣ и свѣщннѣкы златн· и ннн вѣсакіе потребности црѣквнѣ· нхже не възможемъ сказати по нменн· 72а/1–6 (6).

СЪКОНЪАВАТИ СЕ, -ваю се, -ваешн се несвр. (4) *скончавати се, убијати се.* — и ѿ толѣ начеше самн враждѣлоу нметн междѣлоу собою сконѣавающе се· 63а/26–27 (27). ОП: 63а/18.

◇ **СЪКОНЪАВАТИ СЕ** *гладомъ скапавати (од глади), страдати, губити живот, умирати од каквог тешког стања (глади).* — не боудн же вамь неснѣтвѣбноу іадію пнтѣтн сн· нли оупнвѣтн а нншн и страннѣнн и маломошннн да алѣоутѣ· въ место смъртн лютнмъ гладомъ сконѣавающе се· 41б/28–42а/4 (3–4). **СЪКОНЪАВАТИ СЕ СМЪРТНЮ**⁵³⁸ *скончавати се, умирати.* — самь не вѣдѣ(ѣ) хотѣшаго събытн се емоу· тако протнвѣ лоукавіе его вѣры хоте въ чюждѣемъ достоаннѣ прославнѣти се· въ скорѣ безголѣдноу смъртнѣю сконѣаваѣтъ се· 56а/11–15 (14).

Уп. конѣатн се

СЪКОНЪАНИЕ, -нѣ с (1) *скончаѣе, смрт; нестанак, ишчезнуѣе.* — былѣ(тъ) же по снѣвѣемъ сконѣаннѣ· всѣхѣ злоднслѣннѣхѣ врагѣ сего блѣгѣчлѣтнѣаго краля оуроша· бѣу прѣстоль краљѣвѣства оутврѣднѣшоу непоколѣбнмо· и вѣсемоу ѿтѣствію его живоушоу тнхоу и бездѣлѣбноу жнзнѣю... 64а/4–9 (5).

⁵³⁸ Уп. са: сконѣавати се смъртнѣю.

СЬКОНЬЧАТИ, -аю, -аюши свр. (1) *скончати, окончати, свршити, завршити; привести краю*. — по сїнїхї въ бѣоугоїдїна дѣла ѿлоути се: въ ныхже и сконча жнзнь сїю. 67б/4–5 (5).

СЬКОНЬЧАТИ СЕ, -аю се, -аюши се свр. (7) **а.** *скончати, умрети*. — оудръжаше грьдню и одеше се неправдою и нечїстотою своєю: и темь скончаше се и погыбоше за бѣзаконїе свое. 41б/9–12 (11); они злодїисльнїи перси побездїенїи тобою въ блѣ дарованїен ти дрьжавѣ: и въ нныхї странахї еанко скончаше се ѿ лица крѣпости твое: еще некотораа нїхї ѿрасль оставшїи зѣло вѣлнкы тоугы твореть дрьжавѣ црїствїа мн. 77а/19–24 (22). ОП: 57а/20, 65б/17, 66б/20. **б.** *окончати се, свршити се, завршити се; привести се краю*. — сконча же ісеї житїе бѣоугоїдно ѿ гїи: влїженїе и хїслоубнвїе елени: и высл(ть) преставленїе же мїсїца ферварїа ·нї· днѣ· 51а/28–51б/2 (28). ОП: 85б/21.

СЬКРОВНИЦЕ, -а с (2) **а.** *место где се с(а)кривају, чувају, похрањују вредности, драгоцености, намирнице и сл.; скровиште, спремиште, складиште*. — сїа вѣдаваше непрестанно вѣселешїи се ѿ гїи: и таковіе дарн приносешїи ѿ земельного жнтїа своего: емоу же соу(ть) вѣса ненствїи мала скровница въ роукѣ. 35а/5–9 (8). **б.** *ризница, просторија у којој се чувају ствари од велике вредности*. — релї(е) во скровница црїскаа злата испльнет се: и оумн же истовыхъ подївнжннкъ испльнет се богатаго разоума. 30а/6–8 (6).

СЬКРОУШЕНЬНЬ, -ын прид. (4) *скрушен, унижен, понижен*. — вѣдї(ѣ) бо іако блнзъ еси скроушенныхї срїдїцель: и смиренїе дхѣмь спїсїешн: тем же полд(о)баєт мн прьвое: богати се нїеи твоего сїїо: творити въ вѣсель волю твою... даждїь же мн источннкъ слызъ: іако да ѿмїю си дшїевнїе мое скврњи. 30а/26–30б/5 (27); непрѣстанно оустн свонми немлѣтно пѣнїе, єдиномоу вѣу възсїлающїи: срїдїцель скроушенномь и дхѣмь смиреномь. 43б/11–14 (13–14). ОП: 70а/5, 43а/23.

СЬКРОУШНТИ, -шоу, -шини свр. (4) **а.** *скрушити; смрвити; дотући, унишити; разорити*. — и блїснь бѣ нже не дасть наслї въ локитвоу врагомь нашнмь: сѣт бо нїхї скроушн се и мы нзѣбавїени бнхомь. 64а/1–3 (2); вьсхоте же вѣса жнлнца іего разорнн: и градї ть въ нїем же вѣ дворь его до конца скроушнн. 60б/24–26 (25–26). ОП: 78а/20. **б.** *скришити, преломити, сломити*. — и ороужїа нхъ вьнндоше въ срїдїца нхъ: и лоуци нїхї скроушнше се. 76а/21–23 (22–23).

СЬКРЫТИ, скрью, скрїеши свр. (1) *с(а)крити*. — аз же что сьтворю ѿкаанна: гдѣ ли скрїю множество бѣзаконїи мнхъ. 38а/1–3 (2).

СЬКОУПНТИ, -плю, -пнши свр. (1) *скупити, сабрати војнике за бој*. — и вндѣвъ сын гнѣ мон непрѣклонноу волю іелї и ськоупнвь воє свое: и сь сїнми ндѣ къ снѣу своємюу въ дрьжавоу іего землю зетьскоую. 64б/26–65а/2 (1).
Уп. сьбратн (2)

СЬКОУТАТИ, -аю, -аюши свр. (1) *скутати, (покр.) завити; припремити покојника за погреб, повити га у погребно платно (или сакрити тело ушивањем његове мантије ?)*. — и тако вѣсѣщїенїи епїсїкпн: скоутавше тѣло влїженїе елени и поуще оубо пѣлснн наїдїгровнїе: вьздыше тѣло же: и вѣхоу ндоуше кроткнмь шьствїемь къ гробоу же. 46б/19–22 (19–20).

СЬЛОУЧНТИ СЕ, -чоу се, -чнши се свр. (1) *случити се, догодити се, збити се, десити се*. — ... іако прозорлнви провндѣ: сїе хотеще се слоучннн сїмоу преподї(о)вномюу. 81а/8–10 (9).

СЪЛЪ, -а м (2) *изасланик*. — сѣн же слы въз'слан'ны гл'сномь монѣмѣ протнвоу томоу црѣу поган'скоу· ѡбретоу его събрав'ша се съ снлоу мнѡгоу въ дръжавѣ црѣстѣвѣа своѣго· н съпѣшеца се на сего хѣлюбнѡво· н възвѣстнше емоу глѣ гл'сна своѣго· н помощію бжїею добрѣ оувѣщав'ше н· н сътворнше възвратнті се емоу възпелті съ снлами свонми· 62б/20–27 (20). ОП: 62а/8.

СЪМАТРАТИ, -аю, -аюшн несвр. (3) **1.** *(по)смамати, гледати*. — азъ видѣх дондѣже престолн поставнше се· н вѣт'хн днѣмн сѣде· н кннгн разг'ноуше се· н сѣа съматрае трепеще глѣше· н власн гл'вы моѣ сметоше се· 36б/10–14 (12–13). **2.** *посмамати, сагледавати, проицати у суштинѹ чега, упознавати што, уочавати, распознавати све потанко*. — съматрае бо днв'наа н нензрѣчл(є)н'на дѣла сего бл҃гаго н вѣр'наго раба твоѣго· оужасаю се н трѣпещоу· ѿ коуцл(оу) нат'ноу кымн лн ѡкон'чаю· кто бо нз'тгетє сего чюдѣса· 66а/17–20 (17). **3.** *односити се на известан начин према нечему, мамати*. — аще бо тѣло же въ глѣвоцѣн старостн нзнемже· нь дѣх же креп'цѣ полдвнзаше се· аще н лнста же раслаблен'на келста· нь н'равъ въ добрїе дѣтелн спекетъ нма· съматрающа въздланїе троудомь нхл· прелдпо(д)внзаста се на лоу'ше теченїе таже къ бѣу· 43б/20–26 (24).

СЪДЕСТИ, съметоу, съметешн свр. (1) *поразити, сломити отпор; (смести, омести, спречити; помести, пореметити чије намере ?)*. — млю оубо н оубеждлаю бл҃гочлстнво н хѣлюбыко кралев'ство тн· потышн се оубо тако да въ скорє гнєвомь таростн твоє сметешї є· н вѣлнкоє же нхл н соуемоудр'но поношенїе ѡнмешн ѿ насл да нн въ ттоже выменет' се· 77б/3–8 (5).

СЪДЕСТИ СЕ, съметоу се, съметешн се свр. (1) *узбуркати се; дићи се*.

◇ **СЪДЕСТИ СЕ** власн главы кого изр. *дићи се коме коса на глави, осетити велики страх, ужас*. — азъ видѣх дондѣже престолн поставнше се· н вѣт'хн днѣмн сѣде· н кннгн разг'ноуше се· н сѣа съматрае трепеще глѣше· н власн гл'вы моѣ сметоше се· 36б/10–14 (14).

СЪДЕТЕННІЕ, -нн с (1) *сметѣа, збрка; немир, узбуна, расуло*. — н многоу же метежоу н мльве не малѣ быв'шн н сметенїю· въ врѣме престав'ленїа бл҃жен'наго· н ратемь н пленованїю мнѡгоу ѿ соуемоудр'ныхл вон· тако съражатн се плькомь межлдоу совою· хотеце єдннн ѿ дроугыхл възетн богат'ствїе нхл· 83а/6–11 (7).

СЪДОТРИТИ, съмошрю/ съмотрю, съмотрншн несвр./ свр. (2) *посмамати, (по)смотрити, сагледа(ва)ти, проицати/ проникнути у суштинѹ чега, упозна(ва)ти што, уочавати/ уочити, распозна(ва)ти све потанко*. — нь се оубо ннѣ слншнтє възлюв'лен'ннн· снкова дѣянїа бл҃гочлстнѡво гїа моєго превнсокаго кралн оуроша· н видѣсте лн толнкоу без'мер'ноу любовь емоу ѿ гл· н повѣдоу на каз'нн непннзннїе· кто бо слнше не днвнт' се· нлн смотре снцѣѡа бѣу хвалн не въздласть· 65б/26–66а/5 (4); се бо дѣянїа днв'ны н прекраснн позорь· єлнко съшьл(ь)шнм' се валь хѣлюбымнцн прнлеж'но слншешнхъ· таже ѡ селмь бл҃гочлстнвемь· съмотрнті бо кел(ть) троуды его н потн· н тѣла тыанїа· бдѣнїа же нош'наа н слъзн теп'лїе· малстннїе же несповѣднлїе· даже н до кон'чннн его· н'равъ незлюбыкн тнхы же н оувѣтлывїн· ѡ ннх'же поноуднхом' се н по сїнхл проглатн· 66а/25–66б/6 (1).

СЪДРЪТЬ, -н ж (16) *смерт; раздвајање душе од тела; престанак телесног живота*. — кел(ть)ство бо забыше н съдрьтл(ь) прѣзреше· да црѣство нел'сноє оулоуцл(ь)ть· 34а/15–17 (16); не боудн же валь неснт'ствнною іадїю пнтетн сн· нлн оупнкатн а нншн н стран'ннн н маломощнн да алчуот' въ место съдрьтн лютнмь глладомь скон'чаѡюще се· 41б/28–42а/4 (3); н не трьпѣ зретн рода нашєго порабощен'наа лютомоу мнродр'ж'цоу· прннетъ кол'нною съдрьтл(ь)· свководь сїн въ мртьвнхл· н полежа въ гробѣ тако н члкъ· да насл оумрьшеє грѣховн ѡжнвншн· н възвелд(є)шн на дрєв'нєє бл҃жен'ство· 44б/8–13 (10); самь не вѣл(ѣ) хотєщаго събытн се емоу· тако протнву лоукавїе его вѣры хотє въ тюждѣемь достоаннн прославнті се· въ скорѣ безголднною съдрьтнїю скон'чаѡает' се... моужь

кръвы и лъстивъ не преполовнѣти дѣни свонѣхъ. 56а/11–16 (14); и тѣ въ незапоу ни мали болѣвѣшоу юмоу. нздѣлаше по срѣдѣ(ѣ) народа кон свонѣхъ. съмрътѣю днвѣною опровержень. тако вѣсемъ днвѣти се-рѣчѣ(е) во съмрътѣи же грѣшнѣникомъ люта кѣсѣ(ть). 56б/4–8 (6, 7); и ваю же мѣло стѣа гѣи мон преподѣ(о)внѣ оѣе сумесонѣ и курь саво... нѣиѣ же и по съмръти живѣ не оставнѣа менѣ грѣшнѣаго раба ваю. 62б/12–20 (18–19); сѣиѣ бо нлнѣва ѡфннѣи и фннѣи не послоушавѣша глѣѣ ѡцѣѣ своѣго. прнтрѣнѣною съмрътѣю сконѣааста се. 65б/15–17 (17); ...проглѣхомъ. ѡ вывѣшемъ жнѣтѣи сеѣго хѣлобывѣаго. еѣгоже блѣженъ жнѣотѣ. и съмрътѣ(ь) же чѣстнѣа прѣдѣ глѣсѣмъ. 84б/1–3 (2). ОП: 35б/13–14, 45а/8, 63б/5, 82б/8.

◇ до съмръти *смртно*, фиг. *силно, жестоко, у највећој мери*. – вратѣа и ѡцѣи и чѣда моѣа любнѣла разоумѣнѣе. тако жнѣтѣе моѣе конѣааетъ се. и се прнскръвѣна кѣсѣ(ть) дѣшѣ моѣа до съмръти. и нздѣстнѣо же вѣдѣ(ѣ) тако не нмѣю гонѣзноутн съмръти въ болѣзны сен. 45а/5–9 (7). **СЪМРЪТИ ПРѢДАТИ УБИТИ**. – ... овѣхѣхъ съмръти прѣдастѣ. а дроугѣнѣхъ въ заточѣнѣе ѡсоудѣи. а прочнѣхъ и не мало въ робѣствѣо срѣвѣскон земѣан вѣдастѣ. 76а/24–26 (24). **СЪКОНѢАВАТИ СЕ СЪМРЪТНЮ** в. **СЪКОНѢАВАТИ СЕ** (56а/14). **КѢСТЬСТВѢНАА СЪМРЪТЬ ПРнРОДНА** (*наравнѣа, физиолошка*) *смрт, мед. завершетак дуготрајног и постѣпенѣог гашењѣа основнѣих жнѣвотнѣих фунѣкѣија као резултат старѣњѣа*. – ѡ горѣ тебѣ оубѣога дѣше моѣа. тако вѣкѣ твѣон конѣааетъ се. а ты неѣготовѣа. снѣцѣвѣе же глѣѣ вѣшѣае сѣи блѣгѣчѣлѣтнѣнѣ. и прозрѣ кѣсѣ(ть)ствѣноу ю съмръть. по сѣнѣхъ въ вѣдоугѣдѣна дѣла ѡлоучн се. въ ныхѣже и сконѣа жнѣзнь сѣю. 67б/1–5 (4).

СЪМОУЩАТИ, -аю, -аѣшн несвр. (1) *смућивати, доводити у стањѣ узнемирѣности*. – ѡхѣ, ѡсоудѣлѣнѣю сѣвѣстн моѣе влѣдѣко. и ненатннѣнѣа грѣхѣовъ монѣхъ. вѣлѣмн съмоушѣають дѣшѣу моѣо. оупѣванѣа же ннѣкакоже не нмѣю сплѣнѣнѣю. 39а/24–28 (26).

СЪМЫСЛНТИ, съмышлю, съмыслншн несвр./ свр. (1) *смишѣати/ смислнѣти, схватати/ схватнѣти, разумевати/ разумѣти*. – такоже рѣѣе аплѣсѣ несмы доволѣны ннѣсѣоже ѡ себѣ съмнслнѣтн. нѣ доволѣство нашѣ ѡ бѣа. 39а/3–5 (4).

СЪМЫСЛЬ, -а м (3) *смысѣо*.

◇ **ЦѢЛОМОУДРѢННН СЪМЫСЛЬ** в. **ЦѢЛОМОУДРѢНН** (40а/15, 53б/25, 64б/12–13)

СЪМЫСЛЬНО прил. (3) *на смислѣн начнн, у складу са бѣжсанскнм смислом*.⁵³⁹ – добрѣе во дѣтѣан и полдѣннн елнѣко кѣ бѣоу ѣавнше прѣрѣднѣтелѣ ваю. земѣльноѣ во црѣлѣство прѣдрѣжѣше. и въ томѣ бѣоугѣдѣно жнѣвоуше. съмнслнѣно и разоумѣно нлѣнѣа своѣа строѣше. елнѣко дарѣванѣа въ црѣкѣвы вѣжлѣствнѣе. мѣлѣстннѣе же кѣ нншнѣмъ и странѣннѣмъ. та во творѣщѣ гѣа мѣлѣстнѣва себѣ ѣавнше. 36б/21–28 (24); нѣ ты влѣдѣко всѣхѣ гѣи. послѣвѣн прѣвѣстѣи свѣон дѣхъ крѣпѣщѣ сѣю раѣоу твою. и того трѣсѣанѣною влѣгдѣтѣю ѡстѣи оумѣ мон. оуѣаснн же мн и езнѣкѣ. тако да вѣзмоѣоу съмнслнѣно и разоумѣно ѡконѣати жнѣтѣе сѣе блѣженѣнѣе глѣсѣе моѣе. 42б/28–43а/5 (3).

◇ **ДОБРѢ СЪМЫСЛЬНО** в. **ДОБРѢ** (65б/2–3)

СЪМРЪТНТИ СЕ, -рю се, -рншн се свр. (1) *учнннѣти кѣнозу* (грѣч. κενωσις) (*о Исусу Хрнстусу*).⁵⁴⁰ – снѣмъ днѣвѣшнѣмъ се и неведѣоушнѣмъ ѡкоудѣ(оу) сѣи вѣданѣна нѣмъ неведѣоуше тако блѣтѣи нѣхъ пнѣтѣтель кѣсѣ(ть) въ дѣе творѣ нѣмъ мѣлѣстннѣю. и въ ношн же самѣ вѣдѣварѣе се по срѣдѣ(ѣ) нѣхъ. и раѣоѣпѣно прѣдѣстѣе нѣмъ. рѣвнѣоуѣе люѣбытѣлю своѣмоу хлѣсоу. смѣрѣшѣ се и раѣтѣи ѣбразѣ прѣѣлѣшоу. 73б/7–12 (11–12).

⁵³⁹ По правосѣавној догматнѣици, *јѣднѣно у Бѣгу Лѣгѣсу је лѣгѣс, смнѣо*. В. Јустнн 2003 (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/AvaJustin/DogmatikaPravoslavneCrkve/DogmatikaPravoslavneCrkve153.htm>).

⁵⁴⁰ По рѣчнѣа апѣстола Павѣла: „који бѣдућн у ѣблнѣју Бѣжнѣем... је сеѣе поннѣзнѣо узѣвшн ѣблнѣје слугѣ, постѣо нѣстовѣѣтан ѣуднѣма, и нздѣлом се наѣе као чѣвѣк; узнѣзнѣо је сеѣе и бнѣо послѣшан до смрѣтн, и то до смрѣтн на крѣсту“ (Фнлнп. 2,6–8). О кѣнозн в. Брнја 1999: 111.

СЪДЪРІЕНІЕ, -ніє с (8) **1.** *врлина која подразумева свест о властитој грешности и незнатности (спрам Бога и творевине ?); смерност, понизност, кротост, покорност, скромност; смиреност.* — ... тако не соупротивити се ни јединомоу ѿ околныхъ яго црѣ. славъ и богатыствоу яго. за негова радїи вѣлюбїа. и смиренїа и кротости. 68а/10–13 (13); въ вѣсе бо зем'ле оокрїстнїе и црїства слшшано высл(ть) сего бл҃гочїстиваго вѣланкоу вѣлюб'ство и смиренїе яго. 71б/15–17 (17); ... тако вѣсемь дивити се вѣжен' слѣ. и многон помощи бл҃жен'номоу за смиренїе іел҃гї и за кротость. и за добродѣтель житїа своего. 74а/23–26 (24). **2.** *поступање којим се задобија смерност; смиравање (?), покоравање (?), понижавање (?), обуздавање (?).* — гїи и отѣ мон вѣселїстїи оубеждїе се и прїиди да чеда твоа страху вѣжїю наоучиши. и добрїи поу҃тїи покажеш на мѣ спїсєнїа. и вѣланко смиренїе прїдложиши на мѣ хотєшиїи жити въ послушанїи твоємь. тако да и мїи чеда твоа възвелчїи мѣ с тобою. 81а/11–16 (14); вл҃дка бо твои х҃с ждїитъ тебѣ. да принесеш емоу плодї зем'ле бл҃гїе. непорочнїе дшїе твоє. юже очистишь еси вѣланкїемь въздїръжанїемь. и смиренїемь. 81а/23–26 (26). **3.** *трпљење, страдање; понижавање.* — ѿ престїа моа вл҃дїце гждїе вѣѣ. вьнїи на смиренїе мое. и оушєдри немощь мою. 38б/7–9 (8–9); гїи ї҃ х҃е отѣ вѣкь црѣв҃у всехъ хвалю те. тако призре на смиренїе мое. и неси менѣ оставишь въ роукахъ врагь моихъ. нь паче оукрѣпѣши и защищаєши мє крѣпостїю сил твоихъ. 63б/7–11 (8). **4.** *кеноза (грч. кеносис) (о Исусу Христу).*⁵⁴¹ — кто бо не дивитъ се смиренїю неизг'ланнїе слави твоє вл҃дїко. егоже нѣса не вьместеть. и аг҃льскїе силы съ трѣпетомь зрети не могоутї. ты оубо съ грѣшникы вѣседова и съ митарї же и фарїсен вьдвараше се. 28а/4–8 (4).

СЪДЪРІЕНЬ, -ын прид. (12) **1. а.** *који је свестан своје грешности и своје незнатности (спрам Бога и творевине ?); (супр. који се узноси, горди); смеран, понизан, кротак, покоран, скроман; смирен.* — вѣдї(ѣ) бо тако близь еси съкроушен'ныхъ срдїцемь. и смирен'нїе дѣомь спїсєши. темже подї(о)бѣетъ ми прьвое. боати се и мени твоего ст҃го. творити въ вѣсемь волю твою. 30а/26–30б/2 (27); и такоже гїи грьдїи протївїт се. смирен'нїи же дають бл҃гдѣть. 41б/12–13 (13); къ вѣдї смерень и чл҃комь оугод'нь. 68а/13–14 (13). ОП: 43а/24, 43б/14. **б.** *који изражава, показује смерност.* — ... оубо дарї нзавран'нїи вьдающїи. и писанїа слад'кыхъ и смирен'ныхъ гл҃б кє. 33а/16–17 (17). **2.** *смерни; епитет који користе црквени јерарси када говоре о себи.* — мнѣ бо грѣш'номоу и недоц(то)нномоу равоу х҃а моего смирен'номлїи данноу потышав'шоу се. исповѣдати вѣланїа несповѣданихъ чюдїсь гїа моего. помнш'лаю въ оумє моемь. ѿ коудї(оу) и сїи гл҃ан'на мною. 66а/6–11 (7). ОП: 45б/12, 48а/23, 70а/5. **3.** *понижен, поражен (у боју).* — (Богородице) сили же иноплемєн'ныхъ езникъ хвалєщїхъ се на дрѣжавоу ѿтѣствїа ихъ. любовно дрѣзновѣнїе нмѣшїи къ сїоу своему. и мїрнїи ти мл҃твами. вѣселїла послушанка его нмѣшїи такокви сътворї тако да възвратет се смирен'ни и посрамлен'ни. 40а/24–40б/2 (2). ОП: 60б/22.

Уп. кротькь

СНАБЪДѢТИ, -бьждоу, -бдиши свр. (2) **1.** *снабдети, опскрбити некога нечим, обезбедити некоме нешто потребно; побринути се за кога.* — сїа бл҃гочїстїва и х҃облюбыва. рѣкоу. бл҃жен'на елена. выслї ѿ племєне фруж'каго. дьши соушїи славною родителю. въ велнцѣ богатыствѣ и славъ соущєма. сїю бо ѿ юности кє бл҃гїи и вѣсєдрїи бѣ снабдїтї. проведїи прїждїе всехъ коудї(оу)шаа. 29б/16–21 (20). **2.** *защитити, склонити (војн.).* — около же места того ст҃го. създїа градъ съ вѣланкою тврѣднїєю. за належєщєе радїи напасти без'вожнїхъ хоу[р?]сарїи и въздївнїе пнр҃гы вѣланкїе. добрїи и бл҃гїи пастнрѣ рачнїтєлїа своего х҃а. мноує словѣснїе ов'цѣ. стада его соущєе въ местѣ томь стѣмь. и снабдѣ кє тако да не коснетъ се нїхъ звѣрь лютїи. и да не расхитеть чюдїи троуда яго. 69а/26–69б/6 (4–5).

⁵⁴¹ Исто.

СЪНѢСТН, сънѣмь, сънѣсн свр. (2) фиг. *прогутати; освојити, присвојити; разорити, унишити*. — релі(е) бо пролор(о)къ нсаїа· н положоу те въ радость вѣчноу въ роіді н роіді· н съсешн млѣко езникъ· н богатство мнѡгыѣхѣ црѣ снесн· н разоумєши тако азъ кєлємь гѣ сплєкєн те· 63б/23–26 (25).

◇ *пасхоу сънѣстн преѣи, искусити, доживети прелазак из царства земаьског у Царство Божије (о смрти као преласку из једне пролазне, смртне реалности у другу вечну)*.⁵⁴² — въ сїнх бо оутврѣждєлющїи оумь свон· тыщнт се искоушеноу себѣ поставити прѣді глєдє· тако рєчи дѣлатєлєя непостнд'наа· нз рабѡтн бо въ свѡбѡдоу тыщєши се прѣнтн· н наслед'ствоватн землю бл҃гоу южє ѡвѣща гѣ любєщнмь н· н пасхоу танноу съ тащанїєлєлє снєстн· гл҃ющїи коль възлюблєн'на сєла твоєа гїи снлє· жєлаєтє дїша моєа въ дворн твоє· 34б/10–17 (16).

СЪННТИ СЕ, -ндѡу сє, -ндєши сє свр. (1) *скупити сє, сабрати сє на једном месту*. — сє бо дѣянїа днв'ны н прєкраснїи позорь· єлєко съшьдї(ь)шнм' сє вємь хѡлюбымнцн прнлєж'но слншєщнхъ· тажє ѡ сємь бл҃гѡчїстнвємь· 66а/25–66б/1 (26).

СЪНЬ, -а м (4) *сан, психофизиолошки доживљај за време спавања, снивање*. — грднїхѣ бо н вѣлчєавыѣхѣ сѣтн єлєко ѡ сємь· прѣндѡу тако н снїа вєстающѡмоу· 66б/22–24 (23); фиг. сн бо бл҃гѡчїстнвїи рѡсою бл҃гїдтн дхѡвнїє ѡкропєлємь· тако некѡторїи бл҃гооухан'нїи цвѣтї· на сєад'кы н бл҃жен'нїи сннь прѣлѡжн сє· 84б/3–6 (5). ОП: 30б/8.

◇ *вєкоушатн снєа спєвати, бити у стању сна*. — ... поїдїклєнєтє вїю свою поїдї лєг'коє нго хѣб· вѣзмьлєвєствєщїи въ в'сєцѣмь нсправ'лєнїи чр҃ньт'сцєлєлє· днѣ н ноцѣ не вєкоушающїи въ слєстє сна· нлн покѡн дєлїщїи тѣлоу своємоу· 43б/7–11 (10).

СЪНЬДЬ, -а м (1) *гомила, мноштво; руља*. — сє бо тако ѡн ѡбєдѡшє мє· н сн'мь злѡбывыѣхѣ ѡсєдє мє· н нападѡшє на мє крѣп'цїи· 62а/27–62б/2 (1).

СЪНЬНЬ, -ын прїд. (1) *сновни, који се односи на снове*. — по снїхѣ жє оубѡ тако ·Г'мь лѣтѡмь мнѡоув'шнмь· по прєстєв'лєнїи сїє бл҃женїє· бѣ скороую кєгї бл҃гїдтє тєвєлєтє· южє сємь завѣща нзєбрєннїлє єго· некѡмь прнвїдєнїємь сн'нїнмь тєвн сє єднѡмоу нзєбрєннїхѣ чр҃ьн'цє гл҃їю?]. по нєжє ѡсєлє не бл҃гѡволнхѣ жнтн въ тнмєны земьнємь... 50б/10–16 (14).

СЪПАСАТИ, -асєу, -асєшн несвр. (1) *спєсєвати, избєвљєтн; у именнчкѡј службї: Спаситєлє; онај који спєсєва*. — релі(е) бо пролор(о)къ нсаїа· н положоу те въ радость вѣчноу въ роіді н роіді· н съсешн млѣко езникъ· н богатство мнѡгыѣхѣ црѣ снесн· н разоумєши тако азъ кєлємь гѣ сплєкєн те· 63б/23–26 (26).

СЪПАСЄННЄ, -нєа с (13) *спєсєње; исцєлєње од грєха, избєвљєње од грєха (и њєговнх послєднцє); успѡстєвљєње зєјєдннцє са Богом, вєчнн жнвѡт (блєжєнствѡ?) у царствє небєскѡм*.⁵⁴³ — бѣ бл҃гы н в'сєщєд'рїи гїи· прѣбнєкєн въ вѣкы вѣкє· трєвоує сплєкєнїє чл҃т'скаа· рѣкы въ стѣмь твоємь євн҃глїи· не прндохѣ прнзєвєтнїи⁵⁴⁴ правєд'ннкы нє грєш'ннкы въ покєанїє... рѣкы єгїдє ѡбращє сє къ мнѣ въздєлєхнєши тогїдє сплєкєши сє· н тємь дєвїи нам ѡбразь сплєкєнїю· ѡбращєтн сє к тєбѣ· 30а/14–21 (15, 20); сплєкєнїє бо стьзы не ѡбрєтєю ннгдѣ жє· нє ты оубѡ црѣ вѣкомь вєсьмьртнѣ гїи· хотєн вєсємь спїстн сє· н мнѣ недѡстѡннєн дєроуи ѡбразь прєждєкє концє покєатн сє к тєбѣ· 38а/3–8 (3); ѡлїлє, ѡсѡудїдєнїю сьвєстн моє влєдїко· н нєнєчнннїє грѣхѡвь мѡнїхѣ· вѣл'мн сьмоушєають дшѡу мою· оупѡкєнїє жє ннєкѡжє нє нмѣю сплєкєнїю· 39а/24–28 (28); млїѡ тє бл҃гєго нє прѣзрї мєнѣ· нє вьн'мн въ помѡщє мою гїи бѣ спїсєнїє моєго· 39б/24–26 (26); сїи бо бл҃жен'наа вѣ

⁵⁴² В. Шмеман 1999: 13.

⁵⁴³ Више о овоме в. Брија 1999: 204–205 и Карелин 2003.

⁵⁴⁴ Треба да стоји: прнзєвєтн.

прѣпровождѣающн времє мно҃го· ннколиже не очѣающн се добраго нсправленїа своєго· єанко навнѣла бѣ· глѣощн въ оумє своємъ· се времє покаанїю н днѣ сплєнїа· 44а/10–15 (15); твонмъ бо прншьствїєлѣ свѣтъ всїа намъ грѣш'ннкомъ· въ т'мѣ сєдл(є)щїнмъ· н ослѣпшїнмъ намъ срл'чннмл очнмл просвѣщенїє· н заблуждл(ь)шїнмъ поу'тл сплєнїа· по нємоу҃же текоу҃ще не нмалѣ свѣратнтн се въ стрѣп'тнаа⁵⁴⁵ нлн развращєн'на... 52а/7–13 (11); блїтн н оуветлнвы бѣ нашѣ· сказѣ намъ в'са прєждлє на сплєнїє въ вжлст'вннхл пнлснїнхл· н завѣщавїн намъ жнз'нѣ вѣч'ноу҃ю· н обыл'нѣ подає намъ входѣ вѣч'ноє црлство єго... 84б/11–15 (12–13). ОП: 28а/3, 29а/24, 51б/20, 52а/25, 81а/13.

СПАСИТЕЛЪ, -ла м (2) *Спаситель, Иисус Христос*. – наше бо жнтїє на нєслєхъ кєл(ть)· ѿноу'дл(оу)҃же ждлнмъ сплснтелѣ нашего х'а· 33б/27–34а/1 (28); аз' бо аще н всєхл прєспѣхъ грѣхы· нѣ вѣдл(ѣ) те надеждл(оу) нєнадеюшнм' се· н грѣш'ннкомъ сплснтелѣ· млю твое мллсрдїє· н полагаю грѣхопадєнїа моѣ на мно҃жество щєдротъ твонхл· 52б/11–15 (13).

СПАСОВЪ прид. (2) *Спасительев, који се односи на (Христа) Спаса*. – сын (кнез Шишман) свѣкоупннвъ трѣклетоу҃ю єрєшь єзнка татарскаго н єанко свонхл кємоу вон· н ѣако въ незапоу вьнндѣ съ силѣмн въ дрѣжавоу ѿтѣствїа сєго бл҃гочлстнваго кралл(а)· до мєста глїємаго фостна· н хотєшнмъ нмъ вьннтн въ мєсто рѣкомо ждлрѣло· ѣако да лвzмоу'тл⁵⁴⁶ тоу соу҃щєк достоянїє мно҃го црквн домоу сплслова рѣк'шє· архїєплєкпїє· н нє вьз'могошє· 60а/15–21 (20). ОП: 82а/8.

СПАСТН, спасоу҃, спасєшн свр. (4) **а**. *спас(и)ти у духовном смислу, избавити од греха (и његових последица); дати живот вечни у царству небеском*. – блнзъ кєл(ть) гѣ свѣроушєн'нхл срлцємъ· н смєрєн'нїє дхомъ сплсєть· 43а/23–24 (24). ОП: 30а/28. **б**. *спас(и)ти у физичком смислу, избавити од физичке опасности, од пораза у бици и сл.* – постнв'шє бо се нннєкнфєнє ·ѣ· днї мно҃гомнѡж'нїн градъ сплсшє· 32а/19–21 (21); н сы бл҃гочлстнвїн гнѣ мон· вьздлєвъ роуцѣ къ внсотє млѣашє сє глїє· гн вьздлвн҃гы слѣоу твою н прїндн да нн сплсєшн· 56б/23–25 (25).

СПАСТН СЕ, спасоу҃ сє, спасєшн сє свр. (4) *спас(и)ти се, избавити се од греха (и његових последица); задобити живот вечни у царству небеском*. – кто бо ѿ зем'лннхл оуповавъ на мно҃жество богатл(а?)ства своєго н сплсєт сє· 28б/8–9 (9); скорїн въ мллчтн н богатн въ щєдротѣхл· рѣкы єгїдѣ ѡбращ' сє къ мнѣ вьздлѣхнєшн тогдѣ сплсєшн сє· 30а/18–20 (19–20); нѣ ты оубо црѣ вѣкомъ бєсьмрѣтнѣ гн· хотєн вьсємъ спїстн сє· н мнѣ недостоннєн дароу҃н ѡбразъ прєждлє концѣ покаатн сє к тебѣ· 38а/4–8 (6); на те (Господє) бо оуповашє ѡцї нашн оуповашє н нз'бавнл є єсн· к телє(є) вьз'вашє н сплслн сє соу'тл· 55а/7–9 (9).

СПАСЬ, -а м (3) *Спас, Спаситель, Иисус Христос*. – ѿ тєх' бо плѣторл'днѣаго кєлст'ва· н сын гнѣ мон бл҃гочлстнвн кралъ стєфанъ оу҃рошъ вьлс(ть)· таковыхл оубо рождлєнїє н вьспнтєнїє· єгожє азъ грѣш'нн дѣнлѣ ѡкоу҃шаю сє· хвал'наа жнтїѣ исповѣдл(ѣ)тн· єанко тобою дарован'но мн боудєть вл'длко мон х'є сплсє· 53а/14–20 (20). ОП: 53а/27, 66а/16.

СПАТН, сплѣю, спншн нєсвр. (1) *спавати, бити у стању сна*. – н прншьдл(ь) по срѣдл(ѣ) становѣ нхл ндѣжє спєщн нмъ· н вьзнмѣє злато мно҃го давашє въ роу҃кы нхл· 73б/4–6 (5).

СПОДОБИТИ, -блю, -бншн свр. (8) *удостоити, учинити кога достойним, вредним чега; указати част*. – ѡ лютѣ мнѣ грѣш'нєн· ѣако съ грѣхн монмн оумнраю· н вьздшїна мн-ѣар'ства ждлєть мєнѣ· напрасно бо нмъ нстєзѣѣма хошоу҃ бытн· нѣ спл(о)бн мє гн недостонноу҃ рабоу҃ твою· прїєтн полд(о)боу҃ мнншскаго ѡбразѣ· аще н недостонна кєлмъ· нѣ ты бл҃гы мллсрдоу҃н ѡ

⁵⁴⁵ Накнадно је стрѣп'тнаа исправљєно у строп'тнаа, што је у складу са руским изговором.

⁵⁴⁶ Почетно вѣ је написано изнад реда.

мне грѣшнѣнъ. яко да споді(о)блєна боудоу причисти се въ анкъ оугождѣшнхъ тн. 43а/12–19 (15, 18); влѣгодароу те владіко гн бѣ мон іѿ хѣ. малістивн члѣколюбче. яко споді(о)бнл' млеі еси грѣшнѣоу рабоу твою. въ днѣшнѣн днѣ послѣдняго мн живота. оузрети отида монма пришьствіе снлхл глсдѣн монхл. рабъ же твонхл. да саншав'шн глѣ нхл н вжлстѣвнаа пѣнїа. възрадію се ѿ нмєнн твонмъ. 45б/22–46а/1 (23); слава споді(о)вльшомоу ме снково дѣло съврѣшнтн. 40б/14–15 (14); ... н въ томъ положнше ю (краслицу Јелєну, тј. ѿене мошти). ндѣже лежнтъ н до сєго днѣ. вьнне дѣры ол'тар'ныхъ. прєдл ѿбразомъ владікн всєхл хѣ. прославнв'шаго памєть кє въ бесконанїє вѣкы. оуднвляющнмъ оумы всєлм зрєцнмъ. толнцѣн влѣодєтн споді(о)блєн'нен кєн ѿ гѣ. 51а/22–28 (27); толнкоу съхранєнію н покровоу споді(о)блєнъ высл(ть). яко чюднє слншатн н страшнл разоумєтн. 74а/26–74б/1 (27); ... по дѣломъ єго малістннъ. н млтвамн стѣлхл єго прєроднтєль. мнѡзѣн помощн н покрѣвоу н застоуплєнїю ѿ вншнѣаго споді(о)блєнъ высл(ть). 75а/2–5 (4). ОП: 78б/16.

СЪПОДОБИТИ СЕ, -блєу сє, -бншн сє свр. (3) *удостојити сє, показати сє достојнм, вреднм чєга; стєћн част.* — мнѡзѣн бо полс(то)мъ прєвазндоше члѣтскаа. н сь аглѣы бѣсєдоватн споді(о)бнше сє. 32а/21–22 (22); та бо творєщѣ гѣ малістнва сєбѣ авнше. н въ вншннхл сь аглѣы жнтн споді(о)бнше сє. 36б/27–37а/1 (1); да добро кєсл(ть) лєвнмнцн снлм рєв'новатн. да н мы споді(о)бнм' сє вѣч'ннхл влѣгъ. хлслм глслм бѣмъ нашнмъ. ємоу же слава н члстѣл н поклананїє. коуп'но сь ѡцѣмъ н сь прєстнлм дѣом. 51б/5–8 (6).

СЪПОСОБСТВОВАТИ, -воую, -воуєшн несвр. (1) *(пом)помагати, притицати у помоћ; саучєствовати у борбн као савєзник.* — длѣжно тн кєсл(ть) възлюблєн'нн братє поволѣтн ѿ скрѣбы моєн. н помощн мн яко да нзбав'лєу сє ѿ таковаго наснлованїа воюющнхл на мє. тако же н азъ въ мнмошьдл(ь)шєє врѣмє съпосєб'ствовав' тн. нъ оубо потащав' сє помозн мн дрѣжав'ною тн слюю. 59б/1–6 (5).

СЪПОСТРАДАТИ, -ждоу, -ждєшн свр. (1) *зајєдно страдати.* — вєнац' бо повѣдн исплєтєн'нн ѿ роукы в'сєдрѣжнтєла далрѣлєт' сє. съпостраді(а)в'шнмъ зло яко добрїнмъ вонномъ хѣ бѣ. прїєм'шнмъ бѣдн н скрѣбы. н напастн. кєсл(ть)ство бо забыше н смрл(ь) прѣзрєше. да црлство нєлснє оулоу(..)ть. 34а/11–17 (13).

СЪРАЖАТИ СЕ, -аю сє, -аєшн сє несвр. (1) *сукоблѣавати сє, сударати сє у борбн, боју.* — ... н мнгоу же мєтєжоу н мльвє нє малѣ быв'шн н смєтєнїю. въ врѣмє прєставлєнїа блѣжєн'наго. н ратємъ н плєнованїю мнгоу ѿ соуємоудрѣннхл вон. тако съражатн сє плѣкомъ мєждлдоу совою. хотєцє єдннн ѿ дроугыхл възєтн богат'ствїє нхл. сь же блѣжєнн н блѣгочлстнвн кралъ прєдлєжашє тако мнгогєвѣтлєє слнцє. просвѣщанє разоумн н мнслн всєхл зрєщнхъ єго. 83а/6–14 (9–10).

СЪРОДСТВО, -а с (2) *род, народ (комє сє прнпада); сродство, вєза мєћу људима по порєклу.* — н провндє бжїю помощь ѿ сєбѣ н съхранєнїє. абыє пооучнвѣ своєго ѡчѣства в'сєчлстнїє властєлы. н нє маллго своєго съродлствѣа. ѡплѣтнв' сє на тїн вєз'бож'нїє пер'сн сь свонлм сн хранєнїємъ. н ѡдолєвѣ повѣдн. н сороужїа нхъ вьнндоше въ срлдцѣа нхъ. н лоуцн нхл съкроушнше сє. н нн памєтн вєз'божнаго гнєва нхл высл(ть). 76а/17–24 (19); он' же тако моудрѣ н хоудогъ моужѣ поваждлєає нстрѣбы на вѣжєцєкє. своєго съродлствѣа н хранєнїа пооучнвѣ сладлкымн свонмн глѣы. н тамо посла кє в'сєгдл бжїю помощь прнзнвєає. 76б/16–20 (18).

СЪРѢТАТИ, -аю, -аєшн несвр. (1) *срєтати, састајати сє с оним коју иде, долази у сусрєт.* — члстно срѣтающнмъ сєго блѣгочлстнваго граждлданомъ в'сємъ н болгаромъ. н сь страхомъ н трѣпєтомъ прнпадл(а)ющє къ ногамъ єго н покланяющє сє кємоу. тако по истннѣ зрєцє црл прншьдл(ь)ша сь вѣланкою слюю въ повѣдоу нхл. 55б/6–11 (6).

СЪРѢТЕННЄ, -нѣа с (2) *срєтанє, сусрєт, дочєк; похоћєнє.*

◇ ВЪ СЪРЪТЕННІЕ **а.** *одлазак, излазак у сусрет некое на део пута ради указивања почасти, свечаног пријема, дочека онога ко долази.* — и сншавъ въселенъскы црѣь гръкоцѣи къръ лндроннкъ· таковою победоу нѣхѣ еанко на врагы его· посла въ сретеніе нѣхѣ съ вѣанкою чѣстїю· 78а/23–26 (25–26). **б.** *на похођење, виђење.* — ты же гѣи не оудалн помощн твоѣ ѿ менѣ· и на застоупленіе мое призрѣ· и въстани въ срѣтеніе мое и внждѣ· и възврати злаа врагомъ мондѣ· пролен же на нѣе гнѣвъ твоѣ· и гарость гнѣва твоѣго да нметъ ѣ· 62б/2–7 (4).

СЪСАТИ, съсоу, съсешн несвр. (1) *сисати; исисавати; фиг. постепенно извлачити, исцеђивати (богатство).*

◇ **СЪСАТИ** **млѣко** *сисати (млеко), хранити се млеко;* *фиг. извлачити богатство из кога, чега; (? господарити над ким, чим).* — релч(е) во рлолр(о)къ нсаѣа· и положоу те въ радость вѣчноу въ роѣдѣ и роѣдѣ· и съсешн млѣко езнкъ· и богатство многыхѣ црѣь снесн· и разоумешн тако азъ келѣмъ гѣ спсѣаен те· 63б/23–26 (24).

СЪСТАВНТИ, -влю, -вншн свр. (3) **1.** *составити; сачинити; написати.* — млтвалн оубо въшнмн стѣмн възощрѣнь азъ грѣшнн даннѣ· прѣдн пнслнна еанко блѣбвѣрныхѣ краля сръвскіе земѣе жнтѣа нѣхѣ съставнвъ· такоже внѣд(н)мо прѣдѣ лнцель въшего хѣлюбѣа· и ѿ снхѣ оубо поноуждѣаю се· и вѣсе скажоу съ истинною· таже възвѣстнше мн преждѣ менѣ соущн свѣдѣ(ѣ)тели жнтѣе сѣ блѣженіе елѣны· еанко же и азъ очнма монма вндѣхъ· истннно исповѣдѣ(ѣ)· 29б/8–16 (10–11). **2.** *составити, начинити нешто од појединих делова; исплести, плетењем израдити нешто.* — кымн лн цвѣтн добро нспыщреннмн и блѣговонннмн вѣнць съставнвшѣ вѣнчакѣмъ вѣсчѣстною главоу твою (кральце Елена)· юже оувезла кел(тъ) дѣсннца влѣдннн· неоувѣдающнмъ вѣнчель· 42б/14–17 (15). **3.** *сковати, смислити (какву сплетку, уроту и сл.); сплести, лукаво, подмукло засновати.* — сн зломнслнн повеждѣнн дѣавокею казнню· съставнвшѣ лоукавіе сѣвѣтн своѣ· и оулочнвшѣ вѣдѣ· прнстоупнвшѣ къ селмоу блѣгочѣстнвомоу и възлюбленному снѣу блѣгочѣстнваго краля оуроша и прѣвратнше юго ласкавнмн словѣсн ѿ любве роднтеля своѣго· 64а/23–64б/2 (24).

СЪСТАВЛѢТИ, -ѣю, -ѣешн несвр. (2) *составѣати; сачиѣавати; писати.* — и сн же оубо блѣженнн ѿцн· гѣлн вѣобразоумнмн оувѣавахоу снѣо хѣлюбнвоую· словеса бжѣствныхѣ писаннн съставѣающе· и сѣа възснлающе къ ннѣ· 33б/8–12 (11); ... и ѿ снхъ троуждѣающн се еанко ѿ вѣдаванн мѣстннъ въ храмн бжѣствннѣ· вѣса таже на потребу· кннгы бжѣствннѣ въ домоу своѣмъ съставѣающн· такождѣ и създѣнн сѣенннѣ златнн и сръвѣрннн· оукрашенннн внсернн и каменнѣмъ многоценннмъ· рнзн же нѣреомъ нзабранннн· вѣсакіе же правѣдн црѣковннѣ еанко на потребу· сѣа вѣдавашѣ непрестанно вѣселѣщн се ѿ гѣн· 34б/26–35а/6 (1).

СЪСТАВЪ, -ѣ м (1) *состав, структура, устройство (или елеменат, составни део нечега; основна материја, твар ?).* — мы же оубо възлюбленнн добрнмъ нашнмъ крѣмнтелемъ хѣлѣмъ окрымѣаемнн· злоую боуроу влннннѣа преплѣвшѣ· еанко жнтѣа сего гнѣбѣнаго вѣса нестронна· и въ тнхо прнстанннѣ дошыдѣ(ѣ)ше безѣмѣльвѣа· бжѣствннмн пнслннн наслаждѣающе се· и снмн тако и сатн медовнннмн оумѣающе съставн дшѣ и тѣлесъ нашнхѣ· 84а/16–23 (22).

СЪСОУДЪ, -ѣ м (3) *направа, прибор потребан за што; (са)суд, посуда.*

◇ **СЪСОУДН** **свѣщеннн (црквени)** *утвари (цркв.), освѣћени судови и други прибор за богослужење.* — и зѣдѣ такождѣ вѣсакіе правѣдн црѣковннѣ прнложн· съсоудн сѣенннѣ златнн· и нконнн же бжѣствннѣ· канѣнна же мнвогѣвннн· канѣнннѣе же и свѣщннкы· и прочѣ всехѣ злата и сребра вѣснслннн· 72а/18–23 (19). ОП: 35а/1–2, 41а/9.

СЪСЫЛАННІЕ, -на с (1) *размена мишлења писмима или преко посланика, изасланика*. – н пагы такови црѣ възсла поклонаре свое кь семоу бл҃гочл҃ствителюу. н съсыланіе ндеста междлоу сокою. вѣлнкнценнтнмн свондн. 63а/1–4 (3).

СЪСЪКАТИ, -аю, -акши несвр. (2) *сасецати, сеѣи, ударати, сатурати хладним оруѣем, убијати*. – ... бѣ вѣлнкнѣ знаменіе страха гавн ндѣ... тако вндетн ндѣ стлѣпъ огньнѣ вѣлнкы сѣходешъ ѿ нвѣл(ε). ѿ него же лоуѣе пламеннїе нсходеше. н съ гаростїю опалатахоу лица н|х|. н моужіе огньны образы нмоуше. такождѣ н оружїа нмоуше въ роукахъ свон|х|. н съ ноуждїаю вѣлнкою жнїехъ ꙗ съсѣкающе плькы н|х|. 60а/25–60б/8 (8); н вѣлнцѣн ратн бывшн междлоу ндн. не єднною нли дващѣ. н пособствомъ же бл҃гаго бѣ. добрѣ възмогше повѣднше ꙗ съсекающе пльтн нхъ нечл҃ствїе тако травоу полскоую. 78а/12–16 (15).

СЪСЪЦИН, -сѣкоу, -сѣчешн свр. (2) *сасеѣи, убити хладним оруѣем*. – прлор(о)къ бо нсѣа, н дамъ мѣтъ въ роуку єго. н съсечеѣ пльтн протнвннх|х| єго. н прлор(о)къ двлдіъ... н мншца моа оукрепнть н. н съсѣкоу ѿ лица єго врагы н ненавндѣщен єго повѣждлоу. азъ бо прывѣнца положнхъ н внсока налді црн земльннмн. 54б/4–12 (5, 9).

СЪТВОРНТИ, -рю, -рншн свр. (60) **1.** *учинити, извршити, извести, предузети (неку радњу, покрет и сл.)*. – рѣч(ε) бо расточн н дасн оубогыма. сїа бо сътворше назн всакуе пѣчалн. н без рнзы на стадн добрїе дѣтели възндема. 30б/12–14 (12); горѣ мнѣ грешнѣн. тако погоубы|х| врѣме покаанїа. н не вемъ что сътвориоу. 37б/19–21 (21); н тоу пагы сътворше вса обычнаа. съ в҃с҃ел҃ствннмн чрнчн места того. єлнко ѿ погрѣшенн бл҃женнїе... 47а/2–4 (2); мон гн сътвориоу такоже заповѣда мн. 61а/16–17 (16); прннесше же н въ монастнр ст҃го аплсла хѣа стефана. н тоу обычнаа вса ꙗже по законл(о)у оуставоу сътворше... 84а/5–8 (7–8). ОП: 38а/2, 38а/17, 39б/11, 59а/21, 61а/12–13, 61а/16, 84а/12. **2. а.** *саградити, подиѣи*. – да полд(о)баеѣт н мнѣ попеченїе сътворнтн аще бѣ бл҃гованшоу да сътвориоу храмъ. въ нде престїе б҃гом҃тре. некли таа боудет мн нзмомтелннца въ днѣ соуднн. 38б/2–5 (3); н тамо оу места рекомаго продрома. създла цркѣвъ бж҃лствноую поданїелл беснслнаго злата єго. н сътвори полатн мнѣгїе днѣннн н прѣкраснн. н поставѣлъ женодохїе гл҃҃емо болннцѣ. н тоу сътвори множество мнѣго одровъ на покон болешнмъ. меккїе постеле възложнвъ врѣхоу н|х|. 70а/21–27 (23, 25). ОП: 39а/7. **б.** *створити, начинити, направити*. – н повѣлеше сътворнтн ковчегъ нзавраннѣ. 85а/18; бл҃гочл҃ствн кралицл нмнннда. сътвориши канділа ѿ злата мнѣгоцѣннаго. н платн златн такождѣ мнѣгоцѣннн днѣноу добротоу внда нмоуше въ севѣ. ндыже покрнтн ракоу сего хблѣубываго. н нннїе же почл҃ствн мнѣгы оуготовавшн снн вса вьдасть кь гробоу сего бл҃гочл҃ствнаго. 85б/6–85б/12 (6–7). **3.** *учинити да неко или нешто постане из ничега, створити (о Богу)*. – сѣтъ бо н|х| съкроушн се н мы нзбавленн внхомъ. н помощь наша въ нде гл҃снїе сътворшаго н҃бо н землю. 64а/2–4 (4). ОП: 74б/22–23, 75б/23–24. **4.** *удесити, учинити, омогуѣити да се нешто оствари*. – слнн же нноплеменнхъ єзнкѣ хвалешнхъ се на дрѣжавоу ѿчл҃ствїа нхъ. любовно дрѣзновѣнїе нмлшлцнн кь снѣоу своємюу. н мтрннмн тн млтвамн. в҃с҃ел҃дла послушанва єго нмлшлнл такокмнъ сътвори тако да възвратет се смєреннн н посрамленнн. 40а/24–40б/2 (1); бл҃жена еси тако вѣлнкаго тн радїл полдвнга н в҃боугодннх|х| дѣаннн обыватель сътвори се стѣн тронцн. 47б/1–3 (3); н помощїю бж҃їею добрѣ оувѣщавше н. н сътворише възвратнтн се юмоу вьспелт сь сламн свондн. 62б/25–27 (26). **5.** *учинити, нанети зло, штету*. – гн мон славннн кралоу. възвратн гарость гнѣва твоєго ѿ менѣ. єлнко бо сътворишъ протнвоу дѣлолл мондѣ снн вса прндоше на ме. 61а/3–6 (5).

◇ БЛАГО СЪТВОРНТИ В. благо (36а/27); БРАКЪ СЪТВОРНТИ В. бракъ (64а/10); ВЕСЕЛНІЕ СЪТВОРНТИ В. веселнїе (50б/2, 78а/6); ДАЛЕЧЕ СЪТВОРНТИ В. далече (41б/6); ДОБРодѣтѣль СЪТВОРНТИ В. добродѣтѣль (69а/6); ЛЮБѢВЪ СЪТВОРНТИ В. любви (49а/28); МНОЛОСТЬ СЪТВОРНТИ В. мнлость (73а/5); МОЛНТВОУ СЪТВОРНТИ В. молнтва (40б/16, 46а/16, 51а/12–13); МЬСТЬ СЪТВОРНТИ В. мьсть (55б/25); НИ МАЛО ЗАКЪСНѢННІЕ СЪТВОРНТИ В. закъснѣннїе (57б/3–4); ОБНОЦЬНАТА ПѢННІА СЪТВОРНТИ В. пѣннїе (51а/10, 85а/3); ВЪ ОПОУСТѢННІЕ СЪТВОРНТИ В. опоустѣннїе (60б/26);

ОТЪМЕТЬНЫ СЪТВОРНТИ (чьто) в. отъметьнь (65б/13–14); ПАКОСТ СЪТВОРНТИ в. пакост (57а/5, 59а/9); ПЛАЧЬ СЪТВОРНТИ в. плачь (47а/11, 48б/1); ПОПЕЧЕННІЕ СЪТВОРНТИ в. попеченіе (36б/19, 38б/2); ПРАЗДЬНЬСТВО СЪТВОРНТИ в. прыздньство (58а/4); ПРИШЬСТВІКІЕ СЪТВОРНТИ (82б/16); РАДОСТЬ СЪТВОРНТИ в. радость (78а/27); РАСТАННІЕ СЪТВОРНТИ в. растаніе (59б/25); РИДАННІЕ СЪТВОРНТИ в. риданіе (48б/16); СВОБОДЬ СЪТВОРНТИ в. свобода (65а/26); СКРЬБН СЪТВОРНТИ в. скръвь; СЛАВОСЛОВНІЕ (ВЕЛНКО) СЪТВОРНТИ в. славословіе (85а/13); СТАННІЕ СЪТВОРНТИ в. станіе (59а/23); СТРАСТН СЪТВОРНТИ в. страсть (61б/15); СЪБРАННІЕ СЪТВОРНТИ в. събраніе (56б/16–17); СЪТОВАННІЕ СЪТВОРНТИ в. сътованіе (56б/9).

Недостаје део текста, те пример нисмо нигде сврстали: – н по ѿшьствн его малоу времени мноуѡвшѡ не ннн дїаволь семоу бл҃гочїстнвомоу сътворнѡ⁵⁴⁷. въсхоте повѣселнн се погыбѣлю нїхї зре скончавающнхї се междоу совою. 63а/15–19 (17).

Уп. творнѡ ◊

СЪТЕЖАННІЕ, -нн с (1) *иметак; богатство*. – н в'се стопы влдічнне кеже по зем'ли хождїенїа. хоте ѿ своелї правед'наго стежанїа на славословіе влдіцѣ хїслоу прннести въ стѡу сннаю бл҃жен'ннмь ѡцѣмь не мала прнношенїа прннесе. н что да нзрекоу ненсповеднїе его млсітннне... 74а/1–6 (3).

СЪТЕЖАТИ, -жоу, -жншн свр. (2) *стежи, задобити*. – кым' ли дръзновѣнїемь възроу на те соудїн правед'наго. покаанїа бо не стежахь. нн пакы же слъзь. 67а/10–13 (12); н въздївн҃гше се ѿ зем'ле своее мноужьство нїхї много. н вьндоше въ вѣлнкоюу романїю. н гоувѣще хрїстїанѣ яко в'льщн нещелдї(е)ще стада хїска. еже стежа чїстною сн кръвію. 75а/20–24 (24).

СЪТЕЩН СЕ, сътекоу се, сътечїшн се свр. (1) *стежи се, састати се, скупити се, сабрати се на једном месту (о мноштву)*. – јакоже слнша нгоумень таковою вѣсть бл҃гѡ. в'сн сътекоше се въ цр҃квь. н не мали хвали бѣ въздїав'ше. сътворше ѡбноцїнаа пѣнїа. 85а/1–3 (2).

СЪТО број (1) *сто, број који изражава велику количину нечега, врло много*. – въ сто бо троуды твоє н бьдраа полдвнзанїа расплоднла есн. н былд(ть) дарован'нїн ѿ г҃а свѣтн'ннкь ѿѣст'вїю своємоу. сїає многосвѣтлїннн чюдїсн. 42б/7–10 (7).

СЪТОРНЦЕЮ прил. (1) *стоструко, на стострук начин*. – релї(е) бо мллоуєн ннцаго въ заамь бѡу даєтѣ. еже бо такоуїнмь даєт' се. јако рещн мн н єднномоу ѿ такоуїхь бѣ въ млсітн богалї сїн. сторнцѣю пакн възвратнть въ место свое. 41б/24–27 (27).

СЪТРЬПѢТИ, -плю, -пншн свр. (2) *истрпети, поднети, издржати, претрпети*. – коє бо келс(ть)ство чл҃ьскоє сътрпнть прншьствїю его. егоже прозре прншьствїе прїор(о)кь даннль гл҃аше. азъ вндех дондїеже престолн поставнше се. н вѣт'хн днѣ мн сѣде. н кнннн разг'ноуше се. н сїа съматрає трепеще гл҃аше. н власн гл҃вы моє сметоше се. 36б/8–14 (8); н се слншавь цр҃ь ть такоуїе неоудобь стрпннїе гл҃ы. н вьв'шн ємоу такоуь скръбы въ незапоу зѣло ѡпечалнв' се... 56а/1–3 (3).

СЪТОУЖАТИ, -аю, -акшн несвр. (1) *притискати, додијавати, узнемиравати, мучити*. – н агл҃ь твон гн боудн стоужак нмь н поганїає є. 62б/7–8 (7).

СЪТЬ, -а м (3) *сам (супл. мн. саѣ)*. – релї(е)но бо келс(ть) въ прнтїн соломонн. јаждї бо рече медь. снѣ бл҃гь бо съть. да насладнть се грѣтань твон. 35а/15–17 (16).

⁵⁴⁷ У другим преписима, без варїантн, стоїи: ннкоєгоже зѣла сътворнѡ (Архиепископ Данило 1972: 122).

◇ МЕДОВЪННИ СЪТЪ *саће*, (*медени*) *сат*. – такоже рон пчель дѣлають съти медовѣннѣ: тако и любовь братѣнѣа црѣство бѣже: 37а/19–21 (20). ОП: 84а/21–22.

СЪХОДНТИ, съхождоу, съходнши несвр. (1) *силазити*, *спушити се*. – бѣ вѣлнкоє знаменіе страха ѡвн нмѣ: млтвѣмн оуголдннкѣ свонѣхѣ стѣго сѣмѣсна и савы и архѣтереа хлѣва стѣго арсеніа лѣжешаго тоу въ домоу стѣхѣхѣ апѣлѣ: таково знаменіе: тако видети нмѣ стапѣль огньнѣхѣ вѣлнкы съходещѣ ѿ нвѣлѣ(є): ѿ него же лоуѣе пламеннѣе нсходеще: и съ жаростію ѡпалахоу лица нѣхѣ: 60а/25–60б/5 (3).

СЪХРАННТИ, -ню, -ннши свр. (4) **1.** *сахранити* (заст.), *защитити*, *сачувати од чега*; *спасти*. – (Пресвета Богородице) воє же нѣхѣ (српских краљева) съхранѣн поѣдѣ кровомѣ крнлоу твоєю: 40а/23–24 (23); и елнцѣ праздѣлноующе днѣ покоя моєго съхранѣн нѣхѣ (Господе) силоу твоєю: 46б/2–3 (2–3); и по снѣхѣ же възлюбленнѣн пакы прѣдѣлѣжнѣ мн слово хвално: оуднвѣлає жнтіе сего блѣгочѣстнѣаго гнѣа моєго превнсокаго краля: елнко съхранѣн его бѣ невѣрѣдѣннѣа ѿ находещнѣхѣ ємоу погыбѣлн: 59б/25–60а/3 (1). **2.** *извршити*, *испунити*, *остварити*; *поштовати*. – снѣн вѣса елнко слншала єсн съхранѣн: и не нандетѣ тебѣ нскѣшеніе лоукаваго: 34а/26–28 (27).

СЪХРАНѢННІЕ, -нѣа с (4) **а.** *защита*, *заклањање од непријатности*, *тешкоћа и опасности*; *чување*; *узимање у одбрану*; *одбрана*. – добѣль єсн паче всѣхѣ слѣннѣхѣ црѣ ѡ славннѣн кралю: тако мнѡгнѣмн премоудролѣстѣмн бранскоє и неповѣднмоє твоє жнтіе повѣдаєтѣ се: тако вѣсѣмѣ днвннѣ се бѣжѣн слѣѣ: и мнѡгон помоднн блѣженномоу за смѣреніе ѣлѣ и за кротость: и за добродѣтель жнтіа своєго: толнкоу съхранѣнію и покровоу споѣдѣ(о)бѣленѣхѣ вылѣ(ть): тако чюднло слншатн и страшнѣо разоумѣтн: 74а/20–74б/1 (26); и провнѣе бѣжѣю помоднѣ ѡ себѣ и съхранѣніе: лѣвнѣ поучнвѣ своєго ѡтѣства вѣсѣлѣстнѣе властѣлы: и не мѣлѣлѣго своєго сѣроѣдѣства: ѡпѣлнѣкѣ се на тнѣн безѣбожнѣе перѣсн съ свонѣдѣ слн хранѣніемѣ: и ѡдолѣвѣ повѣдн: и сороужѣа нѣхѣ вѣндоше въ срѣдѣца нѣхѣ: и лоуцн нѣхѣ сѣкроушнше се: и нн памѣтн безѣбожнаго гнѣва нѣхѣ вылѣ(ть): 76а/17–24 (17). **б.** *сахрана* (заст.), *чување*, *похрана*. – и вѣсѣлѣда горѣ любовію вѣсѣрѣдѣчноу кѣ вншнѣмоу помнслѣ прнѣ на вѣсѣлѣгомѣ срѣдѣцн своємѣ: преподѣлѣнаго с[.] прероднѣлѣа ѡѣа стѣго сѣмѣсна: каково сѣграждѣненіе и оукрашеніе црѣковноє поставн на съхранѣніе и на покон стѣмоу с[.] тѣлѣсн: 79а/10–15 (14). ОП: 80а/4.

СЪЕДННТИ, -ню, -ннши свр. (1) *присајединити*, *прикључити*; *сјединити*, *спојити* *једно с другим*, *ујединити*. – и ты же глѣже вѣѣ порѣчннѣѣ жнвотоу моємоу: снѣн оубо храмѣ нарѣлѣ(є)нннѣн въ нмѣ твоє стѣе: сѣдннн его кѣ стѣмѣ сѣворнннѣмѣ і апѣлѣскымѣ црѣкѣамѣ: 40а/9–13 (11).

СЫНЪ, -а и -оу м (49) **1. а.** *сын*, *особа мушкога рода према својим родителѣма*. – два бо снѣа ѣе вѣста въ ты днѣн: крѣпѣка и сѣмодрѣжавнѣа крѣлѣ(а): въ ѡтѣствнѣн своємѣ срѣвѣцѣн земѣлн: 36а/6–8 (6); ... краљѣ стѣфан оурошь: вылѣ(ть) снѣн славннѣю роднѣтелю: вѣлнѣаго краля оуроша: и мѣлѣтн его хѣлюбывѣа елнн: 53б/2–4 (2); мнѡзѣн бо сѣбѣлазннѣвѣше се ѡстоупннше ѿ сего блѣгочѣстнѣаго крѣлѣ(а) кѣ снѣоу его: 64б/19–21 (21); ...прнѣн драгнѣн мѣн снѣоу: да оутѣшнтѣ се старость мѣа: 65а/15–17 (16); снѣа бо нлнѣва ѡфнннѣн и фннѣн не послѣоушавѣша глѣа ѡѣа своєго: прнѣтраннѣоу сѣмрѣтнѣю сконѣчѣста се: 65б/15–17 (15); ѡны же тако покѣрѣвнн снѣѣе слѣоушающе своєго ѣдолюбывѣаго ѡѣа и глѣсна: и въ тоу ромѣннѣю ндоше: 76б/20–22 (20). – *фнѣг*: и апѣлѣлоу глѣоуѣоу такоже рѣѣе и пондоу въ нѣе и боуѣдѣ(оу) нмѣ въ бѣ: и ты боуѣдѣ(оу)тѣ мнѣ въ снѣн и дѣщѣрн: 39а/18–20 (20). ОП: 29б/26, 30а/1, 35б/23, 35б/24, 35б/28, 36а/3, 36а/5, 37б/1, 46а/26, 47а/6, 47а/9, 48а/5, 48а/27, 48б/2, 48б/7, 51б/15, 54а/19, 61б/3, 63а/7, 63а/9, 64а/11, 64а/17, 64а/27, 64б/8, 64б/22, 65а/1, 65а/26, 65б/4, 65б/11 (x2), 65б/22. **2.** *Исус Христос*, *друго лице*, *друга ипостас Свете Троице*. – нннѣн же прѣтнѣн разндоу се вѣсѣкѣ въ своѣа снѣ: славѣще стѣоуѣю трѣнѣоу ѡѣа и снѣа и стѣго дѣха: 48а/20–22 (22). ОП: 38б/16, 40а/27, 42а/27. **3.** *особа којѣ се прнѣѣлѣѣски и фамнлнѣарно обраѣа друга*

особа (особа која подучава, саветује некога, таст зету и сл.). — релі(є)но во кел(ть) въ прнтчи солодони. таждь во рече медь. снѣ блѣъ во сътъ. да насладит' се грѣтань твон. 35а/15–17 (16); слншав' же црѣ самодръжавннн вѣлнкыне романіе андроникъ палесологъ. сіе вѣлнкое и слав'ное чюдѣ ... оуднвнк' се и прослави бѣ. и не малнн млѣбы и мленіа посла к' семоу вѣлнкомоу и крѣп'комоу кралю стѣфану оурошоу глѣ. любов'ннн снѣу дръжав'наго мн црлствѣ... 76б/3–11 (10); и посла (цар Андроник II, отац краљице Симониде) къ семоу превнсокомлѣ кралю оурошоу. глѣ емоу слад'кы и любов'ннн. пате же и в'сесрд'чннн снѣу дръжав'наго мн блѣ црлствѣ. 77а/15–18 (17).

◇ **СЫНЬ БЕСКОНЪЧАЕГО СВѢТА**; **СЫНЬ ВЫШНЯЕГО СИН БЕСКОНАЧНЕ СВЕЛОСТИ**, **СИН (СВЕ)ВИШНЕГ**, **СИН БОЖИЈИ** (супр. **СИН ТАМЕ**, **СИН ЂАВОЛА**), **ХРИШЪАНИН**.⁵⁴⁸ — въ истинноу бо сын хѣлюбывн таково навнченіе нзволн. въсегдѣла слоужити глсвн преподѣ(о)бїемь и правдїою. таже творе снѣ бескон'чаго свѣта и н⁵⁴⁹ вѣт'ныхл блѣъ наслед'никъ явн се. 70а/16–20 (19); быванте бѣу подѣ(о)вннн. и тако чѣда възлюблен'на ходнте въ люб'вн. такоже и хѣ възлюбы вн. снѣвѣ бо внш'наго нарекосте се. 34а/1–4 (3); **СЫНЬ ГРОМОВЪ СИН ГРОМОВ** (за **СВЕТОГ ЈОВАНА БОГОСЛОВА**). — и снѣ же громовъ аще кто речеітл бѣ люб'лю а брата своенго ненавндѣн льжь кел(ть). и сего соук'тна вѣра. 37а/14–16 (14); **СЫНЬ ЧЛОВѢЧЬСКЪ СИН ЧОВЕЧ(И)ЈИ**, **ЧОВЕК**, мн. *људи*. — и въ истинноу валснѣ. ѿ стѣго плѣмене своенго. валсвенѣа корѣне валсвенѣа ѿраслѣ. и стѣго сада красны цвѣтъ. мнвогокраснѣ възоромь пате снѣ члѣчскыхл. нспльнѣ млсстннѣ. тако по дѣломь его млсстннѣ. и млтвѣамн стѣхл его прероднтель. мнвозѣн помощн и покрѣокоу и застоуп'ленїю ѿ внш'наго сподѣ(о)б'ленѣ възл(ть). 74б/25–75а/5 (1).

СѢДѢТИ, -ждоу, -дншн несвр. (3) **1. седети**, *налазити се где*. — **фиг.** твонмь бо прншьствїелѣ свѣтъ въста надь грѣш'ннкомы. въ т'мѣ селд(є)щїнмь. 52а/7–9 (9). **2. налазити се у заточеништву**, *бити лишен слободе*. — и тако въ тѣ члс(ь) повѣле юм'ше свѣзати снѣ юго. и оужа желез'на възложити на тѣло юго. и вѣдошѣ и въ градѣ славннн скопїе. и въ томь градоу селд(є)шоу юмоу. посла сын блѣгочлстнвн кралъ некоторїе възлюб'лен'ныхл свонхл и ед'ше и ослѣпнше н. 65б/3–8 (6).

◇ **СѢДѢТИ НА СОУДНИЦИ** в. соуднще (67а/27).

СѢМЕ, сѣмене и сѣменн с (2) **1. семе**, *заметак*, *клица бильке*. — **фиг.** блѣжен'наѣ есн мтн моѣ и глсже. тако сѣме добраго плода хѣ възвѣла есн въ браздѣн твоє дшѣв'нїе. 47б/5–7 (6). **2. потомак**; *наследник*. — ... блѣнн и оувѣтанвы бѣ нашѣ ... нзабравнн сего бѣлюбываго. семѣ правед'ное рабѣ свонхѣ. и давнн юмоу дарѣ доб'ръ. толнцем' бо временелѣ мнвоув'шїнмь такоже вншѣ оуказахомь. мнгогнмь разлнч'ннмь знаменїемь днв'ннмь явлѣющнмь се оу гроба юго... 84б/11–20 (16).

СѢНЬ, -н ж (1) *сен(а)*, *сенка*. — что рѣкоу мнрѣ съ ѿ любнмнцн. въ нѣмже пѣчалѣ и мльва. тоугн же и метежь. и то тако сѣнь прѣходнтѣ. и тако цвѣтл оувѣдаѣтъ. 28б/17–20 (19).

СѢРСЬСКЪ, -ын прид. (1) *који се односи на Сер, град у северној Грчкој*. — и в'се таковоє странн црлствїѣа того повонѣвавѣ. зем'лю строум'скоюу и сьрскоу. крлстволпол же и ннїе странн сокрлстнїе зем'ль тѣхѣ. 58а/8–11 (9–10).

СѢСТИ, седоу, седешн свр. (2) **1. сести**. — релі(є) во седоу людїне ястн и пнтн и въсташѣ нгратн. и въ томь раз'гневашѣ бѣ. и падошѣ въ єдннѣ днѣ .кѣ. тысоушь. 42а/5–8 (5). **2. почити са неком активношѣу заузевши седеѣи положаж**. — азѣ вндѣх дондѣже престолн поставнше се. и вѣт'хн днѣмн сѣде. и кннги раз'гноуше се... 36б/10–12 (12).

⁵⁴⁸ В. Николај 1996а.

⁵⁴⁹ Грешка писара, поновљено писање.

СѢТОВАНИЕ, -на с (1) *оплакивање покојника; погребна жалост.*

◇ СѢТОВАНИЕ И ПЛАЧЬ СЪТВОРИТИ *оплаквати покојника, исказивати жалост за покојником речима (и плачем).* – и тоу вѣланко сѣтованіе и плачь сътворнше нади снмь нечлстнвнмь црѣмь. 566/8–9 (8).

Уп. плачь

СѢТЬ, -н ж (5) *мрежа; замка, клопка.* – *фиг.* елнци бо нмєнн твоєго радїи стго. земљноє црлство оставаше. последоваше тебѣ блгомоу пастнрѣ дшѣ нашнхл. таковтн прїеше въ место земљнїе и маловрѣменнїе славы. нечлноу въ вѣкы прѣбваюшоу⁵⁵⁰ славоу. и свою дшбу члсто съблюдише. дхбнїе бо крнлѣ възъмше прѣлетеше сеты лѣкаваго. 286/10–17 (16); два бо снѣ ие вѣста въ ты днїи ... блгочлстнваго краля стефана оуроша. и братл(а) семѣ стефана краля. ѡ снхъ млїаше се къ гдѣ. не оувезноутн нма въ сетн грѣховнѣн. 36а/6–12 (12); блжена еси тако крлстннмь знаменїемь ѡграждлающн се. сѣтн дїаволскїе растрьзала еси. 476/3–5 (4–5); и валснѣ бѣ нже не дастъ насл въ ловнтвоу врагомь нашнмь. сѣт бо нхл ськроушн се и мы нзбавленн внхомь. 64а/1–3 (2); грднхл бо и вѣланчавнхл сѣтн елнко ѡ семь. прѣндоу тако и снїа вьстающомоу. 666/22–24 (23).

Т

ТАННА, -ы ж (4) **1.** *оно што је само Богу знано; оно што је непознато, неоткривено, недоступно људском сазнању.* – тебѣ бо бѣ нашего вѣлїа днвнхл чюдлсь несповѣднма танна. 28а/8–10 (10); несповѣднма же блгдїть вѣлїа. елнко ѡ семь хблбнвклмл. днвнаа танна прослоу се въ ѡкрлстнїе езнкн и црлства. даже до славнаго града костантнна 85а/25–856/1 (27). **2.** *тајна, оно што је тајно, скривено, непознато, необјављено.* – вьдахноу бо бѣ въ оумь его ѡбыввнтн таковоу танноу црлскоу семоу блгочлстнвомоу и хблбывивомоу кралю оурошоу. 77а/9–12 (10).

◇ ПРИЄТИ ОБѢЩАНИЕ СВЕТЫНХЪ ТАННЪ *причестити се.* – ... ѡ глсїе наша вндл(н)мь те вѣлмн готовещоу се къ ѡхождлєнїю и начнншнмь налдгробна пенїа. и вса елнко на полд(о)боу преставленїю сїе блженнїе. и тоу соушоу са намн вблбнвнвоу моужоу всеѡсцїєномь еплскпоу рашкомоу павлоу. и по снхл мало покьсневшн кн. прїетѣ ѡбѣщанїа стыхъ таннѣ... 46а/9–16 (16).

ТАННОВѢСТЫННКА, -а м (1) *онај који објављује оно што је тајно, непознато, што није испричано, објављено.* – нь оубо елнко грѣшнїн вндехомь очнма нашнма. нли ѿ кыхъ дѣломь иго танновѣстннцн вьхолмл. аще ли кто възвѣстнтъ намь ѿ предн бывшнхъ свѣдл(ѣ)тель. жнтїю сего хблбнваго. тако вьсповѣдл(ѣ) вьшемоу вблбнвїю. таже быше на кончнноу жнтїа его. нмыже бѣ прїетѣ н. 666/10–17 (12).

ТАННЪ, -ын прид. (2) **1.** *који је само Богу знан; који је непознат, неоткривен, недоступан људском сазнању.* – въ снхъ бо оутврждлающїи оумь свон. тыщнт се нскоушеноу себѣ поставннтн прѣдл глсїмь. тако рещн дѣлателѣ непостнднаа. нз работн бо въ свободоу тыщещн се прѣнтн. и наследствоватн земљу блгоу юже ѡбѣща гѣ любещнмь н. и пасхоу танноу сь тащанїемл снестн. глѣущїи коль възлюбленна села твоѣ гн силѣ. желаетѣ дша моѣа въ дворн твоє. 346/10–17 (15). **2.** *тајан, који се обавља кришом, скривено од јавности, света.* – которн ли мнѡлго? вѣщаннїн езнкь нзглїетѣ таннїе его бдѣ дѣтелы. недоведомїе ксл(ть)ствоу члчьскоу. 66а/21–23 (22).

⁵⁵⁰ Треба да стоји: прѣбваюшоу.

ТАКО прил. (57). **1.** *користи се при сликању неке ситуације, позадине догађаја или околности у којима се нешто збива; у вези „и тако“: (и) потом, пошто.* – и тако ставши на млтвѣ начеть млтн се съ теплинн слъзамн глѹщн... 38б/6–7 (6); и тако начлеть злдатн црквѣ въ нде стѣе бѣе праздннкѣ блговѣщенїа место рѣкомо гралд(а)ць. 38б/17–19 (17); и тако ягдла слншаше шцѣвѣе глѣ блженнїе. был(ть) въ нылх скръбѣ и риданїе. и выпль вѣанкѣ. 45а/9–11 (9). ОП: 46б/16, 46б/19, 46б/28, 48а/13, 48б/24, 49б/13, 49б/20, 50а/16–17, 50б/9, 51а/14, 51а/19, 56а/5, 57а/3, 59а/25, 59б/11, 59б/15, 59б/24, 60б/8, 60б/15, 65б/3, 78а/8, 83а/22, 84а/12, 85б/6. **2. а.** *на такав начин, на тај начин.* – тако сїа блженнаа твораше. сама оубо постомь оудроуѣающн тѣло свое. алычнїе пнтѣющн. 32а/5–8 (5); тако во въ нстнноту и твораше. 33а/3; тако во блженнаа еленн творецн. сама ннколнже не нзмени нрава своего. добрїе дѣтели еанко навнкла вѣ. 37б/4–7 (4–5). ОП: 45а/12⁵⁵¹, 50б/17, 54б/12, 55б/24, 57б/7, 58а/22, 61б/5, 64б/19, 65а/7, 66б/15, 79б/7⁵⁵², 80а/6, 81б/23. **б.** *у вези с „како“, „колико“, „као што“, при упоређивању чега или кад се истиче вишеструкост, да је нечим обухваћено и једно и друго*⁵⁵³. – тако и коравлю въ поучнне морьсцен вьнаамн тръждлающоу се. тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се съгрешенн мондн. 33б/1–4 (3); такоже рон пчель дѣлають сътн мѣдолвнїе. тако и любовь братннн црлство бѣжїе. 37а/19–21 (20–21); семоу же храмоу прстїе. помощно бѣжїею съвршнвшоу се. такоже оубо конноу которомоу прославнвшоу се въ победѣ. и оуголдно послужнвшн црвн радлѹют се. прїемн дари мнвогн и члстннн ѿ роуки его. тако и сїа ѡлюбноаа вѣселаше се. снково дѣло съвршнвшн. 40б/7–15 (12). ОП: 41а/5, 45б/5, 49б/15, 51б/4, 68а/16, 77б/26. **3. а.** *кад се казује да нешто бива у таквом степену који изазива последицу исказану зависном реченицом; уопште у зависној последиочној реченици, у вези „тако да“.* – постндн же се въ ннѣшнелд вѣце вьзлюбывшаго те тако. да въ прншьствн авленїа его не постндншн се⁵⁵⁴. 34а/4–6 (5); тако оубо хождлаше. и тако твораше въ лѣтл(ѣ)хь мнвозехъ. такоже был(ть) просавтн се нменн его и проавленоу бытн. по вселх ѡкрлстннлх странахъ. вьсточннлх и западннлх. 68б/2–5 (2 x 2). **б.** *кад се истиче висок степен нечега.* – тако его зѣло люблшаше. и вншьше свѣщанїе и поученїе съ нмь блженнннмь твораше. 79б/12–14 (12); ѡ олх мнѣ сладкн мон гн. по что тако въ скорѣ разлоучн се ѿ налс. пастнроу добрн и храннтелю нашъ. 83а/23–26 (24).

ТАКОВЪ, –ын зам. (98) *показна придевска заменица за каквођу 1. којом се указује на особине кога или чега упоређењем са појмом у сфери саговорника, са поменутиим појмом и сл. (као тај, та итд.): такав, таква, такво.* – еанци оубо ѿ мнра сего желающе ннзрел(е)ннхь и непостнжннхь даровъ въ нелснелмь пребыванн. аще не прѣвѣе оставльше мурь сын и таже въ мнрѣ. и прѣѡчлстованноу дншо бгѡлепно полднвзают се. къ вншнелмоу точенїю. таковн оубо крѣпостн и вѣры срлчннн прѣпоасав се. 27б/7–12 (11); крѣвоточнвѣ вѣрн радн нсточннкѣ крѣвѣ ста прнкосновѣнїемь вьскрнлїа рнзъ твонлх. мнвогаа оубо такоаа члколюбїа твоа влдко. 28а/17–20 (19); еанци во нменн твоого радїї стго. земљноу црлство оставльше. последоваше тебѣ блгомоу пастнрѣ дшб нашнлх. таковн прїеше въ место земљнїе и маловрѣменнїе славы нелсноу въ вѣкы прѣвѣающоу⁵⁵⁵ славоу. 28б/10–14 (13). ОП: 29а/6, 29б/25, 30а/22, 30б/7, 31а/12, 33б/7, 34а/11, 35а/6, 35а/27, 36а/23, 37а/22, 37б/13–14, 38б/22, 39а/10, 40а/19, 40б/1, 41б/9, 41б/25, 41б/26, 42а/8, 45а/2, 45а/13, 45а/24, 49а/4, 49а/13, 49а/17, 51а/8, 53а/16, 53б/16, 53б/28, 54а/12–13, 55а/15, 55б/1, 55б/4, 56а/1, 56а/2–3, 56а/24, 56б/14, 57а/18, 57а/19, 57а/26, 58а/2, 58а/8, 58а/22, 58а/27, 58б/13, 58б/14, 59а/10, 59б/3–4, 60б/2, 61а/7, 61б/7, 62а/10–11, 62а/11, 63а/1, 63б/4–5, 64а/20, 64б/6, 64б/22, 64б/24–25, 65б/22, 66а/5, 67а/5, 69б/16–17, 70а/3–4, 70а/17, 70б/3, 70б/6, 70б/24–25, 70б/25, 71а/3, 71а/9, 71а/20, 71б/3, 71б/9, 71б/21, 72а/27, 73а/12, 73а/13, 73а/24–25, 74б/23, 77а/10, 77б/23, 77б/25, 78а/4, 78а/10, 78а/24, 78б/19, 80б/24, 82а/14, 85а/1, 85а/17, 85а/22–

⁵⁵¹ Овим прилогом истовремено се истиче и висок степен онога што се казује радњом предиката.

⁵⁵² Овде је реч о прилошком предикату: копулативни глагол + прилог као предикатив.

⁵⁵³ У наведеним примерима прилог тако има функцију корелатива, тј. стоји у саодносу (корелацији) са везницама начинске реченице.

⁵⁵⁴ Веза тако да овде би се могла тумачити и као намера, циљ ради којег се врши радња предиката.

⁵⁵⁵ Треба да стоји: прѣвѣающоу.

23. **2.** којом се указује на особине нечега које изазивају оно што се износи у зависној последичној реченици: такав. — нь оубо млѣте ꙗ за ме недостон'ноую. некан како бѣопрѣт'ниимъ вѣшнимъ млѣтвами. достонна боудъ прѣтїю таковаго дара ѿ хѣ. елико спѣяти ми въ бѣоугодїнаа дѣла. 33б/4–8 (7–8); такоуѣи зем'ли зѣло тврѣдѣ соущїи. не въз'може имъ никоежї(е) пакости сѣтворити. 59а/7–9 (7). **3.** у имен. служби: такоуаа с мн. оно што је такво (као то). — в'са бо такоуаа стѣню полд(о)внѣ мнѣоходеть. и яко снїа вѣстающаго. 30б/7–8 (7).

ТАКОЖДЕ⁵⁵⁶ прил. (26) **а.** на исти начин, тако, једнако (често у вези „тако и“). — постив' бо се мѡуѣи бѣовнд'ць. и скрижали закон'нии прѣеть. такождѣ и ѳезвѣтении нїа постив' се. и внх'ромъ на колесници ог'ньнѣи на нѣсла въз'ниченъ был(ть). 32а/12–16 (14); и ѡ сїнхъ троуждѣающїи се елико ѡ вѣдаванїи млстїни въ храмїи бжїст'внїе. в'са таже на потребу. книги бжїст'внїе въ домоу своємъ сѣстав'ляющїи. такождѣ и сѣвдїи сїѣн'нїе златїи и срѣбрьнїи. оукрашен'нии енсерїи и каменїемъ мнѡгоцен'нимъ. ризи же иерѣомъ изабран'нии. в'сакїе же правдїи црков'нїе елико на потребу. 34б/26–35а/5 (1); и тоу сѣтвори вѣланкѣ плачїи и риданїе надї грѣомъ юе. такождѣ же и в'си властели его. 48б/16–18 (17). ОП: 36б/15, 40б/21, 41а/1, 50а/14, 51а/12, 55а/10, 58а/24, 58а/26, 60б/6, 70б/4, 71а/5, 71б/11, 72а/12, 72а/18–19, 72б/12, 73б/6, 74б/13, 80а/19–20, 85б/8. **б.** у вези с „како“, „као што“, при упоређивању чега или кад се истиче вишеструкост, да је нечим обухваћено и једно и друго. — тако въ оно врѣме егїда был(ть) прѣстав'ленїе бѣомѣры. апсѣлы облаци по въздѣоухѡ въз'ничаемїи. ндѣхоу на погрѣшенїе юе. такождѣ бо и въ прѣстав'ленїе сїе блжен'нїе был(ть). 45а/25–45б/1 (28); тако бо въ истинѡу бѣ вндѣти мнѣ ѿ всѡудл(оу) ндоущихъ елико соущѣ славныхї. такождѣ же и ницїи. и стран'нии. хромїи же и слепнїи. же бѣ пнтател'ница сїа глсѣжа мѡа. 45б/5–9 (7); такоже бо и александѣарь македон'скы црѣ. на зем'ли силоу въз'вѣланчанъ. такождѣ и съ въз'велнчи се въ бѣодарован'нѣи его дрѣжавѣ. 74а/14–17 (16). ОП: 80б/13.

ТАКЪ, -ын зам. (2) показна придевска заменица за каквоу којом се указује на особине кога или чега упоређењем са појмом у сфери саговорника, са поменутиим појмом и сл. (као тај, та итд.): такав, такава, такво. — и такоу любовїю вѣры раз'гарающїи се ѡ глсѣ. 43б/6–7 (6); тацїи бо полдвнзи и стрлстїи выше и трѣпенїа сїе блжен'нїе. 51б/2–4 (2–3).

ТАЛАНТЬ, -а м (1) фиг. оно што је коме (од Бога) дато; дар. — ... слншасте бо елико въз'маздѣнїе дастъ се. въз'растнѣшнїмъ добрїи талан'ѡмъ жнз'ны сїе. и расплодїшнїмъ дан'нии ѿ бѣ дарѣ. тем'же не лѣннїмъ се. тако къждѡ налсї ѿ хѣ прїеель кел(ть). 86а/2–5 (3).

ТАМО прил. (8) **1.** тамо, на том месту, ту. — вѣдавѣ златѡ и срѣбро вѣстнслъно. и блскѣнїе прїем'лїе. и млбы ѡ сѣвѣ къ влдїцѣ хѡу... ѿ вселїи кланїающнхъ се вол'нымъ стрлстѣмъ хѣбѣмъ. въ стѣмъ тамо градѣ. 68б/18–22 (22); въ самѣмъ бо градѣ констан'тиннѡполы. и тамо оу места рекомаго продрома. сѣздѣа црѣкѣ вжїст'в'ноую поданїемлїи вѣстнслънаго злата юго. 70а/20–23 (21). ОП: 33а/10, 68а/21, 76б/23. **2.** тамо, на ту страну; на то место. — и елико же нмѣющн дѣов'нїе ѡце. въ стѣмъ граде иерлсѣлме. въ сынан же и въ нранте. и въ стѣн горн. и тамо бо въз'ноше мнѡгїи дары юе. 33а/5–9 (8); он' же тако мѡудрѣ и хоудогъ мѡужѣ поваждѣае иастрѣвы на вѣжече. своєго сѣродїства и хранїенїа пооучнѣ сладїкымїи свонмїи глбї. и тамо посла юе в'сегдѣа бжїю помошь прнзнвѣае. 76б/16–20 (19).

◇ **ТАМО** + **СЫ**, соущы тамошнїи, коју је тамо, на том месту. — и тѣ стїи градѣ иерлсѣлмѣ не малѣхъ млстїни испльннѣ. вѣдавѣ златѡ и срѣбро вѣстнслъно. и блскѣнїе прїем'лїе. и млбы ѡ сѣвѣ къ влдїцѣ хѡу. ѿ тамо соущаго стїо патрїарха. 68б/16–20 (20).

⁵⁵⁶ Ову лексему анализирали смо на основу података из РП XVII: 426–427.

ТАТАРН, -ь м мн. (4) *Татари, народ монголског порекла.* – н ннїн мншгїн нноплѣменнїн езнцн. татарн н тоуркы н фроугы. 56а/6–7 (7); въ дворѣ бѣзаконнаго црѣ татаромь ногєа. 63а/10–11 (11). ОП: 61б/23, 63б/5.

ТАТАРСЬКЪ, -ын прид. (5) *татарски, који се односи на Татаре.* – сїн же видѣвше наснаство сєго блѣгочїстиваго краля елнко на нылхл. шыдл(ь)ше съвькоупнше около сєбѣ повѣдоу вонскы мншгїн езика татарска н коуманн. злато мншго давшн нль. 59а/11–15 (13–14). ОП: 57а/8, 60а/15, 62а/6, 63а/21.

ТАТЬ, -н м (1) *лопов, крадливоу; зликовау, разбојник.* – рєчл(є) бо расточн н дасн оубогымь. сїа бо сътворше назн всакыє пѣчалн. н без рнзы на стадїн добріє дѣтелн възндемь. вѣдоуше ндетн сєбѣ довроє нденїє. на нєлєхѣ прєкывающе. рєчл(є)нно въ стѣмь твоємь євлглїн. ндеже нн тла тлантє н татїє нє полдкопаваютл нн крадоутл. 30б/12–17 (16).

ТАТЬСЬКЪ, -ын прид. (1) *зликовачки, разбојнички; лоповски.* – възнедл(є) бо сє мнслїю своєю височє. въздвнгуноутн слноу свою на сєго хѣлюбнваго. нє нарекоу бо слноу єго. нь татскал шетанїа. ндїнже самь пороугань былл(ть). 60а/8–12 (11).

ТАЯННІЄ, -на с (1) *топљење, фиг. губљење у тежини, мришављење.* – ... сьмотрнтн бо єсл(ть) троуды єго н потн. н тѣла тыанїа. бдѣнїа же ношнаа н слъзн теплїє. 66б/1–3 (2).

ТВАРЬ, -н ж (б) **а.** *творевина, оно што је резултат, производ Божијег стварања (света).* – та бо єдннѣ бѣ бїмь н гѣ глсмь. всеє вндл(н)мнє н невндл(н)мїє твары твораць. 27б/17–19 (19); сьмь бесконачнїн свѣтл н питатель всеє тварн хѣ. нже вѣсть крылнтн. петїю хлѣбь петь тисоушь въ поустнны. тын оубо сьмь постн се днї .ц̄. показанє намь обрразь постоу. повѣдоу на дїакола. 32а/24–28 (25). ОП: 67а/2. **б.** *човечанство, сви људи, људски род, свет.* – јакѣ ты єсн всеє тварн надѣждла. оубогїнхл богатво⁵⁵⁷. оцратеннымл свѣть. рабомь свобода грѣшннкомь прощенїє. болешнмь нсцєленїє. хромнмь здравнє раслабленнмь внстрота. гроубымь лѣпота. недоумѣкнїнмь разоумь ненсповѣднмь. 52а/13–19 (13). **в.** *твар, створ, творєње, биће.* – коюждлє бо тварь нарекы по волн разоума своєго. 27б/25–26 (25); всако бо днханїє н всака тварь славнт. тє гї. 38а/14–15 (15).

ТВОИ, твоа, твоє зам. (167) *присвојна зам. за 2. л. јд. 1. а.* *који се односи на лице коме се говори, који потиче од лица коме се говори: твој, твоја, твоје.* – кто бо нє днвнт. сє сдеренїю нензглїаннїє славл твоє влдіко. 28а/4–5 (5); аще бо блоуднїн нь покаав. сє пакы прндадѣ къ щєдротамь твоимь. 28а/13–14 (14); мншгаа оубо таковаа члѣколюбїа твоа влдіко. 28а/19–20 (20); нь аще въсхошь могоутл погрєзноутн въ поучннє бесчнслнаго твоєго млсрдїа. 28а/24–25 (25); єлнцн бо ндєнн твоєго радїл стго. 28б/10–11 (11); блжен. бо възлюбывь заповєдн твоє влдіко. 28б/22–23 (22); послєдїствоюще заповєдл(є)мь твоимь. 28б/26–27 (27); јакѣ оуголдннкы твоє нстнннїє. 29а/10; рѣкы въ стѣмь твоємь євлглїн. 30а/16; н пакы въ таковѣн скрѣвы соуще помєноухомь нмє твоє стгоє. 30а/22–23 (23); надеєм. сє на ненсповѣднмоу твою млсць. 30а/23–24 (24); н место въселєнїа славл твоє. 68а/6. ОП: 30а/25, 30б/1, 30б/2, 30б/3, 30б/4, 30б/11, 30б/16, 33б/15, 35а/11, 35б/17, 35б/19 х 2, 35б/21, 35б/23, 35б/24, 35б/25, 35б/26, 35б/27, 38а/16, 38а/19, 38а/22, 38б/12, 38б/15, 38б/16, 39б/8, 39б/20, 40а/9, 40а/11, 40а/19, 40б/7, 42б/8, 43а/1, 43а/15, 44а/25, 44б/5, 44б/14, 44б/16, 44б/20, 44б/21, 44б/23, 45а/14, 45б/24, 45б/27, 46а/1, 46а/19, 46а/22, 46а/24, 46а/25, 46а/26, 46а/26–27, 46б/3, 47а/16, 47а/18, 47а/25, 47а/26, 47б/7, 47б/8, 47б/17, 47б/19, 47б/24, 47б/25, 48а/3, 51б/20, 51б/28, 52а/1, 52а/2, 52а/7, 52б/13, 52б/15, 52б/23, 52б/25, 53а/1, 53а/3, 53а/9, 53а/22, 55а/11, 55а/15, 55а/18, 55а/20, 55б/24, 55б/26, 55б/27, 56б/24, 61а/4, 61а/9, 61а/10, 61а/15, 62а/20, 62а/21, 62а/23, 62б/3, 62б/6 х 2, 62б/7, 62б/10, 63б/11, 63б/18, 64б/5,

⁵⁵⁷ Треба да стоји: богатство.

65а/13, 66а/18, 67а/8 х 2, 67а/16, 67а/17, 67а/19, 67б/1, 73б/20, 74а/22, 77а/22, 77б/1, 77б/2, 77б/5, 80а/16, 80а/26, 80б/1, 80б/13, 80б/17–18, 81а/15, 81а/23, 81а/24, 83б/2, 83б/4, 83б/14, 84а/24. **б.** *који припада лицу коме се говори, саговорнику.* – крвотоцивѣ вѣрн ради источинкѣ крвѣ ста прикосновѣнїемъ въскриѣа рнзѣ твонїхї. 28а/17–19 (19); да кто оубо нзметъ ме ѿ роукы твоє. 28а/27; срѣдїца твоєго придеши є въ оумъ скон. 34а/22–23 (22); глїющїи коль възлюбленїна села твоа гїи снль. 34б/16–17 (16); жаляеть дїша моа въ дворн твоє. 34б/17; да насладнтъ се грьтань твон. 35а/16–17 (17); не ѿврати лица твоєго ѿ менѣ. 38а/18; и противныхї съвѣти єанко въздївнзаяемн на стїи храмъ твон. 40а/17–18 (18); мнрѣ же и тишннѣ дароун стадоу твоємоу. 40а/19–20 (20); и воє же нїхї съхранїи полдї кровомъ крнлоу твоєю. 40а/23–24 (24); гїи възлюбыхъ красотоу дола долоу твоєго. 68а/5–6 (6). ОП: 41а/25, 42б/16, 42б/23, 46б/15, 47а/15, 47а/20, 47б/28, 48а/1, 49а/26, 52б/26, 52б/27, 76а/16, 80б/18, 81а/12, 81а/16, 83а/26, 83б/16, 83б/5, 83б/10. **2.** *у имен. служби: особа блиска лицу с којим се говори (поданик, послушник и др.).* – аще ли не послоушаєши на сл то мы к томоу не наречї(е)мъ се твон. 64б/5–6 (6).

◇ **СТРАХЪ ТВОИ** *Страх Божији, Господњи, страх који руководи животом хришћанина и који подразумева страх од казне Божије и(ли) страх (услед љубави) од отпадања од Бога и губљења заједнице с Ним.*⁵⁵⁸ – и ѿ сїнхъ млю те влѣдїко гїи оутврьдї є въ страхъ твон. 35б/24–25 (25); до конѣца страхъ твон възпрїемъ и дрѣжати въ срѣдїци моємъ зннломъ. 80б/1–2 (1).

Уп. страхъ (◇ страхъ вожни/господень)

ТВОРИТИ, -рю, -риши несвр. (37) **1. а.** *чинити, поступати (на какав начин) према коме, чему.* – мнвогострадї(а)лїни во іовѣ рече глїе. азъ вехъ ѿцѣ немощнїимъ. и око слепїцѣмъ. нога же хромиѣ. тако сїа блжѣннаа твораше. 32а/3–6 (6); ...и вѣсїлїстнїи во нгоумени єанци прѣдрѣжеце дола кє. тако твореть бїа боєше се и заповѣды бжїлїтвнїе. 41а/3–6 (5); тако во бл҃гы бб семоу хлїюбинвомоу твораше. аще кто злоую мнсль ѿ семь непорочнемъ вѣща. нъ гїи раздараше съвѣти таковихї. и вѣсн последн сь ноуждїлю покарахоу се кмоу. 61б/5–8 (5–6). ОП: 33а/3, 36б/27–28, 37б/5, 68б/2–3, 70а/19, 71б/20, 73б/12, 74а/8. **б.** *чинити, врїшїти, изврїшавати, изводити што; испуњавати, остваривати.* – темже полдї(о)баєтъ мн прьвоє. боати се нїени твоєго стїго. творити въ вѣсємъ волю твою. 30а/28–30б/2 (1); бїгоѿць во прїолр(о)кѣ двїдїл релї(е). не ревнотн лоукавнотуощнїмї ни завндн творещнмъ вѣзаконїе. 41б/6–8 (8); и прогна вѣсе метеже твореще и кралоу. 55б/12–13 (13); ѿ всехї же сїнхї боудн нїе гїїе блїскєно. повѣдоу даюшоу семоу равоу своємоу бл҃гочїлїстнвомоу. на вѣсе съблазны твореще кмоу вѣзаконїе. 63б/1–3 (3); и къ сїнмъ долїстонменнїе своє вѣрнїи моуже поставлѣ. нже хотеть прнсѣпати волѣшеє. вѣса пользїна нмъ твореще. јако да ннїедннїже ѿ волѣщнхї что възнегодотуєтъ. нъ єанко аще чєсо възпроснїтї да далї(ть) се кмоу. 70б/10–15 (13); и влѣдїка хї вѣсєгдїа послоушаєтъ истнною прнзвающнхї єго. и волю творе боєщнхї се єго. и семоу блжѣннїо мїа вѣсєрлїчноу молбоу хсаншавъ... 80б/26–81а/1 (27); и нзъмїше тѣло єго ѿ таковаго рока землїе. и повѣлеше сътворити ковчегъ нзабраннѣ. и възъмїше тѣло сєго хлїюбываго несосе и провождїенїе твореще. сь ѿалїи и пѣлїснїи поюще на дїгровнїаа. сь каднн же и бл҃гооуханнїи конїамн. положнше тѣло єго въ таковѣмъ оутотованїи. и поставнше кувотъ прелдї обрзомъ влѣдїкы всехї хї. ндѣже лежнтъ и до сєго днїе. вьнїе дѣрн ол҃тарнѣхї. 85а/17–25 (20). ОП: 35б/26. **2.** *узроковати, бити узрок чему, доводити до чега, изазивати што.* – слъзы мнвогїи слѣпотоу мн твореть. 65а/11; и въ томъ граду селдї(е)шоу кмоу. посла сьн бл҃гочїлїстннн краль некоторїе възлюблїеннхї сконїхї и ємше и ослѣпнше н. внждїл же любымнчїе что ти прѣслоушанїе творїнтъ. не снцѣ ли сосоуждїаєтъ чл҃кы. 65б/6–10 (9); они зломнслнїи прѣсн повеждїенїи тобою въ бл҃мъ дарованнѣн ти дрѣжавѣ. и въ ннхїхї странахї єанко скончаше се ѿ лица крѣпости твоє. єще некотораа нїхї ѿбраслє оставшїи сѣло вѣанкы тоугы твореть дрѣжавѣ црїлїтвїа мн. 77а/19–24 (24).

◇ **ГРѢХЫ ТВОРИТИ** *чинити грехе, грешити.* – аще и навнїкѣ єси грѣхы творити. нъ останн се покаанїемъ. 73б/17–18 (17). зьлобоу творити *чинити зло, злотворити, поступати као злотвор, непријатељ.* – и вндѣ јако малъ оstattькъ оноє прелдїрелї(е)ннїе

⁵⁵⁸ В. Теофилакт 1996: 95 и <http://predanje-ms.blogspot.com/2013/10/blog-post.html>.

трьклетіє ереси іаже рѣкоу перси поганіє. вѣланкоу злобоу и пакости твореть дръжави єго. 77a/12–15 (14). **МОЛББОУ ТВОРИТИ** *молити се, обраћати се с молбом.* – о любви срѣдичнаа болезны мѣрѣна. виждѣ како мѣнт се къ боу за снѣи своє. мѣбоу творещи о сьгрѣшеніи нѣх. 35б/27–36a/1 (1). **ОТВѢТЬ ТВОРИТИ** *давати одговор, обѣашѣе, изр. полагати рачун(е), обѣашѣвати поступке, одговарати; бранити се, правдати се.* – прѣдет бо днѣ глснѣ вѣланкы. въ нѣмже кѣл(ть) вѣсемь намь шорѣсти се прѣдѣ престолом вѣсьмырѣт(ь)наго влѣдкы хѣ. шѣвьть твореще о сьдѣтаніи нѣх зль. еанко мала и вѣланка. 36б/4–7 (6–7). **ПАКОСТЬ ТВОРИТИ** *наносити штету, губитак.* – и сь снѣи єдинодѣшно оустрьмше се на дръжавоу сего блѣгочлѣтываго краля стѣфана. и тогѣла мншгн странн повоювавше дръжави єго. и зѣло належаще вѣланкы пакости творахоу ємоу не расходеще се. 59a/15–19 (19). **ПОПЕЧЕННІЕ ТВОРИТИ** в. **ПОПЕЧЕННІЕ** (82б/22). **СИЛОУ ТВОРИТИ** *воjevати, ратовати.* – мнози бо црѣи силочн⁵⁵⁹ творше еанко шѣ рода єго. нь оубо сын глснѣ мон превьзндѣ вселѣ. 61б/12–14 (12). **СВѢЩАННІЕ И ПООУЧЕННІЕ ТВОРИТИ** *саветовати и опомиѣати се (с ким); (подсеѣати се на шта треба обратити пажѣу).* – видѣ бо (краль) вѣсакоу добродѣтель свѣтцоу на нѣмь (епископу Данилу). тако єго зѣло люблѣше. и вишыше свѣщаніє и пооученіє сь снѣмь блѣженнѣимь твораще. іакоже бы възможно было помощію бжѣю сьвршнѣти се. желанію срѣдѣца єго. о сьвршеніи храма того стѣго. 79б/11–17 (14). **ТВОРИТИ БЛАГАТА ЧИНИТИ** *(оно што је) добро.* – ... и страх бжѣи вьсаднѣ въ мншгороазоумномь срѣдѣцн кѣлг. творити блѣгаа прѣдѣ глснѣ. 80б/6–8 (8). **ТВОРИТИ МНОЛОСТЫНЮ** *давати милостиѣу, даривати кога*⁵⁶⁰. – ... іако нелнцѣмернѣи податель малѣстнны. мншкє ниша и оубога ... іако блѣгн нѣх пнтатель кѣл(ть) въ днѣ творе намь малѣстнню. и въ ношн же самь вьдварає се по срѣдѣл(ѣ) нѣх. и раволѣпно прѣдѣстоє намь. ревноує любытелю своємоу хлсцоу. смершв се и рабѣи образь прѣемшоу. 73б/3–12 (9). **ТВОРИТИ ШЫСТВИКЕ** *кретати се; шѣи.* – въ то бо врѣме прѣставленіа кє. был(ть) възмоушеніє вѣтрьно. и знда люта немала належащн. и тѣмь не скоро шьствіє творещимь намь сь тѣломь блѣженнѣе. и мало оубо места прѣшѣд(ь)ше. потнвахоу поюще мншгохвалнѣи пѣлснн бжлѣствнѣе. 46б/22–28 (25); **ФИГ.** вѣдѣл(ѣ)шше бо іако скоро нмать творити шьствіє шѣ мнра сего соуєтнаго въ вѣчнѣе шобытелы... 82a/17–19 (18). **ТЕЧЕННІЕ ТВОРИТИ** *стремити, настоjати; хитати.* – непрѣстанно оусти свондн немлѣчно пѣнѣ, єдиномоу бѣу възсналющн. срѣдѣцель ськвршенномь и дѣхомь смєреномь. єдро теченіє творещн. аще бы възможно єн гонезноути мѣлвн житнѣлскыє. 43б/11–16 (15). **ОУГОДНАТА ТВОРИТИ** *угађати; чинити по вољи; бити по вољи.* – дѣжно кѣл(т) прѣвоєе вѣмь бѣ боіати се. оу томоу оуголѣнаа творити. лоукавіє и мрѣскіє дѣтелн далече себѣ сьтворите. 41б/4–6 (5). **ЦѢЛББОУ ТВОРИТИ** *лечити.* – іакол нешѣстоупно стоіати намь надѣ болѣщнмн цѣл'боу твореще намь. 70б/8–10 (10).

Уп. сьтворити ◊

ТВОРЬЦЬ, -а м (2) *творца, створитель (о Богу).* – та бо єдинѣ бѣ бѣмь и гѣ глснѣ. вѣсеє виждѣ(н)мнє и невидѣ(н)мїє твары твораць. 27б/17–19 (19). ОП: 67a/2.

ТВРЬДЬ¹, -ын прид. (5) **1.** *утврђен, утврђенїма осигуран; обезбеђен од непријатеља; оспособљен за одбрану.* – братѣ бо шѣ брата помагаємь. іако и градѣ тврѣдѣ вносць. 37a/26–27 (27); и дошыд(ь)шоу кѣмоу въ дръжавоу нѣх зелью браннчев'скоу. таковѣн зельн зѣло тврѣдѣ соушн. не възможе намь никоелж(є) пакости сьтворити. нан шѣгнати нѣх шѣ прѣдѣл(ѣ)ль таковылѣ. и пакы възвратн се въ дръжавоу свою. 59a/6–10 (8); а сын надѣє се на помощь бжѣю. и вѣссрѣдичноє оупованіє нѣмѣє къ влѣдце хѣу. и простирає не маліє малѣстннє къ стнѣмь црѣквалѣ. и къ оубогылѣ и маломощнѣимь. снѣх лѣганіа нн въ тѣже вьменіає. нь вьсєгѣла боле за шѣтѣство сн. нн телѣсе своєго мнлоуєє шѣ тѣх лѣганіа. тврѣднмь градомь нан местомь. нь іако нѣбпарннн шор'ль по срѣдѣл(ѣ) нѣхл проходе іавлѣшше се іасно. 76a/1–9 (7). **2.** *чврст, који се тврдо, сигурно држи, који се не мења и не помиче.* – **ФИГ.** и еанко болещнлѣ и странннлѣ. и не млоушн гдѣ главн

⁵⁵⁹ Треба да стоји: силоч или силы.

⁵⁶⁰ Уп. даровати (б) (РМС I: 618).

подіклонити. таковимъ бѣ сіа бл҃женнаа покровъ тврьдїи. и забрало нешворимоу. 376/12–15 (14–15); се оубо трьпѣніемъ чаю приѣти вѣчно оутешенїе. тебѣ мноуции прѣпетуюю. яко ан҃гелюу тврьдоу и извѣстному. 386/23–26 (26).

ТВРЬДЬ², -н ж (1) *тврдо* (необ.), *оно што је тврдо, чврсто, постојано*; фиг. *стална стаза; путања, правац кретања небеских тела*. – се во слнцѣ нсходитъ на тврьди своѣ. хоте освѣтити всю вьселенноу. і азъ грѣшна не чаю заходецаго ти видѣти. лоу҃тше бо бѣ мене и не родити се. 38а/11–14 (11).

ТВРЬДЫИИ, -нє ж (1) *чврстина; тврдоћа; издржљивост*. – околом же места того ст҃го. създана градъ съ вѣлнкою тврьдннїю. 69а/26–27 (27).

ТЕЖЕСТЬ, -н ж (1) *тешкоћа*. – по силѣ же бл҃годетїю вьсещедраго х҃а. семоу обвль҃гчнвшоу се бѣ таковнѣи тежестїи бл҃гочл҃ствнмоу кралю. въ мнре же и въ тишинѣ помощїю бж҃їю прѣбывающоу... 57а/25–57б/1 (26).

ТЕЖЬКО прил. (1) *тешко, веома јако, у великој мери*. – и бдеще млїте се јако да не вьнндете въ напасть. сномъ тежко не о҃г҃чающе⁵⁶¹ се. рел҃ч(е) бо не о҃сны да оброр҃гаешн се погор҃бнѣ времѣ оупованїа бл҃гаго. 42а/9–12 (10).

ТЕЖЬКЪ, -ын прид. (2) **1.** *тежак, напоран; несносан, неподношљив*. – млїю же ви и азъ грѣшнїи о г҃и. о҃цїи и братїа. и чеда възлюбленнаа. блюдемъ заповѣди бж҃л҃ствнїе. и не можемъ знити протнвѣ нмъ заповѣди бо его тешкы несоу҃тї. 85б/24–27 (27). **2.** *тежак, дубок, чврст (о сну)*. – горѣ мнѣ јако въздремавшн се сномъ тежкомъ о҃г҃аснхъ свѣтнлннкъ дїше мое. не велѣ бо когдѣ придѣтъ гл҃сѣ г҃а се женихѣ се во трьтогъ обврьзае҃т се... 37б/21–25 (22).

ТЕЗВИТѢННЪ, -а м (1) *Тесвићанин, који је пореклом из града Тесвита*.

◇ тезвнтѣннѣ нлнѣ *Тесвићанин Илија, св. пророк Илија, старозаветни пророк, прославѣа се 2. августа*. – такождѣ и тезвнтеннѣ нлїа постнвѣ се. и внхромъ на колесннцн о҃г҃ннѣи на нел҃а вьснщень был҃(ть). 32а/14–16 (14).

ТЕПЛЬ, -ын прид. (8) *топао. а.* фиг. *искрен, који изражава искреност*. – разоумѣю бо блоудннцоу јако за слззи теплїе многыхъ дльговъ оставленїе прнеть. 31а/25–27 (26); сама бо прел҃дстоаше и слоужаше нмъ съ говѣнїемъ. тѣплнмн слззамн о҃млацающн лнцѣ своѣ. 37б/15–17 (17); и тако ставши на млтвѣ начеть млїти се съ теплнмн слззамн гл҃ющїи... 38б/6–7 (7); ... съмотрнти бо кл҃(ть) трюды его и потн. и тѣла тыанїа. бдѣнїа же ношнаа и слззи теплїе. 66б/1–3 (3). ОП: 29а/4, 50а/23. **б.** фиг. *срдачан; свесрдан, који изражава (највећу) љубав; који је од свег срца*. – о пресѣаа мога вл҃дїче гж҃дѣ бж҃е. вьнмн на смиренїе мое. и о҃щедри немоуше мое. се бо дрьзаю о҃каанна къ теплому ти прѣл҃дстателствоу. надеющн се на вестнслсноу мл҃сѣ твою. и прошоу дароуи ми съ дрьзновѣнїемъ и любовїю вѣри ср҃дїца чл҃ста. начети о г҃и и съвршннн храмъ въ нмѣ твоѣ ст҃бю. 38б/7–15 (10); и любовїю теплоу ср҃дїца своѣго вьса прншоенїа свога вьзснлае оброр҃зоу ст҃го јакоже прел҃дѣ рел҃ч(е)ннмоу монастыроу пресѣе. 72а/16–18 (16).

ТЕПЛѢ прил. (2) *топло а.* фиг. *искрено*. – ... млѣщи се съ слззамн теплѣ и гл҃юшїи. свѣтодавче бл҃гїи х҃е... 35б/5–6 (6). **б.** *свесрдно, с (највећом) љубављу, свим срцем*. – и сіе вьдаваше за моужн нти въ домн своѣ. вьсакнмъ богатствомъ испљннющн нхъ. теплѣ послел҃дствующн томоу едннмоу. нже нал҃ радїї волноу распетїе пострада. и богатїї сїи обнннца волкю. нал҃ обогациае бж҃л҃ствол҃л. 35б/1–5 (3).

⁵⁶¹ Треба да стоји: оте҃г҃чающе или оте҃г҃ча(ва)юще.

ТЕЧЕННІЄ, -ня с (3) **1.** *стремљење, настојање; хитање, настојање да се што пре негде стигне, доспе или да се нешто учини.* — аще и листа же расслабленна келста. нь н'равь въ добрїе дѣтели спеєть нма. съматрающа въздланїе троудомь нїхї. преліпо(д)внзаста се на лоуѣше теченїе таже къ бѣу. 43б/21–26 (26). **2.** *течење, истицање (о крови).* — аще во прлолр(о)ци и мѣннцн кръвїю пролнвкѣмоу ѿ безаконныхїхї. и толнкїе оубо разлнчнїе стрлстн подыкше. и рѣдь себѣ добрь обрѣтоте. а сїн же въместо кръв'наго теченїа и моукь. тепланн слъзамн и мншгїн дѣтели добрїн распрпеше пльть свою. нмнже въз'мож'ноу оугоднн тебѣ. 28б/28–29а/б (3).

◇ **ТЕЧЕННІЄ ТВОРНТИ** *стремити, настојати; хитати.* — непрѣстан'но оустн своннн немль'но пѣнїе, єдномоу бѣу въз'сналюцїн. срлдцель ськръшен'номь и дѣломь смєреномь. кєдро теченїе творецн. аще бы въз'можно кє гонез'ноутн мльвн жнтєнлскыє. 43б/11–16 (14).

ТЕЩН, текоу, течєшн несвр. (3) *непрєкндно, без застоја се кретати; журно иѣи, журити, хитати, теѣи.* — твонмь бо прншьствїєлм свѣтъ въсїа намь грѣш'ннкомь. въ т'мѣ селд(є)цїнмь. и ослапшїнмь намь срлдчннма очнма просвѣщенїе. и заблоужьдл(ь)шїнмь поу'тл сплєнїа. по нїємоу же текоуше не нмалм сьвратннн се въ стрпѣт'наа нлн развращєн'на вѣдоуше. іако ты єсн в'сєн тварн надѣждл. 52а/7–14 (11); оубозїн и ннцїн іако ѿ некыє свѣстн тєтахоу къ нїємоу. 68б/11–12 (12); и вндѣ некоє знаменїе страш'но з мєста того. и оужасомь вѣлнкаго страха содрьжнмь. скоро текь и възвѣстн тогдл свшоу нгоуємоу монастнра того в'сєлстнмоу трн'цоу савѣ. 84б/23–27 (25).

ТНЦѢННІЄ, -ня с (3) *блато; глиб.* — фнг. и въ нечнстотє вѣзаконїа оудавнх' сн оумь. и въ гльбєны тнцєнїа погрєзѣ тѣло моє. и лъзе вьсклонєнїа нѣл(ть) мнє. 39б/1–3 (2); по прєставлєнн же єго мннов'шнмь іако до поль трѣтїаго лѣта. и сємоу тѣлоу єго блѣжен'номоу въ тнцєнїн зєд'льнємь лѣжєщїомоу... 84б/8–11 (10–11). ОП: 50б/16.

ТНХОСТЬ, -н ж (3) *благост, доброта.* — ты бо блѣжен'наа об'лек'шн се въ рнзоу сь внше нст'кан'ноую. юже нарекоу тнхость и незловїє срлдца твоєго. 42б/21–23 (22–23).

◇ **СЪ ТНХОСТНЮ** *благо, нежно; смирено; скромно, ненаметльиво* (супр. *који се хвали, размєѣ, прави важан*). — ... в'с'члскы хотєщаго нсплнннн заповѣдь аплсльскоую єже рєчл(є) подаває въ щєдротахь. и млѣує сь тнхостїю... 68а/23–25 (25). ОП: 68б/16.

ТНХЬ, -ын прнд. (6) **1. а.** *благ; ненаметльив* (супр. *оштар; наметльив*). — и сїнхї глѣы вѣбразвмнннн и пооучєнїємь тнхнмь оувєщаваєтъ 41а/28–41б/1(1). **б.** *нежан, пажльив, љубазан* (супр. *груб, непажльив, нєљубазан*). — ннколнже бо расхождлхоу се таковїн оубозїн ѿ домоу єго. ннже ослабѣ колн таковнмь тнхоє и блгоє подат'лнв'ство єго (кряља Милутнна). 73а/12–14 (14). **в.** *благ, добродушан; смеран.* — сьмотрннн бо кєл(ть) троуды єго и потн. и тѣла тыанїа. бдѣнїа же ноц'наа и слъзн теп'лїе. малстнннє же нєнсповѣднлїе. даже и до кон'ннн єго. н'равь незлюбывн тнхы же и оувѣталывїн. ѿ ннх'же поноуднхом' се и по сїнхї проглѣтн... 66б/1–6 (5). **2. а.** *миран*, фнг. *који нїє захваѣн бунама, немирима, нередима.* — и ѿ всем' же мнрѣ млїю тє гїн. дароун ємоу тнхо и безьмльно жнтїе нмѣте. 46а/28–46б/5 (1); был(ть) же по снцѣвємь скон'чанїн. всєлхї зломнслннхї врагь сєго блгочлстнваго кряля оуроша. бѣу прѣстоль крялїєв'ства оутвєрднв'шоу нєпоколѣбьмю. и в'сємоу ѿчѣствїю єго жнвоушоу тнхою и безьм'львною жнзнїю. и сьн хѣлюбывн вьсхотє сьтворннн бракь въз'люб'лєннмомлсї снѣу своємоу глїємомоу стєфаноу. 64а/4–11 (8). **б.** *миран*, *који нїє усталасан, узбуркан (о водєној површнн)*. — фнг. мы же оубо въз'люб'лєн'нїн добрїнмь нашнмь крьмнтєлємь хлслмь окрьм'лїаємїн. злоюу боуроу вльнїєнїа прєплъв'ше. єлнко жнтїа сєго гнєд'лнаго в'са нєстронна. и въ тнхо прнстаннїє дошл(ь)ше безьм'львїа. бжлст'в'нннн пнлснїн наслаждлѣюще се. и сїннн іако и сатн мєдов'нїннн оумлѣающе сьставн дшѣ и тѣлєсь нашнхї. 84а/16–23 (19).

ТИШНА, -ы ж (3) *стање без узнемиравања бунама, немирима, нередима (унутар граница државе); одсуство буна, немира, нереди; ? (унутрашња) стабилност (о држави).* — мнр' же н тишннх дароун стадоу твоюмоу· съблюдающн дръжавоу блговерннхь краљь срѣвскіе земље· н ты во надеждлоу свою на те възложише· 40а/19–23 (20); по снхл же блгодетію в'сецедраго х'а· семоу об'льг'нвшоу се ѿ таковлхл тежестн блготлствомоу краљу· въ мнре же н въ тишннхь помошню блжюю прѣвывающоу· 57а/25–57б/1 (27); семоу же живощоу въ мнре н бездмльвн· грднхл бо н в'ланчавылхл сѣтн еанко ѿ семь· прѣндоу тако н снїа в'стающомоу· повѣдн бо в'се вражїе оугасоше мнр' же н тишна проц'вѣте въ ѿч'ствн его· 66б/21–25 (25).

ТОГДА прил. (10) *за време: тада, у то време, у том тренутку, у тој прилици.* — рѣкы егдла обрашч' се къ мнѣ въздлахнешн тогдла сплсешн се· н темь давн нам обрашч' сплсешню· обрашчати се к тебѣ· 30а/19–21 (19);⁵⁶² н по снхь ндѣ възлюблен'номоу сн братоу краљу оурошн· соущоуемз тогдла въ дворе своемь паоуны· 48б/26–28 (28); н протнклоу бо толнкаго нхл множества н сллы не сътворише толыкы пакостн ѿч'ствїю сего блготлстваго· нь пакы възвратнше се въ дръжавоу свою· н тогдла едина честь нхл ѿлоучнше се пьлка татарскаго· н прндоу на рекоу глїемоу дрнмь· 57а/4–9 (7); н тогдла мнсогн странн повоевавше дръжавн его· н сѣло належеше в'лнкы пакостн творахоу емоу не расхоще се· 59а/17–19 (17); да какь мнѣ соудь боудеть зачетомоу въ грѣселхл· коне бо слово нзметь ме· тогдла тебѣ боу моюмоу сѣдл(ѣ)щоу на соуднщн· 67а/25–27 (27); н тнн тако истнна чеда его послушанню· ннколнже не прѣслоушаше в'сакоє заповедн· таковаго глсна своего н пнтателя· такоже н прѣвѣе послышавше н ндоу· на повѣдоу такове ерешн· тако н тогдла ндоу веселамн ногами· помощь владкы х'а прнзнающе въ повеодоу нмь· 77б/21–27 (26); н тоу обыч'наа в'са таже по законл(о)у оуставоу сътворише· съ в'сеосщѣн'ннмь еплскпомь даннл(о)л прннеснмь тѣло его стюе· н съ нгоуменл(о)л савомь соущнмь тогдла въ монастнрн томь· н съ в'семь клнросомь цр'кв'ннмь· 84а/7–11 (10).

◇ **ТОГДА** + **СЫ**, *соушы тадашњи, који је био тада, у то време.* — н вндѣ некоє знаменїе страшно ѿ места того· н оужасомь в'лнкаго страха одрѣжнмь· скоро текь н възвѣстн тогдла свцоу нгоуменоу монастнра того в'сетлствомоу чр'нцоу савѣ· н в'сеомоу братлствоу цр'кв'номоу· 84б/23–27 (25). ОП: 55б/21, 65б/24.

ТОЛНКА, -ын зам. (22) *показна заменица којом се упућује на појам 1. а. који је по величини, износу и сл. веома значајан, велик: толк(и), -а, -о.* — н толнкїе оубо разлнчнїе стрлстн подыеше· 29а/1–2 (1); да х'а еднного прнобрещоуть толнкаго бо радн трѣпенїа нхь победн в'ннцъ възеше на дїавола· 29б/2–4 (3); толнкою любовїю в'ѣрн распроннающн плытл(ь) свою· 35а/21–22 (21); толнко богатство земльнаго црлства ке· 35а/26–27 (26); да вндевше толнкоу блгдлть блжїю 50б/28; толнцѣн блгодетн сподл(о)блен'нен ке ѿ г'а· 51а/27–28 (27); да како азь грѣшннн въ нѣвдобь оставлю толнкыне мллстн его· 53а/23–25 (25); н толнкыне радл добротн тѣлеснїе· 53б/22; н сын не възмогше възвратнн толнкыне сллы· 56б/12–13 (13). ОП: 57а/4, 57а/5, 59а/20, 66а/2, 71а/17, 77б/9. **б.** *који је по величини, износу и сл. као и појам с којим се упоређује, који је те величине, износа и сл.* — мнѣ грѣш'номоу мннт' се· за толнко скоро оуслншанїе· в'сеє зем'лн дръжавн сїе х'блюбнїе· тако д'б стбмоу в'соудл(о)у пров'звѣстнвшоу· 45б/1–4 (2); зре на толнкоу славоу его н богатство· 73а/1; толнцемь бо временелм мннотв'шнмь такоже вншѣ оуказахомь· 84б/17–18 (17). **2.** *који је по величини, износу и сл. такав да то доводи до последица које се констатују.* — н толнкоу в'лнкоу любовь оутврднста междлоу собою· тако н семоу прѣвнскомоу краљу· в'даты възлюблен'наго снїа своего· глїемаго stefana· на слоуж'боу томоу съ в'лнконменннмн властелн зем'ле срѣвскїе· 63а/4–9 (5); н толнка слава н богатство въ днїн в'блюбїа его высл(ть)· въ в'бдарован'ннн юмоу дръжавѣ ѿч'ствїа его· тако не соупротнвннн се нн еднномоу ѿ окол'нхл него цр'б· славѣ н богатствоу его· 68а/8–12 (8); н тол'мн прослоу се снн блженнн н кроткы добродѣтелїю н сллю н крѣпостїю· дарованною емоу ѿ мьзлдовьзлдателн б'а· тако в'сн оокрлстнн црїе н погани в[а?]р'варн боахоу се· 74а/10–13 (10). ОП: 74а/26.

⁵⁶² Возник тогда овде функционише као корелатив временске реченице.

ТОЛНТИ, -лю, -лнши несвр. (1) *толити, смиривати*. — многоа оубо таковаа члѣколюба твоя влдіко- елико насъ грѣшныхл помилванїа толетъ ме- нь пакы же зѣло оустрашають дшбѣ мою- не пребивающе въ мнѣ ихъ покаанїе- 28а/19–23 (21).

ТОЛѢ (3) само у: отъ толѣ.

◇ отъ толѣ прил. *отад(а), од тога времена*. — ѿ толѣ на болшоу любовь и на внши полдвннгъ полдвнже се къ своемоу любнтелю хбѣ. 78б/22–24 (22). ОП: 63а/26, 64б/9.

ТОЧЕННІЕ, -нїа ж (1) фиг. *живот*. — елнци оубо ѿ мира сего желающе нензрелї(е)ннхъ и непостнжннхъ даровъ въ неслнелъ пребыванїи- аще не прѣвѣе составльше муръ сын и таже въ мнрѣ- и прѣочлстованною дшбѣо бгѣопно полдвнзаютъ се- къ вншнелмоу точенїю- такови оубо крѣпости и вѣры срлдітнон прѣпосасавъ се... 27б/7–12 (9).

ТРАВА, -ы ж (2) *трава, зельста једногодишња билька са танким шупльим коленастим стаблом*. — фиг. релї(е) во прлор(о)къ члѣкъ трава- и днїе его цвѣтї селнїи- 28б/20–21 (20); и вѣланцїи рати бывши междоу нмн- не єдноноу нли дващѣ- и пособствомъ же блгаго бѣ- добрѣ възмогше повѣднше ю- съсекающе плъти ихъ нечлствїе тако травоу полскоую- 78а/12–16 (16).

ТРАПЕЗАРНІА, -їа ж (1) *трпезарија, просторија у којој се служе оброци и у којој се једе*. — и тако во оубо свврши се и зкрасїи сїи стїи храмъ- не тькмо монашнроу єднна цркви нь и вѣсь дворъ монашнрскїе испльни и оукраш єже рѣщи полати црлскїе поставль и трапезарїю- и нна проча сїи вѣса сввршннв и зкраснв и испльннв- 80а/6–12 (10).

ТРЕПЕТАТИ, трепещоу, трепещешн несвр. (2) *дрхтати, трести се (од страха, јаког узбуђења, стрепње и сл.)*. — прлор(о)къ даннл глѣше- азъ вндех донїдеже престолн поставнше се- и вѣтхн днѣмн сѣде- и кннги разтноуше се- и сїа сьматрає трепеще глѣше- и власн глѣвы мое сметоше се- 36б/10–14 (13); сьматрає во днвнаа и нензрелї(е)нна дѣла сего блгаго и вѣрнаго раба твоего- оужасаю се и трѣпещоу- ѿ коудл(оу) начноу кымн ли окончаю- кто во нзттетъ сего чюдѣса- 66а/17–20 (19).

ТРЕПЕТЬ, -а м (4) *треперење, подрхтавање*.

◇ съ страхомъ (н) ... (съ) *трепетомъ са страхопоштовањем, са дубоким поштовањем и трепереѣи, подрхтавајући (? душевно и телесно испољавајући страхопоштовање)*. — нь и ѿ сїнхл релї(е)но кел(ть) работанте кмоу црїе съ страхомъ и ралдїнте се емоу съ трепетомъ- и разоументе кто съ кел(ть) ѿємљен дхн црель- 28б/5–8 (7); работан же кмоу съ страхомъ тако влдіце по кел(ть)ствоу- ралдїн же се семоу съ трепѣтомъ таклѣ црѣу по блгдїтн- 34а/7–9 (8); члстно срѣтающнмъ сего блгочлстнваго граждланоу вѣсемъ и болгаромъ- и съ страхомъ и трѣпетомъ прнпалд(а)юще къ ногамъ его и поклоняюще се кмоу- тако по истннѣ зреще црѣ прншьл(ь)ша съ вѣлнкою снлоу въ повѣдоу нхл- 55б/6–11 (8). съ трепетомъ *трепереѣи, подрхтавајући од страхопоштовања*. — кто во не днвнтъ се сдеренїю нензгланнїе слави твое влдіко- егоже нбса не вьместетъ- и аггльскїе снлы съ трѣпетомъ зрети не могуѣтл- 28а/4–7 (6).

ТРЕТНИ број (2) редни број: *треѣи, -а, -е*. — по преставленїи же его мнноувшнмъ тако до поль трѣтїаго лѣта- и семоу тѣлоу его блженномоу въ тнменїи земльнелъ лѣжешлмоу- 84б/8–11 (9).

◇ сава третнн *Сава III, архиепископ српски 1309–1316*. — и свѣщавъ съ стѣоу и блженоу мѣрїю си и єще живоу соушїи монахїею еленоу- и съ плѣторлдннмъ си братомъ кракїемъ стефаномъ- и съ пресвѣщеннмъ архїеплскпомъ савомъ трѣтїемъ- и начетъ злдатн храмъ въ нме стѣо прьводчїнннка и аплсла хбѣ стефана- 79а/16–21 (19–20).

Трнсіаньнь, -ын прид. (2) *који сија, осветљава Тројичном (Св. Тројице) светлошћу*. – тыще се по єдиноу исповѣтн. сїе бл҃женїе несповѣдмаа б҃гоугоднаа дѣянїа. нь ты владїко всехї гн. пославїи прѣстїи скон дх҃ь крѣпещь сїю рабоу твою. н того трїсіанною бл҃гдѣтїю оуб҃тн оумь мон. оуб҃снн же мн н езнкь. тако да възмоуоу сымслсно н разоумно окончатн жнтїе сїе бл҃женїе гл҃же моє. 42б/28–43а/5 (1–2).

◇ слоужитель трнсіаньнаго божства *слуга Божију, слуга Свете Тројице (о свештенику православне вере)*. – оугодннк же слави твоє. н свѣтлннк ѿтствїю си землн срѣв'сцѣн. гл҃снь нашь н оучитель слоужител' же трїсіаннаго ти вжлств. архїерен курь сава. 53а/8–12 (11).

Трншьдн прил. (1) *трипут, у три маха, у три наврата*. – н в'седшїною млбоу нзг҃лавь кь владїце хд҃у. н събравь в'сь съборь ѿтствїа с[.] в'сетлстнїе еплскпн н нгоумени н трн'цн. н в'ланкославнїе властелн. нзисквє таковаго моужа. не єднною нь н трнцн. н за в'се годнще. н мнвогаа попеченїа о томь нмѣе. 80б/20–26 (24).

Трнє, трн број (2) *три, 3*.

◇ два нли трн(є) *два-три, за означавање приближног броја*. – рече ндеже келста два нли трєе събраны вь нде моє тоу н елсль посрѣдл(ѣ) нхь. 49а/15–17 (16); н поємь сь собою два нли трїн некыхї вѣрныхь ѿ слоужещнхь ємоу. 73а/21–23 (22).

Тронца, -є ж (4) *(Света) Тројица; Бог са своја три лица (три ипостаси): Бог Отац, Бог Син и Бог Свети Дух*. – тако да єдннеи оуб҃тн н єдннеи срдїцель славити пресѣбюю тронцоу ѿца н сн҃а н ст҃го дх҃а. 42а/25–27 (26); бл҃жена єси тако в'ланкаго ти радїї полдвнга н б҃гоугодннхї дѣянїи оубытель сьтвори се ст҃ен тронци. 47б/1–3 (3). ОП: 48а/21, 69б/10.

Троєроучица, -є ж (1) *Тројеручица, назив цркве у Скопљу посвећене празнику Пресвете Богородице Тројеручице*. – н (изгради) црквь гл҃емоу троєроучица вь слав'немь граду скопїю. 72б/13–14.

Троуднн се, троуждоу се, троудншн се несвр./свр. (3) **1.** *(но)трудити се; (но)старати се, (уз)настојати, водити/повести бригу око кога, чега*. – н кь семоу оубо прлсно попеченїе нмїи єе прилж'но троуднн се. о в'сакомь дѣле бл҃зе н приложенїи н об'нов'ленїи цркви домоу спсбва рек'ше архїеплскпїе. вѣдїи троудн н приложенїа єинко приложнше преждле его вык'ше ст҃лы. н темь рѣв'ноує тако възмож'но бы ємоу было исплнннн мероу троудомь. преждле єго троуднв'шнмь се о вжлствннхь црквахь. 82а/5–13 (6–7, 12–13). **2.** *(но)мучити се, (пре)трпети, (на)патити се (? током богоугодног делања, богоугодног подвига)*. – кто бо мало троуждлѣ се вѣроуєть вь тебѣ истнн'наго б҃а нашего. н погрешн оупованїа надеждлн своє. 28а/11–13 (11).

Уп. подвнзати се

Троудь, -а м (10) **а.** *труд, напор; настојање, старање*. – сїа же гл҃жа моа бл҃женна єлены. цѣломоудрьно жнтїе живоуцїи. снцѣви бо троуды єе н подвнгы. н б҃гоугоднаа дѣянїа. аще бо кто нменовати єгоже жнтїе прѣвзынде оумы чл҃твскїе. то тебѣ долл(то)нно вь сто бо троуды твоє н вьдраа полдвнзанїа расплодла єси. 42б/2–8 (4, 7); аще н лнста єе раслабленна келста. нь н'равь вь добрїе дѣтелн спєють нма. сьматрающа въздланїе троудомь нхї. прелдпо(д)внзаста се на лоушше теченїе таже кь бд҃у. 43б/22–26 (25); о мтїи моа н гл҃же. како азь недостоннїи забоудь желанїа срдїца твоего. н болєзны троудь твоихь. єинко полдїєть о мнє. 47а/13–16 (15); бѣ бо нелицѣмерно прнходєщнхь кь нїемоу. н протнвоу таковыхь троудовь єго н дѣтелы бл҃гїнхї. дарь пресѣт҃го дх҃а даєть. 71а/19–22 (21). **б.** *плод, резултат труда* (в. под а.). – н въздлвнже прнргы в'ланкыє. добрїи н бл҃гїи пастнрь рачнтела своего х҃а. мнлоує словѣснїе ов'цѣ. стада єго соущєк вь местѣ томь стѣмь. н сьнабдѣ єе тако да не коснет' се нхї звѣрь лютїи. н да не расхнтєть чюждлн троуда єго. 69б/1–6 (6); н

къ сѣмоу оубо прѣсно попеченїе нмїн еже прнлежнѣ троудити се: ѡ вѣсакомъ дѣле блѣзе н прнложенїи н обнѡвленїи црѣкви домоу спѣва рекше архїепїсѣпїе: вѣдїи троуди н прнложенїа еанко прнложнше прѣждѣ его бывше стѣлы: н темь рѣвнѡуе тако възможнѡ бы емоу было исплннннн мерѡу троудомь: прѣждѣ его троуднвншнмъ се ѡ вѣсїстѡвннхъ црѣквахъ: 82а/5–13 (9, 12); (? или под а.) глѣю бо тако мнозїи троуды н полдвнзи трѣвоуїотї намъ еже пещи се ѡ вѣбоугодннхл: тѣмн бо възможемо доннн црїстѡва нѣсїснаго: 84а/25–27 (25).

◇ троуды н поты *труд и мука; тежак изнурујући труд*⁵⁶³. – ... сьмотрннн бо кїсї(ть) троуды его н потн: н тѣла тыанїа: бдѣнїа же ношннаа н слъзи теплїе: 66б/1–3 (2).

ТРОУЖДАТИ, -аю, -юшн несвр. (1) *пропадати; изнемагати; фиг. бити пред потонућем (под каквим притиском, теретом)*. – тако н кораблю въ поучнне морьсцен вьнаманн трѡждїающѡу се: тако н азъ грѣшна люте погрѡжаю се сьгрешенїи монмн: 33б/1–4 (2–3).

ТРОУЖДАТИ СЕ, -аю се, -юшн се несвр. (2) **а.** *трудити се; старати се, настојати, водити бригу око кога, чега*. – ... н ѡ сїнхъ троуждїающн се еанко ѡ вьдаванїи мїсїстннхъ въ храмн вѣсїстѡвнїе: вѣса таже на потребоу: кннгы вѣсїстѡвнїе въ домоу своємь сьставлїающїи: такождѣ н сьсздїи сцѣенїнїе златїи н срѣбрьнїи: оукрашенїи бнсерн н каменїемь многоценннмь: рнзи же кересомь нзавраннїи: вѣсакїе же правдїи црѣковнїе еанко на потребоу: сїа вьдаваше непрестаннѡ вѣселецїи се ѡ гїи: 34б/26–35а/6 (26). **б.** *улагати напор, напрезати се; радити*. – аще бо ты ѡ сїнхл не блѣволашн тако да сьвршешъ се: мы оубо въ соуе троуждїаємъ кїсїе знждїоущѣ: такоже рече апїсїль несмы доволнн нчтесоже ѿ севѣ сьднсантн: нъ доволство наше ѿ бѣ: 38б/28–39а/5 (2).

ТРЪЗАТИ, тръзая, тръзаяшн несвр. (1) *тргати, чупати*.

◇ тръзати власы главы своєє изр. *чупати себи косу (косе)*, фиг. *очајавати (? над мртвацием)*.⁵⁶⁴ – н тоу вѣланкы плачь н рнданїе сьтворн тръзая власн главы своє: н поврѣгъ се наїдї тѣломь бѣоблнвнїе мїтрѣ своє: бык се въ лнцѣ своє: 47а/10–13 (11).

ТРЪКЛЕТЬ, -ын прид. (2) *који је трипут проклет; проклет, нечастив, безбожан*. – сын сьвькоупнвѣ тръклетоую ересь езнка татарскаго н еанко сконхл кїмоу вон: н тако въ незапоу вьнндѣ сь силаманъ въ дръжавѡу ѡтѣствїа сего блѣгѡчїстнваго країлїа: 60а/14–17 (14); н вндѣ тако малъ ѡстаткѣ оноє прѣдпрѣчї(е)ннїе тръклетїе ереси таже рѣкоу персн поганїе: вѣланкоу зловоу н пакостн твореть дръжавн его: 77а/12–15 (13).

ТРЪНОВО, -а с (1) *Трново, град у Бугарској*. – такождѣ н сь бьгарскыїмї црѣмь оу тръновѣ ставшѡу се емоу: н вѣсакъ правдїоу країевствѡу своємѡу нзъѡврѣте: 74б/13–15 (14).

ТРЪПѢННІЕ, -нїа с (4) *трпѣење, подношење нечег тешког; искушење*. – сьмн се распеше стрїстїан: н крѣпкнмн полдвнгы н мнра ѡрѣкоше се: да хїа едннѡго прнѡбрецоутѣ толнкаго бо радн трьпенїа нхъ победн вѣнцѣ възеше на дїавола: 29б/1–4 (3–4); азъ же не прѣстаен глѣю: сїе блѣженїе вѣбоугодннаа дѣанїа: еанко стрїстїи ке н трьпѣнїа: млѣн же н млѣвн н ѡбьношннаа стоїанїа: оуставн же црѣковнїе нмнже бѣ славнт се: 34б/19–23 (21); тацн бо полдвнзи н стрїстїи быше н трьпенїа сїе блѣженнїе: н тако вьспрїеть такоже сл[ы?]шасте н вндесте: да добро кїсї(ть) любнмнцн сїнїмї ревнѡватн: да н мы сподї(о)внмъ се вѣчннхл блѣгъ: хїсїемь гїсїемь бїмъ нашнмь: 51б/2–7 (3).

◇ трьпѣннїемь *непоколебливо; стрпливо*. – се оубо трьпѣннїемь чїаю прнїетн вѣчно оутешенїе: тевѣ нмоушїи прѣпетѡю: тако анкнроу тврьдоу н нзвѣстнѡу: 38б/23–26 (24).

⁵⁶³ Уп. СРЯ XVII: 278.

⁵⁶⁴ Овај израз, с истим значењем, забележен је у Матешнћевѡм речннку (1982: 263), А РМС га не бележн.

ТРЪПѢТН, -плю, -пншн несвр. (1) *допуштати, мирити се с чим*. – н не тръпѣ зрети рода нашего порабощен'наа лютомоу мнродръжцоу· принеть кол'нюю съдрыт'и(ь). 44б/8–10 (8).

ТРѢБОВАННІЕ, -на с (1) *потреба, оно што је потребно, потребна ствар*. – н ндѣже хотехъ възвестити кмоу котораго чрн'ца ѿ полдвнжннкъ· нли въ поустини хѧ радїи стран'ствоушнхл· нли въ ровѣ зем'льнелъ нз'вол'ша жити· таковиелъ нещед'но в'сако трѣбованїе въз'силаше· 69б/27–70а/4 (4).

ТРѢБОВАТИ, -боую, -боуешн несвр. (9) **1.** трѣбоуен парт. у имен. служби: *потребник; невольник*. – сїа бо еленїи бл'жен'наа· толнкою любовїю вѣрн распроннаюшїи пльт'и(ь) свою· нмыже бы възмоуож'но оугодити гл'свн· не тькмо єдиноу дїшею своєю пекоушїи се· нъ єанко въздвнцалъ н шроталъ н ннцїнїлї· н в'селъ трѣвзюшїнелъ· толнко богат'ство зем'льнаго црлства кє· нещед'но раздїлаваше... 35а/20–27 (25–26); н бѣ бл'гы испльнїає в'са прошенїа трѣбл'юющїнелъ· самъ рѣкы въ стѣлъ своелъ еу'глїи глїе· в'сак бо просен прїемлелт'ї· н ншен ѡбрещеть· 43а/19–22 (20); ѡ сем' бо въ днѣ н въ ношн мнелъ нераскааноу ндїи· єанко оубогїе мнлоує· н в'селъ трѣвзоушїнелъ прошенїа испльнїає· мнѡже бо н оумножн бестнслнїе своє добрїе дѣтелы· 69б/20–23 (21). ОП: 37б/10, 71а/14. **2.** *имати потребу за чим; желети, хтети*. – ты бо трѣбоує сплснїа члѣбскаго глїешн въ стѣлъ твоелъ еу'глїи рѣкы· не прндохъ правед'ннкы прнзватн нъ грѣшннкы въ покаанїе· 51б/19–22 (19); богатаго бо влдікы блгонадеждлїнїи равъ келелъ· телъже не трѣбоує ѡставленїа· нъ млїю се пождлїанїа· донїдеже даст' мн се слово разоума· 52б/8–10 (9). ОП: 30а/15. **3.** *бити потребан, нужан*. – глїю бо іако мнѡзїн троуды н полдвнзн трѣбоуїотї намъ еже пешн се ѡ б'гооугодннхл· тѣмн бо възможемо донтн црлства нелсннаго· 84а/25–27 (25).

ТРѢСКАВЪЦЬ, -а м (1) *Трескавац, место код Прилепа где се налази и истоимени манастир*.⁵⁶⁵ – домъ бо пресїїе вїѣ бл'гїе пнтател'ннцѣ рода хрлстїан'ска· въ месте рекомелъ трескав'цѣ· н тон несповѣдннхъ прншошенїи єго испльнн· єанко в'са потрѣб'наа на слоуж'боу б'дї н прїлстїен єго мїрн· севѣ же въ вѣч'но помннанїе· просе малстїн'наго оутврѣждленїа· н помощн пресїїе ѡтѣствїю своелмоу· 71б/21–72а/1 (23).

ТОУ прилог (52) **1.** *за место: ту*. – фнг. ндѣже бо слъзы тоу н оумнленїе бжїе· 31а/24–25 (24); тоу повѣле в'селъ събраномъ бытн· 39а/5–6 (5); н тоу повѣле преєнватн ндѣ· 40б/27; въ кратцѣ бо нзрекоу в'се жнтїе своє н нензттен'но богат'ство славн зем'льнаго црлства тоу дарова· 41а/14–17 (17); тоу оубо поставлшн властн н начельннкы· 41а/26–27 (26); скоро потыщав' се н ѡбретох' се тоу съ протнмн еплскпн же н нгоуменн н в'сєго събора ѡтѣствїа єе· 45б/15–18 (16); н тоу соушоу са намн б'голюбнвоу моужоу в'сєѡсцїеному еплскпоу рашкомоу пав'лоу· 46а/12–14 (12); н тоу пакы сътвор'ше в'са ѡбыч'наа· 47а/2; н тоу вѣланкы плачь н рнданїе сътвори тръзак власн главы своє· 47а/10–11 (10); н тоу прндоше мнѡзїн властелы слн'нїи сїа кє бл'готлстїиваго краля стефана· 48а/26–28 (26); тѣ бо нензттен'но злато своє мнѡго прнложн· 71б/7–8 (7). ОП: 48б/16, 48б/18, 48б/28, 49а/17, 49б/25, 49б/27, 50а/6, 50а/23, 50а/27, 51а/10, 56б/4, 56б/8, 56б/15, 57а/21, 58а/3, 58б/21, 59б/21, 60а/19, 60а/21, 60б/1, 69а/23, 70а/7, 70а/10, 70а/25, 70б/1, 70б/5, 71а/22, 71б/6, 71б/10, 72а/1, 72а/7, 72а/13, 72б/2, 78а/2, 78б/5, 82б/9, 83а/20, 84а/7, 85а/12, 85б/17. **2.** ? *за време: тада, онда*. – н в'ставъ некоторн єдннъ слн'нонменнтїи тогождїе єзнка татар'ска съ сллоу своєю· н прншьлї(ь) на сєго нечлстїиваго црѧ ногѣа хвалнв'ша се на дрѣжавъ сєго бл'готлстїиваго· н тѣ вѣлнцѣи ратн бнв'шн н крѣвопролнтїю междлдоу нды· н оумрѣтвнвъ н ѡроужїемъ сконмъ прннеть прѣстоль єго· н ѿ толѣ начеше самн враждлдоу нметн междлдоу собою скон'тавающе се· 63а/20–27 (23).

ТОУГА, -ы ж (4) **1.** *страх, стање узнемирености, забринутости, бојазан од какве опасности (смрти, казне и сл.)*. – вѣланкою тоугоу болѣзнн платюшн се глїаше· ѡ лютѣ мнѣ

⁵⁶⁵ Нисмо сигурни да ли ово насеље и данас егзистира или се назив односи само на постојећи манастирски комплекс. О сакралној топографији манастира Трескаваца в. и Смолчић Макуљевић 2005.

грѣшнен· како съ грѣхн монди оумираю· 43а/11–13 (11); се бо вѣланкою тоу҃гою одрѣжидь келсидь· зрешствіе поганыхъ хотещихъ мѣ озлобыти· и достояніе же мое елико дарованно ми тобою поглытити· 62а/24–27 (25). **2.** *мука, неприлика, неволя.* – ... мнрь съ ѿ любвици· въ немже пѣчалъ и мльва· тоуги же и метежь· и то како сѣнь преходитъ· и како цвѣти оувѣдаютъ· 28б/17–20 (18); они злоднсьннн перси повеждѣнн тобою въ блѣ дарованнѣн ти дръжавѣ· и въ нныхъ странахъ елико скончаше се ѿ лица крѣпости твоє· еще некотораа ихъ ѿрасль оставшии сѣло вѣланки тоугы твореть дръжавѣ црлствіа ми· 77а/19–24 (24).

Уп. жалость, печаль

ТОУДОУ прил. (3) само у: отъ тоудоу.

◇ отъ тоудоу прил. *са тога места, из тога места.* – и ѿ тоуда пакы приносеце заповѣди писаніемъ елико ѿ ползи дшн ке· и къ снмъ 33а/14–15 (14); и въздвнхше се ѿ тоудоу· 50а/28; и ѿ тоудл(оу) въздвнхг се ндѣ съ силами сонди до вьноутрь землє грѣклкїе до стїе горы афонскїе· 58а/6.

ТОУРЬКЫ, -ь м мн. (1) *Турци (народ).* – и нннн монгои нноплѣменннн езнци· татарн и тоуркы и фругы· 56а/6–7 (7).

ТОУ҃А, -є ж (1) *киша.* – фиг. (Господе) слъз'ноую же тоу҃ню послн ми· како да оугашоу пламень стрлствннн плъти мое· како да не порадїует ксе врагъ мон ѿ мнѣ· 67а/19–22 (20).

ТЬ, ТА, ТО зам. (163) *показна придевска заменица којом се указује на 1. нешто већ поменуто или обухваћено у казивању самог говорног лица или уопште у причању које је у току; нешто о чему је говорно лице чуло, сазнало од других: тај, та, то.* – млтвоу бѣ приносятъ томъ единомоу испнтающомоу срлца и оутробы· 30а/10–11 (10);⁵⁶⁶ тою бо неклосною своєю млтвою на землн живоущнн нбслнаа вндл(н)тъ· 30а/11–13 (11); и въ тые днн доволно млстннн даущн всакомоу трѣбоущому алчнїе же оутробы наснщающнн· 37б/9–11 (9); хотещи да сътворетл елико на преднвнн въздвнженїе храма того· 39а/7–8 (8); и како зрѣташе стѣны въздвнзаше се стїго храма того· 40а/5–6 (6); и ты бо надеждоу свою на те възложише· 40а/22–23 (22); дхѣвно же и тѣлесно оутешнвши вселх елико прншьдл(ь)шнхъ въ праздннство то· 40б/22–24 (24); монгоїе же млстннїе дарова въ тѣ днѣ· 40б/24–25 (25); храмннн же и села нзабраннаа монгоаа приложн местоу томоу стїму· 41а/17–19 (19); и елико соущнхъ въ то врѣме съ нєю 44б/27–28 (28); и въ тѣ члсь нн малн закьсневши· 45а/17; соущоу въ то врѣме еплскпоу цркве стїго аплсла хбл стѣфана· 45б/12–13 (12); въ то бо врѣме преставленїа ке· 46б/22–23 (22); съ всетлствнннннн трннци места того· 47а/3; и ты нечлствннн вндѣвшє ѿб онъ поль рѣкы монжьство народа збѣгше на единомъ мѣсте· 57а/11–13 (11); и въ тоу оубо ноць стоєщнмъ нлм блнзь места того рѣкомго жлдрѣло· 60а/24–25 (24); и въ тоу романїю ндоше· 76б/21–22 (22); и нзлѣзше нз' мора вьндоше въ самоую тоу анатолїю въ дръжавоу безвожннхъ· 78а/10–12 (11). ОП: 36а/7, 41а/3, 47б/28, 48а/7, 48а/15, 48а/24, 48а/25, 48б/21, 50б/23, 53а/14, 54б/14, 54б/17, 55б/12, 55б/18, 56а/1, 56б/4, 56б/16, 57а/4, 57б/25, 58а/9, 58а/11, 59а/3, 59б/9, 60а/3, 60а/25, 60б/25, 62а/8, 62б/21, 64а/22, 65б/3, 65б/6, 66б/9, 68б/16, 69а/21, 69а/26, 69б/4, 69б/16, 69б/18, 69б/19, 69б/24, 70а/12, 71а/27, 71б/12, 71б/23, 72б/2, 75б/4, 76а/6, 76а/20, 77а/4, 77б/11, 77б/19, 79а/21, 79а/22, 79а/27, 79б/1, 79б/4, 79б/6, 79б/17, 79б/27, 81б/8, 82б/8, 82б/15, 83а/14, 84а/1, 84а/10, 84б/24, 84б/26. **2.** *у самосталној употреби (без непосредне везе са именицом) а. за поновно указивање на именички појам означен у претходном делу сложене или уопште опиширије реченице односно текста.* – та бо едннн бѣ блмъ и гѣ глсидь· 27б/17–18 (17); и пакы како тн релл(е) и вше тн повѣле и създлшє се· 27б/24–25 (24 x 2); тѣх' бо жнтїемъ все землє блговерннхъ езнкь

⁵⁶⁶ У овом примеру заменица, заправо, има и анафорску и катафорску функцију – упућује на именички појам који јој претходи, али и на садржај који следи.

просвѣтнше се. 29а/17–18 (17); того бо прѣлѣр(о)ци проповѣдающе вѣселѣху се. 29а/25; мѣчнннцн же оудараемн того исповѣдахоу. 29а/26; некоторѣи ѿ теѣх вѣрн радїи 29а/28; и въ томъ бѣоуголдѣно живоуще. 36б/23–24 (23–24); некѣли тѣа боудетъ мн измолителница въ днѣ соудннн. 38б/4–5 (4); дльжно кел(т) прьвою вады бѣ боати се. оу томоу оуголдѣнаа творити. 41б/4–5 (5); и темъ скончаше се и погыбоше за бѣзаконїе свое. 41б/11–12 (11); темъ не боудете вѣлнчавн. 41б/15; и въ томъ разгнѣваше бѣ. 42а/6–7 (6); и того трїсїанною блгдїтїю ѡстїи оудь мон. 43а/1–2 (1); и ѿ роукы того прїнетъ мнншьскїи образъ. 43б/2–3 (2); и въ томъ наречї(е)на был(т)ь монахїа елена. 43б/5–6 (5); юю же оученици того видѣше възноснма ѿ земьльннхл. 43б/27–28 (28); и того любовїю вѣрн срдїчнїе. 49а/18; и томоу бѣ въ животѣ завѣщала ѡ такоуемлї знаменїи тѣла юе. 51а/8–9 (8); ты бо послужше ти въ житїи семь. 53а/12–13 (12); и ты рѣкоше юмоу блгочїстннн кралю. 65б/1–2 (1). ОП: 51а/22, 53а/22, 54а/13, 57б/18, 59б/22, 60б/19, 63а/8, 63а/9, 64б/18, 73а/6, 77б/21, 84а/26. **б.** у функции лично заменице 3. л.: он, -а, -о. – тын оубо съмь постн се днїи .мѣ 32а/26–27 (26); и темъ вьдасть ѣже на потрекоу нды и посла нхл. 49б/11–12 (11); ѣко оу того вѣса и ндѣже вѣсачлскаа. 52а/27; сего радїи и тїи възлюбнше его. 54а/4–5 (5); паче же и того самоу ндѣтн вьместо послшлннга раба. 54б/19–21 (20); тон сѣло вьсповоднннвшн се. 57а/9–10 (9); рече бо оупокан на гѣ и ть избавнтъ те ѣкоже вьсхошешн. 57б/11–12 (12); ть бо въздївнзаетї рати и нестронна нахождїенїа. 61б/18–19 (18). ОП: 52а/1, 80б/12. **в.** за указивање уопште на садржај претходног исказа, на констатоване околности. – и то ѣко сѣнь преходнтъ. 28б/19; тѡ и намъ грѣшнннмь долстонно кел(т)ь блжннн нхл. 29а/9–10 (9); и темъ давїи намь образъ спленїю. 30а/20; темъже полд(о)баютъ мн прьвою. 30а/28; темъ бо бжлствннн павль вѣщаетї глїе. 30б/19–20 (19); и темъ дльжно кел(т)ь вады немощн наше носнтн. 33а/19–20 (19); та бо творещѣ гѣ млснннва себѣ ѣвнше. 36б/27–28 (27); то тебѣ дол(то)нно въ сто бо троуды твою и вьдраа полдївнзанїа расподнла еси. 42б/7–8 (7); и тѣмъ не скоро шьствїе творещїмь нды съ тѣломь блженнїе. 46б/25–26 (25); аще бо не презрнши млїенїа моего и повѣлнши мн нты къ нїен. то болшїи любвн ндыетъ внты междлоу вады ѡ гн. 49б/2–5 (4);⁵⁶⁷ този ли бѣ чедо мое что не надеѣхъ се ѿ тебѣ. 65а/14–15 (14); да аще врѣме възмоутъ то велика злоба нхл ѣвнтъ се до самїе главн мое. 77а/26–27 (26).⁵⁶⁸ ОП: 33а/26, 50а/20, 52б/9, 52б/17, 54а/20, 56а/10, 64б/6 х 2, 65б/14, 69а/2, 74а/19, 77а/26, 77б/13, 80б/25, 81а/18, 82а/10, 82а/19, 86а/4. **з.** за указивање на појам или појаву чије ближе одређивање следи у даљем делу реченице или текста (катафорска функција) **а.** кад је реч о одређеној особи или уопште именичком појму. – тын бо славнтъ славецнхъ его. 29а/19–20 (19); блженъ бо тын егоже ты нзабра и прїнетъ и вьселн въ дворн свое. 34б/18–19 (18); теплѣ послелдствоующн томоу едномоу. нже налс радїи волноу распетїе пострада. 35б/3–4 (3). **б.** (у облику с. рода јд.) кад је у питању уопште садржај реченице. – нѣл(т)ь бо то постъ еже съмомоу постннн се. 32а/8–9 (8); полд(о)вно был(т)ь томоу. ѣко въ оно врѣме егдѣ был(т)ь преставлїенїе вѣбмѣры. 45а/25–26 (25).

◇ ВЪ ТЪ ЧАСЬ ОДМАХ, ИСТОГ ЧАСА, СМЕСТА; ТАДА. – въ ть часъ послаше вѣстннкы къ вѣсѡсѣнннмоу епсклппоу рашкомоу павлоу. 50б/23–25 (23). ОП: 45а/17, 59б/9, 62а/8, 65б/3, 77б/11. КЪ ТОМОУ ПОСЛЕ ТОГА, ВИШЕ. – нѣ и нменн его не нменоватн се к томоу въ дрѣжавѣ его. 56а/10–11 (10). ОП: 64б/6. ТЪ САМЪ (ОН, ТАЈ) ИСТИ. – ... и томоу црлствоу насильствоующоу. ѣко хотещоу прѣїетн вѣсоу ѡвласть ѡтѣствїа сего хлюбываго. паче же и того самоу ндѣтн вьместо послшлннга раба. 54б/17–21 (20).

ТЪЖДЕ, ТАЖДЕ, ТОЖДЕ зам. (8) исти; он, онај који је пре споменут. – рече бо едннн моудрыхл. страшнѡ бо кел(т)ь вьпасти въ роуцѣ бѣ жива. и апсчлъ же павль томоуждїе словоу полдѣствоуе. глїетъ рѣкы. страшнѡ бо етерѣ соудлї(е)нїе ждлдатн хоте поїастн вѣе дѣлатель неправдн. 28а/27–28б/3 (1); и прѣлѣр(о)къ двлдѣ и поклонетъ се емоу вѣсн црїе земьлснн. и вѣсн езннн

⁵⁶⁷ Заменица се у овом случају појављује у функцији корелатива, што је чест случај, када је реч о пропорционалним реченицама, и у савременом српском језику (корелативни пар *што... то*). Овде се ради о директној пропорционалности, тј. еквативној пропорцији.

⁵⁶⁸ И у овом примеру заменица има функцију корелатива, али условне реченице.

тымоу мноґоґою ѿгнавъ ѿ дшїи его. и страхъ бжїи въсадивъ въ мноґоразоумномъ срѣдци кѣґлї. творити бл҃ґаа прѣдї г҃слѣмъ. 80а/25–80б/8 (5–6).

◇ **ТЪМА** кромишънаѧ крајѧ тама, фиг. ад. – и всакомоу дльжнѡу члстѣ въздѣлаваше. помннѡщи въ оумѣ своѣмъ. оны грозни и притранни днѣ. еґлїа повелитѣ аг҃ломъ сконмъ разлоучити грѣшнїе ѿ праведннхъ. грѣшнїи разлоучающе се ѡвїи въ тмоу кромишнѡу. оуготобаннѡу дїаволоу и аг҃ломъ его. ѡвїи въ огнь вѣчнїи... 31а/13–19 (17–18).

ТЪСТЬ, -н м (3) *таст.* – несповѣднѧ же бл҃ґдїть бжїа. еанко ѡ семь хблѡвнвѣлї (кряљу Милутину). днвѧа танна прослоу се въ ѡкрїстнїе езикн и црїства. да же до славнѧго града константннѧ еше живѣ соуцоу тыстоу сего бл҃ґочїстнѧвоґо. бл҃ґовернѡмїлї црѡу курь анїдроннкоу. и подроужїю его бл҃ґочїстнѣнїи кралнцѣ симонндѣ. и снкоґою вѣсть слншавше. вѣанкою радостїю възрадоваше се. 85а/25–85б/5 (2). ОП: 65б/24, 77б/9.

ТЪЧНЮ вез. (1) *(у вези не само... него и) када се упорежују два садржаја тако што се други садржај више истиче.* – врховнн же аплсль петрь. за єдннъ чысл(ь) горкыхл слъзь. не тычїю прощенъ высл(ть) грѣха...⁵⁷² 31а/27–28 (28).

Уп. тъкьмо

ТЪЩАННЄ, -нѧ с (2) **1.** *ревност, усрдност, велика преданост (нечему).* – ѡ бл҃женнѧго сего моужа в҃сачлскы хотешаґо испльнннн заповѣдъ аплсльскоґу. еже релї(е) подаванъ въ щедротахъ. и млбѡе съ тихостїю. прѣдїстоє въ тыщаннїи. и подражає праведнѧго іова. и бл҃женнѧго авраама. и патрїарха іакова... 68а/22–27 (26). **2.** *спремност, готовост.* – въ сїнх бо оутврждїающїи оумъ свон. тыщнт се нскоушеноу севѣ поставити прѣдї г҃слѣмъ. іако рещн дѣлателя непостнднѧа. нз работн бо въ свободоу тыщещн се прѣнтн. и наследствовати землю бл҃ґоу ю же ѡвѣща г҃ь любещнмъ н. и пасхоу танноу съ тащтанїелїи снестн. 34б/9–15 (15).

ТЪЩАТИ СЕ, тышоу се, тыщнши се несвр. (7) **1.** *старати се, трудити се, залагати се да се нешто постигне, оствари и сл.* – аще бо богатьство земльнѡе тыщнмъ се съвирати. каа оубо полза ѿ таковыхл. 30б/5–7 (6); въ сїнх бо оутврждїающїи оумъ свон. тыщнт се нскоушеноу севѣ поставити прѣдї г҃слѣмъ. іако рещн дѣлателя непостнднѧа. нз работн бо въ свободоу тыщещн се прѣнтн. и наследствовати землю бл҃ґоу ю же ѡвѣща г҃ь любещнмъ н. и пасхоу танноу съ тащтанїелїи снестн. 34б/9–15 (10, 13); что ли ѡкоушаю се азъ грѣшнїи. тыще се по єдннѡму исповедѣтн. сїе бл҃женнїе несповѣднѧа б҃ґооугднѧа дѣянїа. 42б/25–27 (26). **2.** *хитати, настојати да се што пре негде стигне, доспе или да се нешто учини; журити се.* – не велѣ бо коґдїа прїдетъ гл҃слѣ гл҃е се женыхл се бо чрьтоґ ѿбрьзаетъ се. и женыхл х҃с зоветь гл҃е. прїндете бл҃сквенїи ѡцїа моєґо. сын бо гл҃слѣ сладкн влѣдннїи. слншеше еанко бѡу послѡужнше въ жїитн семь соуѣтнѣмъ. радостїю тыщетъ се нтн въ жнзнь вѣчнѡу. 37б/23–38а/1 (1); ѡ дшїе ѡкааннѧа. ѡ дшїе грѣхолюкыкѧ. се конча се жнтїе твоє въ вѣце семь. нди оубо въ дроугїе члкы. се бо ѡставляєши красотоу маловрѣменнѡу... се бо прнстоупнше и рѣше зовѣтъ те встанн и некъсны. нь оубо въспрѣнн ѡ дшїе. тыщещн се єдннѡму часѣ. възопїн въ покааннїи. въсєдрьжителю слѡвл(о) ѡчїе... не презрн менѣ рабн твоє. 44а/25–44б/5 (2); (? или значење под 1.) нь до здѣ гл҃авше слово ѡкратнмъ. и въ прѣдїлажеша тыщнмъ се вѣщати. еанко ѡ нскоусахъ сего бл҃ґочїстнѧвоґо и хблѡвнѧвоґо. еанкыє напасти мноґїе подыеть въ юности своєн. ѿ мноґыхл нноплеменныхл црѣх. и ѿ ннѣхъ прѡчїихъ. 54а/5–11 (6–7).

ТЪЩЕТЬНЪ, -ын прїд. (1) у имен. службн: *оно што је узалудно, што нема изгледа за успех.* – онїи же вѣзѣбожннїи іако забывше се. и нзтоубывше оумъ свон. поучавающе се тыщетнмъ на в҃сечїстнѡу его главоу. 75б/24–27 (26).

⁵⁷² Недостаје наставак текста у рукопису. Значење смо извели на основу превода (Архиепископ Данило 1972: 83).

ТЬЩЬ, -ни прид. (1) само у: въ тьще.

◇ ВЪ ТЬЩЕ *узалуд, бескорисно*. – постен бо се и не дадѣн лѣчющюмоу хлѣба. въ тьще кѣмъ постъ бываеъ. 32а/9–11 (10).

ТЬЩЬНО прил. (2) *журно, брзо*. – по сѣнхѣ бо въздѣвигъ се с таковѣмъ снами езникъ многахъ. и ндѣ тьщѣно на сего хлѣбываго кралѣ. 56а/23–25 (25). ОП: 776/19.

ТЫ зам. (148) **1. лична заменица за друго лице једине: ти**. – ты оубо съ грѣшники вѣседова и съ митарѣ же и фарисеи въдвараше се. 28а/7–8 (7); тебѣ бо бѣ нашего вѣлѣа днѣныхѣ чюдѣсь несповѣдѣа тѣнна. 28а/8–10 (8); млстѣнъ бо е[.] и многиѣ обыватели оубо тебѣ соутѣ. 28а/10–11 (11); кто бо мало троуждѣ се вѣроуетъ въ тебѣ истиннаго бѣ нашего. 28а/11–12 (12); развѣмоу бо тако прѣпрѣши мѣ вънегдѣа соудити ти. 28а/25–26 (26); последоваше тебѣ блгомоу пастырѣ дшѣ нашнхѣ. 28б/12–13 (12); и обѣтованѣа нѣмъ тобою оубо оучише. 28б/23–24 (24); нѣмже възможнѣоу оубо оудити тебѣ. 29а/5–6 (6); обрѣцати се к тебѣ. 30а/20–21 (21); познавшнмъ поутѣ блгоуствѣа. тебѣ истоваго живота. 30б/9–10 (10); плачи се дшѣ грѣшнѣа елико ѡ судѣнѣи тобою злѣнхѣ. 31а/23–24 (24); ты же еси млстѣнъ соестити грѣхѣи моѣ. 33а/2; да аще оубо възхошь лѣтѣи ти кѣл(ть) земльннмъ црствомъ нѣлѣноѣ нскоупити. 33б/15–17 (16); и азъ грѣшнѣа не чаю заходещаго ти видѣти. 38а/12–13 (13); блюди оубо дшѣ да не раславитъ ти дѣволъ оума. 44а/15–16 (16); и оубеждѣаю тебѣ сладкаго їа. 52б/18–19 (18). ОП: 33б/25, 34а/5, 34а/20, 34а/27, 34б/18, 35а/9, 35б/18, 35б/22, 35б/24, 38а/4, 38а/8, 38а/9, 38а/15, 38б/16, 38б/25, 38б/26, 38б/28 x 2, 39а/19, 39б/19, 39б/21, 39б/22, 39б/24, 39б/28, 40а/8, 40а/9, 40а/23, 42б/7, 42б/11, 42б/12, 42б/18 x 2, 42б/21, 42б/28, 43а/17, 43а/19, 44а/18, 44б/1, 44б/15, 45б/22, 46а/10, 46а/18, 46а/21, 46а/24, 46а/28, 47а/17, 47а/26, 47б/18, 49а/24, 49б/1, 51б/16, 51б/18, 51б/19 x 2, 51б/27, 52а/2, 52а/6, 52а/13, 52б/12, 52б/17, 53а/5, 53а/12, 53а/19, 53а/21, 53а/26, 55а/1, 55а/2, 55а/4, 55а/5, 55а/7 x 2, 55а/8, 55а/9, 55а/12–13, 55б/24, 57а/1, 57а/3, 57б/12, 58б/8 x 2, 58б/9, 58б/10, 58б/11, 59б/2, 59б/5, 61а/13, 62а/16 x 2, 62а/21, 62а/27, 62б/2, 62б/10, 62б/11, 63б/8, 63б/15, 63б/23, 63б/26, 64б/3, 64б/4, 65а/8, 65а/11, 65а/15, 65а/21, 65б/9, 67а/10, 67а/11, 67а/24, 67а/27, 67б/1, 67б/2, 73б/18, 77а/20, 80б/19, 81а/16, 81а/23. **2. у значењу присвојне заменице другога лица једине: твој, твоја, твоје**. – како да въ днѣ страшнаго ти прѣшствѣа. 35б/11–12 (12); се бо дрѣзѣоу ѡкаанѣа къ тепломоу ти прѣдѣстѣаствѣоу. 38б/9–11 (10); и мѣрѣнѣи ти млтвами. 40а/27–28 (27); нѣ млѣо те гѣи прѣзри млсрдѣннѣа ти очнѣа... 46а/21–22 (22); блжѣна еси тако вѣланкаго ти радѣи поудвѣга и вѣоубоудѣннхѣ дѣянѣи обыватель сътвори се стѣн тронци. 47б/1–3 (2); блжѣна еси тако несповѣдѣннхѣ ти ради млстѣнѣа елико къ нищнмъ и странннмъ бѣ млстѣнѣа себѣ явила еси. 47б/10–12 (10); блжѣна еси тако бѣопрѣстѣннѣи ти млтвами посѣвѣствѣоуешн намъ въ бранѣхъ. 47б/15–16 (15); такоже и ты съ възлюбѣннѣи тѣи братѣмъ. 49б/1–2 (258б/8); темъ прошѣи и незлобываго ти члѣколюбѣа. 52б/17–18 (18); нѣмже възвелѣа ти дрѣжавѣаа ти блгдѣть. 53а/4; глѣнѣ нашъ и оучитель слоужитѣлѣ же трѣсаннаго ти вѣлѣства. 53а/10–11 (11). ОП: 44б/4, 52б/21, 55б/28, 59б/6, 62а/24, 63б/14, 76б/12, 76б/14 x 2, 77а/19, 77а/21, 77б/4, 81а/20, 83б/7.

ТЫСОУЩИ, ТЫСОУЩА, -е ж број (2) *хильада*. – сѣмъ бесконѣннѣи свѣтѣи и питатель вѣсеѣ тварѣи хѣ. нѣже вѣсть крѣдѣнѣи. петѣю хлѣбъ петѣ тисѣщѣ въ поустѣнѣи. тѣн оубо сѣмъ постѣи се днѣи мѣ показѣа намъ ѡбразъ постоу. повѣдоу на дѣвола. 32а/24–28 (26); рѣчѣ(е) бо седѣоу людѣи частѣи и питѣи и вѣстѣа игратѣи. и въ томъ разгнѣваше бѣ. и падоше въ еднѣ днѣи кѣтѣи тисѣщѣи. 42а/5–8 (8).

ТѢЛЕСНО прил. (4) *телесно* (супр. *духовно*). – такожде и во ютрѣ праздѣновѣаши. дѣвѣно же и тѣлесно оутѣшившн всѣхѣ елико пришьдѣ(ь)шихъ въ праздѣнѣство то. 40б/21–24 (22); съ вѣсемъ же съборѣмъ ѡтѣствѣа своѣго повѣселѣи кѣ дѣвѣно и тѣлесно. и пакы възврати се къ прѣстолау своѣмоу. 48а/17–18 (18); вѣсакѣи кѣл(ть)ство члѣтѣскоѣ живѣущѣ въ монастѣри томъ елико ѡ малнхъ даже и до вѣланкыхѣ всѣхѣ ѡбѣдарѣвавъ възвѣселѣи дѣвѣно и тѣлесно. 48б/20–23 (23); и тоу порадовѣавше се дѣвѣно и тѣлесно. 50а/27–28.

ТѢЛЕСЬНЬ, -ын прид. (3) *телесни, који се односи на тело* (супр. *душевни*). — бљжана еси тако источникомъ сльзъ твонѣхъ ѿмла еси скврньнѣ дшѣвнѣи и тѣлеснѣи. 47б/8–9 (9); и толкыкы радѣ добротѣ тѣлеснѣи и възора образнаго мнѡгѣмѣн црѣи ѡкрѣстнѣмѣн желанѣмоу быти въ любовь сншѣше за цѣломоудрѣнѣи сьмисль его. 53б/22–25 (22); и стѣе црѣкви сьздѣлавъ оукраши и просвѣтити тако доволноу мнѡгымъ быти (стѣмь)⁵⁷³ чрньцѣмѣ. на доволноу питенѣе тѣлесноу и дшѣвноу. 68б/25–27 (27).

ТѢЛО, тѣлесе и тѣла с (47) **1.** *мртво човечје тело, труп; леи, мртвац; посмртни остацѣ; мошти, посмртни остацѣ светителя*. — и тако вѣсѡсцѣеннѣи епископѣи скоутавше тѣло бљженѣе елени и поуще оубо пѣлснѣи на дѣгровнѣи възмьше тѣло кѣе и вѣхоу ндоуще кроткѣмъ шьствѣемъ къ гробѡу кѣе. 46б/19–22 (20, 21); и тако ѡврьзше ракоу ндѣже вѣ погрѣбено тѣло кѣе въ землѣи и ѡбрѣтоше кѣе тако въ росѣ лѣжеше цѣло нерастлѣмо бжѣемъ повѣленѣемъ ннѣмъ же неврѣждѣено и тако единемѣн оустѣи възопише хвалоу вѣсѣдрьжнѣелю бѡу. и тако нздѣмше тѣло кѣе сь ѡлаамѣи и пѣлснѣи поуще на дѣгровнѣаа и ѡввнѣвше тѣло бљженнѣе сь конѣамѣи блѣгоуханнѣи и въ томъ положнше ю ндѣже лежнть и до сего днѣе вьнѣ дѣрѣи ѡлтарныхъ прѣдѣи ѡбразомъ влѣдѣки всехъ хѣа. 51а/14–25 (15, 20, 21); и тоу вѣланко сѣтованѣе и плачь сьтворнше на дѣи снѣмъ нечлѣстнѣи мѣмъ црѣемъ и възмьше тѣло его непотрѣвно ѡпетѣи възвращше се и положнше и въ градѣ глѣемъ снлнврѣи еже кѣсѣ(ть) на врѣгоу мора. 56б/8–12 (10); и вѣсѣдѣла горѣ любовѣио вѣсѣрдѣчноу къ вншнѣмоу помнслѣ прѣи на вѣсѣблѣгомъ срѣдѣи своѣемъ преподѣлѣвнаго с[.] прероднѣтелѣа ѡцѣа стѣго сѣмѣсона каково сьграждѣенѣе и оукрашенѣе црѣковноу поставнѣи на сьхраненѣе и на покон стѣбѡму с[.] тѣлеснѣи. 79а/10–15 (15); по преставленѣи же его мнѡоувѣшнѣмъ тако до поль трѣтѣаго лѣта и сѣмоу тѣлоу его бљженномоу въ тнменѣи землѣемъ лѣжещѣомѡму... 84б/8–11 (10); и ѡкопавше землѡу ѡбрѣтоше тѣло его бжѣемъ повѣленѣемъ нерастлѣмо тако ннѣднѣномоу власѡу главѣи его ѡпадшѣу. и тоу болшаа славѡсловѣа сьтворше бѡу прѣмѣлѣстнѣкоу питавшѡу его ѡ юности его да же и до ннѣа не ѡставльшѡу его нѣ вѣланкоу мѣсѣ(ть) члѣколюбѣа показавшѡу на мрѣтвѣнемъ тѣле его. 85а/9–16 (10, 16). ОП: 42б/20, 46б/26, 46б/28, 47а/12, 47а/5, 48а/1, 48а/8, 48б/15–16, 50б/17, 51а/9, 83а/22, 83б/16, 83б/19, 83б/24, 83б/25, 84а/1, 84а/3, 84а/13, 84а/22–23, 84а/9, 85а/17, 85а/19, 85а/22. **2.** *телѡ, човечѣи организм схваѣен у своѣој целовитѡсти (као морфолошка и фунѣионална цѣлина); (? чѡвеков биѡлошки облик и конкретна појава у егзистѣнѣији).*⁵⁷⁴ — ... постѡмъ оудроуѣающѣи тѣло своѣе. 32а/6–7 (7); вн же оубо любовѣио срѣдѣа сьдрьжнѣта се сама единѡмнслѣноу волю ндоуща въ телѣснѣи по прѡлѡр(о)коу хвалеща любовь вратѣнѣио и глѣющѡу се коль добро и коль красно еже жнѣти братѡма вькоупѣе. 37а/7–11 (9); и въ нечнстѡте вѣзакѡнѣа оудавнѣи сн оумъ и въ глѣбьны тнменѣа погрѣзѣ тѣло мѡе и лѣзе вьсклонѣнѣа нѣсѣ(ть) мнѣ. 39б/1–3 (2); аще бо тѣло кѣе въ глѣбоцѣн старѡсти нзнѣможе нѣ дхъ кѣе крѣпѣцѣ полдѣвнзаше се. 43б/20–22 (20); въ телѣснѣи бо прѣждѣе соущаа болѣста за нѣе ннѣа же и по сьмрѣти жнѣва не ѡставнѣта мѣнѣ грѣшнаго раба ваю. 62б/17–20 (17); и тако въ тѣ чьсѣ(ь) повѣле кѣмше сѣвѣзатн снѣа его и оужа желѣзна възложнѣти на тѣло его. 65б/3–5 (5); ... сьмѡтрѣнѣи бо кѣсѣ(ть) трѡуды его и потнѣи и тѣла тыанѣа бдѣнѣа же ноцнѣаа и сльзнѣи теплѣе. 66б/1–3 (2); и самѡмъ телѣснѣи его строупѣи навѣдѣ. 75а/15; а сынѣи надѣе се на помѡщѣ бжѣю и вѣсѣрдѣчноу оупѡванѣе нмѣе къ влѣдѣце хѡу и прѡстнрае не малѣе мѣлѣстнѣе къ стѣмъ црѣкѡамъ и къ оубогыи мѣи малѡмошнѣи мѣи снхъ лѣанѣа нн въ чѣто же вьменѣе нѣ вьсѣгдѣа болѣ за ѡчѣстѣво сн нн телѣсе своѣего мнѡоуе ѡ техъ лѣанѣа тврднѣмъ градѡмъ ннѣи мѣстѡмъ нѣ тако нѣѡпарнѣиыи ѡрѣлѣ по срѣдѣ(ь) нхѣи прѡхѡде явлѣаше се яснѡ. 76а/1–9 (6); въ времѣ бо то егдѣа разлѣчнѣи се дшѣа его ѡ тела вѣ вндѣтн лнцѣе его тако лнцѣе аггѣла бжѣа просвѣтѣ бо се патѣ дрѣвнѣаго мѡусѣа. 83а/14–17 (15). ОП: 39б/20, 43б/11, 59б/13, 80а/5, 83а/4.

Уп. пѣльѣ

ТѢСЬНЬ, -ын прид. (1) *тесан узак, тескобан; у имен. служби: тескоба, тегоба, тешкоба*. — глѣетъ бо вѣжлѣстнѣи павлѣи ндеже оумнѡжнѣт се грѣхъ прѣнзѡвыѡоуѣетъ блгдѣтѣи нѣ чѣто

⁵⁷³ Написано изнад реда.

⁵⁷⁴ Ово значѣе преузето је из Брија 1999: 215.

сътворюу азъ грѣш'наа· стоуда испльнен'наа· прикрн бо сралота лицѣ мое· н тѣскна мн соу'тл ꙗ
вьсоудл(оу)· 39б/9–13 (13).

Уп. тѣсьнь

ТѢСНОТА, -ы ж (1) *тесноћа, скученост простора*. – бѣ бо въ те днї видети зем'лю
сръв'скоую· въ тѣсноте велнцѣ собыетоу н оумален'ноу· 54б/13–15 (14–15).

ТѢСНЬ, -ын прид. (1) *тесан, узак, тескобан*; фиг. *тежак, мучан, тегобан*. –
понеже бж҃ствнн поу'тл оубо жестоць кел(ть) н острѣ· ндѣе тѣсьнна н притран'на шьствїа· 27б/5–6
(6).

Уп. тѣсьнь

ОУ

ОУ предл. (12) **I.** с ген. **1.** *означава да се што налази или збива у непосредној
близини онога што је означено генитивом: код, (по)крај, поред*. – въ таковѣм бо местѣ оу
стїо продрома· такоже сын бл҃гочл҃ствнн въ жнвотѣ своємь оуставы· 71а/9–11 (9); н видѣ некоє
знаменїе страш'но ꙗ места того· 84б/23–24 (23); ... многнмь разан'нмь знаменїемь
днв'нмьав'ляющнмь се оу гроба єго· 84б/18–20 (20). ОП: 58а/5, 70а/7, 70а/12, 70а/21. **2.**
*означава да је што у поседу или домену појма у генитиву или да је својствено томе
појму или везано за њега: код*. – н многн обытели оу тебѣ соу'тл· 28а/10–11 (11); тако оу того
в'са н нм'же в'счл҃скаа 52а/27. **II.** (с ак.) **1.** *означава кретање ка месту, тачки, полагају
унутар чега, доспевање у такав однос*. – н прїндѣ оу сръв'скоую зем'лю 81б/13–14 (14). **III.**
(с лок.) **1.** *означава да се што налази или бива унутар чега, у границама, у опсегу чега*.
– такождѣ н съ бльгар'скымл црѣмь оу трьновѣ став'шоу се ємоу 74б/13–14 (14). **2.** *околносно-
узрочно значење*.⁵⁷⁵ – длжно кел(т) прькоє валь бѣ воати се· оу томоу оуголд'наа творити 41б/4–
5 (5).

ОУБИСТВО, -а с (1) *убиство, уморство*. – н по ѿшьствн єго малоу времєнн мноу'в'шв· не
нмн дїаволь семоу бл҃гочл҃ствнмоу сътворити.⁵⁷⁶ вьсхоте повѣселити се погыбѣлю нлхл· зре
скон'чавашнхл се междлоу собою· възл҃двнже бо въ не ненавнсть оубнства· н вьставь некотори єднн
сл'нонменнтн тогождѣ езика татар'ска съ слою своєю· н прншьдл(ь) на сєго нечл҃ствнбаго црѣ ногѣа...
н тѣ вѣлнцѣн рати бнв'шн н крьвопролнтїю междлоу нмы· н оумрѣтвнв н ороу'жїемь сконмь прнєть
прѣстољ єго· 63а/15–26 (19–20).

ОУБИТИ, оубью, оубыѣшн и оубню, оубнѣшн свр. (2) *убити, уморити, усмртити*. –
прлолр(о)къ бо нсаїа глїєть· рел'л(є) бо н почнєть на немь дхъ бж҃їн· дхъ прѣмоудрости н разоумя· дхъ
свѣта н крѣпости· словом' же оусть свонлхл оубнєть нечл҃ствнбаго· 58б/4–7 (7); глїоще прнлдл(ѣ?)те н
оубынемь н наше воудлть долстанїе єго· 75б/19–21 (20).

⁵⁷⁵ В. фусноту 362.

⁵⁷⁶ У Даничиѣвом издању, без варијанти, стоји: нкоєгоже зьла сътворити (Архиепископ Данило 1972: 122).

оубо везн. и речца⁵⁷⁷ (87). **I.** речца: за истицање⁵⁷⁸ **1.** појачава, истиче разне чланове реченице: *и, заиста*. – блжана еси јакѡ млтвами твоими дрѣжави вѣрнихъ краљь сръбскіе земље оутврѣждѡютъ се: блжана оубо земља испльнившн се масти пльти твоєе: блженъ оубо н тын стїи храмь прїемн тѣло твоє блженноє: блжана еси н пакы рекоу блженна⁵⁷⁹. 476/24–48а/2 (27, 28); ѿ техъ во пльторѡдѡнаго кєлєстѣва: н сынъ гнѣ мон блгѡчєлєствн краљь стефанъ оурошь былєл(ть): таковыхл оубо рѡждєнїе н вєспнтєнїе: 53а/14–17 (16). ОП: 276/12, 286/25, 29а/1, 296/12, 296/25, 32а/6, 33а/16, 336/16, 39а/15, 406/9, 436/16, 446/13, 47а/25, 586/24, 596/6, 60а/24, 61а/7, 616/13, 616/17, 62а/1, 65а/22, 656/26, 666/10, 67а/23, 686/2, 696/6, 736/19, 816/23, 826/4, 82а/5, 84а/27. **2.** мотивациона (углавном у заповедним и жєльним реченицама): *дакле*. – тако н азъ грѣшна люте погрѣжаю се сьгрєшенїи монми: нъ оубо млнѣтє гдѡ за мє недостѡнною: неклн како бгѡпретннимн вьшимн млтвами: достѡнна боудѡ прїетїю таковаго дара ѿ хдѡ: елнко спѣлати ми вь бгѡоубѡдѡнаа дѣла: 336/3–8 (4); свѣтодавчє блгїи хдѡ: ѡмраченнмь тѡюю грѣховною просвѣтитєлю: н прєльщакємнмь ѡбратитєлю: бесконачноє слово: мєнє оубо грѣшноюю н стрѣлєтн ѡмраченноу: н потрѣнєвшоу всоудл(оу) просвѣтн н ѡчнстн: јакѡ да вь днѣ страшнаго ти прншьствїа: не ѡсоудншн мєнє вь прєнспѡдлнхл землн: 356/6–13 (9); нъ оубо послы свѣтл твон н истнноу твою: н просвѣтн ми очн срлдчнєн: да зроу любовїю срлдца красотн твоєе: 356/18–21 (18). ОП: 356/21, 38а/5, 38а/17, 40а/10, 41а/23, 42а/21, 44а/15, 44а/25, 446/1, 446/15, 65а/15, 67а/4, 776/3, 776/5. **3.** у упитним реченицама, најчєшѣе уз упитнє замєнцє. – да кто оубо нзмєтъ мє ѿ роуки твоє: 28а/27; вѣсн бо градъ нашъ вь нїємѣжє хоцємь жнтн: да что оубо вь тѡждєлємь гѡтоваємь: сєла н злданїа н жнлнща свємоудрѣнна: 336/19–22 (20). **4.** по значєњу блиска прилогу: *вєћ, само*. – вь то бо врѣмє прєставлєнїа кє: былєл(ть) вьзмоушєнїє вѣтрѣно: н знмѡ люта нємѡла налєжєщїн: н тѣмь нє скоро шьствїє творєщїмь нмь сь тѣломь блженнїє: н малѡ оубо мєста прѣшьдл(ь)шє: почнвахоу поюшє мнѡгохвалнїн пѣлєснн бжлєствнїє: 466/22–28 (26); нъ тоу повѣждєлєнн слѡю глєслєю н млтвами стгѡ архїєрєа хдѡ савн: мнѡжьство нхъ мнѡго нзбыєно былєл(ть): н вь тоу оубо ношь стоєщнмь нлмл блнзъ мєста тогѡ рѣкомѡго жлдрѣло: бѣ вѣлнкоє знамєнїє страха јавн нмь: млтвами оубѡдѡннмь свѡнхл стгѡ сѡмєѡна н савы н архїєрєа хлєска стгѡ арєнїа лѣжєщаго тоу вь домѡу стѣлхл апєлєлє: таково знамєнїє: јакѡ вндєтн нмь стьлпь ѡгннь вѣлнкы сьхѡдєшь ѿ нбєл(є): ѿ нїєго жє лоучє пламєннїє нсхѡдєшє: н сь јаростїю ѡпалєхоу лнца нхл: н моужїє ѡгнньны ѡбразы нмоушє: такождє н ѡружїа нмоушє вь роукахъ свѡнхл: н сь ноужлдєю вѣлнкою жнєхъ кє сьсѣкаюшє плькы нхл: 60а/21–60б/8 (24). **II.** вєзнк **1.** саставнн, вєзујє речєннчнє прєдїкатє, дєловє речєннцѡ н речєннцє чмє сє исказујє постѡпност, послєднчност, или сє нєштѡ посєбно истичє: *и, а*. – кто бо малѡ троужлдѣ сє вѣроуєтъ вь тєбѣ истнннаго бѡ нашєго: н погрєшн оупѡванїа на дєждлдн своє: ащє бо блѡудлнїн нъ покѡавъ сє пакы прндѡдѣ къ щєдрѡтамь твоимь: хананѣн помнлоуи мѣ зѡвоуцн[...] дьщєрѣ нсцѣлє: двлдѣ оубо ѡ двѡю грѣлхоу плакашє сє: н слншавъ прлѡр(ѡ)кѡ гѣ прѡстн тн: 28а/11–17 (16); сьмь бесконачнїн свѣтл н пнтатєлѣ вѣсєк тварн хдѡ: нжє вѣсть крѣмнтн: пєтїю хлѣбъ пєть тнсоушь вь поустнны: тын оубо сьмь постн сє днїи: мѣ показѡє намь ѡбразъ постѡу: повѣдоу на дїакола: 32а/24–28 (27); н вь солоунѣ жє градѣ: н тоу вьзлдѡвнжє двѡрїи црєлєкыє: н сьзлдѡ црѣквѣ вь нмє архїєрєа хдѡ ннколн: н црѣквѣ вь нмє стгѡ мчлннкѡ хдѡ гєѡртїа: прѣвомоу оубо роукоположєнїю: јажє стгѡ гнѡ нн курь савы: елнко вь мѣстє томь 71а/22–27 (25). ОП: 31а/21, 41а/26, 826/24. **2.** прѡпрѡтноѡколносн: *а прѡтом, и прѡтом*. – н вѣсємоу сьборѡу землїє сръбскыє сьбравшоу сє къ нїєн вь славнїн двѡрь кє брѣнцн: н мнѣ оубо смєрєнномоу даннлоу: соушоу вь то врѣмє еплєкпоу црѣквє стгѡ апєлєла хдѡ стѣфана: вь мєстє рєкомємь банѣскѡн: н јакѡ слншалхл ѡ прєставлєнїн сїє блженнїє: скоро потьщавъ сє н ѡбрєтохъ сє тоу сь прочнмн еплєкпн жє н нгоумєнн н вѣсєго сьбора ѡчѣствїа єє: 456/9–18 (11); н тако вѣсєѡщѣєннїн еплєкпн: скоутѡвшє тѣло блженїє єлєнн н поюшє оубо пѣлєснн налдрѡвнїє: вьзмьшє тѣло кє: н бѣхоу ндоушє кроткнмь шьствїємь къ грѡвоу кє: 466/19–22 (20). **3.** послєднчнн: *такѡ, даклє, зѡто*. – дѡбрѡ н нзвѣстнѡ намь полдл(ѡ)бѡєтѣ сказѡтн жнтїє блженнїє єлєнн: елнко ѡ вьздѣрѣжанїн кє н полдлвнзѣ: млтвами оубо вьшимн стїимн вьзошрѣньн азъ

⁵⁷⁷ Вєзнк оубѡ чєсто сє употрєблѡвѡ у комбнѡнѡцїи сѡ другнм вєзннцѡма; у мнѡгнм контєкстѡма тєшко јє рѡзлнковѡтн вєзннк ѡд рєчцє н рѡзјѡснтн нєгоѡѡ ѡдѡјѡнѡ знѡчєњѡ.

⁵⁷⁸ Кѡѡ н лєксємѡ жє, и оубѡ сє рєткѡ прєѡвѡдн у ѡѡм знѡчєњѡ.

⁵⁷⁹ У ѡѡм прнмєрѡу, кѡїн јє нздѡјѡєн нз вєћє цєлннє, рєч јє ѡ ѡнѡфѡрн.

грѣшнѣи даннаѣ. прѣди пи́слѣна елико бл҃гоуверныи́хъ краля сръбскѣе земли житѣа нѣхъ съставивъ. 29б/5–11 (8). **4. узрочни:** *јер.* – кто бо не дивитъ се смиренію нечл҃вчнѣи славѣ твоѣ владѣко. егоже нѣса не выместетъ. и аг҃льскѣи слыи съ трѣпетомъ зрети не могоути. ты оубо съ грѣшныи въседока и съ мнтарѣи же и фарисеи въдвараше се. 28а/4–8 (7).

◇ аще бо... (то) оубо *јер ако... онда*⁵⁸⁰. – аще бо ты ѿ сѣи хъ не бл҃говолиши тако да съвршѣтъ се. мы оубо въ соуіе троуждѣакии ісѣи зиждѣоуше. 38б/28–39а/2 (2); аще бо гл҃ю тако по имени. вѣса ѿ семъ хл҃обывемъ изъяснитѣи. то оубо лѣтъ ісѣи (ть) и звѣздѣи нѣслѣиіе изъяснитѣи. или пѣскъ морскы. 66б/7–10 (9). ОП: 30б/7. бо оубо *наиме.* – и тако бо оубо съврши се и украсѣи сѣи стѣи храмъ. не тѣкмо мѣнастроу іединѣи цр҃кви нѣи и вѣсь дворъ мѣнастроускѣи испльни и оукраси 80а/6–9 (6). ОП: 29а/6. же оубо *а, дакле, према томе.* – аще бо когдѣа въ гресехъ оубезоходомъ и врагомъ оуловленѣи боудемъ. и пакы въ такоуѣи скръби соуше поменуходомъ нме твоѣ ст҃оіе. надеемъ се на несповѣдиомъ твою мѣстѣ. менѣ же оубо владѣко грѣшноу и недостонноу рабоу твою не прѣзри. тако да не порадѣуе се врагъ мѣи ѿ мѣи. 30а/21–26 (24). ОП: 29а/11, 33б/9, 37а/7, 38б/20, 39а/12, 46а/24, 48б/6, 50б/10–11, 84а/16, 85б/12. се оубо *зато што, јер (ево).* – и сѣи же оубо бл҃женнѣи ѿци. гл҃и бл҃гоуверныи оубецаваху сѣи хл҃обывоу. словеса бл҃гѣствныи писании съставляюще. и сѣи възсѣлающе къ нѣи. и сѣи рѣкоуше бл҃гоуверноу чѣдо наше. порученноу ни ѿ гл҃и. се оубо приѣмше кроткѣи и бл҃гоувернѣи гл҃ы писании твоихъ насладохомъ се. 33б/8–15 (14). ОП: 38б/23, 82б/12. оубо... же *а (с нијансом упоређивања, сучѣлавања)* – и не ѿврте се въ нѣи лицѣмериѣ такоже въ некоторыхъ ісѣи (ть). ового оубо почитати ового же презирати. 31а/8–10 (10). оубо... нѣ *иако... али.* – мнѣога оубо такоуа чл҃колюбѣа твоѣа владѣко. елико насъ грѣшныи помнѣванѣа толѣтъ мѣ. нѣ пакы же сѣи оустрашають дш҃ю мою. не пребывающе въ мѣи ихъ покааніѣ. 29а/19–23 (19). оубо... оубо *иако... али, сигурно... али.* – понеже бл҃гѣствнѣи поути оубо жестоу ісѣи (ть) и ѿстрѣ. нмѣкѣ тѣснѣи и притранѣи шѣствѣа. елици оубо ѿ мѣи сего желающе нечл҃вчнѣи (е)нныи и непостыжѣи дарѣкѣ въ нѣслѣи преуваніи. аще не прѣвѣи ѿставльше муръ сѣи и таже въ мѣи. и прѣѿчл҃ствованноу дш҃ю бл҃гоуверноу подвизають се. къ вышнѣи точенію. 27б/5–11 (5, 7).

оубогѣ, -ын прид. (12) **1.** у имен. служби: *онај који је бедан, јадан; сиромѣх.* – рѣчи(е) бо растѣи и даси оубогыи. 30б/12; тако ты еси вѣсен твари надѣждѣа. оубогнѣхъ богатѣво⁵⁸¹. ѿмраченныи свѣтъ. рабомъ свобода грѣшныи прощеніѣ. болѣшнѣи исцѣленіѣ. хромнѣи здравнѣи раслабленныи вѣнстрѣа. гроувыи лѣпѣа. недоувернѣи разоуи несповѣднѣи. 52а/13–19 (14); ѿ семъ бо въ днѣи и въ ноци мѣсѣи нераскаанѣи нмѣи. елико оубогѣи мнѣоуе. и вѣсемъ треуоуциишнѣи прошенѣа испльниае. мнѣоже бо и оумножи вѣстѣи своѣи добріѣ дѣтелы. 69б/20–23 (21); и възмѣ съ собою мнѣоуство мнѣоу злата. и ннѣи потребы елико быти доволно на поданіѣ оубогыи. тако испльнитѣи оутрѣбы нѣхъ. вѣсакоу податѣлства бл҃га ѿбоудѣ. ово тако истиннѣи крѣмѣи пнтѣи ачѣишнѣи. ово тако нелицѣмернѣи податѣл мѣстѣи. мнѣи ниша и оубога. 73а/25–73б/4 (27); а сѣи надѣи се на помѣи бл҃гѣи. и вѣсердѣноу оупованіѣ нмѣи къ владѣи хл҃у. и прострае не малѣи мѣстѣи къ стѣи цр҃квѣи. и къ оубогыи и маломощнѣи. 76а/1–4 (4). ОП: 68б/11, 73а/12, 73б/4, 79а/6, 83б/6. **2.** *који је бедан, јадан; сиромѣшан.* – мѣи же и вѣи ниции и оубоци. и маломощнѣи. вѣи бо мѣиастѣи бл҃га за мѣи грѣшноу. 46б/8–10 (9); фиг. нѣ ѿ горѣи тѣвѣи оубога дш҃и мѣи. тако вѣкѣи твои конѣиетъ се. а ты неготоуа. 67б/1–2 (1).

Уп. нишѣ, страннѣи

оубоуати се, оубоу се, оубонши се свр. (3) **а.** *пренеризити се; уплашити се.* – и бл҃гоувернѣи прѣлѣ(о)къ двѣдѣ такоуадѣи прѣвѣди прѣшѣствѣи его. и дш҃омъ стѣишнѣи прописуѣи гл҃ашѣи. земля оубога се и оумльѣа. вѣнѣгдѣа вѣскрѣсетъ на соудѣи бл҃гѣи. 36б/14–18 (17). **б.** *уплашити се, сачувати се чега.* – рѣчи(е) бо седѣи людиѣи исти и пнѣи и вѣстѣи играти. и въ томъ разгнѣвашѣи бл҃га. и падоше въ еднѣи днѣи бл҃гѣи. тысоуше. да и вѣи такоуаго ѿсоуждѣиѣи оубонте се. и вѣдѣи мѣи се тако да не вѣнѣдѣи въ

⁵⁸⁰ Оудѣи је лексема оубо употребљѣна у функцији корелатива условнѣи рѣчѣице.

⁵⁸¹ Треба да стоји: богатѣство.

напасть. 42a/5–10 (9). **В.** *уплашити се, осетити страх.* – и глѣ гѣ защититель животоу млекоу ни ѿ го⁵⁸² се оубою. 74б/4–5 (5).

ОУБѢДНТИ, -ждоу, -днши свр. (1) *нагнати, навести, приволети (кога да учини што); убедити, уверити.* – любов'нин сѣбу дръжав'наго мн црцтва. слншахъ вѣлнкоу помощь ѿ влдікн хѣ прѣвнскомоу ти краљев'ствъ на поганіе. и в'се езн'ннкы. нь и пакы оубѣдн внсот'ство ти и бѣддарован'ноую дръжавоу ти. на остав'шоую честь поганы|х| сн|х|. и освѣти хрцств'ан'ство ѿ наснліа поганы|х| сн|х|. 76б/10–16 (10–11).

ОУБѢДНТИ СЕ, -ждоу се, -днши се свр. (3) *убедити се, уверити се у истинитост или разложност чега.* **а.** *пристати.* – гн и отѣ мон в'сеч'лстнн оубеждь се и прїдн да чеда твоа страхоу бжїю наоучнши. и добрїн поултї покажешн намь сплснїа. 81a/11–13 (11–12). **б.** *посаветовати се.* – и не хоте преслоушати в'сего съвора сръб'скаго. и сего превнскоаго краля стѣфана оуроша. и съ вѣлнкымь метанїемь мнзехъ чрн'ць стѣгор'скы|х|. оубеждь се съ в'сеч'лстннмн чрн'цн стѣгор'скымн. и прїдѣ оу сръб'скоую зем'лю. 81б/9–14 (12). **в.** *(у)сагласити се.* – и свещавь съ в'семь съборомь свонь. въ нарочнтѣ днѣ праздїннка. на възнел(ε)нїе хѣо. и оубеждь сѣ съ вѣлнко|о| мол'вою. поставнше и архїеплскпа рек'ше пресосцїен'наго архїеплскпа. в'се сръб'скыне зем'лїе и помор'скїе многаа лѣта. 81б/18–22 (19–20).

ОУБѢЖДАТИ, -аю, -аюши несвр. (2) *убеђивати, уверавати (кога да учини што); молити износеђи аргументе, разлоге.* – рел(ε) бо възовн ме и оуслншоу те. темь прошоу и незлобываго ти члколюбіа. и оубеждаю тебѣ слад'каго їса. клеветѣ влдікоу рабь црѣ. црѣ бо нь блгѣ кл(ть). влдіка нь обаче малстнвь. дароун мн ѿ ненсчрпакмаго ти нсточ'ннка блгодетн дхѣв'нїе. 52б/16–22 (18); млю оубо и оубеждаю блгочлствнко и хѣлюбыко краљев'ство ти. потышн се оубо іако да въ скорє гнєвомь іаростн твоє сметеці ε. 77б/3–6 (3).

ОУВЕДАТИ, -ведаю, -ведаюши несвр. (1) *венути, сахнути (о билькама).* – и то іако сѣнь преходнтѣ. и іако цвѣлтї оувѣдаєтѣ. 28б/19–20 (20).

ОУВЕЗНОУТИ, -ноу, -нешн свр. (2) *фиг. улести се; упасти у што.* – аще бо когдїа въ гресехъ оувезохомь и врагомь оуловленн боудемь. и пакы въ таковетн скрѣвы соущє поменуоухомь нлє твоє стѣю. надеем' се на ненсповѣднмоу твою малстѣ. 30a/21–24 (21); два бо снѣ не вѣста въ ты днїн ... блгочлствнаго краля стѣфана оуроша. и братї(а) семь стѣфана краля. ѿ снхъ млїаше се къ гѣу. не оувезноутн нма въ сетн грѣхов'нѣн. 36a/6–12 (12).

ОУВЕСТИ, оувезоу, оувезешн свр. (1) *украсити; овенчати, октити венцем.* – фиг. кымн лн цвѣтн добро нспычрєн'ннмн и блговон'ннмн вѣн'ць съставнв'ше вѣн'цїемь в'сеч'лстноую главоу твою. юже оувезла кл(ть) дѣсннца влдічннн. неоувѣдаюшнмь вѣн'цїемь. 42б/14–17 (16).

ОУВЫ *узвнк* (1) *јао, авај.* – оувїн мнѣ ѿ коулд(оу) начноу плакати лютаа мн. и неоудобь нсповеднма бѣзаконїа и ѿ темь прѣвоє възплатю се. ѿ чем лн встѣню. нлн ѿ темь възрндаю ѿ мнзствѣ грѣхъ мон|х|. нлн ѿ разлоученїн ѿ бѣ. 39б/14–18 (14).

ОУВѢРНТИ, -вѣрю, -вернши свр. (2) *уверити, убедити.* – он' же съ радостїю глѣ. мон гн сьтвороу іакоже заповѣда мн. и семоу бывшоу оувєрнвь его блгочлствнн краљ. іакоже по волю его и хотєнїю. и възврати юмоу дръжавоу свою юже вѣ възель емоу 61a/16–20 (17–18); снн гнѣ мон хѣлюбыкн съвалкь съ сєбѣ свнтн црцкїе еже въ днѣ ношаше. и възложь на се хоудою и вѣт'хоу оудѣждоу. и лнцѣ своє прнкрнвь іако ннкомудже знати его. и поємь съ совою два нлн трїн нескы|х|

⁵⁸² Треба да стоји: кого.

вѣрныхъ ѿ слоужещихъ емоу. нхъ же бѣ оубернль яко да никомоу же възвѣстетъ таковаго видѣнїа... 73a/17–25 (23).

оубѣтъланвь, -ын прид. (5) **1. смеран, кротак, понизан.** – сьмотрити бо кєсл(ть) троуды его и поти. и тѣла тыанїа. бдѣнїа же ноцнаа и слъзи теплїе. млєслтннє же несповѣднїе. даже и до кончинн его. нравь незалюбыви тнхы же и оубѣтлывїн. ѿ ннхъ же поноуднхомъ се и по сїнїхї проглати... 66б/1–6 (5); по прєставленїи же єго мнноубвшнмь яко до поль трѣтїаго лѣта. и сємоу тѣлоу єго блѣженномоу въ тнмєнїн землнємь лѣжєщїомоу. блїтн и оубєтлнвы бѣ наш. сказає намь вса прєждє на сплєнїє въ вжлєстнвыхї пнлєнїнхї. и завѣщавїн намь жнзнь вѣчноюю... 84б/8–14 (11–12); єн млїю вн боудємь страннолюбывн и бглюбвцн. млєслтнвн же и оубєтлывн. да и насл не лншнтъ вѣтнхїхї блгѣ хсї їсї гбї наш. 86a/5–8 (7). **2. утешан, који доноси утєху, који олакиава тугу; умїрујући.** – нь к тєл(є) блггомоу прѣдлагаю дшбѣ мою и помншлєнїє. яко да оубєтлывв явншн млєслть твою мнѣ грѣшномоу. млєнїємь прєстїє тн мтрє. сє бо вѣлнкою тоугою водрѣжнмь кєслмь. зрє шьствїє поганыхї хотєщнхї мє ѡзлобытн... 62a/21–26 (23); сєго бо блгочлєстнваго прѣдн оуготованнн дѣтєлы блгы. оубѣтлнвн являхѣ сє намь. и ащє кто ѿ таковыхї болєщнхї цѣлбѣоу прнємь. ндѣшє въ поутї свон рлдїє сє. и пакы же нїн болѣщн прнхождлшє на мєсто єго. такождє прнємлє млєслтнвнѣно посєцєнїє. 71a/1–6 (2).

оубѣщавати, -ваю, -ваєши свр. (4) **1. поучавати, савєтовати.** – и сїн же оубѣ блѣженнїн ѡцн. глн бгѣоразоумннмн оубєщавахѣ сїю хблюбнвоюю. словєса вжлєстнвыхї пнсаннн сьстлвляющє. и сїа възснлающє кь нєн. 33б/8–12 (10); сама бгѣоразоумннмн глбї оубѣщавощн я глбощн. мон чєдѣ любнмєн ѿ гн вама глб. вы же вьноушнтл разоумно глбї моє. и не ѡрннєтл на казанїа мтрє ваю. 36a/12–16 (13); и сїнхї глбї бгѣоразумннмн и пооучєнїємь тнхнмь оубєщаваетъ 41a/28–41б/1(1). **2. наговарати, убеђивати.** – и вндѣвѣ блгочлєстнвн крлль оуролшї (Милутнн). таково дѣло сїл своєго. начєтъ сєго кроткымн и сладкымн глбнны оубѣщавати яко да прїндєтъ кь нїємоу. 64б/21–24 (23).

оубѣщати, -аю, -аєши свр. (3) **наговорити, убедити.** – сь доброразоумннмн глбї млбьннмн оубѣщати єго. яко да възвратнтъ сє ѿ так[.]аго шьствїа. пачє протнвоу таковоѣн сллѣ вѣлнцѣн 62a/9–12 (9–10); и възвѣстншє ємоу глбї глєна своєго. и помощїю бжїєю добрѣ оубѣщавшє н. и сьтворншє възвратнтн сє ємоу вьспєлїт 62б/24–26 (25–26); тозн лн бѣ чєдо моє что не надеяхъ сє ѿ тєбѣ. нь оубѣ прндн драгїн мон снбѣ. да оутєшнтъ сє старость моє. и мнѡгїмн снцєвнмн глбї оубѣща єго прнтн. 65a/14–18 (18).

оугасити, оугашоу, оугасншн свр. (2) **угасити, учинити да што престанє да гори или светлї.** – фнг. горѣ мнѣ яко въздлрємаквшн сє сномь тєжкѣомь оугаснхъ свѣтнлнннкъ дшє моє. не вємъ бо когдл прндєтъ глєлє глє сє жєныхї сє бо чрѣтогъ ѿврѣзаетъ сє... 37б/21–25 (22); фнг. слъзноюю же тоучю послн мн. яко да оугашоу пламєнь стрлєстнїн пльтн моє. 67a/19–21 (20).

оугасноутн, -ноу, -нєшн свр. (1) **угаснути, угасити сє, фнг. престати постѡјати, нєстати.** – повѣдн бо всє вражїє оугасѡшє мнръ же и тншннл процвѣтє въ ѡчѣствїн єго. 66б/24–25 (24).

оугодити, оугождоу, оугодншн свр. (6) **угодити, учинити по волю.** – всєм же оумѡмь свонмь пєчєтъ сє. како оугоднтн глєлє. снцѣ глаущн. 30a/13–14 (14); ащє и недѡстѡннл кєслмь. нь ты блгы млєслдоун ѿ мнє грѣшнѣн. яко да спѡд(ѡ)блєнл боудѣ прнчнстн сє въ лнкъ оугождлдшнхъ тн. 43a/16–19 (19). ОП: 29a/6, 34б/26, 35a/23, 69a/5.

ОУГОДЬНИКЪ, -а м (3) *угодник, богоугодник; светитель*. — ЁѢ вѣланкоѣ знаменіе страха тавн нмь мѣтвамн оугодѣннкъ свонѣхѣ стѣго сѣмѣсона н савы н архіереа хѣсѣва стѣго арсеніа лѣжещаго тоу въ домоу стѣхѣ апѣсѣль. 60а/25—60б/2 (26—27). ОП: 29а/10, 53а/8—9.

ОУГОДЬНО прил. (1) *(како је) по вољи; добро*. — семоу же храмоу прѣстїе помодїю бѣжїю съвршнв'шоу се. такоже оубо вонноу которомоу прославнв'шоу се въ поведѣ. н оугодѣно послѣожнв'шн црѣвн радїуєт' се. прїемѣн дарн мнѣгїн н члстїнїн ѿ роуку еґо. тако н сіа хѣлюбнваа вѣсѣлаше се. снково дѣло съвршнв'шїн. 40б/7—14 (10)

ОУГОДЬНЬ, -ын прид. (4) **1.** *који је по вољи*. — моужа правед'на хошоу исповѣдї(ѣ)тн вьшелоу вѣлюбїю. тако оугод'нѣ глсѣвн бысѣл(ть). н оукрашенїемь бесчнслно стїнѣхѣ црѣквїн. н мнѣгїнмн малстїннѣмн нншїнѣхѣ. ѿ правед'ннхъ свонѣхѣ плодовъ. еже быв'ше кмоу богатств'во н слава. ѿ зем'льнаго црлств'а. 67б/8—14 (10); н мнѣ дароуи гї по малстїн твоєн. н по прошенїю моємоу. твоєлї оугодѣна мѣжа. да н мнѣ боудеть тобою братъ н просвѣщ'ннкъ н настав'ннкъ дшїи моєн. 80б/17—20 (18). **2.** *угодлив*. — къ бѣѣ смеренъ н члкомь оугод'нѣ. н къ нншнмь прострѣтїа бесчнслно малстїннѣ. н что да нзрекоу. тако нн пѣськоу нзъчтен'ноу тако н малстїннн еґо. 68а/13—16 (14).

◇ **ОУГОДЬНАТА ТВОРНТИ УГАЖАТИ, ЧИНТИ ПО ВОЉИ; БИТИ ПО ВОЉИ**. — дѣжно кел(т) прѣвоє вѣмь бѣ боатн се. оу томоу оугодѣнаа творнтн. лоукавїє н мрѣскїє дѣтелн далєє сѣвѣ сьтворнтє. 41б/4—6 (5).

ОУГОЖДЕННЄ, -на с (1) *угажање, чињење по (чијој) вољи*. — (Господе) оуправн же в'сако подѣвнзанїє срдїца моєго на твоє оугождѣнїє. 67а/18—19 (19).

ОУГОТОВАНИЄ, -на с (3) **1.** *припремљеност*. — коли бо множество мнѣго болѣщнхъ бесчнслно елнцн възлєжахоу въ такоуѣмь оуготованїн. 70б/23—25 (25); н нзъм'ше тѣло еґо ѿ такоуаго роуа зем'лїє. н повѣлєше сьтворнтн ковчегъ нзавран'нѣ. н въз'м'ше тѣло сєго хѣлюбываго несоше н провождѣнїє творещє. съ ѡал'мн н пѣлсн'мн поюще налїгров'наа. съ каднѣн же н бл҃гооухан'ннмн вонѣмн. положнше тѣло еґо въ такоуѣмь оуготованїн. н поставнше кувѣть прѣдї ѡбразомь влѣдкы всєхѣхѣ хѣ. ндѣже лєжнтъ н до сєго днѣ. вьнє дѣрн ѡл'тарнѣхѣ. 85а/17—25 (23). **2.** *припремање, спремање*. — н по сїнѣхѣ в'семоу оуготованїю прнспѣв'шоу... 48а/6—7 (6—7).

ОУГОТОВАТИ, -аю, -аєшн свр. (1) *припремити, спремити*. — помннаюшн въ оумє своємь. ѡнѣ гроз'нн н прнтрѣнн днѣ. еґлѣла повелѣнтъ аг҃лоу свонмь разлоучнтн грѣш'нїє ѿ правед'ннхъ. грѣш'нїн разлоучающе се ѡвїн въ т'моу кроуеш'ноу. оуготован'ноу дїаволоу н аг҃лоу еґо. ѡвїн въ ѡгнѣ вѣчнїн. дроузн же посланн боудї(оу)тъ въ неоуспѣаюшн чрѣвн. н ннн грозе предадете лсї(є). 31а/14—21 (18); самь бл҃гочлстнвїн тѣ краль. прїемь роукама свонма тѣло бл҃жен'нїє мѣтрє своє елѣны. н съ прѣѡсцѣен'ннмь архїеплскпомь савомь. н съ съворолї всєѡсцѣен'ннхѣ еплскпн н нгоумень. н нѣсоуше съ ѡал'мн н пѣн'мн бжлстївнїнмн. н тако положнше н. въ оуготован'номь кє грѣвѣ. 48а/7—14 (13); сын бл҃гїн рабъ вѣры хлсѣвн. въ сласть прнєм'лє глѣ пнлснїн влѣдчннхѣ. н хѣте собою нсплннтї е. тако релї(є) въ стѣмь ел҃глїн глїє. грелдї(є)те блсѣвнїн ѡцѣ моєго въ оуготован'ноє вѣмь црлств'во ѿ строенїа мнроу. ал'каш' бо н дастє мн частн. жеждѣлахъ н напонстє мє. болєхъ н посетнстн мє. 70б/15—21 (18—19); сєго во бл҃гочлстнваго прѣдн оуготован'нн дѣтелы бл҃гы. оувѣтаннвн тавлахоу се нмь. н лще кто ѿ такоуыхѣ болєщнхѣ цѣл'боу прнємь. ндѣше въ поуїтї свон радїує се. н пакы же ннїн болѣщн прнхождѣлаше на мєсто еґо. такождѣ прнєм'лє малстїнв'но посещенїє. 71а/1—6 (1); повѣлєше оуготоватн колєсннцѣ коны нзавран'ннхѣ н крот'кыхѣ. тако да възложнв'ше на ныхъ тѣло бл҃жен'наго н прєвнсокаго крала прѣнесоутъ кє къ оуготован'номоу еґо грѣвоу. въ црѣквѣ стѣго апѣсѣла хлсѣва стєфана. въ роукотворен'нїн келлї мѣнастнрь. н семоу повѣленїю быв'шоу. възложнв'ше тѣло еґо на колѣсннцѣ. н ндоше несоуше тѣло бл҃жен'наго. 83б/17—25 (17—18, 21); н нннє же почлстн мнѣгы оуготовав'шн сїн в'са вѣдасть къ грѣвоу сєго бл҃гочлстнваго. 85б/10—12 (11).

ОУГРЬСКЪ, -ын прид. (1) *угарски*. — и повѣлель бѣ тако да съвакоупет' се къ нѣмъ всн елнци слнѣнн дръжавы его. ѿ оугарьскыне во зем'яне ндѣхоу носеще дары разлчнѣне елнко на днѣвоу хвалоу его. 50а/3–6 (4–5).

ОУДАВНТИ, -ваю, -внши свр. (1) *удавити; угушити*. — фиг. и въ нечистоте бѣзаконїа оудавнх' си оумь. и въ гльбьны тнменїа погрѣзѣ тѣло мое. и льзе въсклоненїа нѣлс(ть) мне. 39б/1–3 (1).

ОУДАЛНТИ, -лю, -лнши свр. (1) *удалити, уклонити*. — ты же гїи не оудали помощн твоє ѿ менѣ. и на застоуп'ленїе мое прнз'рн. 62б/2–4 (2).

ОУДАРНТИ, -рю, -рнши свр. (1) *ударити*. — ... в'сн сътекоше се въ црѣвь. и не мали хвали бѣ въз'дав'ше. сътвор'ше ѡбнош'наа пѣнїа. и ѡкон'чав'шнмь нмь оутрнню. и днѣвн свнтаюшоу. повѣлеше оудрнти въ была и зкона доброгласнаа. 85а/2–5 (5).

ОУДНВНТИ СЕ, -лю се, -внши се свр. (2) *зачудити се; задивити се*. — слншав' же црѣ самодръжавннн вѣлнкыне романїе андроннкъ палесологъ. сїе вѣлнкоє и слав'ноє чюдї. и помощь бжїю семоу блжен'номоу. еже кемоу посовст'вова влдіка хс. на сїе поганїе. оуднвнв' се и прослави бѣ. 76б/3–8 (7); нь ѡ любвици. оуднвнмо се и бѣ прославимо блжеше. и семоу довакмоу похвалоу прннесемо глїюще. ѡ любов'нѣ и прослав'лене блѣ. и оуподї(о)блен'не стїнмь и вѣлнкымь црѣмь. крот'комоу двїдоу и слав'номоу костан'тиноу. 78б/11–16 (11).

ОУДНВЛАТН, -вляю, -влякши несвр. (3) *зачуѣвати; задивлявати*. — и тако ндѣ (Симонида са пратѣом)... елнко въсемь зрещнмь оуднвлатн вндн нхъ. тако во бѣ вндети шьствїе нїхї. оукрашено ѡдѣяни црїскымн. и пояси златнмн. бысерн же и каменн многоцѣн'нн. трѣв'ленїн црїскыне и багрѣннце. тако и пол'скыне цвѣтн. многоразлчнннн добротаи испьщ'рѣнн. 49б/13–20 (15); и ѡб'внв'ше тѣло блжен'нїе. съ контамн блгооухан'нннн. и въ томь положнше ю. ндѣже лежнть и до сего днѣ. въ не дѣры ѡл'тар'ныхъ. предї ѡбразомь влдікн вселї хс. прославнв'шаго память кє въ бесконачнїе вѣкы. оуднвляющнмь оумы вселїмь зрещнмь. толнцѣн блгодетн сподї(о)блен'нен кє ѿ гїа. 51а/21–28 (26); и по слїхї же възлюб'лен'ннн пакы прѣдїлежнть мн слово хвал'но. оуднв'лякє жнтїе сего блгочїстнваго гїа моего превнсокаго краля. елнко съхранн его бѣ нев'реждїен'наа ѿ находещнлї ємоу погыбѣлїн. 59б/25–60а/3 (27).

ОУДОБРНТИ, -рю, -рнши свр. (1) *удобрити се, постати добар; фиг. улениати, украсити*. — таковн оубо крѣпости и вѣры срїдїчннн прѣпосав' се... слїнца свѣтленше оудобрено нмек лнцѣ. и паче снега чїстенше. 27б/11–16 (15).

ОУДОБЬ¹ непром. прид. (1) *незнатан, безначајан*. — мнѣ во грѣш'номоу и недолс(то)нномоу рабоу хс моего смирен'номїлї даннмоу потыщав'шоу се. исповѣдати вѣлнїа несповѣдннлї чюдїсь гїа моего. помнш'ляю въ оумѣ моемь. ѿ коу'дї(оу) и сїн глїан'на мною. оудобь во страхомї одрѣжнмь кїслмь. хоте млычати. любовїю же бгдоугоднлїхї его дѣяннн оутаз'влякємь дръзю. похвали кє прннести. слюу прстїго дхс ѡбоц'рєнь. 66а/6–15 (11).

ОУДОБЬ² прил. (1) *лако, без муке, без труда*. — разлоучаєн во се братї ѿ брата любовїю. таковн подї(о)внь кїс(ть) птнцн ѡлѣтєвшїн своєго гнєз'дїа. и въ ннаа места парещїн. таже оудобь оуловнма кїс(ть) в'сакнмь нмел'ннкомь, и лов'цємь. 37а/21–26 (24–25).

ОУДРОУЧАТН, -аю, -акши несвр. (1) *мучити, изнуивати; умртвѣавати, смиривати, гасити страсти, желье*. — ... сама оубо постомь оудроучающїн тѣло свое. алычнїе пнтѣющїн. нѣлс(ть) во то пость еже съмомоу постнти се. ал'чюущаго же презрєтн. 32а/6–9 (7).

ОУДРЪЖАТИ, -жоу, -жиши несвр./ свр. (3) *задръжа(ва)ти, (са)чувати*. — оудръжаше гръдню и одеше се неправдію и нечлстотою своєю. и темь скончаше се и погыбоше за бѣзаконіе свое. 41б/9–12 (9); и еда кто ѿ вась видѣ изменивша обычан свои. и блгн нравь ниже навнклъ бѣ. или ослабывша малстнию. или гръденіе до конца оудръжавша. 67б/18–22 (21–22); (?) такождѣ гн твондъ малсрдїемъ. и родителю людемю даровалъ еси пльтороднаго брата. правещя престолю стлства. и дѣвн на правна люмоу оудръжавша. и оба нечлстоуе црлство обретоста. 80б/13–17 (16).

ОУЖАСАТИ СЕ, -саю се, -саюши се несвр. (1) *веома страховати, осеѣхати велики страх*. — съматрае бо днкнаа и нензрел(е)нна дѣла сего блгаго и вѣрнаго раба твоего. оужасаю се и трѣпещоу. ѿ коудл(оу) начноу кымн ли скончашоу. кто бо нзчтетъ сего чюдѣса. 66а/17–20 (18–19).

ОУЖАСЬ, -а м (3) *ужас, велики страх*. — по снхл бо дѣаніе. тако некоторомоу врѣмени мннорвшоу. сѣа хлюбыва елены. выпадѣ въ лють недоугъ и начелтл болети. напрасною болезнїю. и въ вѣлнцѣн оужасе⁵⁸³ бывшн. и въспоменорвши се въ оумѣ своемъ. паде на землн ниць и лѣжаше тако мрътва. вѣлнкою тоугою болѣзни плачущн се глѣше. ѿ лютѣ мнѣ грѣшнен. тако съ грѣхн мнмн оумираю. 43а/5–13 (8).

◇ оужасомъ велнкаеюго страха одръжнмъ/ страхомъ велнкаеюго оужаса одръжнмъ бити у стану великог, силног душевног шока, потряса, возбуѣења. — сїю же вѣсть слышавше ѿ старца нгоумень и все братство. елко соуще въ домоу престїе бце. тако ѿ сна въспренорвше се. и страхомъ вѣлнкаго оужаса одръжнмн. въ тѣ часъ послаше вѣстники къ всеосцѣенномоу еплсклпоу рашкомоу павлоу. все по редоу нзвестнвше емоу писанїемъ. ѿ привденїн блженнїе. 50б/19–25 (22–23); и въ едноу ноць панационароу црквномоу ндоушоу въ црквь тако да въжежетъ кандїла. бѣ бо годъ оутрнаго пѣнїа. и видѣ некою знаменїе страшнѣо мѣста того. и оужасомъ вѣлнкаго страха одръжнмъ. скоро текъ и възвѣсти тогдла свшоу нгоуменоу монастира того всетлстномоу чрнцоу савѣ. и всемоу братствоу црквномоу. 84б/20–27 (24).

ОУЖЕ, оужа с (1) у мн.: *окови, ланци, вериге на телу затвореника*.

◇ мн. оужа желѣзна (*железни*) *окови, ланци којима су се спутавали затвореници*. — и тако въ тѣ чл(ь) повѣле юмше свѣзати снѣа его. и оужа железна възложити на тѣло его. и вѣдошѣ и въ градѣ славнн скопїе. 65б/3–6 (4).

ОУЗНАТИ, -аю, -аюши свр. (1) *спознати, доћи до спознаје*. — и влдїка хс вьсегдла послоршакѣтъ истинною призвающнхл его. и волю творе коещнхл се его. и семоу блженномлси вьсрдлчноу молбоу хслшавъ. възложи въ всеблгою срлце его и всемоу събороу его. нзвѣстнѣо разоумети и оузнати. ѿ преподл(о)бнелл и бгоговеннемъ и всетлстномъ чрнци въ вѣлнк[.] стон горѣ афонскон ннкоднмѣ. 80б/26–81а/5 (3).

ОУЗРѢТИ, -рю, -риши свр. (4) *угледати, приметити, узрети (заст.)*. — прлор(о)къ же нсаа не даждл вълнчїю свое дше. и не оузриши привдѣнїе страшнѣо. дша бо презорнваго оставлїаемаа кел(ть) блб. 41б/17–20 (18); — и тако слыша блженнаа елени прншьствїе наше. пате же и оузревши насъ. възклоннвшн се ѿ одра своего на немже бѣ лежешн. и възлдевшн роуцѣ свои къ внсолте нечлнен и рече. блгодароу те влдїко гн... 45б/18–22 (19); да просвѣтитъ се свѣтъ вашъ прелдл члкъ. и да оузреть ваша добраа дѣла и прославетъ ѿца вьшего нже кел(ть) на нечлехъ. 51б/23–25 (24). ОП: 45б/25.

ОУКАЗАТИ, оуказоу, оуказеши свр. (6) *указати; навести*. — ... и таковомоу дѣлоу прикључшоу се. моужоу же ѿ снѣа своего стѣфана краля. такоже оуказахомъ въ прѣлпнлснхл.

⁵⁸³ У канонским споменицима потврђене су делимично синонимичне именице оужастъ, -н ж и оужась, -а м (СС: 730).

снлоу своєю нты тычно на тїе поганїе пер'сн. 776/13–19 (15). **2. утвердити, учврстити.** – н старїе (цркве) об'новивь н оукрѣпы. вьдавь вєснсьсноу злато н срѣбро на пнтенїе н одѣянїе оубогїнмь н маломощ'нїнмь. 79а/4–7 (5).

оукрѣплати, -платю, -платєшн несвр. (2) *ојачавати, укрепљивати.* – гїи їу хє отє вѣкь црѣу всєлї хвалю те. тако прнзрє на смєренїе мое. н несн мєнѣ оставилъ вь роукахь врагь монхь. нь патє оукрѣплатє н зашнщакєшн мє крѣпостїю силн твоє. 636/7–11 (10); сь же прїсно оукрѣплатєдїн снлоу хїслєвою. в'сачїслкы хотє испльннтн влїдїню заповѣдь. ежє рєлї(є) любѣн мє вьзлюб'лєнєн бодєть оцѣмь монмь. 736/26–74а/1 (26).

оуловити, -влю, -вншн свр. (2) *ухватити, уловити.* – фиг. ащє во когїдї вь грєсєхь оувєзоходь н врагодь оуловлєнн бодємь. н пакы вь таковѣн скрѣбы соущє поменюходь нмє твоє стѣю. надєєм' сє на нєнсповѣднмоу твою мллїть. 30а/21–24 (22); разлоучанєн во сє вратї ѿ брата любовїю. таковн полї(о)бнь кїсл(ть) птнцн ѿлѣтєвшїн своєго гнєздїдї. н вь ннаа мєста парєщїн. тажє оудовь оуловнма кїсл(ть) в'сакнмь нмєл'ннкомь, н лов'цємь. 37а/21–26 (25).

оулоуити, -чуу, -чншн свр. (11) *примити, добити; постићи, остварити.* – блѣжєн' во вьзлюбьвѣ заповєдн твоє влїдїко. вь ннх'жє прѣвїн прѣждїє ходнв'шє. н обѣтован'на нмь тобою оулоуитншє. н пол'зоу прїєшє. 286/22–25 (24); н тако помодїю бѣжїє в'соу волю свою оулоуитнв'ша. онїн зломнсьннкы прогнаста ѿ достоянїа своєго. н ѿндошє посрамлєнн вь погыбѣлн н вь поношенїн вѣлнцѣ. 596/15–18 (16); сїн зломнсьлнїн побєждїлєнїн дїаволєю каз'нїю. сьставнв'шє лоукавїє с[ь]вѣтн своє. н оулоуитнв'шє врѣмє. прнстоупнв'шє кь сємоу бл҃гочїслїтнвомоу н вьзлюб'лєн'номоу сїѣу бл҃гочїслїтнвого краля оуроша н прѣвратншє єго ласкавнмн словѣсн ѿ любвє роднтелїа своєго. 64а/25–646/2 (25); а онїн по истннѣ вьз'бож'нїн пер'сн. іадоуцє хлѣбь єго вѣлн'гяхоу на нь ковь. мнѣщє хотєнїє с[.] оулоуитн. ѿ сємь блѣжєн'нємь стєфанѣ оурошн... 756/13–16 (15); н на многыхь мѣстєхь плькомь кон їавлїающнм' сє. мнєщє некоторь волю свою оулоуитн. н вьсхнтнтн нєтто ѿ несочннїлї тѣло блѣжєн'наго. 836/25–84а/1 (27). ОП: 34а/17, 746/2, 746/8, 746/13, 766/23, 82а/24.

оумалити, -лю, -лншн свр. (1) *умалити, умањити (о територији).* – бѣ во вь тє днїи вндєтн зєм'лю срьв'скоую. вь тѣснотє велнцѣ собыєтоу н оумалєн'ноу. 546/13–15 (15).

оумарїати, -їаю, -їакєшн несвр. (1) *убијати, усмрћивати.* – мчїннцн жє оумаракєдн того нсповѣдахоу. б҃голюбнвн жє моужн єнко жнвоущє вь соуєтн мнра сєго. некоторїн ѿ телїлї вѣрн радїї тажє кь бѣу. сьмн сє распєшє стрїслїтн. н крѣпкнмн полївнгы н мнра ѿрѣкошє сє. да хї єднного прнобрєщоуть 29а/26–296/3 (26).

оумашцїати, -аю, -акєшн несвр. (2) ? *замазивати.* – фиг. мы жє оубо вьзлюб'лєн'нїн добрїнмь нашнмь крѣмнтєлємь хїслмь оокрѣплатємїн. злоую бодуру вьлнєнїа прєплѣв'шє. єнко жнтїа сєго гнєбл'наго в'са нєстронна. н вь тнху прнстаннцє дошлї(ь)шє вєзъм'лєвїа. бжлїтв'ннмн пнлїснїн наслаждїающє сє. н сїнмн їако н сатн мєдов'нїнмн оумашцїающє сьставн дшб н тѣлєсь нашнїлї. 84а/16–23 (22); сама во прєдїстоїашє н слоужашє нмь сь говѣнїємь. тѣплїнмн сльзамн оумашцїающн лнцѣ своє. 376/15–17 (17).

оумнїантн сє, -лю сє, -лншн сє свр. (2) *доспети у стање умїєнєа (в.).* – помннїающн вь оумє своємь. онь гроз'нн н прнтран'нны днб. єгїдїа повєлнть аг҃лоу свонмь разлоуитн грѣш'нїє ѿ правєд'ннхь. грѣш'нїн разлоуїающє сє ѿвїн вь т'моу крємєш'ноую. оуготован'ноу дїаволоу н аг҃лоу єго. ѿвїн вь ѿг'ннь вѣчнїн. дроузн жє посланн бодїлї(оу)ть вь нєоуснпающн чрѣвн. н ннн грозє прєдадєтє лї(є). сїє оубо помншлїающїїн блѣжєн'наа. н оумнл'шн сє прєдї гїслмь сь сльзамн н глашє. платн сє дшб грѣш'на єнко ѿ сьдѣнїн тобою злїнїлї. ндѣжє во сльзы тоу н оумнлєнїє бжїє. 31а/14–25 (22); сїа жє

бл҃женна даюши нмь пишоу въ по́д(о)вное вре́ме: оумираюши оубо любовію срѣдѣтною: и покаяніемъ оумилши се: благо́дѣть бж҃їа въ гл҃юшии оустнама ꙗе: 39а/13–17 (15–16).

оумилєніє, -ня с (5) 1. *побожно благодатно осећање скрушености које у себи сједињује тугу и радост, жаљење и утеху.* — и тако поклонив се въ оумилєніи срѣдѣца: образоу прѣстїе и гробѣ мѣре своеѣ бл҃женнїе елѣнїи: 48б/24–26 (24); помлн се гд҃ѹ бг҃ѹ въ оумилєніи срѣдѣца: 54б/24–25 (25); и въ оумилєніи срѣдѣца пришыд(ь): начеть млїти се к бж҃: 67а/5–6; и бг҃олюбызнаа оуста своа ѿврьзь маломь гл҃оломь сладкомь съ оумилєніемъ провѣща гл҃їе: се оубо разоументе чєда моа любымаа: приспѣ вре́ме ѿшывїа моего ѿ вась: и се разоумѣи се: нь възвѣлчїте г҃а съ м'ною: тако въ ждѣрѣбы его ѿхождоу: 82б/10–15 (11). 2. *милост, опроштај.* — ндѣже во слъзы тоу и оумилєніе бж҃їе: 31а/24–25 (25).

◇ въ оумилєніе срѣдѣца прїти доспети у стање умиљења, задобити благодат побожног осећања скрушености које у себи сједињује тугу и радост, жаљење и утеху. — и въспоменувъ такокіе грѣхи юностиїе: и въ оумилєніи срѣдѣца пришыд(ь): начеть млїти се к бж҃: 67а/4–6 (6).

оумирати, -аю, -аєши несвр. (3) *умирати.* — вѣлнкою тоугою болѣзни плачюши се гл҃аше: ѿ лютѣ мнѣ грѣшнен: тако съ грѣхи моиѣ оумираю: 43а/11–13 (13); фиг. оною любовію оумираюши по имени его (Господа)... оною любовію ꙗкоже оутврьждѣюще се мчїици по имени его: и не боєще се мчїтель прещенїа и гл҃ахоу: аще и вса цр҃к҃ства земльнаа по́двїжоут се не догоуѣти разоумити наслѣ ѿ люб'ви хб҃н: 43б/26–44а/10 (27). ОП: фиг. 39а/14.

оумирѣти, -рю, -рѣши свр. (1) *умирити, угушити отпор, повратити мирно стање.* — оумирѣв же вса мѣста таа въ єдино съвакоупленїе: и прогна все метеже твореще и крамолоу: и пакн възвратн се въ дрѣжавоу свою: къ прѣстолоу бг҃омь дарован'номоу ꙗем: 55б/11–15 (11).

оумилѣати, -чоу, -чїши свр. (1) *ућутати, престати одавати глас, звук.* — земля оубоа се и оумилѣа: внигдѣа възкрѣснеть на соудѣ бж҃: 36б/16–18 (17).

оумножити, -жоу, -жїши свр. (4) *умножити, бројно увећати; ојачати, учинити јачим, већим.* — ндеже оумножит се грѣхъ прѣнзобылоуєть благо́дѣть: 39б/9–11 (10); и сын хб҃олюбыви братъ его краль оурошь: дары многїи чл҃стїи: и изабран'нии множе и оумноже дароує ꙗемлѣ: и вьсемь вѣл'можамь его: и ѿпоустн его съ славою вѣлнкою: къ прѣстолоу влѣдѣствїа его: 49а/7–12 (9); ѿ сем' бо въ днѣ и въ ноци мнслъ нераскааноу нмїи: єлнко оубогїе млоує: и в'семь треѣвоуѣщїимь прошенїа исп'лнѣає: мнже бо и оумножи бесчл҃стїи своеѣ доврїе дѣтелы: 69б/20–23 (22); дошыд(ь)ши мь же нмь бл҃гаго своего гл҃сна и питателя превнсокаго крала: и възвѣстїше ꙗмоу ѿ вселѣ ꙗкоже послоужнше ємлѣ: и тоу сын гл҃снъ мон мнгогїе хвалн оумножи къ гд҃ѹ бг҃ѹ своємоу: и сїи мь дльж'ноую чл҃стѣ въздѣлавь: ѿпоустн нхл въ домн своє: 78б/2–7 (5).

оуморѣати, -ѣаю, -ѣаєши несвр. (1) *убијати, усмрћивати.* — єлци же нхъ хощеє прїстатн къ брѣгоу: такови поснпаєми и оуморѣєми ороужїемь: пакы възвращающе се въ такоуѣ рѣцѣ скончаше се: и погыбоше за вѣзаконїе свое: 57а/16–20 (18).

оумрѣтвѣти, оумрѣщѣваю, оумрѣтвѣши свр. (1) *умртвѣтити, убити.* — и тѣ вѣлнцѣи рати бнѣвши и крѣвопролитїю мєждоу нмы: и оумрѣтвѣвн и ороужїемь своимь прїєтъ прѣстоль его: 63а/23–26 (25).

оумрѣщѣвати, -ѣаю, -ѣаєши несвр. (1) *умртвѣливати; смиривати; доводити у стање мртвила, пасивности.* — и пришыд(ь)ши въ вѣлнкоє покаяніе помнсан плытл(ь)скїе оумрѣщѣваєть: 30а/3–4 (4).

оуцрѣтн, оуцрѣю, оуцрѣши свр. (1) *умрети*; фиг. *умрети за царство небеско, не моћи живети у царству небеском*. — и не трпѣ зрети рода нашего порабоженѣаа лютомоу мнродръжцоу. приѣтъ волною смрътѣ(ь). свобода сѣн въ мрътвнѣхѣ. и полежа въ гробѣ тако и члѣкъ да насл оуцрѣшеи грѣховнѣ оживнншн. и възвѣдѣ(е)ши на дрекнѣе блѣженствѣо. 44б/8–13 (11).

оумь, -а м (30) **1. а.** *духовна снага, (стваралачка) снага душе и срца; дух, мишьеѣе, мисли*. — ... и възпоменуѣвшн юностиѣе грѣхы своѣ. и пришьдѣ(ь)ши въ вѣланкоѣ покаянѣе помнсли пльтѣ(ь)скѣе оуцрѣшьвляѣтъ. и оумь ѣе блѣгодетѣю бжцствѣнаго разоума охкрымляѣтъ се ... релѣ(е) бо скровнща црлскаа злата испльнет се. и оумн же истовыхъ полдвнжннкъ испльнет се богатаго разоума. сѣа бо блѣженна бѣзмоутноу дшѣю и кроткомь срдцельмъ вѣрн истнннныѣ ... вѣсем же оумомь свонмь пѣтет се. како оугоднтн глсвн. 30а/2–14 (4, 7, 13); оумоу бо нашемоу соущемоу, оубыетоу мльвою жнтенскыѣхѣ похотѣн. тако коравлю въ поутнне морьцен вьламан трѣждлающоу се. тако и азъ грѣшна люте погрѣжаю се сьгрешенѣн монн. 33а/28–33б/4 (28); непрѣстанно оустн своннн немльчн пѣнѣе, едннмоу бѣу възснлающѣн. срдцельмъ ськрѣшенномь и дхѣомь смеренномь. ѣдро теченѣе творешн. аще бы възможно ѣн гонезноути мльвн жнтенскыѣ. до конца оубо забывѣшн земльнаа. и тлѣнныѣхѣ прѣстн оставльшн. и въ вншнныѣхѣ оумь свон оутврѣждлаѣтъ. 43б/–15 (18); глѣющн въ оумѣ своѣмь. се врѣме покаянѣю и днѣ сплснѣнѣа. блюди оубо дше да не расслабнтъ тн дѣаволь оумѣ. 44а/13–16 (14, 16); дароун мн ѿ ненсрѣпаѣмаго тн источннка блѣгодетн дхѣвнѣе. тако да вьскыпет[.] въ мнѣ строуѣ снлн стго твоего и животворещаго дхѣа. нзносѣе пнво водн животнѣе. словеса бжцствнныѣхѣ твонѣхѣ писаннн. релѣ(е) бо и оупѣют се ѿ оубыѣа домоу твоего. и потоколѣ пнще твое напоншн ѣ. тако да вьсакомь слншещоу. възвѣселяѣтъ дшѣоу. оумъ же и помншлѣнѣе. 52б/20–53а/1 (28); мнѣ бо грѣшномоу и недоцл(то)нномоу рабоу хѣа моего смеренномь данноу потьщавшоу се. исповѣдатн вѣланѣа ненсповѣднннѣхѣ тлодсѣ гнѣа моего. помншляю въ оумѣ моемь. ѿ коудѣ(оу) и сѣн глѣанна мноу. оудовь бо страхоу оудръжнмь ѣслмь. хоте мльчатн. любовѣю же бѣоуголднныѣхѣ его дѣаннн оуказвляѣмь дръзаю. похвалн ѣго принестн. снлоу прѣстго дхѣа оубоцрѣнѣе. 66а/6–15 (10). ОП: 29а/14, 34а/23, 34б/10, 36а/4, 44б/20, 77а/9–10. **б.** *вероваѣе, вера; увереност; назор, поглед на свет*. — и оубвнѣше тѣло блѣженнѣе. сь концан блѣоуханнннн. и въ томь положнше ю. ндѣже лежнтъ и до сего днѣ. въ нѣ дѣбры олтарныхъ. прелдѣ ообразомь влѣдкн вселѣхѣ хѣа. прославнѣвшаго памѣтъ ѣе въ бесконанѣе вѣкы. оуднвляющнмь оумы вселѣм зрешнмь. толнцѣн блѣгодетн сподѣ(о)блѣннѣн ѣн ѿ гѣа. 51а/21–28 (26); нь ѿ семь блѣженн да не поднвнт се оумь нашъ. слншеще снковѣе емоу любвн ѿ таковыѣхѣ слншондѣнннѣхѣхѣ црѣ. елнко црлскоу любовѣю почннтахоу. и нензрелѣ(е)ннѣе дары црлскыѣ мншожахоу ѣмоу. и елнко мншоуѣн слнннн покаралоу се емоу. бѣ крѣпкы и влѣдка црѣ мнроу възлюбвн его. сего радѣнн и тѣн възлюбнше его. 53б/26–54а/5 (26). **2. а.** *результат, производ мишьеѣа, (по)мисао, идеја*. — ѿ блѣаа моѣа пнтателнннѣ. и крѣпкоѣ и несоборнмоѣ и заврало ѿчѣствѣю своѣмоу. се испльнѣѣтъ се срдце мое рнданѣа и плача мншогаа. и недооумѣю се котороѣ пѣнѣе нзрелѣ(е)та оустнѣ мон похвалѣ твоен блѣженнаа. нь оубо ѿ недостька оумѣ моего възоупѣю тн. похвалѣю твоя вѣланѣа и глѣо. блѣженнаа есн мѣн моѣа глѣже крѣмнтелнннѣе юности моеѣ. 47а/20–28 (25); ... ѿ ннхъже поноуднхом се и по сннѣхѣ профлѣатн. елнко ѿ недостька оумѣ моего маломощнаго. 66б/5–7 (7); въ истнноу бо вьсакъ добродетель сьтвори. и вьсакоюу же злобъ ѿ оумѣ възненавнѣѣ. праведно жнвнн. 69а/5–7 (7). **б.** *мисао; прѣтпоставка; увереѣе*. — мнръ же бжѣн прѣспѣваѣен вьсакъ оумь члѣкъ да оутврѣднт вн въ любовь бжѣю. тако да едннѣн оустнн и едннѣлѣ срдцельмъ славнтѣ прѣстѣоу тронцоу ѿца и снѣа и стго дхѣа. 42а/23–27 (24); аще бо кто нменоватн егоже жнтѣе прѣвѣзндѣ оумы члѣкъскѣе. то текѣ долцл(то)нно 42б/5–7 (6). **3.** *памѣтъ, памѣѣе; (под)сеѣѣѣе*. — сѣа хѣлюбывѣа елены. выпадѣ въ лють недоугъ и начѣтѣлѣ болѣтн. напрасноу болѣзнѣю. и въ вѣлнцѣн оужасѣ бывшн. и възпоменуѣвшн се въ оумѣ своѣмь. паде на земьлн ннцѣ и лѣжашѣ тако мрътва. 43а/6–10 (9). ОП: 31а/14, 73а/2–3. **4.** *наум, намера, замисао, план*. — бжцствннн бо аплсль павль и вьселѣенскы оучнтель вѣщаѣтъ ѿ сннѣхѣ глѣе. релѣ(е) бо кто разоумѣ оумь гнѣ. 52а/21–24 (24).

◇ нн въ оумѣ положнтн (комоу) чѣто нн помнслнтн о чѣму, изр. нн на краѣ памѣтн бнтн. — възнелѣ(е) бо се мнслѣю своѣю внсоте. въздвнгнути снлоу свою на сего хѣлюбнваго. не нарекоу бо снлоу его. нь татскаа шѣтанѣа. ндннже самь пороуганъ былѣ(ть). сѣмоу прѣвнскомоу

кращоу нн въ оумь положышоу лоукавыхѣ его мнслн. 60а/8–13 (13). *изгубити оумь изр. изгубити памет, полудети (? престати владати својим духом, умом, мислима; изгубити сећање на Бога).* – онн же вѣзбожнннѣ тако забывше се. н изгубывше оумь свон. поучавающе се тыщетнымъ на вѣсѣлстноюю его главоу. нмающе тако псы на пнтеющаго к. а сын надѣе се на помощь бжїю. н вѣсрдѣчное оупованїе нмѣе къ влѣдце хбѣ... 75б/24–76а/2 (25). *освѣтити оумь изр. просветлити ум, довести до спознаје, сазнања, схватања.* – ... н ты влѣдко всехѣ гн. послави прѣстїи свон дхѣ крѣпещь сїю рабоу твою. н того трїсанною блгдѣтїю ѿстїи оумь мон. оучаснн же мн н езнкѣ. тако да възмогу сьмнслно н разоумно ѿкончатн жнтїе сїе блженнїе глсже моє. 42б/28–43а/5 (2).

оумьнь, -ын прид. (2) *умни, који се односи на ум* (в. оумь 1). – такови оубо крѣпости н вѣры срѣдѣчнн прѣпоасав се. истинною же любовїю еанко къ гбѣ подпнрае се. оумною лѣствнцѣю на висото добрїе дѣтели възходнтѣ. слнца свѣтленше оудобрено нмее лнцѣ. н пате снега члстенше. н ѿдѣлань рнзою емоуже похвала не ѿ чллкѣ нъ ѿ бѣ. 27б/11–17 (14); н оумннма очнма зрещїи. еанко дхѣ стїи поспешествоваше. семоу храму скоро съвршнтн се. сн бо глсжа моа веселїемъ дшѣ подвнзаше се ѿ селъ храмѣ прѣстїе пѣкоушн се. аще бы възмогла скоро съвршнтн въ жнвоте своємъ. 39б/28–40а/5 (28).

оумнн, оумнша, оумнше прид. комп. (1) *болье*. – оумнша бо два пате еднннго. едннмоу бо люте. 37а/27–28 (27).

оумнчѣженнїе, -нн с (1) *пониженост*. – оны же злоднслннн н лоукавн властннннн дръжавн грѣчкнн. прогнанннн гнбѣмъ монмъ снмъ. ѿ ѿвластн тоє юже прїетѣ. шыд(ь)ше съ оумнчѣженїемъ. въ стїи н славннн градъ константнополє рѣкомо црнградѣ. тогдѣ соущоу цроу палесологоу възвѣстнше кмоу. ѿ всехѣ еанко прнклочннх се дръжавѣ его. 55б/16–23 (19).

оумнль, -ын прид. (2) *малаксао, клонуо; пасиван. а. неактиван, неделатан*. – реку се въ старости днїи монхѣ келмъ. нъ гн црѣ вѣкомъ. даждѣ мнє рабоу твоємъ по срѣдцоу моємъ. моужа стѣ н праведна. нже наставнїтї мє до конца страхѣ твон възпрнємъ н дръжати въ срѣдци моємъ жннломъ. 80а/25–80б/2 (2). **б.** *који се не одупире, који мирно подноси што му време доноси*. – н начелтї (блажена Елена) болетн крѣпцѣ. н развѣе тако прнспѣ днѣ прѣставленїа кє. н еанко соущнхѣ въ то врѣме съ нкєю вѣсѣлстннхъ чрнцѣ. н їерѣн. старцѣ же нзабраннхѣ. вѣлможе кє. таковихъ прнзвавшн ѿсклабленномъ же лнцѣмъ. н оумнлѣма очнма соущїи. ѿврзшїи оуста своа н глѣ нмъ. братїа н ѿцїи н чєда моа любнма разоументе. тако жнтїе моє кончатѣ се. 44б/26–45а/6 (2–3).

оумнштн, оумншо, оумншн свр. (1) *малаксати, клонутн; битн пасиван, неактиван, неделатан*. – млїо же кн н азъ грѣшннн ѿ гн. ѿцїи н братїа. н чєда възлюбленнаа. блудемъ заповедн бжлстнннн. н не моземъ жнштн протнвѣ нмъ заповедн бо его тешкы несоуїтї. въ днѣ прншьствїа его възрадїуєм се. н ѿбщннннн славн его вѣдемъ. 85б/24–86а/2 (26).

оупнвати се, -лю се, -акшн се несвр. (1) *напїјати се*. – не боудн же вамъ неснтьствною радїо пнтетн сн. нлн оупнвати а нншн н странннн н маломощнн да алчотѣ. въ место сьмрѣтн лютнмъ гладомъ скончавающе се. 41б/28–42а/4 (1).

оупнтн се, оупншо се, оупншн свр. (1) *напїти се*. – фнг. рел(е) бо н оупнот се ѿ ѿбылїа домоу твоєго. 52б/25–26.

оупьваннїе/ оупованнїе, -нн с (10) *уздање, поуздање*. – кто бо мало трѣждѣ се вѣроуетѣ въ тебѣ истнннаго бѣ нашего. н погрешн оупованїа надеждн своє. 28а/11–13 (12–13); рел(е) бо не

оусны да обероугаешн се погоубивъ времѣ оупованїа бл҃гаго. такоже и сьмѣфонь сѣдмоплѣтеннїе плѣннїцѣ влась главн своє. 42а/11–14 (12); нь аще ѿ вѣре оупованїа дръжанє прошоу. не жалю тако вьмы нстезакеломоу мн быты. 52б/6–7 (6); вьсегїда любовїю вѣрн срѣднныє оупованїе мїн кь гѡу по прїор(о)кв. рече бо оупован на гѣ и ть нзбавить те такоже вьсхощешн. 57б/10–12 (11); бл҃жен' бо моужь кемоуже нде гїслнє и оупованїе его. 57б/12–13 (13); бл҃гїн чл҃колюб'че гїн. оупованїе призывающїи мїа те. 62а/15–16 (15).

◇ **нмѣтн оупованнїе а.** *ставѣати, полагати чврсту наду на кога, што; уздати се у кога, што; ослањати се на кога, што.* – сын бо бл҃гочл҃ствн ѿ юности своєє ннколиже не нде надеждлоу и оупованїа на помощь чл҃твскоу скоро нстезованноу. нь на бѣ нже ксл(ть) в'сємь сна и помощь. 57б/15–18 (16); и в'се дшѣв'ноє своє оупованїе нмѣє кь влдіцѣ хѡу... 68а/1–2 (1); онїн же вѣз'божнїнїа тако забыв'ше се. и нз'гоубыв'ше оумь свон. поучавающе се тыщєт'нымь на в'сєчл҃ствноу его главоу. нмающе тако п'сы на пнтеющаго кє. а сын надѣє се на помощь бж҃їю. и в'сєсрѣднноє оупованїе нмѣє кь влдіцє хѡу. 75б/24–76а/2 (2). **б.** *уздати се, чврсто се надати чему; са поуздањем, чврстом надом очекивати да ће се што догодити.* – оупованїа же ннкакоже не нмѣю сплєнїю. 39а/27–28 (27).

оупѣватн/ оуповатн, -аю, -акшн свр. (10) *уздати се; ослањати се.* – кто бо ѿ зем'льннхл оуповавъ на множьство богатїства своєго и сплєт се. 28б/8–9 (8–9); на те (Господе) бо оуповашє ѡцїн нашн оуповашє и нз'бавнл кє есн. к телєл(є) вьз'вашє и сплєлн се соу'тл. 55а/7–9 (7 х 2); в'сак бо оуповакн на те не ѡпадетъ прошенїа своєго. вѣдл(ѣ) тако раз'вѣ тебѣ нн дѣлз нн слово сьвршаєт' се. 55а/2–4 (2); и ты нечл҃ствн вндѣв'ше ѡб онь поль рѣкы множьство народа зѣв'ше на єднномь мѣсте. тако зѣв'рїє неснтн оустрьднше се на стадо хѡб. и оуповающ'н на сназ конь свонлхл вьндоше вь ню (воду). 57а/11–15 (14); рече бо оупован на гѣ и ть нзбавить те такоже вьсхощешн. бл҃жен' бо моужь кемоуже нде гїслнє и оупованїе его. и пакы на нь оупова срѣдце моє и поможє мн. 57б/11–14 (11, 14); не на лоукь бо мон оуповаю. нь помощь моєа ѿ гѣ сьтвор'шаго нѡб и зем'лю. 75б/22–24 (23). ОП: 55а/8, 55а/9.

оуподобнтн, -блю, -вншн свр. (3) *угледати се у чему на кога; учинити се сличним коме; изједначити се с ким у чему.* – сь бо хоул'нонменнн чрѣ. дїаволомь наваждлєнь и оуподл(о)блєнь ѡномоу лоукавомоу прѣдатељу. нже ѡстоу'пнл ѿ свѣта вь т'моу. такоже и сын чрѣ фалєологь разлоу'нк' се вѣры хрл҃стїан'скїє. и прнєтъ вѣроу льтнн'скоу. 56а/18–23 (20); ѿ любов'нѣ и прослав'лєнє бмѣ. и оуподл(о)блєн'нє стїнмь и вѣлнкымь чрѣмь. крот'комоу двлдіоу и славномоу костан'тнноу... 78б/13–16 (14). ОП: 76б/2.

оуправнтн, -влю, -вншн свр. (1) *управити, усмерити; исправити.* – фиг. ... ѿ гїн црѡу вѣкомь не погоубы менѣ сь безакон'мн монмн. нь послы свѣтъ твон и нстнноу твою. на ѡсїанїє мнсльннма монма оцнма. оуправн же в'сакѡ подлвнзанїє срѣдца моєго на твоє оугождлєнїє. 67а/15–19 (18).

оупространнтн, -ню, -нншн свр. (1) *проширити, увећати територију (о држави).* – тако бо по нстннѣ вьсхотє бл҃гы бѣ. оупространнтн дръжавоу ѡчѣствїа его. 54б/12–13 (13).

оуроукь, -а м (2) *новчано примање.* – оуставн же црѣков'нїн оутвѣржающїн. чрн'цє нзаврннїє сьвакоупнв'шн. и тоу повѣлє пребнватн нмь. оуставнв'шн нмь оурокуы закон'нїє. нже дръжєть непремен'но и до сєлѣ. 40б/25–41а/1 (28); и вь месте томь поставн мнѡгїн полатн црл҃скїн. и кєлнє нзред'нїн вь прѣбнванїє тоу соущнхъ чрн'цѣ. и оурокуы закон'нїє оуставн нмь єже на пнцоу в'сакымь довол'ствомь. и єлнко на ѡдеждлѡу нмь. 69а/21–26 (24).

оурошь, -а м (46) *Урош.* – ... кралица снмоннда дышн стїго и вѣлнкаго и вьселєн'скаго црѣ грькомь курь анлдроннка. подроужїє же соущїн вѣлнкаго краала оуроша. начєлтл мїлнтн се ємоу гл҃ющїн.

млю те гн мон повѣли ми да ндоу до възлюбленнїе сестри мое снахи же твоє. бл҃гочл҃ствїе кралицѣ ка-фелинны. 49а/20–27 (23); житїе и жнзнь бл҃гочл҃ствяго и хл҃олоубиваго. и ст҃бороднаго кр҃пкаго и съмодрьжавнаго съ бл҃г гн҃а краля стефана оуроша. превноука ст҃го сүмсона неманы. новаго мнрототца сьрбскаго. и вьноукъ прьвовѣчанаго краля стефана. и снѣ вѣлнкаго краля стефанл(а) оуроша 51б/9–16 (12); краљ стефан оурошь. былсл(ть) снѣ славноу родителю. вѣлнкаго краля оуроша. и млатїи его хл҃обыва еленн. сын бо юноша бдѣ възлюбленъ ѿ юности своеє. назнаменаємл 53б/2–5 (2, 3); нь се оубо ннѣа слншнте възлюбленнїи. снкова дѣянїа бл҃гочл҃ствяго гн҃а моего превнскаго краля оуроша. 65б/26–66а/1 (1); стѣфанъ оурошь превнсоки и кр҃пкы и съмодрьжавнїи и млатнвїи краљ срьбскїи. 68б/6–7 (6); съ же бл҃женнїи и кр҃пкы краљ стѣфанъ оурошь. вндѣ помощь бж҃тїю и покровь на севѣ. ѿ мьздовьздателя х҃а. 78б/20–22 (21). ОП: 29б/23, 36а/10, 47а/7, 48а/6, 48б/27, 49а/8, 49б/5, 50б/1, 50б/7, 51б/16, 53а/16, 54а/18–19, 54а/23, 59а/23, 59б/20, 59б/8, 62а/7, 63б/4, 64а/27, 64а/6, 64б/21, 65б/22, 66б/18, 71а/8, 74б/21, 75а/9, 75б/16, 75б/2, 76б/10, 77а/12, 77а/16, 79б/3, 80а/22, 80а/3–4, 81а/7, 81б/11, 84а/15, 85б/22.

оуслышаннїе, -нѣа с (2) *сазнавање вести*. – мнѣ грѣшномлоу мннт' се. за толнко скоро оуслншанїе. в'сеє зем'ли дрьжавнїе сїе хл҃обувнїе. яко дх҃о ст҃болоу всоудл(оу) провьзвѣстнвшоу. нтн скоро на преставленїе сїе бл҃женнїе. 45б/1–5 (2); ѿ тех' бо пльтороднаго келствя. и сын гнѣ мон бл҃гочл҃ствн краљ стѣфанъ оурошь былсл(ть). таковыхл оубо рождленїе и вьспнтенїе. егоже азь грѣшнїи даннлѣ окоушаю се. хвалнаа жнтїа исповѣдл(ѣ)тн. елнко тобою дарованно ми боудеть вл҃длко мон х҃е сплсе. вь оуслншанїе вьсемь боющнм' се тебѣ. паче же и любецїимь нлє твоє. 53а/14–22 (20).

оуслышатн, оуслышоу, оуслышншн свр. (5) *услншншн*. – вѣдл(ѣ) яко праведннкы любышн и грешнїе мнлоуєшн вл҃длко всехл гн҃. релч(е) бо възовн мє и оуслншоу те. темь прошоу и незлобываго тн тл҃колюбїа. и оубеждлаю тебѣ сладкаго їса. клеветь вл҃длкоу рабь цр҃а. цр҃ь бо нь бл҃гь кел(ть). вл҃длка нь оубаче млатнвн. 52б/15–20 (17); релч(е) бо възовелтл кь мнѣ и оуслншоу его. и съ нылмл келмь вь скрьбы. 63б/26–27 (27); (Господе) вьнмн и оуслншн мє и внжьдл(ь) наснлїе воуюющнхл неправедно. и прнзрн съ нвелл и посетн и сьврьшн еже насади десннца твоѣа. 76а/14–16 (14). ОП: 39а/18, 81а/1.

оуспѣхь, -а м (1) *успех*. – сама же оубо полдвнзающн се не ндеющн покоѣа. нн вь днѣ нн вь ношн како бы възмолжно єи съ оуспехомь сьврьшнтн таково дѣло елнко начела бѣ. 38б/20–23 (22).

оуспѣшнь, -ын прнд. (1) фиг. *светао, свет*.⁵⁸⁵ – ндеаще бо нзвѣтъ оуспѣшнь цр҃скь прлсно бж҃слствнн законь нзвнкь. не бо възвелнчає се цр҃лскою властїю. нь лнш'ше разгарѣє се бж҃слствною любовїю. 57б/26–58а/2 (26).

оуспеннїе, -нѣа с (1) *Успениє*.

◇ оуспеннїе прѣсветыє богороднце *Успениє Пресвете Богородице*. – и сьздла цр҃квь оуспѣнїе престїе вцѣ. яже глїєма еплскпїа прнзрѣнска. и такождє цр҃квь бл҃говѣщенїа престїе яже еплскпїа градчаннчка. 72б/10–13 (10).

оуста, оусть с мн. (13) *уста*. – фиг. ѿ сем бо прлор(о)кь провьзвѣстоує гл҃а. словесемь гл҃сннмь нвелл оутврѣднше се. дх҃ом же оусть его в'са сна нлхл. 27б/21–24 (23); непрѣстанно оустн свонмн немлѣтно пѣнїе, єдинолоу бдѣ възснлающн. ср҃дцель ськрьшенномь и дх҃омь слереномь. єдро теченїе творешн. аще бы възмолжно єи гонезноутн мльвн жнтенлскыє. до конца оубо забывшїи зем'льнаа. и тл҃фнныхл прьстн ѿстав'лшн. и вь вншнхл оумь свон оутврѣждлаєть. 43б/12–15 (18); а ты же мє вьспнте. наказоущн мє разоумннмн гл҃ы пооученен твои хл. яко ѿ ненсрѣпаємаго нсточннка медоточны оусть твои хл. 47а/17–20 (20); и ѿврьзь вѣдх'валнаа оуста своѣа. въздѣвь роуцѣ

⁵⁸⁵ В. http://histdict.uni-sofia.bg/oldbgdict/oldbg_show/d_10305/.

оустрашити се, -шоу се -шини се свр. (1) *уплашити се, осетити страх*. — се врьме покаанію и днѣ спленіа. блудн оубо дше да не раслабнтъ ти дѣвоць оума. по неже мало врьмене бравшн се съ нымъ побѣдншн и бѣжати идать ѿ тебѣ. не оустраши се крамоли его ни ланіа. немощн' бо кел(ть) стоятн прелдѣ лицѣмъ боющнх' се нменн глсннх. 44а/14–20 (18–19).

оустроєннє, -на с (1) *уреживање*. — дол(то)нно бо бѣ повѣленіе въспрїель ѿ бл҃гочлстнваго и хдѣлюбываго стѣфана краля оуроша. тако идѣти попеченіе емоу ѿ съвршеннн храма того. и таже соутъ на потревоу ѿ въздѣвнженнн и оустроєннн хоудожства красоти црѣквннє тые стїе црѣквн. 79б/1–6 (5).

оустрьдннн се, -млю се, -мншн се свр. (2) *устремнн се, навалннн*. — н ты нечлстнвн вндѣвшє ѿк онь поль рѣкы множьство народа збѣгше на єдноомъ мѣсте. тако звѣрїе нестнн оустрьднше се на стадо хбѣ. н оуповающн на слз конь свонхл вьнндоше вь ню. 57а/11–15 (13–14); сн же вндевшє наснлство сєго бл҃гочлстнваго краля елнко на ныхл. шьдл(ь)ше съвькоупнше ѿколо себѣ повѣдоу вонскы мнвогнн езнка татарска н коуманн. злато мнвого давшн нмъ. н съ снмн єдннодшншо оустрьднше се на дрѣжавоу сєго бл҃гочлстнваго краля стѣфана. 59а/11–17 (15).

оустьна, -ы ж (б) *усна*. — сѣ же бл҃жен'на дающн нмъ нщоу вь полд(о)бноє врьме. оумнрающн оубо любовію срлдчною. н покаанїемъ оумнлшн се. блгдл(ть) бѣжѣ гл҃ющнн оустнама ке. 39а/13–17 (16–17); н езнкъ вашь ѿ клеветн оуставлннн. н оустны вашє ѿ льстн. 42а/18–19 (19); фиг. рече бо потревытл гѣ в'се оустны льствннє. н езнкъ вѣлєрєтнвѣ. 42а/20–21 (20). ОП: 34б/3, 47а/24.

◇ отврѣстн оустьнѣ изр. *отворнн уста; изрѣчн, нсказатн, нзразнн, нзнетн речнма; проговорнн, (нпсменнм путєм) нзнетн, прєдатн јавности своје мнслн*. — кы лн оустнѣ ѿврѣзєтє се достонно на похвалоу его. разьм'но възвелчнннн. 66а/23–25 (23–24).

оусьноутн, -ноу, -нешн свр. (1) *уснутн, заспатн*. — фиг. рєчл(є) бо не оусны да ѿброуганшн се погубнвѣ времѣ оупованіа бл҃гаго. такоже н съм'фонь сѣд'моплѣтен'ннє плѣн'ннцѣ влась главн своє. 42а/11–14 (11).

оусьрѣстн, -рещоу, -рещешн свр. (1) *нзннн у сусрєт*. — помнслн дшѣ какова оусрєщоут' тє по нсходѣ твоємъ ѿ тѣла. 39б/18–20 (18–19).

оутаннн се, оутаю се, оутаншн се свр. (2) *сакрнн се, утајнн се*. — ты бо (Богороднцє) вѣсн в'се желанїе моє. н люб'вн срлдца моєго ѿ тебѣ не оутан се. аще бо ты ѿ снхл не бл҃гѣволашн тако да съвршєт' се. мы оубо вь соує трѣждлєкєм лєє знждлѣоуше. 38б/26–39а/2 (28); за прємнвогоую же его малстѣ н малстнннє кь нншнмъ. н невьзмож'но высл(ть) хранннн полдл спѣдомъ свѣтнла. н грѣдь врѣхоу горы стоє не оутан се. 68б/8–11 (11).

оутврѣдннн, оутврѣждоу, оутврѣдншн свр. (15) **1.** *утврѣднн, учврстнн, учнннн да што чврсто стојн; обезбєднн, оснгуратн (у фиг. смнслу): а.* *о небєснма*: — ѿ семъ бо прлор(о)кь провьзвѣстоує гл҃а. словєсемъ глсннмъ неслєа оутврѣднше се. дѣомъ же оустѣ его в'са слєа нхл. н пакы тако тын рєчл(є) н быше тын повѣлє н създлашє се. 27б/21–25 (23). ОП: 27б/20. **б.** *о (прєстолу) властн*: — высл(ть) же по снцѣвємъ скончаннн. всєхл зломнсльныхл врагь сєго бл҃гочлстнваго краля оуроша. бѣ прѣстоль краљєвства оутврѣднвшоу непоколѣбывмо. н в'сємоу ѿчѣствїю его жнвоушоу тнхою н безьм'львною жнзнню... 64а/4–9 (7). ОП: 36а/24, 62б/16. **2.** *учврстнн, ојачатн, учнннн кога, шта непоколєблнвнм, чврстнм, јакнм*. — н ѿ снхъ (снновнма) млїю тє влдлко гн оутврѣдл є вь страхъ твоє. 35б/24–25 (25); мнр' же вѣжн прєспѣваєн в'сакъ оумъ члчѣ. да оутврѣднт' вн вь любовь бжїю. тако да єдннємн оустн н єдннємл срлдцємъ славлтє прєстѣоую тронцоу ѿца н снѣ н стго дѣа. 42а/23–27 (24); всємъ же ѿ малнхъ да же н до

вѣланкыхъ· съврѣшенно бласѣвеніе даровавѣши· н всакого нѣхѣ по єдиномоу оутвѣрднѣшн· сладкымъ глѣбы поочтеннѣи свонхъ· н по снхъ знаменавѣши се роукою своєю крѣстообразно· н прнрелѣ(є) гн въ роуцѣ твои прѣдаю дхъ мон· 466/10–16 (12–13); (Господе) рабы же твоє н снѣы мое оутвѣрди въ любѣви твоєи· тако да члѣстнмъ срѣдцею дльжною хвалѣ възснлають· 46а/25–28 (26). **3. а.** (точно) прописати, одредити. – въздѣлнже прнргъ вѣланкы· н врьхоу єго поставн црѣквь въ нде възнел(є)ннѣа глѣсна· н ооколо създѣла градъ· н поставн полатн мнсогн· н тоу оуставъ вѣсь црѣковннн оутвѣрднѣвъ· н всакъ доволь єанко хотешнмъ жнтн оу места того подавъ· таже вѣса оутвѣрждѣнѣна сннмъ хоблюбыкннмъ н до ннѣа стоють непоколебыма· 70а/8–13 (11); ... н ннѣе стѣе црѣкви по вѣса места нзавранѣна зачьнѣ н съврѣши· н испльннѣвъ нє мала нѣ многаа богатѣства· н просвѣщеннѣа· н вѣсе оутвѣрднѣвъ поставѣлаше на вѣсакомъ блѣгомъ законѣ· 786/27–79а/4 (3). ОП: 70а/13, 716/12–13. **б.** ? потвердити, оверити (хрисуовулю). – храмннн же н села нзавранѣнаа мнсогаа прнложн местоу томоу стѣму· хрисуоволь роукоположеннѣа своєго оутвѣрднѣшн· въ ныхѣ съдрѣжетъ се вѣса прнложеннѣа єє· 41а/17–21 (20).

◊ **ЛЮБЕВЬ ОУТВѢРДИТИ МЕЖДУ СЕБОЮ ДОГОВОРНО УТВЕРДИТИ, УТАНАЧИТИ СПОРАЗУМ О МИРУ; СКЛОПИТИ МИР УТВЕРДИШИ (СПОРАЗУМОМ) НЕГОВЕ УСЛОВЕ.** – н толнку оу вѣланкоу любокъ оутвѣрднста междѣлоу собою· тако н семоу прѣвнскомоу кралю· вѣдати възлюбѣненѣаго снѣа своєго· глѣмаго стефана· на слоужѣбоу томоу съ вѣланконменнтнмъ властєан земѣле срьбскѣе· 63а/4–10 (5).

ОУТВѢРДИТИ СЕ, оутвѣрждоу се, оутвѣрднши се свр. (1) *подићи утврђење око себе, ради одбране, запосести и осигурати положај за отпор непријатељу.* – ообрѣтоста се два некаа вѣла·може оукореннѣвша се въ дръжавѣ земѣле браннчєвскєнє· въ местѣ рекомєль ждѣрелѣ· н ѿ мнсогылѣхѣ врѣмєнъ тоу оутвѣрднѣвша се· съмовластѣна соущаа· н ннкоєголже наснѣа боєща се· брагѣ(а) єднноє мѣрє· таже глѣо дрьмаа н коудѣанна· 586/18–24 (21–22).

ОУТВѢРЖДАТИ, -аю, -аєши несвр. (7) **1. а.** *утврђивати, учвршћивати, чинити да што чврсто стоји; подупирати (у фиг. смислу).* – мѣлѣнн же нхъ бѣгопрѣтннѣе оутвѣржають домн вѣше· 37а/3–5 (4); н тако зрѣвшє стєны въздѣлнзающє се стѣо храма того· въ вѣселнн срѣдца красоваше се глѣошнн· оутвѣрждѣннє на те надеющнмъ се гн· оутвѣрждѣлан црѣквь твою снє· 40а/5–9 (8); блѣжена єсн тако мѣлѣамн твоимъ дръжавн вѣрннхъ краль срьбскѣе земѣле оутвѣрждѣлаютъ се· 476/24–27 (26–27). **б.** *утврђивати, јачати, чинити кога, шта непоколебљивим, чврстим, јаким у чему.* – непрѣстанно оустн свонмн немальчнє пѣннє, єдиномоу бѣу възснлающнн· срѣдцею съкрѣшенноомъ н дѣхомъ смєреноомъ· єдро течєннє творєшн· ащє бы възможно єн гонєзѣноути мѣлѣнн жнтєннєскє· до конѣца оубо забывѣшнн земѣльнаа· н тлѣнннхѣ прѣстн ооставѣлшн· н въ вншннхѣ оумъ свон оутвѣрждѣлають· 436/11–18 (18); ооноу любовнєю оумнрающн по нменн єго· єюже оутєнннцн того вндѣщє възноснма ѿ земѣлнхѣ· плающє се глѣхоу· ѿ влѣдкѣ не ооставн налѣ срнн· н ооноу любовнєю таже вѣселн се въ патрѣарха авраама· нже гостн любє аглѣлы прѣшєрел(є) на старостъ сєвѣ· ооноу любовнєю єюже нмѣн авєлє правєдннн неклосноу жрѣтѣвѣ бѣу прнношашє· ооноу любовнєю єюже оутвѣрждѣлающє се мѣлнннцн по нменн єго... 436/26–44а/7 (7). ОП: 346/10. **2.** (точно) прописивати, одређивати. – оуставн же црѣковннн оутвѣржающнн· чрннцє нзавранннє съвакоупннѣшн· н тоу повѣлє прєбнватн нмъ· оуставннѣшн нмъ оурокуы законннє· нже дръжетъ непрєдєннє н до сєлѣ· такождє н влєлоу прнттоу црѣковномоу· такоже въ ты днн оуставн бжлѣствнаа· н вѣсєлѣстннн во нгоумєнн єлнцн прѣдрѣжєщє домъ єє· тако творєть бѣа боєщє се н заповѣды бжлѣствннє· 406/25–41а/6 (25–26).

ОУТВѢРЖДЕНИЕ, -ннє с (3) **1.** *потпора; подршка.* – н тако зрѣвшє стєны въздѣлнзающє се стѣо храма того· въ вѣселнн срѣдца красоваше се глѣошнн· оутвѣрждѣннє на те надеющнмъ се гн· оутвѣрждѣлан црѣквь твою снє· 40а/5–9 (7–8); домъ во прєстѣе бѣє блѣтє пнтатєлнннцѣ рода хрлѣстнѣанска· въ местѣ рекомєль трєскавѣцѣ· н тон нєсповѣдннхъ прнношеннн єго испльнн· єанко вѣса потрѣбѣнаа на слоужѣбоу бѣу н прѣлѣстєнн єго мѣрн· сєвѣ же въ вѣчнє помнннаннє· прєсє мѣлѣстннѣаго оутвѣрждѣннѣа· н помощн прєстѣе ѿбѣствнєю своємоу· 716/21–72а/1 (27). **2.** ? *чврстина; фиг. сигурност.* – н съ лнкы же сѣбѣнннхъ єєрєн· сътворѣшнхъ мѣлѣвѣ въ оутвѣрждѣннє црѣковноє· н ооношнномоу стоєаннєю бывѣшоу· н славословнєю вѣланкоу· вѣса полѣ(о)бєнн пѣннѣа бжлѣствнаа... 406/15–19 (17).

оутро, -а с (2) в. ◇.

◇ **ВЪ ОУТРЕ** *следеѣз дана, сутра(дан)*. – ... такождѣ и во ютрѣ праздіновавѣши· дѣвѣно же и тѣлесно оутешивѣши всехѣ елико пришьді(ь)шихъ въ праздіньство то· 40б/21–24 (21); и тоу сътворѣше собнощѣнаа пѣніа· и славословіа вѣлика и въ оутрѣ пакы такождѣ вѣсе по редоу· 51а/10–12 (11).

оутроба, -ы ж (5) **1.** *утроба, стомак*. – и възъмь съ собою множьство много золота· и ниіе потребы елико быти доволно на поданіе оубогы|х|· яко испльнити оутробы н|х|· всакого подателства блга собоудв· ово яко истинни крмнтель пнтѣе алчющн|х|· ово яко нелицѣмерни податель млстнны· мнзвє нища и оубога· 73а/25–73б/4 (1). ОП: 37б/11. **2. а.** *фиг. душа*. – млтѣоу бѣу приносятъ· томз единомоу испнтающемоу срдіца и оутробы· 30а/10–11 (11). **б.** *дубина, срж; величина*. – нь оубо прошоу и мліо се· не обѣрати лица твоего ѿ менѣ· и оутробы члколюбіа твоего не затвори ми· яко да и до последнаго нзднханіа моего поклоняю се и прославляю стѣе и вѣлнколѣпноу нде твое· 38а/17–22 (18–19). **3. тело**. – (о Милутину:) ѿ влслвенаа оутробо носившіа таковою и бѣодисльною нзвнченіе къ бѣ и члкомь· 78б/18–20 (18).

оутрѣнь, -ѣни прид. (1) *јутарѣи*.

◇ **оутрѣноу пѣннє** *јутреѣе, обред и молитве што се у јутро врше у цркви*. – и въ едноу ноць панамонароу црѣвномоу ндоуцоу въ црѣвь яко да въжежеть канділаа· бѣ бо годь оутрѣнаго пѣніа· и вндѣ некоу знаменіе страшнѣо з места того· 84б/20–24 (22).

оутрѣннѣ, -нє ж (1) *јутреѣе (цркв.)*. – ... вѣсн сътекоше се въ црѣвь· и не малн хвалн бѣ въздлававше· сътворѣше собнощѣнаа пѣніа· и окончавѣшимъ нмь оутрѣноу· и днѣви свнтающоу· повѣлешє оудрннн въ была и звона доброгласнаа· 85а/2–5 (4).

оутрѣшеннє, -нѣ с (3) *утеха, онај или оно у коме, чему ко налази ублажење бола, жалости и сл., на кога полагае своје наде*. – се оубо трыпѣніемъ чаю приети вѣчно оутешеніе· тебѣ (Богородицу) нмоуцїи прѣпетоуоу· яко анкнроу тврдоу и нзвѣстноу· 38б/23–26 (24–25); блѣжена еси яко сиротамъ крмнтел'ница· и печалннцїа оутешеніе· 47б/12–14 (14); нь оубо хвалю житїе твое бѣлюб'зно· ѿ бѣлюбываа главо ююже вѣнча десница влдічнаа· и блѣдетїю престїго дѣа· на преболшоую добродетель възндѣ· нарелч(е) бо се ѿцѣ срнмь· и вдовнцамъ застоупннцїа· алчннмъ проразоумннцкь· нагымъ оуѣманїе· обьдннцмъ поборннцкь· печал'ннцмъ оутешеніе· 73б/19–25 (25).

оутрѣшнн, -шоу, -шннн свр. (4) **1.** *утешити*. – снцѣвн бо бѣ нравь сїе блѣженнїе· остра словомъ блга же ксл(ть)ствомъ· непорочна |жел| жнзнїю· заповеди кролчкїе· обратннн бѣоразоумннн глѣ· оутешннн нелицѣмерно и безловно· елико вѣсрлдічнаго дръзновенїа кє къ бѣоу· и просто рещн всакою доброу подл(о)вою оукрашен'на· 30б/26–31а/4 (1–2); този лн бѣ чедо мое тто не надеях' се ѿ тебѣ· нь оубо прндн драгїн мон снѣу· да оутешнт' се старость моя· и нмогїннн снцевннн глѣ оувѣща юго прннн· 65а/14–18 (16). ОП: 45а/16. **2.** *укрепити; окрепити*. – дѣвѣно же и тѣлесно оутешнвѣши всехѣ елико пришьді(ь)шихъ въ праздіньство то· 40б/22–24 (22–23);

оухо, -а и оушесе с (1) *ухо, слух*. – се бо глслѣ приходнтъ въ оушн мон· егоже слншоу снцѣ бо зовѣтъ глїе ... се конча се жнтіе твое въ вѣце селмь· 44а/22–25 (21).

оухнщрєннє, -нѣ с (1) *сплетка*. – и елико хвалецнх' се на сїю малоую дръжавоу властн моеу· хотещєю всхннтнн· и менѣ же раба твоего озлобнтн· такоvnнцїа мнслнн и оухнщрєнїа расплы· яко да не рексїтї врази мон пожрѣхомъ н· 55а/13–17 (16).

оучєннцкь, -а м (1) *ученик*.

◇ **ОУЧЕНИЦИ** (Христови) мн. *апостоли*. – оученици того (Исуса Христа) видѣше възносима ѿ земьныхъ· платише се гл҃ахоу· ѿ вл҃дико не остави насл҃ ср҃н҃. 43б/27–44а/1 (27).

ОУЧЕННІЕ, -на с (2) **1. учење, наука**. – бж҃ствныхъ книгъ оученію и наказанію повинующе се· и законнѣе оустави елико цр҃ковнаго прѣданїа съ радостію испльняюще· да съвршеноу мьздлоу себѣ прїобрѣщете· 42а/14–18 (14). **2. поучавање**. – да како азъ грѣшнїи въ нѣвдобѣ оставлю толкыне мл҃стїи его· и любвзанаа чченїа· 53а/23–25 (25).

ОУЧИТЕЛЬ, -ла м (8) *учитель*. – бж҃ствнїи бо ап҃слъ павлѣ и въселенскы оучитель вѣщають ѿ сїнхъ гл҃ѣ· релї(е) бо кто разоумѣ оумь гнѣ· или кто емоу свѣтннхъ был(ть)· 52а/21–25 (22–23); въ то врѣме соущоу въ монастыри томь бл҃женномоу и бг҃онзабранномоу чр҃нцѣ прѣосвѣщенномъ епископу курь данилоу· нже бѣ приеълъ паствнноу словесныхъ совѣць· быти пастырѣ и оучитель· и мїи съвршенъ власть нал҃дї соущи ми въ монастыри томь· пате же и въ всен области цр҃кви тою· 79а/25–79б/1 (26); и тако оубо възвел(е)ноу бывшоу селоу прѣосвѣщенномоу на престоль ст҃го гн҃а ни и оучителя и прѣвосвѣтителя срѣвскон земл҃е прѣосвѣщеннаго архїепископа курь савы· 81б/23–26 (24). ОП: 37а/12, 51а/7, 53а/10, 53б/16–17, 82а/16–17.

ОУЧИТЕЛЬСТВО, -рѣждоу, -рѣднши свр. (1) *указати гостопримство, гостолубиво примити*. – и слышавъ цр҃ь таково шьствїе нхъ въ помощь емоу· зѣло възрадовав се· и вѣлико веселїе сътвори ѿ пришьствїи нхъ· и любвзно оучительствѣ к ѿпоустн нхъ съ мироу· 78а/4–7 (7).

ОУЩЕДРИТИ, -дрю, -дриши свр. (1) *утицати милостивим давањем (в. щедрота) на што; бити милостив*. – ѿ прест҃ла мога вл҃дїце гж҃дїе вцѣ· вынми на смиренїе мое· и оущедри немоу моеу· 38б/7–9 (9).

ОУЩЕДРИТИ/ **ОУЩЕДРИТИ**, -вляю, -вляеши несвр. (1) *подстицати, подстрекавати*. – любовию же бг҃ооугол҃днхъ его дѣланїи оущевляемь дръзая· похвали его принести· снлоу прест҃го дх҃а обоощрєнь· 66а/12–15 (13).

ОУЩЕДРИТИ, -ню, -ниши свр. (1) *учинити ясним, разумливим (о стилу, начину приповедања)*. – и того трїсїанною бл҃гдѣтїю ѿстн оумь мон· оущесни же ми и езникъ· тако да възмогоу съднсьлно и разоумно окончатн житїе сїе бл҃женнїе гл҃сже мое· 43а/1–5 (2).

Ф

ФАЛОЛОГ⁵⁸⁸, -а м (2) *Палеолог, лоза византијских царева*. – дїаволоу наваждїень и оуподл(о)блєнь ономоу лоукавомоу прѣдателью· нже ѿстоупнїи ѿ свѣта въ тмоу· такоже и сын цр҃ь фалологъ разоучнв се вѣры хр҃стїанскїе· и приеътъ вѣроу льтннскоу· 56а/19–23 (22); слышав же цр҃ь самодръжавнїи вѣлнхыи романїе анд҃роннхъ фалологъ· сїе вѣлнкоє и славноє чюдї· 76б/3–5 (5).

Уп. палеологъ

⁵⁸⁸ У оба наведена примера извршена је накнадна корекција: слово ф прецртано је двома односно трима линијама и изнад њега је написано п.

Фарнсен, -на м (1) *фарисеј, припадник религиозно-политичке секте у старој Јудеји која се истицала строгим одржавањем свих обреда, спољашњом побожношћу*. — ты оубо съ грѣшникы бѣсѣдова и съ мнтарн же и фарнсен въдвараше се 28а/7–8 (8).

Ферварѣ, -риа м (2) *февруар*. — мѣс(е)ца фервара въ ·н· житіе бѣгоугодіно и жнзнь непорочнаа бл҃гочл҃ствіе и хл҃олоубнви гл҃сждѣ наше· бл҃женнїе монахїе елени 27б/1–4 (1, везом, у наслову); и былс(ть) преставленїе кє мс҃ца ферварїа ·н· днѣ· 51б/1–2.

Финнѣн, -на м (1) *Финес, син првосвештеника Илије, који је чувао Ковчег завета*⁵⁸⁹. — снѣ бо нанова ѿфиннїи и финнѣн не послоушавша гл҃ѣ ѿца своего· прнтранною съмрътїю скончаста се· 65б/15–17 (15–16).

Фостъно,⁵⁹⁰ -а с (1) *Хвосно, стари назив за северни део Метохије*. — и тако въ незапоуь бындѣ съ силами въ дрѣжавоу ѿчѣствїа сего бл҃гочл҃ствїаго кралѣ(а)· до места гл҃ѣмаго фостна· 60а/15–18 (18).

Фроугъ, -а м (1) *Француз*⁵⁹¹ или *човек из Фригије*⁵⁹². — и ннїи мнѿгїи нноплѣменнїи езнци· татарн и тоуркы и фроугы· 56а/б–7 (7).

Фроужькъ, -ын прид. (1) *који припада Французима или људима из Фригије*. — сѣ бл҃гочл҃ствїа и хл҃оубыва· рѣкоу· бл҃женна елена· былс(ть) ѿ племене фроужькаго 29б/16–18 (18).
Уп. фроугъ

Х

Хананеѣ, -еє ж (1) *Хананејка*. — хананѣн поимлоуи мѣ зовоуш[.] дѣщерь нсцѣле· 28а/14–15 (14–15).

Хвала, -ы ж (13) **1. а.** *хвала, хвалѣење; славѣење*. — (Господе) рабы же твоє и снѣи моє оутврдн въ любвн твоєн· тако да чл҃ствїемь ср҃дцею дльжноую хвалѣ възснлають· 46а/25–28 (27); гн нашъ и ѿте скоро потыщав се прндн къ намь· да вндевше толнкоу бл҃гдѣть бж҃їю събнваюшоу се ѿ гл҃ждн нашєн· и мы грѣшнїи възрадіуємь се дш҃єю и ср҃дцею· хвалоу прнносєще препрославленоу· 50б/27–51а/3 (2); и тако єдннємн оустн възорпнше хвалоу в'сєдрьжителю бѣу· 51а/18–19 (19); тебѣ бо сплсє мон хвалоу възснлає· и ѿ сємь натноу гл҃ѣтн· 53а/26–28 (27). ОП: 42б/11. **б.** *хвалоспєв, похвална пєсма којом се неко слави*. — а сїн же вьместо крѣвнаго течєнїа и моуць· теплнмн слѣзамн и мнѿгїи дѣтелн добрїи распрѣпєше пльть свою· нмнже възможноу оугодннн тебѣ· такоуїи бо оубо прославнше се· и въ вншннїхл҃ї хваламн аг҃льскымн, прославляють се· и възпѣвають се съ похвалоу· 29а/3–8 (7); нь которїе хвали възможємь мы прннести тн· ѿ маломощнїе свѣстн наше· ты бо бл҃женна хваламн аг҃льскымн прославленна есн· 42б/10–13 (13). **2.** *захвалываење, благодарєење*. — въ в'сє бо землєю ѿкрсл҃ствїе и цр҃л҃ства слншано былс(ть) сего бл҃гочл҃ствїаго вѣлнкоє вѣлоубство и

⁵⁸⁹ В. 1 Сам, 1.3.

⁵⁹⁰ Код Даничиѣа: хвостъно, хвосно и фосно (III: 405, 410–411).

⁵⁹¹ В. Скок I: 532–533.

⁵⁹² В. Миклошиѣ: 1087 (уп. фрѣгъ, фрагъ и фржгъ са фроугъ и фрѣгъ).

смереніє єго· н в'сн малн же н в'ѣлнцн славахоу х'а б'а· не малін хвалами н б'л'годареніємь· 71б/15–19 (18); н тоу с'н г'ієлнь мон мнѡг'іє хваалн оудножн къ г'оу б'оу своємюу· 78б/5–6 (5). **3.** јд. *слава, част, дика*. – с'н бо б'л'гоч'ієтнвн кралъ стефанъ разоумель б'ѣ пришьствіє кє н пов'ѣлель б'ѣ іако да съвакоупет' се къ нїємъ в'сн єлнцн снл'нн дрьжавы єго· ѿ оугарьскыє бо зем'лїє нд'ѣхоу носеще дары разлнч'нїє єлнко на днв'ноу хвалоу єго· н тоу дары мнѡгымн поч'т'ь с'ю б'л'гоч'ієтнвнью· 50а/1–7 (6).

◇ *хвалоу/ хвалы въздати благодарити, захвалити, исказати благодарност, захвалност*. – тоу же хвалоу н славоу б'оу възд'ав'ша... 59б/21–22 (21); кто бо слнше не днвнт' сє· нлн смотре снц'ѣва б'оу хваалн не възд'асть· 66а/3–5 (4); в'сн сътекоше се въ цр'кв'ь· н не малн хваалн б'ѣ възд'ав'ше... 85а/2–3 (2).

ХВАЛНТИ, -лю, -лншн несвр. (4) **1. а.** *хвалити, речима исказивати лепо мишьєе о коме, чему*. – вн же оубо любовію ср'д'ца сьдрьжнт'а се сама· єднноднсльноу волю ндоуша въ тел'сн· по пр'олр(о)коу хвалеца любовь брал'тнню н г'л'юшоу· се коль добро н коль красно єже жнтн братом'а въкоуп'ѣ· 37а/7–11 (9); нъ оубо хвалю жнт'їє твоє б'б'люб'зно· ѡ б'б'любыкаа главо кюже в'ѣн'ча десннца вл'д'чнаа· н б'л'годет'їю прес'т'го д'х'а· на прєкол'шоюу добродетель възнд'ѣ· 73б/19–22 (19). **б.** *славити, прослав'яти*. – ... нъ дароун мн крепость снлн твоє· іако да побєжд'лоу вьстан'їа бор'ѣцаго се съ мною· хвалец'їн прес'т'бє нлє твоє· даже н до нз'л'д'нхан'їа моєго· 44б/20–23 (22). **2.** *благодарити*. – г'н іу х'є от'є в'ѣкъ цр'оу все'л'х' хвалю те· іако прнзре на смереніє моє· н несн мен'ѣ ѡставнль въ роукахъ врагъ монхъ· нъ патє оукр'ѣпл'ає н зашнц'аєшн лє кр'ѣпост'їю снлн твоє· 63б/7–11 (8).

ХВАЛНТИ СЕ, -лю сє, -лншн сє несвр. (9) **1. а.** *обежавати обрачунати се с ким, уништити кога; претити*. – н єлнко хвалецнх' се на с'ю малоюу дрьжавоу властн моєє· хотещєю вьсхнтнтн· н мен'ѣ же раба твоєго ѡзлєбнтн· такоvn'л'х' мнсл'н н оухнщрєн'їа расп'л'ы· іако да не рек'єт'л' вразн мон пожр'ѣхомъ н· 55а/13–17 (13); мнѡж'н бо цр'їє ѿ ѡкр'ієтнн'л'х' єго хвалахоу се на в'сєт'ієт'ноуу н в'л'б' хранидоую єго главоу· н на б'б'дарованноє ємоу ѿч'б'ств'о· 74б/16–18 (16). ОП: 40а/25, 56а/8, 63а/22–23, 75а/18, 75а/26. **б.** *хвалисати се, разметати се, прсити се*. – с'їа (Дрман и Куделин) оубо с'ѣло снлоу своєю хвалеца сє· н не дадоуша ннкомоу властн нлєтн ѡколо пр'ѣд'л'ѣль нхъ· 58б/24–26 (25). **2.** *хвалити се (неким), похвално причати о неком, истицати нечије врлнне, вредност и сл.* – б'л'жена єсн іако чєда ѿч'б'ств'їа твоєго тобою хвалет' се рал'д'їюще сє· 47б/17–18 (18).

Уп. похваалнтн сє

ХВАЛЬНЬ, -нн прнд. (3) *хвалан, који заслужује хвалу, похвалан*. – т'н бо славнт' славецнхъ єго· нхже н м'їн хвал'наа жнт'їа н'л'х' нспов'ѣдающе· м'л'нм' сє б'в'н· памєтн н'л'х' св'ѣтленше показатн· въ д'їїн вьше 29а/19–22 (20). ОП: 53а/18.

◇ *слово хвально део житија у којем се изричу дела (за живота) достојна див'љєња, славе и хвале онога коме је житије посвећено*. – н по сн'л'х' же възлюб'љєн'нн пакы пр'ѣд'лєжнт' мн слово хвал'но· оуднв'лає жнт'їє сєго б'л'гоч'ієтнваго г'н'а моєго прєвнсокаго крал'а· єлнко сьхранн єго б'ѣ нев'рєжд'лєн'наа ѿ находєцн'л'х' ємоу погыб'в'л'н· 59б/25–60а/3 (27).

ХИЛАНЬДАРЬ, -м (3) *Хиландар, српски манастир на Светој Гори*. – не т'кмо бо єлнко въ место то ст'б'є· єже р'ѣкоу домъ прєст'їє г'л'їєд'їн хилан'д'арь· нъ въ в'сє монастнры с'т'їє горы· н къ в'сємоу брат'ств'оу коєгожд'ло монастнра в'сакъ доволь вьдав'ше· 69б/23–27 (25). ОП: 69а/17–18, 69б/11.

ХЛАДЬ, -а м (1) ? *хладност (супр. врелна)*. – ѡнн же ·҃· ѡтрокы· нхже не нскоуєсн іарость зв'ѣрннн· н ѡг'н'єпламен'на печь на хладъ прєложн сє· не д'ѣтель лн пост'наа с'н възможе· 32а/16–19 (18).

ХЛѢБЪ, -а м (4) **1. а.** *хлеб, људска храна од брашна мешаног с водом, ускислог и печеног на ватри.* — въ таковѣм бо мѣстѣ оу стго продрома. такоже сын блгочлстивкн въ животѣ своємь оуставы. и до нѣна на всаки днѣ износити на портоу обылно вина и хлѣба. и ннѣхъ брашнь разлчнныхл. на подаѣе ннѣнмь и странннмь. и всакомоу требоующому доволно. 71а/9–14 (12). **б.** *засѣбан део те хране разне величине и облика.* — сьмь бесконачнн свѣтл и пнтатель в'секе твари хс. нже вѣсть крмнтн. петю хлѣбъ петъ тисоушь въ поустинны. тын оубо сьмь постн се днѣ м. показань намь образъ постоу. повѣдоу на дѣвола. 32а/24–28 (26). **2.** *хлеб (нар.), храна уопште.* — постен бо се и не дадн алчющому хлѣба. въ тыще кмв постъ бываееть. 32а/9–11 (10).

◇ **ИСТН ХЛѢБЪ КОГО** изр. *јести чију хлеб, бити у чијој служби; примати плату од кога.* — сь же тако и кролткн двлдѣ. црлст'воуе въ бгдарован'нѣн емлѣ дръжавѣ. а онн по истннѣ въз'бож'нн пер'сн. іадоуше хлѣбъ его вѣлнчаоу на нь ковь. мнѣще хотеніе с[.] оулоу'нтн. ѿ сьмь блжен'немь стефанѣ оурошн. и ѿ дръжавѣ его и ѿ стѣхл црквахъ. 75б/11–17 (14).

ХОДНТИ, *ходоу, ходншн несвр.* (5) **1.** *ходити, ићи.* — *фиг. прндл(н)те ѿ любнмци. и вндл(н)те престав'леніе мое. въ поутл бо ндоу въ н'же ннколнже не ходнхъ.* 45а/21–23 (23); *фиг. блжоу нозѣ твон ходнв'шн на незаблоуднне поутн еже къ ннѣнмл и маломощ'нн.* 83б/10–13 (11). **2.** *живети, поступати (на одређени начин).* — ѿ блжен'наго сего моужа в'сачлскы хотешаго испльннтн заповѣд аплсальскоую. еже релч(е) подавань въ щедротахъ. и млоуе сь тнхостю. прелдстою въ тычанн. и подражань праведнаго іова. и блжен'наго авраама. и патрїарха іакова дѣломь нхл подражателъ. и възоромь нмь полд(о)бань. тако оубо хождлаше. и тако твораше въ лѣтл(ѣ)хъ мнвозехъ. 68а/22–68б/3 (2).

◇ **ХОДНТИ ВЪ ЛЮБЬВЕ** *волетн, љубити; проводити живот, живети (духовно) волећи; живети у заједнштву, јединству, слози.* — *быванте бдѣ полд(о)енн. и тако чеда възлюблен'на ходнте въ люб'вн. такоже и хс възлюбвы вн.* 34а/1–3 (2). **ХОДНТИ ВЪ ЧЕМЪ** *предавати се, посвећивати се чему.* — *блжен' бо възлюбывѣ заповедн твое влдкко. въ ннх'же првѣн прѣждлде ходнв'ше. и свѣтован'на нмь тобою оулоу'нше. и пол'зоу прѣеше.* 28б/22–25 (23); *Уп. богъ (◇ прѣбывати въ бозѣ), любви (◇ прѣбывати въ любье).*

ХОЖДЕННІЕ, -нн с (1) *ходање, кретање; корачање.* — и в'се стопы влдчнне еже по зем'ан хождленіа. хоте ѿ своелгл правед'наго стежаніа на славословіе влдцѣ хлдоу прннести 74а/1–4 (2).

ХОТѢННІЕ, -нн с (10) *хтење; оно што неко хоће, жели, тражи.* — и тако видѣвъ сын зломнслннн водѣн нхл. снцѣво знаменіе. еже ѿ погыбѣлы своен. и ѿ всехл еже сь нымьл и начеть вѣжати гоннмь гнєвомь глсннмь. сь малою чедн въ дръжавоу свою. не възмогь полоу'нтн хотеніа своєго. раз'кѣ нанесн погыбѣль свою на се. 60б/8–14 (13); и сьмоу бывшоу оувернвь его блгочлстивн краль. такоже по волы его и хотеню. и възвратн кмоу дръжавоу свою 61а/17–20 (19); аще ли не послоушашешн насл то мы к томоу не нарелч(е)м' се твон. и таковіе глѣ лстнвіе вѣщающе кмоу на дльзѣ. окончаше хотеніе своє. 64б/5–8 (8); и пакы не єдною нь и дваши хоте стати се сь в'селен'скымь црѣмь новаго рнма констан'тинополя. курь андроннкомь. оулоу'нтн ѿ нєго хотеніе сн. и нн слова хоул'на ѿ ськѣ чоувъ. желаніе срдлцѣ своємюу сьвршн. 74б/5–10 (8); сь же тако и кролткн двлдѣ. црлст'воуе въ бгдарован'нѣн емлѣ дръжавѣ. а онн по истннѣ въз'бож'нн пер'сн. іадоуше хлѣбъ его вѣлнчаоу на нь ковь. мнѣще хотеніе с[.] оулоу'нтн. ѿ сьмь блжен'немь стефанѣ оурошн. и ѿ дръжавѣ его и ѿ стѣхл црквахъ. 75б/11–17 (15). в'се же богат'ствл нхл и славоу в'схнтнше въ роуцѣ сво[е?]. ѿ мнвогыхл врѣменл събран'ноу нмы. и градн же нхл и жнлнща до основаніа съкроушнше. и в'соу же волю и хотеніе глсноу своємюу превнскомоу краю испльннв'ше. и сь велнкою славою въз'вратнше се въ дръжавоу свою. 78а/17–23 (20–21). ОП: 74б/2, 74б/12–13, 76б/23, 81б/16.

ХОТѢТИ, *хоцоу, хоцешн несвр.* (57) **1.** *имати тежњу, намеру, замисао на чије је остварење усмерен поступак или акција; намеравати; тежити; хтети.* — в'се же людн єлнко дръжавн кє. тоу повѣле в'сємь събраномь бытн. и хоудогіе хнтрѣце сврет'шн. хотешн да

словоу подіб'єст'воує. глієть рѣкы. страш'но бо етеръ соуді(є)ніє жідлати хоте поасти в'се дѣлатель неправдіи. 28б/1–3 (3); и пакы не єдиною нь и дваши хоте стати се съ в'селієн'скимъ црѣмъ новаго риди костан'тинопола. курь андроникомъ. оулоу'ити ѿ него хотеніє си. и ни слова хоу'на ѿ себѣ чоувь. желаніє срідця своєюмоу съврши. 74б/5–10 (6); и пакы релі(є) не придохъ призвати праведникъ нь грѣш'ники въ покаяніє. и тѣ словеса помнш'лає. и не хоте преслоушати в'сего събора срьб'скаго. и сего превисокаго краля стѣфана оуроша. 81б/7–11 (9). ОП: 69б/27.

ХРАЦІННА, -ы ж (1) *дом као привредна, економска целина, домаћинство; кућа, дом.* – храцїнни же и села нзабран'наа мнвогаа приложн местоу томоу стїмѣ. хрсоволы роукположенїа своєго оутврѣднв'шїи. въ нылї сьдрьжет' се в'са приложенїа єє. 41а/17–21 (17).

ХРАЦЬ, -а м (19) *храм, црква, зграда у којој се врши црквени обред.* – се зроу отида монма храми бжїствнихъ цркви. елико въздївнгоше хоблювнви моужн ѿ основанїа на славословіє бжїє. себѣ же въ вѣчноую память. да подї(о)бакеть и мнѣ попеченїє сьтворити аще бѡу бл҃говолик'шоу да сьтвориоу храмъ. въ нде престїє вѣомѣре. нек'ли тaa боудет' ми нзмолител'ница въ днѣ соудїни. 38а/26–38б/5 (26, 3); и ты же глїже вїцє порвчїннцѣ жнвотоу моемоу. сьн оубо храмъ нарелї(є)н'їи въ нде твоє стїє. сьєдннн єго къ стїмъ съборнїимъ і апїсл'ьскимъ црквамъ. 40а/9–13 (10); и начеть зїдлати храмъ въ нде стїго прьводїчїника и апїсла хвѣ стѣфана. 79а/20–21 (20). ОП: 34б/27, 38б/14, 39а/8, 40а/1, 40а/3, 40а/6, 40а/18, 40б/8, 41а/22, 48а/1, 79б/4, 79б/17, 80а/7, 80а/17, 83б/14.

ХРАННТЕЛЬ, -ла м (1) *чувар; заштитник, бранилац.* – ѿ олї мнѣ слад'кїи мон гїи (кряљу). по что тако въ скорѣ разлоу'чи се ѿ налї. пастнроу добрїи и храннтелю нашѣ. 83а/23–26 (25).

ХРАННТИ, -ню, -ниши несвр. (5) **1.** *хранити* (заст. и покр.), *чувати, пазити; шититити, бранити.* – и храннтѣ гї в'се любещє єго. 43а/25–26 (26); и стїоую вѣлнкоюу и блїб храннмоую гороу афонскоую. нспльнннв мнвогїнлї млїстїнн... 68б/22–24 (23). ОП: 74б/17. **2.** *хранити, издржавати; отхрањивати, подизати.* – ... такоує бо іако и дьщерї є хранецїи въ домоу своємъ. и сїє вьдавашє за моужн нти въ доми своє. в'сакнмъ богат'ствомъ нспльнїающн нхъ. 35а/27–35б/2 (28). **3.** *сакривати, склањати од погледа других.* – и невьзможно былї(ть) храннти подї споудомъ свѣтла. и грѣдь врхоу горы стоє не оутан се. 68б/9–11 (9).

ХРАННЕННЄ, -на с (2) *телесна стража, одреди војске састављени од нарочито бираних војника, као лична заштита владара.*⁵⁹⁴ – и провнде бжїю помоушь ѿ себѣ и сьхраненїє. абыє пооучнвь своєго ѿтїства в'селїстїнїє властєлы. и не малалго своєго сьролїств'ва. ѿпльнв' се на тїи без'бож'нїє пер'си сь свонїлї си храненїємъ. и ѿдолевъ повѣдн. и ѿроужїа нхъ вьндоше въ срїдця нхъ. и лоу'ци нїлї ськроушнше се. и ни памети без'божнаго гнєва нїлї былї(ть). 76а/17–24 (21); он' же іако моудрь и хоудогъ моужь поваждїає іастрѣввы на вѣжечєкє. своєго сьролїства и храненїа пооучнвь сладїкымн своннн глї. и тамо посла є в'сегїдла бжїю помоушь призыває. 76б/16–20 (18).

ХРСОВОЛА, -ы ж (?)/ **ХРСОВОЛЬ**, -а м (1) *хрисовуль, хрисовуља* (грч.), *свечана повеља оснивача манастира у којој су наведени приходи и земље које припадају манастиру.*⁵⁹⁵ – храцїнни же и села нзабран'наа мнвогаа приложн местоу томоу стїмѣ. хрсоволы роукположенїа своєго оутврѣднв'шїи. въ нылї сьдрьжет' се в'са приложенїа єє. 41а/17–21 (19).

⁵⁹⁴ Милутинову телесну стражу вероватно је чинило око 2.000 куманских најамника (Узелац 2011: 16).

⁵⁹⁵ Писац је реч *хрисовуља* употребио у множини, што значи да или обликом множине означава једину или да је краљица Јелена издала више хрисовуља манастиру Градац. Хрисовуље нису сачуване (Данило Други 1988: 295).

ХРИСТИАН- В. КРЪСТИАН-

ХРИСТ(ОС)ОВЪ прид. (29) **а.** *Христ(ос)ов, који се односи на (Исуса) Христа, који припада Христу (и фиг.), који потиче од Христа; Господњи; Бож(и)ји; Господов.* – подікланяєть вїю свою поді лагкоє нго хѣо. 43б/7–8 (8); аще н в'са црїства земьнаа подівнжоут се не могути разлоути на сл ѿ люб'ви хѣи. 44а/8–10 (10); н мнѣ оубо смирен'номоу данноу соуцоу въ то врѣме епіскпоу црїке стїго апісла хѣа стѣфана. 45б/11–13 (13); сын хѣлюбыи снѣ ие краљ стефань. хісвою блгдітїю раз'гарає се... 48б/7–8 (8); н влїквенїе приєм'ле. н млѣбы ѿ севѣ къ влдіцѣ хѣу. ѿ тамо соушаго стїго патріар'ха. н ѿ всехї кланяющнх' се во'нымь стрїстемь хѣемь. 68б/18–22 (22); сь же прїсно оукрѣп'маєдїн слою хісвою. в'сачіскы хоте испльнитн влдітню заповѣдь... 73б/26–27 (26). ОП: 48а/23, 56б/4, 57а/14, 60а/23, 60а/27, 69а/1, 71а/24, 71а/25, 72а/12, 72б/21, 72б/22, 75а/23, 79а/15, 79а/21, 81б/1, 82б/19, 83б/22, 84а/6. **б.** *Христов; фиг. хришћански, који одговара нормама хришћанства.* – сын блгїи рабъ вѣры хісви. въ сласть приєм'ле глѣи пнїснїи влдітнхї. н хоте собою испльнитї е. 70б/15–17 (15).

◇ **ВЪЗНЕСЕННІЕ ХРИСТ(ОС)ОВО Спасовдан** (рлг.). – въ нарочитѣ днѣ праздїнника. на възнеі(е)нїе хѣо. 81б/18–19 (19). правага вѣра христ(ос)ова православна хришћанска вера. – гїи н отѣ мон в'сечїстнїи оубеждїль се н прїнди да чеда твоа страхоу бжїю наоучнши. н добрїи поутї покажешн намь спїсєнїа. н вѣанко смиренїе прїдложнши намь хотєщїи мї жити въ послоушанїи твоємь. іако да н мїи чеда твоа възвелчїи гїа с тобою. н потроудн се на здїанїи апіслєцѣмь полагає оснѡванїе стїе н правїе вѣри хісви. н того радн вол'шою мьзїдоу приємшн. 81а/11–19 (18). **рождѣство христ(ос)ово Божиѣ** (рлг.), *Рођење Христово/ Господње.* – въ таковѣи бо дрѣжаве ємоу соуцоу. прнспѣ врѣме праздїнкоу рождѣства хісва. н тоу слав'но праздїнство сьтвори сь възлюблен'ннмь си братомь н сь кон сконди. 58а/2–5 (3). христ(ос)овыє овьце *Христове овце,* фиг. *хришћани.* – н пороучен'ноє ємоу стадо хѣи хъ ов'ць дов'ре правѣцоу. іакоже закон'но прѣданїе ндїи стѣи апіслє. н бгѡноснхї ѿцѣ. 81б/26–82а/2 (27).
Уп. възнесенїе

ХРИСТ(ОС)ОЛЮБНВЪ прид. (57) **1.** *који воли Христа; који верує у Господа Исуса Христа; христовлюбив (арх.), одан хришћанству, побожан.* – житїе бгѡоугодїно н жнз'нь непорочнаа блгѡчїстнвїе н хісолоубнвн гїсждѣ наше. блжен'нїе монахїе єлєни 27б/1–4 (3–4); по сїнхї же оубо натншїи мї нмь⁵⁹⁶ ѿ гждїе житїе блжен'нїе н хісолоубнвїе єлєны. 29а/10–12 (12); сын хѣлюбыи снѣ ие краљ стефань. хісвою блгдітїю раз'гарає се... 48б/7–8 (8); глїе ємоу слад'кы н любов'нїи. пате же н в'сєрдічнїи снѡу дрѣжав'наго мн влѣ црїства. дрѣз'ноухъ ѿ сємь хѣлюбыкомоу ти краљєв'ст'воу вьспоменути. 77а/16–19 (18–19); н тако гровз предаше стѡє н чїстнок н блжен'ноє тѣло сєго блгѡчїстнваго н хѣлюбываго н превнсокаго краля стѣфана оуроша. 84а/12–15 (14); сконча же се жнтїе бгѡоугод'но ѿ гїи сєго хѣлюбнаго краля оуроша. 85б/21–22 (22). ОП: 29б/16–17, 33б/10, 37б/1, 38а/28, 43а/6, 49а/7, 49а/20, 49б/5, 51б/1, 53а/28, 53б/4, 54а/8, 54б/24, 56а/25, 57б/3, 59а/2, 62а/3–4, 66б/18, 73а/18, 77а/11, 77б/4, 79б/2, 80а/14–15. **2.** у имен. служби: *онај који воли Христа, онај који верує у Господа; побожник; побожница.* – достоно же ти ієі(ть) хѣлюбыва вьспоменути глѣи апісла пав'ла вѣщающа. рече наше бо житїе на нєісєхъ ієі(ть). 33б/25–28 (26); сї(·) же глїи єанко въз'снаєдї ти хѣлюбываа. аще сьблюдєши нхї... 34а/20–21; н сїа хѣлюбнаа вѣсєлїаше се. снково дѣло сьвршнє'шїи. н глїаше слава сподї(о)бльшомоу мє снково дѣло сьвршнїи. 40б/12–15 (12–13); житїе н жнз'нь блгѡчїстнваго н хісолоубнваго. н стѡродїнаго крѣпкаго н сьмодрѣжавнаго сь влѣ гїа краля стефана оуроша. 51б/9–12 (10); н томоу црїствоу наснль'ствоуюцоу. іако хотєцоу прѣїєти в'соу ѡбласть ѿчїст'вїа сєго хѣлюбываго. пате же н того самого ндѣти вьместо послуш'наваго раба. 54б/17–21 (19). ОП: 42б/2, 43б/1, 45б/3, 56а/18, 60а/10, 61б/5, 61б/20, 61б/24–25, 62б/23–24, 64а/9, 66б/8, 66б/14, 67а/3, 69а/16, 69б/8, 70а/13, 70а/17, 70б/22–23, 71а/19, 84б/1–2, 85а/19, 85а/26, 85б/10.

⁵⁹⁶ Треба да стоји: намь.

ХРИСТ(ОС)ОЛЮБНИЦЬ, - м (2) *онај кога воли Христ(ос)*. – по истинѣ бо хѡлюбницн в'сецедри бѣ за вестисльноюу его мллстѣ семоу бл҃гочлстнвомоу не презре ни єдннаго прошенїа. 63б/20–22 (20); се бо дѣянїа днв'ны и прєкраснїи позорѣ. єлико съшл(ь)шнм' се вамь хѡлюбницн прнлеж'но слншєцнхъ. таже ѡ семь бл҃гочлстнвємь. 66а/25–66б/1 (27).

ХРИСТ(ОС)ОЛЮБНІЄ, -нїа с (1) *любав према Христу*. – млтвамн оубо вьшнмн стїмн вьзоц'рѣнь азъ грѣш'нїи даннлѣ. прѣдн пнлсн'на єлико бл҃гѡвѣр'ныхл краль срьв'скїє зем'лїє жнтїа нїхл съставнвѣ. такоже вндл(н)мо прѣдл лнцємь вьшого хѡлюбїа. н ѡ сїнхл оубо поноуждлдо се. н в'се скажю съ истинною. 29б/8–13 (11–12).

ХРИСТ(ОС)Ь, -а м (55) *(Исус) Христ(ос) (грч.)*. – сьмь бесконачнїи свѣлтї и пнтатель в'сеє тварн х҃с. 32а/24–25 (25); вєнац' бо повѣдн нсплетєн'нн ѿ роукы в'сєдрьжнтєлїа длрвїєт' сє съпостралдл(а)в'шнмь зло тако добрїмь вонномь х҃а б҃а. 34а/11–14 (14); н жєныхл х҃с зовєть глїє. прїндєтє бллскєнїи ѡц҃а моєго. 37б/25–26 (25); сьмн сє распєшє стрлстлмн. н крѣпкнмн полдвнгы н мнра ѡрѣкошє сє. да х҃а єдннго прнѡвєрєцюгѣ 29б/1–3 (2); бл҃жєн'наа єсн млтї мога н глслжє. тако сѣмє добрєго плода х҃а вьсѣлала єсн вь вразлдн твое дшїєв'нїє. 47б/5–7 (7); да н насл не лншнтъ вѣч'ннхл бл҃гъ х҃с тс гб нашъ. ємоужє сллвл(а) н дрьжава н нїїа. 86а/7–8 (8). ОП: 33б/7, 34а/1, 34а/3, 35б/7, 36б/6, 38а/9, 40б/6, 47а/16, 51а/25, 51б/7, 51б/17, 53а/20, 57а/25, 66а/7, 66а/16, 66б/26, 67б/7, 68а/2, 68б/20, 69б/3, 70а/2, 71а/15, 71б/18, 73б/11, 74а/3, 74б/4, 76а/2, 76б/7, 76б/12, 77б/2, 77б/27, 78б/22, 78б/24, 79а/7, 80а/6, 80б/21, 80б/26, 81а/21, 81а/23, 81а/27, 81б/2, 81б/16, 82а/14, 84а/17, 85а/24, 86а/5.

◇ нсоу-христ(ос)ь *Исус Христ(ос)*. – вьсєдрьжнтєлю слолвл(о) ѡтѣ. сьмьосьврьшен'нїи и҃х҃є. 44б/3–4 (4); бл҃годарю тє влдлко гїи бѣ мон и҃х҃є. 45б/22–23 (23); гїи и҃х҃є ѡтѣ вѣкь црѡу всєхл хвалю тє. тако прнзрє на смєрєнїє моє... 63б/7–8 (7). ОП: 55а/10.

Уп. нсоусь

ХРОМЬ, -ын прнд. (4) *храм; коју је осакаћен, богаљ*. – фнг. мнѡгостралдл(а)л'нн бо шѡвь рєчє глїє. азъ бєхъ ѡцѣ нємоц'нїнмь. н око слєп'цѣмь. нога жє хромнмь. тако сїа бл҃жєн'наа творашє. 32а/3–6 (5); мнѣ грѣш'номоу мннт' сє. за толнко скоро оуслншанїє. в'сєє зем'лн дрьжавн сїє хѡлюбнвїє. тако дх҃ѡ стѡмоу всоулдл(оу) провьзвѣстнв'шоу. нтн скоро на прєстлв'лєнїє сїє бл҃жєн'нїє. тако бо вь истннѡу вѣ вндѣтн мн. ѿ всоулдл(оу) ндоуцнхъ єлико соуцє сллвнхл. такождє жє н ннцїи. н стрлн'нїи. храмн жє н слєпн. нм'жє вѣ пнтатєл'ннцл сїа глслжл мога. 45б/1–9 (8); тако ты єсн в'сєє тварн надѣждлдл. оубогїнхл богат'во⁵⁹⁷. ѡмрлчєн'ннхл свѣтѣ. рлвоьмь свѡбѡда грѣш'ннкоьмь прощєнїє. болєшнмь нсцєлєнїє. хромнмь злдрлвнкє рлсллвлєн'ннмь внстрѡтл. грѡувьмь лѣпѡтл. нєдооум'кємїнмь рлзоумь нєнспѡвѣднмь. 52а/13–19 (16). ОП: 73а/9.

ХРОУСІА, -нїє ж (1) *Хрусија; место на којем је вероватно постојао византијски разрушени храм којег је краљ Милутин обновио и изградио утврђење које припада манастиру Хиландару*.⁵⁹⁸ – н тоу жє на брѣгоу мора оу мєстл глїємаго хроусїа вьзлдлвнжє пнр'гѣ вѣлнкь. 70а/6–8 (7–8).

ХОУДОГЬ, -ын (4) *искусан; вешт*. – в'сє жє людн єлико дрьжавн нє. тоу повѣлє в'сємь сьбранѡмь бытн. н хоудогїє хнтрьцє ѡвєрєт'шїи. хотєшн да сьтворєтл єлико на прєднв'но вьзлдлвнжєнїє храмл того. златѡ мнѡго н нєщєд'но длющїи. в'сємь рлботлющїнмь. тако да ннкѡжє ѿ такѡвнхл боудєтѣ ѡбыднмь слноу. нлн ктѡ вьзнєгодоуєтѣ. 39а/5–12 (7); н мнѡгїє вратє хоудогїє нзьѡвѣрѣтѣ. длстѣ нмь златѡ мнѡго. н єлико на потрѣбоу нмь. тлклл нєѡстоуп'но стѡятн нмь надѣ болѣшнмн цѣл'боу

⁵⁹⁷ Грешка преписивача, треба да стоји: богатство.

⁵⁹⁸ Тадић 2011: 281.

твореще нмь. и къ сїимъ доістѣнн 70б/6–10 (7); онъ же тако мѡдрѣ и хоѡдогъ мѡужь поваждѡае гастрѣбы на вѣжешее. своѣго сьродїства и храненїа пооучивъ сладкымъ сконмъ глѣмъ. и тамо посла є в'сегдѡа бжїю помѡщъ призываетъ. 76б/16–20 (16–17); с[.]и бо епіскѡпъ даннѡ ... сѣло ндїи крѣпкоу и вишьшоу мѡдроїсї въ срїдци своѣмъ. ѡ въздѡвиженїи црѣквьномъ. еже заповѣдати ємїѡ хоѡдогїнмъ и многѡнзабран'нїимъ хитрѣцїмъ зиждѡушнмъ. како поставлѡати стѣлпи же и наїдѣстѣлпїа. и камаєє и прѣгради црѣквїе. 79б/17–25 (23).

ХОУДОЖЬСТВО, -а с (1) *уметност, стваралачка делатност, мајсторство*. – доіст(то)нно бо вѣ повѣленїе въспрїель ѡ бл҃гочїстиваго и хл҃юбываго стѣфана краля оуроша. тако нмѣти попеченїе ємоу ѡ сьвршенїи храма того. и таже соутъ на потрѣбоу ѡ въздѡвиженїи и оустроєнїи хоѡдож'ства красоти црѣквїе тые стїе црѣквїи. 79б/1–6 (5–6).

ХОУДЪ, -ын прид. (1) *који је без (материјалне) вредности, безвредан*. – сын гнѣ мѡи хл҃юбыви сьвалкъ сь сѣбѣ свнти црѣквїе еже въ днѣ ношаше. и възложъ на се хоѡдоу и вѣт'хоу ѡдѣждѡу. и лицѣ своє прикривъ тако никомѡже знати єго. и поємъ сь собою два нли трїи некыѡхї вѣр'ныхъ ѡ слоужещнхъ ємоу... и въз'мъ сь собою мнѡжьство мнѡго злата. и ннїе потребы єинко быти довол'но на поданїе оубогыѡхї... 73а/17–27 (20).

ХОУЛ'НОИДЕННТЬ, -ын прид. (2) *који је чувен, веома познат хулитель (о цару Михаилу VIII Палеологу и татарском кану Ногају)*. – сь бо хоул'ноиденнти црѣ. дїаволомъ наваждѡенъ и оуподї(о)блєнъ ѡномоу лоукавомоу прѣдатељу. нже ѡстоу'пнї ѡ свѣта въ т'моу. такоже и сын црѣ фалєологъ разлоучивъ се вѣры хрїстїан'скїе. и приєтъ вѣроу льтнн'скоу. 56а/18–23 (19); тобою бо и сїе хоул'ноидѣннтїе врагы мѡє низложн. и соуємоудрїнїе нхъ сьвѣти єинко на ѡчѣствїе мѡє разорн. и мнѣ же недостонномоу рабоу твоємїѡ мнѡгїе скрѣбы и печалн на радѡсть прєложн. 63б/15–20 (15–16).

ХОУЛ'НЬ, -ын прид. (1) *хулан, који вређа нешто што се сматра светим и узвишеним, погрдан*. – и пакы не єдною нь и дваши хѡте стати се сь вьселєн'скимъ црѣмъ новаго рнма констан'тинополя. курѣ андїроннкомъ. оулоучннѡ ѡ нєго хотенїе си. и нн слова хоул'на ѡ сѣбѣ чоувъ. желанїе срїдцѡ своємоу сьвршн. и не тьк'мо въ своєи дрьжавѣ. нли въ зем'ли грѣчкон. нь и въ самѡмъ стол'номъ ємоу граде солуєне. в'сако хотенїе своє злоучн. 74б/5–13 (9).

ХОУРЬСАРЬ, -ѡ⁵⁹⁹ м (1) *гусар, разбојник (који лађама иде у походе ?)*.⁶⁰⁰ – ѡколо же места того стїо (Хиландара). сьздѡа градъ сь вѣлнкою тврѣднїєю. за належешее рѡдї напасти без'божныѡхї хоу[р?]сарїи⁶⁰¹ и въздѡвиже ннр'гы вѣлнкыє. 69а/26–69б/2 (1).

ХЫТРЬ, -ын прид. (1) *који добро зна, мудар*. – виждѡѣ же любымнѣ что ти прѣслоушанїе творїнтъ. не сицѣ ли ѡсоуждѡаєтъ чл҃кы. глїєт' бо въ прнт'н. снѣ хитрѣ послоуш'анвѣ ѡцѡу. снѣ же ѡсавш'анвѣ въ погыбѣль боудєтъ. 65б/8–12 (11)

ХЫТРЬЦЬ, -а м (2) *онај који се истиче у неком послу или вештини, мајстор, вештак (у нечему), изр. мајстор од заната; зналац; уметник*⁶⁰². – в'се же людн єинко дрьжавн єє. тоу повѣле в'сємъ сьбранѡмъ быти. и хоѡдогїе хитрѣце ѡбрет'шїи. хотєщи да сьтворєтї

⁵⁹⁹ Именица је потврђена са наставком њ промене.

⁶⁰⁰ Код Скока налазимо податак да Марулић у истој реченици користи речи *кур сар*, *гусар* и *тат*, што указује на семантичко нијансирање (Скок II: 243). Како је Света гора острово, разбојници су могли доћи само морским путем.

⁶⁰¹ Главница од р није написана или је избрисана, те реч изгледа као хоу сарїи. Да ли бисмо ово могли довести у везу са *кур сар*?

⁶⁰² Како се уметност није разликовала од заната, уметници су називани мајсторима.

єанко на предивно въздѣвиженіе храма того. злато много и нещедно дающѣи. в'сємь работающѣи. тако да никтоже ѿ таковиѣхъ боудеть собыдиль силою. или кто възнегодуєть. 39а/5–12 (7); с[.]н во епіскупъ даниль ... зѣло мѣи крѣп'кою и вншышоу моудроу вь срѣдци своємь. ѿ въздѣвиженіи црѣкв'номь. еже заповедати кѣлѣхъ хоудогѣи и многонзабран'ніи хитрьцєлѣхъ зиждѣоущи. како постав'ляти ст'льпи же и надѣстльпѣи. и камаре и прѣгради црѣкв'нѣ. 79б/17–25 (23).

Ц

цариградь, -а м (1) *Цариград, Константинополь*. – вь стѣи и слав'ніи градь констан'тинополе рѣкомо црнградь. 55б/19–21 (21).

Уп. констан'тинополе, градь (◇ констан'тинь/ ц(ѣс)арьскыи градь)

ц(ѣс)арь, -а м (65) **1.** *цар; краль; владар државни*. – аще рекъ црѣе снл'нн. 28б/4–5 (5); нь и ѿ снл'нѣ рєчѣ(є)но кєл(ть) работанте кємоу црѣе съ страхомь и радѣунте се ємоу съ трепетомь. и разоументе кто съ кєл(ть) ѿкєм'лен дх'н црємь. 28б/5–8 (6, 8); и оуголдно послѣожив'ши црѣи радѣует' се. 40б/10–11 (11); бл'гоучѣствна и хѣлюбыва кралнца снмонна дьщи стѣо и вѣланкаго и вьселєн'скаго црѣа грькомь курь андроника. 49а/19–22 (22); мнѣгѣи црѣи ѿкрєст'нни желєкємоу быти вь любовь. 53б/23–24 (23); сншєще снковѣе ємоу люб'ви ѿ таковиѣхъ снл'нонмєлннѣи црѣ. 53б/27–28 (28); и прѣлр(о)къ двѣдѣ и поклонет' се ємоу в'сн црѣе зем'льсци. 54б/6–7 (7); тако по истинѣ зрєще црѣа пришьдѣ(ь)ша съ вѣланкою силою вь повѣдоу нл'х. 55б/9–11 (10); тогдѣа соущоу црѣоу палєологоу възвѣстнше кємоу. 55б/21. ОП: 54а/10, 54б/11, 55а/6, 55б/24, 56а/1, 56а/19, 56а/22, 56б/9, 56б/14, 56б/15, 61б/4, 61б/12, 61б/23, 62а/2, 62б/21, 63а/1, 63а/11, 63а/22, 63б/5, 63б/25, 64а/13, 65б/25, 68а/11, 69б/14, 72б/25, 74а/13, 74а/15, 74а/20, 74б/1 x 2, 74б/6–7, 74б/14, 74б/16, 75б/3 x 2, 75б/7, 76б/4, 76б/27, 77а/9, 77б/9, 78а/3, 78а/4, 78а/24, 78а/27, 78б/15, 85б/3. **2.** *владар свега и над свим, Бог*. – да аще оубо възхошь... и кь нєлєсномоу црѣвы радѣующи се възити. вѣсєлєма ногама. 33б/15–19 (18); работан же кємоу съ страхомь тако влѣдѣце по кєл(ть)ст'воу. радѣун же се ємоу съ трепѣтомь якѣл црѣоу по влѣдѣти. 34а/7–9 (9); гн'н ѣх'є оѣе вѣкь црѣоу всєлѣхъ хвалю те. 63б/7–8 (7); нь ѿ гн'н црѣоу вѣкомь не погубы мєнѣ съ безакон'ни монни. 67а/15–16 (15). ОП: 38а/5, 52б/19 x 2, 54а/4.

◇ небєсьныи ц(ѣс)арь *небєски цар, фиг. Бог, Господ*. – да аще оубо възхошь... и кь нєлєсномоу црѣвы радѣующи се възити. вѣсєлєма ногама. 33б/15–19 (18). ц(ѣс)арь вѣкомь *Цар Вєчног живота, Господ Исус Христос*.⁶⁰³ – црѣ вѣкомь нь ты оубо црѣ вѣкомь бєсьмртнѣ гн'н хотєн вьсємь сѣсти се. и мнѣ недостоннен дароун ѿбразь прєждѣе кон'ца покаати се к тебѣ. 38а/4–8 (5); нь ѿ гн'н црѣоу вѣкомь не погубы мєнѣ съ безакон'ни монни. 67а/15–16 (15); нь гн'н црѣ вѣкомь. даждѣ мнє равоу твоємѣ по срѣдцоу моємоу. 80а/25–27 (25). ц(ѣс)арь вьсѣхъ *Бог* – гн'н ѣх'є оѣе вѣкь црѣоу всєлѣхъ хвалю те. 63б/7–8 (7). ц(ѣс)арь *мнроу Бог*. – бѣ крѣп'кы и влѣдка црѣ мнроу възлюбы єго. 54а/3–4 (4).

⁶⁰³ Исус Христос је „Цар векова” (1. Тим. 1, 17), у Њему свет има „вечни живот” (1. Тим. 1, 16). В. и Брија 1999: 32.

Ц(ЋС)АРЬСКЪ, -ын прид. (19) *царски; краљевски; владарски*. – скровница црслкаа злата испльнет⁶⁰⁴ се. 30а/6–7 (7); и пребываюцин сѣн блѣженнаа елены. въ црслцѣмь дворѣ своємь. въ местѣ рекомемь врынацехъ. 44б/24–26 (25); елико въсемь зрещимь оуднвлати видн нхъ. тако бо бѣ видети шьствіе нхл. оукрашено оѡдѣяни црслкымн. и пояси златимн. бысерн же и каменн многоцѣнннн. трѣв’леннн црслкыне и багрѣннице. тако и пол’скыне цвѣтн. многоразличнннми добротамн испщ’рѣнн. и тако оудощнн съ славою црслкою трѣзь в’се дръжавн своє. 49б/14–22. (17, 18, 21); и тоу дары многымн потѣтъ сѣю блѣготнствяю. такоже по лдстоанню црслкою. 50а/6–8 (8).

◇ **оѡдѣяниіе** Ц(ЋС)АРЬСКОЕ *о одеу, одеѣи и предметима, симболима које носе они коју су припадници владарског слоја: одело царско, владарско*. – тако бо бѣ видети шьствіе нхл. оукрашено оѡдѣяни црслкымн. и пояси златимн. бысерн же и каменн многоцѣнннн. трѣв’леннн црслкыне и багрѣннице. тако и пол’скыне цвѣтн. многоразличнннми добротамн испщ’рѣнн. 49б/15–20 (16). Ц(ЋС)АРЬСКИН ГРАДЪ *царски град, фиг. Цариград*. – наче зллатн множьство цркви стнхл. не тык’мо въ своємь ѡѡѣствѣ. нь и въ стѣмь градѣ іерлсламе. и въ стѣн горѣ афон’скон. и въ самомь црслкомь градѣ. 78б/24–27 (27).

Уп. константинополе, градъ (◇ константинъ градъ), цариградъ

Ц(ЋС)АРЬСТВІЕ, -ниа с (8) *царство; краљевство*. – и ѡпоустн възлюбленнаго си брата въ дръжавоу его зем’лю сред’скоую. н... пакы въсхоте нты на дръжавоу црслтвіа грѣчскаго. 58а/14–18 (18); не тык’мо богат’ство и славоу зем’ле црслтвіа си. нь и дшбѡу свою бѣ даль въ роуцѣ селоу пресощенномоу. 82а/20–22 (21). ОП: 57б/25, 58а/19, 58а/8, 62б/23, 77а/24.

◇ **Ц(ЋС)АРЬСТВІЕ НЕБЕСНОЕ** *небеско царство*. – не словесем’ бо ни ѡбразомь. ни роул(о)мь ни крѣпостію ни лѣтл(ѣ)мь. црслтвіе нелсное постнзает’ се. нь слою веры. 34а/17–19 (18).

Уп. ц(ѣс)арство (◇ небесное ц(ѣс)арство)

Ц(ЋС)АРСТВО, -а с (31) **1. а.** *царство, власт царева, власт коју има цар као државни господар*. – въздлвнг’ се съ сламн свонмн. ндѣ въ дръжавоу ѡбласти црслтвіа грѣчскаго въ прелдл(е)лы ѡкрслтннє. 55а/24–26 (25). **б.** *краљ, онај коју има краљевску власт, краљевско достојанство*. – аще не въ скорѣ сътворншн мьсть его... въ истнноу дръзнеть и до саміе главы славнаго ти црслтвіа. 55б/24–28 (28). **2.** *царевина; краљевина*. – нменн же его прослоутн въ в’се езнкы и црслтвіа. 53б/20–21 (21). **3.** *небеско царство* (в. небесное ц(ѣс)арство). – грелдл(е)те бллскннн ѡѡѣа можего въ оуготованноу ваць црслтво ѡ строеннѣ мнроу. 70б/18–19 (19).

◇ **ЗЕМ’ЛЬНОЕ Ц(ЋС)АРСТВО 1.** *(ово)земаљско царство; о држави којом ко (цар, краљ и сл.) влада током свог (ово)земаљског живота; о власти, владавнн тог владара (цара, краља и сл.)*.⁶⁰⁴ – аще оубо въсхошь лѣтл ти іел(тъ) зем’лннмь црслтвомь нелсноу нскоупнтн. 33б/16–17 (16); ... в’семь трѣбвющнмь. толнко богат’ство зем’лнаго црслтвіа кє. нещед’но раздлаваше. 35а/25–27 (26); в’се жнтіе своє и нензттен’но богат’ство славн зем’лнаго црслтвіа тоу дарова. 41а/14–17 (16); аще и в’са црслтвіа зем’лнаа полдкнжот’ се не моготл разлоучнтн насл ѡ люб’вн хбн. 44а/8–10 (9); и блѣ дарованноу кємоу богат’ство зем’лнаго црслтвіа. мнслно и разоум’но расточн. 69а/7–10 (8–9); сын же блѣженнн превнсокы краљ стефанл хрощь. зем’лннмь црслтвомь црслтвоулел и внш’наго желанє... 80а/21–23 (22). ОП: 36б/23, 67б/13–14, 72б/23. **2.** *овоземаљски живот (као опозит небеском, вечном животу)*. – елнцн бо нменн твоєго радлїл стѣго. зем’лноу црслтво ѡставльше. последоваше тебѣ блѣгомь пастнрѣ дшбѡ нашнхл. такоктн прїеше въ место зем’лннє и маловрѣменннє славы. нелсноую въ вѣкы прѣбвающюу славоу. и свою дшбѡ іелсто съблудлше. 28б/10–15 (11); бѣ же малсрднн прлсно пекы се ѡ рабѣ своємь семь превнсоцемь кралы ѡ юности его. даже и до нннѣ. и хоте и поєтн ѡ зем’лнаго сего црслтвіа. на вѣтннн покон. 82а/25–82б/1 (27). **НЕБЕСНОЕ Ц(ЋС)АРСТВО, Ц(ЋС)АРСТВО БОЖНІЕ, ВѣЧНОЕ Ц(ЋС)АРСТВО** *загробнн живот са Богом-царем,*

⁶⁰⁴ Иако се ово значење подудара са првим наведеним значењем код лексеме зем’льн, издвојнли смо га ради веће информатнвности о синтагми зем’љноу царство. Поред тога, желнмо истаѣи да неки од примера који следе могу бити схваћени двојако, те се могу сврстатн и под друго наведено значење ове синтагме.

вечно блаженство. – ноґждьно бо ꙗкѡ (ть) црґство нѣсноє, и ноґдещен се въ нѣ. члґстнн срдци съ дръзновѣнїемъ. такоѡнъ вьсхнщаютъ ꙗ. 34а/9–11 (9); ꙗкѡ (ть)ство бо завьше и съдрьлґ(ь) прѣзреше. да црґство нѣсноє оґлоуґнтъ. 34а/11–17 (16); ꙗкоже рон пчель дѣлають съти мѣдоѡвнїе. тако и любовь вралґннн црґство бґжїе. 37а/19–21 (21); бѣ нашъ... и ѡбылнѣ подае намъ вьходъ вѣчнѡе црґство ꙗго. 84б/12–15 (15).

Уп. земльскъ; ц(ѣс)арство (◊ небеснѡе, вѣчнѡе)

Ц(ѣс)арствовати, –ствоую, –ствоуешн несвр. (3) *царевати; владати.* – тобою вьса быше еанко вндл(н)ма и невндл(н)ма. и тобою црґе црґствоуютъ. и силнн власти съдрьжелґлґ. 55а/4–6 (6); съ же ꙗко и кролґлґн двлдл. црґлґтвоуе вь бґѡдарованнѣн емлл дръжавѣ. 75б/11–13 (12). ОП: 80а/22.

ЦВѢТЬ, –а м (6) *цвет.* – мнрѣ съ... ꙗко цвѣлґл оґвѣдають. релґ(е) бо прлор(о)къ члґкъ трава. и днїе его цвѣлґл селнн. 28б/17–21 (19, фиг. 21); фиг. кымн лн цвѣлґн добро испьщрѣннннн и блґговонннннн вѣнчъ съставнвше вѣнчакѣмъ вьсчлґстнѡую главоу твою. юже оґвезла ꙗкѡ (ть) дѣсннца вллднннн. неоґвѣдающнмъ вѣнчѣмъ. 42б/14–16 (14); тако бо вѣ вндѣтн шьствїе нлґ. оґкрашено ѡдѣянн црґлґкымн. и поѡсн златнмн. бысерн же и камени мнсогоцѣнннн. чрѣвлїеннн црґлґкыѣ и багрѣннннн. ꙗко и полґскыѣ цвѣлґн. мнсогаразлґннннн добрѡтлмн испьщрѣнн. 49б/15–20 (19); фиг. ...ѡ сґго плѣмене своѣго. бллсвенлго корѣне бллсвена ѡрасль. и сґго сада красны цвѣлґ. 74б/25–27 (27); сын бо блґгочлґстнвн росоу бллгдлтн дхѡвнїе ѡкропллкѣмъ. ꙗко некѡторн блґгооухлнннн цвѣлґл. на сллдкы и блґженннн сын прѣложн се. 84б/3–6 (5).

ЦРҢКЪВЪНЬ/ ЦРҢКОВЬНЬ, –ын (19) прид. **1.** *црквени, храмовни.* – вьсакїе же правлдн црґковнїе еанко на потребоу. сїа вьдавше непрестаннѡ вѣселїшн се ѡ гн. 35а/4–6 (5); и съ лнкы же сцѣнннхъ іерен. сътворшнхъ млґтвѣ вь оґтврѣждлнїе црґковнѡе. 40б/15–17 (17); нконн же ѡкованн златѡмъ. исплнїены мѡшн сґылґл. завесн же златнн. и ннїе же правлдн црґковнїе. даровавшн еанко ненспѡведнѡ. 41а/11–14 (13); и ннн вьсакїе потребы црґквнїе. 72а/5; и злде такождлде вьсакїе правлдн црґквнїе прлложн. 72а/18–19 (19); каково сыграждлнїе и оґкрашенїе црґковнѡе поставн на съхранїе и на покон сґѡмоу с[.] тѣлесн. 79а/13–15 (14); и почте вьсакылл доволґствѡлл и правлдлмн црґквннмн ꙗкоже вндл(н)мо ꙗкѡ (ть) и до ннїа. и вьсемъ зрещнмъ глґтн блґженъ есн блґгочлґстнвн и ѡлюбовнвн кралю... 80а/12–15 (13). ОП: 79б/6, 79б/22, 79б/25. **2.** *који се односи на институцие хришћанске цркве, хришћанску заједницу, црквену службу; црквени; хришћански; богослужбени.* – аз же не престлєн глґю. сїе блґженїе вѣѡѡголднл дѣянїа... млѣн же и млґтвн и ѡвьнощнл стѡнїа. оґставн же црґковнїе нмнже бѣ славнт се. 34б/19–23 (22); оґставн же црґковннн оґтврѣжлющнн. чрнчѣ нзаврлннїе съвакоупнвшн. и тоу повѣле пребвлатн нмъ. 40б/25–27 (25); такождлде и влселоу прнчтоу црґковномоу. 41а/1–2 (2); и законнїе оґставн еанко црґковнлго прѣданїа съ радостїю исплнлющѣ. да съвршѣноу мьзлдоу севѣ прїѡврѣщете. 42а/15–18 (16); мнрѣ вн іерѣне. и вьс прнчте црґковннн. 46б/7; и тоу оґстав вьс црґковннн оґтврѣднвѣ. 70а/10–11 (11). ОП: 84а/11, 84б/21, 84б/27.

◊ **ПАНАМОНАРЬ ЦРҢКЪВЪНЬ ЦРҢКВЕЪАК; ЦРҢКЕНИ ПОСЛУЖИТЕЛЬ (ПАЛИ И ГАСИ КАНДИЛА, ПОМАЖЕ У ОЛТАРУ, ЗВОНИ И СЛ.).** – и вь єдннѡу ноцѣ панлмонлроу црґквнѡмоу ндоуцоу вь црґкѣ ꙗко да вьжежетъ кандлнл. вѣ бо годъ оґтврѣнлго пѣнїа. и вндѣ некѡе знлменїе стрлшнѡ ѡ мѣстл того. 84б/20–24 (20–21).

ЦРҢКЫ, –кѣвѣ ж (46) **1.** *црква, храм.* – прѣроднтелы влѡю... съмнслѣно и разоумнѡ нмнїа своѡ стрѡнѣ. еанко даровлнїа вь црґкѣ блґлствннїе. мллстннн же къ ннщнмъ и стрлннннмъ. 36б/22–27 (26); се зроу очнмл монлл хрлмн блґлствнннхъ црґквн. 38а/26–27 (27); и тако нлчлеть злдлтн црґкѣ. 38б/17–18 (18); оґтврѣждлнїе на те надѣющнмъ се гн. оґтврѣждллн црґкѣ твою сїю. 40а/7–9 (9); и ѡ роукы того прнїеть мнншскн ѡбразъ. вь црґквн сґго ннколн вь славнѣмъ грлдоу скѣдрѣ. 43б/2–4 (3); и мнѣ оґво сдереннѡмоу дннлмоу. соуцоу вь то врѣме епллскпоу црґкѣ сґго аплслл хѣл

стѣфана· 45б/11–13 (13); бж҃ствнихъ же цр҃кви знд҃дн҃теля· 53б/17–18 (17); соушоу на месте томь цр҃кви ст҃го мч҃ника х҃с҃ва геор҃гиа· 56б/3–4 (4); и оукрашенїемь вестн҃слыно ст҃нїх҃ цр҃квїн· 67б/10–11 (11); ... тако незабнт҃ливъ бѣ сего бл҃женаго праведнаго и многаго приношенїа ст҃нмь цр҃квямь и маломощнїимь· 77а/2–4 (4). ОП: 60а/20, 68а/3, 68а/20, 68б/25, 69а/12, 69а/18, 70а/9, 70а/22, 71а/23, 71а/24, 72б/10, 72б/12, 72б/13, 72б/14, 72б/15, 72б/16–17, 72б/19, 72б/20, 72б/22, 75б/17, 76а/3, 78б/25, 79а/1, 79б/1, 79б/6, 79б/27, 80а/8, 82а/8, 82а/13, 82б/19, 83б/9, 83б/21, 84б/21, 85а/2. **2. црква, хришићанска заједница.** – и ты же г҃слже бѣ порвч҃ннцѣ жнвотоу моѣмоу· сын оубо храмь нареч҃л(е)ннїи вь нде твоѣ ст҃оѣ· съедини его къ ст҃нмь съборнїимь і ап҃сл҃ьскымь цр҃квямь· 40а/9–13 (13); по ап҃слоу рекш҃оу пасете словесноѣ стадо вь нем҃же ви постави дх҃ ст҃н· еп҃скпн пасти цр҃квь бѣ жнвѣ· 82а/2–4 (4).

◇ **СЪБОРНА ЦР҃КВЫ СБОРНА ЦР҃КВА, ЦР҃КВА КАО ЗАЈЕДНИЦА ХРИШИћАНА КОЈИ СЕ САБИРАЈУ, САКУПЉАЈУ ОКО ЕПИСКОПА (СВЕИТЕНОСЛУЖИТЕЉА) РАДИ ЕВХАРИСТИЈЕ, ЛИТУРГИЈЕ.** – и ты же г҃слже бѣ порвч҃ннцѣ жнвотоу моѣмоу· сын оубо храмь нареч҃л(е)ннїи вь нде твоѣ ст҃оѣ· съедини его къ ст҃нмь съборнїимь і ап҃сл҃ьскымь цр҃квямь· 40а/9–13 (12).

ЦѢЛОМОУДРЕНІЕ, -на с (1) *целомудреност; непорочност.* – и начеть вѣлнцѣмь под҃внгомь под҃внзати се· вь бл҃говерїи оокръмлающн жнзнь свою· чїстотоу цѣломудрїа несквр҃нно съблюдающїи дѣствол своѣ· 85б/17–21 (19–20).

Уп. цѣломодрънь (◇ цѣломодрънынь смыслъ).

ЦѢЛОМОУДРЬНЬ, -ын прид. (4) *целомудрен; непорочан; здрав у духовном смысле.* – сїа же г҃слжа моѣ бл҃женна елены· цѣломодръно жнзнє жнвоушїи· 42б/2–4 (3).

◇ **ЦѢЛОМОУДРЬНЫН СМЫСЛЪ ЦЕЛОМУДРЕНОСТ**⁶⁰⁵, *духовно стање личности које у себи обједињава духовну мудрост, сабраност, непорочност и чистоту живота; духовно стање личности код које су у хармонији душа, ум, срце и тело.* – хотешнмъ же прєкывати вь немь (храму)· даждь нмь бл҃говерїе и чїстотоу и цѣломодрънынь смыслъ· 40а/13–15 (15); ... нмни же его прослоути вь в҃се езныкы и цр҃ствѣ· и толнкыє радї добротн тѣлеснїе· и възора ообразнаго· мншг҃ннн цр҃н оокр҃стнннн жєлаємоу быти вь любовь· слншеще за цѣломодрънїи смыслъ его· 53б/20–25 (25); и сын снѣ его възлюбленнїи· ѿ толѣ ѿврати ср҃дїце своѣ вь словеса лоукавна· и не възхоте послоушати г҃лы родн҃теля своєго· възпн҃тевшаго и вь бл҃говѣрїи и чїстоте· вь любвѣн же цѣломодръноу смыслоу наказавша· 64б/8–13 (12).

ЦѢЛЬ, -ын прид. (1) *читав, цео.* – и тако ѿвръзше ракоу ндѣже вѣ погрѣбено тѣло же вь землн· и обретоше є тако вь росе лѣжеще цѣло нерастлымо бж҃їемь повѣленїемь нннмъ же неврѣждѣно· 51а/14–18 (17).

ЦѢЛЬБА, -ы ж (2) *исцєљење.*

◇ **ЦѢЛЬБОУ ПРИЄТИ ОЗДРАВИТИ.** – и аще кто ѿ таковых҃ болещнх҃ цѣл'боу прнємь· ндѣше вь поутї скон радїює се· 71а/2–4 (3). **ЦѢЛЬБОУ ТВОРИТИ ЛЕЧИТИ.** – таклѣ неѿстоупно стоѣати нмь надь болѣшнн цѣл'боу твореще нмь· 70б/8–10 (10).

⁶⁰⁵ За ову реч православни теолози наводе да је њен најбољи превод „здравомље, целомље“, „једна од најважнијих хришићанских речи, јер је њом изражено оно што је најважније и најсуштинскије за Хришићанство“, „свеобухватни назив за све врлине“ итд. В. Јустин 1979: 145, Шимановски 2006: 18–62, Шмеман 2009.

ЧАСЬ, -а м (10) *час(ак), трен(у)так, момен(а)т, врло кратко време*. – врховнн же аплсль петръ за єдиннь чьсл(ь) гор'кылхл слъзь· не тьчю прощень былсл(ть) грѣха 31а/27–28 (27); ѿ дшѣ ѿкаан'наа· ѿ дшѣ грѣхолоубыва· се кон'ча се жнтїе твоє въ вѣце селъ· ндн оубо въ дроутїе члкъы· се бо ѿставляєши красотоу маловрѣмен'ноую... се бо прнстоупнше н рѣше зовѣт' те вьстанн н некъсны· нь оубо вьспрѣнн ѿ дшѣ· тыщещн се єднномоу часъ· вьзоупнн въ покаянїн· вьседрьжителю словл(о) ѿчѣ... не презрн менѣ равн твоє· 44а/25–44б/5 (2); не възнекл(є) се мнслїю своєю зре на толнкоу славоу єго н богат'ство· єнко дарован'но ємоу ѿ г'а· нь помнѣ въ оумє своємь ѿнь чьсл(ь) страш'нїн чаємїн вьсемн н прншьствїе превєч'наго дньмн· н соудл без млслтн не сьтвор'шнмь млслтн· 72б/27–73а/5 (3).

◊ въ ть чась *одмах, истог часа, сместа; тада*. – въ ть чась послаше вѣстннкы къ в'сєѿсщєн'номоу еплсклппоу раш'комоу пав'лоу· 50б/23–25 (23); н въ ть чьсл(ь) нн малн закьснѣвь· повѣле сьбранолдл бытн в'сємь воємь єнко дрьжавн єго· въ помощь възлюб'їен'номоу сн братоу· 59б/8–11 (9). ОП: 45а/17, 62а/8, 65б/3, 77б/11. въ єдиннь чась *зачас, за трен (ока)*. – сьн зломнслньнн внде їако въ єдиннь чьсл(ь) в'сє славлн своє н богат'ства лншень былсл(ть)· начєтл въз'сналатн къ сємоу бл'гочлстнвомоу кралю· млбньїє глбы вѣщакє снцѣ рѣкы· гн мон слав'нїн кралю· въз'вратн їарость гнєва твоєго ѿ менѣ· 60б/27–61а/5 (27).

ЧАЯТИ, чаю, чаєши несвр. (6) **1.** *оčekивати појаву, наступање нечега, односно извршење, испуњење онога што се прижељује, жели; надати се*. – вѣсн бо градъ нашъ въ нєм'же хоцємь жнтн... єнко бо сїнхл готовакє въ вєцѣ сємь въ чюждлємь градѣ їавѣ кєсл(ть)· н ннколнже чаєть възвратнтн се въ свон· сїнрєть въ внш'нїн їєрлслмь· 33б/19–25 (23); се оубо трьпѣнїємь чаю прнєтн вѣчно оутєшенїє· тєвѣ нмоущїн прѣпетоую· їако ан'кнроу тврьдоу н нзвѣст'ноу· 38б/23–25 (24); се бо ѿставляєши красотоу маловрѣмен'ноую· ндеже чашашє въ вѣкы крьднтї lcl· 44а/26–28 (27); аз бо грѣш'нїн твонмн млт'вамн чаю прїєтн прощєнїє грѣховь монхъ въ гроз'ны днѣ· 48а/2–4 (3). **2.** *чекати, проводити време остајући у истом непромењеном стању (тј. не предузимајући ништа) и очекујући некога или нешто да дође, да се појави, да се десн*.⁶⁰⁶ – се бо слнцє нсходнтъ на тврьдн своє· хоцє ѿсвѣтнтн всоу вьселєн'ноую· і азъ грѣш'на не чаю заходєщяго тн вндєтн· лоут'ше бо бѣ мнє н не роднтн се· 38а/11–14 (13). **3.** *оčekивати, предстојати, бити пред оним на шта ће се наићи, што ће се десити у будућности*. – не възнекл(є) се мнслїю своєю зре на толнкоу славоу єго н богат'ство· єнко дарован'но ємоу ѿ г'а· нь помнѣ въ оумє своємь ѿнь чьсл(ь) страш'нїн чаємїн вьсемн н прншьствїе превєч'наго дньмн· н соудл без млслтн не сьтвор'шнмь млслтн· 72б/27–73а/5 (3).

ЧЕДО, -а с (21) **1.** *фиг. људско биће (без обзира на узраст) које је у односу на другог (Бога, духовника, краља, краљеву мајку) као дете према родитељу*. – н сїн же оубо бл'жен'нїн ѿцн· глн б'гбразоум'ннмн оувєщавахоу сїю х'блєвнвоую· словєса бжлствнхл пнсанїн сьставлїающє· н сїа въз'сналающє къ нєн· н сїє рѣкоуше б'гблєвнвоє чєдо наше· поручєн'ноє нн ѿ гн· се оубо прнїєм'ше крот'кїє н б'гбразоум'нїє глбы пнсанєн твонхъ насладнхом' се· 33б/8–15 (13); достонно же тн кєсл(ть) х'блєвнва вьспоменути глбы аплсла пав'ла вѣщающа· рєчє... н пакы бывантє б'дѣ полд(о)внн· н їако чєда възлюблєн'на ходнтє въ люб'вн· їакоже н х'с възлюбы вн· снѿвѣ бо внш'наго нарєкостє се· 33б/25–34а/4 (2); тоу оубо поставльшн властн н начєлннкы· дїаконн же нже прѣдрьжатн нмѣнїа домов'наа· н сїнхл глбы б'гбразум'ннмн н пооучєнїємь тнхнмь оувєщавакєть глбющїн братїа н ѿцн н чєда възлюблєн'наа... 41а/26–41б/2 (2); н сїн глбы бл'женїє (кральцє Јелєнє) прїєм'ше єнко снцѣва чєда кє· порождлєн'на дх'омь стнмь· вьспнтєнн же въ блаз'єн вѣры· пооучєнїа сїє

⁶⁰⁶ Уп. *чекати* (1) у РМС (VI: 855–856). Мислимо да је компонента „неактивности“ онога који чека битна за семантику овог глагола.

хѡлюбивїе. 42а/27–42б/2 (28); блѣжена еси тако чѣда ѡтѣствїа твоєго тобою хвалет' се радїюще се... блѣжена же еси гл҃с҃же моя и мѣтї непресухаємн источнїче водн живїе. напаае садїн юностнаго възроста чѣда ѡтѣствїа твоєго... и смѣ глѡмь гл҃аннїемь ѡ възлюбленнаго сн҃а кє краля оуроша... 47б/17–48а/6 (17, 24)... (краль Милутин) гл҃е. се оубо разоумѣте чѣда моя любымѣа. прїспѣ времє ѡшьствїа моего ѡ вась. и се разоумѣаєм' се. нѣ възвѣлнчїте г҃а съ м'ною. тако въ жл҃дрѣбы его ѡхождлоу. 82б/11–15 (12); млѣю же ви и азъ (Данило) грѣшнїн ѡ г҃н. ѡцїи и братїа. и чѣда възлюб'леннаа. блюдемы заповѣдн бж҃ст'внїе... 85б/24–26 (25). ОП: 41б/13, 45а/5, 46б/8, 81а/12, 81а/16. **2. чедо, људско биће у односу на своје родитеље, дете; син.** – сїа бо бл҃гочл҃стнѣва вѣдана был҃с҃(ть) ѡ родителю своєю быти подроужїе вѣлнкомоу краљу оурошоу. и съ сїнмь жившн жнтїе славнѡ и днѣвнѡ. и чѣда оубо имевшн... 29б/21–25 (24); сама б҃го разоумннн гл҃ы оувѣщающн та гл҃юшн. мон чѣдѣ лювнмен ѡ г҃н вама гл҃ю. вы же вьноушнта разоумнѡ гл҃ы мое. и не ѡрннѣта наказанїа мѣре ваю. 36а/12–16 (14); ... този ли бѣ чедо мое что не надеах' се ѡ тебѣ. нѣ оубо прндн драгїи мон снѡу. да оутешнт' се старость моя. 65а/14–17 (14); тако дрѣв'лїе прн ісѣ навгннѣ. врагь видѣ се сїнмь пороугаємь... и бж҃їемь попоущенїемь ѡ іовѣ нскоу҃с҃л прїеть. ѡ скотѣх҃л его и ѡ чедл(е)х҃ь. и самомь телѣсн єго строупь наведь. 75а/9–15 (14–15); и тїи тако истнна чѣда єго послоушанїю. николнже не прѣслоушаше в'сакоє заповѣдн. таковаго гл҃сна своєго и пнтатѣла. такоже и прѣвѣїе послзшав'ше и ндоу. на побѣдоу таковоє ерешн. тако и тогдла ндоу веселамн ногамн. помощь вл҃дкы х҃а прнзнѣающе въ побѣдоу нмь. 77б/21–27 (22); ... селмоу оубо соуцоу съ малою чедїн. некоторнхъ властннчннкъ зем'лїе ср'вскїе... 82б/24–25 (24). ОП: 36б/19, 65а/7.

ЧЕДОЛЮБНВЪ, -ын прїд. (2) *који воли чѣда, децу; прожет љубављу према чедима, деци.* – и сын хѡлюбивн възхоте сътворити бракъ възлюб'ленномь снѡу своємому гл҃їемому стѣфаноу. тако въ истннѡу чедолубывы ѡцѣ. и поєть дщерь цр҃ѣ вьлгарскаго рѣкомаго смнлца. и сїю соброутн ємоу быти женоу. 64а/9–14 (12); оны же тако покорывн снѡве слоушающе своєго чедолубываго ѡцѣ и гл҃сна. и въ тоу романїю ндоше. 76б/20–22 (21).

ЧЕДЪ, -н ж зб. (1) *људи, група људи; ? људство, људи у оквиру војне јединице.* – и тако видѣвь сын зломнслнн водѣн нлх҃л. снцѣво знаменїе. еже ѡ погыбѣлы своєн. и ѡ вселх҃л еже съ нымьл и начеть вѣжатн гоннмь гнѣвомь гл҃сннмь. съ малою чедїн въ дрѣжавоу свою. 60б/8–12 (12).

ЧЕСТЬ, -н ж (5) **а. чест** (заст.), *део; група (људи); ? одред, одељење, мања војна јединица.* – и тогдла єднна чѣсть нлх҃л ѡлоу҃тшн се плька татарскаго. и прїндоу на рекоу гл҃їемоу дрнмь. 57а/7–9 (8); сын же блѣженнн краљ стѣфань оурошь. тако цр҃ь по истннѣ цр҃ь вселх҃л прїем'лїе. прнзва некою чѣсть ѡ техъ без'божных҃л пер'сь. въ б҃гѡдарованноую си дрѣжавоу. на похвалоу и на чл҃стѣ и на завнсть своємому вѣлнчѣст'воу ѡ околнх҃л цр҃ь. 75б/2–7 (4); лювовннн снѡу дрѣжавнаго мн цр҃лстѣа. саншахъ вѣлнкоу помощь ѡ вл҃дкн х҃а прѣвнскомоу ти краљев'ствѣ на поганїе. и в'се єзнчннкы. нѣ и пакы оубѣдн внсоу҃ст'во ти и б҃гѡдарованноую дрѣжавоу ти. на ѡставшоу чѣсть поганых҃л сїнх҃л. и ѡсвѣтн хр҃лстїан'ст'во ѡ наснлїа поганых҃л сїнх҃л. 76б/10–16 (15). **б. чест** (заст.), *(у)део; комад; област.* – ... прїем'шн ѡ сн҃а своєго дол҃стнннннн чл҃стѣ дрѣжавн земль мнвогыхъ. 30а/1–2 (1); и ѡлоу҃тн ємоу достонноу чѣсть дрѣжавн своє. землю зетьскоу съ в'селн градовн кє и ѡбл҃астїю. 64а/14–17 (15).

ЧНСТН, чьтоу, чьтешн несвр. (1) **1. одавати, указивати коме (по)част; поштовати.** – помощн бо таково҃н даннѡн ємоу ѡ вл҃дкы х҃а. сѣло и (архиепископа Никодима) люб'лѣаше превнсокы гнѣ краљ. и почл҃стїю неизгл҃анноу ттеше н. тако рѣшн гн҃а си и зчнтѣла. 82а/13–17 (16). **2. поштивати, уважавати.** – оны же тако покорывн снѡве слоушающе своєго чедолубываго ѡцѣ и гл҃сна. и въ тоу романїю ндоше. и сего блѣженнаго чл҃стн хотеще. и тамо хотенїе своє оулоу҃тнше ѡ поганых҃л ѡнехъ. тако ни дшїи ѡ ных҃л нзбытн въ своодоу... 76б/20–25 (22).

ЧИСТО прил. (1) *искрено, без претварања, отворено*. – елици во имени твоего радїї стїго земљноє црїство оставльше· последоваше тебѣ бл҃гомоу пастирю дшѣ нашнїхї· такови... и свою дшю чїсто съблюдише· 28б/10–15 (15).

ЧИСТОТА, -ы ж (4) *чистота, стање онога што је чисто, беспрекорно у духовном смислу, беспрекорност, савршенство; непорочност*. – хотешнї же пребывати въ немь· даждїль нмь бл҃говерїе и чїстотоу и цѣломоудрьны съмнслъ· 40а/13–15 (14); и юноу келюу соушнъ възрастомь· н[.] бл҃годатїю бжїею внсмлюу· и в'семоу ѿчїствїю его красоующоу се ѿ семь· прозреше тако въ днїи его хотеть пожнн бл҃говѣрїемь и чїстотоу· и страшнн гвннн се врагомь сконмь· в'сем же днв'нн· 54а/25–54б/3 (1–2); и сын снѣ его възлюб'лен'нн· ѿ толѣ ѿвратн срїдце свое въ словеса лоукав'на· и не въхоте послоншати гл҃ы роднтелн своего· възпнтек'шаго и въ бл҃говѣрїи и чїстоте· въ люб'вн же цѣломоудрьноу съмнслоу наказав'ша· 64б/8–13 (12); и начеть вѣлнцѣмь полдвнгомь полдвнзати се· въ бл҃говерїи окрмляющн жнз'нъ свою· чїстотоу цѣломоудрїа несквр'нно съблюдающїи двѣствїа свое· 85б/17–21 (19).

ЧИСТЬ, -ын прид. (4) **1.** *фиг. непорочан, који је без порока; неискварен*. – ноуждїлно во кел(ть) црїство нелїное, и ноудещен се въ не· чїстннн срїдци съ дръзнов'нїемь· такови възншнцнють ю· 34а/9–11 (10). ОП: 38б/13, 46а/27. **2.** *чист, који је без прљавнштнне, без мрља, који ннје упрљан; (бео ?)*. – такови оубо крѣпостн и вѣры срїдннн прѣпоасав' се... слнцн свѣтленше оудобрено нмек лнцѣ· и пате снега чїстенше·⁶⁰⁷ 27б/11–16 (16).

ЧЛОВѢКОЛЮБИЕ, -нн с (6) *човекољубље, љубав Бога према човеку, људима; чин, дело којим се показује таква љубав*. – аще во влоудннн нѣ покаав' се пакы придадѣ къ щедротамь твомь· ханан'н помнлоун мѣ зовоуш[.] дшерь нсцѣле· двїдї оубо ѿ двою грѣхюу плакаше се· и слншавь прїор(о)ка гѣ простн тн· крѣвоточнвѣ вѣрн радн нсточннкъ крѣвѣ ста прнкоснов'нїемь възкрнлїа рнзѣ твонїхї· мнвогаа оубо таковаа чл҃колюбїа твоа влдіко· 28а/13–20 (20); мон чедѣ любнмен ѿ гнї вама гл҃ю... бѣу за вѣлнкоє его чл҃колюбїе оутврднв'шоу прѣстолю ваю непоколебнмо· влдічствовати въ ѿчїствїи своемь· да за в'са бл҃гаа елнко сътвори вама· дльжна келста емоу слоужннн... 36а/14–28 (24); гнї... прошоу и млїо се... оутробы чл҃колюбїа твоего не затвори мн· 38а/15–19 (19); преможет' во чл҃колюбїе твоє мнвожѣствоу вѣзаконїи чл҃чскыи· 39б/7–9 (8–9); вѣлді(ѣ) тако правед'ннкы любышн и грешнїе мнлоуєшн влдіко всеїхї гнї· релї(е) во възовн ме и оуслншоу те· темь прошоу и незлобываго тн чл҃колюбїа· и оубеждїлаю тебѣ слад'каго їса· клеветь влдікоу рабь цр҃а· цр҃ь бо нѣ бл҃гь кел(ть)· влдіка нѣ ѿваче мллстнвѣ· 52б/15–20 (18); ... и ѿкопав'ше зем'лю· ѿбрѣтоше тѣло его бжїемь повѣленїемь нерастннмо· тако ннїеодномоу власоу главн его ѿпад'шю· и тоу вол'шаа славословїа сътворише· бѣу премллстнвоу пнтав'шоу его ѿ юностн его· даже и до нннн не остав'льшоу его· нѣ вѣлнкоу мллстѣ чл҃колюбїа показав'шоу на мртв'ннмь тѣле его· 85а/9–16 (15–16).

ЧЛОВѢКОЛЮБИЦЬ, -а м (2) *Онај који воли човека, људе (о Богу)*. – бл҃годароу те влдіко гнї бѣ мон їѣ· мллстнвн чл҃колюб'че· 45б/22–23 (23); бл҃гїи чл҃колюб'че гнї· оупованїе прнзнвающннлї те· ты съвѣсн немощь мртївннїе пльнн нашен ѿбл҃кы се въ ню· 62а/15–17 (15).

ЧЛОВѢКОУБИЦА, -е м (1) *човекоубица (о ѡволу)*. – и пакы же ненавндѣн добраа діаволь нже нспрѣва выл(ть) чл҃коубнца· сътворнн мнвогн скрѣвы и стрлстн ономоу праведномоу моужоу іовоу· нѣ оубо не въз'може нзмннннн люб'вн елнко къ бѣу· ть бо въздївнзакїтї ратн и нестронна нахождїенїа· такоже помнслнлѣ вѣ и семоу хл҃оубнвомоу косноутн се· 61б/14–20 (15).

⁶⁰⁷ Контекст имплицира постојање израза: *бити светлог (и чистог) лица/ образа* *фиг. 'бити непорочан, без порока'*. О процесу фразеологизације израза са лексемом *образ* писао је Милан Шипка (Шипка, М. 2008: 561–569).

ЧЛОВѢКЪ, -а м (8) *човек, друштвено биће које мисли, говори, ради, људско биће; мн. људи.* — такови оубо крѣпости и вѣры срѣдичнои прѣпоасав' се... сѣнца свѣтленше оудобрено нмѣе ницѣ. и пате снега члстѣнше. и оѣмань рнзою емоуѣе похвала не ѿ чллкѣ нь ѿ бѣ. 276/11–17 (17); члѣскоѣ же келс(ть)ство хоте свободити прѣваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ообразь рабы прїеть. прикривь плѣтїю бжлство. и кроме грѣха вьквпѣ былс(ть) бѣ и члкъ. 276/26–28а/2 (2); релл(е) бо прлолр(о)къ члкъ трава. и днїе его цвѣтл сел'нїн. 286/20–21 (20); азъ келс(ть) земля и пѣпель. чрвь а не члкъ. 396/23–24 (24); бѣ прѣвлгы хоте тако да в'сн члѣци прѣвываютл въ люб'ве. рече ндеже келста два нли трые събраны въ нде моѣ тоу и елс(ть) посрѣдл(ѣ) нхъ. 49а/14–17 (15). — фиг. ѿ дшѣ оокаан'наа. ѿ дшѣ грѣхолюбыва. се кон'ча се жнтїе твоѣ въ вѣце семь. нди оубо въ дроугїе члкъ. се бо ооставляешн красотоу маловрѣмен'ноую. ндеже чапаше въ вѣкы крмнтї лсе. 44а/23–28 (26). 2.

ЧЛОВѢЧЬ прид. (2) *човеч(и)ји; човеков.* — мнр' же бжїн прѣспѣваен в'сакъ оумь члѣ. да оутврднт' вн въ любовь бжїю. тако да едннелн оустн и едннелмл срѣдїцелъ славнтѣ прѣстоую тронцоу ѿца и сѣа и стго дхл. 42а/23–27 (24).

◇ **КЕСТЬСТВО ЧЛОВѢЧІЕ** *људска природа, људскост; (људско) биће, човек.* — въ зем'льнел' бо црлствѣ живїн. и неизглан'ною славою ѿ гл прослав'ленъ пате многылхл дрѣвнылхл црѣ. нменїа и богат'ства сьдрѣже несповеднма келс(ть)ствоу члѣоу. 726/23–26 (26).
Уп. чловѣчскъ

ЧЛОВѢЧЬСКЪ, -ын прид. (11) **1.** *човеч(и)ји, људски.* — бѣ блгы и в'сещед'рїн гїн. прѣвнваен въ вѣкы вѣка. тревоуѣ сплснїа члѣскаа. 30а/14–16 (16); преможет' бо члклолюбїе твоѣ мнвожствоу бѣзаконїн члѣскылхл. 396/7–9 (8–9); аще бо кто нменовати егоже жнтїе прѣввзнде оумы члѣскїе. то тебѣ долс(то)нно. 426/5–7 (7); ты бо (Боже) трѣвоуѣ сплснїа члѣскаго глїешн въ стѣмь твоѣмь еу҃глїн рѣкы. не придохъ правед'ннкы призвати нь грѣшннкы въ покаанїе. 516/19–22 (20); сын бо блгочлствн ѿ юности своеѣ ннколнже не нде надеждлоу и оупованїа на помоуѣ члѣскоу скоро нсчезован'ноу. нь на бѣ нже келс(ть) в'семы сна и помоуѣ. 576/15–18 (17). **2.** у имен. служби: *људскост, људске особине, људска природа.* — мнвожїн бо полс(то)мь прѣваздноше члѣскаа. и сь агглы в'сѣдовати сполд(о)внше се. 32а/21–22.

◇ **СЫНЬ ЧЛОВѢЧЬСКЪ** *син човеч(и)ји, человек, мн. људи.* — и въ нстнноу валснъ. ѿ стго плѣмене своего. валсвенаго корѣне валсвена ѿрасль. и стго сада красны цвѣть. мнвоокраснъ възоромь пате снѣ члѣскылхл. нспльнъ мллстннъ. тако по дѣломь его мллстннъ. и млтвамн стылхл его прероднтель. мнвожїн помоуѣн и покролвоу и застоупленїю ѿ внш'наго сполд(о)в'ленъ былс(ть). 746/25–75а/5 (1). **КЕСТЬСТВО ЧЛОВѢЧЬСКО** *људска природа, људскост; (људско) биће, человек.* — члѣскоѣ же келс(ть)ство хоте свободити прѣваго прѣстоупленїа еже ѿ адама. ообразь рабы прїеть. прикривь плѣтїю бжлство. и кроме грѣха вьквпѣ былс(ть) бѣ и члкъ. 276/26–28а/2 (26); коѣ бо келс(ть)ство члѣскоѣ сьтрьпнтъ пришьствїю его. 366/8–9 (8); в'сакое келс(ть)ство члѣскоѣ жнвоуше въ монастїрн томь елнко ѿ малнхъ даже и до вѣлнкылхл всехл ѿвѣдаровавъ възвѣселн дхѣв'но и тѣлесно. 486/20–23 (20–21); которн лн мнвогѣ?вѣщан'нїн езнкъ нзыглїеть таннїе его бѣу дѣтелы. недоведомїе келс(ть)ствоу члѣскоу. 66а/21–23 (23).

Уп. чловѣчъ

ЧРВЛІЕНЬ, -н ж (1) *тканина црвене боје; црвен (покр.), црвен, црвенило.* — и тако ндѣ (Симонида са пратњом) ... елнко вьсемы зрещнмь оуднвлатн вндн нхъ. тако бо бѣ вндетн шьствїе нхл. оукрашено оѣманн црлскымн. и поасн златнмн. бысерн же и каменн мнвооцѣн'нїн. чрв'ленїн црлскыѣ и багр'ннцѣ. тако и пол'скыѣ цвѣтн. мнвогоразлнчнмн доврѣтамн нспыщ'рѣнн. 496/13–20 (18).

ЧРВЬ, -н м (2) *црв, (зоол.) животиња дугуласта и мекана тела без кости, која се креће увијајући тело; ларва, личинка инсеката, кукаца која личи на такову*

животињу. – друџи же послани боуд(оу)тъ въ неоусипающн чрвн. 31а/19–20 (20). – фиг. азъ келдль землята н пепель чрвь а не члкь. 39б/23–24 (24).

ЧРЪМЪНЬ, -ын прид. (1) *чрвен; чрвенкаст*.

◇ ЧРЪМЪНОЕ МОРЕ *Црвено море, (данаише Мраморно море ?)*.⁶⁰⁸ – н тако вьлез'ше въ дрѣва пловехоу чрѣзь чръм'ное морѣ. н помошю бжтѣю окрм'лаемн невреднмо прешьд(ь)ше таковоу поучиноу. н излѣз'ше нз' мора вьндоше въ самою тоу анатолію въ дрѣжабоу без'божных'. 78а/8–12 (8).

ЧРЪНОГЛАВЪ, -а м (1) *Чрноглав, татарски заповедник (убиѣн 1282. или 1283)*.⁶⁰⁹ – н тоу же ед'ше сьмого старешноу нх'. глѣмаго чр'ноглава. н ѡрѣзав'ше главоу келлоу оукрашеноу вьсерн члстни. н въз'нз'ше на коніе принесоше къ блгочлстивоу кралю. тако дарь нскоуснь. 57а/21–25 (22).

ЧРЪНЬЦЪ, -а м (19) *чрноризац, калуђер, монах*. – н елко соущнх' въ то врѣме сь нєю в'сечлстныхъ чр'н'цъ. н іерѣн. стар'цъ же нзавран'ных'... 44б/27–45а/1 (1); ... оубеждль се сь в'сечлстнми чр'н'ци ст'огор'скимн. н прїндѣ оу срьб'скою зем'лю. 81б/12–15 (13); н ндѣ въ монастырь ст'го андрѣа ндеже кел(тъ) мнѡжство мнѡго чр'н'цъ тоу пребывающнх'. 85б/15–17 (17). ОП: 33а/12, 40б/26, 43б/1, 46б/6, 47а/3, 50а/26, 50б/15, 68б/26, 69а/23, 70а/1, 79а/23, 80б/23, 81а/4, 81б/12, 84б/27, 85а/8.

ЧРЪНЬТЬСКЪ, -ын прид. (2) *калуђерски, монашки*. – подкланяеть вю свою подл лаг'кою нго хѣо. вѣз'мльвствѡющн въ в'сацѣмъ нсправ'ленн чр'ньт'сцелы. 43б/7–9 (9); сама же оубо по снх' ѡрек'ши се мнр'скаго жнтїа. н ѡблече се въ чр'ньчлскіе рнзы. мнѡго же нменїа своелг' разд'лавши нншнмъ. н ндѣ въ монастырь ст'го андрѣа 85б/12–16 (14).

ЧРЪТОГЪ, -а м (1) *свадбена соба, дворана; ложница, брачна соба*. – не кем' бо когд'ла прндеть глсль глїе се женых' се во чр'тогъ ѡврьзанет' се. 37б/23–25 (24).

ЧРѢВО, -а с (1) *(мајчинска, материнска) утроба; матер(н)ица* (анат.). – н къ снмо оубо приложу н млю се текѣ. елко н нщедїа чрѣва мнѡго. соуще снбы мнѡе н рабы же твою. н снї рабы твою. н ѡ снхъ млю те влдіко гн 35б/21–25 (22).

ЧРѢДА, -ы ж (1) *крдо, стадо*. – ненз'ттенно же мнѡжство злата своѣго (краль Милутин) тоу (у манастир Трескавац изван Прилепа) приложн. н стада же ѡв'ча мнѡгаа. н чрѣдн вѣла'лоудь. лакумїе же кон'скїе ... 72а/6–9 (8).

ЧРѢЗЪ предл. с ак. (2) *кроз*. – н такл'л ндоущн сь славою црлскою чрѣзь в'се дрѣжавн свою. н прїндѣ въ слав'нн градъ глѣмїн бѣльградъ. 49б/20–23 (21); н тако вьлез'ше въ дрѣва пловехоу чрѣзь чръм'ное морѣ. 78а/8–12 (8).

ЧОУДО, чоудесе и чоуда с (7) *чудо, појава која се може објаснити (само) Божијим деловањем*⁶¹⁰; *чудесно дело; (из)ванредан подвиг, подухват који изазива дивљење*. – текѣ

⁶⁰⁸ У карловачком млађем рукопису стоји: чр'ное (Архиепископ Данило 1972: 147). На основу података датих у Житију закључујемо да је Новак Гребострек са српском војском препловио Мраморно море (преко Дарданела) и тако доспео у Анадолију. У преводу (Данило Други 1988: 140) пише: „пловљаху кроз Црно Море”, што мислимо да није исправно.

⁶⁰⁹ О надимку Чрноглав в. Лома 2002: 193–194.

⁶¹⁰ У РМС као прво значење за чудо наводи се „рлг. мит. појава у којој се огледа деловање натприродних сила, појава која је у супротности с природним законима; нешто натприродно, фантастично”. О

бо бѣ нашего вѣлѣа днвныхѣ чюдсь несповеднма танна... хананѣн помнлоуи мѣ зовоуш[...] дщерь неспѣле... кровоточнвѣ вѣри ради источникъ кровѣ ста прнкосновѣнїемъ въскрнѣа рнзь твонхѣ... 28а/8–19 (9); въ сто бо троды твоѣ и бѣдраа полдвнзанїа расподнла еси· и былс(ть) дарованїнн ѿ гѣ свѣтнлннкъ ѿтѣствїю своѣмоу· сіае мнвогосвѣтлнмн чюдсн· 42б/7–10 (10); мнѣ бо грѣшномоу и недолс(то)нномоу рабоу хѣа моѣго смеренномлѣл даннлоу потъщавшюу се· исповѣдати вѣлнчїа несповѣднмнхѣ чюдсь гнѣа моѣго· 66а/6–9 (9); кто бо нзѣтеть сего чюдѣса· которн лн мнвогѣ? вѣщанїнн езнкъ нзгліеть таннїе его боу дѣтели· недоведомїе келс(ть)ствоу члѣтскоу· 66а/20–23 (20); нь егдла ношь хотешаше быти· и ннкомоу же вѣдвщюу сего вѣлюбвзнаго и днвнаго чюда· сын гнѣ мон хѣлюбывн съвлѣкъ съ себѣ свнтн црлскїе еже въ днѣ ношаше· и възложъ на се хоудоюу и вѣтхоу о дѣждлоу· и лнцѣ своѣ прнкрнвъ тако ннкомоу же знати его... и прншл(ь) по срѣдл(ѣ) становъ нхѣ (убогих, сиротих) ндѣже спещн нмъ· и възнмае злато мнвогѣ даваше въ роуку нхѣ· такождѣ и пнщюу и о дѣванїе· снмъ днвещнмъ се и неведоушнмл ѿкоу(о)у сїн вѣданн нмъ неведоуще тако блгїтн нхѣ пнтатель келс(ть) въ днѣ творе нмъ млсїтнню· и въ ношн же самъ вѣдварае се по срѣдл(ѣ) нхѣ· 73а/15–73б/10 (17); се бо хощюу велнкоѣ и страшнѣоѣ и днвнѣоѣ чюдл его· исповѣдати вашемоу вѣлюбвїю· слншнтѣ и исповѣднтѣ правъ и истнннъ соудл бжїтн ѿ селъ блсквнемъ блмъ стѣфанн хрощн· 75а/5–9 (6); слншавъ же црѣ самодрѣжавннн вѣланкыне романїе андроннкъ палесологъ· сіе вѣланкоѣ и славнѣоѣ чюдл· и помощъ бжїю семоу блженномоу· еже юмоу пособствѣова влдіка хѣ· на сіе поганїе оуднвнв се и прославн бѣ· 76б/3–8 (5).

ЧОУДОТВОРЬНЬ, -ын прид. (1) *који твори, чини чуда*. – и поклоннше се образу чюдлтворномоу престїе· 49б/24.

ЧОУДЬНЬ, -ын прид. (1) *чудан, чудесан, изванредан, који изазива чуђење, дивљење*. – добѣль еси патѣ всехѣ силнхѣ црѣ ѿ славнїн кралю· тако мнвогїмн премоудролсїтмн бранскоѣ и непѣднмоѣ твоѣ жнтїе повѣдает се· тако вселъ днвнтн се бжїен силѣ· и мнвогн помощн блженномоу за смеренїе келг и за кротость· и за добродѣтель жнтїа своѣго· толнкоу съхраненїю и покровоу сподл(о)вленъ былс(ть)· тако чюднѣо слншатн и страшнѣо разоуметн· 74а/20–74б/1 (27).

ЧОУТН, чоую, чоуѣшн свр. (1) *чути, опазити слухом*. – и пакы не єднною нь и двацин хоте (краль Милутин) статн се съ вселенскымъ црѣмъ новаго рнма константннопѣла· курь андроннкомъ оулоучнтн ѿ нїего хотенїе сн· и нн слова хоула на ѿ себѣ чоувъ· желанїе срлцн своѣмоу съвршн· 74б/5–10 (9).

ЧЬСТЬ, -н ж (11) **1. почаст**. – и по снхъ вѣдасть ємоу дщерь вѣланкаго своѣго жоупана драгоша быти ємоу женоу· вѣланкою члсїтїю почтѣ его и дарн мнвогн· 61а/23–26 (26); и нзѣбравъ велнкондентїе властелн своѣ єанко срьдолюбвзнн ємоу· и оукрѣпнвъ срлца нхѣ съ разоумнмн и сладкымн глѣы· и члсїтїю мнвогоу почтѣ нхѣ· и вѣса вѣдавъ єанко на потрѣбоу нмъ· поустн нхѣ съ снлоу своѣю нты тыщнѣо на тїе поганїе персн· 77б/13–19 (16); и слншавъ вселенскы црѣ грьколл курь андроннкъ· таковоу победоу нхѣ єанко на врагы его· посла въ сретенїе нхѣ съ вѣланкою члсїтїю· 78а/23–26 (26). **2. а. част, поштовање, уважавање**. – да добро келс(ть) любнмнцн сїнмл ревноватн· да и мы сподл(о)внмъ се вѣчнхѣ блгъ· хлсїмъ глсїмъ блмъ нашнмъ· ємоу же слава и члсїтл и поклонанїе· коупнѣо съ ѿцѣмъ и съ престнмл дхѣм· 51б/5–8 (7). **б. част, признање, глас који неко или нешто има у друштву, јавности, углед**. – сын же блженнн краль стѣфанъ оурошь· тако црѣ по истннѣ црѣ всехѣ прїемлѣ· прнзва некоу чєсть ѿ техъ безвожнхѣ персѣ· въ бѣодарованноу сн дрѣжавоу· на похвалоу и на члсїтѣ и на завнсть своѣмоу вѣлнчствѣоу ѿ околнхѣ црѣ· 75б/2–7 (6). **2. дар, поклон као знак особитог поштовања**. – и таковоѣ место вѣсакымн потрѣбамн мнвогн и члсїтмн испльнн· єанко рещн мн доволнѣо· тако да вѣсн єанко тоу пребывающнхъ вѣсакъ доволн нмають· таже комоу что нхѣ на потрѣбоу· 71б/3–7 (4); такождѣ и домъ стїго мчїннка хѣа георгїа·

ожикиваности и позитивној маркираности чуда као Божијег делања и о потреби разликовања таквог чуда од чуда као деловања натприродних сила, в. Керкез 2013: 95–111.

въ дръжавѣ области кытавскіе· и тоу вѣлнкнн чістїи и двнннн добротаи оукрасивъ· и исплннн съ истннннмь блговерїемь· и любовїю теплою срїдїца своего... 72a/12–16 (14). **3. признаѣе, награда коју Бог даје человеку (после смрти, у царству небеском ?)**· — внноу прїсно желанъ възданїа ѿ влдікы всеїхї хїа· въ вѣсконачнѣмь пребыванїи такоже и полоучн· толнкоу благдїть и славоу и чїстѣ· такоже несказанна и ненсѣдна и незьчтенна соутї ѿ семь хблюбывемь· бѣ бо нелнцѣмерно прнходещнхъ къ нїмоу· и протнвоу таковыхъ троудовъ его и дѣтелы блгїнїхї· дарь престїго дхїа дають· 71a/15–22 (17). **4. достојанство, поштовање које ко својом вредношћу или појавом изазива**· — и тако ндѣ съ вѣлнкою и преднвною чїстїю· елнко въсемь зрещнмь оуднвлатн видн нхъ· 49б/13–15 (14).

◇ **ВЪЗДА(АВ)АТИ ЧЪСТЬ УКАЗ(ИВ)АТИ, ОД(АВ)АТИ ЧАСТ, ПОШТОВАЊЕ**· — нь вѣлнка же и мала· богата же и ннца· праведна же и грѣшна· болна же и здїрава· всакого такобнхї равнн почнташе· и всакомоу длъжноу чїстѣ въздїлаваше· 31a/10–14 (13); дошыдї(ь)шнмь же нмь блгаго своего гїсна и пнтателя превнсокаго краля· и възвѣстнше кмоу ѿ всеїхї такоже послужнше ємїлї· и тоу сын гїслнхъ мон мнвогїе хвали оумножн къ гбѣ бѣ оу своємюу· и сїнмь длъжноу чїстѣ въздїлавъ· ѿпоустн нїхї въ домн свое· 78б/2–7 (6).

Уп. слава

ЧЪСТЬНО прил. (1) *с поштовањем, уважавањем*· — чїстнн срѣтающїнмь сего блгочїстнваго граждїаномь вьсемь и воларомь· и съ страхомь и трѣпетомь прнпадї(а)юще къ ногамъ его и покланяюще се кмоу· тако по истннѣ зреще црїа прншыдї(ь)ша съ вѣлнкою силою въ повѣдоу нїхї· 55б/6–11 (6).

ЧЪСТЬНЪ, -ын прил. (9) **1. који је достојан поштовања: а. частан, свет**· — по плїклоу рекшоу пасете словесноє стадо въ нїемже вн поставн дхї сїи· еплїкпн пастн црквѣ бїа жнвлюже прнобрете чїстнню своєю кровїю· 82a/2–5 (5). ОП: 75a/24. **б. частан, свет, блажен; достојан, ваљан**· — и тако гробъ предаше стїе и чїстнню и блженноє тѣло сего блгочїстнваго и хблюбываго и превнсокаго краля стѣфана оуроша· 84a/12–15 (13); такоже оубо нїїа проглїахомь· ѿ вывшемь жнтїи сего хблюбываго· егоже блженъ жнволї· и сьмрьтї(ь) же чїстна прѣдї гїслмь... 84a/27–84б/3 (2–3). **в. изврстан, одличан; ваљан**· — такоже бо и александарь макїдонскы црї· на землн силою възвѣлнчанъ· такождїе и съ възвелнн се въ бгдарованнїи его дръжавѣ· такоже вѣше его видети въ чїстнмь его обрзѣ и моужьствѣ и довлїестн и оплъченїи црїцельмь· и томоу двеще се рѣщн· довлї еси паче всеїхї силннхїхї црї ѿ славнїи кралю· 74a/14–21 (18). **г. побожан, који је пун вере у Бога; цењен, угледан**· — и до преставлїенїа ие непрестанно, възсиллающїн чїстннїе⁶¹¹ и долїстовѣрнїи и нменнїе чрннце свое· 33a/10–13 (12). **2. драгоцен, који је велике цене, скупоцен**· — и сын хблюбывн братъ иго краљ оурошь· дары мнвогїи чїстнїи· и нзбраннїи мнвоже и оумноже дароує кїмїлї· и въсемь вѣлможамь иго· и ѿпоустн иго съ славою вѣлнкою· 49a/7–11 (8); и тоу же ємше сьмого старешнноу нїхї· глїемаго чрннглава· и ѿрѣзавше главоу кмоу оукрашеноу внсери чїстннн· и възнъзше на конїе прннесоше къ блгочїстнвомоу кралю· тако дарь нскоуснъ· 57a/21–25 (23). **3. којим се коме исказује част; који се даје као знак (по)части, славе или признања нечијих заслуга**· — такоже оубо вонноу которомоу прославнвшоу се въ победѣ· и оуголїно послужнвшн црїи радїуєт се· прїемїи дарн мнвогїи и чїстнїи ѿ роукы его· тако и сїа хблюбнваа вѣселаше се· ннково дѣло сьвршнвшїи· 40б/9–14 (12).

ЧЪТО зам. (26) **1. упитна: ита**· — что рѣкоу мнрь съ ѿ любнмнцн· въ нїемже пѣчалъ и мльва· тоугн же и метежь· и то тако сѣнь преходнть· и тако цвѣтї оувѣдають· 28б/17–20 (17); горѣ мнѣ грешннн· тако погоубыїхї врѣме покаанїа· и не вемь что сьтвори· 37б/19–21 (20); аз же єднна забыїхї нде слави твоє· да что сьтвори· нь оубо прошоу и млїо се· 38a/16–17 (17); и ѿ чемь прьвоке въсплачю се· ѿ чемь ли вьстѣню· или ѿ чемь възрїндаю ѿ мнвожьствѣ грѣхъ монїхї· или ѿ разлоученїи ѿ бїа· 39б/16–18 (16 x 2, 17); что ли сокоушаю се азъ грѣшннн· тьще се по єдннмоу исповедѣтн· сїе

⁶¹¹ Грешка писара.

бл҃женїе несповѣданаа б҃гооугоднаа дѣланїа. 426/25–27 (25); что ли рѣкоу· или что възглію· кондї ли ообразомь исповѣд(е) нже выше всакого исповѣданїа кел(ть). 52а/19–21 (19, 20); нь по сїнхї что· 65б/21; и что да изрекоу несповѣднїе его малїстннїе. 74а/5–6 (5); что се вамь мннть· аще кел(ть) чл҃коу ·р̄· оѡвць· и єдина заблоуднть· не оставнт̄ ли ·ѣ̄· ѡ· и дєть нскати заблоуждѣшою· 81б/2–5 (2). ОП: 38а/2, 39б/11, 68а/15. **2.** неodr. **а.** *нешто, било што, ишта*. – и не нмн нного чєсо сьтворнтн· вьставь ндѣ къ възлюб'лен'номоу си братоу кралю стефанъ оурошоу· 59а/21–23 (21); тако да ннєднн'же ѿ болѣшнхї что възнегодуюеть· нь єлико аще чєсо възпроснїтї да дал(ть) се ємоу· 70б/13–15 (13, 14). ОП: 71б/7. **3.** односна: *што, ишта*. – този ли бѣ чєдо моє что не надеѡх' се ѿ тебѣ· 65а/14–15 (15); внждѣ же любымчє что ти прѣслоушанїе творїнтъ· 65б/8–9 (9). **4.** у значєнью односно-упитног прилога: *зашто, због чєга*. – что же глію моуєса и наїю даже и данна· 32а/23; вѣсн бо градъ нашъ въ нїєм'же хоцємь жнтн· да что оубо въ чюждѣмь готоваемь· сєла и злданїа и жнлнща сємоудрѣннаа· 33б/19–22 (20).

◇ НИ ВЪ ЧТОЖЕ В. НИЧТОЖЕ (76а/5). ПО ЧТО *зашто*. – ѡ добраа гл҃же· по что тако оокрѣблєншн дшѣ наше· 45а/12–13 (12); ѡ олхї мнѣ слад'кїн мон гїн· по что тако въ скорѣ разлоути се ѿ налсї· 83а/23–25 (24). ОП: 82б/27.

ЧЮ- В. ЦОУ-

Ш

ШЕТАННІЕ, -нїа с (3) **1.** *смутња, пометња; буна*. – възнел(е) бо се мнслїю своєю внсоче· въздївнн'гоути сллоу свою на сєго хоблювнваго· не нарекоу бо сллоу его· нь тат'скаа шєтанїа· ндїнже самь пороугань был(ть)· 60а/8–12 (11); бл҃жоу многѡпрєсвѣтлоє лнцѣ твоє· ѡзар'ше се ѿ прєстїго дх҃а· ндїже и многоразм'нїн свѣтъ вьсїа намь· и нменємь слнл крєпостн твоє льсть и шєтанїа и слнлы лоукавіє без'бож'нхїхї погань разорнше сє· 83а/26–83б/3 (2). **2.** *дрскокст, дрзак, безобзиран, бєстидан поступак*. – ... напастн мнѡгїє подьєтъ въ юности своєн· ѿ мнѡгыхїхї нноплємєн'нхїхї црѣх· и ѿ ннѣхъ протїнхъ... ѿ таковыхъ свєкод'наа гавн єго бѣ· и того же помодїю ѡдолєвь ндѣ· прєвзндѣ мыслїн нхъ злїє и соуємоудрѣннаа шєтанїа, ннзложн крѣп'ко· 54а/8–16 (15).

ШНШЬДАНЬ, -а м (1) *Шшиман, бугарски кнез*. – вьста бо въ ть врѣмєна въ зем'лн бьлгарьсцѣн кнезь некто глїємн шншїдлань· жнвн въ градѣ рѣкомємєь єдннїн· прѣдрѣже ѡкрїстнїє страни мнѡгїн зем'лїє бьлгар'скїє· 60а/3–6 (4).

ШЬД-, **ШЬЛ-** В. НТИ

ШЬСТВІЕ, -нїа с (9) **1.** (*ратни*) *поход*. – и сьн нечїстнвн въздївнн' се сь слламн татар'скїнмн ндѣ на сєго правєд'наго· и тако слнша прѣвнсокы краль оурошь шьствїє нхї· въ ть чьл(ь) посла слы своє протнвоу келсї· сь доброразоум'ннмн глїы млѣбннмн оувѣщати єго· тако да въз'вратнт̄ се ѿ так[.]аго шьствїа· 62а/10 (7, 11); ... и прндѡше къ стѡнменнѡмоу црѣ курь анїдроннкоу· и слншавь црѣ таково шьствїє нхї въ помодїє ємоу· сѣло възрадовав' сє· и вѣлнко веселїє сьтвори ѡ прншьствїн нхъ· 78а/3–6 (4–5). ОП: 62а/25. **2.** *крєтање у (погребној, свєчаној и др.) поворци; начин крєтања у таковој поворци; поворка*. – и тако в'сєѡсцїєн'нїн єплскпн· скоутав'ше тѣло бл҃женїє єлєнн и поюще оубо пѣлснн налїгровнїє· възмьше тѣло єє· и вѣхоу ндоуще кроткнмь шьствїємь къ грєбоу єє· 46б/19–22 (22); и тако ндѣ сь вѣлнкою и прєднв'ною чїстїю· єлнко вьсємь зрєщнмь оуднвлїати вндн нхъ· тако бо бѣ вндєтн шьствїє нхї· оукрашєно ѡдѣянн црїскымн· и погашн златнмн· бьсєрн же и камєнн мнѡгоцѣн'нїн... 49б/13–18 (16). **3.** *пут, путовање*,

кретање у неком правцу. — понієже вжлстѣнн поулт оубо жестокоє кел(ть) н острь ндїє тѣсьнна н прнтранна шьствїа. 27б/5–6 (6).

◇ ТВОРНТИ ШЬСТВІЄ *кретати се; ићи.* — въ то бо врѣме преставаєнїа єє. высл(ть) възмоушенїє вѣтрно. н змла люта немала належещїн. н тѣмь не скоро шьствїє творещїмь нмь съ тѣломь блженїнїе. н мало оубо места прѣшыл(ь)ше. почнвахоу поуще мнгохвалнїн пѣлснн вжлстѣнїе. 46б/22–28 (25); фиг. вѣл(ѣ)мше бо тако скоро нмать творнтн шьствїє ѿ мнра сего соуєтнаго въ вѣчнїе обытелы... 82а/17–19 (18).

Щ

ЩЕДРОТА, -ы ж чешїе мн. (5) **1.** *оно што се даје коме из милости, љубави; давање, дар (Божїи човеку); итедрота, дарежљивост; милост; добротинство.* — кто бо мало троуждїль се вѣроуєть въ тебѣ истнннаго бѣ нашего. н погрешн оупованїа надеждїн своє. аще бо влоудїнїн нь поклав се пакы прндадѣ къ щедротамь твонь. 28а/11–14 (14); н полагаю грѣхопаденїа мота на множьство щедротѣ твонїх. вѣл(ѣ) тако праведннкы любышн н грешнїе мнлоуєшн влдіко всеїхї гн. 52б/13–16 (14); вѣл(ѣ) тебѣ скорого въ млстн. н богатаго въ щедротахь. в'сак бо оуповаєн на те не ѿпадетъ прошенїа своєго. 55а/1–3 (2). ОП: 30а/18. **2.** *обиље, веома велика количина.* — ѿ блженнаго сего моужа в'сачлскы хотещаго испльннтн заповѣдъ аплслскоую. еже рел(е) подаває въ щедротахь. н млбює съ тнхостїю... 68а/22–25 (25).
Уп. мнлостъ

ЩЕДѢТН, щедоу, щедншн несвр. (3) **1. а.** *чувати; фиг. скривати.* — вѣл(ѣ)мше бо тако скоро нмать творнтн шьствїє ѿ мнра сего соуєтнаго въ вѣчнїе обытелы. н темь ѿ него нчесоже не щедѣше. не тьк'мо богатство н славоу зем'ле црлствїа сн. нь н дшбѣ свою вѣ даль въ роуцѣ селоу пресосщїен'номоу. 82а/17–22 (19). **б.** *поштеђивати.* — н възлївн'ше се ѿ зем'ле своєє множьство нїхї мнгого. н вьндоше въ вѣлнкоую романїю. н гоувѣще хрлстїанѣ тако в'льцн не щел(е)ше стада хлска. еже стежа члстною сн кръвїю. 75а/20–24 (23). **2.** *итедетн, бити умерен у трошењу (богатства, иметка и сл.).* — ... н дѣрн клѣтїн монїхї млстнннмн ннкомоу не затворнше се. н не щедѣ своєго богатства. нь тако ѿ ненсърпаємаго источннка възнмає. н в'се дшѣвноє своє оупованїе нмѣє къ влдіцѣ хѣ. 67б/24–68а/2 (26).

ЩОУЖДѢ/ ТОУЖДѢ -нн прнд. (5) **1. а.** *туђ, који припада другоме, другима.* — да что оубо въ тюждїлемь готовакемь села н злданїа н жнлнща сведоудрѣнаа. елнко бо сїнїхї готовакє въ вецѣ селмь въ тюждїлемь градѣ авѣ кел(ть). н ннколнже чаетъ възвратнтн се въ свон. сїнреть въ вншнїн їерлслмь. 33б/20–25 (23); самь не вѣл(ѣ) хотещаго събытн се емоу. тако протнву лоукавїе его вѣры хоте въ тюждїлемь достоанїн прославнтн се. въ скорѣ безголдною сьдѣртнїю скон'таваєт се. 56а/11–14 (12–13). **б.** у имен. службн: *туђ, оно што припада другоме; туђина.* — да что оубо въ тюждїлемь готовакемь села н злданїа н жнлнща сведоудрѣнаа. елнко бо сїнїхї готовакє въ вецѣ селмь въ тюждїлемь градѣ авѣ кел(ть). н ннколнже чаетъ възвратнтн се въ свон. сїнреть въ вншнїн їерлслмь. 33б/20–25 (20); не разоумеше бо тако хотеще тюждїле наследнтн свонїхї въ скорє лншаємїн воул(оу)ть. не дал(ть) бо гѣ жьзла на жлдревы свон. 54б/21–23 (21–22). **2.** *туђ; туђин(ац).* — н възлївнже пнргы вѣлнкыє. добрїн н блгїн пастнрь рачнтелн своєго хѣ. мнлоує словѣснїе ов'цѣ. стада его соушеє въ местѣ томь стѣмь. н сынавдѣ є тако да не коснет се нїхї звѣрь лютїн. н да не расхнтеть тюждїн троуда єго... 69б/1–6 (6).

Ю

ЮНОСТЬ, -н ж (13) **а.** *најраније доба, најранији дани; детињство; (рођење, фиг. постанак ?).* — сја бл҃гочл҃ствѣ н х҃блюбывѣ рѣкоу бл҃женна елена выстѣ ѿ племєне фроужкаго дьши соущиѣ славнѣю родителю вѣ величѣ богатствѣ н славѣ соущема сѣю бо ѿ юности еє бл҃гн н в'сещедрѣи бѣ снабдѣнѣи. проведѣи преждѣе всехл҃и воудл(оу)щаа. 29б/16–21 (20); елико могощи въспоменути грѣхн своє. еже ѿ юности сја писанѣю предающѣи. 33а/3–5 (4–5); сын бо юноша бѣ вълюбленъ ѿ юности своєе. назнаменаеи дѣломъ бл҃годѣи силн вл҃дѣнне. сего бо отрока породн премудростѣ. а вл҃дѣтъ въздон. дѣ же стѣи възрастн. 53б/4–8 (5); бѣ же малцрѣи прѣсно пекы се ѿ рабѣ своємъ семь превисоцємъ кралы ѿ юности его. даже н до нѣна. 82а/25–27 (26); н тоу болшаа славословіа сѣтворше. бѣ премл҃стнвоу питавшоу его ѿ юности его. 85а/12–14 (14); ОП: 36а/18. **б.** *младост, младо доба, младе године, млади дани; доба пре достизања потпуне зрелости живота.* — еда како забодоути снѣвъ мон законъ гл҃снъ вѣ юности своєн. 36а/5–6 (6); того (кряа Милутина) бо бл҃гоподатнвою роукою въскрьмленъ былѣ ѿ юности мое[.]. да како азъ грѣшнѣи въ нѣдобѣ оставлю толкыє малцтн его. н любзнаа вченѣа. елико къ моемоу грешньствѣ. 53а/23–26 (24). **в.** *доба човечјега живота од рођења (фиг. постанка) до зрелог доба.* — бл҃женнаа еси мѣи моа гл҃сже крмнтелничѣ юности мое. 47а/27–28 (28).

ЮНОСТЬНЬ, -ын прид. (3) *младачки, који је својствен младости, добу човечјега живота од рођења (фиг. постанка) до зрелог⁶¹² доба.* — н въспоменувшн юностьнѣе грѣхы своє. н пришл(ь)ши въ вѣлнкоє покаанѣе помнсан плытл(ь)скѣ оумрьщывають. 30а/2–4 (2); бл҃жена же еси гл҃сже моа н мѣи непресхнєдн источннче водн живѣе. напаѣає садѣи юностьнаго възроста чѣда ѿчѣствѣа твоєго. 47б/21–24 (23–24). ОП: 67а/5.

ЮНОША, -є м (2) *младић, младац, млад човек који још није стигао до потпуне зрелости живота.* — сын бо юноша бѣ вълюбленъ ѿ юности своєе. назнаменаеи дѣломъ бл҃годѣи силн вл҃дѣнне. 53б/4–6 (4). ОП: 63а/14.
Уп. отрокъ

ЮНЬ, -ын прид. (1) *млад, који је у првом добу живота.* — н юноу кмоу соущѣ възрастомъ. н[.] бл҃годатѣю бж҃ею виснмоу. 54а/25–27 (25).

ЮТРО, -а с (1) в. оутро

ІА

ІАВНИИ, -влю, -вншн свр. (7) **1.** *учинити што коме.* — бл҃жена еси јакѣ несповѣдннх' ти ради малцтннъ елико къ нишнмъ н странннмъ бѣ малцтнѣа сѣбѣ јавнла еси. 47б/10–12 (12); ... к телк(е) бл҃гомю прѣдлагаю дшѣоу мою н помншленѣе. јакѣ да оуветлыкѣ јавншн малцтѣ твою мнѣ

⁶¹² У примеру који следи (30а/2) кралица Јелена се, после мужевљево смрти (отприлике у 41. години живота), присећа „младачких грехова“. Претпостављамо да се мисли на све раније, тј. дотадашње грехе. У том контексту, појам „зрелог доба“ треба схватити пре свега као *доба потпуног духовног развоја*.

грѣш'нодоу· млѣнїемь прѣстїе ти мѣре· 62а/21–24 (23). ОП: 366/28. **2. показати, учинити што видѣливим (о Богу).** – и въ тоу оубо ношь стоющимь нїмї влизь места того рѣкомаго ждїдрѣло· бѣ вѣлнкоє знаменїе страха явнїемь· 60а/24–26 (26). **3. приказати, представити.** – добріе бо дѣтели и полдвиги еанко къ бѣу явнше прѣроднтели ваю... 366/21–22 (22). **4. јавити, саопитити.** – и явнста глы своє къ бл҃гоісїтнвоу краю стѣфану· 50а/12–13 (12).

◇ **ЈАВНТИ СВОБОДНЬ** *ослободити; сачувати, спасти, заштитити од опасности.* – ... и въ прѣдлежеца тышнм' се вѣщати· еанко ѿ нскоусехъ сего бл҃гоісїтнваго и хдїлюбнваго· еанкые напастн многїе подыеть въ юности своєн· ѿ многыхї иноплемен'ныхї црѣх· и ѿ ннѣхъ прочїихъ... и како ѿ таковыхъ свобод'наа явн єго бѣ· и того же помощїю ѿдолевь нмь· превьздѣ мыслїн нхъ злїе и соуємоудр'наа шетанїа, ннзложн крѣп'ко· 54а/6–16 (13).

Уп. сьтворити свободу

ЈАВНТИ СЕ, -влю се, -вншн се свр. (9) **1. показати се, испољити, очитовати, изразити своја својства, особине, свој однос према коме, чему.** – мнозїн бо явнше се въ соуєте мнра сего· аще рекв црїе сна'нїн· и властєан же езнкь· 28б/4–5 (4); и в'семоу ѿтѣствїю єго красоующею се ѿ семь· прозреще іако въ днїи єго хотеть пожнти бл҃говѣрїемь и чїстотою· и страш'нн явнти се врагомь своимь· 54а/25–54б/5 (2); и ть прношенїа не малн прославнше єго· іако явнти се ємїа' врагомь страш'ноу и в'сємь днв'ноу· 77а/4–6 (5). **2. а. јавити се, дати вести о себи; показати се.** – бл҃жен' бо възлюбывь заповедн твоє влдіко· въ ннх'же прѣвїн прѣждїе ходнвше· и ѿбѣтован'на нмь тобою оулоу'нше· и пол'зоу прїеше· іакоже оубо и въ ннїаш'нѣмь врѣмєнн мнозїн ѿ послєднїаго рода явнше се· послєдствоующе заповєдї(є)мь твоимь· и в'са еанко добріе дѣтели ѿкончаше собою· 28б/22–28 (26). **б. приказати се, појавити се у сну; појавити се као привиђење.** – неконмь привиденїемь сн'нїимь явн се єдиномоу нзавран'ныхї чрн'ць... 50б/14–15 (14). **3. супротставити се.** – сїн же слншав'ше прншьствїє гїсна кралї(а) въ дрѣжавоу нїхї· не възмогше протнвоу снаѣ єго многон явнти се· 57б/20–23 (23). **4. начинити се, постати.** – въ истиноу бо сн хдїлюбывн таково навнченїе нзволн· вьсєгдїа слоужнти гїсвн преподї(о)бїемь и правдїю· іаже творє снѣ бескон'чаго свѣта и н⁶¹³ вѣч'ныхї бл҃гъ наслед'ннкь явн се· 70а/16–20 (20). **5. доћи, dospети.** – да аще врѣме възмоутъ (Перзїжанци) то велнка злоба нїхї явнт' се до самїе главн моє... потышн се оубо іако да въ скорє гнєвомь тарости твоє сметєщї є· и вѣлнкоє же нїхї и соуємоудр'но поношенїе ѿнмєшн ѿ налї да нн въ чтоже вьменєт' се· 77а/27–77б/5 (27).

◇ **ВЪ ПЛЪТН ЈАВНТИ СЕ** *открити се, јавити се, родити се у (по ?) телу (о Господу Исусу Христу), ованлотити се.* – мы же вѣроу єхомь· тебѣ въ плътн явльшаго се бѣ нашего· 52а/5–7 (6–7).

ЈАВЛЯТН, -лаю, -лаєшн несвр. (3) **1. објављивати, јављати, обзнањивати.** – по снїхї же оубо іако ·г'мь лѣтомь мнноу'вшимь· по прєстав'ленїн сїє бл҃женїе· бѣ скороую кїгї влгдїть являть... 50б/10–13 (13). **2. чинити коме што.** – и испљнн лнца нїхї досаждїенїа (Господе)· іако да постндѣт' се и посрамєт' се в'сн являюще рабомь твоимь злаа· 62б/8–10 (9). **3. чинити, давати (о Богу).** – ... нменїа и богат'ства сьдрѣже ненсповєднма кїсї(ть)ствоу чл҃оу· бѣу в'са сїа яв'ляющеу въ днїи єго· 72б/25–27 (27).

ЈАВЛЯТН СЕ, -лаю се, -лаєшн се несвр. (4) **1. показивати се пред чїїм очима, чинити се видѣливим (супр. скривати се).** – а сн (краль Милитин) надѣє се на помощь бжїю· и в'сєсрдїчноє оупоканїе нмѣє къ влдіце хдїу... снхъ (ратнх противника) ланїа нн въ чтоже вьменїає· нь вьсєгдїа боле за ѿтѣств'во сн· нн телѣсе своєго мнлоує ѿ техъ ланїа· тврѣднмь градомь нлн местомь· нь іако нбѣпар'нын ѿр'ль по срѣдї(ѣ) нїхї проходе являше се іасно· 76а/1–9 (8–9); многїимь разнч'ннмь знаменїемь днв'ннмь яв'ляющнм' се оу гроба єго· 84б/18–20 (19–20). **2. показивати се, испољавати, очитовати, изражавати своја својства, особине, свој однос према коме, чему.** – сего бо бл҃гоісїтнваго прѣдн оуготован'нн дѣтели бл҃гы· оувѣтлвнн являхоу се нмь (=

⁶¹³ Грешка писара, поновљено писање.

болесницима). 71a/1–2 (2). **3.** *појављивати се, бивати негде присутан.* – н семоу повѣленію бывшоу· възложивше тѣло єго на колѣсницѣ· и ндоше несоуще тѣло бл҃женнаго· и на многыхъ мѣстехъ плькомъ кон являющимъ се· днеще некоторо волю свою оулоути... 83б/23–27 (26).

ЯВЛЕНІЕ, -ня с (1) *являе, појава (другог доласка Божјег).* – постиди же се въ нѣашнелі вѣце възлюбившаго те тако· да въ пришествіи явленіа єго не постидиши се· 34a/4–6 (6).

ЯВѢ прил. (1) *очигледно; јасно, несумњиво.*

◇ **ЯВѢ** *єсть* безл. *очигледно је; јасно је.* – вѣси бо градъ нашъ въ нѣмже хоцѣмъ жити· да что оубо въ чюждѣемъ готоваемъ· села и зданія и жилища сегоудрънаа· єлико бо снхл готоваемъ въ вецѣ семь въ чюждѣемъ градѣ **явѣ** кел(ть)· и николиже чаетъ възвратити се въ скон· сн реть въ вншнн іерісломъ· 33б/19–25 (23).

ЯДРА, -ь с мн. (1) *недра, груди; прса.* – слъзи горкїе ѿ оцію нсходѣше· ядра же испльнахъ· 39a/22–23 (23).

ЯДЪ, -н ж (1) *једене; јело, храна.* – не боудн же кады неситьствьною ядїю питети си· или оупивати а ниши и страннн и маломощнн да алчутъ· въ место смръти лютиды гладомъ скончавающе се· 41б/28–42a/4 (28).

ЈАКО *везн., прил. и речца (229) I. прилог 1. поредбени (за поређење чланова реченице или целих реченица): као, као што, као да*⁶¹⁴ **а.** *показује начин како се шта врши, бива*⁶¹⁵. – что рѣкоу мнрь съ ѿ любивци· въ нѣмже пѣталъ и мльва· тоуги же и метежь· и то јако сѣнь преходить· и јако цвѣтл оувѣдають· 28б/17–20 (19 x 2); вса бо таковаа стѣню полд(о)внѣ мндоходеть· и јако снїа встаюцаго· 30б/7–8 (8). ОП: 35a/10, 39a/12, 44б/6, 45a/25⁶¹⁶, 50б/21, 51a/18, 56a/26, 57a/13, 61a/8, 62б/1, 66б/23, 67a/9, 73б/2, 73б/3, 74a/9, 75a/20, 75a/23, 75б/3, 75б/27, 76a/8, 76б/1, 78a/16, 83a/12. **б.** *има значење приписивања каквих својстава датом појму: у положјају, у својству, у рангу (кога, чега).* – таковн бо оубо прославнше се· и въ вншннхл хвалами аг҃льскимн прославляють се· и воспѣвають се съ похвалою· тѡ и намъ грѣшннмъ долстѡнно кел(ть) бл҃жнн нхл· јако оуголдинкы твоє истиннїе⁶¹⁷. 29a/6–10 (10); работан же кмоу съ страхомъ јако влдіце по кел(ть)ствоу· радїун же се семоу съ трепѣтомъ такл црбу по блгдти⁶¹⁸. 34a/7–9 (7, 8). ОП: 34a/2, 34a/14, 34б/12, 44б/11, 47б/13, 57a/24, 64a/11, 75б/21, 76б/20, 77б/21, 81a/8, 82a/16. **в.** *исказује сличност или једнакост два појма у целини или у неким особинама.* – братл бо ѿ брата помагакемъ· јако и градъ тврды високо· 37a/26–27 (27); и всемъ намъ обьстоющн одрь бл҃женнїе· възревше на ню и бе видети лицѣ же јако лицѣ аг҃гла вжїа· или јако зароу слнчнв многосвѣтанн добротами сїаюшв 46a/2–6 (5 x 2). ОП: 38б/25, 47a/19, 49б/10, 76б/16, 83a/16, 84б/4. **г.** *у вези „као да“ има значење иреалног поређења.* – и въ вѣлнцѣн оужасе бывши· и въспомоувши се въ оумѣ своємъ· паде на землн ниць и лѣжаше јако мртва· вѣлнкою тоугою болѣзнн плачущн се глїаше· 43a/8–11 (10); такожде бо и въ прѣставленїе сїе

⁶¹⁴ У савременом језику лексема *као* у оваквој употреби имала би везничко значење. При анализи ми смо се пак ослањали на СС: 793–795. Треба поменути да су значења дата под овом тачком понекад изражена везом *јак* и, *као*, нпр., у 37a/27, 44б/6, 44б/11, 66б/23 и 70a/6.

⁶¹⁵ Тачније речено, овде је реч о поредбено-начинским конструкцијама, којима се путем поређења исказује начин вршења радње предиката. Поредбена конструкција односи се на глагол у предикату, те је овде поређење истовремено и начин. Овим конструкцијама изражава се једнакост.

⁶¹⁶ Овде је реч о вези *јак*... такожде и. Исто је у примеру 80б/8.

⁶¹⁷ Глагол *блажити* овде функционише као семикопулативни глагол сложене рекције (*сматрати кога блаженным*), при чему се у функцији друге рекцијске допуне јавља поредбена конструкција с везником *као*.

⁶¹⁸ Поред наведеног значења, у овим и сличним примерима присутна је и нијанса каузативности: *Служи му са страхом јер је владика по природи, радуј му се с трепетом јер је цар по благодати*.

Иакоже прил. и везн. (50) **I. прилог**⁶²⁶ **1. уводи поредбено-начинску реченицу:** *како, као што*. – он’ же съ радостію глѣ мон гн сѣтворюу іакоже заповѣда мн. 61а/16–17 (17); и в’са съвршнвѣ іакоже въ волю его непоколѣбывмо. и пакы съ вѣлнкою славою възврати се къ прѣстолюу своємюу. 61а/21–23 (21); нь гн црѣ вѣкомъ. даждѣ мнѣ рабоу твоюмѣ по срѣдцюу моємюу. моужа стѣ и правед’на. нже наставнѣтѣ мѣ до кон’ца страхъ твои възсприемѣ и дрѣжати въ срѣдци моємѣ зннломъ. іакоже даровалъ єси на просвѣщеніе дшѣ многотѣлстномюу іоансафѣ. преподл(о)бнаго оца вар’лаама. 80а/25–80б/4 (2). ОП: 30а/5, 39а/18, 41б/12, 42а/12, 50а/7, 56а/21, 57б/12, 61а/13, 61а/18, 61б/19, 65б/17, 65б/19, 83а/18, 84а/27. **2. у уметнутим реченицама (понекад објаснидбеног характера), по особинама блиским начинским реченицама:** *као што, а тако*. – гнѣу краљу снцѣ глѣшоу. аще хоцешн быти въ волю мою. іакоже обѣщавашн мн се. сѣтвори іакоже азъ повѣлеваю ти. 61а/11–13 (12); ...по нѣже въ то врѣме іакоже рѣкохомъ вѣлнкѣ метежъ бѣ 84а/1–2 (2); толнцем’ бо временелѣ мннѣу в’шнмъ іакоже вншѣ оуказахомъ. мнѣгнмъ разанч’ннмъ знаменіемъ днв’ннмъ явл’ающнм’ се оу гроба юго. 84б/17–20 (18). ОП: 28б/25, 29б/11, 29б/27, 33а/24, 62а/4, 71а/6, 71а/10, 71а/16, 73а/11, 74а/17, 80а/13. **3. уводи релативну квалификативну реченицу:** *као што*⁶²⁷. – и не обрете се въ нѣн лицѣмеріе, іакоже въ некоторнхъ кѣл(тъ). 31а/8–9 (9); и пакы быванте бѣу полд(о)бнн. и іако чѣда възлюблен’на ходите въ люб’вн. іакоже и х’с възлюбы вн⁶²⁸. 34а/1–3 (3); достонно бо кѣл(тъ) видѣти се нама. да и вѣ сѣтворимо дльж’ноую любовь междлоу собою. іакоже и ты съ възлюблен’ннм’ ти братомъ. 49а/27–49б/2 (1). ОП: 78б/4. **4. има значење приписивања каквих својстава датом појму:** *у својству*. – и пороч’енноє ємоу стадо хбнхъ ов’ць доб’ре правѣшоу. іакоже закон’но прѣданіе нмн стѣл(а) аплсль. и вѣноснл(а) ѿцѣ. 81б/26–82а/2 (1). **II. везник 1. узрочни (често са нијансом појашњења): зато (што), јер**. – аще бо ты ѿ снл(а) не блѣволнши іако да съвршет’ се. мы оубо въ соуіе трѣждлаємъ ісѣ знждлоуше. іакоже рече аплсль несмы довол’ны нчѣсоже ѿ сѣвѣ сьмисантн. нь довол’ство наше ѿ бѣ. 38б/28–39а/5 (3); дльжно ти кѣл(тъ) възлюблен’нн братѣ поболѣти ѿ скрѣбы моєн. и помози мн іако да нзбав’лю се ѿ таковаго наслованіа коующнл(а) на мѣ. іакоже и азъ въ мнмошл(а)шєнє врѣме съспособ’ствовах’ ти⁶²⁹. 59б/1–5 (4); сын вѣлнкы и слав’ннн и страш’ннн. в’сен виднмѣн и разоумевашєн твары твор’ць. прлснѣ ѡждає в’сакого члѣка покааніа. іакоже и сего х’любнваго не презрѣ⁶³⁰. 66б/27–67а/3 (3). ОП: 73а/7. **2. временски: када**. – іакоже слнша нгоумєнъ таковоу вѣсть блг’в. в’сн сѣтекоше се въ црѣквѣ. и не мали хвали бѣ въздл’ав’ше. сѣтвор’ше ѡбнощ’наа пѣнѣа. 85а/1–3 (1). **3. послѣдични (у вези тако... іакоже): тако... да**. – тако оубо хождлаше. и тако твораше въ лѣтл(ѣ)хъ мнѡзєхъ. іакоже высл(а) прослѣтн се нмєнн его и проав’ленюу бытн. по всєл(а) ѡкрлстнл(а) странахъ. в’сточнл(а) и западнл(а). 68б/1–5 (3).

◇ іакоже (н)... тако (н)/ тако... іакоже / іакоже н... такождѣ н/ такождѣ (н)... іакоже (н) *као што... тако и; тако... као што*. – глѣтл(а) бо въ прнл’чн. іакоже рон пчель дѣлають сѣтн мѣдѡвлннє. тако и любовь братл’ннѣ црлство бж’їє. 37а/19–21 (19); іакоже бо и александларь македон’скы црѣ. на зем’ан слюу възвѣланч’анъ. такождѣ и съ възвѣлчн се въ вѣдѡрѡван’нѣн его дрѣжавѣ. 74а/14–17 (14); тацн бо полд’внзнн и стрлстн бшє и трѣпеніа сїє

⁶²⁶ Лексема іакоже (као, уосталом, и іако) у савременом језику у оваквој употреби имала би везничко значење. При анализи ослањали смо се на поставке дате у СС: 795–797. Значења која овде наводимо понекад су изражена везом іакоже н, као у: 42а/12, 49б/1, 56а/21, 65б/19, 71а/16 и 73а/11. Исто је и у примерима 59б/4 и 67а/3, са везничком функцијом.

⁶²⁷ Овакве реченице, у којима зависна клауза допуњава именски појам у главној клаузи, уводе се квалитативним релативизаторима *какав, каква, какво: И не нађе се у њој лицемерност, као што (/ какве) има код неких*.

⁶²⁸ Поред наведеног, овде је присутно и значење узрока. Исто је у примеру 80б/2.

⁶²⁹ Овде је присутна и нијанса поредбено-начинског значења, али мислимо да је каузативност израженија: *Дужан си да ми помогнеш јер сам и ја помогао теби*.

⁶³⁰ Овде іакоже функционише као корелатив узрочне реченице изражене партиципом: *Будући да очекује покајање сваког човека, зато ни овог христољубивог не презре*. Слично је и у примеру 73а/7, у којем іакоже функционише као корелатив узрока датог у претходној реченици, и који се најчешће не преводи.

бл̄жен'нїе· н тако въспрїеть ꙗкоже сл[ы?]шасте н видесте· 51б/2–5 (4). ОП: 40б/9, 41а/2, 72а/17, 77б/24, 79б/14–15.

ЯРНТИ СЕ, ꙗрю се, ꙗрншн се несвр. (1) *јарити се, долазити у јарост, гневити се*. – сын црѣ фалесологъ... въз[д]внѣ се с такоуици слами езникъ мноуыхъ· н ндѣ тыш'но на сего х̄олюбываго краля· львовѣмь образомь ꙗрѣ се· н хоте ꙗко люте звѣрь васхитити незлобное оу'че· 56а/21–27 (26).

ЯРОСТЬ, -н ж (7) **1.** *сил(ин)а, јакост, снага; грубост, суровост*. – гн̄ мон слав'нн̄н кралю· въз'врати јарость гнѣва твоего ѿ менѣ· 61а/3–5 (4); пролен же на не гнѣвъ твон· н јарость гнѣва твоего да нметъ ꙗ· 62б/5–7 (6); мл̄ю оубо н оубеждлаю бл̄гочл̄ствн̄о н х̄олюбыво кралев'ство тн· потышн се оубо ꙗко да въ скорѣ гнѣвомь јаростн твое сметешї ꙗ· 77б/3–6 (5). **2.** *јарост, гнев, велика љутина*. – онн же ·г̄· отроуы· нхже не нскоушн јарость звѣрннн̄а· н оу'гн̄епламен'на печь на хладъ преложн се· не дѣтель лн пост'наа сн̄ възможе· 32а/16–19 (17); н се слншавъ црѣ ть такоуе неоудобъ стрьпннїе гл̄б̄· н быв'шн кмоу такоуь скръвы въ незапоу с'ло опечалнв' се· н въ вѣлнцѣ недооум'нн̄н бывъ· н јаростн мноуїе испльн' се· 56а/1–4 (4). **3.** *јарост, врелина, велика топлота*. – ... ꙗко видети нмь стл̄пъ оу'гн̄нъ вѣлнкы съходець ѿ нвєл̄(е)· ѿ него же лоу'че пламен'нїе нсходеще· н съ јаростїю опалнхоу лица нл̄х̄· 60б/2–5 (4–5); н ꙗк̄л̄ ѿ некоторїе јаростн оу'гн̄нїе опалнѣм̄н опакы бѣжахоу прнкрнв'ше лица своѣа· 84а/3–5 (4).

ЯРЬ, -ын прид. (1) *жесток, јак, силан; љутит, оштар*. – поднслн дш̄е какова оу'срещоут' те по нсходѣ твоемь ѿ тѣла· се моу'кы разнчнїе готовают' тн се· агл̄ы же ꙗрїн н немл̄чл̄ствн̄н хотець те въсхитити· варїн ннїа н възвп̄н къ гд̄у... 39б/18–23 (21).

ЈАСНО прил. (1) *видно, видливо, очевидно; без скривања, без заклона*. – а сын (краль Милитин) надѣе се на помодъ бж̄їю· н в'сєсрд̄чн̄ою оупованїе ндѣе къ вл̄дл̄це х̄д̄у... снхъ (ратнх̄ противннка) ланнїа нн въ ттоже выменїае· нъ в'сєгд̄ла боле за ѿч̄ств̄о сн̄· нн тел'се своєго мнлоуїе ѿ теуъ ланнїа· тврднмь градомь нлн местомь· нъ ꙗко нб̄опар'нын̄ оу'ль по срѣд̄л̄(ѣ) нл̄х̄ проходе ꙗвлнше се јасно· 76а/1–9 (9).

ЈАСТН, ꙗмь, јасн несвр. / свр. (4) *јести, жвакати и гутати јело, хранити се; појести, нахранити се*. – ꙗждл̄ь бо рече медь· снѣ бл̄гъ бо съть· да насладнт' се грьтань твон· 35а/15–17 (15); рел̄ч̄(е) бо седоу людл̄е јастн н пнтн н въсташе нгратн· н въ томь раз'гнѣваше бл̄· н падоше въ єдннъ дн̄ь ·к̄г̄· тысоуць· 42а/5–8 (5); ал'кау' бо н дасте мн јастн· жеждл̄ахъ н напоусте ме· болехъ н посетнстн ме· 70б/19–21 (20).

◇ **ЈАСТН ХЛѢБЪ КОГО** изр. *јести чију хлеб, бити у чијој служби; примати плату од кога*. – съ же ꙗко н крол̄тк̄н̄ двл̄дл̄ь· цр̄чл̄ствоуїе въ бг̄одарован'нѣн̄ єм̄л̄л̄ дръжавѣ· а он̄н̄ по истннѣ въз'бож'нн̄н̄ пер'сн̄· јодоуше хл̄бъ его вѣлнчахоу на нъ коуь· мнѣще хотенїе с[..] оулоу'нтн· ѿ сємь бл̄жен'немь стєфанѣ оу'рошн· н ѿ дръжавѣ его н ѿ ст̄бл̄х̄л̄ цр̄к̄вахъ· 75б/11–17 (14).

ЈАСТРЕВЪ, -а м (1) *јастреб, птица граблнвнца савнунта кљуна и дугнх оштрнх чапорака, канца; птица из породнце граблнвнца (Accipitridae); фиг. војник, прнпадннк елнтне војне формације (или ? војник коју се истиче своїм ратнчкнм способностнма)*.⁶³¹ – он' же ꙗко моудр̄ь н хоудогъ моужь поваждлае јастрѣвы на бѣжещє· своєго сьрол̄дства н храненїа пооучнвъ слад̄кым̄н свонм̄ гл̄б̄· н тамо посла ꙗ в'сєгд̄ла бж̄їю помодъ прнзннѣ· 76б/16–20 (18)

⁶³¹ Иако наводимо да је одредница употребљена у наведеном фигуративном значењу, сматрамо да је колокацију поваждати јастрѣвы *нагонити (подстицати) јастребоуе* могуће тумачити и као фигуративну употребу.

Ѕ

ЅДА везн. (б) **1. временски: када.** – егѣла обраци се къ мнѣ възѣдлахнешн тогѣла⁶³² сплсешн се. 30а/19–20 (19); н тако егѣла слншаше снцѣвѣе глѣы блѣженнїе. былсѣ(ть) въ нылїхї скрѣвь н рнданїе. н въплѣ вѣланкѣ. 45а/9–11 (9); нь егѣла ношь хотешаше быти. н николю же вѣдѣщюу сего вѣблѣубѣзнаго н днѣвнаго чюда. сын гнѣ мон хѣблѣубывн съвѣлкѣ съ себѣ свити црслкїе еже въ днѣ ношаше. н възложѣ на се хоудоюу н вѣтхоу оуѣждлоу... 73а/15–20 (15). **2. односни, с временским значењем**⁶³³. – н всакомоу длѣжноу члсѣть възѣдлаваше. помннающн въ оумѣ своѣмѣ. онь грознн н прнтранны днѣ. егѣла повелнтѣ аггломѣ сконмѣ разлоуѣнтн грѣшнїе ѿ праведннхѣ. 31а/13–17 (15); н еанко слншавшнхѣ такови глсѣы сеѣ рѣкоу възлюбленны. полд(о)вно былсѣ(ть) томоу. тако въ оно врѣмѣ егѣла былсѣ(ть) прѣставленїе вѣблѣмѣтры. 45а/23–26 (26); въ времѣ бо то егѣла разлѣчн се дшѣа юго ѿ тела. вѣ вндѣтн лнцѣ юго тако лнцѣ аггѣла вѣжѣа. просвѣтѣ бо се патѣ дрѣвннго мѣуѣса. 83а/14–17 (14).

ЅГОВЪ зам. (1) *његов.* – за ѣгова радїї вѣблѣубїа. 68а/12–13 (12).

ЅДА речца (4) *за поставѣање питања: да (ли).* – н еда кто ѿ васѣ вндѣ нзмненнѣша оубычан свон. н блїтн нравѣ нже навнклѣ вѣ. нли ослабывѣша мѣлсѣтнню. нли грѣденїе до конѣца оудрѣжавѣша. 67б/18–22 (18); еда кто ѿ таковихї прѣзрн⁶³⁴ вѣ. нли которнїнлї негодованїемѣ оубнл(н)мѣ еда лн кто нлї коѣго прошенїа своѣго погрѣшн. 70б/25–27 (25, 27). ОП: 36а/5.

ЅЛЪДА прил. (1) *у узвнчном значењу, за истнцање великог интензитета нечега.* – да елѣма добро кѣлсѣ(ть) вѣсакомоу рѣвноватн блїтнмѣ. таже завѣщана быше тобою въ вѣлсѣтвнхїхї пнсанїн. 51б/25–27 (25).

ЅДНОДОУШЬНО прил. (1) *једнодушно.* – сїн же вндѣвшѣ наснлѣство сего блѣгочлсѣтнваго краля еанко на нылїхї. шѣл(ь)ше съвѣкоупнше около себѣ повѣдоу вонскы мнѣгїн езнка татарска н коуманн. злато мнѣго давшн нмѣ. н съ сїнмн едннѣшнно оустрѣмнше се на дрѣжакоу сего блѣгочлсѣтнваго краля стѣфана. 59а/11–17 (15).

ЅДНОМЫСЛЬНЪ прил. (2) *који је с ким једнаких мисли; који је мислено уједињен с ким.* – вн же оубо любовїю срлѣца сѣдрѣжнтѣ се сама. едннѣмнслнноу волю нмоуца въ телѣсн. 37а/7–9 (8); добрїн н блїтн пастнрь рачнтелѣа своѣго хѣ. мнѣоуѣе словѣснїе окѣцѣ. стада его соушеѣ въ мѣстѣ томѣ стѣмѣ. н сънавѣѣ ѣ тако да не коснетѣ се нлїхї звѣрѣ лютїн. н да не расхнтетѣ чюждлн трѣуда юго. нь оубо оубраждлѣкѣмн слюю стїго дѣа. н дѣломѣ роукоположенїа сего хѣблѣубываго. н въ едннѣмнслннмѣ съвакоупленїн жнвоуѣе прославѣають нмѣ прѣстїе тронѣцѣ. 69б/2–10 (8).

ЅДННЪ број и зам. (41) **1. један, једна, једно.** – за едннѣ чѣлсѣ(ь) горѣкылїхї слѣзь. 31а/27–28 (27); оумнрнвѣ же вѣса мѣста таа въ едннѣ съвакоупленїе. 55б/11–12 (12). ОП: 57а/7–8, 57а/13, 60б/27, 63б/22, 68а/11, 74б/23, 81б/3. **2. а. један, једини (Бог).** – та бо едннѣ бѣ блѣмѣ н гѣ глсѣмѣ. 27б/17–18 (18), да хѣ едннѣго прнѣобрѣщѣтѣ толнѣкаго бо радн трѣпенїа нхѣ побѣдн вѣнѣцѣ възешѣ на дѣвола. 29б/2–4 (2–3); непрѣстаннѣо оустн скондн немлѣтно пѣнїе. едннѣмоу вѣбѣ възснлающїн. 43б/11–13 (13); сын едннн бѣ нашѣ. 51б/18. **б. једини, сам.** – не тѣкѣмо едннѣо

⁶³² Прилог тогѣда овѣе функционнше као корелатнв временске реченнце.

⁶³³ У наведеннм прнмернма у службн везннчког средства употребљен је односни прилог са значењем времена.

⁶³⁴ Треба да стоїи: прѣзрнмѣ или, мање вероватно, прѣзрѣнѣмѣ.

дїшею своєю пекоуцїи се. 35а/23–24 (23); аз же єдна забылї нїє слави твоє. 38а/16; не тькмо монастыроу єдна црїквн нъ и в'сь дворь монастырскїє испльни и оукраши еже рѣши полати црїскїє поставль и трапезарїю. 80а/7–10 (8). **3. а.** у имен. служби: *један*. – оун'ша бо два паче єдного. єдномоу бо люте. 37а/27–28 (28 х 2); хотеще єдиннї ѿ дроугылї възети богатствїє нїлї. 83а/10–11 (10). **б.** у имен. служби: *једини* (*Бог*). – томъ єдномоу испнтающомоу срїдїца и оутробы. 30а/10–11 (11); теплѣ послєдїствоующн томоу єдномоу. 35б/3. **4. јединствен, недељив.** – тако да єдннеми оустн и єдннеми срїдїцемъ славнте прєстѣоу тронцоу ѿца и сїа и стїго дхїа. 42а/25–27 (25 х 2); и тако єдннеми оустн възоупнше хвалоу в'седрьжителю бѣу. 51а/18–19 (18); єдноу волю и любовь братнїю нмоуша въ тѣлєсн. 59б/12–13 (12). **5.** у прил. служби: *једанпут, једном*: – и пакы не єдною нъ и дваши хоте стати се съ в'селєн'скимъ црїемъ новаго рнма костантїнополя. 74б/5–7 (5); не єдною нан дващѣ. 78а/13; не єдною нъ и триши. 80б/24. **II. зам. 1. неки.** – рече бо єдннъ моуд'рылї. 28а/27–28 (28); тако рещн ми и єдномоу ѿ таковнхъ бѣ въ малїстн богалтї сїн. 41б/25–26 (26); прнз'вав'ши же х'любнвка єдного ч'рн'ць сконлїлї. 43а/28–43б/1 (1); неконмъ прнвнденїемъ сьн'нїимъ явн се єдномоу нзабран'нылї ч'рн'ць глїю?. 50б/14–15 (14–15); прнми ме тако єдного ѿ възлюблен'нылї твонхъ. 61а/8–9 (8); хоцоу тако да въз'мєши дьщерь єдномоу ѿ в'ѣл'можь монлї. 61а/13–14 (14); и в'ставь некоторн єдннъ снл'нонменнтїн тогождїє езнка татарска съ снлоу своєю. 63а/20–22 (20); и въ єдноу ноцѣ панамонароу црїкв'номоу ндоуцоу въ црїквѣ тако да възєжеть канїдїла. 84б/20–22 (20). **2. појединачно**: – тьще се по єдномоу исповєдѣтн. сїє бл'жен'нїє несповѣдїмаа бѣооугод'наа дѣянїа. 42б/26–27 (26); и всакого нїлї по єдномоу оутврднв'шїн. 46б/12–13 (12). **3. исти.** – и падоше въ єдннъ днѣ ·кї· тысоуць. 42а/7–8 (7); братї(а) єдною мѣре. 58б/23. **4. са значењем вєћег истицања именице уз коју стоји: један; једини; јединствен, коме нема равна у целој врсти, изузетан.** – ѿ дшїє ѿкаан'наа. ѿ дшїє грѣх'олюбыва. се кон'ча се жнтїє твоє въ вѣце семъ. ндн оубо въ дроугїє члїкы. се бо ѿставлїаєши красотоу маловрѣдн'ноу... се бо прнстоупнше и рѣше зовѣт' те в'станн и нексны. нъ оубо възспрѣнн ѿ дшїє тьщещн се єдномоу часъ. възоупїи въ покаанїн. в'седрьжителю словї(о) ѿтє... не презрн менѣ рабн твоє. 44а/25–44б/5 (2).

◇ Въ єдннъ днѣ у исто време, истовремено. – и падоше въ єдннъ днѣ ·кї· тысоуць. 42а/7–8 (7). Въ єдннъ часъ зачас, за трен (*ока*). – сьн зломнслннн внде тако въ єдннъ члї(ь) в'се слави своє и богат'ства лншєнь былї(ть). начелтї въз'снлатн къ семоу бл'гочлїстнвомоу кралю. млѣвнїє глїы вѣщає снцѣ рѣкы. гїи мон слав'ннн кралю. въз'врати ярость гнєва твоего ѿ менѣ. 60б/27–61а/5 (27). **єдинъ... дроугын у изрицању узајамног односа: један... други.** – и многоу же метежоу и мльве не малѣ быв'ши и сметенїю. въ врѣме престав'ленїа бл'жен'наго. и ратемъ и пленованїю многоу ѿ соуклоудр'нылї вон. тако сьражатн се плыкомъ междїлоу собою. хотеще єдиннї ѿ дроугылї възети богатствїє нїлї. 83а/6–11 (11). **єдинѣмъ срьдїцемъ једнодушно, сложно.** – (монастырском братству:) мнр' же бжїи прєспѣваєн в'сакъ оумь члїть. да оутврднт' вн въ любовь бжїю. тако да єдннеми оустн и єдннеми срїдїцемъ славнте прєстѣоу тронцоу ѿца и сїа и стїго дхїа. 42а/23–27 (25–26). **єдинѣмн оусты једногласно, у један глас.** – мнр' же бжїи прєспѣваєн в'сакъ оумь члїть. да оутврднт' вн въ любовь бжїю. тако да єдннеми оустн и єдннеми срїдїцемъ славнте прєстѣоу тронцоу ѿца и сїа и стїго дхїа. 42а/23–27 (25). ОП: 51а/18.

єдро прил. (1) *брзо*. – непрѣстан'но оустн свонди нецльч'но пѣнїє, єдномоу бѣу въз'снлающїн. срїдїцемъ ськрвшен'номъ и дх'омъ смєреномъ. єдро течєнїє творещн. аще бы възможно єн гонєз'ноутн мльвн житєнлскыє. 43б/11–16 (14).

єже вєзн. (4) **1.** изрични: да⁶³⁵. – се коль добро и коль красно еже жнтн братома вькоупѣ. 37а/10–11 (10); днвно бо єже црѣу сь црїемъ нноплѣмен'нїимъ став'ше се пакы оулоучнтн хотєнїє своє.

⁶³⁵ Овде је реч о субјекатским изричним клаузама уведеним прилошким предикатским изразом који означава мишљење, осећање, перципирање. Овакво своје тумачење заснивамо на чињеници да се зависна клауза односи према основној онако како се субјекат односи према предикату (*То је добро и красно; То је чудно*).

746/1–3 (1); **2.** временски: *када*. – тако сја блженнаа твораше: сама оубо постомь оудроу҃таю҃щїи тѣло свое: алыніе пнтѣю҃щїи: нѣлс(ть) бо то постъ еже съмомоу постити се⁶³⁶. алыоу҃щаго же презрети: постен бо се и не дадїи алыоу҃щомоу хлѣба: въ тыце юмв постъ выкаеть: 32а/5–11 (8).

◇ **КЖЕ** рещи в. рещи (80а/9).

КЗЫК, -а м (27) **1.** *народ*. – два бо снѧ кє бѣста въ ты дїи: крѣпка и съмодрьжавна кралл(а): въ ѡтѣствїи своємь срьв'сцѣн зем'ан: мнѡгїи страни езнкь прѣдрьжеша: 36а/6–9 (9); помнїнта іако вѣрн хрїстїанскїе: і езнка блговѣрнаго рождїенїе и въспнтѣнїе кєлста: ѡ юности ваю воднїлаа и крѣпнїла дѣомь стїмь: ннколнже боеша се ѡ соупротнв'ленїа наснл'ствоу҃щнх' вн нноплемен'ных'л езнкь: 36а/16–21 (17, 21); и тако съвакоупнвь вѣлнкоу повѣдоу вонскы свое: езнка грѣт'каго: и ннїи мнѡгїи нноплѣмен'нїи езнци: татарн и тоуркы и фроугы: и съ смнн ндѣ въ бѣзоумїи своємь хвалє се: іако не тьк'мо ѡтѣствїе сєго блгочїстнваго хотѣ озлобытн: нь и нменн єго не нменоватн се к томоу въ дрьжавѣ єго: 56а/5–11 (6, 7); сїи же нндєв'ше наснл'ство сєго блгочїстнваго краллї єлнко на ных'л: шыд(ь)ше съвькоупнше околѡ сєвѣ повѣдоу вонскы мнѡгїи езнка татар'ска и коуманн: златѡ мнѡго дав'ши нмь: 59а/11–15 (13); сын съвькоупнвь трьклєтоу҃ю єрєсь езнка татар'скаго и єлнко свонх'л кємоу вон: и іако въ незапоу вьнндѣ съ смлмн въ дрьжавоу ѡтѣствїа сєго блгочїстнваго кралл(а): 60а/14–17 (14). ОП: 28б/5, 29а/18, 40а/25, 53б/21, 54б/7, 56а/24, 56б/14, 58б/8, 58б/14, 61б/10, 63а/21, 63б/24, 85а/27. **2.** *језик, орган говора*. – фнг. възвѣселн дшѡу рабы твоєє: и възрадова се езнкь мон: 35а/10–12 (11); и езнкь вашь ѡ клеветн оустав'лантн⁶³⁷: и оустны вашє ѡ льстн: рече бо потребытї гѣ в'се оустны льств'нїе: и езнкь вѣлєрєтнвь: 42а/18–21 (18, 21); фнг. которн лн мнѡго?лвѣщан'нїи езнкь нзыглїеть таннїе єго бѡу дѣтелы: недѡведѡмїе кєлс(ть)ствоу҃ члѣт'скоу: 66а/21–23 (21); фнг. блжѡу доброг'лывн езнкь твон: на нєгоже сладѡсть дѣл стїго нзлїа се: 83б/3–5 (4). **3.** *језик; говор; начин говора, изражавања, приповедања; стил писања*. – и того трїсїан'ною блгдлїтїю ѡстн оумь мон: оутаснн же мн и езнкь: іако да възмогоу съмнсл'но и разоум'но ѡкончїатн жнтїе сїє блжен'нїе глєже моє: 43а/1–5 (3).

◇ **СВЄЗАТИ** СЕ **КЗЫКЪ** КОГО *изгубити моѡ говора*. – и не бѣ глалс(а) нн слншанїа ѡ нєлг'л: езнк' бо єго свѣзал' се бѣ: 83а/1–2 (2).

КЗЫЧ'ННКЪ, -а м (1) *незнабожац, (? који не верује у Бога Исуса Христа)*. – любов'нїи снѡу дрьжав'наго мн црїств'а: слншахь вѣлнкоу помѡщь ѡ влдїкн х'а прѣвнсокомоу тн кралєк'ствєв на поганїє: и в'се езнч'ннкы: нь и пакы оубѣдн внсоут'ство тн и бгѡдарован'ноюу дрьжавоу тн: на ѡстав'шоу҃ю чєсть поганых'л сїнх'л: и ѡсвѣтн хрїстїан'ствѡ ѡ наснлїа поганых'л сїнх'л: 76б/10–16 (13).

КЄЛЕНА в. єлєна

КЄЛНКО зам. и прилог (125) **І.** *непроменљива заменица у упитно-односном значењу: колик(и), -а, -о; који, -а, -е; ко; шта*. – нстнн'ною же любовїю єлнко кь гѡу полдпнрає се: 27б/13; мнѡгаа оубѡ таковаа члѣколюбїа твоа влдїко: єлнко нась грѣш'ных'л помнлѡванїа толет' мє: 28а/19–21 (20); и в'са єлнко доврїє дѣтелы ѡкончашє сокою: 28б/27–28 (27); бгѡлюбнвн же моужн єлнко жнвоуше въ соуетн мнра сєго: 29а/27–28 (27); прѣдн пнлсн'на єлнко блгѡвѣр'ных'л кралл срьв'скїе зем'лє жнтїа нх'л съставнвь: 29б/9–11 (9); єлнко в'сєрлдїчнаго дрьзновєнїа кє кь вѣѡу: и просто рещн всакою доврою полд(о)вою оукрашен'на: 31а/2–4 (2); и сїа несѡуцїи єлнко пнлснїи грѣхн кє: 33а/13; и ѡ тоудє пакы прнносєще заповєдн пнсанїємь єлнко ѡ пол'зн дшїи кє: 33а/14–15 (15); же глїи єлнко въз'слнлєлїл тн хѡлюбываа: 34а/20–21 (20). ОП: 34а/26, 34б/20, 35а/5, 35а/12, 36а/26–27, 36б/25, 37б/12, 37б/27, 38а/27, 38б/23, 39а/5, 39а/8, 39а/22, 40а/17, 40б/20, 40б/23, 41а/22, 42а/16, 44а/13, 44б/27, 45а/20, 45а/23, 46а/1, 46а/11, 46а/19, 46б/3–4, 47а/3, 47а/16, 47б/11, 48а/15, 50а/6, 50б/21, 53а/2, 53а/26, 53б/13–14, 53б/28, 54а/2, 55а/5, 55а/13, 55а/23, 55б/22, 57б/5,

⁶³⁶ Уз временско, овде је присутно и условно значење.

⁶³⁷ Треба да стоји: оуставланте.

576/9, 59a/12, 596/10, 60a/1, 60a/15, 61a/5, 616/12, 616/18, 62a/27, 636/17, 64a/18, 656/1, 656/20, 66a/26, 666/23, 67a/23, 69a/11, 696/18, 696/21, 70a/12, 706/8, 706/14, 71a/27, 716/6, 716/25, 72a/3, 72a/23, 726/2, 73a/2, 77a/22, 776/10, 776/14, 776/17, 78a/25, 82a/9, 84a/18, 86a/2. **II. прилог:** *кад се одређује мера, трајање, интензивност неке радње или неког стања: колико.* – добро и извѣстно намъ поДл(о)баетъ сказати житїе бл҃женнїе елени: еанко ѿ въздржанїи кє и поДлвнзѣ: 296/5–7 (7); еанко же и азъ очнма мнма видѣхъ: 296/15; плати се дшїе грѣшна еанко ѿ сьдѣнїи тобою злїнїхї: 31a/23; еанко могощи въспоменути грѣхн своє: 33a/3–4 (3); и еанко же ндѣющн дхѣвнїе ѿце: 33a/5–6 (5); аще и хотеще дхѣм жити еанко оуголдно кєл(ть) глєвн: 33a/22–23 (22–23); еанко бо сїнїхї готовакє въ вецѣ семь въ чюждлємь градѣ пакѣ кєл(ть): 336/22–23 (22); еанко спѣматн мн въ бѣоуголднаа дѣла: 336/7–8 (7–8); и ѿ сїнхъ троуждлающн се еанко ѿ выдаванїи млєстннхъ въ храмн вжлєствнїе: 346/26–27 (26–27). ОП: 35a/24, 366/22, 376/7, 396/28, 41a/14, 42a/28, 456/6–7, 486/21–22, 496/14, 526/1, 53a/18–19, 54a/7, 64a/19, 66a/16, 666/6, 666/10–11, 666/19, 69a/25, 696/23, 716/20, 73a/26, 85a/26.

◇ **ЕАНКО...** Н... *при упоређивању чега или када се истиче вишеструкост, да је нечим обухваћено и једно и друго: како... тако и...; и... и...* – придег' бо днѣ глєвнхъ вѣланкы: въ нємже кєл(ть) в'семь намъ ѿбрѣсти се предл престоломъ бѣсьмрытл(ь)наго влѣды х҃а: ѿвѣтъ твореще ѿ сьдєтанїнїхї злѣ: еанко мала и вѣланка: 366/4–7 (7). ОП: 356/22. **ЕАНКО РЕЩН МН (ДОВОЛЬНО)**⁶³⁸ *користи се да навести разјашњавање, јасније исказивање о чему реченом: ? то јест; боље рећи, тачније (речено).* – и сама въ жнвоте своємь: испльны домь сїн прєстїе в'сакымь доволствомь: еанко рѣщн мн кннгы вжлєствнїе и сьсоудїн сѣн'нїи златїи и срѣбрьнїи: оукрашен'нїи мнгоцѣн'нїи добротаи: нконн же ѿкованн златомь: испльнены мощн стѣлїхї: завеси же златїи: и ннїе же правлїдн црковнїе: даровав'шїи еанко несповєданю: въ кратцѣ бо нзрекоу' в'се житїе своє и нензттен'но богат'ство слави зем'льнаго црлєства тоу дарова: 41a/6–17 (8); кь селоу же стѣлоу и вжлєствномлє местоу рекомомоу хиландларь: мнгоаа села и мѣстохы в'сакого именованнаго богат'ства испльнїи еанко рещн мн довол'но: сїа в'са прикоупивъ ѿ дрьжавн црлє грєчлєскаго: мнго множьство беснслсно злата за сїа вьдавъ: и приложн кь местоу томоу стѣлоу: тако да ѿ таковїе дрьжавн в'сакїе потрѣбы ндоутл': кь соущнїмъ въ монастыри томь: и препокоя радн еанко ндвнїнїхї которою работою ѿ местѣ томь стѣмь: 696/10–19 (13); и таковоє место (цркву у Солуну) в'сакымн потрѣбамн мнгоїи и члєстмн испльнн: еанко рещн мн довол'но: тако да в'сн еанко тоу пребывающнхъ в'сакъ доволъ нмають: пакє комоу что нїхї на потрѣвоу: 716/3–7 (5).
Уп. тако (◇ тако рещн мн)

ЕАНКЪ, -а, -о зам. (9) *који; колѣк(и) 1. с относним значењем или у функцији везног средства у относним реченицама.* – еанци оубо ѿ мнра сєго желающе нечлєчл(є)н'ныхъ и непостнжнїи хъ даровѣ въ нєлєнемь пребыванїи: 276/7–9 (7); еанци бо имень твоєго радлїи стїго: зем'лноє црлєство ѿставльше: 286/10–12 (10); и в'сєчлєстнїи бо нгоумени еанци прѣдрьжеще домь кє: 41a/3–4 (4); в'са еанка богат'ства соутл' домоу сєго прєстїе: 416/21; и еанце праздїноующе днѣ покоа моєго сьхранн нїхї силою твоєю: 466/2–3 (2); сын бо бл҃гочлєстивн краљ стєфанъ разоумєль бѣ пришьствїе кє и повѣлєль бѣ тако да сьвакоупет' се кь нємъ всн еанци слн'нїи дрьжавы єго: 50a/1–4 (4); еанци же нхъ хотеще прнстатн кь брѣгоу: 57a/16–17 (16–17); колн бо множьство мнго болѣщнхъ беснслсно еанци вьзлєжахоу въ таковѣмь оуготованїи: 706/22–24 (24). **2. истиче велику количину чега са дивљењем или чуђењем због тога.** – еанкыє напасти мнгоїе подьбєтъ въ юности своєн: 54a/8–9 (8).

ЕПНСКОУП- в. епнскоуп-

ЕРЕСЬ в. ересь

⁶³⁸ Ова синтагма врши функцију конектора у тексту.

⚡ број (1) *девет, 9*. – што се вама мннть. аще кел(ть) чл̄коу ·ѣ̄ ов'ць. и єднна заблоуднть. не оставнт' ли ·ѣ̄ ·ѣ̄ и ндеть нскати заблоуждѣшою. 81б/2–5 (4).

⚡ број (1) *деведесет, 90*. – што се вама мннть. аще кел(ть) чл̄коу ·ѣ̄ ов'ць. и єднна заблоуднть. не оставнт' ли ·ѣ̄ ·ѣ̄ и ндеть нскати заблоуждѣшою. 81б/2–5 (4).

ЗАКЉУЧАК

Као резултат лексикографске обраде *Речника владарских житија архиепископа Данила II (према препису Даниловог зборника у Архиву САНУ, 1553. год.)* написан је Речник који садржи 2.520 пуних (пунозначних) одредница.

Архиепископ Данило Пећки пише краљевска житија настојећи да што потпуније опише духовну страну својих јунака, занемарујући детаље из њиховог живота. Тежиште је на томе, јер је сврха ових списа угледање на светитеља, који представља остварен идеал хришћанског живота. Средњовековни читалац или, боље рећи, слушалац, трага за доказом успешног подвига, за парадигмом исправног живота, а не за биографским подацима о светитељу. Они су периферни и подређени основном циљу дела. Исихастичка духовност је сва у молитви, својеврсној интроспекцији, плачу, ревалоризацији поступака и тежњи ка духовном савршенству.

На лексичком нивоу могу се препознати директне алузије на исихастичку духовност. Мотив светлости, стално место исихастичког учења, богато је заступљен у тексту: *озарити освѣтити, освѣтити оумь, свѣтѣти, свѣтѣти се, свѣтло, свѣтлѣнникъ, свѣтъ, свѣтъл, свѣтодавѣць, свѣща, свѣщѣнникъ, слѣньце, слѣньчьнъ, трѣсѣнѣнъ.* Непрестана молитва је на уснама угодника Божијих, који тако доспевају у *оумлѣннѣ.* Блиске овом семантичком пољу су лексеме: *безмльвнѣ, безмльвнъ, безмльвьствовати,* затим *пѣци се, пѣчалѣнъ, пѣчалъ, омоцити слѣзѣми* и др. Бог је, између осталог: *бесконьчан, незабытъливъ, нензглаголанѣнъ, ненздрѣченѣнъ, ненслѣдѣнъ, неконьчьнъ, неопнсанѣнъ, непристоупѣнъ.*

Неке од одредница које нису забележене у *Речнику старословенских канонских споменика*⁶³⁹ јесу: *архнеписко(у)пниѣ, атоньскъ, баньска, безгодно, безмоутѣнъ, безълобѣно, беспокровѣнъ, бѣщнслѣно, бнло, бнти се, благодѣтѣлъ, благоподатѣлнѣвъ, благосрѣдѣнъ, благочѣстнѣ, бльгарьскъ, богоблаженъ, богоговѣннъ, благодарѣванъ, богонзбѣранъ, боголюбнѣ, боголюбѣзнъ, боголюбѣство, богомѣти, богомыслѣнъ, богоотѣць, богоподатѣлнѣвъ, богопослоушьливъ, богопрнѣтѣнъ, богоразумѣнъ, богохвалѣнъ, бокъ,*

⁶³⁹ СС.

БОЛЬНИЦА, БОРНТИ СЕ, БОЈАНА, БРАНИЧЕВСКИ, БРЪНАЦИ, БЪДИНЬ, БЫСТРОТА, БЪГЪ, БЪЛЪГРАДЪ, БЪСИ, ВЕЛНКОМЕННЪ, ГОДИЦЕ и др.

Због различитог методолошког поступка и различите сегментације значења, и оне одреднице које су потврђене у наведеном речнику имају код знатног броја лексема допуњено или другачије значење. Нека од наведених значења представљају семантичку иновацију у односу на старословенско значење.

ИЗВОРИ

Архиепископ Данило 1972: *Arhiepiskop Danilo i drugi. Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih*. London: Variorum Reprints (према: *Животи краљева и архиепископа српских*, написао Архиепископ Данило и други, на свијет издао Ђура Даничић, у Загребу 1866). – 386 с.

Данило Други 1988: *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*. Приредили Гордон Мак Данијел, Дамњан Петровић. Данашња језичка варијанта: Лазар Мирковић, Димитрије Богдановић, Дамњан Петровић. Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 6. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

Атанасије/Василије 2008: Свети Атанасије Велики; Свети Василије Велики. *Благослови, душо моја, Господа. Свети оци тумаче Псалтир*. Друго издање. Београд: Библиотека Образ светачки.

Белај 2009: Belaj, Branimir. Prostorna značenja na razini složene rečenice. *Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole „Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih“*. Zagreb. 43–67.

Белић 1953–54: Белић, Александар. О значају синтагме за развитак језичких појава. *Јужнословенски филолог XX/1–4*. 1–27.

Белић 1958: Белић, Александар. *О језичкој природи и језичком развоју*, књ. I. Београд: Нолит.

Библија 2007: *Библија – Свето писмо Старог и Новог завета*. (ур. Љубомир Ранковић) Ваљево: Глас Цркве.

Бичков 1991: Бичков, Виктор Васиљевич. *Византијска естетика. Теоријски проблеми*. Београд: Просвета.

Благојевић 1989: Благојевић, Милош. *Србија у доба Немањића*. Београд: ТРЗ Вајат, ИРО Београд.

Благојевић 2007: Благојевић, Милош. Закон господина Константина и царице Јевдокије. Београд: *Зборник радова Византолошког института XLIV*. 447–458.

Блажевац/Вајс 1999: Blaževac, Krešimir; Vajs, Nada. Sinonimija i jednojezični rječnik. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 25*. 47–76.

Богдановић 1968: Богдановић, Димитрије. *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*. Београд: Византолошки институт.

Богдановић 1980: Богдановић, Димитрије. *Историја старе српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.

Богдановић 1986: Богдановић, Димитрије (прир.). Свети Сава, *Сабрани списи*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 2. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Богдановић 1997: Богдановић, Димитрије. *Студије из српске средњовековне књижевности* (прир. Т. Суботин Голубовић). Београд: Српска књижевна задруга.

Богдановић и др. 1997: Богдановић, Димитрије; Ђурић, Ј. Војислав; Медаковић, Дејан. *Хиландар*, 2. измењено издање. Београд: Југословенска ревија, Света Гора: Манастир Хиландар.

Бојовић 2009: Бојовић, Драгиша. Трпеза премудрости архиепископа Данила Другог. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор LXXIV/1–4*. Београд. 21–29.

Бојовић 2013: Бојовић, Драгиша. Мисао старих српских писаца о свештеном језику и божанској речи. *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. Едиција

Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. 357–367.

Bock 1927: Bock, Ivan Petar. Klement Rimski i njegova poslanica Korinćanima. *Obnovljeni život* VIII/2. 93–105.

Брјанчанинов 2005: Свети Игњатије Брјанчанинов. *Енциклопедија православног духовног живота*. Библиотека Образ светачки, књ. 84. Београд: Православно-мисионарска школа при храму Св. Александра Невског. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/DuhovnoUzdizanje/EnciklopedijaSpasenja/Enciklopedija.htm> (приступљено 18.3.2014).

Брјанчанинов 2007: Свети Игњатије Брјанчанинов. *Аскетски огледи – трећи део*. Манастир Хиландар. Доступно на <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslovlje/AsketskiOgledi/AsketskiOgledi.htm> (приступљено 1.1.2014).

Брјанчанинов 2013: Свети Игњатије Брјанчанинов. *Отачник: школа духовног узрастања по светим старцима*. Додатак: Мали речник православног подвижништва. Библиотека Очев дом, коло 2, књ. 17. Београд: Верско добротворно старатељство Архиепископије београдско-карловачке.

Вајс 1982: Вајс, Нада. О лексикографској дефиницији (од лексикографије до семантике). *Лексикографија и лексикологија*. Београд – Нови Сад. 21–26.

Василије 2003: Василије Велики. *Беседе на псалме*. Библиотека Образ светачки Београд: Православно-мисионарска школа при храму Св. Александра Невског. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Svetopismo/VasilijeVelikiPsalmi/VasilijeVelikiPsalmi06.htm> (приступљено 20.8.2015).

Васиљевић 2001: Васиљевић, Максим (предг.). *Свети Григорије Палама у историји и садашњости* (зборник радова). Србиње–Острог–Требиње: Духовна академија Светог Василија Острошког.

Васиљевић Илић 2015: Васиљевић Илић, Славица. *Српска средњовековна књижевност*. Бања Лука: Филолошки факултет.

Васић/Нејгебауер 2002: Васић, Вера; Нејгебауер, Гордана. Семантичко-деривациона гнезда у компаративним истраживањима (на примерима из српског и енглеског језика). *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 125–131.

Влахос 2000: Архимандрит Јеротеј Влахос. *Вече у пустињи Свете Горе*. Хиландарски путокази, бр. 13. Манастир Хиландар.

Вуковић 2002: Вуковић, Гордана. Општа и термилошка лексика у лексикографској пракси. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 273–276.

Вукоја 2011: Vukoja, Vida. Usporedba značenja leksema hrvatskih crkvenoslavenskih osnova nenauid- i mǣz-. *Slovo* 61. Zagreb: Staroslavenski institut. 169–240.

Гиро 1975: Гиро, Пјер. *Семиологија*. Београд: БИГЗ.

Гортан Премк 1997: Гортан Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 14.

Григорије 2004: Григорије Светогорац, јеромонах. *Исус Христос: беседе изговорене на радију*. Београд: Задужбина Светог манастира Хиландара.

Грицкат 1967: Грицкат, Ирена. *Стилске фигуре у светлу језичких анализа*. Наш језик, XVI/4. 218–235.

Грковић Мејдор 1993: Грковић Мејдор, Јасмина. *Језик „Псалтира“ из штампарије Црнојевића*. Подгорица: ЦАНУ.

Грковић Мејдор 1997: Грковић Мејдор, Јасмина. Партиципи у српскословенском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XV/1*. 21–39.

Грковић Мејдор 2001: Грковић Мејдор, Јасмина. *Питања из старословенске синтаксе и лексике*. Лингвистичке свеске 1. Нови Сад: Филозофски факултет.

Грковић Мејдор 2003: Грковић Мејдор, Јасмина. Предикативни герунд у старосрпском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVI/1*. 23–34.

Грковић Мејдор 2004: Грковић Мејдор, Јасмина. Развој хипотактичког да у старосрпском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 47/1–2*.

Грковић Мејдор 2007: Грковић Мејдор, Јасмина. Списи из историјске лингвистике. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића – Будућност.

Грковић Мејдор 2008: Грковић Мејдор, Јасмина. О семантици старословенских придева добръ и благъ. *Јужнословенски филолог LXIV*. 51–60.

Грковић Мејдор 2011: Грковић Мејдор, Јасмина. Праиндоевропски датив + инфинитив: порекло и словенски развој. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIV/1*. 27–44.

Грковић Мејдор 2013: Грковић Мејдор, Јасмина. Прилог историји лексичко-семантичке групе -грѣх-. *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. Едиција Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. 369–388.

Гушић 1973: Gušić, Branimir. *Wer sind die Morlaken in adriatischen Raum? Balcanica IV*. Beograd: SANU. 453–464.

Дамаскин 2001: Свети Јован Дамаскин. *Тачно изложење православне вере*. Београд: Јасен. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Apologetika/SvJovanDamaskinTasnoIzlozenjeVere/SvJovanDamaskinTasnoIzlozenjeVere029.htm> (приступљено 15.5.2015).

Дамаскин 2006: Свети Јован Дамаскин. *Источник знања*. Београд: Јасен.

Дојчиновић 2013: Дојчиновић, Данијел. Породични односи у српској књижевности немањићког доба. *Од науке до наставе* (зборник радова). Ниш: Филозофски факултет. 437–448.

Дојчиновић 2013: Дојчиновић, Данијел. Епидеиктичко бесједништво и структура житија. *Црквене студије/Church studies*, год. XII, бр. 12. Ниш: Центар за црквене студије.

Доментијан 2001: Доментијан. *Житије Светог Саве* (предговор, превод дела и коментари Љ. Јухас Георгиевска, издање на српскословенском Т. Јовановић). Београд: Српска књижевна задруга.

Доментијан 1988: Доментијан. *Живот Светог Саве и живот Светог Симеона* (прир. Р. Маринковић). Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 4. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Драгићевић 2009: Драгићевић, Рајна. О проблемима идентификације фразеологизама. *Südslavistik Online* 1. 35–44. Доступно на: <http://www.suedslavistikonline.de/01/dragicevic.pdf> (приступљено 8.12.2014).

Драгићевић 2010: Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*, друго издање. Београд: Завод за уџбенике.

Драгићевић 2011: Драгићевић, Рајна. О значењу придева као услови и последици њихове лексичке спојивости. *Јужнословенски филолог* LXVII. 109–119.

Ђорђевић 1975: Ђорђевић, Петар. *Старословенски језик*. Нови Сад: Матица српска.

Ђурић 1991: Ђурић, Војислав (ур.). *Архиепископ Данило II и његово доба*. Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти: децембар 1987. САНУ, Научни скупови, књ. 58, Одељење историјских наука, књ. 17.

Згуста 1991: Zgusta, Ladislav. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost.

Златар 2003: Zlatar, Jelena. Pojam i značenje mase u nekim filozofskim, sociološkim i psihološkim teorijama. *Ћети* V/11. 27–41.

Ивић 1972: Ивић, Милка. Проблематика српскохрватског инфинитива. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XXV/2. 115–138.

Ивић 1954: Ивић, Милка. *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Јакобсон 1966: Јакобсон, Роман. *Лингвистика и поетика*. Београд: Полит.

Јевтић 1990: Јевтић, Атанасије (епископ). *Духовност православља*. Београд: Храст, 1990.

Јевтић 1992: Јевтић, Атанасије (епископ). *Свети Сава и косовски завет*. Београд: Српска књижевна задруга.

Јелисејев 2009: Јелисејев, Владимир (свештеник). *Православни пут спасења и оријентално-окултна учења*. Доступно на:

<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Apologetika/PravoslavniPutSpasenjaIOkultnaUcenja/LatPravoslavniPutSpasenjaOrientalnaUcenja14.htm> (приступљено 23.7.2014).

Јерковић 1995: Јерковић Вера. О издавању старих српских споменика. *Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа*. Зборник радова са III међународне хиландарске конференције одржане од 28. до 30. марта 1989. Београд: САНУ. 139–145.

Јерковић 2004а: Јерковић Вера. О транскрипцији српскословенских текстова. *Предавања из историје језика*. Лингвистичке свеске 4. Нови Сад: Филозофски факултет. 70–86.

Јерковић 2004б: Јерковић Вера. Ћирилица српскословенског периода. Палеографски приступ проучавању и општи увид у њен развој. *Предавања из историје језика*. Лингвистичке свеске 4. Нови Сад: Филозофски факултет. 87–102.

Јовановић 2002: Јовановић, Гордана. Стара лексика у савременим двојезичним речницима словенских језика. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 325–329.

Јовановић, Г. 1980: Јовановић, Гордана. Најстарија српска четворојеванђеља у светлу неких лексичких особености. *Јужнословенски филолог* XXXVI. 89–100.

Јовановић, Г. 1983: Јовановић, Гордана. Питање синонимије у српској редакцији канонских текстова. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 12/1. 137–143.

Јовановић, Т. 2012: Јовановић, Томислав (приредио и пренео на савремени српски језик). *Хрестоматија средњовековне књижевности. Том I (Старословенска и преводна књижевност). Том II (Српска књижевност)*. Београд: Филолошки факултет.

Јовић 1985: Јовић, Душан. *Језички систем и поетска граматика*. Београд: БИГЗ.

Јустин 1979: Отац Јустин Ћелијски. *Тумачење Светог Еванђеља по Матеју*. Београд.

Јустин 1986: Отац Јустин Ћелијски. *Тумачење посланица Филипљанима и Колошанима Светог апостола Павла*. Ваљево: Манастир Ћелије.

Јустин 2003: Отац Јустин Ћелијски. *Догматика православне цркве I*. Православна философија истине. Сабрана дела Светог Јустина Новог, књ. 17. Београд: Задужбина „Свети Јован Златоусти“ Аве Јустина Ћелијског, Ваљево: Манастир Ћелије. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Osnovi/DogmatikaPravoslavneCrkve/DogmatikaPravoslavneCrkve.htm> (приступљено: 1.11.2013).

Јустин 2007: Отац Јустин Ћелијски. *Сетве и жетве*. Сабрана дела Св. Јустина Новог, књ. 20. Ваљево: Манастир Ћелије.

Јустин 2009: Отац Јустин Ћелијски. *Еванђелска блаженства*. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Svetopismo/SvetiJustinBlazenstva/SvetiJustinBlazenstva08.htm> (приступљено 10.4.2012).

Јухас Георгиевска 1988: Јухас Георгиевска, Љиљана (прир.). Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 3. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Јухас Георгиевска 1999: Јухас Георгиевска, Љиљана. *Стефан Првовенчани и његово дело*. Доступно на: http://www.rastko.rs/knjizevnost/liturgicka/stefan-sabrana/stefan-sabrana_01.html#p_28 (приступљено 12.5.2013).

Калезић 1991: Калезић, Димитрије. Архиепископ Данило II и питање његова припадања исихазму. *Архиепископ Данило II и његово доба* (ур. В. Ј. Ђурић). Српска академија наука и уметности, Београд, 1991, 117–129.

Карелин 2003: Карелин, Рафаил (архимандрит). *Тајна спасења*. Серија: Хришћанска етика и аскетика, књига 1. Србиње: Богословско братство.

Карелин 2010: Карелин, Рафаил (архимандрит). *Умеће умирања или уметност живљења*. Манастир Подмаине.

Касијан 2003: Преподобни Јован Касијан. *Преглед духовне борбе*. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Dobrotoljublje/dobro213.htm> (приступљено 30.9.2012).

Кашанин 1990: Кашанин, Милан. *Српска књижевност у средњем веку*. Београд: Просвета.

Керкез 2013: Керкез, Драгана. Језички концепт *чудо* у руском језику (у поређењу са српским). *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. Едиција Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. 95–111.

Кисас 1981: Кисас, Сотириос. Српски средњовековни споменици у Солуну. *Зограф* 11. 30–42.

Клеопа 2003: *Пут неба: Живот и подвизи. Поуке и разговори*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског. Доступно на: http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslovlje/Kleopa/Lat_kleopa06.htm (приступљено 3.9.2012).

Ковачевић 2008: Kovačević, Ana. Uzvici u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Slovo* 58. 87–135.

Крамарић 2011: Kramarić, Martina. Frazemi u Gospinim plačevima na starohrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/1. 73–100.

Куљбакин 1930: Куљбакин, Степан Михајлович. О речничкој страни старословенског језика. *Глас СКА СХХХVIII*. Београд. 85–143.

Курешевић 2006: Курешевић, Марина. Апсолутни датив у српској средњовековној писмености. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIX/1. 35–112.

Курешевић 2013: Курешевић, Марина. Прилог познавању сакралног стила српскословенског језика: апсолутни датив. *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. Едиција Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. 401–417.

Лихачов 1972: Лихачов, Димитрије. *Поетика старе руске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.

Лома 2002: Лома, Александар. *Пракосово. Словенски и индоевропски корени српске епике*. Балканолошки институт САНУ, посебна издања 78, Центар за научна истраживања САНУ – Универзитет у Крагујевцу.

Лома 2008: Лома, Александар. *Rěъь, *slovo, *besěda – етимологија и семантичка праисторија. *Јужнословенски филолог* LXIV. 199–216.

Мајендорф 2012: Мајендорф, Јован. *Свети Григорије Палама и исихастичка духовност*. Београд: Задужбина Светог Манастира Хиландара.

Мак Данијел 1989: Мак Данијел, Гордон (прир.). *Данилови настављачи – Данилов Ученик, други настављачи Даниловог зборника*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 7. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Максимовић 2007: Максимовић, Љубомир. Србија и идеја универзалног царства. *Зборник радова Византолошког института* XLIV. 371–379.

Максимович 1930: Максимович, Јован (јером.). *Учење о Софији, Премудрости Божијој*. Варшава: Синодална штампарија.

Марковић 2002: Марковић, Михаило. Ум и етос: последице њиховог раздвајања и неопходност њиховог јединства. *Филозофија и друштво* XXI. Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

Матијашевић 1983: Матијашевић, Јелка. Еуфемизми и синонимија. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 12/3. 107–116.

Мијушковић 1988: Мијушковић, Славко (прир.). *Летопис попа Дукљанина*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 1. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Милошевић 2013: Милошевић, Ненад. Света тајна јелеосвећења у рукописним Молитвословима (8. до 13. век). *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*. Зборник радова с научног скупа, књ. 13. Београд: Православни богословски факултет. 53–61.

Мирковић 1918: *Православна литургика или наука о богослужењу Православне источне цркве*. Први, опћи део по литургици др Василија Митрофановића и др Теодора Тарнавског. За српске православне богословије изradio презвитер др Лазар Мирковић, професор у Карловачкој богословији. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија.

Мирковић 1982: Мирковић, Лазар. *Православна литургика*. Београд: Свети арх. синод СПЦ.

Мирковић 1983: Мирковић, Лазар. *Православна литургика. Други део (Свете тајне и молитвословља)*. Треће издање. Београд: Свети арх. синод СПЦ.

Митровић 2015: Митровић, Катарина (ур.). *Јелена – краљица, монахиња, светитељка: тематски зборник радова посвећених краљици Јелени*. Брвеник: Манастир Градац.

Михаиловић 2009: Михаиловић, Дејан. *Византијски круг: мали речник ранохришћанске књижевности на грчком, византијске и старе српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.

Михаљчић 2006: Михаљчић, Раде. *Закони у старим српским исправама, правни прописи, преводи, уводни текстови и објашњења*. Извори српског права XIII. Београд: Одељење друштвених наука САНУ.

Младеновић 2014: Младеновић, Јелена. Поетика плача у Даниловом зборнику. *Philologia Mediana* 6. Ниш: Филозофски факултет. 167–182.

Мосха 2001: Преподобни Јован Мосха. *Духовни луг (лимонар)*. Манастир Соколица: Артпринт.

Мршевић Радовић 1987: Мршевић Радовић, Драгана. *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет.

Недељков 2002: Недељков, Љиљана. Проблем вишечланих лексема у лексикографској пракси. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 243–249.

Недељковић 1963: Nedeljković, Olga. Prilog proučavanju leksike panonskih žitića. *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta* 13. 194–202.

Нектарије 2010: Свети Нектарије Егински. *Православна свештена катихеза*. Београд: Глобосино.

Никитовић 2010: Никитовић, Зорица. О сакралној семантици српскословенских сложеница високог стила. *Филолог* I. 125–142.

Никитовић 2013: Никитовић, Зорица. Теолошке и поетолошке основе семантичког поља радовања у духу светом. *Теоллингвистичка проучавања словенских језика*. Едиција Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, књ. 5. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. 419–437.

Николај 1996а: Св. владика Николај. *Љубостињски стослов*. Серија: Изабрана дела у 10 књига, књ. 6, 5. део. Ваљево: Глас Цркве. <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/vlNikolaj/LjubostinjskiStoslov/Nikolaj0605.htm> (приступљено 7.11.2014).

Николај 1996б: Св. владика Николај. *Нове беседе под гором*. Изабрана дела у 10 књига – књига 6, 1. део. Ваљево: Глас Цркве.

Николај 2003: Св. владика Николај. *Теодул – Српски народ као Теодул*. Београд: Евро-Гјанти. Доступно на: http://www.svetosavlje.org/biblioteka/vlNikolaj/Teodul/Lat_Nikolaj0701.htm (приступљено 6.3.2015).

Николај 2006: Св. владика Николај. *Мисионарска писма*. Доступно на: <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/vlnikolaj/MisionarskaPisma/Nikolaj0801.htm> (приступљено 7.6.2014).

Николајевић 1984: Николајевић, Василије. *Велики типик*. Београд: Свети архијерејски синод СПЦ.

Николић 2002: Николић, Мирослав. Тешкоће при утврђивању одреднице у речницима српског језика. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 49–56.

Нитић 2003: Нитић, Александра. Тканине и профани костим у српском сликарству XIV и прве половине XV века – порекло и развој стила. *Ниш и Византија II*. Зборник радова са међународног научног скупа. 317–334.

Нитић/Темерински 2005: Нитић, Александра; Темерински, Желька. Мајстори средњовековног златовеца из Народног музеја у Београду. *Ниш и Византија III*. Зборник радова са међународног научног скупа. 413–424.

Острогорски 1970: Острогорски, Георгије. *Автократор и самодржац*. Византија и Словени (Сабрана дела 4). Београд.

Павловић 2008: Павловић, Слободан. Правци транспоновања протолокационих семантичких параметара у старосрпским детерминативним системима. *Јужнословенски филолог* LXIV. 283–295.

Палама 2005: Свети Григорије Палама. *Господе, просвети таму моју (сабрane беседе)*. Друго исправљено и допуњено издање. Београд: Образ светачки.

Пеликан 2013: Пеликан, Јарослав. *Чија је Библија: историја писма кроз векове*. Крагујевац: Каленић.

Пено 2008: Пено, Здравко. Мука, мучеништво, мудрост и премудрост. *Годишњак* 7. 69–84.

Петровић, В. 1990: Петровић, Владислава. Глаголска фраза као лексикографски и граматички проблем. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XXXIII. 357–362.

Петровић, С. 1994: Петровић, Сретен. Символика боја. *Фолклор у Војводини* 8. 7–17.

Пилиповић 2011: Пилиповић, Радован. *Престо светитељства српске земље*. Доступно на: <http://www.pravoslavie.ru/srpska/print48997.htm> (приступљено 12.11.2013).

Пипер 2002: Пипер, Предраг. О принципу градуелности у лексикографском опису. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 133–139.

Пипер и др. 2005: Пипер, Предраг и др. *Прилози граматички српскога језика. Синтакса савременога српског језика. Проста реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

Пинтарић 2005: Pintarić, Neda. Emotivan odnos prema prostoru u kojemu živimo: jezična slika doma u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31. 227–248.

Подскалски 2010: Подскалски, Герхард. *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865–1459)*. Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања.

Поповић, Марко 2004: Поповић, Марко. *Двор владара и властеле. Приватни живот у српским земљама средњег века*. Београд: Клио. 33–58.

Поповић, Мирослав 2010: *Српска краљица Јелена између римокатоличанства и православља*. Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања.

Прањковић 1984: Pranjković, Ivo. *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*. Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, knj. 13. Zagreb.

Прањковић 1994: Pranjković, Ivo. Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku. *Filuminensia*, god. 6, br. 1–2. 63–69.

Прањковић 2006: Pranjković, Ivo. Hrvatski jezik i biblijski stil. *Raslojavanje jezika i književnosti. Zbornik 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*. 23–32.

Преображенская 1991: Преображенская, М.Н. *Служебные средства в истории синтаксического строя русского языка XI–XVII вв.* М. Доступно на: http://www.kls.ksu.ru/boduen/bodart1_1.php?id=8&num=32000000 (приступљено 3.9.2015).

Приселков 1888: Приселков, А.А. *Обозрение Посланий св. Климента, еп. Римского, к Коринфянам*. Вып. 1. *Обозрение Первого послания*. СПб. (греч. текст с парал. рус. переводом). Доступно на: http://www.orthlib.ru/Clement/cor1_cont.html (приступљено: 10.5.2015).

Радовић/Пигољ 2010: Митрополит Амфилохије Радовић; игуман Петар Пигољ. *Исихазам: освајање унутарњих простора*. Манастир Подмаине.

Радовић Тешић 1978: Радовић Тешић, Милица. Функција и значење присвојне заменице мој. *Наш језик* XXIII/3–4, Београд. 104–113.

Радовић Тешић 1984: Радовић Тешић, Милица. Проблем обраде фигуративних значења у описним речницима. *Лексикографија и лексикологија: зборник радова*. Нови Сад: Матица српска. 147–150.

Радовић Тешић 2002: Радовић Тешић, Милица. О степенастом представљању значења речи. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 141–147.

Радојчић 1940: Радојчић, Никола. *Српски државни сабори у средњем веку*. СКА, Посебна издања, књ. СXXX, Друштвени и историски списи, књ. 54.

Ристић 1993: Ристић, Стана. Лексички систем и лексичко значење (преглед општих појмова). *Наш језик* XXIX/3–4. 241–246.

Ристић 2002: Ристић, Стана. Експресивна лексика у дескриптивном речнику. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 89–102.

Ристић/Лазич Коњик 2013: Ристић, Стана; Лазич Коњик, Ивана. *Дом у српском језику*. I Konferencję w ramach konwersatorium EUROJOS na temat: Koncepty: DOM, EUROPA, WOLNOŚĆ, PRACA, HONOR w aksjosferze Słowian i ich sąsiadów (21–23. 10. 2012), Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Instytut Filologii Polskiej UMCS w Lublinie, Komisja Etnolingwistyczna przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, Fundacja Slawistyczna. Доступно на: <http://www.rastko.rs/projekti/etnoling/delo/14705> (приступљено 7.6.2014).

Сапир 1974: Сапир, Едвард. *Огледи из културне антропологије*. Београд: Библиотека XX век.

Службеник 2007: *Службеник*. Београд: Свети архијерејски синод СПЦ.

Смолчић Макуљевић 2005: Смолчић Макуљевић, Светлана. Сакрална топографија манастира Трескавца. *Balkanica* XXXV. Београд: Балканолошки институт. 285–322.

Станковић, Б. 2002: Станковић, Богољуб. Обрада предлога у двојезичној лексикографији словенских језика (реално стање и оптималне могућности). *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 359–363.

Стевановић 1969: Стевановић, Михаило. Карактер значења везника као спољних знака унутрашње везе међу реченицама. *Јужнословенски филолог* 28/1–2. 57–105.

Стевовић 1973: Стевовић, Игрутин. Прилози као врста речи (функције прилога). *Јужнословенски филолог* 30/1–2. 615–623.

Стефан 2004: Протосинђел Стефан. Манастир Бањска – историјат и васкрсење. *Свети кнез Лазар* 4 (48). Призрен – Грачаница: Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска. 7–23.

Тадић 2011: Тадић, Милутин. *Сунчани часовник утврђења Хрусија (српски манастир Хиландар, Света Гора)*. Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду. (59): 281–290.

Тарфа 1982: Тарфа, Бранка. Синонимија. *Лексикографија и лексикологија*. Београд – Нови Сад. 297–300.

Теодосије 1988: Теодосије. *Житија* (прир. Д. Богдановић). Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 5/1. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Теофан/Атанасије 2009: Свети Теофан Затворник; Јевтић, Атанасије (предговор). *Добротољубље*, 4. том. Света гора атонска: Манастир Хиландар.

Теофилакт 1996: Свети Теофилакт Охридски. *Тумачење светог еванђеља од Матеја*. Манастир Високи Дечани. Доступно на: <http://predanje-ms.blogspot.com/2013/10/blog-post.html> (приступљено 17.11.2014).

Теофилакт 2004: Свети Теофилакт Охридски. Тумачење посланице Римљанима. *Тумачења Дела апостолских и Посланица Римљанима и Коринћанима. Серија: Библиотека Образ светачки, књига 74*. Београд. Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског. 169–282.

Тешић 1982: Тешић, Милосав. Речник језика писца у односу на општи речник. *Лексикографија и лексикологија*. Београд – Нови Сад. 301–304.

Тобољски: Свети Јован Тобољски. *Божји промисао*. Доступно на: http://mojpravoslavije.blogspot.ba/2012/02/blog-post_08.html (приступљено 20.5.2014).

Томашевић 2013: Томашевић, Дарко. Новац и однос према богатству у Светом писму. *Транзиција* 31. Економски институт Тузла – ЈЦЕА Загреб – Институт за економику пољопривреде Београд – Академија економских наука Букурешт. 1–16.

Томин 2014: Томин, Светлана. *Српска краљица Јелена – владарка и монахиња*. Нови Сад: Платонеум.

Тополињска 2002: Тополињска, Зузана. Шта тражим у речнику. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 33–37.

Тошовић 2002: Тошовић, Бранко. Глаголски дирестат. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 197–218.

Трифунковић 1964: Трифунковић, Ђорђе (прир.). *Ђурило и Методије: житија, службе, канони, похвале*. Београд: Српска књижевна задруга.

Трифунковић 1990: Трифунковић, Ђорђе. *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*. Београд: Нолит.

Трифунковић 2009: Трифунковић, Ђорђе. *Стара српска књижевност. Основи*. Београд: Чигоја штампа.

Ћирковић 1981: Ћирковић, Сима. *Историја српског народа*, књига прва. Београд: Српска књижевна задруга.

Ћирковић/Михаљчић 1999: Ћирковић, Сима; Михаљчић, Раде (ур.). *Лексикон српског средњег века*. Београд: Knowledge.

Ћоровић 1956: Ћоровић, Владимир. Прилог проучавању начина сахрањивања и подизања надгробних споменика у нашим крајевима у средњем вијеку. *Наше старине* 3. 127–147.

Ћоровић 1989: Ћоровић, Владимир. *Историја Срба*. Београд: БИГЗ.

Узелац 2009₁: Узелац, Александар. „Кан“ Ногај, краљ Милутин и српско-татарски сукоби крајем XIII века. *Војноисторијски гласник* 1. 9–31.

Узелац 2009₂: Узелац, Александар. Кумани у средњовековној Србији. *Гласник Историјског архива* 43. Ваљево. 5–17.

Узелац 2011: Узелац, Александар. Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина. *Војноисторијски гласник* 2. 9–27.

Фекете 2002: Фекете, Егон. Употребна вредност лексема и лексикографска дефиниција. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и*

лексикологији. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 83–88.

Филарет 2011: Свети Филарет Московски. Светост је обавеза сваког хришћанина. *Саборник* 44. СПЦ: Епархија будимска. 1–2.

Флоровски 2009: Флоровски, Георгије. *Византијски аскетски оци и духовници*. Београд: Отачник.

Хафнер 2001: Хафнер, Станислав. *Српски средњи век*. Студије о Србима, св. 11. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска.

Цейтлин 1986: Цейтлин, Р. М. *Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв.* Софија: Издателство Болгарской Академии Наук.

Цейтлин 1977: Цейтлин, Р. М. *Лексика старославјанског језика*. Москва: Наука.

Шаги-Бунјић 1976: Šagi Bunić, Tomislav Janko. *Povijest kršćanske literature. Prvi svezak. Patrologija od početaka do Sv. Irineja*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Шимановски 2006: Шимановски, Гермоген. Полност и целомудреност. *Мушкарац и жена пред тајном тела – Православље и полност* (прир. В. Димитријевић и В. Србуљ). Београд: Библиотека Образ Светачки. 18–62.

Шипка, Д. 1998: Шипка, Данко. *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска.

Шипка, Д. 2002: Шипка, Данко. Унутрашња и спољна лексичка динамика и њена лексикографска обрада. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 39–47.

Шипка, М. 2002: Шипка, Милан. Енантисемија у српском језику. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 149–162.

Шипка, М. 2008: Шипка, Милан. Фраземи с лексемом образ. *Јужнословенски филолог* LXIV. 561–569.

Шмеман 1999: Шмеман, Александар. *Велики пост*. Врњачка Бања: Братство Светог Сименона Мироточивог.

Шмеман 2009: Шмеман, Александар. *Великопосна молитва Светог Јефрема Сирина*. Доступно на: <http://www.svetigora.com/node/5103> (приступљено 31.10.2013).

Штасни 2002: Штасни, Гордана. Хиперонимијски и хипонимијски односи у медицинској терминологији са лексиколошког и лексикографског становишта. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: зборник радова са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ. 251–261.

РЕЧНИЦИ

Брија 1999: Брија, Јован. *Речник православне теологије*. Београд: Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ

Даничић: Даничић, Ђура. *Рјечник из књижевних старина српских*, 1–3. У Биограду, 1863–64 (1975, фототипија).

Дивковић 1900: *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Izdanje drugo. Priredio Mirko Divković. Zagreb, 1900.

Ђаковац 2006: Ђаковач, Aleksandar. *Leksikon hrišćanstva, judaizma i islama*, 1. izd. Edicija Leksikoni, kolo 1. Beograd: Udruženje Nauka i društvo Srbije.

ЖСтДеч: Давидов, А., Г. Данчев, Н. Дончева-Панайотова, П. Ковачева, Т. Генчева. Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблук. Софија, 1983.

Матеших 1982: Matešić, Josip. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Миклошић: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Emendatum auctum* (ed. Fr. Miklosich). Vindobonae: Guilelmus Braumueller, 1862–1865 (1963, фототипија).

Павковић 1984: Павковић, Васа. *Речник поезије Милана Ракића*. Нови Сад: Матица српска.

Петковић 1935: Петковић, Сава. *Речник црквенословенскога језика*. Сремски Карловци.

Ракић 2002: Ракић, Радомир. *Библијски речник*. Треће измењено и допуњено издање. Београд: Златоусти.

РЈАЗУ: *Рјечник хрватскога или српскога језика*, I–XXIV. Zagreb: JAZU, 1880–1976.

РМС: Речник српскохрватскога књижевног језика, I–III. Нови Сад–Загреб: Матица српска–Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976 (друго фототипско издање из 1990).

РП: *Slovník jazyka staroslověnského, Lexicon linguae palaeoslovenicae* 1–52. Československá akademie věd, Slovansky ustav, Praha, 1958–1997.

РПЛЈ: Бранислава Јелић. *Речник приповедака Лазе Лазаревића*. Нови Сад: Матица српска, 2008.

Савих 2007: Савих, Виктор. *Српскословенски речник Јеванђеља: огледна свеска*. Библиотека Јужнословенског филолога 23. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Скок: Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV Zagreb: JAZU, 1971–1974.

СС: *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* (ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова). Москва: Русский язык, 1994.

СРЈА: *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1–. Москва: Наука, 1975–.

*

<http://bible.optina.ru/old:is:11:02> (приступљено 23.9.2014).

<http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31386> (приступљено 11.8.2014).

http://histdict.uni-sofia.bg/oldbgdict/oldbg_show/d_10305/ (приступљено 12.11.2014).

<http://www.manastir-lepavina.org/vijest.php?id=5467> (приступљено 15.10.2013).

<http://www.pouke.org/news.php?do=view&id=8820&cid=0> (приступљено 6.3.2014).

<http://www.pravoslavije.nl/molitve.htm> (приступљено 29.7.2015).

<http://www.pravoslavije.rs/broj/953/tekst/srz-pravoslavnog-predanja> (приступљено 18.5.2014).

<http://pravoslavije.spc.rs/broj/1054/tekst/ko-je-starac-dan/print/lat> (приступљено 6.3.2014).

www.pravoslavije.rs/broj/1067/tekst/presto-svetiteljstva-srpske-zemlje (приступљено 2.3.2014).

http://www.spc.rs/sr/episkop_sava_vukovitsh_bogoslužbena_upotreba_romanovih_kondaka_danas (приступљено 27.3.2015).

<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslovije/DusaMaksimIspovednik/DusaMaksimIspovednik02.htm> (приступљено: 18.3.2014).

http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Knjige/Obitavanje/Lat_03.htm (приступљено 23.5.2014).

http://www.spc.rs/sr/vaskrsnji_kanon (приступљено 11.8.2014).

http://www.verujem.org/sveti_oci/kliment.html (приступљено 19.4.2015)